

ಹರಿದಾಸ ಆಂದೋಲನ : ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ

ಡಾ. ನಿ. ಕೆ. ರಾಮಶೀಷನ್

HARIDASA ANDOLANA : ONDU ADHYAYANA
by Dr N K. Ramasheshan,
1574, Krishnamurthyapuram, Mysore-570 004.

First Edition : 1991, Pp. xix + 538. 1000 Copies

ಕೂಡಲು ಮುದ್ರಣ 1991

© ಲೇಖಕರದು

ಬೆಲೆ : ರೂ. 150-00

ಮುದ್ರಣ : ಮಿತ್ರ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯಪುರಂ, ಮೈಸೂರು-8

ಈ ಪುಸ್ತಕ

ತಿರುಮಲ ತಿರುಪತಿ ದೇವಸ್ಥಾನದವರ

ಭಸಗಜಾಯದಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ.

ಅ ಹೆ ನ ಲೆ

ಗುರು ವೈದ್ಯ

ಪಾಠ್ಯ

ಪಾಠ್ಯ

ಸಾಧನ

ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಎರಡು ಮಾತು

ಭಗವಂತನ ಕೃಪೆ ನೇರವಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸದಿದ್ದರೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ ; ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆಗ ಮಾಡಿಸುತ್ತದೆಂಬುದು ಉಪನಿಷತ್ ವಾಕ್ಯವೊಂದರ ಸಾರ. ನನ್ನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ನಿಜವೆಂದೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಂದೊಂದು ಸಂಜೆ, (೧೯೯೦ರ ಮಾರ್ಚ್ ಕೊನೆಯಪಾರ) ನನ್ನ ಬೇವವಿಮಾ ಕೂರ ಕೊಠಿತಿಯ ಸಡುವೆ ನಾನು ಇದ್ದಾಗ, ನನ್ನ ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಾದ ಕಾರ್ಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಬಂದ ಪೂಜ್ಯ ಡಾ|| ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪನವರು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಬೂದಿಯಾಗದೆ ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಳಿದಿದ್ದ ಕಾರ್ಯೋತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಬೇತನ ತುಂಬದಿದ್ದರೆ, ನನ್ನ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗುರುಗಳಾದ ಪೂಜ್ಯ ಡಾ|| ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಗಳ ಹಾಗೂ ಪೂಜ್ಯ ಡಾ|| ಪಿ. ವಿ. ನಾರಾಯಣ ರವರ ಮೂಲಕ ಕೆಲವು ವಿಚಾರ ಚರ್ಚೆಗೆ ಪೋತ್ಸಾಹ, ಬೆಂಬಲ, ಕಾರ್ಯದ ರೂಪು ರೇಷೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಂತಮ್ಮ ಅಮೂಲ್ಯ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಅವರು ನೀಡದಿದ್ದರೆ, ಈ ಕಾರ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ನೆರವೇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಡಾ|| ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪನವರು ತಾವೇ ಕೆಲವು ವಿಷಯ ಸೂಚಿಸಿದುದಲ್ಲದೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನೇಕೆ ಏರ್ಪಡಿಸಬಾರದೆಂಬ ಸಲಹೆಯನ್ನೂ, ಡಾ|| ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಅದನ್ನೊಪ್ಪಿದಂತೆಯೇ ನನ್ನ ಒಂದು ಅನಿಸಿಕೆಗೆ ಮನ್ನಣೆ ನೀಡಿದ ಡಾ|| ನಾರಾಯಣ ಅವರು, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನವೆಂದೇಕೆ ಕೃತಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನಗೈಯಬಾರದೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಅದರಂತೆಯೇ 'ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ-ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ' ನಿಬಂಧದ ರೂಪುರೇಷೆ ಮನದಲ್ಲೆ ಕೊನರಿ, ಬೆಳೆಯ ತೊಡಗಿತು. ಅದು ಈ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆದಿದೆ. ಜಗತ್ತಿನ ವಿವಿಧೆಡೆ ನಡೆದ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನಗಳಲ್ಲಿ ವಚನ ಅಂದೋಲನ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಸ್ಥಾಯಿ ಆಗಿವೆ. ಆಪುಗಳೂ ವಿಶ್ವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಒಂದು ಸ್ಥಿರ ಕೊಡುಗೆ. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ, ಸಾತ್ವಿಕ ಸೌಮ್ಯ ಸ್ವರೂಪದ ಅಂದೋಲನ. ಈ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.

ನಾನು ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಕೂನಿಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಚರ್ಮ, ಓದುವುದು, ತಿಳಿದವರ ಬಳಿ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕಿಸುವ ಹಂಬಲ ನನ್ನದು. ಅಂತೆಯೇ ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಆಳ, ಆಳವು ಇಲ್ಲವೇನೋ ಎಂಬ ಕೊರತೆ ಆಸೇಕ ಬಾರಿ ಬಾಧಿಸಿದೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭ

ದೃಷ್ಟಿ ದಾಃ ಪಿ. ವಿ. ನಾರಾಯಣರು ನನಗೆ ಕೇವಲ ನಿಬಂಧ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ ಆಗದೆ, ನನ್ನ ಹಿರಿಯ ಸೋದರನಂತೆ ನಾಶ್ವಲ್ಪದಿಂದ ಕಂಡು, ತಿದ್ದಿ, ಅಭಿ- ತಮ್ಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಜೊತೆ ನನ್ನ ಅನಿಸಿಕೆಗಳಿಗೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಜಿಹ್ವಾಸಂವಮೂರ್ತಿಗಳೆರಡೂ ತಮ್ಮ ಇವೆ ಕ ಐವರಿಗಳ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಪಡೆದಿರುವ ಪ್ರಗಲ್ಬ ವಾದಿತ್ವದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಲವೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಜಿ ಎಸ್. ಎಸ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಾದ್ಯಮೀಮಾನೆ, ಕಾವ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಅನೇಕ ವಿಷಯ ತಿಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಧ್ಯಯನದ ಒಗ್ಗಿ ದೂರದ ಧ ದಾಃ ಎಂ. ಎಂ. ಕಲ್ಪರ್ಗಿಯವರು ದ್ವಿಭಾಷಿತ ವಿದ್ವಾಂಸರು. ಅವರ ಕೀ ನಾನು ಪಡೆದಿದ್ದೇನೆ ದಾಃ ಕೆ ಎಂ ಕೃ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಶೋಧಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಬೆಂಜಾಪುರ ಪ್ರೇಮಕವರ ಅಮೂಲ್ಯ ಪತ್ರ. ನನಗೆ ಅವರ ಅತಿವರ್ಧನ ಒದಗಿ ಹಿರಿಯರುತೆಯೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಹಿರಿಯರು ವೈಸೂರಿನ ದಾಃ ಪಿ. ರಾಯರು (ಈಗ ದಿವಂಗತರು) ಅವರಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಸಮಯ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಅಮೂಲ್ಯ ವಾದಿತ್ವದ ಬೆಳಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳುವಳಿಕೆ ನೀಡಿದರು. ನಾನು ಈ ಮುದ್ರಣೆಯರ ಬಳಿ ಅನೇ ವನ್ನು ಮೂಲ ಮನದಿಂದ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದೇನೆ ನನಗೆ ತಮಿಳು ಹಾಯ ಭಾಷೆಯ ಒಳ್ಳೆ ತಮಿಳಿನ ಭಾಷಾ ಪ್ರವೀಣರಿರದಕಾರಣ ಪರದರಾಜರಾಯರು ಸೂಚಿಸಿದ 'ಅಪ್ಪರರ ಸಲಾಹ' ದಿವ್ಯವ್ಯಾಧಿ ಹಾಗೂ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿ ಕುರಿತ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನೂ ನಡೆಸಲು ಆಗಿಲ್ಲ. ಇದರೊಂದಿಗೆ, ವೈಸೂರಿನ ಶಾರೀ ಕಾಲ ಜಿನಲ್ಲಿ ಸುಸ್ಥಿತ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿರುವ ದಾಃ ಎಸ್. ಪ್ರಿ ನಿವಾಸದೊಳಗೆ ಬಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕುರು ಕಲ್ಪ ದಿಗ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಕಟ್ಟಿಪಂ ಬ್ಬ ದ್ವಿವಾದ. ಹುಂದಾಳಾದ ಅಮ್ಮಾಜಿ ವೆಂಕಟರಾಯರ ಅನುಯಾಯಿಗಳ ಜಗನ್ನಾಥರಾಯರು (ಅಡ್ವೈತ್ಯೀಶ್ ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯರ ಮಕ್ಕಳು) ಅಪ್ಪರರ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀ ಗುರುಗೋವಿಂದ ವಿರಲರನ್ನೂ ಕಣ್ಣಿಂದ ಭಾಗ್ಯ (ನಾನು ನವೆಂಬರ್ 1982ರಲ್ಲಿ ಚಾಮರಾಜನಗರದಿಂದ ಏ ವೈಸೂರಿಗೆ ಬರುವಾಗ್ಗೆ ಆಗಷ್ಟೇ ಶ್ರೀ ಗುರುಗೋವಿಂದರಾಯರು , ಸಿ.ರವ್ವರು.) ನನ್ನವಾಗದಿದ್ದರೂ ಅವರ ಮಗ ಶ್ರೀ ಗುರುರಾಜಾಚಾರ್ ಪ್ರಕೃತ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಸಿರಿಯರಿಗೂ, ನೆರವಾದ ಆತ್ಮೀಯ ಸ್ನೇಹ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನೂ ನಮ್ರಪಯಿಂದ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಚಾರದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕೊನೆಗೆ ನನ್ನ, ಹರಿಸುರಾಃ ಜಿ.ಎಸ್.ಎಸ್, ಪಿ ವಿ ನಾರಾಯಣರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಮಂದಿಸಬೇಕೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಗ್ರಂಥಾಲಯದ ಅನುಕೂಲತೆಯೊಡಗೂ ನೆರವುನೀಡಿ ಸಂಪರ್ಕಿಸುತ್ತ ದಾಃ ಪ್ರಿ

ಶ್ರೀ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಮಂದಾಂತ ಕಾಲೇಜಿನ ಪೂಜ್ಯ ಹರ್ಷನಂದಬೀ. ಡಾ|| ಅರ್ಚ್.ಎಸ್. ಸುಂದರಂ ಅವರಿಗೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ನಮನ.

ಈ ಆಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ನೀಡಿದ ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೂ, ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಕ್ಕೂ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞ. "ಎಂದರೂ ಮಹಾನುಭಾವರು ಅಂದರಿಕೆ ಮಂದನಮಂ" ಎಂಬ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರವಾಣೀಯನುಸರಿಸಿ ಹಿರಿಯ ಪಂಡಿತ ಪರಂಪರೆಗೆ ನಮಿಸುತ್ತ ಈ ಎರಡು ನುಡಿ ನಮನವನ್ನರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಕೊನೆಯದಾಗಿಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ನೆನಪಿರಬೇಕಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಶ್ರೀ ಮಧುಸೂದನಬೇಧ ಅವರು ಪರಿವಾಸಸಾಹಿತ್ಯ, ಸನಾತನ ಧರ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ, ಒಡಮೂಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅನೇಕ ವರ್ಷಕಾಲ ನಡೆಸಿದ ಹಿರಿಯರಾದ ಶ್ರೀ ಸುಬೋಧ ರಾಮರಾಯರ ಮೂವ್ಯಕ್ತಳು ಇವರು. ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿಯಿರಿಸಿ, ಈ ನಿಬಂಧವನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬೆರಳಚ್ಚು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು, ನಿಬಂಧವನ್ನು ರಕ್ಷಾಕವಚದಲ್ಲಿ ಬೈಂಡ್ ಮಾಡಿಸುವ ತನಕ ನೆರವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೂ ನನ್ನ ವಂದನೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈ ನಿಬಂಧವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ತಮ್ಮ ಅಮೂಲ್ಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ನೀಡಿದ ಡಾ|| ಬಿ. ಪರದರಾಜಾರಾವ್ ಅವರಿಗೂ, ಡಾ|| ಕಲ್ಬುರ್ಗಿ ಅವರಿಗೂ ಹಿಎಚ್.ಡಿ., ಪದವಿ ನೀಡಿದ ಬೆಂಗಳೂರು ವಿ. ವಿ. ನಿಲಯಕ್ಕೂ ನನ್ನ ನಮನ.

ನಿಬಂಧ ಸಾದರಪಡಿಸಿದನಂತರ ಹಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿ ಪಡೆದು, ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯ ಪಡಿಸುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯ ಪರದರಾಜಾರಾವ್ ಅವರು ವಿಧಿವಶವಾದದ್ದು ನನ್ನ ದುರಾದೃಷ್ಟವೇ ಸರಿ. ಈ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ನಾನು ನನ್ನ ಗುರು ಸ್ಮರಣಪರಾದ ಡಾ|| ಡಾ. ಮಾ. ನಾಯಕ್ ಅವರಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸಿ. ಪಿ. ಕೆ. ಯವರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಅಳಲು ತೋಡಿ ಕೊಂಡದಂತಿರು. ನಿಬಂಧ ಪ್ರಕಟ ಆಗಬೇಕೆಂದ ಪರೀಕ್ಷಕರು ಪರದಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದು ನನಗೆ ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಒತ್ತಾಸೆ ಮೂಡಿಸಿತು. ಈ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ತಿರುಪತಿ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ದಯೆಯಿಂಟಂತೆ ಅಲ್ಲಿನ ಪರಿವಾಸ ಯೋಜನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವು ನೀಡಿದ ಅವರಿಗೂ ನನ್ನ ನಮನ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ನಿಬಂಧಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಹರಕೆಯ ಪರಿವೇಷ ನೀಡಬೇಕೆಂದಂ ಡಾ|| ಹಾ. ಮಾ. ನಾಯಕ್ ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ, ಅವರು ಒಪ್ಪಿ ತಮ್ಮ ಅಮೂಲ್ಯ ಸಮಯವನ್ನೂ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಡಾ. ಸುಶೀಲಯವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಅವರು ಕೂಡ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಅಭಿಮತ ನೀಡಿ ಪರಸಿದಾರೆ. ವೀಶ್ವರಾದ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಎಸ್. ಶಾರದಾ ಪ್ರಸಾದರು ನನ್ನ ಕೋರಿಕೆಗೆ ಮನ್ನಣೆಯಿತ್ತು. ಕರಡಚ್ಚು ತಿದ್ದಿ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ನಮನ.

ಇನ್ನೂ ಈವರೆಗೂ ಒದಂಕದಲ್ಲಿ ಕೊಡ್ಲದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ನಿಂತು ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ
 ಇನ್ನೂ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಮಂದನೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ನಿಜವು ಮುಂದಿರುವ 'ವಿಜೃಂಭಿತರ'ನ ಶ್ರೀ ರಘುವೀರ' ಆದರೂ ಇನ್ನೂ
 ಇನ್ನೂ ಮಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಅಲ್ಲಿ ಡಿ. ಕೆ. ರಾಮಕೃಷ್ಣ

ಪರಿವಿಡಿ

ಅಧ್ಯಾಯ-1 : ಪ್ರವೇಶಿಕೆ-ಅಧ್ಯಯನದ ಅದ್ವೈತ ಮತ್ತು ಹಠವು	...	1
ಅಧ್ಯಾಯ-2 : ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ	...	9
ಅಧ್ಯಾಯ-3 : ಕರ್ನಾಟಕ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಆರಂಭ ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪ	...	65
ಅಧ್ಯಾಯ-4 : ಪ್ರಮುಖ ಹರಿದಾಸರು ಹಾಗೂ ಅವರ ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆಗಳು	...	136
ಅಧ್ಯಾಯ-5 : ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ	...	269
ಅಧ್ಯಾಯ-6 : ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವೈಯವಿಕ ಧರ್ಮ	...	349
ಅಧ್ಯಾಯ-7 : ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಯ ಮೌಲ್ಯ	...	445
ಅಧ್ಯಾಯ-8 : ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತ	...	475
ಅಧ್ಯಾಯ-9 : ಹರಿದಾಸರು-ಇತಿಹಾಸಿಕವು-ಅಧ್ಯಯನ	...	497
ಅಧ್ಯಯನ ಕಾಲದ ಬಂದ ಪಾದರಿತು ಹಿನ್ನೆಲೆ	...	551
ಅನುಬಂಧಗಳು	...	553

ಅಭ್ಯಾಸ ಒಂದು

ಪ್ರವೇಶಿಕೆ-ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ
ಮತ್ತು ಹರಹು

ಪ್ರವೇಶಿಕೆ - ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಹರಹು

ಮನುಷ್ಯನ ಹುಟ್ಟಿನೊಂದಿಗೆ ಬಂದ ಧರ್ಮ—ಅದನ್ನನುಸರಿಸಿ ಬಂದ ಮತ ಅವನನ್ನು ಪ್ರಾಣೀನಮಾಡಿದ್ದು. ಯಾವುದೂ ಧಾರ್ಮಿಕತೆ, ಧರ್ಮವು ಬೈತನ್ಯ ಪಡೆದಿ ದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಧರ್ಮವೆಂದೂ, ಯಾರೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ ಅದು ಅವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸುವ ಸೂಕ್ತಿಗಳುಂಟು. ಮತ ಎಂದರೆ ಆರಿವಿನ ಬೆಳಕು. ಅದನ್ನು ತಿರುಗು ಮುರುಗು ಓದಿದಾಗ ಬರುವುದು ತಮವೆಂದಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮ—ಮತಗಳ ತವರೂರಾದ ಧಾರ್ಮಿಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ದೈವೀ ಅಸ್ತಿತ್ವವಾದದ ಬಗ್ಗೆ, ದೇವತಾರಾಧನೆ ಬಗ್ಗೆ ಕುರುಹುಗಳಿಗೇ ಸಂಪೂರ್ಣರೀತಿ ಕಾಣಬಂದಿ ರುವುದಿಲ್ಲದೆ, ಭಾರತೀಯನ ಬದುಕೇ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರ ಆಗಿದ್ದು ದಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದು ನೆಲೆನಿಂತು ಕೆರಗಿದ, ಇರುವ, ಮತ-ಧರ್ಮ ಗಳಂತೆಯೆ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ ನೆಲೆನಿಂತ ಧರ್ಮ—ಮತಗಳೂ ಧಾರ್ಮಿಕದಲ್ಲಿವೆ. ಯಾವುದೆ ಮತೀಯ-ಧಾರ್ಮಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆ-ಚಲನೆ-ಆದರ ಸ್ವರೂಪ, ವಿಚಾರ ಒಪ್ಪತಕ್ಕ ವ್ಯಕ್ತಿ-ಸಮುದಾಯ-ಬಾವಿನಲ್ಲಿ, ಅಲ್ಲಿ ಆ ಮತ-ಧರ್ಮದ ಒಂದೂ ಅಂದೋಲನದ ಸುಳಿಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅನುಸಾರ ಅದು ತನ್ನದೆ ಆದ ಬೃಹತ್ ಸ್ವರೂಪ ವೆಡೆದಿರು ವಂಥದು, ತಿರುತಿರುಗಿ ದೇಶಾದ್ಯಂತ ಪ್ರಸಾರವು ಪ್ರವಹಿಸುವುದು, ಇರುವುದು-ಸೋತುಕೆ ಕಾಣುವುದು, ಎಲ್ಲವೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ-ಆಯಾಯ ದೇಶದ ಮತ-ಧರ್ಮದ ಇತಿಹಾಸಗಳಿಂದ. ಅಂತೆಯೆ ಆಯಾಯ ಮತ ಧರ್ಮದ ಪ್ರವರ್ತಕರೂ, ಹರಿಕಾರರೂ ಆಗೇಕೆ. ಇತಿಹಾಸ, ಬರಿಯ ರಾಜರ, ರಾಜ್ಯಗಳ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತಾರ ಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಸ್ವರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿಯೂ ನಡೆಸಿದ ಕದನ ಸಮಿಕ್ಷೆ ಮಾತ್ರ ಆಗದೆ ಜನತೆಯ ಬದುಕಿ ನೆಳೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಪುಟಗಳೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹಿಡಿದಿಡುವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಜನತೆಯ ಬದುಕಿನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೇ ದೊಡ್ಡ ವರು ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬದುಕಿನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನುವುದು. ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಬದುಕನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಅವಲಂಬಿಸಿ, ಹತ್ತಿರದವು, ಅನ್ಯೋನ್ಯತೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿದೆಯೆಂದೂ ಹೇಳುವುದುಂಟು.

ಭಾರತೀಯರ ಬದುಕು, ಸಾಹಿತ್ಯ ಮೊದಲಿಂದ ಧಾರ್ಮಿಕವಾದದ್ದೆ. ಧರ್ಮದ ನೆಲೆ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೂ ಹಿತ ಆಗಿಸಿದ್ದು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ. ತತ್ಕಾಲೀನ ಜೀವನದ ಸಾಕ್ಷ್ಯ ವನ್ನಾಗಿಸಿತು ಕೂಡ. ಇದೇ ಸಾಹಿತ್ಯವೆ ಶಾಸನ, ಕಾವ್ಯ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ಗ್ರಂಥ—ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಡ ಮೂಡಿಬಂದಿರುವಂಥದು. ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಯಕಾಯ ಕಾಲದ ಬದುಕಿನ ಮೌಲ್ಯ (ಉದಾ 9ನೇ ಶ.ದ. ಪಂಪನ ಕಾಲದ ವೀರ, ಜಾಗ, ನನ್ನ.....)ಗಳು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಲಾಗಿದ್ದರೂ,

ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಧಾರ್ಮಿಕತೆಯ ಕವಚವಿದ್ದೇ ಇವೆ. ಧರ್ಮ, ಭಾರತೀಯನ ನೆತ್ತರೊಂದಿಗೆ ಹರಿದು ಬಂದದ್ದೆನ್ನಬಹುದು.

ಯಾವುದೇ ಮತಧರ್ಮದ ಪ್ರಸಾರ, ಪ್ರಚರಣಗೊಳಿಸುವ, ಜನತೆಯ ಸಂಪರ್ಕ ವಿದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ ಭಾವೆಯೆಯೊಂದು ಮರೆವಂತಿಲ್ಲ. ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಓದಿದಿಡುವ ಸಾಧನ ಭಾಷೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಬೆಳೆದಂತೆ, ಮುಂದೂವದಂತೆ, ಭಾವೆಯೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ನಿಲುವುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಭಾಷೆ ನಿಂತ ನೀರಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಇದು ಭಾಷೆ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವ ಇತಿಹಾಸದಿಂದಲೂ ತಿಳಿದು ಅಡ್ಡುವ ಮಾತು.

ಮತಧರ್ಮ, ಅದರ ಪ್ರಸಾರ ಸಾಧನ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಅದಭಾಷೆ ಎಂದೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಆಯಾಯ ಮತ-ಧರ್ಮ ಜನತೆಯ ಸಮಾಜದ ಮುಂದಿಡಲು ಅರಂಭ ಆದ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಧ್ಯಪ್ರಯತ್ನವೇ ಅಂದೋಲನ, ಚಳುವಳಿ, ಎಂದೆನ್ನಬಹುದಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೂ ಜಲಿಸುತ್ತದೆಯೋ, ಚಲನೆಯುಂಟೋ ಸಮಾಜದ ಒಂದು ಬಣ, ವ್ಯಕ್ತಿ, ಎಲ್ಲರೂ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಧೈಯ, ತತ್ತ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ-ಪದ್ಧತಿ, ತಮ್ಮ ಒಲವಿನ ಜತೆಗೆ ಜನರ ಒಲವು, (ಅಳುವ ರಾಜನ ಒಲವು, ಅಸರೆ), ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಆದರ್ಶವಾದಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡುತ್ತಾರೋ, ತಮ್ಮ ಧೈಯ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಾರಪಡಿಸಲು, ಜನತೆಯನ್ನಾಕರ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಮುಖಸ್ಥಾರೆಯೋ, ಅದು ಅಂದೋಲನ(ಳ)ನ, ಚಳುವಳಿ ಎಂದೆಲ್ಲ ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಮತೀಯ-ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ನಡೆದಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರ ಧರ್ಮಸಹಿಷ್ಣು, ಮನೋಧರ್ಮ, ವೈಚಾರಿಕತೆ, ಪರಮತ ನೋಯಸದ ರೀತಿ ನೀತಿ, ಇಲ್ಲಿಯಷ್ಟೆ ಹೊರಗಿನ ಮತ-ಧರ್ಮ ಪ್ರವರ್ತಕರನ್ನೂ ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಈ ಮತ-ಧರ್ಮದ ಅಂದೋಲನ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿಯೇ ಸಮಾಜದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಒದಗಿಸುವ ಲೇಯೂ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುತ್ತದೆ. ಜನತೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಪರಿವಲಯ, ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೊಳಗಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಆಯಾಯ ಅಂದೋಲನ ಪ್ರವರ್ತಕರು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಭಾರತದ ಮತ-ಧರ್ಮದ ಇತಿಹಾಸ ಅದನ್ನು ಓದಿದಿರಿಸಿರುವ ಭಾಷೆ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ತಿಳಿದುಬರುವ ಅಂಶ. ಹಾಗೂ ವೈಚಾರಿಕ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡಿಸುವ ಅಂಶವಿದು.

ಬುದ್ಧನಿಂದ, ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗೆ, ಜಗತ್ತಿನ ಇತರೆಡೆ ನೋಡಿದರೆ ರೋಮನ್ ಕ್ಯಾಥೊಲಿಕ್-ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಫಲನಾತ್ಮಕ ಅಂದೋಲನ ಹೊಂದಿದ ಪ್ಯಾಲೆಸ್ಟೀನ್ ಮಾರ್ಚಿಸ್ ಲೀಥರ್, ರಷ್ಯಾದಲ್ಲಿಯಂತೂ ಮತ-ಧರ್ಮದ ವಿರುದ್ಧವೆ ನಡೆದ ಕ್ರಾಂತಿ, ಇವೆಲ್ಲ ಭಾರತದ ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾದ್ಯಂತ ನಡೆದಿರುವ ಅಂದೋಲನಗಳಂ. ಇವೆಲ್ಲ ಧರ್ಮ-ಮತದಳಿಯುವುದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಪರಮರಾಜನುಗತವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪಾಟಿ, ಅದರ ಶುದ್ಧೀಕರಣ-ಪ್ರತಿಫಲನಾತ್ಮಕ ಅಂದೋಲನ-ಸಾಧಾರಣ ಮನೋಭಾವ ಕ್ರಮೇಣ ಈ ಸಾಧಾರಣೆಯ ತನ್ನ ಅಂದೋಲನದ ಸತ್ಯ ಕಳೆಕೊಂಡು, ಒಂದು ಮತವಾಗಿ

ಕವಲೊಡೆದಿರುವ ಪರಿ. ಇದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಎಲ್ಲ ಮತ ಧರ್ಮದಾಂಡೋಲನಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಎಂದು ತಿಳಿಸಬಹುದು.

ಮತ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರ ಸಾಧನೆ ಆದ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಭಾಷೆಪರಿವರ್ತಿ, ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬದಲಾಗುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ತಮ್ಮ ಧರ್ಮ-ಮತತತ್ವಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಅರ್ಥ ಆಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡುರುವುದು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದಿಂದಲೂ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಪಾರ್ಸಿ, ಮೂಢಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಜೈನರೂ ಪ್ರಾಕೃತ, ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ತಮ್ಮ ಮತ-ತತ್ವ ಪ್ರಸಾರಮಾಡಲು ಕಾರಣ, ತಮ್ಮ ಅಂದೋಲನದ ಧ್ಯೇಯ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅರ್ಥ ಆಗಲೆಂದು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ವಿರಚಿಸಿದ ಜೈನ ರಿಂದ ಆರಂಭಗೊಂಡ ಈ ಭಾಷೆ ಬಳಕೆಯ ಯುಕ್ತಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲ ಕಾರರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ ಆಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿತ ಆದದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ತನ್ನ ಬಿಗಿಯಾದ ಮಾರ್ಗದ ಹಾದಿಯಿಂದ ಕವಲೊಡೆದು ನಡೆಗನ್ನಡ ದೇಸಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಕಾರರು ರಚಿಸಿದ ಮೊದಲನೇ ಮೂಲಕ ಜನತೆಯ ಮನವೊಲಿಸಿದುದು ಸಂವಿಧಿತವೆ ಆಗಿದೆ. ಇದು ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಷೆಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಂಪ್ರಮಾಣ ಕಾಲದಂತೆಯೇ ಮತ-ಧರ್ಮ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ, ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ಸ್ತರಗಳವರಿಗೆ ತಲುಪಲು ಹೋರಾಟ ನಡೆದ ಸಂಧಿ ಸಮಯ. ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಡಿಲಾಗಿ, ಜಾತಿಗೊಡೆದಂ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಡೆ -ನಿರ್ವಾಕ-ಬೇರ್ಪಟ್ಟುದು ಸಮಾಜದ ಶೋಷಣೆಯ ವಿಚಾರವಾದರೂ ಇದರ ವಿರುದ್ಧ ಸುಮಾರು 3000 ವರ್ಷದಿಂದ ಪ್ರತಿಭಟನೆ, ಸುಧಾರಣಾತ್ಮಕ ಹೋರಾಟ ನಡೆದ ಇದೆ. ಮೊದಲಕಾರರಲ್ಲಿಯಂತೂ ಇದು ತುಂಬ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಎದ್ದು ಕಂಡಿತು. ಕ್ರಾಂತಿಯ ನಡೆಯಿತು. ಸಾಮಾಜಿಕ-ಕ್ರಾಂತಿಯ ಜೊತೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ರಾಂತಿ, ವೈಚಾರಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯೂ, ಸಮಾಜದ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದ ವಿರುದ್ಧ ಮತೀಯ ಕ್ರಾಂತಿಯೂ ನಡೆಯಿತು

ಮೊದಲಕಾರರ ಜಳುವಳಿ, ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಜನತಾ ಅಂದೋಲನ. ಶಿವಭಕ್ತಿ, ಶೈವಮತ, ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ ಪರಿಷ್ಕರ ಆದ ಜೊತೆಗೆ ಸಮಾಜದ ರೂಢಮೂಲ ಪದ್ಧತಿಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಿದ್ದೂ ಸಾಹಸವೇ.

ವೀರಶೈವ ಮೊದಲಕಾರರ ಈ ಕ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ತತ್ತರಿಸಿದ ವೈದಿಕಧರ್ಮ, ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ, ಹರಿಪಾರವ್ಯ, ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ವೇದೋಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡಲು ಉದಯಿಸಿದ ಮತ್ತೊಂದೂ ಜನತಾ ಚಳುವಳಿಯ ಹದಿ ನಾಲ್ಕನೇ ಶತಮಾನದ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಹರಿದಾಸೋತ್ಸವವೆ ಮತ್ತೆ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಸಾರ, ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಈ ಮೊದಲ ನಡೆದು, (1017-1137) ತಮಿಳು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಪಂಥ-ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗ ಪ್ರಸಾರ ಆಗಿದ್ದಂತಾದರೂ, ಅವರ ಶ್ರೀ ಮೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಹರಿದಾಸರು ನಡೆಸಿದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನ, ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರ ಕಾರ್ಯ, ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಮೈಷ್ಣವ ಸಂತರ ಪ್ರಭಾವ -ಮೊದಲಕಾರರ ಕನ್ನಡತನದ ಪ್ರಭಾವವೂ ಆಯಿತೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಯತ್ನ ಆಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಅವರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅಂದೋಲನ ವೆಂದೂ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಮತ ವ್ಯಾಸರ ನಡೆಸಲು ಸ್ಥಳೀಯ ಆಡಳಿತದಿಯನ್ನು (ತಿಳಿಗವು ಚ-ಹೊಸಗವು ಚ) ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರ ಬಗ್ಗೆ ವಿವೇಚಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ನಡೆದಿದೆ. ಅಂತೆಯೆ ನಿಬಂಧದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಚಾರ ಅಂದೋಲನವೆಂದಾದರೂ, ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ, ಸ್ವರೂಪ, ಭಕ್ತಿ, ವೈವಿಧ್ಯ, ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಮೌಲ್ಯ, ಜಾತಿಗೇ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ವೈಶ್ಯದ ಸಂತರ (ಅಚ್ಚಾರರ) ಪ್ರಭಾವ, ಮತಸಂಘರ ಮತನ ರಹಸ್ಯಗಳ ಪ್ರಭಾವಗಳನ್ನೂ ಗುರುತಿಸುವ ಸಮೀಕ್ಷೆ ನಡೆದಿದೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದ ಕಾಲವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. 14ನೇ ಶತಮಾನದ ಉತ್ಪದಾರ್ಥದಿಂದ 19ನೇ ಶತಕದವರೆಗಿನದು ಇರಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಇನ್ನೂ ಮುಂದುವರಿದಿರುವುದರಿಂದ, ಜೀವಂತ ಆಗಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಾಗಿ, 20ನೇ ಶತಕದ ಹರಿದಾಸರನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸುವಷ್ಟು ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ (ಕ್ರಿ. ಶ. 13 ನೇ ಶ) ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪಿಷ್ಕರಾದ ನರಹರಿಕೀರ್ತಾರ ಮೂರು ಕೃತಿಗಳು ದೊರೆತಿರುವುದರಿಂದ, ಅವರನ್ನು ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರವರ್ತಕರಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದನ್ನು ನಾವು ವಿನಯವಂತರಾಗಿ ಅನುಮೋದಿಸಿದೆ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರನ್ನು ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಮೊದಲ ಪ್ರವರ್ತಕರನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದೇವೆಂದು ತಿಳಿಸ ಬೇಕಾಗಿದೆ.¹ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೆ ಇದ್ದ ಅಚ್ಚಾರರ ಪ್ರಭಾವ, ಪೂಜಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೆನ್ನಡದಲ್ಲಿ ದೇವರನಾಮ-ಅವರ ವಿವಿಧ ಆವಕಾರ-ಕಾರ್ಯ, ವರ್ಣನೆ, ಕ್ರಮೇಣ ಒಂದು ಪಂಥ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಅಂದೋಲನವೆ ಆಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಅಂದೋಲನವಾದದ್ದು ಹೀಗೆ.

ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಧ್ಯಯನ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದೆ. ಪ್ರೊ : ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿಯವರ "ಕರ್ನಾಟಕ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ", ಕೆವಲ ದಾಖಲೆಯವರ, Mystic Teachings of the Haridasas of Karnatak ಪಬ್. ಕೆ. ದೇವವ್ಯಾಸನಾರ್ಯರ "ಕರ್ನಾಟಕ ಹರಿದಾಸರು", ಅಲ್ಲದೆ, ವಿವಿಧ ಹರಿದಾಸರ ಬಿಡಿಯಾದ ಅಧ್ಯಯನವೂ ನಡೆದಿದೆ. ಡಾ. ಪಾಟೀಲರ (ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟ ದಾಸರು), ಡಾ. ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರ "ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು", ಡಾ. ಗೋಕುಲ ನಾಥ ಅವರ "ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರು" ಹಾಗೂ ದಿವಾಣಜಿಯವರ "ಪ್ರಸಾದಯೋಗ" (ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ)-ಮೊದಲಾದವು ಬಿಡಿ ಅಧ್ಯಯನಗಳು.² ಇದರೊಂದಿಗೆ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಭಾಷಿಕ ಅಧ್ಯಯನವೂ ನಡೆದಿದೆ.³ ಇಷ್ಟಾದರೂ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಧ್ಯಯನ ಸುಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಡೆದಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಧೃವ ತಾರುಣ್ಯದ ಕನಕದಾಸರು, ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಹಾಗೂ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಸಂತರ ಬಂದ ಪ್ರಾಣೇಶದಾಸರ ಕೃತಿಗಳ ಕಿರಿತ ಅಧ್ಯಯನ ಇನ್ನೂ

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ

- 1 ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಈಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಪದ್ಯಾಂಧ ಮಾಧುರ್ಯ, ಬಾಲಶ್ಯ-
ಗೇಯತೆ, ಸಂಗೀತ ಬಳಕೆ ಎಲ್ಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಅವರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು
ಪರಿವಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಬಹು ಮುಂಚಿನಿಂದ ಇತ್ತೆಂಬುವ ಸಂದೇಶ ಬಾಳುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಪಾದ
ರಾಜರ ಈಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಧ ಪರಿವಲ್ಪನೆ ಕಂಡಾಗ ಈ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಅಂಗದೂ ಇನ್ನೂ
ಮೊದಲ ಅಗುತ್ತಿತ್ತೆ ಎಂದೂ ಅನಿಸುತ್ತದೆ, ಈ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶೋಧನೆ ಇನ್ನೂ ನಡೆಯು-
ವುದು.
- 2 ಇದ್ದಲ್ಲದೆ, ಡಾ : ಪಿ. ಎನ್. ನಾಗರತ್ನ ಅವರ "ಪರಿವಾಸದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಶ್ವರೂಪ"
(ಅನ್ವೇಷಣೆ) ವು ಸೇರುತ್ತದೆ.
- 3 ಶ್ರೀ. ರಾಮಚಂದ್ರ, ಅವರು : ಮೈಸೂರಿನ ಡಾ : ಜಿ. ವೆಂಕಟರಾಜರಾವ್ ಅವರ
ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವರಿಸಿರುವ ವಿವರ.

ಅಭ್ಯಾಸ ಎರಡು

ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ

ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ

ಸುಮಾರು ಒಂದೂವರೆ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆ-ಇತಿಹಾಸ ಉಳ್ಳ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕನ್ನಡ ಹೊಸ ತಿರುವು ಪಡೆದುಕೊಂಡದ್ದು ಕ್ರಿ. ಶ. 12ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಎಂಬುದು ಸುಂದಿತ ಅಂಶವೆ ಆಗಿದೆ. ಪಂಡಿತ-ಅರಸೊತ್ತಿಗೆಯ ಮೊನ್ನೆ ಆಗಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮೊನ್ನೆ (ಸಾಮಾನ್ಯವೆಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಗಾಗಿ) ಸಾಹಿತ್ಯ ಆಗಿದ್ದು ಇದೇ ಸಂಕ್ರಮಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ. ಹಳಗನ್ನಡ ನಡುಗನ್ನಡವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಾಟಾದಂತೆಯೇ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವರ್ಧವೂ ಹೊಸ ಆಯಾಮ ಪಡೆದುದು ಇದೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲೇ. ಈ ನಡುಗಾಲದ ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಇತಿಹಾಸ-ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಇದರ ಕಂಡಿತಾದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಸಾವುಗ್ರಿ ದೊರೆವುದೂ ಅವಾರ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಈ ಕಾಲದ ಇತಿಹಾಸ-ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಜನತೆಯ ಸಾಮಾಜಿಕ-ಧಾರ್ಮಿಕ ಬದುಕಿನ ಮೇಲೆಯೂ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿರುವುದು. ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಗ್ರ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಮುಖ ಘಟ್ಟಗಳೆನಿಸಿರುವ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ-ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪದ ಕ್ರಮೇಣ ಕ್ರಿ. ಶ. 12ರಿಂದ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ. ಶ. 15ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ಒಡೆ ಮೊದಲಿ ಬಂದ ಫಲಗಳೆ ಆಗಿವೆ.¹ ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯದ ತಮಿಳು.....ಜನತೆಯ ಬೇವಣಾಡಿ ಪರಿಣಂದ್ವಗೊಳಿಸಿ ಕನ್ನಡದ ಭಾಷೆ ಶಕ್ತಿಯ ಒಪು ಅಯೋವಂಗಳನ್ನು ತೆರೆದು ಹೋರಿಸುವ, ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತ ವಾಸ್ತವ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಟಕದನ್ನು ಅವರ ಆಗಿಸಿರುವ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಗೀತ ಸಾಪರಂಶ್ಯ ಮೆರೆದಿರುವ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಶ್ವ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೇ ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೊಡುಗೆ, ಎಂದರೆ ಹೆಚ್ಚಿನದಲ್ಲ. ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸದಸ್ಯತೆಯ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳಿದ್ದಂತೆಯೆಂಬುದಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದೂ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮತವಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ವಂಶ-ಧರ್ಮಗಳ ನೆಲೆಯಿಂದ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ವಚನಕಾರರು (ಶಿವಕರಾರು)-ಹರಿದಾಸರಿಗೂ ಉನ್ನತ ಗೌರವವಿದೆ. ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಕಾರಣ ಅಪರಿಂದ ಉಗಮಗೊಂಡು ಬೆಳೆದು ಇಂದಿಗೂ ಕೆಲವು ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ, ದಿಕ್ಕೂಟ ಆಗಿರುವ ಈ ಅಂದೋಲನ ಗಳಿಂದಾಗಿ-ಅಲ್ಲಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ವೈಚಾರಿಕತೆಗಳಿಂದಾಗಿ, ಹರಿದಾಸ ವಾಚ್ಛಯದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತ..... "ಹಿಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಮೊಳೆತ ದಾಸವಾಚ್ಛಯವು, ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ (ಸುಮಾರದ್ವಾಸ ಯುಗ) ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು, ಸ್ಥಿರವಾದ ಪರಂಪರೆಯುಳ್ಳ ದಾಸಕೂಟವೆಂಬ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆ, ಜನಸಂಸ್ಕಾರಕವಾದ ಒಂದು ಅಂದೋಲನ ಎಂಬ ಸ್ವರೂಪ ತಾಳಿತೆ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವರ್ಧನ, ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ತಪ್ಪು ಹಾಗೂ ಅದರ

ಅಚಾರದಿವಾರಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ, ವಿಶಾಲಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ನೀತಿಯನ್ನೂ ಬೋಧಿಸಿತು. ಅಲ್ಲಿನವನು ಮರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಲೆಯ ರಂಜನಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿತು.⁴ ಕ್ರಿ. ಶ. 12ನೇ ಶ.ದಲ್ಲಿಂದ ಹರಿದಾಸ ಬಂದ ಮಹನಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರವಾಹದ ಸಂತರ, ಅವರ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಮೂಡಿ ಬಂದ ಹರಿದಾಸರ ಅಂದೋಲನ (ಸಾಹಿತ್ಯ)ದ ಮೇಲೆ ಮೊದಲಿದ್ದ ಅಂದೋಲನ (ಮತನ ಚಳುವಳಿ)ದ ಪ್ರಭಾವಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದಾದರೂ, ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ತನ್ನದೆ ಆದ ಹಲವಾರು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದೆಯೆಂಬುದು ಮರವಂಥದಲ್ಲ.⁵ ಎಲ್ಲ ಕಾಲದ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಭಾವಗಳು ಸಮಾನವೆನ್ನಬಹುದಾದರೂ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೇಲೆ ಶರಣ ಮತಗಳ ಮತಕ್ಕೂ ಆಗದೆ ಎಂಬುದು ದಿಟ. ಈ ಅನ್ನೋನು ಭಾವ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಮಾತು. ಅಂಕಿತವನ್ನು ಬದಲಿಸಿದರೆ ಅಂತಃಕರಣ ಒಂದೇ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಒಂದೇ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಿಷಯ ನಿರೂಪಣೆ, ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ನಡವಳಿಕೆ ಬಳಕೆ, ಇವುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ತನ್ನದೆ ಆದ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಮಹನಕಾರರಿಂದ ಪರಿಷ್ಕೃತಗೊಂಡ ವೀರಶೈವಧರ್ಮ ಶಿವೋತ್ಸವಾತ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ, ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಸ್ಥಳೀಯರನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡು ಬೆಳೆದು, ಹರಿದಾಸ ಮೊತ್ತಮೊದಲ ಜನತೆಯ ಚಳುವಳಿಯೆ ಆಯಿತು. ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆ ಹಟ್ಟಿದುದೂ ಕರ್ಣಾಟದಲ್ಲಿ. ಮಧ್ಯಾಛಾರ್ಯ ಪ್ರಣೀತ ಪಂಸರ್ವೋತ್ಸವತೆಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿತ ಧರ್ಮ ಆದ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ ಹರಿದಾಸರದ್ದೂ ಇನ್ನೊಂದು ಸರ್ವೋದಯ ಚಳುವಳಿಯು. ಹರಿ ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದೊಂದೆ ಅಲ್ಲದೆ, ತಮ್ಮ ಸಮಕಾಲೀನ ಸಮಾಜವನ್ನು ಕುದ್ಧ ಗೊಳಿಸಲು, ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯ ಬೋಧಿಸಿದರು, ನೀತಿ-ಸಮಾಜ ಸ್ಥಾಪನೆ, ಕಾಪಾಡುವುದರ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಊರೂರುಹುಟ್ಟಿದರು, ಜನಮನಗಳನ್ನು ತಲುಪಿಸಿದರು, ಸಂಸ್ಕರಣ ಬದುಕು ಹುಸಾಗಬೇಕೆಂಬ ತುಡಿತ, ಕಳಕಳಿಯಿಂದ. ಹರಿದಾಸರು ತಮ್ಮ ಕೈತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಭಗವಂತನೆಂದು ಲೋಕದ ಸುಗಡಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆಂದೆ ನಿಸಿದರೆ ಅದು ಕೇವಲ ಎಗ್ರಪರೂಪ ದೇವರಾದರು ಮಾತ್ರವೆಂದಲ್ಲ. ಸಚ್ಚೇತನರಾದ ಜೀವರಗಳ ಹೃದಯವಾಸಿ ಅಂತರ್ವ್ಯಾಪಿಯಲ್ಲಿ. ಅಂದರೆ, ಜನತೆಯು ಸಮಾಜದ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ತಾವೇ ಬೊಂಕೆಟ್ಟ ನಿಜಬೇಕೆಂಬುದೆ ದಾಸರ ಮೊರೆ. ಅವರ ವಿಶ್ವೇಷಣೆ, ಟೀಕೆ, ಮರಣ, ಪ್ರಶ್ನೆ, ಎಲ್ಲ ಇದೇ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವಂಥವು. ಶರಣ-ದಾಸರ ಮೊಬ್ಬೋದ್ದೇಶ, ಸಾಮಾನ್ಯರ-ಸಮಾಜದ ಬದುಕಿನ ಹಿತಬಯಸುವುದಾದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಹಾದಿಯೂ ಒಂದೇ. ಅವರು ಮಹನ ರೂಪಗಳನ್ನಾಡಿದರೆ, ಹರಿದಾಸರು ಇನ್ನೂ ಮುಂದರಿದು, ಜನತೆಗೆ ಸುಲಭಗೊಳಿಸಲು ತಮ್ಮ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಹಾಡಿ, ಹೃದಯದ ಬಾಗಿಲು ತಿಟ್ಟಿದರು. ಕೇವಲ ಬೌದ್ಧಿಕಪ್ರಜ್ಞೆ-ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ (ಶುಭ್ವ ತರ್ಕವೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು) ಆಧ್ಯಾತ್ಮದ ತಿಳಿವನ್ನೂ, ನೀಡಿದೆಯೆ ಮರಮಾರ್ಗ

ಸಾಧನೆಗೆ ಸಾಧಕ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಂಧಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ-ಯಾಗಾದಿಗಳು, ಪೂಜೆ-ಮಂತ್ರ ಜಪ (ಕರ್ಮಕಾಂಡ), ಧರ್ಮಗ್ರಂಥ ಪಠನ ಹಾಗೂ ನೂರೊಂಟು ಜಟಿಲ ನಿಯಮಗಳಿಂದಲೇ ದೈವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಭಕ್ತಿಯ ಬಂಧೂಕೆ ಗಿಂತಲೂ ಭೀತಿಯ ತೆರೆಯನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮವ ಪುರೋಹಿತವಾಹಿನಿಯ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ-ದವನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತ ಆಗಿದ್ದ ಕಾಲ. ಇದರಿಂದ ಬೇಸತ್ತು, ನೊಂದ, ತುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯತೆಯೇ ಅಂತಃಪ್ರೇರಣೆ, ಪ್ರಚೋದಕ ಆಗಿ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದ್ದ ವಚನ-ಹರಿದಾಸ ಹರಿಕಾರರಿದ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ-ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಎರಡು ಸರ್ವೋದಯ ಚಳುವಳಿಗಳು ನಡೆಯಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು (ಕಾಲಾವಧಿ ಬೇರೆಯೇ ಆದರೂ)-ಮೊದಲನೆಯದು 12 ನೆ ಶ. ದ ವಚನಕಾರರಾದರೆ, ಎರಡನೆಯದು ಕ್ರಿ. ಶ. 15 ನೆ. ಶ. ದ ಹರಿದಾಸರೆದು. ಜಾಗೆಯ ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ, ಹರಿಯ ಭಕ್ತ ವಾಸರಂದು ಕರೆದೊಕ್ಕೊಂಡವರ ರಚನೆ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮ ಮಧ್ಯಮತ ತತ್ತ್ವಗಳ ಸುಭದ್ರ ಬುಸಾದಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡು, ಅದನ್ನೇ ಪ್ರಸರಿಸಲು ಕಂಕಣಬದ್ಧ ಆದ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನ.

ವಚನ-ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಂದೋಲನಗಳ ಸೃಜನೆ-ಉಗಮಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆ, ಸವನೋಧಾವೀಕ ಪರಿಸರ (Socio-religious atmosphere) ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಧರ್ಮ ಸಂಘರ್ಷ, ಆಗ್ನ ನಡೆದಂಥ ಕ್ರಾಂತಿ-ಚಳುವಳಿ-ಅಂದೋಲನ ಸ್ವರೂಪ ಮಾತ್ರ ವಿಭಿನ್ನ ರೀತಿಯವೆ ಆಗಿವೆಯೆಂಬುದು ಆಯಾ ಕಾಲದ ಸಾಹಿತ್ಯೀಕೀಕರಣದ ಗುರುತಿಸ ಬಹುದಾಗಿದೆ. ವಚನ ಚಳುವಳಿಯ ಗತಿ (speed) ವೇಗ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿನ ಅವೇಶ, ಅವೇಗ, ನೀವು ಕೇಳಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ತೀವ್ರತೆ, ಸಮಾಜದ ರೂಢಿ ಮೂಲ ವ್ಯವಸ್ಥೆ-ಸಮಸ್ಥೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಆಗ್ನಿ ಪರ್ವತದಂತೆ ಸಿಡಿದೆದ್ದ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯೂ (ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ) ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಸುಸ್ಪಷ್ಟ, ವಚನ ಚಳುವಳಿ ನಡೆದಿದ್ದ ಸಮಾಜದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ-ಧರ್ಮದ ಹೆಸರೂ-ಸೋಗಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲು ಹಾಗೂ ತೊಡೆದು ಹಾಕಲೂ ಆದರ ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಫಲವೆ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಅದೇ ಅಂದಿನ ಬದುಕಿನ ಕೈಗನ್ನಡಿ-ಭಕ್ತಿ-ವಿಚಾರ ಸಂಗಮ ವಚನಗಳೆಂದರೆ ಉಪ್ಪೇಲ್ಲಿಯಲ್ಲವೆನು ಸುಸ್ಥಳ. ತದನಂತರ ಬಂದ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಕಾಲ ಕೂಡ ಒಂದು ಸಂಧಿಸಮಯವೆ. ವಚನಕಾರರ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮದಿಂದಾಗಿ ತತ್ತರಿಸಿದ ವೈದಿಕಧರ್ಮ-ವೇದಾಗಮ ವ್ಯಮಾನಗಳು-ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ-ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮ-ಇವುಗಳನ್ನು ಪುನಶ್ಚೇತನಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ಪುನರ್ರ್ಥಾಪನೆ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಧಾನ ಆಗಿದ್ದ ಪಂಡಿತಮಾನ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಆದಂ ಅರ್ಥ ಆಗದ ಮುಗ್ಧ ಜನತೆಯೊಡನೆ ಮತ-ಧರ್ಮ-ಭಕ್ತಿ-ಶ್ರದ್ಧೆ- ಒಲವು

ಬಿತ್ತರಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಂಡ ಅಂದೋಲನವೆ ಹರಿದಾಸರ ಅಂದೋಲನ. ಜನಭಾವೆಯು, ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾನ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂವದ-ಕೀರ್ತನ ಸಾಹಿತ್ಯವೆ ಆ ಅಂದೋಲನದ ಫಲ ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ. ವಚನ ಚಳುವಳಿ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ಶ್ರೇಣಿಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡದ್ದು. ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಒಳಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲದೆಯಾದ್ದೇನೂ ಸುಮದಿವ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಆಯಾ ಯ ಅಂದೋಲನಗಳ ಉದ್ದೇಶ, ಪರಿಧಿ, ಧಾರ್ಮಿಕ-ಮತೀಯ ಸ್ವರೂಪ, ಸ್ವಭಾವ ಅಂತಃವೈರಣೆ ಹಾಗೂ ವೈಚಾರಿಕ ಭೋಗಣೆ. ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಆರಂಭಗೊಂಡುದು ಸಮಾಜದ ಉನ್ನತ ಮರ್ಗದವರೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ-ಹಾಗೂ ಅದರ ಸಂಘಟಿತಗೊಂಡ ಸಮುದಾಯದಿಂದ (ಕನಕದಾಸರು ಹೊರತಾಗಿ) ಆದರಿಂದಾಗಿ, ಅದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ-ಸಾಮಾಜಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಯೆಂದನ್ನಿಸಬಹುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ತೀವ್ರತೆ, ಗತಿ, ಕಳಕಳಿ, ಮನೋಭಾವಗಳ ಮೇಜುಗಳು ಭಾಗಶಃ ಮಹಾಶೂನ್ಯತೆಯಂತಾಗಲಿಲ್ಲ ಬರಿಯ ಭೈವಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರದ ಮತೀಯ ಅಂದೋಲನವಾಯಿತು, ಸೌಮ್ಯ ರೂಪವಾಯಿತು. ಆದರೆ, ಹರಿದಾಸವಂಥ ಅಂದೋಲನವಾದ-ಬೆಳೆದವರಿ, ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಹರಿದಾಸರ ಪರಂಪರೆಯವರು ನಡೆಸಿದ ಪದಿತ್ರಿಜೀವನವು, ಅವರಿತ್ತ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಕೊಡುಗೆ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ್ದು ಒಂದು ಸಮಾಜ ಸಂಧಾರಕ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರಕ ಆದ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ, ಸ್ವಭಾವ ಉಳ್ಳದ್ದು ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಬಹುತೇಕ ಅಭಿಮತ 'ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು ನೀತಿದೋಷಯ ಪಾತಕಿಯಲ್ಲಿ ಮಡುಗಟ್ಟಿ ನಿಂತಿವೆ' ಅದನ್ನೂ ಅಂದೋಲನವೆಂದು ಕರೆಯಲಾದೀತೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಗಮನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು, ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಹಾಗೂ ಆ ಪರಂಪರೆಯವರು ನಡೆಸಿದ (ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ) ವೈಚಾರಿಕ-ಭಕ್ತಿಪಂಥವನ್ನು ಅಂದೋಲನದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಇಲ್ಲಿನದಾಗಿದೆ.

ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಒಂದು (movement-a religious movement) ಅಂದೋಲನ - ಮತೀಯ - ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನವೆಂಬಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ತಂತಮ್ಮ ನಿಟ್ಟಿನಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'Movement ಎಂಬ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ನಿಕಟ ಸುದಾದಿ ಪದ ಆಗಿ ಚಳುವಳಿ, ಅಂದೋಲನ ಎಂದೆಲ್ಲ ಅರ್ಥಯಿಸುವುದರಿಂದ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನವೆಂದೆ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಹರಿದಾಸರು-ಪರಿಭಕ್ತರು,* ಹರಿದಾಸರ ದೀಕ್ಷಾಗುರುಗಳು, ಧರ್ಮಾಧಿಮಾನ್ಯರಾದ ರಾಜರು, ಮತಾಧೀಶರಲ್ಲ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣು ಬೇರೆಬೇರೆ, ಹಳೆಬೆಳೆಗೆ ಗಿರಿಯಮ್ಮ, ಹರಪನಹಳ್ಳಿ, ಭೀಮವ್ವ ಹಾಗೂ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಮಹಿಳೆಯರೂ ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ವಹಿಸಿ ಹರಿದಾಸ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರದ ದಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಅಂದೋಲನವನ್ನೂ ಮಂತ್ರದೊಡ್ಡಾರೆ. ಇದು, ಈ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚುಗೊಳಿಸಿದೆ ಸಮಾಜದ ಪ್ರಮುಖ ಸಮಸ್ಯೆಗಳೆಲ್ಲದಿಂದಾಚೆ

ಪದ್ಧತಿ ಮಂಡಿತಾದ್ದರ ವಿರುದ್ಧ ಹರಿದಾಸರು ಸೌಮ್ಯವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದರೂ, ಅವರದ್ದು ಭಕ್ತಿಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾತ್ರವೇ ಅದರೂ, ಅಲ್ಲಿಯ ಆ ಗುಂಪಿನವರ ಸಂವೈಚಾರಿಕ ಅಂದೋಲನ ಸ್ವರೂಪ, ಅವರು ಸೃಜಿಸಿಕೊಂಡ ಪರಿಸರ, ಹಿನ್ನೆಲೆ, ಬಳಸಿ ಬಿತ್ತರಿಸಿದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರ, ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಕೊಡುಗೆಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ಹಾಗೂ ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ (ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ) ಕೊಡುಗೆ ಶಂಕಾರಿಯ ಹಾಗೂ ಗಮನಾರ್ಹವೆ. ಈ ಕೆಲವು ದೃಷ್ಟಿ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಲು ಪ್ರೇರಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಇದೊಂದು ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಅಧ್ಯಯನದ ಅವಧಿ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ. ಶ. 14ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ 19ರ ವರೆಗಿರಿಸಿಕೊಂಡು, ಪ್ರಮುಖ ಹರಿದಾಸರ ಕೆಲವು ಕೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಂದೋಲನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದೆ. ಹರಿದಾಸರ ರಚನೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕೀರ್ತನೆದೊಂಕೆ ವೈದ್ಯಾಸ, ಎಲ್ಲ ಮಂಡಿಸಿ ವರದಿಪಡಿಸಿ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲ ಹಂತ (14-16ನೇ ಶ) ಹಾಗೂ (17-19ನೇ ಶ.) ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬೆಳಗಿದ ಹರಿದಾಸರಂಥ ಅಪರೋಕ್ಷಚಾರ್ವಾಕಿಗಳು, ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೃತಿ-ವರ್ಣನೆಗಳು ಚರ್ವಿತ ಚರ್ವಣದಂತಿವೆ, ಇದು ಅಂದೋಲನ ಮೊಂಡುಪರಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಾದರೂ ಕೃಷಿ ಪುಷ್ಪಿ ಪ್ರತಿಭೆ ಸೃಜನ ಸಹಜತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹರಿದಾಸ ಸಂಘದ ಕಾಲವ್ಯಾಪ್ತಿ

ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಆಂಕುರಿಸಿ ಬಂದುದು, ಸಂಘಟಿತಗೊಂಡುದು ಕ್ರಿ. ಶ. 15ನೇ ಶತಕದಿಂದ ಎಂಬುದು ಈಗ ವಿದ್ವಾಂಸರರಿಂದ ನಿರ್ಧಾರ ಆಗಿದೆ. ಹರಿದಾಸ ಸಂಘ ಒಂದು (cult-to-worship) ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವುದೂ ಎಲ್ಲರೂ ತಿಳಿದಂಥ ವಿಚಾರ. ಈ ಭಕ್ತಿವಂಥವೆ ಅಂದೋಲನವಾಗಿ, ಇದರ ನೆಲೆ ಭದ್ರಗೊಂಡು, ಬೆಳೆದು, ದೃಢಗತಿ ತಲುಪಿದ್ದು ಕಣಕದಾಸರ ಕಾಲದವರೆಗೆ.¹⁰ ಅನಂತರ ಸುಮಾರು 2 ಶತಮಾನ ಕಾಲ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ-ಸಾಹಿತ್ಯ ಇಳಿಮೇಲೆ ಆಗಿದ್ದ ಕಾಲ. ಈ ಸಂಧಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಿಜಾಪುರದ ಕಾಖಿಂದಿಕೆಯ ಮಹೀಬಶಿದಾಸರು¹¹ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಈ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನ ಗಂಗೆಯ ಹೊಸಲು ಮೊಂಡುಮರಿಸಿದರೆಂಬುದು ಈಗ ದೃಢಪಟ್ಟಿದೆ (16ನೇ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲು ಅರ್ಧದ ತನಕ). ಆಮೇಲೆ ಸುಮಾರು 17ನೇ ಶತಕ (ಕ್ರಿ. ಶ. 1671) ದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ಪಾಲಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಂದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಶೀರ್ಷರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ವಂಥ-ಸಾಹಿತ್ಯದ ದ್ವಿತೀಯ ಘಟ್ಟ ಆರಂಭ ಆಯಿತು. ಮ್ಯಾಸ-ದಾಸಕೂಟಗಳವರಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ದಾಯಕರಾದ ಶ್ರೀರಾಯರು ಈಗಲೂ ಆಗಮ್ಯಮಹಿಮಾರೋಹಿತವೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರ ಮಧ್ಯತತ್ವ ಪ್ರಸಾರ, ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರಗಳಿಗೆ ಕಂಕಾಟಿ ನಿಂತು ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷಾಬದ್ಧರಾದ ಪ್ರಮುಖರು ವಿಜಯದಾಸರು, ಗೋಪಾಲದಾಸರು,

ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಹಾಗೂ ಬಾಗಲಕೋಟೆಯ ಪ್ರಸನ್ನವೆಂಬದಾಸರು. ಹೀಗೆ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಹರಹು 19 ನೇ ಶ.ದ (ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು) ವರೆವಿಗೂ ಇದ್ದು ಅನಂತರ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಅವರ ಹಿವ್ವು ಪುನಿಷ್ಟದಿಂದ ವುಸು ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಈಗಲೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಅಂಕಿತ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವರಿದ್ದಾರೆ. ಕೃತಿ ರಚಿಸುತ್ತಿರುವವರಿದ್ದಾರೆ.¹¹ ಈ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನದ ಸಿರಿ ಇನ್ನೂ ಬತ್ತಿಲ್ಲ ಅದೇ ಸಂಶೋಧನ ವಿಚಾರ ಹಾಗೂ ಅಂದೋಲನ ಪ್ರಗತಿವರ ಅಂಶ

ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಭಕ್ತಿಯಂತೆ ರಚನೆಯಾದ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ ಭಾವೈಕ ಸಾರಗಳನ್ನು ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲ ಭಕ್ತಿ ಕುಸುಮವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳಿ ವಂತೆಯೆ, ಸರಪರಿಶೀರ್ಷಕರ ಮೂರು ರಚನೆಗಳ ಮೂಲಕ ಅವರ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲ ಪ್ರದರ್ಶಕರೆಂದೂ, ಒಬ್ಬರೆ ಭಕ್ತಿ ಪಂಥದ, ಉಗಮ ಮೊದಲೆ ಅಗಿತ್ಯೆಂಬ ದಂತೂ ತಿಳಿದಿರುವ ವಿಚಾರವೆ. ಈ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಒಂದು ಹೊಸ ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ತಂದವರು ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು. ಅವರ ಆ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಧ್ಯಮ, ತಿಳಿದ ನುಡಿ ಒಳಕೆ, ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪಂಥ ಮುಂದುವರಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಹರಿದಾಸ¹² ಪಂಥಕ್ಕೂ ನಾಂದಿಯಾಯಿತು. ಅಂತೆಯೆ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕರು ಶ್ರೀವಾದರಾಜರೆ. ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ವೀರ್ಮ ವತ್ತಾದ ದೀಪ್ತಿ ಸಂಘಟಿಸಿದ್ದು ಪುರಂದರ, ಕವಕದಾಸಾರ್ಯರಂಥವರಲ್ಲ. ಇದು ಹರಿದಾಸ ಪಂಥ, ಒಂದು ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರಣ ಬಣ ಯಾ ಪಂಥ ಯಾ ಸಮುದಾಯ ಅಗಿದದ್ದು. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ವೃತ್ತಿ-ವಂಶತನದವರನ್ನೂ ಒಳತೊಡಗಿಸಿ ಕೊಂಬುದರ ಮೂಲಕ (ಚಿದಿವಾರ-ಪುರಂದರರು, ಪಾಳೆಯಗಾರ-ಅರಸುತನ-ಕನಕ ದಾಸರು, ಹೀಗೆ) ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಅದರ್ಶವಾದ ಹರಿಭಕ್ತಿ-ವಂಶ್ಯಮತತ್ವ-ಹರಿ ವಾರಮ್ಯಬೋಧೆ - ಪ್ರತಿವಾದನೆ - ಮಂಡನೆ - ಸಮರ್ಥನೆಗಳ ಮೂಲಕ, ಒಂದು ಅಂದೋಲನವೆ ಆಯಿತು. ಆ ಅಂದೋಲನ ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರದ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಧೈಯಗಳನ್ನೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸಬೇಕೆತ್ತಿ. (ಮತಸಾರರು, ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಅಳ್ವಾರ್ ಸ್ತೋತ್ರ ಇದಕ್ಕಿತ್ತು). ಆ ರೀತಿಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಕೀರ್ತಿಗಳು ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ವಸ್ತುಕ-ವರ್ಣಕ ಕೊಡುಗಳು. ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರಕ ಹರಿದಾಸಸಂತರು, ಸಾಹಿತಿಗಳೂ ಆದರು. ಅವರು ಹಾಡಿದ ಮಾತು ಜನಮನದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯೂರಿ ದೃಢ ಗೊಳ್ಳಲು, ಮಾತಿನ ಜಡಗೊಡಿದ ಗೇಯತೆ (ಸಂಗೀತ), ಲಯ, ಇವೆಲ್ಲ ಇನ್ನೂ ಪ್ರಿಯ ಅಗಿ ಅಂದೋಲನ ದೃಢಗೊಂಡಿತು. ಪುರಂದರರು ಅಗಿ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. (ಹಿಂದಿದ್ದ ಮತಸಾರರಿಗೆ ಪಟಾಸ್ಥಳ ಸಿದ್ಧಾಂತವಿದ್ದಂತೆ) ಮಧ್ಯಮತ ತತ್ವ ಹರಿದಾಸರ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಧಾರ್ಮಿಕ-ಮತೀಯ ಅಂದೋಲನ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನೂ ಜತೆ ಗೂಡಿಸಿ, ಮುಪ್ಪುರಿಗೊಂಡು, ಆ ಅಂದೋಲನದ ಸತ್ಯ ಇನ್ನೂ ಪುಷ್ಟ ಆಯಿತು. ಒಂದು ಪಂಥ, ಒಂದು ಅಂದೋಲನ ಆಗಲು ಆ ಬಣ, ಗುಂಪು, ಅವರ ಸುಘಟಿತ

ವ್ಯಕ್ತತೆ, ವಿಕಿರ್ಮತೆ, ಅವಶ್ಯವಾದುದೆ ಹೋರಾಟ, ಇದೆಲ್ಲ ಅಗತ್ಯ, ಹಾಗೂ ಆ ಅಂದೋಲನ, ಜನಮಾತೃ ಅಗಲಂ ಜನಗಾಪುಲಕ-ವಿಲಾಸಿಯೆಂದೂ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಗೀವಾಣಿ ಭಾಷೆ ಬಿಟ್ಟು, ಅಲ್ಲಿನ ರಾಜ್ಯ (ಮತ-ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳ ರಹಸ್ಯ)ವನ್ನು ಜನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಮತ ಪ್ರಸಾರಗಳೆ ಆದರೂ ಹರಿದಾಸರು, ಜನಭಾಷೆಯನ್ನು ಬೇವಭಾಷೆಗಿರುವ ಹರಿಕಾರರೂ ಆದರು. ಇದೂ ಹರಿದಾಸ ಪಂಥವನ್ನು ಅಂದೋಲನವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲು ಇಂಟಿಗೊಡುವ ಆಯವೆ. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಇನ್ನೂ ಮುಂದುವರಿದ ಇದೆ. ಈಗಲೂ ಅಲ್ಲಿ ಎರಡುವ ಕೆಲವು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಮಾರಾಧಿಸಿರುವ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ, ಅಂಕಿತ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತ ಲಿರುವವರಿದಾರೆ.¹⁴ ಹರಿಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಸಾರ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಪರಂಪ ಮಧ್ಯಮತ ಕತ್ತವಲ್ಲಿ ಅತಿಲ ವಿಶ್ವಾಸ, ಹಾಗೂ ಅವರ ಪ್ರಸಾರ, ಮಾನವ ಕೋಟಿಯು ಬಿಡುಬಿಡುಗಳನ್ನು ಬದಲಿಸಲೇ ಇದ್ದುವೆ-ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಅಂದೋಲನ ಪಥ ಇನ್ನು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಲೆ ಇದೆ. ಹರಿದಾಸವೃತ್ತಿ ಕನ್ನಡಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಹರಿದಾಸ ಬದುಕು, ಭಕ್ತಿಪರ ಪಥ ಗಮನ ಮುಂದುವರಿದಿರುವುದು ಅಂದೋಲನದ ಇರವಿಗೆ ನಿರ್ದೇಶನವಾಗಿದೆ. ಹರಿದಾಸ ಪಂಥದವರು ಕೇವಲ ನಾಡಾಡಿ ಪಂಥದವರಲ್ಲ. ಆಪರದ್ವಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮಾರ್ಗ, ಎಂಥ ವೃತ್ತಿಗಾಗಲೂ ಅವರು ಹರಿದಾಸ ವೃತ್ತಿ ಅವಲಂಬಿಸುವವರಲ್ಲ. ಮನೆಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ಗೊಳಿಸುವುವ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತ, ಬೇಡುವವರಲ್ಲ. ಹರಿಯ ಭಕ್ತರಾದ ಅವರಿಗೆ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರ, ಹಾಗೂ ಜನತೆಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಹಾದಿ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದೆ ಉದ್ದೇಶ. "ದಾಸವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಏನು ಜನ್ಮದ ಸುಕೃತ" ವೆನ್ನುವ ಪ್ರೀತ್ಯಾಸರಾಯರು, "ಪ್ರೀತ್ಯಾಸ ಎನ್ನನು ನಾಯದೇಕೆ ತಂದ : ಆಳಿದ ನೀನು ನಿನ್ನಾಳು ನಾನು" ಎನ್ನುವ ದಾಸರದಾಸ ಸ್ವೀಕರಿಸುವವು ವಿಷಯವಂತಿಹೆಯುಳ್ಳವರು. ಪುರಂದರ-ಕನಕರಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಭಾವನೆ ಮಾದ-ನಿಗೊಡುತ್ತದೆ ಹರಿದಾಸರಂಬ ಬೆನರು ಅವೃಥಾ ಅಗಲು ಅವರ ನಡೆ-ನುಡಿ-ಸ್ವಭಾವ, ಭಕ್ತಿಯ ಭರ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿಷಯದಾಸರು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತ, ತಿಳಿಸುವ ನುಡಿಗಳಿವು:-

ಹರಿಯ ದಾಸವೃತ್ತವೆನು ಪೊಕ್ಕಿದರು,
ಹರಿಯ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸೊಂದಿಹುರು;
ಹರಿಯ ಬದ್ಧವಾಗಿ ಸುತ್ತಿಗರು
ಹರಿಯ ಕಿಕ್ಕಿರಿಸಲೆ ಹರಿಹರದೊಳನು
ಹರಿಸಾಲು ಬೇವನೆ ಬಾವನೆ ಸ್ವೀಕರಿಸು
ಹರಿಸಾಲು ಸರ್ವದ ಜನಕನೇನು ನಿನ್ನ
ಹರಿಗೆ ಸಾಮ್ಯಧಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲವಿಲ್ಲವೆಂದು
ಕರಣರುಂಟು ಯದ್ವಂದ ಕೊಂಡಾಡಿ ಕೊಂಡಾಡಿ
ಪರಮೈಶ್ವರದೊಳೊರ್ತಿ ವಿಜಯವಿರಲೇನು

ಸರಿ ಸರಿ ಸರಿ ಬೆ ಕಾಮಂತಿಪ್ಪರು ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾದ ಹರಿಭಕ್ತ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನೇ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ “ಬೋಟಿಯಿಂದ ಗೊಟಗುವು ಬಿದ್ದಿದು ಪಟ್ಟೆಧೋತರ ಮದಿಯುಟ್ಟು ಕಾಳುದೀಪಕೆಂದು” ವರ್ಣಗೊಡುವ ಹರಿದಾಸ ಚಿತ್ರವಿಲ್ಲ. ಆದಂ ಕಾಂಠಿಕೆಯೆಂದು ವ್ಯಾಸರಾಯರೆ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದರೂ, ಇದು ಹರಿಭಕ್ತ ಭಕ್ತಿವಂಥ ಒಂದು ಅಂದೋಲನವೇ ಆಗಿ ಬಯಸಿದಿದ್ದರ ಸೂಚಕ ಪಾತ್ರವೂ ಹರಿಭಕ್ತ ಪ್ರಸರಣದ ಧೈಯಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನೇ ತೀರು ಭಿಕ್ಷುಣ, ಹರಿದಾಸರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ವಿಚಾರವೆ ಆಗಿದೆ.

ಮುಖ್ಯ ಪ್ರೇರಣೆಗಳು

ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಅಂದೋಲನದ ಕಡೆದು ಬಂದ ಹಾದಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಕೆಲವು ಅಂಶ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಈ ಭಕ್ತಿಪಂಥದಲ್ಲಿ ಅಂದೋಲನದ ಶಕ್ತಿಶರಲು ಪ್ರೇರಕ, ಪೋಷಕವೂ ಆಗುತ್ತವೆ. ಆ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಗುರುತಿಸಬಹುದು

1. ಮಂಥೈಮಕ-ತತ್ತ್ವ : ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮ-ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ, ಹರಿಪೂಜಾತ್ಮಮತ್ತ್ವ, ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಭಕ್ತಿಪ್ರರೂಪ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಧೈಯ, ಹರಿದಾಸರದು. ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ, ಎನ್ನಬಹುದು. ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಾಹಿತಿಗಳೆಂದನ್ನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೇದೆ ಅವರು ಕೃತ ರಚನೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾನ್ಯವೂ, ಆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರದ ಸಹಸ್ರ ಗೀಯಗುಣ, ಕಾವ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯ, (ಉಪಮೆ, ರೂಪಕ, ಪ್ರತಿಮೆ, ಅಲಂಕಾರ, ವರ್ಣನೆ, ಇತ್ಯಾದಿ .) ಅನುಭವ-ಅಪರೋಕ್ಷವ್ಯಾಸದ ಕೆಳಕಳಿ, ಅತ್ಯುಪಾಕ್ಷಾಪಾರ-ದೈವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಹರಬಲ ತೀವ್ರತೆ, ಸಂಪ್ರಕಟಗೊಂಡು ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದೆ. ಯಾವುದ ಕಡೆಗೆ-ಆಗ್ರಹಾರಗಳ ಆಶಯ ಅವಿವಿಧಗಳು ಹರಿಭಕ್ತರಾದ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಇದ್ದದ್ದು ತೊರೆದು ಬಂದವರವರು. ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತೀವ್ರತೆ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ, ಕಾವ್ಯಾಂಶವನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರ ಸಹಜವರಳತೆ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಯೋಗ (ವೃತ್ತನಾಮ, ಭ್ರಮರಗೀತೆ, ದಂಡಕ ಹೀಗೆ), ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಭಕ್ತಿ, ಪಾದಿರಾಜರ ಕವಿಜ್ಞಾನ, ಕನಕನ ಚಾಣ್ಕಿ, ವಿಜಯದಾಸರ-ಗೋಪಾಲದಾಸರ-ಜಗನ್ನಾಥ ದಾಸರ ಮದ್ದ ನುಣ್ಣು-ಸಂಸ್ಕೃತ ಪರಿಣತಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಚಾರ-ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಇವರೆಲ್ಲ ತುಡಿಯುವ ರೀತಿ, ಎಲ್ಲವೂ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೇ ಚಿರಂತನ ಆಗಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಭಕ್ತಿಪಂಥ ಅಂದೋಲನ ಆಗಿದ್ದರ ಕುರುಹಾಗುತ್ತದೆ. ಪುರಂದರ-ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯವೆ ಆಗಿರುವೆಂಬುದು ಸುಂದಿತ.

2. ಮೊದಮೊದಲು ಧಾರ್ಮಿಕತೆ ಕೇವಲ ರೇವರೆ ಪೂಜಾ ಕಾಲದ ಕೈಕರ್ಮ ಕಾರ್ಯ, ಭಗವಂತನ ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನೆಗೆಷ್ಟೆ ಮೀಸಲಾಗಿದ್ದು, ಅನಂತರ ಬರಬರುತ್ತ ಪುರಂದರರಿದಾದಾಣಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯ ಸಂಗಡ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂತರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತತೆಯನ್ನೂ ಧೈಯ. ಆಗಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು ಅದರ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟತೆ. ಇದು ಕಾರಣವಂತೆಗೊಂದಾಗಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಕುಗ್ಗಿ, ಮತ್ತೆ ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಸಾರದಿಂದ ಪುನಶ್ಚೇತನಗೊಂಡು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಿಸುಗಿತು. ಈಗ ಮೊದಗುತ್ತ ಬಂದಿದೆ, ಅದರೂ ಉಳಿದಿದೆ, ಮೊದಮೊದಲಿನ ಅಂತಃಚೈತನ್ಯವಿರದಿದ್ದರೂ ಕೂಡ.

3. ಮೂರನೆಯ ವಿಚಾರ, ಹರಿದಾಸರಾಹಿತ ಮಧ್ಯಮತ ಬದ್ಧ ಸಾಹಿತ್ಯವಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದು. ಕನಕದಾಸರದ್ದಿಯಂತೂ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ವಿಶಾಲತೆ, ಸಮನ್ವಯ ಮನೋಭಾವ ಎದ್ದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರು, ಮೊದಲಿಗೆ ವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರದಾಯವರಾಗಿದ್ದವರು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಕ್ತಿ, ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರ ವ್ಯಾಸೋಪನಿಷತ್ ಕಂಡರೆ ತುಂಬ ಗೌರವಾದರೆ-ಮಾದ್ವದೀಕ್ಷೆ ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಾಯಿತು. ಒಟ್ಟಾರೆ ಹರಿದಾಸರ ಈ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಳಕಳಿ, ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕೇವಲ ಮತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ವೆಂಬುದರಿಂದ ಭಿನ್ನ ಆಗಿದೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅದು ಸರ್ವಜನಾದರಣೀಯ ಎಂದನ್ನೂ ಕೊಂಡಿತು. ಮಹಿಳೆಯರಿಗೂ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಂಥ ಆಗಿ ಹಳವನಟ್ಟಿ ಗಿರಿಯನ್ನೂ, ಹೆರಬನಹಳ್ಳಿ ಭೀಮವ್ವನಂಥ ರತ್ನಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುಗೊಡುಗೊಡುತ್ತಿತ್ತು.

4. ಹರಿದಾಸರಾಹಿತ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಧ್ಯಮತ ವರಂಜರೆ, ಗುರು-ಶಿಷ್ಯ ಪರಂಪರೆಯ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬಂಧ ಹರಿದಾಸರಿಂದ ರಚಿತ ಆಗಿದೆ.¹⁸ (ಇಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಅನುಸರಿಸಿದ ಮರಾಠೀರರು ವ್ಯಾಸಕೀರ್ತಕರು ಸ್ವತಃ ಪಂಡಿತರು, ಕವಿಗಳು ಸಂತ್ಯುತ-ಕನ್ನಡ ಬೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವರು. ಶಾಸ್ತ್ರವಿಷ್ಣು ಆಗ ವ್ಯಾಸಕೂಟ, ಹರಿದಾಸವಿಷ್ಣು ಯಂಥ ದಾಳಿಕೂಟ ಎರಡನ್ನೂ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದವರು, ಸಂಘಟಕರ . ಕನಕದಾಸರ ಮೇಲೆ ಅವರ ಕೆರಣೆ, ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಗೌರವ ತೋರಿದ ಸುಧಾರಣೆ ಮನೋಧರ್ಮದವರು ಯತಿಪುಂಗವರು ಸೇರಿ ಹರಿದಾಸರೊಂದಿಗೆ ಅನುಭವಗೋಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಿತು, ಅನೇಕ ವೇಳೆ ತಮ್ಮ ಮತದ ಎಲ್ಲೆ ಮೀರಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ವಿಶಾಲ ಮನೋಭಾವ ದಿಂದಲೇ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ವಾದಿರಾಜರ ತುಳು ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಅವರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಕಳಕಳಿ, ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿತ್ವ ಇವೆಲ್ಲ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾದಂಥವು. ಆದರೆ, ಮೊದಮೊದಲು ಎಂಥ ಉನ್ನತಜ್ಞಾನ-ಚಿಂತನ ನಡೆಸಿದ ಹರಿದಾಸ ಶಿಷ್ಯರು ಬಂದರೋ, ಅವರ ಸುಖ್ಯ ಇಳಿಮುಖ ಆಯಿತು. ಹರಿದಾಸರ ಲಕ್ಷ್ಯ ಕ್ರಮೇಣ, ಬರೀ ಮಧ್ಯಮತ ಸಮರ್ಥನೆ, ಪ್ರಸಾರದತ್ತಲೆ ಹೊರಳಿದುದು ವಿಜಯದಾಸರಿಂದತ್ತ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಸ್ಪಷ್ಟ ಆಗುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಮುಂದುವರಿಯತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

5. ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನಮಾನ್ಯ ಆಗಿದ್ದು ಹರಿದಾಸರ ಉದಾರ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜ, ಇಂದಿರಾಜರಿಂದ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ತನಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪರಿಣತಿ, ವಿದ್ವತ್ತು ಗಾಢವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಪದಕ್ಕೆ ಕೊಡುಗೆಯಿತ್ತುದು, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಅದರ್ಶ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ತಲುಪಲು ಸಾಧ್ಯ ಆಯಿತು. (ಜತಾಕಾರರ ವೃಥಾವ ಇಲ್ಲಿ ಆಗಿದೆಯೆಂಬುದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ.)

6. ಗುರು-ಶಿಷ್ಯ ಪರಂಪರೆ ಗುರುಚಕ್ರಿ, ವ್ಯಾಸರಾಯರು, ಭೀಮದರವರನ್ನ ಕೊಂಡಾಡಿದಂಥವೂ ಅಪರೂಪವಾಗಿದ್ದಂತಿದೆ. ಇದು ಪರಸ್ಪರ ಆಸ್ಥಾನವ್ಯತ ಪಚ್ಚುಸಲು ಕಾರಣ ಆಯಿತು.

7. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ತನ್ನದಾದ ಸಂವೃದ್ಧಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ನೀಡಿದವರು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು. ಕಾದಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆ ಕಟ್ಟಿ, ತಂಬೂರಿ ಮೀಟಿ, (ಕನಕ ದಾಸರು ನಿಶಾನಾದ ಹಿಡಿದ ಚಿತ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಹುತಃ ಅವರು ಅದನ್ನೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು) ಚಿಟಿಕೆ ಓಡಿಯುತ್ತ, ದೇವರ ಪೂಜಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ದೊಡ್ಡಗೊಡಿದ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡುತ್ತ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಗೀತುಕೆ, ನರ್ತನ ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಗ-ತಾಳ-ಲಯ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿ ಅವರ ಮನದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಬೀಜ, ಬಿತ್ತಿ, ಮೊಳೆಯಿಸಿತು ಇದು ಹರಿದಾಸರ ಅನುನಿತ್ಯ ಕಾಯಕ, ಅದೇ ಕಾರ್ಯ ಕೂಡ.

8. ಮೇಲ್ಕಾಣಿಸಿದ ಪ್ರಕಾರ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ, ಸಂಗೀತವಾಸ್ತವಕ್ಕೂ ಮಹತ್ವದ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿದೆ ಭೀಮದರದಾಸರ ಪ್ರೀತಿದೀಗಿತ, ಮಾಯಾಮಂಗಳವ ಗೌಳ-ರಾಗ ಪ್ರಾದಾನ್ಯ, ಸರಳಪರಮಗಳು, ಇವೆಲ್ಲ ಅವರಿಗೆ ಕರ್ತಾಕೃತ ಸಂಗೀತ ಸುಂದರ ಭೇದ, ವಿಶದವಿಶ್ವವಿವ. ತ್ಯಾಗದಾಸರೂ ಅವರ ಸ್ತೂತಿ ಪಡೆದಿರುವುದನ್ನು

ಬಿಡುವ ಹಾನಪದ ಅಂಶ ಅಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಕೃತಿ. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾ ಮು ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದು ಪರಂಪರೆ ಸೃಷ್ಟಿಗೇ ಸ ಕೋಲು - ಸಂವಿಪದ, ಶ್ರೀಪ್ರಸನ್ನ ರ ಆನೇಕ ಕೃತಿಗಳು - ಇವೆಲ್ಲ ಜನಪದ ವೆ ಇದು ಈ ಅಂದೋಲನ ತನ್ನ ಅದರ್ಶ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ 'ಅರಂವನುಡಿ' ಅಥವಾ ಅದು 'ಜ್ಞಾನಾಧದಾಸರಂಥವರಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರೀತಿದೀಗಿತ

ಕೂಡು ಬಂದರೂ ವಿವಿಧವಾದಾಸರಂಧ್ರವರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮವ ತತ್ವ ನಿರೂಪಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯ (ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ) ಭಾಷೆಯ ಸಮರ್ಥ ಬಳಕೆಯಿದೆ. ಜನಜನ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿಟ್ಟು, ಸಾಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಪರಿವಾಸರು ತುಂಬ ಜಾಣ್ಮೆಯಿಂದ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಈ ಅಂದೋಲನದ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣಕವಿದೆ.

11. ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಇತಿಹಾಸ, ಲಹರಿಗಳ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆಯಾದಷ್ಟು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ದಾಸಕೂಟದ ಹಂಪಿ-ಮಂತ್ಯಾಲಯ ಅದೇ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ-ಉತ್ತರಜನ ಆಗಿದ್ದಾತು. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಭಂಡಾರಿಯ ವಿರಲ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಮನಗಾಣಬಹುದು.

12. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದಿಂದ ಒಡನೂಡಿ ಬಂದಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ಕಾಲೀನ (ಮಧ್ಯ ಕಾಲ ಯುಗದ) ಸಾಮಾಜಿಕ-ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಜೀವನ ಚಿತ್ರಣಕ್ಕೆ ಅಕರ ಸಾಮಗ್ರಿ ಇವೆ. ಕನಕದಾಸರ ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ, ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತೆ, ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ.

13. ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುಮಂದಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾ ಕೃತಿಕಾರರು ಒಂದಿರುವುದು ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುಣ. ನೀತಿ, ಭಕ್ತಿ, ಸಮಾಜ ಸ್ಥಾಪನೆ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿ ಉಂಟು ಮಾಡುವುದೇ ಹರಿದಾಸರ ಧೈರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಹಾಡಿ, ಕೇಳಿದದ್ದು ಸಾಹಿತ್ಯ-ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರ, ಎರಡನ್ನೂ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಗಮಾಡಿಸಿತು. ಮಹಿಳೆಯರ ಕೊಡುಗೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿರಳ.

ಮೇಲೆ ಗುರುತಿಸಿರುವ ಕೆಲವಾರು ಅಂಶಗಳಿಂದಾಗಿ, ಹಾಗೂ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿರುವ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾಗಿ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನವನ್ನು ಪ್ರಧಾನತಃ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನವೆಂದೇ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹರಿಭಕ್ತಿ-ಜತೆಗೆ ಗುರುಭಕ್ತಿಯ ಜ್ಞಾನಲೇಖನವು, ಅದನ್ನು ಇಡೀಯಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಗ ತಿಳಿದು ಬರುವ ಅಂಶ. ಶಿವತರಂಗಿಣಿಗೆ ಶಿವಸುಖೋತ್ಸವವೆಂದಂತೆ, ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ಸವ. ಹರಿಸುಖೋತ್ಸವವೆಂಬ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು, ಹರಿಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಸಾರವೇ ಹರಿದಾಸರ ಧೈರ್ಯ, ಒದಗೇ ಇದಾಗಿತ್ತು. ಭಕ್ತಿ ಈ ಎರಡು ಅಂದೋಲನಕ್ಕೂ ಸಮಾನವಾದ ತೀವ್ರ ಮನೋಭಾವ. "ದಾಸಮಾನ್ಯ ಯಾವುದೇ ಈ ಭಕ್ತಿಯ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಉತ್ಕಟ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಿ ತುಂಬಿದೆ. ಅನುಭವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನು ಕಾಣುವ ರೂಪ ವೈವಿಧ್ಯಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಈ ಪ್ರೀತಿ ವೈವಿಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮಗು, ತಾಯಿ ತಂದೆ, ಅಳು-ಒಡೆಯ, ಸತಿ-ಪತಿ, ಅಪ್ಪ-ವಿತ್ತ, ಈವಿವಿಧ ರೀತಿಯ

ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಭಕ್ತನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಈ ಮಾದರಿಯ ಭಕ್ತಿಭಾವದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕೊರತೆಯನ್ನೂ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಜವಾಗಿ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿಭಾವದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಪ್ರೀತಿಮಾಸವಾದ ವೈಕುಂಠವಾಗಿದೆ.¹⁶ ಎಂಬ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನೀಯ. ಮನಸಾರಂಗಿ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ ಹೇಗೂ ಜಾಗೆಯ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ತಮ್ಮ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮ ಪ್ರಚಾರವು ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಬೊಸಿದ್ಧ, ನಿರಂಕಾಪವೆನಿಸಿದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ತತ್ವ ಅವರಿಗೆ ಸರಿಯನಿಸಿದ್ದೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಳತವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಇದರಿಂದ, ಹರಿದಾಸರು ತತ್ವ ಪ್ರಸಾರದ ಪ್ರವಾದಿ (ವಿವೇಕಿ) ಗಳೆಂದರೂ ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮ ಕ್ರಾಂತಿ, ವೈಚಾರಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯ ಮನಸ್ಸು, ಸಾಧನವೆ ವಿನಾ ಕೇವಲ ಪಂಡಿತ ಬೋಧಕರು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ನಡೆದದ್ದು, ಮತಧರ್ಮ ಕ್ರಾಂತಿ, ಪುನಃ ಪುನಃ ಆಲೋಚನೆ ಪ್ರಮಂಜದಲ್ಲೊಂದು ನಡೆದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಅನೇಕ ರಾಜ್ಯ ಕ್ರಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯ ಬದುಕಿನ ಮೇಲೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ಗಾಢ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ರಾಜ್ಯ ಕ್ರಾಂತಿಗಳ ಪರಿಣಾಮದಿಂದಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯರಂಗ ಕದಡುವಿದ್ದರೂ, ಕೃತಿರಚನೆ-ಸಂರಕ್ಷಣೆ, ಪೋಷಣೆಗೆ ರಾಜ್ಯ ವಿಶ್ವವಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ.¹⁷ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕ್ರಾಂತಿಗಳೇನೇ ನಡೆದಿವೆ.¹⁸ ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ, ಶಾಕ್ತ-ತಾಂತ್ರಿಕ, ವೀರಶೈವ, ಶಂಕರ, ರಾಮಾನುಜ, ಮಧ್ವರಿಂದ ಮತಗಳ (ವಿವಿಧ ಧರ್ಮಗಳ) ಅಂದೋಲನ ಎಡೆಬಿಡದೆ ನಡೆದವು. ಈ ಧರ್ಮಕ್ರಾಂತಿಗಳ ಪರಿಣಾಮ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯ ಮೇಲೆಯೂ ಆಯಿತು. ಆದಂ ಆಯಾಯ ಪರೀಕರದಲ್ಲಿರಲಿವೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳ ಮೂಲಕವೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿದೆ. ಮತದ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಬೆಂಬತ್ತಿ, ಉಗಮಗೊಂಡ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಬೆಳೆದು ವರ್ಧಿಸಿದರೂ ಭಾಷೆ-ಅದರ ಬಳಕೆ, ಕಾವ್ಯ ಸ್ವರೂಪ ಪ್ರಸಾರ-ಪ್ರಚೇದದಲ್ಲಿ ತನ್ನದೆ ಆದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಹಾದಿ ಕಂಡುಕೊಂಡಿತು. ನಡುಗನ್ನಡ ಜನತೆಯ ಆಡಂಭಾಷೆಯ ಬಳಕೆಯನ್ನು ಎರಡು ಗುಂಪಿನವರೂ (ಮತ-ದಾಸ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡರು. ಮತಧರ್ಮದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಜೈನರು ಜನಭಕ್ತಿ ಹರಡಿದಂತೆ, ಶರಣರು ಶಿವಭಕ್ತಿ ಸಾರಿದಂತೆ, ಹರಿದಾಸರು ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿ, ಸಾರಿ, ಬೇರೆ-ಆಗಮ, ಉಪನಿಷತ್ತು-ಶ್ರುತಿ ಸ್ತೋತಿ ಪ್ರಮಾಣ, ಪರಾಣ ದರ್ಶನಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ, ಧರ್ಮಾರಹಸ್ಯ-ಗಹನ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪುರಾಣದ ಅನೇಕ ಉಪಮೆ, ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ ಜನಭಾಷೆ-ಆಡುಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೇ ವಿತ್ತರಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಕವಿ ಹೃದಯವೂ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ನಿಂದಿಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾನ್ಯ ಅಗಿ ದೃಢಗೊಂಡುದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲದೆ, ಭಕ್ತಿರೂಪರಿತ ಆದ ಅವರ ಕೀರ್ತನ ಸುಪದ, ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನ ವರೆಗೂ ಜನತೆಯ ಒಲವರ ಪಡೆದ ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಜನರಿಗೆ ತುಂಬ ಹಿತವೆನಿಸಿ, ಸಮಾಜ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಯಾವುದೇ ಬೋಗಕೆ, ಬಯಲೆಗಳ ಕಟ್ಟಿದ್ದೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಮಾಜ ಆದ್ದರಿಂದ ತಾನೆ ತಾನಾಗಿ ಮೆರೆದಿದೆ.

ಪರಿದಾಸರ ಸೌಮ್ಯರೀತಿಯ ಅಂದೋಲನ, ಕನ್ನಡ ನಾಡು ಮಂಡಿಗಳ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ಯಾರೂ ತಳ್ಳಿ ಹಾಕುವಂತಿಲ್ಲ. ಅಂದಿನ ಸಮಾಜ-ಪರಿಸರದ ಪ್ರೀತಿಸಾಮಾನ್ಯರ ಭಾವೆಯಾದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಆವೇಶ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಗೀರ್ವಾಣ ಭಾಷೆ (ಸಂಸ್ಕೃತ) ಅರಿಯದವರಿಗೆ ಸುಲಭ ಆಗುವಂತೆ ಆಚಾರ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಧರ್ಮಕೃತಿಗಳನ್ನೂ, ಗ್ರಂಥಸಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿ ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿದುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಚಾರವಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ವಿದ್ವತ್ತು, ಭಾಷಾ ಪ್ರಭುತ್ವ ಅವರಲ್ಲಿದ್ದಿತು.¹⁹ ವೇದಾಂತ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತ ಒಬ್ಬ ಕನ್ನಡಿಗ, ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅವನು ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಂದಿದ್ದರೂ, ಅವನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನ ಅಕರ ಅದ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂರಾ ಚಿರಮಣಿಯಾಗಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರ ಎಲ್ಲ ಕಾವ್ಯರಚನೆಗಳೂ ಹೊಸಗನ್ನಡದ ಮೂಲಗಳಿಗೆ ಆಗಿವೆ ಎಂಬ ಬೆಂಗೀರಿಯವರ ಅಭಿಮತ ಅಕ್ಷರಶಃ ನಿಜ. ದಾಸರ ಪದಗಳು ಇಂದೂ ಭಕ್ತಿಯಂತ ಭಾವಗೀತೆಗಳೆ ಆಗಿವೆ. ಹಾಗೂ ಹೃದಯತುಲಸ್ವರ್ತಿಭಾವ, ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಜವೆ ಹೊಸತಾಗಿ ಸ್ಪಂದಿಸುತ್ತದೆ.

ಪರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಜನೆಯೂ ಅವಾರ.²⁰ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಕೈಕೊಂಡ ಅಂದೋಲನ ಪಥ-ಭಕ್ತಿಪಂಥ-ಅದರ್ಶ ಎಲ್ಲವೂ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಬಿತ್ತರಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಕೃತಿಗಳ ಕೆಲವು ಸಾಲು ಮೂರು ನೀಡಲಾಗಿದೆ :

- ಅ. ಗುರುಭಕ್ತಿ ಬೇಕು, ಹಿರಿಯರ ಕರುಣಾಪೇಕ್ಷೆ :
ಪರಶುರಾಮ ನಿತ್ಯ ಕೇಳುತ ಇರಬೇಕು -
ವಿರಕುಂಡೇಕು ವಿಷ್ಣುವಿವಾರಾಧನೇಕು :
ವರಮಂತ್ರಜಪಿಬೇಕು ತವಬೇಕು ಪರಗತಿಗೆ :
ಪರಿಪರಿವ್ರತಾಪೇಕು ಸಿರಿ ಪಯಮವನತೆ :
ಪರಮಾಪಗ್ರಹಿಬೇಕು ವಿಪದವಿಗ್ರಹಿಬೇಕು :

- ಆ. ಸರಲ, ಭೂ, ಗಿರಿ, ಲತೆ, ಸುಖಾ ವ್ಯಕ್ತ
ಭಲ, ಮೃಗ, ಪಕ್ಷಿ, ಕಾವನ, ಮಂತ್ರ,
ಸ್ಥಳಗಳ ವ್ಯಾಕೃತ ಗಗನ, ಸ್ವನ,
ಉಲ, ಸಾವತ, ತರು, ಪವನ, ಆತ
ಒಳಗೆ ಬೋರೆಗೆ ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪರಿಮಯ (ವಿಜಯವಿರಲ)

೧. ಭ್ಯಾನವೆ ಪೊದು ಬಿಂಬುಮೂರುಕಿಯು ,
ಅನಂದದಲ್ಲಿ ಮಳುಕು ಅಂಕರಗಳಿವರಿ (ವಿಜಯವಿರಲ)

ಈ ಪದ ಓದಿದರೇನು ಶಾಸ್ತ್ರವೇನಿರಲೇನು -
ಕಾದಿಕಾದಾಲಿ ಗಿದ್ದರೇನು ಭ್ಯಾನವಿಲ್ಲದೆ
ಕಾತಿಗೆ ಹೋದರೇನು, ಕಾಪನ ಸೇರಿದರೇನು
ಕಾತಿಕೀಕಾಂಕ್ಷರ ಉಪ್ಪಿರೇನು ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ
ಜಪವದಮೂಡಲೇನು, ಜಾಣತನ ಮೆರೆದರೇನು
ವಿಜಯವಿರಲೇನು ಸಾರಿದರೇನು ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ

ಈ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ವಲೋಕಿಸಿದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಬರೆಯವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಜನೆಯ ಮಹತ್ವ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಛಾಂಡೆ ಎಷ್ಟು ಲಲಿತವಾಗಿದೆಯೋ, ಅದರರ್ಥ ಅಷ್ಟೆ ಗಹನ ತತ್ವವನ್ನು ಅರಿವು ಮಾಡಿಕೊಡುವುದರ ಆಕರವು ಆಗಿದೆ. ವಾದಿರಾಜರಂಥ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿಗಳೇ, ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯರಾದ ಹಯಗ್ರೀವಮೂರ್ತಿಯನ್ನೂ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಕ್ಕೂ ಕೊಂಡವರೂ, ಗುರುಭಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಪರಿದಾಸ-ಪರಭಕ್ತನ ದಿನಚರಿ ಹೇಳುವುದರೊಂದಿಗೆ, ತಮ್ಮ ಭೇಯ ಅದ ಹರಿಭಕ್ತಿ-ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಾವ್ರಮತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನೇ ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರು 'ಸರಸ್ವತೀವಾಕ್ಯಪ್ರಸಾದ ವಸಂದೂ ಪಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಹರಿದಾಸ ಅಂಬೋಲನವ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಉಪಾಸನ ಕೃತಿಯ ಅದ ಬಿಂಬಿ-ಪಾಸಿಗೆ ಮೂಡುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ವಿಜಯದಾಸರು ತಿಳಿಸುತ್ತ, ಭಕ್ತಿ ದೃಢಗೊಳ್ಳಲು, ಗುರು ಶರೀರ-ಮನಸ್ಸು-ದೃಢ-ಪಾಪವಾಗಿ ಇರಲು ಸಹಾಯಕ, ಪೋಷಕ ಆಗುವ ಯೋಗ ಮಾರ್ಗದ ಅರಿವನ್ನು ಸರಳಗೊಂಡ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಕೊನೆಯ ಉದಾಹರಣೆ, ವಿಜಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವಂಥದು. ಅಂಥ ಪಂಡಿತರನ್ನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವವರು-ಒಬ್ಬಬಾಳಿಕೆಯವರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಆದೇಕ. ಅವರು ವಿಜಯದಾಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದರೇನುಎಂದು ಕೃತಿಯ ನಾಲ್ಕುಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಅಂಶ. ಜ್ಞಾನದ ಬೆಳಕು ಇದೆ, ಅರಿವಿನ ಆಕರ ಆಗಿದೆ, ಬರೀ ಕಾತಿಕೀಕಾಂಕ್ಷರ ಉಪ್ಪಿರೆ, ಕತ್ತೆ, ಸಿಂಹದ ಚರ್ಮ ಹೊದ್ದು ನಿಂತುಕಾಯಿತೆಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಗೆಲ್ಲುವ ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿದ್ದರೇನೂ, ಮಂತ್ರಿಸಾಧಿಸುವ ಭಕ್ತಿಯಂತ ಭಾವತುದ್ದಿ ಇರದಿದ್ದರೆ, ಎಂಬುದು ದಾಸರ ಅನಿಸಿಕೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳ-ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಹರಿದಾಸ ಅಂಬೋಲನ ದಾಂಟಿದೆಯಿರಿಸಿ, ಕನ್ನಡ ನಾಡಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಸರಿಸಿ, ಹರಿ ಭಕ್ತಿ, ಪರಿಪಾಕಮ್, ಪರಿಶುದ್ಧ ಬದುಕು, ಸಮಾಜ ಹಿತ, ಸರ್ವಹಿತ-ತತ್ವಾನ್ವಯಿಗಿ ದಂಡಿದ ಸಾಮೂಹಿಕ ಅಂಬೋಲನವೆ ಆಯಿತೆಂಬುದು ತಿಳಿಯ ಬರುವ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ. ಹರಿದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹೇಗೂ ಹಾಗೆಯೇ ಅವರ ಮಾನವೀಯಗುಣ ತಾವು ದೇಶ

ಪರೈಟಿನೆ ಮಾಡಿದ ಶೋಕಾಸಂಭವ, ಭಕ್ತಿಯ ಮೆಚಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ದೈವದ ಅನಂತ ಸ್ವರೂಪಗಳ ವಿವಿಧ ಒಗೆ, ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಸಂದರ್ಶನದ ಅಂಶವೆವೆಲ್ಲ, ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಕೀರ್ತನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೂಲಕ ನೀಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ಅವರ ಜ್ಞಾನ, ನಿಷ್ಠೆ, ವೈರಾಗ್ಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮನಕುತಿಯಾದ ದೊಡ್ಡಕೆಲಸದ ಹಂಬಲಿಕೆ, ಪೌರೋಹಿತೆಯ ವ್ಯಮಾನಗಳಾದ ಮೇದಾಗಮ, ಪೂಜಾ ಪೂಜ್ಯರಗಳ ಆರವನ್ನು ಸಾವನವ್ಯ ಸರ್ವರಿಗೂ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ವಿಶಾಲವನೋದಾರ್ಮ ಎಲ್ಲವೂ ನಿಜಕ್ಕಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಂಡಿವೆ. ತಾವೊಬ್ಬರ ಉದ್ಧಾರ ಆಗಬೇಕೆಂಬ, ಬದುಕಬೇಕೆಂಬ ಸ್ವಾರ್ಥಗಳಿಲ್ಲ ಅವರು. ಹರಿಭಕ್ತಪಂಥ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನವೆ ಆಗಲೂ ಅವರ ಇಡೀ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಂಪರಾರ್ಥಗತ ಆಗಿ ತತಮಾಪಗಟ್ಟಲೆ ಸಾರುವ ಏಕಮೂವಿದಾದ ವಿಚಾರಧಾರೆ-ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಧೈಯ, ಖಚಿತ ನಿರ್ಧಾರ, ತಾನು ನಂಬಿದ ಅದರ್ಶದಲ್ಲಿ ದೃಢ ನಂಬುಗೆ, ಅತಲ ವಿಶ್ವಾಸ, ಹಾಗೂ ಸಮುದಾಯಿಕ ಆಗಿ ತಾವು ಕಂಡುಬಂದವು, ಅನುಭವಿಸಿದ ದೆವ್ವ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳ್ಳುವ ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿ ವಿಶೇಷ, ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರಣ ಆಗುತ್ತವೆ ಇದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅನುಭವ-ಅನುಭಾವ (ಅವರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ) ಕ್ಷಿತಿಹ ವಿಸ್ತಾರ ಆಗುತ್ತ ಆಗುತ್ತ ಸುಸಾರದಲ್ಲಿ-ನೋವು ನೆರವುಗಳ ಇಹದ ಮೃಣ್ಮಯ ಬದುಕಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಯನನ್ನರಸುತ್ತ, ತುಂಬು-ತುಡಿತವನುಭವಿಸಿ, ಕಡೆಗೆ ಭಗವದನುಭವ ವಿಶೇಷ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ನನಿವಾಗಲೂ, ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದುದಿಷ್ಟೆ. ದೃಢಭಕ್ತಿಕಿ ಪರ್ವತ, ಮಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗುರುನಿಬಂದಿರು ಅದರೊಡಗೊಂಡಿದೆ, ಸುದೃಢ ಸ್ವಪವ್ಯಕ್ತಿ, ಭಗವಂತನೊಬ್ಬನೇ ಎಂಬ ಅಧಿಕ ಪ್ರೇಮ-ದೃಢವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳ, ಅವರ ಕರುಣೆ, ಕೃಪೆ, ಒಲವರಕ್ಕಾಗಿ ಅಭವರತ ಹಂಬಲಿಸಿ, ತಾನು-ತನ್ನ ಎರಡು ಸುತ್ತಣ ಮೂವದಕೋಟಿಯ ಬದುಕನ್ನು ಹೆಸರಾಗಿಸುವ ಅಂದೋಲನ ಪಥವಿದು.

ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ವಾಚ್ಯವೆಂಬುದು ಅದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ ಮದಿರಾಲ್ಪಕೃತ ದ ಕೊನೆಯಿಂದ ಮೊದಲಾಗೊಂಡು ಸುಮಾರು ಮರು ಶತಮಾನ ಬಾಳಿ, ಬೆಳಗಿ, ತಿಗಲೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ಯಾವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಇದು ಆರಂಭಗೊಂಡಿತೋ ಆ ಉದ್ದೇಶವನ್ನದು ಸಾಧಿಸಿತೆ ? ಕೇವಲ ದೇವರ ಪೂಜಾ ಕಾರ್ಯದ ದೈವ್ಯ ಮಾತ್ರ ಆಗದೆ ಇಡೀ ಸಮಾಜ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಿದ ಅಂದೋಲನವಾಯಿತೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬುದಾಗಿ, ಒಂದು ಅನಿಸಿಕೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ವಚನ ಚಳವಳಿಯ ಸಂಘಟನೆ ಬೇಗೆ ಸೋತು ಕೊನೆಗೆ ಭದ್ರಗೊಂಡರೂ ಗೆದ್ದಂತೆ ಸುಪ್ರದೊ ಹಾಗೆಯೆ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನವೂ ಉಗಮಗೊಂಡು, ಉನ್ನತಿ ಹೊಂದಿ, ರಾಜಾಶ್ರಯವಲ್ಲೂ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಸಿ, ತನ್ನ ಪ್ರಧಾನ ಧೈಯ ಅದ ಹರಿಭಕ್ತಿ-ಹರಿಸರ್ವೋತ್ಥಮ ವ್ರತಾರ ಕಾರ್ಯ, ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದಂತೆಯೆ ಅನ್ನಿಸಿದರೂ, ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ಸ್ವರಗಳ ಜನರನ್ನು ಒಳಗೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಸಫಲ ಆಗಿಲ್ಲ.

ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಸುಸ್ಪಷ್ಟ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವರ್ಗದವರಿಂದ ಆರಂಭ ಆದ ಪರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಪರಂಪರೆ ಪ್ರಮುಖ ಸಮಾಜಿಕ ಅಂಶ-ಸಮಸ್ಯೆಯಾದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ-ಜಾತಿ ಸಮಸ್ಯೆಯ-ನಿವಾರಿಸುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೆಚ್ಚನಕಾರರಂತೆ ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ಮನೋಧರ್ಮವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಪಾದಿಗೆ ಅವರು ಸಮಾಜದ ಸಮಸ್ಯೆ ಪಾಡಿದರು. ಇರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೇ ಸುಧಾರಿಸುವ ಮನೋವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹರಿದಾಸರದಂ. ಇದು ಸರಿಯೆ ಎಂಬುದು ಕೀಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ನಡೆದದ್ದೆ ಹಾಗೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಿಲ್ಲ. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಹರಣಬೇಕು. ಅದು ನಾಥ್ಯವಾಗುವುದೇ ಸಂಪರ್ಕ ನಿಟ್ಟಿನಿಂದ, ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿದಾಸರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಡೆತಡೆ ಇದ್ದವು. ಕೆಳಸ್ತರದ ಕನಕದಾಸನ ಅಂತಸ್ಸತ್ವ ಅರಿತ ಗುರು ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಗೇ ಕುಹಕ ಕರ್ಮದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬಿರುಸುಡಿ ತಕ್ಕಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ : ಪುರಂದರದಾಸರದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿಯೂ ಇದ್ದಾರೆ. (ಕನಕದಾಸನ ಪೋಲಿ ವ್ಯಾಸಮಂಥಿ ದಯಮಾಡಲು ಮರದವರೆಲ್ಲ ದೂರಿಕೊಂಬರು). ತಿರುಪತಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ದರ್ಶನಕ್ಕಿಂದು ಹೋದ ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೇ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನದವರ ಪಟ್ಟು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಬಿನ್ನ ಮೋಲಿ ಬಿತ್ತು ಅಂದಮೋಲಿ, ಕನಕನ ಪಾಡೂ ! ಅಂತ್ಯದ, ಹೋಲಿಯ ಎಂಬುವ ವರ್ಗದ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಆನುಕಂಪ, ಸಹಾನುಭೂತಿವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರೂ ಹೋದ್ದಾ ಕುಲದಿಂದಲೇ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನಳಿಯಬಾರದೆಂಬ ಮನೋಧರ್ಮವಿದ್ದರೂ, ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಪರಿದಾಸರು ಹೋರಾಡಲಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯನನ್ನೆ ಮೃಗ ಆಗಿಸುವವರ ವಿರುದ್ಧ ತುಡಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ತಿಳಿದು ಬರುವ ಅಂಶ. ದುರದೃಷ್ಟವಶಾತ್, ಅದೇ ಜಾತಿ ಸಮಸ್ಯೆಯೇ ಇಂದೂ ಸಮಾಜ ವಿಚ್ಛಿನ್ನಶಕ್ತಿಯಾಗಿ-ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತಿದೆ, ಇನ್ನೂ ಬಲಪ್ರದವೆ ಆಗುತ್ತಿದೆ.

ಪರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಸಂಗತ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾದದ್ದೆನ್ನಬೇಕು. ಹೀಲವಂತಿಕೆ, ತತ್ತ್ವ ವಿವೇಚನೆ, ಎಲ್ಲರೂ ದೇವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆ ಎಂಬ ವಿಶಾಲ ಭಾವನೆ. ಸರ್ವೇಜನವಾ ಸಂಖ್ಯೋ ಭವನ್ತು ಎಂಬ ಮನೋಧರ್ಮ, ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗದ ಅವಲಂಬನೆ ಆಚರಣೆ, ಆರೋಗ್ಯಕರ ಆಚಾರವಿಚಾರ, ಯಾರಿಗೆ ಬೇಡ ? ಇದೆ ತಾನೆ ಸಮಾಜಹಿತ, ಸಮುದಾಯ ಹಿತ ? ಇಷ್ಟಾಗಿ, ಪರಿದಾಸರು ಬರೀ ದೇವರನ್ನು ಸಂಬಿಕ್ಕಿದೆಯೆನ್ನ ವವರಲ್ಲ. ಪುರುಷ ಪ್ರಯತ್ನ ಸ್ವಪ್ರಯತ್ನವಾದಿಗಳು. ಹಣಕಾರಿಕ ವಿದ್ವಂಹಾಗುವದೆಯಾದದ್ದನ್ನು ಅವರು ಉಪದೇಶಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನ ಮೀರಿದ್ದು ಅನಂತ ಶಕ್ತಿಯೆಂದು 'ನಾತಂಶರ್ತಾ ಹರಿಶರ್ತಾ' ಎಂದಲ್ಲಿ ಉದ್ಗರಿಸುವವರಷ್ಟೆ ಎಲ್ಲವೂ ನಿಷ್ಕಾರ್ಥವೆ ಎನ್ನುವುದು. ಆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ, ಅಂಥ ಉತ್ಕಟ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ನಿಷ್ಕಾರ, ಇದು ಪತ್ತರ, ಕಂಬಳಿಯೊಳಗಿಣುಪಿ, ಎಂದೆಲ್ಲ ರೀತಿ ಹೇಳಿದರೂ, ಸಂಸಾರ ತೊರೆದು ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮೂಗು ಹಿಡಿದು ಕುಳಿರಲು ಪರಿದಾಸರು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ನಿಃಪಾದ ವೈರಾಗ್ಯ, ಸಂಸಾರ ತೊರೆದರೆ ಬರಮಂಥದಲ್ಲ. ವಿರಾಗವಿರಬೇಕು. ರಾಗ ತೊರೆಯಬೇಕು ಮಂಥದಿಂದ, ಆಗಲೆ ಸಂಸಾರ, ಸಾರವೂ ಎನಿಸಿರಬಹುದು. ಬರಿಯ

ಕಾವಂಜಿಯಿಂದ ಸಂಸಾರ ಸುಖ, ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ಹೇಳುವಂತೆ ಮೊದಲು ಸುಖದ ಧೂಳು ತೋರಿ ಆಮೇಲೆ ಮುಖ ತರುವ ಸ್ವಭಾವದ್ದು ಆದಾತು. ಪದ್ಮವತ್ಸ ಮಿವಾಂಭಸಾ ತತ್ತ್ವ ಹರಿದಾಸರದು. ಅಂಚೆಯೂ ಅಂಟುಂತೆ, ತಾವರೆ ಎಲೆ ಮೇಲಣ ನೀರಿನಂತೆ. ವಿಷಯ ಸುಖಲೋಲುವಂತೆ, ಆಸಕ್ತ ಮಜ್ಜನುವುಬೆ ವೈರಾಗ್ಯ. ಕಟ್ಟ ಕೊಂಡರೆ ರಾಗ, ತೊರೆದರೆ ವಿರಾಗ. ಅದು ಹೇಳುವಷ್ಟು ಸುಲಭವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಷ್ಟ ಸಾಧ್ಯ. ಹೇಗಾಗಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಆತೀತ ವಾದದ್ದಾಗಲಿ ಈಗದೇಕು, ಇದ್ದು ಜೈಸ ಬೇಕೆಂಬುದೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಸಂದೇಶ. ಇದೆಷ್ಟರ ವಂಚ್ಚೆಗಿಂವರೆ ಪುರಂದರದಾಸರು ಸರ್ವಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ದಾನಮಾಡಿದವರು, ವಂಗನನ್ನು ಕರೆಕೊಂಡರು. ವಿಜಯದಾಸರೂ ವಂಗ ಶೇಷಗಿರಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು, ಮುಂದೆ ಮೋಹನದಾಸರನ್ನೆ ಸಾಕು ಮಗನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹರಿದಾಸರ ನಿಜವಾದ ವೈರಾಗ್ಯವೆ ತೋರಿಸುವುದು. ಕನಕದಾಸರದು ಬೇರೆ ತೆರನಾಯಿತು. ಹರಿದಾಸರದ್ದು ಒಂದೇ ಲಕ್ಷ್ಯ-ಅದು ಭಕ್ತಿಪ್ರಸಾರ - ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆ. ಮಂಕ್ರಿಶ್ಚ ತತ್ಸಾಧನಮ್ ಎಂಬ ವಚನೋ ಧರ್ಮ. ಇದು ಸರ್ಟ್ರ ಹಿತವೆ ತಾನೆ ? ಇಲ್ಲಿ ರೇಡಿಕೆನ, ನಿರಾಸೆ, ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ತಳ್ಳೇರಿಸುವಂಥದೇನೂ ಇಲ್ಲ²² ಎಲ್ಲವೆಲ್ಲ ಪ್ರಯತ್ನ ಆದ ನಂತರ ಎಲ್ಲ ಮೀರಿದ ಅನಂತನಿಗೆ ಶರಣಾಗಿರಬೇಕೆಂಬಷ್ಟೆ.

ಮೇಲ್ಕಂಡ ವಿಶದವಾದ ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಉಪಕಾರ ನಮಗೆ ಇಂತನಿಸುತ್ತದೆ : ತಾವು ಬದುಕಿ, ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನೂ ಬದುಕಿಸುವುದು. ಅಂತರಂಗ-ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಿ, ಗಮನವಿತ್ತು, ಯಾವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿರೋಲುವನಾಗದೆ, ಆರೋಗ್ಯವಂತ ಬದುಕನ್ನು ನಡೆಸುವುದು. ಹರಿದಾಸರ ಸಂದೇಶದ ಸಾರವಿದೆಯೆ. ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿರುವಂತೆ, ಇದರಿಂದ, ಹರಿದಾಸರ ಮಾತುಗಳು ಬರೀ ಒಣ ವೇದಾಂತದ ಬುರುಡೆ ಮಾತೆಂದೂ ಭಾವಿಸಬೇಕಾದಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ಸಾತ್ವಿಕ ಸ್ವಭಾವ, ಅಲ್ಲಿರುವ ಶುದ್ಧ ಸಂವತ್ಸಿ ನಾದ ಮಾಧುರ್ಯ ಬಂಧುರ ಶಬ್ದ ಅರ್ಥ ಚೋದನೆಯ ಚಮತ್ಕಾರ-ವಿನ್ಯಾಸ, ಲೀಲಾಜಾಲವಾದ ಶ್ರೀರಿಯಂತೆಯ ಕ್ಲಿಷ್ಟ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕೈಲಿ. ಎಲ್ಲದರಿಂದ ಮೊಸೆ ಸುಹಿತ್ಯ ಪಥವನ್ನೆ ನಿರೂಪಿಸಿದರು. ಹರಿದಾಸ ಮಂಥರದನ್ನೇಕೆ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿರಬೇಕಾದ ಸತ್ಯರೂಪರಲ್ಲಿ ಎರಡು ತೆರ - ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸುಖದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವುದನ್ನು ಒಂದೂ ಗುಂಪು. ಲೋಕ ಹಿತವನ್ನು, ಹಿತದ ಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿ ಕೊಡುವವರು ಇನ್ನೊಂದೂ ಬಣದವರು, ಸುಖದ ದಾರಿ ತೋರುವವರು ಹಿತದ ಪಾದಿ ತೋರುವರೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಭರಮೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಹರಿದಾಸರು, ಅದೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯಾಸರಾಯರ-ವಾದಿರಾಜರಂಥ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಯಶಿದೇವರು ಸುಖ-ಹಿತಗಳ ಸಂಗಮ ಪಥವನ್ನೆ ಅಗಲಿ ತೋರಿದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ ನಿಪುಣರು. ಅದನ್ನಾಕರಿಸುವುದು, ಅಗ್ನಿಸರಿಸು ವುದು: ಜನತೆಗೆ ಸೇರಿದುದಷ್ಟೆ.

ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಬಗ್ಗೆ ನಾವು ತಿಳಿಯುವಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಪಂಥವೊಂದು ಅಂದೋಲನವೆ ಅದ್ದರ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳುವು ಮಾತು ತಿಳಿದೇವೆ. ಇನ್ನೂ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೆಲವರದ ಆದ ಅಂದೋಲನ ಎಂದರೇನು ಹಾಗೂ ಅದರ ಲಕ್ಷಣಗಳಾವುವು ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳುವು ಮಾತು ತಿಳಿಸಬಹುದು.

ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಕೃಷ್ಣ ಹಿಂದೆ ನಡೆದ ಮೊದಲ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಅನೇಕ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಹೋಲುತ್ತದೆಯೆ ಮಾತನ್ನು ಹಿಂದೆಯೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದರೂ ಅಂದೋಲನ ಕುರಿತು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ವ್ಯಸರಜ್ಞರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ (ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎರಡು ಅಂದೋಲನವೂ ಮಹಿಯ, ಭಕ್ತಿಪರ ಸಹ ಎಂಬುದೂ ಆಗಿದೆ)^{೨೨} ಒಂದು ಮನವರಿಕೆ ಯಾಗುವ ವಿಚಾರವೆಂದರೆ ಮಹಾಕಾರರ ಅಂದೋಲನ, ಪ್ರಧಾನತಾ ಮಹಿಯ ಭಕ್ತಿಯ ಚಳವಳಿಯೆ ಅದರೂ ಜನಪದ ಚಳವಳಿಯಾಯಿತು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಣೆಗಳೇನೆ ಇರಲಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಾಜತೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆ, ಕಾರಣಕವಲ್ಲ ಒಂದೆ ಶ್ರಮಸಹಿತ ಜೀವನದ ಸಾಧನೆ ಆಗಿದ್ದೆಂಬ ತತ್ವ, ಸಂಘಟನೆಯಲ್ಲಿನ ಒಗ್ಗುಟೆ ಜನ ಹಿಂಸಾಪರವಾಗಿ ಭಾವುಕತೆಯಿಂದ ಸೈಂದಿಸಿದ್ದು, ಒಪ್ಪಣ್ಣನಂಥ ಚತುರರ ಸಂಘಟನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಇವೆಲ್ಲದರ ಒಟ್ಟು ಕಾಣುವುದೊಂದೆ : ಅದು ಅನನ್ಯ, ಅಸಾಧಾರಣ, ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾಧಿಸಿದ ಮಹತ್ವದ ಸಾಧನೆಯೆಂಬುದು. ಮಹಾ-ದಾಸ ಚಳವಳಿಯ ತೊಲಿಸಿಕೆ ಸಮೀಕ್ಷೆ ಬೇರೆಡೆ ನಡೆದಿರುವುದರಿಂದ, ಇದಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅಂದೋಲನದ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂದೋಲನವೆಂದರೇನು ? ಅದರ ಲಕ್ಷಣಗಳು

ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ movement (ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್) ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ಸಂವಾದಿ ಪದ ಆಗಿ ಅಂದೋಲನ, ಚಳವಳಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಪದಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಅಂದೋಲನ ಎಂಬ ಪದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಗು ಫೈರ್ ಆರ್ ಎಸ್. ಪಂಚಮೂನಿಯವರು) ಮಹಿಯ-ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್‌ಗಳನ್ನು ಹರಿದಾಸರು ಅಂದೋಲನ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ^{೨೩} ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ದಾಖಲೆಯವರು 'ಕರ್ನಾಟಕ ಹರಿದಾಸರ ? ಕಂಡರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದಂತೂ ಸುನಿದಿತ.^{೨೪} ೨೫, ಅಂದೋಲನ ಎಂಬುದರ ನಿರೂಪಣೆ, ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು

Movement * ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಗಳು ಕೆಲವು ಅರ್ಥವಿವರಣೆಗಳಿವೆ, ಅವು ಹೀಗಿವೆ :

ವೆಬ್ಸ್ಟರ್ ಮತ್ತು ಇಂಟರ್ನ್ಯಾಷನಲ್ ಡಿಕ್ಷನರಿ (Webster New International Dictionary)ಯ 3ನೇ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ Movement ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಕ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ . ಅವರಲ್ಲಿ ಸಮ್ಯಕ್ ಅರ್ಥಯುಕ್ತದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೆಲವು ಅರ್ಥವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ .

- (i) Moveable , mobile , flexible, or responsiveness of movements
- (ii) to set in motion to stir, to impart motion ,
- (iii) to excite to action by the presentation of motion ;
- (iv) to rouse by appeal to the mind or desires ; to influence , to prompt ,
Act of moving , a movement , a motion or proposal ,
An act for the attainment of an object ;
A step in the execution of purpose ; movement in process
- (v) A connected, a long continuous series of acts and events tending toward some more or less definite end, an agitation in favour of some principle, policy etc.
- (vi) An effect as of motion , hence in literature and other arts
- (vii) Activities of a person or group of persons.

ಇದರಂತೆಯೇ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ¹ movement ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥ ನೀಡಿರುವುದು ನಾವು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ : (ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ) ಪ್ರವೃತ್ತಿವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು, ಪ್ರೇರಿಸು, ಸ್ಥಳದಿಂದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು ; ಚಲನೆ, ಮನಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ವಿಕಸನ, ಮುನ್ನಡೆ (ಒಂದು ವಿಶೇಷೋದ್ದೇಶ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ-ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆಯ ಜನತೆಂಡೆ) ಕಾರ್ಯಪರಂಪರೆ, ಪ್ರಯತ್ನ ಪರಂಪರೆ, ಚಳುವಳಿ. Movement ಹಾಗೂ campaign ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಚಳುವಳಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸಮಾನವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ, Campaign ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕದನ ಯುದ್ಧದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಅರ್ಥ ಪರಿಮಿತಿಯ ಹೆಚ್ಚು ಒಪ್ಪುವಂಥದು ಅಂದಿರಬಹುದು ಒಂದು ಕಾರ್ಯೋದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ, ಅದರ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಒಂದು ಗುಂಪು ಜನತೆಂಡೆದವರು ಶ್ರಮಿಸುವ ಹೋರಾಟ.

ಇಲ್ಲಿ ರಕ್ತಪಾತವು ಇರಬಹುದು ಅಥವಾ ಸೌಮ್ಯವಾದ, ಶಾಂತಿಯುತವಾದ ಅದರ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಯತ್ನವು ಇರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯುಂಟು.

^{೨೨}ಒಟ್ಟಾರೆ ಅಂದೋಲನ, ಅಂದೋ(ಳ)ನ, ಬೆಳುವಳಿ ಕರುವ ಆರ್ಥ, ಸಾಮೂಹಿಕ ಕ್ಷೋಭೆ, ಯಾವುದೇ ಧೈಯ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಕಾರ್ಯ-ಪ್ರಯತ್ನ ಪರಂಪರೆ, ಅಂದರೆ ಇದು ಪರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆಂದಾಗುತ್ತದೆ.

ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿರುವ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಪದಕೋಶಗಳು ನೀಡಿರುವ ಅರ್ಥದಿಂದ, ನಮ್ಮ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ movement ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ^{೨೩} ಕನ್ನಡದ ಸಂವಾದಿ ಪದ ಅಗಿ "ಅಂದೋಲನ" ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ನಾವು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದಕೋಶ ನೀಡಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು movement "ಮೂವ್‌ಮೆಂಟ್" ಎಂದರೆ,

ಅ. ಚಲನೆ, ಚಲಿಸು, ಸಂಚರಿಸು, ಸ್ಥಳದಿಂದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು, ಚಲಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸು, ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಉಚ್ಛ್ರಾಸ, ಕಾರ್ಯಚಲನೆಗೆ ಪ್ರೇರಿಸು.

ಆ. ಉದ್ದೇಶ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾಪೀಠರಾಗುವಂತೆ ಹರಿದುಬರಿಸು, ವಂಸವಿ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ವಂಸಸ್ಪರ್ಶವೈಸು, ಅವು (ಪ್ರೇರಣೆ) ಗಳನ್ನು ಹರಿದುಬರಿಸು.

ಇ. ಒಂದು ರೀತಿಯ ಪ್ರಧಾನ, ಪರಿಣಾಮ (ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ)^{೨೪}

ಈ. ಚಲನಾತ್ಮಕ ಕ್ರಿಯೆ : ಅಂದೋಲನ.

ಯಾವುದೂ ಒಂದು ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ, ಒಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಕ್ರಿಯಾ ವಿಶೇಷ (ಸಾಮೂಹಿಕ) :

ಅಂದೋಲನ, ಒಂದು ವಿಶೇಷವಾದ ಕ್ರಿಯೆ (ಚಲನಾತ್ಮಕ)

ಉ. ವರಪುರ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ, ಒಂದೇ ತೆರಪಾದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ, ಒತ್ತಪೊತ್ತ ಅಗಿ ನಡೆದಿರುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳು, ಘಟನೆಗಳು : ಯಾವುದೂ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ : ಹೆಚ್ಚಿನದ್ದರ ಗೊತ್ತಾದ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಧೈಯ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ : ಗುರಿ ಈಡೇರಲು (ನಡೆಸುವ ಸಾಮುದಾಯಿಕ ಹೋರಾಟ) ಯಾವುದೂ ಕೆಲವು ತತ್ತ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಪರವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಕ್ರಾಂತಿ : ಬೆಳವಳಿ.

ಊ. ಚಲನೆಯ ಪರಿಣಾಮ : ಅಂದೋಲನ-ಸಾಹಿತ್ಯ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ

ಋ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಥವಾ ಒಂದು ಗುಂಪಿನವರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು.

ಈ ಆದೇಶ ಅರ್ಥಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅಂದೋಲನ ವೇನಂಬುವದನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಬಹುದು :

ಅಂದೋಲ(ಲ)ನ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಚಲನಕ್ರಿಯೆ. ಚಲನಾತ್ಮಕ ಆದದ್ದು. ಸ್ಥಳ ದಿಂದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸಂಚರಿಸುವಿಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಉಂಟು.

ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಾರ್ಯೋದ್ದೇಶ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ (ಜನತೆಯನ್ನು) ಜಾಗೃತ ಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಕ್ರಿಯಾಶೀಲರಾಗುವಂತೆ (ಅಂದೋಲನ ಪಥೋಪಗ್ರಹವಾಗಿ) ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವುದು, ಹುರಿದುಂಬಿಸುವುದು, ಅವರ ಮನಗಳ ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮವುಂಟು ಮಾಡುವುದು, ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುವಿಕೆ, ಅವರ ಆಶಯಗಳನ್ನು ಉದ್ದೀಪಿಸಿ, ಅಂದೋಲನ ಕ್ಷಾಗ್ರಿ ಅವರನ್ನು ಸಜ್ಜಿದ್ದರಾಗಿಸುವುದು. ಅಂದೋಲನ, ಒಂದು ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆ. ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ, ಒಂದೇ ಉದ್ದೇಶ : ಧೈಯ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ, ಪರಂಪರಾಸಂಗತ ಆಗಿ ಮುಂದುವರಿಸುವ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷವೇ ಅಂದೋಲನ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಣಕ ಕ್ರಿಯೆ, ಘಟನೆ ಘಟಿಸಬಹುದು. ಸಂಘಟನೆಯೂ ಇದ್ದಾತು. ಅಂದೋಲನ, ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಿನದಾದ, ಗೊತ್ತಾದ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆದ ಗುರಿ : ಧೈಯ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಕ್ರಿಯೆ. ಯಾವುದೋ ಕೆಲವು ತತ್ವ, ಸಿದ್ಧಾಂತ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಪರವಾಗಿ (ಪ್ರತಿಪಾದಕ) ನಡೆಸುವ ಕ್ರಾಂತಿ, ಚಳುವಳಿ (ಸಂವಾದಕ) ಧಾರ್ಮಿಕ. ಮತೀಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಂದೋಲನದ ವಿಶೇಷ ಪಾತ್ರವಿದೆ.

ಒಂದು ಸಾಹಿತ್ಯ-ಅದರ ಅಂಗ ಅದ ಭಾಷೆಯ ದಿವ್ಯ, ಭಾಷಾಸ್ವರೂಪವನ್ನೆ (ಹೊರಳಿಸುವ) ತಿರುಗಿಸುವ ಸಾಮೂಹಿಕ ಶಕ್ತಿ, ಅಂದೋಲನಕ್ಕಿದೆ.

ಅಂದೋಲನ, ಸಾಮೂಹಿಕ ಕ್ರಿಯೆ, ಒಂದು ಗುಂಪಿನವರ ಚಟುವಟಿಕೆ, ಕ್ರಿಯಾ ವಿಶೇಷಗಳೂ ಆಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯುಂಟು (ಪರಂಪರಾಸಂಗತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ). ಅಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಕ್ರಿಯಾ ವಿಶೇಷ ವೈಯಕ್ತಿಕವೆ ವಿನಾ (ಸಂಪ್ರದಾಯ, ವಂಶಜರ ಮಾತೃ) ಸಾಮೂಹಿಕವಾದ ಅಂದೋಲನವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಯಾವುದೇ ಅಂದೋಲನದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವೂ ಸಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಘಾಲ್ತೋಳ್ತುಬೇಕು. (ಸಮಾಜದ ಗಣ್ಯ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಮಾತೃ ಅಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಆಗಲೆ ಆ ಅಂದೋಲನ, ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ವಡೆದಂತೆ. ಇದು ಮಹಾಸಾರದ ಅಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಜರುಗಿಕೊಂಡು ಸುನಿರ್ದಿತ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಮಾರ್ಗದ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಪ್ಪವಣ್ಣ, ಆಗಿನ ಕಾಲದ ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಾಂಶ, ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಅಜ್ಜಾರ, ಅಂಧಜ್ಞ, ಕುರುಡುನಂಬಿಕೆ, ಪುರೋಹಿತ ಶಾಹಿಯ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ-ದಮನ ಪ್ರದೃಶ್ಯ, ಅಮನೆಯಾಕೆ ಜನ ಬುದ್ಧಿಮಂತರನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಮೇಲೂ ಮಾರ್ಗದವರ ಹೆದರಿಕೆಯ ಧರ್ಮಾಶ್ರಯವೆಲೆಗೆ ಸಿಲುಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಪರಿ, ವಿಜೃಂಭಿಸಿದ್ದ ಜಾತಿ ಪದ್ಧತಿ, ಇವೆಲ್ಲ ಕಂಡು ರೋಷ, ರೋಷಗದ್ದಾಟ, ಜನಿವಾರ ಕಿತ್ತಾಟ, ಬಿಸಾಡಿ, ಹೊರಿಸಬಹುದು, ಮೀರಲಿಲ್ಲದವರ ಪರಿಷ್ಕರಣದ ಜತೆಗೇ (ಮತೀಯ ಅಂದೋಲನ) ಶರಣ ಸಮುದಾಯವನ್ನು (ವಡೆಸ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನ) ಸಂಘಟಿಸಿದುದೂ, ಈ ಚಳುವಳಿ ಕ್ರಮೇಣ ವಿಸ್ತಾರ ಆಗಿ, ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ಸ್ತರದವರನ್ನೂ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಯಶಸ್ವಿ ಆಯಿತು.

ಎಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ತಳ್ಳಿಹಾಕುವಂತಿಲ್ಲ. ^{೨೧} ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣಾತ್ಮಕ ಚಟುವಟಿಕೆಯ ಜತೆ, ಬಸವಣ್ಣ-ಇತರ ವಚನಕಾರರು ರೂಪಿಸಿದ ಕಾರ್ಯಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪನೆ, ತೆಂಬ ಸೊಗಸಾದ, ಹಾಗೂ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ತತ್ವ, ಆರ್ಥಿಕ ತತ್ವವೂ ಹೌದು, ತಮ್ಮ ವಂತ ಧರ್ಮ-ಅವರ್ತವಾದ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ರೂಪಗಳಾದ ವಚನ ಛಂದೋಬಂಧ ರೂಪ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲದೆ, ಜನಭಾಷೆ-ಆಡುಭಾಷೆಯನ್ನೇ ಸಮರ್ಥ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡರು, ಇದ್ದಲ್ಲ ವಚನ ಅಂದೋಲನ ನಡೆದ ರೀತಿ, ಇದೇ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಮುಂದೆ ನಡೆಯಲು ಹಿಂದಿದ್ದ ಪಥವಾಯಿತು. ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗಾಗಿ ಅಂದೋಲನ ನಡೆದರೂ, ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ಸ್ತರಗಳವರೂ ಸಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ಒಂದು ನಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಈ ಅಂದೋಲನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮಿತಿಗೊಂಡಿತು ಅಥವಾ ಸಂಕುಚಿತ ಗೊಂಡಿತೆಂದರೂ ತಪ್ಪಾಗದು. ಅಂದೋಲನ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಕ್ರಾಂತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ, ಆದರೂ ಭಕ್ತಿಪಥ, ಭಕ್ತಿವಂಧನ ನಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಏನಿಂತ ಒಂದು ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಅಂದೋಲನದ ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ವಚನ ಕಾರರದ್ದೂ ಭಕ್ತಿ-ವಚನರದ್ದೂ ; ಅವರ ಅಂದೋಲನದ ಪ್ರಧಾನ ಧ್ಯೇಯಗಳ ರ್ಲೊಂದಾಗಿತ್ತೂ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆವಂತಿಲ್ಲ ಕನ್ನಡದ ಬಳಕೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ. ವಚನಕಾರರಿಗೆ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡವು ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಆವರಿದ್ದ ಆಚಲ ವಿಶ್ವಾಸ, ಅದು ಅವರ ಕನ್ನಡ ಪ್ರೇಮದ ಕುರುಹು ಹೀಗೆಂದು ಅವರೇನೂ ಕನ್ನಡವನ್ನು ಮರೆಯಾಗಿ ನೆರೆಯಿಲ್ಲ ಮಡಿ ಅವರಿಗೆ ತಕ್ಕ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಮಾನ್ಯರಿ ಗರ್ಭ ಆಗಿದುದು. ಕನ್ನಡದ ತಮ್ಮ ಭಾವನೆಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವೆಂದರಿತರವರು. ಜನತೆಯ ಮನ-ಜನಪಾದಿಯ ವಿಂಡಿತ ಆರಿತು, ತಕ್ಕಂತೆ ನಡೆದರು, ನಡೆದರು. ಕನ್ನಡ ಜನತೆ-ವಚನಕಾರರು ಇಬ್ಬರ ಭಾಷೆ ಅದರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಧ್ಯೇಯ, ಉದ್ದೇಶ, ತಿಳಿಸುವ, ಸಾಧಿಸುವ ಎಷ್ಟು ವಚನಕಾರರದು. ಅವರ ಮಾತು ಜನಕ್ಕೂ ಅರ್ಥವಾಗಿಯೆ ವಾಯಿತು. ಆರ್ಥ ಅದರಲ್ಲಿಂದ, ಇದರಿಂದ ಬಡತನದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸತ್ವವೂ ಬಂದಿತು, ಇದರಿಂದಲೇ ವಚನಗಳು ಕನ್ನಡ ಸ್ವಯಂವರ್ತ ಸ್ವತ್ತು ಎನ್ನುವುದು. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಪಥ, ಅದರ ಅನುಯಾಯಿಗಳ ಧ್ಯೇಯ, ಆದರ್ಶ ಸಾಧನೆಗೆ ವಚನಕಾರರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದ ಹಾದಿ ನೆರವು ನೀಡಿತೆಂಬುದನ್ನು ಮೆಚವರಿಗೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು ಈ ಕೆಲವು ಮಾತು ಮಿದುರನಿ-ಕಾಯಕ್ಕೆ (ವಚನ-ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ತುಲನಾತ್ಮಕ ವಿವೇಚನ ಬೇರೊಂದು ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.)

ಯಾವುದೇ ಸಂಘಟನೆ, ಯಶಸ್ಸು ಆಗುವಲ್ಲಿ ಅವರ ಅನುಯಾಯಿಗಳ, ಆ ಪಥದ ಪಾಂಥೀಯರ ನಿಜ ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ತಾನು ನಂಬುವ ತತ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ನೂರಕ್ಕೆ ನೂರದಷ್ಟು ನಂಬುಗೆ, ಅದೇ ನಿಜ, ಹರಿದಾಸನಿದ್ದಿತು. ವಂಧ್ಯವಂತ-ಹರಿಭಕ್ತಿ-

ವೈಶ್ಯ ವರ್ಧಮನ್-ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತೆಯ ಸಮರ್ಥ ಪ್ರತಿನಿಧಾನೆ ಹರಿದಾಸ ಸಂಘಟನೆಯ ಪ್ರಧಾನ ಧೈಯ ಆಗಿತ್ತು. ಅವರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಏಕನಿಷ್ಠೆ. ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯಿಂದ ಶರಣರಂ ಎಲ್ಲಿ ಜನತೆಯನ್ನೂ ಒಕ್ಕೂಡಿಸಿದರೆ, ಹರಿದಾಸರು ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತೆ ಹರಿಭಕ್ತಿಯ ಪರಿವಲಯದಲ್ಲಿ ಜನತೆಯನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯಸಿದರು. ಬಹುತೇಕ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಕಂಡರೂ. ವಚನಕಾರರ ಅನುಭಾವ, ಹರಿದಾಸರ ಅಪರೋಕ್ಷಾನುಭೂತಿ ಎರಡರ ಉದ್ದೇಶ ಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕವೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೆಂಬ ದರ್ಶನ. ಎರಡೂ ಅಂದೋಲನ, ಅಂತರಂಗ-ಬಹಿರಂಗ ಶುದ್ಧಿಗೆ ಸಮಾನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೀಡಿದವು.

ಅಂದೋಲನ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನ ಕಾರ್ಯ ಅಲ್ಲ. ಅದೊಂದು ಸಾಮೂಹಿಕ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷವೆಂದೂ ತಿಳಿದಿದೆ. ಸಮಾಜದ ಒಂದು ಬೃಹತ್ ಸಮುದಾಯದ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಅವತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು, ನಡೆಸುವ ಹೋರಾಟವು ಅಂದೋಲನ ಯಾ ದಳವೆಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಈಗಾಗಲೇ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಯಾವ ಬಣಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಆದರ್ಶವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿರುವ ಗುರಿಯೊಂದನ್ನು ಪಡೆದ ವಿವಿಧ ಮನೋಭಾವ, ವಿವಿಧ ಮರ್ಗ ಗುಂಪುಗಳ ಜನ ಸೇರಿ, ಈ ಧೈಯ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಹೆಣಗುತ್ತಾರೆ, ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ, ಊರಿನಿಂದೂರಿಗೆ, ದೇಶದಿಂದ ದೇಶಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವುದೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಚಳುವಳಿ, ಅದೇ ಅಂದೋಲನ ಹರಿದಾಸರ ಬಣದವರು ಪ್ರಯಸಿದುದು ಈ ತೆರನಾದ ಆದರ್ಶಗಳಿಗಾಗಿಯೆ (ಹರಿಭಕ್ತಿ ಮಂಜ್ಜವಂತ ಪ್ರಸಾರ). ಕೇವಲ ಕೀರ್ತನೆ ಹಾಡುವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡ ಒಂದು ಭಕ್ತಿಪಂಥ, ವರಂಪರಾನಂತ ಆಗಿ ಸಾಗಿದ ಒಂದು ಅಂದೋಲನವೆ ಆಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿತು, ತನ್ನ ಆದರ್ಶಸಾಧನೆಗಾಗಿ ತನ್ನದೆ ಆದ ನಿಶಿಷ್ಟ ಪಥದಲ್ಲಿ ಗಮಿಸಿ, ಪ್ರಯಸಿತು.

ಮೇಲಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ, ಅಂದೋಲನ, ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲರನ್ನು ತನ್ನ ಪಥದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯಲಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅದು ನೆಲೆನಿಲ್ಲಬೇಕಾದರೆ ಬೆಳೆಯಬೇಕಾದರೆ, ಸ್ಥಳೀಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಭಾವೆಯ ಬಳಕೆ (-ಸಂವರ್ತ ಸಾಧನ ಆಗಿ-) ಆಗತಕ್ಕದ್ದೆಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತವೆ. ಸಾಮೂಹಿಕ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷವಾದ ಇದು (ಅಂದೋಲನ) ಇದರ ಆದರ್ಶ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಇಡೀ ಸಮಾಜವನ್ನೇ ಉಜ್ಜುಗಿಸುವ, ಪ್ರೇರಿಸುವ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳದ್ದೆಂಬುದೂ, ಸಮಾಜಹಿತ, ಸಂಧಾರಣಾತ್ಮಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೆಂದು ಕೂಡ ಮನವರಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

**ಅಂದೋಲನ-ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧೆಡೆ ನಡೆದ ವಿವಿಧ ಅಂದೋಲನ-
ಹರಿವಾಸ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಮಾಕರಣ**

ಭಾರತದ ವಿವಿಧ ಅಂದೋಲನಗಳು

'ಅಂದೋಲನ'ಗಳ ನಾಡು ಎಂಬುದು ಭಾರತಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅನೇಕ ಮತ-ಧರ್ಮಗಳ ನೆರವೇರಿದ ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಉಗಮ ಆಗಿ ಬೆಳೆದ ಧರ್ಮ-ಮತಗಳೂ ಉಂಟು. ಹಾಗೆಯೇ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದು ನೆಲೆ ನಿಂತ ಧರ್ಮ-ಮತ ಕೂಡ ಉಂಟು. ಸುಮಾರು 3500 ವರ್ಷದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರತ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿ, ಅಥವಾ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಂದ, ವಿವಿಧ ಮತ ಧರ್ಮಗಳ ಅಂದೋಲನ ಕುರಿತು, ಕಲ್ಪತ್ತೆಯ ಇತಿಹಾಸ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ. ಇದು ಅನೇಕ ವಿವಿಧಾಂಶದ ಲೇಖನ ಸಮಂಜಸವು.¹⁰ 'ಭಾರತದ ಮತೀಯ-ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಧಾರಣ ಅಂದೋಲನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳು' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದಿಂದ ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧಿಯವರೆವಿಗೆ ಇರುವ ವಿಶಾಲ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಅನೇಕ ಅಂದೋಲನಗಳ ಸಮಾಜಿಕ ವಿವಿಧಾಂಶರು ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದೋಲನವೆಂದರೇನು, ಅದರ ಹಿನ್ನೆಲೆ, ಅಂಶ-ರೂಪರೇಷೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಬರಿಸುವುದು ಇದೆ. ಎಲ್ಲ ಮತೀಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನಗಳಲ್ಲಿ ಅದೇ ಆಗಿರುವ ಮತೀಯ ಅಂಶಗಳಿಗಿಂತ (ಅಥವಾ ತಾತ್ವಿಕ), ಸಾಮಾಜಿಕ-ಧೈಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ತಿಳಿಸುವುದೇ ಗ್ರಂಥದ ಧೈಯವೆಂದು ಗ್ರಂಥದ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಡಾ. ಸೆನ್ ನುಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಎರಡು ಸಾವಿರಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ವರ್ಷದ ಹರಹಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಮಾಜಿಕ-ಧಾರ್ಮಿಕ (ಮತ ಪ್ರಸಾರಕ) ಅಂದೋಲನಕ್ಕೂ ಕೇವಲ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನವು ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾತ್ರ ಇದೆ, ಒಂದಿಷ್ಟೊಂದು ಸಮಾಜಿಕ-ಆರ್ಥಿಕ ಅಂಶಗಳಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರುವ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಬದಲಾವಣೆ ಸಾಧಿಸುವುದರತ್ತ ಗಮನವಿದ್ದಿತು. ಯಾವುದೇ ಅಂತಃಪ್ರೇರಣೆ, ಒಳಗಿಂದ, ಕೆಲವಾರು ಬೇಡಿಕೆ-ಜನತೆಯ ಕೋಗು, ಸಮಾಜದ ಪ್ರಚಲಿತ ನಂಬುಗೆ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸಂಧಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯವಿರಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದ (ವಿಚಾರ) ಅಂಶಗಳ ಬದಲಾವಣೆಗಾಗಿ ಮಾತ್ರ ವಲ್ಲದೆ, ಸಮಾಜಿಕ-ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಬದಲಾವಣೆಗೂ ಕೂಡ ಲಕ್ಷ್ಯವಿದ್ದು ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಇರುವ ಆರ್ಥಿಕ ಆಸಮಾನತೆ, ಅನುಕೂಲ ವಿರಮವರು-ಅನುಕೂಲವ್ಯಕ್ತಿ, ಕೆಲವೇ ಜನ, ಅನೇಕ ಶತಮಾನ ಕಾಲ ತುಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟವರು, ದನುಸತ್ಕೃತಿಗಾದವರು, ಕೀಳು ಜಾತಿ, ಶೋಷಿತ ಮತ, ಇಂಥವರ ಸಂಧಾರಣೆ,

ಒಳಿತಿಗಾಗಿ ಅಂದೋಲನಗಳು ನಡೆದಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಬದಲಾವಣೆ-ಕರ್ಮ-ಆಚಾರಗಳಲ್ಲಿ, ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತದಲ್ಲಿ-ಹಾಗೂ ಇಡೀ ಸಮಾಜ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪುನರ್ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅಂದೋಲನಗಳು ಸಕ್ರಿಯಪಾತ್ರ ವಹಿಸಬೇಕೆಂದು, ವಹಿಸುವ ಕೂಡ.

ಮೊದಲೆ ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ, ಭಾರತ ದೇಶ ಅನೇಕ ಮತ-ಧರ್ಮಗಳ, ವಿವಿಧ ಜಾತಿ ಪಂಗಡಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ-ಬಳಸಿದ ಸಮಾಜದ ನೆಲೆಮೀಡು. ಇಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಸಮಾಜ ಧರ್ಮ ಸಂಧಾರಕರು, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಸಂಧಾರಕರು, ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯನ್ನು (ಪಂಡಿತ-ಬುದ್ಧಿಜೀವಿಗಳಲ್ಲದ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಮರ್ಗದಲ್ಲದ, ಮೇಲುಮರ್ಗದವರಲ್ಲದ, ಅರಸೋತ್ತಿಗೆಗೆ ಹೊರತಾದ) ತಂತಮ್ಮ ಮತವೊಪ್ಪಿ, ಮೋಕ್ಷ-ಮುಕ್ತಿ ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿ, ಹೇಳಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಇದರಿಂದ ಜನತೆಗೆ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗುವುದೆಂದೂ ಆಶ್ವಾಸನೆ ಇತ್ತಿರುವುದೂ, ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಅವರವರಿಗೆ ತೋಡಿದಂತೆ ಮೋಡಿಸಿರುವುದೂ ತಿಳಿದಿರುವ ವಿಚಾರ. ಇದು ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ.

ಎಲ್ಲ ಮತ-ಧರ್ಮ ಸಂಧಾರಣಾ ಮನೋಭಾವದ ಅಂದೋಲನಗಳ ಉದ್ದೇಶ, ಧೈಯ, ಇವು :

ಅ. ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಭಟನೆ

ಇದೇ ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು. ಅನೂಪಾನವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವ, ವರ್ಣಾಶ್ರಮ-ಜಾತಿಗಳಾಗಿ, ವರ್ಷದ ನಡುವೆ ಒಡಕೆಯು ಮಾಡಿರುವ ಸಮಾಜದ ಜಾತಿ ಪದ್ಧತಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಎಲ್ಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನವೂ ಸಿದ್ಧವಿದೆ. ಇಷ್ಟಲ್ಲ ನಡೆದರೂ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಜಾತಿ ನಿರ್ಧರಿಸುವ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜ ಇನ್ನೂ ಮಿಚ್ಚಿದ್ದು ಗೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಇದೆ. ದೇವಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು ಬೆಳೆದರೂ, ಜನಮನದ ಪ್ರೀತಿ, ಬೆಳೆದಿಲ್ಲ. ಜಾತಿಪದ್ಧತಿ, ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಅಳವಡ ಬೇಕು ಬಿಟ್ಟು, ಬಿಳಿಲನ್ನೂ ಹೊಂದಿದೆ. ಬಲ್ಲಿದ-ಬಡವರ, ಬುದ್ಧಿಮಂತರ-ಮೂಢರ (ಅಜ್ಞಾನಿ ಒಂದು ಬರಹಬಾರದವರ) ತೋಪಣಗೊಳಗಾದವರ ಪಡುವಣ ಗೋಡೆ ಅಭೇದ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಎಂಬ ಸಮಾಜತೆಯ ತತ್ವವನ್ನು ೨೫೦೦ ವರ್ಷದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರಿವೆ. ಆದರೂ ಜಾತಿಪದ್ಧತಿ ಹಾಗೇ ಉಳಿದಿದೆ. ಬುದ್ಧನಿಂದ-ಗಾಂಧಿಯವರೆಗೆ, ಸಮಾಜದ ಮತ ಸಂಧಾರಕರೆಲ್ಲರೂ ಜಾತಿ ತೊಡೆದು ಹಾಕಲು ಶ್ರಮಿಸಿದರೂ, ಅಷ್ಟು ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ-ಸಮಾಧಾನ ನೀಡಿಯಾರೂ.

ಆ. ಸಂಪ್ರದಾಯ

ಆರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಆಹಾರ-ಕುಡಾಹಾರ ಮತೀಯ ನೆತನಗಳು, ಪುರೋಹಿತ ಪಾಹಿಯ ಮೇಲುಗೈ, ದೆವ್ವಾಳಿಕೆ ಶೋಷಣೆ...

ಇವರ ದಿರುದ್ಧವೂ ಎಲ್ಲ ಅಂದೋಲನದ ಮಿಷನ್‌ರೂ ಸಿದ್ಧವಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರಕರೂ, ಪುರೋಹಿತ-ಕರ್ಮಾಹಿಗಳನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ, ಅವರ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡಲು ಕಾಂಗೊ ಮತೀಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಸಂಲಭಿಸಿರುವರು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ, ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ದಿವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ಆಗುವ ಹಿಂದಿದ್ದಷ್ಟು ಶೋಷಣೆ ಈಗ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಸಮಾಜದ ಪ್ರಗತಿ, ಲಕ್ಷರ ಜ್ಞಾನದ ಅರಿವು-ಇವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಇ ಶ್ರೀ ಸಾಮಾನ್ಯರು ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ

ಎಲ್ಲ ಧಾರ್ಮಿಕ (ಮತೀಯ) ಅಂದೋಲನಗಳ ಮುಖಂಡರೂ ಬಯಸಿದುದು, ಸಮಾಜದ ಉನ್ನತ ಮರ್ಗದವರ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರು ತಮ್ಮ ಅಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಪೂರಾ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು. ಇದೇ ಅವರ ಕಳಕಳ.

ಈ. ಜನಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ

ಅಂದರೆ ಜನತೆ ಅರಿಯಲು ಸುಲಭ ಆಗುವಂತೆ ಅವರವರ ಸರಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮನವಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು. ತಮ್ಮ ಮತ, ಧರ್ಮ ಸಂಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತರಿಸುವುದೇ ಎಲ್ಲ ಅಂದೋಲನಗಳ ಧ್ಯೇಯ. ಇದನ್ನು ಯೂರೋಪಿನ ಪ್ರಾಟೆಸ್ಟೆಂಟ್ (Protestant) ಕ್ರೈಸ್ತ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮಾರ್ಟಿನ್ ಲೂಥರ್ (Martin Luther) ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪ್ರತಿಭಟನಾತ್ಮಕ ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮ ಸುಧಾರಕ ಅಂದೋಲನವಿವು, ಲ್ಯಾಟಿನ್ ಭಾಷೆಯನ್ನು ರೋಮನ್-ಕ್ಯಾಥೋಲಿಕ್ ಪೋಪರ ಪ್ರಾಟೆಸ್ಟೆಂಟ್ (Vatican) ಅರಮನೆಯಿಂದ, ಪಾದ್ರಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮುಖ್ಯವೆಂದ, ಉಚ್ಚಾಟಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯ ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯೂ ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಧರ್ಮತತ್ವಗಳನ್ನು ಜನ ಬಳಕೆ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಪ್ರಾಟೆಸ್ಟೆಂಟರವಾದ (ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗೀವಾಣ ಭಾಷೆಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡ ಸಂಸ್ಕೃತದ ದಿರುದ್ಧ - ಮುಸ್ಲಿಮರಲ್ಲಿ ಆರೇಬಿಕ್ ಪರ್ಷಿಯನ್ ಭಾಷೆಗಳ ಬಳಕೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಹೀಗೆಯೆ ಅಂದೋಲನ ನಡೆದಿವೆ) ಇದೊಂದು ಮತೀಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂದೋಲನವೆ ಆಯಿತು.

ಉ. ಜನರಿಗೆ ತಲುಪುವ ಆಡಳಿತಗಳು

ಸಮಾಜದ ಮತ - ಧರ್ಮ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕುವುದಾಗಬೇಕು. ಪ್ರಜೆಗಳ,

ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ, ಪ್ರಜೆಗಳಿಗಾಗಿ ಮತ-ಧರ್ಮ-ಒಮ್ಮತದ ಸಂಖ್ಯಾತರೂ ಇದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತಿರಬೇಕು.

ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಮೂಢನಂಬಿಕೆಯಿಂದ, ಮೂಠ ಪಶುವಿನಂತೆ ಮಂಟ್ರವಾದ ಅಧಾಸಕರಣೆ, ಮೋಲವರ್ಗದವರು ಹೆದರಿಸಿ, ಪಾವ-ಪುಣ್ಯ, ಭೀತಿಯುಟ್ಟಿಸಿ, ನಂಬಿಸಿ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯನ್ನು, ಶೋಷಿಸುವುದು ಈ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ನಡೆದುಬಂದದ್ದೆ. ಗೌತಮ ಬುದ್ಧನಿಂದ ಅರೈಕಸಮಾಜದ ಅಂದೋಲನದವರೆವಿಗೂ, ಮತ ಪ್ರಸಾರಕ ವರಿಷ್ಠರ ಮುಖ್ಯೋದ್ದೇಶ, ಮತ-ಧರ್ಮದ ವಡವಳಿ, ನಿಯಮ ಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲರಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವಂತಿರಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಆಗಿತ್ತು. (ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದು ಅಂದೋಲನ ಎಂಬರ್ಥ ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.)

ಎಲ್ಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತೀಯ ಅಂದೋಲನಗಳೂ ವರಧರ್ಮಸುಪ್ಪ ಮನೋಭಾವ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿವೆ. ಭಾರತದ ಮತ ಬೋಧಕರೆಲ್ಲರ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಗುಣವಿದು. ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಮತಾಂಧತೆ, ಒಂದನ್ನು ಕಂಡರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗಾದ ತಿಕ್ಕಾಟ, ಕಲಹ, (ಪದ್ಧತಿ-ಸಂಬಂಧ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ) ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹೊಸದೇನೆ ಬರಲಿ, ಪ್ರೇರಿಸುವ, ಹಾಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪಂಥಗಳಿಗೆ, ವಿಚಾರ, ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಅವುಗಳ ಒಳ್ಳೆತನ ಕೊಳ್ಳುವ, ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಮನ್ವಯ ಮನೋಧರ್ಮ ಮೂಡಲಿಂದಲೂ ಭಾರತ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶತಕಗಳಿಂದ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ. ಯಾವುದೇ ಮತ-ಧರ್ಮ ಉದಯವಲಿ, ಅದಕ್ಕೂ ಅವಶಾಶವಿದೆ-ಇತ್ತಿದೆ, ಈ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ತಂದದ್ದು ಇಸ್ಲಾಂ ಧರ್ಮ. ಇದನ್ನು ಮಂಜುಂ ಅರಸರು ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ತುರುಕಿ-ಮತಾಂತರಗೊಳಿಸಿದ್ದುಂಟು. ಇಂಥ ಅನೇಕ ಮತಾಂಧ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನೂ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜ ಅರಗಿಸಿ ಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಮನ್ವಯ ಮನೋಭಾವ ಈಗಲೂ ಒಪ್ಪುವಂಥದ್ದು. ಒಟ್ಟಾರೆ, ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಧರ್ಮ ಸುಧಾರಕರು (ಈಗಿನ ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮ) ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ-ಪೌರ್ವಾತ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಅದರಲ್ಲಿನ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಆರಗಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸಿ, ತಮ್ಮವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವ ಸಹಪ್ಪ ಮನೋಭಾವ ಕೋರಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾರತ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಉಗಮ ಆದ ಅಂದೋಲನಗಳನೇಕೆ. ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ, ಬದಲಾದ ಸಮಾಜ ವರಿಸರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮತಧರ್ಮ ಕೂಡ ಅಂದೋಲನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು, ಸ್ಫುಟಿಸಿವೆ. ಡಾ. ಸೇನ್ ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ೨೫೦೦ ವರ್ಷದ ಪರಂಪರೆಯ ಬಂದಿರುವ ಮತೀಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಯುಗವೆಂದೂ, ಅನಂತರ ಆಧುನಿಕ ಕಾಲದ ಅಂದೋಲನಗಳ ಅವಧಿಯೆಂದೂ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಬುದ್ಧನಿಂದ ಗಾಂಧಿಯವರೆವಿಗೂ ನಡೆದ ವಿವಿಧ ಮತಧರ್ಮ

ಅಂದೋಲನಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೯೫೫ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದ ಕಾಲ-ಪರಿದಾನ ಅಂದೋಲನದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಮಾತು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ, ವಿವಿಧ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವಲ್ಲಿ ಜಾನ್, ನಮ್ಮ ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಷಯದ, ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಎರಡು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆನ್ನು ಸುತ್ತದೆ.

(1) ಈಶ್ವರ ಅಸ್ತಿತ್ವವಾದ ಸಂಘವು ಮತ-ಧರ್ಮಗಳ ಅಂದೋಲನ.

(2) ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿ ಮತ-ಧರ್ಮ.

ಎರಡನೆಯದಕ್ಕೆ ಬೌದ್ಧ-ಜೈನ-ಚಾರ್ವಾಕ ಮತಗಳು ಸೇರುತ್ತವೆ. ಮೊದಲಿನದರಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ (ಅದ್ವೈತ, ವಿಶ್ವಾದ್ವೈತ, ದ್ವೈತ) ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡದ್ದು-ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವಭಾವದ (ಪ್ರಾದ್ವೈತ, ಬ್ರಹ್ಮ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಹೀಗೆ) ಹಾಗೂ ಭಾರತದ ಆನೇಕ ಕಡೆ ನಡೆದ ಭಕ್ತಿಪಂಥ ಅಂದೋಲನ. ತಮಿಳುನಾಡಿನ ನಾಯ್ಡಾರ್, ಕನ್ನಡದ ವೀರ ಶೈವ ಮಠನಿಕಾರರ ಶಿವಮಾರಯ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಅಂದೋಲನ ಬಿಟ್ಟರೆ, ಮಿಕ್ಕಿದ್ದೆಲ್ಲ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ಪಂಥದವರು ನಡೆಸಿದ ಅಂದೋಲನಗಳೇ (ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಅಚ್ಚಾರರ ಸೇರಿಕೊಂಡಂತೆ) ಭಕ್ತಿ ಸುಲಭ ಸಾಧ್ಯ ಮಾರ್ಗ ಆದದ್ದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನಗಳ ಬೆಳೆಕೆಗೆ ಕಾರಣ. ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಚೈತನ್ಯ, ಮತ್ತು ಗೌಡಿಯ ವೈಷ್ಣವ ಅಂದೋಲನ. ಗುಜರಾತಿನಲ್ಲಿ ನೀಲಗಿರಿಪಂಥ ಭಕ್ತಿಪಂಥ, ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಿರಾ-ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಭಕ್ತಿ-ಪಂಥ ಭಕ್ತಿಭಾವ, ಉತ್ತರದ ಕಾಶ್ಮೀರ ಭಕ್ತಿಪಂಥ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಜ್ಞಾನದೇವ, ಬಕನಾಥ, ತುಕಾರಾಮರ ಭಕ್ತಿಪಂಥ, ಆಸ್ಸಾಮಿನ ಶಂಕರದೇವನ ವೈಷ್ಣವ ಮಂಥ-ಅವನ ಶಿಷ್ಯ ಮೂಲವ ಕುಂದಿಯ ಭಾಗವತ ಪಂಥ (ಪ್ರಕೃತರೂಪವು ಪಥ) ವೈಷ್ಣವ ಭಕ್ತಿ ಅಂದೋಲನ. ದಕ್ಷಿಣದ ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜ-ಅನಂತರ ಮಧ್ಯರ ಹಾಗೂ ಹರಿದಾಸರ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ಪಂಥ ಹೀಗೆ ಇಬ್ಬೆಲ್ಲ ಪ್ರಧಾನ ಹರಿ ಭಕ್ತಿಯೇ, ಅದರ ಪ್ರಸಾರವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ, ಇತರ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಅಂದೋಲನಗಳಾದ ಉತ್ತರದ ಖಂಡೇಲ್‌ಖಂಡದ ಪ್ರಣಾಮಿ (Pranami) ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಅಧುನಿಕ ಕಾಲದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಮಾಜ (ರಾಜಾರಾಮ ಮೋಹನರಾಯ್), ಆರ್ಯ ಸಮಾಜ (ದಯಾ ನಂದ ಸರಸ್ವತಿ), ರಾ-ಸತ್ಯಜಿತ್ ಪರಮಹಂಸರ ಭಕ್ತಿ ಅಂದೋಲನ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವಾದ (ಧಿಯಾಸಫಿ ಅಂದೋಲನ-ಅನಿಬೇಟರು), ಅಧುನಿಕ ಕೀರತದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ಗುರು ಅಂದೋಲನ, ಇವೆಲ್ಲರ ಗುರಿಯೂ ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರವೆ ಎಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಆಗಲಾರದು. ಹಾಗೂ ಇವೆಲ್ಲರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಧೇಯವ ಜತೆ, ಸಮಾಜದ ಕೆಲವು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ತುದ್ದೀಕರಿಸುವ ಸುಧಾರಣಾ ಮನೋಭಾವ ಸಮಾನ ಮನೋಧರ್ಮ ಇತ್ಯೆಂಬುದು ಆಯಾ ಅಂದೋಲನ ಪ್ರಮಾಣದ ಕೈಗೊಂಡರೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಅಂಶ. ಕೇವಲ ಹೇಳುವಂತೆ, ಎಲ್ಲರ ಮೈಯಲ್ಲೂ ಪರಿಯುವುದು ರಕ್ತವೆ, ಮೇಲುಭಾಗದವರ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಹಾಲು ಪರಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಂತೆಯೇ, ಇಮ್ಮೊಂಡೆ ಕನ್ನ ಮಗ್ಗದ

ಬಡಿತಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ 'ಜೀವಿ ಜೀವಿ' ಎಂದು ತನ್ನ ಪರದೈವವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವ ಕೀರ್ತಿ ಚಿಂತನಶೀಲನಾಗಿ ಕೀಳುತ್ತಾವೆ : "ಮೇಲುಮಾರ್ಗದವನು, ಕೀಳುಮಾರ್ಗದವನು ಎನ್ನುವುದೆಲ್ಲ ಅಯ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡವನೆ, ನೀನು ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಜನಿಸಿ ಬಂದೆಯೇನು?" ಇದು ಮಾತ್ರ ನೇರ, ನಗ್ನ ಸತ್ಯ ಚಿಂತನೆ. ಸಾಧನೆ, ಬ್ರಹ್ಮತ್ವದ ಭೂಮಿ ತರಂವುದೆ ವಿನಾ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಜಾತಿಯಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಮತೀಯ-ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನಗಳ ಸವಾಳ ಲಕ್ಷಣ-ಈ ತುಡಿತ, ಸುಧಾರಣಾತ್ಮಕ ದೃಷ್ಟಿ, ಒಪ್ಪಾರ, ಈ ಅಂದೋಲನ ಪ್ರಭಾವ, ಈಗಲೂ ಅಯಾಯ ಪರಿಸರದ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಉಳಿದಿದೆ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿಪಂಥ ಸುಲಭ ಮಾರ್ಗವೆಂದೂ ಇನ್ನೂ ಮನವಟ್ಟು ಆಗುತ್ತಲೇ ಇದೆ. ಎಲ್ಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದಾಗಿದ್ದರೂ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಒಬೆರಡನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ : ಆವುಗಳೆಂದರೆ, ಹತ್ತನೇ ಶತಮಾನದ ರಾಮಾನುಜ ಭಕ್ತಿಪಂಥ, ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಕದ ವಚನಕಾರರ ಅಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಒಡವೊಡಿ ಪ್ರಚಲಿತ ಆದ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಪಾರಮ್ಯ ಪ್ರಸರಣ. ಇವೆರಡನ್ನು ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದೊಂದಿಗೆ ಕೀರಿತು ತುಲನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸುವುದರಿಂದ, ಇಲ್ಲಿ ವಿಶದೀಕರಿಸಲು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇವೆರಡೂ ಭಕ್ತಿ ಪರಂಪರೆ-ಆವುಗಳಲ್ಲಿನ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣಾತ್ಮಕ ಅಂಶಗಳು, ಅಭೂತಪೂರ್ವ ಆದವು, ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಭಕ್ತಿಪಂಥ ಪ್ರಸಾರಿ ಸಂಘಟಿಸಿದ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆ ತಮ್ಮ ಹಿಂದೆ ಜರುಗಿದ್ದ ಅನೇಕ ನಿರೀಶ್ವರ ಪಂಥ, ಹಾಗೂ ರಾಮಾನುಜ ದೃಷ್ಟಿ ಭಕ್ತಿ ಅಂದೋಲನ ಮತ್ತು ಶರಣರ ಮತ ಚಳವಳಿ-ಇವೆಲ್ಲದರ ಕೆಲವು ಒಳ್ಳೆಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಅಂದೋಲನ ಪಥವನ್ನು ಉತ್ತಮ ವಡಿಸಿಕೊಂಡಿತು ಎಂಬುದು ಹರಿದಾಸ ಕೃತಿಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿದು ಬರುವ ವಿಚಾರ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಹತ್ತನೇ ಶತಮಾನದವು ಹಿಂದೆಯೇ ರಾಮಾನುಜರು, ಅಂತ್ಯಜರನ್ನು "ತಿರುಕುಲತ್ತಾರ" (ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕುಲದವರು) ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಿ, ದೇವಾಲಯ ಪ್ರವೇಶ ಪೊದಗಿಸಿದ್ದು ಒಂದು ಕ್ರಾಂತಿಯೆಂದೆ ಅನ್ನಬಹುದು. ಆದು ರಾಮಾನುಜರಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಧಾರಣಾ ಮನೋಧರ್ಮದ ದ್ಯೋತಕ ಕೂಡ. ಆದರೆ ರಾಮಾನುಜರ ಒಂದು ಕೊರತೆ, ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಭಟಿಸದಿದ್ದರೂ, ಮತಾಂತರ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡರೆ ವಿನಾ, ಜಾತಿಪದ್ಧತಿ ಕೊಡೆಯಲಿತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಿಟ್ಟದೇವ ವಿಸ್ತಾ ಪರ್ಧಾನನಾದದ್ದು). ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮಾನುಯಾಯಿಗಳಾದ ವಚನಕಾರರು ಮೂಲಭೂತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ವಿರುದ್ಧವೇ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದುದು ಆ ಯುಗದ ಯುದ್ಧ ಇವೆರಡೂ ಹರಿದಾಸರ ಮನಃಪಟಲದಲ್ಲಿರಿದಿರು ಸಾಧ್ಯವುಂಟೆ ? ಪ್ರಭಾವವಿದ್ದರೂ ಹರಿದಾಸರ ಸೌಮ್ಯಮನೋಧರ್ಮ, ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲ ಅಂದೋಲನದ ಸಮಾಜ ಅಂಶ ಆಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲ, ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು ಒದ್ದೆ ಎನ್ನಲಿಲ್ಲ. ಈ ಹಲವು ಮಾತುಗಳಿಂದ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನವನ್ನು ಒಂದು ಅಂದೋಲನವೆಂದೆ ನಾವು

ಸ್ವೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. ಈ ಮೊದಲು ಕಾಣಿಸಿರುವ ಅನೇಕ ಅಂಶ (ಜಾತಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ವಿರೋಧ, ಕುಲಭೇದವಿರೋಧ, ಸ್ವಳೀಯ ಭಾವೆಯ ಬಳಕೆ, ಏಕದೇವೋಪಾಸನೆ, ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರ, ಪ್ರೀತಾಸಾಮಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಪರಿವಲಯದಲ್ಲಿ ತೋಡಗಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ) ಅನಂತರ ಮೊಂಡಿ ಬಂದಿರುವ ವಿವಿಧ ಧಾರ್ಮಿಕ-ಮತೀಯ ಅಂದೋಲನಗಳನ್ನೂ ಹೆಸರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇವೆಲ್ಲದರ ಸಮೀಕ್ಷೆಯಿಂದ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನವನ್ನು ಒಂದು ಅಂದೋಲನವೆಂದೆ ನಾವು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದೆಂದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು ಕಾಣಿಸಿರುವ ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳು (ಜಾತಿವ್ಯತ್ಯಾಸ ವಿರೋಧ-ಕುಲಭೇದವಿರೋಧ-ಸ್ವಳೀಯ ಭಾವಾ ಬಳಕೆ, ಏಕದೇವೋಪಾಸನೆ, ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರ, ಪ್ರೀತಾಸಾಮಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಪರಿವಲಯದಲ್ಲಿ ತೋಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ) ಹರಿದಾಸಪಂಥದ ಪಥದುದ್ದಕ್ಕೂ ಅವರ ಶೈಶಿಲೀವಸ್ತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿ. ಅಂದೋಲನವನ್ನು ಒಂದು ಭಕ್ತಿಯ-ಧಾರ್ಮಿಕ-ಮತೀಯ ಅಂದೋಲನವಾಗಿರಿಸಿದೆ. ಇದ್ದೇ ಅಲ್ಲ, ಇದಿಲ್ಲ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಈ ಮುಂದುವರಿದೆಯೂ ಅಂದೋಲನದ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಹರಿದಾಸ ಪಂಥದ ಪಥದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಅವರ ಬದುಕು-ಶೈಲಿಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿ, ಈ ಅಂದೋಲನವನ್ನು ಒಂದು ಭಕ್ತಿಯ-ಧಾರ್ಮಿಕ-ಮತೀಯ ಅಂದೋಲನವಾಗಿಸಿದೆ.

ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಅಧಿದಾತ್ಯ, ಅಂಗ, ಆದಿ ಅವರ ಬದುಕು, ಉಸಿರು, ಭಕ್ತಿಯ ವಿವಿಧ ಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ ಪ್ರೀತಿಯ ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳನ್ನು, ಪ್ರೀತಿಯ ದರ್ಶನಪರ-ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಂಗ, ಪ್ರೀತ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ ರೀತಿವಿಮೋದ, ರಾಧಾ ಪ್ರೇಮ, ಮಧುರಭಾವ, ನಾರಾಯಣನೇ ಸರ್ವತುಲ್ಯ ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂಬ ಪುರುಷೋತ್ತಮತ್ವ ಕುರಿತು ಎಷ್ಟು ಹಾದಿದರೂ ಅವರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಈ ಹರಿಭಕ್ತಿ, ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಮುಂದುವರಿದು ಬಂದಿದೆ. ಇಹದ ಬದುಕಿನ ಇತಿಮಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಪಡಿಸುವ ಜನರಿಗೆ ಆನಂತತೆಯ ಅವ್ಯವೇಯತೆಗೆ ಶರಣಾಗಿ ಬಂದೆಯದಿಯ ಹೊರಗಿ ಬಾಳುವ ಹಂಬಲಿಕೆಯನ್ನೂ ವಿನಯವಂತಿಕೆಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತ, ಕಡೆಗೆ ಮುಕ್ತಿಗೇ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ ಈ ಶುದ್ಧಭಕ್ತಿ. ಹಾಗೆಯೇ ಹರಿದಾಸರ ಮಧ್ಯಮತ ನಿಷ್ಕೆಯೂ ಅನ್ಯಾದೃಶವಾದದ್ದು, ಮಧ್ಯವದ್ಧತಿ, ಮಧ್ಯತತ್ವ ಬಿಡಬೇಡಿ, ಇದು ಪರಗತಿಗೆ ಸಾಧನವೆಂದೆ ಶತ ಶತ ಮಾನಗಟ್ಟಲೆ ಸಾರಿದಾರೆ. ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಅವನೇ ಪರದೈವವೆಂದೂ ಭೋಷಿಸಿ ಆದರೈ ವೇದಾಂಗವಂ, ಪುರಾಣ, ಉಪನಿಷತ್ತು, ರಾಮಾಯಣ-ಭಾರತ, ಭಾಗವತಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಮುಖವಿರನ್ನೂ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಆಗಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.

ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಅವರದ್ದೆ ಆದ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ-ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಮಧಂತರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಾತ್ಮಕತೆಯೂ ಆಹೂತಿಗಿ, ಬೇಕಾದಷ್ಟು, ಆಗತ್ಯವಿರುವವಿಂತು ಮಾತ್ರ ಸಂಪಾದಿಸುವುದು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ, ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಮಧಂತರದ ಹಾಗೆಯೇ (ಮುಂದೆ) ವಿವಿಧ ಧರ್ಮಪರಿವರ್ತನ ಬಂತನ್ನು ತಮ್ಮ ಧರ್ಮ

ದೊಂದಿಗೆ ಸಮುಕ್ತರಾಗೋಳಿಸಿ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ, ಮಧು ಸಮಾಜ ಆದದ್ದನ್ನು ನೀಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನಾಪ್ರಯೋಜಿಸಿ ಹಾಗೆಯೇ ಮಧುಕರ್ತೃ-ವಿಟ್ಟದ ರೋಂಕೃತಿ-ಇವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದೊಡಗೂಡಿ ಬಂದಿದೆ. ಮಧುಕರ್ತೃ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಕಾಂಛ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಭಾವಿಸಬೇಕೆ ಅದನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸೇವಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದರು ಹರಿದಾಸರು. ಇದರಿಂದ ಹರಿದಾಸರ ಪಂಥ ಕೇವಲ ಕಾಡಾಡಿ ತಿರುಗರ ಪಂಥ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದು ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರಿಗೆ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮದೆ ಆದರ್ಶ ಸಾರುವ ದೃಢ ನಿಲುವಿತ್ತು. ಧೈಯವಿದ್ದಿತು. ಅಸಂಗ್ರಹ ಪಂಚೋದ್ಯಮ ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಬೆಳೆದರೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಗತ್ಯವಾದ ಮುಖ್ಯ ಪದಾರ್ಥ ಇಳ ಸಂತೆಯಾಗದೆ ಮಂತ್ರವಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಅಸಂಗ್ರಹ, ನೈತಿಕತೆಯನ್ನೂ ಜತೆ ಜತೆಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಮಧುಕರ್ತೃ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಹರಿದಾಸರು, ಮಹಾಕಾರರ ರೀತಿ ಕಾಯಕ ತತ್ವದಂಥ ಒಂದು ಉನ್ನತ ಆಧುನಿಕ ತತ್ವದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ನೀಡಲು ಆಗದಿದ್ದರೂ ತಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಮಾಜಸೇವೆಯಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ ನಡೆಸಿದರು. ಕೇವಲ "ಯಾಯೆವಾರವ ಮಾಡಿ" ಜೀವಿಸುವರಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿ ಒವಣೆ, ಕಷ್ಟ ನಿಷ್ಕರಗಳನ್ನು ಮೂಕರಾಗಿ ಸಹಿಸಿದರು, ಹಾದಿಯೂ ಹಾದಿದರು. ಹರಿದಾಸರದು ಸೇರ, ಸರಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ. ಸತ್ಯವೆ ಅಲ್ಲಿನ ಸಾರ.

ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಕೇವಲ ಸೌಮ್ಯವಾದಿ ಅಂದೋಲನ. ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ಕ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲ. ಜಾತಿ, ಅಂತಸ್ತ, ಇವರ ಒಗ್ಗ ಸಹಾನು ಭೂತಿ, ತಮ್ಮ ಸಿಟ್ಟು ತೋರಿ, 'ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ, ಹರಿಭಕ್ತನ ಜಾತಿ ಕುಲ ಕೇಳುವುದು ಪಾಪ' ಎಂದರಷ್ಟೆ. ಜಾತಿ ಕುಲದ ಒಗ್ಗ ಅಂತರಿಕ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಬೆಲೆಯೇಯ ಬೇಕೆಂದರಷ್ಟೆ. ವಿನಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ, ಮನ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ವೀರತ್ವವೆ ಒರಿವಲಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲರಗಳ ಜನರು ಬಂದು ಹಿಡು ಹಿಡಾಾಗಿ ಸೇರುವನ್ನು ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದಲ್ಲ ಜನತೆ ಪಾಲೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. (ಜನತೆಗೆ ಸಂಗೀತ, ನೀತಿ ಪ್ರಿಯವಾದುವೇಬುದಂತೂ ನಿಜ.) ಇದರಲ್ಲಿ ಮೋಲುವರ್ಗದವರ ಪಾಲೊಳ್ಳ ಉದಿಕೆ ಹೆಚ್ಚಾದರೂ, ಕದಕದಾಸನೊಬ್ಬನ ಅವಮಾನವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಕನಕ ದಾಸನ ಅಂತಸ್ತತ್ವ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಣತಿ, ಲೋಕಾನುಭವ, ಭಾಗವತಧರ್ಮದ ಅರಿವು, ಪುರಾಣವೃಕ್ಷ, ಸಮಾಜದ ಅಜ್ಞಾನದ ಸ್ಪಂದನ ಹಾಗೂ ವಿರೋಧ, ಅವನ ಆಂಗಿಕ ದಿವ್ಯತ್ವವರಿತ ಯಾರೂ, ಅವನನ್ನು ಕೊತಲಾಗಲಿಲ್ಲ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ, ವ್ಯಾಸರಾಯರೆ ಅವನನ್ನು ಆದರಿಸಿದ್ದು ಮಾತ್ರೆಯದ ಬೇಗಂದಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತೆಂಬುದಂತೂ ನಿಜ. ಅವನು ಆಗ್ಗೆ ಸಮಾಜದ ಒಂದು ಕೆಳಗೂತಿಯಿಂದ ಬಂದವನಾದರೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಧೈಯ ಕೇಳಿ ಬಂದರೂ (ರಾಮಧಾನ್ಯಚರಿತೆ, ಮೋಹನತರಂಗೀಣದಲ್ಲಿನ ದಿಡಂಬನೆ ಕೀತನೆಗಳು-) ಆದೂ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ಮೋಲುವರ್ಗದವರ ಕುಟ-ಕುಬೇಕಗಳಿಂದ ಮಂಚ್ಚಿಯೋಯತು. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಪ್ರಗತಿಶೀಲರೆಂದು ಬೇಳುವಷ್ಟೆ ವಾದಿ

ರಾಜರನ್ನೂ ಪೆರೆಸಬೇಕು. ಅವರು ಆಗ್ನ ಸಮಾಜದ ಕೆಳಸ್ತರದವರಾದ ಸ್ವರ್ಣ ಕಾರರು ಹಾಗೂ ಇನ್ನೂ ಲೋಕ ತುಳು ಜನತೆಯನ್ನು ತುಳುವಿನಲ್ಲಿ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಹರಿಭಕ್ತಿ ವ್ಯಸಾರ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಆಕರ್ಷಿಸಿ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಮಧ್ಯಮತದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾದ ತಪ್ಪಮುದ್ರಾಂತನೆ (ವಿಷ್ಣು ಶಂಖ-ಚಕ್ರವನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ, ಭೂಪಾಲ ಮೌಲೀಕೃವಿಕೆ. ಇದು ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ರಲ್ಲಿಯೂ 'ಸಮಾಪ್ರಯಾಣ' ಎಂಬ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ) ಮಾಡಿದರು. ಅಂಥವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಬ್ಬರಾದರೂ ಹರಿದಾಸ ಪ್ರದೃಷ್ಟಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ವಾದಿರಾಜರ ಕ್ಷಾಂತ ದರ್ಶಿತೃದಿಂದ, ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಪಂಚೋಭಾವದಿಂದ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಹರಹಂ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಸೋತಂತೆನ್ನಿಸುವುದು, ಜಾತಿಯ ಪ್ರಸ್ತಾವಕ್ಕೆ ಬಂದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ, ಅದರೂ ಈ ಅಂದೋಲನದ ಧರ್ಮತತ್ವ ಕೇವಲ ಒಂದು ಗುಂಪಿಗೆ (ಮಧ್ಯಮತ ದನುವರ್ತಿಗಳಿಗೆ) ಮಾತ್ರ ಮೀಸಲಾದದ್ದೆಂದೂ (ಕೃಷಿಗಳ ಮೂಲಕ ಸೃಷ್ಟವಾಗುವ ಅಂಶ) ಅಸ್ತಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಂದೋಲನದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಆದಂ ಕೆಳಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಎಂದೂ ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. (ಅದೇ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿ ಸಂದೇಶ ಇದನ್ನು ಮೀರಿ ವಿಶಾಲವಾಗುವುದೂ ಇದೆ. ವಿಜಯದಾಸಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ವನಿಷ್ಠ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಮೊದಲು ಕಾಣಿಸಿರುವ ಮಾತು ತಿಳಿಸಬೇಕಾಯಿತಷ್ಟೆ)

ಹರಿದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಕೊಡುಗೆ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಾದ ನೂರಾರು ಕೀರ್ತನೆ, ಸುಖಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗ, ವೈಶ್ಣವಮ, ದಂಡ, ಶ್ರೀಪಾದಿ (ತತ್ಪ್ರಸಾದ್ವಿ), ಇತ್ಯಾದಿ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಆಯಾಮ ನೀಡಿದುದಲ್ಲದೆ ನಡುಗಟ್ಟಡ-ದೊಸಗಟ್ಟಡದ ದೊಡ್ಡಯನ್ನು (ವಾದಿರಾಜರ ಸಂವಿವದ-ಪ್ರಸನ್ನ ವೇಳೆಗಳ ಕೋಲು ಪಾಡು) ಮೆರೆಯಿತು. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂತರಿಕ ಲಯ, ಗದ್ಯದ ಛಂದೋಬಂಧಕ್ಕೂ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹರಿದಾಸರು ಶ್ರುತಿಸುಭಗ ಸಂಗೀತದ ಸಹಾಯ ಪಡೆದು ಸುಶ್ರಾವ್ಯವಾಗಿ ಹಾಡಿದರು ಮಂಜೂವಿಗಿದ್ದು ಮೀಂದು, ದ್ವಾದಶ ನಾಮಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ತಂಬೂರಿ ಓದಿದು ರ್ಪತಿ ಮಾಡಿ ತಂತಿ ಮಿಡಿದರು. ವಿಕನಾದ ಮಿಡಿದರು, ಕಾರಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆ ಕಟ್ಟಿ ಕೂಗಿದರು. ಆದಂ ಬರಿಯ ವಿಶಾಸ ಸರ್ತನಲ್ಲ. ಭಕ್ತಿಯ ಕೈಂಕರ್ಯ, ಭಗವಂತನ ಸೇವೆ. ತಂಬೂರಿ ಮಿಟದವ ಭವಾನ್ವಿ ದಾಟಿದವ ನಾಂಗುತ್ಯಾನೆ, ಅದ್ದರಿಂದ ಒನ್ನ ಮಧ್ಯಮತಕ್ಕೆ 'ನಮಾಧವ ಸಮೋಮತಾ' ಎಂದೂ ಸಂಗೀತವನ್ನು ತಮ್ಮ ವೈಸಾರ ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಅರ್ಥ ಆಗುವ ಸರಳ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದರು. ಸಂಗೀತ ಮಾರ್ಗವೆಂತೂ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೈಲಿಗಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಅವರ ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರತ ಕೊಡುಗೆ ಅಲ್ಲಿದ್ದೇ ಇದೆ. ಇದು ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಕೊಡ.

ಹರಿದಾಸರು ತಾಯಿಸುಡಿಯ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವರಿತು, ತಮ್ಮ ವಂತಧರ್ಮ ತತ್ವ ಗಳನ್ನು ವಿಶ್ವರಿಗೂ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ತಾಯ್ನಿಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ ಹಾಣೆ ಮೆಚ್ಚು

ಪಂಚಪಂಡು, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ತ್ರೀವಾದರಾಜರುಂಥ ಮರಾಠೀಶರು, ವ್ಯಾಸರಾಯರು, ವಾದಿರಾಜರು, ಸ್ತ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರೆ ಮೊದಲಾದ ಆಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳು ಇನ್ನೂ ಮುಂದೆ ಹೋದರು. ಸ್ತ್ರೀ ವೈಕುಂಠರಾಜರುಂಥ ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಅಪಾರಗೌರವ ತೋರಿ, ಅವರಲ್ಲಿದ್ದ ಭಕ್ತಿಯ ಸೆರೆಗೆ ವಾದಿರಾಜರು ಮಾರುಹೋದರು ಗೌರವಿಸಿದರು. ಹರಿ ದಾಸರಿಗಿದ್ದ ಕನ್ನಡ ನುಡಿ, ಅಭಿಮಾನ, ಪ್ರೇಮ, ಅವರ ಶೃತಿಗಳ ಮೂಲಕ ವೇದ್ಯ ಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಪುರುಂದರದಾಸರೊಬ್ಬರೆ ೪,೭೫,೦೦೦ ಶೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದರೆ, ವಿಜಯ ದಾಸರು ೨೫,೦೦೦ ಶೃತಿ ರಚಿಸಿ ತಮ್ಮ ಗುರುವರೈದಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರೆಂದಾಗ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸ್ತ್ರೀಮಂಚಗೊಳಿಸಿ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾನ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಆಗಿಸಿತೆಂಬುದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.^{೩೬}

ಸಮಾಜದ ರಾಜಕೀಯ-ಮತೀಯ (ಜಾತಿ ಮಂಚಾದ) ವ್ಯವಸ್ಥೆ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಭಟಿಸುತ್ತ ಕ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸುವುದು ಹರಿದಾಸರ ಉದ್ದೇಶವೆ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಶೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಸಂಸ್ಪೃಷ್ಟ. ಅದರ ಧರ್ಮ-ಮತ-ಭಕ್ತಿ-ಇವರು ಅಂಟಿಕೊಂಡ ಅದರ್ಶಗಳು. ಅದರಲ್ಲಿ ಮೈದಿಕ ಧರ್ಮದ ಪುನರ್ರ್ಥಾಪನೆ, ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರ, ಹರಿಸವೋತ್ತಮತ್ವ ಆಚಾರ, ವಿಚಾರ, ಮಡಿ-ಶೀಲಮಂಚಿಕೆ, ಈ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತಾಡಿದರು, ಹಾಡಿದರು. ಜನಜಾಗೃತಿ ವಹಿಸಿಕಾರರ ಕಾಲಕ್ಯಾಗಲೆ ಆಗಿ, ಒಂದು ಪರಿಸರ ಹರಿದಾಸರು ಬರುವ ವೇಳೆಗಾಗಲೆ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿತ್ತು. ಆ ಜನಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ನಿಟ್ಟಿನಡೆ, ಧೈಯದಡೆ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವನಿಮಿಸಿದ್ದು ಹರಿದಾಸಮಂಥದ ಕಾರ್ಯಾ ಜಟಿಲವಹಿತೆಗಳಲ್ಲೊಂದು, ಸಂಗೀತ ಸಿತವಾದ, ಅರ್ಥ ಆಗುವ, ಅದಂತೆ ಅರಿಯುವ ಮಾಧ್ಯಮ. ಅಂತೆಯೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆ ಹರಿದಾಸರ ಶೃತಿಗಳಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತರಾದರು. ಹರಿಭಕ್ತ ಪರಿವಲಯದಲ್ಲಿ ತಂತ್ರೋಪತಂತ್ರವಾಗಿ ಸೇರಿದರು.

ಹರಿದಾಸ ಪಂಥವನ್ನು ಈ ಕೆಲವಾರು ಅರ್ಥಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ 'ಒಂದು ಅಂದೋಲನ' ಎಂದು ನಾವು ಕರೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹರಿಭಕ್ತರಾದ, ಸದಾಹರಿದಾಸರಾದ

1. ಹರಿದಾಸರದ್ದೆ ಒಂದು ಗುಂಪು, ಒಂದು ಬಣ.
2. ಹರಿದಾಸರು ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವವರಲ್ಲ. ಗ್ರಾಮ್ಯಕರಾತ್ರಿವಾಸದೊಂಟೆ ಊರಿಂದೂರಿಗೆ, ದೇಶದಿಂದ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರತ್ಯುಕ್ತರಾದ್ದರೆ, ಪರೈಟಿಪ್ಪೆ. ಹೋದ ಹೋದರೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮಧ್ಯಮತ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮ. ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವುದು.
3. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ, ಒಂದು ಮತ, ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು. ಆ ಮತ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರ, ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಪರಮತ ಖಂಡನೆ(ದ್ವೈತ ತತ್ವ-ಮಧ್ಯ ಮತ ಸ್ಥಾಪನೆ) ಸ್ವಮತ ಮಂಡನೆಗಾಗಿ ನಡೆದ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಕ್ರಿಯೆ. ಇದಿನ್ನೂ ಜೀವಂತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಈಗಲೂ ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದವರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ.^{೩೭} ಹಾಗೂ ಈ ಅಂದೋಲನದ ಗತಿ ನಿಂತಿಲ್ಲ. ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

4. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ-ಪ್ರಧಾನತಃ ಒಂದು ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನ. ಶ್ರೀಪಾದ ರಾಜದಿಂದ ಆರಂಭ ಆಗುವ ಈ ಸಾಹಿತ್ಯ (ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ)³¹ ಅತ್ಯನಿವೇದನಾರ್ಥ, ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಒಳತೋಟ, ತುಮುಲ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಭಗವಂತನ ಸ್ನೇಹಿಯಲ್ಲಿ ಕೋಡಿಕೊಳ್ಳಲೋಸುಗ ಮೊಂಡಿ ಬಂದದ್ದು : ಹಾಗೂ ಇವನ್ನು ಒಂದು ವೋದಾದ್ರಸ್ಸು ಆಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಇವಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೆ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಭಕ್ತಿ ಪರಂಪರೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರತೀಕ ಆದ ಶ್ರೀ ಅಘ್ನಾರ್‌ರವರ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಸುಸ್ಪಷ್ಟ. ತಮಿಳುನಾಡಿನ ವಿಷ್ಣು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ (ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ) ಭಜನಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗುವ ವ್ಯಾವಿಧ ಪ್ರಬಂಧ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಮನಸ್ಸೆದಂ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿಯುವಂತೆ, ಜಪನಾಮಾಸ್ಯರಿಗೂ ಅರ್ಧ ಆಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ಭಕ್ತಿ ನಿವೇದನೆಯ ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನೇಕೆ ಒಡಮೊಡಿಸಿ, ಬೆಳೆಯ ಸುರಾರದಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಲು ಮೊಂಡಿಸಿದ್ದು, ಕಂಡರಿಸಿದ್ದು ಕೀರ್ತನೆ ಸಾಹಿತ್ಯ.
5. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನು- ಇದರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಆದದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹಾತಿಯವರು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಕಣಕದಾಸರೊಟ್ಟರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಬೆಕ್ಕಿಕೆ ಆಪಾದನ. ಪುರಂದರದಾಸರೂ ಮೊದಲು ಸ್ವಾರ್ತರಾಗಿದ್ದು ಅನಂತರ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ವೈಷ್ಣವ ಭವ್ಯಕ್ಕೆ ತಲೆಬಾಗಿ, ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಪರಿಧಿ ಮಿತ. ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮಿತ. ತಮ್ಮ ಮತ, ತಮ್ಮ ತತ್ತ್ವ-ಮಂಥನತ-ಅದರ ಪ್ರಸಾರ.³² "ಅದೂ ಮಾಧ್ವರಿಗೇ (ನ ಮೊಠವ ಸಮೋ ಮತಃ ಎಂಬುದೇ ಮಾಧ್ವರ ಉದ್ಘೋಷ) ಮಾತ್ರ ಮಿಶ್ರಣ. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಇತರ ಪ್ರಭಾವ ಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ, ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ, ಅಂದೋಲನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹಿರಿವಾಗಿತ್ತಿತ್ತು. ವಿಶಾಲ ಆಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಗಂಭೀರತೆ ಎಂಬ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪದದ ಇದ್ದರೂ ಅದು ಬರೀ ಧಾರ್ಮಿಕವೆ, ವ್ಯತಿರೇಕವೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರು, ಶ್ರೀಗೋಪಾಲದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು ಇಡೀ ಮಾಧ್ವ ತತ್ತ್ವ ವಾಸ್ತವ್ಯವೆಂಬವೆ. ಅದೇ ಉದ್ದೇಶ ಕೂಡ.

ಹರಿದಾಸರು ಗಂಭೀರ ಗಂಭೀರ, ಅಥವಾ ಒಟ್ಟೊಟ್ಟುರಾದರೂ ಸರಿಯೆ, ಸ್ವಲ್ಪದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪಕ್ಕೆ, ಉರಿದೊಡ್ಡಿಗೆ, ಸಂಪದಿಸುತ್ತ, ಹರಿನಾಮ, ಹರಿಭಕ್ತಿ, ಪ್ರಸಾರ, ಹರಿಬರವು ಪ್ರತಿವಾದಿಸಿ, ಮಾಧ್ವಮತ ತತ್ತ್ವಪ್ರಸಾರ, ಇವುಗಳನ್ನೆ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯೋದ್ದೇಶ ಆಗರಿಸಿಕೊಂಡೂ, ಆ ಪಥದಲ್ಲಿ ಅವರ ಸಾಧನೆಯೂ ಅರಿಸಿಕೊಂಡವೆ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಪೂರಾ ಮತೀಯ ಯಾ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನ ಅವರೂ, ಅದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಹರಿಚಕ್ರಿ, ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮ ಜನಪ್ರಿಯವೆಂದನ್ನಿ ಕೊಂಡದ್ದು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ. ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿನ ಹಳರೂ, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿತು. ಮಧ್ಯಾಹಾರ್ಯರ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೊಳಗಾದ ಮಲ್ಲಬಾಜಾರ್ಯರ ಭಕ್ತಿ ಪಂಥ, ರಾಜಾಸ್ಥಾನದ ಮಿರಾಳಿ ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಭಕ್ತಿಪಂಥ, ಕದೀರ, ಸಂತ ಜ್ಞಾನ ದೇವ, ಅಸ್ತಮಿನ ಶಂಕರದೇವ-ಮಾಧವ ಕಂಡಲಿ, ಅವರ ಏಕನಾಮ ಕರಣಪಂಥ- ಭಾಗವತ ಗ್ರಂಥಪ್ರಸಾರ, ಬಂಗಾಳದ ಶ್ರೀಚೈತನ್ಯರು, ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲ ನೆಲೆ ಆಚಾರ್ಯ ಪಂಥರಿಂದ ಪರಿದೃಶ್ಯಗೊಂಡು ಬಂದದ್ದು ತಾನೆ ತಾನಾಗಿ ಪ್ರಸಾರ ಆಗಲು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣ, ಅಲ್ಲಿರುವ ಭಕ್ತಿಯ ಹಾದಿ ಅದೇ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಹಾದಿಯೆಂಬ ಅಚಲ ನಂಬುಗೆ. ಚೈತನ್ಯರಂಥವರು ಭಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೇ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಗೂ ಹೋರಾಡಿದರು. ಮೇಲೆ ನಡೆದ ಚರ್ಚೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನವೆಂದೂ ಹರಿದಾಸರ ಭಕ್ತಿಪಂಥವನ್ನೂ ಕರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯತೆ ಇದೆ ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಕಲ್ಪನೆಯೆನಿಸದೆ, ವಸ್ತುನಿವೃತ್ತ ಸತ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ.

ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸುಧಾರಣಾ ಚಳವಳಿ (renaissance) ; ಜನ ಜಾಗೃತಿಯ ಅಂದೋಲನ ನಡೆದವು. ಯೂರೋಪಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ರೋಮನ್ ಕ್ಯಾಥೊಲಿಕ್‌ರ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿ ಭಟಿದ ಮಾರ್ಟಿನ್ ಲೂಥರ್ ಪಾಟಿಸ್ಟೆಂಟ್ ಪಂಥ ನಡೆದ ಅಂದೋಲನ, ಭಕ್ತಿಯ ಯಾ ಧರ್ಮದ ಅಂದೋಲನ ಮತ್ತಾವುದೇ, ಧರ್ಮ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಮತದ ತಿರುಳನ್ನು ಶ್ವಸನಮಾನ್ಯನಿಗೂ ತಿಳಿವು ಆಗಿಸುವ ಜಾಗೃತಿಯ ಅಂದೋಲನವೇ ಸರಿ. "ವರ್ಗರಹಿತವಾದ ಸಮಾಜತೆಯ ಮಾನವತಾವಾದ ಯೂರೋಪಿನ ನವಜಾಗೃತಿ ಯಿಂದ ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪರಡಿದವು . . . ಕೇವಲ ಪಾರಲೌಕಿಕ ಚಿಂತನೆ, ಅದರ್ಶ ಪಂತ್ತ್ ಕಲ್ಪನಾ ವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಸ್ಥಾನ ಪಂಡಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಬದಲೂ, ನಿತ್ಯದ ಐಹಿಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕೇರಿತ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ತಿಳಿಯುವಂತಹ ಸರಳ ಭಾಷೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು."¹⁰ ಮತೀಯವಾಗಿಯೇಕೂ ಮೂಲದ ತಿಳುವಳಿಕೆ, ಪೋಪರ ನಿರಂಕುಶಾಧಿಕಾರ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನ ಬೈಬಲನ್ನೇ ಪರಮ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿತು. ನಿರಾಡಂಬರ ದೈವಭಕ್ತಿ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಸುಧಾರಣೆ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಹಿತಚಿಂತನೆ-ಜಗತ್ತಿನ ಅನೇಕೆಡೆ ನಡೆದ ಚಿಂತನೆ. "16ನೆ ಶತಮಾನದ ಮಾರ್ಟಿನ್ ಲೂಥರ್ ತಂದೆದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ರಾಂತಿ, ಮಧ್ಯ ಕಾರೀನ ನಂಬುಗೆಗಳ ರಾಜಗದ್ದಿಗೆ, ಮರದ ಗದ್ದುಗೆಗಳನ್ನೇ ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿ ಮಂದಿರು ಹಾಕಿದವು ಸ್ತೋತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಒಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯೇ ಬೆಳೆಯಿತು."¹¹

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಸಮೀಕ್ಷೆಯು ಒಂದು ಅಂಶ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಯೋಗಧರ್ಮವೂ ಎಂಬಂತೆ ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವಾದ ಕೆಲವು ಸಾಹಿತ್ಯದ

ಒಲವುಗಳೂ (trends) ಮತ್ತು ಅಂದೋಲನಗಳೂ (movements) ಇರುವುದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಸಾಹಿತ್ಯಪರಿಷ್ಕಾರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ, “... ಜನಜೀವನ ನಿತ್ಯ ಬಳಕೆ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರೀತಿ ಬೆಳೆದು ಅವುಗಳ ಪರಿಷ್ಕರಣ ಮತ್ತು ಪುಸ್ತಕಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಗಮನ ಪಡೆಯಿತು , ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅದ ಹಾಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜನತಾ ಜಾಗೃತಿಯಾಗಿ ಪಂಡಿತ ಭಾಷೆ-ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಹೊಗಿ ಜನತಾ ಭಾಷೆ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆ ಬಂದಿತು ... ಅಂಥಪ್ರದ್ವಯ ಬದಲು ವೈಚಾರಿಕತೆ, ”⁴⁸ ಹೀಗೆ ನಮ್ಮ ನಿಟ್ಟಿಗೆಮುಕೂಲ ಆಗುವ ಈ ಯಂಗದ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳಿವು.

ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿದಂವ ಸಮೀಕ್ಷೆ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆ.

ಹರಿದಾಸ ಪಂಥ ಅಂದೋಲನ ಅದ ಬಗೆ

ಶ್ರೀಬಾದರಾಜರ ಶ್ರೀಕಾರದಿಂದಾರಂಭಗೊಂಡ ಹರಿದಾಸ ಭಕ್ತಿಪಂಥ ಕ್ರಮೇಣ ಅವರ ಪ್ರಿಯ ಶಿಷ್ಯರಾದ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕಾಲದಿಂದ ಒಂದು ಅಂದೋಲನವೆ ಆಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿತು. ಇದು ಪ್ರಧಾನತಃ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನವಾದರೂ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಸ ಅಂದೋಲನವನ್ನೆ ನಡೆಸಿತು. ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರ, ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ-ಮದ್ವದಂತ ತತ್ತ್ವ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದನೆ, ಭಕ್ತಿಯ ವೈವಿಧ್ಯ, ಹೀಗೆ ಭಕ್ತಿ ಸ್ವರೂಪದ ಅಂದೋಲನ ನಡೆದರೆ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತನೆ, ಸಂಳಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗ, ವೃತ್ತ, ನಾಮ, ದಂಡಕ, ಮಂಜುಷಾದ ಹೊಸ ಛಂದೋರೂಪವಿತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಾಂದೋಲನವೂ ಅದದ್ದು ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ದ್ವಿಮುಖ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನೆ ಬಹುದು.

ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ಅನೇಕ ನಂಬುಗೆ, ವಿವಿಧ ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೋಪಾಸನೆ, ತಂತ್ರಪದ್ಧತಿ, ಅಜ್ಞಾನ-ಇವುಗಳನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕಲು ಕನಕದಾಸನಂಥ ಅರಿವಿನ ಬೆಳಕಿನ ನೆಲೆಯನ್ನರಿತ ಹರಿದಾಸರು ಕಂಕಣಬದ್ಧರಾದದ್ದು, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದುದು ಈ ಅಂದೋಲನದ ಮೆಚ್ಚುಗಣಗಳಲ್ಲೊಂದು.

ಯಾವುದೆ ಒಂದು ಪಂಥ, ಪಥ ನಿರ್ಮಿತಿಯಿಂದ ಅಂಕುರಿಸಿದ ಸಂಘಟನೆ, ಆ ಸಂಘದ ಧ್ಯೇಯಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಸಂಘಟನೆ ಬೆಳೆದಂತೆ, ಆ ಪಂಥದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ವರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ತಲೆಯಿಂದ ತಲೆಗೆ ಬೆಳೆಯುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯೂ ಉಂಟು. ಇದಕ್ಕೆ ಹರಿದಾಸ ಭಕ್ತಿ ಪಂಥವೆ ನಿದರ್ಶನ. ೧೪ನೆ ಶ.ದಲ್ಲಿ ಆರಂಭಗೊಂಡ ಈ ಭಕ್ತಿಪಂಥ ಕ್ರಮೇಣ ಬೆಳೆದು, ಜನಪ್ರಿಯ ಅದಂತೆ, ಅನೇಕರು ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದು ಹರಿದಾಸರಾಗಿ ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಚಾರ ತತ್ವರ ರಾದರು. ಜತೆಗೇ, ಸಮಾಜೋ-ಧಾರ್ಮಿಕರಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದರು. ಸಮಾಜದ ಓರೆಕೋರೆ ತಿದ್ದುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದುದಲ್ಲದೆ, ತಮ್ಮ

ಭೇದವು ಆದ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮವನ್ನೂ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದರು. ಇದು ೧೯ನೆ ಶತಮಾನದ ಜಗನ್ನಾಧದಾಸರವರಿಗೂ ಬೆಳೆದು ಜಗನ್ನಾಧದಾಸರ ಅದ್ಭುತ ಸಂಘಟನಾ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರಶಿಷ್ಯ ಪರಂಪರೆ ಮುಂದುವರಿದು, ಇನ್ನೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಮಿನುಗುತ್ತಲೇ ಇದೆ. ಈ ರೀತಿ ಪೂಜಾ ಕಾಲದ ಒಂದು ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯ ಅಗಿ ಒಡಮೂಡಿದ ಭಕ್ತಿಪಂಥ, ಕ್ರಿಮೇಣ ಒಂದು ಅಂದೋಲನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ತಳೆದದ್ದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

ಮೊದಲೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ, ಹರಿದಾಸ ಪಂಥ ಅಂದೋಲನ ಅಗಿ ಬೆಳೆಯಲು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದು ಪಂಡಿತರು-ಮಂಡಿತರನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಮಾನ್ಯ ಅಗಿದ್ದು ಆಚಾರ್ಯತ್ವದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಾರ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೂ ಅರ್ಥ ಅಗಿ, ಆ ಮೂಲಕ ಅವರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ-ವಿಶ್ವಾಸ ಪ್ರೇರಿಸಿ ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ತಮ್ಮ ಪಥದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಜನಪ್ರಿಯತೆಗಳಿಗೂ ಹರಿದಾಸರ ಮನೋವೈಶಾಲ್ಯ.

ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ್ದೆಂದು ಛಲವಿಲ್ಲವೆ ಎಂದಲ್ಲ. ಖಂಡಿತ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ-ಕೇವಲ ಮಾಧ್ವ ಮತವೆಂದೇ ಪ್ರೇಷ್ಟವಾತ ವೆಂದೆನ್ನುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ವಿಜಯದಾಸರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಎರಡನೆ ಭಟ್ಟದ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯವರಲ್ಲಿ, ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಬಹುಶಃ ಆಗ್ನೇಯ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಭಾವ, ಮಹಾಂತರ ಪರಿಸರ. ಇದರ ಜತೆ ನಾಸ್ತಿಕ ಮತಗಳ ಖಂಡನೆ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಉದ್ದೇಶ. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಮತೀಯ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನವೆನ್ನಲು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಕಾರಣ, ಅವರು ಕಂಡುಕೊಂಡ ವೈಚುರವೆಡಿಸಿದ ಸಂಗುಣೋಪಾಸನೆ. ಭಗವಂತನ ಸಾಕಾರ ರೂಪು ಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ ಭಕ್ತಿಸಾಧಕ, ರಾಮಾನುಜರು ವಿಷ್ಣು ದೇವಾಲಯ ಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ್ದು ಸಂಗುಣೋಪಾಸನೆ, ಭಗವಂತನ ವಿಗ್ರಹರೂಪ ಭಕ್ತಿಯ ಪಾಥೇಯರ ಮನದಲ್ಲಿ ಬೆಲಿಸಲಿ, ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಇದನ್ನು ಹರಿದಾಸರು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು.

ಹರಿದಾಸರ ದಾಸಕೂಟ-ಪಾಗೂ ಪಂಡಿತ ಮಾನ್ಯ ವ್ಯಾಸಕೂಟಕ್ಕೂ ಈ ಕೆಲವಾರು ಅಂದೋಲನದ ಒಲವಿನಿಂದಾಗಿ (trend) ಪರಸ್ಪರ ಸಂಘರ್ಷವಿದ್ದೆ ಇತ್ತು ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಪುರಾಣ-ಉಪನಿಷತ್ತು ಪರಿಚಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ಶೈಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ಹರಿದಾಸರು ತಾತ್ವಿಕವಾದ ನಿಲುವು ತಳೆದಿದ್ದು ಅದರಿಂದಲೇ ಇದರಿಂದ ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರಿಗೆ ಹರಿದಾಸರ ಮೇಲೆ, "ಕೂಟೀಮಗದಾಸ" (ಕ್ರಿಸ್ತನಿವಾಸಿ ಜಾರ್ಯರು ಅಂತರ ಜಗನ್ನಾಧದಾಸರಾದವರು-ವಿಜಯದಾಸರನ್ನು ಕುರಿತು ಹುಡು ದಿದ್ದು) ಎಂಬಂತೆ ದಾಸಕೂಟ ಕುರಿತ ತಾತ್ಕಾರವಿತ್ತು. ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರಾದವರು ವ್ಯಾಕರಣ-ತರ್ಕದ ವೆರವಿನಿಂದ ಮಧ್ವತತ್ವ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಶ್ರುತಿಶ್ರುತಿಗಳಿಗೊಪ್ಪುವಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಪುರಾಣಗಳನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ, ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರಮೇಯ

ಗಳನ್ನು ಗುರುತುಮಾಡಿದರಲ್ಲದೆ, ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನೋಡಿದುದರಿಂದಲೂ ತಿಳಿದು ತಮ್ಮ ಬಾಗಿಲಿಡೀಯೆ ಜನಮಾನ್ಯರಾಗಲಿಗೂ ಅರ್ಧ ಆಗುವಂತೆ ನಾಣ್ಯಾಡಿ, ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಹರಿದಾಸರು ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರಿಗೆ ತಾತ್ಕಾರವೇ. ಪುರಂದರದಾಸರು ಹರಿದಾಸಕೂಟದ ಅಗ್ರಗಣ್ಯರು. ಅವರೊಂದಿಗೆ ಈ ಒಡಕು ಹುಟ್ಟಿತು. ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಉಭಯಶ್ರೀರಿಗೂ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದರಲ್ಲದೆ ಎರಡೂ ಗುಂಪಿನವರ ಆದರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದವರು ವಾದಿರಾಜರು, ವಿಜಯಂದ್ರಶೀರ್ಷಿಕರು ಮೊದಲಾದ ಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠರು ವ್ಯಾಸರಾಯರ ವಂದಿತ ಪಿಷ್ಠರಾದರೆ, ಪುರಂದರದಾಸರು, ಕೆಳಕದಾಸರು, ಪೈಕುಂದದಾಸರು, ಮೊದಲಾದವರು ಅವರ ಹರಿದಾಸ ಪಿಷ್ಠರು. ವಿಜಯದಾಸರು ತಮ್ಮ ಒಂದು ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿಂದೇ ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರನ್ನು “ಬೇದ ಬೇದಾಂತರು” ಎಂದು ಬೇರೆ, ದಾಸಕೂಟದವರನ್ನು “ಮದಮೇರಿದ ಕರಿಮಿಂಡಿ ಸಂತ ಬರುಳೆರೆಯೆ ಮೆಟ್ಟಿ ದಂವುಂಗವನು ಹರಿದು ಹರಿಸನ್ನೇಗಾತ್ಮಮನಿಸತರಿ ಕೂಗುತರಿ ಹರಿದಾಡಿ, ಓಡ್ತಾಡಿ, ಬಾದಿಲೇದಿಗಳೆರಿ ತಿರುಗುತರಿಪ್ಪರು ಕರಗಳಂದದರಿ” ಎಂದು ಬರ್ಬಾಸಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರೊಳಗಿನ ಅಪಜ್ಜಾರದಿಂದರೆ, ಮೂಢ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು “ಪ್ರಾಕೃತ ಗೀತೆಯೆರಿ” ಹೇಳಿದ್ದು. ಈ ಬಗೆಯ ಕನ್ನಡ ಬೈಜ ನಮ್ಮ ಪಂಡಿತ ಮಗದಲ್ಲೂ ಇದ್ದಿತು. ಅಂದ ಮೇಲೆ ೧೫-೧೬ನೆ ಶತಮಾನದ ಮಾತೇನು? ಇನ್ನೂ ಬರಿಪ್ಪವ ಅಗಿದ್ದಾತು. ಹರಿದಾಸಕೂಟದವರ ಹೆಮ್ಮೆ-ಧೈಯವೇ ಕನ್ನಡಾಭಿಮಾನ. ಇದಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಮನನ ಕಾರರ ಪ್ರಭಾವ ಕಾರಣವೋ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೆ ಆಳ್ವಾರರ ಪ್ರಭಾವವೋ ಒಟ್ಟಾರೆ, ವಿಜಯದಾಸರು, ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು “ಮಂಜಿ ಮಧ್ಯಮದಯವೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಗ್ರಂಥವಿದು” ಎಂದು ಘೋಷಿಸುವಲ್ಲಿ ಅವರ ಕನ್ನಡ ಪ್ರೀತಿ ಕೃಷ್ಣ ಅಗಿ ಗೋಚರಿಸಿದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೆ ಮಾನವತಾವಾದ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ವಿನಾ, ಕಣದಾಸರಿಗೆ ಭಾಗವತ ಸಮನ್ವಯತೆಯ ಮಾರ್ಗ ಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು. ವಿನಾ, ದುರ್ವಾದ ವಿವರಂಥವನ್ನು ಅವರುಗಳು ಮೆಟ್ಟಿ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಹರಿದಾಸಪಂಥ ಅಂದೋಲನದ ಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿದು, ವಿಜಯದಾಸರ ಕಾಲದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವೆ ಅಗಿಬಿಟ್ಟಿತೆಂಬುದು ಅವರ ಕೈತಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುವ ಅಂಶ. ಇದೂ ಅಂದೋಲನದ ದೈಹಿಪ್ಪವೆ. ಒಂದು ಸಮೂಹ, ಬಣ, ಗುಂಪಿನ ಸಂಘಟನೆ ಒಂದು ಕಾರ್ಯೋದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟೆ ಅಗುತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸರು ಮಾಡಿದ್ದು ಇದನ್ನೇ. ಅಂತೆಯೆ ವಿಜಯದಾಸರು ತಮ್ಮ ಕೈತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮಂತ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನ ಅಗಿ ಕಂಡರಿಸಿದರು. ಇದು ಕನ್ನಡ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ ತಲುಪಿದ್ದು ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ “ಶ್ರೀಮದ್ವಿರಹವ್ಯಾಕಾಶ” ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ. ಹರಿದಾಸ ಕಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸುಧೆಯ ಸಾರವಿದಾದರೂ ಪ್ರಧಾನತಃ ಮಧ್ಯಮಂತ ತತ್ವ, ಪ್ರಮೇಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗಾಗಿ ಒರೆದ ಪಟ್ಟದ ಗ್ರಂಥ.

ಮಲಗಿ ಪರಮಪರಮ ಪಾಪಲು | ಕುಳಿತು ಕೇಳುವ ಕುಳಿತು ಪಾಪಲು |
 ನಿಲುವೆ ನಿಂತರೆ ನಡೆವೆ ನಡೆದರೆ ಒಂದೆ ನಿಮಗೊಬ |
 ಸುಲಭವೋಯಿ ತನ್ನವರ ಬೆರೆ |
 ಗಣಗೆ ಬಿಟ್ಟುಗಲವೋರವಾಧನ
 ನೋಲಿಸಲರಿಯದೆ ಪಾಪುರರು ಬಳಲುವರು ಭವದೋಳಗೆ |

ಎಂದು ಭಕ್ತಿಪಂಥದಿಂದ ದೈವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಸುಲಭವೆಂತೆಂದೊಬ್ಬ ಆರಿವು ಮಾಡಿಕೊಂಡು
 ವುದರ ಜಾಗೆಗೆ ಗಜನಜನದ ತತ್ವಗುನ್ನೂ, ಮಧ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನೂ
 ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಿಂದಾಗಿ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಸಂಘಟನೆಯು
 ಬಿಗುವು, ಸತ್ಯ, ಔನ್ನತ್ಯ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚುವಂತಾಯಿತು. ಇಷ್ಟಲ್ಲದೆ ಜಗನ್ನಾಥ
 ದಾಸರು ಇಡೀ ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನೆಲ್ಲ ಸುಕ್ತಿ ಶಿಷ್ಯ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ತಯಾರು ಮಾಡಿದ್ದು
 ಅಂದೋಲನ ಪಥವಲ್ಲದೆ, ಮುಂದುವರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ
 ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ತನ್ನ ಇಳಿಜಾರಿಗೆ ಕಂಡರೂ ವ್ಯಾಕೇಶವಿರಲರ
 ಹಾಗೂ ಬೋಣಗೋಪಾಲವಿರಲರ ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠರ ಮೂಲಕ ಮುಂದುವರಿಯಿತು.
 ಇನ್ನೂ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಈ ಕೆಲವಾರು ನಿಟ್ಟಿನ ಸಮೀಕ್ಷೆ,
 ವಿವೇಚನೆಗಳಿಂದ ಹರಿದಾಸಭಕ್ತಿಪಂಥ ಅಂದೋಲನವಾಗಿ ನಡೆದು ಬಂದ ಹಾದಿ ನಮಗೆ
 ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ²⁸ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಇಪ್ಪತ್ತರ ಶತಕದವರೆಗೆ ಮುಂದು
 ವರದದ್ದರ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ಮಹಿಳಾ ಹರಿದಾಸ ಶ್ರುತಿಕಾರರ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ಮಾತು
 ಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೆ ತಿಳಿಸಬೇಕಾದ್ದು ಸೂಕ್ತವೆಂದೆನ್ನಿಸಿದೆ.

ಮುಂದುವರಿದ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂದೋಲನಕ್ಕೂ ಚಲನೆ, ಪ್ರೇರಣೆ, ಧೈಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ,
 ಆದರ್ಶವನ್ನು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವುದು, ಜನತೆಯನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ
 (involvement) ಆದರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುಣವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮೇಲಿನ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ
 ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಮೊದಲ ಪ್ರವರ್ತಕರಾಗಿ ಆರಂಭಿಸಿದ ಈ
 ಪರಂಪರೆ ತನ್ನ ಮೊದಲ ಹಾಗೂ ದ್ವಿತೀಯ ಪಂತಗಳಲ್ಲಿ ರಿಣಿ ಶತಕದವರೆಗೂ ಮುಂದು
 ವರಿದಿದೆ. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನಕ್ಕಿರುವ ಅಂತಃಪ್ರೇರಣೆಯ ಚೇತನ, ಭಕ್ತಿ-ಆದರ
 ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಸಾರ ಮುಂತಾದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ನಾವು ಮನಗಾಣ
 ಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅದರೊಂದಿಗೆ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಎರಡನೆಯ ಹಂತದ ಶ್ರೀವಿಜಯ
 ದಾಸರಿಂದ ಮುಂದೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯತೆಗೆ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿಷ್ಣುಗೀ ಹೆಚ್ಚಿನದಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯ
 ದೊರೆತಿರುವುದು ಅವರ ಸುಳಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅನಂತರ ಬಂದ ಗೋಪಾಲದಾಸರ,
 ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುಸ್ಪಷ್ಟ.

ಈ ಪರಮೆ, ಹರಿದಾಸಸಂಘ-ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಅಂದೋಲನ ಗತಿಯನ್ನು (speed of movement) ಮುಂದುವರಿಸಿದವರು ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು. ೧೮ನೇ ಶತಮಾನದ ಉತ್ಪರಾಧ್ಯಾಯದ ಮುಂದುವರಿದ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿಸಲಾಯಿತು. ಕರ್ಣಾಟಕದಾದ್ಯಂತ ಸಂಚರಿಸಿದ ಸ್ತ್ರೀದಾಸರು ಅನೇಕ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಪಡೆದದ್ದು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ ಹೋದಡೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹರಿಭಕ್ತಿ-ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದರು. ಅವರ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೊಳಗಾದ ಅನೇಕರು ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದರು. 13 ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣೇಶವಿಠಲರು (ದಿಂಗಳೂರು), ಗುರುಪ್ರಾಣೇಶವಿಠಲರು, ಶ್ರೀದವಿಠಲರು, (ಶ್ರೀಮದ್ವಿಠಲಧಾಮಪುಷ್ಪಾಕರ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಫಲಶ್ರುತಿ ಬರೆದಿರುವ ಕರ್ಣಾಟದಾಸನವರರು), ಗುರುಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲರು ಹೀಗೆ ಅನೇಕರು ವ್ಯಮೂಖರು. ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಚಲಿತಗೊಂಡ ಹರಿದಾಸವಂಧ ಭಕ್ತಿಸಂಪ್ರದಾಯ, ಮೈಸೂರು ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳೆಡೆಯೂ 14 ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿತನ್ನಲು ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಗಿ ಹೋದ ಅನೇಕ ಹರಿದಾಸರೇ ನಿರರ್ಥಕ. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದೆರಡು ಮಾತು ತಿಳಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿಜಯದಾಸರ ವಿಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ವೇಣುಗೋಪಾಲದಾಸರು (ಪಂಪನಾಂದ ಶಿಷ್ಯಾಣ್ಣನವರಿಂದ ಇವರನ್ನು ಕರೆವ ರೂಢಿಯಿತ್ತು) ಅನೇಕ ಪದ, ಸಂಘಾತಿ ರಚಿಸಿರುವ ಹರಿದಾಸರು. ವೇಣುಗೋಪಾಲವಿಠಲ ಇವರ ಅಂಕಿತ. ಇವರಂತೆಯೇ ಹರಿದಾಸವಂಧಕ್ಕೆ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ಪ್ರಿಕರಾಪೂರ್ವಕ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡವರು ಅನೇಕರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರು ಹಾಗೂ ಇಂದೂ ಜನತೆಯ ಮನದಲ್ಲಿ ನೆರೆಸುತಿರುವ ಕೆಲವರು ಹರಿದಾಸರನ್ನು ಹೆಸರಿಸಲಾಗಿದೆಯೆ ವಿಷಾ ಇವರ ಕೃತಿಸಮೀಕ್ಷೆ ನಮ್ಮ ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೊಳಪಡದುದರಿಂದ ನಡೆಸಲ್ಪಡುವಂಥ ವಿವರಾಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ತಿಳಿಸಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

1. ಅಣ್ಣವರ್ಧಕರು : ಇವರಿಗೆ ಬಡ ಅಣ್ಣಯ್ಯಾಚಾರ್ಯರೆಂದೂ ಹೆಸರು. 'ವಿಠಲವ್ಯಾಸ' ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿರುವ ಇವರು ಕನ್ನಡ, ಸಂಸ್ಕೃತ, ಉರ್ದು-ಈ ಮೂರು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರೆದಿರುವುದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಯೋಗಿ, ಅವಧೂತರೂ ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಣ್ಣಯ್ಯಾಚಾರ್ಯರೇ ಉದಾಹರಣೆ.
2. ಸುರಪುರದ ಅನಂದದಾಸರು : ಕವಿಲೇಶವಿಠಲರಾಂಕಿತವಾದ ಅನಂದದಾಸರ ದೇವರನಾಮಗಳು ಇಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲರ ಮನೆ ಮನೆಗಳನ್ನೂ ತಲುಪಿವೆ. (ತಲುಪಲೂ ಧ್ವನಿವಂದಿಸಿಗಳು ನೆರವಾಗಿವೆ.) ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಶೀರ್ಷಾರನ್ನು ಕುರಿತ, ಇವರ ಅನೇಕ ಹಾಡುಗಳು ಶ್ರುತಿ ಸುಭಗ ರಚನೆಯಾಗಿದ್ದು, ಭಕ್ತಿಯುತವಾದ ಭಾವಗೀತೆಗಳಾಗಿವೆ. ಸುರಪುರದ ಜಾವಡಿ, ಒಹನಿ, ಮಟ್ಟು ಇವರ ಕಾಲದಿಂದಲೇ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದದ್ದು. ಬಹು ಎಂಬುದೊಂದು ನೂತನ ಚಲಾವಣೆ, ಚಾಲೋಳು ಸುರಪುರದ

ದಾಸರೆಂದರೆ, ಗಾಯನೆದಲ್ಲಿ ಗಾಯನಾಚಾರ್ಯರು, ನ್ಯಾಯ, ವೇದಾಂತ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಪಾರಂಗತರು. ಕನ್ನಡ ಮಡಿಗಿಟ್ಟು ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪೇ ಜಾಣ್ಣು ಭಾವಾಪ್ರಭುತ್ವ, ಆನಂದದಾಸರು, ವಿಜಯದಾಸರಂಥ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಹರಿದಾಸರ ಉರಾದ ಚೀಕಲಪರವಿಯವರು, ಅಶ್ವತ್ಥನಾರಸಿಂಹ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ತಮೋಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಅದ್ವೈತ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಶ್ರೀ ಪಾದರಾಜ ಗುರುವರ್ಮರೂ ತಪಸ್ವಿಯಾಚರಿಸಿ ಅಶ್ವತ್ಥನರಸಿಂಹನನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿದ್ದು ಇಂಥ ಪುಣ್ಯ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಒಂದ ಆನಂದದಾಸರು, ಸುರಪುರದ ರಾಜಾಚಾರ್ಯರೆಂಬಲ್ಲಿ ಗೀತೆ, ವೇದಾಂತದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರು.

ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೆ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಶವಿರಲಾಂಕಿತ ಹರಿ ದಾಸರು ಸುರಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದುದು. ಆನಂದದಾಸರಿಗೆ ಅವರ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಂದ ಇದ್ದ ದಾಸರ ಕೃತಿಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಹಗುರ ಭಾವನೆ ತೊಡೆದು ಹಾಕಿ ಅಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸವಂಥ ಆನುಸರಿಸಲಾಶಯವನ್ನು ಬಿತ್ತಿದ್ದು ಒಂದು ಸತ್ಯಕತೆ. ಶ್ರೀಶದಾಸರಿಗೂ ಇದೇ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆನಂದನಿಗೆ ಶುಭದಿನದಲ್ಲಿ "ಕಮಲೇಶ ವಿರಲ" ನಂಬ ಅಂಕಿತವನ್ನು ನೀಡಿದರು. ಅಂದಿನಿಂದಾರಂಭವಾಯಿತು ಆನಂದದಾಸರ ಕೀರ್ತನ-ಕಥಾ ಪ್ರವಚನ, ದೇಶಪರ್ಮಣ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟಾರೆ, ವಿಶಿಷ್ಟ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಬೇವಮಾನವಲ್ಲ ⁴³ ಕರ್ನಾಟಕ ಭಕ್ತವಿಜಯದ ಕರ್ತೃ ಬೇಲೂರು ಕೀಶವದಾಸರ ತಂದೆ ಶ್ರೀ ವಂಕಟಸುಬ್ಬದಾಸರು ಸುರಪುರದ ಆನಂದದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರು. ಗೀತೆಯನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಿರುವ ಆನಂದದಾಸರು ಇತ್ತೀಚಿನ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾದವರು ಹಾಗೂ ಪರವಂಶಕ್ತರು.⁴⁴ "ರಮಾಸಮುದ್ರನ ಕುವೆಂಪುನೊಡನೆ ಸಮಾಪ ರ್ಯಾರಮ್ಯಾ" ಎಂಬ ಇವರ ಈ ಕೃತಿ ಇಂದೂ ತುಂಬ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ಹರಿಕಥಾ ಪ್ರವಚನ, ಕೀರ್ತನ ಕಲೆಯನ್ನು ಅರಂಭಿಸಿ, ಮುಂದುವರಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದುದರ ಮೂಲಕ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿದ ಯಶಸ್ವಿ ಆನಂದದಾಸರದು. ಮೈಸೂರು ಮೊರೆಗಣದ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರವರು ದಾಸರ ಗಾನ-ಕೀರ್ತನಕ್ಕೆ ವಗಾರು ಹೋಗಿ, ವಿಶೇಷ ಅದರಣೆ ಮಾಡಿದರಂತೆ. ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದವರೂ ಘನಪಂಡಿತರು, ಗಾಯಕ ಮೈಸೂರು ಸದಾಶಿವರಾಯರು, ವೀಣೆಯ ಸಾಂಬಯ್ಯ ನವರು, ಆನಂದಾಚಾರ್ಯರು, ಕುಣಿಗಲು ರಾಮಾಚಾರ್ಯಗಳು, ಹೀಗೆ, ಇದಾದ ನಂತರ, ಆನಂದದಾಸರಿಗೆ ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ, ಮೈಸೂರು ಬಲಗೊಂಡು ಮಂತ್ರಾಲಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಇಬ್ಬರಾಂಥರ ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಸತ್ಯರಂಜಿತ ಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅವೇಕ ಕಾಲವಿದ್ದು ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಶೀರ್ಷಕ ದರ್ಶನ, ಕೃಪಾವಿತೇಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದಷ್ಟಾಗಿ ಅವರ ಕೃತಿಗಳೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ.

3. ಸುರಪುರದ ಅನಂದದಾಸರಂತೆಯೇ ಪ್ರಖ್ಯಾತರು ಮೊದಲಕಲ್ ತೇಷದಾಸರು. ಆದಿಶಿಲಾ ಎಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ ಗದ್ದಾಲ್ ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ, ದಾಸರ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ. ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಚಿಂತಲರೇವು ಎಂಬ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಆಗಿರುವ ಮೂವಿಪ್ರಾಣನ ಸೇವೆ ಹಾಗೂ ಕರೀಣ ತಪಶ್ಚರ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಇವರಿಗೆ ಅವರ ಗುರಂಗಲೆ ಆದ ಯೇಳಮೇಲೀ ಹಯಗ್ರೀವಾಚಾರ್ಯರೊಬ್ಬವರು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ದರ್ಶನವಿತ್ತು ಹರಿದುಂತಾಯಿತು. ಅಂತರ ಶ್ರೀಅಂಬೇನೇಯಸ್ವಾಮಿಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀರಾಮನ ಕೃಪೆಯೆಂಬಂತೆ, ಜನತೆಯ ಗೌರವ, ವಂಸ್ಕಣೆಯೂ ದೊರೆತವು. "ಶ್ರೀ ಗುರುವಿಜಯವಿಠಲ"ರೊಬ್ಬ ಅಂಕಿತವನ್ನು ಸ್ವಪ್ನದ್ವಾರಾ ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರಿಂದಲೇ ಪಡೆದ ಮೊದಲಕಲ್ ತೇಷದಾಸರು ಅನೇಕ ಕೃತಿರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಜುನನ ಅಂಶರಂದೂ, ಪಂಗನಾಪದ ತಿಮ್ಮಣ್ಣದಾಸರ ಇನ್ನೊಂದು ಜನ್ಮವೆ ಮೊದಲಕಲ್ ತೇಷದಾಸರಂದೂ ಜನತೆ ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹರಿದಾಸ ಅರೋಲನದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಬಿಂಬೋಪಾಸನ ತೇಷದಾಸರಿಗೆ ತುಂಬ ಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಆದರ ಪಥವರಿತು ಆತ್ಮಾರಾಮರೆ ಆದರೆನ್ನುವುದು ಸೂಕ್ತ. ತೇಷದಾಸರ ದಿನಚರಿಯ ಪುಟಗಳು ದೊರೆತಿವೆಯೆಂಬ ವಿಚಾರ, ತೇಷದಾಸರ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುವ ಅಂಶ. ಮೊದಲಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣಹಿಂಸೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದೇವಾಲಯ ಇಂದೂ ಅನೇಕ ಭಕ್ತರ ಸ್ಥಳವೆ ಆಗಿದೆ.

ಮೊದಲಕಲ್ ತೇಷದಾಸರೊಂದಿಗೆ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆ ಮಂಗಳಿಯೆಂದೆಂದು ಒಂದು ವಿಧದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದರೂ, ಅರೋಲನ-ಹರಿದಾಸಪಂಥ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅದನ್ನೂ ಬೇರೊಂಥ ವಾಗಿಸಿದೆಯೆಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹತ್ತೊಂಭತ್ತರ ಶತಕದಲ್ಲಿ ಆಗಿ ಹೋದ ಅಡಲಿ ರಾಮದಾಸ (ಕದರಮಂಡಲಗಿ ಹನುಮಂತರಾಯ ಅಂಕಿತ), ಆದಮನಿಯ ರಾಮ ಸುಂದರದಾಸರು (ರಾಮಸುಂದರವಿರಲ), ಪ್ರೇಮದಾಸರು (ಅಭಿನವ ಜನಾರ್ದನವಿರಲ), ಮೈಸೂರ ಶ್ರೀನಿವಾಸದಾಸರು ಜಯವಿರಲಾಂಕಿತರು. "ಗುರುಶ್ರೀನಿವಾಸ ವಿರಲ" ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಶೀಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದವರು ಮೈಸೂರು ಕೃಷ್ಣದಾಸರು. ಅನಂತರದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಮರಾಯರೊಬ್ಬವರ ದೇವರಣಾವು ಇಂದೂ ಮೈಸೂರಿನ ಕಟ್ಟೀವನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತಗೊಂಡಿವೆ. 'ಭಾಗ್ಯನಿಧಿ ವಿರಲಾಂಕಿತ'ರಾದ ಸೂರಪುರದಾಸರು ಸಮೂಹದ ದಿವಾನ್ ಮಂಡೇರಾಯರ ಮಗ, ಹರಿದಾಸನಾಗಿ ಹರಿಭಕ್ತಿಪಂಥ ಸೇರಿದ ಇವರಿದ್ದ ಇಂದಿಗೆ ಸಂವತ್ಸಾರ ೧೧೫ ವರ್ಷ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದವರು ತುಳಸೀ ರಾಮದಾಸರು. ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ತುಳಸೀ ತೋಟದ ಕೀರ್ತಿ ಇವರದ್ದು. ಅಂದಿನ ರಾಜಗುರುಗಳಾದ ಮೈಸೂರಿನ ಶ್ರೀ ಪರಶಾಲ ಮಂರಾಧೀಶರ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದವರು.

ಸುರಪುರದ ಅನಂದದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರನ್ನೇ. ಮಂಡಲಕಿರದ ಭೀಮದಾಸರು, ಕಮಲಾಪತಿದಾಸರು (ಕಮಲಾಪತಿವಿಠಲ), ಗುಂಡಾಚಾರ್ಯರು, ಬೇಲೂರು ಮೆಂಟಿ ಸಂಬುದಾಸರು, ೧೯೨೫ರಲ್ಲಿ ಶೀರಿಕೊಂಡ ಚೋಪಿ ಮೆಂಟಿಚಾರ್ಯ ೧೧೦ ವರ್ಷ

ಜೀವಿಸಿದ್ದ ಮಹಾವಿರುಪರಾ. ಇವರಂತೆಯೇ ವಿದ್ಯಾಪರಾಜೆ ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ರಾಮಾಚಾರ್ಯರೆಂಬವರು ಮಂತ್ರಾಲಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಆನಂದದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರು. "ಇಂದಿರೇಶ" ಇವರ ಅಂಕಿತ.

ಆನಂದದಾಸರ ಮಗಳು ತುಂಗಮ್ಮ, ಉತ್ಕಟ ಪರಿಭಕ್ತಿ ಉಳ್ಳ ಅನುಭಾವಿ ಈಕೆ.

ಹರಿದಾಸತ್ವಕ್ಕೆ ಧರ್ಮದೀಕ್ಷೆಯಿರುವಂತೆಯೇ ಈ ಭಕ್ತಿ ಅಂದೋಲನ ಇನ್ನು ಮುಂದುವರಿಯ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಹರಿದಾಸರ ವಿಶಾಲಜ್ಞಾನ, ಕವಿಪ್ರದಯ, ಎಲ್ಲವೂ ಅಂದೋಲನಗಳ ಗೂರಿಯೆ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಮಾತು, ಒಂದೇ ಸಂಬಂಧ, ಪಟ್ಟಿಗೆ. "ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥ ವಿರಲ"ನೆಂಬವರು ಅಂಥ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲೊಬ್ಬರು.

ಶಾಸ್ತ್ರವಿಜ್ಞೆ, ಪುರಾಣವೃತ್ತಿ, ಕನ್ನಡ ನಾಡಿಗೆಟ್ಟಿನ ಮೇಲಣ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವುಳ್ಳ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ತನ್ನ ಸಮಕಾಲೀನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಜೀವಂತ ಆಗಿದ್ದರೆ ಈ ಅಂದೋಲನದ ಗತಿ ಇನ್ನೂ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಆದಂ- ಕುಂದದ, ಕುಂದದ ಭಕ್ತಿಯ ನೆಲೆ-ನೆಲೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ, ಒಂದು ಜ್ವಲಂತ ನಿರ್ದೇಶನ, ಹಾಗೂ ಇದನ್ನು ಇಂದೂ ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಿರುವ ಅನೇಕ ಪರಿಭಕ್ತರೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಉದಾಹರಣೆಯೆನ್ನಬಹುದು.

ಹತ್ತೊಂಭತ್ತರ-ಇಪ್ಪತ್ತರ ಶತಕದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದಿರುವ ಹರಿದಾಸ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಮಹಿಳಾ ಕೃತಿಕಾರರ ಪರಿಶರಣೆಯಿಂದ ಕೊಡುಗೆ ಕಡಮೆಯೇನಲ್ಲ. ಈ ಹರಹಿನಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಯಾವ ಶತಕದಂತಿವೆಂದಿ ಕೇಳುವರವ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಳೆಂದರೆ ಹೆಳವನ ಕಟ್ಟಿ ಗಿರಿಯಮ್ಮನೆಂಬ ಪರಿಭಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು. ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಹಿಳಾ ಕೃತಿ ಕಾರರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖಳೇ. ಧಾರವಾಡದ ಬಳಿಯ ರಾಣಿಬೆನ್ನೂರಿನವಳಾದ ಗಿರಿಯಮ್ಮ ಪರಿಶರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಲೆಬೆನ್ನೂರಿನ ಪ್ಲಾನೆಟೋಗ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನ ಮಗ ತಿಬ್ಬರಸ ನೊಂದಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಯಿತು. ಗಿರಿಯಮ್ಮ ಮೊದಲಿಂದಲೂ ಮಹಾದೇವಿಯೆಕ್ಕನಂತೆ ಲೌಕಿಕಕ್ಕೆ ಮನಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಮಲೆಬೆನ್ನೂರಿನ ಸಮಾಜವೇ ಇರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶ್ಲೋಕ್- ಶ್ರೀರಂಗಣಾಥಸ್ವಾಮಿಯರವ ಹೆಳವನಕಟ್ಟಿ⁴⁰ ಗಿರಿಯಮ್ಮಿಗೆ ರಂಗಣಾಥಸ್ವಾಮಿಯಲ್ಲಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಭಕ್ತಿ : ಅವಳ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮಗನಂತೆ ಕಾಣುವ ಭಾವ ಅನೇಕಡೆ ಮೂಡಿಬಂದಿದೆ. ಅಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಾಗಿದ್ದ ಗಿರಿಯಮ್ಮನಿಗೆ⁴¹ ಮಂತ್ರಾಲಯದ ಆಗಿನ ಸ್ವಾಮಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಸುಮಂತೀಂದ್ರಕೀರ್ತನ ಅಶೀರ್ವಾದದ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ, ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ "ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗ್ಯ"ನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಗೋಪಾಲದಾಸರು ಉಡುಪಿ ಶ್ಲೋಕ್ ಯಾತ್ರಿಗಾಗಿ ಹೋಗುವಾಗ, ಮಲೆಬೆನ್ನೂರಿಗೆ ಬಂದು ಗಿರಿಯಮ್ಮನಿಗೆ ಮಂದಿರಿಯನ್ನೂ, ಬಾಲ್ಯಗೋಪಾಲ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿದ ರಂತೆ. ಗಿರಿಯಮ್ಮ ತನ್ನ ಅಂಕಿತವನ್ನು "ಹೆಳವನಕಟ್ಟಿ ರಂಗ"ನೆಂದು ಬಳಸಲು ಗೋಪಾಲ ದಾಸರ ಅಶೀರ್ವಾದವೇ ಕಾರಣ. ಅದೇ ಆಕೆಯ ಕಾವ್ಯದಂತರಂಗಿಯು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಾಯಿತು.

ಗಿರಿಯಮ್ಮ ಅನೇಕ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾಳೆ. ಕೃಷ್ಣ ಕೊರವಂಜಿ ಎಂಬ ಕಥಕವ್ಯ, ಅಂತ್ಯಪಾಠ ಬರಿಕೆ, ಸೀತಾಕಲ್ಯಾಣ, ಲವಕುಮಾರ ಕೀರ್ತಿ, ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಬಿಡಿ ದೇವರಾಮಗಾರ್ತನ್ನು ಈಕೆ ರಚಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಗಿರಿಯಮ್ಮನ ಜೀವಿತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪದಾಡಗಳು ಬರಗಿ ಅವಳಿಗೆ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತಗೊಂಡಿವೆ. (ಉದಾ : ಮಳೆಯ ದಯಮಾಡೋ ರಂಗ ನಿಮ್ಮ ! ಕರಣೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಉಳಿಯದು ಲೋಕ ||) ಪ್ರಧಾನತಃ ಈಕೆಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಓಪ್ಪೋತವಾಗಿ ಪರಿಭಕ್ತಿಯ ಗಂಗೆ ಹೊಸಲಾಗಿ ಹರಿದಿದ್ದಾಳೆ. ಸರಳ ಸುಭಗ ಶೈಲಿ, ಬೇರೀಯ ವರ್ಣನೆ, ತತ್ಪಾರೀನ ಸಮಾಜದ ಆಚಾರ-ವ್ಯವಹಾರ, ಸಂದಿಗ್ಧಗಳು ಸಹ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶಗೊಂಡಿದೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅನುಕರಣೆಯೂ ಇದೆಯೆಂದ್ನು ಸುಕ್ತಿದೆ (ಉದಾ : ಇಂಧಾ ಮಗ ಹ್ಯಾಂಗ ಮನಸೋತೆ ಬಹುಪಂಥವಾದಿದೆ ಜಗಣ್ಣಾತ ||

ಆವಾಗ ನಾರುವೆ ವೈಯ ಬಿಟ್ಟಿ ತೋರಿ-ನಲಿಯುವೆ ಕಾಲುಕ್ಕಿಯೆ |

ಕೋರೆಯ ಮನೆಯುತ ಕೊಸರಿಕೊಂಡುರನ ಉದರವ ಒಗಿದಂಥ ಅದ್ಭುತ ಮಹಿಮಾ|| ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಾದಿರಾಯರ ಕೀರ್ತನೆಯ ದಶಾವತಾರ ವೈವಿಧ್ಯದ ಅನುಕರಣೆ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಗಿರಿಯಮ್ಮ ಪರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ವೈಷ್ಣವ ಭಕ್ತಿಮಂಥದ ಮಹಿಳಾ ಕೃತಿಕಾರರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿರಾಳೆನ್ನ ಬಹುದು.

ಹೆಳವನಕಟ್ಟಿ ಗಿರಿಯಮ್ಮನಂತೆಯೆ ಪರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಕೊಡುಗೆಯಿತ್ತಿರುವ ಮಹಿಳಾ ಕವಾಯಿತ್ರಿಯರನೇಕ. ಇವರ ರಚನೆಗಳೆಲ್ಲವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಕಾಣು ಮಂಥದ ಮೊದಲ ಪರಿದಾಸಾರ್ಯರ ಸ್ತೂತಿ, ವ್ರೇರಣೆ, ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿ.

(ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೮ನೇ ಶ.) ಗಲಗಲಿಯೆ^೫ ಅವ್ವ, ಕೊಪ್ಪಳ ತಾಲೂಕಿನವಳು. ಮುಕ್ತಿನ ಗಂಡನನ್ನು ಮದುವೆಯಾದ ಎಂಟೇ ದಿನಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಮೂಗಲ್ಲಭಾಗ್ಯ ಮಂಚೆಯಾದ ಈಕೆ, ತನ್ನ ಮಲಮಕ್ಕಳಿಂದ ಪಾರಪ್ರವಚನಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಸಿಕೊಂಡು ಮೈಸೂರಿನ ಒಡೆಯರಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಾನ್ಯತೆಗಳಿಸುವಂತಾದುದ್ದು ಆಕೆಯ ತಪಸ್ಸು, ಸಾಧನೆಗೆ ನಿರ್ದರ್ಶನ. ಮೊಯ್ಯದ ಪಾಡು, ಮೋರೆಗೆ ನೀರು ತಂದ ಹಾಡು, ಶೃಂಗಾರ ಹಾರಕವ್ಯ, ದೀಗರ ಪಾಡುಗಳು-ಮುಂತಾದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕೃತಿಗಳ ಕಲ್ಪ ಈಕೆ. ಶ್ರೀರಾಮೇಶ ಈಕೆಯ ಅಂಕಿತ.

ಭಾಗಮ್ಮವೆಂಬಾಕೆ ಭಾಗವತವ್^೬ ತೃತೀಯ ಸ್ಕಂಧ ರಚಿಸಿ ತನ್ನ ರೋಗವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡಳೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ. ಭಗವಂತನ ಧರ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ಮುಖ್ಯಧೇಯ ಭಗವನ್ನಾಮ ಸುಕೀರ್ತನೆ. ಇದೇ ಭಾಗಮ್ಮನ ಉದ್ದೇಶ ಕೂಡ.

ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಭೀಮವ್ವ

ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಮುಖ ಕವಿಯಿತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಭೀಮವ್ವ ಕೂಡ

ಸೇರಂವಂಧವರು (೧೮೨೨-೧೯೦೨). ಬಹ್ಮಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ ಹೊಸವೇಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ನಾರಾಯಣ ದೇವರಕೆರೆ ಈಕೆಯ ಹೆಸರಿನಿಂದ. ಬಾಲ್ಯದಿಂದಲೇ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಆಸಕ್ತಿ ಹೊಂದಿದ್ದ ಈಕೆ ಹನ್ನೊಂದು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನವಳಿರಲಾಗಿ ಎಡ ಬಾಯಿಂದ ಮಂತ್ರಿಯಪ್ಪನೆಂಬಾತನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕಾಯಿತು. ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಧವೆಯಾದ ಭೀಮಪ್ಪ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥೆಯಾದರೂ ಕಾವ್ಯ^{೨೨} ನಿರ್ಮಾಣ ತಕ್ಕಿಗೆ ಆಕೆಯ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತ್ಯುತ್ಪಾದಕವಾಗಿ ನಾರದರ ದಿವ್ಯ ದರುಶನವ ಕಾರಣವೆಂದು ಈಗಲೂ ಪ್ರತೀತಿ.

ಭೀಮಪ್ಪ ನೂರನೆಯವತ್ಸಮೂರು ದೇವರನಾವಂಗಳನ್ನೂ, ನಳಚರಿತ್ರೆ, ಮಂಯ್ಯದ ಪಾಡು, ಪತಿದಾಸವಿತ್ತ ಪಾಡು, ಶಕುಂತಲೆ-ದಂಷ್ಯಂತರ ಪಾಡು, ರತಿಕಲ್ಯಾಣ, ಸಂಭದ್ರಾಕಲ್ಯಾಣ ಮೊದಲಾದ ಕಥನ ಕವನಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾಳೆ. ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತಿಳಿವಡದಲ್ಲಿರುವವು, ಕವಿ ಸಮಯ ಎಲ್ಲ ಬಳಸಿರುವ ಈಕೆ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥೆ ಎಂಬ ಮಾತು ನಂಬಲು ಕಷ್ಟವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಕ್ತಿಯ ಉತ್ಕಟ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಈಕೆಯ ಪಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಳೆಯರಿಗೆ ಸಹಜವಾದ ವಿನಯ, ನವ್ರಾತಿ, ಪತಿಪ್ರೇಮ, ಹೆಂಗರಂಥ ಸಂಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯೆಂಬುದು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಶೈತರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಕವಿಯಿತ್ತಿರಲು ಇಲ್ಲವೇನೂ ಎನಿಸಿದರೂ, ಈಕೆ ಮಹಿಳಾ ಶೈತಕಾರರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಹರಿದಾಸಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನ ಮುಂದುವರಿಸಿದ್ದಾಳೆ.

“ಕರ್ನಾಟಕದ ಕವಯಿತ್ತಿಯರು” (೧೯೭೫) ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ^{೨೩} ಸರೋಜಿನಿ ಮಹಿಷಿಯರು ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಮಹಿಳಾ ಶೈತಕಾರರನ್ನೂ ಹೆಸರಿಸುತ್ತಾರೆ. ೧೮ನೇ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಿಂದ ಆರೋಕುರು ದಾಸಭಕ್ತಿಪಂಥ ಅನುಸರಿಸಿ ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವುದು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಅಂಥವರು ಕೆಲವರು :

ಹೆಸರು : ಕಾಲ	ಶೈತಿಗಳು	ವಿವರ
೧. ಚಿಲ್ಲಮ್ಮ (೧೮೫೦) (ಶೈಷ್ಣವೀರದ ಬೆರುಕುಪಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಊರಿನವಳು)	ರಂಕೋಟೆ ಪರಿಣಯ ರಾಜಕಲಾನಿಧಿ ಪಾರಿಜಾತಪಹರಣ	ಎರಡನೆಯದ್ದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ರಾಜ್ಯಾಂಗ ಆಮಾತ್ಯ ಮುಂತಾದ ವಿವರ ಕೂಡ ಬಂದಿದೆ. ಉಳಿದವು ಪೌರಾಣಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳು.

2. ಗಣಪತ್ಯ (೧೮೭೦) ಗೋಕರ್ಣ ಮಹಾತ್ಮ್ಯ ಪೌರಾಣಿಕ ಮಗ್ನ
ಗೋಕರ್ಣದಾಯ ತಂದೆ ಕೃಷ್ಣನ ಹುಟ್ಟು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ. ಯಕ್ಷಗಾನ
ಗಣಪ ಭಟ್ಟರು ರಾಮಪ ಕೃಷ್ಣಲೀಲೆ, ಕೃಷ್ಣನ ವರಚಯವಿರುವುದೂ
ಭಕ್ತ. ಬಾಲ್ಯದಿಂದಲೆ ಹುಟ್ಟು (ಯಕ್ಷಗಾನ) ತಿಳಿದು ಒರುವುದು,
ಕೀರ್ತನಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಅವಂತಕ ಕಥೆ, ಕುಳಿಸಿ
ಭಾಗವಹಿಸಿ ದೈವಭಕ್ತಿ ಮಹಾತ್ಮ್ಯ, ಅರತಿನದ,
ಸಹಜವಾಗಿಯೆ ಬೆಳೆಯಿತು. ಮದುವೆ ಹಾಡು,
ಯಕ್ಷಗಾನ ಕೃತಿ ಕೂಡ ಇತ್ಯಾದಿ. ...
ರಚಿಸಿದ್ದಾಳೆ.
3. ಸಂದರಾಬಾಯಿ (೧೮೭೫) ಕೃಷ್ಣನ ಹುಟ್ಟು ನೇರ ನಿರೂಪಣೆಯ
ಧಾರವಾಡ ಹಾಡ್ಲೂಕೆ ರುಕ್ಮಾಂಗದ ಚರಿತ್ರೆ ಸರಳ ಶೈಲಿ.
ಹೆಚ್ಚು ಕೈಯವರು. ಸುಭದ್ರಾ ಮಂಯ
ಬಾಲವಿಧವೆ. ರಂಕೀಣೀ ಮಂಯ
ಮಾನಂದಿರಾಗಿದ್ದ ಪ್ರೀತ ರಂಕೀಣೀ ವರಣಯ
ಪರಾಶ್ರಮ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಕುಶಲವಾರ-
ಈಕೆಯ ಗುರು. ತನಿವಾರ ಹಾಡು
ಪ್ರೀತಿವೆಳೆಕೇಶ, ಬೆಟ್ಟ ಗೌರಿ ಹಾಡು
ದೊಡೆಯ ಪ್ರೀತಿವೆಳೆಕೇಶ
ಈಕೆಯ ಅಂಕಿತಗಳು.
4. ಪನ್ನಿಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ (೧೮೮೦) (ಕೃತಿ ವಿವರ ಪೂರ್ಣ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ)
5. ಶಾಂತಿಬಾಯಿ (೧೮೮೦) - - -
ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ ಸಾಗರ ಈಕೆಯ
ಜನ್ಮಸ್ಥಳ. "ಶಾಂತಿವಾರಿವರು"
ಈಕೆಯ ಅಂಕಿತ.
6. ಓರಬಾಯಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮ (೧೮೯೦) - - -
ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಸೊಂಡೂರಿನ ದಿವಾನ್
ರಾಗಿದ್ದ ಅಕ್ಷಪ್ರವಾಹಂಕರ ಮಗಳು.
ಬಾಲವಿಧವೆ. ಬಳ್ಳಾರಿಯ ನರಸಿಂಹ
ಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದವಳಾಗಿ.
ಮಂತ್ರಾಲಯದ ಪ್ರೀತಿವೆಳೆಕೇಶದನ್ನು
ಕೆರೆತು ಅನೇಕ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾಳೆ.

ಮೇಲ್ಕಂಡ ಇವರೆಲ್ಲರ ಪ್ರಧಾನ ದೈಯ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ

7. ಇವರೆಲ್ಲರ ಸಾರಿಗೆ ಸೇರುವವರು ಉಡುಪಿಯ ಬಾದಿರಾಜ ಮಠದ ಗಿರಿಬಾಣಿ²⁴ ಮೈಸೂರಿನ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯಪುರದ ಜಿವಾಬಾಯಿ (ಕಮಲಾಭವಿರಲ), ವನಜಮ್ಮ (ವೆಂಕಟೇಶವಿರಲ), ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಚಾಮರಾಜವೆಂಟಿಯ ರಾಜಾಮಣಿಯವರು ಇವರೆಲ್ಲ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆಯೆ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕರಿಂದ ಸೇವೆ ಸಂದಿದೆ.

ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆ ಶತಕದ ಶುಮಾತಿ ದಂಟ್ರಿಮೇಣಾಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ "ದೇವರಣಾಪಂ" ಅಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಮಧ್ಯಮತ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕಾರಾದ ಇವರು ಎಲ್ಲ ಮಾಧ್ವಯುತವರೇ ಇರಬಹುದು. ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದಾರೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಕೀರ್ತಿಸ್ತೋತ್ರಗಳ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ರಾಮಾಯಣದ ಕತೆಯನ್ನು ಕೋಲು ಪದದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪಾಂಚಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ²⁵ (೧೮೫೩-೧೯೨೪) ನವರು ಈ ಶತಮಾನದ ಹರಿಭಕ್ತದಲ್ಲೊಬ್ಬರು. ಶೈವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾದರೂ, ದ್ವೈತಮತದೊಲವಲ್ಲ. ಇವರು ವೆಂಕಟೇಶ್ವರನ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಗುರುವರರ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ದೇವರಣಾಪಂಪಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಪಣಜೂರ "ಸದಾಸಂದಗುರು" ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿರುವ ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯನವರು ಮಂಗಳೂರು ಒಳಯಿರುವ ಪಣಜೂರಿನವರು. ಸುಮಾರು ಒಂದು ನೂರು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳದ ಅಡು ಭಾವೆ ತುಳುವಿನಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವುದು ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ದೈಯದನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿರುವ ಇವರ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯಾಗಿದೆ. ಶೈವರಾದರೂ ಹರಿಭಕ್ತಿಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ ಇವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತಗೊಂಡಿದೆ. ಬೆಳ್ಳಿದಾಸವ್ವಯ್ಯ, ಮೂಲ್ಕಿ ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯರು ದೇವ ಶಾಸುಭಾಗ ಇವರೆಲ್ಲ ಹರಿದಾಸ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿರುವ ಹರಿಭಕ್ತರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ, ಉಡುಪಿಯ ಸೋದೆ ಮಠಾಧೀಶರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ವಿಶ್ವೇಂದ್ರ ತೀರ್ಥರು ರಚಿಸಿದ "ಕೀರ್ತನ ಮಂಜರಿ" (೧೯೫೫)ಯಲ್ಲಿ "ರಾಜೇಶ," "ರಾಜನಾಥ" ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಹರಿಭಕ್ತಿಯಾಂದೋಲನ ಹೀಗೆ ಇನ್ನೂ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದೆ. ತನ್ನ ದೈಯವಾದ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪಾರಮ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ. ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಸಾರ, ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಸಾರವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಲಿದೆ. "ಎಂದರೂ ಮಹಾನುಭಾವರು ಅಂದರಿತವಂದನವು" ಎಂದು ಮಾಗ್ಗೇಯಕಾರರಾದ ಶ್ರೀತ್ಯಾಗರಾಜರು ಹಾಡಿದಂತೆ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಮಂದಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವೆ ಆಗಿದೆ.

ಮೇಲಿನ ಸಮೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ, ಸಂಗೀತ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಕೇವಲ ಮೈಯಕ್ಕೆ ಸಾಹಸವಾಗದೆ

ಸಾಮಾಜಿಕವಾದ, ಸಾಮಾಜಿಕವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿದಿರುವುದು ಶಿಲೆಯೆಂಬಂತೆ ಅಂಶ. ಇದು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂದೋಲನದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಕೂಡ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ತೊಡಗುವಿಕೆ, ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ. ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ. ಹರಿಹರ ಅಂದೋಲನದ ಉಗಮ, ಸ್ವರೂಪ ಭಕ್ತಿಪಂಥ ಅಂದೋಲನ ಅದ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲ ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಂದೋಲನವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಬೇಕು. ಮುಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಅಂದೋಲನದ ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಸಾಗಿದ ನಡಿದಾದ ಪಾದ ಕುರಿತ ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಅಂದೋಲನದ ವಿವೇಚನೆ ಕೂಡ ನಡೆಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಉಗಮಗೊಂಡು, ಮುಂದುವರಿದ ಹೊಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಹರಿಹರವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ-ಹರಿಹರ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಕೇವಲ ಉಂಥವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಯನುಸರಿಸುತ್ತ ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸರಿಸಿದೆ. ಸಮಾಜೋದ್ಧಾರ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ (ಸೌಖ್ಯವಾದಿ-ಗಲಾದರೂ) ಪಾಲ್ಗೊಂಡ ಹರಿಹರವಂಥ ನಾಡಾದಿಯಲ್ಲ. ಅದೊಂದು ಸಂಘಟಿತ ಭಕ್ತಿಪಂಥ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಅಂದೋಲನದ ವಿವಿಧ ಶ್ಲೋಕಗಳ (ಸಾಹಿತ್ಯ, ಧರ್ಮ-ಮತ, ಸಂಗೀತ, ಸಂಪ್ರದಾಯ) ಆಧ್ಯಯನವೇ ಇಲ್ಲಿನ-ಈ ನಿಬಂಧದ-ಉದ್ದೇಶವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದೇ ನಮ್ಮ ಆಶಯ.

ಅಡಿಪುಸ್ತಕಗಳು

- 1 ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮಂಗಲ : (1964) ಉದಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಗಲೆ, ಮೈಸೂರು : ಪುಟ-813.
- 2 ಶ್ರೀಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥದಾಸರು : ಡಾ. ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಜ್ (1956) ಉದಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಗಲೆ, ಮೈಸೂರು : ಪುಟ-65.
(ಅನುವಾದ) : ಪುಟ-76 (ಶ್ರೀಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥದಾಸರ : ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ).
- 3 ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ : ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮಂಗಲ : ಪುಟ-257 : ಇದಲ್ಲದೆ, ವ್ಯಾಸ ಕೂಟ, ದಾಸಕೂಟ ಪ್ರಭೇದ : ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರ ಹಾಗೂ ಅವರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ ಕಾಲದಿಂದ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದವೆಂಬುದು ಒಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ವಿವರಗಳಿಗೆ ದಾಸಕೂಟ : ದ್ವಿತೀಯ ಪಟ್ಟದ ಸಾಧನೆ . ಪುಟ-6 (ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ) ಧಾರವಾಡ ಹಾಗೂ ಕಲಕತ್ತಾಯವರ ಗಮನಾರ್ಹ.
- 4 ಅದೇ : ಪುಟ-257.
- 5 ಅದೇ . ಪುಟ-817 : ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹರಿಹಾಸ ಅಂಗಭೋಗ-ವಚನಗಳ ತೆರನಿಕ ಸಮೀಕ್ಷೆ ಪರವರ ಒಂದೇ ಭಾವ-ರಹಿತ ರೀತಿಯರುವುದನ್ನು ಡಾ. ಚಿದಾನಂದ ಮೂರ್ತಿ ಅವರು ಗುರುತಿಸಿ ಬರೆದಿರುವ ಪ್ರಸಂಗ ಗಮನಾರ್ಹ, (ಸಂಶೋಧನ ತರಂಗ 1961).
- 6 ಡಾ. ಎಂ. ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿಯವರು ಹಾಗೆ ಬರೆದ ಪುಸ್ತಕ.
- 7 ಪ್ರೊ. ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ, ಕಲಬುರಗಿ, ಮುಸ್ತಾಯವರ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಕುರಿತ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ, ಡಾ : ಕೆ. ಎಂ. ಕೃ. ಅವರ ಅಭಿಮತ, ಎಲ್ಲ ಗಮನಾರ್ಹ.
- 8 ಸುಮಾರು 250 ಜನಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಜನ.
- 9 ಕ್ರಿ. ಶ. 9ನೇ ಶ ಹಾಗೂ 12ನೇ ಶ. ದಿಂದ ಎಂಬ ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಪರಿಶೀಲಿಸಿ, ದೇವರಾದ ಅಂಕವನ್ನು ಡಾ. ಬಿ. ಪದರಾಜರಾಯರು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕೃತಿಗಳ ಕೀರಿ (ಪಂಡಿತ ಅವ್ಯಕ್ತಿ).
- 10 ಕ್ರಿ. ಶ. 1565 ರ ವೇಳೆಗೆ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು ತೀರಿಕೊಂಡು ಪರ್ವ ಮುಕ್ತ ಕೆಲವನ್ನು. ಹಾಗೂ ರತ್ನಸಂಗ್ರಹ ಯಾವ್ದ ವಿಷಯವಾಗಿರ ಪಡೆ, ಬಹುಮನಿಯ ಅರಸರ ಕ್ರೋರ್ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕವಿತದಾಸರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೂ, ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿಯೂ ಕಂಡೇ ಇದ್ದಿರಬೇಕು. ಆಮೇಲೂ ಅವರು ಬಹುಕಾಲ ಬದುಕಿದ್ದರು.
- 11 ಇವರಿಗೆ ಯಾರೂ ಹರಿಹಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ನೀಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ವಿವರಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಭಕ್ತವಿಜಯ, ಬೇಲೂರು ಕೀಕವದಾಸರು.

- 12 ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ : ದ್ವಿತೀಯ ಭಟ್ಟದ ಸಾಧನೆ : (ಪುಟ-122) : ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಭಾರವಾತ : ರಾಯಚೂರುದಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವಗೊಟ್ಟ 'ರಾಮದಾಸ'ನೊಡನೆ ಹಿಂದೂ ಆಗಿ ಮತಾಂತರಗೊಂಡು, ತೀರ್ಥ ರಚಿಸಿರುವುದು ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ.
- 13 ಇದು ವಿದ್ಯಾಂಕವೆಂಬುದು ದೃಢವಾಗಿರುವ 'ವರದಾರಾಜರಾಯರ ಕೀರ್ತಿಯ ಮಾತುಗಳು' ಶ್ರೀವಾಸರಾಯರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ (ಪಂಡಿತ ಅವ್ಯಕ್ತಿ).
- 14 ಬೊನ್ನೆ ಬೊನ್ನೆಯವರೊಡನೆ (1982) ಸಮ್ಮೇಳನ ಇದ್ದ ಮೈಸೂರಿನ ಶ್ರೀ ಗುರುಗೋವಿಂದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರುನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪರಿವಿಷ್ಟರಾಯ ಸುಬ್ಬರಾಯದಾಸರಿಂದ ಉದ್ಘಾಟನಾಕ್ರಮವನ್ನು, "ಗುರುಗೋವಿಂದ ವಿಶ್ವ" ಪರಿವಿಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ತಂದೆನಾದೀಕ್ಷೆ, ಅಂಕಿತ ಸ್ಮಾರಕವಿರುವರು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಗಳಿಗೆ "ಪರಿವಿಷ್ಟರಾಯ ಸುಬ್ಬರಾಯದಾಸರು" ಪುಸ್ತಕ ಗಮನಾರ್ಹ (ಶ್ರೀಗುರುಗೋವಿಂದದಾಸರು, ಮೈಸೂರು)
- 15 ಕಿವ್ವಪ್ಪದಾಸರ "ಅಪ್ಪಣೆ", (ಸ್ಮಾರಕ ಭಾಗವತ ಸಂಪ್ರದಾಯ) : ಕೆಳದಿ ಮಂಟಪ ಕೋಯವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು, ವೈಕುಂಠದಾಸರ ರಚನೆಗಳು ಇವೆಲ್ಲ ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿವೆ. ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ : ಬೆಂಗಳೂರು,
- 16 ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ : ದ್ವಿತೀಯ ಭಟ್ಟದ ಸಾಧನೆ : (ಪುಟ-122)
- 17 ಶ್ರೀ. ಪಂ. ಶ್ರೀ : ಭಾರತೀಯ ಐವ್ವ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಹೀರಿಕೆ ಮಾತುಗಳು : ಹೃ : ಮೈಸೂರು ಎ. ಎ. ಸಲಹೆ : ಮೈಸೂರು
- 18 ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಗಳು : ಪಂದೀಮರ : ಹೀರಿಕೆ ಮಾತುಗಳು.
- 19 H. B. Bengen . 'Sri Haridasakuta': "A Kannadiga who is well up in the principles of vedanta, inspite of his complete ignorance of Sanskrit, is solely indebted to Das literature for what he knows."
- 20 ಶ್ರೀಪರಮಹಂಸದಾಸರೊಟ್ಟರ 75,000 ಕೃತಿ ರಚನೆ 25,000 ಕೃತಿಗಳನ್ನು ತಾನು, ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆಂದೂ ಶ್ರೀವಿವರದಾಸರು ಐವ್ವ ಕೃತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಬೇರಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಂಸ್ಥೆ ಎಲ್ಲರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪರಿಗ್ರಹ್ಯ ವಿಷಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದು, ಮಹಿಳಾಧರಣ್ಣನು ಈ ರೀತಿಯ ಬೇಕೆ ಇವೆ. (ದಾ: ಪ. ಎ. ಪಾರಾಯಣ ಅವರ ಅಭಿಮತ).
- 21 ಬೇಕೆ ಪಾರಾಯಣನೇ ಹೌದು : ಕಿವ್ವಪ್ಪಪಾರಾಯಣ : ಸತ್ಯಪ್ಪ ಪಾರಾಯಣ ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಪಾರಾಯಣನೊಡನೆವಿಶ್ವಾಸ್ಯ. ಹಾಗೆಯೇ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ವೈಷ್ಣವ ಸಂಕರ "ಪಾರಾಯಣನೆ ಸಮಗ್ರ ಪರಿವಿಷ್ಟರಾಯ" ಎಂದರು (ಪಾರಾಯಣನೆ ಸಮಗ್ರ ಪರಿವಿಷ್ಟರಾಯ).

22 ಈ ಮಾತು ಬರೆಯುವಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವರು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಭಾವನೆಗಳಿಗಾಗಿ ಬರೆಯಬೇಕಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. : ಹರಿದಾಸ ಸಮಾಜ : ಹೊರೆಯಾಳು ಬೊರೆಯ್ದು ಮಿದುಮರ ಪ್ರಬಂಧದ ಕೆಲವು ಸಾರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿರೋಧಿಸಿದೆ. (ಪ್ರ : ಮೈಸೂರು ವಿ. ವಿ. ನುಲಯ : ಮೈಸೂರು).

23 ಡಾ. ಪಿ. ವಿ. ನಾರಾಯಣರ . ಐತೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ (ಪಿ. ಹೆಚ್. ಡಿ ನಿಬಂಧ) ಈ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಅಮೂಲ್ಯ ಅಂಶಗಳನ್ನೊದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರ : ವೀರಶೈವ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ . ತೋಟದಾಡ್ಕಾಮರ ಗದಗ : (1965).

24 ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ : ಪೀಠಿಕೆ 10 • ಕೆ. ಸಾ. ಪ : (1952)

25 Haridasa movement ಪದ ಬಳಕೆ ಆಗಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥ : Mystic Teaching of Haridasas of Karnataka (1930)

26. ಅಜೇತರ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥ, ಕೆಲವು ಹರಿದಾಸರ ಕುರಿತ ನಿಬಂಧ ಬಂದಿವೆ

* ಮತ-ನೀತಿ ವಿಶ್ವಕೋಶ, ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಜ್ಞಾನ ವಿಶ್ವಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ. ಅಂದೋಲನ movement ಬಗ್ಗೆ ವಿವರವಿಲ್ಲ. (Encyclopaedia Britannica, Dictionary of Hinduism)

27 Webster's New International Dictionary, Vol. 3

28 Mysore University Dictionary : p.752

29 ನಿರ್ಘಟು : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು . (1975) : ಪುಟ-72-825

30 ಚಳುವಳಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೀಳರ್ಥವು ಹೆಚ್ಚು ಬರುವುದೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

31 ಆವರಣದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಕನ್ನಡ.

32 ಮೇಲೆ ಆ ಶ್ಲೋಕಿ ಮುಂದೆ, ಸಂಘಟನೆಯೆಂಬುದು, ಕ್ರಮೇಣ ವೀರಶೈವರು ಎಲ್ಲ ಮತಗಳಂತೆಯೇ ಜರುಗುತ್ತಿತ್ತು. ಜಾತಿಪದ್ಧತಿಯನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಹಾಗೆ ತನ್ನದೇ ಜಾತಿ ಗುಣಪಾಲನೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ-ಪ್ರಜ್ಞೆಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿ-ಅತ್ಯಂತ ಸಾಮಾನ್ಯ, ಕೀಳು ಜಾತಿಯವನೂ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡ, ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಬಾಯಿ ತರಿಸಿ, ಮಾತಾಡಿಸಿದ್ದು ವೇದನ ಬರುವಂತೆಯೇ ಸಾಧನೆ.

33 (Ed) H. P. Sen : 'Social contents of Indian Religious Reform Movements'

34 M. S. A. Rao (Ed) : 'Movements of India'

35 "ಭಾರತೀಯ ಮತ (ಧರ್ಮ) ಸುಧಾರಣಾತ್ಮಕ ಅಂದೋಲನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳು" (ಎಂಬ ಡಾ. ಸಿ.ಎಸ್ ಸಂಪಾದಿತ ಗ್ರಂಥ ಗಮನಾರ್ಹ).

- 36 ಕೃತಿ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಹೇಳಿಕೆ ಎಷ್ಟಿದುಂಬಿತ್ತೆಗೆ ಪರಿಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂಬುದು ಸಂಶೋಧನೆಯ ವಿಷಯ.
- 37 ಕಳೆದ ಮೂವತ್ತೈ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಕಣಜ ಕೊಠಡಿ ಲಾಜವೇಣಿಯ ಶ್ರೀಕಾಂತ್‌ವೇಂತ್ರಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳವರ ಮಠ(ದೇವಸ್ಥಾನ)ದಲ್ಲಿ ಕುಂದಾಪುರದ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಜವಾರಾ ಧೀಶರು ಅನೇಕರಿಗೆ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ, ಅಂಕಿತ ಪುಧಾನ ಮಾಡಿದರು.
- * ಡಾ. ಜಿ. ಪರದರಾಜರಾಯರೊಡನೆ ವಿಚಾರ ವಿನಿಮಯ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಪವಿಸುತ್ಸೇನೆ.
- 38 ಪರದರಾಜರಾಯರ ಅಧಿಕೃತ.
- 39 ಸಮಗ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ . ಸಂಪುಟ-4 : ಭಾಗ-3 . ಪುಟ-507.
ಬೆಂಗಳೂರು ವಿ. ವಿ. ಏಲಯಾ, ಬೆಂಗಳೂರು.
- 40 ಅದೇ : ಪುಟ-914 : ಇದೇ ರೀತಿ ಹರಿದಾಸರ ಕೀರ್ತನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಂಕುರಿಸಿ, ಬೆಳೆಯತೊಡಗು ಗಮನಾರ್ಹ.
- 41 ಅದೇ : ಪುಟ : 980-981.
- 42 ಈ ದಿನದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಮೊನ್ನೆಮೊನ್ನೆವರೆಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಗುರುಗಳೊಂದಿಗಿನ ವಿರಲ ದಾಸರು (1983) ಮೈಸೂರು : ಒಂದು ವಿದರ್ಶನ . ಶ್ರೀಯುತರು ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದದ್ದು ದೇವರಾಯನವರಿಗಡೆ ಪುನುಕ್ರಿಯ ಸುಬ್ಬರಾಯದಾಸರಿಂದ. ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿರುವ ಇವರ ಒಂದು ಗ್ರಂಥ 'ಪರಮಪ್ರಿಯ ಸುಬ್ಬರಾಯದಾಸರು' ಹರಿದಾಸ ಅರೋಲನ ಮುಂದುವರಿದಿರುವ ಸೂಚನೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರು ಗೋವಿಂದ ವಿರಲದಾಸರ ಬಗ್ಗೆಯೆ ಅವರ ಹಿಪ್ಪರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.
- 43 ವಿವರಗಳಿಗೆ : ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರಾಧವಾಸರು : ಡಾ. ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್ : (1956) : ಕೆಲವು ಅಧ್ಯಾಯದ ಪುಟಗಳು : ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು ಜಾಗೂ ಹನುಮಂತರಾವ್ ಗೋರೂಪರ. ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ : "ಶ್ರೀಹರಿಪ್ರಾಧವಾಸರ ಹಿಪ್ಪ ಪುಸ್ತಕ ಕೃತಿಗಳು" ಪುಸ್ತಕ ಗಮನಾರ್ಹ.
- 44 ವಿವರಗಳಿಗೆ : ಶ್ರೀ ಬೇಲೂರು ಕೇಶವದಾಸರು : ಕರ್ನಾಟಕ ಭಕ್ತವಿಜಯ : (1983) ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ : ಮೈಸೂರು : ಅಲ್ಲದೆ ಇತ್ತೀಚಿನ ಹರಿದಾಸರ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ನೀಡುವ ಕಿರುಚೊಕ್ಕಿತಿ ತಿರುಮಲ ತಿರುವತಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಶ್ರೀ ಕೆ. ಆಪ್ತನಾರಾಯರರು.
- 45 ದಾಸರು ಬರೆದ 40 ಕೃತಿಗಳು ಪಮ್ಮಲ್ಲಿವೆಯೆಂದು ಶ್ರೀ ಕೇಶವದಾಸರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಸಂಗತಿ. (ಹರಿದಾಸ ಅರೋಲನ ಮುಂದುವರಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಿಂದ ಪುಟ-565 : ಶ್ರೀ ಕರ್ನಾಟಕ ಭಕ್ತವಿಜಯ : 1983. ಬದಲೆ ಮುದ್ರಣ.)

- 46 ಇದನ್ನು ಶ್ರೀದಾಸರು ಲಕ್ಷ್ಮೀಕುಟುಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿವಾಸಿಯಾಗಿ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದು.
- 47 ಇವರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಶ್ರೀ * ಹನುಮಂತರಾಜ್ ಗೋರಬಾಡು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ ಮೈಸೂರು ವಿ. ವಿ. ಪ್ರಯತ್ನವೆಂದು ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಭಾಗದ ಮೂಲಕ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದಿದ್ದಾರೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಬಹುದು.
- 48 ಹೆಸರಿನೊಡನೆಗೆ ಶ್ರೀರಂಗನಾಥನ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಮೂಲಕ ಅತಿ ಐವರಾದ ಪ್ರಾಚಾರ್ಯರಾದ ಹರಿದಾಸರೊಡನೆಗೆ ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ವಿವರಗಳಿಗೆ ನೋಡಬಹುದು. ಹೆಸರಿನ ಕೆಳಗೆ ಗುರುತಿಸಿದ ಹಾಡುಗಳು : ಸಂ : ಕಾಪ್ಯುಚ್ಚೆರಮಿ . (ಧಾರವಾಡ).
- 49 ಈಕೆಯ ಕಾಲ ಕ್ರಿ. ಪ. 1750 ಮತ್ತು ಕುರಿತುಕುರಿತು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪ್ರಕಾರ 1750-50 ಈಕೆಯ ಕಾಲದ ಹೆಸರು ಎನ್ನಬಹುದು.
- 50 ಹಾ : ಸರೋಜಾ ಮಹಿಮೆಯೆಂದು : 'ಕರ್ಣಾಟಕದ ಕವಯತ್ನಿಯೆಂದು' (1960) ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವುದು.
- 51 ಅದೇ :
- 52 ಈಕೆ ಅವಳಿ ಎಳೆಯತನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿಗಳಿಂದಲೂ ಕಛೇರಿಗೆ, ಮನೆಗೆ : ಹರಿದಾಸರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ ಕೃತಿಗಳು . ಮೈಸೂರು ವಿ. ವಿ. ಪ್ರಯತ್ನ, (1960) ಮೀರಿ. ಹರಿದಾಸರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾದ ಹಾಡುಗಳು , ಸಂ. ಕಾಪ್ಯುಚ್ಚೆರಮಿ : ಸಮಾಜ ಪ್ರಕಟಣೆಯು : ಧಾರವಾಡ.
- 53 ವಿವರಗಳಿಗೆ ನೋಡಬಹುದಾದುದು : ಕರ್ಣಾಟಕದ ಕವಯತ್ನಿಯೆಂದು.
- 54 ಗುರುತಿಸಿದ ಕೃತಿಗಳೂ ಪ್ರಕಟ ಆಗಿವೆ.
- 55 ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಕಟ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ ಮೂರು

ಕರ್ನಾಟಕ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ
ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪ

ಕರ್ನಾಟಕ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅವಿಸ್ಮರಣೀಯ ಘಟ್ಟಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ "ಮಹನಸಾಹಿತ್ಯ ಹಾಗೂ 'ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ'" "ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಾರದೆಯ" "ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳು" ಹಾಗೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಮಹನಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ರಿ. ಶ. ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ಧಿಸಿ, ಬೆಳೆದು ಬೆಳೆದರೆ, ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ಸುಮಾರು ೨೦೦ ವರ್ಷ ಬೆಳೆದು, ಅನಂತರ ಒಂದು ಶತಮಾನ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಂಚಾಗಿ, ಮತ್ತೆ ಹದಿನೇಳನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ, ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೇ ಶತಕದ ಆರಂಭ ಘಟ್ಟದವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿ, ವ್ಯಾಪಿಸಿತು. ಇಂದೂ, ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದವರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿದಾರೆ. ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಿಂತ ನೀರಾಗಿದೆ, ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತಿದೆ. ಇವ್ಯಾದರೂ, ಮಹನಸಾಹಿತ್ಯ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಹುಟ್ಟು, ಸ್ವರೂಪಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೆ ಆಗಿವೆ. ಧೈಯ ಕೂಡ ಭಿನ್ನವೆ. ಮೊದಲಿನವರ ಚಳವಳಿ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಆದರೆ, ಎರಡನೆಯವರದ್ದು ಭಕ್ತಿಯೆ ಆಂದೋಲನ. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಆಂದೋಲನ. ಎರಡೂ ಆಂದೋಲನಗಳ ಪ್ರಧಾನ ಧೈಯ ಸಮಾಜ ಹಿತ, ಹಾಗೂ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಟ. ಈ ಹೋರಾಟ ಹಿಂದಿ ನಿಂದಲೂ ನಡೆದಿದ್ದು, ಅಂದೂ ನಡೆದು, ಇನ್ನೂ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ, ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಹನಸಾಹಿತ್ಯ, ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಎಸೆಗಿರುವ ಉಪಕಾರ, ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ, ಈ ಎರಡೂ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಉಗಮ, ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪದ ನಮ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಯ ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ.

"ಕರ್ನಾಟಕ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮದ ಬಗ್ಗೆ ಈಗಾಗಲೇ ಸಾಕಷ್ಟು ಚರ್ಚೆ ನಡೆದಿದೆ." ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಪ್ರೊ. ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ, ಕಪಟರಾಳ ಕೃಷ್ಣರಾಯರು, ಡಾ. ಹೆ. ವರದರಾಜರಾಯರು, ಡಾ. ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರಂಥವರು ತಮ್ಮ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಸಂಶೋಧನೆ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆಡವಿದಾರೆ. ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳ ಬಿಡಿ ಅಧ್ಯಯನವೂ ನಡೆದಿದೆ. ಆದರೂ, "ಇದಮಿತ್ಥಂ" ಎಂದು ಇನ್ನೂ ನಿರ್ಧರ ಸ್ವರೂಪ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ, ಸ್ವರೂಪದ ಬಗ್ಗೆಯೆ ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆದಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೂ, ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿ ಕೊಂಡಂತೆ, ಭಕ್ತಿಸಾಹಿತ್ಯ, ವೈದಿಕಧರ್ಮ, ಭಾಗವತಧರ್ಮ, ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕಿರುವುದು ನಮ್ಮ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೋಷಕ ಸಾಮಗ್ರಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ, ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಹುಟ್ಟು ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಬಹುದು.

ಸಾಹಿತ್ಯ ಕಠಿಣ ಹಲವಾರು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಗಳು "ರಸಾನುಭವದ" ವಾಗ್ವ್ಯವದ ಅಭಿ ವ್ಯಕ್ತಿ", "ರಸಾನುಭವದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ", "ಸಾಹಿತ್ಯ ಜನಜೀವನದ ಕನ್ನಡಿ", "ಗತಿಬಿಂಬ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂರ್ತ ಸ್ವರೂಪ ಕೊಡುವ ಸಾಧನ ಭಾಷೆ. ಭಾಷೆ, ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರಿಸುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಸಮೂಹ ಸಂವರ್ತೆ ಮಾಧ್ಯಮ, ಸಾಧನ. ತಲೆಯಿಂದ ತಲೆಗ, ಹಾಯೆಯ ಮೂಲಕ ಬೆಳೆದು ಬಂದ "ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ", "ಜನಜೀವ ಸಾಹಿತ್ಯ"ವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಬರಹದಲ್ಲಿ ದೊರೆವಂಥದ್ದು "ಗ್ರಂಥಸ್ಥ ಸಾಹಿತ್ಯ". ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಜನಜೀವದಲ್ಲಿ ಸ್ವಸಂರಣಿಸು ತ್ತಿದ್ದ ಗ್ರಂಥಸ್ಥ ಅದ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಗ್ರಂಥಸ್ಥ ಅದರೂ, ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಒಬ್ಬನು, ತತ್ತ್ವ, ಕಾವ್ಯಭರ್ತೆ, ಕವಿತಾಕುಣ, ಗೀತೆ, ಇದರಲ್ಲಿ ದೇವತೆಯಂತೆಯೇ ಜನಜೀವ ಸೊಗಡೂ ಇದೆ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಇದೆ, ಜನಜೀವಸಾಹಿತ್ಯದಂತೆಯೇ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಮುಖೇನ ಬೆಳೆದು ಬಂದದ್ದೂ ಆಗಿದೆ. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಆರ್ಥ ಸುಲಭ ಆಗಿಸಲು, ಜನಜೀವ ನೆರವುಗೊಳಿಸಿ ತಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಹರಿ ದಾಸರು ಪ್ರಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಭೇದಕ ಕಾರಣವೂ ಉಂಟು, ಹಿರಿಯ ಹುಡುಗರು, ದಾತೃಗಳರು, ಮಹಾಶಾಯರು, ಸಾಧುಸಂತರು, ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ನೀತಿ ಭರ್ತೆ ತತ್ತ್ವ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಅವರಿಗರ್ಥ ಆಗುವ 'ಸಾಧಿಸನುಡಿ'ಯಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಸಮಾಜಹಿತ, ಸುಧಾರಣೆ, ಒಳ್ಳೆತನಗಳ ಶ್ರಮಿಸಿದ ಸಂಘಟಿತ ಸಮುದಾಯ-ಹರಿದಾಸರದು. ಅಂತೆಯೇ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರು-ಮರಾಠಿ ವಕಿಲರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿನ ಗೃಹ ಸತ್ಯನಿರ್ದೇಶ ಅದರಲ್ಲೂ ಸರಳತೆಯೇ ಎಲೆ ಎಳೆಯಾಗಿ ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕೃತಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನದ ಮೂಲಕ ನಾವು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳ ಬಹುದು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರಕಾರರ ಪ್ರಕಾರ, "ಯಾವುದೇ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗ್ರಂಥಸ್ಥ ಅದ ಸಾಹಿತ್ಯವು ತಲೆದೋರುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ." ಅಂಥ ಸಾಹಿತ್ಯ ಉದಯಿಸಲು ಹಲವಾರು ಕಾರಣವೂ ಇರುತ್ತದೆ. "ಪಚನ-ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೇ ಇವೆ."

1. ಪ್ರಗತಿಯ ಒಲವು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಂಘಟನೆ.
2. ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಅಶ್ರಯದಾತರಾದ ರೂಪರು, ರಾಜರು.
3. "..... ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆ ... ಜನದ ಮೊತ್ತಿಗೆ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆಯ ನೆರವಿಯಾಗಿಸಿ ಮನ್ನಣೆ ಕೊಡಲು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕವಾದ ಘಟನೆಗಳೂ ಅಂದೋಲನಗಳೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊಸ ವ್ಯಕ್ತಿ ತಲೆದೋರುತ್ತದೆ. ಹಳೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಡನೆ ಪಾಕಲಾಡಿ ಮಿಣುಗುತ್ತದೆ.
4. ಮೊಸಕತ್ತ್ವ, ಭರ್ತೆ ಇವುಗಳ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ದೊಸಮಾಪಕ ಆಗಿ ಜನ ಭಾಷೆ ತಲೆ ಯೆತ್ತುವುದು : ಜನಜೀವನದ ತಿದ್ದುಪಾಡಿಗೆ ಮತ್ತು, ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಾಧನ ಆಗಿ ಜನಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕಣ್ಣಿರೆಯುತ್ತದೆ.

ಇದು ಪರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಒಡಮೂಡಿ ಬಂದ, ಬೆಳಗಿದ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪದಗಳಿಗೂ ಹೊಂದುವ ಮಾತು. ಜನಭಾಷೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪದವಿಗೆ ಏಕುವಲ್ಲಿ ಜನ ಸಮುದಾಯ, ಕೀಳುಗರಂ ಅಂದರೆ, ಸಮಾಜ ಮುಖ್ಯ. ಪರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆ ಆಗಿ, ಪರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಲು ಈ ಮೇಲ್ಕಂಡ ಕಾರಣಗಳು ಪ್ರಧಾನ ಆಗುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ, ಒಂದು ಮತ ಧರ್ಮ, ಸಂಪ್ರದಾಯ ಎತ್ತಿ, ಹಿಡಿಯಲು, ಪ್ರಸರಿಸಲು ಒಡಮೂಡಿ ಬಂದದ್ದು ಪರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಸಂಘಟನೆ, ಸುಧಾರಣೆ, ಪ್ರಗತಿಯ ಒಲವು, ಜನಭಾಷೆಯ ಬಳಕೆ ಪರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಹೌದು, ಸೃಜನಾತ್ಮಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕವೂ ಹೌದು.... ಇನ್ನು ಆಶ್ರಯದಾತರಾದ ರಾಜರು-ಪರಿದಾಸ-ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ರಾಜಾಶ್ರಯ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಅವಲಂಬನೆ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಇಂದಾಯಿತು. ಪೋಷಕ ಆಯಿತು. ವಿಜಯನಗರದರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಪುಷ್ಟಿ ಆಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ದಾಸ ಪರಂಪರೆ ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅಳಿವು, ಪರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಸೂರ್ಯನನ್ನೂ ಮಂಕಾಗಿಸಿದ್ದು ಒಂದು ಶತಕ ಮಾತ್ರ. (ಆ ಅವಧಿಯಲ್ಲೂ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಿಜಾಪುರ ಬಳಿಯ ಕಾಖಂಡಕಿಯಿಂದ ಬಂದ ಮಹಿಪತಿರಾಯರು ಪರಿದಾಸರಾಗಿ ಅನೇಕ ಕೃತಿ ರಚಿಸಿರುವುದು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿದೆ.⁹) ಆನಂತರ ಪುನಃ ಮಂತ್ರಾಲಯ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳವರ (೧೬ನೇ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲು-ಉತ್ತರಾರ್ಧ) ಕುರಿತಾದ ಭಕ್ತಿಸ್ಮಾರ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ಬಂದ ಪರಿದಾಸರಚನೆ. ಇದು ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ದ್ವಿತೀಯ ಘಟ್ಟ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಹಾಗೂ ಪರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭಕ್ತಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವುದರಿಂದ, ಭಕ್ತಿಸಾಹಿತ್ಯ, ಭಕ್ತಿಪಂಥಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವುದು ಸೂತ್ರವೆನಿಸುತ್ತದೆ-ಅದೇ ಮುಂದುವರಿದು, ಕರ್ಣಾಟಕದ ಪರಿದಾಸ ಪಂಥದ ಉಗಮಕ್ಕೂ ಕಾರಣ ಆಗುವುದನ್ನು ಮನಗಾಣಬಹುದು.

ಭಕ್ತಿಪಂಥ-ಅನುಭಾವಪಂಥಗಳು ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿಸಾಹಿತ್ಯ

ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಾನು ಸುಖವಾಗಿರಬೇಕು, ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿಯಬೇಕು ಎಂಬ ಆಸೆಯಿದ್ದು ಇರುತ್ತದೆ. ಬದುಕುವುದೆ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ, ಎಂಬುವುದು ಸುಖದಿಶ. ಈ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಎರಡು ರೀತಿ. ಒಂದು ಇಲ್ಲಿ ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ತನಕ ಸುಖ, ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದಿರುವಂಥದು. ಇನ್ನೊಂದು ಇಲ್ಲಿನಲ್ಲದೆ, ಇನ್ನೂ ಮುಂದುವರಿದದ್ದು ಎತ್ತಿ-ಲಾಗುವ, ಸಂಪಾದಿಸಲು ಕಷ್ಟ ಆಗುವ ರೀತಿಯದಾದ ಸುಖ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ತೃಪ್ತಿ, ನೆಮ್ಮದಿ, ಅನುಭವಯುತ ಮಾತ್ರ. ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುವಂಥದಲ್ಲ. ಮಾತು ಅಲ್ಲಿ ಮೂತ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಸುಖ. ಅದನ್ನು ಅಲೌಕಿಕ ಸುಖ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಅಥವಾ ಪರಮಾರ್ಥ ಸುಖವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯದಕ್ಕೂ, ಎರಡನೆಯ ಸುಖದ ರೀತಿಗೂ ಅಚ್ಚರಾಂತರ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ಅಲ್ಲದೆ ಪರಸ್ಪರ ಹೊಂದುವಂಥದ್ದೂ ಅಲ್ಲ.

ಕಾಣದ ಆದರೆ ಇದರ ಜನನವು, ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿ, ಸರ್ವಶಕ್ತಿ, ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಶಕ್ತು ಇದೀ ಬದುಕನ್ನೇ ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಡಬಹುದು ಎಂದು, ಲೌಕಿಕ ಅಥವಾ ಇಹದ ಸುಖವನ್ನು "ಕ್ಷಣಿಕ", "ನಿರವೇಶಲಿಂಗ ಗುಹ್ಯ", "ಭ್ರಾಂತಿ" ಎಂದೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಬುದ್ಧಿ ಮುಂದೆ ಬಂದೂ, ನಿತ್ಯ ಶಾಶ್ವತವೆನಿಸುವ ಭಗವತ್ತುವಿ ಪಡೆಯಲು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರಿಗೆ ಅದೇ ಪರಮ ಧೈಯ ಹಾಗೂ ಬರಮಲಕ್ಷ್ಯ ಇಂಥ ಅನುಭಾವಿಗಳಾಗುವ ಮೊದಲು (ಪರಿದಾಸ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ "ಅವರೋಕ್ಷಣ್ಯನ") ಸಾಧಕರಾಗಿ, ಸಾಧನೆಯ ಮಟ್ಟಲೇರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ದೇವರನ್ನು ಜ್ಞಾನದ ಆರಿವಳ ಬೆಳಕಲ್ಲಿ ಕಾಣಲು ಹೋದಲು, ಹಂಬಲಿಸಿ, ಹಲಬುಲುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧಕ ಅಂಶವೆ ಭಕ್ತಿ. ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಡಮೂಡಿಸುವ, ಪ್ರೇರಿಸುವ, ಕುರಿತು ಹೇಳಿರುವ ಮಾತು, ಗ್ರಂಥ, ಪದ, ಪಟನ, ಕೀರ್ತನೆ, ಎಲ್ಲವೂ ಭಕ್ತಿಸಾಹಿತ್ಯ. ಅನುಭಾವಸಾಹಿತ್ಯ ಎಂದೆಲ್ಲ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವುದುಂಟು. ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಿಸುವುದು 'ತರ್ಕದಿಂದ ದೇವರನ್ನೂ ವಡೆಯಲಾಗದು' ಎಂದಿದ್ದರೂ, ಭಕ್ತಿಯ ವಿವಿಧ ನಿರೂಪಣೆ, ವಿವಿಧ ದರ್ಶನ ಕುರಿತು ತಿಳಿಸುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯವೆಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ವೇದೋಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಕಾಲದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ತಿಳಿದಳೆಯೂ ಆಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ಅಂಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾರತ ದೇಶ ತಂದಾ ಪ್ರಾಚೀನ ಆದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ನಾಗರಿಕತೆಯ ನೆಲೆಯುಳ್ಳ ಭೂಮಿ. ಇದು ತನ್ನೇಳೂದಿಯೆಂದಂತೆಯೇ, ಕರ್ಮಭೂಮಿಯೂ ಕೂಡ. ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಹಾಗೂ ಇತಿಹಾಸ-ಪ್ರಾಶ್ಠಿಕಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಶೋಧಕರ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಬಗ್ಗುತ್ತಿವೆಲ್ಲ ಮಾನವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ, ಮೊದಲ ಕುರುಹುಗಳು ಕಂಡಿರುವುದು ಪರ್ವಾತ್ಯ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ. ಇದು ಉತ್ಪನ್ನನ ಹಾಗೂ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿದಬಂದಿರುವ ಅಂತವೇ ಆಗಿದೆ (ಸಿಂಧೂ ನದಿ, ಮೆಹೆಂಜೋದಾರೊ-ಚಂದ್ರ ವಲ್ಯ ಭೂಶೋಧ) ಇದು ಆಗ್ನೇ ಇದ್ದ ದೇವತಾರಾಧಕರ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಆಗಲೆ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದ್ದ ದೇವಾಲಯಗಳ ಅವಶೇಷಗಳೂ ದೊರೆಕೆವೆ (ಕ್ರಿ. ಪೂ. 3,000). ಇದಲ್ಲದೆ, ಉತ್ಪನ್ನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಅವಶೇಷಗಳು, (ಪ್ರಾಗ್‌ದ್ರಾವಿಡದ Proto-Dravidian 3,000 ವರ್ಷಗಳ ಕೆಳಗೆ) ಇದ್ದ ಅದಿವಾಸಿಗಳು ಅನೇಕ ದೇವತಾರಾಧಕರಾಗಿದ್ದರೊಂದರ ಕುರುಹನ್ನೂ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆಗ್ನೇ ಸಿದಳ, ವಲಯೂ, ಪೂರ್ವಾಂಡೀಸ್ ದ್ವೀಪಗಳೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇದ್ದಿರಬೇಕೆಂಬುದೂ ಇತಿಹಾಸವೆಲ್ಲರ ಅಭಿಮತ. ದ್ರಾವಿಡದೇವತೆಯಾದ ಶಿವನ ಆರಾಧನೆ ಆಗಲೇ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಭಕ್ತಿಯ ವರಂಪರೆಯ ಹರಹು, ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕಯುಗದಿಂದಲೇ ಆರಂಭಗೊಂಡಿದೆ. ಅನಂತರ ಬಂದ ದ್ರಾವಿಡ (ಸಿಂಧೂ) ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ವೈದಿಕಯುಗ (ಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲ ಯುಗ), ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಉದಯ (ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೧೦೦), ಪುರಾಣಯುಗ (ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೦೦-೫೦೦) ಅದಾದ ನಂತರ ಹೊದಗಿನಿಂದ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದ ಮುಸಲ್ಮಾನರ

ದಂಡಯೋಜನೆ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೬೨೪-೧೨೬೬) (Renaissance Period) ಸುಧಾರಣೆ-ಧಾರ್ಮಿಕ, ಮತೀಯ ಸಾಮಾಜಿಕ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩-೧೯ನೇ ಶತಕ. ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಪರಂಪರೆಯ ಎಳೆ ಕುಡು ಬಂದಿದ್ದರೂ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಮೂಲತೆ ದೊರೆವುದಿಲ್ಲ, ವೇದಗಳ ಮೂಲಕ ದೊರೆತ ಎಳೆಗಳಲ್ಲಿ "ವೇದ, ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣ ಸಮೂಹ, ಅವಿನಾಶ ಎಂದೆಲ್ಲ ಅರ್ಥ." ವೇದಗಳೆಂದರೆ (ವೈದಿಕಯುಗ) ಋಷಿ, ಯಜು, ಸಾಮ, ಅಥರ್ವ ಈ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳು-ಇದರಲ್ಲಿನ ಮಂತ್ರ, ಸಂಹಿತೆ (Samhita) ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಭಾಗ. ವೇದಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಕಂಡಿತು ವಿದ್ವಾಂಸರೂ, ಉಪನಿಷತ್ತು ಪ್ರಾಚೀನವೆಂದಾಗ, ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ವೇದಗಳು ಬಂದವೆನ್ನಬಹುದೆಂದಿದ್ದಾರೆ.

"ವೇದಯುಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಮತ ಧರ್ಮಗಳು ಹಾಗೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಾವ್ಯದ ನೂರನೆ ಒಂದು ಭಾಗ ಈಗ ನಮಗೆ ಉಳಿದಿವೆ ಎನ್ನಲು ನಮಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ." ಅದರೂ ಇವುಗಳ ಮೂಲಗಳ ಮೂಲಕ ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಆರಾಧನೆಯಾದ್ದನೇಂಬುದು ತಿಳಿಯ ಬರುವ ಪ್ರಧಾನ ಅಂಶ. ವೇದಗಳನ್ನು "ಅಪೌರುಷೇಯ"ಗಳೆಂದು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಭಾವ, ಮಂದನ ಪ್ರಸಾದ ಮುಂತಾದ ಭಕ್ತಿಯ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. "ಶ್ರದ್ಧಾ ಸೂಕ್ತಿ" ಮೆಂಬ ವೇದಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಾಲು ಹೀಗಿದೆ. "ಶ್ರದ್ಧಾಂ ದೇವಾ ಯಜಮಾಣಾ ವಾಯುಂ ಗೋಪಾ ಉಪಾಸತೇ" (ಋ. ೧೩) ಭವೇ ರಥಾತ್ಯ ನೃಪಮಃ : (ಮೃಗ್ಯೇದ ೧೦), ಮಹತ್ವೇ ವಿನೋದ ಸುಮಂತಿ ಭವಾಮಹೇ (ಅದೇ), ಶ್ರದ್ಧಾಸ್ತೋತ್ರೋ ಸಚನಾ ಸ ಇಂದ್ರಃ (ಅದೇ ೩ ಭಾಗ), ಶ್ರದ್ಧಾತೇ ಮಘಾವಾನ್ (ಸಾವರ್ವೇದ) ದೇವೋ ವಸಿಷ್ಠೋ ಅಮೃತಾನ್ ವಂದೇ.. (ಋ.. ...). ವೇದಗಳ ಕಾಲದ ಕರ್ತಾರರಿಗೆ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಒತ್ತದೈವ ಕಲ್ಪನೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಬಹುದೇವತಾವಾದ ಇದೆ. ಎಂಬ ಮಾತು ಸಾಧುವಲ್ಲವೆಂದನ್ನಿ ಸುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿ, ಒಂದು ಮಹೋನ್ನತ ಬೇಡನದ ಇರವನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಆ ಬೇಡನಿರದಿದ್ದರೆ ಭಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರೇಮ, ಭಕ್ತಿಯ ಒಂದು ಔನ್ನತ್ಯದ ಅವಸ್ಥೆ. ವೇದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ, ವರುಣ, ಇಂದ್ರ, ರುದ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ತುತಿ ಇದ್ದರೂ, ಅವರು ಅನಂತರ ಬರಬರುತ್ತ ಅಪ್ರಧಾನ ದೇವತೆಗಳಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ಮಹಿಷಾಸುರ ತನ್ನ ಒಂದುನಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವೆನಿಸುವ ನೀರು, ಬೆಂಕಿ, ಗಾಳಿ, ಆಕಾಶ, ಮುಂತಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಮೂರ್ತ್ಯ ಸ್ವರೂಪವಿತ್ತು ಆರಾಧಿಸಿದ. ಅವರೇ ವರುಣ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಸೂರ್ಯ, ಉಪಸ್ಥ, ಆಕಾಶ, ಹೀಗೆ. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ವರುಣರಿಗೆ ... ಇಂದ್ರ ಪ್ರಿಯದೈವ ಹಾಗೂ ಪ್ರಜಾಪತಿ ರಕ್ಷಕ. ವರುಣ, ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ದೇವತೆಯೆಂದೇ ತಿಳಿದಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯ ಅವನ ಒಲವರಕ್ಕಾಗಿ ಅನಿವರತ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನ್ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ, "ವರುಣ, ಮಳೆಯ ದೇವತೆ", ವರುಣನಾರಾಧನೆ

ಆರ್ಯರ ಕಾಲದಿಂದ ಆರಂಭ ಆಗಿದ್ದು, ಮೊದಲ ಬರಬರುತ್ತ, ಅಷ್ಟು ಪ್ರಧಾನ ಆಗದಿದ್ದರೂ ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ಆತ ಚಿರವಾಗಿ ಉಳಿದ, ಜನಮತ ಕವಿಗಳೂ ಹಾರುವ ತನಕ. ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲದೂ ಇಂದ್ರ-ವರಹಾದಿ-ಆದಿಗಳೂ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪೂಜ್ಯತೆ. "ವಿಶ್ವಾದ್ವಿಷ್ಟಾ ಬಹುಧಾವದಸ್ತೀ" ಎಂದು ಋಗ್ವೇದ ಇವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ. ವೇದ ಮಂತ್ರ ದೃಷ್ಟಾರರು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಪನ್ನ ಲೋಕದ ಜನರನ್ನು ಕಾಪಾಡುವಂತೆ ಬೇಡುತ್ತ, "ರಕ್ತಿವಂತನಾದ ವರಣಾ, ಎಲ್ಲರ ಪಾಪ-ಅಪರಾಧಗಳನ್ನೂ ಕ್ಷಮಿಸಿ" ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ "

ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಮೇದಾಂತ ದರ್ಶನಗಳು, ಅವುಗಳ ದ್ಯಾಷ್ಟಿ ರಚನೆಯ ಕಾಲ, ವಿಶಾಲ, ಅನೇಕ ತತ್ವಮಾನಗಳವರೆಗೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಕಿರಿದಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟವೆ. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಖಚಿತ: ಅನಂತರ ಬಂದಿರುವ ಎಲ್ಲ ಮೇದಾಂತ ತತ್ವ ತಾಖೆಗಳೂ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳನ್ನೇ ಮುಂದುವರಿಸಿ ಬಂದಿವೆ. ಎಲ್ಲವೂ ಬೋಧಿಸುವುದು "ಏಕಬ್ರಹ್ಮ" ಅವನೇ "ಚಿತ್" ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವವನು ಅವನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಆಡಳವಾಗಿ, ಅವನಿಂದಲೇ ದರ್ಶನಗಳು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ. ಚರಾಚರಕ್ಕಿಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಕರ. ಅವುಗಳಿರುವುದು "ಪ್ರಜ್ಞಾನ"ದಲ್ಲಿ. ಪ್ರಜ್ಞಾನವೇ ಪ್ರಪಂಚ ಪಾಲಕ-ಅದೇ "ಬ್ರಹ್ಮ". ಭಾರತೀಯ ತತ್ವತಾಖೆಗೆ ಆಧಾರ ಸ್ವಂಭ-ಆತ್ಮಬ್ರಹ್ಮ (ಐತರೇಯ-3-3) ಮ್ಯಾಕ್ಸ್ ಮುಲ್ಲರ್ ಅವರು "ಬ್ರಹ್ಮನ" ಎಂದರೆ ಇಡೀ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸ್ವಯಂಭುವಾಗಿ ಒಡೆದು ಮೂಡಿದ್ದು ವಿಶ್ವದ ಮೂಲಾಧಾರ ಎಂಬ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಮುಖ್ಯಾರಂಭ, ಈ ಬದುಕುವಿಕೆ, ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೇನು ಎಂದೆಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ ಕೊಂಡು, ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಲೌಕಿಕ ಮೀರಿದ ಆಲೌಕಿಕವನ್ನು ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸುವುದೇ 'ಉಪನಿಷದ್' ದರ್ಶನಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿದು, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲಿದೆ. ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಅನೇಕ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹೊರಬಂದಿವೆ.

ಉಪನಿಷತ್ತು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಗುರುತಿಸುವ ಆತ್ಮನ ಕುರಿತಾದ ಚರ್ಚೆ. ಆತ್ಮ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಾಗದರ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಆಗೋಚರ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಿಲುಕದವನೆಂದೆಮ್ಮತ್ತ, ಜಗತ್ತಿನ ಇಡೀ ಬಾಹ್ಯತೆ "ಬ್ರಹ್ಮ"ವೆಂದರೆ, ಆತ್ಮ ಅದರ ಒಳಗಿನ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಜೀವನವನ್ನೇ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಶರೀರ-ಆತ್ಮ ಸಂಬಂಧದಂತೆಯೆ, ಮೇದ ವರಣಾಜೆಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ-ಬ್ರಹ್ಮರ ಸಂಬಂಧವೊಂದಿದೆ. ಇದರ ಫಲವಾಗಿ ಮೂಡಿ ಬಂದ ಸಮೀಕರಣ- "ತತ್ತ್ವಮಸಿ". ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ಮೇದಾಂತ ತತ್ವತಾಖೆಗಳು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿವೆ. ಚರ್ಚಿಸಿವೆ. ತತ್ತ್ವವನಿಯೆ ಆದ್ವೈತದ ಬುನಾದಿ. ಉಪನಿಷತ್ ದ್ರವ್ಯಾರಂಭ ಬ್ರಹ್ಮನುಪಾಸನೆಯ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಘೋಷಿಸಿದರು. ಇದೇ ಮುಂದೆ ಅನುಭಾವ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಹಾದಿ ತೋರಿಕೊಟ್ಟಿತು.

ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು, ಅಶ್ವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ದುರ್ಗಮ ಮೆಟ್ಟಿಲಾದರೂ ಆದಂ "ವಿಶಿಷ್ಠ ದ್ವೈತದ ಮೇಲೆ ನಡೆದಂತೆ "ಕ್ಷೀರಸ್ಯ ಧಾರಾ ನಿಶಿತಾ ದ್ವಾರತ್ಯಯ ಐಧಃ ತಪ್ತ ವಯೋ ವದಂತಿ", ಇದರ ಹಾಗೆಯೇ ಈಶಾವಾಸ್ಯ ಉಪನಿಷತ್ತು ತನ್ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಂತ್ರದ ಮೂಲಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಇರವನ್ನೂ, ಭಕ್ತಿಯ ಸೇರಿಕೆವನ್ನೂ ಕಂಡಿತು ಬಿಡಿಸಿದೆ :

"ಈಶಾವಾಸ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ಯತ್ಪ್ರಿಯೆ ಜಗತ್ಸ್ಯಂ ಜಗತ್ || ತೇನತ್ಯಕ್ತೇನ ಭುಂಜೀಧಾಃ ಮಾಗ್ಧಃ ಕಸ್ಯಸ್ತಿದ್ಧನಮ್" ¹¹ (-ಪರಧನಕ್ಕೆ ದುರಾಸೆವರಾದಿರು ಎಂದೂ ಬೋಧಿಸಿದೆ).

ಆಗಲೇ ಶಿವನ ಉಪಾಸನೆ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವ ಪ್ರಭುತ್ವವಾಗಿತ್ತು.¹² ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆನೇಕ ಬಾರಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿರುವ "ವಿಶ್ವೇಶ್ವೇಶ್ವರಾಸನ" ಶಿವನ ಉಪಾಸನೆಯೇ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಪರಶತ್ವ-ಪರಮಸ್ತು ಬಿಂತೆನೇ ವ್ಯಾಧಾನ¹³. ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶಿವನಂತೆಯೇ ವಿಷ್ಣುವೂ ಪ್ರಾವಣ್ಯ ಪಡೆದನು. ಇಂದ್ರ-ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪರಮಸ್ತೇತ.¹⁴ "ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ಸ್ಥಾನ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿದೆ." ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾರಮ್ಯ ಅನಂತರ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಶತಪಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಅವನ "ಆದಂ", "ಹಂದಿ" ಅವತಾರ, ಮುನಿವೇಶೋಟಿಯ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ರೂಪಧಾರಣೆ ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪುಟವಿದೆ. ವಿಷ್ಣು ಅವತಾರ ರೂಪ, ಅವತಾರವೆಂದರೆ ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿದು ಬರುವುದು. ಇದನ್ನೇ ಗೀತೆ, "ಯದಾಯದಾಹಿ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಗ್ವಾನಿರ್ಭವತಿ ಭಾರತ" ಎಂದಿರುವುದು.

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉನ್ನತಿ ಅನಂತರ ಹೆಚ್ಚಿ, ಪಾರಾಯಣನ ಕಲ್ಪನೆ ಬಂತೆನ್ನಲು ಆಧಾರಗಳಿವೆ-ಪಾರಾಯಣನೆಂದರೆ "ಆದಿಪುರುಷ-ಸದಸಪುರುಷ"¹⁵ ಎಂದೂ ತೃಪ್ತಿ ರೀಯದೆ ಪ್ರಕಾರ, "ಯೋಯ ಮಂತರೋಯಮಯತಿ", "ದ್ವೇದಿದ್ಯೇ ವೇದಿಕವ್ಯೇ ಪರಾಚ್ಛಿನಾ ವರಾಚ", ಹಾಗೂ ಗೀತೆ ಶಿಶುಸಂವ, "ಮದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹ ಮೇವ ವೇದ್ಯಃ",¹⁶ ಮಹಾಭಾರತದ "ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಮೇ ದೇವ ದೇವಸ್ಯ ವಿಶ್ವೋರ್ಮಹಾ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಪರಮಂ ಭಾರತಸ್ಯ" ಎಂಬ ಮಾತು, ಆದ್ಲೇ ಬರುವ "ಆರೋಧ್ಯಾ ಸರ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ವಿಚಾರ್ಯ ಚ ಪುನಃ ಪುನಃ ಇದಮೇಕಂ ಸುನಿಶ್ಚಯಂ ಧೈರ್ಯೋ ಪಾರಾಯಣಃ ಸದಾ" ಎಂಬಲ್ಲಿಲ್ಲ ವಿಷ್ಣುಪಾರಮ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟ ಆಗುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತೆ, ಭಕ್ತಿಯ ಸೇರಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದನ್ನೇ ನಾವು ವಾಣಿನಿ (ಕ್ರಿ. ಪೂ ೫-೬ನೆ. ಶ) ಮುಂತಾದವರ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುವಂಥದು. "ವಾಸು ದೇವಾಭ್ಯಾಂ ಅರ್ಜುನಾಭ್ಯಾಂ ವಸ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು (ಯದುತುಲ) ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರವೆಂದೆ ಭಾವಿಸಿದ್ದರು. ಅವನ ಆತ್ಮಸ್ಥಿತ ದೈವನೆಂದೂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೂಗತಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಕೆಂಪ ವಿರೋಧಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವಾಸುದೇವನೆಂದೆ ಸಂದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ ಮತುಲದಿ. ಯಚ್ಚ ಕುಂಜ ಜಗತ್ಸರ್ವಂ ದೃತ್ಯತೇತಸ್ಮಾಯತೇತಿ ಪಿವಾಃ ಅಂತರ್ಬಹಿಷ್ಠ ತತ್ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ತ

ನಾರಾಯಣಸ್ಥಿತತೆ: "ಸ್ತುತ್ಯ ಸತಿವಃ ಸಹರಃ ಸೇಂದ್ರಃ ಪರಮಸ್ವರಾಜ್ ಪಾಸಂದೇವಃ ಸರ್ವವಿಂಶಿ", ಎಂಬುವಲ್ಲಿ "ಏಕೋವೈ ನಾರಾಯಣೋ ಮರಿ:" ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ನಾರಾಯಣೋಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯ, ವಿಷ್ಣುವಿನಾದಾಸನೆಯು ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟ ತಲುಪಿದ್ದುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಪಾಸಂದೇವನ ನಾರಾಯಣ್ನು ಅವನಿ ಲಿಪಿ, ಹರಿ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಇಂದ್ರ ಎಲ್ಲವೂ ತೈತ್ತಿರಿಯ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ "ನಾರಾಯಣಾಯವಿದ್ಯಹೇ ವಾಸಂದೇವಾಯ ಧೀಮಹಿ ಶಂನೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್" ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು, ನಾರಾಯಣ ಇಬ್ಬರೂ ಒಬ್ಬನೇ ವಾಸಂದೇವನಾದಂ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯೆಡೆಗೆ ಕವ್ಯಾಭಿವ್ಯಂಜಿತದ, ವ್ಯಾಧ್ಯವಾಗಿರುವ ಅರುಣಪ್ರಭದ್ವಿ ಮಹಿಮೆಗೆ ಮಂತ್ರಾದ ಋಷಿಗಳು, ಹಾರೈಸುತ್ತಿದ್ದುದಾದರೂ ಏನು ? ವಿಶ್ವಶಾಂತಿ .

ಹರಿ: ಓಂ ಭವಂ ಶರ್ಕಾಭಿಪ್ರಣಯಣಮ ದೀವಾಃ | ಭವಂ ವಶ್ಯೇಮಾಶ್ಚಭಯೇ ಚಿತ್ತಾಃ | ಸ್ಥಿರೈರಂಗೈಶ್ಚವ್ಯವಾಗ್ನಿಂ ಸ್ಯಸ್ಮನಃ | ವ್ಯಶೇಮ ದೇವಮಹಿಮ ಯದಾಯಾಃ | ... ಓಂ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಸದಾ ಮಂಗಳ ವಾಕ್ಯ ಅರಿಸೋಣ, ಉತ್ತಮವಾದ ಅರೋಗ್ಯದಿಂದ ದೃಢಕಾಯರಾಗಿ, ನಿಮ್ಮನ್ನು (ದೇವತೆ ಗಳನ್ನು) ಪ್ರಶಂಸಿಸೋಣ, ನಮ್ಮ ಇಹದ ಬದುಕು ದೇವಗಳ, ದೈವ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ" ಎಂದು ವಿಶ್ವ ಹಿತ ಬಯಸುವ ಕೆಳಕೆ ಇಲ್ಲಿದ "ಮಧುವಾತಾಯಾಶಾಂತೀ, ಮಧುಕ್ಷರಂತಿ ಸಿಂಧವಾಃ" ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನೇ ಮಧುವಿನಂತಿರಲು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಇದೆ : ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ ಮಂತ್ರ ದೃಷ್ಟಾರರು, ಋಷಿಗಳು ವಿದ್ಯಾವನ್ನು ಶಂಖೋಯ ದೇವತೆಯೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದ್ದಲ್ಲಿ 'ಭಕ್ತ ಸಾಹಿತ್ಯವೆ' ಆಗಿದೆ.

ಇಷ್ಟು ತಿಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಎಂದರೇನು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೆ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿಗೆ ಋಷಿಗೊಂದ, ದಾರ್ಶನಿಕರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಇಂದಿನ ಸಾಧಕರ ತನಕ ಅನೇಕ ವಿವರಣೆ ಒಂದಿವೆ. ಜೀವನದ ಗುರಿಯನ್ನು ತಲುಪಲು ತಿಳಿವಾರು ಹೇಳಿರುವ ಸಾಧನ ಮೂರು . ಕರ್ಮ, ಯೋಗ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಿರಿಯರು, "ವಿನಯ್ಯ, ಗುರುಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ದೇವರಲ್ಲಿ ಭಯ ಭಕ್ತಿ ಅಂಬೋದೆ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ ಈಗಿನವರಿಗೆ" ಎಂದು ಕಿರಿಯರವೇಕರ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಹಾಗಾದರೆ, ಭಯ, ಹೆದರಿಕೆ (fear) ಯಿಂದ ಭಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿತೆ ? ಪ್ರಶ್ನೆಯು ವಿವಿಧ ರೀತಿ ವಿನ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ (ಉದಾ : ಪ್ರವಾಹ, ಕ್ಷಾಮ, ಕಾಳ್ಗಿಟ್ಟು, ರೋಗದಾಟನೆ) ತೆದರಿ ಮನುಷ್ಯ ತಾನು ಕಾಣದ, ಕಾಣದೆಯದ, ಕೇಳದ, ಯಾವುದೂ ಒಂದು ಅಲೌಕಿಕ ಜೀತನಕ್ಕೆ ತರಲು ಹೋಗುವ, ತಲೆವಾಗುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿಯೆ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಭಕ್ತಿಯ ಹಳಮೆಯನ್ನು ಇದು ಸುರೂತ್ತದೆ, ಸುಮಾರು ೫೦೦೦ ವರ್ಷದ ಹಿಂದೆಯೆ ದೇವ ವಂದನೆಗಳು ರೂಢಿತವಾದವೆಂದು ಅಧುನಿಕ ಸಂಶೋಧಕರು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪುರಾಣಗಳ ಪ್ರಕಾರ, ಜನಮೇಜರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣದೇವರ (ಹನುಮಂತನ) ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಆಗಿದ್ದಂತೆ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

ಮಹಾಭಾರತದ ಅಭಿಮಾನ್ಯವಿನ ಮೊಮ್ಮಗನೇ ಜನಮೇಜಯ.¹⁷ ಎಂದರೆ ಸುಮಾರು ೧೦,೦೦೦ ವರ್ಷವೆಂದಾಯಿತು. ಆಪೆರುಜೇಯ, ಅನಾದಿ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವ ಪೇದಗಳಲ್ಲಿಯ ಭಕ್ತಿ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಇವುಗಳ ಉದ್ಭವವಿದೆ.¹⁸ ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭಕ್ತಿ, ಅನಾದಿ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

“ಭಕ್ತಿ” ಎಂಬುದು “ಭಜ್” ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. “ಭಜ್” ಎಂದರೆ ಆಶ್ರಯಿಸು, ಪೂಜಿಸು ಎಂದರ್ಥ. ಭಕ್ತಿಯು ತಿಳುಕೇ ಆಶ್ರಯ, ಪೂಜೆ, ಸೇವೆ, ಪೂಜನೆ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಇದನ್ನೇ ಮಿದ್ವಾನ್ವಿತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಶ್ರೀ ರಾಮಾನುಜರು ‘ಭಗವತ್ಕೃಂಕರೈ’ ವಂದಿದಾರೆ. ‘ಕಿಂಕರ’ (ಭೃತ್ಯ) ನೆಸಗುವುದೇ ‘ಕೃಂಕರೈ’ (ಸೇವೆ). ರಾಮಾನುಜರ ಪ್ರಸಾರ ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿಯೊಡಗೂಡಿರಬೇಕು. ಭಗವಂತನನ್ನು ‘ಭಕ್ತ ಪರಾರ್ಥಿ’ ನೆನಿಸುವುದಿದೆ. ಭಕ್ತಿ-ಭಕ್ತಿಗೆ ಅನ್ವಯವೂ ಅರ್ಥ. ದೇವರನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಲು, ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲು ಬೇಕಾದ ನಿವೇದನ ರೂಪವಾದ ‘ಅನ್ನ’ದ ಭಕ್ತಿ, ನಿವ್ಯಾಮ ಭಕ್ತಿ.¹⁹

ನಾರದ ಭಕ್ತಿಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಕಾರ, ಭಕ್ತಿ ಎಂದರೆ, ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪರಮಪ್ರೇಮ ವಿರಿಸುವಿಕೆ. ಅದು ನಿಷ್ಕಾರ್ಥಿ ಅದೊಂದು ಹಾಗೂ ಅಮೃತದಂತೆ ರಂಜಕರ, ಅನಂದ ದಾಯಕ ಅದದ್ದು.²⁰ ಭಕ್ತನಾದವನು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ಭಗವಂತನಿಗೇ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಅವನನ್ನು ಮರೆಯುವುದೆಂದರೆ (ವಿಸ್ಮೃತಿ) ದೂಷವನ್ನಾಹ್ವಾನಿಸಿ ದಂತೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ನಾರದರು. ಭಕ್ತಿಯು ಭಕ್ತನಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವವಾಗಲಿವುದು, ಅವನು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯ, ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ತೊರೆದು, ಅನವರತ ಭಗವದ್ಭಾವ ಪರನಾದಾಗ ಹಾಗೂ ಭಗವಂತನನ್ನು ಕುರಿತ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ಮಂತ್ರ, ತಲ್ಲೀನತೆಯಿಂದ ಪಾಡುವುದರಿಂದ, ‘ಅದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿ’ (ಸೂತ್ರ ೩೫-೩೬) ಮೂಲ ಸಿಹಿಯನ್ನು ಅಸ್ವಾದಿಸಿದಂತೆ, ಆ ಅನಿವಾರ್ಯ ಬಡ್ಡಿಸಲಸಾಧ್ಯ. ಇದರಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಅನವರತ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಭಾವ. ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧನವೆಂದೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತ ಹಾಗೂ ಭಗವಂತ ಪರಸ್ಪರ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡೇ ಹಂತ: ದೇವರಾತೀರ್ವಾದ, ಭಕ್ತನಭಕ್ತಿ, ಅಂಗ ನಾಟಕಾರ, ಕವಿ ಬೇಕ್ಸ್-ಪಿಯರ್ ಒಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: “ಈ ಕಾರ್ಪಣ, ಸೇತವಿರದಿದ್ದರೆ ದಿವ್ಯ ಚೇತನದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, ಅತ್ಯಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಆಗುವದನುಭವ” ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗ ಸುಲಭ ಅದದ್ದು. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳ ಆತರಣ, ಇದು ಹೀಗೆಯೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ವಹಣೆ ಇಲ್ಲ. ಕುಲಲೇವರ ಅರ್ಚಾರ್ ಎಂಬ ಶ್ರೀಪ್ರಭು ಪದ್ಧತರು.²¹ “ನಾಣಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವೂ ಬೇಡುವುದಿಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಪಾದತೆವಲಗಳಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಭಕ್ತಿ ಹೊರತು”²² ಎಂದು ಮೂರೆಯಡುತ್ತಾರೆ. ಭಕ್ತಿಗೆ ಜ್ಞಾನಸಾಧಕ ಅಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ, ಪೂಜಕವೂ ಆಗುತ್ತದೆ.ಭಕ್ತಿ, ಕೇವಲ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ ಅದರ ಫಲ ಅನಂತವಾದದ್ದು.²³ ಭಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ರಹಸ್ಯಾನುಭವ. ಅದು ಭಗವದನುಭವ “ಭಕ್ತಿಯೇಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲಲ್ಲಿಯೂ

ಬಳಸುವ ಮಾತು. ಆದರೆ ಆರ್ಥ ಬಲ್ಲವರು ರಹಸ್ಯಾನುಭವಿಗಳು. ಭಕ್ತಿಯು ಪ್ರೀತಿಯ ಒಂದಾಗಿಹೊಂದು ರೂಪ. ಪ್ರೀತಿಯು ರಹಸ್ಯವನ್ನು ... ಭಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಜೀವಕ್ಕೂ ಅದರ ಸ್ವಾವಿಗೂ ಆಗುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಪರ್ಕವಾಗಲು." ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯೋಗಕ್ಕೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿತ್ತಿದೆ :

ಮನ್ಯನಾ ಭವ ಮದ್ಭಕ್ತೋ ಮದ್ಯಾಜೇ ಮಾನವಮೃತಂ |
ಮಾಮೋವೈಷ್ಯಸಿ ಸರ್ವಂ ತೇ ಪ್ರತಿಜಾನೇ ಪ್ರಿಯಾಃ ಮಃ ||
ಸರ್ವಧರ್ಮಾನ್ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಮಾಮೇಕಂತರಣಂ ವ್ರಜ |
ಅಹಂ ತ್ವಾ ಸರ್ವಪಾಪೇಭ್ಯೋ ಮೋಕ್ಷಾಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಮಾ ಶುಚಃ ||

"ಭಕ್ತಮಾನ್ ಮೋಕ್ಷಿಯಃ" ಎಂದೇ ಗೀತಾಚಾರ್ಯ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ, ಭಗವಂತನನ್ನೆರಳಿಸಿ, ಭಕ್ತಿಯ ಅನುಭವ ಹೊಂದಿದ ಭಕ್ತನೊಬ್ಬನ ವರ್ಣನೆ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ :

"ವಾಗ್ ಗದ್ಯದಾ ವ್ರವತೇ ಯಸ್ಯ ಚಿತ್ತಂ | ರುದತ್ಯಭೀಷಣಂ ಹಸತಿ ಕ್ಷಚಿತ್ ಚ |

ವಿಲಜ್ಜ ಕಾದ್ಯಾಯಂತಿ ನೃತ್ಯತೇ ಚ | ಮದ್ಭಕ್ತಿಯೋಕ್ತೋ ಭೂವನಂ ಪುನಾತ್ ||" 24

ಇದೇ ಭಕ್ತಿ ಕುರಿತ ವಿವಿಧ ನಿರೂಪಣೆ, ಕಾರದರಿಂದ ಹಿಡಿದು ವಚನಕಾರರ ತನಕ ನಡೆದಿರುವುದು ವೇದನೀಯ.

ತುಕಾರಾಮ್ : ಹೇ ದೇವಾ-ನನಗೆ ಇದೊಂದನ್ನೂ ಮಾತ್ರ ದಯೆ ಮಾಡು
ನಿನ್ನನ್ನು ಪಾನು ಎಂದೆಂದೂ ಮರೆಯಕೂಡದು.

ಏಕನಾಥ : ಭಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ದೇವರಡಗೇ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ರಾಜಮಾರ್ಗ.

ದೀರಶ್ಯವ ಪಂಥದ ಶಿವಶರಣರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅದೆಷ್ಟು ವಚನ ಸೃಜಿತ ಆಗಿರುವುದೋ

ಬಸವಣ್ಣ : ೧. ಮನವಂಶ ಬೆರಗಿನಲ್ಲಿ, ತನು ಕರಗದಿದ್ದರೆ
ಸೋಂಕಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಳಕಗಳು ಹೊರಹೊಮ್ಮದಿದ್ದರೂ
ಕಂಡಾಗಲಿಲ್ಲ, ಜಲಂಗಳು ಸುರಿಯುವಿದ್ದರೆ,
ನಂದಿವಲ್ಲಿ ಗದ್ದದಂಗಳು ಪೊಯ್ದದಿದ್ದರೆ,
ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ಭಕ್ತರಿಗಿದು ಚಿಕ್ಕ ಎನ್ನಡಿ.

ಭಕ್ತ ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಸ್ನೇಹದಿಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಯಾರನ್ನೂ ನಿಂದಿಸ, ದ್ವೇಷಿಸ, ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಎಲ್ಲ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲೂ ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ.

: ೨. ನಾದಪ್ರಿಯ ಶಿವನೇಬರು, ನಾದಪ್ರಿಯ ಶಿವನಲ್ಲಿ
ವೇದಪ್ರಿಯ ಶಿವನೇಬರು, ವೇದಪ್ರಿಯ ಶಿವನಲ್ಲಿ
ನಾದಪ್ರಿಯನೂ ಅಲ್ಲಿ, ವೇದಪ್ರಿಯನೂ ಅಲ್ಲಿ
ಭಕ್ತಿಪ್ರಿಯ ಸಮ್ಯಕ್ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ.

ಅಲ್ಲವಂವೃಥಾ : ತನ್ನ ಮರೆದು ಇದಿರೆ ಪರಿದು ಇರುಬ್ಬರೆ, ಆತ ಭಕ್ತಿ, ಆ
ಶಿವಭಕ್ತನಿಗೆ ಶಿವನೊಲಿವನು. ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ನಾಡಿ
ನಡೆಯಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಡೆವಂಟು, ಶಿವನೊಲಿವುದು ಹೊಸ.
ಮರೆದು ಕೋಪಮರಿಯನುಗುಳಿ ಅರಿದು ಬಂದೆರಗಿದನೊಬ
ನುಡಿಗೆ ಒಲಿವನೇ ಸಮ್ಯಕ್ ಗುಣೇಶ್ವರರಿಂಗವು.

ಸಿದ್ಧರಾವು : ನೀನು ಭಕ್ತಿಪ್ರಿಯನೆಂದು ಮರೆಹೊಕ್ಕಿ ಕಾಯಯ್ಯ ಎನ್ನ
ಕವಲಸಿದ್ಧ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ.

ಇಂಥದೆ ಭಕ್ತಿಯ ಅಮೃತರಸವಾಹಿನಿ, ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವಹಿಸಿದೆ.

ಜೀವನದ ಗುರಿಯನ್ನು ತಲುಪಲು ತಿಳಿದವರು ಹೇಳಿರುವ ಸಾಧನಗಳು ಮೂರು:
ಕರ್ಮ, ಯೋಗ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿ. ಭಕ್ತಿಯೆಂದರೆ, ಅದೊಂದು** "ಪ್ರೇಮವೂರಿತ
ನಿಷ್ಠೆ" ಏಕೈಕ ಸುಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಈಶ್ವರವಾದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ
ವಾಗಿ ಅನುರೂಪವಾದದ್ದು.** "ಅದೊಂದು ಅಂತರಂಗದನುಭವ" ಹೇಗೆ ಎಲ್ಲಿ
ಅರಂಭ ಆಗುವದೆ ಹಾಗೂ ಹೇಗೂ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವುದೇ ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟ."
ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲ ಮತಧರ್ಮಗಳೂ ಭಕ್ತಿಗೆ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸ್ಥಾನ ನೀಡಿವೆ. ಗೀತಾಬಾರ್ಷ
ಭಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಅನೇಕ ಮುಖಗಳು,
ಮಾಹ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಾರದಭಕ್ತಿಸೂತ್ರ : "ಪರಮೇಶ್ವೇವರೂದ ಅಮೃತ ಸ್ವರೂಪ"

ಶಾಂಡಿಲ್ಯ ಸೂತ್ರ : "ಸಂಭಕ್ತಿಃ ಪರಾನುರಕ್ತಿರೀಶ್ವರೀ"
(ದೇವರಲ್ಲಿ ಪರಮಪ್ರೀತಿ-ಪ್ರೇಮವೇ ಭಕ್ತಿ.)

ಭಾಗವತ : ಅತೇತುತ ವ್ಯವಹಾರಯಾ ಭಕ್ತಿಃ ಪ್ರರುಚೋತ್ಸರೇಃ
(ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ನಿಷ್ಕಾಮ ಪ್ರೇಮ).

"ಎಕಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಕೋಶ" **ದ ಪ್ರಕಾರ, ಭಕ್ತಿ ವಿವಿಧ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ನಿರೂಪಿತ
ಆಗಿದೆ.

- ರಾಮನುಜಾಚಾರ್ಯ : "ಅಧಿಕ ಮೋಕ್ಷಾವಿಷಯಾಃ ಸ್ವೇಹಃ"
ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಹ, ವಿರೀನಭಾವ.
- ರಾಮನುಜಾಚಾರ್ಯ : ಸ್ವೇಹ ಪೂರ್ಮಾ ಅನುಧ್ಯಾನಮ್
- ವೇದಾಂತದೇಶಿಕ : ಮಹನೀಯ ವಿಷಯೇ ಪ್ರೀತೀರೇವ ಸ್ವೇಹ ಪೂರ್ಮಂ
ಅನುಧ್ಯಾನಂ ಇತಿ.

ಪ್ರೀತಿರೂಪಾವಸ್ಥೆ ಧ್ಯಾನಮ್ ಸಾಮಪ ಭಕ್ತಿಯೋಗಾಃ (ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರು):

4. ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕಾ : . ಉಪಕಾರತತ್ತ್ವಶ್ಚಾಃ ಸ್ವೇಹವಿಶೇಷಾಃ
ಇದು ಪದ್ಧಾಂತಾರ್ಥ ಭಕ್ತಿನಿರೂಪಣೆಗೆ ತುಂಬ ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಸರ್ವತೋ ಅಧಿಕಾಃ
ಸ್ವೇಹಾಃ ಭಕ್ತಿಃ-ವರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಹ ಬೆಳೆಸುವಿಕೆ.

"ಭಕ್ತಿಯು ವೇದಾಂತ ತತ್ತ್ವ ಶಾಖೆಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಹೀಗೆ: ಅದ್ವೈತ-ತನ್ಮಯ ಐಕ್ಯ
ದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ದಾಸ್ಯ-ಸಖ್ಯೆ, ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಶರೀರತ್ವ, ತನ್ಮಯತ್ವ, ದಾಸತ್ವ,
ಸೇವಕತ್ವ, ಕಾನ್ಯತ್ವ (ನಾಯಕಿ ಭಾವ)"**

ವಿಷ್ಣುವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮ ಪ್ರೀತಿ, ಪರಮಸ್ವೇಹವೇ ಭಕ್ತಿ. "ವಾಸುದೇವಭಕ್ತಿ
ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ"ಯೇ ವೇದಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಕಂಡ ಕೊಂಡ ಮೂಲಭೂತವು. ಇದು
ಶ್ರೀ. ಪೂ. ೪-೩ನೇ ಶತಮಾನದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ದಾಖಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.
ವಿದೇಹಿ ಪ್ರದಾಸಿಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಚಿಂತನೀಲರನ್ನು ಪ್ರಸಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗ್ರೀಕ್
ಭೂಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಾದ ಮೊಸ್ಟನೀಸಸ್ ಹೇಳಿಕೆ ಹೀಗಿದೆ : ರಾಜ ಪುರೂರದನ
ನೇನೆಯ ಸಂಗತ ರಾರಂಗಕ್ಕೆ ಹರ್ಕ್ಯೂಲಿಸ್ ವೀರನ ವ್ಯತಿಮಯನ್ನು ಪಂದವಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ
ಒಯ್ದರು. ಟೆಟೊರಸ್ ನಡಿಯ ದಂಡ ಮೇಲಿರುವ ಬೌರಸೇನಿ, ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ
ಹರ್ಕ್ಯೂಲಿಸ್ ಎಂದರೆ ಒಂದುಮಾತು: "ಈ ಹರ್ಕ್ಯೂಲಿಸ್ ಯಾರು ? ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ.
ಅವನೇ ಯಮುನಾ ನದೀ ದಡದ ಮಧುರೆಯನ್ನು ಉಪ್ಪಿಸಿದ್ದಾನು. ಕಂಪನನ್ನು ಕೊಂಡ
ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಂದವಳಿಗೆ ಮಾಡಿರುವುದು." (ಭಾಗವತ) ಇದರಿಂದ
ಪತಂಜಲಿಯ ವೇಳೆಗಾಗಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ
ಲಾಗಿರುವಂತೆ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. "ವಾಸುದೇವಾಭ್ಯಾಂ ಅರ್ಹಾಣಾಭ್ಯಾಂವ್ಯಸಾ"
ಎಂದರೆ ಸರ-ಸಾರಾಯಣಿ ಒಂದೇ ವಿಂದು. ಅರ್ಹಾಣ "ವಾಸುದೇವರು ಅವತಾರ
ಸ್ವರೂಪವೆಂದೂ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ. ಭಾರತದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮದಿಂದ ಭೀಮಾರ್ಹಾಣರು
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕೇವಲ ಮಾನವನಾಗಿ ಕಾಣದೆ ಅವನನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರವೆಂದೇ
ತಿಳಿದಿದ್ದರೆಂದು ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ತಾವುಗಳ ಆಧಾರದಿಂದಲೂ ಗುರುತಿಸಿ
ಬಹುದು ಶ್ರೀ. ಪೂ. ೩ನೇ ಶತಮಾನದ ಹಾಥಿಯಾಡ ಶಿಲಾಶಾಸನವೇ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ಪಾಠಮ್ಯಕ್ಕೆ
ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಆಧಾರ.** ಇದು ಬ್ಯಾಕ್ಟ್ರೀ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ

“ವಾಸಂದೇವ” ಶಬ್ದ ಉಲ್ಲೇಖ ಆಗಿರುವುದು ವಿಷ್ಣು ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಭಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯ ಗುರುತು ಗಳನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು.

ಇದರ ವಿರುದ್ಧ ಬೌದ್ಧ, ಜೈನ ಧರ್ಮಗಳಂಥ ನಿರೀಶ್ವರವಾದ ಸಾರಂವ, ಕರ್ಮಕಾರಣಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮತಧರ್ಮಗಳು ಶಲೆ ಎತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಕಾಲ ಕಳೆ ದಂತೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಜಟಿಲತೆ, ಕೂನ್ಯವಾದ, ಜನತೆಗೆ ರಚಿಸಲಿಲ್ಲ. ಬೌದ್ಧರ ಭೋಗ ಜೀವನ ಅವರ ಧರ್ಮಕ್ಕೇ ಮಂಕುಬಾಯಿತು. ಇದರಂತೆಯೇ ಕ್ರಿ. ಶ. ೨ನೆ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿ ಬಂದ “ಆಳ್ವಾರರು” ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಚಾರಕರಾಗಿ ಹೆಸರು ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಈ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಪಾಂಚರಾತ್ರಗಮ^{೨೨} ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ದುಂದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೬ನೇ ಆರಂಭ ಕಾಲದಿಂದ ೯ನೆ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಬಾಳಿ ಬೆಳಗಿದ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಆಳ್ವಾರರು ಹನ್ನೆರಡು ಜನರಾದರೂ ಪೆರಿಯಾಳ್ವಾರ್, ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರ್, ಮುಂತಾದವರು ವೈಷ್ಣ- ವತ್ವ, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ, ತನ್ನ ಪಾಂಚ್ರ, ಬೆಳವಂಗೆ ಹಾಗೂ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿನ ಇದು ಪ್ರಸರಿಸಲು ಕಾರಣಪುರುಷರಾದರು. “ಆಳ್ವಾರ್” ಎಂದರೆ “ಆಳುವವರು”,^{೨೩} “ಭಗವಂತನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುವವರು”, ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆದ್ವಿ ಮಂಕುಗ- ದವರಂ ಎಂದೆಲ್ಲ ಅರ್ಥ. ಅವರು ಕಾಡಿನಿಂದ (ನಾಲಾಯಿರ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧಮ್) “ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಸಾವಿರ ದ್ವಾದಶ ವೇದಕ್ಕೆ” ವೇದ, ಉದನಿಹತ್ತಿ, ಪುರಾಣಗಳೇ ಆಧಾರ. ಆಳ್ವಾರರು ಸಂಗಣೋಪಾಸಕರು. “ಅರ್ಚಾವಿಗ್ರಹ” ಅಥವಾ ಭಗವಂತನ ಇಷ್ಟ ಸ್ವರೂಪದ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸುವಂಥವರು. ಇದನ್ನೇ ಸಂಗಣೋಪಾಸನೆಯೆಂದೂ ಕರೆಯುವುದು. ಅಂತೆಯೇ ಪಾಂಚರಾತ್ರ ಆಗಮಗಳು ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದೊಡನೆ ಅವರನ್ನು ಖಚಿತ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕರೆದೊಯ್ದವು. ಇದೇ ಪಥವನ್ನೇ, ಪಂಥವನ್ನೇ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಹರಿದಾಸಮಠಪುರುಷರು ಅನುಸರಿಸಿ, ಇನ್ನೂ ಮುಂದುವರಿದರು. ಆಳ್ವಾರರ ಪ್ರಕಾರ, ಈಶ-ದಾಸಭಾವ, ಈ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬೆಸೆಯುವ ಕೊಂಡಿಯೇ ಭಕ್ತಿ. ದೇವರು ಅತ್ತೆಯ, ಜೀವ ಅತ್ತೆ. ಸ್ವಾಮಿ ಅವನು, ಭಕ್ತ ನಿಮಾಸು ದೇವರಲ್ಲಿ “ಪ್ರಪತ್ತಿ” ಅಥವಾ “ತರಣಾತಿ” ಪರಮ ಸಾಯಂಬ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾದಿ. ಸ್ನೇಹದ ಕೊಂಡಿಯಾದ ಈ ಭಕ್ತಿ, ಜೈವದಿಂದ ಚೇತಕ್ಕೆ “ಪ್ರಸಾದ” ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ, ಚೇತದಿಂದ ಜೈವಕ್ಕೆ “ಭಕ್ತಿ” ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆಳ್ವಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಶೈವ ನಾಯನ್ಮಾರರು ಭಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗ ವನ್ನು ಆತ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಶಿವನುಮಾಸನೆಯಾಗಿ ಬಳಸಿ, ಕ್ರಮಿಸಿದರು. ಆಳ್ವಾರರ ತರುವಾಯ ತಮಿಳು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ ಅನೇಕ ಆಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ನಾಥಮಂನಿ ಮೊದಲಿಗರು. ಇವರು ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರರು (ಇವರ ಹೆಸರು ಶಬ್ದಗೋಪ- ನೆಂದೂ ಕರೆಯುವುದು) ಬರೆದ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನೇ ಪ್ರಸರಿಸಿದುದಲ್ಲದೆ ನ್ಯಾಯ

ತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಬರೆದರು. ಇದರಲ್ಲಿ ವಿವಿಧಾದ್ಯಂತದ ಕುರುಹುಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ನಾಥಮುನಿಗಳ ಸಂತರ (ಕ್ರಿ. ಶ. ಸು. ೯೨೦) ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾದವರು ಯಮುನಾಬಾರ್‍ಯರು. ಇವರನ್ನು 'ಅಳವಂದಾರ್' ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. (ಚೋಳ ಅರಸನರಾಜೆ ಪ್ರೀತಿ ಯಿಂದ 'ಅಳಲಂ ಬಂದವರು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತಮಿಳಲ್ಲಿ ಕರೆದ ಹೆಸರು.) ಯಮುನವರು ಗೀತಾರ್ಥ ಸಂಗ್ರಹ ಬರೆದರು. ಭಕ್ತಿಗೆ ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮ ಸಾಧನಗಳೆಂದೂ^{೨೨} ಪ್ರತಿ ಪಾದಿಸಿದರು. ಯಮುನರ ಸಂತರ ಬಂದವರೇ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರು. ವಿಶ್ವಾ ದ್ಯಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ, ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದವರು. ಭಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗ ಪ್ರವರ್ತಕರೂ ಹೌದು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇವರು "ದೇವರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನ. ಜಾತಿ, ಕುಲ ಅವನಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಸಾರಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ಪರಿಜನರನ್ನು "ತಿರುಕುಲತ್ತಾರ್"^{೨೩} (ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕುಲದವರು) ಎಂದು ಕರೆದು ಅವರಿಗೆ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರು. ರಾಮಾನುಜ ಮತ, ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಮತವೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಇದು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬೆಳೆಯಿತೆ ವಿನಃ ಉತ್ತರದಡೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ.^{೨೪}

ಕ್ರಿ. ಶ ೯ನೇ ಶ.ದ ಅನಂತರ ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವೈಷ್ಣವ ಸಾಧು ಸಂತರು ಬಂದರು. ರಾಮಾನಂದ, ಕದೀರದಾಸ, ತುಲಸೀದಾಸ, ಮಿರಾಬಾಯಿ, ಏಕನಾಥ್, ಚೈತನ್ಯ, ಚಂದೀದಾಸ, ಜ್ಞಾನದೇವ, ತುಕಾರಾಮರೆಂಥ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ವರು, ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರು (ವಚನಕಾರರು), ಹರಿ ವಾಸರು, ಎಲ್ಲರೂ ಬಂದೂ. ತಮ್ಮ ಭರ್ಮ, ಮತಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಇವಲ್ಲರೂ ಸಮಾಜದ ಪ್ರತಿಬಂಧಗಳಿಗಾದ ಜಾತಿ, ಕುಲ ಮೊಪ್ಪಿದವರಲ್ಲ. ಉತ್ತರದ ರಾಮಾನಂದರ ಪ್ರಿಯ ಶಿಷ್ಯ ಕದೀರ, ನೇಯ್ಗೆಯವನು, ಮುಸಲ್ಮಾನ, ಧನ್ನಾ ಎಂಬಂತೆ ಒಕ್ಕಲಿಗ. ಕದೀರ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫೯೮ ಸು) ಜಾತಿ, ಮತ, ಯಾತ್ರೆ, ವೃತ್ತ, ಉಪವಾಸ ಎಲ್ಲ ಬಂಧಗಳನ್ನೂ ಕಿತ್ತೊಗೆದನು. ಒಳ್ಳೆಯ ಆಚರಣೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

ಕದೀರನಂತೆಯೇ ಬಂದವರು ತುಲಸೀದಾಸ (ರಾಮಚರಿತ ಮಾನಸವೆಂಬ ರಾಮಾಯಣ ಕಾವ್ಯಬರೆದವರು) ಭಕ್ತಿ ಮಿರಾ ಬಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಚೈತನ್ಯರು. ಇವರದ್ದೆ ಒಂದು ಪಂಥವೇ ಬೆಳೆದಿದೆ. ಹೀಗೆಯೆ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಹರಡಿದ ಭಕ್ತಿ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಪಂಥರಾವ್ವರದ ಪುಂಡರೀಕ ವಿಠಲನ ಭಕ್ತರಾದ ಜ್ಞಾನೇಶ್ವರನೇ ಅಧಿಪ್ತಾತ್ಮ. ಈವಲ ಭಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ದೇವರೊಲಿಮೆ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದು ಇವರ ಮತ. ಆಗ್ಗೆ ಒಂದ ಭಕ್ತರು ಅನೇಕ. ಇದರಲ್ಲಿ ದಾಮಾಚಿವಂತನೆಂಬಾತ ಹೆಸರಾಂತ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತ. ವಿಠಲ ಇವನ ನೋವು ತಡೆಯಲೂ ತಾನೇ ಹೊಲೆಯ ಮೇಪೆಧರಿಸಿ, ಭಕ್ತನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದನೆಂದೂ ಪ್ರೀತಿ ಇದೆ. ಜ್ಞಾನದೇವನ ನಂತರ ಬಂದವನು ಏಕನಾಥ. ಈತ ಭಾಗವತವನ್ನೆ ಬರೆದ ಸಂತ ಕವಿ. ಅನಂತರ ಬಂದವ ತುಕಾರಾಮ. ಇವನು ವಿರಲನ ಅಂತರಂಗ ಭಕ್ತ. "ವಾರಕರಿಪಂಥ" ಇವನಿಂದಲೇ ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದು ಜಾಗೂ "ಅಳಿಂಗ" ಭಂದ್ರಸ್ಥಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸ್ತೋತ್ರ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದುವರೆಗೆ ನಾವು

ಬಾರತದ ವಿವಿಧೆಡೆ ಭಕ್ತಿಶಂಭ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಹಾದಿ ಗಮನಿಸಿದವು. ಕರ್ಣಾಟಕ ದೃಷ್ಟಿಯೂ ಈ ಭಕ್ತಿಶಂಭ ಶಿವಶರಣರಿಂದ, ಪರಿದಾಸರಿಂದ ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಯಿತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿಯ ನಿರೂಪಕರಾದ ಕುರಿತ ಕಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಒಂದೆಯೇ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅವರೂ ದಾರದ ಭಕ್ತಿ ಸ್ವರೂಪ ಅದೇಂಥ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ವರೂಪದ್ದೆನ್ನಲು, ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದೆರಡು ಪರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯವಲ್ಲ ಭಕ್ತಿಯ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಪ್ರತಿರೂಪವೆಂದು ಬಿಳಿದು, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ, 'ದಾಸೋಹಂ ಶವದಾಸೋಹಂ' ಎಂದು ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು, "ಫಲನಿವಾ ಬಾಳ್ವದಕ್ಕೆ, ಸಿದ್ಧಿ ನಿಲಮನು ಗುಣಗಳ ತಿಳಿದು ಭಜಿಸುವುದು" ಎಂದು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ, ಭಕ್ತಿ ಕುರಿತ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಪೂರ್ವ ಪುರುಷರೊಡನೆ ಮಾಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಪರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ ಕುರಿತು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಪರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ ಮತ್ತು, ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ಕುರಿತು ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಆಧಾರಗಳಿರುವುದು ಪರಿದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ, ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಆದಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ ಆಧಾರ (ಸಾಮಾಜಿಕ, ರಾಜಕೀಯ) ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಆದಿನ ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸವೂ ಉಲ್ಲೇಖಾರ್ಹವೆ.

ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಅಶಾಂತಿ, ರಾಜರು ತಮ್ಮ ಆಳ್ವಿಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಮಹದಾಶೆ, ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತ ಆಕ್ರಮಿಸಲು ಆವಕಾಶವಿತ್ತಿತು. ವೈಷ್ಣವ ಭಕ್ತಿ ಕೂಡ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ದಾಂಗುಡಿಯಿಟ್ಟು ಬೆಳೆಯಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಆರಂಭದ ಪಂಪ, ಜೈನ ಧರ್ಮವಲಂಕಿ. ಇದರಿಂದ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಆದಿನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕಂಡಂತೆ ತಿಳಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಅಂದಿಷ್ಟು ಪರಿಚ್ಛೇದ ಗಮನಿಸಬಹುದು :

1. ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ-ಜೈನ ಧರ್ಮ-ಕ್ರಿ. ಶ. ೪ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ
2. ಜೈನ ಧರ್ಮ-ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ-ಕ್ರಿ. ಶ. ೪-೫ನೇ ಶತಮಾನ.

ಈ ಮಾತಿಯ ಅಂದೋಲನಗಳು ಬೇರೆ, ಪುರುಷಗಳಲ್ಲಿ ಆಡಿಕೆ ಆಗಿ, ಬಿತ್ತರಗೊಂಡಿದ್ದ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವುದು. ಅನಂತರ ಬಂದ ಕರ್ಣಾಟಕ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರಿಂದ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಪುನರುಜ್ಜೀವಿತಗೊಂಡಿತೆನ್ನಬೇಕು. ಕಂಚಿಯ ಪಲ್ಲವರು ಶೈವರಾಗಿದ್ದಂತೆ, ಅವರ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಬಾದಾಮಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯರು ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮವನ್ನೆತ್ತಲೆಂದಿರುವರಾಗಿದ್ದರು.

3. ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ-ಕ್ರಿ. ಶ. ೬ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ೮ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೂ.
4. ಶೈವಧರ್ಮ, ಜೈನಧರ್ಮ, ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮ : ೮-೧೦ ಕ್ರಿ. ಶ. ರವರೆಗೆ ಇದ್ದರು.

(ಆಗಲೇ ಆದಿನ ಪಂಪ ಕ್ರಿ. ಶ. ೯ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತರೂ ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವವಾಚಾರವಿಜಯ ಬರೆದು ಅವರ ನಂತರ ಬಂದ ರಷ್ಕೆ ೧೦ನೇ ಶ.ದಲ್ಲಿ ಸಾಹಸ

ಭೀಮ ವಿಜಯ [ಗದಾಯುದ್ಧ] ಹಾಗೂ ಅಜಿತ ಪುರಾಣವನ್ನು ಬರೆದನು. ವೈಷ್ಣವ ಪಾಂಡಿಪುರಾಣ ಹಾಗೂ ಭುವೈಕರಾಮಾಭ್ಯುದಯ ಕಾವ್ಯ ಬರೆದನು. ಈ ಮಾರ್ಗ ಸಾಹಿತ್ಯ ೧೦ನೆ ಶ.ದವರೆಗೆ ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ಆನಂತರ ಜೈನಧರ್ಮ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಿತು. ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮ-ಶೈವಧರ್ಮಗಳೆರಡೂ ಪರಸ್ಪರ ಜನಮನ್ನಣೆಗೆ ಪಾತ್ರ ವಾದವು. ಶೈವಧರ್ಮದಿಂದ ಹೊರ ಹೊಮ್ಮಿದುದೇ ಅನುಭಾವ ಪಂಥ.²²

5. ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮ-ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧ ರಿಂದ ೧೨ರ ವರೆಗೆ ಬೆಳೆಯಿತು.

6. ವೀರಶೈವಧರ್ಮದ ಉದಯ-ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆ ಶತಮಾನ.

ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ಶ್ರವಿಸಿದವರು, ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದ ಆಳ್ವಾರ್ ಮಹನೀಯರು, ರಾಮಾನುಜರು, ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ. ಶಂಜಾಪೂರಿನ ಕುರೋತ್ತಂಗ ಚೋಳನೆಂಬ ರಾಜನ ಆಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದ ರಾಮಾನುಜರು ಕರ್ಣಾಟಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವರ್ಷ ನೆಲೆ ನಿಂತರೂ ಇದನ್ನು ಕರ್ಣಾಟದಲ್ಲಿ "ಸಂಕ್ರಮಣ ಯಾಗ"ವೆಂಬ ಕರೆಯಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮಕ್ಕೂ, ಶೈವ ಧರ್ಮಕ್ಕೂ ಆಗ ತಾನೆ ಉದಯಿಸಿದ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮಕ್ಕೂ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಭರ್ಷಣೆ ಇದ್ದೇ ಇತ್ತು. ರಾಮಾನುಜರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮ, ವಿಕಿಚ್ಛಾದ್ವೈತವೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿದ್ದ ಅದರಲ್ಲಿನ ಆದ್ವೈತ ಲಕ್ಷಣ, ಅದನ್ನು ಮಂತ್ರ ಆಗಿರಿಸಿಲ್ಲ. ನಿಜವಾದ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮವನ್ನೂ ವೈದಿಕ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಪುನಶ್ಚೇತನಗೊಳಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರೆಂದರೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು. ಇವರ ದ್ವೈತತತ್ವ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೇ ಒಂದು (ಒಂದೇ ಶ.) ವಿಕಿಷ್ಟ ತಾತ್ವಿಕ ಕೊಡುಗೆ. ಹಾಗೂ ಇದೇ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮದ ಸಮರ್ಥ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ಬದ್ಧ ಆಗಿ ನಿಂತದ್ದು. ಇದಕ್ಕೆ ಮಂಜು ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ಥಾಪನೆ ಆಗುವ ಮೊದಲು ಇದ್ದ ಮತ ಧರ್ಮಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಮತಾಂತರ ಹೇಳಿದರೆ, ಆಗ, ಕರ್ಣಾಟಕ ಹರಿದಾಸ ಸಂತರ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನೂ ಕುರಿತು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ದ್ವೈತತತ್ವಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ವ್ಯಕ್ತರಾದ ಆಗಿದ್ದ ಮೊದಾಂತ ಶಾಖೆಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಎರಡು. ಶಂಕರರ ಆದ್ವೈತ ಹಾಗೂ ರಾಮಾನುಜರ ವಿಕಿಚ್ಛಾದ್ವೈತ. ಇವರ ಜತೆ ಪ್ರತಿಪರ್ಧಿಯಾಗಿದ್ದ ಶೈವಧರ್ಮ, ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ಚಾವಾಳ ಮತ ಖಿಲ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ಜೈನ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮಗಳು. ದ್ವೈತತತ್ವ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಬಲ ವಾಗಿ ಆದ್ವೈತವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿತು. ಅದಿಂತೆರವರು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಇತರ ನಿರೀಶ್ವರವಾದವುಳ್ಳ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದರೂ ಅವರ 'ಆದ್ವೈತವಾದ' ದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆಯ ಹೆಜ್ಜೆ ಒಗ್ಗಟ್ಟೇ ಮೂಯೆ, ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೆ ಸತ್ಯ ಎಂದಾಗ ಇಲ್ಲಿನ ಬದುಕು ಬರೀ ಭ್ರಮೆ ಎಂದೆನಿಸಿತು. ನಿರಾಶಾವಾದ ತಲೆ ಎತ್ತಿತು. ಶಂಕರರು ಅನಂತರ ಬೋಧಿಸಿದ ಭಕ್ತಿ ಆಥವಾ ವೈಷ್ಣವ ಪೂಜೆ ಏನೂ ಸಫಲವಾಗಿಲ್ಲ. ಭಗವಂತ ಭಕ್ತರ ಈಶದಾಸಭಾವನೆಯ ನಿಜವಾದ ಭಕ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪ. ಅದನ್ನು

ಶಂಕರರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಅನಂತರ ಬಂದ ನಾ ಭವೋನಿಗಲಂ, ರಾಮಾನುಜರು ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಪ್ರಪತ್ತಿ (ಶರಣಾಗತ ಭಾವ) ಯನ್ನೂ ಬೋಧಿಸಿದರು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮಂತ್ರರು ಪಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸಮರಾಗಿ ಅವನ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವರೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದು-ಪಾರಾಯಣವನ್ನು ಆಪ್ತಮಾಯ, ನನ್ನಿಸರಿಲ್ಲ ನಿಜವಾದ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ದೇವರೇ ಸರ್ವಸ್ವ, ಸರ್ವಶಕ್ತಿ, ಯಾರಿಗೂ ನಿಲಕದಂಧವನೆಂಬ ಭಾವ. ಮಂತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮ-ಪರಮಾತ್ಮರೂ ಒಂದೇ ಆದ ರೊಂದಿಗೆ, "ಸಂಸಾರ"ದ ಅಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಪತೆ ಇರಬೇಕು ? ಒಬ್ಬರು ಬೆಚ್ಚು ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಕಡಿಮೆ ಏಕೆ ? ಭಕ್ತ ನಾರಾಯಣನೇ ಪರದೈವ, ಅವನೇ ಗತಿ-ಹೆಚ್ಚಿನವನೆನ್ನಬೇಕು ? ಈ ತೆರನಾದ ಅನೇಕ ವಾದವಿವಾದ ನಡೆದವು. ರಾಮಾನುಜರ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಶಂಕರರಿಗಿಂತ ಮುಂದೆ ಹೋದರೂ, ಈ ಕೆಲವು ನ್ಯೂನತೆಗಳಿಂದ ಅದು ಅದ್ವೈತವೆಂದೇ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿತು ರಾಮಾನುಜರ ಭಕ್ತಿಗೆ ಭದ್ರವಾದ ತಾತ್ವಿಕ ತಳಪಾಯ ಇರದಾಯಿತು. ಇದ್ದಲ್ಲವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ, ಎಲ್ಲ ಪೂರ್ವ ವೇದಾಂತ ಶಾಖೆಗಳನ್ನೂ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ, ಜೀವಾತ್ಮ-ಪರಮಾತ್ಮರ 'ಈಶದಾಸ ಭಾವ' ಸಂಬಂಧ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಕುಂದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಜಗತ್ತಿನ ಸರ್ವಶಕ್ತಿ, ಅವನೇ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಬಲ್ಲಾತ, ಇಹದ ಜಂಜಾಲದಿಂದ ವಿಮೋಚನೆ ಹೊಂದಲು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದ ನೈಜತ್ವಭಾವ ತಿಳಿಯುವುದೊಂದೆ ಮಾರ್ಗ, ಅವನನ್ನು ನಿಷ್ಕಾಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ದೃಢವಾಗಿ ನುತಿಸುವುದೇ ಏಕೈಕ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಘೋಷಿಸಿದವರು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು. ಇವರಿಗೆ ಅನಂದ ತೀರ್ಥರೆಂದೂ ಇನ್ನೊಂದೂ ಹೆಸರು. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಕಾರ, ಭಕ್ತಿಯೆಂದರೆ, "ಮಹಾಪಾತ್ಕಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ವಸ್ತು ಸುದೃಢಃ ಸರ್ವತೋಧಿಕಃ ಸ್ವೇಹೋ ಭಕ್ತಿರಿತಿ ವೈಕ್ಯಕ್ತೃಯೋ ಮಂತ್ರಿಸೌಖ್ಯಾನ್ಯಥಾ." ದೇವರಲ್ಲಿ ಎಣಿಯಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಅಧಿಕವಾದ ಹಾಗೂ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿ ಅವನನ್ನು ಅರಿಯುವ ಮಹಾಪಾತ್ಕಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು. ಈ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನ ಇದ್ದು ಮುಂದೆವರಿಯುವುದರಿಂದ ಈಶದಾಸಭಾವವೂ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಹರಿ ಪಾರಮ್ಯವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ವೇದಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಿದರು. ಹಾಗೂ ಪ್ರಮೇಯ ಸತ್ಯ, ಭ್ರಮೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದೂ ವಾದಿಸಿದರು. ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರ ಭಸ್ಮತೆಯಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ ಈ ತಾರತಮ್ಯಭಾವ ಜೀವ ಜೀವರಲ್ಲೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಆಚಾರ್ಯರ ಈ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಹರಿಭಕ್ತಿಯೊಡಗೂಡಿ ಮುಂದೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ, ಪ್ರಸರಿಸಿದವರು ಕರ್ನಾಟಕದ ಹರಿದಾಸರು ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಮರಾಠೀತರಾದವರೂ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸೇವೆ, ಹಾಗೂ ದ್ವೈತ ಮತ ಪ್ರಸಾರವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ನಡೆಸಿದರು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಕರ್ನಾಟಕ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ ಯಾವಾಗ ಒಂದುತೆಂದು ಇನ್ನೂ ಖಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ. ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ವಾದವಿವಾದ ನಡೆದಿರುವುದರೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ

ವಾಗಿ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಉಗಮದ ಕಾಲ ಇಂತಿದ್ದ, ಎಂತು ಹೇಳಬಹುದೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ದೊರೆತ ಆಧಾರ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ವಾಸ್ತವ ಕಾದಿಕವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರೇರಣೆಗಳು

ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೂಲ ಕುರಿತು ತಿಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಅಂಶ ಗಮನಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕ. ಒಂದನೆಯದು, ಭಾಗವತಧರ್ಮ, ಎರಡನೆಯದು, ವಚನಕಾರರ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಹರಿದಾಸರು ಎಚ್ಚರವಿಟ್ಟು ಕೈಬಿಟ್ಟಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಭಾಗವತಧರ್ಮ, ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು, ವಂಶಸ್ಥಾಪಾರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹಾಗೂ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಶಕ್ತಿಯ ಆದರೂ, ಸ್ವಾರ್ಥ ಭಾಗವತ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಬಂದ ದಾಸರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಬಂದ ವೈಕುಂಠದಾಸರದ್ದೂ ಒಂದು ನಿದರ್ಶನ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎರಡೂ ಅಂಶ ಕುರಿತು ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮದ ಕಾಲವೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

ಭಾಗವತಧರ್ಮ

ಭಗವಂತನನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವೇಚಿಸುವ ಧರ್ಮವೇ ಭಾಗವತಧರ್ಮ. 34 ಇದನ್ನು ಯಾರು ಯಾವಾಗ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರೋಂದನ್ನಾಗಲೀ, ಯಾವ ಕಾಲವದ್ದಾಗಲೀ ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. "ಎಂದಿನಿಂದ ಭಗವಂತನೊಬ್ಬನಿದ್ದಾನೆಂಬ ಅನುಭವ ಜನರಿಗಾಯಿತೋ, ಎಂದಿನಿಂದ ಜನರು ಭಗವಂತನು ದೊಡ್ಡವರು, ಅವನ ಅನುಗ್ರಹ ದಿಂದ ತಮ್ಮ ಉದ್ಧಾರ ಆಗಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾರಂಭಿಸಿದರೋ, ಎಂದಿನಿಂದ ಅವರು ಈ ಭಗವಂತನ ಭಜನೆ ಮಾಡಿದರೋ ಅಂದಿನಿಂದ ಭಾಗವತಧರ್ಮದ ಉದಯವಾಯಿತೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು." 35 ಅಂತೆಯೇ ಹಿಂದೂ ವೇದಾಂತದ ಮೂರು ಶಾಖೆಗಳಾದ ಆದ್ವೈತ, ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ, ಹಾಗೂ ದ್ವೈತತತ್ವಗಳು ಹುಟ್ಟುವ ಮುಂಚೆಯೇ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯ ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ. ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಹಿಂದೆಯೇ ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದೇವೆ. ಭಾಗವತಧರ್ಮ, ವೇದಾಂತದ ಮೂರು ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಿಗೆ ಸಮಾನ ಆದದ್ದು. ಧರ್ಮ ಎಂಬ "ಕೇವಲ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಂತರ್ಭೂತ ಮೂಲವೆಂಬುದು", ಅದು ಸಹಜವಾಗಿ ತಾನೇ ಜನಿಸಿ, ಬಾಳುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ತಾಗಿಯೇ ಅನುಸರಿಸುವವರೂ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. "ದಯೆಯೇ ಧರ್ಮದ ಮೂಲ ವೆಯ್ಯಾ" ಎಂಬ ವಚನಕಾರರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಬಹುಮುಖ್ಯ ಸ್ವಭಾವ ಕುರಿತ ವಿವೇಚನೆಯಿದೆ. ತಾಗಿಯೇ, ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಾತಿ, ಕುಲ, ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮೀರಿ ನಿಲ್ಲುವುದು, ನಡೆವುದು, ಧರ್ಮ. ಇಂಥ ಧರ್ಮ ಕೇವಲ ಪ್ರಜ್ಞೋದ್ಭವ ಅಗದೆ ಪ್ರಜ್ಞೋದಕ, ಪ್ರೀತ, ಪೂಜೆವು ಆಗಬೇಕು. ಭಾಗವತ ಧರ್ಮವು

ಅಂಥ “ಪ್ರಕಾಶಾಭಿಧಿತ ಧರ್ಮ”. ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಈಶವಾಸ ಭಾವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೆನಿಸಿರುವ ಹರಿದಾಸ ಭಾಗವತಧರ್ಮವೂ ಅಂಥದ್ದೆ. ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರ ಹೆಸರನ್ನು ಕುರಿತೇ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಯಾರೋ ಮಂತ್ರನೀಯರು ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ:

ಪ್ರಹ್ಲಾದ ನಾರದ ಪರಾಶರ ಪುಂಡರೀಕ ವ್ಯಾಸ ಅಂಬರೀಷ
ಕುಕಿ ಶೌಕ ಭೀಷ್ಮಧಾರ್ಮ್ಯಾಃ
ರುಕ್ಮಾಂಗದ ಅರ್ಜುನ ಮಧ್ಯ ವಿಭೀಷಣಾದೀನಃ ಪುಷ್ಪಾಧಿಮಾನ್
ಪರಮ ಭಾಗವತಾತ್ ಸ್ಮರಾಮಿ ||

ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಕಾರ ಹಾಗೂ ಹಿಂದೂ ವೇದಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರುತಯುಗದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನೇ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಭಾಗವತ. ದೇವರು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಇದ್ದಾನೆಂದು, ಕುಭದಿಂದ ನೆರವರಿಯನ್ನು ಕರೆ ತಂದ ಭಕ್ತಿಪುಂಗವನಿಹಣೆಯಾದ ಎಲ್ಲರೂ ಬಲ್ಲರು. ಹಾಗೆಯೇ ನಾರದ ಮಹರ್ಷಿಗಳು, ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ, ಭಕ್ತಿಗೀತೆ ನಾರದರ ಹೆಸರನ್ನೇ ಮುಂದೆ-ವರಿಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಭಾಗವತಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಗಾನಲೋಕರು, ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿಸೂತ್ರಕಾರರೂ ಅವರೂ ನಾರದರು. ಅನಂತರ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಶ್ರೀ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮಂನಿಗೊಂದ ಕಲಿತು, ಅದನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯದ ನೆರವಿನಿಂದ ಸುಶ್ರಾವ್ಯವಾಗಿ ಹಾಡಿದರೆನ್ನಲಾದ ರಾಮಚಂದ್ರನ ಮೆಳ್ಳೆಳಾದ ಲವಕುಶರು. ಇದನ್ನು ರಾಮಾಯಣದ ಉತ್ತರಕಾಂಡ ಉದಹರಿಸುತ್ತದೆ. “ರಾಮಾಯಣ ರಾಮಭದ್ರಾಯ ರಾಮಚಂದ್ರಾಯ ವೇದಸೇಃ | ರಘುನಾಥಾಯ ನಾಥಾಯ ಸೀತಾಯಸಾಃ ಪತಯೇನಮಃ||” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಮುಪ್ಪರಾದಿಯಾಗಿ ನೆರೆದಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ಹೇಗೆ ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದರೇಂಬುದನ್ನು ಡಿ. ವಿ. ಜಿ. ಹೆಮ್ಮೆ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣದ ಮುನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಿಳಿಸಿರುವುದು ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ಇರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ರಾಗ ಪದ್ಧತಿ ಇದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಅಸಂಭವವಲ್ಲ.

ಭಾಗವತಧರ್ಮ ಪದ್ಯ-ಗದ್ಯರೂಪ ತಾಳಿ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಕುರಿತು ಗಮನಿಸುವಲ್ಲಿ ಪದ್ಯವೈರಾಗದ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ :

ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಸ್ವಾಧಾರೀ ತರಲಗತಿ ತಮಾಶೋದ್ಭವಃ ಕಾಂಕ್ಷಧಾರೀ
ವೀಣಾಧಾರೀ ಸುರರ್ಷಿಃ ಸ್ವರ ಕುಶಲತಯಾ ರಾಗತರ್ಜುಣಾಃಪೋಧೂವತ್ |
ಇಂದ್ರೋವಾದೀತ್ಯದಂಗಿ ಜಯಜಯ ಸುಕೋತೀರ್ತನೇ ತೀ ಕುಮಾರಾಃ
ಏತ್ಯಗ್ರೇ ಭಾವಮ್ಬಾರ ಸಂಕಟತಯಾ ವ್ಯಾಸ ಪುತ್ರಕುಲೋಧೂತಃ ||

ವ್ಯಾಸಪುತ್ರರಾದ ಭಾಗವತವನ್ನು ವಿರಚಿಸಿದ ತಂತ್ರಮಂನಿಗು ಸನಕಾದಿ ಮಂನಿಗೊಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನವರಸಭರಿತವಾದ ಕೀರ್ತನೆಗೈದರು. ಅವರಿಗೆ ನೆರವೀಯು

ಮತೆ ಪ್ರತ್ಯಾದನು ತಾಳವನ್ನೂ ಬಾರಿಸಿದರೆ, ಉದ್ಯಮನು ಕಾಂಕ್ಷೆವನ್ನೂ (ಈಗಿನ ಕೆಂಸಾಳೆ ಒಂದು ವಿಧದ ವಾದ್ಯ), ನಾಳೆದರು ಮೀರಿತುನ್ನೂ ಇಂದ್ರನು ಮೃದಂಗವನ್ನೂ ನುಡಿಸಿದರು. ಸ್ವರ ಕುಶಲತೆಯಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ಗಾಯನವನ್ನೂ ಅರ್ಜುನನು ಮಾಡಿದನು. ಸೆತಕ ಸುನಂದಾದಿ ಮಂಡಳಿಗಳು ಈ ಗಾಯನ ಮೇಲಿಂದ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕೆ ಪರಮವಾಗಿ ಜಯಘೋಷ ಮಾಡಿದರು." ಇದರ ಪ್ರಕಾರ, ಭಾಗವತಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಐದು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಕ್ಕೂ ಹಿಂದಿನಷ್ಟು ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಇದೆಯೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸ್ತಾನುತ್ಪತ್ತಿಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹೀಗೆ ನುಡಿದಿದ್ದಾನೆ :

ಸತತಂ ಕೀರ್ತಯಂತೋಮಾಂ ಯತುತತ್ತ್ವ ದೃಢಭೃತಾಃ |

ಸಮಸ್ತಂತತ್ತ್ವ ಮಮ ಧರ್ಮಾ ನಿತ್ಯಯುಕ್ತಾ ಉಪಾಸತೇ ||

ಇಲ್ಲಿ ಸತತ್ತ್ವ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ "ಮೀರಾದಿ ವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ ನನ್ನನ್ನೂ ಕೇರಿತು ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ"¹⁴ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಕೀರ್ತನ ಪದ್ಧತಿಯ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಭಾಗವತಧರ್ಮ, ಶ್ರೀಮೇಣ ಬೆಳೆದು ಅದೇ ಒಂದು ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಯಿತು. ರಾಜಾಪ್ರಯಂ, ಜನಾನುರಾಗಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರ ಆಯಿತು. ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಗೂ ತನ್ನ ಕೊಡುಗೆಯತ್ತಿತು. ಆರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾಗಿದ್ದ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಮೌರ್ಯನ ಪ್ರಧಾನಿ ಚಾಣಕ್ಯ, ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತರಣೆ ಬೆಂಬಲಿಸಲು ಒಂದು ಕೀರ್ತನಕಾರರ ತಂಡವನ್ನೇ ಕಟ್ಟಿದ್ದನಂತೆ : ಅದರಿಂದ ಜನತೆಯ ವಿಶ್ವಾಸ, ನಂಬುಗೆ, ಅವರಣೆ ಗಳಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿನ ರಾಜರ ಬಲಾಬಲ ತಿಳಿದು, ತಮ್ಮ ಅರಸರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವುದು, ಕೀರ್ತನಕಾರರ ತಂಡದ ಕಾರ್ಯ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಭಾಗವತಧರ್ಮ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿತ್ತನ್ನೇಕೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಮೇಣ ತನ್ನ ಧರ್ಮಶ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಅದು ಕಲೆ ಕೊಂಡಿತು. ಅದರೂ ಕೀರ್ತನ ರೂಪದ ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕ್ಕೂ, ಹರಿದಾಸರ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೂ ತುಂಬ ಹೋಲಿಕೆ, ಸಾದೃಶ್ಯತೆ ಇದೆ. ಅಂದರೆ ಹರಿದಾಸ ಪದ್ಧತಿ ಯಾವಾಗ ಪ್ರಾರಂಭ ಆಯಿತು ? ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮೈಯೊಂಡು, ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಹರಿದಾಸ ಪಂಥ, ಮಹನೀಯರಿಗೇಕೆ ಶೈತನ್ಯ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ, ಇತಿಹಾಸವೇ ಉತ್ತರ ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.ಹನ್ನೆರಡು-ಹದಿನಾರನೇ ಶತಮಾನ ಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಕ್ರಾಂತಿ, ಅಂದೋಲನ ನಡೆದವು. ಮಹನೀಯರ ಬೆಳವಣಿ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ಪಂಗಡಗಳವರನ್ನೂ ಆಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಕೆಲವುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಶೈವಧರ್ಮವನ್ನು ಪುನಶ್ಚೇತನ ಗೊಳಿಸಿ, ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಗಾಗಿ ಸತತ ಶ್ರಮಿಸಿದ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಪೇಶ್ವತ್ವದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜನ ಶಿವಪೂಜಾರಂ ಬಂದರು. ಮಹನೀಯರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹೊಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಿರಿ ನೀಡಿದ್ದವು. ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ, ಅದೇ ಒಂದು

ವದ್ದೆ ತಿರುಪಾಯಿತು. ವೀರಚೈವ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಗಳು, ವಚನಕಾರರ ಪ್ರಕಾರ, ಬದುಕು ಸತ್ಯ, ಕನಸಲ್ಲ. ದೇವರನ್ನು ಕಾಣುವಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ಕುಲ ಅಲ್ಲ, ಶುದ್ಧ ಹೃದಯ, ಮನ ಮುಖ್ಯ. ಸರಿಯಾದ ನಡೆಯಾದ ನೀವು ಸ್ವರ್ಗ ಸೃಜಿಸಬಲ್ಲರಿ, ಅಂತೆಯೆ ದುರ್ನಡೆಯಿಂದ ನರಕ ಎಂದೂ ಮೋರೆಯಿಟ್ಟರೂ ಬಸವೇಶ್ವರರು, ಇದು ಕರ್ಮಕಾಂಡ, ಪುರೋಹಿತ ಮರ್ಗವನ್ನು ಕಟಿಂವಾಗಿ ವಿರೋಧಿಸುವ ಒಂದು ಚಳುವಳಿ ; "ಕಾಯಕನೇ ಕೈಲಾಸ" ಎಂಬ ಕರ್ಮಯೋಗದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಒಡಮೂಡಿತು. "ಶಂಕು ಶೋಣಿತ ಮಣ್ಣುಮಾಸದ ಜ್ಞಾನ ತೃಪ್ತವ್ಯಸನ ವಿಪಯಾದಿಗಳೊಂದೆ ಭೇದ" ಎಂದರೂ, ಅವರು ಬೆವರೂ ಹರಿದು ದುಡಿದು ಬದುಕಬೇಕೆ ವಿವಹ. ಬೇರೊಬ್ಬರ ದುಡಿಮೆಯ ಫಲ ವನ್ನಂಥಾ ತೇಗಿ ಬದುಕುವುದಲ್ಲ. ಇದು ದುಡಿಮೆಯ ತತ್ತ್ವ, ವಚನಕಾರರು ಬೋಧಿಸಿ, ಆಚರಿಸಿ ತೋರಿದ್ದು. ಭಕ್ತಿ, ಕ್ರಿಯೆಯ ಬಾಧಾ, ಜ್ಞಾನ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಭಕ್ತಿಯೇ ಬೇರೂ, ವಿರಕ್ತಿಯ ಪಂದ, ಜ್ಞಾನವೇ ಅದರ ಫಲ. ಇಲ್ಲಿ ಕುಲದ, ಜಾತಿಯ ಮಾತೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯ ವಚನಕಾರರ ವಧವಂಥ, ಅನುಭಾವಿಪಂಥದ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ತಿಳಿವಿನ ಪಾದಿಯೊಯಿತೆನ್ನಬೇಕು. ಹರಿದಾಸರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ತಿಳಿಗನ್ನಡ ನುಡಿಯಲ್ಲಿವೆ. ವಚನಕಾರರು ಜನಪದ ಅಡುನುಡಿಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮನಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಒಂದು ವಿಧದ ಮೇಲ್ಮಂತ್ರಿ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಭೂಯಿಷ್ಯವಾಗಿದ್ದ, ದೇವನಾಗರೀ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತವಾಗಿದ್ದ ದ್ವೈತ ಪಂಥ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು, ಜಯತೀರ್ಥರು ಪಂಚತಾದವರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ ಭರ್ಮಕೈ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಚಾರಗಳು, ವೇದೋಪನಿಷತ್ತು, ಪುರಾಣಗಳು ಇವೆಲ್ಲದರ ಸಾರವನ್ನೂ ತಿಳಿಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಉಪಕರಿಸುವಂತಾಯಿತು. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಸಂಗೀತಗಳಿಗೆ ಹೊಸ ಆಯಾಮ ನೀಡಿದರು.

ದಾಸಸಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭ

ಹರಿದಾಸಸಹಿತ್ಯದ ಉಗಮವನ್ನು ಭಾಗದತಥರ್ವಂಜ ಮೂಲದಷ್ಟೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಬೇಕಾದರೂ, ಇವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮತ ಮುಂದೆ ಇರುವುದರಿಂದ, ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ನಂತರ ಬಂದದ್ದು ಹರಿದಾಸರ ಸಹಿತ್ಯ ಎನ್ನಬಹುದು. ಅಂದರೆ, ರಿಸಿನ ಶತಮಾನದಿಂದೀಚೆಗೆ ಅಷ್ಟೇಕೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಷ್ಟೇ ಮೊದಲ ಹರಿದಾಸರೆಂದೂ ಪರಿಗಣಿಸಿದಾರೆ ; ಆದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, 'ಅವರ 'ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ'ದಲ್ಲಿ ಅಡಕೆ ಆಗಿರುವ ದಾಸಸಹಿತ್ಯದ ಹೊಳೆತು.'³⁷

ದ್ವೈತ ತತ್ತ್ವದ ಪ್ರಕಾರ, ಮಾನವಕೋಟಿಯೆಲ್ಲ ದಾಸರೇ. ಹರಿದಾಸ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಹರಿಯನ್ನು ಟಿಂಕಿಸುವಾತೆಂದೂ ಅರ್ಥ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈಗ ಹರಿ ನಾರಾಯಣ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವವನು, ಜೀವ ಕೋಟಿಯೂ ನಿತ್ಯರ. ಅಂದರೆ ಈಗ ದಾಸರು ಸದಾ ಇರುವರೆಂಬುದಾಯಿತು. 'ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದಾಸ

ಕೊಟಿ, ಅನಾದಿ* (ದ್ವೈತ) ಈ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ, ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮೊದಲ ದಾಸಿ. 'ಅಂಭೋಸೂತ್ರ'ದಲ್ಲಿ, ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ತಾನು ಪರಮಾತ್ಮನ, ದಾಸಿಯೆಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ.³⁸ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಾಯು, ಸರಸ್ವತಿ, ಭಾರತಿ, ಶೇಷ, ಗರುಡ, ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಅನಂತರ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುತ್ತಾರೆ.³⁹ ಇದಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮಮಾನಸ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾದ ನಾರದರನ್ನೂ ಹರಿದಾಸರಂದೇ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾರೆ.*

ಹರಿದಾಸ ಉಗಮ ಕುರಿತಂತೆ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರ ಸುಳಾದಿಯ ಪಾಠ ಇಂತಿದೆ :

ಶ್ರೀವತಿಯ ನಾಭಿಕಮಲದಿ ಅಜ ಜನಿಸಿದನು |
ಅಜನ ಮಾವನವುತರೇ ಸತಕಾದಿಗಳು |
ಸೇತಾದಿಗಳ ಶಿಷ್ಯರೇ ದುರ್ವಾಸರು |
ದುರ್ವಾಸರ ಶಿಷ್ಯರೇ ಪರಶೀರ್ಥರು |
ಪರಶೀರ್ಥರ ಶಿಷ್ಯರೇ ಸತ್ಯಪ್ರಸುರು |
ಸತ್ಯಪ್ರಸುರ ಶಿಷ್ಯರೇ ಪ್ರಾಜ್ಞಕೀರ್ಥರು |
ಪ್ರಾಜ್ಞಕೀರ್ಥರಶಿಷ್ಯರೇ ಅಹ್ಯುತಪ್ರೇಕ್ಷರು |
ಅಹ್ಯುತಪ್ರೇಕ್ಷರ ಸಂಚಾರರೇ ಮಹಾಭಾಷ್ಯಕಾರರು |
ಮಹಾಭಾಷ್ಯಕಾರರೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಸುರು |
ಗುರುಮುಖ್ಯಪ್ರಾಸುವತಿ ನಮ್ಮ ಪುರಂದರದಿಲನವಾರಾಗಿ ನಮೋ ನಮಃ||

ಮುಂದೆ ಬಂದ, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು, ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :
"ಪನ್ನಂಗಿತಯನ ಶ್ರೀಹಯವದನ ದಾಸರೊಳು ನಿನ್ನ ಪೋಪುಲರೈಂದಿ ಮಧ್ವಮಂನಿ
ರಾಯ" ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಗೀತದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದಲ್ಲಿ ನಿರರ್ಗಳವಾಗಿ
ಸಾಗುವ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ "ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ"ವನ್ನು ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲ
ಪುಷ್ಪ, ಕೊಡುಗೆ ಎಂದೇ ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹನ್ನೆರಡು ಪುಟ್ಟ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಲ್ಲ, ಈ
ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನೂ, ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು, ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲೋಸುಗ,
ದೂರದ ಮಲ್ಲೆಯ ಕೆಲಸ ತೆಗೆಯಿಂದ ಕೈವಿಲ್ಲಮೂರ್ತಿಯನ್ನೊಲಕೊಂಡಿದ್ದ ಗೋಪೀ
ಚಂದನದ ಗಡ್ಡೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಈ ಸ್ತೋತ್ರ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿ, ಹಾಡುತ್ತ
ಬಂದರೆಂದು ನಂಬಲಾಗಿದೆ.⁴⁰ ಈ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಮತಧರ್ಮದ ಅನೇಕ ಸತ್ಯಗಳನ್ನೂ
ಶಾಸ್ತ್ರ ಸೌಂದರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅಳವಡಿಸಿದಾರೆ, ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು.⁴¹ ಹಾಗೂ ಈ
ಸ್ತೋತ್ರದೇ ಮುಂದೆ ಹೊಸಲಾಗಿ ಹರಿದ ಪರಿದಾಸ ಭಕ್ತಿಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕ
ಸ್ಪೂರ್ತಿಯಾಯಿತೆನ್ನಲಾಗಿದೆ.

ಅನಂದಮುಖಂದ ಅರವಿಂದನಂದನ | ಅನಂದಕೀರ್ತಾರಾಂ' ಎಂದವರು |
 ಸುಂದರಮಂದಿರ ಗೋಪಾದ ವಂದೇ | ಅನಂದಕೀರ್ತಾರಾಂನಂದವರದೇ |
 ಚಂದ್ರಸುರೇಂದ್ರಸುಂದಿತ ವಂದೇ | ಅನಂದಕೀರ್ತಾರಾಂನಂದವರದೇ |
 ಚಂದ್ರಸುಂದಿರನಂದಿತ ವಂದೇ | ಅನಂದಕೀರ್ತಾರಾಂನಂದವರದೇ |

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ತಮಗಿತ್ತು ಆಶ್ರಮಸಾಮಾನ್ಯದ
 "ಅನಂದಕೀರ್ತಾ" ಎಂಬುದನ್ನು ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಬಳಸಿರುವಂತಿದೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ
 ನಿರ್ಣಯದ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಚರ್ಚೆ ನಡೆದಿದೆ, ಹಾಗೂ ಅವರ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ
 "ಕಲ್ಪನೆಯ ಹಂದರ ಹಬ್ಬ ಬೆಳೆದಿದೆ".⁴⁰ ಆಚಾರ್ಯರ ಅವತಾರ ಕಾಲ, ಹಾಗೂ ಅವರು
 ತಿರೋಧಾನವನ್ನೊದ್ದಿದ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಭಿನ್ನ ವಿವರ, ಕಾಲ
 ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕೆರವಾಗಲು ಇರದಿದ್ದ ನೇರವಾದ ಶಾಸನ, ಈ ಜರ್ಚಿ, ಗೊಂದಲ
 ಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದವು. ಒಂದೊಂದು ಮಂದವರದ್ದು ಒಂದೊಂದು ತೇದಿ ಅವರ
 ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಹೈಹಿಕೇಷಕೀರ್ತಾರ "ಅನಾಮಧ್ಯ ಚರಿತೆ"ಯಲ್ಲಿ
 ಉಕ್ತವಾಗಿರುವಂತೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಮರೆಯಾದದ್ದು "ಕ್ರಿಸ್ತಾಬ್ದ ೧೩೧೭ ರ ಜನವರಿ
 ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ಶನಿವಾರ". ಹೈಹಿಕೇಶಕೀರ್ತಾರ ಮುಖಿಗೆ ಪೂರ್ವದಾಗಿ ಶ್ರೀ
 ಕೊರ್ಮಾದ ನರಹರಿಕೀರ್ತಾ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸನ ಪ್ರಕಟವಾದದ್ದು ಶ್ರೀ ಆಚಾರ್ಯರ ಕಾಲ
 ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಆಯಿತು.⁴¹ ಅಂತೂ "ವಿದ್ವಾಂಸರ ಇತ್ತೀಚಿನ ಅಭಿಮತದಂತೆ,
 ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಜನನ ವರ್ಷ ೧೩೩೮."⁴² "ತಿರೋಧಾನವಾದ ವರ್ಷ ಕ್ರಿ ಶ ೧೩೧೭"
 ಅಂದ ಮೇಲೆ, ಶರ್ಕಾಟಿತ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಆರಂಭ ಆದದ್ದು ಅನಂತರವೆ ಎಂದು
 ಹೇಳಬಹುದು, ಒಟ್ಟಾರೆ ಆಚಾರ್ಯರು ದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದಂತೆಯೇ,
 ಭಕ್ತಿಪಂಥದನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರು.

ನೊಂದಲ ಕೀರ್ತನಕಾರ

ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಆರಂಭ ಆದದ್ದು ಶ್ರೀ ಅಚಲಾನಂದದಾಸರಿಂದ ಎಂಬ ಅಭಿ-
 ಪ್ರಾಯ ಹಿಂದೆ ಇತ್ತು. ಅಚಲಾನಂದದಾಸರ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ೯ನೇ ಶತಮಾನದ "ಕನ್ನಡ
 ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯವು ಅವರಿಂದ ಆರಂಭವಾಯಿತೇ ಹೊರತು ನರಹರಿಕೀರ್ತಾರಿಂದಲ್ಲ"
 ಎಂಬುದು ಬೇಲೂರು ಕೇಶವದಾಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.⁴³ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ
 ಅಚಲಾನಂದ ದಾಸರಿಗೆ ವಿರಲ ದರ್ಶನವಾದ ಬಗ್ಗೆ ಉದ್ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು
 ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ :

ಶಾಹೀಸುಖಾ, ಶಕಕಾಲ ಕಾಟ್ಟೀ
 ವಿಳಂಬಿ ವರ್ಷಾ ಕಲಿಕ್ಕೆತ್ತಿತುಕ್ಕೇ

ಪಕ್ಷ: ದೇವಸ್ಥಾನ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕಾಗಿ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೀತಿ: ದಾಖಲೆಮಾಡಿದ್ದು *

ಈ ಪದ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಶಾಲೆಯು ಪಕ್ಕ ರಂಗ (ಕ್ರಿ.ಶ ೮೭೯) ವಿಳಂಬ ಸಂಪತ್ತಿನ
ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧ ದಶಮಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ, ವಿರಲಿಗು ದಾಖಲೆಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಾದನು. ಈ
ಅಚಲಾನಂದದಾಸರ ಕಾಲಮಾಸದ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಚರ್ಚೆ ನಡೆದಿದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು
ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧೀಕರಿಸಿ, ಹೇಳಬಹುದು :

ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಪ್ರೊ. ಆರ್ ಎಸ್. ಪಂಚಮೂರ್ತಿಯವರು ಅಚಲಾನಂದ
ದಾಸರ ಕೃತಿಗಳ ಭಾಷೆ ಮಂಜುನಾಥರ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತ " " ಉತ್ತರ
ಸಂಖ್ಯಾಶತವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಶತ ಸಂಖ್ಯೆಯವರು ರಂಗ ಎಂದು
ಎನಿಸಿ ಬೇಲೂರ ಕೀರವದಾಸರು ಶ್ರೀನರಹರಿಕೀರ್ತನೆಯ ಮೊದಲು ಶತ ರಂಗ
(ಕ್ರಿ.ಶ.೮೭೯)ದಲ್ಲಿ ಅಚಲಾನಂದದಾಸರು ಜಾಳಿದ್ದರೆಂದೂ ಅವರಿಂದ ದಾಖಲೆಗೊಳಿಸಿ
ಮೊದಲನೆಯದಿತ್ತೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಸಮರ್ಪಕವಲ್ಲ. ಮೊದಲು ಅಚಲಾ
ನಂದಾಂಕಿತ ವದಗಳ ಭಾಷೆಯು ೯ ನೇ ಶತಕಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪಕ ಆಸ್ಥೆಯುಸಬಾರದು." ಎಂದಿದ್ದಾರೆ^೩
ಮುಂದುವರಿದ ಅವರು, "ಭಾಷೆಯ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೂ ವಿಚಾರ-
ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಸಾಮ್ಯದಿಂದಲೂ ಅವರು ಪುರಂದರದಾಸರಿಗಿಂತ ಇತ್ತೀಚಿನವ
ರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ"^೪ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಂದಾವರು, ಹೆಚ್. ಕೆ. ಬೇದವ್ಯಾಸ
ಅರ್ಯರು " ... ಕ್ರಿ.ಶ.೮೦೦, ಶತ ೧೨೦೦ ವಿಳಂಬ ಸಂಪತ್ತಿನವನ್ನು ಸೂಚಿಸು
ತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರು ಅಚಲಾನಂದ ತರುವಾಯದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮಕ ಸಂಪ್ರದಾಯ
ದಲ್ಲೇ ಬಂದ ಹರಿದಾಸರು. ಮತ್ತು ಬಹುಶಃ ನರಹರಿಕೀರ್ತನ ಸಮಾಕಾಲಿಕರು" ಎಂದು
ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಚಲಾನಂದ ವಿಶಲಂಕಿತವುಳ್ಳ
ಅಚಲಾನಂದದಾಸರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧ನೇ ಶತಮಾನದವರಿದ್ದು, ಸ್ವಾರ್ಥ ಭಾಗವತ ಸಂಪ್ರ
ದಾಯದ^೫ ವರೆಗೆ ವಿವಿಧ ಮಾಧ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರಲ್ಲ. ವೇದವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯರು
ಸೂಚಿಸುವ ಅಚಲಾನಂದದಾಸರು, ಎರಡನೆಯವರೆಗೆ ಇದ್ದಿರಬೇಕು.^೬ ಅಚಲಾನಂದ
ದಾಸರ ಕಾಲ, ವಿರಲಿಗು ದರ್ಶನ ಅವರಿಗಿಂತ ಬಗ್ಗೆ ದಾಖಲೆ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಳ
ಕೊಂಡಂತೆ ವಿದ್ವತ್ತೋರ್ವರಿಗಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸುವ ದಾ. ಜಿ. ವರದರಾಜರಾವ್ ಅವರ
ಒಟ್ಟಾರೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವು
ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಶೋಧಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹುಲಗೂರು ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರು ದಾ. ಕೆ. ಎಂ.
ಕೃಷ್ಣರಾವ್ ಅವರೂ ನೀಡಿರುತ್ತಾರೆ.

1. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಹುಲಗೂರು ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.
ಮೊದಲ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಥಯಿಸುತ್ತ, "ಉತ್ತರ ಸಂಖ್ಯಾಶತ

ಕಾಲಿಕಾಷ್ಟೇ" ಎಂದು ಪಾಠವಿದ್ದರೆ ಮುಖ್ಯ ಶ್ರೀ ಕೇಶವದಾಸರು ಹೇಳುವಂತೆ ಉಪನಿಷಾದವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಂವೈಯ ಶಬ್ದ ಉದ್ದೇಶವುಳ್ಳದಾಗಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ೧೨೦೦ ಶತ ವಿಳಂಬ ಸಂವತ್ಸರ ಎಂದು ಅಗುವುದು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೂ ಅತಿಶಯ ಸಂದವಿರಲರ "ಕೀಳೋ ಜೀವನವೆ ನೀ ಮಧ್ಯಮತವನನುಸರಿಸಿ ಶ್ರೀಲೋಕವಂಕ್ಷಿಗಳ ಜೀವನ ಸುಖಿಸೋ" ಎಂದು ಇರುವ ಕೀರ್ತನ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕುರಿತ ಕೇಶವ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇವರು ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗದ ಸಂತರ ಇದ್ದವರೆಂಬುದು ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯ ಅಭಿಮತ.⁴⁷

2. ಡಾ. ಜಿ. ವರದರಾಜರಾಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ :

ತಾವು ಅಚಲಾನಂದದಾಸರ ಮನೆಜನದವರಿದ್ದ ಕಡೆ ಹೋಗಿ ಒಂದ ವಿವರ ವನ್ನು ತಮ್ಮ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ಕೃತಿಗಳ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರಬಹುದು⁴⁸ ಅದರ ಪ್ರಕಾರ ನಾವು ಕೆಲವು ಮಾಹಿತಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಬಹುದು :

ಅಚಲಾನಂದದಾಸರಿಗೆ ಎಂಟು ದರ್ಶನದ ವಿವರ, ಆ ಮತದವರಿಗೆ ಪೂಜಾದಿಗಳಿಗೆ ಸೌಕರ್ಯ, ಶ್ರೀಯುತ ದಾಸರ ಉರಂ ತುರುಮೇಕರೆ-ಅಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಅವರ ಮಂತ್ರವಿಧಾರಿ. ಅಚಲಾನಂದರು ಕಟ್ಟಿದ ಮಂದಿರ ಅವಶೇಷ, ಕುರುಪು ಇವೆ. ಅನಂತರ ಶ್ರೀಗೋಪಾಲಾಭಿದಾಸ, ಮಂಡ್ಯವಿರಲದಾಸ, ಪಾಂಡುರಂಗದಾಸರು ತಂತಮ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿರಲನನ್ನು ಸೇವಿಸಿದರು. ರಾಮಮನ್ನಣೆಯೂ ಬೋದಿಕೆತು. ಬಲ್ಲಾಳ ರಾಯನಿಗೆ ಮಾನ್ಯ ನೀಡಿದುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಪಾಂಡುರಂಗದಾಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಡುಪಿಯ ಪರ್ಯಾಯ ಪದ್ಧತಿಯ ರೀತಿ ಒಂದ: ಸಣ್ಣ ನದಿವಳಿ ಇರಬೇಕು. ಈ ದಾಸರನ್ನು "ಭಗವತ್ಪ್ರಾಚಾರ್ಯರು" ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದರಿಂದ, ಅಚಲಾನಂದರಿಂದ ಉಳಿದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಯತ್ನಾತ್ಮಕವೂ ಆವಲಂಬಿಸಿದ್ದರು. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿಷಯ ಸ್ವರದರಸರು ಆಚ್ಯುತರಾಯನ ಕಾಲವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವುದರಿಂದ, ಈ ಒಲೆಗಿರಿಯ ಗ್ರಂಥ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫ನ ಶ.ದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಬರೆದದ್ದಾಗಿರಬೇಕು. ಇವರನ್ನು "ಅಚಲಾನಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು", "ಅಚಲಾನಂದದಾಸರು" ಎಂದೂ ಕರೆಯ ಬಾಡಿಕೆ ಇಂದಿಗೂ ನಡೆದು ಬಂದಿದೆ. ಇದರಿಂದ, ಪಂಥರಾಷ್ಟ್ರದ ವಿರಲನ ವೃದ್ಧಾವ ಒಂದತ್ತನೆ ಶ.ದ ವೇಳೆಗೆ ಎಷ್ಟರವಟ್ಟಿಗೆ ಆಗಿತ್ತೆಂಬುದೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ವೈಷ್ಣವ ಸಂತ ಭಕ್ತನಾದ ಜ್ಞಾನೇಶ್ವರನು "ಕಾನಡಾ ಹೋ ವಿರಲ ಕರ್ಣಾಟಕೂ ತ್ಯಾಕೇ ಮಂಜಲಾ ವಿಮಾಪೇಧೂ" "ಕರ್ಣಾಟಕ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಿಯದೇವನೆ ನೀನು ನನ್ನ ಮಂತ್ರಸ್ಥನೂ ಆಕರ್ಷಿಸಿದೆ" ಎಂದು ಹಾಡಿದ್ದಾನೆ. ನಾಮದ: ವನಾದರೂ "ಕನೋಬ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಕಾತಿ ಶ್ವೇತ ಮಂಖ್ಯವೊ ಗುಜರಾತ್ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ದ್ವಾರಕಾ ಶ್ವೇತವೊ ಹಾಗೆ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪಂಥರಾಷ್ಟ್ರದ ವಿಶ್ವಲ" ಎಂದು ಶ್ವೇತ ಮಂಜಾತ್ಮಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಚಲಾನಂದರಿಂದ, ವಿರಲೋಪಾಸನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಕೂಡ ಕೆಲವುಟ್ಟಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಮೇಲ್ಮೆ ತಿಳಿಸಿರುವ ಭಾಗವತ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅಪರಾಧವೆಂದರಂತೆಯೇ ಮಧ್ಯ ಪರಂಪರೆಗೆ ಮಿರಿಸಿರುವ ಅಪರಾಧವೆಂದವರೂ ಒಬ್ಬರೂಟು. ಈ ದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ ಭಾವದೇನೆ ತತಕವನ್ನು ಅಪ್ರಯುಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಮಧ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಬಂದವರು ಬೇರೆ ಇದ್ದಿರಬೇಕು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಅಂಕಿತ ಪಲ್ಲಟ ಆಗಿರುವುದು ಉಗಾಘೋಗಗಳಲ್ಲಿನ ಅಂಕಿತಪಲ್ಲಟ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವೆಂದಿದೆ.⁵¹ "ಈ ಪರಿವಾಸರು ಆದ್ಯರೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇತ್ತೀಚಿನವರೋ ಎನ್ನುವುದನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ."⁵² ಆದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಪರಿವಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಕೀರ್ತನೆ, ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಘೋಗ-ಇವು ಮೂರೂ ಕಾಣಬರುವುದರಿಂದ ಈ ಪದ್ಧತಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ ನಂತರವೇ ಈ ಪರಿವಾಸರು ಇದ್ದಿರಬೇಕು ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. "ಅಪರಾಧವೆಂದಾಸರು ರಚಿತಮಾಡಿದ ವೇಳೆಗೆ ಇದ್ದರೆ ಎಂಬ ಮಾತು ಇತಿಹಾಸದ ಆಧಾರ ವಹದಿದೆಯೆ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ. ಇದು ಬರಿ ಕಟ್ಟುಕತೆಯಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಬೆಂಗಳೂರು.⁵³ ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ, ಸಿ. ವರದಾಚಾರ್ಯರು ತಳೆದಿರುವ ನಿಲುವೇ ನಮಗೆ ಸರಿಯೆಂದು ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. "ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಇಬ್ಬರು ಅಪರಾಧವೆಂದರು ಇದ್ದಿರಬೇಕು."

ಪರಿವಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕರೆಂದು ನರಹರಿಕೀರ್ತರನ್ನೂ ಕುರಿತು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ಅಂತೂ ನರಹರಿಕೀರ್ತರೇ ಪರಿವಾಸ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಆದ್ಯ ಅಜ್ಞಾನರರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು"⁵⁴ ಎಂದು ನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗಿ "ಪರಿವಾಸಸಾಹಿತ್ಯವು ಶ್ರೀವಾದರಾಜರಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿತವಾಯಿತೆಂಬುದು ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ನರಹರಿಕೀರ್ತರೇ ಇದರ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದೆ. ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರವೇ ಇವರಿಗೆ ಪ್ರೇರಕ"⁵⁵ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಪರಿವಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ "ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ"ದಿಂದಲೇ ಆಯಿತೆಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ ಇದೆ.

ನರಹರಿಕೀರ್ತರ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಬೇಲೂರು ಕೀಶವದಾಸರು ವಿಶದೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.⁵⁶ ಅದ್ವೈತ ತತ್ವವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತಿದ್ದ ಅವರು, ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರೆದುರು ವಾದಿಸಿ, ಸೋಲೋಪ್ಪಿಕೊಂಡ ನಂತರದೇ ಯತ್ಯಾಶ್ರಮ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಮೂಲ ನರಹರಿಕೀರ್ತರಾದದ್ದು. ಇವರ ಎರಡು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಕರ್ಣಾಟ ಭಕ್ತವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀನರಹರಿಕೀರ್ತರು ಕೂರ್ಮದ ಪರಸಂಹಸಾದ್ವೀಯ ಉಪಾಸಕರಾಗಿದ್ದು ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಮದ ಹೆಸರನ್ನೂ ಶ್ರೀಮದಾನಂದಕೀರ್ತರಿಂದ ಮೂಲ ರಾಮದೇವರನ್ನೂ ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ರಘುಪತಿಯ ಅಂಕಿತವನ್ನೂ ಈ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.⁵⁷ ಅದು ಭಾಗಶಃ ಹೀಗಿದೆ :

ತಿಳಿಕೊ ನಿನ್ನೊಳಗೆ ನೀನೆ | ಮರುಳೆ
ತಿಳಿಕೊ ನಿನ್ನೊಳಗೆ ನೀನೆ || ಪ ||

ತಿಳಿಕೊ ನಿನ್ನೊಳಗೆ ನೀ | ಅಳಿಕೊ ಪೋದಾಯುವೆ
ಕಳಿಕೋ ದಾಪ್ಯವರವಾಪ್ಪ | ವಿಪಾಯಕಂ
ಸೇರಿಕೋ ಇಂದ್ರಿದಾಗಳಮ್ಮ | ಸ್ವಲ್ಪಾರು
ಗಣಿಕೋ ಉಪವತ್ತು ಮರುಳೇ || ಅ. ಪ. ||

ಕಡೆಯ ಪದ್ಯದ ಚರಣಗಳೇ ಇಂತಿವೆ :

ಭರತಮಂಡನೇಳೆ ಮನಸುರಜನ್ಮ | ಸರ್ವಾತ್ಮ
ಪರ ಶಾಸ್ತ್ರದಧಿಕಾರದ | ಕಳಿಕೊಳದೆ
ಚರಮಸೌಧಾಗ್ನಿಹವೆ ಜ್ಞಾನದಿಂ
ವಿರಹಿತಿಯ ಮೂಲಧಾವ ಪಡೆಯೋ ನೀ
ಶೃಪರಿ ಭವಾದಿತಿಯ ಸುಶ್ರೇಷ್ಠ ಪಡಿ | ಪಾರುಳೆ **

ಇದಲ್ಲದೆ, ದಾಸಕೂಟದಲ್ಲಿ ವ್ಯಸಿದ್ಧರಾದ, ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥರು ಹೇಳುವ ದಾಸ ಶೋಕ ಗಳಲ್ಲಿ ನರಹರಿಕೀರ್ತನ ಶಸರು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಈ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಸಂದೇಹ ಬಂದರೆ, ಅದಿನ್ನೂ ಸಂಶೋಧಕ ವಿಚಾರವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿದೆ.

ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ, ಅಪೇಕ್ಷೆ ಹರಿದಾಸ ಕೃತಿ ಗಳನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದ ಕೀರ್ತಿಶೇಷ ಹನುಮಂತರಾವ್ ಗೋರಬಾಳ ಅವರು "ಹರಿಯೆ ಇದಂ ಸರಿಯೆ" ಎಂಬ ಒಂದು ಕೀರ್ತಿಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಸಂಶಯಾಸ್ಪದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಅಂಕಿತ ಕೇವಲ ನರಹರಿ ಎಂದು ಮನ್ನಾವಿದೆ."⁸⁰ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕ್ಷೇಪಗಳು ಅಂಕಿತ ಸೇರಿಸುವುದು, ಚರಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದು ತುಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ. ಅಂತೆಯೇ ಶುದ್ಧವಾದ ಪಾಠಗಳಿರುವ ಹರಿದಾಸ ಕೃತಿಗಳ ಸಂಪಾದನೆ ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟಕರವೆಂಬುದನ್ನು ನಾಡಿನ ಹಿರಿಯ ಸಂಶೋಧಕರಾದ ಡಾ. ಬಿ. ಪರದ ರಾಜರಾಯರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.⁸¹ ಆದರಿಂದಾಗಿ, ನರಹರಿಕೀರ್ತಿ ಶುದ್ಧವೆಂದು ದೃಢೀಕರಿಸುವ "ರಘುಪತಿ"ಯ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಎಂದು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲದೆ, ಪೂರ್ವದಿಂದ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ "ನರಹರಿ" ಅಂಕಿತಪಲ್ಲಟ, ಅನುಮಾನಕ್ಕೆಬೀಳುತ್ತದೆ (ನರಹರಿ ಕೀರ್ತನ ಕಾಲ, ಸು. ೧೫ನೇ ಶ.ದಶಕಕ್ಕಿಂತ ೧೬ನೇ ಶ.ದಶಕದ ಜೀವಿಸಿದರೆಂದು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ)⁸² ಡಾ. ಬಿ. ಎಸ್. ಕೆ. ಶರ್ಮರು ತಮ್ಮ "ಹಿನ್ನರಿ ಆಫ್ ದಿ ರೈಸ್‌ಡೆ ಸ್ಕೂಲ್ ಆಫ್ ವೇದಾಂತ"⁸³-ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಇತಿಹಾಸ"-ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ನರಹರಿಕೀರ್ತನ ಕಾಲವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೨೯-೩೩ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾವು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರಕಾರರ ಅಭಿಮತವನ್ನು ಒಪ್ಪ

ಬಹುದಾಗಿದೆ.) ಅದರೂ, ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೃತಿಗಳ ಪರಿಭಾಷೆ, ಸಮಾಜ ಇವುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸದಿದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಮೂ ಅವರದ್ದೆ ಎಂಬ ಅನುಮಾನವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ನರಹರಿ ಕೀರ್ತನ ಕೃತಿಗಳು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಈ ಸಂದೇಹ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿತು. ಹನುಮಂತದಾಸ್ ಗೋರಬಾಲರ ಕೃತಿ ಸಂಪಾದನೆ, ಸಂಕಲನ, ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟಣೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತುಂಬ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಕರ್ಣಾಟಕದ ಇನ್ನಿತರೇ ಇಲ್ಲಿಯವರೆವಿಗೂ ನಡೆದಿರುವ ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ನರಹರಿಕೀರ್ತನ ಪಟ್ಟಿನ ಕೃತಿಗಳು (ಕೀರ್ತನೆ, ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಥೆಗಳಿಗೆ) ದೊರೆತಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾವ್ಯ ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿದ ಮೂರು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು. ಇಷ್ಟೇ ಸಾಕು, ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ನರಹರಿಕೀರ್ತನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸ್ಥಾನಗಳಿಸಲಾರಂಭ ಆಗಿತ್ತೆಂದೂ ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತ, ಡಾ. ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣ ರಾವ್ ಅವರು ಶ್ರೀ ನರಹರಿಕೀರ್ತನ ಬಗ್ಗೆ, ಕೆಲವು ಅಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ¹.

1. ದೊರೆತಿರುವ ಕೃತಿಗಳು ಮೂರು ಮಾತ್ರ. ಅಂಕಿತ ಸಹ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದಾಗಿದೆ. ಅನುಮಾನಕ್ಕೆಡೆಗೊಟ್ಟಿದೆ. ಅವರ ಅಂಕಿತವನ್ನು 'ರಘುಪತಿ', 'ರಘುಕುಲಪತಿ' ಎಂದೂ ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.
2. ಶ್ರೀನರಹರಿಕೀರ್ತನರು ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿ, ದಾಸವಂಶವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದ್ದರೆ, ಅವರ ತರುವಾಯ ನೂರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಯಾವ ಹರಿದಾಸರ, ಅವರ ಶಿಷ್ಯರ ಹೇರಳಾಗಿ, ಕೃತಿಯಾಗಿ, ಕಂಡು ಕೀಳಿ ಬರೆದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.
3. ಹರಿದಾಸರ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಕುರಿತ ವಂದನಾ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನರಹರಿಕೀರ್ತನರ ಹೆಸರಿಲ್ಲ. ಅವರೇ ಆದ್ಯರಾಗಿದ್ದರೆ ಅವರ ಹೆಸರನ್ನು ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು?²
4. ಶ್ರೀನರಹರಿಕೀರ್ತನರು ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶಾಮಾಚಾರ್ಯಗಳೆಂಬ ಅದ್ವೈತಗಳಾದ ಜೆಸರಿನ ಉದ್ಭಾವ ಪಂಡಿತರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೂ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೂ ವಾದ ಬಿರುಗಾಳಿ ನಡೆದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಸೋತ ಶಾಮಾಚಾರ್ಯಗಳು ತಮ್ಮ ಸೋಲನ್ನೊಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಆಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿ ಅನರ ವಂತವನ್ನು ಛಾಪಿ ಕೊಂಡರು. ಅವರ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಶಿಷ್ಯರಾದರು. ಇವರು ವಾಸವಾಗಿದ್ದುದು ಗಂಜಾಂ, ಒರಿಯೊ ಹ್ಯಾಂತ್‌ಗಳಲ್ಲಿ. ಇವರು ಉಡುಪಿಗೆ ಬಂದುದು ಈ ವಂತ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾದ ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳ ಮೇಲೆ. (೧೨ ವರ್ಷ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಇವರ ಮಾತೃಭಾಷೆ ಕನ್ನಡವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಇಂತಹವರು ಇಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಇಳುವಯ್ಯಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡವನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಲಿತು ಆ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥರಚನೆ ಮಾಡಿದರೇ ಹೇಗೆ ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಾರ್ಹವು.

ಇದು ಅಸಾಧ್ಯವೇನೂ ಅಲ್ಲ ಎನ್ನಬಹುದಾದರೂ ಹೀಗೆ ಇವರ ಜೀವನ ದಲ್ಲಾಯಿತೇ ಎಂಬುದು ಸಂಶೋಧನೆಯ ವಿಷಯ⁶⁶ ಹಾಗೆ ಹೊಸ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತು ಅದರಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತಹವರು ಎಂದೂ ಮೂರೇ ಮೂರು ಪದಗಳಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಖಂಡಿತ. ಇವರ ಇನ್ನೂ ಪರಿವೃತ್ತಿ ಕೃತಿಗಳು ಬೇರೆಗೆ ಬಂದರೆ ಅವುಗಳ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ವಿವರಣೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದು ಪದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ತೃಪ್ತಿಪಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಶೀರ್ಷ ಶ್ರೀವಾವಂಗಳದವರೆದೊಂದು ಇಂದು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದೇ ಪದ ಅವರೆದೊಂದು ಪಳೆಲು ಸಾಕೆವು ಅಧಾರಗಳಿಲ್ಲ.

5. ಶ್ರೀನರಹರಿಶೀರ್ಷರು ಇಂಥ ಹೊಸ ಪಂಥವೊಂದನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದರೆ ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಅವರಿಗೆ ಶಿಷ್ಯ ವೃತ್ತಿವ್ಯಯ ಇದ್ದೇಇರುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಆ ಪಂಥದ ಯಾವುದೂ ಬೆಳಕಿಗೆ ಇದುವರೆಗೂ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಶಿಷ್ಯರೆಂದು ಯಾರೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ.
6. ಹರಿದಾಸ ಪಂಥದ ಪ್ರಮುಖ ಉಪಾಸ್ಯದೇವತಾಮೂರ್ತಿ ಪಂಥರವರದ ವಿರಲ 'ವಿರಲ'ನೆಂಬ ಶಬ್ದ ಹರಿದಾಸರ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೊದಲು ಕಂಡು ಬರುವ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಅಂಕಿತವಾದ "ರಂಗವಿರಲ" ಎಂಬುದರಲ್ಲಿದೆ. ಶ್ರೀನರಹರಿಶೀರ್ಷರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ಈ "ವಿರಲ" ಶಬ್ದವೂ ಇಲ್ಲ.

ಹರಿದಾಸನ ಪ್ರಯೋಗ ಉಲ್ಲೇಖ

ಇವು ಶ್ರೀರಾಯರ ಅಕ್ಷೇಪಣೆಗಳು. ಈ ಅಕ್ಷೇಪಣೆಗಳ ವಿಚಿತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೂ ಸರಿ ಅಥವಾ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವೇಚಿಸಬಹುದು :

1. ನರಹರಿಶೀರ್ಷರು ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಾತ್ಮಪಂದ್ಯದ್ದೆಂದು ಒರಿಸಿ, ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಾದರೂ ಶ್ರೀಮಂಥಾಚಾರ್ಯರಿಂದ⁶⁷ ಶಿಷ್ಯ ವೃತ್ತಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಬಂದ ಸಂಪದ ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ವರ್ಷ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೨೪-೧೩೩೩) ಕಾಲ ಮರದ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಮಗ್ಗ ರಾಗಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ದಾವಿಲೆಗಳಿವೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಕನ್ನಡ ಕಲಿತು, ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಅಸಂಭವವೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಎನ್ನುವುದು ಶ್ರೀ ವರದರಾಜರಾವ್ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ಸಾಧ್ಯವುಂಟು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನೆಲೆ ನಿಂತ ಮೇಲೆ, ಇಲ್ಲಿಯ ಭಾಷೆ ಕಲಿತದ್ದಲ್ಲದೆ,

ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸನು । ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುದಾಸನು ।

ಶ್ರೀಶಿಧನಾದಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ । ನಿರ್ಧರಿಸಿ ದೈವಗುರುದೊರೆತವರಿ ।

ಎಂದು ಕಿರಿಗಿವ್ವಡೆಡೆಸಿದಂನ್ನು ಬಳಸುವವರೇ ವೆಚ್ಚಿಗೆ ಅವರ ನಾಥನೆ ನಡೆದಂತೆಂಬುದರ ಒಳ್ಳೆ ಸಂಶಯದಾರದೂ. ಒರೆಹದ ರಾಜಿತ್ವದ ಧಾವಯ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷ್ಯ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನರಪರಿಕೀರ್ಣಕ ಶಿವ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪರಂಪರೆ ಬಳಿಯದೆ ಹೋಗಿರ ಬಹುದು, ಇತರ ಮಧ್ಯ ಮುರಗಿಳು ಕವರೂಪದ ಬೆಳೆದಂತೆ ಶ್ರೀಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಮೂಲಸೀತಾರಾಮಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ತಂದಿತ್ತ ವಿಷಯ ಕೂಡುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದಿದೆಯೆಂಬುದು⁶⁸ ಶ್ರೀವೈದ್ಯರದಾರದ ಸುಳಾದಿಯೊಂದರೊಳಗೆ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ⁶⁹ ನರಪರಿಕೀರ್ಣಕ ವೆಚ್ಚವೆಂಬ ಒಳ್ಳೆ ಸುತ್ತು.

.. ರಾಜಸುಶ್ರೀಶ್ರ ಸೀತಾರಾಮ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆರೆದೊಂದು
ವಾಣಿಜ್ಯಗೀರಿ ಕೊರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪದ್ಮಪಾಥರಿಗರು ||

ಎಂದು ಕೊಡು ಶಾಸನವೊಂದಿಗಿನ ವಿಕಿಪಾಠಿಕ ದಾಖಲೆಯನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ, "ಪರಿವಾಸತನ" ಎಂಬ ಮೊದಲ ವದ ನಮಗೆ ನರಪರಿಕೀರ್ಣಕದ ದೊರೆತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬೊಳುತು ಸವ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಇವರು ಪರಿವಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲಿಗಿರೂ ಅಲ್ಲವೆ ಇನ್ನೂ ನಿರ್ಧಾರ ಆಗಬೇಕಾದರೂ, "ನರಪರಿಕೀರ್ಣಕ ಕನ್ನಡ ದಲ್ಲಿಯೂ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನೂ ಇರಲಾರದು."⁷⁰ ಡಾ. ಕೆ. ಎಂ. ಕೃ. ಅವರು ಹೇಳುವ 'ವಿರಲ' ಎಂದೇ ಅಂತದದಲ್ಲಿ ಬರೆದೇಕೆಂಬ ವಾದ ಸಮಂಜಸವಾಗಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರ ಅಂಕಿತ "ಕೃಷ್ಣ" "ಸಿರಿಕೃಷ್ಣ" ಎಂದಿಲ್ಲ. ವಾದಿರಾಜರ ಅಂಕಿತ "ಪಯವದನ", ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ತೀರ್ಥರ ಅಂಕಿತ "ವೇಣುಗೋದಾಲ" ಎಂಬಿವುಗಳಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ನರಪರಿ' ಎಂಬುದೇ ಅಂಕಿತ. ಸನ್ಮಾಸಾತ್ರವು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಯತಿಗಳೆಂಬ ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟದೇವತೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು ಸಂಪ್ರದಾಯ.⁷¹

ಶ್ರೀನರಪರಿಕೀರ್ಣಕರು ಕೊರ್ಮ ಕ್ಷೇತ್ರದ ನೈಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ಉಪಾಸಕರಾಗಿದ್ದು ತಮ್ಮ ಸನ್ಮಾಸಾತ್ರವು⁷² ಹೆಸರನ್ನು ಹಾಗೂ ಮೂಲಸೀತಾರಾಮದೇವರ ಸ್ಮರಣೆಗಾಗಿ ರಘುಪತಿಯ ಅಂಕಿತವನ್ನು ಬಳಸಿದುದರಿಂದ ಪಂಚಮಂವಿಯವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಪನುಮಂತರಾವ್ ಗೋರಬಾಳ⁷³ ಅವರ ಮುತಿನಂತೆ "ನರಪರಿಕೀರ್ಣಕ"ರ ಮೂರನೆಯ ಕೀರ್ತನೆಯು "ಯಾವದೊಬ" ಒಳ್ಳೆ ವಿಚಾರವಿನ್ನೂ ಇತ್ಯರ್ಥ ಆಗಿಲ್ಲ⁷⁴ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತನೆಯು ಒಳ್ಳೆ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಏನೂ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. "ತಿಳಕೊ ನಿನ್ನೊಳಗೆ ನೀವೆ ಮರುಳೆ" ಹದಿನೈದು ನುಡಿಗಳ ಕೀರ್ತನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆ ರಚನೆಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಕೃತಿಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ನಂತರ ಇದನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ಸಂಭವ ಹೆಚ್ಚು. ಹಾಗೆ "ಎಂತು ಮರುಳಾದ" ಎಂಬ ರಚನೆಯ ಛಿತ್ರಿ ಪಾರ ದೊರೆತುದರಿಂದಾಗಿ ಮೂಲ ಸ್ಮರಣವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಇನ್ನೂ ಆಗಿಲ್ಲ.⁷⁵ ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧ ಪಾರ ನಿರ್ಣಯದ ಒಳ್ಳೆ ಸಂದೇಹಗಳು ಉಳಿಯುತ್ತವೆ.

ಈ ಪಾಠಗಳ ಜತೆ, ರಚನಾ ಬಂಧದಲ್ಲಿ ತೋರಿರುವ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳು, ಸಂಗೀತ ಪಾತ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸಮಾಜಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಪ್ರದೀಪಿಸಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಅನುಪಲ್ಲವಿಯ ಪ್ರಯೋಗ ಕುತೂಹಲಕಾರಿ ತಲಂಗ ತೀರ್ತನಯ ಪ್ರಕಾರ ಒಪ್ಪಿಸಿದುದೇ "ಪ್ರ.ಶ.ಗಿರಿನ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ. ಇದನ್ನು ತಲಂಗಿನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಅನ್ವಯವಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಕೆಲವು ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಅನುಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಮೊತ್ತಮೊದಲಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ದಾಗಿ ಸಂಗೀತಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ." ಈ ಮಾತಿಗೆ ಪೋಷಕ ಅಂಶವೆಂಬಂತೆ ಹದಿಮೈದನೆ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರೀತಾದರಾಜರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಲ್ಲವಿ, ಅನುಪಲ್ಲವಿಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಆದರಿಂದ, ನರಹರಿಕೀರ್ತನರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಈ ರೀತಿಯ ಅನುಪಲ್ಲವಿಯ ಕಾಣಿಕೆ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಒಂದು ರೀತಿ ಆಸಂಗತ ವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಬಯದೇವ ಶವಿಯ "ಗೀತಗೋವಿಂದಮ್", ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಅಚ್ಚಾರ್ ಸಂಪದ "ನಾರಾಯಣ ದಿವ್ಯಪ್ರಬಂಧ"ಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಪಲ್ಲವಿಯ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಆದರಿಂದಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನ ಪ್ರಕಾರ ಆ ಮೇಲೆಗೆ ಅಚ್ಚಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರ ದಿದ್ದರೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ನರಹರಿಕೀರ್ತನರೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಲಾದ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಬೇರೆಯವರ ಕೈವಾಡವಿದೆಯೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಹವೂ ಬರುತ್ತದೆ.

ಡಾ. ಶಿ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಇನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷೇಪಣೆಯಂತೆ ನರಹರಿಕೀರ್ತನರ ತರುವಾಯ ನೂರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಯಾರೂ ಕೀರ್ತನಕಾರರು ಖಚಿತವಾಗಿ ಕಾಣಬಂದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವದಾಸಕೂಟಕ್ಕೆ ಅದ್ವೈತ ಪ್ರವರ್ತಕರೆಂದರೆ ಪ್ರೀತನರಹರಿಕೀರ್ತನರೇ ತಿಳಿಯಬಹುದು." ಎಂಬ ಮಂಚಮಂಚಿಯವರ ಮಾತು ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾಗೆಯೇ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಒಂದು ನರಹರಿಕೀರ್ತನರ ಇನ್ನಿತರ ರಚನೆಗಳು ದೊರೆಯುವವರೆಗೂ ಅವರನ್ನು ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲಿಗಿರುವಂಥ ಛಾವಿಸುವುದು, ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸದ ನಿರಾಕರಿಸುವುದೂ ಸಲ್ಲದು.

ಕನ್ನಡ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಪರಂಪರೆ ಇದೆಯೆನ್ನುವಲ್ಲಿ ಮಹಿ ದಾಸರ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಬಂದರೆ ೬೦ ಜನ ಅದ್ವೈತ, ೯ ಜನ ಆರಾಧ್ಯರ ಪ್ರಮುಖರೆಂದು ಗೊರಬಾಳರು ಮೊದಲಿನ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

1. ತಾರ್ಖದೇವರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿರುವ ಉಗಾಭೋಗಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರು ವುದನ್ನು ಅಸಂಭವವೆನ್ನಲಾಗದು. 18

2. ೬೦ ಜನ ಅದ್ವೈತ ಬಗ್ಗೆ ಬೇಲೂರು ಕೀರ್ತವದಾಸರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹನುಮಂತರಾಜ್ ಗೋರಬಾಳರು ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಕತೆಯನ್ನು ನಿರರ್ತನ ಆಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 19 ಅವರಿಗೇ ಮತ್ತೆ "ತಂಗೆ", "ಅನುಮಾನ"-"ಗಿರಿನ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈ ರಾದ ಹರಿದಾಸರಿದ್ದರಂತೆ ಸಿದ್ಧ", "ಈ ಅದ್ವೈತ ಗಿರಿನ ಶತಮಾನ ಮತ್ತು ಅದರ ಕೈತಲೂ ಕೆಲಕಾಲ ಮಂಚನವರೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ" ಎಂದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ "ವಿಚಾರಾಂಶ ವಿದೆ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ಈ ತಂಡದವರನ್ನು ನರಹರಿಕೀರ್ತನರಿಗೂ ಮತ್ತು

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೂ ಮೆಚ್ಚಿ ಇದ್ದರೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಆದ್ಯರನುನಾದಿ" ಗಳೆಂದು 'ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ವಿವೇಚಾಂಶೆ' ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಗೋರಬಾಳರು, ೬೦ ಜನ ಆದ್ಯರ ಪೈಕಿ ೩೨ ಜನರ ಅಂಕಿತಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ, ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ೯ ಜನ "ಆರಾಧ್ಯರು" ದೇರೆ ಇದ್ದರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.^{೧೧} ಇಲ್ಲಿ "ಆರಾಧ್ಯರು" ಎಂದರೆ, ಮೊದಲು ಶೈವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಆಪಲುಗೊಂಡ ಕೆಲವರು ವಂಥರಾಜ್ವರದ ಚಂದ್ರಭಾಗ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವಾಗ್ಗೆ, ಅವರಲ್ಲಿ ಅನಂತರ ವಿರಲನ ಗುಡಿಯೊಳಗಿದ್ದರಂತೆ. ಅವರು ದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಪಲಂಬಿಗಳಾದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಕೇತವದಾಸರು^{೧೨} ಹಾಗೂ ಗೋರಬಾಳರು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಾದ ನಂತರ, ಅವರು ಆದ್ಯರ ಕೆಲವು ಉಗಾಭೋಗಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.^{೧೩} ಪುನಃ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯ 'ಹರಿದಾಸರ ವದಸುನಾದಿ' ಗಳೆಂಬ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ (ಹಾಗೂ "ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿವಿಧನಿಬಂಧಗಳು" ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕಿಯಲ್ಲಿ ಸಹ) ವಿಜಯದಾಸರ ಸುಳಾದಿಯ ೨, ೩ನೆಯ ನುಡಿಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ, ಆದ್ಯರ ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಅಂಕಿತಗಳು ಈ ರೀತಿ ಇವೆ :

ಅಚಲಾನಂದವಿರಲ, ಮೊದ್ವಿವಿರಲ, ಯೋಗೇಂದ್ರವಿರಲ, ಪರಕುರೀರವ ವಿರಲ, ಸೊಬಗುವಿರಲ, ಗರುಡವಾಹನ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ, ಸಿರಿಶೃಂಗವಿರಲ, ಕೈವಲ್ಯವಿರಲ, ವೈಕುಂಠವೆಂಕಟೇಶ, ವೈಕುಂಠವಿರಲ, ಅಚ್ಯುತದಿರಲ, ಪರದೇಶೀಶವ, ಚನ್ನ ಕೇಶವದಿರಲ, ಪರದರಾಜವೆಂಕಟೇಶ, ಪರದರಾಜರಾಮ, ಪರದರಾಜಶೃಂಗ್ಗ, ಮಂತ್ಸಾದವೈ. ವಿಜಯದಾಸರು ಈ ಸುಳಾದಿಯ ಒಂದು ನುಡಿಯಲ್ಲಿ "ವರಮಂ ಭಕುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಜಯವಿರಲನ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಿದರು ಆದ್ಯರು ನಿರ್ಮಳರಾಗಿ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ದ್ವಿತೀಯ ಘಟ್ಟದ ಪ್ರಮುಖ ಹರಿದಾಸರು ವಿಜಯದಾಸರು. ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು, ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರು, ಶ್ರೀವೈಕುಂಠದಾಸರು, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು, ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು, ಶ್ರೀಕವಿಕದಾಸರು-ಮಂತ್ಸಾದವರಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಿಸಿದವರು. ವಿಜಯದಾಸರು ಅವರನ್ನು ಈ ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರದೆ ಬರಿಯ ಆದ್ಯರನ್ನೇ ಹೆಸರಿಸುವುದೇಕೆ ? ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೂ ಮಂತ್ಸ ಆದ್ಯರು ಇದ್ದಿದ್ದೆ ಆದರೆ, ಅವರನ್ನು ಪುರಂದರದಾಸರು ನೆನೆಯದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆ ? ಅಥವಾ ಅನಂತರ ಇದ್ದ ಇತರ ಹರಿದಾಸರು ನೆನೆಯದಿರುವರೆ ? ಇದು ಇನ್ನೂ ಉತ್ತರ ಸಿಗದೆ ಪ್ರಶ್ನೆ.

ಆದ್ಯರ ಒಬ್ಬ ಗೋರಬಾಳರು ಪುನಃ ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತ, ವಿಜಯದಾಸರಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ "ಗಂರುಮಹೀಪತಿರಾಯ"ರೆಂಬವರಿದ್ದರೆಂತಲೂ, ಅವರು ರುಟುರುವ 'ಗುರುಶೃವಣದ' ಒಂದು ನುಡಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ :

ನೆನೆದು ನೆನೆಸುವೆ ಬಾರೊವಾರೆ || ೮ ||

ನೆನೆದು ನೆನೆಸುವೆ ತಾನುಮನವೆ ಹರಿಹರ

ವೆಳುವುದುಧಾರವಂದ ಅನೇಕವೆ ರೋಗ || ೧೦, ೧೧, ||

....

ಶರಣೆಂದು ಅದ್ವರ ಸೆಳವುಸಿದ್ವರ

ಶ್ರೀ (ಸಿರಿ) ಪಾದಪ್ರಿಯ ರುಳ ಪ್ಪಾಸರಾಯರ

ವರಮಯ್ಯನ ಜಗವರಿತ ಮಾಡಿರಾಣ

ಪುರಂದರವಾಣ ಪುಷ್ಪರವ ಮಾಳವ

ಪರೆ ಪಾಳೆಯರ ಸಾಪಮಾತಿ ಕವಿತರ

ಹರಿದತ್ತ ಉಲ್ಲಾಸರ ಬಂಗಲಂಗನರಿತಿಕ ನಿಸ ದಾ

ಸರ ಮುನೀಶವೆಗುರುತರೂರ ತೋಪರ ಪಾರಂದಾರಿ^{೨೩}

ಇದೇ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ “ಮೇಲಂಗಿರಿವಿರದಾಂಕಿತ”ರೆಂಬ ಅಂಕಿತವುಳ್ಳ ಹರಿದಾಸರ ಒಂದು ಉಗಾಘೋಗ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತ, “..... ಸಿರಿವೈಷ್ಣವ ವಂಶಜಾ ವೈಕುಂಡದಾಸರು ಅರವತ್ತು ಅದ್ವರು ಪುರಂದರದಾಸರು ಸುತರಾದೆಂಕೆಂವೆ ”^{೨೪} ಎಂದಿರುವಲ್ಲಿ ಅದ್ವರ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬಂದಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ, ವಿಜಯದಾಸರು ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ “ಇವರು (ಎಂದರೆ ಅದ್ವರು) ಈ ಪರಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಕಿತವನು ಪಾಡಿ ಅವನೊಳಗೆ ನೆಚ್ಚರಿಸುತ್ತ ಅರವತ್ತಾರು ಭವದೂರವಾಗಿ ದಾಸರು ತನ್ನ ಸುತರೊಡನೆ ವಿರಚಿಸಿದರು”^{೨೫} ಎಂಬ ಸಾರಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ವರು ಶ್ರೀಪುರಂದರ ದಾಸರ “ಬಹುಶಃ ಸಮಕಾಲೀನರಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ.” ಈ ಬಗ್ಗೆ “ಮೊದಲನೆಯ ಪರಂಪರೆಯ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಪ್ರಮುಖರೆನ್ನಿಸಿ, ಉಳಿದ ಈ ಹಲವಾರು ಒಂದೆರಡು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಾರದೆ ಇರಬಹುದು. ಅಂಥವರನ್ನು ವಿಜಯದಾಸರು ಈ ರೀತಿ ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳೊಂದಿಗೆ ಸ್ಮರಿಸಿರಬಹುದು”^{೨೬} ಎಂಬ ಡಾ. ಜಿ. ವರದರಾಜರಾಯರ ಮಾತು ಸರಿ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ, ಅದ್ವರನ್ನು ಗೋರಬಾಳರು ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡಿರುವಂತೆ ತುಂಬ ವ್ಯಾಜೀನರೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿದೆ, ಈ ಬಗ್ಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ವಿಚಿತ ವಿವರ ದೊರೆತವರೆ, ಅದ್ವರನ್ನು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಾಗಲಿ, ಪುರಂದರದಾಸರಾಗಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದರೆ ಆಗ ಇವರನ್ನು ಹೆಳುವರೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಅದಲ್ಲದೆ ಗೋರಬಾಳರು ಹೇಳಿರುವಂತೆ, ಅದ್ವರನ್ನು ಶ್ರೀಪಾದ ರಾಜರ ಮತ್ತು ನರಹರಿಕೀರ್ತರ ನಡುವಣ ಕಾಲದವರೆಂದು ಕೂಡ ಭಾವಿಸಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದ್ವರ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ನುಳಾದಿ, ಉಗಾಘೋಗಗಳನ್ನು ವಿಜಯದಾಸರ ಅನಂತರ ಬೇರೆ ದಾಸರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಬೋದರೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದಾಗಿದ್ದು, ಗೋರಬಾಳ ಪನುಮಂಶರಾಯರ ಹೀರಿಕೆ ಪರಗಣಿಸಿ, ಶ್ರೀ ಕಪಟರಾಳ ಕೃಷ್ಣರಾಯರು, ‘ಕರ್ಣಾಟಕ

ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಂಶೋಧನೆ" ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಲೇಖಿಸಿರುವುದನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.¹⁸ ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರಾಧಾರಿತ ಸಂಶೋಧನೆ ಲೇಖಿಸಿರುವಾಗಿದ್ದು, ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆ ತೀರ್ಥಹಳ್ಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅರಗು ಎಂಬಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಕೆತ್ತಡೆ ಪಾಠಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಲೇಖನವಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿರುವ ಕಂಡರೆ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರ ಮರದ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರಿದ ಮಾರಾಧಿತರಿಗೂ, ವಿಜಯದಾಸರ ಸಂಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅದ್ಭುತ ಅಂಶಗಳಿಗೂ ಸಾಮ್ಯವಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೂ ಇವರು ಅದ್ಭುತಬಹುದೆಂಬ ಅನುಮಾನವನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದೂ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿರುವ ಯತಿಗಳು (ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು, ವ್ಯಾಸ ರಾಯರು, ವಾದಿರಾಜರು ಮುಂತಾದವರು) ತಮ್ಮ ಅಶ್ವಮೇಧವನ್ನು ಅಂಕಿತವಾಗಿ ಒಳಗೊಳ್ಳುವುದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಶಂಕೆ ಸಮಂಜಸವೆನ್ನು ಸುಳ್ಳಾಗಿದೆ. ಹರಿದಾಸರ ಅಂಕಿತದ ಉತ್ತರವೆಂದೆ, ದಾಸವೆಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಯತಿಗಳಾಗಿ, ಮಾರಾಧಿತರಾಗಲಿ ಹೀಗೆ 'ದಾಸ'ನೆಂಬ ಪದವನ್ನು ತಮ್ಮ ಅಂಕಿತವಾದುದೊಡನೆ ಒಕ್ಕೂಡಿಸಿಲ್ಲ. ಆದೂ ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಟಿಯಾಗುವುದಾಗಿದೆ. ಪರಂಪರೆಯೊಡನೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವರಿಂದ ಬಿಟ್ಟು ಪದದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಅರಾಧ್ಯ" ಎಂದೂ ವಾಚಕ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಇದನ್ನು "ಅದ್ಭುತ"ರ ದೆಂದೂ ಅನುವಾದಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಶಂಕೆ ಅನುಮಾನವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ತಮ್ಮ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಮಾಡಿರುವ ವಿರೂಪ ಉಪಾಸನೆ ಗಣಾಪತಿ, ಶ್ರೀದಂಧಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆರಾಧಕರಾಗಿದ್ದು, ತಾವು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಇತರ ಮರಗಳಾದ ಸಿದ್ಧಾರೂ, ಪುತ್ರಿಗೆ, ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ವಿರೂಪದೇವತೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವ ಅಂಶ, ವಿರೂಪದೇವತೆಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ವಿರೂಪ ಉಪಾಸನೆ ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನವಾದದ್ದು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರುವ ವೈಷ್ಣವ ವಿರೂಪಪ್ರ, ವಂಶಭಿಕ್ಷು, ಎಂಬ ಅಂಕಿತವಾದವುಗಳೂ ಹಾಗೂ ಕಾಶಿ, ಗಯಾ, ಪ್ರಯಾಗ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಮವಾಗಿ ವಂದರಾಪುರವನ್ನು ಪವಿತ್ರಕ್ಷೇತ್ರ ಆಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿರುವ ವೈಷ್ಣವ, ಪಾಂಡುರಂಗನ ಭಕ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಮಂಜು ದೆವಿಯೆಂಬುದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ವಂಧರಾಪುರದ ವಿರೂಪ ಮೂರ್ತಿ ಹಾಗೂ ಉಪಾಸನೆ ಕುರಿತು ಒಂದು ಉಪಯುಕ್ತ ಲೇಖನವನ್ನು ಅರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮೂರ್ತಿಯವರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.¹⁹ ಈ ವಿರೂಪ ಭಕ್ತಿಯೇ ಮುಂದೆ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ವಂಧರಾಪುರ, ತಿರುಪತಿ, ಶ್ರೀರಂಗದ ರಂಗನಾಥ, ಉಡುಪಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ತತ್ತಿಗಳು.

ಈವರೆವಿಗೆ ನಡೆದ ಸಮೀಕ್ಷೆಯಿಂದ, ಕರ್ನಾಟಕ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ, ಈ ಕೆಳಕಂಡಂತೆ ತೀರ್ಮಾನಿಸಬಹುದು.

1. ಆಚಲಾನಂದರು ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅದ್ವರಣ್ಣ. ಅವರ ಭಾಷೆ, ಧಾಟಿ, ಎಲ್ಲವೂ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವರನ್ನು ಸಮೀಪದವರಾಗಿಸುತ್ತವೆ.⁸⁸
2. ಅದ್ವರಣ್ಣ ಬಗ್ಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆಯಬೇಕಿಲ್ಲ. ವಿಜಯದಾಸರ ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬಂದಿದ್ದು, ಕಪಟರಾಳ ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಲೇಖನ⁸⁹ ಉಪಯುಕ್ತ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಇವರು ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅದ್ವ ಪ್ರವರ್ತಕರೆಂದಾಗಲಿ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೂ ಮೊದಲೂ-ಅಥವಾ ನರಹರಿತೀರ್ಥರ ಅನಂತರ-ಇದ್ದವರೆಂದಾಗಲಿ ಹೇಳಲು ಬರದಂತಿಲ್ಲ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನರಹರಿತೀರ್ಥರೇ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲಿಗರು ಹಾಗೂ ಅದ್ವಪ್ರವರ್ತಕರೆಂಬ ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿಯವರ ಅಭಿಮತ⁹⁰ ಈಗ ಸದದಿರುವ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಒಪ್ಪಿತ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಇನ್ನೂ ಸಂಶೋಧನೆ ಆಗುತ್ತವಾಗಿದೆ.

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಹುಶಃ ವಿಜಯದಾಸರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಅವರ ಅನಂತರದಲ್ಲೂ ಉದ್ಭವಿಸಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ನರಹರಿತೀರ್ಥರೇ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲಿಗರಾಗಿದ್ದರೆ, ಈ ಕೆಳಗಣ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವರ ಹೆಸರಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತಿತ್ತು.

ನಮಃ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಾಯ ನಮಶ್ಚೈ ವ್ಯಾಸರೋಗಣಿ |

ನಮಃ ಶ್ರೀಪುರಂದರಾರ್ಯಾಯ ವಿಜಯದಾಸಾರ್ಯಾಯೇ ನಮಃ ||

ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ನಮನ ಸಮರ್ಪಿತ ಆಗಿರುವುದು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೆ. ಇಂಥ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವಂಹತ್ವ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ನೀಡಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪಂಚಮುಖಿಯವರ ಅಭಿಮತ.⁹¹ ಆದರೆ, ಈಗಾಗಲೇ ನಾವು ಕಂಡಿರುವ ಹಾಗೆ ಗುರು ಮಹೀಪತಿರಾಯರೆಂಬ ದಾಸರು, ಮೇಲುಗಿರಿ ವಿರಲದಾಸರು, ಹೇಳಿರುವಂತೆ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಂಘಾದಿ, ಉಗಾಛೋಗ, ಕೀರ್ತನ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲದೆ ದಂಡಕ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗ ನಡೆಸಿ, ಸಿದ್ಧ ಹಸ್ತರನ್ನೂ ದಳರು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರೇ.⁹² ಅವರ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದು, ಹರಿದಾಸರ ಒಂದು ಬಳಗವನ್ನೇ ಸಂಘಟಿಸಿದವರು ವ್ಯಾಸರಾಯರು. ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಎರಡು ಛಾತ್ರ ಅಥವಾ ಹಂತ ಮೊದಲನೆಯ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಂದ ಶ್ರೀಕವಿಕದಾಸರತನಕ (೧೫೬೫-೧೬೦೦). ಎರಡನೆ ಛಾತ್ರ ವಂಶಾಳಯದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಬೃಂದಾವನ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರವೃದ್ಧಿಸಿದ್ದು. ೧೬ನೇದಿಂದ ಇದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಎರಡನೆ ಹಂತ-ಮಂಗಿವು, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರತನಕವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಮಂಕುಟ ಪ್ನಾಯರು ಪುರಂದರದಾಸರು. ಅನಂತರ, ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಅಳಿದ ನಂತರ, ಮಂತ್ರಾಲಯ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಬೃಂದಾವನದಿಂದ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಪಡೆದು ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಎರಡನೆ ಹಂತವನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿದ ಪ್ರಮುಖರು ವಿಜಯದಾಸರು, "ವಿಜಯರಾಯರು" ಎಂದೂ ಆತ್ಮನಾ ಜನ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವಂತೆ. ವಿಜಯರಾಯರಿಂದ

ಸ್ನೋರ್ ವಡೆದು ಪರಿದಾಸನಾಹಿತೈ ಸಮೈದೈ ಮಾಗಿದನರು ಅನೇಕ ಪರಿದಾಸರು. ಗೋವಾಲದಾಸರು, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು, ಕಮಲೇಶವಿರರಾಂಕೆತರು, ಶ್ರೀದವಿರಲರು, ಪ್ಲಾಗೇಶವಿರಲರು, ಹೀಗೆ. ದಾಸನಾಹಿತೈ ಪ್ರಥಮ ಏತಕೈಯ್ ದ್ವಿತೀಯ ಭುಟುಯ ನಡುವೆ, ಉತ್ತರಕುಷಾಟಿಕದ ಕಾಮಂಡಿಯಿಂದ ಬಂದವರು ಮಹೇಶವಿದಾಸರು. ಇವರು ಎರಡುಭಟ್ಟಿಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದು ಕೊಂಡಿಯಿದ್ದ ಹಾಗೆ. ಪರಿದಾಸವಂಥ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಪರಿದಾಸನಾಹಿತೈ, ಹೀಗೆ ಬೆಳೆದು ಸಮೈದೈ ಆಗಿ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಗುರುಕಿತೈ ಸಂಬಂಧದ ಮೂಲಕ ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೊಂದು ವಿಶೇಷ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾಲವು ಸಹಕರಿಸಿತ್ತೆಂಬೀಕು. ಮಧ್ವಜಾಯಾರು ದ್ವೈತತತ್ವ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಎರಡು ಪತಮಾನ ಕಳೆದಿತ್ತು. ಆಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮರಾಠೀಶರು, ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತರಾಗಿ, ದ್ವೈತತತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಹಾಗೂ ಅದ್ವೈತ ವಂದಿಸುವ ಮಂಡನ-ವಿಂಡನ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ದ್ವೈತ ಶಾಖೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಒಂದು ವಿಚಾರವೆಂದರೆ, ಅತ್ಯುಚ್ಛಾಸ, ವೇದಾಂತತತ್ವ ಬೋಧನಾಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತವ್ಯವ (ದೇಶಭಾಷೆ) ಪ್ರಾಕೃತ ಬಳಕೆ ಸಲ್ಲದಂಥ ಭಾವನೆ ಬಂದಿತು. ಹಾಗೂ ವೇದಾಂತ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ವಿದ್ಯಾಂಸರಿಗೆ ಮೀಸಲೆಂಬ ಭಾವನೆ ಬಲಿತಿದ್ದ. ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "ಕನ್ನಡವನ್ನು ಆನಾದರಣೆ ಮಾಡದೆ, ಕನ್ನಡವನ್ನು ಮೈಲಿಗೆಯ ಮಾತೆಂದುವೈಗಳೆ ಈ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕೀರ್ತಿಸಿದರು, ಲೋಕಕ್ಕೆ ಉಪದೇಶವನ್ನಿತ್ತ." ಸಂಘಟಿತ ಪಂಥ ಪರಿದಾಸ ಪಂಥ. ಸಾಮಾನ್ಯರ ಸಮುದಾಯ ಅದ ಸಮಾಜಹಿತ, ಸಂಘಟನೆ, ಪರಿಭಕ್ತಿ ಪಾರಮೈ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಎಲ್ಲವೂ ನೆರವೇರಲು ಸುಲಭ ಸಾಧನ ದೇಶ ಭಾಷೆಯ ಸಮರ್ಥ ಬಳಕೆ ಎಂದರಿತರು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು. ಇದಲ್ಲದೆ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ತಮ್ಮ ಗುರುವರ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಸ್ವರ್ಣಾಚಾರ್ಯರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದದ್ದು ತಮಿಳು ದೇಶದ ಶ್ರೀರಂಗದಲ್ಲಿ. ಶ್ರೀರಂಗಕ್ಷೇತ್ರವು ಆಗ್ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದ್ರಾವಿಡ ದಿವ್ಯದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆನಿಸಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಆಗಿದ್ದ ದ್ರಾವಿಡ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ. 'ಭಕ್ತಿ-ಚ್ಛಾನವೇ ಮೊಕ್ಷದಾಯಕ'ವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ, "ನಾಲಾಯರ ದಿವ್ಯಪ್ರಬಂಧಂ" (ತಿರುಮಾಯ್ಕ೮೨) ಎಂಬ ಕಾಲ್ಯಾಣವಿರ ಸಾಲಿನ ತಮಿಳು ಪಾಠಂಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹಾಡಿದ ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರ್ ಮತ್ತಿತರ ಅಳ್ವಾರ್ ಭಕ್ತರ ಪೂಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವದು. ಆ ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಬಂಧಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಸ್ವೀಯ ಭಾಷೆಯಾದ ತಮಿಳನ್ನು ಸಮೂಹ ಸಂಪರ್ಕ ಸಾಧನ ಆಗಿ ಬಳಸಿದ ರೀತಿ, ಶ್ರೀಪರಿಭಕ್ತಿಯ ಉತ್ಕರ್ಷ ಮಹೋದ್ಧಮ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆರೆಗೊತ್ತಿದರೆ ಬೇಕು. 'ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಸಂಪರ್ಧೆಗೆ ಮಾತೃಭಾಷೆ ಎಂತಲೆ ಉತ್ತಮ ಮಾಧ್ಯಮವೆಂದು ಮನವರಿಕೆ ಆಗಿರಬೇಕು."⁴ ಈ ವೇಳೆಗಾಗಲೇ ಹನ್ನೆರಡನೆ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿ, ಹೊಸ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನೆ ತಂದ ಆನಂಭವ ಮಂಟಪದ ಶಿವಶರಣರ ಮತ, ಕನ್ನಡ ದೇಶಿಯ ಸಹಜ ಬಳಕೆ, ಸಮಾಜವನ್ನು ಅವರು ಸಂಘಟಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದು, ಎಲ್ಲವೂ ಮೂಡುಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ (ಮಂಟಪಬಾಗಿಲಾ) ನೆಲೆನಿಂತ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೆ

ಮನದಬ್ಬಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಂಡನೆ, ವಚನ ಬೆಳೆವಳಿಯ ವ್ಯಭಾವದಿಂದ ಬೆಟ್ಟದ ಶಿವಭಕ್ತಿಯಂತೆಯೇ ಪರಿವಾರವೂ ವ್ಯಕ್ತಿಪಾದಿಸುವ ಹಂಬಲ, ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಆರ್ಯಾಡ್ ಭಕ್ತಿಯ ಗೀತೆಗಳೆ. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರದ ಭಕ್ತಿಯ ಸಾಲುಗಳು, ಇವೆಲ್ಲ ಹದಮಾಗಿ ಬೆರೆತು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಲ್ಲಿ ಪರಿವಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಬೆಳೆಸುವ ಚೈತನ್ಯಕಾರಕ, ಪ್ರೇರಕ ಅಂಶ ಆಗಿದ್ದವು. ಪೂಜೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಬೆಳೆತನದ ಅರ್ಥಭಾವ, ಪ್ರೇಮ, ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನ, "ಸುದೃಢ ಸ್ನೇಹ"ಗಳಿಂದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಭರಿತ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಕಾದಿರಿ ಗೆಜ್ಜೆಕಟ್ಟಿ, ಮೈಮರದಂ ಕುಣಿದು ನಮಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಅರಂಭ ಮಾಡಿದವರೇ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು. ಇದೇ ಒಂದು ಗುಣವಾಯಿತು, ಒಂದು ಪಂಥವಾಯಿತು, ಒಂದು ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನವೆ ನಡೆಯಿತು. ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಭಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮೊಳೆತ ಪರಿವಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಗತಿ, (ಅದಿನ್ನೂ ನಿಗೂಢವಾಗೇ ಉಳಿದಿದೆ) ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆದ ಸ್ವರ ತಲುಪಿದ್ದಿತೆನ್ನಲು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕೃತಿಗಳೇ ನಿರ್ದರ್ಶನ. ಅಲ್ಲಿರುವ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯೆಡೆಗೆ ಸಾಗುವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪದವೆ ಉದಾಹರಣೆ. ಈ ಅಂಗೋಲನ ಧ್ವನಿ ಶತಮಾನದ ವೇಳೆಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಮಂಕಾಗಿ, ಮತ್ತೆ ಧ್ವನಿ ಶತಮಾನದಿಂದ ಮಂತ್ರಾಲಯದ ಪ್ರೀತಾಭಿವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳವರಿಂದ ಪುನಶ್ಚೇತನಗೊಂಡು, ಹದಿನೆಂಟನೆ ಶತಮಾನದವರೆವಿಗೂ ಒಂದು ಹಂತ ತಲುಪಿತು. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ನಡೆದು ಬಂದಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಅಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಇರುವ, ಇರಬೇಕಾದ ಅಂದೋಲನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಶ್ರಿಯಾಶೀಲ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಕೊರೆ ಕಾಣುತ್ತ, ಬರಬರುತ್ತ, ಬೆಳೆತ ಬೆಳೆತ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಾಗ, ಆ ಅಂದೋಲನದ ಗತಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪರಿವಾಸ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೂ ಹೀಗೆಯೇ ಆದದ್ದು.

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಪೂಜೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಆಳವಡಿಸಿ ತಂದದ್ದು ಪರಿವಾಸಪಂಥವೆ ಆಗಲಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅವರ ಆ ಪ್ರಯತ್ನ ಎಷ್ಟು ಬೆನ್ನಾಗಿ ಸಾಫಲ್ಯ ಪಡೆಯಿತೆನ್ನಲು ಅವರಲ್ಲಿ ರಸವತ್ತಾದ ಕೃತಿಗಳು ಹಾಗೂ ಕೆಲವೇ ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದಿರುವ ಶಿಷ್ಯರಾದ ವ್ಯಾಸರಾಯರ, ಪ್ರತಿಷ್ಠರಾದ ಪುರಂದರರ, ಕನಕದಾಸರ, ವಾದಿರಾಜರ, ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳೇ ನಿರ್ದರ್ಶನ. ಗುರುಮಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಶಿಷ್ಯರು. ಅದೇ ಪರಂಪರೆ ಮೂಂದುವರಿದು, ಪರಿವಾಸ ಪನ್ನದೆ ಆದ ಸ್ವಂತಿಕೆ, ವಿಶಿಷ್ಟತೆಗಳಿಂದ ಬೆಳೆಗೊಡಗಿತು. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ, ಡಾ. ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಅಕ್ಷೇಪಣೆಗಳನ್ನು ನಾವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೂ, ನೆರೆಪರಿಶೀಲಕರು ಪರಿವಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲಿಗಲ್ಲ ಎಂದೂ ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಇನ್ನೂ ಸಂತೋಷವೇ ಈ ದಿನೆಯಲ್ಲಿ ಆಗತು ಎಂದೆಷ್ಟು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ಶೋಕ, ಪುಗೂ ಹಿರಿಯರ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ವಾತ್ಸರ್ಯದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರೇ ಪರಿವಾಸ

ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅದ್ಭುತವು ತೋರಿಸಿದಂತೆ, ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಬೇಕೆನಿಸಿದಂತೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಹಾಗೆ ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಅಧಾರಗಳಿವೆ. ತಿಳಿಯಬಹುದು.¹⁰

ಹರಿದಾಸ-ಹರಿಭಕ್ತಿ

ಹರಿದಾಸಪಂಥವೆಂದೊಡನೆಂಬ ಅದರೊಂದಿಗೇ ಜಾಸಂಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿದ್ದು ಭಕ್ತಿ : ಉದಾಹರಣೆ, ತಿರುಂಜಿ, ಪಂಡರಾವುರ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಕೃಷ್ಣ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಹಾಗೂ ವಿರಲ (ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ, ಪಾಂಡುರಂಗ)ನಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರಿಗಿದ್ದ ಅವಿರತ ಭಕ್ತಿ. ವಿರಲನ ಉಪಾಸನೆ, ಹರಿದಾಸ ಭಕ್ತಿಪಂಥಕ್ಕೆ ಶ್ರೀರಕ್ಷೆ ಹಾಗೂ ವಿರಲನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದು ಹರಿದಾಸರ ತೋರಿದ ಅವಿರತ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ಎಂದರೆ ಉಪ್ಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ. ದಾಸರು ವಿರಲನಿಗಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿ ಅವನೊಲಂಬೆಗಾಗಿ ಕಾತರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಅವನೂ ದಾಸರೆದುರು ತನ್ನ ರೀತಿ ವಿಧೂತಿಯನ್ನು ಮೆರೆದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಅದೆಷ್ಟೋ. ಅಚಲಾನಂದದಾಸರಂತೂ ವಿರಲನನ್ನು ಅನವರತ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದವರೂ. ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ಅನಂದಾಯಿಗಳು ಹಾಗೂ ಈಗಲೂ ಆ ಸಂತತಿಯವರು ವಿರಲನಿಂದ ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹೆಸರಿಡುವ ತನಕ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇಂದೂ ಮುಂದುವರಿದಂತಿರಬಹುದು ಬಂದಿದೆ. ಅಚಲಾನಂದದಾಸ ಸಂತರ ಗಿರಿ ಪತಮಾನದ ದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮಂಥಾಚಾರ್ಯರಾದರೂ ವಿರಲನನ್ನು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಪೂಜಾ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು ಈ ಉಪಾಸನೆ ಮುಂದುವರಿಸಲು ಅದೇಶ ನೀಡಿದರು. ಅದ್ವರ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೆ. 'ಕಡೆಯದಾಗಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೆ ಪಂಥರಾ ಪುರದ ಭೀಮನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ವಿರಲನ ದರ್ಶನವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಆದರೂ "ರಂಗವಿರಲ"ನೆಂಬ ಅಂಕಿತವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು ಪಂಡರಾವುರದ ವಿರಲನ ಮಹತಿಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೯ನೆ ಪತಮಾನದಿಂದ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಈ ವಿರಲಭಕ್ತಿ ಹದಿನೈದನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೇಳಿಗೆ-ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಹರಿ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಗೆ ತೊಡಗುವ ಮೇಳಿಗೆ-ಈ ಅರಸನೂ ಪಂಥಗಳಲ್ಲಿ ದೊಳಗಿರಬೇಕೆಂದು ಪಲ್ಲನಿಸಿ ಹೊತ್ತು, ಫಲಬಿಟ್ಟುತನ್ನ ಬಹುದು."¹¹ ಹಾಗೂ ವಿರಲನ ಅಂಕಿತ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಹರಿದಾಸರ ಹೆಸರಿನ ಉತ್ತರ ಪದವಾಗಿ ಉಳಿದು, ಹರಿ ದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವೆ ಆಯಿತು. ಸ್ವತಃ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರೇ ಪೂಜೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂಬ, ಗೆಜ್ಜೆಕಟ್ಟಿ, ತಾಳ ತುಂಬಿದಿರಲೊಂದಿಗೆ ನರ್ತಿಸುತ್ತ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿದ್ದುದೆಂಬ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದೂ ಒಂದಂ ಭಕ್ತನ ಭಕ್ತಿಯಂತೆ ಸೇವೆ. ಆದರೆ, ಹರಿದಾಸ ಪಂಥ ಇದರಿಂದ ಪಲ್ಲನಿಸಿ ಬೆಳೆದು, ದ್ವೈತತತ್ವ ವ್ಯಾಸಾರವನ್ನೇ ತನ್ನ ಉದ್ದೇಶ ಆಗಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಜಾತಿಯವರ ಹೆಚ್ಚು ಸೇರಿಕೊಂಡರು. ಕ್ರಮ ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಶ್ರೀ ಮಂಥಾ ಚಾರ್ಯರ ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಾರುವ ಸಾಧನವೆ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯವಾಯಿತೆಂದರೆ

ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ನಾವು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ವಿಚಾರಾರಾಧನೆಯಿಂದ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ದಿಗಂತ ಹೀಗೆ ಬಿತ್ತರಗೊಂಡಿತು. ಕೇವಲ ಪೂಜಾ ಸಮಯದ ಕೀರ್ತನ ಆಗಿ, ದೈವಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತದ "ಮುದ್ದವಾಗುವದನ್ನು ನೀಡಿತು", "ದೇವಭಾಷೆ" ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಜರಿದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದ ರಾಮಾಯಣ, ಭಾರತ, ಭಾಗವತ, ವೇದೋಪನಿಷತ್ತು, ಮಂಜರಾತ್ಮಾಗಮ, ತಂತ್ರ, ಭಕ್ತಿ, ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಹರಿದಾಸರ ತಿಳಿ ಗನ್ನಡದ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿ, ಎಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ರಂಜಿಸಿ, ಬೆಳೆಸಲು ವ್ಯಯಿಸಿತು. ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಯತಿಗಳಿಗಿಂತ ದೀಕ್ಷಿಸ್ತೀತರಿಸಿದ ಪರಿದಾಸರಂತೂ, ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಗಾಗಿ ಸಹ ಅವಿರತವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು.

'ಶ್ರೀಪಾದರಾಯರು ಈ ಪೂಜಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕಾರ ಹಾಡಿದವರು' ಪೂಜಾಕಾಲಕ್ಕೆ ಭಾಗವತದ ಮುಖದಿಂದ ಕನ್ನಡದ "ದೇವರಾಮ"ಗಳನ್ನು ಹಾಡಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮೊದಲಿಗೆ ಬಳಕೆ ತಂದವರೇ ಅವರು. ಈ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಭ್ರಮರಗೀತೆ, ವೇಣುಗೀತೆ, ಗೋಪೀಗೀತೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲದೆ ಕೀರ್ತನೆ, ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಥೋಗಿ, ವೃತ್ತನಾಡು, ದಂಡಕ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲೂ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಮೊದಲಿಗಾರಾದರು. ಈ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಪಂಥ ಆಗಿರುವವರು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀವಾಸರಾಯರು. ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಚಾರವೇ ಅವರ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ದೇಶ. ಇದರ ಸಲುವಾಗಿ ಪುರಂದರದಾಸ, ಕನಕರಂಥ ಅನೇಕ ಹರಿದಾಸರಗಳನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿ, ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖವಾಗಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸಿದರು ವ್ಯಾಸರಾಯರು. ಪುರಂದರದಾಸರು ಹಿಡಿದ ತುಂಬೂರಿ, ವಿಚಾರದ ತಂತಿ, ಸಮಾಜದ ಅನೇಕ ಮುಖ ದರ್ಶನವಾಗಿಸಿದಂತೆಯೇ, ಹರಿದಾಸ ವೃಂದವೂ ಬೆಳೆಯಿತು. ಹರಿದಾಸರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಅನುಭವದಿಂದ ಮೆದ್ದುಸಿದ್ಧಾಂತದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿದ್ದದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು. "ಸುಧಾ ಓದಿ ಪದ ಹೇಳು" ಎಂಬ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹರಿದಾಸರ ರಚನೆಗಳು ಬರುತ್ತ ತುಂಬ ಗಹನವೇ ಅವು, ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾದವು. ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮದ ಕುರಿತು ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ನಾವು ಈವರೆಗೆ ನಡೆಸಿದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯಿಂದ ನಡೆಸಿದಿಕೀರ್ತನೆಯ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೂಲ ಪ್ರವರ್ತಕರೆಂದು ಭಾವಿಸಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಆಧಾರ, ಪುಷ್ಟಿ (ಕೃತಿ ರಚನೆಯ ಬಾಹುಳ್ಯ) ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ, ಹರಿದಾಸ ಪಂಥ ಹರಿದಾಸ ವೃಂದವನ್ನು ಸಂಘಟಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ "ಶ್ರೀ"ಕಾರದ ಮುಂದೈಯೊತ್ತಿದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜನನ್ನೇ ಅದ್ವೈತ ಪ್ರವರ್ತಕರೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು 'ಅಂದೋಲನ'ವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸುವಲ್ಲಿ ಆದು ಬೆಳೆದು ಬಂದ ನಿಡಿದಾದ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಸುಗಮವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಅಂಥಾ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸುಧಾನಯ ಅಳವು, ಮಹತಿ, ಬೃಹತಿಗಳೂ ಅರಿವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ

ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಾವು ಆರ್. ಎಸ್. ಪೆಂಚೆಮೊನಿಯವರು ವಿಂಗಡಿಸಿರುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಉದ್ದೇಶವೇ. ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಭಕ್ತಿಪಂಥ ಅಥವಾ ಕರ್ನಾಟಕ ಹರಿವಾಸಕ್ಕೂ ಉಗಮಕಂಡಿದ್ದ ದಾಸಕೂಟದ ಸಾಹಿತ್ಯ ತನ್ನ ಶೈಲಿ, ವಸ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಯಾದರೆ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಮುಖ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿದೆ.

1. ೧೫ನೆ ಶತಮಾನ : ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿಷ್ಯರಾದ ನರಹರಿತೀರ್ಥರ ಕಾಲ.
2. ೧೫-೧೬ನೇ ಶತಮಾನ : ಶ್ರೀಪಾದರಾಜ, ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥ(ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರು), ವಾದಿರಾಜ, ವಿಜಯೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು, ಪುರಂದರದಾಸರು, ಕೆನಕದಾಸರು ಇತ್ಯಾದಿ ಹರಿವಾಸರ ಯುಗ.
3. ೧೬ನೆ ಶತಮಾನ : ಮಂತ್ರಾಲಯದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರು ಹಾಗೂ ಬೇದೇಶ ತೀರ್ಥರು.
4. ೧೭-೧೮ನೇ ಶತಮಾನ : ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರು, ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಜಗನ್ನಾಥ ದಾಸರು, ಪ್ರಸನ್ನಮಂಟಪದಾಸರು ಈ ಯುಗ ಹರಿವಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ದ್ವಿತೀಯ ಘಟ್ಟ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟದ ಹಾಸ್ಯಿಕ ಜ್ಞಾನ ಗರ್ಭಿತ ಆದ ಶೈಲಿಗಳ ರಚನೆ ಆದ ಕಾಲ.

ಮೊದಲನೆಯದು : ಹರಿವಾಸಕೂಟ ಸೃಜನೆಯ ಕಾಲ.

ಎರಡನೆಯದು : ಮೂರ್ಗ ಕಾವ್ಯದಂಥ ಹರಿವಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಬಂದ ಕಾಲ.

ಮೂರನೆಯದು : ಪುನರುಜ್ಜೀವನ ಯುಗ.

ನಾಲ್ಕನೆಯದು : ಹಾಸ್ಯಿಕ, ದಾರ್ಶನಿಕರ ಕಾಲ.

ಇವುಗಳನ್ನು ದಾಸಕೂಟದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಯುಗಗಳೆನ್ನಬಹುದು.

ಮೊದಲ ಹಂತ, ಹರಿವಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಸೃಜನೆಯ ಕಾಲವೆನ್ನಬಹುದು. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಭಾವಪರವಶತೆಯಿಂದ ಹಾಡಿದ "ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ" ಹರಿಕೀರ್ತನೆಯ ಛಂದರೂ ನರಹರಿತೀರ್ಥರ ಕನ್ನಡದ ಬಳಕೆ, ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಯುಗದ ಆರಂಭಕಾಲವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹದಿನೈದು-ಹದಿನಾರನೇ ಶತಕ, ಫಾರತದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಪರಂವರೆ, ಎಷ್ಟು ಭಕ್ತಿ, ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಅದ್ಭುತ ತರ್ಕದಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿತ ಆದ ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತತ್ವ, ತನ್ನ ಅಪ್ಪಳಿಯದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನೂ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಬೀರಿತು, ವೈಭವ

ಜಾರ್ಯರು, ಉತ್ತರದ ಅಸ್ಥಾನ, ಬಂಗಾಲದ ಶ್ರೀಚೈತನ್ಯ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂತರಾದ ಜ್ಞಾನೇಶ್ವರ, ತುಕಾರಾಮ, ಏಕನಾಥ ಎಲ್ಲರೂ ಹರಿಭಕ್ತಿಯಾದೊಲನಕ್ಕೆ ಒಡಾದರೂ ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಕಾಲ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ವರ್ವಕಾಲ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿದ್ದ ಮಾರ್ಗ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೊಪಗಾಣುತ್ತ ಕನ್ನಡ ದೂಟ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದ ಕಾಲ.

ಮೂರನೆಯ ಹಂತ, ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭ನೇ ಶತಮಾನದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರ ಕಾಲ. ಇದು ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದ್ವಿತೀಯಘಟ್ಟ. ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರಿಂದ ಆರಂಭಗೊಂಡ ಈ ಕಾಲ, ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

ಹದಿನೆಯನೆಯ-ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕೂ ಹದಿನೇಳನೇ ಶತಮಾನವೇ ಸ್ವೂರ್ತಿ ಚಲಿಸಿತು. ವಿಜಯದಾಸರಿಂದ ಹರಿದಾಸಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನ, ವಂಶಸ್ಥಿ, ಧರ್ಮ-ವಿನ್ಯ, (ಮಧ್ಯಮಂತಿಯ) ಆಯತು-ಸಾಹಿತ್ಯ ಸ್ವರೂಪವೂ ಆದಂತೆ-ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥ ದಾಸರಲ್ಲಿ ಇದು ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ ಮುಟ್ಟಿತು. (ಶ್ರೀಮದ್ವಿರಕ್ತಧಾಮಕುಮಾರ). ಅನಂತರ ಬಂದ ಹರಿದಾಸರ ಆಮ್ಲ ವ್ಯಮುವಿರೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ-ಹರಿದಾಸ ಭಕ್ತಿ ಅಂದೋಲನ ಮುಂದುವರಿದರೂ, ಇಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೇ ಶ.ದ ಮುನೀಶ್ವರಿಯಿಂದ ಶ್ರುತಿ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲ, ದ್ವಿತೀಯ ಘಟ್ಟದ ಸಮೀಪಣ ಕಾಲೀಯ ಕಾಲದ ಬೆಳಕಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ ಎನ್ನ ಬಹುದು. (ವಿಜಯನಗರ ಪತನ ಆದ ಅನಂತರದ ಹಿಂದೂ ಸಂಪತ್ತಿನ ಧರ್ಮವಿವಿಕ್ತಿಯ ಕಾಲ) ಹಾಗೂ ಹರಿದಾಸನ ಶ.ದ ಕನಕದಾಸರ ಶ್ರುತಿಗಳು, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಗುಂಡ ಕ್ರಿಯೆ, ಶ್ರೀರಂಜಿತರೋಭಾಣಿ ಮುಂತಾದ ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆಗಳು ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಮಿಶ್ರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕೊಡುಗೊಳಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ ಒಗ್ಗ ಹರಡಿದೆ, ಹರಿದಾಸ ಯುಗದ ಮೈತಿಷ್ಠ್ಯ.

ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೊಂಡಿರುವ ಹರಿದಾಸರ ಮೈತಿ ಪ್ರಮುಖವಾದವರ ಆತ್ಮವೃತ್ತಾಂತ, ಜೀವನದ ಪರಿಣಾಮಕಾರಕ ಘಟನೆಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಒತ್ತುಕೊಡದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿ, ರಚನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಬೇರೆಡೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆಯಾದುದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಹಂತಕ್ಕೆ ವಾಪ್ಸೆ ಮುನ್ನಗೊಡಬಹುದಾಗಿದೆ.

ವ್ಯಾಸಕೂಟ ದಾಸಕೂಟ-ಒಂದು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ

ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ನಮಗೆ ಅನಂತರ ಕೇಳಿ ಬರುವುದು ಈ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು: ಒಂದು 'ವ್ಯಾಸಕೂಟ', ಇನ್ನೊಂದು 'ದಾಸಕೂಟ', ಎರಡೂ ಕರ್ನಾಟಕ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಪರಿಚಿತವೆ ಹಾಗೂ ಅವು ಅವಿಭಾಜ್ಯವೂ ಆಗುತ್ತವೆ. ಈ ದಿನ ಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯಪರಿತ್ಯಾಸರರ ಮುತನ್ನೆ ಉಳ್ಳಿ-ವಿಳುವುದರೊಂದಿಗೆ ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ಎರಡೂ ಒಕ್ಕೂಟಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಮೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು. " . . . ಈವರೆಗೆ (ಸುಮಾರು ೧೭ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ) ಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಗಳು ಯಾವುದಾಗಿ ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿದ್ದವು, . . . ಧಾರ್ಮಿಕ-ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮೂಲಭೂತ

ವಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು, ಅದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳು, ಸಂಘರ್ಷ-ಸಾಮರಸ್ಯಗಳು ತಲೆದೋರಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೇಲೆ ಆಳವಾದ ವರ್ತಿಸು ಬೀರಿದವು. ಹೊಸ ಬಗೆಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ತೇಜಸ್ಸು, ಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಪ್ರಯೋಗ ಬುದ್ಧಿಗಳು ಕಂಡುಬಂದವು. ವಂಡಿತ ಕವಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಅನೇಕ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಗಳೂ ಆನುಭಾವಿಗಳೂ ಸಾಹಿತ್ಯ⁹⁷ ನಿರ್ಮಾತರಾದರು " ಈ ಮಾತು ೧೪ನೇ ಶತಮಾನದ ಬೇಳಿಗೆ ಬಿಗುರಿದ್ದ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ, ಹರಿದಾಸಪಂಥಕ್ಕೂ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸ ಪಂಥದಲ್ಲಿ "ಆರುಭಾವಿ" ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ 'ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿ' ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಹರಿದಾಸಪಂಥದಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ವಂಡಿತರು, ಮರಾಠೀಕರರು, ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು, ಗೃಹಸ್ಥರಾಗಿ ದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ಸಾಮಾನ್ಯರು, ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದರು. ಒಂದು ಭಕ್ತಿಯ ಅಲೆ ಎದ್ದಿತು. ಇದುವರೆಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತವಾಯಿ ಆಗಿದ್ದ ಮೇದಾಂತವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ದೇಸಿಯ ನೊಗದನ್ನು ಬೀರುವುದರೊಂದಿಗೆ ಉಣಬಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಹರಿದಾಸಪಾಲಿಸಿದಾಯಿತು, ಅದನ್ನು ಅವರು ನೆರವೇರಿಸಿದರು. ಆದರೆ, ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿದಾಸರು, ಎಚ್ಚರಿಕಾರಿಗೆ, ಅವರ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಶ್ರುತವಾದ, ಶಿವಶರಣರಲ್ಲಿ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಪಾರವ್ಯು, ಹಿಟ್ಟುಲ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪಾರವ್ಯು ಪ್ರತಿಪಾದನ, ದ್ವೈತತತ್ವ ಪ್ರಸಾರ ಎರಡೂ ಬಣಗಳು ಬಳಸಿದ್ದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಪರ್ಕ ಸಾಧನ ಆದ ಕನ್ನಡ. ೧೪ನೆಯ ಶ. ನಂತರ ದೇಸಿಕನ ದಾಸವಾಚ್ಯಯಾದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುತ್ತದೆ. ... ಇಲ್ಲಿಯೂ "ಮಾತಿನ ಭಾಷೆಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿಯೇ ಹಾಡು ಕಟ್ಟಿದ ದಾಸಕೂಟದ ಪರಂಪರೆ ನರಪರಿತೀರ್ಥರಂದರೇ ಮೊದಲಾಗಿರಬಹುದೆಂದು"⁹⁸ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೂ "ಭಾಗವತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಶಾಖೆಯಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ (೧೫ನೇ ಶ.ದ) ಮೊಳೆದ ದಾಸವಾಚ್ಯಯ, ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ (೧೫ನೇ ಶ) ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು, ಸ್ಥಿರವಾದ ಪರಂಪರೆಯುಳ್ಳ ದಾಸಕೂಟವೆಂಬ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆ, ಜನ ಸಂಸ್ಕಾರಕವಾದ ಒಂದು ಅಂದೋಲನ ಎಂಬ ಸ್ವರೂಪ ತಾಳಿತು. ಆದಂ ಮುದ್ದ ತತ್ವ ಮತ್ತು ಆಚಾರ ಧರ್ಮ ವನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತರಿಸಿತು. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಿಶಾಲವಾದ ಭಾಗವತ ಪುನೋದ್ಧಾರವನ್ನೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ನೀತಿಯನ್ನೂ ಬೋಧಿಸಿತು. ಪದ, ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾ ಭೋಗ, ಈ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಆದಂ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿ ಕರ್ಮಾಟ ಸಂಗೀತವನ್ನಾಗಿ ಜನ ಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸಿತು. ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಲೆಯ ರಂಜನೆಗೆ ಇಳಿಸಿತು."⁹⁹ ಇದು ಒಂದು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದರೆ, ವ್ಯಾಸಕೂಟ ದಾಸಕೂಟಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತ ಕೆಲವರು ಎದ್ದಾಸರು ನುಡಿದಿರುವ ಮಾತು ವಿಚಾರಣೀಯ ಆಗಿದೆ. 'ಹರಿದಾಸರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಬೋಧನೆ' ಕುರಿತ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ¹⁰⁰ "ದಾಸಕೂಟ"ವನ್ನು ಒಂದು 'ಸಂಪ್ರದಾಯ' ಆಗಿ ಕಂಡಿರುವ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರು ಹೇಳಿರುವುದು : "ದಾಸಕೂಟ ಎಂಬ ಪದ" ದಾಸರ ಗಂಪು, ಹರಿಯ ಗುಣಮಂರಂಜನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿಪಂಥ, "ಭಕ್ತಿ ಸಂಪ್ರದಾಯ"ಕ್ಕೆ

ಆದೂ ಸಮಾನ ಅಗುತ್ತದೆ. 'ದಾಸರಂ' ಹಾಗೂ 'ವ್ಯಾಸರಂ' ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದದ್ದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪ನೆ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಾಂಡಾದ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನ, ಶಿವ ಶರಣರ ಅಂದೋಲನದ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಬಂದ ಹಿರಿಯರ ವಂಧ. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತವಾರಮ್ ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಮೀಸಲಿಲ್ಲ ಪೈತ್ಯವ ಭಕ್ತಿಯಾಕಾಶಾಂತವೆಂಬವನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಪದಯಿತು. ಅಸ್ಸಾಂ, ಒಂಗಾಲ, ಗುಜರಾತ್, ರಾಜಾಸ್ಥಾನ, ಒರಿಸ್ಸಾ, ಎಲ್ಲೆಡೆ ನಡೆಯಿತು. ಆಚಾರ್ಯ ಮುಸ್ಸರ ಪ್ರಭಾವ, ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉಪಾಸನೆ, ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತಿ, ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿತು. ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿಯೆ ವೈದಿಕ ಮಾರಾಣಿಕ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥ ಆಚರಣೆಗಳು ಇದ್ದರೂ, ಇವೆಲ್ಲ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಉದ್ದೀಪಿಸಲು ಮಧ್ಯಮತದೇ ಸರಿ, 'ನಮಾಧವ ಸದೋದತಃ' ಎಂದೂ ಲೋಕಿಸಿದವರು ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಹಾಗೂ ಅವರ ಆಚಾರ ಬಂದ ಶಿಷ್ಯರು. ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯೇ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧಕವೆಂದು ಮಧ್ಯತತ್ವ ಸೃಷ್ಟೀಕರಿಸಿತು. ಈ ಪಂಥದ ಕೆಲವು ಮಾರಾಣಿಕರು, ಆಚಾರ್ಯರು, ಸಾಮಾನ್ಯರೂ ಅರ್ಥ ಅಗುವ ಹಾಗೆ ತಿಳಿ ಗೃಹದೇವತೆಗಳ ಮೂಲಕ ಪಂಥಕ್ತಿಯನ್ನು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಸದೂ ದಾಯಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಮತ ಪರಿಚಯ ಅಗಲೂ ಅವಕಾಶ ಆಯಿತು. ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಗಮನಾರ್ಹವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ದಾಸ ಪಂಥದ :ಬೆಳವಣಿಗೆ ವಿವಿಧಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರ ಆಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದ ವಾರಕರಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕಾಣಿಕೆ (Varakari system) ತುಂಬ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸರ್ವಜನಸಮಾನತೆ, ಜಾತಿ ಕುಲಗೋಡ್ಡು ಆಚಾರ, ಇವುಗಳ ನಿರಾಕರಣೆ ಇಂಥ ತಾತ್ವಿಕ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ಮಾಧ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯ.ಕ್ರೀತ ಈ ವಾರಕರಿಯ ಕಾಣಿಕೆ ಹೆಚ್ಚೇ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಪ್ರದಾಯಬದ್ಧ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಮುನ್ನ ಮೂಡಿದ ಮಾಧ್ಯ ಪರಂಪರೆಯ ಆ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅದ್ವೇಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ನೀಡಿದ ದಾಸಪಂಥಕ್ಕೂ ಬೆಸುಗೆಯೊಂಟಾದುದೇ ಒಂದು ಸೋಜಿಗ. ಬಹುಶಃ ಈ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಎರಡೂ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಲ್ಲಿನ ವಿಷ್ಣುವಾರಮ್, ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಂಶಗಳಾಗಿದ್ದುದೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಪುರಂದರ ದಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚಾರ್ಯರಾದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ. ಅಮೇಲೆ, ಬರು ಬರುತ್ತ ಪುರಂದರದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರನ್ನೆಲ್ಲ "ದಾಸಗೊಟ್ಟು" ರೆಂದು ಕರೆದರು. ಅಮೇಲೆ, ಕಾಲಕಳೆದಂತೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಸಗೊಟ್ಟು, ದಾಸಗೊಟ್ಟು ಎಂಬ ಈ ಎರಡೂ ಪದಗಳು ಬೇರೆ ಅರ್ಥ ವನ್ನೇ ಪಡೆದವು.¹⁴¹ ವ್ಯಾಸಗೊಟ್ಟುವೆಂದರೆ, ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿ ಪಡೆದು, ಮಂತ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸುವಾಗ ತಿಳಿದು, ಗ್ರಂಥ ರಚನೆ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಪಡೆದವರು, ಮತ್ತು ದಾಸಗೊಟ್ಟು, ದ್ವೈತ ಮೇದಾಂತದ ಸಂದೇಶ, ಮಂತ್ರ ಮತವನ್ನೂ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ (ಕನ್ನಡ) ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದ ಭಕ್ತರ ಗುಂಪು "ಪುರಂದರದಾಸರ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಉಪಯುಕ್ತ ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿರುವ ಎಂ.ವಿ.ಕೃಷ್ಣರಾವ್

ಅವರ ಪ್ರಕಾರ¹⁹⁹, ಪರಿವಾಳದಲ್ಲಿ ಎರಡು ರೀತಿಯ ವಿಭಾಗ, ಒಂದು ವ್ಯಾಸಕೂಟ, ಇನ್ನೊಂದು ದಾಸಕೂಟ. ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರು ವೇದ, ಉಪನಿಷತ್ತು, ದರ್ಶನಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತರಾದವರಾಗಿದ್ದರು. ವಿಶ್ವವಿಧ ಅವತಾರಗಳ ಒಗ್ಗೂಡು ಆಧ್ಯಾತ್ಮದ ಒಗ್ಗೂಡು ರೂಪಾತ್ಮಕ ಮನೋಧರ್ಮ ಅವರದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಶಾಸ್ತ್ರ ದೇವವ್ಯಾಸ ಸುಪ್ರದಾಯದವರು ಅವರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದರು. ಶ್ಲೋಕ, ಉಪನಿಷತ್ತು, ಇವುಗಳನ್ನು 'ಗೀರ್ವಾಣ ಭಾವ'ದಲ್ಲಿ (ಸಂಸ್ಕೃತ) ಜನತೆಗೆ ವಿಳಾಸ, ಮಧ್ಯಮತ ಪದ್ಧತಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ ತಿಳಿಸುವುದು ಅವರ ಧ್ಯೇಯ. ಹಾಗೆಯೇ ಮನೋವಿವಿಧತೆಗಳ ಸಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಗ್ರಹಿಸಿ, ಅರಗಿಸಿಕೊಂಡು, ವ್ಯಾಸ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತ, ವ್ಯಾಸಕೃತ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಛಾಯೆಯಲ್ಲಿಕೊನೆಯಾದ ದಾಸಕೂಟದ ಧ್ಯೇಯ. ವ್ಯಾಸಕೂಟ ದಾಸಕೂಟ- ಈ ಎರಡೂ ಜನಗಳಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಅವರು ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಬದ್ಧರಾಗಿ ದ್ದರು ಎಂಬುದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ವ್ಯಾಸಕೂಟ, ದಾಸಕೃತ (ಮಂಡಿತರ, ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ, ಮೇದವ್ಯಾಸ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಗ್ರಂಥ) ಅಭಿಮಾನ, ಉಪವಸದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಾಗ ದಿವ್ಯಾಚಾರ್ಯ-ಮರ-ಸದಸ್ಯ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದರು. ದಾಸಕೂಟದವರು ಬದ್ಧರಾದದ್ದು ಜನತೆಗೆ ತನ್ನ ಆಚಾರ್ಯರ ಬೋಧೆ, ಪರಿವರ್ತನಾತ್ಮಮತ, ವೇದ ಗುರುಗಳ ಭಕ್ತಿ, ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಅರ್ಥ ಆಗುವ ಪ್ರಸಾರ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ. ಇಲ್ಲಿ ಅವರು ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರನ್ನು ಎಷ್ಟೋ ಸುಖವಿರುಗಿ, ಅವರನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ. (ಮುಂದೆ, ವಿಜಯದಾಸರ ಕೃತಿ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯೇ- ಅಂದೋಲನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ). ಒಂದು-ವಿಶೇಷ, ಅನೇಕ ಸಂಸ್ಕೃತವಿದ್ವಾಂಸರು ಪರಿವಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದು ಸಮಾಜದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾನ್ಯ-ಅನುಕರಣೀಯ ಅದ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆ ತೊಡಗಿದ್ದು. ಜಗದ್ಗುರುಗಳಾದ ಭಾರ್ವಾಪ್ರವಾದದಲ್ಲಿ ಆಧ್ಯತ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ವತ್ತುಳ್ಳವರಾದರೂ ಅನಂತರ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದಾಸಕೂಟ-ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಪರಿಣತರಾದರು. ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ-ಮಡಿವಂತಿಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟ. ಅಂತೆಯೇ ದಾಸಕೂಟದವರ, ಮಡಿಲಿರಿತ ವಿದವುಳಿ, ಅಂತರಂಗ-ಬಹಿರಂಗ ಶುದ್ಧಿಗೆ ಪ್ರಾದಾನ್ಯ, ತಿಳಿವಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಾಧ್ಯವ್ಯಾಂತ-ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವಾರ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಅರ್ಥ ಆಗುವಂತೆ ತಿಳಿಸುವ ಕನ್ನಡಾಭಿಮಾನವು ಗಮನಾರ್ಹ. ಈ ಎರಡೂ ಗುಂಪಿಗೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ವಿರಸವಿದ್ದರೂ ಸಾಮಾನ್ಯ, ಜನತೆಗೆ ತಿಳಿದಿನ ಸುಖಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ದಾಸಕೂಟದವರ ಧ್ಯೇಯ. ದ್ವೈತ ಮೇದಾಂತ-ಮತವನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಜನತೆಗೆ ಸದೇಶ ರೂಪದಲ್ಲಿ, ಸರಳವಾದಂತೆ, ಕೀರ್ತನೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸುವುದು ದಾಸಕೂಟದವರ ಗುರಿಯಾಗಿತ್ತು.

ವ್ಯಾಸಕೂಟ, ದಾಸಕೂಟಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ತಾತ್ವಿಕ ಅಥವಾ ನೈದ್ವಾಂತಿಕ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವೇನಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಬ್ಬರೂ ದ್ವೈತ ತತ್ವ ಹಾಗೂ ವಾದ್ಯಮತ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಅನುಸರಿಸುವವರೆ, ವ್ಯಾಸಕೂಟ ಜ್ಞಾನಿಮಯ. ಆಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಮಾಣ, ತತ್ವಬೋಧೆ, ಮುಂತಾದ ಮೇದಾಂತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅಸ್ಮರ ಗುಂಪು, ಮೇದಗಳ

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಭಾವ್ಯ ಅಧ್ಯಯನ, ಅನುವಾದ ಪರಿಶೀಲನೆ, ಸತ್ಯ ಸಂಶೋಧನೆ, ಪ್ರದರ್ಶನದ ಪ್ರೀತಿ, ಅದೇ ನಿತ್ಯ : ದಾಸಕೂಟದವರು ಸಂದರು. ವಿದ್ಯಾಭಕ್ತಿ ಕುರಿತು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕುರಿತ ಪ್ರೇಮಭಾವ ತುಂಬಿ ಹಾರುತ್ತ, ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ, ಭರವಸೆಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದ ಭಾವನೆ ಒಡೆಯೋಡಿಸುತ್ತ, ಭಕ್ತಿಯ ಮಂಥನವೊಂದೇ ಜನತೆಗೆ ತಿಳಿಯ ಹೇಳಿದವರು ದಾಸಕೂಟದವರು. ಎರಡು ಮಂಗಳಗಳವರು ಕೀರ್ತನೆ ಯನ್ನು ಜನ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ಬಿತ್ತರಿಸಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದರು. ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಿ, ಯಾರಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವು, ಮಂಜುರವು ದರ್ಶನ, ವಾಕ್ಯ ಅರ್ಥ ಅಗ್ರವ್ಯವಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥವರಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಪ್ರೇಮ ಮೂಡಿಸುವ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನೂ ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೂರನೆಯ ಗುಣ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬಳಸಿದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಗುಣವೆಂದರೆ ದೈವಭಕ್ತಿ ತಿಳಿಯ ಹೇಳಲು ಅದು ನುಡಿಯದ ಕನ್ನಡ ಬಳಸಿದರು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಪರಿವಾಸಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರವೇತ್ತರು, ವ್ಯಾಕರಣ, ಪದ್ಯ, ಕವಿತ್ವ, ದರವಾದಿ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಧನೆ ನಡೆಸಿದ ಸಾಧಕರು. ಅವರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶರೀರದಲ್ಲಿ 'ಕೆಲವರು ಸುಗುಣಿ' ಮಾತ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಒಂದೇ ಬರೆಯುವ ಎಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿ. ಅದೇ, ಅವರಿಗೆ, ದಾವರು ಬರೀ ಚರ್ಚೆ, ಒಳತತ್ವ ಬೋಧೆ, ತರ್ಕ, ವ್ಯಾಕರಣಗಳಿಂದ ಒಲಿಯಲಾರ, ಬುದ್ಧಿಶಿಕ್ಷಾ ನವಿರಾದ ಮಂತ್ರಿಗೆ ಸಾಧನೆ ಆಗಲಾರದೇಂದು ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಶ್ರೀ ಶ್ರೀವಾದ ರಾಜರು, ವ್ಯಾಸರಾಯರು, ವಾದಿರಾಜರು, ಶ್ರೀ ರಾಜೇಂದ್ರರು ಮೊದಲಿಗೆ ವ್ಯಾಸ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರೇಂದು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ, ಶ್ರೀಶರಣದರವಾಗರು, ಪ್ರಾಂವಯದಾಸರು, ಗೋವಾಲದಾಸರು, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರನ್ನು ದಾಸಕೂಟದ ಅನುಯಾಯಿಗಳೆನ್ನಬಹುದು.

ದಾಸಕೂಟ ವ್ಯರಂದರದಾಸರಿಂದ ಆರಂಭವಾಯಿತೆಂಬ ಮನವಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ಸಾಲದು ಹಾಗೂ ಈ ದಾಸಪಂಥ, ವೈದ್ಯ ಅಗಿ, ಶತಮಾನವೆಂದೂ, ಮಂಜುಡೆಂದಂತೆ, ವಿಜಯದಾಸರು, ಗೋವಾಲದಾಸ, ಹಾಗೂ ದಾಸಕೂಟ ಪರಂಪರೆಯ ಶುಟ್ಟಿತನ್ನೆ ಬಹುದು. ಸುಮಾರು ೨೫೦-೩೦೦ ಜನ ದಾಸರು ಅಗಿ ಹೋದರು ಆಗ್ನೇಯ ಭಾಗದಿಂದ, ಅಥವಾ ವ್ಯಾಸಕೂಟ-ದಾಸಕೂಟವರದೇ ಒಂದೇಯ ಎಂಬುದು ಇಂದೂ ವಿವಾದಾಸ್ಪದವೆ. ಒಂದೆಂತಲೂ ಹೌದು. ಇಬ್ಬರೂ ಸಮಾಜ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದ ಸಂಧಾರಕರು.

ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಲ್ಲಿಯೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಬೇತನೆ ಹುಡುಗೀಗುತ್ತದೆ : ಅದನ್ನು ಎಲ್ಲರ ಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಜಾಗೃತವಾಗಿಸುವುದು ಶುಭವೆನಿಸಿ. ಮುಂಚೆ, ಅತಿವಿಜ್ಞಾನಿ : ಹೀಗೆ ಮನುಷ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮೀರಿ, ಅನಂತರ ದೈವಿಕ ಬೇತನೆ ಕಾಣುವುದು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ, ಅನುಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ, ಅವರೊಬ್ಬನು ಒಬ್ಬನು, (ಭೌತಿಕ ಚಿಟ್ಟಿಗೆ ಅಗೋಚರವಾದದ್ದು : ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತವಾದದ್ದು, ಜಾಗೃತ ವೃತ್ತಿಯೊಳ್ಳದ್ದು) ಪರಿವಾಸ ಬೃಹವಣಗಿದ್ದ, ದಿವ್ಯಜೀವನವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅರಿತು ಕೊಳ್ಳುವುದೆಂಬುವವನು ಶೈಶೀರಿಯ ಉಪನಿಷತ್ ಹೇಳಿದಂತೆ, "ಅಂತರ್ಮುಖತ್ವ

ತತ್ಪರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಪಾರಾಯಣಾಂತಃ ಅನಂತಮವ್ಯಯಂ " ಒಳಗೆ ಹೊರಗೆ. ಸಕಲ ಚರಾಚರ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ (ವೈಯಕ್ತಿಕ) ಆದರ್ಶತತ್ವ ದೈವೀಚೇತನ-ಸಾರಾಯಾಣನಿಗಾಗಿ ನಿನ್ನ ಪ್ರದಯದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದಿರಿಸು. ಅಮೃತಮಯ ಅ ಆ ಚೇತನ ಪ್ರದೇಶಿಸಲು ಅವಕಾಶ ನೀಡು ಎಂಬುದಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕುಟುಂಬದವರೂ ಸೇರಿದರೆ "ಎಲ್ಲಿನವು ಹರಿ ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಬೇಡ; ಎಲ್ಲರೊಳಗೆವುದು " ಎಂಬ ಹರಿದಾಸವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ತೈತ್ತಿರೀಯುಕ್ತೇ ಅದಕವಾಗಿರುವುದು ಸಾವು ಮಾಡುವ ಆಲೋಚನೆ. ಮನಸ್ಸು, ಅನುಭವ ಒಂದೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಭಿನ್ನ ಆಗುವುದು, ಅವುಗಳು ಮನುಷ್ಯನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಆಗಬೇಕು. ಈ ಮೂರು ವಿಶೇಷಗಳಿಂದಲೇ ವ್ಯಕ್ತಿ, ದೇವರನ್ನು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ, ಎಲ್ಲದ ರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬಲ್ಲನೆಂದು ದಾಖಲಾಟದವರು ತಮ್ಮ ಸುಮಾರು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನುಡಿದಿ ದ್ದಾರೆ. ಇದು ಸುಲಭ ಅಲ್ಲ. 'ಅಭ್ಯಾಸೇನ ತುಲಿತೇಯ ದೈವಾಗ್ನೇಶ ಚಗ್ರಹ್ಮತೇ' ಎಂದೂ ಗೀತಾಚಾರ್ಯ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಅಭ್ಯಾಸ ಅದಕ್ಕೆ ಮೇವೆ, ಪ್ರೇರಕ ಒದ ಪ್ರರಾಗ್ಯ ಆಗತ್ಯ. ಹಾಗೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ದೈವಾಗ್ಯದಿಂದ ಬದುಕನ್ನೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವುದಂದಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಸೇಕುಟ, ದಾಖಲಾಟಕ್ಕೂ ಒಪ್ಪದು. 'ಈಸಬೇಕು, ಇದ್ದು ಜ್ಞಾನವೇಕು' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ 'ಮಾನವ ಜನ್ಮ ದೊಡ್ಡದು, ಇದಪಾನಿಮಾಡಬೇಡಿರೋ ಹುಚ್ಚಿ ಪ್ರಗಲರಾ' ಎನ್ನುವು ದರ ಜತೆ, 'ಧರ್ಮವೇ ಜಯವೆಂಬ ದಿವ್ಯವಂಶ್ರ'ವೆಂದು ನೀತಿಯ ಚಿಕ್ಕಿಟ್ಟನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿನ ಬದುಕನ್ನು ಹಸುಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಬದುಕಿ, ಇತರರಿಗೂ ಬದುಕಲು ಅವಕಾಶವೀಯ ಬೇಕೆಂದು ಕಳಕಳಿಯ ಮನನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಶಿವಕರಣರು (ವಚನ), ಹಾಗೂ ಹರಿದಾಸರು (ಕೀರ್ತನ ಸಾಹಿತ್ಯ)ಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ್ದು, ಅವರ ಬದುಕಿಗೇ ಕಂಠಿತವಿದ್ದು ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಕದ ತನಕ ರಾಜರ ಪಂಡಿತರ ಸ್ವತ್ವಾಗಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಭೂಯವ್ಯ ಆಗಿತ್ತು. ಮಾರ್ಗಸ್ಥ ಆಗಿ ಪಂಡಿತ - ಕಲಿತವರರೂನೀ ಯವಾಗಿತ್ತು. ವಚನಕಾರರ ವಚನರೂಪ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗಾಗಿ ಬಾಯ್ತೆ ರೆದು, ಅವನಿಗಿರುವಾಗವಂಥ ಸರಳ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ, ಅರ್ಥ ಆಗುವಂತ ರಚಿತ ಆದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಸಾರ, ಇವು ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅರಸೊತ್ತಿಗೆಯಿಂದ, ಮರದಿಂದ ಹೊರತಂದಂ, ಸಾಮಾನ್ಯಮಾನ್ಯ ಆಗಿದವು. ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೆ ತನ್ನ ಅರೋಚನೆ, ಬಿಡುಪು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಬಾಯಿ ಕೊಟ್ಟವರೇ ಶರಣರು. ಈ ಜನಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಹರಿದಾಸರು ವಚನಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನ ಆದ ಸಾಹಿತ್ಯ ರೂಪದ ಮೂಲಕ ಹರಿದುಂಟಾದರು. ಬಿಡಿದರು, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಡಿದರು, ಮನೆ ಮನೆ, ಊರೂರು ಸುತ್ತಿ ಧರ್ಮಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಮಾದಿಗಳಾದರು. ಶರಣರು ವಚನವನ್ನು ಕೇವಲ ಕನ್ನಡಾಭಿಮಾನಕ್ಕಿಂತ ರಚಿಸಿರಲ್ಲ. ಅದು ಅವರ ಶಿವಭಕ್ತಿಯ, ಕನ್ನಡಾಭಿಮಾನದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ, ನಿವೋತ್ತಮ ಪ್ರಸಾರಕ ವಾದ್ಯವು ಕೂಡ. ಹಾಗೆಯೇ ಹರಿದಾಸರ ಕೀರ್ತನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹರಿಭಕ್ತಿಯ, (ಶರಣರು ವ್ರತೀರೋಧಿ) ಸಹಾತನ ಧರ್ಮ-ವೇದಾಗಮ ವ್ರತಿಪ್ರಾಪ್ತಿಯ, ಹರಿಪೂಜಾತ್ಮಕವು

ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವಂ. ಶರಣರ ನಿಲುವು ಹರಿದಾಸರ ನಿಲುವು ಈ ದಿಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ. ಅದು ಭಕ್ತಿ ವ್ರಸಾರ. ಅದರ ಜತೆ ಶರಣರು ಟಂಕಿದ ಕಾಯಕ ತತ್ವ, ಒಂದು ಸ್ಥಿರ ಕೊಡವೆಗೆ-ಹರಿದಾಸರ ಮಧುಕರ ವೃತ್ತಿ ಸಮಾಜ ಸೇವೆಯ ಒಂದು ಮಾಧ್ಯಮ. ಶರಣರು, ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರಿಯ ಆದ ಒಡಂಕನ್ನು ವಿಘ್ನ, ನಿರಾಸೆ, ನಿಷ್ಕಾರ್ಥವನ್ನಿಟ್ಟು, ಹರಿದಾಸರೂ ಅವೈ. ಸಂಸಾರದ ಸ್ವಚತೆ ಹಿಡಿದರೆ ವಿನಾ ಬದುಕನ್ನ ಕಣಗಣಿಸಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯನ ಪ್ರೀತಿ, ವಿಶ್ವಾಸ ಗಳಿಕೆಯ ಇಬ್ಬರ ನಿಲುವು, ರ್ವೇಯ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೊದಲು ಬಂದ ಶರಣರ ನಿಲುವು ಉಲ್ಲೇಖನೀಯ. ಹರಿದಾಸರು ಅದನ್ನು ಇನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ, ಪರಿಸರಕ್ಕೆ, ಭಕ್ತಿಶ್ವರೂಪದ ವೈವಿಧ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ, ಬಳಸಿದರು. ವಚನಕಾರರ ವಚನದ ನವ್ಯ-ಬುದು ರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಹಿತ, ಮನ್ನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರಿಯವೆನಿಸುವ, ಶ್ರುತಿ ಸಂಭಗ ಸಂಗೀತ ರಚನೆಯ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ಅಂದೋಲನದ ನಿಲುವನ್ನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿದ ರೀತಿ ಅನ್ಯಾವ್ಯವಾಧದ್ದೆನ್ನಬೇಕು.

ವ್ಯಾಸಕೂಟ-ದಾಸಕೂಟ

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ, ವ್ಯಾಸಕೂಟವೆಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಅರ್ಥಬರುತ್ತದೆ. ಪೇದಪ್ಪಾಸರಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನೇ ವ್ಯಾಸಕೂಟದ ಅಧ್ಯಕ್ಷನುಬಹುದು. ಆದರೆ ದಾಸಕೂಟದ ಉಗಮ ಗಮನಿಸುವಲ್ಲಿ ಆ ಪದ ಬೆಳೆಯಲು ಶ್ರುತಿ ಮೀಡುತ್ತಾ ವ್ಯಾಸ ಕೂಟ ಹಾಗೂ ದಾಸಕೂಟದವರಿಬ್ಬರೂ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಇಬ್ಬರೂ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮ ಉದ್ಧರಿಸುವ, ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣಾ ಮಂಶೋಧರ್ಮ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ ಲಕ್ಷ್ಯಯುಳ್ಳವರ. "ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿಯೆ ಹರಿದಾಸ ಪಂಥವು ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೆ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ಕೊನೆಯ ಭಿಟ್ಟವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು"¹⁰⁸ ಎಂಬ ಡಾ. ಬಿ. ಎಸ್. ಕೆ. ಶರ್ಮರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಂತ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮ ಉದ್ಧರಿಸಲು ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ಹರಡಲು ಪಟ್ಟ ಪ್ರಮುಖ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತಾರೆ. ವೈದಿಕ ವಾಚ್ಯಯದ ಸರಿಯಾದ ವಿವರಣೆಯ ಮೇಲೆ ಆಧರಿಸಿ, ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಮಧ್ಯಮತವೂ ಹರಿದಾಸರಿಂದ ಪ್ರಸಾರ ಆಗುವ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಭಿಟ್ಟವೆ ಹರಿದಾಸರೂ ಆದ ಸ್ವಾಪನೆ-ಇವೆಲ್ಲದರಿಂದ, ನಾವಿಷ್ಟು ತಿಳಿಯಬಹುದು :

1. ವ್ಯಾಸಕೂಟ, ದಾಸಕೂಟ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಬಣಗಳಲ್ಲ. ಮೊದಲನೆಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವವರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪರಿಣತರು, ವಿದ್ವಾಂಸರು, ಮಂತ್ರಾಧಿಕಾರಿಗಳು, ಆಚಾರ್ಯರು, ಶಾಸ್ತ್ರವೇತರು. ಇವರ ಉದ್ದೇಶ, ದೇವಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆ ಮಾಡುವುದು, ಆಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ, ಟೀಕೆ ರಚನೆ, ನಿರೂಪಣೆ, ಮಧ್ಯತತ್ವಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ. ದಾಸಕೂಟದ ಉದ್ದೇಶ, ಕೇವಲ ಪಂಡಿತಮಣ್ಯ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಲ್ಲದೆ ಹರಿಭಕ್ತಿ, ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಮಾತ್ಮ ಹಾಗೂ ಆಚಾರ್ಯಮಧ್ವರ ಮತತ್ವಗಳನ್ನು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಪರಿಚಯಿಸು

ವೈದ್ಯ, ಅಗತ್ಯರಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಹಾಗೂ ನೀತಿಯಂತ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಾತಿ, ಭಕ್ತಿಪಂಥ ಪರಡುವಿಕೆ ಇದಕ್ಕೆ ಅವರು, ಕನ್ನಡದನ್ನೇ ಸಮೂಹ ಸಂವರ್ತನ ಸಾಧನವಾಗಿ ಬಳಸಿದರು.

2. 'ದಾಸಕೂಟ'ವೆಂಬ ಮಾತು ೧೮-೧೯ನೆ ಶತಕದ ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣೇಶವಿಠಲರ¹⁰⁴ ಕೀರ್ತನೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಪದ. ಅದರ ಅರ್ಥ, ಅಲ್ಲಿನ ಪನಿತ ಬೆಳೆದು ಬಂದು ಪ್ರವರ್ಧಿಸಿದ, ಪ್ರವರ್ತಿಸಿದ ದಾಸಕೂಟದವರನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಿಚಯಿಸುವಂತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ದಾಸಕೂಟ' ಎಂಬುದರ ಮೂಲಕದಲ್ಲಿ "ದಾಸಕೂಟ", "ದಾಸರಗುಂಪು", ಗೋಷ್ಠಿ, ಸಮೂಹ ಎಂಬೆಲ್ಲ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಅರಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದೇ 'ದಾಸಕೂಟ'ವೇ ಪ್ರಾಣೇಶವಿಠಲರ ಕೃತಿ ಯಲ್ಲಿ "ದಾಸಕೂಟ" ಎಂದು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ, ವಿಜಯದಾಸರ ಶಿಷ್ಯವರ್ಯಾದ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಪದವಿಠಲರು, ಗುರುಗಳ 'ಶ್ರೀಪರಿಕಥಾವ್ಯಾಸಾರ' ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ರಚಿಸಿರುವ ಫಲಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ 'ದಾಸಕೂಟ' ಪದ ಪ್ರಯೋಗ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. (ಪರಿಕಥಾ ವ್ಯಾಸಾರ ಪುಟ : ೧೨೨೦, ಶ್ರೀಪದವಿಠಲ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು-೧೯, ೧೯೭೭.)

ಅಶುಕವಿ ಕುಲ ಕಲ್ಪತರಂಗಿ

ಗ್ಗೇತ ಪರಿಯಲು ರಂಗಮೂಲುವೆಯೊ

ದಾಸಕೂಟಸ್ಥರಿಗೆ ನಾ ಬೇಡಿಕೊಂಬುವೆನ್ನೆ ||

(ಪು. : ೧೨೨೦)

(ಇದಲ್ಲದೆ "ದಾಸರ ಪದಕೆ ನಮಿವೆನನವರತ ಎಂದೂ" ಪದ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ ; ಪದ್ಯ : ೧೨ ಪು. ೧೪).

"ಕನಕದಾಸನ ಮೇಲೆ ದಯಮಾಡಲು ವ್ಯಾಸಮುನಿ ಮರದವರೆಲ್ಲರು ದೂರು ತಿಳಿಸಿ" ಎಂಬ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ದಾಸಕೂಟದ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗ, ಕನಕನ ಪರೀಕ್ಷೆ-ಒಂದ ವರದಿಯು ಇವೆ. ಇದು ದಾಸಕೂಟದ ನೆಲೆಗೆ ಸಾಕ್ಷ್ಯ ನುಡಿಯುವಂತಿದೆ. ಒಂದಂ ವಿಚಾರ ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸುವಂಥದು. ಶ್ರೀ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು, ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರು, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು, ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು - ಎಲ್ಲರೂ ಮಂಥಾಧೀಶರು, ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು. ದಾಸಕೂಟಸ್ಥರ ಜತೆ ಸಮರಸಭಾವದಿಂದ ಬೆರೆತು, ತಿಳಿವೃದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ವ್ಯಾಸಕೂಟ-ದಾಸಕೂಟಗಳ ಒಟ್ಟಾಗಿ ನಡೆದ ಒಂದು ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ

ನಿರ್ದರ್ಶನ. ಅದು ಸ್ವಾಗತಾರ್ಥಕ ಕೊಡೆ. ಸಮಾಜ ಹಿತ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮರಗಳ ದೃಷ್ಟಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರದೇ ಹರಿಯಲಾರಂಭ ಆಯಿತು.

3. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಂತೂ ದೇವರ ಪೂಜಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಗೆ ಗೆಚ್ಚುಕಟ್ಟು, ತಂಬೂರಿಯ ಶ್ರುತಿಯೊಡನೆ, 'ತಂಬೂರಿ ಮೀಟಿದವ, ಭವಾಬ್ದಿ ದಾಟಿದವ'ವೆಂದ ದಾಸವರೇನ್ನಾರ ನುಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ ವೃಷ್ಟಿಯಿತ್ತು. ಮಹದೇವಿಯರು ದೇವರನಾಪು ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಂದೃಶನಾಂತ್ಯ ಶ್ರೀಕಾರ ಪಾಡಿದವರ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು.
4. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೂ ಮುಂಚೆ ಆಗಿ ಹೋದ ನರಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥರು ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವರ್ತಕರೆನಿಸುವಷ್ಟು ಅವರ ರಚನೆ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೂ ಅವರು ಮಾಡಿರುವ "ಪರಿವಾಸತನ" ಪದ ವ್ರಯೋಗ ಆಗ್ನಿ ಇದ್ದ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ತೋರು ವಂತಿದೆ. ಅದರ ಒಗ್ಗಿ ಇನ್ನೂ ನಿರ್ಧಾರ ಅದ ಮಾತಾಡಲು ಆಗಿಲ್ಲ. ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳಾದ ವಶ್ಯತು ಪ, ಶರಣಾಗತಿ, ವೈರಾಗ್ಯ ಆ ಮಾತಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಶೋಕದಲ್ಲಿ¹⁰⁸ ಅವರ ಚಿತ್ರಣ ಕಂಡು ಬಂದಿಲ್ಲವೇಕೆ ಎಂದಾಗ, ಶೋಕದ ಕಾಲಿಕತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.
5. ದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯಶೃಂಗದಲ್ಲಿ ಮರಾಠೀಶರೂ "ದಾಸದೀಕ್ಷೆ", "ಅಂಕಿತ" ಮುಂತ ರೆಂಬುದು ಮರೆವಂತಿಲ್ಲ. "ಅಂಕಿತವಿಲ್ಲದ ದೇಹ ನಿಸಿದ್ವ" ವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ ಪುರಂದರರು. ಪುರಂದರರು "ದೀಕ್ಷಿತ ದಾಸರು"¹⁰⁹ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದಿದ್ದು "ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ" ಅಂಕಿತವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು.
6. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ ದಾಸ ಮಗದ ಸಂಘಟನೆ ಆರಂಭ ಆಯಿತು. ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೆ ತಮಿಳು ನಾಡಿನ ಶ್ರೀರಂಗದಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಆಳ್ವಾರರ ಪ್ರಭಾವ ಆಗಿರಲು ಸಾಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು, ಸ್ವರ್ಣ- ಕೀರ್ಧಾರ ಬಳಿ ಸನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಶ್ರೀರಂಗ, ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಕೆಲವಾರು ಕಾಲ ಇರಬೇಕಾಯಿತು. ಆಗ ತಮಿಳು ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿದ್ದ ಆಳ್ವಾರರ ದಿವ್ಯಪ್ರಬಂಧ (ನಾಲಾಯರ ದಿವ್ಯಪ್ರಬಂಧ) 'ದ್ವಾದಶವೇದ ವೆಂದೆ ಪ್ರಾಕೀಕರಿಸಿದ್ದು, ಅದರ ಉದ್ಘೋಷ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿದ್ದದ್ದನ್ನು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಗಮನಿಸದೆ ಇರಲಾರರು. ಅದೇ ಪ್ರಭಾವ, ಹಾಗೂ ಸ್ವರೀಯ ಭಾಷೆ ಅದ "ಶೇವಮಿಳ" (ದೇಸೀ ತಮಿಳು) ಅನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದ ದೇವಭಾಷೆಯು ಸ್ಥಾನಸ್ವೀರಿಸಿ, ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ರೀತಿ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೆ ತಾವೂ ಅದನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೇಕೆ ಸಮೀಕರಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಅನ್ನಿಸುವಂತಾಗಿರಬೇಕು. ಜ್ಞಾನ-ಭಕ್ತಿಯ ಮೂವು ಧೇಯ ಆಗಿರಿಸಿ ಕೊಂಡು, ರಚಿಸಿದ, ಶಿರುಮಾಣಿಯಂಥ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಭಕ್ತಿ ಆಳ್ವಾರರ ಸಿರಿ ನುಡಿಗಳು, ಭಗವಂತನಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಇಹದ ಪಾತಿ ಕುಲಗೋಜುಂ ಬೇಕೆಲ್ಲ, ಅವನು ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಿಯ,¹¹⁰ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನಿಸಿದ್ದಾತ. ಇದಲ್ಲದೆ, ಈ ಮುಂಚೆಯೇ ಆಗಿದ್ದ

- ಮೊನೆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಾಧನೆಯನ್ನೂ ಅವರು ಖಂಡಿತ ಗಮನಿಸಿರಲು ಸಾಕು. ಇದ್ದೆಲ್ಲ ಮೇಳವಿಹಿ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು ಮಂಟಪಗಿರಿಗಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ನಂತರ, ಅವರು ತಾವೇ ಸ್ವತಃ ತಿಳಿಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬೇವರನಾಮಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಹಾಡಿ, ಕುಣಿದು, ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ತಮ್ಮ 'ಅಂಕಿತ'¹⁰⁹ದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಕೃತಿವೃಷ್ಟಿ ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಮನೋಧರ್ಮ ಬೆಳೆಯಿತು. ಇದೇ ಹರಿದಾಸವಂಧ ಪುನಶ್ಚೇತನ, ಪ್ರವರ್ಧನೆ, ಹಾಗೂ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಲಗಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.
7. ವ್ಯಾಸಕೂಟಕ್ಕೆ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರೇ ಸಂಸ್ಥಾಪಕರು, ದಾಸಕೂಟಕ್ಕೆ ಶ್ರೀವೈದಂದರ ದಾಸರೇ ಮೊದಲಿಗಿರಬಹುದು ಹೇಳುವುದಿದೆ¹¹⁰ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ-ವಂಧದ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದಂತೆ, ವ್ಯಾಸರಾಯರು ವ್ಯಾಸಕೂಟದ ಪ್ರವರ್ತಕರೆನ್ನಲು ಕಾರಣವೂ ಉಂಟು ಅವರು ಸ್ವತಃ ತಾವೇ (ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ) ರಚಿಸಿದ ನ್ಯಾಯಾಮೃತ, ತರ್ಕತಾಂಡವ, ಚಂದ್ರಿಕಾ, ಅವರನ್ನೂ ವ್ಯಾಸ ಕೂಟದ ಅಭ್ಯಯಗಳಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಲ್ಲದೆ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯ ಪಿನ್ನರಾದ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು, ಶ್ರೀವಿಜಯೇಂದ್ರರೇ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಲು ಸ್ಫೂರ್ತಿ ನೀಡಿದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ "ಯಂತ್ರಿದ್ವೈಕಾ", ವಿಜಯೇಂದ್ರರ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥ ಹಾಗೂ ಅಪ್ಪಯ್ಯ ದೀಕ್ಷಿತರ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಬರೆದ ಖಂಡನ ಟೀಕೆ, ಇವುಗಳು ನಿರ್ದೇಶಪಡಿಸಬಹುದು. ಹರಿ ದಾಸವಂಧ, ಬೆಳೆದದ್ದು ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂಬುದು ಸುಂದಿತ.¹¹¹ ಆದ್ದರಿಂದ, ವೈದಂದರದಾಸರನ್ನು ದಾಸಕೂಟದ ಮೊದಲಿಗಿರಾಗಿದ್ದರೆನ್ನ ಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಒಕ್ಕೂಟ, ಅನಂತರ, ೧೯ ನೇ ಶತದವರೆಗೇನು, ಇನ್ನೂ ಬೆಳೆದೇ ಇದೆ. ಅಂದೋಲನ ರೂಪದಲ್ಲಿ, "ಈ ಎರಡೂ ಕೂಟಗಳ ಗುರಿ ಯೊಂದೇ-ಮೇದವಿಹಿವಾದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಬೈತ್ಯಮಾರ್ಗದಮುಸಾಯಾಗಿ ವಿವರಿಸು ವುದು" ಎಂಬ ಮೂಲಕ ದಾಸವರೇಣ್ಯರು ಇನ್ನೂ ಹಿರಿದಾದ ಆರ್ಥವಿತ್ತರು. ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರು ವಿದ್ಯವ್ಯಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ದಾಸಕೂಟದಲ್ಲಿಯೂ ವೃತ್ತಿನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ದಾಸಕೂಟದವರಂತೂ ಜನತೆಯ ಕನ್ನಡದ ಆಡುಭಾಷೆ ಯನ್ನು ಸಂಪರ್ಕ ಮಾಡುವಂ ಆಗಿ ಸಮರ್ಥ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಒಳಸಂಪದರ ಮೂಲಕ, ವಂಧಮತತತ್ವ, ಹರಿಭಕ್ತಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ, ವ್ಯಸಾರಗೈದರು. ವ್ಯಾಸ ಕೂಟದವರಿಂದ ದಾಸಕೂಟದವರು ಪ್ರೇರಣೆ, ಸ್ಫೂರ್ತಿಪಡೆದದ್ದು ಉಂಟು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ವೈದಂದರ-ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯ ಬೆಲೆ ಯುಂಟಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಮಾರ್ಗ ದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಪ್ರವಿಸಿದರು. ಇದು ಒಂದು ಅಘಟಿತಪೂರ್ವ ಸಾಧನೆಯು.
8. ಮೇದಾಂತ ಬೋಧನೆಗಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ (ದೇವಭಾಷೆ) ಅಲ್ಲದೆ ದೇವಭಾಷೆ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ಧಾವ ಬಲಿತಿದ್ದಾಗ¹¹² "ಕನ್ನಡವನ್ನೂ ಅನಾದರಣ ಮಾಡದೆ, ಕನ್ನಡವನ್ನೂ

ಬೈದಿಗಿಯ ಮೂತೆಂಬು ತೆಗಳದೆ ಈ ಭಾವೆಯಲ್ಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕೀರ್ತಿಸಿದರು, ಲೋಕಕ್ಕೆ ಉಪದೇಶವನ್ನಿತ್ತರು".-ವ್ಯಾಸಕೂಟದಿಂದ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಪಡೆದು ಬೆಳೆದು ಹಬ್ಬಿದ ದಾಸಕೂಟದ ಈ ಸಾಧನೆಗೆ, "ಈ ವ್ಯಾಸಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕಾರ ಹಾಡಿದವರು ಶ್ರೀವಾದರಾಯರು" ಎಂಬ ಹಿರಿಯರ ಮಾತು ಗಮನಾರ್ಹ.¹²⁸ ಪೂಜೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭಾವವತರ ಮುಖದಿಂದ ಕನ್ನಡದ ದೇವರನಾಮ ಗಳನ್ನು ಹಾಡಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಮೊತ್ತಮೊದಲಿಗೆ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ತಂದವರೇ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು. ಆ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವರು ಅನೇಕ ತಿಳಿಗನ್ನಡ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲದೆ, ಭ್ರಮರಗೀತೆ, ವೇಣುಗೀತೆ, ಗೋಪೀಗೀತೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಮುಖ ರೂಪಗಾಂವ ಕೀರ್ತನೆ, ಸಂಕಾದಿ-ಉಗಾಭೋಗ, ವೃತ್ತನಾಮ ವಂಶಾವತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನೂ ಬಳಸಿ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿ ಸಾಧಿಸಿದರು. ವ್ಯಾಸಕೂಟ-ದಾಸಕೂಟದ ಬಗ್ಗೆ ಬಂದಿರುವ ಕರ್ಣಾಟಕ ಹಿನ್ನೆರೆಯಲ್ ರವ್ಯಾ ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಲೇಖನ, ಹಾಗೂ ಹುಣ್ಣೂರಾವ್ ಬೆಂಗಳೂರಿನವರ ಮಾತುಗಳು ಈ ಎರಡೂ ಬಗ್ಗೆ ಖಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವೀಯುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಬಹುದು : ವ್ಯಾಸರು-ದಾಸರೊಬ್ಬ ಪದಗಳು ಬಳಕೆ ಬಂದದ್ದು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರ ಹಾಗೂ ಅವರ ಪ್ರಿಯ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಪುಂದರದಾಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ. ಅನಂತರ, ಪುಂದರದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರು ಅನುವರ್ತಿಗಳು ದಾಸಕೂಟದ್ದನ್ನೆಸಗೊಂಡರು. ಆದರೆ, ಅವರೇ ವ್ಯಾಸಕೂಟ, ದಾಸಕೂಟಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಬೇರೆಯಾದ ಅರ್ಥವೆ ಬಂದಿತು. ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರೆಂದರೆ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಪರಿಣತರು ಹಾಗೂ ಮತ್ತೂ ವೇದಾಂತ ತತ್ವಗಳ ವೇದಗಳ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳುವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವರು, ಹಾಗೆಯೇ ಯಾರು ದ್ವೈತತತ್ವ ಮತದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಸ್ಥಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವರನ್ನು ದಾಸಕೂಟಸ್ಥರೆಂದೂ ಕರೆಯುವ ಬಳಕೆ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಿತು. ದಾಸಕೂಟಸ್ಥರು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಗೆ ಮಾಡಿರುವ ಉಪಕಾರ ಯಾರೂ ಮರೆಮಾಧದಲ್ಲ.

ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ಚಿತ್ತದ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಸರಳ ಸುಂದರ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕೇಳಲು ಮಧುರವಾದ, ಇಂಪಾದ ಕೃತಿಗಳ (ಕೀರ್ತನೆ ಇತ್ಯಾದಿ) ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟದ್ದು ದಾಸಕೂಟದವರ ಮಹತ್ಸಾಧನೆ. ಈ ಹಾದುಗಳು ದೇಶ ಮನೆ ಮನೆಗಳಿಗೂ ಹರಡಿದವು, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವ ಈ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಹೃದಯ ತಡೆಯಲಾರದ ಆಗರದಿಂದ ಸ್ಪಂದಿಸುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆಲ್ಲ ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಅನಿಸುವುದಿಷ್ಟು : "ಪರಮಾತ್ಮನು ಜ್ಞಾನಗಮ್ಯ, ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ತಿಳಿಯದೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರ ಯಾವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಇರಬಹುದು, ಭಾಷೆ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರಭೇದ ಜನರು

ಯಾರನ್ನೋ ಹರಿಯಲು 'ಕೂಟ' ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ. ಈ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಎಂಬುದನ್ನು¹¹⁸ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾಷೆ, ಭಾವನೆಗೆ ಪ್ರೇರಕ, ವೋದಕ, ಭಾವಮಂಥನ, ಭಾವಯಲ್ಲು ಹರ್ಷಕ್ಕೆ ದೇವರು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಉತ್ಕಟ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಅದನ್ನು ಒರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಹಾತಿ ಮತ ಬೇಕೆಂಬ ಕಟ್ಟು ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಹರಿದಾಸರು ಸಾರಿದ್ವೈ ಇದನ್ನೇ. ಸಾಹಿತ್ಯ, ನೈತ್ಯ ಸೇದ ಕೂಡ ಅವರು ಮಾಡಿ ದೈವದೊಲುವು ಮಾಡಿದಿದ್ದಾರೆ.

ಚರ್ಚೆಗೆ ಮುಗಿವು

ಈ ಚರ್ಚೆಗೆ ಪೂರಕ ಪೋಷಕವಾಗಿ ಓಗ ಹೇಳಬಹುದು • ವ್ಯಾಸಕೂಟ, ದೂರ ಕೂಟದವರು ಓಂದೇ ಲಕ್ಷ್ಯವುಳ್ಳವರು. ದೈವತತ್ತ್ವವೊಂದಲ್ಲದೆ, ಇಡೀ ಮಾನವ ಸಮುದಾಯದ ಹಿತ ಚಿಂತಕರು, ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕರು. ವ್ಯಾಸಕೂಟ¹¹⁹ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕವಾಗಿ ಬಂದ ಆಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನ. ದಾಸ ಕೂಟವು ಬಂದ ಆಕ್ಷೇಪಗಳು ಅಡಗಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ (ಅಚರಣೆ)ದಲ್ಲಿ ತರಲು ಮಾಡಿದ ಉಪದೇಶ ಕ್ರಮ¹²⁰ವೆನ್ನಬಹುದು. ಅದನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅಚರಣಾ ಕ್ರಮವಾಗಿಯೂ ಹರಿದಾಸರು ಸಾಧಿಸಿದರು. ವ್ಯಾಸಕೂಟದಲ್ಲಿ ದಾಸಕೂಟದ ಧೈಯವೂ, ದಾಸಕೂಟದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸಕೂಟ ಸ್ವರ ಅಭಿಮತವನ್ನು ತಿಳಿಯ ಹೇಳುವ ಧೈಯವೂ ಓತವ್ಯೂಹವಾಗಿ ಇದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಇವೆರಡರ ಸಾಮರಸ್ಯ ಮುಖ್ಯ. ವ್ಯಾಸಕೂಟ, ದಾಸಕೂಟಗಳ ಧೈಯವನ್ನೂ ಅರಿತು, ಸಮಾಜೇತರಗತಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷಾರ್ಥರು ತಿಳಿಸಿರುವ ದೃಢಭಕ್ತಿ ಬರಲಾರದಂ. ಅದ್ದರಿಂದ ಎರಡು ಕೂಟದವರ ಕಾರ್ಯ, ಕೃತಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮುಖ್ಯ. ಇನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ್ದೆಂದರೆ ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರು ದಾಸಕೂಟದಲ್ಲಿಯೂ ಮಿಳಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಉದಾ • ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು, ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರು, ಶ್ರೀವಾದಿ ರಾಜರು, ವಿಜಯೇಂದ್ರರು, ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರು ಹೀಗೆ. ಹಾಗೆಯೇ ದಾಸಕೂಟದವರು ವ್ಯಾಸಕೂಟಸ್ವರ ಕಾರ್ಯ ವಹಿಸಿದವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. (ಉದಾ : ಜಗನ್ನಾಥ ದಾಸರು ಜಾಗೂ ಪರಿಕಥಾವ್ಯುತ್ಪಾದಕ.)¹²¹ "ವೇದಾಂತ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿದ ಕನ್ನಡಿಗ ನೊಟ್ಟು, ಸುಸ್ಥಿತ ಏಕೇಕೂ ಬಾರದವನಾದರೂ, ಅವನೇ ಅರಿತಿದ್ದರೂ ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣ ಋಣಿಯಾಗಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸರ ಕಾವ್ಯ ಕೃತಿ ರಚನೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಮಾದರಿಗಳಾಗಿವೆ"¹²² ಎಂಬ ಮಾತು ದಾಸ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷರಶಃ ಶಂಕೆಯು ಸುಡಿಯಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ.

ದಾಸಕೂಟ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದಿಂದ ಈಗ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಕೆಲವರು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ದಾಸರ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಬಿಡಿಯಿಲ್ಲೆಡೆ, ರೈಲು, ಬಸ್ ನಿಲ್ದಾಣಗಳಲ್ಲೆಡೆ ಅಥವಾ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವಿಶೇಷ ಸಮಾರಂಭ

ಗಳಲ್ಲೋ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಒಂದು ದುರ್ದೈವವೆಂದರೆ, ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಅಯಾ ದಾಸರು ಯಾವ ಭಾವನೆಯಿಂದ, ಯಾವ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹೃದಯದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಿತ್ತೆಂದರೂ ಆ ಸುಸ್ಪರ್ಶಭಾವ ಗಳನ್ನು ಇಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತಾದಾತ್ಮ್ಯತೆಯಿಂದ ಹಾಡುವವರು ಎರಳ, ಇಬ್ಬವೇ ಇಬ್ಬ ಎಂದರೂ ಸರಿಯೆ, ದಾಳಕೂಟದ ವೈಮಂಖಿ ಉದ್ವೇಗಗಳೆಲ್ಲೋದಾಗಿದ್ದ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆ, ಜಾತಿ ಕುಲ ಭಾದನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕೆ ಆಗಿರುವ ಕೀಳ್ಮನೆ ತೊಡೆದು ಸಂಸ್ಕೃತಿವಂತ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಿಸುವಿಕೆ. ಅವರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಕನಸೆ ಆಯಿತೋ ಆ ಜಾತಿಯ ಗಂಪುಗಾರಿಕೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿ ಈಗ ಪರಸ್ಪರ ಆಕ್ರೋಶ, ವೈಷಮ್ಯ ಹೆಚ್ಚಿರುವುದನ್ನೂ ವೈಶ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಮೋಡುತ್ತಿದೆ. ವಚನಕಾರರನ್ನೂ, ಪರಿದಾಸರ ಭಕ್ತಿ ಅಂದೋಲನದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಿದ್ದ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣಾ ಮನೋಧರ್ಮ ಸಾಫ್ತ ಆರಿಯಿಲ್ಲ. ಹೃದಯದ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು ಆ ಆರಿವಿನ ಕವಿತೆ ಕಿರಣವನ್ನು ಒಳಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬೆಳಕು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ದಾಸಕೂಟದ ವೈಮಂಖಿ ಉದ್ವೇಗದಿದು, ಕನಸಾಗಿ ಇರಲಿ. ದರ್ಲಭವೂ ಆಗಿದೆ : ಹಾಗೇ "ಉಂಭವೃತ್ತಿ" ಹರಿದಾಸರ "ಮಂಥಕರವೃತ್ತಿ" ಈಗ ತನ್ನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮೌಲ್ಯ ಕಳೆಕೊಂಡಿದೆ. ಭಿಕ್ಷೆ, ತೀರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಆಗಿದೆ. ಇನ್ನು ವೈರಾಗ್ಯದ ಮಾತು ? ಹಾಗೂ ದಾಸಕೂಟವರು ತಿಳಿದಿದ್ದ ಆ ಮೌಢಿಮೆ, ಆರಿವು ಈಗ ಕಾಣಬಂದಾತೆ ? "ಕಾಲಾಯ ತಸ್ಮೈ ನಮಃ, ಚಕ್ರಾರಮಂತ್ರೀವಗಚ್ಛತಿ .. " ಎಂದಂಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಧರ್ಮ ಶತಮಾನದಿಂದೀಚೆಗೆ ಧರ್ಮ ಕೊನೆಯ ವರೆವಿಗೂ ದಾಸರ ಪರಂಪರೆಯು ಆಗಿ ಹೋಗಿರುವ ಹರಿದಾಸರು ಗುರುಗಳ ಸಹವಾಸ, ಆಧ್ಯಾಪನ, ಅಧ್ಯಯನ, ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಧನೆ-ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಅವರು ತಮ್ಮ ದಾಸವೃತ್ತಿಯನ್ನು-ಅಂದರೆ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ರಾಗ ರಾಗ ವಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತ, ತಂಬೂರಿಯ ರ್ಪತಿ ಮಿಡುಡುವ, ಕಾರಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆ ಕಟ್ಟಿ ನರ್ತಿಸುತ್ತ, ಚಟಕೆ ತಾಳಿ ಹಾಡುತ್ತ ಹರಿದಾಸರ ದಿಂಡಿಮದ ಡಂಗೂರ ಬಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಪ್ರತಿ ನಿತ್ಯದ ಓಡಾಟದಿಂದಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಜದ, ಜನತೆಯ ಬದುಕು, ರೀತಿನೀತಿ ಸುಪೂರ್ಣ ಪರಿಚಯವಿದ್ದಿತು. ಆ ಬದುಕನ್ನು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಂದ್ವೀಕರಿಸಿ, ಧರ್ಮ-ನೀತಿಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಸುವುದ ಅವರ ಧೈಯ ಆಗಿತ್ತು. ಜನರು ಅವರಿಗೆ ನೀಡುವ ಭಿಕ್ಷೆ ಅವರಿಗೆ ಮುಖ್ಯವೆನಿಸಿಲ್ಲ. ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಪ್ರತಿ ಪಾದನೆ ಪ್ರಸಾರ, ಭಕ್ತಿಯ ಅಲೆಯನ್ನು ಮಂಪದಲ್ಲಿ ಒಳಿಸುವಿಕೆ-ಇದಕ್ಕೆ ಅವರು ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಮಂತ್ರಿಯ ಸ್ವಾರ್ಥವೊಂದೇ ಅವರ ಗುರಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶ.

ಇಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿಯ ಬೊಟ್ಟು ಬರಲಿಲ್ಲವೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ದಾಸಕೂಟ ಸ್ಥಾಪನೆ ಯಾದ ಉದ್ವೇಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು, ಮಂಧೈವಂತ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಪ್ರಸಾರ. ಆದರೂ, ಅವರು ಪಂಡಿತಮಾನ್ಯ ಆದ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆ, ಟೀಕೆ-ಟಿಪ್ಪಣಿ, ಅಚಾರ-ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಗೆ

ಮನಗೊಡಬಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮದೆ ಅದ ಪಂಪ-ಪದ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡೆರು. ಪಂಡಿತರ ಕೆಲಸ ಮಂಡಿತರದ್ದು. ಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ಸೇರುವ ಕೆಲಸ ನಮ್ಮ ಮಾರ್ಗವೆಂದೆರು ಹರಿದಾಸರು ದಾಸವೃತ್ತಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು. ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕೃತವೆಂದರಾದರೂ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಅಳವಾಗಿ ತೊಂದರಿಸಿಕೊಂಡಾರೆ. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು, ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆ ಅದೇ ಅದರ ಧ್ಯೇಯ. ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಸಾರವೇ ದಾಸವಾಹಿನಿಯ ದ್ವಿತೀಯ ಘಟ್ಟದ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ವಿಜಯದಾಸರ ಧ್ಯೇಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರ ನೂಲಾರಂಭ ಕೃತಿ. ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗಗಳನ್ನು ತಿರುವಿ ಹಾಕಿದಾಗ ಅದೇ ಮತ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಮಹೋದಧಿ 'ಛತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಭಾಗ್ಯದ ಹೊಸ ವಿಜಯದಾಸರ ಶಿಷ್ಯವರ್ಧರಾದ ಶ್ರೀ ಗೋಪಾಲದಾಸರಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಬಾಣಾಧಿದಾಸರಂತೂ 'ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ' ಮೃಕಶಾರದಾ ಮಧ್ಯಮತವನ್ನು ಸಮರ್ಥ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಕಾವ್ಯ ವನ್ನೆ ಬರೆದು ಸಂಪೂರ್ಣದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನಂತರದ ಹರಿದಾಸರೂ ಅನುಸರಿಸುವಂತಿದೆ. ಶ್ರೀವಿಠಲರು, ಶ್ರೀಪಾಣೀಶವಿಠಲರು ಮುಂತಾದ ಖರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಈ ಕೆರಳಾದ ದೃಷ್ಟಿಗೋಪದ ಪರಿಮಿತ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ದಾಸಕೂಟ, ತನ್ನ ವೈಭವಂ ಹೆಚ್ಚಿದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು (militant tendency) ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ ಮಹೀಯ ಅಗಿಬಿಟ್ಟಿತು ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ವಿಧವಿಧವಾದ ಪ್ರಭಾವ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಹಾವಳಿ ಬೆಟ್ಟದ ವ್ಯಾಂತ್ಯ ಅದ ರಾಯಚೂರು-ಆಳ್ವೆಯ ಸಂಘಮಂತ್ರಣ ಪರಿಸರದಿಂದ ಅವಶ್ಯವಾದ ದಾಸರು ಇದ್ದ ಸಂದರ್ಭ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರೂ ದಾಸಕೂಟ ತನ್ನ ಧ್ಯೇಯದಲ್ಲಿ ವಿಫಲಗೊಂಡಿತೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಒದಮೊದಿದಾಗ ಬರುವ ಉತ್ತರ : ದಾಸಕೂಟ ಸ್ಥಾಪಿತ ಅದಕ್ಕೆ ಛತ್ರಿಯ ವೈಸಾರದ ಪ್ರಧಾನೋದ್ದೇಶದಿಂದ. ಅದಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರೇರಣೆ ಶಕ್ತಿ, ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯ ಕೇಂದ್ರ ಬಿಂದು. ಅದರಿಂದ, ದಾಸ ಕೂಟ ತನ್ನ ಪ್ರಮುಖ ಧ್ಯೇಯವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿತು. ಕೇಶದಾಸರು, ವೈಕುಂಠ ದಾಸರು, ಪುರಂದರದಾಸರು ಕೂಡ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಅಪವಾದ ಅದರು. ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದು. ದಾಸವೃತ್ತಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವವರಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವಾರು ವಿಶೇಷ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೇನಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರ ಉಚ್ಚಾರಣೆ, ಸಂಗೀತದ ತಿಳುವಳಿಕೆ, ಕುರಮಾಧುರ್ಯ, ಭಕ್ತಿ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಜ್ಞಾನ ಆರ್ಪಣೆ ಅಷ್ಟೆ, ಎಲ್ಲ ಎಲ್ಲ ಬೇಕೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೇಳದಿನವುರು ಅಭಾವವೇ ಸ್ವೀಕಾರಸರಾಯರ ಕಾಲ, ಅವರ ಗುಣಗಳಾದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕಾಲ, ಅಂಥ ಗುಣ-ಶಿಷ್ಯರಿಂದ ಕಾಲ. "ದಾಸರೆಂದರೆ ಪುರಂದರದಾಸ"ರಂಥ, 'ಕನಕ'ನಂಥ, ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಲಿ ಇದ್ದ ಕಾಲ.

ಈಗ ಹರಿದಾಸರ ಸೇವೆ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಬೇಕಿಲ್ಲವೆ ? ಏಕೆ ಬೇಡ ? ಕೀರ್ತನ ಕಲೆ, ಜನ ಪ್ರೇರಣೆ, ಸಂಘಟನೆಗೆ ಮಾಧ್ಯಮ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲವು. ರಾಜಕೀಯ ಎಂತೇ ಆಗಲಿ, ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಗಾಗಲಿ, ಹರಿದಾಸರಂಥ ಸಮಾಜ ಸೇವಕರು ಬೇಕೇ

ಬೇಕು. ಹಾಗೂ ಬೆಳಗ್ಗೆಯೆ ಎದ್ದು ಭಗವದ್ಗಾಥೆ ಕೇಳುವ ಪದ್ಧತಿ ಗಳಿಗೆಯನ್ನು ಯಾವ ಭಾರತೀಯ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಬೇಡದೆಯಾದಾ ? ಪ್ರಾಕೃತವಾದರೂ, ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಗೆ ಈ ಹರಿದಾಸ ಹಲವೊಂದು ಅಪೂರ್ವ ಒಳಸಿಂಹಾಳುತನವನ್ನು ತಂದಿದ್ದ. ಆದರೆ ಮನುಷ್ಯನವರು ಯಾರು ? ಸ್ವಯಂಪ್ರೇರಣೆ ಬರುವುದು ಹೇಗೆ, ಹೊಟ್ಟೆ ವಾಡೇ ದರ್ಭಾರ ಆಗಿರುವಾಗ : ದಾಸನುಟಿ ಅಂತೆಯೆ ಶೂರ ಆಗುತ್ತಿದೆ. ಎಷ್ಟೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಅವರೂ ಜರುಗುವ ಮತ-ಧರ್ಮ ಗೋಷ್ಠಿ ಸಮ್ಮೇಳನಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಬ್ಬರು ಹರಿದಾಸರು ಕಾಣಿಸುತ್ತಾರೆ : ದಾಸನುಟಿ ಪುರಸ್ಕೃತ ಕಾಣಿಕೆಯಾದ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕನ್ನಡಿಗ ರೈತರಲ್ಲೂ ಅನುಸರಣೀಯ, ಇತರ ಭಾವಗಳಲ್ಲೂ ಅನುವಾದಿತ ಆಗುವ ಸುಸಂವರ್ಧಿತ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮರಗು ಪಾತ್ರ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಬೇಕಿದೆ. ನಿತ್ಯದ ಪೂಜಾ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠವ, ಸಂಪ್ರದಾಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸ್ಥಾಪಿತಗೊಳ್ಳಬೇಕು, ಬಡವ ಬಲ್ಲಿದರನ್ನೆ ದಾಸವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಗೌರವ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಭಾವನೆ ಬೆಳೆದರೆ ಮತ್ತೆ ದಾಸನುಟಿ ದಾಸನುಟಿ. ಹೌದು. ಅದು ಈಗ ಪರಿಣಿತಿಯಲ್ಲಿ ವೆರಬೇರುವುದು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಧ್ಯ ?

ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸ್ವರೂಪ

ಆಧ್ಯಾತ್ಮದ ಅನುಭವದ ವಾಗ್ವೈಪದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಲೌಕಿಕದ ಆಗುಬೋಗಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಪ್ರಸ್ತಾವಗಳಿದ್ದರೂ, ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಲಕ್ಷ್ಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆ-ಹಾಗೂ ಪರಿಭಕ್ತಿ. ಇವರ ಸಂಗಡವೇ ತಾವು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದ ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಸಾರ. "ಹೊಸ ತತ್ವ, ಧರ್ಮ ಇವುಗಳ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಹೊಸ ವಾಣಿಜ್ಯವಾಗಿ ಜನಭಾವನೆ ತರಬೇತು. ಜನ ಜೀವನದ ತಿದ್ದುಪಡಿಗೆ ಮತ್ತು ಮತ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಾಧನವಾಗಿ ಜನ ಭಾವ ಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಕನ್ನೆರೆಯುತ್ತದೆ." ¹¹⁷ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದೀಚೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ದಿವ್ಯ ಬದಲಾಯಿತು. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಶಿವಶರಣರು, ಅದು ನುಡಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಒಳಸಿ "ಕಿರಿದರೂಳಿ ಪಿರಿದರ್ಭವನ" ತಂದಿ ನುಡಿದ ಮನನದ ಬಂಡನ್ನು ಬಿಡುವ ಸಮಾಜ, ಸಹೃದಯವೆವರು ಅಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಮೆಟ್ಟಿದರು. ವಾಣಿಜ್ಯ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಕಾರ ಆದದ್ದು, ಕನ್ನಡಿ ಕೊನೆ ಗಳಿಸಿದ್ದು. ಒಸದಾದಿ ಶಿವಶರಣರ ಮೂಲಕ, ಆದರೆ, ಆದರಲ್ಲಿ ಅನುಭಾವವನ್ನು ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಒಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಮನನಕಾರರೂ ಹೊಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾದರು. ಇದೇ ಪರಿಣಾಮ ಮುಂದುವರಿದು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೪ನೇ ಶತಮಾನದ ಈಚೆಗೆ ಆರಂಭ ಆದ ಭಕ್ತಿ ಚಳವಳಿ, ಹರಿದಾಸರ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನ, ಮನನಕಾರರ ಹಾದಿ, ದೇವಿಯ ಬಳಿಕ, ಜನ ಭಾವನೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಮನಗೂಡಿತು, ತನ್ನದ ಆದ ನಿಡಿದಾದ ಹಾದಿ, ಮಧ್ಯ, ಪಥ ನಿರ್ಮಾಣ. ಕನ್ನಡ ಹರಿದಾಸ

ಸಾಹಿತ್ಯ ಬೋಲಿಕೆಯೊಂದಿದ್ದು ಈ ಬೇಸಿ ಬಳಿಕೆಯ ಸಂಕ್ರಮಣ ಯಾಗದಲ್ಲಿ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತದೇ ಪಂಡಿತ ವಸತ್ಯ, ಬೇವಭಾಷೆಯಾಗಿದ್ದು, ಮರ, ದೇವಾಲಯ, ರಾಜಾ ಪುರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಿತೆ ವಿವಾ ಜನನಾಮಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಹ್ವಾಸನಿವಾಸ ಬೆಚ್ಚಿಸಿ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಅರಳಿಸುವ ಸಂವತ್ ಸಾಧನ ಆಗಿತ್ತು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನಾರ್ಯರಾದಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಆಚಾರ್ಯರೂ ಬೋಧಿಸಿದ ಮತ-ಧರ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕಾವ್ಯ, ಸ್ತೋತ್ರ, ಪ್ರಬಂಧ, ಎಲ್ಲ ಇದ್ದುದೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಪಾರರ ತಮಿಳು ದಿವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧಗಳು ವಿಜ್ಞಪ್ತಿ, ವೀಣಾಯನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಪಾದಿಸಲು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣ, ಬಳಸಿದ ಜನಭಾಷೆ (ತಮಿಳು ಭಾಷೆ) ಸಾಮಾನ್ಯವಾ ಹೃದಯತುಪ್ಪರ್ತಿ ಆಗಲು ಇದು ಸಾಧ್ಯ ಮಾಡಿತು. ಭಕ್ತಿ ಚಳವಳಿಯ ಈ ಜನ ಭಾವೆಯ ಬಳಿಕೆ, ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಹೊರತಾಗಿತ್ತು. ಹದಿಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಆರಂಭ ಆದ ಕುರುಹುಗಳಿರುವ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಗವತ ವಾಚ್ಪಯವನ್ನು ರೂಢಿಸಿ ಕೊಂಡು ವಿವರವಾಗಿ ಬೆಳೆದದ್ದು ೧೫ನೆ ಶತಮಾನದಿಂದೀಚೆಗೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅಳಿದ ವಿಯಯಗಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಸಮಗ್ರ ಭಾರತದ ಪೂರ್ವ ಪರಂಪರೆಯ ವೈದಿಕಧರ್ಮವನ್ನು ಅದು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದದ್ದು ಸಹ ಪೋಷಕ ಆಯಿತು. ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸ್ವರೂಪ ತಾಳಿದ ಬಗ್ಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರಕಾರರ ಮಾತು ಗಮನಾರ್ಹ : “ ಭಾಗವತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಶಾಖೆಯಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ (ಸು. ೧೪ ನೇ ಶ.) ಬೋಧಿತ ದಾಸವಾಚ್ಪಯ್ಯ ಈ ಯಾಗದಲ್ಲಿ (೧೫ನೆ ಶ.) ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಸ್ಥಿರವಾದ ಪರಂಪರೆಯುಳ್ಳ ದಾಸಕೂಟವೆಂಬ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆ, ಜನ ಸಂಸ್ಕಾರಕವಾದ ಒಂದು ಅಂದೋಲನ ಎಂಬ ಸ್ವರೂಪ ತಾಳಿತು. ಅದು ಮೂರ್ಛತತ್ವ ಮತ್ತು ಆಚಾರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರಿಸಿತು. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಿಶಾಲವಾದ ಭಾಗವತ ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ನೀತಿಯನ್ನೂ ಬೋಧಿಸಿತು. ಪದ, ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಥೆಗಳಿಗೆ ಈ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸಿತು, ಇಲ್ಲಿ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಸ್ವರೂಪ, ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನೂ ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ತಮಿಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದವು, ಮತಸಾಹಿತ್ಯ, ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ, “ಹಿಮಾಲಯದ ಎತ್ತರದಿಂದ ಹರಿದು ಬಂದ ಗಂಗೆ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿಳಿದು ಜಲವಸ್ಥಿಲ್ಲ ಫಲದೊಪ್ಪ ಮುಡುಮಂತೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶರಣರ ಮತ್ತು ದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿತ ಎತ್ತರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತು, ಕೆಳಗಿನ ಎಲ್ಲ ಜನದವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿ ಕೊಂಡಿತು. ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸುವ ಪ್ರಭಾವಿಯಾದ ಸಾಧನ ವಾಯಿತು.”^{೧೫} ಪದವರಾಧಿ ದಿಗಳನ್ನೂ ಸಮೃದ್ಧಿ ಎಷ್ಟೂ ಜನ ಇನ್ನೂ ಕೇಳದವರೆಲ್ಲ ರೂ, ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನೂ ಕೇಳದವರೆಲ್ಲರಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಮತಸಾಹಿತ್ಯ ಕೇಳದವರು ಅಪರೂಪ. “ಜನದ ಮೇಲೆ ನಿಷ್ಠಾಂತ ನಿರಂತರ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುವ ಜನ ಸಂವೇಶಿತ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.....” ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥ

ಮೋದಿ, ತತ್ತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಮತದ ಚೌಕಟ್ಟು, ಪರಿನಿಮಿತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿಯ ಕ್ಷಿತಿಜ ವಿಸ್ತರಿಸಿದರು, ಜನತೆಯ ಮನುಷ್ಯ ವಂಚನೆಯನ್ನು ದವ್ಯ. ಮಾನವೀಯ ನೀತಿ, ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳು, ಇವನ್ನೆ ದಾಸರು ಅರಿತಿದ್ದು, ಬೆಲೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು, ಪ್ರಸಾರಿಸಿದ್ದು. ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯತೆ ದೊರೆಯಿತೆಂದರೆ ಉತ್ತೇಜ್ಜೆ ಅಲ್ಲ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಮಾಸ್ತಿಯವರ ಮಾತುಗಳು ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನೂ ಗುರುತಿಸುವಂತಿದೆ¹⁰ : "ಹಿಂದೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದು ವಾಚಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಮತಗಳೂ ಹೀಗೆಯೆ ಶಿವ ಶಕ್ತ ಮುನಿದವರೇ ಇದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದೆ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ದಾಸರು ಕವಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಹಾವೂ ಕವಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಇದ್ದದ್ದು ಇದರ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ ಆಗಿರಬೇಕು.... ಮತ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮೇಲೆ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಇದನ್ನು ತನ್ನ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದುವೆಂದು ಸ್ವಾಹಿಷಲು ಯತ್ನ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಧ್ಯವಾಚದ ಚೌಕಟ್ಟುಗಳ ಕಟ್ಟಿರುವುದೇನೋ ನಿಜ ಹಾಗೂ ಮಾಸ್ತಿಯವರ ಮಾತುಗಳು ಒಂದು ರೀತಿ ನಿಜವೆ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ : ಯಾವಾಗ ಒಂದು ಮತ, ತನ್ನ ಧರ್ಮ, ನೀತಿ, ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವತ್ತೂ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದೂ ಆಗಿ ಆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಾಜದ ಉಳಿದ ಜನರಿಂದ ದೂರ ಆಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಒಂದು ತೇಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಆದರಲ್ಲೂ ಮಾಧ್ಯ ಮತದ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ ಹರಿದಾಸರು ರಚಿಸಿದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಕಾದ 'ಸರ್ವಹಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ'ವಿದ್ದರೂ ಅದು ಮತ ಚೌಕಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡ ಒಳಗಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಮತ ಗ್ರಂಥ, ವಸ್ತುವಾಗಿ ಭಾವಿಸುವ, ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಾರವಸ್ತು ಇದೆ. ಆದರೆ ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತುಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣ ಅನ್ವಯಿಸುವವು ಸುತ್ತದೆ. ಮತ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಅಲ್ಲ-ಆದೂ ದಾಸವಾಙ್ಮಯದ ಮೊದಲ ಭಟ್ಟದಲ್ಲಿ. ವಿಚಾರದಾಸ ರಿಂದಾಚೆಗೆ ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಮತ ಸಾಹಿತ್ಯವೇ ಆಯಿತು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಕಾದ ಹರಿಭಕ್ತಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಆ ಭಟ್ಟವನ್ನೂ ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯ ಆಗಿಸುತ್ತದೆ. ಮತಚಿತ್ತ ಮತ್ತು ಮತಾಭಿಮಾನದ ವಿರೋಧ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಆಗಿ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ನಿಂತಿದೆ. ಅಲ್ಲಿನವರಿಗೂ ಒಂದ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಗಳು, ಆಶಾಂಕೆಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದುದು ಸುಸಾರ ನಿಷ್ಕಾರ, ಮಾಯೆ, ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿರಂದು. ಪಾಪಕಾರಿರಿಂದಾಚೆಗೆ ಈ ಇಹದ ಬದುಕಿಗಿಂದು ಉನ್ನತ ಆರ್ಥ ಬಂದಿತು. 'ಕಾಯಕವ ಕೈಲಾಸ' ಎಂಬ ಮಹಾಕಾವ್ಯ, "ದಯೆಯ ಧರ್ಮದ ಮೂಲ"ವೆಂಬ ಉನ್ನತ ತತ್ತ್ವ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದು, ಬೆಳಕಾಗಿ, ನಿಂತವು. ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಇಂಥ ಬೆಳಕಿನ ಸಾಹಿತ್ಯವೆ. "ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಿಂದ (ಬದುಕು ನಿಷ್ಕಾರ) ಈ ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆ ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ತೆಗೆದು ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಿತು"¹¹ ಎಂಬ ಮಹಾಮುಖಿಯವರ ಮಾತು ಅಕ್ಷರಶಃ ನಿಜ, ಈ

ಅಡಿಪತ್ರಿಕೆಗಳು

1. ಡಾ. ಜಿ. ವೆಂಕಟರಾವ್ 'ಶ್ರೀಮಹಾಕಾವ್ಯ ಕೃತಿಗಳು : ಮೈಸೂರು ವಿ.ವಿ. ನಿಲಯದ ಒಲರಿ
 2. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ : ರಂ ಪ್ರೀ ಮುಗಳ : ಪುಟ ಪುಟ-1 : 1964 : ಉಡುಪಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಳಿ ಮೈಸೂರು.
 3. ಡಾ. ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರಾಜಪ್ಪ 'ವರಿಶಿಲಣ' : 1975 : ಎರಡನೇ ಮುದ್ರಣ ಉಡುಪಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಳಿ : ಮೈಸೂರು.
 4. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ : ರಂ ಪ್ರೀ ಮುಗಳ : ಪುಟ-2 : 1964 : ಉಡುಪಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಳಿ, ಮೈಸೂರು.
 5. ಅರೇ : ಪೂರ್ವೋಕ್ತ.
 6. ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಕೃತಿಗಳು (ಪಂಡಿತ ಅಪ್ಪಪ್ಪ) : ಮೈಸೂರು ವಿ.ವಿ. ನಿಲಯ ಮೈಸೂರು : ಒಲರಿ.
 7. Max Muller 'Six System of Indian philosophy' : p. 41
"We have no right to suppose that we have even a hundredth part of the religious and popular poetry that existed during the vedic age".
 8. R S. Panchamukhi : 'Introduction to Karnataka Haridasa Sahitya' : p 6
 9. ಪೇಟೆ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದುದೇವತಾ ಪ್ರಾಣಲೇಖನವು ಒಬ್ಬಗಿರಿ ಸರ್ವತತ್ವದಿಗೇ-
ವಾದರಾಯನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಕಾರ-'ಸಮಸ್ತಯಾದೀಂದ್ರ-ಪೇತವೇಗೇ ಅಪ್ಪಯ
ಆಗುವುದು.
- ಇಂದ್ರಂ ವಿಂಶತಿ ವರುಣಮಗ್ನಿ ಮಾತು ರಥೋ ದಿವಾ ಸ ಸುಮೇಕೋ ಗುರುತ್ವಾನ್ |
ದಿವಂ ಸದ್ವಿಷ್ಣು ಒಹಧಾದದ್ರೋ || ಅಗ್ನಿಂ ಯಮಂ ಪೂತುತ್ವಾನ್ ಮಾತು || (ಐದು).
10. ಮೈಸೂರು : ಮಂಡು-7 : ಪೇಟೆ, ಡಿ. ವೆಂಕಟರಾಜ್ ಒಲರಿ.
 11. ಇದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಒಂದೇ : ಅತ್ಯಂತ ಸತ್ಯವೆಂದರೆ-ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅವರರು (ಅವರು
ಸಿದ್ಧವೆಂಬಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಮುಖ) : ಬೆಂಗಳೂರು.
 12. ಪ್ರೀ ಪೇಟೆವರದವರು 'ಅಪರವಾದ' ಹಿಂಪರಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಸರಳ ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದ್ದರು.
"ಪೇಟೆ-ಅಪರವೇಶದಲ್ಲಿ ವಿವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಗಮನಾರ್ಹ.
 13. ಭಾರತೀಯ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ರೂಪರೇಖೆಗಳು (1973) : ಹಿರಿಯಾನ್ : ಮೈಸೂರು
ವಿ.ವಿ. ನಿಲಯ : ಮೈಸೂರು : ಪುಟ-98.

14. ಭಾರತೀಯ ಪತ್ಮಕಾಂಕ್ಷದ ರೂಪರೇಖೆಗಳು : (1973) : ಪುರಸ್ಕೃತ.
15. ವಿಷ್ಣುಸ್ಮಾರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ.
16. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ . II ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ.
17. ಚಿತ್ತಮುಗ್ಧತೆಯ ಸಮೀಪದ ಹೀರೋದೇಶವಿರೂಪಿತ ಶ್ರೀ ಕೋದಂಡರಾಮ ದೇವಾಲಯದ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ತಂಭವಿಟ್ಟು, ಅದನ್ನು ಜನಮೇಜಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಷ್ಟರಿಂದ ಸಂಗತಿ, ಅದು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತದೆ.
18. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್‌ನ : ಸಂಪುಟ : 33-34 : ಪುಟ-14 * ಬಾಗಲ ಕೋಟೆಗೆ ಪರಿವಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಹೀರಿಕೆ: ಆರ್.ಎಸ್.ಪಂಚಮುಖಿ (1966) ಧಾರವಾಡ.
19. ಡಾ. ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್ : ಶ್ರೀರಾಮಾಯಣದಾಸರು (1966) * ಪುಟ-6
20. ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಸ್ಥಿರಾಪರಣೆ ಪ್ರೇಮ ರೂಪಾಃ ಅಮೃತ ಸ್ವರೂಪಾಃ-ವಾರದ ಭಕ್ತಿಸೂತ್ರ, ಅನಿವಾರ್ಯವಿರೂಪ ಪ್ರೇಮ ಸ್ವರೂಪಂ || ಮೂಲಾಸ್ಥಾನದಾಸ-ವಾರದ ಭಕ್ತಿಸೂತ್ರ, ರಾಮಕೃಷ್ಣಾಶ್ರಮ ಪ್ರಕಟಣೆ
21. Merchant of Venice, Act IV, Scene 1 (Venty Edition)
22. "ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಭಿಮಾನರೂಪವಾಗಿರುವ ನಿಷ್ಕಲಾ ಭಕ್ತಿರಸ್ತು"-ಮುಕುಂದಪದಾಚಾರ್ಯ ಸ್ಮಾರಣೆ.
23. ವಿಷ್ಣುಪ್ರದಾಸರು : "ಅಲೋಪ" ಡಿ. ಎ. ಕೆ. ಮುನ್ನುಡಿಯ ಮುಖ : ಪುಟ : 10-10, ಸಂ : 60, ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ : ಬೆಂಗಳೂರು ವಿ. ವಿ. ವಿಲಯ : (1971).
24. ಶ್ರೀಪ್ರದೇಶದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ : ಆರೋಪ : ಪುಟ-18 : ಮುಖಪುಟ : ಧಾರವಾಡ.
25. ಭಾರತೀಯ ಪತ್ಮಕಾಂಕ್ಷದ ರೂಪರೇಖೆಗಳು : ಪುಟ-114.
26. "Bhakti is an inner experience. It is difficult to understand how and where it begins and how it ends"- Dr. P. S. Srinivasa : 'A Comparative study of Dasa and Sharana literatures' : p. 17
27. Dictionary of Visistadvaita : p. 114 (Ed. D. T. Tatacharya)
28. K. C. Varadachari : Aspects of Bhakti, p. 2
29. Epigraphia Indica * Vol. XXXII : p. 198
ಮೇಲ್ಕಂಡ ಶಾಸನ ಅಲ್ಲದೆ, ಕ್ರಿ.ಪೂ. 2-1 ನೇ ಶ. ದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ನಿಷ್ಕಲಾಸದ

ನಾನೆ ಘಟನೆ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಕೃತ ರೀತಿಯ ಶಿರಾಪಾಸೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಪರ್ವ. ಹಾಗೂ ದ್ವಾವಿಧ ದೇವಗಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಚಕ್ರಿಯ ಇರುವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. 2ನೇ ಶತಮಾನದ ಶಿವಪದಿತಾರಂ ಎಂಬ ಪದ್ಯಗಳು ಅವ್ಯದ್ವಯೋ ಬಲರಾಮಕೃಷ್ಣರ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತವೆ.

30. Dr. R.D. Ranade 'Mysticism in Maharashtra' P. 4. : "This Parncharatra system derived its name from having contained different disciplines, ontology, literature, devotion, yoga and science."

'ಪಂಚರಾತ್ರಾ' ಎಂಬ ಅಗಮ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪದ್ಯ ಪರಿಕರ ಕಾರಣ ಇದು ಐದು ನಿರ್ದೇಶಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು : 1. ದೃಷ್ಟಾಂತ ಅಧ್ಯಾಪನ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ವಿಮೋಚನೆ, ಭಕ್ತಿ, ಯೋಗ ಹಾಗೂ ವಿಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಜ್ಞಾನ ಮೆದುಳು ಅರ್ಥ.

31. Hemachandra Roy: Early History of Vaisnava Sect: P. 131

32. R. G. Bhandarkar: Vaisnavism, salivism and minor Religious Systems' P 42

33. ಅನುಭಾವಪಂಥ ಹಾಗೂ ಪರಿದಾಸರ ಭಕ್ತಿ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಹಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕರಡೆ "ಅನುಭಾವಿ"ಗೂ ಪರಿದಾಸ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆಯುವ "ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿ"ಗೂ ಸಾದೃಶ್ಯವುಂಟು.

34. ಕುಧ್ಯಾಪಾರ್ಥರು "ಭಕ್ತಿಸ್ಥಳ ಭಾಗವತ ಶಾಸ್ತ್ರಂ" ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಸಾಸ್ತಮಂಡಲ ಕರದಿದ್ದಾರೆ. (ಕರ್ಣಾಟಕದ ಪರಿದಾಸರು : ಪುಟ-27) ಇದಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

35. ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಕ್ತವಿಜಯ . ಬೇಲೂರು ಕೇಶವದಾಸರು : ಪುಟ-1 . 1983.

36. ಅದೇ : ಪುಟ-2.

37. Dr. B. N. K. Sharma: 'History of Dvaita school and Its Literature

* ಡಾ. ಕೆ. ಎಂ. ಕೃ. : ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು : ಪುಟ-43.

38. ಇವನ್ನೇ ಪುರಂದರದಾಸರು : "ವಿಮಲಭಕ್ತರೋ ಲಲಿತಾಂ ಎಂಥ ಮಹತ್ಕರೋ :

ಸಾಣೆ:ರಾಗದಿಂದ ಹರಿದು ಸಾವೆ ಸೇವೆ ಮಮುಕಿಪರೋ || "

ಸು : ಸುಬೋಧ ರಾಯರಾವ್ : 1971, ದ್ವಿತೀಯ ಮುದ್ರಣ.

39. ಅಸಂಶಯಃ ಸಂಶಯಾಙ್ಗೈಶ್ಚ ಗುರುರುಚ್ಯೋ ಮನೀಷಿಃ |
ಶ್ವಾನ್ಯೈಶ್ಚ ಗುರುರ್ಮಾಙ್ಗೈಃ ಸರ್ವೇವಾಮೇವ ಸರ್ವಾಃ |
ಎಂಬ ಆಚಾರ್ಯರ ವಚನೈಸುಸಾರವಾಗಿ ಖ್ಯಾತ ವೇದರೇ ಮೊದಲ ಹರಿದಾಸರು -
(ಶಿಖರ್. ಕೆ. ವೇದಮ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯ : ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರು . 101-5).

* “ವಾರಾಯಣನೊಬ್ಬ ನಾಮದ ಬೇಡದ ನಾರದ ಬ್ರಹ್ಮದ ಧರ್ಮೋಗಿ” ಪದ್ಮವುರಾಜ
ವುಕಾರ. ಭಾವಿಕೆ ಶ್ರೀಪರಶು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಶ್ರೀನರೇಶ್ವರನೇ ವಸದುಕ್ತಿದ್ವಂದ್ಯ
ವೇದರೇ ತಿಳಿಸಿದೆ.

40. B N. K. Sharma : 'History of the Dvaita school of
vedanta' p. 187

41. Ibid. "It may, in a sense, be said to have given the
first impetus to birth of the great devotional literature
of the Haridasas."

42. ವಿವರಗಳು : 'History of Dvaita school of vedanta' : p. 77

ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞ ಪ್ರಶಸ್ತಿ . ಪೈ. ಎಸ್. ಕೆ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ : ಪುಟ-19.

ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು : ಪೈ. ಎಸ್. ಕೆ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ : ಪುಟ-19, ನೀತಿ
ಬರ್ ಪೋ ಕಾರ್ಯಾಲಯ : ಮೈಸೂರು : 1964 ಮತ್ತು 1960

43. ಶ್ರೀ ಕರ್ಮಗೋಷ್ಠ : ಅಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಕಾಕಳಿ ಅಗ್ನೇಯದಲ್ಲಿ ಆರು ಬೃಂದಿ
ದೊಡ್ಡದ್ದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಅರಸರು 1038 ರಿಂದ 1484ರವರೆಗೂ ಅಧೀನ
ಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ನರಹರಿವರ್ಧನರು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸಾಕ್ಷಾತ್
ಪಿಪ್ಪರ ಸನ್ಯಾಸ ಶ್ರೀಕಾರ ಮಾತುಕ ಬೊದಲು ಈ ಕೇವಲ ರಾಜನ ಅಧೀನಗವಾಗಿ
ದ್ದರು.

44. ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞ ಪ್ರಶಸ್ತಿ : ಪುಟ : 22 : ಪೈ. ಎಸ್. ಕೆ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್

45. ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಕ್ತವಿಜಯ

46. ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ : ಪುಟ-7 : 1914.

47. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ ಪ್ರತಿ : ಸಂಪುಟ : 33-34 : ಪುಟ-62.

48. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ : ರಂ ಶ್ರೀ ಮುಗುಣ :

ಶ್ರೀಪರಮಾಚಾರ್ಯ ಕೃತಿಗಳು : ಮಂಡಿತ ಅವ್ಯಕ್ತಿ : ಸಂ. ದಾ ಜಿ ವರದಾಚಾರ್ಯ -
ಪುಟ-1978 : ಮೈಸೂರು ವಿ ವಿ ನೆಲಾಯ : ಮೈಸೂರು.

49. ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತವು ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನೊಡನೆ : ಪುಟ : 60 ಹಾಗೂ 61 -
(1951) : ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧಕ ಸಂಸ್ಥೆ, ಧಾರವಾಡ

50. ಹಾಸಿ ಅಪರಾಧದವಿರುತ್ತ ನಂಬಲೆ ಪೈಕಿ ಮೈಸೂರಿನ ದಿವಂಗತ ಡಾ. ರಾಮಚಂದ್ರ ರಾವ್ ಎಂಬುವವರ ಮೈತ್ರಿ ಪಡೆದಿದ್ದೆ. ಅವರು ಮೂಲತಃ ತುಮಕೂರು ಬಳಿಯ ತುರುದೇಕೆರಿಯಾದರು ತುರುದೇಕೆರೆ, ಅಪರಾಧದಿಂದಿದ್ದ ಸ್ಥಳ. ಈಗಲೂ ಅವರ ಪರಂಪರೆಯವರು ಇದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಓಲೆಗಿರಿಗಳು, ಗ್ರಂಥ ಪೃಷ್ಠಿತ ಸ್ಥಿತಿಬದ್ಧವೆಂದು ಅವರು ತಮ್ಮದೆ ಅದ ಸಮಾಜ ಬೇರೆಯೆ ತೆವರಿಂದ ಯಾವುದನ್ನೂ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಮನೆತನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಭಾಗವತ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮನೆತನವಿದ್ದುತ್ತಾರೆ. ಶಂಕರರ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ತತ್ವದ ಅನುಯಾಯಿಗಳೇ ಅವರೂ, ದೇವಿಗೆ ದ್ವಾದಶ ಪ್ರಪಂಚಸಾಮಾನ್ಯತೆಯೇ, ಮುದ್ರೆ ಪಾಠಕೋಳ್ತುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ತಾವು ಭಾಗವತ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರಿದ್ದುತ್ತಾರೆ, ಭಜನೆ ಮಾಡುವುದು, ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ, ಇವರ ಗುಣ. ಇನ್ನೂ ಒಂದು ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ, ಮನೆಯ ಒರೆಯ ಮೇಲಾಗಿ "ವಿರಲ" ಎಂದು ಬರುವ ಹೆಸರನ್ನು ಇರಿಸುವುದು ಇಂದಿಗೂ ನೆರೆಯ ಬಂದಿರುವ ಪದ್ಧತಿ. ಪನ್ನ ಸ್ವೀಕೃತರ ಮೇಲೆ ಹೆಸರು "ವಿರಲ" ಎಂದೇ. ಇದನ್ನೇ ಡಾ. ವರದರಾಜರಾಯರೂ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.
51. ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಂಶೋಧನೆ : 1970 : ಪುಟ : 285-287
52. ಪ್ರಜಾಪರಾಜರ ಕೃತಿಗಳು : ಪುಟ 7 : ಹೀರಿಕೆ : ಡಾ. ವರದರಾಜರಾವ್.
53. H. G. Bengali : Haridasa
54. ಕರ್ಣಾಟಕದ ಹರಿದಾಸರು : ಪೀಠಿಕೆ, ವೇದವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯ : ಪುಟ-249.
55. ಪೇಜಾವರದ ಪ್ರಜಾಪರಾಜರವರು ಲೇಖನಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರ ದಿನಾಂಕ : 24-9-81 (ಅನುಬಂಧ ಕೊಡಲಿಸುವುದು).
56. ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಕ್ತಿವಿಜಯ
57. ಇದಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಾಗಲೇವೂ ಅಧಾರ.
58. ಪ್ರಜಾಪರಾಜರವರ ಲೇಖನ ಬರೆತು : ಪುಟ : 6-7 : 1956 : ಆರ್. ಎಸ್. ಮಂಜುನಾಥ.
59. ಹನುಮಂತರಾವ್ ಗೋರಾಪಾಳ : ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಉಗಮ ಮತ್ತು ಇತರ ಸಂಶೋಧನೆಗಳು, ಪರಿವರ್ತನೆ, ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ : ಲೇಖನಗಳಿಗೂ.
60. ಪ್ರಜಾಪರಾಜರ ಕೃತಿಗಳು : ಪುಟ-ಹೀರಿಕೆ : viii
61. ಪ್ರಜಾಪರಾಜರ ಕೃತಿಗಳು : ಮೂರನೇ ಅವೃತ್ತಿ : 1973 : ಹೀರಿಕೆ ಹಾಗೂ 'ಹರಿ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ' -ವೈಸೂರು : ವಿ. ವಿ. ವಿಜಯದ ಪುಸ್ತಕದ 'ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದನೆಯ ಸಮೀಕ್ಷೆಗಳು' ಲೇಖನ ಗಮನಾರ್ಹ.

62. ಕವ್ಯದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಶ್ರೇ : ಡಾ. ಪ್ರೊ. ಮುಗೇ : (1964) : ಪುಟ-227 : ಉಪಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮೂಲ, ಮೈಸೂರು.
63. ಟಿ.ಎಸ್.ಕೆ. ಕಮಲಾರ ಅದೇ ಹೆಸರಿನ ಪುಸ್ತಕ : ಪುಟ-516 (1981).
64. ಪ್ರಾಚೀನದಾಸ ಕವಿತೆ : ಸಂಪುಟ-6 : ಸಂಚಿಕೆ-3 : ಪುಟ 11-15.
65. "ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವು ಇಲ್ಲ, ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ ಅವರ "ಪ್ರಾಚೀನದಾಸರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ" ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.
66. ಈ ಅಂಶವು ಹಾಗೆ ಉಳಿದಿದೆ.
67. ಕೂರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಎಸಿಗ್ರಾಫಿಯಾ ಇಂಡಿಯಾ : ಕೂರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಬಾರ (ಅನುಬಂಧ).
67. ಕೋಡಿ : ಕೂರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರ : B. N. K. Sharma : History of Dvaita School of vedanta : p. 258
69. ಪ್ರಾಚೀನದಾಸರ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಚೀನದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು : (ಸಂ : ಬೆಂಗಳೂರು ಕೃಷ್ಣಕಮಲ್ : 1965) (ಸಂಪುಟದ ರಾಮರಾವ್ : 1960).
70. ಪ್ರಾಚೀನದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು : : ಪೀಠಿಕೆ : ಡಾ : ಜಿ. ವರದರಾಜರಾವ್
71. ಅದೇ : ಪುಟ-11.
72. ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ : ಪ್ರಾಚೀನದಾಸರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ : ಪುಟ : 6, 7 ಮತ್ತು 9
73. ಪ್ರಾಚೀನದಾಸರ ಸುಲಾದಿಗಳು : 1968 : ಪ್ರೊ ಪರೇಂದ್ರ ಪರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಳಿ : ರಂಗನೂರು.
74. 75. ಪ್ರಾಚೀನದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು : ಪೀಠಿಕೆ : ಪುಟ : xii
76. ಅದೇ. "The earliest Telugu Kirthanas are by Tallapakam composers who belong to the 15th century. For the first time in the history of South Indian Music, we have across the divisions of a song into Pallavi, Anupallavi and Charana."
77. ಪ್ರಾಚೀನದಾಸರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ : ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ : (1965) ಪುಟ-9.
78. ಪರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ : ಪುಟ-8 ಮತ್ತು ಪ್ರಾಚೀನದಾಸರ ಸುಲಾದಿಗಳು.
79. ಪರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಚೀನದಾಸರ ಸುಲಾದಿಗಳು ಹಾಗೂ ವರದೇಂದ್ರ ಪರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪತ್ರಿಕೆ : 1957 : ಸಂ-1 : ಸಂಚಿಕೆ-3.

80. ಕರ್ನಾಟಕ ಚಕ್ರವರ್ತಿ : ಪುಟ-5.
81. ಮಹಾಕವಿರತ್ನ ಮೇಷ : ಪುಟ-20.
82. ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಪದ್ಧಿ ಸಂಪಾದನೆ : ಪುಟ-5.
83. ಶ್ರೀ ಪರಮೇಶ್ವರ ಹರಿದಾಸ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ : ಲಿಂಗನೂರು : 1958 : ಅದೇ : ಪರಮೇಶ್ವರ : ಪುಟ-3.
84. ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ : ಪೀಠಿಕೆ : 17 ನೆಯ ಪುಟ : (1973) ಮೈಸೂರು ವಿ. ವಿ. ನಿಲಯ : ಮೈಸೂರು.
85. ಅದೇ.
86. ಹರಿದಾಸರ ಪರಂಪರೆ : ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂಶೋಧನೆ : ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ : 1970 : ಪುಟ : 271-291 : ಮೈಸೂರು.
87. Introduction to Karnataka Haridasa Sahitya : Appendix
88. ಹರಿದಾಸರ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ : ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂಶೋಧನೆ : ಪುಟ-89-90; ಹಾಗೂ ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚನಾಭ : ಶ್ರೀಪರಮೇಶ್ವರದಾಸರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ : ಪುಟ-0.
89. ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆ : ಕರ್ನಾಟಕ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ : ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂಶೋಧನೆ.
90. ಹಾಗೂ ಇದನ್ನೇ ಸ್ವಲ್ಪವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ, ಪೇಜಾವರದ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ, ಸರ್ಗ ಬರೆದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ.
91. ಶ್ರೀಪರಮೇಶ್ವರದಾಸರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ : : 9-10.
92. "ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನ" ಪುಟ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನವು ಬಹುಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವರು ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ, ಇನ್ನೂ ಇದರ ಭಂಡಾರ ಸ್ವರೂಪ ನಿರ್ಧಾರಿಸಲು ಆಗದ್ದ (ಜಿ. ಪರಮೇಶ್ವರದಾಸರ ಬಳಿ ನೋಡಿದ ವಿಚಾರ ವಿವರವಾಗಿ).
93. ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನದಾಸ : ಅನುಭವವಿನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಹರಿಕಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.
94. ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ : ಪೀಠಿಕೆ : ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಜಿ. ಪರಮೇಶ್ವರದಾಸರ ಅದರ ಬಳಿ ನೋಡಿದ ವಿಚಾರ ವಿವರವಾಗಿ.
95. ಇದನ್ನೇ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿದ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಸಿರುವ ದಾ : ಜಿ. ಪರಮೇಶ್ವರದಾಸರ ಕೃತಿ.
96. ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ : ಪೀಠಿಕೆ : ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ : 147, 1964.
97. ಅದೇ, ಪುಟ : 228 : 1964.

99. Ibid : ಪು. 257
100. A. P. Karmarkar, N. B. Kalamandari : 'Mystic Teachings of the Haridasas of Karnataka.'
- 101.-102. Ibid, p. 10
103. 'ಶ್ರೀಪರಮೇಶ್ವರದಾಸರು' ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿನ ಲೇಖಕ "ಭಾಷಿತ ಭರ್ಮಾಪು ಜರಿವಾಸ ಕೊಟಪು" ವಿಜಯಪುರ : ಧಾರವಾಡ . 1964 : ಪುಟ-37.
104. ದಾಸಕವಿತೆ ಎಂಬ ಪದ ಪ್ರಯೋಗ, ವಿಜಯದಾಸರಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿದೆ. "ಶ್ರೀಕುಟುಂಬ ಸೇವಿಕೆ, ಅನವಶ್ಯಕ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಸಾಧಾರಣ ಅನವಶ್ಯಕ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿ ದಾಸಕವಿತೆ".
105. ನಮಃ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಾರು ನಮಃ ಶ್ರೀ ಪಾಸಂಯೋಗೀ |
ನಮಃ ಪರಮೇಶ್ವರಾರು ವಿಜಯರಾರುಗಳಿಗೆ ನಮಃ ||
106. ದಾಸಕವಿತೆ ದ್ವಿತೀಯ ಭಟ್ಟರ ಸಾಧನೆ : ಪುಟ-6.
107. ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಬಸವೇಶ್ವರರೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡಿದ್ದು : ಜವಹರಿಯೂ ಅಲ್ಲ ಮೇದ ಶ್ರೀಯೂ ಅಲ್ಲ ಭಕ್ತಿಯೂ ನಮ್ಮ ಕೊಡಲಿನೊಳಗಿರುವುದು.
108. ರಂಗದೀಪ : ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಅಂಕಿತ.
109. ದಾಸಕವಿತೆ : ದ್ವಿತೀಯ ಭಟ್ಟರ ಸಾಧನೆ : ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿ. ವಿ. ನಿಲಯ : ಪುಟ : 6
110. ಶ್ರೀಪರಮೇಶ್ವರದಾಸರು, ಶ್ರೀಕವಿಕದಾಸರು, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು, ಶ್ರೀವಿಜಯರವರು ಹೀಗೆ.
111. ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮೇಶ್ವರಾಚಾರ್ : ಅಮರದಾಮೈತ ಮಕ್ಕು ಹರಿಕದಾಮೈತರಾದ.
112. ಹರಿದಾಸಕವಿತೆ ದ್ವಿತೀಯ ಭಟ್ಟರ ಸಾಧನೆ : ಪುಟ : 7 : ಬಂಗಾಳದಾಸರು : ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್.
113. Karnataka Historical Review, Vol. IV, Jan-July 1937 Pp. 87-95
- 114.-115. H. G. Bengeri ; Dasakuta . p. 30
116. ಈ ದಿವಿಯಲ್ಲಿ ದಾ. ಜಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಾರು ಹೇಳುವ ಮಾತುಗಳು ಅಲ್ಲೇವಿರಬೇಕು ಅನುಕ್ರಮ : ".....ಕಾವ್ಯಗ್ರಂಥಗಳ ವ್ಯಾಸಂಗ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮ (ಮಧ್ಯ) ಪ್ರಜ್ಞಾಪದ ಮೊದಲಾದ ಮಾರಾಧಿಪತಿಗಳ ಕಾರ್ಯ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ನಡೆದರೆ, ಹೃದಯಮನುಷ್ಯವೆಂಬ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೋಷವಿರುವ ಕೃಷ್ಣಾರಾಜರು ಮಾತೃ ಭಾವದಿಂದ (ಅಂದರೆ ಕನ್ನಡದ) ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿಷಯ ಪ್ರಕೃತ ಶ್ರೀಪಾದರಾಯರಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾನೆ....." ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತ ಈ

ಮಾತು* ಮುಂದುವರಿದ....." ಕನ್ನಡ ಪಾಠಶಲ್ಲಿಯೇ ಹಿವರೇರರ ವಾಚನಗಳು ಪಡೆದಿದ್ದ ಜನಾಪುರಾಣಿಗಳು ಈ ಅಧೀವೈಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ವೀಡಲಿಚ್ಛಿತು.....
 'ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಪ್ರೀತಾದರಾರರು ಈ ಪ್ರೀತಾರವೇ ತುಂಬ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ವಾದರು. ಅವರ ಹಿಟ್ಟರಾದ ಪ್ರೀತ್ಯಾಸರಾರರು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಿಂದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಗಳ ಅರಿವನ್ನು ಪಡೆದುದಲ್ಲದೆ, ಪ್ರೀತಾದರಾರರು ಕೈಕೊಂಡ ಕೀರ್ತನ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಶಾಪ್ತಾ ದನಿಸೂಡಿಸಿದರು. ಅವ್ವೇ ಅಲ್ಲ : ತಮ್ಮ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದಲ್ಲಿ ದಾಸಕೂಟದ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದರು. ಅವರ ಈ ಪೂವದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಾದರಾರರು, ಪುರುಂದರರಾದರು ಮತ್ತು ಕವಿತಾಸಂಕಲಿತ ಮಹೋದಯರು ಒಂದು ಸೇರಿದರು. ದಾಸಕೂಟದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು, ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಿಗಿಲಾಯಿತು. ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಮತ್ತು ಮತ್ತಾ ದೃಷ್ಟಿಗಳು ವಿಶಾಲವಾದುವು. "ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆ (ದಾಸಕೂಟ) ಮಾತ್ರ ಮಿಲಯದಾಸರ ಕಾಲ(ಕ್ರಿ. ಶ. 1687-1750)ದಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲಾ ಯಿತು " ಆದರೆ ಈ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಕಾರ ಕಾಲ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಗತಿ ಪಡೆದಂತೆ, "ಈ ಕೆಲವು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಕೈ ಮೀರಾಗಿ ಸಂಪ್ರದಾಯವೇ ಮಿಗಿಲಾಗಿ, ಮೂಕವ ಅನುಭವ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯಗಳು ಕಡಮೆಯಾದುವು. ಚರ್ಮತ ಚರ್ವಣದ ಕೆಲವು ಮಾನಸ್ಯ, ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹರಿಯಿತು" ಎಂಬುದನ್ನೂ ಶಾಪ್ತಾ ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ.

117. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ : ರು ಪ್ರೀ ಮುಗಿ : 1964 : ಪುಟ-4.
118. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ : ಪುಟ-314.
119. ಮಾತು : 1 : ಪುಟ-20.
120. ಕರ್ಣಾಟಕ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ : ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮೂವಿ : ಪುಟ-249, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ : 1952.

* ಹರಿದಾಸ ಪದ್ಧತಿಯ : ಪುಟ : 136-138 : "ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಶೇಷ", ಡಾ. ಜಿ.ವಿ. ರಾವ್ : ಹರಿದಾ ಮಂದಿರ : ಮೈಸೂರು : 1967.

ಅಧ್ಯಾಯ ನಾಲ್ಕು

ಪ್ರಮುಖ ಹರಿದಾಸರು ಹಾಗೂ
ಅವರ ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆಗಳು

ಪ್ರಮುಖ ಹರಿದಾಸರು ಹಾಗೂ ಅವರ ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆಗಳು

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ ಎಂದಿನಿಂದ ಎಂಬ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಇರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಭೇದ, ಅಭಿಮತಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಾವು ಮೊದಲೇಯೇ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದ್ದೇವೆ. ಅಂತೆಯೇ ನಾವು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಶ್ರೀವಾದರೂಪದೇ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದುದರಿಂದ ಅವರ ಬದುಕಿನ ಎಳೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದ ಹರಿದಾಸರ ಬಗ್ಗೆ ವರಿಚಯವುಹುದಾಗಿದೆ. (ಶಾಸನದ ಆಧಾರ ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಾಜ್ಞಾರ್ಥರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿಷ್ಯರೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ನರಹರಿಕೀರ್ತರೂ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಜನಕರೆಂದು ಹಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಟ್ಟರೂ ಇಲ್ಲಿ ಅವರ ಬದುಕಿನ ಎಳೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದೆ.

ಇತಿಹಾಸವನ್ನು "ನಿಜಾಂಶದ ಪ್ರಾವಣೀಕ ವರದಿ"ಯೆನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿರಬೇಕು. ಆಗಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ಇತಿಹಾಸದ ಮೌಲ್ಯ. ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಘಟನೆ ಒಬ್ಬರ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದದ್ದು ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಜನತೆ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಬೆಳೆಸುವುದೂ ಇವೆ. ಇದನ್ನು ಐತಿಹ್ಯ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಧಾರವೀಯರಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕಡಿಮೆ. ವಸ್ತುನಿಷ್ಠ ಅಂಶ ದೊರೆವುದೂ ಕಡಿಮೆ. ಕಲ್ಪನೆ, ಅಸಂಗತ ಸಂಗತಿ ಬಳಸುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಹರಿದಾಸರನ್ನು ಕುರಿತು ಐತಿಹ್ಯಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು. ಹಾಗೂ ಅವರು ಅತಿಮಾನುಷ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆಂದೆ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಜನತೆ ಅವರಿಗಿತ್ತಿರಬಹುದಾದ ಗೌರವವಾದರೂ ಅಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವಿಕತೆಯ ಎಳೆ ಜಾಳು ಜಾಳಾಗಿ, ವಸ್ತುವಿನೇಯ್ಯೆಯ ಕಲಾತ್ಮಕತೆ ಕೊರೆಯಾಗುವ ಹಾಗೆ, ಅಂದೂ ಬಾಳಿ ಬದುಕಿನ ಹರಿದಾಸರ ಕೆತೆಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಳು ಅಂಶಗಳೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬಿಡುತ್ತವೆ. ಮೊದಲಿಂದಲೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ. ಬರೆದು ಇಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಬರೆದದ್ದಿರಿಸಕೂಡದು. ಬಾಯಿಂದ ಬಾಯಿಗೆ ಬರಬೇಕು. ಎಲ್ಲವೂ "ಇದೊಳು ತೇ ಗುಹ್ಯತಮಂ" ಎಂಬುದೆ ಆದರಿದಾಗಿಯೇ, ಸತ್ಯದ ಅಂಶದ ಸುತ್ತ ಕಲ್ಪನೆ, ಖೀಳಿಗೆ ಹೆಣೆದ ಕತೆಯ ಹಂದರ, ನೈಜತೆಯನ್ನೆ ಮರೆಸಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಹರಿದಾಸರ ವಿಚಾರದಲ್ಲೇನೂ ಅಪವಾದವನ್ನು ಮಂಡಿಸಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಮಹಾಪುರುಷರ ಜೀವನ ಕಥನ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದ್ಭುತ ಮಹಿಮೆಗಳ ಪ್ರಸಂಗಗಳೂ, ಪವಾಡಗಳೂ (miracles), ಘಟನೆ (legend)ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳೂ ಬೆಳೆದು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ; ಆಗ್ನಿ ವಾಸ್ತವಿಕ ಅಂಶ ಯಾವುದೂ, ಕಾಲ್ಪನಿಕತೆಯಷ್ಟೆಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಿಸುವುದೂ ಕಷ್ಟಕರ ವಿಚಾರ.

ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಪ್ರವಾಸಿಗರರಲ್ಲೊಬ್ಬನಾದ ಆಲ್ಬೆರೂನಿ ಎಂಬಾತ, "ಭಾರತೀಯರು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಿಯರಲ್ಲ, ಇತಿಹಾಸದ ಜತೆ ಕೆಲ ಕಟ್ಟಿ ಹೇಳಲು ಪ್ರಿಯರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಇವರು ಮುಂದೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಲಾರರು" ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.² ಅದು ಬಹಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಜವೆಂದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಛಾವುಕೆ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ, ನೈಜತೆ ಮರೆಯಲಾಗಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಮೊದಲಿಂದ ಬರೆಯದೆ ಇದ್ದದ್ದು. ಎಲ್ಲೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅಂದೆಂದೆ ಆಳಿದರಸರೂ ಬರೆಸಿರುವ ಶಾಸನ, ಆಯಾ ಕಾಲ ಶತಕಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕಾವ್ಯ-ಅನಂತರ ದೊರೆಯುವ ಕೈಪಿಣಿಗಳು, ಬಹೈರು, ಶಿಲ್ಪ ಇವುಗಳು ಆಯಾ ಕಾಲದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ, ಸಂದೇಶವಾಹಕವೂ ಆಗುತ್ತವೆ. ಪರಿದಾಸರವರನ್ನು ಕುರಿತ ಕತೆಯೂ ಅದೇ. ಅದರೂ, ಪರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ಬಂದ ವೃತ್ತಾಂತ-ಕಥನಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಪರಿದಾಸರಿಗೆ ಹತ್ತಿರವಾದ, ಅಲ್ಲಿಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿದ್ದ, ಅನಂತರ ಬಂದ ಪರಿದಾಸರಿಂದಲೇ, ಬರೆದು ಕೊಂಬವರಿಂದಲೂ ಉಳಿದು ಬಂದಿರುವ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ, ಪ್ರಮುಖ ಪರಿದಾಸರ ಕಥನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಗೆಯೆರಚಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಆಗಿದೆ.

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆ ಕುರಿತಂತೆ,³ ಪ್ಯಾ. ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿಯವರು ಅನುಸರಿಸಿರುವ ವಿಭಾಗ ಕ್ರಮವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆ ಕ್ರಮದ ಪ್ರಕಾರ, ಪರಿದಾಸರ "ದಾಸಕೂಟ" "ವ್ಯಾಸಕೂಟಗಳ" ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾದ ಪರಿದಾಸರೂ, ಮರಾಠೀಕರಾಗಿದ್ದೂ, ಪರಿದಾಸರಾಗಿ ಕೈಂಕರ್ಯ ನಡೆಸಿದ ಮಹನೀಯರೂ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ಹರಹು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮ನೇ ಶ. ದಿಂದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೯ನೇ ಶ.ದವರೆಗೆ.

1. ಮೊದಲು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮ನೇ ಶತಕ-ನರಹರಿಕೀರ್ತಕರು (ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪಿಫ್ಫರು)
2. ಅನಂತರ ಸುಮಾರು ೧೦೦-೧೫೦ ಮರ್ಫ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮ನೇ ರಿಂದ ೧೯ನೇ ರವರೆಗೆ ಆಗಿ ಹೋದ ಪರಿದಾಸ ಮಹನೀಯರೊಬ್ಬರೂ ಚರಪುರಣೀಯರು ಹಾಗೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕರ್ತೃಗಳೇ ; ಪರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಅದ್ಭುತ ಪ್ರವರ್ತಕರೆಂದನ್ನಿಸಿಕೊಂಬ ಸ್ತ್ರೀವಾದ ರಾಜರು, ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರು, ಸ್ತ್ರೀವಿಜಯೇಂದ್ರಕೀರ್ತಕರು, ಸ್ತ್ರೀಪುರಂದರ ದಾಸರು, ಸ್ತ್ರೀವಾದಿರಾಜರು, ಸ್ತ್ರೀಕನಕದಾಸರು, ಸ್ತ್ರೀವೈಕುಂಠದಾಸರು, ಮೊದಲಾದ ಮಹನೀಯರೂ.

ಇದಾದ ನಂತರ ಒದಗಿದ ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೋಭೆ-ರಕ್ತಸಂಕಟಿಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಳಿದು, ವಿಧವೀಯರ ಸಹಿತ ಸೂರೆಗೆ ಈಡಾದ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ದೊರೆತದಿಂದ, ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಭದ್ರಗೊಂಡಿರಲೂ ಸಾಕು. (ಇದೇ ರೀತಿಯ ರಾಜಕೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ವ್ಯತ್ಯಸ್ತ ಅದರಲ್ಲೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮ನೇ ಶ. ದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕಲ್ಯಾಣ ಕ್ರಾಂತಿ,

ರಾಜಬಿದ್ವಳನ ಕೊಲೆ, ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು ಆಗಿದ್ದ ಬಸವಣ್ಣನ ಕವೃದ್ಧಿ ಸಂಗಮದೆಡೆಗಿರುವ, ಎಲ್ಲವೂ ಮಚನಕಾರರ ಸಂಘಟನೆಯನ್ನು ಒಡೆದು ಹಾಕಿತೆಂಬುದೂ ನಿಜವೆ. ಆದರೆ ಮಚನ ಸೃಷ್ಟಿ (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩ನೆ ಶ.ದ ನಂತರವೂ) ಮುಂದುವರೆದದ್ದು ಆ ಚಳವಳಿಯ ಮೈಕಿಪ್ಪು)¹ ಆದರೆ, ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ, ಹಾಗೂ ಹರಿದಾಸರ ಸಂಪ್ರದಾಯ- ಅವರ ಭಕ್ತಿ ಅಂದೋಲನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೭ನೆ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಂತ್ರಾಲಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಸ್ವೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಬೃಂದಾವನ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ಅಂದೋಲನದ ಗತಿ "ಮತೀಯ"ವೆ ಆದರೂ, ವಿಜಯದಾಸರಂಥ ಮಹಾಮುಹುರಂ, ಶೃತಿಕಾರರೂ, ಬಂದ ಹಂತ ಇದು, ಇದನ್ನು ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಎರಡನೆಯ ಘಟ್ಟವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಅಂತೆಯೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭ನೆ ಶ.ದ ಸ್ವೀರಾಘವೇಂದ್ರರ ಮಂತ್ರಾಲಯಕ್ಷೇತ್ರ ಬೃಂದಾವನಸ್ಫೂರ್ತಿ (೧೯ನೆ ಶ.ದವರೆಗೆ) ವಿಜಯದಾಸ, ಗೋಪಾಲದಾಸರ, ಜಗನ್ನಾಥ ದಾಸರ, ಸ್ವೀಪ್ರಸನ್ನವೆಂಕಟದಾಸರ ಬಗ್ಗೆ ಕೂಡ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಅವಧಿಗಳಲ್ಲಿ (ಪಂಚಮುಖಿಯವರು ಸೂಚಿಸಿರುವಂತೆ, ಮೂರನೆಯ ವಿಭಾಗ ಕ್ರಮವನ್ನು - ಸ್ವೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರ - ವೇದೇಶತೀರ್ಥರ - ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅವಧಿಯ ವಿಭಾಗವೊಂದಿಗೆ, ಅಂದರೆ, ವಿಜಯದಾಸರಾದ್ಯಾದಿ ಹರಿದಾಸರ ಜತೆಗೇ ಸೇರಿಸಿರುವುದು ಹಾಗೂ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ದ್ವಿತೀಯ ಘಟ್ಟ ಆಗಿ ನಾವು ಪರಿಭಾವಿಸಿರು ವುದು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಿರುವ ವಿಧಾನವಾಗಿದೆ.) ದಾಸಕೂಟದ ಆದ್ಯಯನದಂತೆ, ಮೊದಲಿನದು ಸೃಜನಾತ್ಮಕ ಯೋಗ, ಅನಂತರ ಮಹಾಶೃತಿಗಳ ಯೋಗ, ಉತ್ತೇಜಕ ಯೋಗ-ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಯೋಗವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸಸಂಘಟನೆ, ಎರಡನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಸಂಘಟನೆ ಯೊಂದಿಗೆ ವ್ಯಾಸರಾಯರು, ಪುರಂದರದಾಸರಾದಿಯಾಗಿ ಹರಿದಾಸರು, ವಾದಿರಾಜ ರಂಥ ಮಹನೀಯರು ನಡೆಸಿದ ವಾಣಿಯ ತಪಸ್ಸು-ಶೃತಿಗಳು, ಮೂರನೆಯ ಅವಧಿ ಯಲ್ಲಿ ವಿಧವಿವೇಯರ ಹಾವಳಿ ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೋಭೆಯಿಂದಾಗಿ ಸೆಲೆ ತಪ್ಪಿದಂತಾದ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತೇಜಕವಿತ್ತ, ಪುನಃ ಸಂಘಟಿಸಲು ಕಾರಣರಾದ ಸ್ವೀರಾಘವೇಂದ್ರ ತೀರ್ಥರ ಸಮರ್ಥ ನೇತೃತ್ವ-ಉತ್ತೇಜಕ ಯೋಗ; ನಾಲ್ಕನೆಯದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಯೋಗ-ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಶೃತಿಗಳು ಹಾಗೂ ಪರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ದಂಥ ಅದ್ಭುತ ಕಾವ್ಯ ರಚನೆ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ನೇತೃತ್ವ-ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಬೆಳೆದು ಹಬ್ಬಿದ ದಾಸಕೂಟ ಪರಂಪರೆ. ಹೀಗೆ ಇದು ಆದ್ಯಯನದ ವಿಧಾನಕ್ಕೂ ನೆರವಾಗು ತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಒಂದು ಅಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣನೀಯ :

[ವ್ಯಾಸಂಗದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಯೋಗವನ್ನು ಸಂವರ್ಣ ಯಂಗವೆಂದೂ, (ಮೊದಲ ಹಂತ) ಹಾಗೂ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಯೋಗವನ್ನು (ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತ) ಪುನರಂತ್ಯಾನಯಂಗವೆಂದೂ ವಿಭಜಿಸುವುದು ಮೇಲೂ. ಇದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಶತಮಾನ

ಕಾಲಮಾರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣ ಅಗಿ ಈ ಪ್ರಸಾರದ ಮಸ್ತುಸ್ತರೂಪ ಪೈತ್ಯೇಕ ಆಯಾಕೆಂಬುದು ನಿರ್ದರ್ಶನಗೊಂದ ವೇದ್ಯ ಅಗುತ್ತದೆ]

ಪೌರಾಣಿಕ ನಂಬುಗೆ, ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಪರಂಪರಾನುಗತವಾದ ಭಾವನೆ, ಇವುಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ, ಜನತೆಯ ಬದುಕನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಮತ-ಧರ್ಮ ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಜನತೆಯ ಬದುಕಿನ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗ ಆಗಿರುವುದು ಸುಂದಿತ ಅಗುತ್ತದೆ. ಕಾಣದ ಕೈಯನ್ನು, ಕಾಣದ ಅಂತರ ಶಕ್ತಿಯ ದಿವ ಚೇತನ ವನ್ನು ದೇವರೆಂದು ಕರೆದಂತೆಯೇ, ವಾದವೂವಾ, ವೇದಯೋಗ, ಪುರಾಣಗಳ ಯೋಗ ಇವುಗಳಲ್ಲದರ ಕೊಡುಗೆ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಮಟ್ಟದ್ದು. ವೇದ ನಿರಾಕರಣ ಮತಗಳ ಕೊಡುಗೆಯೂ ಅಲ್ಪದೇನಲ್ಲ. ಮಂಡನ-ಮಂಡನ ಮೊದಲಿಂದ ನಡೆದು ಬಂದದ್ದು. ಹಾಗೆಯೇ, ಗೀತೆಯ ಮಾತು ಸಮಾಜದ ಬದುಕನ್ನು ನಡೆಸುವ ಮಂತ್ರವಾದಂತಿದೆ-ಅದೂ ವೈದಿಕ ಮತ ನುಬುಲದಲ್ಲಿದೆ. "ಯಾದಾಯಾದಾಹಿ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಗ್ಲಾನಿರ್ಭವತಿ ಭಾರತ! ಅಭ್ಯುತ್ಥಾನಮಧರ್ಮಸ್ಯ ..." ಎಂದು ನುಡಿದು, "ಸಂಭವಾಮಿ ಯೋಗೀ ಯುಗೀ" ಎಂದು ನುಡಿದ ಗೀತಾಚಾರ್ಯ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕ. ಹಾಗೆಯೇ ಕೃತ, ಶ್ರೀತೆ, ದ್ವಾಪರ ಗಳಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿರುವುದೂ ಎಲ್ಲ ಭಾರತೀಯರೂ ಬಲ್ಲರು. "ಎಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಗ್ಲಾನಿ ಯಾಗುವುದೂ ಅಗ್ಗಿ ನಾನು ಅವತರಿಸಿ ಬರುತ್ತೇನೆ" ಎಂಬುದು ಧರ್ಮಭೀತರವಾದ ವಾರ್ಧನ ಮಹಾಭವವ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮದವಲಂಬಿಗಳಿಗಿಲ್ಲ ಭೋಷಿಸಿರುವ ಉದ್ದೋಷ ನಾವು ಹರಿದಾಸ ಹತ್ತಮಾರಗಳಲ್ಲೂ ಅತ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ತನ್ನದೆ ಆದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅನುಸಾರಗಳೇಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿ, ಅವತಾರದ ಉದ್ದೇಶ ಸಾಧಿಸಿದುದನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದೇವೆ. ನೀತಿಯ ಚೌಕಟ್ಟು, ಧರ್ಮದ ಆಚರಣೆ, ಸಮಾಜದ-ಬದುಕಿಗೆ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ನೀಡುವ ಸ್ಥಿರ ಮೌಲ್ಯಗಳೆಂಬುದು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಬಂದ ಭಾವನೆ, ನಂಬುಗೆ ಕೂಡ, ಇವೇ ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪದದಲ್ಲಿನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿರುವುದು ಸಹಜವೆ ಆಗಿದೆ.

ಹರಿದಾಸ ಕಾಲ ಸಂಧಿ ಸಮಯ

ಹರಿದಾಸರು ಬಂದ ಯುಗ-ಕಾಲ ಅಂಥ ಸಂಕ್ಷರಣ ಕಾಲದ್ದು. ಮತನೀತರ ಸಂಘಟಿತ ಮತ ಅಂದೋಲನ, ಒಂದು ಸಮಾಜ ಬದಲಾವಣಾ ಚಳವಳಿಯಾಗಿದ್ದು, ಕಾರ್ಯಕೆ ತತ್ವದ ಮೂಲಕ, ವೈದಿಕ ಮತಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ, ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲದನ್ನೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಅಲ್ಲಿನವರೆಗೆ ಬೆಳೆದು ಹೆಮ್ಮರವಾದ ಜಾತಿ-ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆಯಲು ಶ್ರಮಿಸಿ, ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಉದ್ದೇಶ ಸಾಧಿಸಿದ ಸಮಯ ಅದು. ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯ ಎಚ್ಚಿತ್ತೂಕೊಳ್ಳಲೂ ಈ ಚಳವಳಿ ಪೂರ್ವಕ ಆಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿದ ಆವೃದ್ಧಿ ಮತಗಳಾದ ಜೈನ-ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ, ಶಂಕರರಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿತ ಅಗಿ ತನ್ನದೇ ಆದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಉಳ್ಳ ಜ್ಞಾನಪ್ರಧಾನ ಆದ ಅದ್ವೈತ, ರಾಮಾನುಜರ ಸ್ವಾಮಿ, ಭೃತ್ಯ-ಶೇಷ-ಶೇಷಿ ಭಾವ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತ

ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ಕರ್ತೃತ್ವವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ವಿಶ್ವಾದ್ಯತ್ಯಂತ. ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಆಗಿದ್ದರೂ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮದವ್ಯಾಮಾಣ್ಯ ಸ್ಥಾಪಿಸಲೆಂದೆ, ಹರಿಯೆ ವಾರಮ್ನು ವಹತಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತೆ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಲೆಂದೇ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಅವತರಿಸಿ ಬಂದು, ದ್ವೈತತ್ವ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಹರಿದಾಸರ ಮುಖ್ಯ ಧ್ಯೇಯಗಳು : ವೈದಿಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಳಿಸಿ, ಬೆಳೆಸುವುದು, ಹರಿಭಕ್ತಿ, (ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಾನ್ವಿತವುಳ್ಳ) ಹರಿವರ್ಣಿತ್ವಮತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು, ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಸಾರ. ತನ್ನೊಲಕ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಧ್ಯೇಯ ಅವರದ್ದು. ಆಯಾ ಹರಿದಾಸರು ಬಂದ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಅಂದವೆ, ಅಂಥ ಸಂಧಿಸಮಯವೆ ; ಈಗ ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಂಡಲಾಗಿದೆ. ಅಂದ ದೂತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೇಲೆಯವರ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದು ಬೇಕೆಲ್ಲವೆಂಬ ಧೋರಣೆ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ. ಒಂದು ಪರಂದರೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿದಾಗ, ಅವರ ಮೂಲಕ ಪರಂಪರೆಯ ಸಮಾಜದ ಬದುಕೇ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ಗಮನಿಸುವುದು ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು :

ಸಮಃ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಾಯ ನಮಸ್ತೇ ವ್ಯಾಗ್ರಯೋಗಿನೇ ।

ಸಮ್ಯಕ್ ಪರಂದರಾಯಾ ವಿಜಯಾರಾಯಾತೇ ಸಮಃ ॥

ಇದರ ರಚನೆ, ಸಂದರ್ಭ, ಅವಧಿ, ಏನೇ ಇರಲಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತ ಆಗಿರುವ ಹರಿದಾಸ ಮಹನೀಯರು, ಇಬ್ಬರು ಮರಾಠೀಕರು, ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ಹರಿದಾಸರು. ನಾಲ್ವರೂ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಮುಖ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ, ಜೊತೆಗೂಡಿ, ಸಮಾಜದ ಉನ್ನತಿಗೆ, ಸುಧಾರಣೆಗೆ ಶ್ರಮಿಸಿದವರು.* ಇಡೀ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅದ್ಭುತ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದಂತೆಯೇ, ಪ್ರಥಮ ಹಂತದ ಪ್ರಮುಖರಾದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಅವರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ವ್ಯಾಗ್ರರಾಯರು ದಾಸಕೂಟವನ್ನು ವೋಪಿಸಿ, ಬೆಳೆಸಿ ಸಂಘಟಿಸಿದರು. ವ್ಯಾಗ್ರರಾಯರಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ನೀತಿ ಸ್ಥೋರಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಪರಂದರರಾಯರು ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲ ಹಂತದ ಪ್ರಮುಖ ಹರಿದಾಸರಾದಂತೆಯೇ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಕಿರ್ತನಾಪದ ರನ್ನಿಸಿಕೊಂಡವರು. ಅನಂತರ ಸುಮಾರು ೧೫೦ ವರ್ಷದ ನಂತರ ಬಂದ ವಿಜಯದಾಸ ರಾದರೂ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ದ್ವಿತೀಯ ಘಟ್ಟದ ಪ್ರಮುಖರು. ಈ ಹಂತದ ಗುರು ನೃಪರೂಪಿಯಾಗಿ, ಸ್ಕೂರ್ತಿ ಚೇತನವಾಗಿ ಮಂತ್ರಾಲಯದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಪೀಠಗಳು ಇದ್ದರು. ಅವರ ಚೈತನ್ಯ ನೆಲೆಯಾದ ಶ್ರೀ ಬೃಂದಾವನದಿಂದ ಸ್ಕೂರ್ತಿಗೊಂಡ ವಿಜಯದಾಸರು ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತದ ಅದ್ಭುತ ಹಾಗೂ ಅವರಿಂದ ಅನಂತರ ದಾಸಕೂಟ ಪರಂಪರೆ ಮತ್ತೆ ಜ್ವಲಿಸಿ ಹಳಗಿತು ವಿಜಯದಾಸರ ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠರಾದ ಗೋಪಾಲ ದಾಸರು, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು, ಮೋಹನದಾಸರು, ಪ್ರಾಣೇಶದಾಸರು, ಪ್ರಸನ್ನ

ವೆಂಕಟದಾಸರು ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಪರಿದಾಸರು ಬಂದಂ ತಮ್ಮ ಬದಂತನ್ನ ದೀಕ್ಷೆಯಾಗಿ ವ್ರತಾವಲಂಬಿಗಳಾದುದಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಕೊಡಂಗೆ ನೀಡಿದರು. ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪೋಷಿಸಿ, ಬೆಳೆಸಿದರು. ಇವರಲ್ಲದೆ, ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲ ಹಂತಕ್ಕೂ ಎರಡನೆ ಹಂತಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಬಾಣಾಪುರದ ಬಳಿಯ ಕಾಖಂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಿ ಹೋದ ಮಹೀಪತಿ ದಾಸರನ್ನೂ ನಾವು ಮರೆಮರೆತಿಲ್ಲ. ಅವರು ಈ ಎರಡೂ ಪಂಚಗಳ ನಡುವಣ ಸೇತು ವಿದ್ವಂತೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈ ನಾಲ್ವರೇ ಮಾತ್ರ ಉದ್ಭೂತರಾಗಲು ಕಾರಣ ? ಆದಂ ಸಾಂದರ್ಭಿಕ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಆಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆನ್ನಬಹುದಷ್ಟೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಪರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ ಘಟ್ಟಗಳಾದ ಸ್ವಜನಾತ್ಮಕ-ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರತಿಪಾದನ ಯಂಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಆಚಾರ್ಯರು, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು-ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸ ರಾಯರು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರು-ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರು. ಎನ್ನುವುದು ನಿಜ. ಇದರಿಂದಲೂ ಈ ಶ್ಲೋಕ ತುಂಬ ಸಮಂಜಸವೆ. ಇದರಿಂದ ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯ ಸಂವ ಪ್ರಮುಖ ಪರಿದಾಸರುಂದರೆ :

1. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು
2. ವ್ಯಾಸರಾಯರು
3. ವಾದಿರಾಜರು
4. ಪುರಂದರದಾಸರು
5. ಕನಕದಾಸರು
6. ವೈಕುಂಠದಾಸರು (ಮಧ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರಲ್ಲದ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರು)
7. ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರು
8. ಇದೇ ಸರಿಸುಮಾರಿಗೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬ನೇ ಶ.ದಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸರು ಹಾಗೂ ಕಾಖಂಡಿಕೆಯ ಮಹೀಪತಿ ರಾಯರು.
9. ವಿಜಯದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಗೋವಾಲದಾಸರು
10. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು.

ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ನಂತರ ಅಂದರೆ, ೧೯ನೇ ಶ.ದಿಂದ ಈಚೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಅನೇಕ ಪರಿದಾಸರ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ. ಅಂದ ವಚಾತ್ಮಕ ಸಾಧನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಯಾವುದೇ ಭಾವನೆಯನ್ನೂ ತರಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೊಡಂಗೆ ನೀಡಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸಿದ ವಿವಿಧ ಪಂಚಗಳ ಪರಿದಾಸ ಪ್ರಮುಖರನ್ನು

ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿವಾಸರು ಉದ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅನಂತರ ಬಂದ ಪರಿವಾಸರ ಬಾಹುಳ್ಯ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಕೂಡ 'ಚರ್ವಕ ಚರ್ವಕ'ವನ್ನು ವಂಶಿಸಿ, ಹೊಸ ಪರಿವಾಸರ ಕೃತಿ ಸಮುದಾಯದೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ವಿಚಾರ: ಪರಿವಾಸರ ಅಂದೋಲನ, ತನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಗಾಗಿ ತಲುಪಿದ್ದು ಇನ್ನೂ ಮುಂದುವರಿದಿರುವುದೇ. ಪರಿವಾಸರ ಬಾಹುಳ್ಯದ ಉದಾಹರಣೆ ಕುರಿತ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ನರಹರಿಕೀರ್ತನ ಕುರಿತಾದ ಹಾಗೂ 'ಅದ್ವೈತ'ವಿರುವುದನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ. ಶ್ರೀ ನರಹರಿಕೀರ್ತನ ರಾದರೂ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾರ್ಥಕ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಒಂದು. ಇನ್ನೊಂದು, ಅವರನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ದೊರೆತಿರುವ ಕೊರತೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸನ. ಆ ಶಾಸನದ ವಾರದ ಪ್ರಕಾರ, ಒಮ್ಮೆ ದೇವದ ಗುಪ್ತಕಿ ರಾಯನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಾಮಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಗಳೊಬ್ಬರು ಅದ್ವೈತಗಳಿಗೆ ಅನಂದಕೀರ್ತನ ಜೊತೆ ಇದ್ದಾಗ, ಅವರ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಅವರ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸೋತು, ಮಧ್ಯಾಹ್ನಾರ್ಥಕ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ, ನರಹರಿಕೀರ್ತನರೊಬ್ಬರಾದ ಅಭಿಮಾನ ತಳೆದು, ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಮ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪೂಜಿಸಲೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರಿಗಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಹಾಗೂ ಅದೇ ಮೂಲರಾದವರೊಬ್ಬರು ಹೆಸರು ಪಡೆದದ್ದು. ಇದು ಒಂದು ಪರಿವಾಸರ ಪ್ರಾಕೃತ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಮಖ ಅಂಶ ಆಗುತ್ತದೆ. ನರಹರಿಕೀರ್ತನರ ನಾಲ್ಕೇ ಹಾಡು ದೊರೆತು ಅವರ ನಂತರ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಶತಮಾನ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಬಂದ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರಿಂದ ವಿಧ್ಯಾಕ್ರಮಾಗಿ ಪರಿವಾಸರ ಭಕ್ತಿಪಂಥ-ಪರಿವಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯವೇ ಆರಂಭಗೊಂಡಿದೆಂದರೆ, ಪರಿವಾಸರ ಅಂದೋಲನವೇ ಚಲನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆಂದರೆ, ನಾವು ಶ್ರೀವಾದರಾಜರಿಂದಲೇ ಪ್ರಮಖ ಪರಿವಾಸರ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಡಲಿದ್ದೇವೆ. ಎಲ್ಲ ಪರಿವಾಸರ ಜೀವನ ಕಥನವೂ ಸುಮಾರು ಒಂದೇ, ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಬದುಕಿನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಭಾವ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಪರಿವಾಸರಾಹಿತದ ಅದ್ವೈತ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು ಎರಡು ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವರಸೀಯರು. ಒಂದನೆಯದು, ಅವರು ಆರಂಭಿಸಿದ ಪರಿವಾಸರ ಅಂದೋಲನ ಹಾಗೂ ಬೆಳೆದ ಶಿಷ್ಯ ಪರಂಪರೆ ; ಮೂರನೆಯದು, ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ತಯಾರು ಮಾಡಿ ಆ ಮೂಲಕ ಪರಿವಾಸರನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿದ್ದು. ಎರಡನೆಯದು, ಸ್ವಯಂ ತಾವೇ ಪರಿವಾಸರಾಗಿ, ಮರಾಠಿಪತ್ರಿಕೆಗಳಾದರೂ ದಾಸಭಾವದ ವಿನಯವಂತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೆರೆದು, ಅನೇಕ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿ ಪರಿವಾಸರಾಹಿತ-ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಬೆಳೆಸಿದುದು ಈ ಎರಡೂ ಗುಣಗಳೇ ಅಂಶಗಳಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ಎಲ್ಲ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ, ಸಂಶೋಧಕರೂ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದಾಸರಾಹಿತ ಮೊದಲ ಸಾಹಿತ್ಯ

ದಂತೆಯೇ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸರಸ್ವತಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೊಂದೆಂದು ಪ್ರಸಂಗಿಗೆ ವಾತ್ಸರವಾಗಲು ವ್ಯಮಂಜು ಕಾರಣ ಪುರುಷರು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು.

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಜೀವನ-ಕೃತಿ ಒಂದು ಕಿರುನೋಟ

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಅತ್ಯವ್ಯಕ್ತದ ಬಗ್ಗೆ ಕೋಲಾರದ ಮಂಳುಬಾಗಿಲಿಗೆ ಸೇರಿದ ಶ್ರೀಮಂದದವರ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ಚರಿತ್ರೆಯ ಜತೆ, ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕೃತಿಗಳು, ಶ್ರೀನಿಧಿ ತೀರ್ಥರಂಜನವರು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಾಪ್ತಕ ಹಾಗೂ ಭೀಮಚಾರ್ಯರಂಜನವರು ಬರೆದಿರುವ 'ಶ್ರೀವೋರ್ಣಾದೋಧಗುರುವಂಶ ಕಲ್ಪತರು' ಇವುಗಳು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಸನ್ಮಾಸ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ನಂತರದ ವಿವರ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಕಥಾವ್ಯಾಕ. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜ ಚರಿತ್ರೆ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ ಶ್ರೀರಂಗ ಬೆಂಕು (ತಮಿಳುನಾಡು) ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, 'ಇತ್ತೀಚೆಗೆ' ದಾಳಿ ಜಿ. ಪರದರಾಜಾ ರಾಯರು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕೃತಿಗಳ ಹೀರಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಬಾಲ್ಯವನ್ನೂ ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಚನ್ನಪ್ಪೂರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಬ್ಬಾರಂಬಲ್ಲಿ ಕಳೆದರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು, ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಂಚರತ್ನ ಮಾಲಾಸ್ತುತಿ, ವಿಜಯದಾಸರ ಸಂಕಾದಿ, ಇವುಗಳೆಂದಲೂ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಜೀವನವೃತ್ತಾಂತದ ವಿಳಿಗಳೆಂದು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ಚನ್ನಪ್ಪೂರದ ಬಳ್ಳಿಯ ಅಬ್ಬಾರು ಮಾರ್ಪ್ಪರಿಗೆ ಪವಿತ್ರ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳಗಳ ಧ್ವನಿಯೊಂದು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಯತಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಗುಪ್ತಾಚಾರ್ಯರ ವೃಂದಾವನ ವಿದುವಸ್ಥಳ, ಕಣ್ಣನಗಿಯ ರೆಲೆ, ಸುತ್ತ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಯತಿಗಳ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಸೌಮ್ಯತೆ ಸೇಡಿದೆ. ಸಮೀಪದ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪುರುಷೋತ್ತಮತೀರ್ಥರಂಜನವರ ಗುಮಿಯೆ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು. ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಗುಪ್ತಾಚಾರ್ಯರ ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ತಾಯಿ ಯಂದಿರು ಪರಸ್ಪರ ಸೋದರಿಯರು ಆದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಬಾಲ್ಯ ಅಬ್ಬಾರಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಉಂಟೆಂಬುದು ತಂದೆ ಶೇಷಗಿರಿಯಪ್ಪ, ತಾಯಿ ಗಿರಿಯಮ್ಮ, ತೊರುವಂದದ ವೈಸ್-ಎ-ಬ್ಯಾಪ್ಪನಿಂದ. ಇವರ ಮನೆತನ "ವೂರ್ವನಾಪ್ಪಯ್ಯಣ" ರೆಂದು ಹೆಸರು. ಇನ್ನೊಂದು ಅಡ್ಡ ಹೆಸರು 'ತೋಳು ಪಿಡ್ಡಾಯ'ವೆಂದು. ಅಂದರೆ, ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರು "ನಡ್ವರಿಪಿಡ್ಡಾಯ" (ನಡುವೆಳೆ) ದವರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದಂತೆ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ತೋಟದ ಮನೆಯವರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದರು. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಜನಿಸಿದ್ದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೦೬ರಲ್ಲಿ. ಅವರ ಮೊದಲ ಹೆಸರು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನೆಂದು, ಬಾಲ್ಯ ಕಳೆದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ತುರುಂಗಾಪಿಯಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ, ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ದೊರೆಯದಿದ್ದುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ತಂದೆ ತಾಯಿಯೂ, ಆಗಿನಾ ಇವನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಗುರು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯದು. ಮೇಲೆ ಉದ್ಧರಿಸಿರುವ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲವು ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ ಮೊದಲ ಹೀರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀರಿಸ್ತ

ಕ್ಷ್ಮಿ ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣತೀರ್ಥರು, ಬಾಲಕ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ಕರೆದು ತಮಗೆ
ಪ್ರೀತಿದೆಯೆಂದು ತೋರಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ ಸಂಗತಿ ಚಿತ್ರಗೊಂಡಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ
‘ನಾರಾಯಣ ನೀಡಿದ ಬದುಕು ಉತ್ತರ, “ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ, ಪಂಚಗಿ
ರುಗುತ್ತಿರುವ ದನಕರುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಪಶ್ಚಿಮದತ್ತ ಇರುವ ಸೂರ್ಯನನ್ನು
3. ಅಬ್ಬಾರು ಎಷ್ಟು ದೂರವೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು” ಎಂಬುದು ಸ್ವಾವಿಗಳಿಗೆ
ಶಂದಿಕು. ಬಾಲಕನ ಮೂತಿನಲ್ಲಿ ಉರು ಸಮೀಪ ಆಗಿದ್ದುದು ವ್ಯವಸ್ಥಾತ್ಮಕವಾಗಿ
ಯು. 4. ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರಸರಿಗೆ ಒಮ್ಮತವಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥರ ಗುರು
ದ್ವಯಾಚಾರ್ಯರಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮತೀರ್ಥರ ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣ
ರು ಬಂದುದರಿಂದಲೂ, ಪುರುಷೋತ್ತಮತೀರ್ಥರು ಅಬ್ಬಾರಿನಲ್ಲಿದ್ದುದ
ಲೂ, ಭೇಟಿಯ ಸ್ಥಳ ಅಬ್ಬಾರ ಎಂದೂ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಒಬ್ಬಾರೆ
ವರ್ಣತೀರ್ಥರು ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಬಂದ ಉದ್ದೇಶವೂ ನೆರವೇರಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥ
ಅಪೂರ್ವ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ತಸ್ಮನ್ಮಯ ಬಾಲಯತಿ ದೊರೆವನೇ ಎಂಬ ಅವರ ಅಶಯ,
ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಪುರಯಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಪುರುಷೋತ್ತಮ
ರ ಮೂಲಕ, ಬಾಲಕನ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು, ತಮ್ಮ ಮನದ ಅಭೀಷ್ಟೆ
ಪಡಿಸಿ, ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದರು. ತಮ್ಮ ಜತೆಗೇ ಬಾಲಕನನ್ನೂ, ಅವನ
ತಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದರು ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸುಳವಾದ ತವಿಳುನಾಡಿನ ಶ್ರೀರಂಗಕ್ಕೆ.

ಇಲ್ಲಿಂದ, ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನ ಬದುಕು ಒಂದು ಹೊಸ ತಿರುವು ಪಡೆಯಿತನ್ನ
ದು. ಕಾವೇರಿ ನದಿ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀರಂಗ, ತವಿಳುನಾಡಿನ ದಿವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ
ನು ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸಂಸ್ಥಾಪನಾಚಾರ್ಯರಾದ ರಾಮಾನುಜರ ಕಾರ್ಯ
ನು. ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣತೀರ್ಥರ ಸಮರ್ಥ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ದಿನೇ
ದೈಹಿಕ-ಮಾನಸಿಕ-ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಬೆಳೆದ. ಬ್ರಹ್ಮೋಪದೇಶವಾದ ಸಂತರ
ವಿದ್ಯಾವ್ಯಾಸಂಗ. ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣತೀರ್ಥರು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸನ್ಯಾಸ
ಮನ್ನು ನೀಡಿ ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಆಗ್ನಿ
ಕೃತರಾಗಿದ್ದ, (ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ಮಠದ ಪುರಾಚಾರ್ಯವಾದ) ವಿಠಲೇಂದ್ರ
ರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕಾಗಿ ಕಳಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಯತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ
ನಿರ್ದಾಂತವನ್ನೂ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ, ಗುರುಹಿರಿಯರ ಪ್ರೀತ್ಯಾದರ
ಪಾತ್ರನಾದ. ತತ್ಪ್ರಪಾರಂಗತನೂ ಆದ.

ಒಮ್ಮೆ ಶ್ರೀವಿಠಲೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನೊಂದಿಗೆ
ಯೆಚೊರುಬೆಟ್ಟಿಯು) “ಕೊಪ್ಪ”ವೆಂಬಲ್ಲಿದ್ದು ಪಾರ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದು
ಯ ಕ್ಷೇತ್ರವೇಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ, ಅಂದಿನ ಉತ್ತರಾದಿಪಂದದ
ಐದಿಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀರಘುನಾಥತೀರ್ಥರು ಆಗಮಿಸಿದರು. ಉಭಯ ಯತಿ
ನೂ ಪರಸ್ಪರ ಕಲಿತರು. ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಘುನಾಥತೀರ್ಥರು ಬಾಲಯತಿಯಾದ

ದಂಕಯೇ ಕೆನ್ನದೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸರಸ್ವತಿಯ ಕಿರ್ಣಾಗಳನ್ನೊಂದೆಂದು ಪ್ರಕರಣಿಗೆ ವಾತ್ಸರಾಗಲು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣ ಪುರುಷರು ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು.

ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ಜೀವನ-ಕೃತಿ ಒಂದು ಕರುಣೋಟ

ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ಅತ್ಯವ್ಯಕ್ತವಾದ ಬಗ್ಗೆ ಕೋರಾರದ ಮಂಳುಬಾಗಿಲಿಗೆ ಸೇರಿದ ಶ್ರೀಮಂದವರ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ಚರಿತ್ರೆಯ ಜತೆ, ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕೃತಿಗಳು, ಶ್ರೀನಿಧಿ ತೀರ್ಥರೇಂಬವರ ಶ್ರೀವಾದರಾಜಾವೃತ್ತ ಹಾಗೂ ಛೇದನಚಾರ್ಯರೇಂಬವರ ಬರೆದಿರುವ "ಶ್ರೀವಾರ್ಣಾಮೋಘಗುರುಂಜಿತ ಕಲ್ಪತರು" ಇವುಗಳು ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ಸನ್ಮಾಸ ಸ್ಥಿತಿಗಿರುವ ಸಂತರದ ವಿವರ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀವಾದರಾಜಕಥಾವೃತ್ತ * ಶ್ರೀವಾದರಾಜ ಚರಿತ್ರೆ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ ಶ್ರೀರಂಗ ಬೆಂಡು (ತಮಿಳುನಾಡು) ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಡಾ|| ಬಿ. ವರದರಾಜ ರಾಯರು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ಕೃತಿಗಳ ಹೀರಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಬಾಲ್ಯವನ್ನು ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಬೆನ್ನಪಟ್ಟಣ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಬ್ಬುರೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಳೆದರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು, ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಂಚರತ್ನ ವಜರಾಸ್ತುತಿ, ವಿಜಯದಾಸರ ಸೂಾದಿ, ಇವುಗಳಿಂದಲೂ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ಜೀವನವೃತ್ತಾಂತದ ಎಳೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ಜನ್ಮಪಟ್ಟಣದ ಬಗ್ಗೆಯ ಅಬ್ಬುರು ಮುದ್ದರಿಗೆ ಪವಿತ್ರ ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳಗಳ ಒಂದೆಂದು, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಯತಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಗೃಹೀರ್ಥರ ವೃಂದಾವನ ದಿರುವ ಸ್ಥಳ. ಕಣ್ಣಿನಿಂದಲೂ ನಾಲೆ, ಸುತ್ತ ನಿರ್ಗಮಿಸಿದ ಯತಿಗಳ ಅಶ್ವಮುಕ್ತಿ ಸೌಮ್ಯಳೆ ನೀಡಿದೆ. ಸಮೀಪದ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪುರುಷೋತ್ತಮತೀರ್ಥರೇಂಬವರ ಗುನೆಯಿದೆ. ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು, ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಗೃಹೀರ್ಥರ ಪೂರ್ವಪ್ರಮದ ತಾಯಿ ಯಂದಿರು ಪರಸ್ಪರ ಸೂಾದರಿಯರು ಅದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ಬಾಲ್ಯ ಅಬ್ಬುರಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಉಂಟೆಂಬುದು ತಂದೆ ಶೇಷಗಿರಿಯಪ್ಪ, ತಾಯಿ ಗಿರಿಯಮ್ಮ, ತುಳುಮುವೆದ ನೈವ್ಯದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು. ಇವರ ಮನೆತನ "ಪೂರ್ವನಾಸ್ತೆಯಜ" ರೆಂದು ಬೆಸರು. ಇನ್ನೊಂದು ಅಡ್ಡ ಹೆಸರು "ತೋಳು ತಿಲ್ಲಾಯ"ವೆಂದು. ಅಂದರೆ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನಾಯಕರು "ಪದ್ಮಂತಿಲ್ಲಾಯ" (ನಡುವೆಳೆ) ದವರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದಂತೆ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು ತೋಟದ ಮನೆಯವರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದರು * ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು ಜನಿಸಿದ್ದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೦೬ರಲ್ಲಿ. ಅವರ ಮೊದಲ ಹೆಸರು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನೆಂದು. ಬಾಲ್ಯ ಕಳೆದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ತುರುಗಾಸಿಯಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ, ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ದೊರೆಯದಿದ್ದುದು, ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ತಂದೆ ತಾಯಿಯೂ, ಅಥವಾ ಇವನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಗುರು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ತಿಳಿಯದು. ಬೇರೆ ಉದ್ಧರಿಸಿರುವ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಾಯಕ ಶಿಷ್ಯರೆಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ ಮಂದ ಹೀಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೀರಸ್ವ

ರಾಗಿದ್ದ ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣತೀರ್ಥರು, ಬಾಲಕ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ಕರೆದು ತಮಗೆ ಅಬ್ಬೂರಲ್ಲಿದೆಯೆಂದು ತೋರಿಸಿದರು ತಿಳಿಸಿದ ಸಂಗತಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ನೀಡಿದ ಬಿರುಕು ಉತ್ತರ, "ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ, ಮನಗ ಹೊಂದಿರುತ್ತಿರುವ ದನಕರಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಪಶ್ಚಿಮದತ್ತ ಇರುವ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನೋಡಿ. ಅಬ್ಬೂರು ಎಷ್ಟು ದೂರವೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು" ಎಂಬುದು ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ಆಚ್ಛರಿಸಿದಿತು. ಬಾಲಕನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಉರು ಸಮೀಪ ಆಗಿದ್ದುದು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ತಿಳಿಯಿತು. ೧೨ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಸಂರಗಿ ಒಮ್ಮತವಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥರ ಗುರು ಗಳಾಗಿದ್ದ ಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮತೀರ್ಥರ ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣ ತೀರ್ಥರು ಬಂದುದರಿಂದಲೂ, ಪುರುಷೋತ್ತಮತೀರ್ಥರು ಅಬ್ಬೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದುದ ದಿಂದಲೂ, ಭೇಟಿಯ ಸ್ಥಳ ಅಬ್ಬೂರೆ ಎಂದೂ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣತೀರ್ಥರು ಭೇಟಿಗಾಗಿ ಬಂದ ಉದ್ದೇಶವೂ ನೆರವೇರಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥ ರಂಥ ಅಪೂರ್ವ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ತನೆಯನ್ನು ಬಾಲಯತಿ ದೊರೆವನೇ ಎಂಬ ಅವರ ಆಶಯ, ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಪೂರೆಯಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ತೀರ್ಥರ ಮೂಲಕ, ಬಾಲಕನ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು, ತಮ್ಮ ಮನದ ಅಭಿಪ್ರ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ, ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದರು. ತಮ್ಮ ಜತೆಗೆ ಬಾಲಕನನ್ನೂ, ಅವನ ತಂದೆತಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದರು ತಮ್ಮ ಮೊದಮೊದಲಿನ ತವರೂಪಾದ ತವಿಳುನಾಡಿನ ಶ್ರೀರಂಗಕ್ಕೆ.

ಇಲ್ಲಿಂದ, ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನ ಬದುಕು ಒಂದು ಹೊಸ ತಿರುವು ಪಡೆಯಿತನ್ನ ಬಹುದು. ಕಾವೇರಿ ನದಿ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀರಂಗ, ತವಿಳುನಾಡಿನ ದಿವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸಂಸ್ಥಾಪನಾಚಾರ್ಯರಾದ ರಾವಣಾನಾಜರ ಕಾರ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣತೀರ್ಥರ ಸಮರ್ಥ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ದಿನೇ ದಿನೇ ದೈಹಿಕ-ಮಾನಸಿಕ-ಎರಡೂ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಬೆಳೆದ. ಬ್ರಹ್ಮೋಪದೇಶವಾದ ನಂತರ ತಕ್ಕ ವಿದ್ಯಾವ್ಯಾಸಂಗ. ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣತೀರ್ಥರು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸನ್ಯಾಸ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡಿ ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಆಗ್ನಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾಗಿದ್ದ, (ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ಮಠದ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯವಾದ) ವಿಜಯೇಂದ್ರ ತೀರ್ಥರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕಾಗಿ ಕಳಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಯತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ, ಗುರುಹಿರಿಯರ ಶ್ರೀಶ್ಛಾದರ ಗೌರವ ಪಾತ್ರನಾದ. ತತ್ಪ್ರವಾರಣಗೊಂಡ ಆದ.

ಒಮ್ಮೆ ಶ್ರೀವಿಜಯೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನೊಂದಿಗೆ (ರಾಯಚೂರುಜಲ್ಲೆಯ) "ಕೊಪ್ಪ"ವೆಂಬಲ್ಲಿದ್ದು ಪಾಠ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದು ನೆರನುಂಪ ಕ್ಷೇತ್ರವೇಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ, ಅಂದಿನ ಉತ್ತರಾದಿವಂಶದ ಮಹಾಧಿಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀರಘುನಾಥತೀರ್ಥರು ಆಗಮಿಸಿದರು. ಉಭಯ ಯತಿ ವರೈರೂ ಪ್ರಶಸ್ತರ ಕಲಿತರು. ಅನಂತರ ಶ್ರೀರಘುನಾಥತೀರ್ಥರು ಬಾಲಯತಿಯವರ

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನ ವಿಧ್ವಂಸ. ವಿನಯ, ಎಲ್ಲ ಕಂಡು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿದರು. ಮರದಿನವೇ ನಡೆದ ವಿಧ್ವಂಸಭಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣತೀರ್ಥರು, (ಬೀಕಾ ಜಾರ್ಜರ ಜಯತೀರ್ಥರ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು) ಸಂಧ್ಯಾರ್ಧವನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ, ಆಪೂರ್ವವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಿಸಿ, ಎಲ್ಲರನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿದರು. ಶ್ರೀರಘುನಾಥತೀರ್ಥರುತೂ ಶ್ರೀಶ್ಯಭಿಮಾನಗಣಿಂದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣತೀರ್ಥರನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದರು. ಆಗ ವಿನಯದಿಂದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣತೀರ್ಥರು "ತದ್ವ್ಯಂಥ ಶ್ರೀಗಳವರ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದವರು ವಂಶಾವೃಣ್ಣಶಾಲಿಗಳೇ ಸರಿ" ಎಂದಾಗ ಬಾಲಯಶಿಯ ವಿನಯಸಂಪನ್ನತೆ ಕಂಡು ರಘುನಾಥತೀರ್ಥರು "ನಾವು ಶ್ರೀಪಾದ ರಾದರೆ, ನೀವು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರೇ ಸರಿ" ಎಂದು ಹೊಗಳಿ ಬಿಡುವನ್ನಿತ್ತರು. ಅಂದಿ ನಿಂದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣತೀರ್ಥರ ಹೆಸರು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ.¹⁰ ಆಯಿತು, ಇದು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಒದುಕೆಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಮುಖ ಘಟ್ಟ. ಗುರು ಗೂಡ ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣತೀರ್ಥರು ೧೪೨೦ರಲ್ಲಿ ವೃಂದಾವನಸ್ಥರಾಗಲು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡರು. ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು ಮೂಲಪುರುಷ ರಾದ ಈ ಜೀವಿ ಮೊಂದೆ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಮರೆದೊಂದೇ ಪ್ರಖ್ಯಾತಗೊಂಡಿತು. ಸನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಎಂಟನೆಯವರು. ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ವೃಂದಾವನ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಕೆಲವು ವರ್ಷ ಶ್ರೀರಂಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಇದ್ದಿರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಕು ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿನ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯ ಪರಿಸರ ಅವರ ಒಲಿಸಿರುವುದು ಖಂಡಿತ.

ಪದವಿಪೂರ್ವಿಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೋಲಾರದ ಮಂಳಬಾಗಿಲು (ಮೂಡಬಾಗಿಲು) ಪಟ್ಟಣ ಹಾಗೂ ರಾಜಧಾನಿಯೂ ಆಗಿತ್ತು. ಸಂಚಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದೆ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಮಂಳಬಾಗಿಲಿನ ಪ್ರಾಕೃತ್ಯತೀರ್ಥದ ಅಲ್ಲಿಯ ತಮ್ಮ ಮಠ ವನ್ನು ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಮಂಳಬಾಗಿಲು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರಾಲ್ಪಿತ ಗೊಳಪಟ್ಟದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ : ಕೊಡಲಿಯ (ಶಿವಮೊಗ್ಗ) ಆಕ್ಷೇಪಭಕ್ತೀರ್ಥರು ಅಂಗಾರ ದಿಂದಲೇ ಯೋಗಾಚರಿಸಿಹಸನ್ನು ಬರೆದು, ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಸಿಕೊಂಡು, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರೊಂದಿಗೆ ವಾದ ಮಾಡಿ ಜಯಗಳಿಸಿದ ಸ್ಥಳವೆಂದು ಪರಿಗಣಿತ ಆದ ಪ್ರಯತ್ನ ಪರಿಶ್ರಮಶೀಲರೂ ಆಗಿದ್ದುದು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೆ ಅರಿವಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಯ ಇದ್ದ ಪರಸಂಪತ್ಕೀರ್ಥ, ಬೆಟ್ಟ ದ್ವೈತಕತ ಪ್ರತಿಪಾದಕರಾದ,¹¹ ಇವೆಲ್ಲ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿತು. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ನೆಲಸಿದ ಮೊಲೆ ಮಂಳಬಾಗಿಲಿನ ಪ್ರಾಕೃತಿ ಇನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿತು. ದ್ವೈತ ವಿಧಿಯ ಪ್ರಮುಖ ವಿದ್ಯಾ ಕೇಂದ್ರ ಆಯಿತು. ದೇಶದ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಆಸಕ್ತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಬಂದು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಂದ ಮೇದಾಂತದ ಬೆಳಕನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರು, ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಾದವರು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸ ರಾಯರು. ಅಬ್ಬರಿಸ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥರಿಂದ ಸನ್ಯಾಸ ವೇದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರು ಗುರುಗಳಿಂದ ಸನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥರ ಆನಂತರ ಪಾವೆ ಮಠಾಧೀಶರಾಗಿ

ದೇಶ ಪರೈಟಿನ ಮೊದಲಿಗೂ ಅನೇಕ ಪ್ರತಿಪಾದಿಗಳನ್ನು ಗಣ್ಯತೆ ದೈವ್ಯತೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಜಯಭೇರಿ ಬಾರಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯರು. ಮಂಥವಾಗಿಲಿನ ಹಿರಿಯರಾದ ಶ್ರೀಪಾದ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ವ್ಯಾಸಂಗ ನಡೆಸಲು ಬಂದದ್ದು ಅವೂರ್ವ ಸಮಾಪೇಶವೆ. ಅನಂತರ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಅನೇಕ ಪವಾಡಗಳನ್ನೆಸಗಿದರೊಂದೂ ದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀನಿಧಿತೀರ್ಥರ "ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಾಪ್ತ" ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರೆ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಬಗ್ಗೆ ಎರಡು ಕೀರ್ತನೆ ರಚಿಸಿರುವದೊಂದಿಗೆ 'ಪಂಚರತ್ನ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಲಿಕೆ' ಎಂಬ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವುದು ನಮಗೆ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಮಹತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ನಿರ್ದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಪಾದಿಗುಜ ಮಸ್ತಕಾಂಕುತ ಸಂಜನ ಬುಧಗೇಯಂ

ಮೇದಿನೀ ಸುರವಂದ್ಯ ಶ್ರೀಪಾದರಾಯಂ

ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭ ಆಗುವ ಕೀರ್ತನೆಯ ಕೊನೆಯ ಸಾಲು ಹೀಗಿದೆ :

ಸಿರಿಕೃಷ್ಣ ದಿವ್ಯಪಾದಾಬ್ಜ ಚಿಂತಾಲೋಲ

ವರದೇವದರ್ಶಾವಲಿಪತಿಯ ಸುಕುಮಾರ

ಗುರುತಿಲಕ ಶ್ರೀಪಾದರಾಯಂ ಅಮಿತೋದ್ಧಾರ

ಶರಣಜನ ಸುರಧೇನು ಭಕ್ತ ವಂದಾರ ...

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಗುರುಗಳಾದ ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣತೀರ್ಥರ ಹೆಸರೂ ಉತ್ತಮಗೊಂಡಿದ್ದು ಗಮನಾರ್ಹ. "ಗುರುತಿಲಕ", "ಶರಣಜನ ಸುರಧೇನು" ಎಂದೆಲ್ಲ ಪ್ರಶಂಸಿಸಿರುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೆ ಬೇದಾಂತ ತತ್ವ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದ್ದ ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ, ಅವರ ಶಿಷ್ಯ ಪಾತ್ಸಲ್ಯ ಮನವರಿಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ. 'ಸಿರಿಕೃಷ್ಣ ದಿವ್ಯ ಪಾದಾಬ್ಜ ಚಿಂತಾಲೋಲ' ರನ್ನೆಲ್ಲ ಇವರು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಹಾಡಿದ ಸುಕುಮಾರ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ, 'ಶರಣಜನ ಸುರಧೇನು' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣ, ಪರಿಶರಣ, 'ಪರಿದಾಸರ' ಸಂಘಟನೆ, ತಂಡಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖರೂ ಆಗಿದ್ದರೆಂದೂ ತಿಳಿಯುವಶಾಖವಿದೆ. ಸ್ವಯಂ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರೇ ತಮಗೆ ದೀಕ್ಷೆಯಿತ್ತು ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣತೀರ್ಥರನ್ನಾಗಲಿ, ವಿಶೇಷ ವಿದ್ಯಾ ಪ್ರದಾನ ಮಾಡಿದ ವಿಬುದೇಂದ್ರರನ್ನಾಗಲಿ ಸ್ಮೃತಿಗೈದಿರುವ ಕೃತಿ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರೆ ಕೃತಿ ಮಂಖ್ಯವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಇನ್ನೊಂದೂ, ಶ್ರೀಪಾದ ರಾಜರೇ ತಮಗೆ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರಾದ ಶ್ರೀರಘವಾಥತೀರ್ಥರನ್ನೂ ಕಂಡು ಮಾಡಿರುವ ಕೀರ್ತನೆ,¹¹ ಅನೇಕ ರೀತಿ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಂದನೆ ಮಾಡಿರೈ ಯತಿಕುಲಚಂದ್ರನ ಪಾಡಿರೈ | ಪ |

"ಬಂದದಂರಿತಗಳ ಹಿಂದೆಳೆಳಿದಂ ಆ

ನಂದವೆಡೆನ ವಿಬುದೇಂದ್ರ ಶರೋದ್ಭವನ"

|| ಅ.ಪ. ||

ಎಂದು ಆರಂಭ ಆಗುವ ಈ ಕೀರ್ತನೆ, ರಘುನಾಥಶೀರ್ಷಾರನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿಯೆ ರಚಿಸಿದ ವಂಥದು. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಎಸಗಿದ ಬಗ್ಗೆ ವ್ಯಾಸರಾಯರೇ ಒಂದು ಕೃತಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು, ಅಂದೂ ವಿಷಯವಾಗದ್ದಲ್ಲಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಳುವ ಸರಿಯಂತೆ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ದೋಷ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವರು ಕುಹುಕಿಗಳು ಪ್ಯಾಳಿ ಮಾಡಿದಾಗ, ಬಿಳಿಯ ಬಟ್ಟೆಯೊಂದನ್ನು ಗೇರೊಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಶಂಖೋದಕ ಹೊಕ್ಕು ಮತ್ತೆ ಅದನ್ನು ತುಪ್ಪತ್ತೊಳವಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಹೀಗೆ ಅರಸರ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ದೋಷವು ಪರಿಹಾರವಾಯ್ತೆಂದು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ತೋರಿದ್ದು, ಶ್ರೀಪಾದರಿಗೆ ನಿವೇದನ ಮಾಡಿದ್ದು "ದಾಸಾ ಪರಿಯ ಶಾಕಗಳನ್ನು ಭಂಡಿಸಿ ನರರು ನಗಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕರುಣದಿಂದ ಹಸಿಯು"ದಾಗಿಯೆ ತೋರಿದ್ದು,¹³ ಎಲ್ಲವೂ ಈ ಕೃತಿ ಯಲ್ಲಿದೆ.¹⁴ ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರನ್ನು ವಿಷಯವಾಗದವರೂ ಗೌರವಿಸುತ್ತಿದ್ದದ್ದೂ ತಿಳಿಯ ಬರುತ್ತದ್ದಲ್ಲದೆ ಅನಂತರ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರನ್ನು ಸಾಳುವ ಸರಿಯಂತೆ ತನ್ನ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿಸಿ, ಕನಕಾಭರಣ ಮಾಡಿದ್ದು ಕೂಡ ಅವರ ಮಹಿಮೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ವ್ಯಾಸರಾಯರು ತನ್ನ ಪುಂಡರಕ ಮೂಲೆಯಲ್ಲೂ ತಿಳಿಸಿ, ಗುರುಗಳ ಮಹಿಮಾದರ್ಶ ಕುರಿತು ನುಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗುರುತಿವ್ವರ ಬಾಂಧವ್ಯ ಅಪೂರ್ವ ಆದದ್ದು.

ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಗೆ ಸರ್ಪ ಹಿಡಿದು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಅದರೊಡನೆ ಅದರ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡಿ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದು 'ವಂಧ್ಯಪತಿ ವಿರಲ'ರ ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಕುಹುಕಿಗಳು ಮಾತಾಡುವುದನ್ನು ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡಿರಿಸಿ ಅದನ್ನು ಭಲವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದ ಪವಾಡ, ನರಸಿಂಹತಿರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾಡಿಸಿದ್ದು ಹೀಗೆ ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಮಾಡಿ, ಪವಾಡ ಪುರುಷರೆಂದೂ ಹ್ಯಾತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇದಲ್ಲದೆ, ಇವರು ಎಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸುಖಭೋಜನ ಉಪಚಾರದವರಂತೆ : ಅರವತ್ತು ವಿಧದ ಶಾಖಾಪಾಕ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನಿಗರ್ಪಿಸಿ ತಾವು ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ಕಂಡ ಕೆಲವರು ಅಸೂಯೆಯಿಂದ, "ಸುಖಕ್ಕೂ ಸನ್ಯಾಸಕ್ಕೂ ಎಲ್ಲಿಯ ಸಂಬಂಧ" ಎಂದು ಕುಟುಂಬಿಯಾದಾಗ, ತಾವು ಭಂಡಿಸಿದ್ದ ಶಾಕಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹಾಗೆ ಹಾಗೆಯೆ ಅವುಗಳ ಮೊದಲ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದಿರಿಸಿರಂತೆ ಕುಟುಂಬಿಯಾದವರು ತಪ್ಪಾಗಾದರು : ಈಧರದ್ದು ಅನೇಕ. ಪಂಥವುಪ್ಪರದ ಭೀಮಾನದಿಯ ತಟದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶ್ರೀರಂಗವಿರಲನ ದಿಗ್ಗಜ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಅರಾಧ್ಯ ದೇವತೆಯಾದ "ರಂಗವಿಠಲ" ಅವರ ಅಂಕಿತವು ಹೌದು.

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ವೈಕ್ರಿತೆ, ಪವಾಡಭರಿತ ಒಂದುಕು, ರಾಜಮನ್ನಣೆ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೀರಿಸುವಂಥದ್ದು, ಅವರು ಅರಂಭಿಸಿ, ಉತ್ತೇಜಿಸಿದ "ಪರಿದಾಸವಂಥ", ಹಾಗೂ ಅದನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಲು ವ್ಯಾಸರಾಯರನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿದ್ದು. ಇದರ ಜತೆ ಪರಿ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಅನೇಕ ಕೀರ್ತನೆ, ಸುಳಾದಿ, ವೃತ್ತನಿರ್ಮಾಣಗಳು

ವಿಶೇಷ ಪ್ರಕಾರಗಳ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದು, ಅವರನ್ನು ದಾಸರೂಪಿತರಾದ ಅದ್ವೈತ ಪ್ರವರ್ತಕರಾಗಿಸುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ವಹಿಸಿ, ಕೀರ್ತನೆ ಹಾಡಿ, ಪೂಜಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಬಳಕೆಗೆ ತರಲು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರೇರಣೆ. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರೀರಂಗ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಂದ ವೈಷ್ಣವಭಕ್ತಿ, ಅಕ್ಕಾರರ ದಿವ್ಯಪ್ರಬಂಧ ಗೀತೆಗಳ ಪುಷ್ಪಾವಲಂಬದದಲ್ಲಿ ಸಂತಯವಿಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣುದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ 'ದ್ವಾವಿಂಶದೇವ'ವೆಂಬ ಪರಿಗಣಿತವಾಗುವ ಅಕ್ಕಾರ್ ಮಂತ್ರನೀಯರ ಭಕ್ತಿಗೀತೆಗಳು, ಎಂಥವರ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಅನಂದಾಸುಖವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ಹರಿದಾಸರನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಜ್ಞಾನ ಭಂಡಾರಗಳು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ತಮ್ಮ ಹರಿದಾಸ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹರಿಭಕ್ತಿ, ಹರಿಚರಿತೆ, ಕುರಿತ ಅನೇಕ ಕೃತಿ ರಚಿಸಿ, ತಾವೇ ಸ್ವಯಂ ಹಾಡಿದರು. ಕಾಲಿಗೆ ಗುಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿ, ನರ್ತಿಸಿ, ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ಇದೇ ಮುಂದೆ ಹರಿದಾಸ ಪಂಥವಾಗಿ ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ಈ ಕೀರ್ತನೆ ಪದ್ಧತಿಯ ಎಲ್ಲ ಮನೆ, ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲೂ ಹಬ್ಬಿತು. ಈಗ ತಾನೆ ಬಂದಿದ್ದ ವಟವರ್ಗ "ಶಿವಶರಣ" ರಂತೆಯೇ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು 'ಹರಿಚರಣ'ರ ಗುಣವನ್ನೇ ಕಟ್ಟಿದರು. ಒಂದು ಪರಂಪರೆಯ ನಿರ್ಮಾಪಕರೇ ಆದರು.¹⁶

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಪಾಂಡಿತ್ಯವುಳ್ಳವರೋ ಅಷ್ಟೇ ಪರಿಣತಿ ಅವರಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಇತ್ತೆನ್ನಲು ಅವರ ಸರಳ, ಸುಂದರ, ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತ ಕೃತಿಗಳ ಉದಾಹರಣೆ. ಅಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದೊಡನೆ ತಾನೆ ತಾನಾಗಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ, "ವಾಗ್ಗಜ್ಜ" ವೆಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿರುವುದು ದ್ವೈತಮತ ಪ್ರತಿಪಾದವಾಗಿದೆ¹⁷ ಆದರೆ, ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಭಕ್ತಿಯ ಹೊಸಲ, ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಭಾವಗಳು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಒಡಮೂಡಿವೆ. ಸಂಸಾರವನ್ನೂ "ಕಾಳಬೆಳದಿಂಗಳು, ಕತ್ತಲೆ ಬೆಳದಿಂಗಳೆಂದು"¹⁸ ತಿಳಿಸುತ್ತ, "ಉಂಟಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನೆಂಟರು ಇಪ್ಪರು | ಬಂಟರಾಗಿ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದರು | ಉಂಟಾದತನ ತಪ್ಪಿ ಬಡತನ ಬಂದರೆ | ಒಂಟಿಯಂತೆಗೋಣ ಮೇಲಿತ್ತುವರು"¹⁹ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮಾನವನು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಒಂದೆಡೆ ಬಳಸಿದ ಯಂತ್ರ, ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಬಳಸಿ ವ್ಯಥಾಬುದ್ಧಿಯಾದುದಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ಬೇಕೋ ಅಷ್ಟೇ ಇವರು ರಚಿಸಿರುವ "ಮದ್ದನಾಮ"²⁰ ಕೃಷ್ಣಲೀಲೆ, ಭ್ರಮರಗೀತೆ, ಮೇಣಗೀತೆಗಳಂತೂ ಚಿತ್ರವನ್ನೂ ಅವತರಿಸುವಂಥ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಗಳು. ಎಷ್ಟು ಪುರಾಣದ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವನ್ನೇ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಸುಂದರವಾದೊಂದು ಉಗಾಘೋಗ ವಹಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ :

ಧ್ಯಾನವು ಕೃತಿಯಾಗಿದ

ಯಜನವೆಂದವು ಶ್ರೀಪಾದರಾಗಿದ

ದಾನವಾಂಕನ ದೇವತಾಂತರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾಗಿದ

ಅ ಮಾವವರಿಗಿತ್ತು ಭಲಭೂ ಅಮ್ಮ ಭಲವು
ಕರಿಯಾಗಿದಿ ಗಾನದಲಿ ಕೇಳುವೆಯೆಂಬ
ಕೈಗೊಡುವೆನು ರಂಗವಿರಲಿ ೧೨

ಅವರ ಭಕ್ತಿ ನಿರ್ಭೀತ ಮನೋಭಾವ ಸರಳತೆಗೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ನಾ ನಿವೇಗಿಡು ಬೇಡುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನ
ಹೃದಯ ಕುರುಬದೊಳು ನಿಂದಿರೊ ಹರಿಯೆ || ಪ ||

ಶಿರ ನಿನ್ನ ಚರಣದಲ್ಲೆರಗಲಿ ಎನ್ನ
ಚಿತ್ತೆಗಳೆ ನಿನ್ನ ಮೋಡಲಿ ಹರಿಯೆ |
ಕಣಗಿಗಣಿಗಳ ಕೇಳಲಿ-ಎನ್ನ
ನಾಳ ನಿಮಗಲ್ಲ ಭಾಗ್ಯವೆಲಿ ಹರಿಯೆ || ೧೦ ||

ನಾದಿಗೆ ನಿನ್ನ ಕೊಂಡಾದಲಿ-ಎನ್ನ
ಕಡಗರೆಯ ನಿಜೆ ಮುಗಿಯಲಿ ಹರಿಯೆ |
ಪಾದಪೀಠಾರಾಧನೆಗೆ ಹೊಲಗಲಿ-ನಿನ್ನ
ಧ್ಯಾನ ಎಣಗೊಂದು ಕೊಡು ಕೆನ್ನ ಹರಿಯೆ || ೧೧ ||

ಬುದ್ಧಿ ನಿನ್ನೊಳು ಕುಗಡಾದಲಿ-ಎನ್ನ
ಚಿತ್ತ ನಿನ್ನಲಿ ನಂದಿದಾಲಿ ಹರಿಯೆ
ಭಕ್ತಿ ಜನರ ಸಂಗಡೊರಲಿ ರಂಗ |
ವಿರಲಿ ನಿನ್ನದಯವಾಗಲಿ ಹರಿಯೆ || ೧೨ ||

ಇಲ್ಲಿ ಅವರ ಆತ್ಮಭಾವ, ಹರಿದಾಸಭಕ್ತಿ-ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳೆರಡೂ ಒಡಮೂಡಿ ಬಂದಿವೆ : ಒಂದು ಸುಂದರ ಕಲಾಕೃತಿಯಂತಿದೆ ಈ ಕೀರ್ತನೆ. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾ ಛೋಗ ಹಾಗೂ ತತ್ಪ್ರಸಾದವೆಂಬ ವಿಶೇಷ ರಚನೆ ಮಾಡಿ ಹಾಡಿ, ಈ ಪದ್ಧತಿ ಮುಂದುವರಿಸಿದ್ದು, ಅವರ ಅನಂತರ ತತ್ಪ್ರಸಾದವೆಂಬ ವಿಶೇಷ ರಚನೆ ಮಾಡಿ ಹಾಡಿ, ಈ ಪದ್ಧತಿ ಮುಂದುವರಿಸಿದ್ದು. ಅವರ ನಂತರ ವೃತ್ತನಾಮ ರಚನೆ ವಿರಲಿ. ವೃತ್ತನಾಮ, ಒಂದು ಶ್ಲೋಕ, ಒಂದು ಪದ, ಒಳಕೊಂಡು ಮುಂದುವರೆಯುವ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ರಚನೆ. ವೃತ್ತನಾಮ ರಚನೆ, ಇತರ ಪ್ರಭೇದಗಳಿಗಿಂತ ಸುಲಭವಲ್ಲ. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರು ರಚಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ವೃತ್ತನಾಮ, ಗುರುಗೋಪಾಲದಾಸರು ರಚಿಸಿರುವ ಶ್ರೀವೆಂಕಟೇಶ್ವರನನ್ನು ಕುರಿತ ವೃತ್ತನಾಮ, ಹಾಗೂ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ರಚಿಸಿರುವ ಫಂಡರಿಗೆಯೆ ಶ್ರೀವಾಂಕು

ರಂಗವನ್ನು ಕುರಿತ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅದನ್ನು. ಶ್ಲೋಕ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದು ವ್ಯತ್ಯಾಸವೆಂದರೆ ಸಾಲ್ವ ಸಾಲ್ವಾನ್ಯದ್ದಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಇದನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಾಸವು (ದೇವರನಾಮ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಹಾಗೆ) ಕರೆದರೆ ಎಂದೂ ನಮಗೆ ಉಂಟು ಬರಬೇಕು²⁹ ದೇವರನಾಮದ ಹಾಗೆಯೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಸಹ ಒಂದು ಅಂಶವೆಂದರೆ, ಕೀರ್ತನೆಯ ರೀತಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪದವಿ, ಅನುಪಲ್ಲವಿಯ ನಿಯತಿ ತಾಳೆ, ಅಥವಾ ಸಂಕೀರ್ಣವು 'ಜತೆ'ಯಾವುದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರದ್ದು ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರೇ ಇದರ ಪ್ರದರ್ಶಕರು ಎನ್ನಬಹುದು. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಭಕ್ತಿಭಾವ,³⁰ ಆತ್ಮನೆ, "ಯಾಕೆ ಪಟ್ಟಿದ ನೀಸಾಕಲಾರದೆ" ಎಂಬಂತೆಯೆ, "ಅಳಿದೇಹವ ಗೀಣಂ ಕೀರ್ತಾಡಿ ಪಟ್ಟಿದರು" ಬದುಕಬೇಕೆ ಎಂಬ ದೀನತೆ, ವ್ಯಾಕುಲಭಾವ, ಕೊನೆಗೆ ಸಮರ್ಪಣ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಭ್ರಮದಗೀತೆ, ವೇಣು ಗೀತೆ, ಭಕ್ತಿಯ ಮಧುರಭಾವದ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿವೆ. ಭಾವವತದ ದತ್ತವು ಸ್ವಂಧದಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ವೇಣುಗೀತದಂತೆಯೆ ಇದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡತನ ಇದೆ, ಸ್ವಂತಿಕೆ ಇದೆ ಸಹಜ ಕವಿತೆಯ ಸೆಲೆ ಇದೆ.

ರಂಗಗೊಳಲಸೊದಂತ ಬಂದ

ಮತೆ ನೀಡಿಯಾ ಕಂದ || ಪ ||

ಕೊಳಲದ್ವನಿಗೆ ವಿರಹವು ಪಾರಿಯಾಗಿ

ಕಳೆದಳವಾಗಲು ಕಳೆಳಿಸುವ ಬಂದ³¹

ತುಂಗಾಯಾ ಬಂದ ಗೋಪಿಯಾ ಕಂದ

ಅಂದದಿಂದ

|| ಪ ||

ಸುರನರತರು ಮೃಗ ಜನವರ ಮೋಹಿತ

ತರಲಿರ ಮನ ಸೂರಿಯಾಗಿ ಕೊಳಂನಿಂದ || ಪ ||³²

ಈ ವೇಣುಗೀತಗಳಂತೆಯೆ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಭ್ರಮದಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿದಂತೆ ರೋಷದ ಸಂವ ಪರಿ, ಭಾವವತದ ಪಡಿನೆಳಲಾದರೂ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕವಿತೆಯಾಗಿವೆ. ತಾದೇ ಗೋಪಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಂಬಲದಲ್ಲಿ ಪಾಡಿದಂತಿದೆ : ಗೋಪಿಕೆಯರ ಭಾವವೊಡ ಮೂಡಿಸುವ ಕೃತಿ³³ "ಮಾನಸಧಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಧುರ ಗೃಧ್ರವನಂತೆ" ಎಂದು ಆರಂಭ ಆಗುತ್ತ ಒಂದು ನೀಳ್ಗವನದ ಹಾಗೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. "ಇದಕ್ಕೆ ಶೃಂಗಾರ ಪಾರಿಪಾತವೆಂದೂ ಹೆಸರಂಟು."³⁴ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕೃತಿಗಳಿದ್ದಕ್ಕೂ (ದಂಡಕ ಹೋದರಾಗಿ) ಕಾಣುವ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಅಂಶ, ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಆವರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿತ್ತೂ, (ವ್ಯಾಸರಾಯಂಥ ಮಹಾವೀರಾಧಿಪತಿಗೆ ಪಾಠ ಶೇಷವಷ್ಟು) ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅವು "ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯ" ಭಾಷೆ, ಸರಳತೆ, ಉಪಮೆ, ಬಳಸಿರುವುದು. ಸಹಜ

ಲೋಕಾನುಭವ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೃಪೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಕೌಶಲನಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಜಪ್ತಿ ಸಿಗದೇಂಬ ಅರ್ಥಭಾವ, "ಭೂಪಣಕ ಭೂಪಣ ಇದು ಭೂಪಣ" ಎಂದು ಪಾಠವ ದೈವಭಕ್ತಿ, ಹರಿ ಕೃಪಾ ಪ್ರೇಮದ ದೇವರನಾಮ, ಅಕ್ಕೊನೋಡೆ ರಂಗನಾಥನ ಚಿತ್ರವಾದವ ಎಂಬ ಪಾದಪದಕ, ಹೀಗೆ ಎಷ್ಟೊ ಅಂತ ಕುಂದಿವೆ ಇವರ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಭಕ್ತಿಭಾವ ಪರವಶತೆ, ಆಗ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ನಿರರ್ಗಳ ವಾಕ್ಯವಾಹಕ್ಕೆ, ಅವರು ರಚಿಸಿರುವ "ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪರಸಿಂಹಪ್ರಾದಂಭಾವ ದಂಡಕ"ವೆ ಉದಾಹರಣೆ. ದೇವರ ಪೂಜೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭಜನೆಗೊಂದು ಕೈಗೊಂಡ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕಾಯಕೆ ಹರಿದಾಸ ಪಂಥವನ್ನೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಿರುವುದು. ಅವರ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕನಕದ ಮೂಲಕ ಅವರಿಗಿದ್ದ ಪ್ರಭುತ್ವ, ಕವಿಪ್ರದಯೋಬೊಂದಿಗೆ ಸಂಘಟನಾ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಸಂಗೀತದ ತಳಹದಿ ಮೇಲೆಯ ರಚಿತ ಆಗಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ರಚನೆಗಳಾದ ಕೀರ್ತನೆ, ಸಂಕಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗ, ವೃತ್ತವಾಹ, ಭ್ರಮರಗೀತಮೆಂಬ ಗೀತರೂಪಗಳೂ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಜನೆ ಪ್ರತಿಭೆಗೂ ಉದಾಹರಣೆ.

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಭಕ್ತಿಭಾವವಂತೂ ಹೇಳಲಸದಳ. ಅವರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅದಕೆ ಆಗಿರುವ ಭಕ್ತನ ಆತ್ಮ ನಿವೇದನಾಭಾವ, ಅರ್ಪಣೆ, ತುಂಬಲು, ದುಗುಡ, ಕ್ಷಮಾಯಾಚನೆ, ತನ್ನನ್ನೂ ತಾನೆ ತಾನೆ ಪರಿಶೀಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ, ಹೀಗೆ : "ಕಂದ ಕಂಡೆ ವೋಪು ಚಂಚಲ ಮನವು ಕುಂಡ ಮೆಂಬಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆ ನಾನು"⁵⁸ ಇಂಥ ಅನೇಕ ಭಾವಗಳು ಮಂಡುಗಟ್ಟಿವೆ, ಅದು ಹದಗೆಡದ ಪಾಕ ಆಗಿ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿತಕರುತ್ತವೆ. ಇವು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದ ಸಮಾಜಕ್ಕೂ ಹಿತವೂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಗೋದರಲ್ಲಿಯೂ ಕೃತಿಗಳೇನೂ ಕಡಿಮೆಯಲ್ಲ. ಸಂಧಾಪಣೆಯ ಸರಳ ಶೈಲಿ, ದೇಸಿಯ ಬಳಕೆ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಭಕ್ತಿ ಓಪ್ಪೋತವಾಗಿ ಇವೆ. ಇದಲ್ಲದರ ಜತೆಗೆ ಅವರ ಪ್ರಧಾನ ಧೇಯ ಆದ ಮದ್ದಮತ ಪ್ರತಿಪಾದನ, ಪ್ರಸರಣ, ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಅಂಗೀಕಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಾರವೆತ್ತುವಂತಿಲ್ಲ. "ಮರುದಂತರ ಮತಕುಡಿಯದೆ ಇಪ ಪರದಲ್ಲಿ ಸುಖವಿಲ್ಲವಂತೆ"⁵⁹ ಎನ್ನುವ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಅರಿತು ವಿವೇಕದಿ ಗುರು ಮದ್ದರನ್ನು ನಂಬಿ ಬದಂಕಿರನ್ನುತ್ತಾರೆ. ತಾರತಮ್ಯ ಸತ್ಯ, ಜಗದಿರು ಪಂಚಭೇದ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಓದುವಾಗ ಅಂದಿನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪರಿಸರದ ಪರಿಚಯ ಆಗುತ್ತೆ. ನರಹರಿಕೀರ್ತನಂತರ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಶತಮಾನ ಕಾಲ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಮುಸ್ಲಿಮರ ಧಾರಿ, ಅವೈದಿಕ ಮತಗಳ ಯಾದವೀ ಕಲಹ, ಹಿಂದೂ ಭರ್ಮದ ಉಳಿವೊ-ಅಳಿವೊ ಎಂದನ್ನೂ ಮತಕ್ಕಿತ್ತು. ಈ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಭರ್ಮ-ಸಂಗೀತ-ವೀತಿ ಕುರಿತು ಯಾರು ಯೋಚಿಸಬೇಕು ? ವಿಚಾರವೇನೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆ, ಹಿಂದೂ ಭರ್ಮದ ವ್ಯಸರಣೆನಕ್ಕೆ ಪೋಷಕ, ಉತ್ತೇಜಕ ಆಯಿತು. ಸಂಸ್ಕೃತ ಅರ್ಥ ಆಗದ, ಬೇದಾಂತ

ತತ್ತ್ವ ಅರಿಯದ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಅವರದ್ದು ಅಡುಸುಡಿಯಲ್ಲಿ-ತಿಳಿಗಟ್ಟದೆದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಕೆಲಸ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರೇ ಅರ್ಥವಿದ್ದು, ಶ್ರೀಕಾರ ಹಾಡಿದ್ದು ಧರ್ಮದ ನೆಲೆಗಳಾದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಮೈಲಿಗೆಯ ಮೂವಿಸಿದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕೃತಿ ರಚನಾ ಧೈರ್ಯ, ಕ್ರಾಂತಿಯ ಸಂ. ಅಂದೋಲನವೇ ಸಂ ಅವರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ವೈವಿಧ್ಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇದ್ದಂತೆ. ಛಂದೋಬಂಧವಿದ್ದಂತೆಯೇ ಸಂಗೀತದ ಸಾದ ಮೂರ್ತಿಯೂ ಹದವಾಗಿ ಬೆರೆತಿದೆ.¹⁷ ಹಾಗೂ ಇದರಿಂದಲೇ ಅರಂಭ ಆಗಿ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಅಂದೋಲನದಂತೆಯೇ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯ ಅಂದೋಲನವೂ ಬೆಳೆಯಲು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಪ್ರವಿಸಿದ್ದು ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕವೆಂದೆ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ವ್ಯಾಸರಾಯರು

ವ್ಯಾಸರಾಯ, ವ್ಯಾಸಕೀರ್ಥ, ವ್ಯಾಸರಾಜ ಸ್ವಾಮಿಗಳು-ಹೀಗೆಲ್ಲ ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ಸುಪರಿಚಿತರಾದ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಾಸಕೀರ್ಥರ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದವರು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನಾರ್ಧರ ಶಿಷ್ಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಜಯತೀರ್ಥರಾದ ನಂತರ (ಚೀಕಾಚಾರ್ಯರು-ಚೀಕಾರಾಯರು) ವ್ಯಾಸಕೀರ್ಥರೇ ದ್ವೈತತತ್ತ್ವ ಜಯಭೇರಿಯನ್ನು ಮೊಳಗಿಸಿದವರು. ದಾರ್ಶನಿಕರು. ತತ್ತ್ವವೇತ್ತರು, ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃಗಳು, ಕೀರ್ತನಕಾರರು. ಮಾಧ್ವ ತತ್ತ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಸ್ಥಾನ ಅಗ್ರಮಟ್ಟದ್ದು.¹⁸ ಇಂದಿಗೂ ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮರಾಠೀಶರು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವಂತೆ, ವ್ಯಾಸರಾಯರ ನ್ಯಾಯಾಮೃತ, ತರ್ಕಶಾಂಡವ, ಚಂದ್ರಿಕಾ ಗ್ರಂಥಗಳು ಮಾಧ್ವನೈಕೋಪವನ ಮೂರು ಕಣ್ಣುಗಳಿದ್ದಂತೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಾಂಡಿತ್ಯದಂತೆಯೇ ಕನ್ನಡದ ಸರಳ ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತ ಕೀರ್ತನೆ, ಸಂಜಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗಗಳು ನೂರಾರನ್ನು ಅವರು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಾತ್ರ ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ವ್ಯಾಸರಾಯರು ತತ್ತ್ವ ಪರಿಣತರು-ಪ್ರತಿಪಾದಕರು-ಪ್ರತಿಪಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಿಂಹ ಸ್ವರೂಪರು ಮಾತೃಪಲ್ಲ. ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯ ಸಂಘಟಕರು, ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ದಾಯಕರೂ ಹೌದು. ಅಂತೆಯೇ ಅವರ ಪರಮ ಪ್ರಿಯ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಪರಂದರ ದಾಸರು ವ್ಯಾಸರಾಯರ¹⁹ ಆತ್ಮವೃತ್ತ ಕುರಿತ ಒಂದಂ ಸುಳಾದಿಯನ್ನೆ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಚರಣವಲದೊಳಗೊ
ಜನ್ಮದ ಸುತ್ತಲಿ ಭಲಿದಿ ದೊರೆಯಿತೊ ಎನ್ನ
ಸೂಸಿರ ಕುಲಕೋಟಿ ಪಾದವ್ಯವಾರುತೊ ...
ಶ್ರೀಶಕ್ತಿ ಭಯವುದತಧಿಕಾರಿ ನಾಪಾದ
ದೋವರಹಿತವಾದ ಪುರಂದರವರಲಳ
ದಾಸರ ಕರಣವೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಇರಲಾಗಿ²⁰

ಎಂದು ಆರಂಭ ಆಗುವ ಈ ಸುಳಾದಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೆ "ಅಂಕಿತ ವಿಲ್ಲದ ದೇಹವಿದ್ದು | ಅಂಕಿತವಿಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯ ರೋದಿಸಿದರು" ಎಂಬುದಾಗಿ 'ಪುರಂದರ ವಿರಲ'ನ ಅಂಕಿತವಿತ್ತುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಗ್ರಂಥತ್ರಯ, "ಮಾಯಾವಾದಿ ಮೋದರಾದ ಇಷ್ಟಶ್ಲೋಕಂ ಕುಘಾಪ್ಯದ ಬಾಯುಮೊದ್ವಿದ್ವು", "ಶ್ರೀಯಾರಸ ಪುರಂದರವಿರಲನ ಭಕ್ತರೋಳು ನಾಯಕ"ವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು (ಹರಿದಾಸ ಕಂಡ ನಾಯಕರು) "ಇವರು ಶೇಷಾಂಶೇಶ ಪ್ರಪಾದ್ಯದವತಾರ ಸಂಭೂತರು" ಎಂಬುದನ್ನು ಪುರಂದರರೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಒರೆಯುತ್ತದೆ: "ಈಸು ಮೇನಿಗಳೆದ್ದೇನು ಮಾಡಿದರು | ವ್ಯಾಸಮಾನಿ ಮಧ್ಯಮಂತಮಂದ್ರರಿಸಿದ "ಶ್ರೀಪದ್ಮರಂದರವಿರಲ ಬ್ರಹ್ಮ | ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಲ್ಲ ತುಂಜನೆಯು ಡಂಗುರಾವ ನೈಯುಸಿ ಮನವ ಜನವರಿಯು" ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸ ರಾಯರ ಕಾರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆಯೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಮಹತಿಯೂ ಮೇಲಿನ ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಹರಿದಾಸರೂ ವ್ಯಾಸರಾಯರನ್ನು ಗುರುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರಿಸಿ, ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾಸರಾಯ, ಕವಿತದಾಸ, ಪುರಂದರದಾಸರು ಮೂವರೂ ಕೆಲತಾಗ ಆಧ್ಯಾತ್ಮದನುಭವ ಅದ್ವೈತೋದಯಕ್ಕಿತ್ತೂ.

ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಚರಿತ್ರೆ ಕುರಿತ ಎಳೆಗಳು ಹರಿದಾಸರ ಸುಳಾದಿ, ಅಣ್ಣಭೋಗ-೧ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕುವಂತೆಯೂ, ಅವರ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿದ್ದ ಸೋಮನಾಥ ಕವಿ ಬರೆದ "ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರೋಗಿ ಚರಿತವಾ" (ಶ್ರೀ.ಶ.೧೪ನೆ. ಪ.) ಕಾವ್ಯ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಬಗ್ಗೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರ ಆತ್ಮವೃತ್ತದ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಅಂಶಗಳನ್ನು ನೀಡಬಹುದು.

ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಹುಟ್ಟಿದುದು ಶ್ರೀ.ಶ.೧೪೪೭ರಲ್ಲಿ²¹ ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸೋಸಲೆಗೆ ಅರು ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಬನ್ನೂರು ಎಂಬಲ್ಲಿ. ಕಾತ್ಯಕ ಪರಿಶೋಧನ ನಾಡ²² ಬಲ್ಲಣ ಸುಮತಿ-ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರೇ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು. ಬಲ್ಲಣ, ರಾಮಾಚಾರ್ಯನೆಂಬವರ ಮಗ. ಬನ್ನೂರಿನವರ, ಬಲ್ಲಣನಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ವರ್ಷ ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹೆಂಡತಿ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದ ಬಲ್ಲಣ ಎರಡನೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು ಆದೇ ಚಿಂತೆ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಬಲ್ಲಣ, ವೇದವ್ಯಾಸರ ಮಂತ್ರೋಪಾಸಕನಾಗಿದ್ದ ಗುರುವರ್ಮರ ಉಪಾಸನೆಯ ವಿಷಾ ಅವನಿಗೆ ಅನ್ನ ಮಾರ್ಗ ಹಿತವೆನಿಸಿಲ್ಲ. ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಂತೂ ಗಂಡನ ಪಡಿಸಲ.

ಹೀಗಿರಲು ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಕನಸಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರು ಬಂದು, ಅಶೀರ್ವದಿಸಿದಂತಾಯಿತು.²³ ಅನಂತರ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಹಿರಿಯ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಕೀರ್ಣರ ಸಂದರ್ಶನವಾಯಿತು. ಅವರ ಆಶೀರ್ವಚನ ಪ್ರಕಾರ, "ಬಲ್ಲಣನಿಗೆ ಮೂರು ಮಕ್ಕಳಾಗುವುದೆಂದೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಮಗನನ್ನು ತಮಗೆ ಕೊಡ ಬೇಕೆಂದು" ತಿಳಿಸಿದರು. ಹಾಗೆಯೇ ಆಯಿತು. ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಮೂವರು

ಮಕ್ಕಳಾದರು.²⁴ ಕೊನೆಯವನು ಬೆಸರು ಯತಿರಾಜ(೧೪೪೬). ಯತಿರಾಜನಿಗೆ ಅಕ್ಷರಾ ಭ್ಯಾಸ ಅಯಿತು, ಗರ್ಭಾಪ್ತವಾದಲ್ಲಿ ಉಪನಯನವೂ ಅಯಿತು ಅನಂತರ ಗುರು ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಕಾವ್ಯ, ನಾಟಕ, ಅಲಂಕಾರ, ವ್ಯಾಕರಣ, ವೇದ ವೇದಾಂತಗಳನ್ನೂ ಪಾಂಡಿತ್ಯಗಳಿಸಿದ.

ಯತಿರಾಜನಿಗೆ ಹದಿನಾರು ತುಂಬುವ ವೇಳೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥರಿಂದ ಕರೆ ಬಂದಿತು. ಮೊದಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಹಿಂಜರಿದರೂ, ಮಗ ಹುಟ್ಟುವ ಮೊದಲು ನೀಡಿದ್ದ ವಾಗ್ಧಾನದಂತೆ ಬಲ್ಲಾಣ ದಂಪತಿಗಳು ಜನ್ಮಪಟ್ಟಾಣದ ಅಬ್ಬಾರಿಗೆ ತರಳಿ, ಗುರುಗಳ ಬಳಿ ಮಗನನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ, ಉತ್ತರಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು

ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥರಿಗೆ ಯತಿರಾಜನ ಗುಣಸ್ವಭಾವ ಕಂಡರೆ ತುಂಬ ಪ್ರೀತಿ. ಅವರು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ದೇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಯತಿರಾಜಳನ್ನು ಶೈಷ್ಠ ಸನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿ, ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಉನ್ನತೀಕರಣಗ ಅತ ತಗ್ಗ ವಿಫಲಮತಿ ಬಳಸಿ, ಉನ್ನತ ತತ್ವಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲಿ. ಎಂದು. ಒಮ್ಮೆ ಯತಿರಾಜ, ಗುರು ಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರಲಾತಿಸಿ. ಹೊರಹೊರಟ ಒಂದುದೂರ ನಡೆದು ನಡೆದು ಬಳಲಿ, ಅತ ಒಂದು ಮರದಡಿ ಬಾಗೆಯ ಒದಗಿಕೊಂಡ. ಆಯಾಸಕ್ಕೆ ಹಾಗೆಯೇ ಜೊಂಪು ಬಂದಿತು. ಅವನಿಗೊಂದು ಒಳ್ಳೆ ಕನಸು. ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣು ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ತಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಕನಸಾಯಿತು. ತಪ್ಪಿಗೆ ಮರಳಿದ ಗುರುಗಳೆಡೆಗೆ. ಈ ಘಟನೆ ಕೂಡ ಯತಿರಾಜನಿಗೆ ಸುಮಾಸು ೧೬ ವರ್ಷ ಕಳೆದಿತ್ತನ್ನಲು ಸೂಚಕ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹುಡುಗಾಟದ ವಯಸ್ಸು²⁵ ಈ ಘಟನೆ ಜರುಗಿದ ಕೆಲವು ಸಮಯ ದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥರು, ಯತಿರಾಜನಿಗೆ ಸನ್ಯಾಸದೀಕ್ಷೆ ಇತ್ತರೂ, ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥ ರೆಂದು ಹೆಸರಿಸಿದರು.

ಗುರುಗಳ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಕಳೆದ (೧೪೭೫-೭೬). ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥರು ವೃಂದಾವನಸ್ಥರಾದರು. ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಪಾಶ್ರ್ವ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ. ಹೀರಸ್ಥರಾದ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನದಲ್ಲಿ ಅವರು ಕಂಚಿಗೆ ವಿಕೇವ ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆದರು. ಕಂಚಿ, ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರ ಆಗಿತ್ತು. ಕಂಚಿ ಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವರ್ಷ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು. ಆಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಆರು ವೇದಾಂತ ತತ್ವಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲೇ ಅವರಿಗೆ ಶಂಕರ, ರಾಮಾನುಜ, ಭಟ್ಟ ಸಂಗ್ರಹ, ಮುಂತಾದ ವೇದಾಂತ ಶಾಖೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪು ಭವ್ಯ ಬಂದಿರಲು ಹಾಗೂ ಇದು ಮುಂದೆ ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಮತ ಸಮರ್ಥಿಸಲು, ಹಾಗೂ ಪರಮತ ಮಂಡಿಸುವ ಉಚ್ಛ ಕೃತಿಗಳಾದ : ನ್ಯಾಯಾದ್ವೈತ, ತರ್ಕತಾಂಡವ, ಚಂದ್ರಿಕಾಳಿರು ಬರೆಯಲು ಪ್ರೇರೇ ಪಣೆ ಆಗಿರಬೇಕು. ಕಂಚಿಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮುಗಿಸಿದ ನಂತರ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು, ಮಂಳುವಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಬಳಿ ಸುಮಾರು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಕಾಲ

ನಿಂತರು. ಶ್ರೀವಾತರಾಜವರ್ಧಿ ಗುರುಗಳೂ, ವ್ಯಾಸಶೀರ್ಧಾರಂಥ ಶಿಷ್ಯರೂ, ಎದ
ಮೇಲೆ ? ಮಂಗಳಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ತಮ್ಮ ತುರೀಯಾಶ್ರಮದ ಸಂತರದಲ್ಲಿ
"ಕಾಶೀವಿಂಶ ಪ್ರಕ್ಷರದ ವಾಣಿವೇಯ ನಾರಸಿಂಹ ಲಿಂಗಣ್ಣ ವಿಂಶ್ರ ಮೊದಲಾದ
ವಿದ್ವಾಂಸ"ರನ್ನೂ ಜಯಿಸಿ, ದ್ವೈತತತ್ವ ಪತಾಕೆ ಹಾರಿಸಿದ್ದು, ಪ್ರಕ್ಷರದ ಮಿತ್ರರನ್ನು
ಜಯಿಸಿದ್ದು ಅಲ್ಲವೆ ಕಾಶಿ ವಿದ್ಯಾಪೀಠವಲ್ಲೂ ಕೆಲವಾರು ಪಂಡಿತರನ್ನು ವಾದದಲ್ಲಿ
ಸೋಲಿಸಿದರು. ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕೀರ್ತಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಹರಡಿತು. ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ
ಕೂಡ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮತ್ತೆ ದಕ್ಷಿಣ ಪ್ರವಾಸ.
ಅಲ್ಲಿ ಕೆಂಚಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರು ರಚಿಸಿದ ಆಶುಕವಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಮಧ್ವಮತ ಸಾರವೆ
ಆದಾಗಿದೆ .

ಶ್ರೀಮತ್ಪದ್ಮಮತೇ ಹರಿಃ ಪರಕರಃ ಸತ್ಯಂ ಜಗತ್ಪತ್ವತೋ |

ಭೇದೋ ಜೀವಾಣಾ ಹರೇರನುಚರಾಃ ನೀಲೋತ್ಪ ಭಾವಗತಾಃ ||

ಮುಕ್ತಿರ್ಮೋಹ ಸುಖಾನುಭೂತಿರಮಾಲಾ ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ತತ್ಪ್ರಾಧಃ ||

ಹೃದ್ರಾದಿ ತ್ವಕ್ಪಾಯಂ ಪ್ರಮೋಮಖಿಲಾಮ್ಯಯುಕ್ತ ವೇದೋಗರಃ ||

ಇದರ ಸಾರವನ್ನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸಬಹುದು :

ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ಕಮಃ : ಈ ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯ : ಭೇದವು ಸತ್ಯ ಆದದ್ದು :
ಜೀವ-ಜಡ, ಜೀವ-ಜೀವ, ಜಡ-ಜಡ, ಜಡ-ಪರಮಾತ್ಮ, ಜೀವ-ಪರಮಾತ್ಮ (ಜೀವೇಶ
ಭೇದ) ಎಂಬ ಪಂಚ ವಿಧದ ಭೇದವೂ ಸತ್ಯ, ಜೀವರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅಧೀನ
ಆಗಿದೆ, ಜೀವರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಉಚ್ಚ ನೀಚ ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ
(ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ತಾರ-ತಮ್ಯವುಂಟು), ಮುಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ನೈಜಸುಖಾನುಭವ-ತನ್ನ
ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವನ್ನು ಜೀವನಂ ಪಡೆದುದೇ ಮೋಕ್ಷ : ಈ ಮಂತ್ರೀಗೆ
ಭಕ್ತಿಯೇ ಸಾಧನ (ಅಮಲಾಭಕ್ತಿಶ್ಚ-ಎಂದರೆ ಯಾವುದೇ ದೋಷ ಕಳಂಕ ಅಂಟಿಸದ
ಭಕ್ತಿ), ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೆ, ಅನುಮಾನ, ಅಗಮ-ಎಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳು (ಪ್ರಿತಯಂ
ಪ್ರಮಾಣಂ) . ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರವೆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯ
(ವೇದ ಖೊರುಜೇಯ ಪ್ರತಿಪಾದನ) ಇವು ಒಂಭತ್ತು ತತ್ವಾಂಶಗಳೂ ಮೇಲ್ಕಂಡ
ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಡಕೆ ಆಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ವ್ಯಾಸರಾಜರ "ನವರತ್ನಮಾಲೆ" ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕ
ವೆಂದೂ ಕರೆಯುವುದಿದೆ.

ಇದಲ್ಲದೆ, ವ್ಯಾಸಶೀರ್ಧಾರು 'ಭೇದೋಚ್ಛೇವನ', 'ತತ್ವವಿವೇಕ', ಮತ್ತು
'ಮೂಯಾವಾದ ವಿಂಡನ', 'ಉಪಾಧಿ ವಿಂಡನ', 'ಪ್ರಪಂಚ ವಿಂಧ್ಯಾತ್ಮಕಯಾನ
ವಿಂಡನ' ಎಂಬ ವಿಂಡನ ಗ್ರಂಥಗಳ ಬೀಕೆ ಕೂಡ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇದಿಷ್ಟು ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆಯಾದರೆ ಇನ್ನೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಇವರು ರಚಿಸಿರುವ, ಲಭ್ಯ ಆಗಿರುವ ಕೀರ್ತನೆಗಳಿದ್ದ ಒಂದು ಸಂಪದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕವಿತ್ವದಾಯ, ಹರಭಕ್ತಿ, ಗೋಪಿಕಾಭಾವ, ವಾಙ್ಮಯ, ಕೃಷ್ಣಲೀಲೆ ವರ್ಣಿಸುವ ಭಕ್ತತ್ವದಾಯ ಹಾಗೂ ಇತರ ಎಲ್ಲ ಭಾವಗಳೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಇದರೊಂದಿಗೆ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ವಿಜಯನಗರದರಸರ ಮನ್ನಣೆಗೆ ಹೇಗೆ ಪಾತ್ರ ರಾಗಿದ್ದರೆನ್ನಲು ಆಗ್ನಿ ವಿಜಯನಗರಕ್ಕೆ ವಿದೇಶದಿಂದ ಪ್ರವಾಸಿಗರಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಪೇಯಸ್, ಬಹೋಗಸ್, ದೊವಿಂಗೊ ಪಂಪಾದವರು, ಹಾಗೂ ಆಬ್ಬುದ್ ರಜಾ²² ಎಂಬ ಅರಬ್ಬೀ ದೇಶದ ಪ್ರವಾಸಿಗ ಸಹ ತಮ್ಮ ವರದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಜಯ ನಗರದ ಬವರು ರಾಜರಿಗೆ (ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಹ, ವೀರನರಸಿಂಹ, ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ, ತಿರುಮಲರಾಯ, ಅಚ್ಯುತರಾಯ) ಇವರು ರಾಜಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜ ರಲ್ಲಿ ತಿಪ್ಪರಾಗಿರುವಾಗ್ಗೆ ಒಮ್ಮೆ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಒಂದು ದಿನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ರೆಂದೂ, ಆಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲಿವರೆಗೆ ತೆರೆಯಲಾಗದೆ ಇದ್ದ ಸಂಭ್ರಮವೊಂದನ್ನು ತಿಳಿದಾಗ ಹೊರ ಬಂದ ಕೃಷ್ಣ ಇವರೆದುರು ನಡೆಸಿದನಂದೂ : ಅದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರೂ ಸಾರಿಗ್ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ತುಳುಕ ರೀತಿ ಬಾರಿಸುತ್ತ ಕೃಷ್ಣನೊಂದಿಗೆ ತಾಳೂ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರೆಂದೂ, ಇದನ್ನು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ನೋಡಿದಾಗ ಕೃಷ್ಣನು ಹೇಗಿದ್ದನೂ ಅದೇ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದನೆಂಬ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಅನಂತರ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು, ಆ ಕೃಷ್ಣವೂರುತಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಗೆ ನೀಡಿ, “ಕೃಷ್ಣ” ಎಂಬ ಅಂಕಿತ ನೀಡಿದ ರೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಸರಾಯರು ತಮ್ಮ ಅಂಕಿತ-ಕೃಷ್ಣ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ಸಿರಿ ಕೃಷ್ಣ ಎಂದೆಲ್ಲ-ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ.

ವ್ಯಾಸರಾಜರು ನಡೆಸಿದ ಕಾರ್ಯಗಳನೇಕೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಮಂಖ್ಯವಾದವು : ಅವರು ತಿರುಪತಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸನನ್ನು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಕಾಲ ಸತತ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದ್ದು. ಸೇವೆ ಮಾಡಿದರೂ ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಮಾನುಜ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಬದಲಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅದು ಅವರ ಮತಸಹಿಷ್ಣು ಭಾವಕ್ಕೆ ನಿರರ್ತನ. ಆದರಂತೆಯೇ ಈಗಲೂ ವ್ಯಾಸರಾಜಮಠಕ್ಕೆ ತಿರುಪತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಗೌರವ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕಾರ ದೊಳಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ನಾನಿಯನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಗೌರವವಿದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಸ್ತುತ್ಯ ಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ, ವಿಜಯನಗರದರಸು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನಿ ಗೊದಗಿ ಬಂದ “ಕುತೂಹಲೋಗ”²³ ಗಂಜಾಂತರವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ, ಆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ತಾದೇ ಸಿಂರಾಸನವೇರಿ, ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತ ನಡೆಸಿದ್ದು. ಈ ಘಟನೆ ನಡೆದದ್ದು ಎಂದು ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗೊಂಡಿರುವುದರ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಆದರೂ “ಕುತೂಹಲೋಗ” ಒಂದು ಸಂಶೋಧನಾತ್ಮಕ ವಿಚಾರವೆಂದೂ ಪ್ರೊ. ಕೆ. ಮೆಹಟಾರಾವಂಪ್ರಸವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.²⁴ (ಈ ಸಂಶಾಸನಾರೋಹಣ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಈ ಹೊತ್ತೂ ನೋಸರೆಯ ವ್ಯಾಸರಾಜಮಠದಲ್ಲಿ “ದೀವಟಿಗೆ ಸಲಾಂ” ಎಂದು ನಡೆಸಿ

ಕೊಂಡು ಓರುವ ವದಂತಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ. ಇದು ಸ್ವಾವಿಳಾಸ "ದರ್ಜಾರ"ದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಾಗ "ವಿಜಯನಗರ-ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿದ್ಯಾಸಿಂಹಾಸನ" ಎಂಬ ಕೆರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ ಇದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರು ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಕೆಲವು ಹರಿದಾಸರು ಕುಷೂಯೋಗ ವಿಚಾರಣೆಯ ಒಗ್ಗೈತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿದ್ದಾರೆ.) ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ಕಾಲವಾದ ನಂತರ (೧೫೩೦ ಕ್ರಿ.ಶ) ಅಚ್ಯುತರಾಯ ಸ್ವಾವಿಳಾಸನ್ನು ತುಂಬ ಗೌರವ ದಿಂದಲೇ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ. ಆಗಲೇ ವ್ಯಾಸರಾಯರು (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೩೨) ಹೆಸೆಯ ವಿರಲ ಸ್ವಾವಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯೋಗವರದ ಸರಸೀಪನನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದು. ಈ ಎಲ್ಲ ಘಟನೆ ೧೫-೧೬ನೆ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲೂ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಶಾಲಿವಾಹನಶಕ, ೧೪೬೧ ವಿಳಂಬಿ ಸಂವತ್ಸರದ ಫಾಲ್ಗುಣ ಬಹುಳ ಚತುರ್ಥಿ ಯಂದು ವ್ಯಾಸರಾಯರು ತಮ್ಮ ಭೌತಿಕ ಶರೀರ ತ್ಯಜಿಸಿದರು. ಬಾಲ್ಯಸನ್ಯಾಸಿಯಾದಾಗಿನಿಂದ, ಸುಮಾರು ಎಂಪತ್ತೈದು ವರ್ಷಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಸಂಸ್ಥಾನವಾಧಿಪತ್ಯ ನಡೆಸಿ, ತತ್ಪ್ರಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ವಾದಿನಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿ, ವಿಜಯ ನಗರದ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕಾದ್ಯ ಅಮೋಘವಾದದ್ದು. ಅನೇಕ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಮನ ಗಳನ್ನೂ ಈ ಅಸ್ಥೂರಿತ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ-ಸನ್ಯಾಸಿ ಸೂರೆಗೊಂಡರು.

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರು ಓಸಿಲಿ ಪ್ರಾದೇಶಿಕವರ ವಿಗ್ರಹ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಭಾರತದ ಪಾಪಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಹರಿದಾಸ ಪರಿಚರೈ

ಕನ್ನಡ ನಾಡಿಯನು, ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಕೀರ್ತನೆ, ವೃತ್ತನಾಪಂ, ಸುಲಾದಿ, ಉಗಾಘೋಗಗಳೇಕೆ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕೃತಿಗಳು, ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿಯೆ ಇವೆ. ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮಧ್ವಮತ ಪ್ರಸಾರ,⁴⁰ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಕೃಷ್ಣಲೀಲೆ, ಧರ್ಮಬೋಧೆ, ಭಕ್ತನ ಮನದ ತಳಮಳ, ಹೀಗೆ ವರ್ಗೀಕರಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಂತಾದವನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಅಪರೂಪ ಭಂದಸ್ಸಾದ "ವೃತ್ತನಾಪಂ" ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವುದೂ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಜಾಡಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಂಕುಪಂ ನೀಡುವಂತಿದೆ.

ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಣಾಭಾವ, ಭಕ್ತಿ ಮೂರ್ಧನ್ಯ, ನಿಂದಾಸ್ಮೃತಿ, ಮಧ್ವಮತದ ಸಾತ್ವಿಕತೆ, ಪುರಾಣಪ್ರಜ್ಞೆ, ಹೀಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ.⁴¹ "ಅಂತರಂಗದಲಿ ಹರಿಯ ಕಾಣದವನೇ ಬೆಟ್ಟ ಕಂಡನೆನೊಲ",⁴² "ಪಟ್ಟಿದ ಭುವಿ ಯೊಳಂ ಬಹುದಿನ ಕಳೆದನೊಲ | ಪಟ್ಟಸದೇಶವೆನ್ನೆ",⁴³ "ನಿನ್ನಿಂದ ನಿನ್ನ ದಾಸರಂ ವಿಂಗಿರೋ ಕೃಷ್ಣ",⁴⁴ "ನಂದಕೆಟ್ಟವರಿಲ್ಲವೊ ರಂಗಯ್ಯನ" ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಿವಿಧ ಭಾವ "ಮರಂಗ ಮೊಲ್ಲೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ"⁴⁵ಯೆಂಬ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕನ್ನಡ

ನುಡಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸಹಜ ಮಾರ್ಗವೇ. ಕೃಷ್ಣಲೀಲೆಯ ವಿವಿಧ ಕೀರ್ತನೆಗಳು, ಗೋಪಿಕೆಯರ ವಿರಹ ಗೀತೆ ಭಾಗವತದ ಪ್ರಶ್ನೆ, ಎಲ್ಲವೂ ಎಂಥವರನ್ನೂ ಕವಿತ್ವದಯಗಳಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅವರ ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಾಗಾಭೋಗ : ನಂತಿದೆ .

ಹಾರತದನು⁴⁵ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲ
ಗೋಪಿಜನ ಹಾರನಂದರೆ ಸಾಲದೆ
ಜೋರತ್ನವನು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲ
ಪವನಿತ ಜೋರನಂದರೆ ಸಾಲದೆ
ಕೊರಕ್ಕವನು ಮಾಡಿದ ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲ
ಮಾವನ ಕೊಂದವನಂದರೆ ಸಾಲದೆ
ಪ್ರತಿದಿನ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲ
ಪತಿತ ಪಾಪನಂದರೆ ಸಾಲದೆ
ಇರತಿದ್ದ ಮಹಿಮೆಯೊಳೊಂದನಾದರು ಒಮ್ಮೆ
ಸಂತತ ವನವರ ಸಲಹುವ ಸಿರಿಕೃಷ್ಣ ||

ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಬಳಸುವ ಪ್ರತಿಮಾ ವಿಧಾನ ನಿತ್ಯ ನೋತನವಾದದ್ದು "ಅಳು ಸಾಮಗ್ರಿಯ ಅಸಾರಬಲ ಮಾಡಿ ಕೋಳು ಹೋಗುವ ಮುನ್ನ ಕೋಟಿ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು", "ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಕಳ್ಳರೈವರ ಒಂಧಿ ತಮ್ಮ ವಿಷಯಕ್ಕೊಯ್ಯಿಷ್ಟೆ ಕಂಡು ಜ್ಞಾನ ವೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯ ಎಂದೊದಿಸ ಧರ್ಮಧನವೋಯ್ದರು" ಎಂಬ ಅನೇಕ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು, "ನಮೋ ನಮೋ ಸಿರಿಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಭೋಪ ಮುಕುತಿ ಕಣ್ಣಿಕೆಯ ಮುದುಮೆಯ ವಾದ್ಯ ಘೋಷ" ಎಂಬ ಧ್ವನಿಾತ್ಮಕ ಪ್ರತಿಮೆ, ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವ ಕಾವ್ಯಸತ್ವದೇ ಬೆರಳು ಮಾಡಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೋಳೆಯ ಪಾತ್ರವಿರುವಂತೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳು. ಕೆಲವೆಡೆ ಅಳ, ಕೆಲವೆಡೆ ಗಹನ, ಕೆಲವೆಡೆ ವಿಸ್ತಾರ, ಹೀಗೆ⁴⁶ "ಕಾವ್ಯದ ಫಲ ಅನಂದ ಹಾಗೂ ಎಂದಾದರೆ ವ್ಯಾಸರಾಯನ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಈ ಎರಡನ್ನೂ ನೀಡು ತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಬಹುದು" ಎಂಬ ಮಾತು ಗದಾಚಾರ್ಯ. ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ "ಕನ್ನಡದ ಜಾಯಮಾಪಕಿ"⁴⁷ ಒಗ್ಗುವ ವ್ಯಾಕರಣ ಹಿತ ವಾಗಿದೆ . ಲಲಿಮಿತ" ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗ.....ಧನಾಸಕ್ತವಾದ್ದು ನೋಟಿಸುವ ಆ ರೀತಿ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ.

¹ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಹರಿದಾಸಕೂಟ. ವ್ಯಾಸಕೂಟಗಳ ಸಮನ್ವಯ ಸಾಧಕರು. ವ್ಯಾಸಕೂಟದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಅವರ ಸ್ಥಿರ ಕೊಡುಗೆ ಇರುವಂತೆಯೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸಕೂಟದ ಬೆಳೆವಿಗೆ ಪೂರ್ವಕ, ಪ್ರೇರಕ, ಉತ್ತೇಜಕ ಆದ ಸೋಗ

ಸಾದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ವಿಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಪುರಂದರದಾಸರಂಥ ಹರಿವಾಸ ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಕನಕದಾಸ ರಂಥ ಉನ್ನತ ಅನುಭಾವಿಗಳನ್ನು ವಾದಿರಾಂ ರಂಥ ಜ್ಞಾನಿದಾಳಪ್ರಿಯರನ್ನು, ವಿಜಯೇಂದ್ರರಂಥ ಮೆಧ್ವನಿವ್ಯರನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ, ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಚೇತನವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾಸ ರಾಯರ ಪ್ರಭಾವವಿದ್ದರೂ ಕನಕದಾಸರು ಸ್ವತಂತ್ರರ ಎಂಬುದು ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಾದರೂ ಗುರುವಿನ ಪ್ರಭಾವ ಇಲ್ಲದಿಲ್ಲ. "ದಾಸಕೂಟ"ವೆದ** ಪ್ರಾಣೀಶ ವಿರಲರ (೧೯ನೇ) ಕೀರ್ತನೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಬಂದರೂ ಹರಿವಾಸ ಪರಂಪರೆ. ಗೋಪಿಯನ್ನು ಒಕ್ಕೂಡಿಸಿ, ಸಂಘಟಿಸಿದ್ದು ವ್ಯಾಸರಾಯರು (ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು.) ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರು ಎಷ್ಟು ಮುಖ್ಯರೂ ದಾಸಕೂಟದವರೂ ಅಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯರು. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವರು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಂದಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಭವರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ವಾದಿರಾಜರು, ರಾಘವೇಂದ್ರರಲ್ಲಿ ಇದು ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ಪಂಥರಿ ಗೆಯೆ ವಿರಲಭಕ್ತಿ, ವಿರಲೋದಾಸನೆ, ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಂದ ತುಂಬ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವ ದೊರೆಯಿತು. ಎರಡೂ ಬಾಡದವರು ಪರಸ್ಪರ ಭೇದಿಸುವುದೇ ಆಗಿರಿ, ಅವರ್ಜನ ಮೂಡು ವುದೇ ಆಗಿರಿ, ನವೆಯಲು ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಅವಕಾಶದೀಯದೆ ಎರಡರ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರು. ಹರಿವಾಸಕೂಟದ ದಾಸರು ಲೋಕನೀತಿಯನ್ನು ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತರಿಸಿ ದಂತೆಯೆ, ದಾಸಕೂಟದ ಮೂಲಕ ಡಂಭಾಚಾರ, ಶುಷ್ಕ ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಅಲ್ಲಗಳೆದರು. ನೀತಿ-ಧರ್ಮವನ್ನೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದರು. ವೇದಾಗಮಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಸರಳ ಕನ್ನಡ ನುಡಿಗೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರು. ಪ್ರಾಕೃತ ಎಂದು ಅವಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ ಕನ್ನಡ ನುಡಿಗೆ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ ಇದೆ ಎಂದು ಹರಿದಾಸಕೂಟ ತೋರಿಸಿತು. ಅವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅಧಿಕೃತವಾದ್ದೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಹಾಕಿದರು" ಎಂಬ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ ಕಾರರ ಮಾತನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಹರಿವಾಸಕೂಟಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕಾರ ಹಾಡಿದರೆ, ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಅದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕೃತ ಮಂತ್ರದೊತ್ತಿದರು.

ವಾದಿರಾಜರು (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೮೦-೧೬೦೦)

ವಾದಿರಾಜರ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ ಕುಂಭಾಸಿಯ ಬಳಿ ಇರುವ ಹೊವಿನಕೆರೆ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮ. ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿವ ಕುಂದಾಪುರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೊಂದು ಕುಂಭಾಸಿ, ಅನೂಚ್ಛ ಎಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅದ ವಿಷಯಕ ಕ್ಷೇತ್ರ. ವಾದಿರಾಜರು ತುಳು ಮಾತನಾಡುವ ಶಿವಳ್ಳಿಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಟುಂಬದಿಂದ ಬಂದವರು ತಂದೆ ರಾಮೂಚಾರ್ಯ, ನಾಮವೇದಿ, ತಾಯಿ ಗೌರಮ್ಮ.

ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಸೋದರರಾದ ವಿಷ್ಣುಶೀರ್ಘರಂಬವರು ಉಡುಪಿಯ ಅಪ್ಪ ಮಠಗಳ ಪ್ರಸಿ ಸೋದೆ ಮಠದ ಪೀಠಿಗೆ ಮೂಲಭೂತರು. ವಾದಿರಾಜರ ಜನನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೋದೆ ಮಠದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಶೀರ್ಘರಿಂದ ಹದಿನೇಳನೆಯವರಾದ ಪಾಗೀಶಶೀರ್ಘರು ಪೀಠಸ್ಥರಾಗಿದ್ದರು. ಆಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನಾರಿಸುವ ಹವಣಿಕೆ ಅವರದು. ಹೂದಿನಿಕೆಯ ರಾಮೂಚಾರ್ಯ ದಂಪತಿಗಳನ್ನು ಅಶೀರ್ವದಿಸಿದ ವಾಗೀಶರು, ಅವರ

ಮೊದಲ ಮಗನನ್ನು ತಮಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ ನುಡಿದರು. ದಂಪತಿಗಳು ಬಡವ ರಾದರೂ ಆಗ್ನಿ ಅವರಿಗನ್ನಿಸಿದ್ದು ಹುಟ್ಟುವ ಒಬ್ಬ ಮಗನನ್ನೂ ಸ್ವಾಮ್ಯತೆಯಾಗಿಸಿದರೆ ಮುಂದೆ ತಮಗೆ ಯಾರು ದಿಕ್ಕು? ಎಂಬುದು. ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗಿಂತ ಆರ್ಥ ಆಗದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಒಂದೇ ಮಾತು ನುಡಿದದ್ದು : "ನಿನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೆ ನಿನ್ನ ಮಗ ಅವರು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ?" ರಾಮಾಚಾರ್ಯ ಎನೂ ಬದಲಾಡಲಿಲ್ಲ. ವಾದಿರಾಜರು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ. ದ್ವಾದಶಿಯ ಪಾರ್ವತಿ ಉಟಕ್ಕೊಂದು ಗಂಧ ಕುಳಿತ ಸಂತರ ಮನೆಯ ಹೊದಗಾಣ ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆಗೆ ದಳ ನುಗ್ಗಿದಾಗ ಅದನ್ನೋಡಿಸಲು ಬಂದ ತುಂಬು ಬೂರಿ ಗೌರಮ್ಮನಿಗೆ ಗದ್ದೆ ದಾಟಿದ ಸಂತರದ ಗಿಡಗಾಡಿನ ಬಯಲಲ್ಲ ಪುಸಪವಾಯಿತು, ಮಾಗೀಶರ ಕೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಕೀತ ಅಡಗಿತ್ತೇನೋ ಎಂತ. ಈಗ ರಾಮಾಚಾರ್ಯ ದಂಪತಿಗಳು ಅಡಿದ ನುಡಿಗೆ ಬದ್ಧರಾಗಬೇಕಾಯ್ತು. ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದ ಮಾಗೀಶತೀರ್ಥರು ಬಂದು ಮಗುವನ್ನು ನೋಡಿ, "ರಾಮಾಚಾರ್ಯ ಈಗಿನೆನ್ನೂವಿ ? ಇವನು ದೇವರ ಮಗನಿದ್ದಾನೆ. ಇವನಿಗೆ ಭೂವರಾಹನೆಂದೆ ಹೆಸರಿರು" ಎಂದು ಆಶೀರ್ವಚನ. ವಾದಿ ರಾಜರು ಜನಿಸಿದ ಕಾಲ ಶಾ. ಶ. ೧೪೦೨ರ ಶಾವರಿ ಸಂವತ್ಸರವೆಂದು ಸೋದ ಮಂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. * ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೮೦.

ಬಾಲಕ ಬೆಳೆದಂತೆ ಉಪನಯನ ಎಲ್ಲ ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿತು. ಭೂವ ರಾಹ, ಸುವಂವೇದ, ಕಾಮ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಪರಿಣತಿ ಪಡೆದ. ವಿದ್ಯೆ, ವಾಕ್ಯಬಿತ್ತಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಗೀಶತೀರ್ಥರಿಂದ ಹಯಗ್ರೀವ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶ ಪಡೆದು, ಕರೀಣ ಸಾಧನೆಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ. ಮಾಗೀಶತೀರ್ಥರು, ಭೂವರಾಹನನ್ನು ಮರದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ ಕೊಂಡು, ತಮ್ಮ ಹಿರಿಯ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾವಿಧಿತಿರ್ಥರೆಂಬವರ ಬಳಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವರ್ಷ ವ್ಯಾಸಂಗ, ಅನಂತರ ವಿದ್ಯಾ ವಿಧಿತಿರ್ಥರು ವೃಂದಾವನಸ್ಥರಾಗಲು, ಮರಳಿ ಮಾಗೀಶರ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು, ಅವರಿಂದ ಸನ್ಯಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದ. ಆಗಲೆ ಗುರುಗಳು, ಭೂವರಾಹನಿಗೆ, 'ವಾದಿರಾಜ'ನೆಂಬ ಆಶ್ರಮನಾಮವಿತ್ತು. ವಾದಿರಾಜರು ಹೆಸರಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವಾದಿಗಳ ರಾಜನೆ ಆದರು. ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ, ಮಾಗೀಶರು ಬೃಂದಾವನಸ್ಥರಾದ ಸಂತರ, ವಾದಿರಾಜರು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ವಿಜಯನಗರದ ವ್ಯಾಸರಾಯರಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರು. ವ್ಯಾಸ ರಾಯರು ಆಗ್ನಿ ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಉಪದೇಶ ಕ್ರಮ, ಪುಕ್ತಿವಾದಿ ಗಳೊಡನೆ ವಿಂಡಿಸುವ ವಾದಕ್ರಮ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವಾದಿರಾಜರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿದಂ ದಲ್ಲದೆ ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯನ್ನೂ ತೋರಿಸಿದರು. ವಾದಿರಾಜರ ವಿದ್ಯಾಪ್ರೌಢಿಮೆ, ಮಾಗ್ನಿ ತೆಗೆದ ವಿಜಯನಗರದ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ "ಪ್ರಸಂಗಾಭರಣ ತೀರ್ಥ" ರೆಂದು ಕರೆದ. ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯರಾದ ವಿಜಯೇಂದ್ರರೂ ಅಂಥದೆ ಮಾಡಿತ್ತು. ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಬಳಿ ವಿದ್ಯಾವ್ಯಾಸಂಗ ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡು, ಅವರಿಂದ "ವ್ಯಾಸವಂಶೀಕೆ" ಗಳನ್ನು ಪಾರಿತೋಷಕ ಆಗಿ ಪಡೆದ ವಾದಿರಾಜರು

ಮರಳಿ ಬಂದದ್ದು ಕಾಣಿಸಿ. ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮಂವೊಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದುದಲ್ಲದೆ, ಸೋದೆಯ ಮೂಲ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ವಾದಿರಾಜರು ೧೨೦ ವರ್ಷಗಳ ನಿದಿದಾದ ಬದುಕು : ಅವರು ಸತರೀರರಾಯ ವೃಂದಾವಸ್ಥೆ ರಾದದ್ದು ೧೬೦೦ರಲ್ಲಿ ಶಾರ್ವರಿ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಸೋದ ಮಂದ ದಾವಿಲೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ವಾದಿರಾಜರು ನೆಲೆಸಿದ ಸೋದೆಯ ಅರಸಪ್ರಸಾದೇಶ ಗುರುಗಳ ಒಗ್ಗಿ ವಿಶೇಷ ಗೌರವವಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ಅನೇಕ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿರುವ ದಾವಿಲೆ ಇವೆ.^{೧೧} ವಾದಿರಾಜರು ಇಡೀ ಭಾರತವನ್ನು ಮೂರು ಸಲ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡಿದರು. ಸೋದೆ, ಬೀಳಗಿ, ಕೆಳದಿ, ಕೊಡಗು ಅಲ್ಲದೆ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಸಲ ಸಂಚರಿಸಿದರು. ಈ ಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಲ್ಲಿ ಭೂತಾರಾಧನೆ ಪ್ರಚಲಿತ ಆಗಿತ್ತು. ವಿದ್ಯಾವಂತರು ಜೈನ-ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮಾವಲಂಬಿಗಳ ಹೆಚ್ಚು ಅದ್ವೈತ ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥರೂ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸ್ವತಃ ವಾದಿರಾಜರೇ ಸಮರ್ಥಗಾರರು, ತತ್ವಬೋಧಕರಾದರು.

ಇದಿಷ್ಟು ವಾದಿರಾಜರ ಇವರ ಜೀವನ. ಆದರೆ ಅವರು ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಪದದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯವರೆಂದೂ ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿರುವುದು, ಅವರಿಗಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾ ಪ್ರೌಢಿಮೆ, ಕವಿಜ್ಞಾನಯ ಕವಿತಾಕೃತಿ, ಪರಿದಾಸಕೂಟವನ್ನು ಭೋಜಿಸಿ ಬೆಳೆಸುವ ಪರಿಭಕ್ತಿ ವಾದಿ-ಪ್ರತಿವಾದಿ ಮಂಡನ-ಖಂಡನ, ಸದಾಜನ ಸುಧಾರಣಾ ಮನೋಧರ್ಮ ದಿಂದ, ಅವರು ಪ್ರಗಲ್ಬ ವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿದ್ದರು.^{೧೨} ಜನಸಂಘಟಿತರು ಹಾಗೂ ಪ್ರಸಾದಿತ ಕವಿ(ಸಂಸ್ಕೃತ-ಕನ್ನಡಗಳೆರಡರಲ್ಲೂ), ಮಧ್ವನಿಷ್ಠರು, ಕೆಲವಾರು ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ಸಾಧನೆಯ ವಿಷಯವು ಬೋಟ ನೀಡಬಹುದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ :

ಸಂಸ್ಕೃತ-ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೌಢಿಮೆ ಇವರ ಕೃತಿಗಳ ಅವಲೋಕನದಿಂದಲೇ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಸುಮಾರು ೧೦೫ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿರುವುದನ್ನೇನಿಸಿ.^{೧೩} ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸುವಂಥವು : ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳು : ಯಂತ್ರ ಮೃದ್ಧಿಕಾ, ರಂತ್ರಿಣೀಶ ವಿಜಯ (ಕಾವ್ಯ) ವೃತ್ತಸಂಗ್ರಹ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ಟೀಕೆಗಳು, ನ್ಯಾಯ, ಸುಧಾಕೃತಿ ಬರೆದಿರುವ ಗುರ್ಮರ್ಥ ಟೀಕೆ, ತತ್ತ್ವ ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ ಗುರ್ಮರ್ಥದೀಪಿಕಾ : ಈಶಾವಾಸ್ಯಕೀನ ಕೈತರ್ರೀಯ ಉಪನಿಷತ್ ಒಗ್ಗಿ ಬರೆದಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ಬರೆದ "ಲಕ್ಷಾಭರಣ" ಟೀಕೆ^{೧೪}. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ವಾದಿರಾಜರು ಕವಿಯಾಗಿ, ಕೀರ್ತನಕಾರರಾಗಿ, ಮಹಾ ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸುತ್ತಲೇ ಮಹಾಕವಿಯಾಗಿಯೂ ಮೆರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಅನೇಕ ಕೀರ್ತನೆಗಳು, ಅವರ ಆಡುನಡಿಯಾದ ತುಳುವಿನಲ್ಲೂ ಇವೆ^{೧೫} ವಾದಿರಾಜರ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿ, ಸ್ತೋತ್ರಗಳೆಂದು ಮೂರು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳೆ ಹದಿನೇಳು. ಇವೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವಂಥವು. ದ್ವೈತಮತದ ತತ್ತ್ವ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಗ್ರಂಥಗಳು, "ತತ್ತ್ವಮು" ಮುಂತಾದಂಥವುಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೀಗೆ ವಾದಿರಾಜರ ವಿವಿಧ ಹಲವಾರು ಶಾಖೆ

ಗಳಲ್ಲಿ ವಿಜೃಂಭಿಸಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ಅವರು ರಚಿಸಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಹಾಭಾರತ ಬಾರ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ (ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಮ) ಕೂಡ ಶುಂಬ ಸಹಾಯಕ ಆಗಿದೆ ; ಇವಲ್ಲದೆ ಮಧ್ಯಾಹಾರ್ಯರು ಬರೆದಿರುವ "ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ" ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ "ಭಾವ ಪ್ರಕಾಶಿಕಾ" ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಾದಿರಾಜರ ಕಾವ್ಯಸಂಪತ್ತಿ "ರಂತ್ಸೀನೀಶ ವಿಜಯ"ದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪದಿನೇಟು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪದಿನೇಟು ಸರ್ಗದ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ವಿರಚಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಸದ್ಭಕ್ತನಲ್ಲಿ ಮನಃ ಕವಿಯ "ಶಿಶುಮಾಲವಧ"ವೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ಆಗುವಾಗ ವಾದಿರಾಜರು ಈ ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿ ವಿದ್ಯಾಸ್ವಾಮ್ಯರಾದರೆಂದು ಅವರ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ತಾವು ಸಂಚಾರ ಮಾಡಿದ ಶೀರ್ಧಗೃಹ್ಣಿ, ಉತ್ತರ-ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ದಿವ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರ, ಭಾರತದ ಪ್ರಮುಖ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇರುವ ಕೃತಿಯೊಂದನ್ನು ವಾದಿರಾಜರು ರಚಿಸಿ ರಚಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ "ಶೀರ್ಧಪ್ರಬಂಧ"ವೆಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ವಾದಿರಾಜರ "ವೈಕುಂಠ ವರ್ಣನೆ", "ಲಕ್ಷ್ಮೀತೋಭಾಷೆ" ಕೀಚಕನ ಪಥೆ ಕುರಿತ "ಭೀಮನೀನ ಕಾಮಿನಿಯಾದನು" ಎಂಬ ಕೃತಿ, ಕೀರ್ತನೆ, ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗ, ತುಳುಭಾಷೆಯ ದೇವರನಾವಗಳು, ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಸಾಧನೆಗೆ ದ್ಯೋತಕಗಳಾಗಿವೆ. ವಾದಿರಾಜರ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಮಾಧ್ವರು ಮನೆ ಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಪದ್ಧತಿಯಿತ್ತು. ಅವರ ಕವಿತೆಯ ಧಾಟಿ ಜಾನಪದ ಸೊಗಡು, ಕವಿತಾ ಸೌಂದರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆ :

ದಂಭಾಚಾರಕ್ಕೆ :

ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಿಗಿಂತ ದಂಭದಿಂದಲಿ
ಹೆಮ್ಮೆಗಾಗಿಯೆ ಮಾತಿ ಬಳಸುವ
ನಿರ್ಮಲಾತ್ಮಕ ನಾಮ ನಿಂದಿಸಿ
ಬೊಮ್ಮ ರಕ್ತಪವೈ ತುದಿಯಲಿ
ಚಿಕ್ಕಯ ಶ್ರೀ ಪಯವವನನ
ಒಮ್ಮೆಯಾದರು ನೆನೆಯದ⁵⁴ (ಸುಳಾದಿ)

ಕವಿತಾ ಜಾಣ್ಮೆ ಸುಸ್ತೆವತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿರರ್ಥಕ್ಕೆ :

ಕುಂಬರ ಪೆಂಪ್ಪನೆ ಬಾರೊ ಮಂಜುಳ ಭಾಷೆ ಬಾರೊ
ಅಂಜುವ ಮಾನಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡರಪರಿ ಬಾರೊ
ಸಂಜೆಯ ತೋರಿಸಿ ಧನೇಶವನನ ಕಾಯ್ದು ಪನೆ ಬಾರೊ ನಿ
ರಂಜನ ಪೆಂಪ್ಪನವನ ರಂಜಿತ ತೋರಿ ಬಾರಯ್ಯ⁵⁵

ದಿವ್ಯ ಸಾಲೆ ರಂಗದಿವ್ಯಸಾಲೆ : ದಿವ್ಯ ಸಾಲನ್ನಿರೂಗೋಮುಕ್ತಳೆಲ್ಲ ಪಿರೆದು ||೨||
 ಗೋಪಾಲಗವೇರ (ಮೇಲೆ) ಒಪ್ಪಿ ಭವ್ಯ ಸೂಸಿತ ||೩||
 ಶಂಖವಾಸ ಕೊಳಲು ಭೇರಿ ವೈಂಕದಿ ಪಂಚಮವಾದ್ಯದಿ
 ಅಂಕವತ್ಸಲನ ನಿರಾಕಂಠದಿಂದ (ಹಿಡಿದ) ಒಪ್ಪಿ ||

ಎರಳೆಗಣ್ಣಿನ ಬಾಲೇರು ಹರಪದಿಂದ ಬಂದು ನಿಂತು
 ಪರದ ಕೀಕಪನ ಮೇಲೆ ಪರಿದು ಸೂಸಿ ಭವ್ಯವಾ

ಈಶ್ವರನ ಸ್ತುತಿ :

ಭವಳ ಗಂಗಯು ಗಂಗಾಭರ ಮಹಾರಿಗಿ ಮಾ—
 ಭವನ ತೋರಿಸ್ಸೆಯು ಗುರುತುರೋತ್ತರಗೆ

.....
 ಬೆಳ್ಳಿ ಪ್ರಸನ್ನ ಸ್ತ್ರೀ ಹಯಪದನವ್ವ
 ಅನುದಿಳ ನಿನವಂತೆ ಮಾಡೂ ನೀನಿನ್ನ
 ಅನ್ಯರಪರಯೋ ಗುರುಮೆಂಬ ನಿನ್ನ
 ಇನ್ನಾದರು ಪರಿಯ ತೋರೂ ಮುಕ್ತಗ್ನ || ೩ ||

ಇದರೊಂದಿಗೆ, ಬೇಲೂರಿನ ಸ್ತ್ರೀ ವೈಕುಂಠದಾಸರನ್ನು ಹೋಗಳುವ ಕೀರ್ತನ, "ಸುವ್ರಿ
 ಸುವ್ರಿ ನಮ್ಮ ಸ್ತ್ರೀರವೋಗಿ ಸುವ್ರಿ"—ಎಂಬ ಪ್ರಿವದಿಗಳು, ಸ್ತುತ್ಯಪದ, (ಪಟ್ಟಿದಿ)
 ಸ್ತ್ರೀರಂಗಾಭಯ್ಯಾಂ ಕುದುರೆಯೇರಿ ಬರುವ ವೈಕುಂಠಯ ವರ್ಣನೆಯ ವಿವರ, ದೇವರ
 ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಹನ ತಂದೊಪ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನೂ ವಾದಿರಾಜರ ಕಣ್ಣು
 ಗವೊಸಿದೆ ಇಲ್ಲಿ. ಅದು ಕವಿಕಣ್ಣು, ಹಾಗೂ ರುಪವ್ರದಯಯ ಕಣ್ಣು :

ಪಟ್ಟಿನೆ ಹೆಸರು ಬೇಳೆ ಹಾಲು ಕೆನೆಗಳು
 ಮುಟ್ಟಿತಂದ ಕೆನೆಮೊಸರು ಮೀಸಲು ಬೆಳ್ಳಿಯು
 ಅಪ್ಪನುಪ್ಪದಿ ಪಕ್ಕವಾದ ಅತಿರಸ ಹುಗ್ಗಿಗಳು
 ಮೆಟ್ಟಿ ಉಂಡು ಪಾನಕ ನೀರುಮುಟ್ಟಿಗಳು ||

ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಮನದಲ್ಲಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಒಂದು ನಿಬ್ಬಂತ್ಯದ :

ಈಶ್ವರನ ಸ್ತ್ರೀಹರಯ ಮೋಹಿನೀ ರೂಪವನ್ನ ಕಂಡು ಮರಣಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಿತ್ತಿ
 ಸಂತ ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆ, ಅವರ ಐರೋಪನಾ ನೈವುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ :

ತೆಂಗಿನ ತೆಂಗಿನಿಂದ ನಿಂಬೆ ಹಿಟ್ಟಿನಿಂದ
 ಹೊಂಬಾಳೆ ಅಡಿಕೆ ಬಣ್ಣಗಳು
 ಹೊಂಬಾಳೆ ಅಡಿಕೆ ಬಣ್ಣದೊಳಗಿಂದ
 ರೋಷಿಯ ನಂದಿ ಹರಿದುಕೊಂಡ

ಅಕ್ಕಿವಿಲ್ಲದೆ ಅಕ್ಕಿವಿಲ್ಲದೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನೋಡೋಳು
 ಕನ್ನಡಕ್ಕಿ ಕಾಪು ಹೊನ್ನೋಳು
 ಬೊಮ್ಮನ ಮಗನ ಮರುಳು ಮಾಡಿದನೆಂದಳು

ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಾದಿರಾಜರ ಕವಿತ್ವದಯೆ, ಜಾನಪದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ
 ಸಹಜ ವರ್ಣನೆ ಎಲ್ಲ ಮಂಡಗಿಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ. ವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ,
 ಅವರ ಲೋಕಾನಂದವ ಕುರಿತ ನುಡಿಮಂತ್ರಗಳೂ, ಇನ್ನೂ ಮಂಥನತತ್ತ್ವ, ತಾತ್ವಿಕ
 ಮೌಲ್ಯವನ್ನಂತೂ ಅವರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಪರಿವರ್ತನೆಯಾದ ಕಿರಿದು ಭೂಮಿತಿರು
 ಪರಿವರ್ತನೆಯಾದ ಭೂಮಿತಿರು
 ಇರುಳುಹೊಳೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ಬದಲಾದುದುಕೊಂಡ ಕೂಡದಿರೋ
 ಬದಲಾದ ಕೀರ್ತಿಯ ನೇಮದ ಬದಲಿರು
 ಪರಿವರ್ತನೆಯಾದ ಎಂದಿರುಪ್ಪಳಿರು
 ಗುರುಮುಖದಿಂದ ಸತ್ಯಾತ್ಮ ಪರಾಣವ ನಿರುತದಿ ಕೇಳು ||

ಇದು ಅವರ ಪರಿಮಿತ ಪಾಠ್ಯಕ್ಕಿ ಸಣ್ಣ ಉದಾಹರಣೆಯಷ್ಟೆ ವಾದಿರಾಜರ ಪಾಸ್ತಿ
 ಲಾಸಕ್ತಿ ಅವರೇ ಸಾಟಿ. ಹನುಮಂತ^{೧೧} ಶರಧಿದಾಟಿ ಲಂಕಾದಹನ ಗೈದ ಸಂದರಕಾಂಡ
 ನಿರೂಪಣೆ, ವಾದಿರಾಜರ ಕಥನ ಕವನ ಕುಶಲತೆಯನ್ನೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಲೋಕದ
 ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದ ಹೊದ ಗುಣವನ್ನೂ ಇವರು ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಾರೆ :

ಹೊದೇ ನಿಷ್ಕಯ ಗುಣವು ಹುಟ್ಟಿವೆಯ್ಯು || ಪ ||

ಹೊದಿಲ್ಲದವನೊಬ್ಬ ಹೊದಿಕೆ ಕಡೆಯಯ್ಯು . || ೨೭ ||

ಹೊದವನ್ನೂ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮಾಡಿಸುತ್ತದೆ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆಸುತ್ತದೆ. ಕುಲೇಷ್ವರನು
 ತೋರಿಸಬಲ್ಲದಂ. "ಸುರವರಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನನನಿಸುವಿ, ಅರಿಯದ ಸುರನ ಅರಿತವನನಿ
 ಸುವಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭಕ್ತೋಪದೇಶ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ನುಡಿ "ಸರ್ವೇ ಗುಣಾಃ ಕಾಂತನ
 ಮಾತ್ರಯೋನ್ಮೀ" ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ. ಸಹನೆ, ತಾಳ್ಮೆಯ ಬೆಲೆ ವಾದಿರಾಜರು ತುಂಬ ಅಳವಾಗಿ

ಬಲ್ಲರನ್ನೆಲ್ಲಾ, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕೀರ್ತನೆ "ತಾಳುವಿಕೆಗಿಂತ ತಪವು ಇಲ್ಲ. ಕೀಳುಬುದ್ಧಿಗೆ ಹೇಳುವೆನು ಸೊಲ್ಲ" ಸಾಕ್ಷಿ. ಸಂಯಮದ ತಪಸ್ಸು, ದಂಡಿಸಿನಿಂದ ಕೇಡು, "ವಗ್ಗುವವರ ಮುಂದೆ ಮಕ್ಕರಿನದೆ ತಾಳು", ಎನ್ನುತ್ತ, "ಉಕ್ಕೊ ಹಾಲಿಗೆ ನೀರ ನಿಕ್ಕುಮಂದಿ ತಾಳು" ಎಂಬ ದಿನನಿತ್ಯದ ಪರಿಯನ್ನೂ ಹೇಳಿ ತಿಳುವನ್ನು ಮೊಗ ಮೊಗದು ನೀಡುತ್ತಾರ. ಅವರ ಲೋಕಾನುಭವಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಸೂಕ್ತಿಗಳಂಥ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸುವುದು- "ಉಂಡು ಸುಖ ಅಲ್ಲ, ಉಟ್ಟುತೊಟ್ಟು ಪರಿಣಾಮ ಇಲ್ಲ", "ದಂಡುನಾಯಿಯಂತೆ ಮನೆ ಮನೆಗಳ ತಿರುಗಿ ಕಿಟ್ಟ", "ತಾಯಿ ಮಾರಿ ತೊತ್ತ ಕೊಂಬ ಪಾಪುರ", "ಡಿಕ್ಕಿ ರಾಯನ ಕಂಡು ಪುಲ್ಲಿಗೆಯ ಬೇಡುವರ?", "ಈ ಗಾಳಿದೀವ ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ", "ಮಾರಿ ಹೆಬ್ಬದ ಕುರಿಯು ತೋರಣವ ಮೆಲುವಂತೆ" ಇವೆಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮೆಲುವು ಹಾಕುವಂಥವು, ಕಣ್ಣೆದುರಲ್ಲಿ ನಡೆವಂಥವು. ಅನುಭವ ಅಗಮಂಥವೂ ಕೂಡ. ವಾದಿ ರಾಜರ "ಗುಂಡಕ್ಕಿಯೆ" ಅಂಥದೆ ಒಂದು ಸಂಗೀತಪ್ರಧಾನ ಹಾಗೂ ಅನ್ಯವಂತ ಖಂಡನ-ಸ್ವಮತ ಮಂಡನ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಕೃತಿ. ಹರಿಸವೋತ್ತಮನಾರ, ಸ್ವಪ್ನಪದ ಕೂಡ ಇದೇ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಅದ್ವೈತ ಮತ ಖಂಡನೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಇದೆ. ಭಕ್ತಿಯಂತ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ತಿರುಪತಿಯ ಪ್ರೀತಿವಾಸನನ್ನು ಕುರಿತ ಸ್ಮೃತಿ ಎಂಥವರ ಮನವನ್ನೂ ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವ ಭಾವಗೀತೆಯಾಗಿದೆ **

ವಾದಿರಾಜರ ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಅವರು ಅಂದು-ಐದು ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದೆ-ನಡೆದ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣಾ ಕಾರ್ಯ ಮರೆತರೆ ನಾವು ಹರಿಹರ ಅಂದೋಲನದ ಗತಿ ಸೂಚಿಸುವುದನ್ನೂ ಮರೆತುಕೊಂಡಿರುತ್ತೇವೆ. ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೋಟ-ಕೋಟಿ ರೈರಗಳ ಸ್ವಾರ್ಥ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ವಿವಾದ ಪರಿಹರಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಮಧ್ಯ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡುದು,** ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸೊನಗಾರರನ್ನು (ಸ್ವರ್ಣ ಕಾರರು-ಅಕ್ಕಸಾರಿಗರು) ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದು ಒಂದು ಶ್ರಾಂತಿಯ. ಅಲ್ಲಿನ ಗೌಡಸಾರಸ್ವತರನ್ನು ಮಾಧ್ವ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದುದು ತುಳು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಮ್ಯ-ಕೀಳು ಮಗಾದವರನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡವರಿಗಾಗಿ ಅನೇಕ ದೇವರನಾಹು ರಚಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಅನಗ್ರಹಿಸಿದುದು ಇವುಗಳೆಂದು ವಾದಿರಾಜರ ಕೆಲವು ಸುಧಾರಣೆಗಳು. ಇದಲ್ಲದೆ ಉಡುಪಿಯ ಪರ್ವತ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಆಗ್ನೇಯದಿಂದ ತಿರುಗಿಸಿ ಎರಡು ಮರ್ಘಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಆಗಮಂತ ಮಾಡಿ, ಆ ಉಳಿದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವರು ವ್ರವಾಸ ಮಾಡಿ ಶಿಷ್ಯಾರ್ಜನೆ, ಮಾದಲಮಾತ ನೀಡಿದ್ದು ಒಂದು ಮಾರ್ಪಾಡು, ಉಡುಪಿಯ ಅನಂತೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರಮೌಳೀಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳ ಒಡೆತನವಾಗುವವರಲ್ಲಿದ್ದ ಒಳಕಾಲದ ವಿವಾದ ಶಾಂತಿಯಂತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಗೆಹರಿಸಿದ್ದು, ಸೋದೆ ಪಾಣಕಶ್ವೇತಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರತಿಮೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ, ಸೋದೆಯಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ರಥಾಕಾರದ ಶಿಲ್ಪವುಳ್ಳ** ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ, ಧವಳಗಂಗಾ ಸರಸ್ಸಿನ

ನಿರ್ಮಾಣ, ಹೀಗೆ ಅವರ ಕಾರ್ಯಗಳೆನಿಸಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಮನೋಧರ್ಮವೆ ಅಲ್ಲದೆ ದೂರದೃಷ್ಟಿಯ ಸುಧಾರಣಾ ಮನೋಧರ್ಮವೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ವಾದಿರಾಜರಿಗೆ ಹಯಗ್ರೀವರೋಲಿದಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೃತ್ತಂತ ಆಗಿರುವುದು, ಅವರಿಗೆ ಪ್ರತಿ ದಿನವೂ ಹಯಮೂವಿರೂಪ ದೇವರಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅವರು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ "ಹಯಗ್ರೀವ" (ಕಡಲೆ ಹೂರಣ, ಪ್ರಸಾದ ವಸ್ತು ಮುಂತಾದವು) : ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ ಉಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ; ಆ ಶೇಷವನ್ನು ಅವರು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಪದ್ಧತಿ. ಒಮ್ಮೆ ಅದಿಗಿರುವವನು ಕಡಲೆ ಹೂರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷ ಬೆರೆಸಲು, ಅಂದು ಹಯಗ್ರೀವನು ವಾದಿರಾಜನನ್ನೂ ಉಳಿಸದೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಭೂಷಿಸಿದನು. ಆಗ ಗುರುಗಳು ಕಾರಣವನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ, ನಿಜಾಂಶ ತಿಳಿಯಿತು ಹಾಗೂ ಹಯಗ್ರೀವದೇವರ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಕಾಣುವ ಕಪ್ಪು ಕೆರೆ, ವಿಷಪ್ರಯೋಗ ಆದದ್ದರ ಗುರುತೇನು ಸಾರುವ ಕಥೆಯಿದೆ. ವಾದಿರಾಜರು ಆಗ ಉದ್ಭಾವರದ (ಆಗ್ನಿ ಉದಯಪುರ) ಒಳಿ "ಗ.ಳ್ಳಿ"ದ (ಬದನೆಕಾಯಿಯ ಒಂದು ಪಾತಿ) ಕಾಯಿಗಳ ಶಾಖೆ ವನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಇತ್ತು. ಅನಂತರ ಇಡೀ ತರೀರೂವರಿದ್ದ ನಂಜು ಕೆಡೆವೆ ಯಾಯಿತೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಗಲ್ಲೆಲ್ಲ ಭಕ್ತಿ ಪವಾಡ ಕಂಡು ಒಂದರೂ ವಾದಿರಾಜರಿಗೆ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅಭಿಮಾನ, ಗೌರವ ವ್ಯಕ್ತ ಆಗುತ್ತದೆ.

ವಾದಿರಾಜರು ಉತ್ತಮ ವಾಗ್ಮಿಗಳೆಂದು ಮೊದಲೆ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಸಮಕಾಲೀನರಾಗಲಿ, ಹಿರಿಗಳಾಗಲಿ, ಅನೇಕ 'ವಿದ್ವಾಂಸರೊಡನೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಸಿದ್ದುಂಟು. ವ್ಯಾಸರಾಜರ ವ್ಯಾಯಾಮ್ಯತೆಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆದ (ಕಂಟಕೋದ್ಧಾರಕ) ಪಾಂಡುರಂಗಿ ಅನಂದಭಟ್ಟನೆಂಬಾತ ಇವರ ಸಮಕಾಲೀನ. ಒಮ್ಮೆ ಗುರುಗಳು ಪರ್ಯಾಯದ ಮಂಜೂಷಾಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮೇಲೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅದ್ವೈತ ವಿದ್ವಾಂಸ ರೊಬ್ಬರು ವಾದಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಾನಿರತರು, ವಾದಿರಾಜರು ಅನಂದಭಟ್ಟರನ್ನು ತನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಕಳಿಸಿದರೆಂದೂ ಭಟ್ಟರು ಜಯಪಾದಿಯಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರೀಶೈಷ್ಣವ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವ ಅಭಿಮಾನ ಅದಕಾಶವಿತ್ತುವೆ ಅಲ್ಲದೆ, ಹಯಗ್ರೀವ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆಂದು "ಶ್ರೀ ವಾದಿರಾಜ ಗುರುವರ ಚರಿತೆ"ದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಅನಂದ ಭಟ್ಟರು ಅನಂತರ ತಮ್ಮ ಅದ ಗಂಡು ಮಗುವಿಗೆ ಗುರುಗಳ ಸ್ಮರಣೆಗಾಗಿ "ಗುರುರಾಜ" ನೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟರಂತೆ.

ವಾದಿರಾಜರು ರಚಿಸಿರುವ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳ ಒಂದು ಸಂಕೋಧನ ನಿಬಂಧದ ಸಾಮಗ್ರಿಗೆ ಆಕರವಾಗಬಲ್ಲುವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೂ ಅವರ ದೇವರನಾವಗಳು, ಸುಳಾದಿ-ಇತ್ಯಾದಿ ರಚನೆ, ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಅವರ ವಾಗ್ಮ್ಯವಿರಿ, ಉಪಮೆ, ರೂಪಕ, ಕನ್ನಡಬ್ಜಾನ, ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಅರ್ಥ ಆಗುವಂತೆ ಬರೆಯಬಲ್ಲಂತೆಯೆ ಕುಸೃತದಲ್ಲಿಯೂ "ರೂಪಕ ವಿಜಯ" ದಂಥ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಬಲ್ಲ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಅಕ್ಷೀಪೋಭಾವೆ ಯಂಥ ಮಂಗಳಕರ ಗೀತೆಗಳು, ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣಾ ಮನೋ

ಧರ್ಮ, ಅವರಲ್ಲಿದ್ದ ಆಪಾರ ಕರುಣೆ,^{೩೩} ತಾಳ್ಮೆ, ದೈವಭಕ್ತಿ, ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಸೈಧ್ಧಿಕವಾಗಿವೆ. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಮೂರ್ತೀಭವಿಸಿ, ವಾಗ್ಮಿತೆಯ ವಿಶೇಷ^{೩೪} ಪಡೆದವರು 'ವಾದಿರಾಜ'ರೆನ್ನಬಹುದು. ಅವರದ್ದೆ ಆದ ಒಂದು ಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಈ ವಿಹಂಗಮ ನೋಟಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಾಯ ಹಾಡಬಹುದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ :

ಕುದುರೆ ಬಂದಿವೆ ಚಿಲುವ

ಕುದುರೆ ಬಂದಿದೆ

|| ಪ ||

ಕುದುರೆ ಬಂದಿವೆ ವಾದಿರಾಜ

ಮಂದದಿವಿಹ್ನಾನ ಭಕ್ತತಿ ಕೊಡುವ

|| ಅ.ವ. ||

ಹಿಂಗಾಲಿಂ ರತ್ನಸರ ಒಡೆವ ಕುದುರೆ

ಮುಂಗಾಲಂ ಕೆದರಿ ಬಾಲವ ಬೀಸಿ

ಹಗ್ಗಿ ತರಯ ಅದಿಗದಿಗ

ಜಗಿದುಪಾರಿ ಹುಂಕರಿಯಾಪ^{೩೫}

ಬೊಮ್ಮನಿಮ್ಮ ಹಮ್ಮಿಗಿಮ್ಮ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೆಮ್ಮುಕೆಮ್ಮುಸ್ವರೇಣ (ಸುಲಾಡಿ)

ರಮ್ಮ ರಮೇಶ ಪಯವದನ ಅಮ್ಮಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಗುರುವಲ್ಲದ

ಹಮ್ಮ ರಾಮೇಶ ನಮಗೆ ಪರಬೊಮ್ಮವಿದರಮ್ಮವಯ್ಯ

ನಮ್ಮ ಇವನ ಧರ್ಮಾದಿಂದ ಭೂಮ್ಯುಸುರನ ಗೆದ್ದಿಯ

ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸೀಮೆತೊಳ್ಳಿಕ್ಕ ಸುಮ್ಮನುರಗಮ್ಮಾಪವನು

ಶ್ರಮ ಶ್ರಮದಿಂದಾಳು ಪರಿಗೆ ಸಮರಾಡವರ ಮಹಿಯೊಳು ಕಾಣಿಸು

ಸನ್ನಿನಿಂದ್ರವರ ಸೋತುದಿ ಮನವವರಿತು ಪರಿಯ ಸರ್ವೋ

ತುಮ್ಮ ಮಹಾದುಹಿಮನಂಬರಗೊಳ್ಳನೆಟ್ಟು ಪಧಿಯರೆ

ಅಮ್ಮಯಣರ್ಥದ ಸೊಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಕಾಮಪಯನೊಬರು

ನಿರ್ಮಲ ಮಾತೃದಿರ್ ಮಿಕ್ಕಿದ ದುರ್ಮಾರ ಭ್ರಮೆಯೆನಿತ.*

ಇಲ್ಲಿಯ ಕೆನ್ನಡ ಗಮನಾರ್ಹ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ಶಿರ್ಧರು ಹಾಗೂ ಅವರ ಬೃಂದಾವನ ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ತುತಿ : (ಅಂಕಿತ : ಧೀರವೇಣೋದಾಹರ, ೧೭ ಕ್ರಿ.ಶ.)

ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಜನಪ್ರಿಯ ಗುರುವೆವರೂ ಇವರೇ. ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹಾಗೂ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ಪಮತೆಯ ಸಮರ್ಥ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಇವರ ಪ್ರಮುಖ ಧ್ಯೇಯವೆ ಆದರೂ ತಮ್ಮ ಆಪಾರ ಕರುಣೆ, ವಾತ್ಸಲ್ಯಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪೂಜನೀಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ವಾದಿಗಳ ರಾಜರು ವಾದಿರಾಜರಾದರೆ, ಗುರುಗಳ ರಾಜರು ಗುರುರಾಜರು,

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು ಪರಿವಾಸರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರ ಬೃಂದಾವನ ಸ್ನೂರ್ತಿ ದಾಸಕೂಟದ ಜ್ಯೋತಿಸ್ವದ ನೆಲೆಯು ದಾಸಕೂಟದ ಪಂಥ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಮೀಯವೆಗರಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಒಡೆದುಹೋದ ಮೇಲೆ ಸ.ಮಾರು ಒಂದು ಒಂದೂವರೆ ಶತಮಾನಕಾಲ ಸ್ಥಗಿತಗೊಂಡ ವ್ಯಾಸಕೂಟ ವ್ಯಾಸಕೂಟ ಪರಂಪರೆ (ಈ ನಡುವಿನ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಿ ಹೋದ ಒಬ್ಬರೇ ಪರಿವಾಸರೆಂದರೆ, ಪರಿವಾಸದೀಕ್ಷೆ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡಿದ್ದ ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಾಖಂಡಿಕೆಯ ಮಹೀಪತಿವಾಸರು) ಮತ್ತು ಮುಂದು ವರಿಯಲು ಚೇತನ ಬಂದು ಅವರನ್ನು ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು. ಇವರು ಬೃಂದಾವನ ಸ್ನೂರ್ತಿಯ ಸುಮಾರು 90 ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು, ಜಯತೀರ್ಥರು ಮತ್ತು ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಬಿರುದಂಗ್ರಂಥಗಳ ಮೇಲಿನ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳ ಹೆಚ್ಚು ಇವರಿಗೆ "ಟಿಪ್ಪಣಿಯ ಆಚಾರ್ಯ"ರೆಂದೇ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚು ಅಷ್ಟು ಹೇಳಲು ರಾಘವೇಂದ್ರರು ಮಾತ್ರ ಬಲ್ಲರೆಂಬುದು ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮತ. ಇದರ ಜತೆಗೆ ಜಯ ತೀರ್ಥರ "ಸ್ವಾಯಂಭೂತ"ಕ್ಕೆ "ಪರಿಮಳ"ವೆಂಬ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಬರೆದು "ಪರಿವಂಶಾಚಾರ್ಯ" ರೆಂದೂ ಹೆಸರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರು ಅವರ ಹಿರಿಯ ಪರಂಪರೆ ಯಿಂದಲೂ ವೀಣಾವಿದ್ವಾಂಸರೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ಹೆಸರು ಮೆಳಟನಾಥರೆಂದು. ಮೆಳಟಭಟ್ಟರೆಂದೆ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದದ್ದು. ತಂದೆ ಶಿವಾಣ್ಣ ಭಟ್ಟರು, ತಾಯಿ ಗೋಪಾಂಬೆ. ತಿರುಪತಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಪರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಇವರಿಗೆ ತಂದೆ ತಾಯಿ ಅದೇ ಹೆಸರಿಸಿದರು (ಮೆಳಟನಾಥ). ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಮೆಳಟನಾಥರು, ಅಣ್ಣ ಗುರುರಾಜನ ಹತ್ತಿರ ಕೆಲವು ಕಾಲವಿದ್ದು, ತಮ್ಮ ಬಂಧು ಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರೆಂಬವರ ಬಳಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ನಡೆಸಿದರು. ಮದುವೆಯೂ ಆಯಿತು. ಅನಂತರ ಉನ್ನತ ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕಾಗಿ ಕುಂಭಕೋಣದಲ್ಲಿದ್ದ (ಮೂಲ ಸಂಸ್ಥಾನ ಆಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದದ್ದು) ಶ್ರೀವಿಜಯೇಂದ್ರರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಸುಧೀಂದ್ರತೀರ್ಥರಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರು. ಸುಧೀಂದ್ರರಿಗೂ ಬೇಕಾಗಿದ್ದುದು ಇದೇ. ಮೆಳಟನಾಥರು ಪ್ರಸ್ತಾದನ ಅಂಶ ಹಾಗೂ ಅವರ ಅವತಾರದ ಉದ್ದೇಶವೆ ಸಂನ್ಯಾಸ- ಜನತೆಯ ಸೇವೆ ಎಂದು ಗುರುಗಳು ಅರಿತಿದ್ದರು. ಹಾಗೂ ಮೆಳಟನಾಥರ ತಮ್ಮ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಲೆಂದು ಅವರ ಇಚ್ಛೆ. ಈ ನಡುವೆ ತಂಜಾವೂರಿನ ರಾಜ ರಘುನಾಥ ಭೂಪಾಲನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವಿದ್ವತ್ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮೆಳಟಭಟ್ಟರು, ಯಜ್ಞ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಅದ್ವೈತಿಯನ್ನು ವಾದದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿದ್ದು, ಅವರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ 'ತಪ್ರಮಾದ್ರೂತನ' ಗ್ರಂಥ, ತಮ್ಮದೆ ಆದ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ದೃಢತೆ, ಸ್ಪಷ್ಟತೆ, ಖಚಿತ ಜ್ಞಾನ, ಕಂಡು ಸುಧೀಂದ್ರರು ಮಾರು

ಮೊದಲು ಅವರ ಮನದಿಷ್ಟೆ, ಮೂಲರಾಮನಲ್ಲಿ ಅದು ನಿತ್ಯಸ್ಥಳಿಸುವ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವೇ ಆಯಿತು.

ಸುಧೀಂದ್ರರು ಒಮ್ಮೆ ಬೆಂಕಿಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಇಂಗಿತ ತಿಳಿಯಬಡಿಸಿದಾಗ ಆತ ಒಪ್ಪಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಮನಃಪರಿಣಿತ ಸನ್ಯಾಸದತ್ತರ ತಲುಪಿಲ್ಲವೆಂದೆ ತಿಳಿಸಿದ, ಅವರಿಗೆ, ದೈವೇಚ್ಛೆ! ಮೂಲರಾಮ, ಹಾಗೂ ವಾಗ್ದೇವತೆಯ ಕನಕವಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಂ, ಸನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕರಿಸದಂ ತಿಳಿದರೆಂದಂ ಪ್ರತೀತಿ ಮೆಳುಸಾಧರು ಸನ್ಯಾಸಕ್ಕೊಪ್ಪಿದರು. ರಘುರಾಘ ಭೂಪಾಲನ ಅಗಾಧದಲ್ಲಿ ಸನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿ, "ಶ್ರೀರಾಘ ವೇಂದ್ರ"ರೆಂಬ ಅಶ್ವಮನಾಮ ಪಡೆದರು (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೨೧) ಕೆಲವೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗುರಗಳೂ ವೃಂದಾವನಸ್ಥರಾದ ಪ್ರಯಂತ್ಕ, ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರೇ ಮರಾಢಿ ವರ್ತಿಸಿದರು.

ಕುಂಭಕೋಣದಿಂದ, ಅಲ್ಲಿ ವರ್ಮಟನ-ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ-ಹರಿಭಕ್ತ-ಹರಿಸರ್ವೋತ್ಸವಂತ್ವದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ನಡೆಸಬೇಕು ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರರಿಗೆ ದೊರೆತ ಅವಶ್ಯವ್ಯ ಅನವಾನಿಯ ಮೆಣ್ಣು ಪಂಚ. ಗುರುಗಳ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅನುಭವಿಸಿದ ಆತ ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಸಮಾಪನಗಿದ್ದ ಸಿದ್ಧಿಮಯೋದಯಾನನ ಖಾಸ ದಿವಾಸನಾದ, ರಾಘವೇಂದ್ರರ ತವರೈ, ಪರ್ಮಟನ, ಜತೆ ಜತೆಗೇ ಸಾಗಿತು. ಅವರೇ ಇಚ್ಛೆಪಟ್ಟಂತೆ, ಮಂಜಾಲೆಯ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಗುರುಗಳಿಂದ ಅರಿತ ಮೆಣ್ಣು, (ಈಗಿನ ಮಂತ್ರಾಲಯವನ್ನು) ರಾಘವೇಂದ್ರರಿಗೆ ದಾರ ಕೊಡಿಸಿದ. ಮಂತ್ರಾಲಯ ಕ್ಷೇತ್ರ ಪರಿಸರ, ತುಂಗಾ ನದಿ ಕೀರ, ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರಿಗೆ ತುಂಬ ಪ್ರಿಯವಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ ಅವರು ತಮ್ಮ ಅಧಿ ದೇವತೆಯಾದ ಶ್ರೀನಿವಾಸನನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಕ್ಷೇತ್ರ ದೇವತೆಯಾದ ಮಂಜಾಲಮ್ಮನನ್ನೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತ, ಹರಿದಾಸಕೂಟಕ್ಕೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಕೇಂದ್ರ ಆಗಿ ಮಂತ್ರಾಲಯ ವನ್ನೂ ಬೆಳೆಸಿ, ಹರಿಭಕ್ತ ಮಂಥವನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿದರು. ಅನಂತರ ಮಂತ್ರಾಲಯದಲ್ಲಿ ಶಾ. ಶ. ೧೬೨೩ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೭೧) ಪ್ರಾಣ ಬಹಳ ಬಿದಿಗೆಯ ದಿನ ಸತೀರದ ವೃಂದಾವನಸ್ಥರಾದರು.

ರಾಘವೇಂದ್ರರ ಚೇದನದಿಗೂ ಪವಾಡವೆ. ಕನಕದಾಸರು ಇಷ್ಟೊಂದು ಜನ್ಮ ತೆಳೆದ ಬಂದು, ಮಾನ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮರ ಮೂಲಕ ಮುಕ್ತಿ ಪಡೆದರೆಂದೂ ಬೃಜವರಂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರ ಅವತಾರವೆಂದೆ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಶ್ರೀಹಂಪಿಯವರು ಹೇಳುವಂತೆ, "ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಕೀರ್ತನ ಪುರಂದರದಾಸರ ಗುಂಪಿಗೂ ವಿಷಯದಾಸಾದಿ ಹರಿಭಕ್ತರ ಗುಂಪಿಗೂ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ದಾಸಕೂಟ-ವ್ಯಾಸಕೂಟಗಳ ತಿರುಳನ್ನು ಮೆಂಡಿಸಿ ಭಕ್ತ ವೃಂದಕ್ಕೆ ನೀಡುವ ಜೀವನಶಿಲೆಯಂತೆ ಆದರು." ಅವರ ಚೀಕೆ-ತಿಮ್ಮಣಿಗಳು ವೇದ ವಾಖ್ಯೆಯ ದ್ವೈತ ವಾಖ್ಯೆಯಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರಕಾಣಿಕೆ ವ್ಯಾಸಕೂಟ ಪ್ರವರ್ಧನೇ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಾದರೆ ದಾಸಕೂಟಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಅವರ ಬೃಂದಾವನ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ನೀಡಿತು.

ಮುಂದಣ ದಾಸಕೂಟದ ವೈಭವ ವಿಜಯದಾಸಾರ್ಯರಿಂದ ಅರಂಭ ಆದದ್ದು, ಹಾಗೂ ಅದರ ಸರ್ವತೋಮುಖರಾದ ಬಾಗ್ಯತಿಗೆ ಕಾರಣರು ಶ್ರೀರಾಯರೇ. ಆ ಸಂತರ ಬಂದ ದಾಸ ಪರಂಪರೆಯ ವೃತ್ತಿ ಕಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಸುಪ್ರದಾಯ ಭೂಯವ್ವ ಆದರೂ ಅಲ್ಲಿನ ಅನೇಕ ರಚನೆ ಚರ್ವಿಕ ಚರ್ಮಾಪನಿಸಿದರೂ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಈ ಅವಧಿ ಅವಿಶ್ವರಣೀಯ. ವಿಜಯದಾಸರು, ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಂಥ ಪರಿದಾಸ ಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರೇ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಬಿಂದು ಶ್ರೀ ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟ ದಾಸರಂತೂ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರನ್ನು ವಂಶ ತುಂಬಿ ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರರ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿ ರಚನೆ ದೊರೆತಿರುವುದು ಒಂದೇ, "ಧೀರವೇಣು ಗೋಪಾಲ" ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ "ಇಂದು ಎನಗೆ ಗೋವಿಂದ ನಿನ್ನ ಪಾದಾರ ವಿಂದವ ತೋಗೋ ಮುಕುಂದನೆ" ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆ. ಈ ಒಂದೇ ಕೃತಿ ಆದರಲ್ಲಿದ್ದ ಭಕ್ತಿ, ಭಾವ, ಸಮರ್ಪಣ ಮನೋಭಾವ, ಲೌಕಿಕ ಭಾವನೆಗಳ ತುಂಬು, ಕನ್ನಡ ದೇಸಿ, (ಗಾಡಿ ಕಾರ ಕೃಷ್ಣ ಬೇಡಿಕೊಂಬೆಕೊ ನಿನ್ನ) ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ನಿದರ್ಶನ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಎಂದರೆ, ದಾಸಕೂಟ-ಪಾಸಕೂಟಗಳಿಗೆ ಅವರು ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಕೇಶನ ಆದದ್ದು.

ಪ್ರಮುಖ ಹರಿದಾಸರು - ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೃತಿಗಳು

ಇಲ್ಲಿನಪರಮಿಗೂ ನಾವು ಗಮನಿಸಿದುದು, ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಗೆ ಪ್ರವರ್ತಕರಾಗಿ, ಸ್ಫೂರ್ತಿದಾಯಕರಾಗಿ, ತಾವೇ ಹರಿದಾಸರಂತೆ ಹಾಡಿ ಕೇಳಿದು, ಕೃತಿ ರಚಿಸಿದ ಮುರಾರೀಶರ ಬಗ್ಗೆ. ಇನ್ನೂ ಮುಂದೆ ಹರಿದಾಸಪಂಥದ ಪ್ರಮುಖ ಹರಿದಾಸರ ಹಾಗೂ ಅವರ ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆಗಳ ಕುರಿತಾದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸಮೀಕ್ಷೆ ನಡೆಸಬಹುದೆಂದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಬದುಕು, ನಡೆವಳಿ ಕುರಿತು ರಚಿತವಾದ ಕೃತಿ ಯಾವುದಾದಾಗಲಿ ಕೆಲವರ ಗಮನಕ್ಕಾದರೂ ಪಾತ್ರ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿ, ಮಾನವ ಬದುಕಿನ ಶಾಶ್ವತ ಮೌಲ್ಯಗಳಾದ ನೀತಿಯೂ, ಸಮಾಜಧರ್ಮ ಕುರಿತೂ, ಮಾನವ ಕೋಟಿ ನಂಬಿ ರುವ ದೇವರನ್ನು ಕುರಿತೂ, ಈ ಯಾವುದೆ ವಿಚಾರ ಕುರಿತಾದರೂ ಎಲ್ಲರ ಆದರಕ್ಕೂ ಪಾತ್ರ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಉತ್ತಮ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಗಟ್ಟಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎನ್ನಬಹುದು. ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜದನ್ನತಿ, ಉದ್ಧಾರ ಕೇವಲ ಹೇಳಿಕೆ ಮಾತ್ರ ಆಗದೆ. ನಿಜವನ್ನಿಸಲು ಈ ಕೃತಿಗಳು ಮಾರ್ಗಸೂಚಿ ಆದಾವು. ಹಿಂದಿಳಿದವರು ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ-ವ್ಯಕ್ತಿಯ ನಡೆವಳಿಕೆ, ಇತಿಮಿತಿ ವಿವಿಧ ಲಕ್ಷಣಕ ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸಿರುವುದುಂಟು. ನೀತಿ, ದೈವ ಭಕ್ತಿ, ಬಿತ್ತಿದ್ದುಂಟು, ಪ್ರಚೋದಿಸಿದುದೂ ಉಂಟು. ಇದರಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರ ಗುಂಪು ಅಗ್ರವಂಶಿಯೆಂದು. ವಚನಕಾರರ ಅಂದೋಲನ, ಭಕ್ತಿ ಚಳುವಳಿಯ ನಂತರ ಬಂದ ಹರಿದಾಸರ ಗುಂಪು ನಡೆಸಿದುದೂ ಅದನ್ನೆ, ಬೇರೊಂದು ತೆರನಾಗಿ. ಅಲ್ಲಿ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಪಾರಮ್ಯ, ಇಲ್ಲಿ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪಾರಮ್ಯ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರ ಹಾಗೂ ಅವರ ಕೊಡುಗೆ ಕುರಿತು ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮಹೀಯ ಸಂಕುಚಿತ ಭಾವನೆಗೆ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕೊಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮನವೀಯ ಭಾವನೆಗಳ ಕಂಡರಿಸುವಿಕೆಯು ಅರವಿಗ ಬೆಳಕಿಗೆ ಹಚ್ಚಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ನೀಡಬಹುದೆಂಬುದು ಸತ್ಯವು.

ಪರಿವಾಸರು ಅಗಿಹೋಗಿರುವುದು ಸುಮಾರು ೨೫೦ ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು. ಮೊದಲೆ ಪರ್ಮಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ, ನಾವು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ. ಅಂತೆಯೇ ಪುರಂದರದಾಸರೊಂದಿಗೆ ನಾವು ಪರಿವಾಸ ಪಾಲ್ಗೊಂಡ ಕೊಡುಗೆಯ ಸ್ವರೂಪ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಪುರಂದರದಾಸರು (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೮೪-೧೫೬೪)

ಪುರಂದರದಾಸರ ಜೀವನ, ಕೃತಿ, ಅವರ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ ಕುರಿತು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಚರ್ಚೆ ನಡೆದಿದೆ. 'ದಾಸರಂದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರಯ್ಯ' 'ವೃತ್ತಾತ್ಮ ರಂದೆಲ್ಲ ಗುರುಗಳಾದ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಪ್ರಕುಂಭೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಪುರಂದರದಾಸರ ಎಂಭತ್ತಪಾಲ್ಕು ನಿರಿದಾದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಒಂದರಡು ಘಟನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅವರನ್ನು ಕೃತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಕೆಲವು ಅಂಶ ಹೊರಹಿಡಿದುದಾದರೂ, ಜೀವನ ಇತಿವೃತ್ತ ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದು ವಿಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಇನ್ನು ಸಾಧ್ಯ ಅಲ್ಲ. ಆದರೂ ದೊರೆತಿರುವ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಮೂಲಕ, ಅವರ ಕಥೆ ತಿಳಿಸಲು ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಅವರ ಬದುಕಿನ ಘಟನೆಗಳ, ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಚ್ಚು ಗಮನ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

೧. ಪುರಂದರದಾಸರ ಜೀವನ-ಜನ್ಮಸ್ಥಳ

ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಅವರ ಅನಂತರ ಸುಮಾರು ೧೫೦ ವರ್ಷದ ನಂತರ ಒಂದ ವಿಜಯ ದಾಸರು ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಂಶೋಧನೆ, ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ವ್ಯತಾರ, ಹಾಗೂ ಪುರಂದರದಾಸರ ಮಕ್ಕಳಾದ ಮಧ್ವ ಪ್ರತಿದಾಸರು ತಂದೆಯವರು ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆಗಮಿಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ನಂಬಿದಿದ್ದಾರೆ.

ತೆರಳರು ಪುರಂದರದಾಸರು || ಪ ||

ತೆರಳರು ಭೇರಿಮಂಡು ಮೊರೆಯುತ್ತಲಿವೆ

ಪುರಂದರದಾಸರು ನಿಜವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ || ಅ. ಪ. ||

ವಿದ್ಯಾನಗರದಿ ಎಲ್ಲೆಲನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲಿ....

ರಾತ್ರಿ ನೆನಪ್ಪರ ಪುಷ್ಪ ಒಣುಳದತಿಶಯನಮಾಸೈ ಮಂಜಾರ ||

ಗುರುಮಧ್ವಪ್ರತಿವಿಲನ ಧರಗೆ ತೋರಿ

ಪುರಂದರದಾಸರು ನಿಜ ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ||.....

ಇಲ್ಲಿ ಸಂಶೋಧಕರ ಪ್ರಕಾರ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೬೪ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅವರ ಜನನದಾದಾಯಿತು ಖಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಯದು ಮಂವುಡರುಮವರಗೂ ಬದುಕಿದ್ದ ದಾಸರು, "ದೇಹದಲ್ಲಿ ಬಲವಿಲ್ಲ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು ಒಲವು ಎಂದಿಲ್ಲ ಹರಣದಲಿ ಪುರಂಪ್ಪಿ ಕರಣದಲಿ ದೃಢವಿಲ್ಲ..." ಎಂದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡು, ಅಂದಿನ ವಿಜಯನಗರದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ತಿಳುವಂತೆ "ಯಾಕೆನ್ನ ಈ ರಾಜ್ಯಕೆಳೆತಂದೆ ಹರಿಯೆ" ಎಂದು ಅಗಂತುಕರಂತೆ, ಬೇಡಿಕೊಂಡಿದಾರೆ. ಈವರೆಗೆ ನಡೆದಿರುವ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಪ್ರಕಾರ ೧೫೮೪ ಅವರು ಹುಟ್ಟಿದ ವರಂಪದಿಂದ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿತ ಆಗಿದೆ^{೫೫} ಅಂದರೆ, ಅವರು ಪಾರ್ಥಿವ ಶರೀರ ತ್ಯಜಿಸುವಾಗ್ಗೆ ಅವರಿಗೆ ೨೦ ಸಂದಿದ್ದಿತು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಇಂಥ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಂತ ಕನ್ನರೆಯಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಏದಾ ಶತಮಾನ ಆಗಿರದಿದ್ದರೂ ನಮಗೆ ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಖಚಿತ ಆಧಾರ ದೊರೆಯದಿರುವುದು, ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಿಮುಖತೆಯಿಂದ ಹೇಳಬೇಕು. ಪುರಾಣ, ಪದಾಡಗಳ ಕಟ್ಟಿರೆಯಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರ ನಿಜವಾದ ಚರಿತ್ರೆ ಎಲ್ಲೂ ಅಡಕವಾಗಿಲ್ಲಿದೆ. ಅವರ ಚರಿತೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ನಂತರ ಬಂದವರು ಕೆಲೆಕೆಟ್ಟ ಹಾಡಿರುವ ಪವಾಡ, ಐತಿ ತುಂಬಿವೆ. ವಿಜಯದಾಸರು ಬಂದದ್ದೆ ಒಂದೂವರೆ ಶತಮಾನದ ನಂತರ. ಅದರೂ ಅವರೇ ಹತ್ತಿರದವರು ಕಾಲದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಅದರಿಂದ ಅವರ ಸುಳಾದಿಯ ಕೆಲವು ಸಾಲುಗಳಿಂದ ನಾವು ಪುರಂದರದಾಸರ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದರೂ ಖಚಿತ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾರಣ, ಪುರಂದರದಾಸರು ವಿಯೋಗವಾದ ತರಣದಲ್ಲಿ (೧೫೬೫) ನಡೆದ ರಕ್ತಸಹಗಡಿ ಪತನದಿಂದ, ವಿಜಯನಗರ ದುರಂತ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರು, ಪುರಂದರದಾಸರ ಜೀವಿತದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ದಾಸತೂಟಿ ಪರಂಪರೆ ಬದುರಿಹೋಯಿತು.

ಪುರಂದರದಾಸರ ಜನ್ಮಸ್ಥಳದ ಬಗ್ಗೆಯೆ ಅನೇಕ ವಾದ ವಿವಾದ ನಡೆದಿವೆ, ಇನ್ನೂ ಇತ್ಯರ್ಥ ಆಗಿಲ್ಲ. ವಿಜಯದಾಸರ ಒಂದು ಸುಳಾದಿಯಂತೆ,

"ಪುರಂದರನಗರದ ಬಾಗಿಲಿಂದ ಸಾಹುಕಾರಕೆನು |

ಏರು ಪರು ಸೌಖ್ಯಗಳ ಸುಯಯಿತ್ತಾ | ಇರುತಿರಲು ಪರಪರತ್ವದಿಂದ ಬ್ಯಾಪ್ತನಾ

ತಾಪಾಟುತ್ವಾ | ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದಿರುವುದರೋಸುಗ ಮನಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾ |

ಯಜಮಾನ ಕುರು | ಹೊರಗೆ ತನ್ನದು ದಬ್ಬಿಸಿದರೂ |

ಮರುದಿವಳ ಮಕ್ಕೋಗಿ ನಿಂತ

ಮತ್ತೋಗಿ ನಿಂತ ಎಂಬ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಕಾರ, ಪುರಂದರದಾಸರ ಊರು ಪುರಂದರಗಡ ಎಂದು^{೫೬} ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟರೆ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ದಲ್ಲಿನ ಪುಣೆಯ ಬಳಿ ಇರುವ ಪುರಂದರಗಡದಿಂದ ಬಂದವರು ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.^{೫೭} ಆದರೆ ಶ್ರೀ ಕವಟರಾಳ^{೫೮} ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ತಿಳಿಸುವುದಿದು: "ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ ಮೂಲ

ಸ್ಥಳದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದಾಸರು ಮುಂತಾದವರ ಪರ ಸುಳಾದಿಗಳಿಂದ "ಪುರಂದರಾ
ಲಯ ಘಟ್ಟ" ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. "ಪುರಂದರಾಲಯ ಘಟ್ಟ"ವೆಂದರೆ ಈಗಿನ
ಪುನಾ ವತ್ತಿರ ಇರುವ "ಪುರಂದರಘಡ" ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ನಂಬಿರುವರೂ ಪುರಂದರ
ಗಡದಲ್ಲಿಯೇ "ಘಡ" ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ದುರ್ಗ. ಅಥವಾ ಕಿಲ್ಲೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ರೂಢಿ
ಯಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ 'ಘಟ್ಟ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಉನ್ನತ ಪ್ರದೇಶವೆಂದು
ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ ಆದರಲ್ಲೂ ಘಟ್ಟವೆಂಬ ಹೆಸರು ಕರ್ಣಾಟದ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ
ರುವ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯ
ವನ್ನು ಪಾಂಡುರಂಗ ದೇಸಾಯರು ಖಂಡಿಸಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.⁷³ ಹಳಸ ಸಾವ್ಯವೊಬ್ಬರಾದ
ಶ್ರೀಪುರಂದರರ ಉರು ಪುರಂದರಗಡ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ರೂಪ ಅಭಾವವೂ ಇಲ್ಲ.
ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಈ ಉರು ಕನ್ನಡದ ಗಂಧವಿಲ್ಲದ ಕೆಳಲ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಒಳ
ನಾಡಿನ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪುರಂದರರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ, ಐತಿಹ್ಯ,
ದಂತ ಕತೆಯ ಗಾಳಿಯು ಕೂಡ ಸುಳಿದಿಲ್ಲ. ಗಿರಿನ ಪಾದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪುರಂದೇಶ್ವರ
ಎಂಬ ಶಿವಾಲಯವೊಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಶ್ರೀಪುರಂದರರಿಗೂ ತಳಕು ಹಾಕುವುದು
ಮೇಲಿನ ಕಾರಣದಿಂದ ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವಂತಿದೆ. ಡಾ
ಬಿ. ಎಸ್. ಕೆ. ಶರ್ಮರು ಬರೆದಿರುವ ಅನುಬಂಧ ಲೇಖನ ಪುರಂದರಗಡದ ಆಸು
ಪಾಸು ಪ್ರಾಂತ್ಯ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡಿ ಬರೆದಿರುವ ಈ ಲೇಖನ ಅಮೂಲ್ಯವಾದದ್ದೆಂದೆನಿಸು
ತ್ತದೆ: "The main difficulties in accepting the identification
of the Dasa's birthplace with the fort or its vicinity are that
there is, and has been, no town or village of the name with
any civil population affording facilities for peaceful life, flourish-
ing business and trade for miles around the historic and strat-
egic fort of Purandar which is situated amidst the ghats at
4650 ft above sea-level". ಈ ಕೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಜನ ವಸತಿ, ವ್ಯಾಪಾರ
ಉದ್ಯಮಗಳಿಗೇನೂ ಅನುಕೂಲತೆಗಳಿಲ್ಲ....ಮುಂದುವರೆದ ಶರ್ಮರು ತಿಳಿಸುವುದು :
"I am now fully satisfied that fort Purandar and its neighbour-
hood could not at all have been the birthplace of the Dasa."
"ಪುರಂದರ" ಎಂಬ ಅತಿತವ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ವಾದಿಸುವುದು ತಪ್ಪು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಕವಿಬರಾಳ ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಪ್ರಕಾರ "ಪುರಂದರದಾಸರು ಬಹುಶಃ ಶಿವಮೊಗ್ಗ
ಜಿಲ್ಲೆ ಸಾಗರ ಪಾಲ್ಗೂಡಿನ ಗೇರುಗೊಬ್ಬೆ ಅಥವಾ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪರ್ಯಾಯ
ಹೆಸರಿನ "ಕ್ಷೇಮ ಪುರಕ್ಕೆ" "ಪುರಂದರಪುರ" ಎಂದೂ ಉಚಿತವು ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತ
ಇದೇ ದಾಸರ ಮೂಲಸ್ಥಳ ಏಕಾಗಿರಬಾರದು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ.⁷⁴ ಅಲ್ಲಿ
ಬರುವ "ಪುರಂದರ ಪ್ರಖ್ಯಂ" ಎಂಬ ಪದ ಬಳಕೆ ಕೃಷ್ಣರಾಯರಿಗೆ ಈ ಸಂದೇಹ⁷⁵
ತಂದಿರಬಹುದೇನೋ : " ... ಶ್ರೀಪುಂಡ್ರಪದ್ಮಾಸತೇ ಶ್ರೀಮತ್ಕೇಮಪುರಂ ಪುರಂದರ

ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಸ್ವರಂಧ್ರವು" ಎಂಬ ಪದ್ಯದ ಸಾಲುಗಳು ನಿಂತವು ಅವರ ಪುರಂದರ ಪುರಂದರ ಕೈವಾರದ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅಂದರೆ, ಪುರಂದರ-ಇಂದ್ರನ-ಅನುರೂಪತೆಯು ಇದ್ದಿತು, ಇದನ್ನು ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಪುರಂದರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಸಿದರು ಉಪಾಸಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇದು ಸಂಭವನೀಯ ಎಂಬುದೂ ಇಲ್ಲ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ.

ಪುರಂದರದಾಸರ ಉರು, ಅವರ ವೃತ್ತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಸಂಶೋಧನಾ ಲೇಖನ, ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಮ ಚಾಗೀರದಾರರು ಬರೆದ ಲೇಖನ. ಚಾಗೀರದಾರರು ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ವಾದದಲ್ಲಿ ಇರುವವನ್ನೆಲ್ಲಾ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ನೋಡಿದರೂ ಪುರಂದರದಾಸರ ಅಥವಾ ಪುರಂದರರಾಯರು ಭಟ್ಟಪ್ಪ, ಪುರಂದರದಾಸರು ಇದ್ದ ಸ್ಥಳವೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಪುರಂದರರಾಯರ ನಾವು ತಿಳಿಸಿ ಬೇಕಾಗಿವೆ. ಪುರಂದರದಾಸರು ಇದ್ದ ವರದ-ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿದು ಬರುವಂತೆ ಹಾಗೂ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ವಿಜಯದಾಸಾದಿಗಳು ತಿಳಿಸುವಂತೆ-ಹಾಗೂ ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ಛಾಪೆ, ಎಲ್ಲ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಅವರು ದೂರದ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಿಂದ ಬಂದವರಲ್ಲವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಪುರಂದರರಾದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡವಿದ್ದಿರಬಹುದು, ಅಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ, ವಾಣಿಜ್ಯ, ವ್ಯವಹಾರದ ಸೌಲಭ್ಯವಿರದೆ ಕೋಟೆಯಿಂದ ನವಕೋಟಿ ನಾಯಾಣಾ ಬೀದಿವೃತ್ತದಾಸರು ಬಂದಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಕಡಿಮೆ. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಅಧಿಕೃತ ಹಾಗೂ ನಂಬರ್ ಆಧಾರ ದೊರೆಯತಕ್ಕ, ಪುರಂದರದಾಸರ ಜನ್ಮಸ್ಥಳವಿದೇಯಿ ಎಂಬ ಖಚಿತವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುವವರೆಗೂ ನಾವು ಚಾಗೀರದಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಡಾ. ದೇವಾಯಿಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ತಮ್ಮ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ತಮಗೂ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಅಂಶ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ : ನಾಯಕ ಎಂಬ ಪದ ಸಾಗರದ ಬಳಿಯ ಗೌಡ ಸಾರಸ್ವತರೂ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಪುರಂದರದಾಸರ ಉರುನ್ನು ಅವರ ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ ಬರೆಯುವುದು ತಪ್ಪು. "ಪುರಂದರ ವಿರಲದಾಸ", ಸಂಕ್ಷೇಪಗೊಂಡು ಪುರಂದರದಾಸನಾಗಿರಬೇಕು. ನವಗಿ ದಾಸಕೂಟದ ಪರಿವಾಸರಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಪ್ರಕಾರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಿರಲವ ಹೆಸರು ಸೇರಬೇಕಾಗಿ ಅಂಕಿತ ವಿರುತ್ತದೆ : ವಿಜಯವಿರಲ, ಗೋಪಾಲವಿರಲ, ಜಗನ್ನಾಥವಿರಲ-ಹೀಗೆ. ಹಾಗಾದರೆ "ಪುರಂದರ" ಎಂದರೇನು ? ವಿಜ್ಞಾನಪದ್ಧತಿಯು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಿಜ್ಞಾನದ ಅನೇಕ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ "ಪುರಂದರ" ಎಂಬುದೂ ಒಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹೆಸರು. ಪುರಂದರ ಎಂದರೆ, ಪರಮಾತ್ಮ, ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಬೇರಾಗಿರುವ "ಅಂತರೀರ"ವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನು ಎಂದರ್ಥ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ : "ಪುರಂದರಯಂತೀತಿ ಪುರಂದರಾ : ಜಾನು ಭಗವಂತನ ಸೇವಕ, ಪರಿಶರಣ ದಾಸವೆನ್ನುವ ಪುರಂದರದಾಸರು "ಪುರಂದರ"ನ ಭಕ್ತರೆಂದು ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು (ಮೇಲ್ಕಾಣಿಸಿದ) ಈ ದಿವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಹರೂ, ಇದರಿಂದ, ನಾವು ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಈ ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗದ ವಿಚಾರ ಹೀಗಿರಿಸುವುದೇ ವಾಚನೀಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಮ ಜಾಗೀರದಾರರು ತಮ್ಮ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಪುರುಂದರದಾಸರ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿನವರೆವಿಗೂ ಜನಜನಿತ ಆಗಿರುವ ಪ್ರಕಾರ ಪುರುಂದರದಾಸರು ಚಿವವಾರ ವ್ಯಕ್ತಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕರನ್ನೂ, ಮೊಮ್ಮಕ್ಕರನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಾರ. ಇದನ್ನು ಜಾಗೀರದಾರರು ಒಪ್ಪಿದ್ದು. ಪುರುಂದರದಾಸರು "ಒಂದು ಸಂಸ್ಥಾವಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದರು" ಎಂದು ಹೇಳಿ "ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಸಂಸ್ಥಾನವು ಎಲ್ಲಿದ್ದಿತ್ತು" ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೂ ಹಾಕಿ ಬಿಡಿಸಲಿಕ್ಕಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ ಪುರುಂದರದಾಸರ ಎರಡು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು (ಪಾರಾಂಶರಗಳನ್ನು) ಉದ್ದರಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಅದ್ದೆಲ್ಲ ಒಳಿತೆ ಆಯಿತು" ಎಂಬುದು ಆ ಪದ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಪಾರಾಂಶರಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ, ಅನಂತರದ ನಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಸುಲಭ ಆಗುತ್ತದೆ.

1) ಅದ್ದೆಲ್ಲ ಒಳಿತೆ ಆಯಿತು, ನಮ್ಮ
ಶ್ರೀಧರನ ಸೇವೆ ಮಾಡಲು ಸಾಧನ
ಸಂಪತ್ತಾಯಿತು	ಅದ್ದೆಲ್ಲ ಒಳಿತೆ ಆಯಿತು
ಶ್ರೀಧರನ ಸೇವೆಯ ಮಾಡಲು ಸಾಧನ
ಸಂಪತ್ತಾಯಿತು
ದಂಡಿಗೆ ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ
ಮಂಡೆ ಮಾಚಿ ನಾಟಕದ್ದೆ
ಹೆಂಡತಿ ಸಂತತಿ ಸಾವಿರವಾಗಲಿ
ದಂಡಿಗೆ ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿದಳಯ್ಯ	ದಂಡಿಗೆ ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ
ಮಂಡೆ ಮಾಚಿ ನಾಟಕದ್ದೆ
ಹೆಂಡತಿ ಸಂತತಿ ಸಾವಿರವಾಗಲಿ
ದಂಡಿಗೆ ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿದಳಯ್ಯ ೧
ಗೋಪಾಲ ಬುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ
ಭೂಪತಿಯೆಂದು ಗರ್ವಿಸುತ್ತಿದ್ದ
ಆ ಪತ್ನೀಕುಲ ಸಾವಿರವಾಗಲಿ
ಗೋಪಾಲ ಬುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದಳಯ್ಯ	ಗೋಪಾಲ ಬುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ
ಭೂಪತಿಯೆಂತೆ ಗರ್ವಿಸುತ್ತಿದ್ದ
ಆ ಪತ್ನೀಕುಲ ಸಾವಿರವಾಗಲಿ
ಗೋಪಾಲ ಬುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದಳಯ್ಯ ೨
ತಂಗಳೇ ಮಾಲೆ ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ
ಅರಸನೆಂದು ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ
ಸರಸಿಜಾಕ್ಷಿ ಶ್ರೀಪುರುಂದರದಾಸರು
ತಂಗಳೇಮಾಲೆ ಹಾಕಿದಳು	ತಂಗಳೇಮಾಲೆಯ ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ
ಅರಸನಾಗಿ ನಾಟಕದ್ದೆ
ಸರಸಿಜಾಕ್ಷಿ ಶ್ರೀಪುರುಂದರದಾಸರು
ತಂಗಳೇಮಾಲೆ ಹಾಕಿದಳು ೩

3. ಅದ್ದೆಲ್ಲ ಒಳಿತೆ ಆಯಿತು | ಮಾಧವನನ್ನಿಟ್ಟು ಸೇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನ
ಸಂಪತ್ತಾಯಿತು : ಎರಡನೆ ನಂದಿಯ ಎರಡನೆ ಸಾಲ | ಇಲ್ಲಿ ಭೂಪತಿಯೆಂದು
ನಾಟಕದ್ದೆ ಮೂರನೆಯ ನಂದಿಯ
ಎರಡನೆ ಸಾಲ : ಅರಸನಾಗಿ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದೇ ಎಂದು ಮಂತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ.
ಈ ಮೂರು ಪಾರಾಂಶರಗಳನ್ನು ಉದ್ದರಿಸಿರುವ ಜಾಗೀರದಾರರು, "ಎ. ಬಿ. ಪಾಠ

ವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರು ಕೇವಲ ಒಬ್ಬ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ : ಅವರು ಭೂಪತಿ/ಅರಸ ಪದವಿಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಅಂತೆಯೇ ಅವರಿಗೆ ಮರ-ಮಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕದಲ್ಲಿ ಮನ್ನಣೆ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರನ್ನು ಯಾರೂ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅವರಾದರೂ ತಾವು 'ಭೂಪತಿಯೆಂದು' 'ಅರಸನಾಗಿ' ತುಳುಕುಮಾಡಲು ಯನ್ನು ಹಾಕಲು 'ಸಾಚಂಶರಿದ್ದ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂಬುದೇ ಯಾವುದೋ ಒಬ್ಬ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವ 'ಶೆಟ್ಟಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ ..." ಎಂದಿರುವುದು ಸರಿ ಎನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ದೇವರುಂಡ ಕೀರ್ತನಗಳಲ್ಲಿಯಲ್ಲದೆ, "ಶ್ರೀಪುರಂದರ ಸಾಹಿತ್ಯ" ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಹೊರ ತಂದಿರುವ 'ವಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ' ಮಾಲೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿನ ಪಾಠವನ್ನು ಗಮನಿಸ ಬಹುದು. ಇವು ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅರ್ಥ ಇದು, ರಾಜನ ಹಾಗೆ ನಾನೂ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಇದ್ದೆ ("ನೀನೇನಯ್ಯ ರಾಜ" : ಅಂತ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅನ್ನುವುದಿಲ್ಲವೆ ಹಾಗೆ : ರಾಜತ್ವ ಹೋದರೂ ರಾಜ ಅಂದರೆ ಗರ್ವ. ಅಟ್ಟಾಸ, ಮೈಥಿಪೋಷಿತ ಬದುಕು ನಡೆಸುವಾತ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿರುವುದು) ರಾಜನಂತೆ ಗರ್ವಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ನಾನೇ ರಾಜ ಎಂದೊಡ್ಡಿದ್ದೆ, ಎಂಬುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅರ್ಥ ಆಗುವುದು ವಿನಫ ಜಾಗರದಾರರ ದೊರದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ಅನಗತ್ಯ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು ಅರಸರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಅರಸು ಕುಲದವರೂ ಅಲ್ಲ ಸಂಸ್ಥಾನಾಧಿಪತಿಯೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದಂಥದ್ದೇ, ಪುರಂದರದಾಸರು, ಪುರಾತನವನ್ನೆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ರಾಗಿದ್ದರು, ವ್ಯಾಪಾರ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿತ್ತೆನ್ನಲು ಆಣೆಕ ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಆಧಾರ ದೊರೆಯು ತ್ತದೆ : ಅಲ್ಲದೆ, ಅವರ ನಂತರ ಒಂದೆ ದೊಸರಲ್ಲರೂ⁸⁸ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು "ಬಿವಿವಾರ"ರಾಗಿದ್ದರೆಂದೂ,⁸⁹ "ರತ್ನಪದ್ಮವ್ಯಾಪಾರ"ಗಳಾಗಿದ್ದರೆಂದೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಡಾ||ಬಿ. ವಿ. ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ⁹⁰ "(ಆದ್ದೆಲ್ಲ ಒಳಕೇ ಆಯಿತು ಎಂಬಲ್ಲಿ) ಅವರ ಬೇವಣ ದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಘಟನೆ ನಡೆದಿರುವ ಸಂಗತಿ ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಘಟನೆ, ಅವರ ಶ್ರೀಧರನ ಸೇವೆಗೆ ಹೇಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಲಾಯಿತು ಎನ್ನುವುದೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಸಂಗತಿ ತಾವು 'ಭೂಪತಿಯೆಂದೂ 'ಅರಸ' ನೆಂದೂ ಬಿಗುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವರು ಎಷ್ಟು ಶ್ರೀಮಂತರಾಗಿದ್ದರು ಎನ್ನುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟ ವಾಗುತ್ತದೆ" ಎಂಬ ಮಾತು ನಮ್ಮ ನಿಲುವನ್ನು ಛೇದಿಸಲಾಯಿತು, ಅಂಥ ಆಟಿ ಪಾಸೆ, ವಂದದಲ್ಲಿ ಬೀಗುವಾತ ದಂಡಿಗೆ, ಚಿತ್ರ, ದಾಸಯ್ಯನ ಗೋಪಾಲ ಕುಡಿಯಂ ತಾನೆಯ ? ಅಂಥ ಯೋಚನೆ ಸಹ ಅವನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದಿಲ್ಲ, ಅವನ ಕಿಲಾಟಾ ಕಾಸು ಬಿಡದ ಲೋಭಾತನ ಹೊರತಾಗಿ, ಅಂದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ಯಾವುದೋ ಅಶಾಂತ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ ಒಂದು ಘಟನೆ, ಖಂಡಿತ ನಡೆದಿರಲೇಬೇಕು, ಇನ್ನೇ ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುವ :

ವ್ಯಾಪಾರ ಸಮಗಾಯಕು || ಪ ||

ಶ್ರೀಶಕ್ತಿಪಾದಾರವಿಂದ ಸೀಮೆಯೊಬ್ಬ || ಅ.ಪ ||

ಪರಿ ಕರೋವೆ ಅಂಗಿ ಕರಣ ಮುಂದಾಕು
ಹರಿಪಾಪರ ದಯವೇಕೊ ವಲ್ಲಿ
ಪರಮ ಪಾಪಿ ಕಲಿ ಎಂಬೊ ಪಾಪಾಕು ಮೆಟ್ಟಿ
ದುರಾತ್ಮರಾದವರ ಎದೆಮೇಲೆ ಪಡೆವೊತ || ೧ ||

ಬಿಳಿಯ ಕಾಗದ ಪೈದೆಯ ಪಾಯಿ, ಕೆಲಮದಾಕು
ಕಾಡಿಗೆ ಎಂಬೋದು ಲೇಖನಿಕೆಯೊ
ಶ್ರೀರೋಲನ ಕಥೆ ದಿವ್ಯ ಪಾಮರಗಳ
ಶೀಲ ಮನದಿ ಬರೆದು ಹರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುಪಂಥ || ೨ ||

ಮುಂದೊ ಆಗಮ ಸುಸಾರದ ಬಾಧೆ
ಎಂಬೊದಿಗು ಅದರ ಭಯ ಬಿಟ್ಟುಕು
ಹಿಂದೊ ಸಂಜಿತ ಸಾಲ ಭಾರಕ್ಕಿಲ್ಲ
ಸಂದಾಯವೆನು ಮಾಡಿ ಕಟಾ ಪಡಿಸಿಬಿಟ್ಟು || ೩ ||

ಮಡಿಸುಡಿದಾಗಲಿಂದ ಮಿ.ಪೈ ರೋಮಾಂಜಕ
ಮುಂದುಕೊಯೊಗೆ ಇಟ್ಟ ಕೈಪಾತವು
ಕಡೆಯ ಸುಖಕ್ಕಿಲ್ಲ ಮುಕುತಿ ಸಾಧನವನ್ನು
ಕೊಡುವಂತೆ ತಿರುಗದ ಬೀಟಿ ಬರೆಸಿಕೊಟ್ಟು || ೪ ||

ಕಂಡ ಕಂದದಿಗೆ ಕಾಪಾಡುವ ಪಿಟ್ಟು
ಮಂಡೆ ಆಡ್ಡಾಗ ನಾ ಬಳಲಿಲ್ಲ
ವುಂಟೊಣ್ಣೆ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಿವಲಕು
ದಂದಿಸಿ ದೀಳ್ಳುವ ಕೊಟ್ಟು ಸೀಮೆಯೊಳಿಟ್ಟು || ೫ ||

ಇಲ್ಲಿ ಪುನಃಪ್ರವಾಸರು ತಾವು ಮೊದಲು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೂ, ಈಗ (ಪರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ಮೇಲೆ) ಕೈಕೊಂಡಿರುವ ದೇವರ ಶ್ರೀಪಾದಯೋಗ್ಯಗಳೆಂಬ ನೂತನ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೂ (ಅಲೌಕಿಕ) ಇರುವ ಅಂತರವನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವಾಗಲೂ ವ್ಯಾಪಾರ, ದುಡ್ಡುಕಾಸು, ವ್ಯವಹಾರ ಇವಿವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮರೆತು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಮನಸ್ಸು, ಯಾವುದೊ ಅಲೌಕಿಕ ಘಟನೆಯಿಂದ ರುಗ್ಗುವ ಎಚ್ಚತ್ತಿದೆ. ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೆ (introspection) ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದಂ ನುಡಿ ನುಡಿದೊ ಆನಂದವಾಪ್ತ, ಮೈರೋವಕಾಂಜನ..... ಹಿಂದೆ ಸಂಜಿತ ಸಾಲ ಭಾರಕ್ಕಿಲ್ಲ ಸುಮಾಯವೆನ್ನು ಮಾಡಿ** ಕಡೆಗೆ ಹರಸಿ ಬಿಟ್ಟು, ತಿರುಗದ ಬೀಟಿ ಬರೆದು

ಕೊಟ್ಟುನಂತೆ ಆ ವೇಷಧಾರಿವಿಪ್ರ. "ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸಂತೋಷ ಒಡೆತನವಾಗಿದೆ. ಅಂದಿದ್ದ ಉಡುಪಲ್ಲಿ ಈಗಿನದಲ್ಲ?" ಇಂದು "ಪರಿಶರಣವೇ ಆಗಿ, ಗುರುಕರುಗಳ ವೇಷಧಾರಿ ಪರಿವಾಸರ ದಯವೇಂಬಂದೇ ವಲ್ಲ." ಕರಿಯನ್ನು ವೆಟ್ಟು ನಿಂತಹಾಗಿದ್ದುದೇ ಕಾಲಿನ ರೇಕ್ಷೆ ದುರಾತ್ಮರನ್ನು ದಂಡಿಸುವುದೇ ಇಂದಿನ ನಡಿಗೆ." ಆಗ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಯ ಕಾಗದ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದೂ ಪುರಂದರದಾಸರು ಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಸಂದಿ ಗಳಲ್ಲೂ ಎದೆ ಬಿರಿದು ತನ್ನಿಂ ತಾನೇ ತೋರುವ ವರ್ತಮಾನ ಚಿತ್ರವಿದೆ. ಹಣ, ಹಣ, ಹಣವೆಂದೇನೂ, ಚೀಲದೊಳಗೆ ಸುರುವಿ, ವೆಟ್ಟುಭದ್ರವಡಿಸಿ ಬೀಗ ಜಡಿದು, ಪಂತ್ರಿ ಎಳೆದು ಎಳೆದು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೈಗಳು ಇಂದು ಪ್ರೀತಿಯಲವ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಮಂಡಿಪಾ- ಗಿವೆ. ಒಂದೆ ಒಂದೆ ಗಿರಾಕಿಗಳಿಗೆ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸುವ, ದಾಯಿ ಬದಿವ ಕಪ್ಪು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಅಂದಿನ ಸಿರಿವಂತಿಕೆಯ ಸೂಚ್ಯ ಇಂದಿನ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಿ ಇರುವ ವಿಷಯ, ಭಯಭಕ್ತಿ. ಅದೇ ಬೇರೆ ಕೀರಾ ಭಿನ್ನ.

ಈ ಕೀರ್ತನೆಯಿಂದ ದಾಸರಿಗೆ ಹಿಂದಿದ್ದ ಲೋಭಿತನ ಈಗಿನ ವಿರಕ್ತಮನ ಎರಡೂ ಹಿಳಿಯುತ್ತದೆ. "ವ್ಯಾಸನಾಯಕ ಪರೀಕ್ಷೆವೆಂಬುದರೊಳನವೆನೆಗೆ ಏನು ಬವ್ವದ ಸತ್ಯತ ಫಲದೊರಕತೆ" ಎಂದು ಗುರುಗಳನ್ನು ಕಂಡ ನಂತರ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ "ಪ್ರೀತನ್ನ ಭಜಿಸುವುದಧಿಕಾರವಾಡ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ತಾನು ನಂತರ ಸೈವಣ್ಣ ಪಡೆದನೆಂಬ ಭಾವ ಹೊಮ್ಮಿದೆ. ಮೇಲ್ಕಂಡ ಕೀರ್ತನೆಯೊಂದೆ ಅಲ್ಲದೆ, ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಕೈತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರ ಮನದಳಲು, ಹಿಂದೂ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅವರು ಇದ್ದ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ.⁸⁸ ಪುರಂದರದಾಸರು ಪುರಾ- ತ್ತಮಾದಲ್ಲಿ ಕೈಮಾಣಾಗಿದ್ದರು : ಅವರಿಗೆ ಭಜನೆ ಭರ್ವ ಆಗಿತ್ತು, ಭಜನೇ ದೇವ ರಾಗಿತ್ತು. ಆತನ ಭರ್ವಪ್ರಿಯ ಭರ್ವಪ್ರದ್ವೆ, ದೈವಭಕ್ತಿ, ಅವರನ್ನೆಚ್ಚರಿಸಿತು. ಎಷ್ಟೋ ಮೇಳೆ ಪತಿಯ ಕಡುಲೋಭಿತನ ಕಂಡು, ಚಾಪಲ, ಕಂಡು, ಬೇಸತ್ತು ಅವಳಿಗೆ, ಗಂಡನಿಗೊದಗಿ ಬಂದ ಎಚ್ಚರದ ಅಮೃತ ಭೋಗಿಯೊಂದು ಬಂದಿತೆಂದನ್ನಿತಿತ್ವ.

ಇವೆಲ್ಲದರಿಂದ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕತೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವುದೆನಕ್ಕ. ಆದಂ ಸಂವಿಧಿತ, ಜನಜನಿತ. ನವಕೋಟಿ ನಾರಾಯಣ, ಭಜನ ಉಗ್ರರಾಗಿ ಇದ್ದ ಲೋಭಿ ಭನಿಕ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ವಿಪ್ರವಾಗಿ ಬಂದಿ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳ ಕೆಲಸು ಕೂಡುತ್ತಿ, ಕಡೆಗೆ ಹೆಂಡತಿಯ ಮೂಗುತಿ, ನಾಯಕರ 'ಮಂಕುತಿ ಮೂಗುತಿ' ಯಾದದ್ದೆ ಕಥೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಗುರುಪುರಂದರವಿಠಲ" ಎಂಬ ದಾಸರು ರಚಿಸಿದ 'ಪುರಂದರದಾಸರ ಮಂಕುಮಾ' ಗಳಲ್ಲಿನ ಕತೆ ಅಪ್ರಸ್ತುತ. ಅವರಲ್ಲಿ ಸಮಾಧೇವೆ ಹೆಚ್ಚು. 'ವಿಜಯದಾಸರು, ಇನ್ನಿತರರು ಹೇಳುವ ವೃತ್ತಾಂತಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ.⁸⁹ "ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಭಜನೆ ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ"..... ಇದರ, ಭಾಷೆ, ನಿರೂಪಣಾ ರೀತಿ⁹⁰ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿದೆ. ಇದು ಈಚೆಗೆ ೧೮ ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ" ಇವೆಲ್ಲದರಿಂದ ಸೀತಾರಾಮ ಜಾಗೀರದಾರರ ಅನಿಸಿಕೆಗೆ ಪುಟ್ಟ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ

ಅವರು ವ್ಯಾಪಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೆಂದು, ಪುರಂದರಗಡದವರಲ್ಲವೆಂದು, ಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದಾದ ಕೆಲವಾರು ಮನೋವಿಕಾರವಿದ್ದವರೆಂದು ಅವರ ಕಡೆ ಕೃಪಣತನ ತೋರಿದಂಥ ಅಲೌಕಿಕ ಘಟನೆಗಳೆರಡು ನಡೆದಿರುವುದು, ಇವೆಲ್ಲ ಎಲೆ ಎಲೆಯಾಗಿ ತಿಳಿದಂ ಬರುತ್ತವೆ: ಬರ ಬರುತ್ತ, ಐತಿತ್ಯ ಹೆಬ್ಬಿ, ದಾಸರ ನಿವವಾದ ಬದುಕಿನ ಸುತ್ತ ಪವಾಡದ ಮೆಟ್ಟು ಕವಿಯಂತಿರುವುದು ಭಾರತೀಯರ ಇತಿಹಾಸದ ಅರಿವಿನ ಅಭಾವದ ಪ್ರತೀಕ ಧಜ್ಜೆ. ಇನ್ನು ಪುರಂದರದಾಸರ ರಚನೆಗಳ ಕುರಿತು ವಿಚಾರ ಮಾಡಬಹುದು. ದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಕೂಡಲೆ ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೆ ಕವಿತಾಕೃತಿ, ಸಂಗೀತವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ ಎಲ್ಲ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಬಂದಿತೆನ್ನಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಆಗಲೇ ಕಾಲದ ಸಮಾಜದ ಶ್ರೀಮಂತರನೇಕರು ಗ್ರಾಂಥ ಪದ್ಧತಿ, ನರ್ತನ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಮುಖ್ಯತೆ ಇತ್ತು ಹಾಗೆ ತಾವೇ ಕಲಿತು, ದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ಖೈಫ್ ಮುಸ್ಲಿಮ ವೇಳೆಗೆ ಸಂಗೀತಜ್ಞಾನ ಸಫಲ ಅವರಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿತ್ತೆನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವ ಇಲ್ಲ.

ದಾಸಪ್ರತಿ-ಮಂಥನ ಪ್ರತಿ :

ಪುರಂದರದಾಸರು ಪರಿವಾಸಕೊಂಕರ್ನವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡ ನಂತರ ಮೊದಲುಂ ನಾಯಕರಾಗಿ ಮರೆಯುತ್ತಿದ್ದವರು ಅನಂತರ ಗಾಯಕರಾಗಿ, ಹಗಲಲ್ಲಿ ಜೋಳಿಗೆ, ಗೋವುಳ ಬುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದು, ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚಿಟಿ ಬಾರಿಸುತ್ತ, ಮತ್ತೊಂದಂ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತುಂಬೂರಿ ಮೀಟುತ್ತ ಸಂಸಾರ ಸದೋಹರಾಗಿ "ಮಂಥನ ಪ್ರತಿ ಎನ್ನದಂ" ಎಂದಾ ದಾಸರಾಗಿ ಒದಂಕಲು ಮಾಡಿದ ಸಂಕಲ್ಪ ದೊಡ್ಡದೆ ಅದರ ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಬಹಳ. ಅವರ ಅನಂತರದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯನಿವೇದನೆ, ಪರಿಣೀಲನೆ, ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ಅವಲೋಕಿಸಿದಾಗ ಅವರ ಸತ್ಯ ಸ್ವಾಧೀನರು ವಿವಿಧ ಹಂತ ಗೋಚರಿಸಂ ತ್ತವೆ, ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಮರ್ಯಾದಾ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಲೌಕಿಕವಾಗಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬಾಳಿದವರಿಗೆ ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾರಾಧನೆ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಬರಲು ಸಂಭವವೆ ?⁸⁸ "ಮನವ ನಿರಿಸುವುದಂ ಬಹಳ ಕಷ್ಟ, ಪರಿದಾಡುವಂಥ ಮನವ ನಿರಿಸುವುದಂ ಬಹು ಕಷ್ಟ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ,"⁸⁹ ಪಂನಿ ಯಂಥ ಅನಿವಾರ್ಯ ಎನ್ನ ಭಯಂಕರವೆಂದಿವೆ, ಮನವಾರುತೆಯು ಎನ್ನ ಭಂಗಪಡಿಸಂ ತಿದೆ, ಸುತ್ತಲಾಸೆಯಂ ಎನ್ನ ದೈವಪಡಿಸುತಿದೆ, ಇತಿಹಾಸಯುಗದಂ ಬಂದಿ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡೋ ಸಿರಿಪುರಂದರವಿಠಲ" ಎಂದು ಕೋರಿ ಹಲಂಬುತ್ತಾರೆ. ಏನಂ ಮಾಡಿದರೂ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲ- 'ಅನಂಗಾಭಾವು ಚಿಂತೆ ಈ ಜೀವಕ್ಕೆ'⁹⁰ ಎಂಬ ತಂಪುಂ

"ಮಂಥನ ನಿನ್ನ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಮನವು ಕೃಪೆಯಿಂದ

ಇದಂಕು ನಿನ್ನ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ನಿನ್ನಿಹರದಿಂದ

ಈ ಎರಡರ ಬಾಧೆಗೆ ದಾಸೋಳಾದೆನ್ನೊ ಪುರಂದರವಿಠಲ"⁹¹

ಎಂಥೂ ತಪ್ಪು ದಂಟಾಲತೆಯನ್ನೂ ತೋಡಿಕೊಳ್ಳುವರು. 'ಈ ಪಂನವು ಮಂಥನವ ಮೊಳಂ ಮಂಥನವನ', ಎಂದಿಗೆ ನಾ ನಿನ್ನ ಭವ್ಯನನೆ ಎಂದಿಗೆ ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ

ಅಚ್ಚುಕನೇ ಎಂದು ಬೇಡುತ್ತಾರೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಚಾಪಲ್ಯ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ತಾಪತ್ರಯ, ಇದರಿಂದ ಪಾರಾಗುವ, ಸ್ವರಚಿತ್ತನಾಗುವದಂತೆ ?¹⁰⁶ "ದಾಸನ್ನ ಮಾಡಿಕೊ ಎನ್ನ, ಇಷ್ಟು ಘಾಸಿ ಮಾಡುವರೇನೊ ಕರಣಾಸಂಪನ್ನ" ಎಂದು ಬೇಡುತ್ತ, ದೈರ್ಘಕೃತಿ, ಬೇಡುತ್ತಾರೆ.¹⁰⁷ "ದಿನ್ನಹಕ್ಕೆ ಬಾಯಿಲ್ಲವಯ್ಯ, ಅನಂತ ಅಪರಾದ ಎನ್ನಲ್ಲಿ ಇರಲಾಗಿ, ಶಿಶುಮೋಹ, ಸತಿಮೋಹ, ಜನವಿಜನಕರ ಮೋಹ ರೂಕ ಭ್ರೂಕರ ಮೋಹ"¹⁰⁸ ರಾಜಮೋಹ ಪತನಮೋಹ ಭೂಮೋಹ ಒಂಧಂವರ್ಗದ ಮೋಹ, ಅಸು ರಾಂನಿನ್ನ ಮರತನೊ ಕಾಯೊ ಹರಿಯೆ" ಎಂಬ ಮೋಹಗಳ ವಟ್ಟಿ ನೀಡಿದವರು ಅಪ್ಪಮದಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತ, "ಇಷ್ಟು ದೂರಕಿದರ ವಂಶ್ರಪ್ಪ ಬೇಕೆಂಬಾಸಿ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಅಪರಾಧ ಕ್ಷಮಿಸೆಂದೂ ಬೇಡುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ ಭಕ್ತನ ಸಾಧಕನ ಕಾಳರಾಕ್ರಿಯೆ¹⁰⁹ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಶ್ವಲ್ಪಾತಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಅವರು ದೇವರನ್ನು ಆಕ್ಷಿಪಿಸುವವನಕೆ.¹¹⁰ "ತಿರುವಂಬ ದಾಸರರಿ ಕವ್ವವ ಕೊಂಬೆ | ಗರುಡವಾಹನ ನಿನ್ನ ಆಯುವರಿಯೆ | ಭೂರೆ ಪುರಂದರವಿಠಲ ನಿನ್ನ ನಂಬಿದರೆ | ತಿರುಪೆಯೊ ಹೆಚ್ಚಿಲೊಲ್ಲದೂ ಕೇಳೊ ಹರಿಯೆ ||" "ಅರುಳುದಂಕದರಯ್ಯ ಹರಿ ನಿನ್ನ ನಂಬಿ | ತೋರು ಈ ಜಗದೊಳಗೆ ಒಬ್ಬರನು ಕಾಣೆ" ಪುರಂದರದಾಸರ ಈ ಶುಮುಲ, ಭಾವಾವೇಶ, ಒಳಗೊಂಡಿಗೆ ವಿದರ್ಶನವಾಗಿ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಿವೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಪರಂತೂ, ಪರಿತಾಪದ ಮೂಸಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದೂ, ಅನಂತರ ಪರಿಪಕ್ವ ಚೇತನರಾಗುವ ಅನರ್ಥ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂದರ್ಶನ ಆಗಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೊ ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿರಬಹುದಾಗಿದೆ.¹¹¹ "ಕಂಡೆ ನಾ ಗೋವಿಂದನ ಪುಂಡರೀಕ್ಷಾಂಜನ ಪಾಂಡಿವ ಪಕ್ಷನ", "ಕಂಡೆನಾ ಕೆನಸಿನಲಿ"¹¹² ಗೋವಿಂದನ | ಕಂಡೆನಾ ಕೆನಸಿನಲಿ ಕನಕರತ್ನದ ಖಣಿಯೆ | ನಂದನಂಜ ಮಂಕುಂದನ ಚರಣವ |" ಎಂದು ಹಿರಿಹಿರಿ ಹಿಗ್ಗುತ್ತಾರೆ. ಅನಂತರ ಅದನ್ನೊಂದಂ ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ : "ಅಪಾರ ಅನಂದ ಅನಖ ಅನಂದ | ಅಪಾಂಜ ಆಜಂಭ, ಅನಂದಮಯವಯ್ಯ" ಎಂದು ಅಪಾದಮುಕ್ತಕ ತಾವು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ರೂಪನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಪಾದವನಖ ಪರಿಪೂರ್ಣ, ಪಾಸುಬೀಜ ಪರಿಪೂರ್ಣ" ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿ, "ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡೆನುಕ್ಕೂತನ"¹¹³ ಎಂದು "ನಂದತಿಟ್ಟವರಲ್ಲವೊ ರಂಗಯ್ಯನ" ಎನ್ನುವುದರೊಂದಿಗೆ "ಎಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರೂ ಕರಿದರಲ್ಲಿ ಒದಗುವವನು ಎಲ್ಲಿರುವನೊ ರಂಗ ಎಂಬ ಸಂತಯ ಭೇಡ"ವೆಂದೂ ಭಲವನೆ ಕೊಡುವವು ಅವರ ಚೇತನ ಸುಸ್ಥಾಪಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ ಪುರಂದರದಾಸರ ಪುರಾಣ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಭಾಗವತ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ವೈಷ್ಣವ, ಪಾರದಾದಿಗಳ ಉದಾಹರಣೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳೆಂದ್ವಕ್ಕೂ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ದರ್ಶನ ಪಡೆದ ದಾಸರು, "ಎನು ಧನ್ಯಲೊ ಲಕುಮಿ | ಎಂಥ ಮೂನ್ಯಲೊ | ಸಾಸುರಾಗದಿಂದ ಹರಿಯ ತಾನೆ ಸೇವೆ ಮೂಡುತ್ತಿಹಳು" ಎಂದು ತಾಯಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಧನ್ಯತೆಯನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತ ಆಕೆಯ ಸೇವಾ ನಿಷ್ಠೆ ತಮಗಾದರ್ಶವಾಗಲೆಂದೂಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಎದುರು, ಅಕ್ಕೂರರಿಗೆ ಒಲಿದ ಭಾಗವತ

ಪ್ರಿಯನನ್ನು "ಶ್ರೀಪತಿತಾ ಶಿಶುರೂಪಿ ನಲಿದುವ" "ಗೋಪಿಯಾ ಭಾಗ್ಯ"ವನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾ
ಯೆಕೋದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅಡಿಸಿದ ಪರಿಯನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ.¹⁰⁸ ಪುರಂದರದಾಸರ
ಸುವನಾರು ಎಲ್ಲ ಕೃತಿಗಳೂ ಭಕ್ತಿಯುತ ಭಾವಗೀತೆಗಳು.¹⁰⁹ "ನಿಲ್ಲ
ಬೇಕಯ್ಯ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ನೀ ನಿಲ್ಲಬೇಕಯ್ಯ, ಪಂಜಾಮರ್ದನ ಸಿರಿ ವಕ್ರಳ ಎನ್ನ ಹೃದಯ
ದಲ್ಲಿ ಸಹ ನೀ

"ಬಿಪ್ಪಾಣಿ ಮುಕ್ತಿಪ್ಪ ನೋಡುವ ಎನ್ನ !

ಚಪ್ಪಾಳೆ ಕಟ್ಟಿ ನಾ ಪಾಡುವ"

ದಿಂಬಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಕನ್ನಡ ದೇಸಿ ಪುರಂದರರ ಒಂದು ವಿಶೇಷ. ಅವರ ಕೃಷ್ಣ
ರೀಲಾ ವಿಶೇಷದ ಮೈಭವ ಬಣ್ಣನೆಯಲ್ಲಿಯಂತೂ ದೇಸಿ ತಾಳೇ ತಾಣಾಗಿ ಪಾಸು
ಪೂಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನೂ ಸಂಗೀತಜ್ಞರಾಗಿಸುತ್ತದೆ. "ಅಮ್ಮಿ, ಮಮ್ಮಿ,
ಗುಮ್ಮಿ" ಎಂದೆಲ್ಲ ಪದಗಳ ಆಚರಣೆ ಒಳಗೆ ಕನ್ನಡತನದ ಜಾಣಪದ ಸೋಗಡನ್ನು
ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರ "ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಕಣ್ಣ ಮುಂದೆ ನಿಂತಿದ್ದಂಕಿ"¹¹⁰ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ
ಕೀರ್ತನೆ ಹಾಗೂ ಅದು ಒಬ್ಬ ಭಕ್ತನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಶ್ರೀರೂಪವನ್ನು
ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಚಿತ್ರಣ ಕೂಡ. ರಾಮಕೃಷ್ಣ, ನರಸಿಂಹ, ವ್ಯಾಸರು,
ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಹನುಮಂತ, ಎಲ್ಲರೂ ದಾಸರ ಆರಾಧ್ಯರೆ. ಕೀರ್ತನೆಯ ಪ್ರೇರಕ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗಳೆ.

ಪುರಂದರದಾಸರು ಹರಿದಾಸರಾಗುವ ಮೊನ್ನೆ ಸ್ವಾರ್ಥರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಕೆಲವರು
ತಿಳಿಸಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೆ ಕೆಲವರು ಭಾಗವತ ಸುಪ್ರದಾಯದ ಅದ್ವೈತಿಯಾಗಿದ್ದರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.¹¹¹
ಆಯತರ ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಂದ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಮಧ್ವಮತವನ್ನೆತ್ತಿದರೆಂದು
ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಅವರ ಕೆಲವು ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸುಳಿವು ಸ್ಪಷ್ಟ ಕಾಣಾ
ತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸರಾದ ನಂತರ ದಾಸರು ಅನೇಕ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಸಂದರ್ಶಿಸಿದ ಬಗ್ಗೆ
ಕೀರ್ತನೆಗಳಿವೆ¹¹² ತಾವು ಹೋದಕಡೆ ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆ ನೀತಿ, ಬಿತ್ತಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ಸಮಾಜ
ಸುಧಾರಣೆಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ದಾಸರು ಮನಗೊಟ್ಟಿರತಿದೆ :

"ಆಹಾರವಿಲ್ಲದ ಕಾರಿಗೆ ನಿನ್ನ

ನಿಣುಬುದ್ಧಿಯ ಬಿಡು ಬಾರಿಗೆ"¹¹³

"ಮನಕುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವಗೆ ಮಂತ್ರದ ಫಲವೇನು

ತನಕುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವಗೆ ತೀರ್ಥದ ಫಲವೇನು"¹¹⁴

"ನಿಲ್ಲದೂ ಬಲ್ಲದೊಬ್ಬವಿಲ್ಲ

ಅವನಿಗಾ ಬಲವಿಲ್ಲ"¹¹⁵

"ತನುವ ನೀರೊಳಗಿದ್ದು ಫಲವೇನು! ಮನವಿದ್ದು ದೃಢಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಮನುಷ್ಯ"¹¹⁶

“ಮಡಿ ಮಡಿ ಮಡಿಯೆಂದಡಿಗಡಿಗಡಿಗ್ಗಾಡುತಿ F ಮಡಿಮಡುವೆ ಬಗೆ ಬೇರುಡೆ||

ಬನ್ನೆಯ ನೀರೊಳಗಿದ್ದು ಒಗಗಿ | ಉಬ್ಬುಕೊಂದರ ಆದು ಮಡಿಮಡು ||

ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿನ ಕಾಮ ಕ್ಷೋಧವ | ಹುಟ್ಟು ನಡೆದರ ಆದು ಮಡಿಯಾ||”¹¹²

“ಹೊಲೆಯ ಹೊಲಗಿಹನೆ ಉರೋಗಿಲ್ಲವೆ |”

ಎಂದೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿರವ ರೀತಿ,¹¹⁴

“ಹೊಲೆಯ ಬಂದೆಂದು ಒಳಗೆ ಬೇವರ ಮಡಿ |

ಗಿಣಗೂ ಗಿಂತಿಯ ಬಂದುವವೆಯು”¹¹⁵

ಎಂಬ ಉಗಾಛೋಗದಲ್ಲಿ ಒಡವೊಡಿಸಿರುವ ತಿಳಿವು, “ಪರಧನ ಪರಸತಿ ಹೊಲೆ”, “ಹವುವಿನ ಕೋಪವೇ ಹೊಲೆ” ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ಕೌಶಲ, ಕ್ರಾಂತಿ ಕಾರಕ ಮನಸ್ಸು ಅಂದಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೊಟ್ಟಮುಖ್ಯವು. ಇದ್ದಲ್ಲದರ ಜತೆ “ಧರ್ಮವ ಜಯವೆಂಬ ದಿವ್ಯಮಂತ್ರ” ಎಂಬುದನ್ನು ದಾಸರು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ, “ವಜ್ರನವ ಜನ್ಮ ದೊಡ್ಡದು” ಎಂೂ ಹೇಳಿದರು. ಈ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ವಿಕಿಚ್ಛತೆ, ತಿಳಿದಿಹಾಗರ ಬಾಗಿದ್ದರಂತೆ ಅವರ ಗುರುಗಳಿ ಹೊಗಳಿ ಹಾಡಿದ್ದು “ದಾಸರಂದರ ಪುರಂದರ ದಾಸರಯ್ಯ” ಎಂದು, ಹಾಗೂ “ಪುರಂದರೋಪನಿಷತ್ತೆಂದು” ಅವರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಲೋಚಿಸಿದ್ದು ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಗುರುಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಇನ್ನು ಹರಿದಾಸರ ಪರಂಪರೆ ಯಂತು ಪುರಂದರದಾಸರನ್ನು ನಾರದರ ಅವತಾರಾಂಶ ಸಂಭೂತರೆಂದೇ ಗೌರವಿಸುತ್ತದೆ.

ಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು, ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಛೋಗ ಕಡಿದು, ಮಂಧ್ಯಮತ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ಹಠನು ಭೀಮ ಮಂಧ್ಯರ ಅವತಾರಕ್ಕಯ ಗೋತ್ತರಿದಿಂದ ಎಲ್ಲಾರು ಮಾಯವುದು ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ, ಎನ್ನೂ ಮನಕೆ ಹಾಗೂ “ಜಂಗಮರು ನಾವು”, “ತುರು-ಕರು ಕರೆದರ ಉಗ್ಗು ಬಹಂದಣ್ಣ” ಎಂಬ ಪುದ್ಧ ಹಾಸ್ಯದ ಪ್ರಚ್ಛೇದನಕತ, ಪಂಚಭೇದಗಳನ್ನು “ಸತ್ಯ ಜಗತಿಡು” ಎಂದು ಸಾರಿದಂತೆಯ ಕೃಷ್ಣನಧಿಕನೆಯೂ ಘೋಷಿಸಿದವರು. “ಅಕೋರಕೇಯಾನ್ ಮಹತೋ ಮಹೀಯಾನ್” ಎಂಬ ಉಪ ನಿಷದ್ವಾರ್ಥ, “ಅಣುವಾಗಬಲ್ಲ, ಮಹತ್ವಾಗಬಲ್ಲ, ಅಣುವುಪರಹೊಂದಾಗಬಲ್ಲ”¹¹⁶ ಎಂಬ (ಸುಳಾದಿ) ಸಂದರ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮೈಯಾಂಶು ಬಂದಿದೆ. ಭಾಗವತ, ರಾಮಾಯಣ, ಭಾರತ, ಗೀತೆ, ಕೃಷ್ಣಗೋಪಿಯರ ಗೋಪಿಗಾತ್ರ, ಎಲ್ಲವೆಲ್ಲವೂ ಮಹಂಗಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ ಪುರಂದರದಲ್ಲಿ. “ಮಹೇದ ಪುರಾಣ ವಿವಿಧ ಶಾಸ್ತ್ರ”, “ಅನಂತ ಮಹೇಶ ಅನಂತ ಶಿರಸ್ಸು ಅನಂತಪಯನ”, “ಧ್ಯಾನವು ಕರಿಯಾಗದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ ಯೋಗವು ತ್ರೇತಾಯಾಗದಲ್ಲಿ | ಅರ್ಚನೆ ದ್ವಾಪರದಲ್ಲಿ | ಕೀರ್ತನವಹತ್ವದಿ ಕರಿಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮಹಂತಿಯನೀವ ಪುರಂದರವಿಠಲ”¹¹⁷, “ವಿಶ್ವತೋಮಮಿ, ವಿಶ್ವತತ್ವಜ್ಞು, ವಿಶ್ವತೋ

ಬಾಹು ವಿಶ್ವಳುದರ ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕ ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಧಾರಕ" ಎಂಬ ಮಂತ್ರಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದು ಪುರಂದರದಾಸರು ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗಾಗದ ಉಪಕಾರವಾಗಿದೆ.¹⁰ ಭಗವಂತನ ಸಾಕಾರ ಸುಗುಣ ವಿಗ್ರಹವೆಂತೂ "ಮಸ್ತಕದಲಿ ಮಾಣಿಕ ಕಿರೀಟ, ಕಕ್ಕೂರಿ ತಿಲಕ ಹೊಳವ ಲಲಾಟ, ಹಸ್ತದಿಕ್ಷಿಣಲಲು, ರುಃಭೇದಭೇದವ ಸೋಲಿ ಬ ಸುಗುಣರಂಜನ, ಚಿಗುರು ತುಳು ಪಾಪಮಾಲೆಯಿಟ್ಟು ಕೊರಳು... ಉದುದಾರ ಒದ್ದಾಡು ಸಕಲಾಭರಣ... ಬಿಡಗಿನ ಪೀತಾಂಬರ... ಕಿಡಗ ಉಂಗುರ ಗೆಜ್ಜೆ ಇಕ್ಕಿದ ಚರಣ"ವೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಸುವಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ದಾಸರ ಸುಗುಣೋಪಾಸನೆಗೆ ಜ್ಞಾನತ ನಿವರ್ತನೆ ವಾಗುತ್ತದೆ ದೇವರ ಸರ್ವಶಕ್ತತೆ, ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ವಜನೆ, ಪುರುಷರದಾಸರು ದೇವರ ಬಿಡುವುದೆ ಇಲ್ಲ. "ಹರಿಗುರುಗಳೆಂದೆ"ವನನ್ನು ನಿಂದಿಸುವಂತೆಯೇ, ಹರಿವಾರವೂ ವನ್ನು ಬಗೆಬಗೆಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಕೌತುಖ, ಅನೇಕ ಬಾರಿ ದಾಸರನ್ನು ಕವಿಗಾಗಿಸಿಂ ತ್ತದೆ : "ಪರಿ ನಡೆಯದಿರಲು ನಡೆಯದಿಲ್ಲ ಜಗವು | ಹರಿ ಎವೆಯುಳ್ಳದಿರಲು ಎವೆ ಯಿಕ್ಕದೀ ಜಗವು | ಹರಿಉರಿಕ್ಕದಿರೆ ಉರಿಕ್ಕದೀ ಜಗವು, ಹರಿಸರ್ವ ಚಿಪ್ಪಕ ಹರಿ ಪುರಂದರ ವಿಠಲ | ಹರಿ ಅಡಿದಂತೆ ಅಡಿಸುತ್ತಿವುದೀ ಜಗವು" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಭಕ್ತಕರಿಗಾಗಿ ಬಾಳುವ ಅವನು, ಬದುಕುವ ಅವನು, ಭಕ್ತಕರಿಗಾಗಿ ಕನ್ನ ಜೀವನವೆಂದರೆ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನೆಂದು ಹೋಗಲಿಗೆ ವಾತ್ಸಲ್ಯಗುಣವು ; ಇಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮಾತಿಶ ಯಕ್ಕೆ ಮಾರು ಹೋಗುವ ಭಕ್ತನ ನಿಲುವು ಇದೆ, ಪರಿದಾಸ ಹೃದಯ ಹರಿವರಂ ಕರಣೆಗೆ ಪುಲಕಿತಗೊಂಡಿದೆ

ಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿ ದಾಸ್ಯಭಾವವೆಂತೂ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿದೆ. "ನಿನ್ನ ದಾಸ ನಾಗಿ ನಿನ್ನೆಜಲಂಜವನ ನೀನುದಾಸೀನ ಮಾಡಿದರೆ ಲೋಗರು ನಗರೆ ನಿನ್ನ ಚರಣ ಕಮಲವನ್ನು ಕೊರಳಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಬುವ ಪುರಂದರವಿಠಲ" ಎಂಬ ಉಗಾಘೋಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ದಾಸಭಾವ ಉತ್ಸರ್ಹ, ಪುನೋಪಪತ್ತಿ ಕಾಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನೀನೇ ನೀನೇ ಎಂದು ಪ್ರಿಕರಗವೂಪಕವಾಗಿ ಮೀಸಲಿಡಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹಾಗೂ ಪರಿದಾಸ, ಭಕ್ತ, ದಿವ್ಯಭೂ ಭಾಗವಟ್ಟು, ಅನ್ನ ನೀರು ಒಪ್ಪಿ ಕಾಣದೆ, ರೋಗ ಕಾಡಿದರೂ, ಭೀ ಎಂದೂ ತನ್ನವ ರೆಲ್ಲ ಅಡಿದರೂ ಪುರಂದರವಿಠಲನ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಿ, ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು.

ಪುರಂದರದಾಸರ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿಗಳನ್ನೇಕ. ಹಾಗೆಯೇ ಅವರ ಮದ್ದು ನಿಜ ಅಷ್ಟೇ ಆತನು. ಆದನ್ನೂ "ಆಶಾರ್ಯ ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ"¹¹ ಸಮೀಪದವಾಗಿ ಕಂಡರಿಸುತ್ತಾರೆ ಅವರ ಗದ್ಯ ವರ್ಣನೆಯಂತೂ ಹೇಳಲಾರದು.¹² ಹಾಗೂ ಹರಿಕಥೆಯ ಪರಿದಾಸರ ಸಂಗ ಪರಿದಾಸರ ಮಹಿಮೆ, ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಬಂದಿದೆ* ಪರಿಯ ಸಮೀಕ್ಷಾತ್ಮಮ, ಪರನೊಂದು ಹೋಡಿ ನಗಾರ ಮೇಲೆ ಕೈಯನಿಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಬದುಕಿಲ್ಲ ಕುರಿತಂತೆ ದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೂ ನಿರಾತೆ ಇಲ್ಲ, ಅವರದ್ದು "ಸಂಸಾರವೇದ".¹³

ಪುರಂದರದಾಸರ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣಾ ಮನೋಭಾವ, ಅಂಥ ಪರಿಪೂರ್ಣವಲ್ಲ. ಎಲ್ಲೆಡೆ ಮೇಲೆ ತಿಳುವ ಕೆಲವು ರೀತಿ, ಮಡಿ, ಜಾತಿ, ಪ್ರಸ್ತಾವ ಬಿಟ್ಟವೆ. ಅವರೂ

ಭಕ್ತವಿ. ಮಾನವತಾವಾದಿ ಎಂದು ಬೇಕಾದರೆ ಕರೆಯಬಹುದು, (ಮಾನವ ಜನ್ಮದೊಡ್ಡದು ಇದ್ದರೂ ಮೂಢರು ಬೇಡಿ ಹಂಚಿಪ್ಪಗಿರಾ.) ಆದರೆ, ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ದೈವ ಪಟುತ್ವ, ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನತೆ. ಶೋಷಣೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಸಂಗ್ರಹವನ್ನಂತೂ ಅವರು ಮಾಡರಂ (ಮಧುಕರವೃತ್ತಿ ಎನ್ನದು-ಭಿಕ್ಷಾಟನೆ). ಪುರಂದರದಾಸರು ಪರೋಪಕಾರ ಮಾಡುವವರನ್ನೂ ಪ್ರಶಂಸಿಸುವಂತೆಯೇ, ಸ್ವಾರ್ಥಿಗಳನ್ನೂ ಟೀಕಿಸುತ್ತಾರೆ. ಭಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇಡ ಹೋದಾಗ "ಕದವ ಮಂಚದಳದಕೊ ಗವ್ಯಾಳ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವರ ನೋವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. "ಕರೆಯ ಕಟ್ಟಿಸು, ಪೂದೋಟವ ಹಾಕಿಸು, ಸೆರೆಯೊಡಿಸು" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶಾಸನ ಪಾರದ "ಕೆರೆಗಳಂ ಕಟ್ಟಿಸು : ಅಚ್ಚಿರಗಳೊಳ್ ಸಿಕ್ಕಿದವಾರ್ಥರಂ ಬಡಿಸು ಎಂಬುದು ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಞಾನದ ಪುನಶ್ಚಿಂತನೆಯಂತೂ ಅವರು ಬಗೆ ಬಗೆಯಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪುರಂದರದಾಸರದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಮುದಾಯವಾದ.

ಹೆಣ್ಣಿನ ವಿಚಾರ, ಆಕೆಯ ಸ್ಥಾನಮಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಪುರಂದರದಾಸರು ಪರಂಪರೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯವರು. ಅವರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಸಹಾನುಭೂತಿ ಇದೆ. ಆದರೆ "ಮಂಡಗಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕೊಡದಿರು" ಎಂದೂ ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮೂತಿದೆ. ಕಾಮಾಸಕ್ತಿ ಮಿಡಿಸುವ ಇವರು ಸ್ತ್ರೀನಿಂದಕರಣ್ಣ : ಏಕೆಂದರೆ ಬದುಕಿನ ವಿರೋಧಿಯೂ ಆಗ್ತೆ.

ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷಿತ್ತತ್ವ, ಅರ್ತಭಾವ,¹² ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರ ಕುರಿತ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ, ಮಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನದೊಡಗೂಡಿದ ಭಕ್ತಿ, ಲೋಕನೀತಿ ಎಲ್ಲವೂ ಅಡಕವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮತೋಷಣೆ, ಆತ್ಮನಿರೋಧನೆ, ವಿರೂಪಣೆ, ಸಮರ್ಪಣ ಭಾವ ಅನನ್ಯವಾದದ್ದು. ಅವರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ವೈವಿಧ್ಯವಿದೆ. ಅವರು ವಾಸ್ತವತಾವಾದಿ, ಬರಿಯ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಒಬ್ಬಗಾರನಲ್ಲ. ಬದುಕಿನ ಕಷ್ಟ ನಿಷ್ಕಾರಗಳನ್ನೂ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುವಂತೆಯೇ ಜಾಗೃತಿಗೊಳಿಸುವ ಚೈತನ್ಯವೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರ ಲೋಕಾನುಭವವೂ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದುದು. ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಶ್ರೇಷ್ಠದ ಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಮಾನವನ ಗುಣಾವ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಮಾಡುವ ಅವರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥ. "ಪರಕೊಟ್ಟ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉಣ್ಣಿಲ್ಲ ಪುನಃ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಜೀವನವನ್ನು ವಿರೂಪಣೆಗೈವ ಕೃತಿ, ಅವರ ಪೂರ್ವಾಪ್ತವೆಂದ ಬದುಕಿಗೂ, ಈಗಿನ ಮಾರ್ಪಾಡಿಗೂ ಆಗಿರುವ ಅಂತರವನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಅನೇಕ ಚಾಟಿಯೇಟು ಅವರ ಕೀರ್ತನ, ಸಂಸಾರಿ, ಉಗ ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಚೆರುಕಾಗಿ ಬಂದಿವೆ.

ಪುರಂದರದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೋಗಿಂದಂ ಒಂದೇ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಯ ಪುರಂದರ ಪ್ರಪಂಚವೇ¹³ ಬೇರೆ. "ಅದು ವೈವಿಧ್ಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪೂರ್ಣ, ಜಾಗೃತ ಚೇತನವಿರುವಂಥದು. ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತದ ಸಾರವಿದೆ. ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿದೆ ; ಸಂರೀತದ ಸಾಮರಸ್ಯವಿದೆ. ಈ ಪ್ರಪಂಚ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ಮುಂದು

ಬಂದ ಬದುಕು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಕೃತಾರ್ಥವಾದೀತು.”¹¹⁶ ಪುರಂದರದಾಸರ ಉಪಮೆ, ಸಹಜ ಪ್ರತಿವೇಗಗಳು¹¹⁷ ಗಾಢಮಾಧುರ್ಯ ಅವರನ್ನು ಕರ್ತಾಪಕ ಸಂಗೀತ ಪಿತಾಮಹರೆಂದೇ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ನೀಡಿದೆ. ಸಂಗೀತ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಂತೂ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೊಡುಗೆ ಅನನ್ಯ : ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ‘ಪಿಛಾರಿಗೀತೆ’, “ಒಂಟಿವರಸೆ”ಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರ ಪುರಂದರದಾಸರು. ಅನಂತರ ರಿಲೀಜ್ ತತವೆದ ಕೊನೆಗೆ ಬಂದ ತಿರುಮಯ್ಯಾರಿನ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರಾದ ತ್ಯಾಗರಾಜರು ಶ್ರೀರಾಮ ಭಕ್ತರು, ಅನೇಕ ಕೀರ್ತನೆ ಕರ್ತೃಗಳು. ಅವರು ತಮ್ಮ “ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಭಕ್ತಿವಿಜಯ”ವೆಂಬ ಸಂಗೀತ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರನ್ನು ಭಕ್ತಿ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

“ದುರಿತವ್ಯಾಕರಣಂ ಬಲಿಷ್ಠನ ಬದಿಮಾಚೇತಿ ಪರಿಗುಣಮಂಬ ಬಾಡೊಯನೆ ಪುದೊನ್ ಬರವತುಡೈಲೆಯಂಬ ಪುರಂದರದಾಸುನಿ ಮೆನಿಮೆಮಂಬನಂ ದೈವದ ವಂದಿಲೋನ”¹¹⁸ ಈ ಪದಂಪರೆಯನ್ನು ಅನಂತರ ಬಂದ ಗಾಯಕರಾದ ಕಳಕಾಚಾರ್ಯರು ತನ್ನ ‘ಸಂಗೀತ ಸಾರಾಮೃತ’ದಲ್ಲಿಯೂ, ಸುಬ್ಬರಾಮ ದೀಕ್ಷಿತರಂಬ ಹಿರಿಯರು, ತಮ್ಮ ‘ಸಂಗೀತ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಪ್ರದರ್ಶಿನಿ’ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರ ಅನೇಕ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಗಳಾಗಿ ಉಪಹರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾರೆ.¹¹⁹

ಪುರಂದರದಾಸರು ೪,೭೫,೦೦೦ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರೆಂದು ಅವರ ಕೀರ್ತನೆ ರೋದರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.¹²⁰ ಅವರನ್ನು ವಿಜಯದಾಸರು ಕಿಳಸಿತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ದೋರತರುವುದು ಕೆಲವು ನೂರು ಕೃತಿ ಮಾತ್ರ. (ಮುಸೋವನ ನಾಮಾ ವಳಯ ಕ್ಲೆಪ್ಪಿಯನು : ವ್ಯಾಸರಾಯರದೆಯದಿಂದ ಬಣ್ಣಿಸೆನು) ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ : ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪತನ, ದಾಸಕೊಟಪ್ಪರ ಚಿದಂಬಿಕೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಪತನಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ಈ ಬಗ್ಗೆ ದೋರೆಯಬುಡಾದ ಲಿಖಿತ ಸಾಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಶೋಧಿಸಿದರೆ ಆಗ ಈ ಸತ್ಯಸಂಗತಿ ಸಂಶೋಧಿತ ಆದೀತೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಪುರಂದರದಾಸರ ರಚನೆಗಳ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪ, ಅವರೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದ ಸಂಗೀತ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ಎಲ್ಲವೂ ತಿಳಿಯಬಹುದೇನೋ. “ಕೇಳನೋ ಪರಿ ತಾಳನೋ ತಾಳಮೇಳಗಳಿದ್ದು ಪ್ರೇಮವಿಲ್ಲದಗಾಣ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ದಾಸರ ಸಂಗೀತ ಸವಿನ ಪರಿ, ದೈವಭಕ್ತಿ, ಎಲ್ಲವೂ ಅವರನ್ನು ಅನಂತರ ಬಂದ ಪರದಾಸರು ‘ಪಾರದಾಂತ’ರೆಂದು ಕರದಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥಾಚಾರ್ಜಿ ಎನ್ನುವುದು ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. (ಸಾತು ಅಸ್ಸುನ್ ಪರಮ ಪ್ರೇಮರೂಪಾ-ಪಾರದ ಭಕ್ತಿಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ದೈವಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರೇಮವೆಂದೇ ಕರಿದಿದ್ದಾರೆ) ಪುರಂದರರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿ ಹೊಸಲಾಗಿ ಪರಿದಿದೆ.

ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೆಲವಾರು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಭವರು ಪಟ್ಟ ಬವಣೆ, ಕ್ಲೇಶ, ದೃಢಗಳ ಚಕ್ಷುರವಿದೆ. “ಯಾಕೆನ್ನ ಈ ರಾಜ್ಯಕೆಳಕುಂದೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ” ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಯ ರಿಲ್ಲದ ವಿಜಯನಗರ, (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೨೯ರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಪೃಥ್ವೀನರಾಧರು), ರಾಜಕೀಯ ವಿಪ್ಲವ, ಕ್ಷೋಭೆ, ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಂದ ಭಾವನೆಗಳು, ಎಲ್ಲವೂ

ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ವಯೋಧರ್ಮಾತ್ಮನುಸಾರ ಆಗಿ ಮಂಜ್ವಲರಿಂದಾಗ ಬರುವ ಪಾಡನ್ನೂ ದಾಸರೂ ಮಾದಿಗವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ “ಗಂಜಿದಿರು ಈ ದೇಹ ನಿತ್ಯವಲ್ಲ”, “ಪುಟ್ಟಿಸಬೇಡವೋ ದೇವ ಎಂದೆಂದಿಗೂ”, “ಮಾನವಭಂಗವ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಉಪ ಕಾರಗಳೆ | ಮನ ಮಾಡಿದರೇನು ಇರಬಾರದು”-ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಳಲು, “ಸತ್ಯ ವಂತರಿದು ಕಾಲವಲ್ಲ” (೧೬ನೇ ಶತಮಾನದ ಮಾತಿದು), “ಎನ್ನ ಕಡೆ ಹಾಯಸುವುದು ನಿನ್ನ ಭಾರ”, ಹಿಂದಾಸರಾಗಿ ಭಕ್ತಿ ಬೇಡುವಾಗ ಬಿಟ್ಟು ಪಾಡು, (ಕದವ ಮಂಜ್ವಲದ ಲದಕೊ ಗಯ್ಯಾಳಿ) ಇವು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಮಧುಕರವೃತ್ತಿ ಅನುಭವಿಸಿದ ನೋವು ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಇಂದಿ, ಮುಖ್ಯವ ಮಯ್ಯನಲ್ಲಿ ಬಿಳಿದ ಮಗಳನ್ನು ಕಳೆಗೊಂಡ ಕೊರಗು (ಗಿಳಿಯು ಮುಂದೆಕೊಳು-ಎಂಬ ಕೃತಿ^{೧೦}), ದಾಸರ ಮುಖ್ಯನ ದಿನಗಳು ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ತರಿಸುತ್ತದೆ.

ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸುವುದು ಸಾಗರವನ್ನ ಕಂಡಂತೆ ಎಂದೆನಿಸು ತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅದೇ ಹೋಲಿಕೆ. ಅಲ್ಲಿ ಎರಡು, ತೆರೆ ಬಂದೆ, ಇದ್ದರೂ ಅದು ಭಕ್ತಿಸಾಗರ. ಅವರೊಬ್ಬ ತತ್ವ ಕವಿ ಎನ್ನೋಣವೆ : ಅಲ್ಲಿ ಹಿತವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕನ್ನಡ ಬಳಕೆ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ : ಉದಮ, ವರ್ಣನ, ಆಲಂಕಾರ, ಧ್ವನಿರಮ್ಯತೆಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಸರಳತೆಯಿದೆ : ನಿರರ್ಗಳವಾದ ಸಂಪತ್ತಿ ಇದೆ. ಅದೇ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಗೊಳಗು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಕಣಿದಾಸರನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿ ಮಾಡಿರುವ ಕೃತಿ, ಅಂದಿನ ಮತಾಂಧ ಭಾವನೆಗೂ ನಿರರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ದಾಂಧಲೆಗೊ, ಮತ ಪ್ರದರ್ಶನದ ಸೋಗಿಗೂ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರು ಹಿಂದಾಸ ಪರಂಪರೆಯ ವಿಚಾರಸರಣಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಒದ್ದ (committed) ಆಗು- ತ್ತಾರೆ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದರೂ ಪುರಂದರರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕಾನುಭವ ಸಂಪತ್ತಿ, ನೈಜತೆ, ಅತಿರೇಕವಲ್ಲದ ಸಮತ ದೇಸಿ, ನೇರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ, ಭಕ್ತಿಯೊಡಗೂಡಿ, ಹದವಾಗಿ ಕಾಯಿಸಿದ ಹಸುವಿನ ಅಚ್ಚ ಹಾಂಗೆ ಪುಷ್ಪಕರ್ಪೂರ, ಕೀಸರಿ, ದ್ಯಾಸ್ತಿ, ಗೋಡಂಬಿಗಳ ಮಿಶ್ರಣದಂತೆ, ಹದವಾಗಿ ಮಿಳಿತಗೊಂಡಿರುವೆಯೆಂಬ ಮಾತು ಹೇಳಬಹುದು. ದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವ ನವವಿಧಭಕ್ತಿ, ಮಧುರಭಾವ, ಯಾವುದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಯಾವುದನ್ನು ಉದ್ವರಿಸಿದ ಬಿಡಲಾದೀತು ?

ಕಡೆಮಂದಾಗಿ ಪುರಂದರದಾಸರ ಉಗಾಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಪಚನಕಾರರ ವಚನಗಳ ಸಾಮ್ಯ^{೧೧} ದಾ, ಬಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರೂ ತಮ್ಮ ದೀರ್ಘ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೆಲವು ಉಗಾಭೋಗಗಳಿಗೂ, ಹಾಗೂ ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಪ್ರಭಾವ, ಸಾಮ್ಯತೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ವಚನಕಾರರ ಪ್ರಭಾವ ದಾಸರ ಮೇಲಾಗಿರುವ ಸ್ಪಷ್ಟ ಕುರುಹು ಕಾಣುತ್ತದೆ. “ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅವರೂ ಬಸವಣ್ಣನವರೂ ಒಂದೇ ಗೊಂಟಲ ಎರಡು ಹೂಗಳು. ಭಕ್ತಿ, ವ್ಯಕ್ತದ ಎರಡು ಪಕ್ಷ ಫಲಗಳು.....” ಎಂಬ ಮಾತು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪು

ವಂಥದಂ.¹⁸⁸ ಹಾಗೂ “ವಾಪಾತ್ಮರು ಸದ್ಭವವಾಗಿ ಆಶೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಾರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾದರಿಗಾಗಿ ಒಂದು ವಚನ, ಉಗಾ ಭೋಗ ಉದ್ದರಿಸಿ, ನಮ್ಮ ಪುರಂದರ ಸಮೀಕ್ಷೆಗೆ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರಾಮ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿ :

ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿ

ಒಸೆವೊನ್ನವರ ವಚನ

1. ಉರಿಗಂಟೆ ಸೆರೆಗಂಟೆ ಶರೀರದ

ಭಯನಂಟೆ

ಪಾವಿಗಂಟೆ ಬೇಳಿಗಂಟೆ ಕೆತ್ತಿಯಂ

ಧಾರೆಗಂಟೆ

ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕಂಜುವೆ ಇನ್ನೊಂದ

ಕ್ಕಳಂಕುವೆ

ಪರ ಧನ ಪರಸತಿಗೆರಡಕ್ಕಂಜುವನಯ್ಯ

ಹಿಂದೆ ಕೊರವ ರಾವಣರೇಣಾಗಿ

ಪೋದರಂ

ಮಂಜೆ ಸಲಹೊ ಪುರಂದರವಿರಲ ||

1. ಹರಿವ ಪಾವಿಗಂಟೆ ಉರಿವ ನಾಲಗೆ

ಗಂಟೆ ಸಂದಗಿರೆಯೊಣೆಗಂಟೆ

ಒಂದಕ್ಕಂಜುವೆ ಒಂದಕ್ಕಳಂಕುವೆ

ಪರ್ಮ್ಮ ಪರಧನಲೋಭಿ

ಜೂದಿಗಂಜುವೆ

ಮಂಜಂಜದ ರಾವಣನೇ

ವಿಧಿರಾದ

ಅಂಜುವನಯ್ಯ ಕೊಡಲಸಂಗಮ

ದೇವಾ ||

2. ಜಗವ ಸುಕ್ತಿಪಂದೆಲ್ಲ ನಿನ್ನ

ಮಾಯವಯ್ಯ

ನಿನ್ನ ಸುಕ್ತಿಪಂದೆಲ್ಲ ಎನ್ನ

ಮನವಯ್ಯ

ಜಗವು ನಿನ್ನೊಳಗೆ ನೀನಂ

ಎನ್ನೊಳಗೆ

ಜಗಕೆ ಬಲ್ಲಿದ ನೀನಂ, ನಿನ್ನಗೆ

ಬಲ್ಲಿದ ನಾನಂ

ಕರಿಯಂ ಕನ್ನಡಿಯೊಳಂ ಅಜಗಿವ್ವ

ತೆರನಂತೆ

ನೀನಂ ಎನ್ನೊಳೆಡೆಗಿವ್ವ ಪುರಂದರ

ವಿಲಲ ||

2. ಜಗವಸುಕ್ತಿಪ್ಪಂದ. ನಿನ್ನ

ಮಾಯೆಯಯ್ಯ

ನಿನ್ನ ಸುಕ್ತಿಪ್ಪಂದ ಎನ್ನ ಮನ

ಮೋಡಯ್ಯ

ನೀನಂ ಜಗಕ್ಕೆ ಬಲ್ಲಿದನಂ, ಅನಂ

ನಿನ್ನಗೆ ಬಲ್ಲಿದನಂ ಕಂಡಯ್ಯ

ಕರಿಯಂ ಕನ್ನಡಿಯೊಳೆಡೆಗಿ

ದಂತಯ್ಯ

ಎನ್ನೊಳಗೆ ನೀನಡೆಗಿಡ ಕೊಡಲ

ಸಂಗಮದೇವಾ ||

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಾತೃ ಸಾಧೃತ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಹರಿದಾಸರ ರಚನೆಗಳ ಮೇಲೆ ವಚನಕಾರರ ಪುರುಷಾಂತರಣ ಕಡಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಡಾ.ಎಂ. ಸಿ.ಎಂ. ಅವರ ಒಂದು ಅನುಸಿಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಾರ್ಥ : ಹರಿದಾಸರು ಶಿವಶರಣರ ಮತಭಾಗವನ್ನು ಓದಿ ಅನಂದಿಸಿ ಅದರ ಗುರುತುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿಸಿರುವುದು. ಹರಿದಾಸರ

ವಿಶಾಲತ್ವದಯಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಮತಗಳ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಗೆ ಅತ್ಯಮೂಲ್ಯ ರೀತಿಯ ವಿವರಣೆ. ಭಕ್ತರನ್ನರೂ ಒಂದೇ.... ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಇದು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುವುದಲ್ಲವೇ? ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ಕೊಡುಕೊಳುವಿಕೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಭಾವೋದ್ವೇಗ ಬೇಕಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಚನ-ಉಗಾಭೋಗಗಳ ನಡುವಣ ಸಾಮ್ಯ, ಮೈದೃತ್ಯಗಳಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಆಧಾರಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿದೆ. ಹಾಗೆ ಬೋದಿದಾಗ ಉಗಾಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ವಚನಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಅಷ್ಟು ದಟ್ಟವಾಗಿ, ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಕೆಲವಾರು ಉಗಾಭೋಗಗಳನ್ನು ವಚನ ಖಂಡಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ರಚಿಸಿದರೆ ಎಂಬ ಉತ್ಸಾಹವಿರುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ವಚನ-ಉಗಾಭೋಗಗಳ ಮೂಲ ಒಂದೇ ಇರುವಹಂ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯೂ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

ಶಾಸನ ಇತ್ಯಾದಿ

ಪುರಂದರದಾಸರ ಒಗ್ಗಿ ಇತರ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆತಿರುವುದು. ಈಗಾಗಲೇ ಸಂಪಾದಿತ ಆಗಿದ್ದು¹⁰ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕಮಲಾಭರಣ ತಾಂತ್ರಿಕ ಶಾಸನದಿಂದ. ಇದನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣದ ಡಾ. ಪಿ. ಬಿ. ದೇಸಾಯಿ ಅವರು ಸುಂದೀರ್ಘ ರೇಖನ ವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ತಾಂತ್ರಿಕಿಯಿಂದ ಕೆಲವು ಅಂಶ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತವೆ.

ಶಾಸನ ತೆರೆ: ೧೫೩೬, ಫೆಬ್ರವರಿ ೨೪, ತಾ. ಶ. ೧೪೪೬

ಪಾರ್ಥಿವ.

ಫಾಲ್ಗುಣ-೧೨, ಶುಕ್ರವಾರ.

ಮಂತ್ರಾಂಶಗಳು

1. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ತುಂಗಭದ್ರಾ ತೀರದ ಪೂಜೆಯ ವಿಶ್ವಲರಾಯನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿರಾಜ ಶಾಸನವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೀರ್ಥರ ಶಿಷ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮಚರಿತನ ಪ್ರಕಾರ, ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರ್ತಾರು ಆದ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರಿಗೆ ವ್ಯಾಸನಂದ್ರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಚಿಕ್ಕಕೊಂಡ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯ ಏಕಭೋಗ್ಯ ವತ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ.

2. ಈ ಊರಿನ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರು ಕೃಷ್ಣರಾಯಪುರ. ಈ ದತ್ತಿ ಗ್ರಾಮ ಭನಗಿರಿ ರಾಜ್ಯದ ಕೊಯ್ಯಕೊಂಡಿ ಸೀಮೆಯ. ಮಂತ್ರಾಂಶ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲಸುತ್ತಿದ್ದು ಶಾಸನ ಪಾಠ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

3.ದತ್ತಿ ದಾಸ್‌ಪೂಜಿತ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ಆ ದತ್ತಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಲವು ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅನೇಕರಿಗೆ ವತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟರು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಇಂಪಿಷ್ಟಿ ವತ್ತಿಯಂದು ದ್ರವಿಡಪ್ರದಕ್ಷಿಸಿದರು. ಇಲ್ಲಿ¹¹ ಶ್ರೀವಾಸ

ದಾರುರು ಪ್ರರಂದರದಾಸರ ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಎರಡೆರಡು ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಿಚಾರವಿದೆ :

1. ಮೊಪ್ಪ ಗೋತ್ರದ ಯಜುತ್ಯಾಖೆಯ ಶ್ರೀಪ್ರರಂದರದಾಸರ ಮಗ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ದಾಸನಿಗೆ ಎರಡು ವೃತ್ತಿಗಳು.
2. ಮೊಪ್ಪ ಗೋತ್ರದ ಯಜುತ್ಯಾಖೆಯ ಶ್ರೀಪ್ರರಂದರದಾಸರ ಮಗ ಹೇಬಣ ದಾಸನಿಗೆ ಎರಡು ವೃತ್ತಿಗಳು.
3. ಮೊಪ್ಪ ಗೋತ್ರದ ಯಜುತ್ಯಾಖೆಯ ಶ್ರೀಪ್ರರಂದರದಾಸರ ಮಗ ಮಧ್ವ ಪತಿದಾಸನಿಗೆ¹⁰ ಎರಡು ವೃತ್ತಿಗಳು.

ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಪ್ರರಂದರ ದಾಸರ ಗುರುಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪ್ರರಂದರದಾಸರು, ಅವರ ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಶ್ರೀಪ್ರರಂದರರು ದಾಸ ಪಡೆದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ತೃಪ್ತರಿದ್ದ ಅವರು ಅನಂತರ ಏನನ್ನೂ ಯೋಚಿಸಲೂ ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಶಾಸನದಿಂದ ವಿಚಿತಗೊಳ್ಳುವ ಅಂಶ. ಆದರೆ ಅವರು ಜೀವಂತರಿದ್ದರು.

ಈ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುವ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಅಂಶಗಳಿವು.

1. ಶ್ರೀಪ್ರರಂದರದಾಸರು ಮೊಪ್ಪ ಗೋತ್ರ, ಯಜುತ್ಯಾಖೆಯವರು, ಯಜುರ್ವೇದಿಗಳು.
2. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫೭೬ರಲ್ಲಿ ಅವರ ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳೂ ಇದ್ದರು. ಇವರು ಕೂಡ ಕಂದೆಯಂತೆ ದಾಸ ಅಂಕಿತ ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯ ಶಾಸನಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಣದಾಸ, ಹೇಬಣದಾಸರು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಶಾಸನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪ್ರರಂದರದಾಸರಿಗೆ ಸುಮಾರು ೪೬ ವರ್ಷ. (ಅವರು ನಿಯೋಗ ಹೊಂದಿದ್ದ ೧೫೭೪ರಲ್ಲಿ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ). ಈ ದಿನದಲ್ಲಿ ಸಂಶೋಧನೆಗೆ ತಕ್ಕ ಆತರ ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

ವಿಜಯದಾಸರ ಒಂದು ಸಂಭಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರರಂದರದಾಸರು, ಪ್ರರಂದರ, ವರದ ಗುರು, ಅಧಿನವಗುರು, ಮಧ್ವಪತಿ ಎಂಬ ಅಂಕಿತಗಳಿಂದ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದರೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ :

ಇವರಲ್ಲಿನಾಲ್ವರು ಮಕ್ಕಳ ಹೆಸರಿದೆ. ಮಧ್ವಪ್ಪದಾಸ-ಮಧ್ವಪತಿ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಹೇಬಣ ಅಂದರೆ ಹೀಗಿರಬಹುದು ಎಂದು ನಮ್ಮ ಊಹೆ:(ಹೆಚ್ಚಿರಳು-ಹಿರಿದಾದ -ಬೆರಳು) ಹೆಚ್ಚುಣ್ಣು-ಹೇಬಣ್ಣು-ಹೇಬಣ ಇದೇನು. ಹಿರಿಯಾಣ್ಣುನೆಂದೇ

ಅನೇಕ ಜನ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರ ತಂದೆ ವರದಪ್ಪನಾಯಕ. ಅವನ ಹೆಸರನ್ನೇ ಹಿರಿಯ ಮಗನಿಗೆ ಇರಿಸಿದ್ದ. ಪ್ರಯತ್ನ ಅದು ಹೆಬ್ಬಣ್ಣ-ಹೆಬ್ಬಣ್ಣ-ಹೆಬ್ಬಣ್ಣ ಅಗಿರಬೇಕು. 'ವರದ ಪ್ರೀತಿಯೊಪ್ಪರಂದರವಿರಲ' ಅಂಕಿತದ ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆಯೂ ಇದೆಯೆಂದು ಉದ್ಧರಿಸುವ ಜಾಗೀರದಾರರು.¹³⁸ ಅವನೇ ಹೆಬ್ಬಣ್ಣನೆಂದು ಊಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯವನಿದ್ದು, ಅವನಿಗೆ ಉಪನಯನ ಆಗದ ಪ್ರಯತ್ನ ಅವನ ಗೋತ್ರ. ಪ್ರವರ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ದಾಸರ ಅನಂತರ ಕೆಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ದಿನ ಗಳನ್ನು, ಡಾ ಆರ್. ಜಿ. ರಾನಡೆಯವರೂ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.¹³⁹

ಪ್ರೀತಿಯೊಪ್ಪರಂದರದಾಸರ ಈ ಕೆಲವು ವಿವರ ಶಾಸನ ನೀಡಿದರೂ, ಅವರ "ಚರಿತ್ರೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದೆ". ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ವಿಷಯ ಪ್ರಕಾರ ದಾಸರಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಪತ್ನಿ ಮಗಳು ವರದ, ಗುರು, ಅಭಿನವಪುರಂದರ, ವಂದ್ಯಪತಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ವರು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರೊಬ್ಬರು ಇವರಲ್ಲಿ ವಂದ್ಯಪತಿ-ಶಾಸನದ ವಂದ್ಯಪ ಒಬ್ಬನೇ. ಮಿಕ್ಕ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಚೇತ ಸ್ವಲ್ಪ ಅವಕಾಶ.¹⁴⁰ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆ ತೂಗಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಶಾಸನ ನಿರ್ಮಿತವಾದುದು ಪೇಳಬಹುದು.¹⁴¹ "ಅವರ ಜೀವನದ ಮಾಸ್ತದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಅಂಥ ಶುದ್ಧಯ ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ದಾಸರ ಸಮಕಾಲೀನರು ಮುಂದಿನ ತಲೆಮಾರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದುದು ಅವರ (ಪುರಂದರರ) ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಅಪಕಾರ ಎಂದು ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು."

ಪುರಂದರದಾಸರ ನಿಯೋಗ ಸ್ಥಳದ ಬಗ್ಗೆಯೂ ವಿವಾದವಿದೆ. ಅದಿಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸ್ತುತ. ಅವರ ಮಗ ವಂದ್ಯಪತಿಯ ಕೀರ್ತನೆಯಂತೆ, ರಕ್ತಾಕ್ಷಿ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಷ್ಯಾಂತ ರವಿವಾರ.... ಕರಳದರು ಹರಿಪುರಕೆಂದು ಪುರಂದರದಾಸರು ದೀನಬಂಧು .. ವಿರೂಪಾಕ್ಷೇಶ್ವರಿ ವಿಠಲನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ತರೀರವನ್ನು ಇರಿಸಿ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆ ಕ್ಷೇತ್ರ ಹಂಬೆಯೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. (ವಿದ್ಯಾಸಾಗರದ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಪಾಠ-ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಕ್ತವಿಜಯ : ಪುಟ-೨೨೦) ವಿಜಯದಾಸರು ಹೇಳುವುದು ರಕ್ತಾಕ್ಷಿ ವತ್ಸರ ಅರ್ಕವಾರ, ಇಂದು ಕ್ಷಯ...ಯುಕ್ತ ಪುಷ್ಯಮಾಸ..."ವಿಜಯದಾಸರು ವಂದ್ಯಪತಿಯ ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದಂತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿವರೆಗೆ¹⁴² ನಡೆದಿರುವ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಂಶೋಧನೆಯಂತೆ ಪುರಂದರದಾಸರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫೭೪ರಲ್ಲಿ¹⁴³ ಹರಿಪುರಕ್ಕೆ ದಿರಬೇಕು. ಆಗ್ಗೆ ಅವರಿಗೆ ೮೦ ವರ್ಷ ಸಂದಿತ್ತು. "ಕಲ್ಪನ್ನು ಕಡೆದು ಚೆಲುವಾದ ವಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ಆ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ದೇವರಾಗಿ ಸಮದ ರೂಪಣ. ಅದು ಪುರಂದರ ದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆಂಬ" ಮಾತು ಯಥಾರ್ಥವಾದದ್ದು.¹⁴⁴

ಕನಕದಾಸರು

ಹರಿದಾಸಗಾಹಿತೃದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರ ತರುವಾಯ ಕೂಡಲೆ ಜನರಿಗೆ ಬರುವ ಹೆಸರು ಕನಕದಾಸರದು. ಹರಿದಾಸಗಾಹಿತೃದಲ್ಲಿ ಜನರಾಂತ ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ದಾಸ ಪಂಥದ ಅತ್ತಿನೀ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ.¹⁴³ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ವಂತಿಕೆಯಿಂದ ಇವ್ವು ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಶೋಭಾಯವೂಪರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಪುರಂದರದಾಸರು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಪಿತಾಮಹರೆನಿಸಿ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಸರು ಗಳಿಸಿದ್ದರೆ ಕನಕದಾಸರು ಕಾವ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. "ಕನಕದಾಸರು ದಾಸರಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳು : ಅದೇ ಅವರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ."¹⁴⁴ ಪುರಂದರದಾಸರನ್ನು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ರಚಿಸಿದ್ದಾದರೂ, ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಅತುಲ ಭಕ್ತಿ ಕಾವ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬಂದಿರುವುದು ಅವರ ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ದೋಷ. ಸಂಖ್ಯೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಿರಿದಾದರೂ-ಕನಕ ದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಅವುಗಳಿದ್ದ ಸ್ವಂತಿಕೆ, ವಿಶಿಷ್ಟತೆ ಪಡೆದಿದ್ದ ಕಾವ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಉಳಿದ ಹರಿದಾಸರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನ ಆದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ ಪಡೆದಿರುವವೆಂಬುದನ್ನು ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಗಳ ಆದಲೋಕಿಸಿದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು.¹⁴⁵ ಕನಕದಾಸರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ದಾಸಪರಂಪರೆ ಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಒಳಗಾದರೂ, ಅವರ ಭಕ್ತಿಭಾವನೆ ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಮೂಲಭೂತಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಅವರು ಕೀರ್ತನಕಾರರು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ, ಕವಿಗಳೂ ಹೌದು. ವಿಶೇಷವೆ ಹರಿದಾಸಗಾಹಿತೃದ ಪರಮ ಪರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ಸಂಭವಿ, ಕೀರ್ತನೆ, ಉಗಾಭೋಗಗಳಿಗೋ ಸಿಮಿತ್ತಗೊಂಡಿದ್ದು ಕನಕದಾಸರ ಕಾವ್ಯ ಕೃತಿಗಳಿಂದಾಗಿ ಇನ್ನೂ ವಿಸ್ತರಗೊಂಡಿತು. ಆ ಯಶಸ್ಸು ಖಂಡಿತ ಕನಕದಾಸರದ್ದು. ಕನಕದಾಸರ ಈ ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ, ಕೃತಿರಚನೆ, ಮುಂಬಂದ ಹರಿದಾಸರಿಗೂ ಕಾವ್ಯ ರಚನೆಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಗೊಂಡಿತೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.

ಕನಕದಾಸರ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ

ಕನಕದಾಸರಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ, ರೂಪೇತತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಕಳಪೆರ ದಿಂದ ಒಟ್ಟು ತೂದ್ದು ಮಿಥ ಪ್ರಜ್ಞಾವಂತ ಕೀರ್ತನಕಾರ, ಕವಿ ಅವತರಿಸಿ ಬಂದ ಎನ್ನುವು ದೊಂದು. ಎರಡನೆಯದು, ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರೂ ಕನಕನಿಗೆ ಇತ್ತ ಮೊನ್ನೆಗೆ ಹಾಗೂ ಈಗಲೂ ಅನಂತರ, ಕನಕನನ್ನು "ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳು", "ಯಮಾರತ ಸಂಭೂತರು" ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಅನೇಕ ಮುಢ್ಢ ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥರು ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಮೊತ್ತ ಸೇರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಮಧ್ಯಸಂಪ್ರದಾಯ ರೀತ್ಯಾ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ದಾಸದೀಕ್ಷೆ ನೀಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕನಕದಾಸರು ಏಕಮಾವಾದಿತ್ವೀಯರಾಗಿ ಸ್ಥತುತರಾಗಿ, ಆಗ್ನಿ ಹಬ್ಬಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಜಾಂಥಿಕರ ನಡುವೆ ಹೇಗೆ ಎದ್ದು ತೋರು

ಹ್ಯಾರಿ ಅವರು ಪಟ್ಟದ 'ತುದಾದ ಬದಗಿ, ತಿಳಿಯುವಂತಿಂಪಿ ಪರಿವಾಸ ಅಂದೊಲವಕ್ಕೆ, ಒಂದು ರೀತಿಯ ತಿರುವನ್ನು ನೀಡಿರುತ್ತದೂ ಗಮನಾರ್ಹ.

ಶನಕದಾಸರ ಜೀವಿತದ ಅವಧಿ ಇನ್ನೂ ಮಿತಿಮೀರಿ ನಿರ್ಧಾರ ಆಗಿರದಿದ್ದರೂ ಅವರ ಕೃತಿಗಳು, ಅಲ್ಲಿ ಕೊಂಡಾಡಿರುವ ಗುರುವರ್ಷಗಳು, ಇತರ ಕವಿಗಳು, ಅವರೂ ಇವರೊಳಗೆ ತಾಲಾವಧಿ ಗುರುತಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಅವಕ್ಕೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿನ ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಘಟನೆಗಳು ನೆರವಾಗುತ್ತವೆ. ಪುರಂದರ ದಾಸರ ಜೀವನಾವಧಿ ೧೪೮೦-೧೫೬೪ ಎಂಬುದು ವಿದ್ಯಾಸಂಕ್ರಮಣ ಒಪ್ಪಿತವಾಗಿದೆ. ೧೫೦೧, ಕೃಷ್ಣಪ್ರಭುಗಳಾಯಿತು ಕುಹುಯೋಗವನ್ನು ವ್ಯಾಸನಾಯರು ಪರಿಪೂರ್ಣ, ೧೫೨೬, ವ್ಯಾಸನಾಯರು ವ್ಯಂವಾಪನಸ್ಥರಾದ ಸಮಯ ಪುರಂದರ-ಕನಕದಾಸ ರಿಬ್ಬರೂ ಆಗ ಗುರುಗಳ ವಿಸ್ಮಯದಲ್ಲಿಯೆ ಪರಿವಾಸರಾಗಿದ್ದರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಆಧಾರ ಗಳಿಂದ, ಹಾಗೂ ಪುರಂದರದಾಸರಿಗಿಂತ ತಿಳಿಯುವರಾದ ಪ್ರಯತ್ನ, ಕನಕದಾಸರ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ ೧೫೮೨ರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಬಹುದು. (ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲಕತರಂಗಿಣಿಯ ಕೆಲವು ಮಣಗಣಿ-ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ರಾಯಚೂರು ಯುದ್ಧದ ದೃಶ್ಯ-ಎಲ್ಲ ಇಂಬುಕೊಡುತ್ತದೆ)

ಕನಕದಾಸರು ಹುಟ್ಟಿದ 'ಜಾತಿ, ಕುಲ ಯಾವುದೆಂಬುದು¹⁴⁸ ಒಂದು ಒಡೆಯರ ಲಾರದ ಒಗಟವೆ ಆಗಿದೆ'ಯೆಂದಿದ್ದರೂ ಇತ್ತೀಚಿನ ಸಂಶೋಧನೆ, ಕನಕದಾಸರು ಜಾತಿ ಯಿಂದ ಕುರುಬರೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಿದೆ.¹⁴⁹ ಅವರನ್ನು ನಾಯಕ (ಬೇಡ)ರೆಂದೂ ಬೇಳುವೆಂದಿದಾರೆ. ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ ಎಂಬ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ "ದಾಸರ ನಿಂದಿಸಬೇಡೊ ಮೆನುಜ-ಪರಿವಾಸರ ನಿಂದಿಸಬೇಡ" ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರು ಕ್ಲಬ್ಬಲಿಗೆ ಜಾತಿಯವರೆಂದು, ತುಂಬುರವನಾರಾಂಕರೆಂದೂ ಬೇರಿದೆ. ಇವು ನಮ್ಮ ವಾಸ್ತವ ಜ್ಞಾನದ ಅಭಾವವಷ್ಟೆ. ಕನಕದಾಸರು ಜಾತ್ಯಾ ಬಂಧ ಕುರುಬರೆಂದು, ಶ್ರೀ ವಿವರಣಾರ್ಥಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಗಳು ಒಂದೆಡೆ ಇದರಿಂದ ಎಂಬಂತೆ ತಿಳಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.¹⁵⁰ ಕನಕ ದಾಸರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲ, ಲಿಂಗವಂತರಲ್ಲ, ಹಾಗಾದರೆ ಅವರು ಯಾವ ಜಾತಿ ? ಅವರನ್ನು "ಹೆಬ್ಬತ್ತಿ" ಜಾತಿಯೆಂದೆನ್ನಬೇಕಷ್ಟೆ, ಅವರು ಹರಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲೇ ಮೀರೇಳುವ ಸಂತರಾದ್ದರಿಂದ

ಕನಕದಾಸರು 'ಕುರುಬ'ರೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಒಂದು ಕಾರಣ ಅವರ ತಂದೆ-ತಾಯಿ ಯರ ಹೆಸರು. ಬೀರಪ್ಪ-ಬಿಟ್ಟಮ್ಮ ಎಂಬುವವರ ಮಗನಾಗಿ, ಕನಕದಾಸರು ಹುಟ್ಟಿದರು. 'ಬೀರಪ್ಪ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕುರುಬರಲ್ಲಿಯಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಡೆ ಸಾವು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಬೀರೇಬೇವರು, (ಬೀರೇಬೇವರ ಒಕ್ಕಲು) ಕುರುಬ ಮಗಂಡದ ದೇವತೆಗಳು.¹⁵¹ ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಒಂದೆರಡು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಸ್ಸಿನ ರುವ ಧಾಟಿ 'ಬೀರಪ್ಪ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಂಡ ಕುರುಬರು ತೃಪ್ತವಂತಿದ್ದರೂ ಹೌದು, ತಿರುವತಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸನಿಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವರೂ ಇದಾರೆ. ಕನಕದಾಸರು

ತಮ್ಮನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ನಾಯಕರು, ಕೆಬ್ಬರಿಗರೆಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕನಕದಾಸರನ್ನು "ಕುಂಬ" ಪಂಗಡದಿಂದ ಬಂದವರೆಂದೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಕುಲ ಆ ಕುಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆತು, ಎರಿ ಬೆಳೆದದ್ದು ಅವರ ಸಾಧನೆ,¹²⁹ ಅವರು ಕಾಲ-ದೇಶ, ಮತ-ತತ್ತ್ವ ಇವುಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ ದೇವ ಜೀವಿ, ಸರ್ವ ಸಮದರ್ಶಿಗಳು ಅದೇ ಅವರ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ.

ಕನಕದಾಸರು ಕನಕದಾಸರಾಗುವ ಮೊದಲು ಕಾಗಿನೆಲೆಯವರಾಗಿದ್ದು, ಬಾಡ ಬೇಂದಿಗೆ ನಿತೀ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿರಲೇಬೇಕು (ಬಾಡದಾಸ, ಬಾಡದಾದಿನೀತನ ಎಂಬೆಲ್ಲ ಅಂಕಿತ, ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿವೆ). ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಅವರ ಹೆಸರಿನು ಎಂಬುದನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಇತಿಹಾಸದಂತೆ ಬಾಡ, "ಪನ್ನರಣ" "ಹಿರಿಯೂರಾ ದಂತ", ಕಾಗಿನೆಲೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ, ಅನಂತರ ವಿಜಯ ನಗರದ ಪಡಿಮೂಲೆಯಾಗಿ ಮೆರೆದ ಊರು ಊರು ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ "ಕಾಗಿನೆಲೆಪುರ" ವೆಂದಾ¹³⁰ ಶಾಸನಗಳು ಮರ್ಶಿಸುತ್ತವೆ. ಕನಕದಾಸರಿಗೂ ಮೊದಲಿನಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪಳಮ ಸಾರಂಪ ಅನೇಕ ಶಿಲಾಶಾಸನ ಇವೆ. ಕನಕದಾಸರ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ದೇವತೆಯಾದ 'ಕಾಗಿನೆಲೆ ಯಾದಿನೀತನ' ನಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಪಳೆಯ ಕಾಲದ ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯವೂ ಇದೆ. ಕಾಗಿನೆಲೆಯ ಬೃಹದಾಕರ. ಗ್ರಾಮವನ್ನು ತೆಂಗು-ಕೊಂಗುಗಳ ಆಗರವಾಗಿದೆ. ಇಂದಿನ ಕಾಗಿನೆಲೆ ಜನವಂಶದಲ್ಲಿರುವುದು ಕನಕದಾಸರ ಅಂಕಿತ ದೈವವಿರುವ ಸ್ಥಳವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದಲೇ. ಕಾಗಿನೆಲೆಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಕನಕದಾಸರ ಜನ್ಮ ಸ್ಥಳವೆನ್ನುವ "ಕುಮ್ಭಾರ" - "ದಾಸ" ಪಂಗಡದವರ ಗ್ರಾಮ. ಇಲ್ಲಿ, ಇರುವ ತಿಮ್ಮೇಶವ ದೇವರಗುಡಿ, ಕನಕನ ಶಂಭು ಬೀರನಾಯಕ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದು, ಚಿಕ್ಕಗುಡ್ಡವೊಂದರ ಮೇಲಿದೆ ದಾಸರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಕರು ಆದರೆಲ್ಲ "ಬೇಡ"ರ ಗೊಂಟಿಗೆ ಸೇರುವಂಥವರು. ರಾಮಾನುಜೀಯ ಗುರು ಪರಂಪರೆಯ ಶಿಷ್ಯರು ಅನಿ ಗೊಂದಿಯ ರಾಮಾನುಜ ಪರಂಪರೆಯ ಗುರುಗಳು ಇಂದೂ ಈ ಕಡೆ ಒಂದು, ಪೈಪ್ಪವೆ ದೀಕ್ಷೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಕನಕದಾಸರಿಗೂ ಬಾಡಕ್ಕೂ ಏನು ಸಂಬಂಧ? ಅಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವು ಸ್ಥಳಗಳು ಅವರ ನೆನಪಾಗಿ, ಇದೆ. ಇವೆಲ್ಲದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆಯೆಂದರೆ, ಕನಕ ದಾಸರು ಕಾಗಿನೆಲೆ ಬಾಡಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಾಂತ್ಯವನ್ನಾಳುವ ಸಾಮಂತ ರಾಜರಾಗಿದ್ದರೂ, ಅರಸುತನ, ತಂದೆಯಿಂದ ಪರಂಪರಾಣೀತ ಆಗಿ ಒಂದುದು.

ಕನಕದಾಸರು ದ್ವೈತ ಪಂಥೀಯರ ಅಧಿಕಾರ ರಾಮಾನುಜೀಯ ಪಂಥದವರೆ ಎಂಬುದೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ. ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. "ಕಾಲಮಾನದ ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಜಡತೆ ಅವರ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿರುವುದು ಖ್ಯಾತಿವಿಳವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವರು ಕಾಲ, ದೇವ,¹³¹ ಮತ-ತತ್ತ್ವ ಇವು ಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ ದೇವ ಜೀವಿಗಳು, ಸರ್ವಸಮದರ್ಶಿಗಳು. ಈ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಮೋಕ್ಷನಿಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಸೀರಿಕೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಶರಣ

ಹೋಗಿ, ಅನಂತರ ರಾಮಾನುಜನ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟ 'ತಾತಾತಾರಿಯರಿಗಿರಗುವೆ' ನೆಂದಿದ್ದಾರೆ : ಅವರಲ್ಲಿ ಬೊದಲು ಅವರ ಅಧಿವೇಶನೆಯಾದ ಕಾಗಿನೆಲೆಯ ಅದಿಕೇಶವನ ಸ್ತುತಿ ಕಾಣುತ್ತದೆಯೆ ವಿವಾಹ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ :

ಶ್ರೀಗಿರಿಜೇಶ್ವರನಾಥಾಧಿರಾಮ ಸದ್
ವಾಗೀಶಕುತ ಪರಂಧಾಮ ||
ಕಾಗಿನೆಲೆಯರಂಗ ಸುರನಾರಾಧಾಧಿಮ ಸು
ತ್ಯಾಗಿ ಪಾರಿಸೊ ಭಾರಣಾಮ ||

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮತೆ ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ : ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೆ ತಾರತಮ್ಯತೆಯೂ ಕೂಡ ಅನಂತರ ಬರುವ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ

ಶ್ರೀಮದ್ಗುರುರಾಮ ದುರಿತ ವಿಚೇಯ ದು |
ಹ್ಯಾದು ವಿದ್ವಿಜೇಶಾಹ್ವಾದ ||
ತಾಮಸಗುಣಾಶ ಸಾತ್ವಿಕೋದ್ಭವ ಶ್ರೀ |
ರಾಮಾನುಜಮುಖಿ ಪರೀಶ ||

ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯ ರಾಮಾನುಜರನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ಲರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ :

"ರಾಮಾನುಜರೇ ನಮೋ ನಮೋ"
ಸ್ವಾಮಿ ಅಕ್ಷಯರೂಪ ನಮೋ ನಮೋ

ಎಂದು ಹಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಒಡಿದರೆ ದುರಿತಾದೇಶ್ವರ, ಮೃತ್ರಿಕಾ |
ನಿರವಯವುಕ್ತೋಪದೀಶನಿಂದ ||
ಕೊಡದ ದ್ವಾದಶನಾಮ ಶ್ರೀಕೋಣದಿ ಒಪ್ಪದ
ಒಡೆಯರಾಮಾನುಜರೇ ನಮೋ ನಮೋ ||

ಎಂದು ರಾಮಾನುಜರನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದ ನಂತರ

"ಈ ರೀತಿಯ ಕೀವುಪಡೆದ ಸದ್ಗುರುಗಳ
ಪಾರಿಕೋದ್ರವ ಶಿಷ್ಯಪರ |
ವೈರಿಸಿ ಪಾಲ್ಕಗೆ ಭಲವೀಡ ಪಾಪಾ |
ಕಾರಿಯರಡಿಗಿರಗುವೆನು || 22 ||

(ನಾಲ್ಕು ರೀತಿ : ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷ).

ಎಂದು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಾದ ಶಿರುಮುಕ್ತಿ ಪಾತಾಡಾರಿಯವರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಬೋಹನತರಂಗಿಣಿ' ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕವನದಾಸರು ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಅಥವಾ ಇನ್ನಾವ ಮಾಧ್ವ ಗುರುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿಲ್ಲ. ಈ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವೈಷ್ಣವ ತತ್ವದ ಒರಿದೇಯೂ ಕೂಡ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲ ಇಂತಿದೆ. ಬೋಹನತರಂಗಿಣಿ ಪೌರಾಣಿಕ ಕೃತಿಯಾದರೂ, ಇದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ತಿರುನಾಮಧಾರಿಗರೆ ; ಆದರೆ ಈ ಗುರುಗಳು ಕನಕರಿಗೆ ದೀಕ್ಷೆ ನೀಡಿದರೆ ? ಈ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸೂಚನೆಗಳಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಪದವಿರಾವಳಿಗೂ ಅಸಂಭವವೆ. ತಂದೆ ಬೀದವಾಯಕನ ಕಾಲದ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನಭಕ್ತಿ, ರಾಮಾನುಜೀಯ ಗುರುವರಂಪರೆ ಮೇಲೆ ಭಕ್ತಿ ಇದೇ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ 'ಪಾತಾಡಾರಿಯ' ಆಡಿಗೆರಗಿರಲೂ ಬಹುದು. ಇಷ್ಟೊಂದು ವಿಶೇಷ ಕನಕದಾಸರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅವತಾರವಲ್ಲ. ಒಬ್ಬ ಭಕ್ತ ಶ್ರೀಪರಶೈ. ಅವರ ಸ್ತುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ತಾರತಮ್ಯಸೂತಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. "ರಾಮಾನುಜರು ಮಾನವನ ದೈವೀ ಸಾಧನೆಗೆ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ರೇನೊ ಎಬ ಹರಿಸುವೋತ್ತಮಶ್ವವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮಾಡಿದರು. ಇದರಿಂದ ಕನಕದಾಸರು, ರಾಮಾನುಜ ಮಂಥನನನ್ನರಿತ ಪರಿಭ್ರಮೆಂದು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ, ಕರ್ಣಾಟದ ಪರಿದಾಸರಲ್ಲಿ-ದ್ವೈತ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಭಕ್ತಿ ಭಕ್ತಿ ವಾದಗಳ ಜತೆ ಕನಕದಾಸರ ಹೆಸರನ್ನೂ ಸೇರಿಸಲು ಕಾರಣ ? ಕನಕದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರು ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು ಪರಿದಾಸ ವರಂಪರೆಯವರಿದೆ. ಅದಲ್ಲದೆ ಕೀರ್ತನೆ ಗಳಿಲ್ಲೂ ಕೆಲವು ಸುಳುಮು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಆದರೆ, ಒಂದು "ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದ ತಿರುಳಾದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ವಿದ್ಯಾಭಕ್ತಿಯ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದವರು ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು" ಎಂಬ ಈ ಮಾತಿನ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಗಿರುವ ತೂದ್ರನಾದ (ಕುರುಬ) ಕನಕನಿಗೆ ಮಧ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ದೂರೆಯುವುದು, ಮಂಥನಪಾಪಲಯನೆಯಾಗುವುದು ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಮಾತು. ತೂದ್ರ ಯಾವ ಮತಕ್ಕೆ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾದರೂ ಆತ ಹಂಪ್ಪು ತೂದ್ರನೇ. ಬೇರೆಯವರು ಇವನನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸರು ಅದು ಅವರ ಪ್ರತಿವೃತ್ತಿ, ಹಾಕಿಗೆ ಆಗಿರಬಹುದು. ವಿಶಿಷ್ಟನ ಗುರುಭಕ್ತಿಯಂತೆಯೇ ಕನಕನಿಗೆ ದೊರೆತ ದೀಕ್ಷೆ : "ಕನಕದಾಸನ ಮೇಲೆ ದಯಮಾಡಲು ವ್ಯಾಸಮುನಿ" ಎಂಬ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿ ಅಂದಿನ ಕೆಲವು ಮತಾಂತರವನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ಅವರು ದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದು (ಒರಿದ ಸ್ವಾಮಿ ಕಾಗಿಣಲಯದಿಗೇತವನ ಅಂತಹ ಅವರೇ ಇರಿಸಿ ಕೊಂಡದ್ದಿರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಕೊಟ್ಟ ಬಗ್ಗೆ ಅವರಿಗೆ ಖಚಿತ ಪ್ರಮಾಣ ದೊರೆತಿಲ್ಲ) ಹಂಪಿಗೆ ಬಂದ ನಂತರ, ಅಂದು ರಾಜಗುರುಗಳಾಗಿ-ಪರಿದಾಸರ ಸಂಘಟಕರಾಗಿ, ವಿಶೇಷ ವರ್ತಿಸುವುದೊಡಗೂಡಿದ್ದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರ ಪರಿಚಯವೂ ಆಗಿರಬಹುದು, ಹಾಗೂ ಅವರ ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಭಕ್ತಿಭೆ, ತೂದ್ರನಾದ ತನ್ನನ್ನು

ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ¹⁵⁶ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಮನೋಭಾವ ಕಂಡು ತನ್ನ ತಾನಾಗಿ ಒಳಗೊಂಡಿರಬೇಕು. ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತರಿದ್ದ-ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು, ಒಂದಾಸಕ್ತನು, ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಶಿಷ್ಯ ವೃತ್ತಿ, ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವತಂತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀವಾದಿ ರಾಜರು ಮಂಡಿತಾದವರ ಪರಿವಯ ಸಹ ಆಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯ.¹⁵⁷ ಪುರಂದರದಾಸರು ರಚಿಸಿರುವ ಕೀರ್ತನೆ :

ಕನಕದಾಸರ ಮೊರೆ ದಯೆಮಾಡಲು-ವ್ಯಾಸ |

ಮನೆಯ ಮರದವರೆಲ್ಲ ದೂರಿಸೊಳ್ಳುವರು ||

ಎಂಬುದು ಕನಕದಾಸರ-ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರ ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧ ಎಂತಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಸುವ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಕನಕದಾಸರು ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಮುಂದು ಸಾರ್ಥಕಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಥ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾಗಿಯೂ ಇತ್ತು. ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟತೆ, ಶ್ರೀವಾದಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ದ್ವೈತ ಮತೀಯರು ಕೊಡುವ ಸ್ಥಾನ, ತಾರತಮ್ಯ ಅಥವಾ ಸರಿಸದಿರುವಿಕೆ ಎರಳು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನಲಾಗದು.

ಉದಾ :

"ಪರಮ ಪದವಿಯನಿವ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ"

ಧರೆಯೊಳಗೆ ಉತ್ಪಮ ಮಾಪವರೆಲ್ಲ ಭಜಾ ||

ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯ ಕೊನೆಯ ಸಾಲುಗಳು :

ಕರಿಯೊಳದಲ್ಲಿ ಕುದಿಯಪ್ಪಮುವೆ ಧರ್ಮ¹⁵⁸ |

ಕಲಹರಾದ ವನಿಯೊಳಗನು ಸೋರಿಸಿ ||

ಬಲದಾದ ಮಧ್ಯಮಕವನ್ನು ಬಲದೊಡನಿರಾಡಿ |

ನಲೆಯೊಡೀತವೆ ಪರದೈವವನಿಸಿ ||

ಎಂಬುದೂ,

"ಜಯ ಮಂಗಳಂ ನಿತ್ಯ ಶುಭಮಂಗಳಂ"

||೩||

ಎಂಬ ಮಂಗಳ ಗೀತದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ,

"ಮಧ್ಯಗೃಹದಾಕಾಸ ಸತಿಯಲ್ಲಿ ಉದಿಸಿ |

ಬೌದ್ಧ-ಜಾರ್ವಾ-ಮಾಯ್ಕಳಬರಿಸಿ ||

ಮಧ್ಯಕಾಶ್ಯವನ್ನೇ ಸಜ್ಜುಮಗೊರೆದನಿ ।

ಮಾಡ್ತು ಸ್ತ್ರೀ ಅದಿಶೇಷವ ಭಜನನಿ ॥” 188

ಎಂಬ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರು ತೋರುತ್ತಿರುವ ಮಧ್ಯಮತ ಪಾಠವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನ ಪನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಅವರ ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಮೂಲತ ಮಧ್ಯತತ್ವಜ್ಞಾನ ಹೇಗೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುತ್ತಿರುವುದೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ ಇಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರು ಮೂಲತಃ¹⁸⁹ ಕುರುಬರಾಗಿದ್ದು¹⁹⁰ ತೈವಧರ್ಮಾವಲಂಬಿ ಸಿರಾದರೂ, ವೈಶ್ಣವ ಪಂಥದ ಪ್ರಭಾವ ಕ್ಷೋಭಾಗೆ ಹರಿಭಕ್ತರಾದುದೂ ವಿಶೇಷವೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ, ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ಸಹಜ ಆಗಿ ಒಂದೆಂದು ಭಕ್ತಿ, ಅದು ತೈವಧೋ ವೈಷ್ಣವಧೋ. ಹಾಗೆಯೇ ಅವರ ದೇವತಾ ತಾರತಮ್ಯ ಕೂಡ ಒಂದೆಡೆ ಒಡಮೂಡಿದೆ :

ಬೃಹದರೂಪರು ಬೃಹದರೂಪರು ।

ಸ್ವಲ್ಪಲೋಕದ ಪೂರ್ವಾಬ್ರಹ್ಮನೊಬ್ಬನು ॥ ಪ ॥

ಅಪ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕ ಬಲ್ಲ ಅಪಜ್ಞೇಯತಬಲ್ಲ ।

ಗಣಪರ್ಮಾಂಬರ ಬಲ್ಲ ಗರುಡಬಲ್ಲ ॥

ಮಂಗಳೇಶ್ವರಬಲ್ಲ ಭೂರೀಲೋಕದ ಬಲ್ಲ ।

ಪ್ರಜಾಧಿಪತಿ ಪ್ರವಿಶ್ಯವ.ನೊಬ್ಬನು ॥೧॥ 191

ಇದು ದ್ವೈತ ಪಂಥಿಯರ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕನುಗುಣವಾದ ಕೃತಿ. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯುಗಳನ್ನೂ ಒಂದೇ ಕಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುವುದೂ ವಿಶೇಷ. ಇದರಿಂದ ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿದ್ದುದು ಭಕ್ತಿ, ಪ್ರಮೇಯ ತತ್ವಗಳ ತಿಕ್ಕಾಟ, ಪ್ರತಿಪಾದನ ಪ್ರದರ್ಶನ ವೈಭವ ಅಲ್ಲ : ಅವರು ಮತ ತತ್ವಗಳ ವಿಮಾದದ ಗೋಚಿಗೇ ಹೋಗಿರು, ಅದಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾದ್ದೆಂದರೆ, “ಹಂಚ್ಛಿಸಲ ಬೇಡ ಹಂಚ್ಛಿದಕೆ ಪಾರಿಸಿನ್ನು” ಎಂದು ‘ಈಶ ಸಾಮ’ದಲ್ಲಿ ಬೀಡಿಕೊಂಬ ದಾಸರಿಗೆ ಮಂತ್ರಿಸ್ತ್ರೀಯೊಂದೇ ಬೇಕಾಗಿದ್ದುದು ; ಕನಕ ದಾಸರ ಹರಿಭಕ್ತಿ, ಹರಿಭಕ್ತರ ಗಂವು-ಹರಿದಾಸಕೂಟದವರಲ್ಲ ಇವರನ್ನೂ ತಮ್ಮವ ನೆಂದಕೊಂಬುತಿದೆ. ಅವರ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲ ಕಾಣುವುದು, ತನ್ನ ಇಷ್ಟದೈವ ಅದ ಕಾಗಿನೆರೆಯಾದಿಕೇಶವನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತೆ. ಕನಕದಾಸರನ್ನೂ “ಯಾವುದೂ ಒಂದು ಭಾಗವತ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಭಕ್ತಿಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಾಗಿರಬೇಕೆ”ಂತಲೂ ಹೇಳುವುದಿದೆ. ಆಗ್ನಿ ಬೆಳೆದು ಬದುಕಿದ್ದ ಭಕ್ತಿಪಂಥದ ಮಹತ್ವ-ಗಂಡುಹೆಣ್ಣಿನೆದೆ ಬಾತಿ ಭೇದ ಇರದೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ, ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ನೀಡಿ, ಧಾರ್ಮಿಕರೊಂದಿರಿ ಅವರವರ ಸುಖದೋಖ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೂ ಬಾಯಿತ್ತುದು.¹⁹² ಇಂತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರೆ ಆಗಿರಿ ಅವರ ಭಕ್ತಿಪಂಥ ವನ್ನೂ ಪರಿಗಣಿಸಿ, ಪ್ರಗತಿಶೀಲವೆನಿಸಿದ ಉದಾರ ಹೃದಯಿಗಳಾದ ವೈದಿಕರು ತಮ್ಮ

ಧರ್ಮದ ರಾಷ್ಟ್ರ, ಮೇದೋಪನಿವತ್ತುಗಳ ನೀತಿ, ಶವ್ವ ಎಲ್ಲ ತಿಳಿಯಬೇಡಿ, ಮೇರ್ಣ ಪ್ರಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಬಂಪಾದಿಯನ್ನು ಸಮಾಜದ ಧೃಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡರು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಪುರಾಣಗಳ ಮೂಲಭೂತವನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರು ವ್ಯಾಸ ರಾಯರು ಇಂಥ ಪ್ರಗತಿಶೀಲರಲ್ಲೊಬ್ಬರು ವ್ಯರಂದರದಾಸ-ಕವಿಕವಾಸರನ್ನು ಪ್ರಶಸ್ತಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಧೈಯ ಅದ ಹರಿದಾಸರೊಂದಿಗೆ ಸಂಭುತವಾಗಿ ಇವರನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ,¹⁴⁴ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅವರು ಮುದ್ದಮತಕ್ಕೆ ಚಾಚೂತಪ್ಪದೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ರಾಮಾಲೂಕರಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ಪವ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಇತರರು ಅರಿತು ಧನ್ಯರಾಗಬಹುದಾದರೂ ಅವರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಳಕದಾಸರು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರೂ ಶಿವದ್ವೇಷಿಗಳಾಗಲಿಲ್ಲ. ಭಾಗವತರಾದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಂಕಾಬಾದ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹ ಪಡೆದರೂ ಮತಾಸುಯಾಯಿ ಆಗಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತು, ಒಪ್ಪುವಂಥದೂ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ಪ ದೇವಾಲಯದ 'ಕನಕ ಕಿಂಡಿ' ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ. ಕನಕನಿಗೆ ಕಂಡ ಅರಿವಿನ ಬೆಳಕು, ಸದಾ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪುರೋಹಿತರಿಗೆ-ಆರ್ಚಕರಿಗೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಕನಕದಾಸರ ಭಕ್ತಿಗೆ, ಕ್ಷುಣ್ಣಕರಿಗೆ, ಕಿಂಡಿಯೊಡೆದು ದರ್ಶನಭಾಗ್ಯವಿತ್ತರು, ದೇವಾಲಯದ ಆರ್ಚಕರ ಹೃದಯ ಮಾತ್ರ ಪಾಪಾಣವಾಗಿತ್ತು. ಇದು ದಂತಕತೆಯ ಆಗಲಿ, ಕಾಣುವ ದೃಶ್ಯ ತರಿಸುವ ನೈಜಭಾವವೇ.

ಕನಕದಾಸರ ಬದುಕು ಮತ್ತು ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುವಾಗ ತಂದೆ-ತಾಯಿಯರ ಬೆಸರು ತಿಳಿಸಬೇಕು.

ತಂದೆ, ಕಾಗಿನೆಲೆ ಬಾಡೆವ ಮನ್ನೆಯ ನಾಯಕನಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ, ಬಾಡೆ, ಬುಕಾಪುರ ವಿಭಾಗದ ೭೫ ಗ್ರಾಮಗಳ ಡೆಕಾನಾಯಕನ ಬೀರವೃಂದ, ಇಷ್ಟಾದರೂ ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಚಿಂತೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ಪವ ಮತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವರು. ಮೇಲಾಳು ಅನುಸರಿಸುವ ಮತ ಕಾರಾಳು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಸಂಭವವೇಯೆ. ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ಪವ ಭಕ್ತಿಧರ್ಮ ಪ್ರೀತಿಸಿದ ಬೀರವೃಂದ, ತನ್ನ ಮಡದಿಯೊಡಗೂಡಿ ತಿರುಪತಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರೀತಿವಾಸವನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಬಂದು ಅವನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವೂ ನೆರವೇರಿತು. ತಿರುಪತಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಮಗುವಿಗೆ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನೆಂದ ಹೆಸರಿಸಿದರು.

ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ಬೆನ್ನಾಗಿಯೆ ಬೆಳೆದ, (ಕನಕದಾಸ ತೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ, ಲೋಕಾನುಭವ, ಶೃಂಗಾರಪ್ರಿಯತೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಣತಿಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ) ಡೆಕಾನಾಯಕನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಹಾಗೆ ಕುಸ್ತಿ, ಯಂದ್ರವಿದ್ಯೆ, ಓದುಬರಹ, ಮತ-ಧರ್ಮ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಗೀತ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಅವರಿಗೆ ಆಭ್ಯಾಸ ಆಗಿರಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರ, ಪುರಾಣ

ಅಂಗಸಾಧನೆ, ವಿರಹಿಗಳಿಂದ ಒಟ್ಟಿಯಾದ ತಿಮ್ಮವ್ವ ಯುದ್ಧವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿ ಗಳಿಸಿದ.

“ಕನಕ ದೇವರಲ್ಲಿ ಕರಣವೆಂದರೆ ಭೌಮ |

ಕನಕು ಪುನಃಗುರುವು ಹರಿಯ |”

ಎಂಬಂಥ ಪರಾಶ್ರಮಿಯಾತ : ತಿಮ್ಮವ್ವನಿಗೆ ಪರೆಯಾದಲ್ಲಿ ತಂದೆ-ತಾಯಿ ತೀರಿಕೊಂಡಿರ ಬೇಕು. ಒಮ್ಮೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಗಸಂಪ್ರಿದ್ಯಾಗಳು ಏಳು ಕೊಪ್ಪರಿಗಳೆಗಳ ಪೊನ್ನಿನ ನದಿ ದೊರೆಯಿತು. ಅದನ್ನು ಬಡಬ್ಬರಿಗೆ, ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ, ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ, ಹೀಗೆ ವಿವಿಯೋಗಿಸಿದ. ಅವನಿಗೆ ‘ಕನಕ’ ದೊರೆತುದರಿಂದ “ಕನಕವಾಯಿತು”, “ಕನಕ” ನೆಂದ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ, ತನ್ನ ಆಡಳಿತ ದಕ್ಷತೆ, ಜನಪ್ರೀತಿಯಿಂದಾಗಿ ಕೂಡ ಕನಕ ಒಳ್ಳೆ ಹೆಸರು ಗಳಿಸಿದ್ದ. ಶ್ರೀಷ್ಠ ಕೃತಿಗಳ ಅಭ್ಯಾಸಕೂಡ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರ ಸಂಕುಪು “ಮೋಹನಕರಂಗಿಣಿ”ಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಉದಾಲಯ ಮೇವೊಡದವಮತ್ತೋ |

ದರ ಪಾತೆಯಾತ್ಮಾಸಂಧದ |

ಪರಪುರಾಣಂಗೆ ಕನ್ನಡಿಸಿದ ಕವಿ |

ಪರರ ಕೋರಾಜೆ ಮುದದಿ

ಇಲ್ಲಿ ಕಂಪುರವ್ಯಾಸ, ಕುಮಾರ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯರನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದಾನೆ.

“ಬಂಧರಾಮ್ನಾಯ ಪಾಶ್ವನ ತಳರು |

ಪಾವದ ಪೆಳ್ಳಿ ಕೀಳಾಂಪಾಕ್ಷಿ |” ಎಂಬುದರಿಂದ ಅವನಿದ್ದ ಪಾಶ್ವ ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿರುಚಿ, ಹಾಗೂ ಒಲವಿನ ಮಡದಿ ಸಹ ಇದ್ದಳೇನೋ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾವ್ಯದ ಸುಧಾಪಣೆಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ (ಹರಿಹರವ್ಯ ವೃತ್ತಿಗೆ ಮೊದಲಿನ) ಒಡನಾಡಿಯಾಗಿದ್ದ ಪೆಳ್ಳಿನ ಚಿತ್ತಾಕರ್ಮಕ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಧ್ವನಿಪೂರ್ಣ ಚಿತ್ರಣ, ಕವಿಹೃದಯದೊಂದಿಗೆ ನೆನಪನ್ನೂ ತರುತ್ತದೆ. ಅವಳು ಆಕಾಲಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಈಡಾಗಿದ್ದೇಳು. ತಂದೆ-ತಾಯಿ-ಮಡದಿ-ಮಗ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ಅನಾಥನಾದ ಕನಕದಾಸನಿಗೆ ವಿದಕ್ತಿ, ಅಂಕುರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರೂ ಆತ ನಾಡಗಾಗಿ-ಪಾಡವರಿಗಾಗಿ ದುಡಿದ. ಈ ಸತುವೆ ಮೊದಲಿಂದ ಕನಕನಿಗೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಬಂದು ನನ್ನ ದಾಸನಾಗೆಂದು ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಕನಕದಾಸ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು, ಒಂದು ದಂತ ಕತೆ ಇದೆ : ಕನಕನಾಯಕ, ತನ್ನ ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ

ಪಡೆದ ನಂತರ, ಮುನ್ನಿನ ಬದುಕಿನ ದಿನಗಳೂ, ಯಂದ್ವಿ ತಾನೂ ರಣದಲ್ಲಿ ಸೋತು ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟರ ಕೊಡು"ದುದಿರಬಾರಿಯೊ ಬಿಡು ತಮ್ಮ ಬೊರೆತನದ ಬಗ್ಗೆ ಕನಕರಾಜರಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಪಂ ಇದು :

ಹರಿನಿಷ್ಠ ಪರಮಾರ್ಥ ನಿರುಪದಿಂದಲಿ ಎನಗೆ |
ದೊರೆತುಕೀ ಗುರುಪಾದ ಪರಿಯೇ ... ||೨||

ಬೊರೆತನದ ಬಿಡು ಸ್ವಾರ್ಥ ಎನಗೇ ತೋರಿದೆ |
ಪರಮಾರ್ಥದ ಕೆನೆದ ಹರಿಯೆ ||

ಗುರುಪಾದಪದವಿಬಿಡು ನಿಷ್ಠೆ ಬಾ |
ಸರಿಗೆ ಮಾಡಿದೆಯೊ ಹರಿಯೆ ||

ಭರದಲ್ಲಿ ಬಾಲ್ಯ ಸಾವಿನ ನಿಶ್ಚಯದವಿಗೆ | (ಎಂಟು ದಿಕ್ಕಿಗೆ)
ಪರಮಾರ್ಥದಿಂದಲೊ ಸ್ವೀಕರಿಯೆ ||

ಪರಮಾರ್ಥದ ದೊರೆತರ ಅರಿಯದವು ಬಿಡುಬಿಡು |
ಸೆರೆಪಾಸುನಿಡಿದೆಯೊ ಹರಿಯೆ ||೩||

ಕನಕರಾಜರಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕೆಲಸನಿಂದಲಿ ಭೋಜ
ಕನಕು ಮಂಜುನಾಭನು ಹರಿಯೆ ||
ಮೊನ್ನೆಗಾರಧನೆಯೊ ಬೈಯಾಳವ ಬಿಡು
ಸೇವಕನ ಮಾಡಿದೆಯೊ ಹರಿಯೆ ||೪||

ಹಂದಿಕ್ಷುಬ್ಧಾತಿ ಪೌರಾಣಿಕೋಭೆ ಬಹುಜನರ |
ಅರುಮೀರರನ್ನು ಕೈತಡಿದ ಹರಿಯೆ ||
ಮರವು ತಾನುಸ ಅಪಂಜನರ ಮಹಾತಿಯೊ
ಮಂಜುನು ಹೊರಡಿದ ಹರಿಯೆ ||೫||

ಪರಮಮೂರ್ತಿನು ನಿನ್ನ ಅರಿವಿಷ್ಟ ದಾಸರಿಗೆ |
ಕೆಲಸನದ ರಾಜಕವೊ ಹರಿಯೆ ||
ಸಿರಿಬಿಡು ಹರಿಯೆ ಹರ-ಸುರಂಗನವಲ್ಲದವ |
ಸ್ವರಾಣೆ ಕಿಡ್ಡಿಗೆ ಬರೆದೆಯೊ ಹರಿಯೆ ||೬||

"ಮದವಲ್ಲ ಬಿಡು ಸತ್ವದ ರೂಪಮುಧರಿಸಿ |
ಹೃದಯದಲಿ ನಿಲಿವು ಹರಿಯೆ ||
"ಸ್ವಾರಿಹೊರಟರ ಭಕ್ತ-ಭೋಜನು ಜಗದಿಗಲು |
ಭೋಜನು ಪೋಷಣೆ ಹರಿಯೆ ||೭||

(ಸ್ವಾತಿ ಮನೆ) ದೀಪರಾಹುತರಾಸ್ವಾಪರಿವಾಸ ಲಂಕಾ
ಭಾವವೆಂಬ ತೆಗೆದಯೋ ಹರಿಯೆ ||

ನೀರಸಂಗದ ಬಿಟ್ಟು ಅನಿಮುಕ್ತಾದ ಕ್ರಿಯೆ
ಸೇರಿದನೂ ನಿನ್ನ ಪಾದ ಹರಿಯೆ || . .
ಅರಿಗಂಟನೊ ನಾವು ಅಧಿಪತಿಯ ಕಾಗಿನೆರೆ
ಯಾದಿಶೇಶದರಾಯ ಹರಿಯೆ ||

ಇದರಿಂದ ಅಂದಿದ್ದು ವೈಭವ, ರಾಜಾಸ್ಥಾನ, ಯಂದ್ವಪ್ರೀತಿ, ಶೃಂಗಾರದೊಲುವೆ ಎಲ್ಲ
ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕನಕನಿಗೆ ಕದನದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತರಿಸುವ ಪೆಟ್ಟುಬೀಳು, ದೈವದಾ
ದೇಶದಂತೆ, ಹಾಗೂ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ದೈವ ಸಹಾಯದಂತೆ (ಅದಿಕೇಶವನೇ
ರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಚರಿಸಿದನಂತೆ) ಕನಕನಾಯಕ, ಮೂರನೆಯ, ತೊರೆದು, ಪ್ರೀತಿಯಲನ
ದಾಸದಿಕ್ಷಿ ವಹಿಸಿದ. ಅನಂತರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಆದದ್ದು ಅದಿಕೇಶವನ ಅರ್ಚಾಮಗ್ನತ,
ತನಗೆ ಮೂರನೆಯ, ಆ ಕಾರಣದ ಪೆಟ್ಟಿನ ಬಗ್ಗೆ ಕೂಡ, ಕನಕದಾಸರು ಸ್ಮರಿಸಿ, ಅದ
ಕೇಶವನ 'ಕರುಣೆಯವಾರ'ವೆಂದು ಶಿಸಿಸಿ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ :

"ರಾಜೋಳಿಗೆ ದೇಹವೆ ಮಿಂಚೆ ತುಂಬಿದ ಮಾತಿ ||
ಪ್ರಾಪ್ತೋಪರಣಾ ಲೀಲೆಯೆಂದರಿ ಬಂದು ||
ತೀಕೆ ಪ್ರಾಣವು ತಂದಿತ್ತು ಪುನಾತುಮನೆ ||೧||

"ದಿವ್ಯಲೋಕವು ರೋಹಿತೆ.... .." ಎಂದು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತ,
"ಓರೋಕಂದರೆ ಕಥೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ ಮೂರ ||
ಅದಮೂರುತಿ ಕಾಗಿನೆರೆಯಾದಿ ಕೇಶವನೆ ||
ಹೋದ ಕೇವಲತೆ ವೈದ್ಯನ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ||
ವಾದಗುಣದಿಹಿ ದಾಸನ ಮಾತಿಕೊಂಡೆಯೊ ||"

ಇದರ ನಂತರ ಕನಕದಾಸರು ಹಂಪಿಗೆ ಬಂದ¹⁸ ವ್ಯಾಸರಾಯರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ,
ಅಲ್ಲಿಯ ಹರಿವಾಸ ಕೊಟಕ್ಕೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಒಳಗು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು ಹರಿವಾಸ
ಕೊಟದಲ್ಲಿ ಕನಕನ ತತ್ವಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿಮಹತಿ, ದೈವಪ್ರಸಾದ ಜನತೆಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಲು
ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಅವನ ಬಾರಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಡೆಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ಕತೆ, ಕೀರ್ತನೆ ಸಹ ಇವೆ
ಅವು ಹೀಗೆ :

1. ಒಮ್ಮೆ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಬಾಳೆ
ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನಿತ್ತು ಯಾರೂ ಇರದೆ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ಹಣ್ಣು ತಿಂದು ಬರಬೇಕೆಂದಾಗ,

1. ಶಿಷ್ಯರನ್ನೇಕರಿಗೆ ಇದರ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿದರೋ, ಕನಕ "ದೇವರನ್ನೇಕರಿಗೆ ಇದ್ದಾನೆ. ಅದರಿಂದ ನಾನು ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದೆ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿದ ವ್ಯಾಸ.
2. ಗುರುಗಳೊಮ್ಮೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹೋಗುವಾಗ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಾನಸ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ನಿಮಗಾಗಿದ್ದರೂ. ಈಗ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆ ಅರ್ಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಕಿರೀಟ ತೆಗೆಯುವುದೇ. ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಅಲೋಚನೆ ಬಂತಂತೆ : ಆಗ ಕನಕ ಹೋದಗಿನಿಂದಲೇ "ಗುರುಗಳ ಸಂದೇಶವೇಕೆ ದೇವರ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಬಿಡಿ" ಎಂದಾಗ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಕನಕನ ದಿವ್ಯ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಗೆ ಬೆರಗಾದರಂತೆ.
3. ಒಮ್ಮೆ ಗುರುಗಳ ಸಮಕ್ಷಮ ಸಡದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ "ಯಾರು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ" ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಎದ್ದಾಂವೆ ಶಿಷ್ಯರು ತಂತಮ್ಮ ಒಂದಿಗೆ ಹೋದರೂ ಉತ್ತರ ನೀಡಿದರು. ಗುರುಗಳೂ ಕನಕನನ್ನು ತಿರುಗಿದರು, "ನಾನು ಹೋದರೆ ಹೋಗಬಹುದು" ಎಂದನಂತೆ. ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೇನೂ ದಂತಾಯಿಲ್ಲ. ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಮುಗುಳ್ಳುಕ್ಕು "ಕನಕ, ನಿನ್ನ ಮಾತಿನರ್ಥ ?" ಎಂದರಂತೆ "ನಾನೆಂಬ ಅಪರಿಚಿತರ ಹೋದರೆ ಯಾರಾದರೂ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಹೋಗಬಹುದು" ಎಂದನಂತೆ.
4. ಒಂದು ದಿನ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಕೈಲಿ "ಸಾರಿಗ್ರಾಮ" ಹಿಡಿದು ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಕಂಡಿತು, "ನನ್ನ ಕೈಲಿರುವ ಬೇಕೆ" ಎಂದರಂತೆ. ಎಲ್ಲರೂ ತಮಗೆ ತೋಚಿದ್ದು ಹೇಳಿದರು. ಕನಕ "ಅಪರಿಚಿತ ವಾಸಂದೇವನು" ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಭಕ್ತಿಪರವಶತೆಯಿಂದ ಹಾಡಿ, ಭಗವಂತನ ಪ್ರತೀಕ ಅದ ಸಾರಿಗ್ರಾಮವಿದೆ ಎಂದರು. ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಮುಗುಳ್ಳುಕ್ಕು ಕೈಬಿಟ್ಟು ಹೋದರರು. ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಕಳೆದವಾಸದ ಅನುಭಾವಂತನ, ಅಪರಿಚಿತನುಭೂತಿ, ತೋರುವ ಕೆಲ ಗಳೆನ್ನಬಹುದು. ಇಂಥ ಪ್ರಸಂಗಗಳೆಷ್ಟೋ :

ಪುರಂದರದಾಸರ ನಿಯೋಗ ಅದ ನಂತರವೂ ಕನಕದಾಸರು ಅನೇಕ ವರ್ಷ ಬದುಕಿದ್ದರನ್ನೆಲ್ಲ ಅಧಿಕೃತ ಪ್ರಮಾಣ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಬದುಕಿನ ಕೊನೆ ಕೊನೆಗೆ, ವಿಜಯ ನಗರದ ಯುದ್ಧ ಕಂಡು, ಕೊರಗಿದ ಕನಕದಾಸರು ತಮ್ಮ ಕಡೆಯ ದಿನಗಳನ್ನು "ಕದರ ಮಂಡಲಿ"ಯೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಳೆದರೆಂದೂ ಐತಿಹ್ಯ. ಪುರಂದರದಾಸರ ದೇಹಶ್ಯಾಗದ ನಂತರ (೧೫೬೫) ಅವರ ತಂಬೂರಿಯನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ತಿರುಪತಿಯ ಶಿವಪ್ರಸಾದಿ ತಲುಪಿಸಿ ಒಂದರಂತೆ ಒಂದೂ ಐತಿಹ್ಯ : ಜೀವಪದ ಕಯಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ರೀತಿ ಜರ್ವಾರಿತ ರಾಗಿ, ಕದರಮಂಡಲಿಗೆ ಸ್ವಿಪ್ಪಾದೇವರ ಸೇವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದಿನಗಳೆದರೆಂದೂ ಹನವಾತೆಯಿದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಅವರು ಸುಮಾರು ೯೦ ವರ್ಷಕಾಲ ಬದುಕಿದ್ದರೆಂದು ಒಂದು ನಂಬಿಕೆ. ಅವರ ಮೇಲಣ ವರ್ಷ "ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫೭೨ ಎಂದು ಇಬ್ಬರು ಕೊಳ್ಳಲಿದ್ದೀಯಲ್ಲ." 188

ಇದಿಷ್ಟು ಕನಕದಾಸರ ಇತಿವೃತ್ತ. ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಕೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸದಿದ್ದರೆ ಈ ಅವಲೋಕನ ಅಪೂರ್ಣ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಉಳಿದ ಹರಿಗಾಸರಿಗಿಂತ ಕನಕದಾಸರು ಭಕ್ತರಾಗಿ, ವಿವಿಧ ರಾಗಿ ಕಾಣುವುದು ಅವರ ಕಾವ್ಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂಬ. ಅವರು ದಾಸರಲ್ಲಿ ಕೆಲಗೂಡಿದ್ದರಿಂದ, ಕನಕದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯದವಲೋಕನವನ್ನು ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸುವಾಗ, ಎರಡು ಮುಖಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಒಂದು ಅವರು ರಚಿಸಿರುವ ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೀರ್ತನ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಎರಡನೆಯದು¹⁷⁷ "ಭಕ್ತನೂ ಆದ ಕವಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತ ಆದ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಸಿದ್ಧ. ಇನ್ನೊಂದು ವಸ್ತುವಿದ್ಧ."

ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಷ್ಟು ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ರಚಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಸತ್ಯವೊಂದಿಗೆ ಸಮಸಮವಾಗಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಬಲ್ಲವು. ಒಂದು ರೀತಿ ನೋಡಿದರೆ, ಕಾವ್ಯಗುಣ ಕನಕದಾಸರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶೈಲಿ ಮಟ್ಟೇ ಇರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಕನಕದಾಸರ ಕವಿವೃತ್ತಿ. ಪುರಂದರದಾಸರ ಶೈಲಿಗಳಂತೆ ಪಲ್ಲವಿ-ಅನುಪಲ್ಲವಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಉಳಿದ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಸಮರ್ಪಣೆ ಅಥವಾ ವ್ಯವಯ ದೃನಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಗಿ ವಿವರಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಪರ್ಮ ವಾಸನೆಗೊಳ್ಳುವುದು ಕನಕದಾಸರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಶ, ಕನಕನ ಭಕ್ತಿ ಅವರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸರಿಭಕ್ತಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು. ಸರ್ವಸಮರ್ಪಣಾಭಾವ ಅವರದ್ದು. ಅಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ವತತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ-ಸಮರ್ಪಣೆ, ರಾಮಾನುಜರ ತತ್ವ ಒಪ್ಪಿರಲಿ, ಬಿಡಲಿ ಅದಾವುದರ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರಚಾರದ ತುಟಿಗಳಿಲ್ಲ. "ಈಸುಮೇವರ ಬಲಗದ್ದಲ್ಲಿ ಫಲವೇನು ಬಾಳುದೇವನ ಬಲವಿಲ್ಲದವಗೆ" ಎಂಬುದು ಅವನ ಏಕದೇವೋಪಾಸನೆ¹⁷⁸. ಕೆಂರುಪು, ಕಾಗಿನೆಲೆಯಾದಿಕೇಶವ ದಾಸರ ಪರದೈವ.

ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ ಇತರ ಹರಿಗಾಸರಿಗಿಂತ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿರಲು ಕಾರಣ ಹಲವಾರು. ಅವರು ಬಳಸಿರುವ ಸಹಜ ದೇಶ, ಲೋಕಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ, ಉಪದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸವಜತೆ, ಮೂರ್ತ ಕಾವ್ಯಗಳಂತೆಯೂ ಕೆಲವುಮೈ ಇರುವುವು. "ಭಕ್ತನೆಂಬ ಒಂಕಿ ಪಡೆವ ಪಯಲರಿಂದ ಭಗವಂತನೊಂದಿಗೆ ನಡೆಸಿದ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಭಕ್ತಿ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಕೀರ್ತನೆಗಳ ವಸ್ತು"¹⁷⁹ ಎಂಬ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪದೇಕಾಡುತ್ತದೆ. ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ, ನೈತಿಕ, ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನ (ಕೀರ್ತನಾಮ), ಆತ್ಮಲೋಧನೆ, ಸಮಾಜ ವಿನಿರ್ಬ, ಲೋಕನಿರತಿ, ಮಧ್ವತತ್ವ-ರಾಮಾನುಜತತ್ವ ಎರಡರ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಇವೆ-ಭಾವನೆ. ಭಕ್ತಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ಹಾಗೂ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಇರುವ ಹಾಡೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ. "ಭಕ್ತಿ ಸಂಕ್ತ ಮಾತ್ರ ಈ ಮುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ಒಂದು ಕೊಂಡಿ."¹⁸⁰ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಆಧಾರವಾದ ಬರುವುದು ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಲ ಭಕ್ತಿಯ ಮಾತು ಕೇಳಬಾರದಿರುವುದು. ಕನಕದಾಸರಲ್ಲಿ ಕಾಗಿನೆಲೆಯಾದಿಕೇಶವ, ಬಾಡಿದಾದಿಕೇಶವ, ಕಾಗಿನೆಲೆಯರಂಗ, ಹೀಗೆ ಒಂದಿವೆ. ಅದರ ಕೀರ್ತನ

ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕುತ್ಸಾಒಳಸು, ನಾರಿಲೇಳಿದಾಳೆವೆ ಹೆಣ್ಣು, ಸಕಾಂತ ಭಕ್ತಿ, ಭರ್ವೆ, ನೀತಿ ಇವು ದಾಸರು ಹೋದಿದ್ದಾರೆ ದಂಭಾಚಾರ, ಹೂವಿನೆ, ಸಂಕುಚಿತ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಖಂಡಿಸಿರುವುದೂ ಇದೆ. ದಾಸಕೂಟದ ಕ್ರಮದಿಂದ ದೇವತಾಪ್ರತಿ, ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯ ಕೀರ್ತನೆಯಿದ್ದರೂ ಹೆಣ್ಣು ಇಲ್ಲ. ಭಾವಾವೇಶ ಸಹಜವಾಗಿಯೆ ಇದೆ, ತಳಿಹಾಸ್ಯದ ಎಳೆ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲೂ ಬರುವುದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ :

ಉದಾ : ಅವರ ದೇವತಾಪ್ರತಿ -

ಪಮ್ಮಮ್ಮ ಶಾರದೆ ತಾಮರಾಪತಿಶ್ವರಿ
ನಮ್ಮಳಿಗಪ್ಪಾರಮ್ಮ ೩೮
ಕಮ್ಮಗೋಲವ ಪೈರಿ ಸುಪಾರ ಸೋಡಿಲ
ಹಮ್ಮಯ್ಯ ಗಂಗಾಧನ ೩೯ ಪ ||
ಮೋರಕತ್ತಿನಧಾವ ಮೊರದಗಲ ಕಿವಿ
ಕೋರದಾಡಿಯಪ್ಪಾರಮ್ಮ
ಮೂರುಕ್ಕುನುತ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಬೆಂದ್ರನ
ಧೀರ ತಾ ಗಂಗಾಧನ ೪೦

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗಣೇಶನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಧಾಟಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅವರ ಜಿಲ್ಲಾಸೆ ವಿಶ್ವರಗೋಭೃತ್ ಹೋಗುವ ರೀತಿ : ಅಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ, ತಾತ್ವಿಕತೆ, ಸೌಂದರ್ಯ ಕಡೆಗೆ "ಈ ಲೋಕದ ಮೂಲಭೂತ ವಿಷಯದ ಹೊಳಕಿನಲ್ಲಿ ನಿಲುವಿದೆ ಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ ಅಪೂರ್ವ" ೪೧ ಉದಾ :

ನೀ ಪಾಸೆಯೊಳಗೊ ನಿಕ್ಕೊಳು ಮಾರುಮೊ ೪೨
ಒಂದುಲಾ ಅಲಮೊಳಗೊ ಒಂದುಲಾ ಒಂದುಲೊಳಗೊ
ಬರುಲಾ ಅಲಮೊಳಗೊ ಪದಪದೊಳಗೊ
ಪದಪ ಪದ್ವಿಯೊಳಗೊ ಬದ್ವಿ ಪದಪದೊಳಗೊ
ಪದಪ ಪದ್ವಿಯೊಳಗೊ ನನ್ನೊಳಗೊ ಪದಪ ೪೩

ಕುಸ ಪದೊಳು ಗಂಧಪೋ ಗಂಧಪೊಳು ಕುಸುಮಪೊ

ಕುಸುಮ ಗಂಧಾಳರದು ಪ್ಪಾದೊಳಗೊ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಜಿಲ್ಲಾಸೆ ಕನಕ ದಾಸರ ಕವಿತ್ವದಂತಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಅವರಲ್ಲಿ ಲೋಕಾಸಂಭವ ಮಂಥನಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ, ಜನತೆಯ ಬದುಕಿನ ನಾಡಿಮಿಡಿತ ಅವರು ಬಲ್ಲರು ಹಾಗೆಯೇ ತಾಳತ ಉದಮ ರೂಪಕ ಎಲ್ಲವೂ ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. "ಅಲ್ಪಮೊರಗಳ ಬೇತ ಎಷ್ಟು ಮಾಡಿದರೇನು" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆಸ್ಥಿತಂಶ್ರತೆ "ಸಾಕು ಸಾಕು ಮನುಷ್ಯ ಸೇವೆಯು ಸ್ವೀಕರಂಗದಾಯ" ಸಾಕು ಸಾಕು ಮನುಷ್ಯ ಸೇವ ಮಾಡಿ ಬೆಂದ ಬಳಲಿದನು : ಬೇಕು ನಿನ್ನ ಪಾದ ಪೂಜೆಯೆಂದೂ ಬಯಸುಕೊಂಡನು ರಂಗ||

ಹೊತ್ತರೆದ್ದು ಹೋಗಿ ಪರರ ಚಿತ್ತದ್ವಿಗ್ರಹ ಹಿಡಿದು ।

ಭೃತ್ಯನಂತೆ ಹಬ್ಬ ತರಿದು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ದಾನಯವೆ... .. ಈ ಸಾಲಾಗಲಿ
ಕಾಕು ಮನುಷ್ಯರ ನೇವೆ ಮಾಡಲಾಗದ ದೀನತೆ, ಲೋಕಾನುಭವ ಮೊಂಡಿ ಬರುತ್ತವೆ.
ಹಾಗೆಯೇ ಮೃಗ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ "ಎನ್ನ ಕಂದ ಹಳ್ಳಿಯ ಹನುಮಾ : ಚೆನ್ನಾಗಿ
ಇಹರ ಲಕ್ಷ್ಮಣದೇವರು ||" ಎಂದು ಹನುಮಂತನನ್ನ ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅವನ ಉತ್ತರವಿದು :
"ತುಷ್ಪಪಂಚಾವೃತಮಂದಂ ಆಡವಿಗಚ್ಛ ಗಳಂದಂ ಸ್ತ್ರೀಪತಿ ರಾಘವ ಕ್ಷೇಮದಲ್ಪದ್ವಾರ"

ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ ವಿವರಣೆ, ನೇರ. ಅವರ ಮಾತು ಹರಿತ
ಪಾದದ್ದು. "ಮರೆಯದಿರು ಮರೆಯದಿರು ಎಲೆ ಮಾನವ ನಿನ್ನ ಸಿರಿಯ ಹವಣೇನು
ಹೇಳಲೊ ಮಾನವಾ ||" ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹೋಲಿಕೆ ಪುರಾಣಪ್ರಜ್ಞೆ.

ಬೆರೆಯದಿರು ಬೆರೆಯದಿರು ಎಲೆ ಮಾನವಾ ।

ಗರುವೇಶ್ವರಕೊ ನಿನ್ನ ತೆರವಾವುದೊ ।

"ಕೀರ್ತಿಸಿದವರು ಹಿರುನುಮುರಾಗಿಲೆ । ಒಪ್ಪ ಸಾರ್ಥಕವಿರವರು ಭಾಗವತರಹುಬೆ :
ಪಶ್ಚಿಮಾಚಾರ್ಯಾ ಪಾತ್ರೆಕೈಯಲಿ ಹಿಡಿದು"

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬರುವ ಡಾಂಧಕತೆಯ ಟೀಕೆ "ಮುಸ್ಸಿಮ-ವೀರಶೈವ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಟೀಕಿಸುವ
ಧೈರ್ಯ ಕೆನಗಿಲ್ಲ" ಎಂದನ್ನೂತ್ಪದೆ.

ಕನಕದಾಸರ ಭಕ್ತಿಸಾಹಿತ್ಯವಂತೂ ಅನದಳ. ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಭಕ್ತಿಹಂಬಲ,
"ಎಳ್ಳುಕಾಳಿಮೊಳಿಪ್ಪು ಭಕತಿಯನ್ನೊಳಗಿಲ್ಲ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮತ ಪ್ರದರ್ಶನದ ರೀತಿ,
ಗುಂಡು ಮೂಕೆ ಹಕ್ಕಿಗೆ ಹೋಲಿಸುವ ಉಪಮೆ, ಅದರದ್ದೆ ಸಹಜತೆ ಪಡೆದಿದೆ.

"ಬಂದವಯ್ಯ ಗೋವಿಂದ ಸೆಟ್ಟಿ । ಒಡಲು ತುಂಬಿಪ್ಪಿ ಅನ್ನವ ಮಾಡಿ ।

ಒಡೆವರು ಗಣುವ ಕರು ಲೂಠ ಸೆಟ್ಟಿ ||"ಎಂಬ ನಿಂದಾಸ್ತುತಿ,

"ನಾವು ಕುಂಬರರು ನಮ್ಮ ದೇವರು ಬೀರಯ್ಯ : ಕಾವನವೊಪ್ಪ ನರಗುರಿಯ
ಹಿಂಡುಗಳ" ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕುರಿಕಾಯುವ ಮೂರ್ತೆ.

"ಎರಂ ಕಾರಣ ಬಾಯ ತೆರೆದೆ ಮೇಲೆಲೊ ದಾಸವಾಂತಕ ಅಹೋಬಲ ನಾರ
ಸಿಂಹನೆ" ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ನರಸಿಂಹ ಸ್ತುತಿ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ, "ಯಾಕೆ ನೀನಿಲ್ಲಿ
ಪವದೊಡೆ ಹರಿಯ" ಎಂದೂ ವಶ್ಯವಾದ ಸ್ತ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ರಂಗಸಾಧನನ್ನೂ
ಕೂಡು ಕಟ್ಟಿರುವ ಕೀರ್ತನೆಯೊಳಗೆ ಕಲ್ಪಿತತೆ, ವಿಡಂಬನೆ, "ಇನ್ನೆಷ್ಟು ಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಮೈಮರರು ಮಲಗಿದರೆ ನಿನ್ನ ನೆದ್ವಿಸುವರಾರನು ಕಾಣೆನೊ" ಎಂಬಲ್ಲಿ "ವಿಪಾದಪೂರ್ಣ
ವಾದ ಪಂಕ್ತಾಯ ಅಭೂತಪೂರ್ವವಾಗಿದೆ. ಕನಕದಾಸರು ಕವಿಗಳು ಎನ್ನುವ ಮಾತಿಗೆ
ಬೇಮತೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ."

“ಹೊವತರುನರ ಮೆನೆಗೆ ಹುಲ್ಲಿತರುನ” ನಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿರುವ ಘೋರ ದುರಿತ ವಾರಿಧಿ ಬತ್ತಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ತುಸು ಹರಿಯದಾಸೆಂಬುದನ್ನು ರಂಗಭೂತ ಭಕ್ತನೆಂಬುದನ್ನು ಜಾಹೀರುಪಡಿಸಿದುದು ದೇವರನ್ನು ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ಭಕ್ತಿ, ಮನಮಿಡಿಸುವಂಥವು. “ಅದಿಗಿಯನು ಮಾಡಬೇಕಲ್ಲ”, “ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ನಾಮದ ದೀಪವನು ನಾರಿಗೆಯ ಕೊರಿಗೆಯ ಮಾಡಿಬಿತ್ತಿರಯ್ಯ” ಎಂಬುವು ಕನಕದಾಸರ ಆಲಂಕಾರಿಕ ವೃತ್ತಿಗೆ ನಿದರ್ಶನ.

ಕಿಲಂಬಿನಾ ಬುಟ್ಟರೊಳು ಹುಳಿಕಲು ಉಣಬಹುದೆ |
 ಚಳಿಯಾರಿಗೆ ಕಂಡವದ ರೀತ ಹಿತದೆ |
 ಮೊಲಬದ್ದ ಹೆಣ್ಣಿಕೊಳು ಮೋಹಕ್ಕೆ ಸೋತಹುದೆ |
 ಬೆಲೆ ಬದ್ದ ಸರಸೊಳು ರಾಘವಂತೆ ||

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉಪಮೆ, ಸಾದೃಶ, ಸಲಿಲದಂತೆ ಪ್ರವಹಿಸುವ: “ದಾನಧರ್ಮವ ಮಾಡಿ ಸುಖಿಯಾಗು ಮನವೆ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ನೂರೊಂಟು ದೇವರ ಉಪಾಸನೆ ಜರಿದು, ಏಕದೇವರ ಪಾಸನೆ ಮಾಡಿರೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

“ಜಪವ ಮಾಡಿದರೇನು ತಪವ ಮಾಡಿದರೇನು ಕಪಟ ಗುಣವಿದ್ದರೆ” ಎಂದೂ ಡಾಂಫಕತೆ-ಕಂದಾಚಾರ ಜರಿಯುವ ಸಮಾಜ ಪ್ರಶ್ನೆ.

“ಕುಲ ಕುಲ ಕುಲವೆಂದೂ ಹೋರಾಡದಿರಿ | ನಿಮ್ಮ ಕುಲದ ನೆಲೆಯೇನು ದರೂ ಬಲ್ಲಿದಾ|| ಕುಲ ಕುಲ ಕುಲವೆನ್ನೂತಿಹರೂ ಕುಲವಾವುದು ಸತ್ಯಸಂಜನಿಗೆ” ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕುಲದ ಬಗ್ಗೆ ಬುದಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ, ಹಾಗೂ ಅವರು ಅನುಭವಿಸಿರುವುದಾದ ಸಂಕಟ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದಾದ ತೊಂದರೆ.

“ಅಂಧತವಂಶು (ನರಕದ ಒಂದಂ ಬಗೆ) ಇನ್ನಾರಿಗೆ” ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಮಧ್ಯ ಮತ ನಿಷ್ಠೆ “ಏಕೆ ನಡುಗಿದ ಪಾಯಿಭೂಮಿ” ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅತ್ಯನಿವೇದನೆಯ ಭಾವ ಗೀತೆ, “ದಾಸ ದಾಸರ ಮನೆಯ ದಾಸಾನುದಾಸ ಪಾನೆ” ಎಂಬ ದಾಸ್ಯಭಾವ, (ಸ್ವಾವಿಭವ್ಯಭಾವ)

“ತರೀರ ಸೌಖ್ಯತನುವಕ್ಕಾಗದ ಹೆಣ್ಣು ಉರಲ್ಲಿದ್ದರೇನು ತವರೂರಲ್ಲಿದ್ದರೇನು” ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುವ ಬದುಕಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ, ಯಾವುದೂ ಬಿಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ವೈವಿಧ್ಯ, ರಾಗ ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಿಡಿತ ಕನ್ನಡ ನಂದಿ, ದೇಸಿ, ಕವಿತಾವಿಮೋಘರ್ಮ ಎಲ್ಲವೆಲ್ಲ ಗುರುತಿಸುವಂಥವು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅವರಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಾಮೋಹ ಬರುವುದೂ ಉಂಟು, ಆಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅವರಿಗೆ ಇದ್ದ

ಭಾವೆಯ ಪ್ರಭುತ್ವ ಗೋಚರ ಆಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕವಿ ಅದವರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ವ ಮೂಲಿಗೆ
ಪುಟ್ಟಿದನಾಗಿ. "ಮೊಲೆ ಮೋದ ಹಾಡಲ್ಲಿ ಮೋಹದ್ವಿ ನೋಡಬಹುದು" "ಎಲ್ಲರೂ
ಮಾಡುವುದು ಹೋದ್ದಿಗಾಗಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಲೋಕ ಸೂಕ್ತಿ,

"ಮೊಲೆ ನಮ್ಮ ಹಾಡರು ಬಂದರು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ" ."

"ಕಣಕಣದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು

ಛಂದಕೆ ಕವಿ ನಿಂತಾಡುತ್ತಾನೆ" ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ

178 "ಧೀ ನಿತ್ಯ ಮೋರೆ ಮೋಲೆ ಕೋಡು . ಧೀ ನಿತ್ಯ ಮೋರೆ ಮೋಲೆ" ||ಮೊ

. ... ಮೊತ್ತರನ್ನ ಮೂವಿತ್ತನೊಳಿರು ಮನೆ ಮನೆ ಪೂಜಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದು "

.... "ಮೋಡಿ ಮೂಕುಗಳೊ ಹೇಳಿ ಮಂದಿರು ಕಂಡೆ ಚಿವುಟಿದ್ದು "

ತಟ್ಟ ಚಮತ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಎಂಬ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮ್ಯದ ಬಗೆಗಿರುವಾಡು. "ಈತನಿಗೆ
ಮಾಡುವುದು" ಕೀರ್ತನೆಯ ಸಾಲುಗಳು, ನೆಲ್ಲಿ-ಕಾಯಿಯ ದೂಲಕೆ ಹು
ಛಾನೆ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು. ದೇವದ ಅನಿತ್ಯತೆ, ಅಸಾರತೆ, ಸಂಸಾರದ
ಜ್ವಲಕೆ ಭಂಗುರತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಅನೇಕ. ಜ್ಞಾನ ಸಾಧನೆ
ನಿರಂತರ ಸತೆಯೇವೆಂಬ ತದೇಕ ಚಿತ್ರದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ವಿಶೇಷ ಕ್ರಿಯೆ ಎಂಬುದು
ಪಂಪರನ್ನು ಮೂಡಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ ಭಕ್ತಕವಿ ಕಂಠರು.

ಕನಕದಾಸರ 'ಮುಂಡಿಗೆ',¹⁷⁹ ಗಳಂತೂ "ಕನಕನನ್ನು ಕೀರ್ತಿ ಕೊಡುವೆಡೆ" ಎಂಬ
ಗಾದೆ ಪಾಟಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ ಇದರ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಇನ್ನೂ ಬಿಡಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ.
ದಿನನಿತ್ಯ ವ್ಯವಹಾರದ ಭಾವಗೀತೆ ಭನ್ನ ಅದ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಸುವ
ಒಗಟಿನ ಮಾತುಗಳು ಇವು. ಈ ರಹಸ್ಯ ಭಾವೆ ಎಲ್ಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಭಾವೆ ಸರಳವಾದರೂ ಸಂಕೀರ್ಣವಾದ ಕೊಡಿ ತತ್ತ್ವ
ವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಮುಂಡಿಗೆಯಿವು. (ಉದಾ : ಶಿವನಾಥ
ಮೋಕ್ಷರ ದೇವತೆಗಳು) ಕನಕದಾಸರ ದೇವತೆಗಳ ವಚನಗಳು"¹⁸⁰ ಅವರ ಬುದ್ಧಿವಂತೆಯ
ಚಿಂತನೆ ತೀವ್ರತೆಯ ಸಾಧ್ಯತೆ ಶ್ರೀಮಂತಿಯ ಭಾವಾಬುದ್ಧಿಯ ಹೆಗ್ಗುರುತುಗಳಾಗಿವೆ.
ಕನಕದಾಸರ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಉದ್ದೇಶವೇನೆಂಬ ತಿಳಿಯದು. ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ
ಭವೋದ್ವೇಗ, ಜ್ಞಾನ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ತಿಳಿವು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು ಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡ ಕನಕದಾಸರ
ಪರಿಧಾನವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಒಗಟಿನ ರಚನೆ ಬಹು? ಇದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಕಾರಣ ಇವೆ : "ಒಂದನೆ
ಯದು, ಅವರು ಕುರುಬರ ಜಾತಿಯವರಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಜ್ಞಾನ, ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಲ್ಲ
ಎಂಬ ಇತರರ ಸಂದರ್ಭಕ ಟೀಕೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ; ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನ, ಭಾವೆಯ
ಪರಿಣತಿ, ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ, ಇತರರ ಬುದ್ಧಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಎಷ್ಟು ದೂರ
ಹೋಗುತ್ತದೆಯೆಂಬ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲೋಸಾಗಿ, ಪರಿಧಾನ ಪರಂಪರೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ

ಜನತಾಚಳವಳಿಯಾದ ದೇಶಕಾರರ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆ ಅನೇಕ ವಚನಗಳು, ಅವರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಇವನ್ನು ವಚನಗಂಡು ವೈಷ್ಣವಚಿತ್ತಿ ಪ್ರಸರಣ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಗೊಂಡ ಕನಕದಾಸರು ತಾವೂ ಏಕೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮವನ್ನು ಸಾಂಕೇತಿಕ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಾರದೆಂದೂ ರಚಿಸಿದರೆ ? ಎಂದು ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ, ಕನಕನ ಮಂಡಿಗಳ ಅರ್ಥ ಇನ್ನೂ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದ್ದ ಎಂಬುದು ತಿಳಿದವರ ಅಭಿಮತ.¹⁷⁸

ಕನಕನ ಮಂಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಸುಬೋಧ ರಾಮರಾಯರೂ, ಇನ್ನೊಂದೂ 'ಕನಕದಾಸರ ತೀರ್ತಾನಗಳ' ಸಂಪಾದಕರಾದ ಡಾ|| ಕೆ. ಎಂ. ಕೃ. ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರೂ, ಇನ್ನೊಂದನ್ನು "ಕನಕದಾಸನ ಭಕ್ತಿಗೀತೆ" ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ ಡಾ|| ಬಿ.ಟಿ. ಗೇರಿಯವರೂ ಬಿಡಿಸಲಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ನಾವು ಒಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಬಹುದು.

ಮರಣಗೊಂಡ ಶಕ್ತಿ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಂದಿದೆ-ಇವರ
ಕುರುಹು ಕೇಳಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಜನರು ||೨||

ಒಂಟಿಗೊಂಟಿನ ಪಕ್ಷಿ ಒಡಲೊಳಗೆ ಕುರುಳು |
ಗೊಟಲಮೂರಂಟು ಮೂಗೊಬ್ಬವು ||
ಕುಂಟಮಂಟುಜನಂತೆ ಕುಳಿತಿದುದು ಮನೆಯೊಳಗೆ |
ಎಂಟುಪಕ್ಷಿರ ಅಷ್ಟಮೂ ಭಕ್ತಿಸುಪ್ತರು ||೩||
ನುಡಿಯಂತಲಂಬುದು ನಡುವೆತ್ತಿರುತ್ತಿರಾರು |
ಕಣಕಣದ ಗಾಯನ ಮಾಡುತ್ತಿಹುದು ||
ಅನಮಿಯೊಳು ಹುಟ್ಟುವುದು ಆಗಲಿ ಎರಡಾಗುವುದು |
ಬಣಕಣವು ಬಂದರೆ ಬಣಕ ರಕ್ತವುದು ||೪||
ಮಂಟವದವೆಯಂತೆ ಕರಡಿ ನಡೆದಾಡುವುದು |
ಎಂಟುಕುಟುಂಬವು ಮೂಜಾಗೆ ||
ರಂಜಿತಮನೆಯು ಸಂಜಾನವದ ಮೇಲಿವು |
ಕುಂಟರವರದಾದಿಕೇತವ ತಾ ಬ್ಬು ||೫||

ಇಲ್ಲಿ 'ಬೀಸುವ ಶಬ್ದ'ನ್ನು ಕುರಿತು ಕನಕದಾಸರು ಮಂಡಿಗೆ ರಚಿಸಿರುವುದು :
ಮರದನಂಗುವದು : ಮರದ ಗೊಟ-ತಳಗೊಟವಿರಂವ, ಹಕ್ಕಿವನೆಯೊಳಗೆ ಇದೆ.
ಒಂಟಿಗೊಂಟಿನ : ಒಂದೇ ಗೊಟ-ಮೇಲಿನ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವಂಥದು ಬೀಸುವ ಶಬ್ದವಾಗೂ
ಎಂದೇ ಕರವ ವಾಡಿಕೆ.

ಗೊಟಲಮೂರಂಟು : ಶಬ್ದವಂತೆ ಮೂರು ತೂತಾಗಳು, ಭಾವ್ಯಹಾಕಲು. ಕಲ್ಲಾದ್ದ
ರಂದ ಜಡ ಅಥವಾ ಕಂಟ ಮನಂಜನಂತೆ ಅಲ್ಲಾಡದೆ ಮಂ
ಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದೆ.

ನಡುವಸ್ತ್ರಿಯೆಂಬಾಯಿ : ಕಾಳು ಹಾಕಲು ಇರುವ ಬಾಯಿ.
 ಅಡವಿಯೊಳುಪಟ್ಟುವುದು : ಕಲ್ಲಾಗಿಮಟ್ಟಿ, ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಾದಾಗ,
 ಅಗಲಿವರಡಾಗುವುದು : ಎರಡು ಕಲ್ಲು ಸೇರಿ, ಒಂದು ಬಿಡುವ ಕಲ್ಲಾಗುವಂಥದಂ.
 ಕೋವುಲೆಯರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಳೆ, ಕಡೆಗಳ ರ್ಝಲ್ ರ್ಝಲ್ ನಾದದ ಬತೆ, ರಾತ್ರಿಯ
 ನೀರದ ಮೌನವನ್ನು ಸೀಳುವಂಥ ಇಂಟನ ಗಾನದ ಬತೆ ಪರಿವ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಂ.

ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ, ಅದರ ರಚನಾ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಹೀಗೆ :

ಪರಿವವದು ಈ ನುಡಿದು ಸತಿಯ ಮಾತಲ್ಲ |
 ಮಹಿಯೊಳಗೆ ಪೇಳುವೆನು ವಿಹಿತವಾಕ್ಯಗಳ ||೪||
 ಸ್ತುತಿ ಪಾತ್ಯಪೌರಾಣಿಕ ಕೋವುದನೆ ಶೂದ್ರ |
 ಅತಿಧಿಯಾದರಿಸುವದು ಅತಿಲಾಘವಂ ||
 ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸುಧ್ಯಾನ್ಯ ಮುದುನವರೇ ಕಾಳು |
 ಭತಿಮಾತ್ಮೆಯಂದಿತ್ಯಳೆ ಪರಮ ಪಾತಕಿಯು ||೫||

ಇಂಥವು ಅನೇಕವಿವೆ. ಮುಂಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ರೂಪಕಗಳು ಇರುವವೆಂದಂ,
 ಈಚೆಗೆ ಬನ್ನಿರುತ್ತೆ ಗಳಿಸುವ ತಿಶುನಾಳ ಪರೀಧರ "ಕೋಡಗನ ಕೋಳಿನಂಗಳಿತ್ತ,..."
 ಎನ್ನುವಂತೆ ಕನಕದಾಸರ ಒಂದು ಗೂಢ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ರಚನೆಯ ಒಂದು ಸಾಲು ಹೀಗಿದೆ :

"ಎಂದೆನು ಇಂಥ ಕೋದ್ಯಕಂಡಿದ್ದಿಲ್ಲವು ||೪||

ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿಯೊಂದು ಅಳೆ ಕರು ಮಂಗಳ |
 ಲಂಫಸುವ ಹುರಿಯ ಕಂಟು ಪರಿಯು ಮಂಗಳ||೫||

ಇಲ್ಲಿ ಆಕಳು ಎಂದರೆ "ಹಸಂ" ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ. "ಜೀವ" ಕರಂ- ಎಂದರೆ ಕುಂಡಲಾಗ್ನಿಯಂ
 ಅತ್ಯತ್ಯಪ್ತಿ, ಕಡೆಯಲ್ಲಿ "ಬೆಳರಿಯಾಗಾಯಿತಮ್ಮ" ಎಂದು ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಒಕ್ಕಾನ
 ದಂದೆಯವಾಯ್ತು, ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಕನಕನ ಮುಂಡಿಗೆ, ಅದರ ಸಂಕೇತಾರ್ಥ
 ಬಲ್ಲವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗಮ್ಯ. ಇಲ್ಲವೆ ನಿಗೂಢಾರಣ್ಯ. ಇವುಗಳನ್ನು ರೂಪಕದ ತೊಟ್ಟಿಲಂ
 ಗಳೆಂದು ಬಲ್ಲವರು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಭಾವಾರ್ಥ ಒಳಗೊಳಗೇ ಅಡಂತ್ರಿದ್ದು, ಸಾಹಿತ್ಯ
 ಗುಣ ಒಳಗೇ ಹುದುಗಿರುತ್ತದೆ. ಕನಕನ ಮುಂಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ. ಈ ರಚನೆಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ
 ತಿಳಿಯುವುದು, ಅರ್ಥ ಅದಾಗ ಮಾತ್ರವೆ.

ಕನಕದಾಸರು ದಾಸರಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಕಾವ್ಯಸೃಜನೆ ಕುರಿತೆರಡು
 ಮಾತು ತಿಳಿಸಿದರೆ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯಾವಲೋಕನ ಒಂದು ಹಂತ ತಲುಪುತ್ತದೆ.

“ಇತರ ಪರಿವಾಸರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಅವರು ವರ್ಣಾಶ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬೆಟ್ಟದಿ, ಸಾಂಗತ್ಯ ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರ’, ‘ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ’, ‘ನಳಚರಿತ್ರೆ’, ‘ಮೋಹವತರಂಗಿಣಿ’, ಅವರ ಕಾವ್ಯಗಳು. ಇದರ ಜತೆ, ಕವಿಚರಿತೆಗಾರರ ಉಪಯೋಗ. ‘ನೈಸರ್ಗಿಕವ್ಯ’ವೆಂಬ ಚಿಕ್ಕ ಸಾಂಗತ್ಯ ಕೃತಿಯೂ ಸೇರಿದೆ. ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ‘ವಾಸುದೇವಾಯ ನಮೋ’ ಎಂಬ ಕೃತಿ ದ್ರೌಪದಿಯ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಕುರಿತದ್ದು ಒಂದು ಮಿಡಕಾವ್ಯದಂತಿದೆಯೆಂದು ಬೆಟಗೇರಿಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.”

‘ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರ’ ಕವಿತಾಸರ, ಪರಿವಾಸವೆಂದದ ಧೈಯ ಅದ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಕೃತಿ. ದತ್ತಿಪಾಠ್ಯ ಭಾವಿನೀಚೆಟ್ಟಿದಿಯ ಈ ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರತಿಪದ್ಯವೂ “ರಕ್ಷಿಸುವವ್ಯನವರತ” ಎಂಬ ಶರಣಾಗತಿ ಭಾವನೆಯೊಂದಿಗೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪತಕವಸ್ತು ವಿನ್ಯಾಸವಿದ್ದು, ೧೦೦-ಪದ್ಯಗಳಿವೆ. ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿ, ಪೈರಾಗ್ಯ-ನೀತಿಬೋಧೆ ಇಲ್ಲಿನದಾದರೂ, ಪರಿವಾಸವ್ಯ, ಕವಿಯ ಅತ್ಯನಿವೇದನೆ, ಅವರ ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತಿ, ಕಾವ್ಯದ ಜೀವಾಳ. ಹಾಗೂ : ಪರಿವಾಸರ ಸಾತ್ವಿಕ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಸರಳ ರಚನೆಯದೊಂದರೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

ಜನಪ್ರಿಯ ಪದ್ಯವಾದ :

ದಾಸರೂರು ವಿಜಯರೂರು ಮತಿ

ಹೀನ ಪಾಪು ಮಹಾಮಹಿಮ ಕೈವಲ್ಯಪತಿ ನೀನು !

ವಿನ ಬಲ್ಲೆನು ಇಾನು ನೆರೂ

ಜ್ಞಾನಮೂರುತಿ ನೀನು ನಿಜ್ವನ

ಮಾನರೂರೇ ದೇವ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮಜನವರತ ||

ಅಲ್ಲದೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಅದನನ್ನು ಪ್ರಧಾನ ಪಡೆವ ಸಾಧನೆಮೊಂಡು ಈ ಕಾವ್ಯದ ತಿರುಳು ಎನ್ನಬಹುದು. ಕವಿತಾಸರೂ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು “ವರಪುರದ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯ ಚತುರೋಪಾಯ ರಕ್ಷಿತ್”ಎಂದು ಆರಂಭಿಸಿರುವುದು, ಕಾಗಿನೆಲೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ “ಇಂಗಳ ಗುಂದಿ”ಯ ಚೆನ್ನಕೇಶವನ ಈ ಉಪಾಸ್ಯದೇವತೆಯ ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂಗಳಗುಂದಿ ಕಾಗಿನರಯ ಸಮೀಪದ ಉಪಗ್ರಾಮ. ಇದನ್ನೇ ಕವಿತಾಸರೂ “ವರಪುರ” ಎಂದೂ ಕರಿದಿರುವುದು.

ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರದ ಧೈಯ, ಪರಮಾತ್ಮನೇ ತತ್ತ್ವ, ಭಕ್ತಿ, ಶರಣಾಗತಿಮಾರ್ಗವೇ ಹಿತ, ಮೋಕ್ಷವೇ ಪುರುಷಾರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾವಿಮ್ಲವಿನ ಲೀಲಾವತಾರಗಳ ಉಪಾಸನೆಯಿದೆ. ಅವನ ಐದು ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನೂ ಮಾನ್ಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ರಾಮಾಯಣ, ಭಾರತ, ಭಾಗವತಗಳ ಭತ್ತರ ಚರಿತೆಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಎಲ್ಲ ಇತರ ಜೀವರೂ ಹರಿಯ ಅಧೀನರು, ಹಾಗೂ ದಾಸರು, ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಾಲು ಭಕ್ತಿಯೇ ಸಾಧನ ಎನ್ನುವ ದ್ವೈತ ಪಂಥ ಇಲ್ಲಿ ಧೃವಿತವಾಗಿದೆ. ಅದರ, ಇಲ್ಲಿನ

ಒಂದೂ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರು "ಕುಸುಮ ಪಟ್ಟಿದಿಯಲ್ಲಿ" ಈ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದ ನಂದೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಅಚ್ಚರಿಯ ಸಂಗತಿ. ಆದಿವಾ ಇದು ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವೋ ? ಎಂಬ ಅನುಮಾನ ಬರುತ್ತದೆ.

ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ

ಮೋಕ್ಷೋಬಕ್ಕೆ ತಮಾಷೆಯ ಕತೆಯಂತೆ ಕಂಡು ಬರುವ ಸರಳ ಮ್ಯೂವಿನ ಹಿಂದೆ, ಅಧುನಿಕ ಕಾಲದವರೂ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮತ್ತು ಮೇಚ್ಛುವ ಗಂಭೀರ ಆರ್ಥವನ್ನು ಕನಕ ದಾಸರು ತಮ್ಮ ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಕ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಆರಣ್ಯವಾಸದಲ್ಲಿದ್ದ ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ ತಾಂಡಿಲ್ಯ ಋಷಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಕಥೆ, ಈ ಕಾವ್ಯದ ವಸ್ತು. ಈ ಕಥೆಯ ಪ್ರಕಾರ ರಾಗಿಗೆ ಬೊದಲು "ಸರೆದಲೆಗೆ" ಎಂದು ಹೆಸರಿದ್ದು, ಭತ್ತಕ್ಕೆ "ವೀಸಿ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿತ್ತು. ಋಷಿಗಳಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಇವರೊಡನೆ ಪಡುವ "ನಾನು ಹುಟ್ಟು" ಎಂಬ ಜಗಳ ಬರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ಇವುಗಳ ಸತ್ಯವರೀಕ್ಷೆಗೊಂದು ಎರಡು ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅರಂ ತಿಗಳ ಕಾಲ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿ, ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ನಡೆದ. ಅಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಆರು ತಿಗಳ ನಂತರ, ಎಲ್ಲ ರಾಜರೂ, ಋಷಿಗಳೂ ನೆರೆದರು. ಋಷ್ಯಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೆರೆಯಾಗಿದ್ದ ಆ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು (ಸೆರೆಯೆಂಬ ಪರಿವಾದಿಗಳು) ಹನುಮಂತನೇ ಕರೆ ತಂದ. ಈಶ್ವರ, ಇಂದ್ರ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಸೇರಿದ್ದರು. ಚತುರ್ಮಾರ್ಗದವರೂ ಸೇರಿದರು. ಆರು ತಿಗಳ ಜೈಲು ವಾಸದಲ್ಲಿ ಭತ್ತ ಕಂಚುಟ್ಟು ಬಾಡಿ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ರಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ದೃಢವಾಗಿತ್ತು. ಕಪಿಲಮುನಿ ಹೋಗಿ "ಎಲ್ಲ ನವಧಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಈತನೇ ಬಲ್ಲಿದೆ, ಬಹುವರ ಬಲ್ಲಿದೆ" ಎಂದೂ. ಶ್ರೀರಾಮ ಎಲ್ಲರ ಮುಂದೆ, ರಾಗಿಗೆ ತನ್ನ ಹೆಸರಾದ "ರಾಘವ" ಎಂದಿರಿಸಿದ. "ರಾಘ"ದ ಅಪಭ್ರಂಶವೇ ರಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಜಗಳ ಪ್ರಸಂಗ, ಸರೆದಲೆಗೆ-ವೀಸಿಯರ ಸಂವಾದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದೆ.¹⁷⁹

ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತೆಯಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ತಾವು ಕೆಳಮಗಾದಲ್ಲಿ ಜನರು ನೋವು-ತುಂಬಲು ತೋರುವ ಉದ್ದೇಶವಿದೆ. ಆದು ಸಾಧಿತ ಆಗಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಕ ಪ್ರಸಂಗ ತಂದದ್ದು ಕವಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆಗೂ ಆಗ್ನಿ ಕಾವ್ಯ ಬರೆದ ಪದ್ಧತಿಯ ಅನುಕರಣೆಯ ಕಾರಣವೆಂದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ, ಕನಕನಿಗೆ ಉಡುಪಿಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದರುಶನಕ್ಕೆ, ದೇವಾಲಯ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವೀಯದೆ ಕತೆ ಸುಂದಿತ ಅದಕ್ಕೆ ಇದರ ಸತ್ಕಾರಣವೇನೆ ಇರಲಿ. ಮೇಲುಮರ್ಗದ ಜನ ಕನಕನನ್ನು ಅವಮೇಳನ ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಸಂದುಹವೆ ಇಲ್ಲ. ಅವನ ಜಾತಿಯ ಅವನಿಗೆ ಭೂತವಾಗಿ ಕಾಡಿದ್ದರೆ ಅಚ್ಚರಿಯೇನಿಲ್ಲ.

ಒಟ್ಟಿರಲು ಒರೆ ಬಣವರಲಿ ನಿ
ಗ್ನಿಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿ
ಸುಖದಿ ಪರಿ ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲ ಭಾವಿಸಲು ||

ಒಟ್ಟಿರೆ ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತೆ, ಒಂದು ವರ್ಗ ಸಂಘರ್ಷ ಚಿತ್ರಣ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಬಾಹ್ಯಾಂತರರ ತಿಕ್ಕಾಟದೊಂದು ಒರಟು ತೀರ್ಮಾನ. ಅದರೂ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಭೇದ, ಮೇಲುವರ್ಗದ ಜಾತಿ-ನಿಮಿತ್ತವರ್ಗದ ಜಾತಿಯವರ ನಡುವೆ ವರ್ಗದ ಜಗಳ-ಶ್ರೀಮಂತ-ಒಡವರ ನಡುವಣ ಸಂಘರ್ಷ. ಕೆಳವರ್ಗದವರ ಜಾಗೃತಿ, ಪ್ರತಿಭಟನೆ ಎಲ್ಲ ತನ್ನದೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತಾನೆ ಕವಿ.

'ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ' ಕವಿತಾಸರ ಸಾಂಗತ್ಯ ಕಾವ್ಯ ; ಇದೊಂದು ವರ್ಣಕ ಕಾವ್ಯ. ಸುಮಾರು 2100 ಸಾಂಗತ್ಯ ವದ್ಯ, ಮೃದು ವದಗತಿಯಲ್ಲಿ ಲಲಿತವಾಗಿ ಸಾಗುವ ಈ ಕೃತಿಗೆ ಯರೂ ಒಪ್ಪುವಂಥದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕವಿತಾಸರ ಕೃತಿಕಾರರೊಬ್ಬರನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಭಾರತ-ಭಾಗವತಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಮನ್ವತ್ಸಂಹಾರ, ಉದಾ-ಅನಿರಂಜನ ಪ್ರಕಾರ, ಕೃಷ್ಣಬಾಣಾಸುರರ ಕಥನ, ಇದೇ ಈ ಕಾವ್ಯದ ವಸ್ತು. ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥಾವಸ್ತು. ಸಾಂಗತ್ಯ ಹಾಡಗಳಿಗಿರುವುದರಿಂದ, ಜನಪದಕ್ಕೆ ಸಮೀಪ ಛಂದೋಬಂಧ ಆಗಿರುವ ಪ್ರಯತ್ನ. ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಾಡಬ ಮೂವುದಿದೆ. ವರ್ಣನೆಯ ಈ ಕಾವ್ಯದ ತಿರುಳು. ಚೀಪಾಳ. ಇಲ್ಲಿರುವುದು ವಿಜಯ ನಗರದ "ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಚರಿತೆ"ಯ ವಿಷಾ "ಕೃಷ್ಣ ಚರಿತೆ"ಯನ್ನಿ ಸದು. ಕವಿ ತಾನು ಕಂಡ ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸರ, ಜನಜೀವನ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮೌಲ್ಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಂದಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಸಂತೋತ್ಸವ ವರ್ಣನೆ, ದೇಶಪುರ ವರ್ಣನೆ, ಸೂಳೆಗೀರಿಯ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇದೆ

"ಸಾಂಕೇಳಿಗಿಲ್ಲ ಪಾಂಡು ಪಾಂಡೆಯರೊಡ
ನಾಡುವ ಸವಿವಾಳುಗಳ |
ಪಾಂಡುಗಿಲ್ಲವ ಪಾಂಡುಮಿಡ ಬಗರು ನೀ
ಮೋಡು ಮಾಧು ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ" ||

ಎಂಬುದಾಗಿ ನೀರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿ ನುಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿಯ ಸಂಭಾವಣಾ ರೀತಿ, ನಲ್ಲಿಯ ವಿವಿಧ ಸಂಯೋಧನೆ, ಇವೆಲ್ಲ ಕವಿತಾಸರ ತಾಳೆ, ತಂಬೂರಿ, ತಿರು ನಾಮದ ಬದಲು ರಸಿಕ ಕವಿಯ ದರ್ಶನ ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಎಲೆ ಎನ್ನ ಕಣ್ಣ ಮಂಗಳವಪ್ಪ ಬಿಟ್ಟ ಒಮ್ಮೊಲ್ಲಿಯ ವಂಗಳಲರಕ್ಷೆ", "ಕಣ್ಣ ಮಂಗಳವರ್ಣಗಳಿಗಿಲ್ಲ ಕಡು ಜಾಣವೆಣ್ಣುಗಳ ಅಧಿದೇವಿ" "ತಂಗಿನಾಯಿ ತೋರದ ಬೇಲಿಪೊತ್ತ ಲತಾಗಿಯ

ಬರವುಗವಾಯ ರಂಗದ ಬೆಂದುಟಿಯವ" ಎಂಬ ಶಿರಬಾದ ಅನೇಕ ಸಾಹೋಧನೆಗಳಿವೆ. ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಈ ಕೃತಿ ತುಂಬ ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮಹೀಪತಿವಾಸರು

ಮಹೀಪತಿವಾಸರು ಇದ್ದಾರು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೧೦-೧೬೨೦ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೂಲತಃ ರಾಸರ ಪೂರ್ವಜರು ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ ಬಾಗಲಕೋಟೆಯವರಾಗಿದ್ದು, ಅನಂತರ ಬಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದರು. ಮಹೀಪತಿರಾಯರ ತಂದೆ ಕೋನೇರಾಯರದು, ವೈದಿಕವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬೀಜನ, ಬಾಲ್ಯದಿಂದಲೂ ಮಹೀಪತಿರಾಯರಿಗೆ ರಾಮಾಯಣ, ಭಾರತಾದಿ ಕಾವ್ಯ-ಇತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ. ಸಂಸ್ಕೃತ, ಕನ್ನಡ, ಮರಾಠಿ, ಹಿಂದಿ, ಉರ್ದು ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಕಲಿತು, ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡುವ ಭಾಷಾಪ್ರಭುತ್ವ ಅವರದಾಗಿತ್ತು. ಅನಂತರ ಮಹೀಪತಿರಾಯರು ತಮ್ಮ ಅದಿಲ್‌ಶಹನ ಅಪ್ಪ ಸುಲತರಾದದ್ದು ಅವರ ನಡೆ ನುಡಿ-ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿಶೀಕ್ಷೆಗೆ ಗಳಿಂದಲೆ ಮಹೀಪತಿರಾಯರಿಗೆ ದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡುವ ಮೊದಲು, ಅದಿಲ್‌ಶಹನ ಅಪ್ಪ ಸುಲತರಾಗಿದ್ದಾಗ ನಡೆದ ಒಂದೆರಡು ಭೇಟಿ, ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಮೊದಲಿನದು, ಬಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಟವಂಗಳ ಭೇಟಿ. ಈತ ಸೂಫಿವಂಧದ ವೀರ, ಹೊರಗಣ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಈತ ಪೂಜ್ಯ. ಆದರೆ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಈತ ಯೋಗಿ. ಇವರು ರಾಯರು ಲೇಖಕತೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆಗೆ ಹೊರಳಲು ಕಾರಣವಾದದ್ದು ಒಂದು ವ್ಯಸಂಗದ ಮೂಲಕ (ಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ). ಎರಡನೆಯ ದೊಂದರೆ, ಮಹೀಪತಿರಾಯರಿಗೆ ಸಾರವಾಣಿ ಭಾಷ್ಯರತ್ನಾವಿಗಳ ಭೇಟಿ. ಆಸುಗೃಹ ವಾದದ್ದು. ಭಾಷ್ಯರತ್ನಾವಿಗಳ ಪಾರೈಕೆಯಿಂದ ಮಹೀಪತಿರಾಯರಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಾದರೂ ಗುರುಗಳ ಯೋಗಿಸಿದ್ದಿ, ನಿರ್ವಿವೃತಿಗೆ ಮನಸೋತ ಅವರು, ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೂ ತಿಲಾಂಜಲಿಯಾತರು. ಅದಿಲ್‌ಶಹನಿಗೆ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದು ಆತನಿಗೆ ರಾಯರ ಮಂತ್ರಿತ್ವ ಪ್ರೀತ್ಯಾಭಿಮಾನ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮಹೀಪತಿರಾಯರ ಲೇಖಕ ಭಟ್ಟ ಮುಂಗಿಯಿತು.

ಭಾಷ್ಯರತ್ನಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಹೀಪತಿರಾಯರು ಸತತ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದರು. ರಾಸರು ಹರಿವಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಯಾವಾಗ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೋ, ಯಾರು ಅಂಕಿತವಿತ್ತರೋ ತಿಳಿಯದು. ಗುರುಗಳನ್ನು ಕಂಡು, ಗುರುಅರಿವ ಮಾರ್ಗ ಕಂಡು, ಗುರುಮಹಾತ್ಮೆ, ಜ್ಞಾನ, ಕಂಡಿತು ಅನೇಕ ಹೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಒರೆದಿದ್ದಾರೆ. 'ಮಹಿಮತಿ, ಪರಮಹೀಪತಿ, ಗುರುಮಹಿಮತಿ' ಎಂದೆಲ್ಲ ಅಂಕಿತ ಬಳಸುವ ಇವರು ಆಗ ಇದ್ದ ಸತ್ಯಬೋಧಕೀರ್ಣರನ್ನು (ಉತ್ತರಾದಿವಂಶ) ಸ್ತುತಿಸಿರುವುದು, ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯ ಪರಂಪರೆ ಸ್ತುತಿಸಿರುವುದು, ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯತೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಭಾವ ಆಗಿರುವುದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರೊಂದಿಗೆ ದಾಸರ ಪರಿಭಕ್ತಿ, ಗುರುಭಕ್ತಿ, ಪ್ರಶಂಸಾಯು. ಅವರ ಹೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ

ಹರಿಹರೋತ್ಥಮತ್ವ ಭಕ್ತಿ-ನೀತಿ, ಗುರುಚಕ್ರಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ವಿಷ್ಣು-ಲಕ್ಷ್ಮೀಯರ, ಸ್ತುತಿ, ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಆ ಸತತಶಕ್ತಿಯ ಸ್ತುತಿ (ಹನುಮ-ಧೀಮಃ ಪಂಡ್ಯ) ಯೋಗಿ ಸಿದ್ಧಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅೀ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕೀರ್ತನೆ, ಇವಲ್ಲ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ ಅವರ ಹೃದಯ ವೃತ್ತಾಲ್ಪ ಗುರುತೇಂತೆ, "ದ್ವೈತ ಅದ್ವೈತೆಂದು ಹೊಡೆದಾಡಿದರೊ ಪ್ರಾಣಿ ಟಿಪ್ಪಿ ಬ್ಬಾರಿಹ ವಸ್ತುಗಾಣೆ" "ದ್ವೈತ ಎಂದವೆ ತಾನು ಪರಮ ವೈಶ್ಣವನು ಅದ್ವೈತವೆಂದವನಿ ಸ್ವಾರ್ಥನಲ್ಲ" ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು ಬರುತ್ತವೆ, ಮುಂಜತಿಯಾರಿಗೆ ಭಾಷ್ಯರಹಾಸ್ಯವಿಗಳ ಪ್ರಭಾವವಿದ್ದಿತಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ "ಪತ್ರ" ಭಕ್ತಿ (ದತ್ತಾತ್ರೇಯ) ಸವನಿಧ ಭಕ್ತಿ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮನಬಿಟ್ಟಿ ಹಾಡುವಿಕೆ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ ಎಲ್ಲ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿವಿಧ ರೂಪುಗಳೆಂದು ಅವರಿಗೆ ವಿಚ್ಛಾಸ, 'ಅವರೊಬ್ಬ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಕವಿಗಳು' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ ಡಾ|| ಆರ್. ಡಿ. ರಾಜರಾಯನರು (He is one of the greatest spiritual poets...) ಅವರೊಬ್ಬ ಯೋಗಿಗಳು, ಸ್ವಾಮಂದವನ್ನೂ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಅನುಭಾವಿಗಳು ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕದ ನಡು ಗದ್ದದ ಭಾಗ ಎಲ್ಲ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಸಗಿದೆ, ಅವರಿಗಾದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಬಗೆ ಬಗೆಯಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಸಾಧನೆ, ಸಾಧಕ ಪರಿಯು ಈಗುತ್ತದೆ ಜಾನಪದ ಭಾಷೆಗಳ ರಚನೆಗೂ ಇವೆ, "ಬಡವರ ಮಕ್ಕಳ ಮಡಿವಿನೂಳು ಭುವಂಕಿ ಸದಿಯಾಲಿದ್ದು ನೆಲೆ ಮೋಡುಪರೇನಯ್ಯ" ಎಂಬ ಸಮಾಜ ಟೀಕೆಯೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಮೂವಬಾಗಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಅನುಭವಗಳೆಂತೂ ಅವರ ಅನೇಕ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಎದಿಹದಾಗುತ್ತದೆ, ಆದರೆ "ಒಂದೊಂದು ನಿಲುಪ್ಪು ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಒಲಿಸುತ್ತದೆ ... ಇದೊಂದು ಅಪೂರ್ವವಾದ ಸಾಮರಸ್ಯ (ಸಂಪ್ರದಾಯ ನಿಷ್ಠೆ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾನುಭವ ಸಿದ್ಧಿ) ಹಾಗೂ ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರಯೋಗ".

ಮುಂಜತಿಯಾರರು ಬಂದ ಕಾಲ, ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲ ಹಂತ ವಿಚಾರಗಳಿಂದ ಬದಲಿನಲ್ಲಿ ಬಾಳಬೆಳಗಿ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಆಸ್ತಮಾನದೊಂದಿಗೆ ಸಂಘಟನೆಯೊಡೆದು ವಿಚ್ಛಿದ್ರಗೊಂಡ ಸಂಧಿಕಮಯ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಂಜಿನ ಹರಿ ದಾಸರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಲ್ಲವೆಂದು ಡಾ|| ಜಿ. ವರದರಾಜರಾಯರ ಅಭಿಮತ, ಈ ಬಗ್ಗೆ ಇನ್ನೂ ಸಂಶೋಧನೆ ಆಗಿಲ್ಲ.

ಒಬ್ಬಾರೆ ಮುಂಜತಿಯಾರರು ಶೈಲಿಯ ವಿವಿಧ ವಿನ್ಯಾಸ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಡುಗಟ್ಟಿ, ಅವರ ಸ್ವಾನಂದಾನುಭವ ತಿಳಿಸುವ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಭಾವಗೀತೆಗಳಾಗುತ್ತ ಮೆದನ್ನ ಬಹುದು, ಅವರ ಕತ್ವಜ್ಞಾನ, ಯೋಗಸಿದ್ಧಿ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಅವಧೂತ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಭಾಷೆಗಳ ಮೇಲಣ ಪ್ರಭುತ್ವ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ರೂಪಗಳೆ, ಸೂಕ್ತಿಗಳು ಕೆಲವೆಡೆ ತಾನಾಗಿಯೆ ಕೊಂಡೊಮ್ಮಿ ಭಾಷೋತ್ಕರ್ಷ, ಬೆಚಗಿನ ಮಹನ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಭಾಷೆ ('ಸುಖಿ', 'ಅಖಿ', 'ಇಯ್ಯ', 'ಸೊಯ್ಯ', 'ಖಿರೆ ಆದ', 'ಖೀಸ') ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ, ಎಲ್ಲವೂ ಅವರ ಮೂರಾರು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ

ಉನ್ನತ ದರ್ಜೆಯ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಗಳಾಗಿದೆ. “ಪರಿದಾಸರ ಹಿರಿಮೆ, ಕೀರ್ತಿಗಳೆಂಬವು ಅತ್ಯಂತೋಧನೆ, ಲೋಕವಿಚಿತ್ರ, ಉಪಮಾನ, ರೂಪಕ” ಎಲ್ಲವೂ ವೇದ್ಯ ಆಗುತ್ತದೆ. ಪರಿದಾಸರೂಪಿತವಾದ ತುಟ್ಟ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೀರ್ತನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆಯ ಸಂಶೋಧನೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದೆರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಮಹಿಮಾಪತಿರಾಯರ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದು :

ಮೋಹಮನವೆ ನಿಶ್ಚೊಳಿದುವೆ ಹಂಸದ
ಇದಾಕುಂಗಳ ಮಧ್ಯನಾದಿದಿದು
ಅಧಾರವದ ಒದಿದು ಸ್ವಾಧಿಪತ್ಯಾಸದಾಟ
ಹಾದಿದಿದು ಶೋಕು ಮಣಿವುರ
ಒದಗಿ ಕುರುವ ಆಪಾಪಕೆ ಪೃಥುಯಾಸನೆ
ಸಾಧಿಸೋಯುವುದು ವಿಶುದ್ಧವ
ಮೂಲಸ್ವಾಭದ ನಿಜವೆನೆ ನಿಭವೋರು
ಬಾಲಕೋಪಯ ಮಹಿಮಾಪತಿಯು

ಎಂಬಂತೆಯೇ ರಾಯರ ಭಾಷಾ ಪರಿಚಯದ ತೀರಣ :

ಬಾಟಯರೂ ನೀಡು ಪಥಕೇ ತೀರ್ಥ ಬಾಧಾ
ಇದುವ ಗುರು ನಿಜವೋಧ ! ಸ್ವಸುಖ ಸಮೃತ್ತಮಾದಾ ||೨||
ಬಂದಗೀರ್ತನಾ ಕರಣೆ ಭೂಟಾ ! ತಿಳಿಯದು ನಿಜವೆಂದಾಟಾ ||೩||
.....ಮಹಿಮಾಪತಿಯಾತು ಬಲು ಆನಂದಾ ಪರಿಪುಣಾ ಗೋವಿಂದ ||೪||

ಇದರಿಂದ ಮಹಿಮಾಪತಿದಾಸರು, ಉಳಿದ ಪರಿದಾಸರಿಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವುಳ್ಳವರೆಂದು ತಿಳಿಯ ಬರುತ್ತದೆ. ದಾಸರ ಪರಿಭಕ್ತಿ, ಶರಣರ ಅನುಭಾವ, ಯೋಗಿಗಳ ಅನುಭೂತಿ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯರ ಪೂಜೆ, ಇವುಗಳನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸಿರುವವರೆಂದರೆ ಮಹಿಮಾಪತಿದಾಸರೂಬ್ಬರ. ಸಮಸ್ತಯ ಮಹೋದ್ಧಮಾವೆ ಅವರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ನಿಜಯದಾಸರು (ಕ್ರಿ.ಶ. 1682-1773)

ಪರಿದಾಸರೂಪಿತ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಮುಖರ ಪೈಕಿ ಕೀಳಿ ಬರುವ ಶ್ಲೋಕ ಕುರಿತು ಹಿಂದೆಯೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದೆ :

ನಮಃ ಸ್ತ್ರೀಪಾದರಾಜಾಯ | ನಮಸ್ತೇ ವ್ಯಾಸಯೋಗಿನೇ |
ನಮಃ ಪುರುಂದರಯೋಗಾಯ | ವಿಜಯಯೋಗಾಯ ತೇ ನಮಃ ||

ಎಂಬ ಶೋಕದಲ್ಲಿ ಪರಿವಾಸವಾಸಿಗಳಾದ ಪ್ರವಾಸಿಗಳು (ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು), ಸಂಘಟಕರು (ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರು) ದಾಸಗೊಟದ ಮೂಲದಿಂದ ಪ್ರರಂದರರ ನಂತರ ಕೀಳಿ ಬರುವ ವೆಳೆಯ ಮಹಮದಾಸರು. ದಾಸಗಾಹಿತ-ಪರಿವಾಸ ಅಂದೋಲನದ, ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತದ ಸಂಘಟನ, ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರ ಬಿಂದು ಆದ ಮಂತ್ರಾಲಯದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಶಿರ್ಧರ ಬೃಂದಾವನ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ವಿಜಯ ನಗರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸಶಿರ್ಧರರು ತತ್ತ್ವವಾದ ಮತ್ತು ಹರಿಭಕ್ತಿಯ ಕೇಂದ್ರವನ್ನೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ದಂತೆ ಶ್ರೀರಾಯರು ಮಂತ್ರಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೂ ಬೆಳೆಸಿದರು ; ಇವರ ಪ್ರಭಾವ ದಿಂದಾಗಿ, ಮಂತ್ರಾಲಯದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪರಿವಾಸಸಂತರು ಅವತರಿಸಿಬಂದಿದ್ದೇಕು.

ದಾಸಗಾಹಿತದ ದ್ವಿತೀಯ ಘಟ್ಟದ ಪ್ರಮುಖರು ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರು, ಅನಂತರ ೧೬೦೦ದಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಅವರ ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರಶಿಷ್ಯರಾದ ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಜಗನ್ನಾಥನಾಥರು, ವ್ಯಾಜೇಶವಿರಲರು, ಮೋಹನವಿರಲದಾಸರು, ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಪರಿವಾಸರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಎಲಿವೈ ಕೋಡುಗಳಿಂದ ದಾಸಗಾಹಿತವನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತಗೊಳಿಸಿದರು ಹರಿವಾಸ ಅಂದೋಲನ ಭರದಿಂದ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ವಿಜಯದಾಸರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು "ಸುಳಾದಿಗಳ ದಾಸಿ"ರೆಂದೆ ಕರವ ವಾಡಿಕೆ. ವಿಜಯದಾಸರು ಪರಿವಾಸದಿ೦ಗ್ಲಿ ವಹಿಸಿದ ದಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅನೇಕರಿಗೆ ಪರಿವಾಸದೀಕ್ಷೆಯನ್ನೂ, ಪ್ರರಂದರದಾಸರ ತರುವಾಯ ತುಳಸಿ ಆದಂತಿದ್ದ ದಾಸಗಾಹಿತ, ಹರಿವಾಸ ಪರಂಪರೆ ಮುಂದುವರಿಯಲು ಸ್ಫೂರ್ತಿಬೇತರಾದರು.

ವಿಜಯದಾಸರಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಬೇತರರು ಮಂತ್ರಾಲಯದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರು. ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರು . ವೃದ್ಧವರಲ್ಲಿ ತತ್ವನಿರಾಸೆಯೂ ಉಪಾಸನಾಭಾಗವೂ ಏನಿ ಆಗಿ ತ್ತು ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿ, ಅನೇಕ ಅಭ್ಯಮೇಷಿಯ ವಿಧ್ಯಾಂಸರ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಬೆರಗಾಗಿ ತತ್ತ್ವವಾದದಲ್ಲಿ ಸಂಪದವೊಂದಿದೆ ಬಿಡ್ಡುಸುಗಳಿಗೆ ಉಪಾಸನಾವಾಗುವಂತೆ ಲಗಂತಕ ವುರ್ವಪಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿ, ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೂ, ಉಪನಿಷತ್ತು, ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಗೀತಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೂ ಸುಲಭವಾದ ಅರ್ಥ, ಗಂಭೀರವಾದ ಟೀಕೆ ಬಿಟ್ಟು ನಿವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಬಿಡಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದರು. ವ್ಯಾಸಗೊಟವೂ ಇದರಿಂದ ಕಳೆಕೊಂಡಿತು ಎಂಬ ಮಾತು "ಒಬ್ಬವಂಥ ದಾದರೂ ಇದರ ಬತೆ ರಾಘವೇಂದ್ರರ ಬೃಂದಾವನ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ದಾಸಗೊಟ ಸಂಘಟಿಸಿದ ಅಂತವನ್ನು ಗೂನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಪೂರ್ಣ ಆಗುತ್ತದೆ. ೧೫ನೇ ಶತಮಾನದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಾದಿ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ದಾಸಗಾಹಿತಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರೇರಕ ಶಕ್ತಿ. ಅವರ ಇಚ್ಛೆಯು ಅವತಾರ ಸ್ವರೂಪರೇ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ಶಿರ್ಧರರು. ಮುಂದೆ ಆಗಿ ಕೋಡ ಪರಿವಾಸದಿ೦ಗ್ಲಿ ಮಂತ್ರಾಲಯ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ

ಕೇಂದ್ರ ಬಿಂದು. ಜೈ-ಶ್ರವಣಯಂತಂ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಾಭಿವೇಂದ ರ ಕಂದಿತ ಪರಿದಾಸರ ಜನರಾರು ಕೃತಿಗಳ ನಿರರ್ತನ.

ವಿಜಯದಾಸರ ಬದಲಿತ ಕೆಲವು ವಿವರಗಳನ್ನು ಅವರ ಸೋದರರಾದ ಪರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು ಅನಂದದಾಸರು (ಪಯವದನವಿರಲ) ಹಾಡಿದವ ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನನು ಸರಿಸ್ತೋತಬಹುದು : ರಾಯಪೋರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಾನವಿ ಸೇರಿತ ಬೇಕಲವರಿನ ತುಂಗ ಭದ್ರಾ ತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಉರು (ಜಿಲ್ಲೆಬದರಿಯೆಂದೂ ಕರೆವ ವಾಡಿಕೆ) ಇದೇ ವಿಜಯ ದಾಸರ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ. ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ ಶ ೧೬೨೨ರಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿತನ. ಪ್ರೀತಿದಾಸಪ್ಪ, ಕೂಸಮ್ಮ ವಿಜಯದಾಸರ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು. ವಿಜಯದಾಸರ ಮೊದಲ ಹೆಸರು ದಾಸಪ್ಪ. ಬೇಕಲವರಿನಿಂದನ್ನು ಅಶ್ವತ್ಥನಾರಾಯಣ ಶ್ಲೋಕದೊಡನೆ ಕರೆಯುವುದು ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ರ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಳೀಯರ ವಾಡಿಕೆ. (ಇದು ಪ್ರೀತಿದಾಸರಾಜರ ಸ್ವಾತುಕ ಅಶ್ವತ್ಥ ಬೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ) ಪ್ರೀತಿದಾಸಪ್ಪ, ಕೂಸಮ್ಮನಿ ಗುವ ವಂಶ್ಯಳು ಮೂರು : ಹಿರಿಯವನ ದಾಸಪ್ಪ.

ಮೊದಲೆಯಲೂ ಅಂತಿ ಬಂದ ಬಡತನ. ಜತೆಗೆ ಹಳ್ಳಿವಾಸ ಇದರಿಂದಾಗಿ ದಾಸಪ್ಪ ನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ಪ್ರತಿ ನಿತ್ಯವೂ ಬಡತನದ ಬವಣಿಕಾಪ ಅನುಭವವಿದ್ದು. ಕೆಲವಾರು ದಾಸಪ್ಪನನ್ನು "ಕೂಸೀ ಮಗಿದಾಸ" ನೆಂದೂ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಡತನ, ಕಾರ್ಪಣ್ಯಕ್ಕೆ ನೋಂದು ಬೇಸತ್ತು ದಾಸಪ್ಪ ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳದೆ ಕೇಳದೆ ಪಾಣಿ ಬಿಟ್ಟು ನಡೆದ. ಹೊರಟಿದ್ದು ದೂರದ ಕಾಶಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಸಾಧು, ಸಂತರ ಸಮವಾಸ ದೂರೆಯತು. ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಪಾಣಿ ಮರಳಿದ. ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಸೇರಿ, ಮಗನನ್ನು ಕಂಡು ಮರುಗಿ, ಅವನಿಗೊಂದು ಸೆರೆ ದೋರಕದರ ಓಡಿ ಹೋಗುವದಿದ್ದೆಂದು ಮದುವೆ ಮಾಡಿದರು. ಕಾಶಿಯಾತ್ರೆಯ ಪಥಿಕನಾಗಿದ್ದ ದಾಸಪ್ಪ ನಿಗೆ, ಸಹಜ ವಿರಕ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದು, ಮತ್ತೆ ಅತ್ತೆ ಕಡೆಗೇ ವಂಸನ್ನು ಸಳಿಯತು. ಪರಲೋಕ ಪ್ರಯಾಸವಿಸಿತು. ಮತ್ತೆ ಹೊರಟ, ದಾಸಪ್ಪನ ಬಟ್ಟೆಬರೆಯಲ್ಲವನ್ನು ದಾರಿಗಳೆಂದು ಲೂಟಿವಣಿ ಕಡ್ಡಾಯರು. ನೋಪ್ಪ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಬಾವು ಅಕ್ಕಿ ಹಾಗೆ, ಕಾಶಿ ಸೇರಿದ ನಂತರ ಅಲ್ಲಿ ಸಾಧು ಸಂತರ ಜತೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಕಾಶಿಯಾತ್ರೆ ಹೊರಟಾಗ ದಾಸಪ್ಪ ನಿಗೆ ಪರಿದಾಸರು ವರ್ತವವ್ವ. ಪರಿಶ್ರಮೆಯಿಂದ ಬದುಕು ನಮ್ಮದಿಗೊಳಿಸಿಕೊಂಬುವ ದಾಸಪ್ಪನ ಗುರಿ, ಗಯ, ವಿಶ್ವಪಾದ ಎಲ್ಲ ಸೇವಿಸಿ, "ಪಿಂಡಮುಕ್ತು" ಎಂದೂ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಬುದಿರುವುದು, ಅವೇಳೆಗೆ ಆಗಲಿ ದಾಸಪ್ಪ ಪಿತೃಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿತ್ತೆಂದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಗಣಾ ಸ್ಥಾನ, ಜವತನ, ವಿರಾಗಿಯ ಬದುಕು ದಿವಸರಿ. ಹೀಗಿರಲು ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಆತನಿಗೊಂದು ವ್ಯೂನವಿರಬ್ಬಿಸುವ ಕನಾದಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಂದ "ಸುರಸದಿಯ ದಾಟಿಕೆರೆತಂದು" ಇದ್ದ "ವ್ಯಾಸಕಾಶಿ"ಯ ಪುರದ ದೊರೆಯಾದ "ಹಿರಿವಾಸುದೇವ (ಪರಮಾತ್ಮ) ದೇವತೆಗಳ ಸ್ಥಳಿಯಲ್ಲಿ ಪರನಾಗಿ ಕ್ರಾಂತಿರಲು", "ಸ್ಮಾರರಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸೇತ" ಕರೆದು ಹೇಳಿ ದಾಸರನ್ನೂ ಆದರಿಸಿ,

ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ "ಹರುಷದಿಂದಲಿ ನಿಮ್ಮ ಹರಿಚರಿತ ಮೇಳೋಕ" "ವಿಜಯವಿಠಲ" ಎಂಬ ಅಂಕಿತವನ್ನು ಅಂಗಳ ಹೊದಿಸಿದರು. ಕನಕನ ಕಿರುಬಟ್ಟೆ, ದಾಸವ್ವನಿಗೆ ತನ್ನ ಮಗನ ಅಳಿಲ್ಲದ ಪರಿಹಾರ ಆಯಿತೆಂಬುದಾಗಿತ್ತು. ಅವನ ದಿವ್ಯಚರ್ಮದ ಒಡಲಾಯಿತು. ದಾಸವ್ವ ವಿಜಯದಾಸರಾದರು. ಒಂದು ವಿನಿಷ್ಟ ಜೇಜದಿಂದ, ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ವಿಜಯ ದಾಸರು ಅನಂತರ ಅದಿಷ್ಟೆ ಹಾದು, ೨ ಮಂಜುಣಿ ಗೌರಿನ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಕಥನಕಾರರಾದರು ಅದೇನು ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಜನರು ದಾಸವ್ವನನ್ನು ವಿಶೇಷ ಮರಾಧೆಯಿಂದ ಕರೆದರು.

ಗೃಹದಿಂದ ವಿದಾಯದಾಸರೂ ಮಂಗಳ ಬಂದವ್ವು ಉಂಟೆ. ಪರಿದಾಸದೇಗೃಹ ಪೂಜೆ
ನೇಮಂ ಬೆಂಜಿಕೆ, ಸಂಸಾರದವನ್ನು ತೊಂದರಗೀಡು ಮಾಡಬಾರದೆಂಬುದ್ದು. ದೂರಿ
ಯೇದ್ದಕ್ಕೂ ಅವರೋಕ್ಷವಿದ್ದು ನಿಗಲೆಂಬ ಅದರ : ವಿಜಯದಾಸರೂ ಹೀಗೆ ವಂದನೆ.
ತವಾದವಗಿಳಿದರೂ ಅನೇಕ ಅಲೌಕಿಕ ಘಟನೆ ಅವರ ಬದನೆವಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಂಟು
ವಿಶಿಷ್ಟ. ೧೨.

1. ಕೆಲವರಾಯನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಅವನ ಮಗನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿದ್ದು (ಮೊದಲಿಗೆ ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೊರಕ ಪ್ರೀತಿ, ಅತಿದ್ದ, ಅನಂತರ ಬಹುವಾರ್ಷಿಕ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಈ ಘಟನೆ ನಡೆದದ್ದು).
2. 'ಕಲ್ಪನಾ ಸುಖ್ಯಾಪಾರ್ಥ' ರೆಂಬುವ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ದಾಸರ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಅಲಕ್ಷ್ಯ, ಅಟ್ಟಹಾಸ, ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅಭಿಮತದಿಂದ, ಕನ್ನಡ ಪದಕುರಿತ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ, ಮದ ವನ್ನು ಅಡಗಿಸಲು "ಸುಧಾ" ಗ್ರಂಥದ ಅನುವಾದ ಒಟ್ಟು ಆಡಿಗೆಯ ಪರಿಚಾರಕ ನ್ನು ಹರಕಿ ಅವನ ಮೂಲಕ ಮಾಡಿಸಿ, ಹರಿದಾಸರನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದಾರದಂತೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದ್ದು.
3. ಮೋಹನದಾಸರು ಹಾಗೂ ಅವರ ತಾಯಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ, 'ಮೋಹನ ದಿಲಿ' ನೆಂಬ ಅಂಕಿತ ನೀಡಿದ್ದು, ಮೋಹನದಾಸರು ನಿಜಯದಾಸರ ಒಳಿಯೇ ಇದ್ದರು. ಅವರ ಮಕ್ಕಳು ಈಗಲೂ ಚಿಕ್ಕಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ.
4. ಅದಮನಿಯ ದಿವಾಸರ ಮಗನಿಗೆ "ಪಂಗಣಾಪದತಿಮೃತ್ಯು" ನೆಂದು ಕರೆದು, ಅದಮನಿಯವರ ದೈವಚಕ್ರಿ, ಪೈರಾಗ್ಗಳಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, 'ಮೋಹನೋಪಾಲದಿಲಿ' ನೆಂದು ಅಂಕಿತವಿತ್ತು ದಾಸದೀಕ್ಷೆಯಿತ್ತುದಂತೆ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನವನ್ನು ಬಿಡಿದುದಂತೆ-

ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಜಯದಾಸರೇಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅವರ ಸಹಕಾರಿಗಳ ರಾಗಿದ್ದ ತಮ್ಮಂದಿರಿ ಅವರ ಆನಂದದಾಸರು (ಹಯವದನವಿರಲ), ಮೋಹನದಾಸರು, ತಿಮ್ಮಣ್ಣದಾಸರು, ವೆಂಕಟಾದಪರು ಮುಂತಿರುವ ಕೃಷಿಗಳೇ ಆಧಾರ. ಅದ್ದಷ್ಟೆ, ವಿಜಯದಾಸರು ಮಾಡಿದ ಇಷ್ಟೊಂದು ವಂಶಪುತ್ರ ಕಾರ್ಯ, ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಗೋಪಾಲಚಾರ್ಯರ ಮೂಲಕ, ಪಂಡಿತ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರಿದ್ದ ಪರಿದಾಸರ ಮೇಲಣ ಅಪಾದರವನ್ನು ಮೋಗಲಾಡಿಸಿ, “ಜಗನ್ಮಾಧದಾಸ”ರೆಂದು ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆವಂತೆ

ಮಾಡಿದ್ದು, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಿಗೆ ಒದಗಿದ ಅಪಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಗೋವಾಲದಾಸರ ಆಯವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತು ವರ್ಷದ ಆಯವ್ಯನ್ನು ದಾಸ ಮಾಡಿಸಿ, ಅಹೀರ್‌ಗೊಂಡಿದ್ದು. ಇದಕ್ಕಿಲ್ಲ ವ್ರತಕ್ಷೇಪವೆಂಬ-ಗೋವಾಲದಾಸರೊಡನೆ ಕೃತಿಗಳು, ಪರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ಹರಿದು: ಈ ಒಗ್ಗಿ ಹರಿದರೆ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರೂ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಜಯದಾಸರ ಕೃತಿ, ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಗೋವಾಲದಾಸರ ಭಕ್ತಿ ಪಂಚತಿ, ತಮ್ಮನ್ನು ಸಾಕಿಸಿಕೊಂಡ ಅಧಿಮಾನ ವಾತ್ಸಲ್ಯಗಳನ್ನು ನೆನೆದು ಕೊಂಡಾಡಿದ ಕೃತಿಗಳಿವೆ. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ವಂದೆ ವಂಧ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ಹರಿಸರ್ವೋತ್ಸವಶ್ಚ ಸರ್ವಾರ್ಥ ರೀತಿ ಯಲಿ ಪೃತಿಪಾದಿಸುವ "ಪರೀಧಾನ್ಯತೋರ" ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿದ್ದು ಇತಿಹಾಸದ ಮಾತೆ ಆಗಿದೆ.

ವಿಜಯದಾಸರು ವಂಶಾಢಯದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರನ್ನು ನುತಿ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಿ, ಹರಿದಾಸರೇತರನ್ನು ಸಂಪಟಿಸಿ, ದಾಸಕೂಟವನ್ನು ಪುನಶ್ಚೇತನಗೊಳಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಓಸಿ ಪರ್ಷದ ನಿಡಿದಾದ ಬದುಕಿಗೆ ಮಂಗಳಪಾದಿದ್ದು "ಚಪ್ಪಗಿರಿ"ಯಲ್ಲಿ. (ಚಪ್ಪಗಿರಿ ಈಗಿನ ಗುಂತಕಲ್ ಕೈಲಾ ನಿಲ್ದಾಣದಿಂದ ಐದು ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿದೆ).ಅಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ದೊರೆತ ಗೋವಾಲಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ, ತಿರುಪತಿಯ ಯಾತ್ರೆಗೈದು ಬ್ರಹ್ಮೋತ್ಸವವನ್ನು ಎಣಿಸಿ, ಮರಳಿದ ಪಂತರ ಕ್ರ. ಶ 1755ನೆ ಕಾರ್ತಿಕ ಶುದ್ಧ ದಶಮಿಾ ಬೃಹಸ್ಪತಿವಾರವು ವಿಜಯವಿರಲಿನ ವಾದವನ್ನು ಸೇರಿದರು.

ವಿಜಯದಾಸರ ಕೃತಿ-ಸಂಕಲನಿ ಚಾಹುಕೈ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಜರಿತ್ರಯಲ್ಲಿ, ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ವಿಜಯದಾಸರ ಸ್ಥಾನ ತುಂಬ ಹಿರಿದು. ಅವರಿಗೆ "ಸಂಕಲನಗಳಿದಾಸ"ರೆಂದೆ ಹೆಸರು. ನೂರಾರು ಸಂಕಲನಿ, ಕೀರ್ತನೆ ವಂಧ್ಯಮತ ಪ್ರದೇಯ.ಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಕೃತಿಗಳು, ಕೀರ್ತನೇತ್ಯ ಪಂಹಿಮೆ, ಹೀಗೆ ಪುರಂದರದಾಸರು ರಚಿಸಿದ್ದ ೪,೭೫,೦೦೦ ಕೃತಿಗಳ ಜತೆ ಇವರು ೨೫,೦೦೦ ಕೃತಿ ರಚಿಸಿ ಒಟ್ಟು ಐದು ಲಕ್ಷ ಕೃತಿಗಳಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರೆಂಬ ಪ್ರಾತಿ ಇದೆ. ಮುಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಾಣ್ಣುಡಿ ಒಳಕೀಯಲ್ಲಿದೆ. 'ಸುಧಾ ಓದಿ ಪದ ಹೇಳು" ಎಂದೂ, ಜಯಕೀರ್ತ ರಿಂದೇರಚಿತವಾದ "ನ್ಯಾಯಸುಧಾ" ಎಂಬ ಗ್ರಂಥ ಎಷ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದೂ ಮುಧ್ಯರು ಪರಿಗಣಿಸಿದಾರೆಯೊ ಅವ್ಯೇ ಗತನ. ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತ ಹಾಗೂ ವೇದೋಪನಿಷತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಆಕರಗಳು ಒಡೆತವಾಗಿರುವ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳೂ ಕೂಡ. ಇದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ, ವಿಜಯದಾಸರ ಸಂಕಲನಿ, ಕೀರ್ತನಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸರ ಪ್ರಸ್ತವು ಪಂತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕೃತಿಗಳ. ವ್ಯಾಸ ರಾಯರ ಸೆರಳೆತಿ, ಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಪ್ರಪ್ಪಗುಣ, ಕನಕದಾಸರ ವಿಜಯನ-ಕೀಟಿನ ವೆನೋಭಾವ, ಭಾವವತದೃಷ್ಟಿ, ವಾದಿರಾಜರ ವಾಗ್ವಿಲಾಸ, ಹೇಗೆ

ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ವಿಶಿಷ್ಟಗತಿಯ ಹಾಗೂ ವಿಜಯದಾಸರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮಿತ್ಯ. ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪನ್ನತೆ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿದುದು.

ಮೊತ್ತಾಲಯದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರು ಇದ್ದ ಕಾಲ ಖ್ಯಾತಿ (೧೬೬೧) ವಿಜಯ ದಾಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದು (೧೬೮೭-೧೭೫೫) ಅದೇ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಕ್ಷೇಪಿತ. ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರೊಡನೆ ಭಿನ್ನಗೊಂಡು ಕುಂಭಕೋಟದತ್ತ ಸರಿಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಂಡಲಿಕರು ತಾವೆ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಹುಮಾನಿ ರಾಜ್ಯವು ಒಡೆದು, ಬಿಜಾಪುರದ ಅದಿಲ್‌ಶಹ ನವಾಬ ಅಟ್ಟಾಸದಿಂದ ತಾನೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದು ಘೋಷಿಸಿಕೊಂಡು ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದ. ಆದಾಗ ಸಹಜವಾಗಿಯೆ ಹಿಂದೂ ದರ್ಶನ, ಹಿಂದೂಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವವಿರಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀ. ಶ. 17 ನೆ ಶತಮಾನದಿಂದ 18 ನೆ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧವರೆಗೆ ಕರ್ಣಾಟದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಗೊಂದಲವೆ ಉತ್ಪರಕನು-ಒಕದ ರಾಯಚೂರು, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಉತ್ತರಕರ್ಣಾಟದ ರಾಯಚೂರು, ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ಬಾದಾಮಿ, ಉತ್ತರನೂರು, ಆದವಾನಿ, ಗದಗಲ್, ಎಲ್ಲೆಡೆ ಮುಸ್ಲಿಮರ ಆಳ್ವಿಕೆಯೇ ಇದ್ದದ್ದು. ೧೬೦೪ ರಿಂದ ೧೬೬೧ ರವರೆಗೆ ಕರ್ಣಾಟದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ದಳವಾಯಿಗಳ ಕಾಲವೆಂದೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಯುದ್ಧ ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದದ್ದು. ಇತೆಗೆ ಉತ್ತರಕರ್ಣಾಟದಲ್ಲಿ ವೈಭವದಿಂದ ಮೆರೆದ ಮೂಗಲ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೂ ಕೆಳವಿರು ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಹೈದರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮ, ಮರಾಠಾಪೇಷ್ವರಗಳು ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತರಣಾ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತರಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಳವುಳವೇ ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲವೆ ? ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ೧೬-೧೮ ನೆ ಶ.ದಲ್ಲಿ ಇದ್ದದ್ದು ಬಡತನ. ಇಂಗ್ಲಿಷರ ಕಿರುಕುಳ ಬೇರೆ.

ವಿಜಯದಾಸರು-ಹರಿದಾಸರ ಎರಡನೆಯ ಹಂತದ ಆಂದೋಲನವೆ ಸ್ವರೂಪ

ಇಂಥ ಆತ್ಮಪ್ರ ಬದುಕಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದವರು ವಿಜಯದಾಸರು. ಸಾಮಾನ್ಯರ ಜೀವನ ಪಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅನೇಕ ಎದರು-ತೊಡರುಗಳನ್ನು ತಾವೇ ಕಿತ್ತಿ ಕೊಂಡು, ಸಮಾಜದ ಶಾರ್ವತ್ ಮೌಲ್ಯಗರ್ವದ ಸತ್ಯ-ಧರ್ಮ-ನೀತಿ, ದೈವಭಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಬೆಂಬಲ ನೀಡಿ ಮರಿದಾಸರನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿ, ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿ ಬೆಳೆಸಲು ವಿಜಯದಾಸರು ಆರಿಸಿ ಕೊಂಡದ್ದು ಮರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ. ಮನೆಮನೆಗೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮದ ಆಂದೋಲನ ಸುರೇಶ ತಲುಪಿಸುವ ತಾಳೆ, ತಂಬೂರಿ, ತಂಬೂರಿಯ ಶ್ರುತಿ ಮಿಗಟಿದಂತೆ ಅದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಂದೋಲನವು ಮುಂದುವರೆಯಿತು ಕೆಳಗಟ್ಟಿ ವಿಧವಿಧವಾದ ಬಲಾತ್ಕಾರಕ್ಕೊಳಗಾದ ಎಷ್ಟು ಜನ ಹಿಂದೂಗಳು ಮತಾಂತರ ಆದರೂ, ಮರಿದಾಸರ ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತದ ಆಂದೋಲನ, ಇದನ್ನು ತಕ್ಕ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿವಾರಿಸಿತು. ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಒದುಕೂವಾಸೆ, ಉತ್ಸಾಹ, ದೈರ್ಯ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಪತ್ಯ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಇದ್ದದ್ದು ಅವರು ಕೊಡಲಿತ್ತಿಸಿದುದು. ತಮ್ಮ ನೂರಾರು ಕೃತಿಗಳ ಮೂಲಕ. "ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾರಿರಾಜರಲ್ಲಿ ಮೂಲಕೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರಿಬಂದ ಶಾತ್ಯಭ್ಯಾಸ ವಿಜಯದಾಸರಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚುಭಸಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಅನಂತರ

ಬಂದ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ 'ಪರಕಥಾವೈಕುಂಠಾರ'ದಲ್ಲಿ ಆದಂ ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದ ಶ್ರೇಣಿ ಯನ್ನು ವಂಚಿತರು ಎಂಬ ಮಾತು ಹೊಂದಿದವಂಥದು.

ವಿಜಯದಾಸರ ರಚನಾ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ

ವಿಜಯದಾಸರ ಮನೋಧರ್ಮ ಅವರ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲಿ ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ನಿಷ್ಠೆ. ಮಧ್ವಮತ ವ್ಯಾಸರ, ಆಚಾರ-ವಿಚಾರ, ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಹರಿ ದಾಸರದ್ದು ವಿಭಿನ್ನ ವಿಷಯ ಬೇರೆ ಸುಳಿಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಇದು ಎಷ್ಟರವಂಚಿಗಿ ದುಂಬದವರಿಯತೆಂದರೆ ಅದ್ವೈತ ಮಂಡನೆಯಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕ ಮಟ್ಟ ತಲುಪುವ ವೀರ ವೈಷ್ಣವ ನಿಷ್ಠೆಯೊಬ್ಬ (ವೀರಶೈವರಲ್ಲಿ ಮಾಹೇಶ್ವರ ನಿಷ್ಠೆಯಿದ್ದಂತೆ). ಮಧ್ವಮತ- ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಪರಿಸ್ಥೋತ್ತಮತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತ ಸಾರುವ ಆದ ಶ್ವತೀಗಲೇ ವಿಜಯದಾಸರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು-ಅದೂ ಸುಳಾದಿಗಳಲ್ಲಿ. ಅದರಿಂದಲೇ ಅವರಂ ಇಂದಿಗೂ ಮೆದ್ದತತ್ವಪ್ರಿಯರಿಗೆ. ಮಾಧ್ವ ಆಚಾರ ಪ್ರಿಯರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯಂ ರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಈ ವಿಚಾರ ಎಷ್ಟು ಮುಂದರಿಯತೆಂದರೆ ಸಮಾಪ್ತಸಮೋಮತಃ ಎನ್ನುವವರ ಮೆಚ್ಚಿಗೆ, ವಿಜಯದಾಸರ ಕೆಲವು ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಲಿಲಿತ ಬಂಧ ರಚನೆ, ಸುಕುಮಾರತೆ ಕುಂದು ಬಂದರೆ, ಸುಳಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತತ್ವ ನಿಷ್ಠೆ, ಗಣಿತತೆ, ಜಟಿಲತೆಯೆ ಪ್ರಮುಖ ಗಣ. ಅವರಂ ರಚಿಸಿದ ಮೊದಲ ಸುಳಾದಿಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ.

ಗುರುಪುರಂದರದಾಸರ ನಿಮ್ಮ ಚರಣ ಸಮೀಪವೆಂದೆ

ಗುರುವ ರಹಿತರ ಮಾಡಿ ಸಮ್ಯಕು ಪೂರವ ಭಾವವು ನಿಮ್ಮದಿ : ಎಂದು ಹೇಳಿ ದಾಸಪುರಂದರ ಪಾದವನು ಪೊಂದಿದನೊ

ಮನುಷ್ಯನು ವೈಷ್ಣವಾಗಿ ಭರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಎಂದು ಅಂಕಿತವಿತ್ತು ಗುರುಗಳನ್ನೊ ಸ್ಮರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರ ತನ್ನ ಭೌತಿಕ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟತ್ಯಾಸು ಮರ್ಷ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದು ನೆಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಅಂದರೆ ೧೭೫೫ ರಲ್ಲಿ ಇದು ರಚಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ವಿಜಯಂ ದಾಸರು ಭೃಗುಸಂಹಿತೆಗೆ ಅಂತರಂಬವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅವರ ಸಾಕುಮಂತ್ರಳಾದ ಮೋಹನದಾಸರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.^{೧೭೭} ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆವಹಿಸಿದ ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಸಮಯಗಳೂ ಮಾಯಾವಾದವೇನು ? ಬರತನದ ಬೆಂಕಿಗೆ ಬೆಂದಮಾಧವನನ್ನು ಮೋರೆಹೊಕ್ಕರವೈ : ಕಂಡು ಬತವರಾದವರನ್ನು ಬೇವರೇಕೆ ಹಂಚಿದುದೆಂದು ಕೂರಗಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ :

ಯಾಕೆ ಪುಟ್ಟಿದಿ ಇನ್ನು ಎಲೆ ಬರೆಯ

ಲೋಕದೊಳಲನುಗುಲ ತಿರುತಿ ಕಿಟುವಂತೆ ಮಾಡಿ ೧೦೫

ಎಲ್ಲಿ ಬೇಡಿದೆಯೆಂದೊ ನೋಡಿದ್ದೀ-

ಒಬ್ಬನೋ ಸಾಕು ಈ ನರಹತ್ಯೆ

ಬಡವ ಬುದ್ಧಿವಂತ, ತಿರುಮಲೆಯವರೂ ನಿ

ನ್ನೋಡುತರ ಸಂಗದ್ದಿ ಸುಖವಡಿಸೋ.....

“ಇರಬಾರದಂ ಬಡವ ಜಗತ್ತಿನೊಳಗೆ : ಪರದೇಶಿ ಮೂನವಗೆ ದಿಕ್ಕು ಮತ್ತಾವನೋ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಾಡಲಂ ಅವರಿಗೆ ತಾವು ಅನುಭವಿಸಿದ ಬಡತನದ ಬೇಗೆಯೂ ಕಾರಣ. ನೋವಿನೊಂದಿಗೆ ತಂದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯದು. ಕಡೆಗೆ^{೧೫} “ಕೊಡಂವವನು ನೀನು ಕೊಂಬು ವವನು ನೀನೆ” ಎಂದೂ ಹಾಡಿದರು : ಬಡವನಾಳೇನು ಬೇಡಲಿ :

ಹರಿಹರರು ಪಲ್ಲಾಳ ಅಲ್ಲದಿರು ಬೇಡಿದರೆ (ಬಾಯ್ಬಿಡು-ಹಾರಾಂತರ)

ಇದು ಸಮಯಪಲ್ಲಂವು ಹೇಳಿ ತಾನು

ಮನದ ಕೀಳಿಗೆ ನೂರನೊಂದಾಗಿ ನೋಡುವನು

ಮದದಮೂನವನೇನು ಕೊಡಬಲ್ಲ ಪರಿಯು ||

ಕೊನೆವೃತ್ತಿಯ ಜನರಿಗಾಯಿತು ಬಡುವುದು

ಗಾಣದೆತ್ತು ತಿರುಗಿ ಬಳಲಿದಂತೆ

ಭಾನುಕೋಟೆ ತೇಜ ದಿವಯ ದಿಲರೇಯ

ನೀನಲ್ಲದವ್ಯಕ್ತ ಕೊಡುಕೊಂಬರಂತೆ ||

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗಾಣದೆತ್ತಿನ ಉಪಮೆ ತಂಬ ಸಹಜವಾಗಿದೆ.

ವಿಜಯದಾಸರಂಥ ಹಿರಿಯ ಜೀವ ತಾನು ನೊಂದಂ ನೋವುಂಡು, ಬೆಂಜಾದ ನಂತರ ಶ್ರೀಹರಿಶ್ಯವೆಯಿಂದ ದೊರೆತ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಹಾಗೂ ಗುರುಶ್ಯವೆಯಿಂದಾಗಿ ಅಡಿದು ಹಾಡಾಗಿ, ಅನೇಕರಿಗೆ ದಾತಾರಣ್ಯನವ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದಾಗ, ಹಿಂದೂವೈ ಕಳೆದ ಕಾರ್ಪಣ್ಯದ ದಿನಗಳನ್ನೂ ನೆನೆಪೆಂದೆ ನಕ್ಕು ಹಾಡಿದವಂತಿದೆ :

ನಿನ್ನ ಪೊಲುವೆಯೆಂದ ನಿವಿಳಿ ಜವರು ಬಂದ

ಮನ್ನಿಸುವರೊ ಮಹಾರಾಯ ಜನ

ಎನ್ನ ಪುಣ್ಯಗುಂಡ ಈಪರಿಯಂತೀನೊ

ನಿನ್ನದೆ ಸಕಲ ಸಂಪತ್ತು ||೮|| ಪ||

ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗಸು ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಿತ್ತು

ತಬ್ಬಿಬ್ಬಗೊಂದೆನೊ ಹಂದೆ

ನಿಜ್ಜರಿಯದಿರೆ ಸವಾರ ಕೊಡುಂನೊ
ಮುಪ್ಪುಪುನೊಳುವಿ ಹರಿಯೆ ||

ಸುಖಕೃಷ್ಣನಮ್ಮ ಸುಗ್ಗ ನೌಕರ ತಯ
ಗುಣ ಕೂಡ ಬಳಿದೊಡ
ದೈವನ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳು
ಭೂತನುವು ಮೆತ್ತೊನೊ ||

ಜೀರ್ಣ ಮಲಿನವಪ್ಪ ಕಾಣದ ನರನಿಗೆ
ಉರ್ಣ ವಿಚಿತ್ರ ಸುಪರಿತ (ಉದಾಹರಣೆ)
ಜೀರ್ಣವೊಂದಿದ ಬಾಹ್ಯದೊಡೊ ಸಂ
ಪೂರ್ಣಗುಣವಾದ ದೇವ ||

ನೀಲೋತ್ಪತ್ತಿ ತಿಳಿಯದೆ ಸವಾರ ಬಿರಣ್ಣ
ಜಾಣದೆ ನೊಳಲ ಹಸ್ತಗಿಳ
ಯೋಚನೆ ಕೊಡಲಂ ನೀಲೋತ್ಪತ್ತಿದೊ
ಪಾಣ್ಣಿ ನಿರಣದ ಹರಿಯೆ ||

ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ನ
ಮೆದ್ದುಸಿದರೆ ಅಯುಗಾಣ
ಅಧರಯೋಳಿಗೆ ಸಪ್ತಾಶ್ರಮ ಕೊಡುಂನೊ
ಪದ್ಧತಿಗೊಳೊ ಪೂಜಾತ್ಮಾ ||

ಮನೆಮನೆದಿದರು ಕಾಣು ಪುಟ್ಟಿದ ಸು
ಮನೆ ಜಾಲ್ಪರಿದು ಬಳಿದೊಡ
ಪೂಜೆಯೊ ದೈವ್ಯೋಕ್ತದ್ದೊಳಗೆ ಪರಿ
ಪಾಣಿ ಪ್ರಾಪ್ತಗೊಡೊ ದೇವ ||

ವೈದಿಕಪದವಿಯ ನೀವಗೆ ದೇವ
ಪದವಿವುದು ಬಹು ಪ್ರಾಣಿ
ಮೈದುನಗೊಂದಿರ ಶ್ರೀ ವಿಜಯವರ್ಮನು
ಪಾಪಾಕ್ಷರಾಯನುಭವ ||

ಇದು ಅವರಿಗೊದಗಿ ಬಂದ ಭಾಗ್ಯ-ಹಿಂದಿವದಿನಗಳನ್ನೊಳಿರತ ವಿವರಣೆ. ದುರೂಳ ಅನರ್ಥ
ಸಂಗವೆಂಬುದು ವಿಚಾರವಾದುದರಿಗೆ "ಮೊಣ ಬೆರಗಿದ ಉಪವೃತ್ತಿ ಎಂದಿಗು" ಅದೇ ಪರಮಂ
ಭಾಗವತರ ಪದಸಂಗ "ಮೆಪ್ಪುತದ ಮುಕುಟ" ಈ ಪರಿವರವು "ಗಾಣಗೊಡ್ಡಿದ ದೀಪ".

ಹರಗೆ ಅರ್ಪಿಸದ ಯಾವ ಕರ್ಮವೂ "ಸೂಲೆಗಿಕ್ಕಿದವಿತ್ತು" ಎಂದೆಲ್ಲ ಬದುಕಿನ ಕರೂರ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸುರಂಜ ದಾಸಪುರಂ ಶರಗೆ ತಿಳಿಸುವುದು ಇಂ . "ನಾವಿರಕ್ಕೊಂದ ಮಾತು ಹರಿದಾಸನಾಗೋದು ಇಂತಾದರ ಅವರ ತೊಳಲಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಹರಿದಿಲ್ಲ."

ಹರಿಯ ನಿನ್ನಾಧೀನ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು
ಹರಿಯ ನಿನ್ನಾಧೀನ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು
ಹರಿಯ ನಿನ್ನಾಧೀನ ಪಂಚ ಭೂತಾತ್ಮಗಳು (ದೀಕ್ಷಾ ಸುಳಾದಿ)
ಹರಿಯ ನಿನ್ನಾಧೀನ ಮನ ಚಿತ್ತಾದಿಗಳು
ಹರಿಯ ನಿನ್ನಾಧೀನ ಸಕಲ ಚೇತನವು
ಹರಿಯ ನಿನ್ನಾಧೀನ ಸಕಲ ಚೇತ್ಸುಗಳು

ಎಂದೂ ಬಿನ್ನವಿ ಸೀನು "ಕೇಳೊದರೆ ಕೇಳಿದೆ ಜಗೊದರೆ ಸಗುವೆ | ಮೇಳೊದರೆ ಮೇಳವೆ ಅಳೊದರೆ ಅಳುವೆ | ಉಣೊದರೆ ಉಣುವೆ ಉಡೊದರೆ ಉಡುವೆ" ಎಂದೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹರಿಯು "ನೀಮಿಸಿದ ಕಾರಣ ಎನ್ನ ಶರೀರದೊಳಗಿಭೂತವಾಗಿದೆ ಹೊರಗಿದ್ದ ಸರಳು ಬೆಲೆಮಾಡಿದಂತೆ ಈ ಸರಳು ಧನವಿತ್ತು ತುಂಬಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಜೀವ ಎರವಲೆಂಬುವ ಪರಿ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಅವರ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ ತುಂಬ ಹಿರಿದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೆ ಮಧ್ಯವಿಪ್ಪರಲ್ಲದವರನ್ನು ಜನ್ಮಾಂತರಕ್ಕೆ ಅದರಿಸುವವರಲ್ಲ ; ಅಂಥ ನಿಜ ವರಾಣ ವೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಒಪ್ಪೊಪ್ಪು ಸರಿಯೆ ಎಂಬ ಅನುಮಾನ ಬರಂತ್ಪದೆ. "ತವ ಮಂಜ್ಞೆಗಳಿಲ್ಲದಂಥ ಮಾನವ ನಿನ್ನ ಅಪರೋಕ್ಷೀಕರಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣುತ್ತಿರಲು ಉಪ್ಪ ಜಾರವನು ಮಾಡೆ ಜನ್ಮಾಂತರಕ್ಕೆ ನಾನು ' ಎಂಬುದು ಹಾಸಂಹಾಸ್ಯಾಗಿ ದಾಸರ ಸುಳಾದಿ ಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಯಾವುದೋ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು :

"ವರ್ಣಾಪ್ರಮದ್ದಿ ಹಿಂದು ಭೂಸುರ ಜನ್ಮ¹⁷⁹ |

ಬರಬರದವಳೆ ಮರುತಮಕೆ ಬಂದು" ಹಾಗೂ "ಧೋರೆ ನೀನೆ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಆರಾರು ಹಿರಿಯರೋ" ಎಂಬ ಹರಿಪಾರವ್ಯಾ, 'ಹರಿಯ ಸ್ವತಂತ್ರ ನಿರ್ದೋಷ ನಿಮಿ ವಂಶ | ಪರದೈವ ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ತ" ಎಂದೂ ವ್ಯತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ಕರೂಣಬಾರದೆ ನಿನಗೆ ಅಳುತಟ ಅಳುತಟ' ಎಂದೂ ಮೊರೆಯೆರುತ್ತ "ವಿಜಯದಿರ್ದಲ ನೀನೆ ಗತಿಯೊ ಆರೊಂದು ಪುರದೊಳು" ಎಂದೂ ದೈನ್ಯತೆಯಿಂದ ಬೇಡುತ್ತಾರೆ.

ಸುಪ್ರತಿಮೆಂಬವಾಗೆ ಉಕ್ಕಿನ ಯೋಜನೆ
ಉಪ್ಪುದೊರೆತಾಗೆ ಸೊಕ್ಕಿನ ಯೋಜನೆ
ಸೊಪ್ಪುದೊರೆತವಾಗೆ ತುದ್ದದ ಯೋಜನೆ

ಕುಪ್ಪದೊರೆಕಿದಾಗ ಕುಪ್ಪೆಯ ಯೋಜನೆ
ಕುಪ್ಪದೊರೆಕಿದಾಗ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಯೋಜನೆ
ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಲಂಬಗ ಸಪ್ಪದ್ವೀಪದ ಜೀವಿ :

ಎಂದಾಗ ಭವ, "ಆಜ್ಞೆಯ ಮ್ಯಾಲೆಯೆ ಇರುವುದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದೊಂದು ಸಹಜ ದುರ್ಬಲತೆ. ದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ವಿಜಯದಾಸರ ಅಂತಸ್ಸಾಧನೆ, ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಅವರ ಭಕ್ತಿ ಪರಾಶಾಬ್ಧಿ ಮುಚ್ಚುತ್ತದೆ ಇಲ್ಲಿ :

"ನನ್ನ ದಾಸರು ಪೊದ್ದ ವಸವ ಎವಾಗಲಿ
ನಿನ್ನ ದಾಸರು ಅಂತ ಎಜಲಾ ಎವಾಗಲಿ

ಎನ್ನುತ ಕೊನೆಗೆ

"ನಿನ್ನ ಭಕುತಿಗಿಂತ ನಿನ್ನದಾಸರ ಪಾದ
ವಸ್ತ್ರದಲಿ ಭಕುತಿ ಎನ್ನಗದು ಬಲಾ ಪ್ರೀತಿ"

ಎನ್ನುತ್ತ ದೇವರಿಗಿಂತ "ಡಿಂಗರಿಗನು ಹೆಚ್ಚಿಂಬ" ಸಾರುವಿಕೆ ವಿಜಯರಾಯರದು : ಅವರಿಗೆ ಹೊನ್ನೂ, ಹಣ, ಮನ್ನಣೆ, ಸಾನು ನನ್ನದೆಂಬ ಮೂಕು ಎಂದೆಂದೂ ಬೇಡ, ನಿನ್ನವನು ನಿನ್ನವನೆಂದೆನಿಸಿ ಮನ್ನಿಸಿ ಸಲಹಬೇಕು ವಿಜಯವಿರ್ಮಲ : ಇಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕ ಆಲೌಕಿಕಗಳ ಸದುವೂ ದಾಸರ ಹೊಯ್ಯುತ್ತವೊ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಹರಿದಾಸರಿಗೂ ತನ್ನ ಇಷ್ಟದೈವವನ್ನು (ಬಿಂಬಮೂರ್ತಿ-ಮಂಥ ಪರಿಭಾಷೆ) ಕುರಿತು ಧ್ಯಾನಿಸುವ "ಉಪಾಸನಾ" ವಿಧಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಉಪಾಸನಾ ಭಾಗದ ಸುಳಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಜಯದಾಸರು ಅನೇಕ ಸುಳಾದಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಪಾಸನೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನವೆಂಬೊಂದು ವೈಮೂಖಿ ಹಂತ. "ಧ್ಯಾನವನು ಮಾಡು ಬಿಂಬ ಮೂರಂತಿಯ" ಎಂಬ ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ಯೋಗ ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ತೋರುತ್ತಾರೆ ವಿಜಯದಾಸರು

"ಗುಣ ಸಾಲ್ಕರಿದರಿ ಉಪಾಸನದನೆಮಾಡು :

ಕ್ಷಣಕ್ಷಣ ಹರಿಪಾದವನು ನೋಡುತ
ಅನಂದಣಾ ಜೀತನಾ ಬೇತನೆ ನೇಮತ
ಪ್ರೇಮಯುಕ್ತವಿದ್ದದೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಲ್ಲವೆಂದು"

(ಸಾಲ್ಕು ಗುಣ : ಸತ್, ಚಿತ್, ಆನಂದ, ಆತ್ಮ)

ಹರಿಯ ದಶಾವತಾರ ಮಾರ್ಗನೆಯಂತೂ ದಾಸರಲ್ಲಿ ಮನದೊಂದು ಮೂಡಿಬಂದಿದೆ :

ನೋಡುಕನ ಕೊಂದು ಕಮಲಾಕ್ಷನ ಕಾಯದೆ
ನೋಡುಪಾನವೆದರಮರರನಾಕಿಬಾ
ಹೇಮಗಿಟ್ಟುತ ಕೊಂದು ಭೂಮಿಯ ಮಳುಕುವ

ವೈಮುಖರೂಪವಾಗಿ ಅಮಗುವಿಗೊದಿದಾ
ಎಂದೂ ಕಲ್ಪಿಯಂತನನ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ, ಸುತಪ್ರೋತವಾಗಿ
ಭೂಮಿನಪರಮ ಸುಖವಾಗಿ ಪರಮಪ್ರ
ಪಾದವನ್ನಿಯಾಗಿ ಭೀಮಪ್ರಪರ ಗದ್ದ
ರಾಮಮೂರುತಿರಾಗಿ ತಾಮಸನ ಮುಂದಾ
ಭೋಮಕೇಶನ ಸಂಗ್ರಾಮವ ಗರಿಸಿದಾ
ಈ ಮಹಿಮೆಯು ಲಲಾಮರಾವುತದಾ
ರೂಪು ರೂಪು ಕೋಟಿ ತಾಮರಸತಾಂಡಾ
ಸೋಮಪದಾಪು ಸಿದ್ಧಿಪದವಿರಲ ಸಾರ್ವ
ಭೌಮ ಸಕಲ ಉದ್ಧಾಮವು ಈಶನಿ ||

ಈ ರೀತಿಯ ಸುಳಾದಿಗಳು ವಿಜಯದಾಸರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು. ಅಲ್ಲಿ ಹರಿಸೇವೆ, ದಾಸತ್ವ
ಅಪರೋಕ್ಷಾಪುಭವ, ಸಾಧನೆ, ರಾಷ್ಟ್ರನಿಷ್ಠೆಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ.
ವಿಜಯದಾಸರ ಸಾಧನೆ, ಉಪಾಸನೆ, ದಾಸ್ಯಭಾವ, ಆರ್ತತೆ, ಪೂಜಾವನೋದ್ಧರ್ಮ,
ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಿ ಆತ ಒಲಿದು ಬಂದ ಸುದಿನವೆ ವಿಜಯದಾಸರು ಹಾಡಿ,
ಕುಣಿದದ್ದೆಷ್ಟು :

“ಸುಳಿದವರಾರಿವೆ ಕೆಲ ಮುಂದೆ, ಪೊಲಿದವರಾರಿವೆ ಕೆಲಗಲಿ ಧರಧರವು ಪುಷ್ಕ
ಗೊಂದೆಯಂದಿದಿ : ಎಳೆಮಿಂಚಿನಂತೆ ಕೆಲಗಲಿ ಧರ ಧರವಂತೆ”

ಎಂದೂ ಹಾಡುತ್ತ, ಆ ಸಾರ್ವಕತೆ, ಸರಣಿಯ ಬೇರೆ ಪರಿ :

“ಅಂಶರಂಗದ ಕದವು ತಿರೆಯತಿದು
ಎನು ಪುಣ್ಯದ ಧರವು ಪ್ರಾಪ್ತಿದೂರತತೂ ಎನಗೆ”

ಎಂದೂ ಹಾಡುತ್ತ ತಮ್ಮ ತುಮುಲವೆಲ್ಲ ತಾರಿಪೋಯಿತೆಂದು ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ, ಹರಿ
ಕರಣೆ, ಗುರುಕರಣೆಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತ :

ಹರಿ ಕರಣವೆಂಬಂಥ ಕೀಲಿ ಕೈರೊಡತು
ಗುರುಕರಣವೆಂಬಂಥ ಹತ್ತಿಯಾದ
ಪರಮ ಭಾಗವತರ ಸಹವಾಸದಲಿ ಭೋಗಿ
ಹರಿ ಸ್ವರಣಯಂದಲ್ಲಿ ಬೀಗ ಮುಂದ್ರಿಯ ತೆಗೆದ ||೨||
ಭಕ್ತಿ ಕಳ್ಳವೆಂಬು ಇನ್ನಪರಿದಿದು
ಹತ್ತಾಗಿ ಹಿಡಕೊಂಡು ದ್ವಾರದೊಳಗೆ ಭೋ
ಎತ್ತರೋಡಿದುತ್ತ ಪೃಂಗಾರ ಸದನ ||೩||

“ಆ ಪಂದಕಂದವೊಲಿಯೆ ತಾನಂದದ್ದೆ ಪೇದ ವೃಂದ” ವಂದಿಸಿತವರಿಗೆ.

ವಿಜಯದಾಸರ ಸಂಸಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಚಾರಣೆಗೆ ಬಗೆ ವೇಳೆವು. ಅವಕ್ಕೇ ಮೀಸಲಾಗಿದ್ದಾರೆ "ಪ್ರಮೋದಭಾಗ ಸುಳಾದಿ" "ಸಾಧನ ಸುಳಾದಿ"-ಹೀಗೆ ಆನೇಕ ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಮತಾಭಿಮಾನ ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರೇಮವೆಂಬ ವ್ಯತಿಜನವನಿ, ಅದ್ವೈತ-ಮಾಯಾದಾದ ಮಿಂಡನಿ : "ಅವಾವ ನರಕದಲಿ ಒಬ್ಬಕಾಲಮಟ್ಟಿರು ಇಷ್ಟೆ. ಪಾನೋಲಿ ದಿಂಭಮತವ" ಎಂದೂ ಗಾರುವ ದಾಸರು "ಮಧ್ಯಮತವ ಭೌದದವನ ಲ್ಲತಂತಿ ಯಾತಕೆ ಉದ್ಧೃ ಪುಂಧ ಕಿದ್ದದವನ ಕರ್ಮವ್ಯಾತಕೆ" ಎಂದೂ ಘೋಷಿಸಿದರು. ಇಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿರುವ, ಮಧ್ಯಮತದಲ್ಲಿರುವ ದ್ವೈತವಂಥದ್ದಿರುವದಿಲ್ಲ. ದ್ವೈತ ವಿಶ್ವಾಸವೇ ಕಾರಣ, ಅದೇ ಕೆಟ್ಟು : ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಸುಲಭಗ್ರಾಹ್ಯ ಅಲ್ಲ : ಸುಳಾದಿಗಳಂತೂ ಪ್ರೀತಾರವೇರಣೆ : ಅವು ನಾರಿಕೇಳಿನಾಕವ : ಅವರು 'ಕೋಸೀಮಗದಾಸ' ನಾದರೂ ಅಚ್ಚಿದ್ವೈತ ವಿಧ್ಯೆ, ಸಾಧನ-ಸುಳಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಡಗಟ್ಟಿದೆ, ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರ, ಆಚಾರ್ಯರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥ, ವೇದಾಂತ ವಿಚಾರವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿಜಯರಾಯರಂತೆ ತಮ್ಮ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಟ್ಟಿಯೊಡ್ಡಿದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರ ಆಂದೋಲನದ ಪ್ರಧಾನ ಧ್ಯೇಯಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿದ್ದ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ-ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಸಾರ, ತತ್ತ್ವ ಭೂಯಂಪ್ರತಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ : ಪ್ರೀತಿಯ ಸರ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವ, ಇತರ ದೇವತೆಗಳೂ ಅವನ ಅಧೀನರೊಬ್ಬರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸುಳಾದಿಯ ಭಾಗವಿದು .

ಬೊಮ್ಮನೊಳಗೆ ಬೊಮ್ಮ ಕಿವನೊಳಗೆ ಕಿವರೂಪ
ರಮ್ಮನಿರನ ನಿನ ಪಾಸವಾಗಿ
ಒಮ್ಮನದಲಿ ಅವರ ಪತವಾಗಿ ಸರ್ವವಾ
ಅಮ್ಮಮ್ಮಾ ಪ್ಯಾರಾಗಳ ಮೂರುವ
ಸುಮ್ಮನಸರಲ್ಲಿ ಶುಭಾರ್ಥಮೆಳಗಿದೆ
ಹಮ್ಮನಸರಲ್ಲಿ ಅಶುಭಾರ್ಥಮೆ.....

ಎಂದನ್ನೂ ಆಚಾರ್ಯನಿಗೆ ಪ್ರೀತ್ಯನ್ನ ಹೇಳಿದ ವಿಶ್ವವಿರಾಡ್ ಸ್ವರೂಪದ ದೇವಗವನನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ಈ ರೂಪಾರಿ ವಿಧಾನ, ದ್ವೈತಿಯೊಳ್ಳರ ಪ್ರಾಸ ಬಳಕೆ ಅವನ ಅದದ್ದು .

ವಿಜಯದಾಸರ ಭಾಗಮಪ್ರಶ್ನೆ, ಪುರಾಣಪ್ರಶ್ನೆ, ಭಕ್ತಿಭಾವ, ಮಿಗಿಲಾದದ್ದೂ ಹರಿದಾಸರು ಹೇಗಿರಬೇಕೆನ್ನಲು "ಹರಿದಾಸ ಲಕ್ಷಣ ಸುಳಾದಿ" ಎಂಬ ಒಂದೂ ಸುಳಾದಿಯನ್ನೆ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹರಿಯ ನೆನೆದಂದು ಶುಭವಂಗಳ, ಹರಿಯ ನೆನೆಸದ ದಿವಸ ಅವಮಂಗಳ : ಅದೇ ಅವರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ :

"ಕೊಟ್ಟರೊಳಗೆ ಇಷ್ಟ ಕಿರುದಿನ ಮೋನೋಡಿ .

ತುಷ್ಟವಾಗಿ ಪೂಜೆ ತೆಗೆದಿತ್ತಿ ಮೊರದು .

ಕೊಟ್ಟು ಗಂಭೀರ ತರ" ವಿಜಯವಿರರೂಪ ಮಾತೃವಾತ್ಸಲ್ಯ. ಅದನ್ನು

ಅವರು ಸರಳ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತಂದಿದಾರೆ. ಹೀಗೆಯೇ ದಾಸರು, ಹಾಡಿರುವ “ವಿಗ್ರಹವನು ನಿರೀಗೊ ವೆಂಕಟ”, ಕೃತಿ “ಈಸೊಬಗು ಇನ್ನಾವ ಕ್ಷೇತ್ರದಲಿ ಕಾಣೆ” ಎಂಬುದಂ ಪುರಂದರರ “ಈಶ್ವರಿಯ ಸೊಬಗಾದ ದೇವರೊಳು ಕಾಣೆ” ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನೇ ಹೋಲುವುದಾದರೂ, ಅಲ್ಲಿ ಸ್ತಂಭಿತಿಯಿದೆ, ತಿರುಪತಿಯ ಯಾತ್ರೆ, ವಿಜಯದಾಸರು ಅದನ್ನು ಸಲ ಮಾಡಿದರೂ ; ಒಮ್ಮೆ ಬ್ರಹ್ಮೋತ್ಸವದ ಸಮಯ ಸ್ವಾಮಿಯ ಸೇವೆ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಹಾಡಿದ್ದು ಯಾರನ್ನೂ ಕುರಿತು :

“ನಿನ್ನ ದರುಶನೆ ಬಂದವಬಲ್ಲವೋ ಮುಖ

ವ್ಯೂಹಂತರ ದಿವ್ಯಚರಣ ನೋಡಲು ಒಂದೆ” ಇದಂ ಹರಿದಾಸ ಭಾವ :

“ಸ್ವಾಮಿಯ ಹಿರಿಮೆ ಹಾಗೂ ಹರಿದಾಸ ಗರಿಮೆ ಏಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೊಂಡಾಡುವ ಈ ಕೀರ್ತನೆಯ ಸರಣಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದೆ.”

“ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ನಿನ್ನ ವ್ಯಾಪ್ತಿತಾಣಾಗಿರಲು | ಇಲ್ಲಿಗೇ ಬರುವ ಕಾರಣವ್ಯಾವನೋ |

ಸೊಲ್ಲೆಗೇ ಸ್ತಂಭದಲಿ ತೋರಿದ ಮಹಾಮಹಿಮೆ | ಎಲ್ಲೆಲ್ಲವೋ ನಾಣು ಬಲ್ಲ

ಭೇತಕರಿಗೆ ||”

ಇದೆಲ್ಲದೆ, ತಿರುಪತಿಯ ಪ್ರೀತಿವಾಸನನ್ನು ಕುರಿತ ಈ ನಿಂದಾಸ್ತೂತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು

ಜಯಮಂಗಳಂ ನಿತ್ಯ ಶುಭಮಂಗಳಂ

ತೋಳುಕಡ್ಕೆಯ ತಿಂಬ ಕಿಲುಂಬ ತಳಗಿಯಲುಂಬ

ಇಲ್ಲ ತಪ್ಪೆಂದೆಂಬ ಸುಳ್ಳು ಮಾತಾಡಿದರೆ

ಎಲ್ಲವನು ಕೂಗೊಂಬ ಕಳ್ಳದೊರೆಗೆ..... ||೦೩||

ತನ್ನ ನೋಡುವೆಕೊಡು ಮಂಜೂರ್ಗಾವುವ ಬಂದು

ತನ್ನ ಗುಡಿಯ ಭೂಷೆ ಜನರಿಗಿಲ್ಲ

ಹೊನ್ನ ಹಣಕಾಸು ಕೊಂದು ತನ್ನ ದರುಶನೆ ಕೊಡದೆ

ಬೆನ್ನೊಡೆಯ ಹೊಡೆಗುವ ಅಪ್ಪಾಯಾಕಾರಿಗೆ. ||೩೩||

ದಾಸರು ತರುವ ಪ್ರಾಸ, ರಮ್ಯ, ಅನುಪಮ್ಯ, ಇವ್ಯು ಹೀಗೆಯೇ, ಈ ಪದಪ್ರಯೋಗಗಳು ಜಾನಪದ ಧಾಟಿಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ, “ಭವಂ ಶಾಮಶಾಮಿನಿಯಾದನು” ಕೃತಿ, ವಾದಿರಾಜರ “ಭವನೋನಶಾಮಿನಿಯಾದನು” ಎಂಬ ಕೃತಿ ಹೋಲುವಂತಿದೆ.

ವಿಜಯದಾಸರ ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಹೊಲೆಯ ಸುಳಾದಿ, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅವರಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರರಲ್ಲಿ ಆ ಮನೋಭಾವವಿತ್ತು ಎಂದಂ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮೂಡಿಯಂತೂ,

"ಹೊಲೆಯವಾಚಕೋ ಈ ಕೆಲವೊಗರೋಳಿಗೆ ಏ ।

ಗೃಹವಾಗಿ ತಿಳುವಳು ಸುಲಭ ಮಾನವರು" ಎಂದು ಆರಂಭ ಆಗುವ ಈ ನಿದಿಧಾದ ಸುಳುವಿ, ನಿತ್ಯ ನೈವಿದ್ಯಿತ ನಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾದದ, ಅಪಕೀರ್ತಿಪೂತ್ರ, ಹೀಗೆಲ್ಲ ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಗೆ "ಅಸಂಕಾರಿ ವಿಜಯವಿಲಸನ ಬೈವವೆಂಬ ಕಂಜಲದಿ ಹಾಡಿ ಪಾಡಬವ ಹೊಲೆಯ"ನೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಂಧಾರಣಾ ಪಂಕ್ತಿಯ ಧರ್ಮ ಕಾರಾದು. ಕಲ್ಲಿನ ಮಹಿಮೆ ಕುರಿತು ದಾಸರು ಹಾಡಿರುವ ಕೀರ್ತನೆ, "ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಸರ್ವಫಲ ಬಾಹುದೋ" ಎಂದಾರಂಭ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯದ ಜತೆಗೆ ಪುರಾಣ ಪ್ರಶ್ನೆಯೂ ಇದೆ. ಕೊನೆಗೆ "ಕಲ್ಲುಗುಮಿ:ಕ್ಷಿತದ ಕಾಲ ಕಾಲದಿ ನಿಮ್ಮ, ಕಲ್ಲು ಪಂಚಸನಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ" ಆಗ ಕಲ್ಲಿನಂಥ ಸ್ಥಿರ ಮಂಕಿತಿ ಪದವಿ ವಿಜಯವಿಲಸ ಕೊಡುವ ನೆಂದು ಸಾರುತ್ತಾರೆ.

ವಿಜಯದಾಸರ ಕ್ಷೇತ್ರ ದರ್ಶನ ಕುರಿತ ಸುಳಾದಿಗಳ ಸಾಕಷ್ಟಿವೆ. ಆದರಷ್ಟಂತೂ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ದೇವರ ಸುಳಾದಿಗಳ ಹೆಚ್ಚು. "ಧೃಢಪ್ರಾಂಕುತ ರೇಖೆಯಿಂದೊಪ್ಪುವ ಚರಣ" ಎಂಬ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ವಾದ ಮಾರ್ಗನೆಯ ಪ್ರಿಯರಿ ಸರಳ, ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಏಕದೇವೋಪಾಸನೆಯ ನಿತ್ಯ, ಇತರ ಊರದೇವತೆಗಳ ಪೂಜೆ ಏಕೆಂಬ ಮನೋಭ್ಯಾಸಾಗಿದೆ :

ಬ್ಯಾಸತ್ತು ಮೊರೆಯ ಮೊರೆ ಹಾಸಿ ಒರಗಿದಂತೆ

ಕಾಣೆಗಾಗಿ ಪೋಗಿ ಕಾಲಾ ಪಾಯಿದು ಬಿಡ್ವಂತೆ

ಉಳಿದ ದೈವಗಳ ಸೇವೆ ಹೀಗೆ

ವಿಜಯದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಒಟ್ಟಾರೆ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುವುದು ಅವರ ಹರಿಮಾತೆ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಹರಿದಾಸ ಮಹಿಮೆ ಸಾರುವಿಕೆ, ಮಂಥಮತ ನಿವೃತ್ತಿ, ಅದ್ವೈತ ಖಂಡನ, ಇದು ದಾಸಕೂಟ ಬೆಳಸಿ, ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ಚೇತನ ನೀಡಿತೆ ವಿವಾ ಕನಕನಂಥ ಸಮಾಜ ವಿಡಂಬನ ದೃಷ್ಟಿ, ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ವಿಜಯದಾಸರ ತೀವ್ರ ಮಧ್ವನಿತ್ಯೆ, ಸ್ವಮತಾಭಿಮಾನ, ಎಂದು ಹೇಳ ಬಹುದು ಆದ್ದರೂ ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಧರ್ಮದ ಮೇಲಿದ್ದ ಮಂತ್ರಿಗಿಯೂ ಕಾರಣ ಆಗಿದ್ದಾತು. ಒಟ್ಟಾರೆ ವಿಜಯದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆ, ಅವರೋಪಾಸನಾಭಾವ, ಸಿದ್ಧಿ, ಸಂದೇಶ, ಮಂಡಗಟ್ಟಿದೆ. ದಾಸಕೂಟದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆ, ಹರಿದಾಸಕೂಟವನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿದ ಇವರ ಪ್ರಯತ್ನ ಇನ್ನೂ ಮುಂದು ವರೆಯಿತು. ವಿಜಯದಾಸರ ಮೊರೆಯ ಎಲ್ಲ ಭಕ್ತರ ಮೊರೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

"ಚರಣ ಹೊಲೆಯಾಗಿದೆ ಭವಮೆಂಬ ಪಾರಧಿ

ಕರುಣಾಳು ವಿಜಯ ವಿಲಸ ನಿನ್ನ ಬಯದಾಗಿ"

ಈ ನಿಟ್ಟಿನಿಂದ ವಿಜಯದಾಸರು ಈ ಮೊದಲು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಬಾಸುಸೂಕ್ತವಾದ ದ್ವಿತೀಯ ಘಟ್ಟದ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ದಾಸಕೂಟದ ಸಂಘಟಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸರು (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೮೦-೧೭೫೨)

(ಅಂಕಿತ . ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟಶ್ಯಷ್ಠ)

ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸರು, ವಿಜಯದಾಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಪರಿವಾಸರು. ಒಬ್ಬರೇ ಇದ್ದು ತಮ್ಮ ಪಾಡಿಗೆ ತಾವು ಬಾಗಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಬದುಕಿಬಾಳಿದರು. ಇವರ ಜನ್ಮಕಾಲ ಖಚಿತ ಆಗಿತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು, ಅವರ ವಂಶ ವರದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಧಾರಗಳಿಂದ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೮೦ ರಿಂದ ೧೭೫೨ ರವರೆಗೆ ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರ ಆಗಿದೆ. ತಿರುಪತಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸನಿಂದಲೇ ಅನುಗ್ರಹಿತವಾದ ಶ್ರೀವೆಂಕಟ ದಾಸರ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ವಿವರ ದೊರೆತಿಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು,

ಪ್ರಸನ್ನರ ಸಾಹಿತ್ಯಶಕ್ತಿ, ಕೃತಿ ರಚನಾ ಕುಶಲತೆಗೊಂದು ಸಣ್ಣ ಉದಾಹರಣೆ ಆವರು ಒಮ್ಮೆ ವೇಶ್ವ ಬಾಬರಾಯರ ಕರಣೀಕರನ್ನು ಗೆಲಿ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗ. ಕರಣೀಕೆ ಕಿವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿದ್ದ ಲೇಖನಿ ಕಂಡದಾಸರು "ಇದೇನೀ ಕರ್ಣ ಭೂಷಣ"ವೆಂದರೆ ಆತ, ತನ್ನ ಶೀಘ್ರಬರಹದ ಗುರುತಾಗಿ ವೇಷ್ವಯರಿತ್ತ ಬಹುಮಾನವೆಂದು ನುಡಿದ. ದಾಸರು ಒಡನೆಯೆ "ಬರಕೊ" ಎಂದು ಹಾಡಿದರು :

ಎಂಥಾ ಶ್ರೀಮಂತನಂತಾನು |

ಶ್ರೀಕಾಂತೆಯ ಕಾಂತಾ ಕವಿ ||

ಒಮ್ಮನು ಹೆಮ್ಮಗೆ ಮೊಮ್ಮ ಮುಡುಮುರಿ |

ಮೊಮ್ಮ ಶತಮ್ನ ಸ್ವರಮ್ಮ ಪರಮ್ಮ |

ಅಮ್ಮರ ಸಮೋಹ ನಿಮ್ಮಣುಗಮ್ಮದು |

ಸಮೋಹಮ್ಮ ಪರಮ್ಮ ಮುಕಮ್ಮ || ಕರಣೀಕೆ ಬರೆಯಲಾರದೆ ಬೆವತು ನೀರಾದ.

ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸರು ಇತರ ಪರಿವಾಸರಂತೆ ವೇಶ ಪರೈಟಿನ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವರು ಆವರ ಬದುಕಿನ ಎಳೆಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯ ಬರುತ್ತದೆ. ದೂರದ ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಹೋಗಿ ಬಂದದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆ ದಾಖಲಿಸುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ಯಾಲಯದ ಗುರುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕೀರ್ತನೆಯುಂಟು. ಕೀರ್ತನೆ ಹೊರತಾಗಿ ಪ್ರಸನ್ನರ ಇತರ ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆಗಳಿವು

1. ಭಾಗವತ.

2. ಸಮಶ್ವನಾವು ಮಂಗಳಣ ಪೆಟ್ತೆರಣ ಪದ್ಯಮಾಲೆ.

3. ನಾರದರು ಕೊರವೆಂಜಿ ಮೇಷ ಧರಿಸಿದ ಕತೆ
4. ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿ ಕೃತಿಗಳು.
5. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಾರ್ತಾಕ ಪ್ರಸಂಗ.
6. ಕೋಲುಪದ
7. ನಾರಾಯಣಪಂಚರ
8. ದಾಸರು ಮಾಡಿದ್ದ ಕೆಲವಾರು ಟಿಪ್ಪಣಿ

ಮಹಾಭಾರತಸಾರ ನಿರ್ಣಯ ಟೀಕಾ, ಭಾಗವತ ಪ್ರಭವಂ-ಚತುರ್ಥಿ, ಪವ್ಯ ಸ್ತಂಧಗಳ ಟಿಪ್ಪಣಿ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ಅಧವರ್ಣಾವೇದ ಟೀಕಾ, ತರ್ಕ ಸಂಗ್ರಹ ದೀಪಿಕಾ, ಹಾಗೂ ದಾಸರು ತಾವೆ ಬರೆದ ೨೦೦೦ ಗೀತಾ ಪ್ರತಿಗಳು-ದಾನದೀಯೆ ಲೆಂದು.

ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸರು ತಮ್ಮ ಕೊನೆಯ ದಿನಗಳನ್ನು ಆಗ್ನಿ ದಕ್ಷಿಣ ಕಾಶಿ ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಬಾದಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದರೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ. ಅವರು ಮೈಕುಂದ ವಾಸಿಗಳಾದುದು, ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭೨೨ನೇ ಅಂಗೀರಸ ಸಂವತ್ಸರ ಭಾದ್ರಪದ ತಂದ್ವಿ ಏಕಾದಶಿ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ. ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವೆಂದರೆ, ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟರಿ ಅವರ ಅಂತ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವರ ಉಪಾಸ್ಯದೇವತೆಯಾಗಿದ್ದ ಬಾಲಕೃಷ್ಣನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದರ್ಶನವಿತ್ತದ್ದು.

ದಾರೂ | ನೀ ಚಿನ್ನದಾರೂ | ರಾತ್ರಿಯೊಳಿಮ್ಮಗಾರ್ತೆ ಬಂದಿ ||೪||

.....'ಅವ ಕದಗಿಕ್ಕಾಪು | ನಿನ್ನೆ | ಉಕ್ಕಿರಿ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಾಪು |

ಪಮ್ನ ತಕ್ಕಿಸುವಂತೆ ನೀಳಳ್ | ಚಿಕ್ಕವಾಕ್ಯಳುಟ ದಿದಲ್ಲೊ ಹಲುವಾ ||೫||

ಈ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ದಾಸರು ಕಂಡ ಚಿನ್ನ ಕೃಷ್ಣನ ರೂಪ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ದಾಸರದು ಆದೇಶ ಭಕ್ತಿನಿರ್ಭಾರ ಕೀರ್ತನೆ, ವೇಣುಗೀತೆ-ಸುರಾದಿ ರುಚನಗಳಿವೆ. ಅದರಲ್ಲೂ "ಮಂತ್ರಾಲುಯದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರನ್ನು ಕಂಡಿತ ಕೃತಿ, "ವಿರಲ ಪಿಡಿ ಎನ್ನ ಕೈಯ್ಯಾ", "ದಯೆ ಮಾಡು ದಯೆ ಮಾಡು ಶ್ರೀನಿವಾಸಾ", "ಹರಿಯೊ ಎನಗಾರು ಗತಿಯೋ ಪೇಷಲ್ಲದೆ" ಕೃಷ್ಣಲೀಲೆ, ಪುರಂದರರ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಹೋಲುವ "ಆನೆ ಬಂತಾನೆ ಬಂತಮ್ಮ", (ಆನೆ ಬಂದಿತಮ್ಮ ಮರಿಯಾನೆ ಬಂದಿತಮ್ಮ-ಪುರಂದರರ ಕೃತಿ ತುಂಬ ಪ್ರಿಯ ಅದವು. ಕಾವ್ಯಮೌಲ್ಯ, ಸಾಹಿತ್ಯಕವೌಲ್ಯ, ಒಳಗೊಂಡಮೂಲ ದಿಗ್ಗಜಗಳ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸಿರುವ ಕನ್ನಡತನ ದಾಸರದ್ದು, ಅವರ ಭಾವತೆ ಎಂಬ ರಚನೆಗೆ ವೇಣುಗೀತದ ಒಂದು ಪದ್ಯ ಉದಾಹರಣೆ.

ಕೂದ ಕುಸುಮ ಮಾಲೆ ತುರು ಗೊಧ ನೀಲೋತ್ಪಲಗಾತ್ರ

ಮೊದಗೋಧನ ರಕ್ಷಕ ಪಂದನಿವ್ವ ಪುಕ್ತ

ಅಂದು ಮಲಯಾಳಾನಿಲವೆ ಹೊಂದಿದ ಯಮುನಾತೀರದಲ್ಲಿ
ಮಂದ ಮಂದಗತಿಯ ಮೂಲ್ಮ ಸುಂದರ ಕೀತ್ಯ

ನಾರದರು ಕೊರವಂತೆ ವೇಷಧರಿಸಿ, "ಜಗದ ಮೋಹಿನಿ" ಯಾಗಿ "ಅಡಿಗಡಿಗೆ ರೋಣ ರೋಣರೆಂದು, ನಡೆತಂದು ನಡೆತಂದೂ ನಡೆತಂದು, ಮಂದದಿರಾಜದೀದಿಲಿನಿಂದಳಿತೆ" (ಜಯವ್ರಜಕ್ಕೆ ನೀಜವ್ವಿ ತಧಿಕವು ಎಂಬ ಗೋಪೀಗೀತೆಯಂತೂ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಕನ್ನಡೀ ಕರಣವಾಗಿದೆ. ಭ್ರಮರಗೀತೆಯು ಪ್ರೀತಾದರಾಜರ ಭ್ರಮರಗೀತೆಯ ಸೆಳೆದನಂತಿದೆ. 'ಕಾಮನಯ್ಯನ ಕಾಮಿನಿಯರ' ಎಂಬ 'ರಾಸಕ್ರೀಡೆ'ಯ ಮಾರ್ಗನೆಯ ಒಂದು ಕೆದನ, ದೇವತಾಸರ ಕವಿತ್ವದಯ, ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ನಿದರ್ಶನ

ಕರೆದ ಜಾಲೂ ಬುಟು ತಮ್ಮಯ
ಕರಳಿಗೇ ಮೂಲಭೂತ ಕೊಡದೆ
ಪರಿವೇಷಣವ ಮಾಡುತ ಬಿಟ್ಟರು
ಹರಿಯ ಕೊಳಲದ್ವಿಗೇಳಿ
ಕೆದವಲಯವ ಕಾಡಿಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು
ಕೆರಣಭೂಷಣ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ
ಕರಣಕುಂಡಲವಾಗದಲಿಟ್ಟು
ಒರಿಯ ಮೂಗುತಿ ಕವಿಗಿಟ್ಟು

ಅವರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕೃತಿ "ಭಜಿಸಿ ಬದುಕೆಲೊ ಮಾನವನ ಅಜ್ಞಾನವೇಂದ್ರಾದಿಗಳಂ ಪೂಜಿಸುವ ಪಾದವನು" ಎಲ್ಲರೂ ಕೇಳಿರುವುದು.

ಪರಿವಾಸದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ವಿಶದವಾದ ಸುಳುಹು ನೀಡುವದರಲ್ಲಿ ಕನಕ ದಾಸರು ಮಾನ್ಯರು. ಹಾಗೇ ಪ್ರಸನ್ನವೆಂಟರಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ವರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಬಣ್ಣನೆ ಇದೆ. ಆಗ್ಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಲಿದ್ದ ಯಂದ್ವ, ಸೀನೆಯ ಒಗ್ಗಿ, ಹಡಗುಗಳ್ಳರ ಸುಲಿಗೆ ಸಹ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟ ಆಗುತ್ತವೆ.

ಇವಿಷ್ಟು ಕೀರ್ತನೆಗಳಾದರೆ ಇತರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ 'ನಾರಾಯಣ ಪಂಚರ' ಎಂಬುದು ನಾರಾಯಣನ ಸ್ತೋತ್ರ. ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನರು ದಶವಸ್ಕಂಧದ ಕೃಷ್ಣ ಲೀಲೆಯನ್ನೆಷ್ಟೆ ಆಯ್ದು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅದೊ ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಕನ್ನಡನುಡಿಯಲ್ಲಿ ತಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕೆಲವಾರು ಅವರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೊಡುಗೆಗಳೆಂದಾಗಿ, ಪರಿವಾಸಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಟರದಾಸರ ಸ್ಥಾನ ಗಮನಾರ್ಹ.

ಗೋಪಾಲದಾಸರು (೧೭೭೩-೧೭೮೫)

ವಿಜಯದಾಸರು ಕೈಗೊಂಡ, ಶಾಸ್ತ್ರನಿಷ್ಠೆಗಳನ್ನು ಅವರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಗೋಪಾಲ ದಾಸರು ಬೆಳೆಸಿದುದು ಹಾಗೂ ಪರಿವಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮೇಯ

ಭಾಗವನ್ನೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿದ್ದು ಇವರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಜಗತ್ಪತ್ಯ, ಪರಿದಾಸವನ್ನು, ಪರಿದಾಸ ಭಾವ-ಪಂಚಭೇದ-ಪಾಠಕವನ್ನು ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವರ್ಣನೆ, ವೈರಾಗ್ಯ ನಿಷ್ಠೆಗೇ ಗೋಪಾಲದಾಸರು ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವ ನೀಡಿದರು. ಅಂತೆಯೇ ಅವರ ಕೃತಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತು ನೀಡಿ ಶಾಸ್ತ್ರನಿಷ್ಠರ ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರ ಆಗಿವೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಬದುಕಿನಿಗೇ ಸ್ವ ಸಾವು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಗೋಪಾಲದಾಸರು "ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಭಾಗ್ಯಾ"ನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧರು. ಗೌರವತೆಯ ಅಂಶಸಂಭೂತರೆಂದೂ ಪ್ರತೀತ. ತಂದೆಯ ದೇಹದ ನಂತರ ಇದ್ದ ಆಸ್ತಿ ಕರಗಿತು. ತಾಯಿ, ವಂಶೋದಿಗೆ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಕಾಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದು, ವಿಳಾಸವರ್ಗ ಅಲ್ಲಿದ್ದು ಅನಂತರ ಸುಪದ ಉತ್ತಮನಿಗೆ ಬಂದಳು. ಭಾಗ್ಯಾ, ಮೊದಮೊದಲೂ ಪದ್ಮನಾಭ ಹೊರನೋಟಕ್ಕೆ ಕಂಡರೂ, ಭಾಸಪರದಶನಾದರೆ, ಮೈಮಲೆಯು ತಿದ್ದಿ. ಸಂಕಾಪುರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೇ ಅಲ್ಲಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶಕರ ನೆರವಿಂದ, ಭಾಗ್ಯಾ ನಿಗೆ ಉಪನಯನವಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಭಾಗ್ಯಾ ಗಾಯತ್ರಿ ಮಂತ್ರದ ವೈಶ್ವನಾಥ ಮೂಡಿ, ಸಾಧನೆ ನಡೆಸಿದ. ಅನಂತರ ಅವನ ಒಡಮೂಡಿದ ಜ್ಞಾನದ ಫಲವಾಗಿ, ಆತ ಜ್ಯೋತಿಷದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾದ, ಅದನ್ನೆ ಉದ್ಯೋಗ ಆಗಿಸಿಕೊಂಡ ಭಾಗ್ಯಾ ಸಮಾಜಾರಗದ್ದಾಲ್ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಆರಸನಿಗೂ ಮಂತ್ರತಂತ್ರ. ದೊರೆ ಬಂದೂ, ಸನ್ಮಾನಿಸಿದ. ಕ್ರಮೇಣ ಕುಟುಂಬದ ಹಣಕಾಸು ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಸುಧಾರಿಸಿತು. ಸಂಕಾಪುರದಿಂದ ಉತ್ತಮನಿಗೆ ಬಂದ ನೆಲೆನಿಂತರು. ಆದಾಯ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ, ಭಾಗ್ಯಾ ಅತಿ ಸತ್ಕಾರದೊಡನೆ ಬೆಟ್ಟತಂತ್ರ. ಈ ನಡುವೆ ತ್ರಿಲಿಂಗ ದೇಶದ ಕವಿಯೊಬ್ಬ "ವಚನ" ಬಂದ (ಒಂದು ಊರು) ತನ್ನ ವಿದ್ಯಾತ್ಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ, ಜಯವತ್ತ ಕೊಡೆಂದೂ ಕೇಳಲಾಗಿ, ಜನರು ಅವನನ್ನು ಭಾಗ್ಯಾ ಸ ಬಳಿಗೆ ಕರೆತಂದರೆಂದೂ, ಸರಸ್ವತಿಗಾಗಿ ಪಾಠದೆಯನ್ನು ಬಳಸದೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಸಾಧನೆ ಮಾಡೆಂದೂ ಭಾಗ್ಯಾ ಪೇಳಿಕೊಡನಂತೆ. ಈ ವೇಳೆಗಾಗಲೆ ಭಾಗ್ಯಾ "ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ" ಎಂಬ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಪಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಮುಂದೆ ಒಮ್ಮೆ ಕಾಕಿಗೆ ಹೋದಾಗ, ವಿಜಯದಾಸರ ಭೇಟಿ ಆಯಿತು. ವಿಜಯದಾಸರ ಹಿರಿಯತನ, ದಯಾಪರ ಮನಸ್ಸು, ಶಾಸ್ತ್ರನಿಷ್ಠೆ, ಪರಿದಾಸಭಾವ, ಭಾಗ್ಯಾ ವಂಶಸ್ಥನು ಸೇರಿದವು. ಅವನು ಅವರ ಪ್ರಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ, ವಿಜಯದಾಸರ ತನ್ನ ಪ್ರರುಪೋದ್ಯಾರ್ಥಿ ಗುರುಗಳೆಂದರಿತು, ಕೇವಲ. ವಿಜಯವಿಠಲರು ಭಾಗ್ಯಾ ನಿಗೆ "ಗೋಪಾಲವಿಠಲ"ನೆಂಬ ಅಂಕಿತ ನೀಡಿದರು. ಅಂದಿನಿಂದ ಭಾಗ್ಯಾ, "ಗೋಪಾಲದಾಸ"ರಾದರು. ವಿಜಯದಾಸರನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಒಂದು ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ತಮ್ಮಂದಿರಿಗೆ ಗುರುಗೋಪಾಲ, ವರದಗೋಪಾಲ, ತಂದೆಗೋಪಾಲ ಎಂಬ ಅಂಕಿತ, ದೀಕ್ಷೆಯೆತ್ತಿದರು ಗೋಪಾಲದಾಸರೇ. ದಾಸಕೂಟ ಹೀಗೆ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಗೋಪಾಲದಾಸರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಸಹಿತ ರಾಯಚೂರಿಗೆ ಬಂದಾಗ, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಉತ್ತರಾಧಿಪತಿಯ ಸತ್ಯಪೋಷಣೆಗಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಕರೆದು, ಮೂವರೂ ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು

ರಚಿಸಿರುವಂತೆ ತಿಳಿಸಿದರಂತೆ. ಮೂವದನ್ನೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶೋಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರು. "ಮಾರ್ ವಂದವನ್ನ ಸಮಾರ" ಎಂಬ ಕೃತಿ ಮೂವರೂ ಸೇರಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ನುಡಿ ಹಾಡಿ, ಅನಂತರ ಒಟ್ಟು ಫಲಶ್ರುತಿ ಹಾಡಿದರು. ಸತ್ಯಬೋಧದನ್ನು ಕುರಿತು ರಚಿಸಿರುವ ಕೀರ್ತನೆಯೆಂದೂ, ಅತಂಕವಿತ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಗೋಪಾಲದಾಸರಲ್ಲಿ ತುಂಬ. ಇದೊಂದು ಫಟ್ಟು.

ಎರಡನೆಯದೂ, ಗೋಪಾಲದಾಸರು ಅವರ ತಮ್ಮಂದಿರ ಹಾಗೂ ಶಿಷ್ಯರೊಡನೆ ಗೂಡಿ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಕ್ಷೇತ್ರ ಸಂದರ್ಶನ. ತಿರುವತಿಯ ಬೃಹದ್ವ್ಯಾಪ್ತವತ್ಸಂತೂ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಹಂಪಿ, ಶ್ರೀಮಂಜ್ಯ, ವರಾಹ ಕ್ಷೇತ್ರ ದರ್ಶನ ಅವರ ಪದಗಳಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇವ್ವಾದರೂ, ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಪಂಥರಾಪುರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೆ ತುಳಸಿ ಸಂಗ್ರಹಣೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಕುದುರೆಯೊಂದಿರ ರಾಜಾತನೊಬ್ಬ ದಾಸರ ಬಳಿ ಬಂದು, ಮಂದಾರಿಯಲ್ಲಿ "ಆಲಿನಾಟ" (ಬರಲಿಲ್ಲವೇನು?) ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿ, ಅದೃಶ್ಯನಾದನಂತೆ ಗೋಪಾಲದಾಸರಿಗಾದ ಅಲೌಕಿಕ ಸ್ವಾಗತವದೂ.

ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ, ದಾಸರು ಒಂದು ಸುಳಾದಿಯನ್ನೇ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ :

ನೀಲ ಕುದುರೆಯನ್ನೇರಿ ಪಾಲು ಮೊಂಕೆ ಸುಪ್ತಿ
ಕಾಲುಕುಪ್ಪುಗತೊಟ್ಟು ಮೂಲೆ ಮೋಹವ್ವ ಹಾಕಿ
ಫಾಲ ಕನ್ನೂರಿ ಇಟ್ಟು ಮೈಗೆ ಗಂಧವ ಪೂಕಿ
ಪಲಾಯನವಿ ಅಪ್ಪದೇರಿ ಹಾರಾಡಿಸುತ್ತ
'ಆಲಿನಾಟ' ಎಂದು ಕೇಳಿದನಾತ ?
ಶರಣ ಪಂಥರಿಯ ಗೋಪಾಲವಿರು

ಎಂದು ಜಾಡಿ ಎಂದೂ ಪಂಥರಿಯ ಆಧಿದೈವನನ್ನು ಕಂಡು ಒಂದರಂತೆ.

ಗೋಪಾಲದಾಸರು ಪಾಸ ಕ್ರಿಯೆರು ಹಾಗೂ ಮೊದಲೆ ಬೇಳಿದಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಚಾರ ತಿಳಿಸುವುದೇ ಇವರ ರಚನೆಗಳ ಧ್ಯೇಯ. ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಾಧಕನೂ ಅಪರೋಕ್ಷದಸಂಭವ ಪಡೆವವರ ಕೆಲವು ರೀತಿಯ ವೇದಸ್ಥಾನ ಅಂತರಿಕ ತೋರಲಾಟ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿವೇದನೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಇದು ಗೋಪಾಲದಾಸರಲ್ಲೂ ಮೂಡಿದೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹ ನೋಡಲಾಗುವ ದೃಷ್ಟಿಮಾಂದ್ಯ, ಶ್ರೀಹರಿ ಕೀರ್ತನೆ ಕೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ ಆಗದ ಕಿವುಡುತನ ಹೀಗೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಒದಗಬಹುದಾದ ಅಂಗಾಂಗ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಬ ಬಗೆ ಹೊಸತು

ಅವ ರೋಗಿವೊ ಎನೆಗೆ ಭಕ್ತೃಂತ್ರಿ
ಸಾವಧಾನಾದಿ ಕೈಯ ಪಿರಿಯ ನೀಡೋರಯ್ಯ ||

ವಿವರಣಾತ್ಮಕಗಳಿಗಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ವಿವರಣಿವಾಗಿರಿಸಿ, ಭವಭಂಜಕ, “ಒಗಿತನ ದೊಳ ಸುಖವಿಲ್ಲ ಒಲ್ಲೆ ಎಂದರೆ ನೀ ಹೊರೆಯಲ್ಲ” ಎಂದೂ ಬೇಡುತ್ತಾರೆ, ಗೋಪಾಲ ದಾಸರ ರೂಪಕರಚನೆಗೆ ಎರಡು ಕೀರ್ತನೆ ಸಾಲುಗಳನ್ನೂ ಉದ್ಧರಿಸಬಹುದು :

“ಕಮಲಮುಖಿಯ ಕಮಲಾಲಯ ಕಮಲೆ ||ಪ||
ಕಮಲಾಕ್ಷಯ ಕೋರುವೆ
ಕಮಲಾಭನೆ ಪಾದಕಮಲಯಗಳ ಮಧುವೆ
ಕಮಲ ಜನನಿಯ ಕಮಲಮಿತ್ರ ಸುಪ್ರಭೆ ||ಅ. ಪ. ||

ಈ ಪರಿಯ ಅಧಿಕಾರ ಒಲ್ಲೆ ನಾನು ||ಪ||
ಶ್ರೀಮತಿಯ ನೀಡೊಲಿದು ಮನಕೊಟ್ಟುದೆ ನಾನು
ಚರಣಲ ನಿನ್ನ ಕಾದು ತರುಗಿದುದೆ ನೀನು
ಕರುಣದಿಂದಲಿ ರಚಿಸಿ ಈ ದುರ್ಗಾದಿ
ಇದವೇಳೆಂದೆ ನಾ ಹೊಕ್ಕು ನೋಡಿದೆ ಒಳಗೆ
ಹುರುಳುಲೇಪವೆ ಕಾಣೆ ಕೆರೆ ಕರೆಯು ಮೇಲೆ

ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕೋಟೆ, ಅನಂತರದ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ರೂಪಕಗಳು (ಅರಿವೆದ್ದೆರ್ಗ, ಇತ್ಯಾದಿ) ಮನುಷ್ಯಯುಕ್ತವೆ.

ದಾಸ್ಯಭಾವದ ಭಕ್ತಿ ಗೋಪಾಲರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯ.

“ನಿನ್ನ ದಾಸರ ದ್ವಾರವನ್ನು ಕಾಯ್ದಿರುವನೆ
ಕನ್ನಿ ಎಂದನಿನ್ನ ಗೋಪಾಲವಿರಲ”

ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿನಯ, ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಕ ರೂಪ ಹೊಗಳುವ ಈ ಪರಿ ಒಂದು ಭಾವ ಗೀತೆಯು :

“ಚಳಿಕಾಯ್ದ ಗೋಕುಲದಾಳನೆ
ಕೊಳಲನೊಡುತ್ತ ಕಿರಿಕಿರಿಗಳಿಂತೆ
ಗಿಳಿ ಹೋರಾವು ಅಳಿ ಮಯೂರಾ
ವಳಿ ಚಳಿಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯಲು
ಕೃಷ್ಣ ಕೆಲವ ನಂದನ ಮೇಳಲಳವಲ್ಲ”

ಇದಲ್ಲದೆ ಸ್ವಮತವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ, ಅದ್ವೈತ ಮಂಡನೆ ಕೃತಿರಚನೆಯೂ ಇದೆ. ಇದೂ ಎಲ್ಲ ಪರಿವಾಸರಲ್ಲೂ ಇದ್ದದ್ದು.

"ಕೆಲವ ಮುಗಿದ ಮುಖ್ಯವಾಗೂ" ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾಲು ಇದೆ :

"ಜೀವೇಶ್ವರೈಶ್ವರ ಜಗತು ಮಿಥ್ಯಯಂದು

ಈವಿಧ ಜೇಳುನ ಮಾಯಗಳಿಳಿಯಂದು

ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವು ಭೇದ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದೆ ಎಂಬೊ

ಶ್ರುತಿಗಳ ಹಿಡಿದಿಲ್ಲ ಮುಂದು... .. ಹೀಗೆ

ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಗೋಪಾಲವಿರಲರಲ್ಲಿ ವಿರಳ. ಮಧ್ಯತತ್ವ ಪ್ರಸಾರವೆ ಅವರ ಧ್ಯೇಯ. "ನಂಬಿನೀ ಕೆದದಿರಂ ಇಪಲೋಕ ಸುಖವೆಂಬ ಕಂಡಿರೊಳ ಬಂತ್ರಿ", ವಂಡಿ, ಕಂಠಾಚಾರಿಗಳನ್ನೂ ಮಂಡಿಸುವ 'ಮಂಡಿ ಸಂಕಾದಿ', "ವೈರಾಗ್ಯ ಸಂಕಾದಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಪಾರವಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಇಲ್ಲೂ ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿತ್ವವಿಲ್ಲ.

ಮದಿಮಾಡಲೇಳು ಒಳ್ಳೆ ನಡೆ ಕರಿಯಬೇಕೆ

ದೇಹಿ ಮುಗ್ಧತೆ ನಾರ ಮಂಡುವಿನೊಳಗೆ ಬೋಗಿ

ಬಂಡುಗಳಿಂದ ದಿಂದು ಗುಣಗುಡುಗುಬ್ಬಾಗಲಿ"

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪದ ಬಂಧ ಕಾಣಬಹುದು.

ಗೋಪಾಲದಾಸರು ಎಳೆದವಂಕತ್ಯಾರ್ಯ, ಶ್ರೀನಿವಾಸಚಾರ್ಯರನ್ನೂ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಪರಿ. ಆಚಾರ್ಯರು ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ವಾಂಸರು (ಮುಂದೆ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದವರು.) ವಿಜಯದಾಸರನ್ನೂ ನಿಂದಿಸಿದುದರಿಂದ ಬಂದ ಹೊಟ್ಟಿನೋವಿಗೆ ಗೋಪಾಲದಾಸರು ಜೋಳದ ಭಕ್ತರಿಗಳನ್ನು ಆಭಿಮಾನಿಸಿ, ತಿನ್ನಲುಹೇಳಿದರಂತೆ—ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರ ವ್ಯಾಧಿ ಗುಣ ಆಯಿತು. ಪ್ರತಿ ಪರಂಪರೆಯ ಗೋಪಾಲದಾಸರು ತಿರುಪತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೋತ್ಸವಕ್ಕೊಂದುಹೊರಟಾಗ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರೂ ಜತೆಗೆ ಹೊರಟರು. ಕಾಲು ನಡೆಗೊಂಡು ಬಟ್ಟು ಹತ್ತಿದ ಆಯಾಸವೂ ಎನೂ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರ ಅವಸಾನವು ಪ್ರತಿ ಆದಾಗ, ಗೋಪಾಲದಾಸರು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಾದ ವಿಜಯದಾಸರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ಅವರ ಆದೇಶದ ಮೇರೆಗೆ ಭವರೋಗ ಭವ್ಯಾಂತ್ರಿಯವನ್ನು ಬೇಡಿಸುತ್ತಿ, ತಮ್ಮ ಅಯ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ಮರ್ಶಗಳನ್ನು ದಾನ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ : ಈ ಕೃತಿ ಅಷ್ಟೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ :

"ಎನ್ನ ಭಕ್ತವೇಳೊ ಭವ್ಯಾಂತ್ರಿ ದಯಮಾಡೊ

ಸ್ವಾಮಿ ಇವ ಕೀವಲ

ಒಬ್ಬ ಬಡವನ ರೋಗವನ್ನು ಮೋಹನ ಮಾಡಿ
 ಚಿನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದೋ ಎಂಬುದು (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೫೪ರಲ್ಲಿ)

ಮೊಂಡೆ ವ್ಯಾಸತತ್ವಜ್ಞರು, ಹೆಳೆಮನೆಗೆಟ್ಟಿ ಗಿರಿಯಮ್ಮ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹರಿ
 ದಾಸರನ್ನು ವೈದ್ಯತ್ವಾಹಿಸಿದವರು ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಮಂತ್ರಿಯೋಗ್ಯರ ಸಾಧನ
 ವಿಚಾರ, ಬಿಂಬೋದಾಸನಿ (ಧ್ಯಾನವನಿ ಮಾಣಿ ಬಿಂಬಪೂಜಾರಿಕೆಯ) ಈ ರೀತಿಯ
 ತತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಣಿ ಬಿಗಿಯಾದರೂ ಹಲವೆಡೆ ಸರಳತೆ, ಬಂಧುರ ರಚನೆ
 ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ನಡೆದು ಜಾಲಯ್ಯ ನೀನು ಬೆಂಕಿಬಾಡು
 ನಡೆದು ಜಾಲಯ್ಯ ಕೆಡಲಿಗೆ ಕುಂಭಸಂಘನ
 ಸಡಗರದಿಂದ ನೀಮೆಲ್ಲದಿಯನಿಡತ ಬೇಗ
 ಎಡಬಲದಲಿ ನಿನ್ನ ಮನದೇರಿದೊಪ್ಪುತ
 ತಡಮಾಡದೆ ಜಾ ಮೃದುವಿವೇಕಿ ||

ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ ಸಂಗೀತ ಛಾಯೆ, ಹತ್ತಭೂಯಿಷ್ಟ ಸುಳಾದಿ ರಚನೆಗಳು ಗೋಪಾಲ
 ದಾಸರನ್ನು ಹರಿದಾಸ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನದ ಪ್ರಮುಖರಾಗಿಸುತ್ತವೆ.

ಜಗನ್ನಾಥ ದಾಸರು (೧೭೭೮-೧೮೦೯)

ಇಂದಿಗೂ ಜನತೆಯ ಸ್ತುತಿಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ದಾಸಚತುಷ್ಟಯದ ಸಾಲ್ಕನೆ
 ಯವರು ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು. (ಉಳಿದ ಮೂವರು, ಪುರಂದರದಾಸರು, ವಿಜಯ
 ದಾಸರು ಹಾಗೂ ಗೋಪಾಲದಾಸರು.) ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಿಯತೆ,
 ತಿಳಿಗನ್ನಡ ಸಂಡಿಗಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಜನತೆ ವರೆಯದಂತಿರಿಸಿದೆ. ಮೂಢ್ಢ ಮನಶನ,
 ಹತ್ತನಿಷ್ಟ, ಹರಿದಾಸ ಪ್ರೀತಿಗಿಳಿಕೆ ಇವರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಅಧ್ಯಯನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ,
 ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತದ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಹೆಚ್ಚು ಮಂತ್ರೀಯ-ಶಾಸ್ತ್ರ
 ನಿಷ್ಟ ಆಗುವಲ್ಲಿ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಕೊಡುಗೆ ಮಹತ್ವದ್ದು.
 ಇವರನ್ನು "ರಂಗನೊಲಿದ ದಾಸ"ರೆಂದೂ ಕರೆಯುವುದು ಹಾಗೂ ಮಂತ್ರಾಲಯದ ಶ್ರೀ
 ರಾಘವೇಂದ್ರರ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರೀತಿಗೀತುಂಟು. ಅದೇನೆ ಇರಲಿ
 ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಹಿರಿಮೆ-
 ಗರಿಮೆಗಳು ಪರಿಶೀಲನಾರ್ಹ.

ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ವಿಜಯದಾಸರ ಹಾಗೂ ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರ
 ರ ವರು. "ದಾಸವರ್ಯಂ ದಯಾಯುಕ್ತಂ ದೂರೀಕೃತ ದುರಾಶಿಷಮ್" (ಹರಿಕಥಾ

ಮೃತನಾರಂ ಜಗನ್ನಾಥ ಗುರಂ ಭಜೇ” ಎಂದೂ ದಾಸರನ್ನ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ‘ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ’ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಮಹತ್ಕೃತಿ (Magnum opus) ದೊಡ್ಡ ಸಾಧನೆ, ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಕೊಡುಗೆಯೂ ಹೌದು. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಜಹಪ್ರಿಯ ವಾಗಿರಲು ಕಾರಣ ಅವರು ಕರ್ಣಾಟಕಾದ್ಯಂತ ಸಂಚರಿಸಿ ಭಕ್ತಿವತ್ಸ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದ್ದು. ಆನೇಕರಿಗೆ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಗುರುಗಳಾದದ್ದು, ಶಿಷ್ಯವೃಂದದ ಕುಳುಕುತೆರೆದು ಮೂಲಕ ದಾಸಕೃತಿ ಬೆಳಸಿದ್ದು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಶಿಷ್ಯರಾದ ದಾಸರು ಸ್ವತಃರಾಗಿದ್ದಾರೆ. (ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಶಿಷ್ಯ ಪತಿಷ್ಯರ ಸಂಘದಿಗಳು ಹನುಮಂತರಾವ್ ಗೋರಬಾಳರ ಪ್ರಕಟಣೆ) ಇದರಿಂದಾಗಿ ಹರಿದಾಸ ಅದೋಲನ ಮುಂದರಿಯಿತು.

ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಅವರ ಗುರುಗಳಾದ ವಿಜಯದಾಸರ, ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಹಾಗೂ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ತಾವೇ ರಚಿಸಿರುವ ಕೃತಿಗಳಿದ್ದು, ಅವರ ಸಮಕಾಲೀನ ಶಿಷ್ಯರು ರಚಿಸಿರುವ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಜಗನ್ನಾಥರ ಶಿಷ್ಯ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರಿದ ಶ್ರೀ ಕೋಸಗಿಮ್ಮಮರಾಯಚಾರ್ಯ ಎಂಬುವವರು-ಗುರು ಜಗನ್ನಾಥದಿವರಲಾಂಕಿತರು. ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥ ಸ್ತೋತ್ರ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದಾಸರು ಆರ್ವಾಟೇನರಾದ ಪ್ರಯಂಶ್ರ ಒಂದೂ ಶತಮಾನದ ಹಿಂದೆಯೂ ಅವರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಂಡವರು ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದರೇನೋ. ಅವರಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಥಾಚಾರ್ಯರ ಸಾಧನೆ-ಕೃತಿ ಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರೆ ವಿನಾ ದಾಸರ ಲೌಕಿಕ ಬದುಕನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ದಾಸಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ತಂದೆ ಮೆಂತಟೇಶದಿವರಲಾಂಕಿತರು ತಮ್ಮ ಒಂದೂ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ :

ಮೂವರ ಮಂಡಲದ ತಾಣಭೋಗ ಪೂಜೆ
ಮೂವರ ಬಕ್ಷ್ಮಮ್ಮ ಸೂನುವಾಗಿ ಕಾಲಿ
ಮೂ ಕೀಲಕ ತುದ್ದುಮಾಸ ತ್ಯಾನಾ ದಿದಿಗಿ
ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಸಾಮದಿ... ..

ಈಗಿನ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಾನವಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿಗೆ ಸೇರಿದ ಬ್ಯಾಗವಟ್ಟಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಜನಿಸಿದರು. (ದಿನಾಂಕ ೨೭-೦೭-೧೭೭೮) ಶಾ. ತ. ೧೭೫೦ನೇ ವರ್ಷ ಶ್ರಾವಣ ದ್ವಿತೀಯದಂದು ; ಶ್ಯಾನಭೋಗ ಕುಟುಂಬ. ತಂದೆ-ತಾಯಿ ಯರು ನರಸಪ್ಪ-ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ. ಶ್ಯಾನಭೋಗಿಣಿಯ ವೃತ್ತಿ ಕುಲ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದದಾಗಿತ್ತು. ನರಸಪ್ಪ ಕೂಡ ಪಂಗನಾವಂದ ಶಿಷ್ಯಾನ್ವಯದ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ (ನರಸಿಂಹ ದಿವಲ) ಮಾಡಿದವರು.

ರಾಯಚೂರು ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಹರಿದಾಸರಿದ್ದ ಜಿಲ್ಲೆ. ಬೇಕುಬರಿದ ಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರು, ಅವರ ಸಾಕುಮಕ್ಕಳಾದ ಶ್ರೀ ಮೋಹನದಾಸರು,

ಕಲ್ಲೂರಿನ ಸುಬ್ಬಣ್ಣದಾಸರು, ಉತ್ತರವೂರಿನ ಗೋಪಾಲದಾಸರು ಹಾಗೂ ಅವರ ತಮ್ಮಂದಿರು, ವೇಣೀಸೋಮಪ್ಪರವೆಂಬಲ್ಲಿಯ ವ್ಯಾಸತತ್ವಜ್ಞರು (ಐಜಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳು) ಹೀಗೆ.

ವರಸಪ್ಪನವರಿಗೆ, ಬಹುಕಾಲ ತಿರುಪತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಸೇವೆಯಿಂದ ಜನ್ಮಿಸಿದವನು ಶ್ರೀನಿವಾಸ. ಅವನನ್ನು ಲೌಕಿಕ ಓಕ್ಷಗಾಕ್ಕೆ ಕಳಿಸದೆ, ಅಂದು ವಂಶಪಾಲಯ ಹೀಕಿಸ್ತ ರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ವರಸೇಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಬಳಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ನಿಗಿದ್ದ ಕುಶಾಗ್ರ ಬಂದಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಅವರಿಗೆ ವೇದಾಂತ ಪಾಠ ಹೇಳಿದರು. ಶ್ರೀನಿವಾಸನಿಗೆ ಆ ವೇಳೆಗಾಗಲೇ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಗಳಲ್ಲಿ ಅಶುಕವಿತ್ವ ರಚಿಸುವಷ್ಟು ಪ್ರೌಢಿಮೆಯಿತ್ತು. ವೇದಾಂತದ ಪ್ರೌಢ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಂಗಳಿ ಗೀರಂಗೇಂದ "ಆಚಾರ್ಯ"ರೆಂದು ಬಿರುದು ಪಡೆದು, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕೂರಿಗೆ ಬಂದ. ಮುಖ್ಯಯಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಸುಗುಣವಾಗಿ ವೆದವೇರವಷ್ಟು ಅಭ್ಯಯಿತ್ತು. ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರೌಢಿಮೆ, ಪಂಡಿತ ಸಹಜ ಗರ್ವ, ಅಹಂಭಾವ, ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಮನೆ ಮಾಡಿದವು. ಆದಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೇದರೆ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಆ ಕಾರಣವಾದ ಅಪಾದರ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಐದಿಗುನ್ನೂ ಬರೆದ ಹರಿದಾಸರ ಮೇಲೆ, ಅವರಲ್ಲೇನಿದೆ ಪಾಂಡಿತ್ಯವೆಂಬ ಅಹಂಕಾರ ವ್ಯಕ್ತ ಆಗ ತೋಡಗಿತು ; ಜನರಲ್ಲಿರ ಶ್ರದ್ಧೆ-ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಹಿರಿಯ ಹರಿದಾಸರಾಗಿದ್ದ "ವಿಜಯದಾಸ"ರನ್ನೂ "ಕೋಟಮಗ ದಾಸ"ನೆನ್ನುವಷ್ಟು ಅಗೌರವ ಮೂಡಿತು ! ಸ್ವಯಂ ವಿಜಯದಾಸರ ಒಮ್ಮೆ ಮಾನವಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಆಚಾರ್ಯರು ಅವರಿಗೆ ಅವನವನಾದುದು, ಅನಂತರ ಉದರಕ್ಕೂಲಿಯ ರೋಗ ಬಂದದ್ದೂ, ಅದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ವಿಜಯದಾಸರಿಗೆ ಮೋರೆಹೋದದ್ದು. ಆಗ ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರು ತಮ್ಮ ಹಿಪ್ಪರೆ ಆದ ಶ್ರೀಗೋಪಾಲದಾಸರ ಮೂಲಕ ಆಚಾರ್ಯರ ರೋಗ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿಸಿದುದೂ ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಸಂಗಡ ಆಚಾರ್ಯರು ತಿರುಪತಿಗೆ ಶ್ರೀಶ್ರೀನಿವಾಸರ ಸೇವೆಗಾಗಿ ತರಳಿದಾಗ (ಬ್ರಹ್ಮೋತ್ಸವಕ್ಕೆ) ಅಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಇದ್ದ ಅವಮಾನ್ಯ ಪರಿಹರಿಸಿ, (ವಿಜಯದಾಸರ ಆದೇಶದ ಮೇರೆಗೆ) ತಮ್ಮ ಆಯುಷ್ಯದ ಹಲವ್ಯಕ್ತಿ ವರ್ಷ ಧಾರಮರೆದು ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಬದುಕಿಸಿದಿತ್ತು. ಅವರಿಗೆ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಇತ್ತುದೂ, ಈಗ ವಾಸ್ತವ ಸಂಗತಿ ಅಲ್ಲದಂತೆ ತೋರಿದರೂ ಅಲ್ಲೇನೂ ಅಲೌಕಿಕ ಘಟನೆ ನಡೆದಿರವಂತಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು, ಗೋಪಾಲ ದಾಸರು ರಚಿಸಿರುವ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಇದೆ. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಇದನ್ನು ಅವನು ಕೃತಜ್ಞ ಭಾವದಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಿದಾರೆ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ದೀಕ್ಷಾ ಗುರುಗಳಾದ ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಕರುಣೆ ಸ್ಮರಿಸಿ ದಾಡಿರುವಂತಿದೆ :

ಗೋಪಾಲದಾಸರಾಯಾ-ನಿಷ್ಠೆಯ ಪಾದ

ಸಾಕ್ಷಿಯಿದೀನೋ ನಿಷ್ಠಯಾ- || ಪ ||

ಈ ಹೀಡಿತೆ ತಾವತ್ತಯಗಳೆ ನೋಡಿಸಿ
 ಕೈಕಿವಿರಿಸ್ತನು ನೀರಾದಿಸನು ದಿನ || ಅ. ಪ. ||
 ಭೋರೆಯ್ಯಾಧಗಳೆ ನೋಡಿ-ಮೊಂಡರಾಯ
 ಭೂರಿಕರುಗವೆ ಮಾಡಿ.

... ..
 ಅಪಮೃತ್ಯುವು ತೊಡೆದೆ-ಎನ್ನೊಳಿಗಿವ್ವ : ಅವರಾಧಗಳೆ ಮರೆದೆ..... ||

ಇದಲ್ಲದೆ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಸಮಕಾಲೀನ ದಾಸರ ಪದಗಳಿಗೂ ಈ ಭಟನೆಯನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟ
 ಪಡಿಸಿದೆ. ಇವ್ವಲ್ಲದೆ, ತಾವು ಮೊದಲು ಹೀಗೆರೆದಿದ್ದ ವಿಷಯದಾಸರನ್ನೂ ಪುನಃ
 ಪುನಃ ನೆನಿಸಿ

"ರಸುನೋಲಕಿತ್ತಾ-ಎಣಗೆ ದಿವ್ಯ ದರಯನ ದೊರೆತಿಲ್ಲ
 ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ವಿಷಯರಾದರು"

ಎಂದು ಹಾಡಿದಾರೆ.

ಗೋಪಾಲದಾಸರಿಂದ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಆಚಾರ್ಯರು ಗುರುವಿನ
 ಅದೇಶದವೇರೆಗೆ ಪಂಥರಾವ್ವರವೆ ವಿರೋಧನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬಂದರಂತೆ. ಬಂದವರು
 ಚಂದ್ರಭಾಗ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಏಳುವಾಗ್ಗೆ ಅವರ ಕೈಗೊಂಡು ಶಿಲಾಫಲಕ
 ದೊರೆಯಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ 'ಜಗನ್ನಾಥವಿರಲ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ ಇದ್ದವು. ಅಂದಿನಿಂದಲೇ
 ಆಚಾರ್ಯರುದಾಸರಾಗಿ ಕುಣಿದು ಹಾಡಿದಂತಿದೆ ಈ ಹಾಡಿನ ಧಾಟಿ, ಆ ಭಟನ
 ಸಮರ್ಥಿಸುವಂತೆ :

ವಿರಲಯ್ಯ ವಿರಲಯ್ಯ || ಪ ||
 ಕುಟಿಕ್ಕೋಟ ನಿಧಾನಯ ಜಗನ್ನಾಥ || ಅ. ಪ. ||
 ಭಟನುನೆ ನಿನ್ನನು ಅಪಧವ ಸುರಮತ
 ಭಜನಾದುರತರು ಕುಜನೆ ಕುರಾರಿ ||೧||
 ನೀ ಕರುಣೆನೆ ನಿರಾಕರಿಸಲು ಎನ್ನ
 ಸಾಕುವರಾರೊ ದಯಾಕರ ಮೊರುತಿ || ೨ ||
 ತರಣಾಗತರನು ಭೋವ ತವ |
 ದರುದೇವನೊ ಸಿಂವರದ ಜಗನ್ನಾಥ || ೩ ||
 ವಿರಲಯ್ಯ ವಿರಲಯ್ಯ....

ಹಾಗೂ "ಕಂದೆ ಪಂಥರಿಯಾನ : ಶ್ರೀಮಾನಿನಿಪ್ರೀಯನ" ಎಂಬುದಂತೂ ಭಕ್ತ್ಯಾತ್ಮಕ
 ಭಾವಗೀತೆಯ ಆಗಿದೆ. ಸಂಕ್ಷುತ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಪರಿಣತಿ ಗಳಿಸಿದ್ದ ದಾಸರ
 ವಾಂಡಿತ್ಯ, ಅವರ ಎಲ್ಲ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಡುಗೊತ್ತಿದೆ. ಇದು ಜಗನ್ನಾಥವಿರಲರ ಒಂದು

ಪ್ರಮುಖ ಘಟ್ಟ-ಅವರ ಬದುಕಲ್ಲಿ. ಅನಂತರ ಅವರು ರಚಿಸಿದ್ದ ಪೆಟ್ಟಿನ ಕೃತಿ ಶಿರಾ-
ಪತಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸನನ್ನು ಕುರಿತದ್ದು. ಇದಕ್ಕೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾರಣವೂ ಇದ್ದುತ್ತು.
ಫಂಡರಾಪುರ ಆಗ್ನಿ ವಂಶಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂತರ ಕೈಗೆ ಸೇರಿತ್ತು. ಕನ್ನಡದ ಅರ್ಥ
ವಿದ್ಯಲತಾ ಮಾತಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂತ ಕವಿಗಳಿಂದ "ಕಾನದಾ ವಿರಲಿ ಕಾನದಾ ಬೋಲಿ"
ಎಂದು ಪಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಮರಾಠಿಯ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ತೂಗಿ
ಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಾರಣವೂ ಇದೆ. ಅಂದಿನ ವೈಷ್ಣವ ಸಂತರ ಭಕ್ತಿ, ಮೂಲತಃ ರಾಮಾನುಜರ
ಸಂಪ್ರದಾಯದ್ದು : ಶರಿದಾಸರು ದೈಹಿಕಳು, ಆದರೂ ಹರಿದಾಸರ ಪರಮಪ್ರಿಯ
ಕ್ಷೇತ್ರ ಫಂಡರಿಯೆಯಿಂದ ಸುಂದಿತ.

ದಾಸರಾದನಂತರ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಪರೈಟನ ಕೈಗೊಂಡರು. ಅವರ ಶಾಸ್ತ್ರ
ವ್ಯಾಂಡಿತ್ಯ, ಹರಿಭಕ್ತಿ-ಜನರನ್ನು ಸೆಳೆದವು : ದಾಸಾಯರ್ಗಂ ಸವಣೂರಿಗೆ ಬಂದರು.
ಆಗ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀಸತ್ಯಬೋಧತೀರ್ಥರ ಅನಂಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದರೆಂದೂ ಅಲ್ಲಿಯೆ
ಅವರ ಉದ್ಯಕ್ತ ಕೃತಿ "ಹರಿಕಥಾವೈತಸಾರ"ದ ಕೆಲವು ಭಾಗ ರಚಿಸಿದರೆಂದೂ ಪ್ರತೀತಿ.
ಸ್ವಾಮಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತೂ ಹಾಡಿದವ ಕೃತಿಗಳಿವೆ. ಶ್ರೀದವಿರಲರೆಂಬ ಜಗನ್ನಾಥ
ತಾಯರ್ಗದ ಹಿವ್ವರು "ಸಂಗಮವಿವ ಬಯ್ಯ ಬದುಕರೊ, ರಂಗಬೊಲಿದ ಭಾಗವತರ"
ಎಂದು ವಂಸದೊಂದಿ ಹಾಡಿದಾರೆ. ಹಾಗೂ ಅವರೇ ಹರಿಕಥಾವೈತಸಾರದ 'ಫಲಶ್ರುತಿ'
ಸಂಧಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು.

ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಅನೇಕ ರಚನೆಗಳೂ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಗೀತಗಳೆರಡರ ದೃಷ್ಟಿ
ಯಿಂದಲೂ ಸುಭಗವೆನಿಸುತ್ತದೆ : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಮಿಂಚು, ಪ್ರತಿಭೆಯಾಗಿ
ಹೊಳೆದಿರುವಂತೆ. (ಮಂಜುಲಯದ ಶ್ರೀರಾಯರ ಕರಣಕೆಯಂತೂ ದಾಸರ ಮೇಲೆ
ಸದಾ ಇತ್ತೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಕತೆಗಳಿವೆ.) ಉದಾಹರಣೆ :

ಶ್ರೀನೀಲಕಂಠ ಪಾಲಯಾಮಾಂ, ಶ್ರೀನೀಲಕಂಠ ||ಪ||

ಜ್ಞಾನೋದ್ಯ ಕರುಣಾ ನಿಧಿ ನಿಷ್ಕಡಿ

ಗಾಂಧೀಸುಖೆ ಪೂರೆ ನೀವದಯಾಲೊ ||ಅ.ಪ.||

ಹೃದಯವೆಂದೆ ತರಿದಾಸರ

ಭೇನುಸೆವೆದ

ನೀನೊಂದಿಹು ಸದಾಪುರಾಗದಲಿ

ಧ್ಯಾನವೆ ಮನದಮೆದೂಪವ ಕಳೆಯೊ ||

ಯಾತರ ಭಯ ಶ್ರೀನಾಥನ ಜಲಮೆ | ಶ್ರೀತಿಯೆ ಪಡೆದವನಿ

ಮರಲು ಕೆಲವು

ರಂಗ ನಿಷ್ಕ ಕೊಂಡಾಡುವ ಮಂಗಳಾತ್ಮರ |

ಸೇಗೆ ಸುಖವಿತ್ತು ಕಾಯೊ ಕರುಣಾಸಾಗರ |

ಪೆಗುವೆರೋ ರೋದಿಸುವೆರೋ ಸಾಟುವೆರೋ
 ಬಾಗಿಯೋ ಒದಕಲ ಭಾಗ್ಯ ಭಾಗವತರು
 ತೆಗೆಯರೋ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಮನಃಪೂಜ್ಯವಾದರೋ
 ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲ ನಿನ್ನಮಾತು ಧನ್ಯರೋ

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಗೆಜ್ಜೆ ಕಟ್ಟಿ, ಚಟಕೆ ಬಾರಿಸುತ್ತ, ನರ್ತಿಸಿದಂತಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅವರ ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆ,

ಶ್ರೀವೇಣೀಕಾಂಠ ನಿವಾಸ, ನಿನ್ನ
 ಸೇವಾಸು ಸೇವಕರದಾಸ ಎನಿಸಿ
 ಬೇವಿರುವ ಪರಗಿ ಅಯಾಸಯಾಸೆ
 ಶ್ರೀವರನೆ ಕೂಡು ಎಲೆಗೆ ಲಾಸ...

ಎಂಬ ನೀಳ್ಗವನದಲ್ಲಿ ತಿರುಪತಿಯಂ ಶ್ರೀನಿವಾಸನನ್ನು ಒಗೆ ಬಗೆಯಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದಾಸರ ಅವಕಾರತ್ರಯ ಸ್ತುತಿ (ಹನುವಂ-ಭೀಮ-ವಂಧ್ಯ) "ಮಾರುತಿದಂಶ್ಚುಪಕೆ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮತ ಸಮರ್ಥಿಸುವ ವೈಷ್ಣವನಿಷ್ಠ ಸುಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ತೇಜ್ಯ ಪರ್ಮಾಂಶವನ್ನೆ ತನ್ನೂ ಕವಿ ಹೃದಯದಿಂದ ಸುಂದರವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ ದಾಸರು. 'ಬಲು ರವ್ಯವಾಗಿದೆ ಹರಿ ಮಂಜ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಭಾವಪರವಶತೆ 'ಫಲವಿದು ಬಾಳ್ವದಕೆ...' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ ಮಂಟ್ರುತ್ತದೆ. ಸಿರಿನಿಲಯನೆ ಗಂಗಳಿಗು ತಿಳಿದು ಭಜಿಸುವುದೆ ಅವರ ಧೈಯ. ಗಣಪತಿಯನ್ನೂ ಕೂಡತ "ಲಂಟೋದರ ರಕ್ತಾಂಬರಭರ । ಅಂಬರಾಧೀಶ್ವರ ಗೌರಿಕುಮಾರ"²⁸⁰ ಒಂದು ಮೊಸ ಬಗೆಯ ಸ್ತುತಿ.

ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧೇರು, ಅವರ ಆತ್ಮತೋಧನೆ-ತಂಭಮಾಪಣೆ ಕೂಡ ಗಮನಾರ್ಹ :

ಕಾಸಿಪಾಣಿಗೆ ಹೋಗಿ ವಾಸ ಮಾಡುವ ಧರ್ಮ
 ಮೋಸ ಮಾಡುವ ಜನರ ಪಾಪೋಡಿ

ಹಾಗೆಯೇ ಹರಿಯ ಪೂಜೆ ಅರಿತವರಿಗತಿ ಸುಲಭವೆಂದೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ :

ಹೈಮಾಂಶ ಮಂಜವೆವೈ, ಭೂಮಂಜಲವೆ ನೀವ ।
 ಸೋಮಸೂರ್ಯಾರೆ ನೀವ ಭೂರುಪಿಗಳು ।
 ಪಾಮರಗಳತಿ ವಿಮಲ ವೈದ್ಯಮ ಮಂಜಲು ಭಕ್ತ
 ಯಮಾಪ್ತಗಳಿಗಿಷ್ಟದಳು ಪದ್ಮಪು ಎಂದೂ

ಇದು ಪಂಡಿತ ರಚನೆ , ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ.

ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರನ್ನು ಅಂದಿನ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಜನತೆ ಮನ್ನಿಸಿ ಆರಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನೂರಾರು ಜನ ಇವರ ಸ್ತೋತ್ರ-ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆವೆ ಎದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಇವರ ದೇಶ ಪರೈಟುವೂ ಕಾರಣ. ಹಂಪ್ಪೀರಿಯ ದಾಸರು, 'ಸುವಿವತ್ಸವಿವಲ' ಅಂಕಿತರಾದ ಚಿಕ್ಕೋಡಿದಾಸರು, ಜಗನ್ನಾಥಾರ್ಯರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿಷ್ಯರು. ಗದ್ದಾಲದರಾಜ, ಮೈಸೂರಿನ ದಿವಾನ್ ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರು ಸತ್ಕರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಇದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಮುಂದುವರಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಸಂಘಟಿತ ಪ್ರವರ್ತಕರಿವದಂ ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠರು. ಈ ದಾಸ ಪರಂಪರೆ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನವನ್ನು ದೃಢಗತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಸಿದರು.

ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಭಾಷೆ, ಪುರಾಣ ಪ್ರೇಮೀಯ ತತ್ವಜ್ಞಾನ, ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಪ್ರಭುತ್ವ, ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಇವರ ರಚನೆಯ ಬಹುಭಾಗ ಉಕ್ಕಿನ ಕಡಲೆಯೆಂದೆನ್ನಿಸಿಯಾತಂ, ಅವರಿಗೆ ಈ ರಚನೆ ಸರಳ, ನಿರಾಳ ಆದರೂ ಕೂಡ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ರಂ, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರನ್ನು ಕೃತಯುಗದ ಪ್ರಶ್ನಾದನ ತಮ್ಮ 'ಸಹ್ಯಾದಸ' ಅವಕಾಶವಂತೆ ರಚಿಸಿ ಭಾವಿಸಿದ್ದಿದೆ. ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣಶರಣಸರಸ್ವಿ ಈ ವಿವರ ಬಂದಿದೆ (ಅವರ ಈ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ 'ದಾಸಕೂಟ' ಪದ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಆಗಿದೆ) ಇದು ಶೈವ-ವೈಷ್ಣವ ಭಕ್ತಿ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲೂ ಇದ್ದಂತಿದೆ. ಶ್ರೀ ಬಸವಣ್ಣನವರೂ, ಸರ್ವಜ್ಞ ಕವಿಯೂ ತಪ್ಪೂ ಪೂರ್ವಭಾವಗಳ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಮತನ ಕ್ರಿಪದಿ ಸುವಿವಿತ.

ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಮೈಸೂರಿನವರಾಗಿದ್ದು ೧೬-೯-೧೮೦೯ ರಂದೆಂದೂ ವಿವರಿಸಲಿರುವ ಒಪ್ಪಿತ ಆಗಿದೆ. ಈ ಬಗ್ಗೆ ದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಪದವಿರಲರು "ಸಂಗ ಸುಖವ ಬಯಸಿ ಬದುಕಿರೂ" ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಕೀರ್ತನ, ತತ್ವಸುಮಾರಿಗಳೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕ್ರಿಪದಿ ರಚನೆ, ಸುಮಾರು ೫೪೦ ಇನ್ನೂ ದೊರೆಯಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಮತ ಪದಿ ಭಾಷೆ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗದಿರುವುದು, ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ ಹರಳುವಂತಾಗದಿರುವುದು ಸತ್ಯ. ಇನ್ನೂ ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ವಿಜಯದಾಸರ ಪೆಟ್ಟಿ ಜಾಡಿನಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರೂ ಸಾಗಿರುವುದು ನಿಜಕ್ಕಳವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ, ಪುರಂದರ-ಕನಕರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಸಾಮಾಜಿಕ-ಶೋಕನೀತಿ, ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣಾ ಭಾವ ತರಿಸುವ ಕೃತಿಗಳು ಜಗನ್ನಾಥ ದಾಸರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು.

ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು, ಬೃಹತ್‌ರಚನೆ-ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥ 'ಶ್ರೀಹರಿಕಥಾಮೃತ ಸಾರ' ಸುಮಾರು ೧೦೦೦ ಪದ್ಯಗಳ ೩೨ ಸಂಧಿಗಳ ಭಾವಿನೀಚಟ್ಟಿದಿಯ ಗ್ರಂಥ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಕೊಡುಗೆ. ಮಹೀಯ ಗ್ರಂಥವೆಂಬುದು ೧೬೩೨ ಮಧ್ಯಮತತ್ವಸಾರ-ಅನ್ವಿತ ಮಂಡನೆ ಈ ಗ್ರಂಥದ ದೈಯ ಆದರೂ, ಭಾವಿನೀಚೆ ಪಟ್ಟಿದಿಯ ಗೇಯಗುಣ ಸಹಜ ಆಗಿ ಮೂಡಿಬಂದಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಬಗ್ಗೆ ಬಂದಿರುವ ದ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಈ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಿಯತೆ ಸಾರುತ್ತದೆ :

ಮಲಗಿಪರಮಾಪರರಿ ಪಾಡೆಲು
ಕುಳಿತು ಕೇಳುವ ಕುಳಿತುಪಾಡೆಲು
ನಿಲ್ಲದ ನಿಂತರೆ ನೆಲೆಪ ನೆಲೆದರೆ ಒಂದೆ ನಮೋಂಬ |
ಸುಲಭವೋ ಪರಿ ತನ್ನವರ ವರ
ಗಣಗೆ ಬಿಟ್ಟುಗೊಂಡ ರವನಾಧವ
ಜೊಲಿಸಲರಿಯದೆ ಪಾವರರು ಬಳಲುವರುಧರೆಯೊಳಗೆ

ವೇದಾಗಮ, ಅಂಜನಪತ್ರ, ಯೋಗ, ಸ್ತೂತಿ ಪುರಾಣ—ಇತಿಹಾಸ, ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ತತ್ತ್ವ ಗ್ರಂಥ—ಎಲ್ಲದರ ಅಧ್ಯಯನ ಗೈದ ಫಲ ಅಚಾರ್ಯರ ಈ ಕೃತಿ. ತತ್ತ್ವ ಸುವ್ಯಾಧಿ ಗಳಲ್ಲೂ ದಾಸರ ಮೆದ್ದ ಮತನಿಷ್ಠೆಗೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ : (ವಾ|| ಕೆ. ಎಂ. ಶೈಲ್ಪರಾಯರ ಹೇಳುವ 'ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ತಂತ್ರಸಾರ'ವಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಭಂಜನರು ಪರದೇಂದ್ರರು ರಚಿಸಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಿದ್ದದ್ದು ಈ ೮೧ ವರ್ಷ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ೨೦ ದಿನ. ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿ, ಬೆಳಸಿ, ಹರಿದಾಸತತ್ತ್ವ ಪ್ರಚಾರ ಕೈಗೊಂಡು ನಡೆಸಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತದ ಪ್ರಮುಖ ಹರಿ ದಾಸರೆಂಬ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ದಾಸರು ಪಾತ್ರರು.

ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಬರುವ ಹರಿದಾಸರ ಪೈಕಿ, ಗುರುತಿಸುವಂಥ ರಚನೆಗಳು ಮೋಪನದಾಸರವು, ಪ್ರಾಣೇಶವಿರಲರವು ಹಾಗೂ ಅನಂತರ ಗೋಪಾಲದಾಸರೇ ಅಂಕಿತವಿತ್ತು ಹರಿದಾಸ್ಯ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ಹಳವನಕಟ್ಟಿ ಗಿರಿಯಮ್ಮನನ್ನು ನಾವು ನೆನಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ.

ಪ್ರಮುಖ ಹರಿದಾಸರು ಹಾಗೂ ಅವರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಕೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ, ಅಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವ ಕನ್ನಡದ (ಪ್ರಾದೇಶಿಕ) ಬಳಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ, ಅಂದು ನಡೆದ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನದ ಸ್ವರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ, ಮನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಭಾವನೆಗಳು ತಲೆದೋರುತ್ತವೆ ; ಕೌತುಕರು ಆಗುತ್ತೇವೆ. "ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ"ದ ಕೆಲವೆಡೆ ತೂಕ ತಪ್ಪಿದ ಮತಾಭಿಮಾನ, ಬಿರುಸು ಮೂತು ಬಂದಿನೆಯೊಂದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ...ಸಮನ್ವಯವು ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸುಲಭವಲ್ಲದೊಂದು ಇದರರ್ಥ ಎಂಬ ಮತನನ್ನೂ ಉಚ್ಛೇಖಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಹರಿದಾಸರ ಇತರ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ರಚನೆಗಳು

ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ೨೫೦ ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಜನ ಹರಿದಾಸರು ಬಂದಿದ್ದರೂ, ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡವರ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಪ್ರಯೋಗ, ಅವರ ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆ ಗಳನ್ನು ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕವಾಗಿ ಮಾತ್ರ, ವಿಚಾರ ಮಾಡುವಷ್ಟಕ್ಕೇ ನಾವು ತೃಪ್ತರಾಗ ಬೇಕಾಗಿರಲು ಎರಡು ಕಾರಣ : ಒಂದನೆಯದು, ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಮೂಲಕ

ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದವರ ಸ್ವಪ್ರಾಪ್ತ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿ, ಅವೆಂತರ ಒಪುಮಟ್ಟಿಗೆ ಚರ್ಚಿತವರ್ತಮಾನವಿರುವವು ಮತ್ತು ಬಿಡಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿರುವವು, ಎರಡನೆಯದು, ದಾಖಲಾತಿ ನಿಗ್ಧಾರದ ಮಾಯಾತ್ಮಕ ಸಹಜವಾಗಿಯೆ ಪರಿವಿಂಶಿಯನ್ನೊಡ್ಡಿದೆ. ಹಾಗೆಯೆ ಹರಿದಾಸರ ಕೀರ್ತನ, ಸುಖಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗ ಹೊರತಾದ ವಿಷಯ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಒಂದು ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿ-ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಚಯಿಸಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಹರಿದಾಸರೇತರ ಇತರ ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮುಂದೆ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಭಂಡಾರಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ ಕೃತಿಗಳ ಸ್ವರೂಪ, ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಷ್ಟೆ.

- (1) ವೃತ್ತನಾಮ
- (2) ದಂಡಕ
- (3) ಶ್ರೀಪದ
- (4) ಚಟ್ಟಿದಿ
- (5) ಸಾಂಗತ್ಯ

1. ವೃತ್ತನಾಮ : ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೇ ಹೊಸದು. ವೃತ್ತನಾಮದಲ್ಲಿ ಕೈತಿರಚನೆ ಮೊತ್ತಮೊದಲಿಗೆ ಮಾಡಿದವರು, ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ-ದಾಸಪಂಥದ ಪರಂಪರೆಯ ಅದ್ವೈತ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು. ಮುಂದೆ ಇದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೆಲವು ಹರಿದಾಸರರು, ಕೈತಿರಚನೆಗೈದಿರುವರಷ್ಟೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರಕಾರರಾಗಲಿ, ಕವಿಚರಿತಕಾರರಾಗಲಿ, ಈ ಅಪರೂಪ ಭಂದೋರಚನೆಯ ಸ್ವರೂಪ, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಪದ, ಹಾಗೂ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕ (?) ಇರುವ ಭಂದೂ ಸೂಚನೆಯ ವೃತ್ತನಾಮ ಎಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮತ, ಹಾಗೆಂದೂ ಇದು ಶ್ಲೋಕದ ಭಂದವೆಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ವೃತ್ತವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದಕ್ಕೆ 'ವೃತ್ತನಾಮ'ವೆಂಬ ಹೆಸರಾಯಿತು ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅವರವಿಗೂ ಅವರಿಚಿತ ಆಗಿದ್ದ ಈ ಭಂಧವನ್ನು ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು, ಒಂದುದೇವ ಕವಿಯ "ಗೀತಗೋವಿಂದ"ದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬರೆದಿರುವುದೆಂದು ವಿನೋ. ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ 'ಶ್ಲೋಕ' ಹಾಗೂ "ಪದಗಳ" ಲಕ್ಷಣವೂ ಇತರ ಪರಿಚಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಗೆ ಹೊರತಾಗಿದೆ. ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ, ಕೀರ್ತನದ ಮೂಲಕ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ದೀಕ್ಷೆಗಳ ಮೂಲಕ 'ಶ್ರೀ'ಕಾರ ಹಾಡಿದ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು ಈ ವಿಶೇಷ ಭಂದೋರಚನೆಯ ಮೊದಲ ಪ್ರವರ್ತಕರಾಗಿರುವುದೂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆ. ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಗೋಪಾಲದಾಸರಲ್ಲಿ ವೃತ್ತನಾಮದ ಒಳಕೆಯನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು.

ಉದಾ : ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಶ್ಲೋಕ : 'ಮಾತನಿಧಿ ಶ್ರೀಶೈವ್ಯ ಮೇಧನೀಗೃಹವನಂತೆ' ಎಂದೂ ಅರಬ್ಬಿ ಅಗುವಂಥದೂ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಶೈವ್ಯ' ಪಾರಿಭಾಷಿಕವೆಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಂಟು. 'ವೃತ್ತ'ದಂತಿರುವ ಒಂದೂ 'ಶ್ಲೋಕ' ಅದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದೂ 'ಪದ' ಇದರಲ್ಲಿನ ಸಂಭಾಷಣಾ ವಿಧಾನವೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೆ.

ಶ್ಲೋಕ

ಹಲವು ಕಾಲವು ನಿನ್ನ ಸ್ನೇಹ ಸುಖವ ಹಾರೈಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿವೆ
ಅಲಪಾಪ್ಯಾಪವ ಬಿಟ್ಟು ಅಕ್ಕರರೊಡನೆ ನೀಡುವುದಾಗಿ ಭೋದರೆ
ಕಳೆಯಲಾರವೆವೋ ಕಾಂತಿಕೇಳಿ ದಿನವೆ ಈ ಕಂಠವಿವ ಬಾಧೆಗೆ
ಭಳಗೊಳೆಯ ಯುಗವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿಹುದೋ ಅಲಪಾಪ್ಯ ನಿನ್ನಲ್ಲಿವೆ

ಪದ

ಬಾಧೆ ಮಧುರಗೆ ಭೋಗ ಬಾಡಲಿವೊ ಶ್ರೀ ಶೈವ್ಯ
ಬೇಡಿಕೊಂಬೆವೋ ದೈವ್ಯದಿ
ತೋಡು ನಮ್ಮಾಳೆ ದಯಮಾಡು ಪದವೋಡು
ಮಾಡುವುದೇನು ಬಿಡಬೇಡೋ ಮಾಧವ ಶೈವಾಕರವೆ.

.....ಇದಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಶ್ಲೋಕ (ವೃತ್ತ) ತವನಂತರ 'ಪದ' ಹೀಗೆ ಗೋಕುಲದ 'ಗೋಪಿ'ಯರಿಗೂ ಶ್ರೀಶೈವ್ಯರಿಗೂ ನಡೆವ ನಡೆಯುವ ಸಂಭಾಷಣೆ. ಮಂಗಳದೆಯರಾದ ಗೋಪಿಯರು "ಮಾರನಯ್ಯನೆ ಕೇಳೊ ಅಲ್ಲಿರುತ್ತಿವೆ ನಾರೇರು ಬಲು ನಿಪುಣರೊ" (ಮಟ್ಟಾದ ಹಂದೂಗಿಯರು ಭಳಕನಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಸೆಳೆದು ಬಿಡುವ ರೆಂಬ ಹೆದರಿಕೆ ನಮ್ಮದು) ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಾತು, "ಪಳ್ಳಿಯಲಿವು ಗೋಪಿಯರ ವಿಚಾರಗಳ ಸ್ಮರಣೆಯು" ಎಂಬುವರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ದೈವ್ಯ, ಸರಳ ಮಾದರ್ಶವತೆಯೆಂದ ಓದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ರುಚಿ-ವೃತ್ತಸಾಮ್ಯದ್ದು. ವಾದಿಯಾದ ".....ರಕ್ಷಿಸೊ ಮೆಣಕಿರಿರಾಜ ರವಿಶತ ತೇಜ ಅಪ್ರಿತಪ್ಪುಭೂಷ" ಎಂಬ ವ್ಯತ್ಯಸಾಮ್ಯವೂ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆಯ ಆಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಕಂಡು ಬರುವ ಸಾದರಾಪ್ಯ ಲಕ್ಷಣವಿದು. ವೃತ್ತ ಸಾಮ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಯಂತೆ ರಚನೆಯಾಗಿದ್ದು, ಶ್ಲೋಕ ಅಕ್ಷರಗಣ. ವ್ಯತ್ಯಸವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. (ಅದೇ ಶ್ಲೋಕ ಭಂದಸ್ಥಿತಿ) ಎಲ್ಲ ವ್ಯತ್ಯಸಾವಳಿಗಳೂ ಇದೇ ಭಂದಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯತಿಯೇನಿಲ್ಲ.

ಪರಿವಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ವ್ಯತ್ಯಸಾವಳಿಗಳೆ ಬೇರೇಕೆಯಲ್ಲಿ ಎಣಿಸುವಷ್ಟು ವಿವಿಧ. ಇದಕ್ಕೆ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಭಂದಸ್ಥಿತಿ ಮೇಲಣ ಪ್ರಭುತ್ವ ಅತ್ಯಗತ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. "ಶ್ರೀ ಮಂಭಾಷಾರ್ಯರ ವಾದ್ಯದಶೋತ್ತರದಲ್ಲಿಯೂ, ಅಯದೇವ ಕವಿಯ

ಗೀತೆಗೋವಿಂದದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಮುಂದೆ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಿತೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇವಾ ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು.

2. ದಂಡಕ ಭಂಡಗೃಹ ವಿಶೇಷ ರಚನೆಯೇನಲ್ಲ. ಸರಳರಗಳ ರೀತಿ ಮುಂದೆ ವರಿಯುವ ಪ್ರಕಾರ ಗದ್ಯ ಪದ್ಯದ ನಡುವಿನ ಶೈಲಿ. ಒಂದೇ ರೀತಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಪದಗಳ ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟುಲೆಯೂ ಇಲ್ಲದದ್ದು. ಇದೊಂದು ರೀತಿಯ ಲಯಬದ್ಧ ಗದ್ಯವನ್ನೆ ಬಹುದು. ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಚರಿಸಿವಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ "ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನೃಪಿಂಹ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ ದಂಡಕ"ವೇ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲ ದಂಡಕ. 364 ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಬಂದಿದೆ.

ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸರಸಿಂಹಾಸನಾರವನ್ನೆ ಶ್ರೀ ದಾನವ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸಿ, ಭಕ್ತಪ್ರಶ್ನಾದವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದುದೇ ದಂಡಕದ ಮುಖ್ಯ.

ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 32 ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ ಮೀರಿ, ನಿಯಮಿತವಾದ ಗಣನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟು ರಚಿತವಾಗಿರುವ ವರ್ಣವ್ಯತ್ಯಗಳಿಗೆ ದಂಡಕವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಇವು ಪಲವು ರೀತಿಯಂತಿವೆ. ಇವಾವವರ್ಣವು ತನ್ನ "ಧಂದೋಂಽಧಿ"ಯಲ್ಲಿ ಪೇಳಿರುವ ರೀತಿಯ ದಂಡಕಗಳಿವು : ಚಂಡವ್ಯಕ್ತಿ ಪ್ರಕಾರ, ಆರ್ಣಾ ಆರ್ಣವ, ವ್ಯಾಳ, ಜೀಮೂತಕ, ಶೀಲಾಕರ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದ ನಿಯಮಕ್ಕೆನುಸಾರ ಆಗಿ ರಚಿತ ಆಗಿರುವುದೇ (ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ಪ್ರಾಸ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೊಡಿಕೊಂಡು, ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯಾಗಿದೆ.)

ಕನ್ನಡ ಕೈಸಿರಿಕಾರರು, "ನಿಯತವಾದ ಗಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಪಾದ ವಿಭಾಗವಿಲ್ಲದ ದಂಡಾಕಾರವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದರಚನಾ ವಿಶೇಷವು ದಂಡಕವೆನಿಸು"ವುದೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ದಂಡಕವನ್ನೂ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದವೆಂದೂ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ" ಈ ಮೊದಲ ಪ್ರಚರಿತವಾಗಿದ್ದ ಲಲಿತ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಸ ನಿಯಮವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಅಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ಬಳಸಿರುವ ಸರಳ ರಗಳೆಯನ್ನೇ ದಂಡಕವೆಂದು ಹೋಲುತ್ತದೆ".

ಶ್ರೀನಿ

"ತತ್ಪ್ರಸುಖಾದಿ" ಎಂಬ ಕೃತಿ, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಶ್ರೀಪದಿಗಳ ಗುಟ್ಟು. ಅವರು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿದ ಮಾರ್ಗವು ನಿಷ್ಕೆ, ಮಧ್ಯಮತ ತತ್ಪ್ರ, ಧರ್ಮ-ನೀತಿಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುವುದೇ ದಾಸರ ಧೈಯ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ವಿದ್ವಾಂಸರು 'ಕನ್ನಡದ ಗಾಯತ್ರಿ' ಕ್ರೀವರಿ ರೂಪದ್ದು ಒಂದು ಪೈತಿವ್ಯು.

"ಸುವಿ, ಸುವೈಲೆ, ಸುವ್ವಾಲೆ" ಇವೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವೀಯುವ ಪದಗಳು. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ 'ಸುವಿಪದಗಳು' ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಹುಟ್ಟೂರಾದ ರಾಯಚೂರು ಬಳಿಯ ಮಾನ್ವಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ "ಸುವಿಪದ" ಎಂದೇ ಹೆಸರಿದೆ. "ಸುವಿ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಹಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪದ, ಮಂಗಳ ಪದ, ಕುಟ್ಟುವಾಗ, ಬಿಡುವಾಗ ಹಾಡುವ ರಾಡು ಎಂದೇ ಹಾಸಪದ ಕೋತ

ಅರ್ಥಾಯುಕ್ತವಿದೆ. ದಾಸರು ಮನೆ ಆದರೆ ತಪ್ಪಿ ಬಂದ ಸೊಸೆಯ ಮನಸ್ತಾಂತ್ರಿಕಾಗಿ ಈ ಪದಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರಬಹುದು ಪ್ರತೀತಿ. "ಅಲಿ" ಎಂದರೆ, ಸಾಲಂ, ಪಂಕ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥ ಇದೆ. ಆದರಿಂದ, ತತ್ತ್ವ ಸುವ್ವಾಲಿ ಎಂದರೆ "ತತ್ತ್ವದ ಮೂಲಕವಾದ ಪಂಕ್ತಿ" ಅಥವಾ "ತತ್ತ್ವಸೂಕ್ತಿ"ಗಳೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ವಾಲಿ-ವಾಲಿ-ಓಲಿ-ಎಂದರೆ, ಕಿವಿಗೆ ಭೂಷಣವೆಂದೂ ಅರ್ಥ. ಅಂದರೆ, "ಶ್ರವಣ ಮನಶಾಸನದವೀವುದು" ಎಂಬ "ದಾಸರ ಹರಿಕಥಾವ್ಯಾಖ್ಯಾನ"ದ ಪದ್ಯ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ. "ತತ್ತ್ವಸುವ್ವಾಲಿ" ಗಳು ಕೀರ್ತನಾಭಂಡಾರಗಳು-(ವಿಶಾಲಕೀರ್ತನ ಭೂಷಣ ವಿಷ್ಣು ಕಥೆಯು ಸ್ತೋತ್ರಾದರಾಸರು-'ಭೂಷಣಕೀ-ಭೂಷಣ' ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ) ಎಂದರೆ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡಂತೆಲ್ಲ ಪಂಪನನ್ನು ಹಿತವಾಗಿರಿಸುವಂಥವು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ. 'ತತ್ತ್ವಸುವ್ವಾಲಿ' ಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಭಾಷ್ಯಾಧರಾಸರು, 'ತತ್ತ್ವವಾದದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸುವಂತಿದೆ, ಒಟ್ಟಾರೆ, ಮಧ್ಯಮತ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಅರ್ಥ ಆಗುವ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದು ತತ್ತ್ವಸುವ್ವಾಲಿಗಳ ಧ್ಯೇಯ. "ನಿರೂಪಣೆ ಮತ್ತು ಛಂದಸ್ಸಿನ ಜೊತೆಗೆ ರಾಗದ ಸರಳತೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವುದು ಈ ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ವಿಭಿನ್ನವಾರ್ತೆ ನಾದ ಗಣಪತಿ, ರಂಧ್ರ, ತುಳಸಿ (ವೃಂದಾವನ, ಪ್ರೀತಿ, ಭೂ, ದರ್ಶನ) ಬ್ರಹ್ಮ, ದಶಾವತಾರಗಳು, ನವಗ್ರಹಗಳು, ಅಗ್ನಿ-ಜೊತೆರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ತುತಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಮಾಯಾವಾದ, ಖಂಡನೆ, ಪ್ರೀತಿಕ್ಕಡನೆ-ಪ್ರೀತಿ ಪ್ರೀತಿನಿವಾಸ, ಪ್ರೀತಿ ಕೃಷ್ಣಚರಿತ್ರೆ, ಇವು ತತ್ತ್ವ ಸುವ್ವಾಲಿಗಳ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ. ಈಗ ದೊರೆತಿರುವ ತತ್ತ್ವ ಸುವ್ವಾಲಿಗಳು ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ನೂರು ಮಾತ್ರ¹⁴⁴.

'ಲಲಿತೋರಣಿಯ ಮಹತೋಮಹೀಯಾಳ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಿ ವಾಕ್ಯ¹⁴⁵
 ಅಂಬಲಿಗು ಕೆರವಾಗಿ ಭೂಕ ಭೂಕರವಾಗಿ
 ಅಂಬಮಹತ್ವ ಗುಣನೆಯಿಂದ
 ದೇವಿಯಿಂದ ನೀ ವಿಲಕ್ಷಣ ಸುಖಕೊಂಡೆ ಪ್ರೀತಿಯೊಳು

ಎಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ,

ವಸವೇಶರಿ ನಿಷ್ಕಂಠ ವೀ ಜಗದ್ವ ಸ್ವಾ |
 ಧೀಪ ವಸ್ತುಗಳ ಸು ಕಾಣೆ | ಸು ಕಾಣೆ ಭಕ್ತಿ ವಿ
 ಜ್ಞಾನ ವೈರಾಗ್ಯವೆ ಕರುಣನೋ ||

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿವೈಷ್ಣವ ಮತಂತರಾದ ಅಭ್ಯಾಸರಂ ಹಂಬಲದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಸರಳತೆಯೂ ಇದೆ. ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸುವಂತಿರುವಂತೆ ನಿರ್ದೇಶನವೆಂಬಂತೆ

ಹಿಪ್ಪನಂದೆ ನಿಷ್ಕಂಠ ಭ್ರಷ್ಟನಂದೆನಿಸು ಸ
 ವೇಷ್ಯ ಮೂರುತಿಯ ಕಪರಿಂದ | ಪರಿಂದ ಮುರಿದು
 ಇಷ್ಟವೇ ಕಾಣೆ ನಿವಗಮ್ನ ||

ಎಂಬ ನುಡಿಯಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣಬೇಕು, ಸೇವಿಸಬೇಕು. ಅದಿಲ್ಲದೆ ದೇಶ ದೇಶ ತಿರುಗಿದರೇನು ಬಂತು ಫಲ ?

ಲಕ್ಷವಿಲ್ಲದೆ ದೇಶ ತುಟ್ಟಿದರೆ ಫಲವೇನು
ಶ್ವಶ್ರವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಫಲವೇನು ! ಫಲವೇನು ನಿನ್ನ
ಶ್ವಶ್ರವೆನು ಕಂಡು ಹಿಡಿದಿದೆ ||

ಇದಲ್ಲದೆ ದೇವರಿಗೆ ಮಾರ್ಗವೆ ಬಿನ್ನಹವೋ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತ ಭಾವವೋ :

ಎನ್ನ ಪೋಲುವ ಭಕ್ತರನ್ನಂತೆ ನಿನ್ನಿಗಿಂತ
ನಿನ್ನಂತೆ ಸ್ವಾಮಿ ಎನ್ನಿಲ್ಲ ! ಎನ್ನಿಲ್ಲದವರಿಂದ
ಬಿನ್ನಿಲ್ಲದೆ ನಿನ್ನ ಕಲಹೆಂದು ||

ಎಣಿಗೆ ಕಾಣೆನು ನೀನು ನಿನ್ನಿಗೆ ದೂತನು ನೀನು
ಇನ್ನಿಲ್ಲದೆ ಬಿಡು ಅಧರವರ ! ಅಧರವರ ಮನವರವನ್ನೂ
ಅನುಸರಿಸಬಲ್ಲೆನೋ ನಾನಿನ್ನು ||

ಇದಲ್ಲದೆ ಉನ್ನತ ಭಕ್ತಿಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯ ಸ್ಥಿತಿ ವಂಚಿತ ಭಕ್ತರಾದ ಪ್ರೀತ್ಯಾಸರಾಯಂ ರಂಧಾವರು ಗೈಯಂತ್ರಿದ್ವ ಮೂನಸಿಂಹಚಲಯ ಪೂಜ್ಯಪಾಸನೆಯ ಪೂಜಾ ಶ್ರೀಕವಂಕನು ಗುಣವಾಗಿ ಎಂಬಂತೆ :

ಭೂಮಂಡಲದ ಹಿರಿಯೊಂದು ಮಂಡಲಭಕ್ತ,
ಸೋಮ ಸೂರ್ಯಾರುಗಳೆ ಮಹದೀಪ : ಮಹದೀಪ ನಕ್ಷತ್ರ,
ಸೂರ್ಯಮವೇ ನಿನ್ನಿಗೆ ಉಪದೀಪ || 188

ಎಂಬ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಕಲ್ಪನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ನಮಗೆ ಪರಿಚಯ ಆಗುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಈ ತತ್ವ ಸುವ್ಯಾಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಪದಿಗಳಲ್ಲಿನ ಗುಣವಿನ್ಯಾಸ ಕೂಡ ಮೈವಿಧ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಆಕರವಾಗುವುದೆಂದೂ ತಿಳಿಸಬಹುದು.

3. ಪಟ್ಟಿಡಿ

ಪರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳಾದ ಕನಕದಾಸರ ನಳಕಿರಿಶೈ ಭಾವಿನೀಪಟ್ಟಿದಿಯ ಕಾವ್ಯ. ಹಾಗೆಯೇ ಅವರ ಪರಿಭಕ್ತಿಸಾರ, ರಾಮಧಾವ್ಯ ಪರಿಶ್ರೇಯೂ ಪಟ್ಟಿದಿಯ ಕೃತಿಗಳೆ ಆಗಿವೆ. ಸೋದೆಯ ಪ್ರೀತಾದಿರಾಜರೂ ಕೆಲವು ಪಟ್ಟಿದಿಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.¹⁸⁹

ಕನಕದಾಸ, ಪಾದಿರಾಜರಂತೆಯೇ ಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಸ್ತೃತಿ ರಚನೆ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ.¹⁸⁸ ವಿಸ್ತೃತಿಯನ್ನೇ ಬಳಸಿ ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸಿ, ಕಾವ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಪರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಪ್ರಧಾನಧ್ಯೇಯ ಅದ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪಾರಮ್ಯ, ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಸಾರ, ಹರಿ ಸಂವೋದ್ಯಮತೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ ಅದ್ಭುತಕೃತಿ-ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ “ಶ್ರೀಮದ್ವಿರಿ ಕಥಾವ್ಯಾಕರಣ”. ಇದು ೧೯ನೇ ಶತಕದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಯುಗ ಕಾವ್ಯವೆಂದೂ ತಿಳಿಸಬಹುದು. ಕನಕದಾಸರಿದ್ದೂ ಅಥವಾ ಮಂತ್ರಿನ ಪದಕ್ಷರಿಯಿಂದಿದ್ದ ಸಂದಿಗ್ಧವನ್ನು ಲಾಗುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ “ತಿರಂಕಿತಕವನ”, ಭೋಗವಿಟ್ಟ ದಿಯಲ್ಲಿ ಇದೆ :

ಧರೆಯ ಭೋಗವನ್ನು ನಂಬಿ
ಹರಿಯ ಮರೆದು ಕಣರಿಸಿದ
ಧರೆಯಭೋಗ ಕೊನೆಯ ಕೇಳು ಮಗನವೆ ||

ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕೊಡುಗೆ ಇದು ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಸಾರ, ಮಧ್ಯಮತದ ತಿರುಳನ್ನೇ ವಿಸ್ತೃತಿಯ ವಿಸ್ತೃತದಂತೆ ರೇಖಾಂಕರಿಸುವ ಯಶಸ್ಸು ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರದ್ದಾಗಿದೆ. “ಇಲ್ಲಿ ಅವರ ಸರಳ ಕನ್ನಡ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅದರೂ, ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ, ಹರಿಕಥಾವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಷ್ಟೆ ವಾದ ಶೈಲಿಯನ್ನೇ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಮಂಚುವಾಗಿ ಅವರು ಬೆಳೆದ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಂದ ವಾತಾವರಣದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ. ಅದರೂ ವಿಸ್ತೃತಿ ಭಂಡ್ಯನ ಬೆಳೆದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹರಿಕಥಾವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಜೊಸಲಾಗಿ ಹರಿದಿರುವ ಕನ್ನಡ ಸಂಧಿಯ ಸೂಟಗಿದ್ದ ಸಂದಿಗ್ಧವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಮನೆಯಿಂದೇಕಾಗುತ್ತದೆ.” ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ, ಏನು, ಹರಿದಾಸರು ರಚಿಸಿರುವ ಇನ್ನಿತರ ವಿಶ್ವ ಸಾಹಿತ್ಯ ವ್ಯಾಕರಣಗಳತ್ತ ಗಮನಹರಿಸಬಹುದು :

ಮೆಂಗೆ ಪರಮದರದಿ ಪಾಡಲು
ಕುಳಿತು ಕೇಳುವ ಕುಳಿತು ಪಾಡಲು
ನಿಲುವ ನಿಂತರೆ ಪವನ ನದಿದರೆ ಒಲಿದ ನಿಮಗೊಲು ||
ಸುಲಭೋ ಹರಿ ಕನ್ನವರಣ
ಗಣಿ ಬಟ್ಟಗಲಮೊ ರ ಮದಧನ
ಮೊಲಿಸಲಿಯದೆ ಪಾಪಾರಳು ಬಳುವರು ಭವರೋಳಿ ||

ಸಾಂಗತ್ಯ : ಮೃದು ಪದಗತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಧರ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುವ ಭಂದೋರೊಪ, ಪಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂಥ ಹಾಡುಗಳು, ಹರಿದಾಸರು ಇವರ ಬಳಕೆಗೆ ಮೊರೆಟ್ಟು.

ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಎನ್ನು ಕಾಣುವಂಥವರು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು (೧೪೮೦-೧೬೦೦) ಹಾಗೂ ಕನಕದಾಸರು. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಮಠಾಧೀಶರಾಗಿದ್ದರು ಹಾಗಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಿದ್ದಂತೆಯೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಿರಿಸಿ ರಚಿಸಿದ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ 'ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೋಫಾನೆ' ಹಾಡು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಆದದ್ದು. ವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು ತಮ್ಮ ಭಕ್ತನಾದ ಸೋದರ ಅರಸಪ್ಪ ನಾಯಕನ ಮಗಳಿಗೆ ಆಕಾಲ ವೈಧವ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲು, ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ, ಮಂಗಳ ರಾಜಕುಮಾರಿಗೆ ವಸಾಳುಳ್ಳಭಾಗ್ಯ ನೀಡಲೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ರಚಿಸಿದ ಸೂರಂಟು ನುಡಿಯ ಪದವಿದು. (ಭಲಶ್ರುತಿಯು ಸ್ತುತಿಯೂ ಸೇರಿ ೧೧೨ ನುಡಿಗಳಿವೆ.) ಇಲ್ಲಿಯ ಒಂದಂ ಉದಾಹರಣೆ, ವಾದಿರಾಜರ ಭಾಷಾ ಪ್ರಭುತ್ವ, ಬೆಳೆಸುವ ದೇಸಿಗಳನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ.

ಕೋಫಾನೆವೆಳ್ಳೆ ಸುರಂಟು ಸುಭಗನೆ ।

ಕೋಫಾನೆವೆಳ್ಳೆ ಸುರಪ್ರಿಯಗೆ ।

ಕೋಫಾನೆವೆಳ್ಳೆ ಪ್ರಿವಿಶ್ವಮರಾಯನಗೆ ।

ಕೋಫಾನೆವೆಳ್ಳೆ ಸುಗುಣನಿಗೆ ॥ ಕೋಫಾನೆ ॥ ೫೦೩

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಚರಣ್ಣೆ ಶರಣವೆ ।

ಪಕ್ಷಿಪಾಣ್ಣೆಗಿರಗುವೆ ।

ಪಕ್ಷಿಪಾಣ್ಣೆಗಿರಗುವೆನುಡುವೆ ।

ರಕ್ಷಿಸಿ ನಮ್ಮ ವಧೂವರರ ॥ ೩೨

ಈ ರೀತಿ "ರಕ್ಷಿಸಿ ನಮ್ಮ ವಧೂವರರ", "ವಾಲಿಸಿ ನಮ್ಮ ವಧೂವರರ" ಎಂಬ ನುಡಿಗಳು, ಇದನ್ನು ಎಷ್ಟು ವಿವಾಹ ಮಂಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವುದರಿಂದ, ಮುಂದೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುವುದೆಂಬ ಹಾರಯುಕ್ತಿಯೊಡಗೊಡಿದೆ. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಹೆಯಗ್ರೀವ ದೇವರ ಉಪಾಸಕರು.

ಸಾಂಗತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟ ರಚಿಸುವವರು ಕನಕದಾಸರು. ಅವರ "ಮೋಹನಶರಂಗಿಣಿ" ವಿಜಯನಗರದ ಸಮಕಾಲೀನ ಜನತೆಯ ಚೀವನ ಚಿತ್ರಣ ನೀಡುವುದಲ್ಲದೆ, ಹಾಡು ಗೆಟ್ಟದ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ವಿವಿಧ ಅಲಂಕಾರ ಛಂದೋಪಕಾರಗಳನ್ನು ಬಳಸುವುದು ಅವರವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಿದ್ಧಿ-ಅಧ್ಯಯನದ ಅಳವಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಕವಿಯ ಬುದ್ಧಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕುಶಲತೆಯಿಂದ ಅಕ್ಷರ-ಪದಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ, ವಿಶಿಷ್ಟ ಅದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿ ಅದರೊಡನೆಯೂ ಮೂಡುವ ಶಬ್ದ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ-ವೈವಿಧ್ಯದ ಚಿತ್ರಕವಿತೆ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿದೆ. ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಒಂದು ಸಾಲು ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ :

ಐದುಮಂದಿ ಭಾವನವರು ಐದುಮೈಯಿಲುರು ಕೂಡಿ
ಐದು ಪರಿ ಪಾಪಾಗಿ ಮೂವರೈದು ಕಟ್ಟಿದ ಕೋಣೆ
ಗೈದುವಂತೆ ಮೂವರು ಪರಿ ತಂದೆ ಕಟ್ಟಿಸುವರು
ಐವು ಮೂಕ್ಕುವು ಮೂವರುಬಿಡುವು ನಾಣಾಣೆ ||

ಪರಿವಾಸರು ರಚಿಸಿರುವ ನಿಂದಾಶ್ಲೋಕಿ "ವ್ಯಾಜಶ್ಲೋಕಿ"ಯ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ. 'ಮಹಿಮೆ ಪಂಥಿಯ ನಿಂದಿಸುವ ಪರಿ, ಕಣಕದಾನರ, "ಅರು ಬದಂತೆದರಯ್ಯ ಪರಿ ನಿನ್ನನಂಬ" ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ. ವಿಜಯದಾಸರ "ತೂಳಸದಕ್ಕಿಯ ತಿಂಬ, ತಿಂಬದಳಗೆಯೊಳಂಬ ಕೊಳಗದಲಿ ಹಾಳಗಿನಂ ಆಳಿಕೊಂಬ" ಎಂಬುದೂ ಒಂದು ನಿದರ್ಶನ. ಹೀಗೆ ಪರಿವಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾಳಿ ಬೆಳಗಿದ ಅನೇಕ ಪರಿವಾಸರ ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆ ಕೊಡುಗಳಿಂದ ತನ್ನದೆ ಆದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯತೆ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಭುತ್ವದಾಗಿ ಕೀರ್ತನಾಧರಾದ ಪರಿವಾಸರು, ತಮ್ಮ ಪರಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸರಣಕ್ಕಾಗಿ ಇತರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನಗಳೂ ಕೈದಾಕಿದರು. ಕೀರ್ತನೆಗಳ ರಚನೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿವು ಧ್ಯೇಯ, ಅಪರಂಗಳೆ ಈ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಂಬವಾಗಿದೆ. ಜೀವಂತಿಕೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಿ ಈ ಸದಿಶಾಕ್ಷರಂವೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಸುವುದು.

ಅಡಿಪಾಯಗಳು

- 1 ಕನ್ನಡ ವಿಸ್ತರಣೆ, ಸಂ.3, ಪುಟ-251, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, 1970
- 2 ಅಶ್ವರೂಪಿ, 10ನೇ ಶತಮಾನದ ಅರಬ್ ದೇಶೀ ಪ್ರಮಾಣ.
- 3 'ಕರ್ಣಾಟಕ ಪರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ'ದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಉದ್ದೇಶದ್ವಾರ, ಪುಟ XXXII 1953.
- 4 ವಿವರಗಳಿಗೆ ವಚನ ಚಳುವಳಿ, ಪಿ. ವಿ. ಪಾರಾಪರಾ, ಶ್ರೀ ಸರ್ವಭೂಮಾ ಯೋಗಿ ಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, 1981, ಪುಟ 1.
- 5 ಮೊದಲ ಅಧಿಕರಣ ನೋಡಿ.
- * ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆ ಅನ್ನುವ ಬಳಕೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆ, ಶ್ರೀನಿಗಂಡಲ ವಿವಿಧ ಅರೋ.
- 6 ಭೀಮಾಚಾರ್ಯ ವಚನ-ಶ್ರೀಪಾದರಾಜಭಾವ್ಯತ (ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಾಚಾರ್ಯ ಗುರುಮಠ ಕಲ್ಪತರು ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ) ಕೆ.ಸಾ.ಪದ ಗ್ರಂಥಾಲಯದಲ್ಲಿ 20 ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶ್ರೀ ಎಂಬ ಡಾ. ಕೆ. ಎಂ. ಶ್ರೀಶ್ವರಾಯರು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ-ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿ. ವಿ. ನಿಲಯ, 1978, ಪುಟ 373, ಸಂ-4, ಭಾಗ-2.
- 7 ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಶ್ರೀಗಳು, ಪಂಡಿತ ಅಪ್ಪಪ್ಪಿ ಪೀಠಿಕೆ, ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖಬರುವ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ. Mystic Teachings of Haridasa of Karnatak, p. 30 (1939) (Apakarmarkar) ಸಹ ಗಮನಿಸಿ.
- 8 ಸ್ವರ್ಣಾಚಾರ್ಯರು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ಭೂತಿಯಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀರಂಗದ ಬಳಿಯೂ, ಅಪ್ಪಾಪ್ಪನ ಬಳಿಯೂ ಎಂಬ ಡಾ. ಕೆ. ಎಂ. ಶ್ರೀಶ್ವರಾಯರ ಅಧಿಕೃತ ಸಂದೇಶ ಇದ್ದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ, ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ಇದ್ದು ಅಪ್ಪಾಪ್ಪನಲ್ಲಿ ಎಂಬುದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ, ಅಂತೆಯೇ ಈ ಸಂದೇಶ ಸಂದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಾಯರ ಪೀಠಿಕೆ ಸಮಾಜಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ. ವಿವರಗಳಿಗೆ ನೋಡಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಶ್ರೀಗಳು, ಪೀಠಿಕೆ, (1973) ಡಾ. ಪಿ. ವರದರಾಜರಾವ್.
- 10 ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಾಠ, "ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಾಚಾರ್ಯ ಗುರುಮಠ ಕಲ್ಪತರು."
- 11 ಈ ಸಂದೇಶದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಶಾಸ್ತ್ರಪಾಠ ಪಾಠವಾಗಿಯೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಬೇಕು ಅಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲಾ ವಚನ ಮುಖಾಂತರ ಇದ್ದಿಲ್ಲದಿದ್ದು, ಉದ್ಭವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಮಹಾದೇವನನ್ನು ಅಕ್ಷೀಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಶತ್ರುಮುಖ' ಎಂಬ ಖತ್ಯದಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಿದರೇಂದೂ ಶಾಸ್ತ್ರಪಾಠವನ್ನು ಈ ವಾದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿಸಲು ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಿದಾಸ ದೇಶಿಕರು ತೀರ್ಪುಗಾರರು.
- 12 ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಶ್ರೀಗಳು, ಪಂಡಿತ ಅಪ್ಪಪ್ಪಿ, 1973, ಪುಟ 223.

- 13 ಈ ರೀತಿಯ ನವಾಡ ಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿಕ ಬಂದಿದೆ.
- 14 ವಿವರಗಳಿಗೆ ಪ್ರವಾಸಪರಾಯದ ಪಾಠಗಳು, ಪುಟ 4, 1977, ಸಂ. ಕಾವ್ಯವೈದಿ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ.
- 15 ಪಾ. 6, ಎಂ. ಕೃ, ಪ್ರವಾಸಪರಾಯ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ.
- 16 ಈಗಲೂ ಆದರ ಒಂದು ಕೃತಿ ಮುಳುಬಾಗಿರು ಮರದಲ್ಲಿದೆ.
- 17 ಕೃತಿ ಸಂಖ್ಯೆ : 15 : ಪ್ರವಾಸಪರಾಯದ ಕೃತಿಗಳು.
- 18 ಇದಕ್ಕೆ ಆಕಾಶದ ಬಂದ ಪ್ರವಾಸಪರಾಯದ "ಭರತಕೃತಿ" ರಚಿಸಿರುವುದು ಮನವೀತು.
- 19 ಧ್ಯಾನಂ ಕೃತೇಯವನ್ ಯಶ್ಚೈ : ಶ್ರೀಕಾಂತ್ಯಾಂ ದ್ವಾಪರೋಚಾರ್ಯನ್ || ಯದಾಭ್ಯಾಸಿತಿ ತದಾಭ್ಯಾಸಿತಿ : ಕಲಿ ಸಂಕೀರ್ಣ ಕೀರ್ತನ (ವಿ. ಪ್ರ.) ಆಧ್ಯಾಯ 12 ಶ್ಲೋಕ : 17 : ಅಂಕ : 4).
- 20 ಈ ವಿಚಾರದನ್ನು ದಾ|| ಪಿ. ವಿ. ಪಾರಾಂಪರವರು ಹೇಳಿದ್ದು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಮನವೀತು.
- 21 ಅದೇ, 12
- 22 ಅದೇ, 21
- 23 ಅದೇ, ಪುಟ 210-211
- 24 ಅದೇ, ಪುಸ್ತಕವು, ಪುಟ 118-128
- 25 ಅದೇ, ಪುಟ-1
- 26 ಪ್ರವಾಸಪರಾಯದ ಕೃತಿಗಳು, ಕೀರ್ತನ 31
- 27 ಕರ್ಣದ್ವಾತೇನ ಕಾವೇರಿ ರಂಗ ನೋಡದ (ಉದಾ) ಹಾಗೂ ಉಪಾಧೀಶಗಳು.
- ಎತ್ತಿ ನೋಡಿದರಾಗಾಥವೆ ಬಹುವಾದವ (..)
- 28 ವಿವರಗಳಿಗೆ, ಕೃತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗುಣಾನು, ದಾ|| ಪಿ. ಎಸ್. ಕೆ. ಶರ್ಮ, ವ್ಯಾಸ ಪರಾಯದ ಬಗ್ಗೆ, (ಮೋತಿಲಾಲ್ ಬನಾರ್ಸಿದಾಸ್, ಹೊಸದಿಲ್ಲಿ) (ದ್ವಿತೀಯ ಮುದ್ರಣ) 1081.
- 29 ಪ್ರವಾಸಪರಾಯಸಾಹಿತ್ಯ, ಪುಷ್ಪಾಪ್ಪ, ಮಂಜಿನಬಳ್ಳಿ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ, 1964, ಸಂ - ಬೆಂಗಳೂರು ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ, ಪುಟ 30-33
- 30 ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು, ಸಂಪೀಡ, ಪುಟ 374-1005.

thirtha, stands almost unrivalled in the whole of Indian thought" (History of Indian Philosophy-Volume IV ಮುನ್ನುಡಿ)

- 41 ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರ ಪಾಠಗಳು, ಸಂ. ಕಾವ್ಯವೈದಿ, 1977 ಪುಟ-39
- 42 ಅದೇ, ಪುಟ-29
- 43 ಅದೇ, ಪುಟ-47
- 44 ಅದೇ, ಪುಟ-67
- 45 ಅದೇ, ಉಗ್ರಾಭೀನ, ಪುಟ-127.
- 46 ವ್ಯಾಸರಾಯ, ಸಮಗ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂಪುಟ, 4 ಭಾಗ 2, ಭಾ. 1. ಎ. ಎ. ದಿವಾಣಿ, 1978 ಬೆಂಗಳೂರು ಎ. ಎ. ನಿಲಯ, ಪುಟ-470.
- 47 ಅದೇ
- 48 ಗೊಡ್ಡಿ ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಜಾಳಿ. "ವಾಚಕೋಟಿ ಎಂಬ ಮಹಾ ಎಪ್ಪು ಪಾಠಿಕ" ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕ, ಸಂಪುಟ 61 ಸಂಚಿಕೆ 3.
ವಾದಿರಾಯರ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರ ತಿಳಿಯಲು ನೆರವಾಗುವ ಗ್ರಂಥಗಳು. "ಶ್ರೀವಾದಿರಾಯ ಗುರುವರ ಪರಿಚಯ" ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾವ್ಯ (ರಾಮಚಂದ್ರ, ದೀಪಿಕ ಪ್ರಕಾಶಿತ ಉದ್ಯುಕ್ತ ಮುದ್ರಿಸಿದ-1964) "ವಾದಿರಾಯ" ಕೀರ್ತಿ, ಇನ್ನಿತರ ರಚನೆಗಳು ಹಾಗೂ ವಾದಿರಾಯರ ಸ್ವಯಂ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಬರುವವರನ್ನೆಲ್ಲಾ "ಸ್ವಪ್ನ ಪ್ರದಾಪರಾಪ್ತಾನಂ" ಎಂಬ ಗ್ರಂಥ. ಸೋದೆ ಮದದ ಶಂಕರ, ಉಡುಪಿಯ ಮದ್ದ ಸರೋವರ, ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುರುಹುಗಳು ಕೂಡ ವಾದಿರಾಯರು ಅಂದು ಇದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ವಿವರ ನೀಡುತ್ತದೆ.
- 49 ಎಕ್ಸ್ಟ್ರಾಕ್ಟಂ ಕರ್ಣಾಟಕ, 1571, 1582, 1583-ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ.
- 50 ಡಾ. ಬಿ.ಎಸ್.ಕೆ.ಶರ್ಮಾ.
- 51 ಅದೇ.
- 52 ಅದನ್ನು ತಾಯಿಗಿರಬಹುದು ಮಗ ಹುಟ್ಟುವ ಮುನ್ನ ಮೇಲೆಗೆ ಮಂಡಿಕೋಟ ಪರಕೆ ಯೆಷ್ಟೆಲ್ಲಾಗಿದೆ. ವಾದಿರಾಯರು ತಾಯಿಯ ಲಗ್ನ, ಪರಕೆ, ನೆರವೇರಿಸಿದ್ದು ಮಹಾ ಭಾರತದ ಲಕ್ಷ ಬಿನ್ನೂಣಿ, ಲಕ್ಷವಾಕ್ಯಗಳ ಆಧಾರ ಬರೆದಾ, 'ಲಕ್ಷಾಪರಂ ಬೇ' ಯೆಂದು ಬರೆದಿರಬಹುದು.
- 53 ಶ್ರೀ ವಾದಿರಾಯರ ಕೃತಿಗಳು (ಮಂಡಿತ ಅದ್ವೈತಿ), 1980, ಮೈಸೂರು ಎ. ಎ. ನಿಲಯ, ಸಂ. ಭಾತಿ ಬಿ. ಎಸ್. ಜಾಳಿರತ್ನ

- 53 ಅದೇ.
- 56 ಅದೇ. ಪುಟ 51, ಮಹಾಭಾರತದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯದ್ವಾರದ ವರ್ಷಯಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕವಿತಾ ಕೌಶಲ.
- 58 ಹೋಳಿ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಕುರಿತ ಜನರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ.
- 57 ಅದೇ.
- 58 "ವಾದಿರಾಜರ ಪಾಕ್ಷಿರಾಜ" "ಹರಿದಾಸ ಪದ್ಯದ" 1967, ರಾಜ ಪುಸ್ತಕದ ರಾಜರಾಜ್.
- 59 ತಿರುಮಲೆಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ.
- 60 ಈ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಕತೆಯೂ ಪ್ರಚಲಿತವಿದೆ. ಅಶ್ವಸಾಲಿಗೆನೊಬ್ಬ ಗಣಪತಿಯ ಪ್ರತಿಮೆ ಮಾತಲು ಎತ್ತು ವ್ರಯಕ್ಕೂ ಎರಡು ಹೊಯ್ದರೂ ಅವನು ಅಶ್ವನಿಂದ ತೆಗೆದು ನೋಡಲು ಪಯಗ್ರೀವ ಮೂರ್ತಿಯವಾಗಿದ್ದೆಂದೂ ಅದನ್ನು ಆತ ಶ್ರೀ ವಾದಿರಾಜರಿಗೊಪ್ಪಿಸಿದನೆಂತೆ. ಅದೇ ವಿಗ್ರಹ ರವರಿಗೆ ಉಪಾಸ್ಯವೈದ್ಯ ಆದದ್ದು.
- 61 ಇಂಥ ಪಾಲು ಪರ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ನಿರ್ದೋಷ, ಐದನೆಯ ಬಾರಿ ತಮ್ಮ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಶ್ರೀವೇದವೇದ್ಯರಿಗೆ ಏಬ್ಬಿಸೊಟ್ಟರು.
- 62 ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಾದಿರಾಜರಿಗೆ ಇದ್ದ ತಕ್ಕಿದ್ದು, ಅವರು ಮಾಡಿದ ಪದಾಧಿಕಾರಿ ಒಂದು ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು. ಅವರು "ಪಾಲಾಯಣಭೂತ" ಪೊಟ್ರಾಕ್ಷರ ಭೂತವನ್ನು (ದೂತರಾಜರೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ) ಪಡೆದದ್ದು ಕೊಂಡು ಅವನಿಂದ ಅವನ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು.
- 63 ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಾಭರಣದ ಕೀರ್ತಿ : ವಾದಿರಾಜರು ಭಾಷ್ಯರಾಗಿವಾಗ, ಅವರ ವಾದಕೀರ ಕಾಲಮಾತೆಯ ಕೆಳಗೆ ಪಾವನಿಂದ ತಕ್ಕುಕೊಳ್ಳುವುದು ಇಲಿಯೊಂದೇ ಒಂದು ಅಶ್ವಯ ಪದದ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂದರ್ಭದ ಕೀರ್ತಿ ಇದೆ.
- 64 ತೆಲಂಗ ಭಾಷೆಯ ಬರಹ
- 65 ಪುಟ-111, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಗಳು.
ಪುಟ-117
- 66 ಅವರು ಒಮ್ಮೆ ಬರೆದುದನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಆಳುವುದಿಲ್ಲ. "ಉತ್ತಮ ನೋ ಪತ್ತಿ ಭೂಯಾ ಕೃತವತಿ ಲಿಖಿತಂ" (ವಾದಿರಾಜರೇವರ ಗುರುಗುಪ್ತವಾದ ಒಂದು ಸಾಲು) ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳಿಗೆ ನೋಡಿ: "ಮಾಧ್ವ ಮೂರ್ತಿಯ ಹವ್ಯಕ ಗುರು", ಮೂರ್ತಿಯ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಲಿ
- 67 ವಿವರಗಳಿಗೆ, ಕೀರ್ತಿಪತ್ರ ಹರಿದಾಸನೊಪ್ಪ, ಪೀಠಿಕೆ, (ಇಂಗ್ಲಿಷ್).

- 68 ವಿವರಗಳಿಗೆ, ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು, ಮಿಷನರೀಶ್ವರಿ, 1967 ಪುಟ-61, ಹಾಗೂ
ಡಾ|| ಪಾಂಡುರಂಗದೇವಾಯ ಅವರ ಲೇಖನ.
- 69 ಸುಬೋಧ ರಾಮರಾಯರು, ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು, ಪುಟ-19.
- 70 ವಿಜಯದಾಸರು, 'ಪುರಂದರರಾಲಯ ಭಟ್ಟ'ವೆಂದಿದ್ದಾರೆ.
- 71 ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂಶೋಧನೆ, ಉಪಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು.
- 72 ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು, ಪುಟ-42, 1964, ಡಾ|| ಎ. ಬಿ. ದೇವಾಯ.
- 74 ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂಶೋಧನೆ, ಪುನರ್ವೀಕ್ಷೆ, ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಡಾ||ದಿವಾಣಜಿ
ಅವರು ಅನುಮೋದಿಸಿದಾರೆ, ನೋಡಿ "ಪ್ರಸಾದಯೋಗ".
- 75 ಸಾಗರ, 55, ಎಂ. ಕರ್ಣಾಟಕ ಪುಟ-271.
- 76 ವಿವರಗಳಿಗೆ ನೋಡಿ, ಪುರಂದರದಾಸರು-ಹಾರಿತ್ತಿನ ಸಂಗ್ರಹಗಳು, ಕೆ.ಸಾ.ಪ. ಪತ್ರಿಕೆ
ಸಂ. 69, ಸಂಚಿಕೆ 1 ಜುಲೈ 84.
- 77 ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರು ಪುರಂದರಗಿಡದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಿಸಿದರೆಂಬ ಭಾವನೆ
ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಇಂದಿನ ಪುರಂದರಭವನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿದರೆ, ಅಲ್ಲಿ
ಪುರಂದರದಾಸರ ಸ್ಮಾರಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಅವರ ಸ್ಮರಣೆಯ ಮೂರುಗಳೂ ಇಲ್ಲ.
(ಶ್ರೀಪುರಂದರ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಂಕಲನ ಸಂಗ್ರಹ 1965, ಮಿಷನರೀಶ್ವರಿ, ಭಾರತೀಯ,
ಪುಟ-62)
- 78 ಹೆಸರಲ್ಲಿಯೂ ಭಕ್ತಾಭಿಷ್ಠಾಯ ಇವೆ, ಕೆಲವರು ಶೃಷ್ಠಪ್ರಸಾಯಕ, ಕೆಲವರು-
ಶೀಷಪ್ರಸಾಯಕನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.
- 80 ಈ ಬಗ್ಗೆ ಡಾ|| ಬಿ. ವೆರದೇರಾಜರಾಯರೂ ಅವರ "ಪುರಂದರದಾಸರು" ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ
ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ
ಪುರಂದರದಾಸರ ಹಿರಿಯರಿಂದ ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ."
- 81 ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ಪಾರಾಂಪರಿಕದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಂಶವೇ ಹೆಚ್ಚು.
- 82 ಪುರಂದರದಾಸರು, ಡಾ|| ಬಿ. ವಿ., ಸಾಹಿತ್ಯ ಆಶಾಭಿಮಾನಿ.
- 83 ವಿಜಯದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು
- 84 ಅಭಿನವ ಜಞಾಪೋಷ ಮಿರಲರು
- 85 ಡಾ|| ಬಿ. ವೆರದೇರಾಜರಾಯ್, ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು,
- 86 'ಕತೆ', ಸಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದು ಕೊಡುವ ಪತ್ರ, ಕರಾರು ಪತ್ರ.
- 87 ವಧೆ, ಹೊಡೆದ ಉತ್ಸರೀಯ

- 86 ಪುರಂದರದಾಸರು, ದಾಖೆ ಪ. ಅ. ದಿವಾಣಜಿ, ಪ್ರಸಾರಣೋಗ, ಸಮಗ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಪುಟ 571. ಬೆಂಗಳೂರು ವಿ ವಿ ಸಂಯ 1978.
- 89 ಮಾತುಕಿ ಚುಂಗುಪ, ಪರಾಶರಾದೇಂದ್ರರ ಪಾಟಕ,
- 90 ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು, ದಾಖೆ ಪಾಂಡುರಂಗ ದೇಸಾಯಿ, ಪುಟ-43, ಶ್ರೀಪುರಂದರ ದಾಸರು, ಮಿಂಚುಬಳ್ಳಿ ಪ್ರಕಟಣೆ.
- 91 ಅದೇ, ಪುಟ-44
- 92 ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು, ಭಾಗ 1-2, ಸುಮೇಧ 1964 ಪುಟ 101 (ಕೇಶವ)
- 93 ಅದೇ, ಪುಟ 180 (ಉದಾಹರಣೆ)
- 94 ಅದೇ, ಪುಟ 97
- 95 ಅದೇ, ಪುಟ 178 (ಉದಾಹರಣೆ)
- 96 ಅದೇ, ಪುಟ 320 (ಕೇಶವ)
- 97 ಅದೇ, ಪುಟ 159,
- 98 ಇಲ್ಲಿ ರಾಜಮೋಹನ ಎಂದರೆ ರಾಜಾಶ್ರಯವೆಂದಾಗುವುದು. ವಿಚಾರ, ಪುರಂದರ ದಾಸರ ರಾಜರಾಗಲಿಲ್ಲ.
- 99 ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನಲ್ಲಿ : Dark night of the soul ಎಂದು ಅನುಭವ ಪರಿಭಾಷೆ ಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವಿಚಾರಗಳ ಮಾರ್ಗ : Pathway to God in Kannada Literature by Dr. R. D. Ranade, Published : Bharathiya Vidya Bhavan.
- 100 ಅದೇ, ಪುಟ 80.
- 101 ಅದೇ, ಪುಟ 45.
- 102 ಅದೇ, ಪುಟ 225.
- 103 ಅದೇ, ಪುಟ 46.
- 104 ಶಾರೀಫರು ಮಗನ ಯಶೋದ, ಪುಟ 59.
- 105 ಪುಟ-834.
- 106 ಪುಟ-86
- 107 ವಿಚಾರಗಳಿ, ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು, ಮಿಂಚುಬಳ್ಳಿ, 1964.
- 108 ಉಪುಖಿ, ಪಂಡರಾಪುರ, ತಿರುಪತಿ, ಅಶೋಕಲಲಿ, ಮಳಸರು, ಗೋಕರ್ಣ, ಹಂಪಿ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳೂ ಬರುವವು.
- 109 ಸುಮೇಧ, ಪುಟ-99
- 110 ಅದೇ, ಪುಟ-175 (ಉದಾಹರಣೆ)

- 111 ಅದೇ, ಪುಟ-57.
- 112 ಅದೇ, ಪುಟ-129, ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದ ಮೊದಲಿನ ಕೆಲವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಇದೆ.
- 113 ಪುಟ, 123 ಮೂಲದ ಪ್ರಕಾರವೇ ಇದೆ
- 114 ಅದೇ-ಪುಟ, 206
- 115 ಅದೇ-ಪುಟ, 367
- 116 ಸುಲಾಹಿ, ಪುಟ-379(ಸುಲಾಹಿ-ಪುರಸ್ಕಾರ)
- 117 ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಸಂವದ ಕನ್ನಡಿಪಟಲ
- 118 ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಮೇಯ, ಕೃತಿ ನಿರೂಪಣೆ, ಕೃತಿ, ಕವಿತೆ, ಕವಿತೆ, ಅರ್ಥವಾದ, ಅರ್ಥವಾದ, ಕವಿತೆ ಸಂಗ್ರಹ, ಮೂಲದ ಧಾರ್ಮಿಕತೆ-ಈ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಬಹುದು. ವಿವರಗಳಿಗೆ, ಪುಟ 125 ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು ವಿಚಾರಿಸಿ.
- 119 ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
ಸಂವಾದವಿಧಾನ ಧರ್ಮ ಸಂವಾದವಿಧಾನ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿಧಾನ ಪುರಂದರದಾಸರ ವಿಶಿಷ್ಟ (ಕನ್ನಡದ ಮೂಲ 10-18-8).
- 120 ಒಟ್ಟಾರೆಯೇನು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು, ಎಂದಾರವು ಅಗತ್ಯವೇ ಈ ಸುಲಾಹಿ, ಸುಲಾಹಿ, ಪುರಸ್ಕಾರ, ಪುಟ 189.
- 121 ಪುಟ, 42, 112, 271, 290 ಅದೇನೇನು : ಕನ್ನಡದ ಸಂವಾದವಿಧಾನ, ಕನ್ನಡದ ಸಂವಾದವಿಧಾನ, ಕನ್ನಡದ ಸಂವಾದವಿಧಾನ (ಕನ್ನಡದ ಸಂವಾದವಿಧಾನ) ಬಗ್ಗೆ ಒಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ
- 122 ಸಂವಾದ, ಕನ್ನಡ ಸಂವಾದ, ಪುಟ 174, ಸಂ. 4, ಭಾಗ 2 1978.
- 123 ಅದು ಸಂವಾದಗಳು, ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ ಸಂವಾದ, ಮೂಲವಿಧಾನ.
- 124 ಪುರಂದರ ಪ್ರಮೇಯ, ಪರಿವಾಹಿಪ್ರಮೇಯ, ಪುಟ 47, 47.
- 125 ಅದೇ, ಪುಟ-52.
- 126 "ಕನ್ನಡ ಇದೇನು ಮೂಲವಿದ್ಯೆ"
"ಕನ್ನಡದ ಕನ್ನಡದ ಮೂಲವಿದ್ಯೆ"
"ಕನ್ನಡದ ಕನ್ನಡದ ಮೂಲವಿದ್ಯೆ"
"ಕನ್ನಡದ ಕನ್ನಡದ ಮೂಲವಿದ್ಯೆ"

- 127 ವಿವರಗಳಿಗೆ ಈಗ ಜಿ. ಎ. ರಾಜ್, ಪುರಂದರವಾಳೆ, ಹೆಬ್ಬಾಳೂ ಶೈವಾಚಾರ್ಯ, ಪರಿವಾಣಿಕೂಟವು. ಕೇರಳಾಚಿತ ಸಂಗೀತಪೂ. ಕೆ. ಸಿ. ಸಂಸ್ಥೆ, ಭಾರವಾಡ 1981.
- 128 ವಿವರಗಳಿಗೆ, ಕೇರಳಾಚಿತ ಪತ್ರಿಕೆಯು
- 1 ಕೇರಳದಿಂದ ರಾಮೇಶ್ವರ ಪರಿಯಾಚಾರ್ಯ, ಎಲ್ಲಾ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳಿಗೆ
ಮಹಿಮೆಗಳು ಸ್ಥಳ ಪುರಾಣಗಳು ಸಹಿತವಾಗಿ. 1,25,000
 - 2 ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಿಮೆ, ಗುರುಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ
ಮ್ಯಾಸರಾಯರ ರವರವಿಗೆ ಎಲ್ಲರ ಮಹಿಮೆ, ತಂತ್ರಸಾರ,
ಬೇದತಾ ಪಾಠಕಮ್ 5,010
 - 3 ಟ್ರಾನ್ಸ್‌ಲೇಷನ್ ಶೈಲಾಸರೀಕೆರೆ, ರಿಕ್ವಾಲಪರ ಬೇಕೆ ಮಾರ್ಗಗಳು 90,000
 - 4 ಪುರಾಣ ಕಥೆಗಳ ಸಾರ 90,000
 - 5 ಬೇದಗಳ ಮೂರ್ತಿಧ್ಯಾನ, ಅಪರಂಜಿ ಕೀರ್ತಿಮಣಿ,
ಗೋಪಾಲ ಮಹಾಶ್ವ, ಕವ್ಯಾಣ ಪರಿಶ್ರಮ 60,000
 - 6 ಆರೋಗ್ಯ ಪದ್ಧತಿ, ಬಹುದಾರಿ ನಿರ್ಣಯ, ಅಯುಷಿ ನಿರ್ಣಯ,
ಶ್ರುತಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಹಿತವಾಗಿ 10, 000
 - 7 ಸುಳಾಪಗಳು 64, 000
 - 8 ಬೇದರಸಾಮಗಳು (ಕೀರ್ತಿಮಣಿ) 25, 000
- ಒಟ್ಟು 4, 75, 000
- ಪುರಂದರರ ಕೀರ್ತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಗಂಭೀರವಿವರಣೆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.
ವಿವರ ಕೆಳಗೆ ನೀಡಿದೆ, ಪುರಂದರ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ (1983)
ರಾಜ್ ಪಿ. ಎ. ಕಾರಾರಾಯಣ ಅವರ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ನಿಬಂಧ, ಪುಟ 60-6, ಪು.
ಶ್ರೀ ಬಾಗಮ್ಮರು ಶೋಕಪದಾರ್ಥ ಸಂಸ್ಥಾನ, ಗದಗ.
- 129 ಸುಳಾಪ, ಪುಟ-267.
- 130 ಉಪಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಬೇದಗಳು, ರಾಜ್ ಪದಾಪದಮಾಚಾರ್ಯ, ಸಂಶೋಧಕ
ಕರಣ, ಪುಟ 48-49, ಸದನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು 1980.
- 131 Great people think alike.
- 132 E. P. India Vol. xxi p. 139 77-Kamalapur plates of
Krishnadevaraya Saka-1447 (ಎಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. 1525)ಈ ಅವಧಿ
ಯಲ್ಲಿ ಪುರಂದರ ಗುರುಗುಣದ ಮ್ಯಾಸರಾಯರಿಂದ.
- 133 ಕಾಪಿಪಾಠ E.P. India, vol. xxxi P.P. 152, 153, 159.
ಪುಟ : 269 ಧೀಮನ್ ಲಕ್ಷ್ಮಣಮಾಸ್ತಿ: ಶ್ರೀಪುರಂದರ ದಾಸ, ಮಹಾ
ಗೋಪಿ

- 271 ಪ್ರಯೋಗ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಯೋಚಿಸುವ, (177) ಮಹಾವ್ಯಾಸನು
ಸಂಭವತಃ (:) ಶ್ರೀಪರಮಹಂಸರು
- 271 ದ್ವಿಪದಿ ಹೇಳುವ ದಾಸಾಯೋಗ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ದ್ವಿಪದಿ
(178) ಇತ್ಯಾದಿ (ಪುಟ 152-153)
- 426 ಷ (260) ಮಹಾವ್ಯಾಸ (ಪ್ರ) ಗೋಪ್ಯ ಸಂಭವತಃ ಶ್ರೀಪರಮಹಂಸರು
ದೀಪಾವಳಿ ಮಧ್ಯ (ಪ್ರ) ದಾಸ.
- 427 ಮೊದಲ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ದ್ವಿಪದಿ, (291).....ಇತ್ಯಾದಿ
- 184 ಇಲ್ಲಿ "ಮಧ್ಯಮತ" ಎಂದು ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿ ಓದಿರುವುದು ತಪ್ಪಾದುದು ಹಾಗೂ ರಚನೆಯು
ಅದಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಪ್ರ" ಒಪ್ಪಣಿ-ಗೋಪ್ಯ ಪಾರ-ಗಮನಾರ್ಹ-
(ಅದೇ, ಪರಮಹಂಸರು ಹಾಂಪ್ರಿ ಸಂಗತಿಗಳು ಕ.ಸಾ.ಪ.ಪ. ಪುಟ 19 ಬರಹ
1084.)
- 184 ಪ್ರಸಾದಯೋಗ, ಪುಟ-30, ಇತಿ ಪ ಅ ದೀಪಾವಳಿ
- 186 ಶ್ರೀಪರಮಹಂಸರು, ಹಾಂಪ್ರಿ ಸಂಗತಿಗಳು, ಪುಟ-21.
- 137 Pathway to God in Kannada Literature, P. 24-25,
Bharatiya Vidya Bhavan.
- 138 "ಗೌರವ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ" ಎಂಬ ಪಾಠ ಪರಮಹಂಸರು ಒಪ್ಪಿ ಬರೆದ
ಅಕಾಲ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಕುತ್ಸಾಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಎಷ್ಟರ
ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಜವೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕು.
- 189 ಪ್ರಸಾದಯೋಗ, ಪುಟ-41.
- 140 ವಿವರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಾದಯೋಗ, ಪುಟ 35. ಈ ವಿ. ವಿ. ದೀಪಾವಳಿ ಪ್ರಕಾರ
ಶ್ರೀ. ಕ. 1565, ಬರಹದ ಕಾಲ.
- 141 ಪರಮಹಂಸರು ವಿವರಗಳ ಕಾಲ ಶ್ರೀ. ಕ. 1565, ಬರಹದ ಕಾಲವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ
ಸಿದ್ಧವಾದ ಮಹಾ. ಶ್ರೀ ಕವಿರಾಜರ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳು, ಪು. 201, ಸಂ. ಬಿಟ
ಗುರಿ ಕೃಷ್ಣಕವಿ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ 1965
- 142 ವಿ. ಸಿ., ಶ್ರೀಪರಮಹಂಸರು : ಪುಟ-50.
- 143 ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಒಂದು ಸಮೀಕ್ಷೆ, ತ ಸಂ ಕವಿರಾಜರು ಪು. 180,
ಮೊದಲನೇ ಮುದ್ರಣ.
- 144 ಪರಿಶೀಲನೆ, ಈ ವಿ. ಎಸ್. ಕವಿರಾಜರು, ಕವಿರಾಜರ ವಿಕಿಪದಿ ಪುಟ-50,
1972, ಈ ಪಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಹಿತಿ, ಮೈಸೂರು.
- 145 ಎಂ.ಎ.ಎಸ್. ಪುಸ್ತಕಾಲಯ.
- 146 ಕವಿರಾಜರ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳು, ಸಂ. ಬಿಟಗುರಿ ಕೃಷ್ಣಕವಿ

- 147 ವಿವರಗಳಿಗೆ ನೋಡಿ, ಕವಿತೆ ಕರೀಂ ಪೀರಿಕೆ, ಶಾ. ಪ. ಚಕ್ರವರ್ತಿ, (1982) ಪ್ರ., ಕಾಳಿದಾಸ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಘ, ಬೆಂಗಳೂರು-40.
- 148 ಕವಿತೆಯಾದರು ಹಾಗೂ ಅವರ ಕೀರ್ತಿಗಳೂ, ಪ್ರ. vii-xix, 1965, ಪ್ರೀತಿನಿಲೆ ದಾಸರ 400ನೆ ಪರ್ವಾಂತಿ ಸಮಿತಿ, ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು. "ಇವರು ಧಾರವಾಡ ಚಿಬ್ಬಾ'ವಾಡ' ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕುರುಕೂಲರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ದೀನಪ್ಪ-ಅಬ್ಬಮ್ಮನ ಮಗಳಾಗಿ ಜನಿಸಿ 'ಕಿಮ್ಮಪ್ಪ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವಿರಾಜಿಸಿದರು. ಜೀವನಾವಧಿಯ ಕಾಲ, 1908-1909ರವರೆಗೆ. ಇದು ಈಗ ನಿಯೋಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಕವಿತೆಯಾದರ ಕಾಲ ಕ್ರಿ. ಶ. 1-488 ಎಂದಾಗಿದೆ".
- 149 ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಜೊಳುಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ 'ಸಾಲರಲ್ಪ' ಎಂಬ ಊರಿನ ದೊಡ್ಡ "ದೀನರೇವರು". ಅಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕುರುಬರ, ಇಲ್ಲಿಯ ಕುರುಬರನ್ನು ಹಾಲುಮೆಚ್ಚುವುದಕ್ಕೆ ತ್ತಾರೆ. ಕುರಿ, ಆಡು ಮೇಯಸುವುದು ಇವರಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಪದ್ಧತಿ.
- 150 ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಭದ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯ ಶಿರಾಲಿಹಿ-ಜಾಳುಕೆ, ವಿಶ್ವಮಾ ಪತೆ 47 ಕುಳಿ ಕೃತ ಸಂಪತ್ತರು.
- 151 ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ರಂ ಪ್ರೀ ಮಯಾಳಿ
- 152 ರಂ. ಪ್ರೀ. ಮಯಾಳಿ, ಕವನಿಧಿ, ಪ್ರಟ-41.
- 153 ವಿವರಗಳಿಗೆ ನೋಡಿ, ಕವಿತೆಯಾದರು ಭಕ್ತಿಗೀತೆಗಳು.
- 154 ಕರ್ನಾಟಕ ಪರಿವಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಆರ್. ಎಚ್. ಪಂಚಮುಖಿ
- 155 11ನೆ ಕವಿತೆಯಾದವುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿಗಾಗ.
- 156 ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣ, ಅಧಾರ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೂ ಕಾಲದ್ದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಈಗಿನ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ.
- 157 ಕಲಾವದ ಮೂಲಗಳನ್ನು ನೋಡಿ
ಮೆಲುವಾದ ವ ದ್ವಮತವನೆ ನಿರಿಸಿ ಜಾಗೆ :
ನಿರ್ದೇಶನದೊಂದಿಗೆ ಪರಿವಾಸದೊಂದಿಗೆ :
ಎಂಬ ಪಾದಾಂತರವೂ ಇದೆ.
- 158 ಆದೇ. ಪ್ರ. 171.
- 159 ಒಂದೇಯ ತಿಳಿಸುವಂತೆ, ಕುರುಬ ಜಾತಿಯವರಾದರು, 'ದೊಡ್ಡ' ಹೆಸರಿನೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ತಿರುಪತಿಮ ಪ್ರೀತಿಯಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಅಂಥ ಕುರುಬರಾದರು 'ವಾಸವು'ಗಳ ಆಗಿ ತಿರುಪತಿಗೆ ಮುಂದಿಷ್ಟೆ. ಕೊಂಡೋಯ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ನಡೆದು ಬಂದ ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿದೆ ಕವಿತೆಯಾದರೆ ಕಂದ ತಿರುಪತಿ ಪ್ರೀತಿಯಾದರ ಕನ್ನ. ಹಾಗೂ ಪ್ರೀತಿಯಾದರೆ ದಯವಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ದಾಸರಿಗೆ, 'ಕಿಮ್ಮಪ್ಪ'ದಂದೆ ಪದವಿರ್ದಲ್ಲ.

- 163 ಅದೇ, 153
- 161 ಕೃಷಿದಾಸರು ಕುರುಬ ಜನಾಂಗದವರಾದರು. ಪೈ. ಎಸ್. ಕೆ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ಅವರು ಕಾಗೆರೆರೆರು ಕೃಷಿ ಎಂಬ ಕುಮ್ಮ ಪ್ರಮುಖದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. (ದೀರ್ಘ ದೇವರು-ದೇರೆ : ವೀರ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪದ್ಯವು.)
- 162 Renaissance, ಜಾಗೃತಿಯ ಯುಗ ಅದೇ ಸುಮಾರಿನಲ್ಲಿ ಛಾರತನ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜಾಗೃತಿ, ಧರ್ಮ ಅಂದೇವರನ ಪದೆಯು.
- 163 ಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಕೃಷಿದಾಸರು ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳೂ, ಪು. vii
- 164 ಅದೇ, ಪು. 153.
- 165 ಇನ್ 'ಕೀರ್ತನೆ ಕೂಟ' ಎಂಬ ಈಗ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಆಗಿರುವ ದ್ಯಾಕುಮುದ್ರದ ಒಳ ಯಿರುವ ಕೀರ್ತನೆಯೂ, ಕೃಷಿದಾಸರವರ ಅಗತ್ಯವು ಎಂಬ ಪದ್ಯವಿತಿ. ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಒಳ ಬಂದ ಕೃಷಿ, ಮಂತ್ರೋಪದೇಶ ಕೀರ್ತನ, ಗುರುಗಳು "ಕುರುಬರೊಡನೆ ಮಂತ್ರ, ಕೋಟಿ ಮಂತ್ರ"ವೆಂದರಂತೆ. ಕೃಷಿ ಅದೇ ಪದ್ಯದ. ಅವರು ಯಾವನ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ್ದರೂ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕೋಟಿ ಎಂದು, ಕೇಳಿದವರನ್ನು ವ್ಯಾಸ ಬಂದಕ್ಕನ್ನು ಸೀಳಿ ಹಾಕಿತು.
- 166 ಡಾ|| ಜಿ. ಪದವರಾಜರಾವ್, ಕೃಷಿದಾಸರ ಜೀವನ ವಿಚಾರ, ಕುಣಿಕೆರ, 1952.
- 167 ಡಾ|| ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ, ಪರಿಶೀಲನೆ.
- 168 ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಛಾರತನ, ಆರ್. ಪುರುಷೋತ್ತಮ, ಪು 167
- 169 ಸಮಗ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅರಿವು ಪ್ರಕಾಶನರು.
- 170 ಅದೇ, ಪು 69.
- 171 ಪರಿಶೀಲನೆ, ಡಾ|| ಜಿ. ಎಸ್. ಎಸ್., ಪು.-96.
- 172 ಕೃಷಿದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು, ಪು. 108.
- 173 ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎಂಬ ಕುಟ್ಟದ ಪದ್ಯವಿತಿ - "ಕೃಷಿದಾಸರ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಾಸು, ಬೆಳೆಗಳ ಪದ ಎಂಬುದು ಅವರ 'ಕನ್ನಡ ಹಾಗೂ ಅಂಗವಿಶ್ವಾಸ', ಎಸ್. ಎಸ್. ಕಾರಣಾಥ, ಕುಣಿಕೆರ, ಪು. 193, ಕೃಷಿದಾಸರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಪನ್ಮೂಲ, ಬೆಂಗಳೂರು-10, 1992.
- 174 ಡಾ|| ಎಸ್. ಕೆ. ಬಕ್ಕಪ್ಪಗೌಡ, ಕೃಷಿದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಕಾವ್ಯ ಮೌಲ್ಯ, ಪು. 154 (ಕುಣಿಕೆರ), ಪು. ಕೃಷಿದಾಸರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಪನ್ಮೂಲ, ಬೆಂಗಳೂರು 10 (1992).
- 175 ಡಾ|| ಬಿ. ಪದವರಾಜರಾಯರ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಛಾರತನಲ್ಲಿ ಅವರು "ಮೃಗ ಕೀರ್ತನೆ ಒಟ್ಟಾರೆಯಾದ. ಅವರಿ, ಮೇಕರ್ದರೂ ಅವರು ತಾವು ಮರೆಯದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಇದೇವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ"ಎಂದರು (ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ 81).

- 176 ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತೆಯ ಒಂದೇ ಪ್ರತಿಯು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ ದೇವಗಿರಿ
"ಈ ಕೃತಿ...ಮೇಲ್ಕರ್ಗದ ವಿದ್ಯಾವಂತರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಂತೆಯೇ ಒಂದೇ
ಚಿತ್ರಪ್ರತಿ ದೊರೆತಿರುವುದು ಎಂಬ ದಾಖಲೆ ದಾಖಲೆಮೂರ್ತಿಯವರ ಕಾಲಕ್ಕೆ
ಸಂಬಂಧಿಸಿರುತ್ತದೆ. (ಕವಿತೆಗಳು, ಪು. 95 ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಗಳ
ಅಡಿಪತ್ರಗಳು)
- 177 ಮೋಹನದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು ಸಂ. ಸುಬೋಧ ರಾಮರಾವ್, 1929 (ಮೊದಲ
ಮುದ್ರಣ) "ವಿಜಯರಾಯರ ಪಾದ ಭಜಿಸಿದವರಿಗಿಂತಲೂ ವಿಜಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ
ಸಂದೇಹವಾಗಿಲ್ಲ! ಪಂ||...ಒಂದೇ ಭೃಗುಮುನಿಗಳೇ ಸರ್ವೋಚ್ಚ ವೈಕುಂಠ ಸಿದ್ಧವೆಂದರು
ಹಿಂದೂ ಇವರು."
- 178 ಸುಬೋಧ, ಪು.-83.
- 179 ಸುಬೋಧ, ಪು.-148 'ಕಪ್ಪಮಾನ್ಯಾಂಕನ' ಮದ್ದುರು ತಪ್ಪು ಮದ್ದು ಅಥವಾ
ಮೊದಲ ಗುರುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತಂತ್ರ ಚಿತ್ರಾಂಕ ಮುದ್ರೆ.
- 180 ಅದೇ, ಪು.-311
ಅಂಬಾಧೀಶ್ವರ ಎಂದರೆ ಅಶಾಂತಾಭಿಮಾನದೇವತೆ ಗಣಪತಿ ಪ್ರಮೇಯ ತಪ್ಪು.
ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧ-ಬಾರುದೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗಣಪತಿಯ ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ಜಲದಡ್ಡು
ಕೂಡಾ ಬಂದಿರಬೇಕು.
- 181 ಇದನ್ನೇ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಒಪ್ಪಿದಾರೆ.
- 182 ಅಶಾಂತಾಧೀಶ್ವರ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರು ತಪ್ಪುಮದ್ದು ಇದೇ ಹೆಸರಿನ
ಪ್ರತಿರೂಪ ಇದೆ.
- 183 'ತಪ್ಪ ಸುಮಾರಿಗಳು', ಪ್ರೀತ್ಯಭೂಷಣ, ವ್ಯಾಸರಾಯನಕೆರೆ, ತುಮಕೂರು-1984
ಪು: xiv
- 184 600 ಪ್ರತಿಯು ದೊರೆತಿರುವುದು ದಾಖ. ಕೆ. ಎಂ. ಕೆ. ಅವರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ
ಜಗನ್ನಾಥರಾಯರು. 1982, ಪು. 814.
- 185 ತಪ್ಪ ಸುಮಾರಿ. ಭೂವರ್ಣನ, ಪು. 44.
- 186 ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುವಿನ ಮತ : ಗಣಪತಿ ಗುಂಡಿಗೆ ಅಶಾಂತ ಅಪ್ಪವಣಿ
ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರಿಟ್ಟರೂ ಪುಷ್ಪ ಮೋಡಾ
ಬ್ರಹ್ಮ ಧೂಪ, ಮಹಾದೀಪ, ರುದ್ರಮೋಗರ ಪ
ಯಥಾವೇ ಮೋಡಾ :
ಗಣಪತಿರಲಿಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಮೋಡಾ

ಎಂಬ ಮನೆಗೆ ಗೆದ್ದ ಜಾಹ್ನ. ಇಲ್ಲಿ ಪರಿವಾಸರು ಮನೆಮಾತರ ಭಾವನೆಯೇ ಪರಿಣಿತ
ಲಂಕಿರುವ ರಚನೆ ಮಾಡಿದಾರೆಯೇ ಭಾವನೆ ಎಂದರೆ, ಸ್ವಂತಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ.

187 ಸ್ವಪ್ನಪದ : ಮುದ್ರಿತವಾದ ರಚನೆಗಳು ಅವು :

ಮನೆಗೆ ಪರಿವಾಸರು ಪದವಿ

ಮನೆಗೆ ಪರಿವಾಸರು ಪದವಿ

ಮನೆಗೆ ಪರಿವಾಸರು ಪದವಿ ಭಾವನೆಯೇ ಪರಿವಾಸರು

188 ಪ್ರಮುಖವಾದವು ಸ್ವಪ್ನಗಳು ಪದ.-591.

189 ಪ್ರಮುಖವಾದವು ಪರಿವಾಸರು, ಪರಿವಾಸರು ಪರಿವಾಸರು, ಪರಿವಾಸರು-18, ಪದ. 2-5.

ಅಧ್ಯಾಯ ಐದು

ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ

ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ

ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ, ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತೆ, ಹರಿಪಾರಮ್ಯ, ಮಧ್ವಮತ-ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಪ್ರಕಾರ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಒಳಗೊಂಡ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಬಂದ ಬಗೆ, ವಿಶಿಷ್ಟ ಅವಧ್ವ. ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಸುಮಾರು 14ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ) ಭಾರತದ ವಿವಿಧೆಡೆ, ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯ ವಿವಿಧ ಪಂಥ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರಕರು, ಅಂದೋಲನ ಭಕ್ತಿ ಪಂಥ ಪ್ರಚಲಿತ ಆಗಿದ್ದವು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿದ ವಲ್ಲಭ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಅಸ್ಸಾದಿನ ಶಂಕರದೇವರ ಭಕ್ತಿಪಂಥ, ಬಂಗಾಲದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಚೈತನ್ಯ, ಕಬೀರನ ರಾವಣ ನಂದಪಂಥ, ವಿಕನಾಥ-ಜ್ಞಾನೇಶ್ವರರ ಹರಿಭಕ್ತಿಪ್ರಸಾರ, ಗಂಜರಾತ್‌ನ ನರಸಿಂಹತಾ, ರಾಜಸ್ಥಾನದ ಮಿರಾ, ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೭ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದಲೇ ಹೆಚ್ಚಿ ಜನತೆ ಯನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದ್ದ ಅಲ್ಪಾರರ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಮುಖಗಳು ಇವಲ್ಲವನ್ನು ಅಂದೋಲನದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅವಲೋಕಿಸಿದಾಗ, ಕಾಣಿಸುವುದು ಹರಿದಾಸರ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಪದ್ಧತಿ ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಯಿತು, ಅದೇ ಒಂದು ಪಂಥ ಅಯಿತೆಂಬುದು ವಿಚಾರಯೋಗ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಅಲ್ಪಾರರ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ-ಭಕ್ತಿ, ಸಮನ್ವಯತೆ ಸಾಧಿಸಿರುವ ದಿವ್ಯಪ್ರಬಂಧ ಸಾಹಿತ್ಯ,¹ "ತತ್ಸದ್ಗುತ್ಯ ಭೃತ್ಯ ಪರಿಚಾರಿಕ ಭೃತ್ಯಬೃತ್ಯಭೃತ್ಯಸ್ಯ ಭೃತ್ಯ ಇತಿಮಾಸ್ತುರಲೋಕನಾಥ"² ಎಂಬ ಭೃತ್ಯಭಾವ,³ "ನಾಥೇಣ ಪುರುಷೋತ್ತಮೇತಿ ಜಗತ್ಪಾ—" ಎಂಬ ಹಾಗೂ "ನಾವಿವ್ಯಾಃ ಪೃಥಿವೀಪತಿಃ"⁴ ಎಂಬ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಭಾವ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿದಾಯಿಯಾಯಿತಲ್ಲದೆ, ಆನಂದತೀರ್ಥರ ಮದ್ವ ಮತಕ್ಕದ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮ ಪ್ರತಿಪಾದನ, ದಾಸಪರಂಪರೆಯ ಭಕ್ತಿಗೆ ದೃಢತೆ ನೀಡಿತು. ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿವೇಚಿಸಿದ್ದೇವೆ ಹಾಗೂ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹರಿದಾಸರ ಭಕ್ತಿವೈವಿಧ್ಯವನ್ನೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸಲಿದ್ದೇವೆ. ಆದರಿಂದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಭಕ್ತಿಯ ಕುರಿತಾದ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಹರಿದಾಸ-ಭಕ್ತಿ ಎರಡು ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ವಿವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಆನಂದ ತೀರ್ಥರ ಪ್ರಕಾರ, ಮಹಾತ್ಮ್ಯೆ ಚ್ಚಾನ, ದೃಢವಾದ ಸರ್ವತೋಽಧಿಕ ಸ್ನೇಹ ಇವು ಭಕ್ತಿಯ ಅಗತ್ಯ ಅಂಶಗಳು. ಇದನ್ನೇ ಆನಂದತೀರ್ಥರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ತಮ್ಮದೆ ಆದ ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ವಲ್ಲಭಾಚಾರ್ಯರು (೧೬ನೇ ಶತಮಾನ) ತಮ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಹರಿಸುತ್ತಾರೆ :

ಮಹಾತ್ಮ್ಯೋಽಪೂರ್ವಸ್ಯ, ಶುದ್ಧಃ ಸರ್ವತೋಧಿಕ

ಸ್ನೇಹೋ ಭಕ್ತಿರಿತಿ ಪೋತ್ತ, ಸ್ತಯೋ ಮುಕ್ತಿರ್ನ ಚಾನ್ಯಥಾ ||

ಈ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಸ್ಥಿರಸ್ಥೂರ್ತಿಯಾಯಿತು. ಅಂತಹ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ ಅಂಶ.

ಹರಿದಾಸ ಪಂಥ, ಕರ್ವಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ, ಬೆಳೆದದ್ದು ವಿಶಾಲವಾದ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ಅಂತಿಮ ಭಟ್ಟವನ್ನೆಬ್ಬಹುದು.³ ಭಗವಂತನನ್ನು ನಂಬಿ ನಡೆಯುವ ಧರ್ಮವೇ ಭಗವಂತನ ಧರ್ಮ. ಆ ಭಗವಂತ ಧರ್ಮದ ವಿಷವಾದ ತತ್ತ್ವ ಅದಕ್ಕೆ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಖಚಿತ ಎಂದು, ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದವರು ವಂಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರು. ವ್ಯಾಪಕವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಬೇಕಾದರೆ, ಭಾಗವತಧರ್ಮ, ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ಎರಡೂ ಒಂದೇ. ಗೀತೆ ಭಾಗವತಧರ್ಮದ ಒಂದು ಆಧಾರ ಗ್ರಂಥ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ವಿರೋಲನ ಭಕ್ತರಾದ ತುಕಾರಾಂ, ಹ್ಯಾನೇಶ್ವರ ಗೀತೆಯಿಂದ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಪಡೆದು ಭಾಗವತಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಪುನಶ್ಚೇತನ ವಿತ್ತರು. "ವಾಸುದೇವ! ಸರ್ವದಾಹಿತ", "ಯೋಶ್ವನ್ನದೇವತಾಸಕ್ತ ಯದಂಶ್ಚತ್ಯ ದೃಢವೃತ್ತಾ" "ಅಂತವಕ್ತು ಫಲಂತೇಪಾಂ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗೀತೆಯ ವಾಕ್ಯಗಳು ವಾಸುದೇವನ ಮಹತಿ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವಂಥವು. ಭಾಗವತ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವೇದಲ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿತ್ತವರು ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜರು. ತಮ್ಮ "ವೇದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ"ದಲ್ಲಿ ಅವರು ಒಂದು ಹೊಸ ಪಂಥ ವನ್ನೇ ತೋರಿದ್ದಾರೆ. ರಾಮಾನುಜರ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿನ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಆಧಾರ ಪರಿಹರಿಸಿ, ಅವರ ಹರಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನವೊಂದಿಗೆ ದೃಢವಾಗಿ ವೈದಿಕಧರ್ಮದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವರು, ಹಾಗೂ ನಾರಾಯಣನೇ ಪರದೈವವೆಂದು ಘೋಷಿಸಿದ ಶ್ರೀಯಸ್ಸು ವಂಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರು. ಜಗದೀಶ್ವರನ ಮಹಾತ್ಮ ಜ್ಞಾನ ಅರ್ಥ ಆಗಬೇಕಾದರೆ, ಅವನ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ದೃಢ ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದೇ ಇರಬೇಕು. ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಭಕ್ತಿಗೆ ದೃಢ ಅರ್ಥವೇ ಇರದು. "ವೇದಾಪಮೋಕಂ ಪುರುಷಮುಪಾಸ್ಮಹಂ" ಎಂಬ ಪುರುಷಸೂಕ್ತದ ಮಾತೂ ಅದೇ ಅರ್ಥ ತರುವಂತಹದ್ದು. ಇದೇ ವಂಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಭಕ್ತಿಶೂರಿತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ.

"ಮಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನ ಭೂವಾಳ ಸುದೃಢ ಸ್ವೇಷ".

ಹರಿದಾಸರು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದು ಇದನ್ನೇ. ಅವರಿಗೆ ಭಾಗವತ ಗೀತೆ, ಮಹಂತಾದ ವೈದಿಕವಾದ್ಯವೆ ಆಧಾರ ಆದರೂ ಲೋಕಾನುಭವ, ಸಮಾಜದ ಬದುಕು ಸಂಪರ್ಕ ಮಾಧ್ಯಮ. ಹಾಗೂ ಪ್ರಸಾರ ಸಾಧನ ಆದವು. ಹರಿದಾಸರೊಳಗಿನ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಶಾಸನ ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಭಾರತಾದ್ಯಂತ ಸಂಚರಿಸಿ ತಾವು ಕಂಡಂಥವಿವಿಧ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದೇವದೇವತೆಗಳ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿದೆ ಇಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ತಿರುಳಿನ ಧರ್ಮ ಸಮನ್ವಯತೆಯ ಅವರನುಸರಿಸಿದ್ದು. ಈ ದಿನ ಯೆಲ್ಲ ಪುರಂದರದಾಸರುತೂ ಎಲ್ಲ ಹರಿದಾಸರನ್ನೇ ಮೀರಿಸುವರೇವೆಂದು ಅನಿಸಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತಿ, ಕನಕದಾಸರ ಭಾಗವತ ಸಮನ್ವಯ ದೃಷ್ಟಿ, ವಾದಿರಾಜ ತೀರ್ಥರ ಅಪ್ಪ ಭಕ್ತಿ ಅಂತರ ಬಂದ ವಿಷಯದಾಸಾದ್ಯರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿನ

ಅಜಾಯಿಕ ನಿಷ್ಠೆ, ತಾತ್ವಿಕ ನಿಷ್ಠೆ, ಮತದ ದೃಢ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ವಿಶ್ವವೂ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವ. ಇದಲ್ಲದೆ ಮಂದೈವಂತಾನಂದನೊಳಗಲ್ಲದ ಪರಿದಾಸ ರಸ್ತೆಯೂ ಕಾಣುವ 'ಏಕದೇವೋಪಾಸನೆ'ಯೂ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಪರಿದಾಸರು, ಅಪರಂಜಿದ ಧರ್ಮವೆಂಬ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಯುತ್ತದೆ. ಪರಿದಾಸರ ಪರಂಪರೆ ಬೆಳೆದ ಸಂಪ್ರದಾಯವೇ ಪರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಅದೇ ಒಂದು ಪಂಥ. ಅದರಲ್ಲಿ ರೀತಿ ನೀತಿ ನಿಬಂಧನೆ ನಿಯಮ ಉಂಟು. ಹಾಗಾದರೆ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಎಂದರೇನು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ನಮಗೆ ಬಾರದಿರದು. ಪದ್ಧತಿ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಎಂದೇ ಕರೆಯದರ ಅರ್ಥ ವೇನು ? ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯತೆ, ವೈಯಕ್ತಿಕ, ಪರಂಪರಾಸಂಗತವೆ, ಎಂಬೆಲ್ಲ ಭಾವನೆ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. 'ಏಕದೇವ ಪರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ' ಅರಂಭ, ಇನ್ನೊಂದು ಅಂದೋಲನ ಅದ ವಚನ ಚಳವಳಿಯ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಆಯಿತು. ವಚನ ಚಳವಳಿಯ ಸ್ವರೂಪ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಎಲ್ಲ ಏಕೇ ಇರಲಿ ಅದರ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನ ವೆಂಬುದು, ಸುಖದಿಹ. ಅಲ್ಲಿ ಅಲೆಯೆದ್ದು ಪರಿಸರಿಸಿ ಶೈವ ಭಕ್ತಿ ನಿಷ್ಠೆ ವೈದಿಕ ವಾದ್ಯಯ ನಿರಾಕರಣ, ಎಲ್ಲ ಗಲಿಬಲಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದಾಗ ಮತ್ತೆ ಎಲ್ಲ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಹಾಗೂ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ತ್ವಂತ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲೆಂದು ಎದ್ದು ಒಂದು ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನ ಪರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ : ಸಂಪ್ರದಾಯವೆ ಅಂದೋಲನವಾದ ಪರಿದಾಸಗಳ ಬೇರೇ ನಡೆದಿದೆ.

ಸಂಪ್ರದಾಯ ಅಥವಾ ಪದ್ಧತಿ ಎಂದರೆ ಏನೊಂದುನ್ನು ಗಮನಿಸೋಣ. ಇದಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸಂವಾದಿ ಪದ "Custom" ಎಂಬುದು. ಇದನ್ನು ಕುರಿತು ಅನೇಕ ನಿರೂಪಣೆಗಳಿವೆ. ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನ, ವೇದಾಂತ ಮತಶಾಸ್ತ್ರ, ಹೀಗೆ ವಿವಿಧ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ನಿಟ್ಟಿನ ನಿರೂಪಣೆಗಳಿವೆಯಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಬೇಕಾದುದು ತಾತ್ವಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥ ಮಾತ್ರ.

ಮತ-ನೀತಿ ಕುರಿತ ವಿಶ್ವಕೋಶ (Encyclopaedia of Religion and Ethics) ಪ್ರಕಾರ, ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅಂಶಗಳಿವು :

ಅದೊಂದು ಶಾಖಾಗಾಯಿಕ ಉದ್ಯಮಿ ಬೆಳೆದ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ; ಒಂದು ಪಂಗಡ ಅಥವಾ ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವಂಥದು.

ಸಂಪ್ರದಾಯ ಪದ್ಧತಿಗೂ ಅಭ್ಯಾಸ-ಒಳಗೆ ಎರಡೊಂದಿಗೆ ನಿಕಟ ನಂಟಿದೆ.*

ಪದ್ಧತಿ : ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸಮಾಜದ ಅನವರತ ಅಗತ್ಯಗಳ, ಬೇಡಿಕೆ, ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುತ್ತದೆ—ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದ ಬದುಕಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬದಲಾವಣೆ ಅಥವಾ ಬದುಕಿನ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಮೌಲ್ಯಗಳು ಬದಲಾದಂತೆ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುವುದಿರುತ್ತದೆ.*

ಹಿಂದೂ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಪದ್ಧತಿ : ಎಂದರೆ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅರ್ಥ-ಅಪಾರ, ಮತೀಯ ಅಪಾರ, ಹಾಗೆಯೇ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ (ವೇದಾಂತ)ದ ವಿಶ್ವಕೋಶದಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯ : ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

“ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಬಹುದು.”⁷ | ಅದೊಂದು ಪ್ರತಿ (ನೀತಿ, ನಿಯಮ, ನಿಬಂಧನೆ) ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಗುರಿಗಾಗಿ / ಸಮೂಹದ ಅನುಮೋದಿಸಿ ಅಡರಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ಆ ಸಮೂಹದಾಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೂ ಕೆಲವರಂತೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅಂಗೀಕಾರದ ಮಂಡ್ರಿಯೊತ್ತುತ್ತದೆ.”

ಸಂಪ್ರದಾಯ : ಪದ್ಧತಿಗಳು ಒಂದು ಗುರಿಗಾಗಿ, ಒಂದು ಬಾಧ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಅದೇ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಆ ಗುರಿಗಾಗಿ ಅದರ್ಶ, ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ. ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಒಂದು ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

‘ಈ ನಿರೂಪಣೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಸಮುದಾಯ, ಬಾ, ಗುಂಪಿಗೆ ಸೀಮಿತ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. (ದೇಶ ವೈಯ, ರಾಷ್ಟ್ರ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಾದರೂ ಸರಿಯೆ), ಅದು ಪರಂಪರಾಗತ ಆಗಿ ಬಿಳಿದು ಒಂದು ಮಂಥನ. ಅದನ್ನು ಆಯಾ ಬಾಧವರೂ ಮಾತ್ರವೇ ತಾವು ಬದ್ಧ ಅದ ರೀತಿ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ, ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ, ಇಲ್ಲಿ ನೀತಿ ಎಂದರೆ, ಪರಂಪರಾ ಪದ್ಧತಿ ಸಹಿಷ್ಣು ಮನೋಭಾವ. ಒಟ್ಟಾರೆ, ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಪದ್ಧತಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಬಾ / ಪಂಗಡ / ಸಮೂಹದಿಂದ ಆರಂಭಗೊಂಡು, ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಜ ಅಂಗೀಕಾರದ ಮಂಡ್ರಿ ಮೂಡಿತು ಅದು ಸ್ಥಿರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಪರಂಪರಾನಾಗತ ಮಂಡ್ರಿಯೊತ್ತುತ್ತದೆ.

ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಹೀಗೆಯೇ, ಆನಂದತೀರ್ಥರಿಂದ ಆರಂಭ ದ್ವೈತ ತತ್ವ, ಮಂಥನ, ಆಚಾರ್ಯತ್ವ, ಧರ್ಮಗ್ರಂಥ, ಹರಿಪಾರಮ್ಯ, ಪ್ರತಿವಿಧಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವಿದ್ಯಾವಂತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥ ಆಗುವ ಗೀರ್ವಾಣ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಗೊಂಡು, ಅದ್ವೈತದ ಜಟಿಲತೆ ಅನುಸರಿಸುವುದಾಗ, ಶ್ರೀ ಪಾದರಾಜರಂಥ ಸಂಧಾರಣಾ ಮನೋಭಾವ ತಳೆದು, ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೂ ಅರ್ಥ ಆಗಲು, ತಮ್ಮೊಡನೆ, ಅವನನ್ನೂ ಒಯ್ಯಬೇಕೆಂಬ ವಿಶಾಲ ಮನೋಭಾವನೆ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲರ ಆಕರ್ಷಿಸುವ ವ್ಯಾಪ್ತ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಬರಲೆಂಬ ಆಲೋಚನೆ, ಹಾಗೂ ಪೂಜಾ ಸಮ ದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿಯುವಂತಹ ಸ್ತುತಿ, ಸ್ತೋತ್ರ, ಕೀರ್ತನೆ ಇರ. ಆರಂಭಿಸಿದ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಅದೇ ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಪಂಥ ಪರಂಪರಾನಾಗತವಾಗಿ ಕಡಪರೂಪ ಮಂಡ್ರಿಯೊತ್ತುತ್ತದೆ.

ಹರಿದಾಸರೇ ಒಂದು ಸಂಘಟಿತ ಶಕ್ತಿ, ಹಾಗೆಯೇ, ವ್ಯಾಸರಾಯರಂಥ ಐ ಹೀಲರು ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿಗಳು ಸಮಾಜದ ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಧಾರ ತರಲೆಳಸಿ, ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವರಾದರೂ ಕಾಲದಿಂದ ಇಲ್ಲಿನವರೆಗೆ ಮಂಡ್ರಿಯು ಬಂದಿರುವ, ಅಂಚೂ ಇದ್ದು ಇಂದೂ ಇ ಕುಪಕಿಗಳಿಂದ ಸಂಧಾರಣೆ ಗೊಂಡು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಆಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಇತಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಸಂಗತಿಯೇ ಆಗಿದೆ.

ಹರಿದಾಸರ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕುರಿತ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪಂಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದೆ:

- 1) ಹರಿದಾಸ ಪದದ ಲಕ್ಷಣ
- 2) ಹರಿದಾಸನ ಆರ್ಹತೆಗಳು, ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ, ಇತ್ಯಾದಿ
- 3) ಹರಿದಾಸ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ದೃಷ್ಟಿ ಸೃಷ್ಟಿ
- 4) ಸಂಪ್ರದಾಯಶಿಲತೆ

ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಜಗತ್ತಿಗೆ ನೀಡಿದ್ದು, ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಾಧನ ಸ್ವಭಾವದ ಸಾತ್ವಿಕರವೇಶರನ್ನು. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೃಪೆ, ಒಲವಿಗಾಗಿ ಹೋರಿ, ಹಂಬಲಿಸಿ, ಹಲಂಬಿದವರನ್ನು. ಒಂದು ನಿಜವೆ. ಅದರ (ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯ) ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಬಹುತೇಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ; ಆದರೆ ಅದೊಂದು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ವರ್ಗಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿತು; ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡು ಬೇದವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರ ಹೃದಯಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿತು. ಹರಿದಾಸರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅನುಭವ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯದು; ಸ್ವಾನುಭವ, ಅನುಭವ, ಅಪ್ಪಾನುಭವ, ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, ಹಾಗೂ ಆಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನ.

"ಭಗವಂತನಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ದಾಸರೇ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸಕೂಟ ಅನಾದಿ. ಧರ್ಮವೆಂಬುದು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಂತರ್ಭೂತ ಮಾನವಗುಣ. ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಮೋದಕರೂ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮವೆಂಬುದು ಪ್ರಚೋದಕವಾಗಿದೆಯು ಒಳ್ಳೆಯದು. ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕಾಲಾಬಾಧಿತವಾದ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಹರಿದಾಸರ ಭಾಗವತಧರ್ಮ" ಎಂಬ ಮಾತು ಈ ದೆಸೆಯಲ್ಲಿ ಮಾನ್ಯವಾಗುವಂಥದು. ಹರಿ-ನಾರಾಯಣ-ಈತ ನಿತ್ಯನಾದ ವನು; ಹಾಗೆಯೇ ಹೇವಾತ್ಮರೂ ಕೂಡ. ಆದರೆ, ಈತ-ದಾಸರು ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವವರೇ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆ, ಆರಿಯಿಂದಲೇ ಬಂದುದು. ದ್ವೈತವಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಭವ ದಾಸಿ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ದೇವಿ. "ಅಂಭೋಸೂಕ್ತ" ವೆಂಬ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೇ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ, ತಾನು ಪರಮಾತ್ಮನ ದಾಸಿಯೆಂದೂ. ಆನಂತರ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯು, ಸರಸ್ವತಿ, ಭಾರತಿ, ಶೇಷ, ಗರಂದ, ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಹರಿದಾಸ ಪದ ಎರಡು ಪದಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಸಮಂಜಸ್ಯವು, ಹರಿ-ದಾಸ ಎಂಬೆರಡು ಪದ ಸೇರಿ ಅದನ್ನು. ಹರಿಯದಾಸ, ಹರಿದಾಸ ಅಥವಾ ತಿರುಗುವರಾಗ, ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಓದಿದರೆ, ಸದಾ, ಹರಿಯ ದಾಸನೆಂದೂ ಅರ್ಥಆಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯಲ್ಲೇ ಆಪರಿವಿಷ್ಟವಾದ, ದೈರ್ಘವಾದ ನಚ್ಚಿಗೆ, ಭಕ್ತಿ ಇರುವಾತ. ಆದಕೊಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ತೇಯ್ದುಕೊಂಡಾತ. ಈ ತೆರನಾದ ಹರಿದಾಸ ತನ್ನ ಒಲಂಬೆಯು ದೈವನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿ, ಅವನ ಇತರ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಕುರಿತು, ಹಾಗೂ ತನ್ನ ವಿಶಾಲ ಭಕ್ತಿ ಮನೋಭಾವ ದಿಂದ ಇತರ ದೇವದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ, ರಚಿಸಿರುವ ಕೃತಿಗಳೇ ದೇವರಸಾಮಗಳು.

ದೇವರ ನಾಮ ಸಂಕೀರ್ತನೆ. ಇದು ಹರಿದಾಸರ ಬೇವಾಳ ; ಇವ್ಯಸ್ಕೂರ್ತಿ
 “ನೀನ್ಯಾಕೊ ನಿನ್ನ ಹಂಗ್ಯಾಕೊ, ನಿನ್ನ ನಾಮದ ಬಲವೊಂದಿದ್ದರೆ ಸಾಕೋ”
 ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರು, ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮಾಧಿಸಿದದ್ದು, ನಾಮ ಬಲದಿಂದಲೇ.
 ಹರಿದಾಸರಂಥ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಅಗಿಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದಂ ಆಯ
 ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು. ಅಂಥ ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿಹಂಗಮ ನೋಟ
 ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದಾದ ಕಾರಣ, ಇಲ್ಲಿ ಇ
 ಕೊಂಡಿಲ್ಲ.

ಹರಿದಾಸರಿಗೂ ಪಂಥರಾಷ್ಟ್ರದ ವಾಂಛಾರಂಗ ವಿರಲಿಗೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ನ
 ಆಗ ವಾಂಛಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂತರಿಗೂ ಇದೇ ಮುಖ್ಯ ಭಕ್ತಿ ಕೇಂದ್ರ. ಪುಂಡರೀಕಂ
 ದಾಸ-ಸಂತರನ್ನು ಬೆಸೆವ ಕೊಂಡಿ. ಎರಡು “ಕಾಣಡಿ”ಯೇ ಆಗಿದ್ದು. ಅಂದರೆ,
 ವಂಥರಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಸೇರಿತ್ತು. ಕನ್ನಡ ಭಕ್ತರ ಮನದ ಮೇಲೆ ವಿರಲನ ಪ್ರ
 ಗಾಢವಾಗಿತ್ತೆನ್ನಲು, ಹರಿದಾಸರೆಲ್ಲರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ವಿರಲನವರೆ
 ಗಳೇ ನಿರ್ದೇಶನ. ಆಗಿನ ವಾಂಛಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನೇಶ್ವರ (ಜ್ಞಾನದೇವ) “ಕಾ
 ಹೋ ಎರಲಂ ಕರ್ನಾಟಕೂ ತಾನೇ ಮಂಜಲಾ ವಿಲಾಸಂಧು”-ಕರ್ನಾಟಕ ದ
 ವಿರಲನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಆಕರ್ಷಿಸಿಕೊಂಡೆಂಬಿತ್ತು. ಎಂದೂ ತಿ
 ವ್ಯದರ್ಮ ಗಮನಿಸಿದರೆ, ವಿರಲನ ಭಕ್ತಿ ಎಷ್ಟು ಗಾಢವಿದ್ದಿತು, ಕರ್ನಾಟಕದವರೊ
 ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಆಮೇಲೆ ಬರಬರುತ್ತ ವಿರಲ ವಾಂಛಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂತರ ಕೈಲಿ
 ಹಾಕಿಕೊಂಡ. ರಾಷ್ಟ್ರದೈವವೇ ಆದನೆಂಬುದೂ ಇತಿಹಾಸದ ಮಾತೇ ಆಗಿದೆ. ಹರಿ
 ರಲ್ಲರಿಗೂ ವಿರಲನ ಸ್ಕೂರ್ತಿ, ತಿರುಪತಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನೆ ಪರದೈವ ! ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದ
 ಹೀಗೆ ವಿರಲೋಪಾಸಕ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತು.

ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬ
 ವ್ಯವಂಜಿ ಪ್ರವರ್ತಕರು ಮಂಗಳಬಾಗಿಲಿನ ಶ್ರೀ ವಾದರಾಜರೆಂದು ಮೊದಲೆ ಸೂಚಿ
 ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಅದ್ವೈತ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದಂತೆಯೇ ದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯಂ
 ಮೂಲ ಪುರುಷರಾದರು. ಹೀಗಿದ್ದರೂ, ಪುರಂದರದಾಸರು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಯೊಂದ
 ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಕಾರ, ವಾಯಂದೇವರ ಇನ್ನೊಂದು ಅವತಾರರಾದ ಶ್ರೀ ಪಂ
 ಚಾಯರ್ ಮೊದಲ ಹರಿದಾಸರೆಂಬಿರಬೇಕು. (ಹನು ಮಂ, ಭೀಮಂ, ಮಧ್ವ-ಈ ಅವ
 ತಾರರು ಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಮಧ್ವಮತಾನಂದಯೋಗಿಗಳೂ ಸ್ವ
 ವ್ಯವಂಜಿ) ಕೃತಿಯ ಪಾದ, ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆ, ಹರಿದಾಸಕೂಟ, ಪ್ರಚಲಿತ ಆದ
 ಬಗ್ಗೆಯೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

(ಅಂಗಾಭೋಗ)

ಶ್ರೀಪತಿಯ ಪಾಠಕವೂಲಿ ಅಂಜು ಅನಂದನು :

ಅನುಮಾನವೆಷ್ಟರೇ ಸುಖದಿಗಳು
ದೂರವಾಗಲಿ ಹಿಪ್ಪರೇ ಪರತೀರ್ಥರು
ಪರತೀರ್ಥರ ಹಿಪ್ಪರೇ ಸತ್ಯಪ್ರಜ್ಞರು
ಸತ್ಯಪ್ರಜ್ಞರ ಹಿಪ್ಪರೇ ಪ್ರಾಜ್ಞತೀರ್ಥರು
ಪ್ರಾಜ್ಞತೀರ್ಥರ ಹಿಪ್ಪರೇ ಅಹಿತ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರು
ಅಹಿತ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರ ಕರಸಂಪಾತರೇ ಮಹಾಭಾವ್ಯಕಾರರು
ಮಹಾಭಾವ್ಯಕಾರರೇ ಗುರು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಸರು ೩

ಗುರುಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಸವೆತಿ ನಮ್ಮ ಪುರಂದರವಿರಲಿ ದಾಸರಿಗೆ ನಮೋ
ನಮಃ. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಪುರಂದರರ ಸಮಕಾಲೀನರಾದ ಶ್ರೀ ಗುರುಮದ್ವಾಸತಿ ವಿಠಲರು
ರಚಿಸಿದ ಇನ್ನೊಂದು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ (ಉಗಾಭೋಗ) ಪುರಂದರರ ಹಾಗೂ ಅವರ ಗುರು
ವರದಾದ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ.

ಪರಧ್ರುವನ ಅವತಾರ ಶ್ರೀ ಪಾದರಾಜರು^೩
ಸುರಂಗದಿಲನಿ ಉಪಾಸಕರು
ತರಳ ಪ್ರಪ್ತಾದನೆ ಜನಿಸಿದ ಶೇಷಾಂಶ
ಗುರುವ್ಯಾಸರೆ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣರ ಉಪಾಸಕರು
ಸುರಮುನಿ ಅವತಾರ ಪಾರುಪಿ
ಸುರಪುರಂದರ ವಿರಲನುಪಾಸಕರು
ಧಾರೆಯೊಳು ಮೂವರಿಗೆ ಪರಂದ ಪರರಿಗೆ
ನರತಪ್ಪದು ಕಾಣೋ ಗುರು ಮಧ್ವವತಿ ವಿರಲ

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವತಾರಾಂಶ ಸ್ವರೂಪರಾದ ಮೂವರನ್ನೂ ವೆಂಕಟೇಂದ್ರವದಿಗೆ ನರತ
ವ್ಯಾಸ, ಮಂಡಿತವೆಂಬ ಭೋಷ, ಗುರುಮಧ್ವವತಿಯು ಭಾವನೆಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ ಸೂಚಿಸಂ
ತ್ತದೆ. ಈ ಉಗಾಭೋಗ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯ ಮೊದಲ ಹಂತದ ಆಚಾರ್ಯರು
ಯಾದ ಅವತಾರಾಂಶ ಸಂಭೂತರೆನ್ನಲು ತಿಳಿಸಿದಂಥದ್ದಾಗಿದ್ದು ಅವರ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಗೂ,
ದ್ವ್ಯೋತಕವಾಗಿದೆ. ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಬೆಳೆದುಬಂದದ್ದರ ಪೆಚ್ಚಿ ಗುರುತುಗಳುಂ
ದೊರೆಯಲು ಇವು ನೆರವೀಯುತ್ತವೆ. ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯನ್ನೂ ಇವು ತಿಳಿಸುವುವ
ವಿನಃ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿಯುವಲ್ಲಿ ನಾವು ಬಹುಪಾಲು ಗ್ರಂಥ ಹಾಗೂ ಹರಿ
ದಾಸರ ಕೃತಿಗಳನ್ನೆ ಅಶ್ರಯಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನಾದಿ ಎಂಬ ಅಗಲಿ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಅದರ
ಮೂಲ, ಎಂದಿನಿಂದ ಉಗಮ ಆಯಿತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಖಚಿತ ದಿವ್ಯಾಂಶ, ಕಾಲ ತಿಳಿಯಂ
ದಾದರೂ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮವನ್ನೂ ನಿರ್ಧರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಈ ಸಂಪ್ರ

ದಾಯ: ಆರಂಭಗೊಂಡ ಅವಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲೆತ್ತಿಸಬೇಕೆಚ್ಚ. ದೇವರ್ಹಿ ನಾರದರೇ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ-ಭಾವವತಧರ್ಮಗಳ ಪ್ರಸಾರಕ, ಪ್ರಚಾರಕರೆಂಬ ಮಾತೂ ಇದೆ. "ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ನಾಮದ ದೀಪವ ಬಿತ್ತಿದ ಧರೆಯೊಳಗೆ" ಎಂಬ ದಾಸರ ಉಕ್ತಿಯಂತೆ ಹರಿದಾಸತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರು ಬ್ರಹ್ಮಮಾನಸ-ಪುತ್ರರೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತ ರಾದ ನಾರದರು. ನಾರದರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆಯೇ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಭಾಗವತ ರಚಿಸಿ ದೆಂಬುದು ಹಿರಿಯರ ಮಾತು. ಗೋಕುಲಾಕ್ಷಿಯರ ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತಿ, ಯಶೋದೆಯ ಪುತ್ರ ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಕೃಷ್ಣನ ವಿವಿಧ ರೀತಿ ವಿಮೋಚನ, ರಾಧಾ ವಿರಹ ಪ್ರೇಮ-ಉತ್ಸಾಹ, ಗಣೇಂದ್ರನ ಮೊರೆ, ಇವೆಲ್ಲ ಭಾಗವತದ ಆಸೆಕೆ ಪ್ರಸಂಗಗಳು. ಇಲ್ಲಿರುವುದೆ ಹರಿ ಭಕ್ತಿಗಾಥೆ, ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪಾರವ್ಯು. ಪ್ರಹ್ಲಾದ ನಾರದರಾದಿಯಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಗಾನ ಕೀರ್ತನ ನರ್ತನಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವುದು, ಭಜಿಸುವುದನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲವ ಪದ್ಧವುರಾಣದ ಪ್ರಕಾರ ಪಂಥರಿಗೆಯ ಒಳಿಯ ಭೇಮಾ ನದಿಯ, ಪಾಂಡುರಂಗನ ಬಗ್ಗೆಯೂ ವಿವರ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ ಇದು ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಕ್ರಿ. ಶ ೧೩೫೬ ತನಕ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಪುಂಡರೀಕನೆಂಬ ಭಕ್ತನ ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಶ್ರೀ ಹರಿ ಒಂದು ನಿಂತಾಗ, ತನ್ನ ಒಳಿಯವು ಬಿಡುವ ಸಮಯಗಳು ಇರದ ಆ ಭಕ್ತಿ ಒಂದು ಇಚ್ಛೆಗೆಯನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟು "ಇದು" ಎಂದ, ದೇವರು ನಿಂತ ಈಗಲೂ ಆ ಅಭಂಗ ವಿರಲ ಆದೇ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ. ಭಾಗವತದ ಪ್ರಕಾರ ಬರುವ ಈ ಶ್ಲೋಕ, ಗೀತ, ನರ್ತನ ಭಜನಗೋಷ್ಠಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿಯೊಯುವುದಾಗಿದೆ:

ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಸ್ತಾಲಧಾರಿ ತರಲಗಿತಮಾ ಬೋಧ್ಯ ಮಹಾಂತ್ಯಧಾರಿ
ವೀಣಾಧಾರಿ ಸುರರೂಪ ಸ್ವರಕುಟಿಲ ತಯಾ ದಾಗತಾರಾಜುಗೋಭೂತ
ಇಂದ್ರಾ, ವಾದಿಸ್ವರಂಗಂ ಜಪದಯಿಸುಕರಾ ಕೀರ್ತಯೇತೇಕುಮಾರಾ
ತತ್ಪ್ರಗೈ ಭಾವತಾರ್ ರಸರೂಪಿತಯಾ ವ್ಯಾಸಪುತ್ರಃ ಶುಕೋಭೂತ
ಸತತಂ ಕೀರ್ತಯಂತೋಮಾ ಯತುತತ್ತ್ವದ್ಭವಪ್ರಕಾ
ಸದಮೃತಶ್ರಮಾಂ ಧನ್ಯಾ ನಿತ್ಯಯಾಶ್ಚಾ ಸುಪಾಸತೇ (ಭಗವದ್ಗೀತೆ)

ಇವೆಲ್ಲದರಿಂದ ಹಾಗೂ ವಿರಲಸುಗಾಸಕೆ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಗೆ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆ ಪದ್ಧತಿ, ವಿರಲನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫ನೆ ಶತಮಾನದ ದೊವರಿಂದ ಆರಂಭ ಆದರೂ ಅದರ ಸಂಕುಪಂ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೂ ಮೊದಲೆ ಇದ್ದಿರಬಹುದೆನ್ನ ಬಹುದು.¹² ಹಾಗೆಯೇ ಇದೊಂದು ಅಖಂಡವಾಗಿ ಮುಂದುವರೆದ ಪರಂಪರೆ ಯೆಂಬುದು ಸುನಿದಿತ. ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದಂತೆಯೇ ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕ ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಧ್ಯಾನಂ ಕೃತಯೋಗ್ಯಂ
ಶ್ರೀತಾಯಾದ್ವಾರೇ ಚರಣಂ
ಯದಾಪ್ನೋತಿ ತದಾ ಪ್ನೋತಿ
ಕಲಿ ಸರ್ವತ್ಯಕ್ತೇಶವಂ¹⁸

(ಅ. 2, ಶ್ಲೋ. 17)

ಇದನ್ನು ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತವರ್ತಕರಾದ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು
ಹಾಗೆಯೇ ಸರಳ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಧ್ಯಾನವು ಕೃತಯೋಗದಿ
ಯೋಗವೆ ಯಾವು ಶ್ರೀತಾಯೋಗದಿ
ದಾಸವಾಂಶವೆ ದೇವತಾಶಾಸೆ ದ್ವಾರಪರಯೋಗದಿ | ಆ ಮನಸರಿಗಿತ್ತು
ಫಲವೂ ಅಪ್ಪು ಫಲವು | ಕಲಿಯೋಗದಿ ಗಾಣದಲಿ ಕೇಶವಯೋಗ |
ಶ್ರೀಗೊಡುವನು ರಂಗ ದಿವಲ |¹⁹

ಇದನ್ನೇ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರ ದಾಸರು ಒಂದೆಡೆ ಸರಳ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಬೇರೆ ವಿಧದಲ್ಲಿ
ಕಂಡಿರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಧ್ಯಾನವು ಕೃತಯೋಗದಲ್ಲಿ
ಯಾವುಯೋಗವು ಶ್ರೀತಾಯೋಗದಲ್ಲಿ
ಅರ್ಚನೆ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಕೇಶವ ಮೂರ್ತಿದಿ
ಕಲಿಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮುಕುತಿಯೋಗವು ಪುರಂದರದಿವಲ.

ಕೇಶವದುಪಾಸನೆ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದಾರಂಭಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಕ, ಪ್ರೇರೋದಕ ಕೂಡೆ.
ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿ, ಸಂಗೀತಗಳೇ, ಜೀವಾಳ, ಸೀಯಾಳ. ವಿವಿಧ ವಿಷಯ
ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಆರೋಗ್ಯರೀತ್ಯಾ ತೃಪ್ತಿದ್ವಿಪ್ರಪದಿಸಿ ಭಾವದ್ವಿಪ್ರಪತ್ತಿ, ಪರಿವರ್ತಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡುವ ಸೀಯಾಳವೆಂದರೂ ತಪ್ಪಾಗದು. ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಮೃಗ, ವಶವಶ್ಚಿ, ನಾಗಸರ್ಪ
ಕೂಡೆ ಮೃಗವರೆಯುತ್ತದೆಂದಾಗ ವನವಪ್ಪನಿಗೆ ಬೇಡವೇ ? ಸಂಗೀತವನ್ನೆ ಹರಿದಾಸರು
ತಮ್ಮ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ವಿಕಸನಸಾಧನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಬೋಧೆಯ ವಶಾತಿಗಿಂತ,
ಕವಿಗಿಂಪಾದ, ವಂಚಿಸ್ಸಿಗೆ ಮುಟ್ಟುವ ಗಾಣಮಾಧುರ್ಯವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರು.
ವಾಗ್ಗೀಯಕಾರರಾದ ತ್ಯಾಗರಾಜರು ಹೇಳುವಂತೆ,

“ಸಂಗೀತ ಜ್ಞಾನ ವಿಹೀನಲಕಂ ಮೋಕ್ಷಮೂ ಗಲದಾ||” ಸಂಗೀತದ ಜ್ಞಾನ ಗಂಧ
ವಿಹೀನರಿಗೆ ವಂಶ್ಚಿಯಂತೆ ? ಎಂಬ ಮಾತು ಫಲನೀಯವಾದದ್ದು. ಹರಿದಾಸ
ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಸಂಗೀತದೊಡಗೊಡಿ ಹಾಸುನೊಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತು.

ಹರಿದಾಸರೆಲ್ಲರೂ ದೇವರದಾಸರೆ. ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ದ್ವೀಪಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಪ್ರಮುಖ ಹರಿದಾಸರಾದ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರು, ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರೂ ಹರಿದಾಸರ ಲಕ್ಷಣ ಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತೇ ಒಂದು ಸುಳಾದಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವರಮಾತ್ಮನ ಹೊರತಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಅವನ ದಾಸರಾದರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಹರಿದಾಸರಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರು ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ವ್ಯಾಪಾರದ ರೂಪಕದ ಮೂಲಕ ಹರಿದಾಸ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೇ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವ್ಯಾಪಾರವನುಗಾಯತು

ಶ್ರೀಪತಿಯ ಪಾದಾರವಿಂದ ಸೇವೆಯೆಲೊ ||೪೧||

ಹರಿಕುಲಾದೇ ಅಂಗಿ ಗುರುಕುಲಂ ಮಂಜುಸು

ಹರಿದಾಸರ ದರುಮೊಲೊಪ್ಪಿ,

ಪರಮಪಾಪಿ ಕರಿ ಎಂಬ ಪಾಪಾಸುಮೊಟ್ಟ

ದುರಾತ್ಮರಾದವರ ಎದೆಮೇಲೆನೆಯುವಂಥ ||೪೨||

ಬಳಿಯ ಕಾಗದ ಹೃದಯ, ಬಾಯಿಕಲವುದಾವಿ

ಪಾಲಿಗೆಯೊಲೊಡ ಬೀವಿರಿಯಂ ಶ್ರೀ

ಲೋಲನ ಕಥೆ ದಿವ್ಯನಾಮಗಳ

ಶೀಲಮನವಿ ಬರೆದು ಹರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವಂಥ ||೪೩||

ಮಡಿಮಡಿಗಾಂವಂ ಛಾಪ್ಪ ರೋಮಾಂಜನ

ಮುಡಿಪಿನೊಳಗಿಟ್ಟು ಕೈಜೀತವು

ಕಡೆಯ ಸಂಬಳಕ್ಕಿಲ್ಲ ಮಂಕುತಿಗಾರ್ಥವನ್ನ

ಕೊಡುವಂತೆ ತಿರುಗದ ಚೀಟಿ ಬರೆತಿೊಟ್ಟು ||೪೪||

ಕಂಡಕಂಡವರಿಗೆ ಕಾಪಾಡುವ ಪಟ್ಟು

ಮಂದೆ ಆದ್ದಾಗಿ ನಾ ಬಳಲಿಲ್ಲ

ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರ ವಿರಲನು

ದಂಡಿ ಎಲೈಪೊಟ್ಟು ಸೇವೆಯೊಳಿಟ್ಟು ||೪೫||

ಹರಿದಾಸನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನೇಕೆ. ಆದರೆ ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಆ ಪಂಥ-ಆ ಬಂಧಕ್ಕೆ ಆತ ಬದ್ಧ (ಕಮಿಟೆಡ್), ಅರ್ಪಿತ (ಡೆಡಿಕ್ಯೇಟೆಡ್), ಜನತೆಗೆ ಧರ್ಮ ಸಾರುವ ಪ್ರವಾದಿ-ದಿಂಪನರಿ ಆತ. ಭಕ್ತಿಬೋಧನೆ, ನೀತಿಯನ್ನು ಹಾಡುಗಳ ಮೂಲಕ ಕರಿಸುವುದು, ಒಪ್ಪಾರೆ, ಸಮಾಜದ ಸಮುದಾಯದ ಉದ್ಧಾರದ ಹಾದಿ ತೋರುವುದು, ಅಂದರೆ, ಅವನು ಧರ್ಮ ಅದರ ಸ್ವರೂಪ-ತಾನು ಹೇಳಬೇಕಾದ್ದೇನೆಂಬುವನ್ನು ಅರಿತರೆ ಬೇಕು.

ಗುರುಮುಖೇಶ-ತಿಳಿದವರ ಸೇವಾ ಮೂಲಕ ತಿಳಿದಿನ ಸುಧೆಯನ್ನಾತ ಎಷ್ಟು ಮೊಗ್ಗ ಮೊಗ್ಗದರೂ ಸಾಲದಲ್ಲವೇ? ಹರಿದಾಸನು ಭಕ್ತನೇ ಆಗದೇಕೆಂದು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯಾದಾತು. ಆದರೆ ಆ ಭಕ್ತ್ಯಾವಸ್ಥೆ ಮುಖ್ಯ. ನೀತಿ ಮಾರ್ಗ ಪಾಠೇಯ ನಾಗಿರಬೇಕು. ಉದ್ಧಾರದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತನ್ನ ಅನುಭವ-ಅನುಭಾವದ ಈ ಬೆಳಕಿ ನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಆಗಲೇ ಆತ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಚೈತನ್ಯ ಪಡೆಯಬಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಮಾಡುವ ಆತ, ಬಡತನವನ್ನೇ ವೃತ್ತವಾಗಿ ಧರಿಸಿರಬೇಕು. ಮಧುಕರವೃತ್ತಿ (ಭಿಕ್ಷೆ) ಹರಿದಾಸ ಮಂಥದ ಕಾಯಕ. ಇದ್ದಲ್ಲದರಿಂದ ಹರಿದಾಸರಾಗಿ ಬಾಳುವುದು ಬದುಕಿ ಸಾಧ್ಯ. ಕಾಣುವುದು ಇಷ್ಟು ಸುಲಭದ ಮೊತ್ತಲ್ಲ. ಆದರೂ ಪುರಂದರದಾಸರಂಭವರು, ರಾಜನಾಗಿದ್ದ ದಾಸನಾದ ಕೆಲಕದಾಸನಂಥವರು ತಾವು ಬದುಕಿ, ತೋರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಗಿಳಿದಾರು (beacon light)

ವಿಜಯದಾಸರು ರಚಿಸಿರುವ ಹರಿದಾಸಲಕ್ಷಣ ಸಂಪಾದಿಯು ಹೀಗಿದೆ :

ಹರಿದಾಸರ ಲಕ್ಷಣ ಇರಬೇಕು ಈ ಪರಿ । ಗರುವ ಕೋಪ ಮದಮತ್ಪರಾದಿ ಬಿಡ ಬೇಕು । ಮರುತ ಮತಕೆ ಎದ್ದೆ ಸರಿಗಾಣೆನೆನತಲಿ । ಧರೆಯೊಳು ಕೊಗಿ ಡಂಗುರದ ಹೊಯಲೆಬೇಕು । ಎರಡಾರು ಪುಂಜುವ ವಿರಿಚಿ ಪಂಚಮಂದ್ರಾ । ಧರರಾಗಿ ತಪ್ಪಾಂಕತ ಧರಿಸಬೇಕು ಭುಷದಲ್ಲಿ । ತಿರಿಮೊಮ್ಮೆ ಹರಾದ್ಯರಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯ ಭಾವದಿಂದ । ಎರಗಿ ಎನ್ನೊಳಗಿದ್ದ ಪೊರಿಯಂದಾಡಲೆಬೇಕು । ಕರಣ ನಯನ ಶ್ರವಣ ಚರಣದಾಸ ವದನ । ಪರಿ ಪರಿ ಅಂಗಗಳು ಹರಿವಿಶ್ವವನ್ನೆಬೇಕು । ಗುರುಹಿರಿಯರಿಗೆ ಆದರಪೂರ್ವಕ ದಿಂದ ಕರದ ಮುಗಿದು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ನುತಿಸಬೇಕು । ನೆರೆ ಹೊರೆಯವರಿಗೆ ನಿರುತ ಇದ್ದರು ಬೇ । ಸರಗೊಳಿಸದೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು । ಹರಣ ಹರಿಯಾಧೀನ ನೆರದ ಸತಿಸುತರು । ನಿರುತ ಹರಿಗೆ ದಾಸರು ಎಂದು ಗುಣಿಸಬೇಕು । ಪರಮ ಭಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನ ವಿರಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗವು । ದೊರಕುವದಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜನರ ಸಂಗಮಾಗಬೇಕು । ಹರಿದಾಸರ ಪರಿಚರಿತ ಹರಿ ಶ್ರವಣ ಹರಿಪೂಜೆ । ಹರಿಸ್ಮರಣೆ ಅಂತರ ಕುಟಿ ಇರಲಿ ಬೇಕು । ಹರಿಪರಣೇವತಿ ವಿಜಯ ವಿಲಲ ಗತೀ । ಸುರದಾದ್ಯರಿಗೊಂದು ಉರವಣಿಸಿ ನುಡಿಬೇಕು ॥ ೧ ॥

ಮುಖ್ಯ ತಾಳ

ಪರಧನ ಪರಸತಿ ಪರನಿಂದ್ಯರವರ । ಸರಸದಲ್ಲಿರದೆ ಚರಿಸಬೇಕು ದೂರ । ನರರು ಚೈದರ ಆದರವೆಂದು ತಿಳಿದು । ಹರಣಪಡಲಿಬೇಕು ಸುಮಾರು ದೊರತಂತೆ । ಕೆರಿದು ಮನ್ನಿಸಿದರು ಇರಳು ಹಗಲು ಬಾಲಗಿರೆವ ಸುರಧೇನು ಬರಡಾಗಿಂದ ಪರಯಂದಿನ ಬೇಕು । ನೆರದ ಸಂದಣಿಯೊಳು ಚರಿಸಬಾರದು ಪೋಗಿ । ಬರದೆ ಕುಳಿತು ಹಾಳ ಹರಟೆಯ ಪೇಳಬಲೆ । ಮರಿಯದೆ ಸೊಲ್ಲು ಇರಬೇಕು ತನ್ನೊಳಗೆ । ಪರಮ ತತ್ವವ ತಿಳಿದು ದುರುಳರಿ । ಗರುವದಲೆ ಸುರಿಯ ಬೇಕು ಸೂರಿವ ಮರಳೆ ಮರಳೆ ನೆನೆದು ಪರಮ ಗಂಪನಾದವಿಜಯ ವಿಲಲ । ಲರೆಯಂಥ ನೆರೆ ನಂಬಲೆಬೇಕು ಕುರುಪ ಕಾಣುವಂತೆ ॥ ೨ ॥

ಪ್ರವಿಡಿಶಾಳೆ

ಲೇಸಾದರು ಹರಿಯ ಕಾರುಣ್ಯವೆನಬೇಕು | ಲೇಸಾಗದೆ ಬಲು ಮೋಸದಲ್ಲಿ |
ಕ್ಷೀಣ ಬಂದದರಲು ಮನು ಜನ್ಮದ ಪಾಪ | ರಾಸಿಯ ಭರಿಸಿತೊ ಎನ್ನ ಕರ್ಮ | ಈ
ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದುರು ಅನುಭವಿಸದಲೇ ಬಿಡದು ಸಿದ್ಧಮೆಂದು | ಲೇಶ
ವಾದರು ದಂಃಖಹೆಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳದೆ ಪಂಪಾ ತೋಪದಲ್ಲಿರಬೇಕು ನೋಯದಲೆ | ಶ್ರೀಪತಿ
ಗತಿ ಎಂದು ಬೇಸರದಲೆ ಬಂದ | ಕ್ಷೀಣಕರಬೇಕು ಬಂದಾಗಲು | ದೇಶ ಕಾಲಗುಣ
ಪರಿಪೂರ್ಣ ಪರಿ ಇರೆ | ಫಾಸ ಎಲ್ಲಿದೊ ಎಂದು ನರಿಯಬೇಕು | ಶ್ರೀಪತಿ ಕಾಲವೇದ
ಜೀವ ಪುಳಯದಲ್ಲಿ | ಸಾಕವಾಗುವ ಭೇದ ಅನಲಬೇಕು | ಪ್ಯಾಸ ವಚನ ಮದ್ದ
ರಾಯರು ಮಾಡಿದ ಭಾಷ್ಯ ಸಮೃತ್ತದಿಂದ ನೋಡಬೇಕು | ವಾಸುದೇವ ನಮ್ಮ ವಿಜಯ
ವಿರಲವ್ವ | ದಾಸಾನಂದಾಸರ ದಾಸನಾಗಲಬೇಕು || ೩ ||

ಅಟ್ಟಶಾಳೆ

ಬಡತನ ಬಂದರು ಹಿಗ್ಗು ತಲಿರಬೇಕು | ಜಡವಾಗಿ ಬಾಹಿರದಲ್ಲಿ ತೋರಲಬೇಕು |
ಅಡಗಿಡಿಗ ಲಚ್ಚಿಗಡಬೇಕು ಸರ್ವದಾ | ಒಡಲಿಗೆ ಚಿಂತೆ ಮಾಡದೆ ದೃಢ ಇರಬೇಕು |
ಒಡವ ವಸ್ತ್ರ ತಂದೆ ತಾಯಿ ಪ್ರಿಲೋಕದ | ಒಡಿಯ ಶ್ರೀಶೈವ್ಯನೆಂದು ಬಿಡದೆ ನಂಬಿರ
ಬೇಕು | ಯಡಿಗೆ ಪರಿವಿಡೆ, ಭಾಷ್ಯ ತರಲಬೇಕು ಕೊಡಬೇಕು ಒಬ್ಬರಿಗದರೊಳು |
ಕಡಂಗರಿ ವಿಜಯವಿರಲ ರಂಗನ ಪಾದ | ಕುಡಿದು ಭಜಿಸಬೇಕು ನರಿನಲಿದಾಡುತ್ತ || ೪ ||

ಅಡಿಶಾಳೆ

ಉಟ್ಟದಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲು ತೊಟ್ಟದಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲು | ಇಟ್ಟದಕ್ಕಿಂತಮೇಲು
ವಿರಲವ್ವ ಸ್ಮರಣೆ ಮನ | ಮುಟ್ಟಿ ನಮಿಸಲಿ ಬೇಕು ಬಲುವ ಹಿತದಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟಿಹಾಸದಲ್ಲಿ
ಚೀರಿ | ಚಟ್ಟಕ್ಕಿ ಕೂಡಿ ತೂಗಂತ ಇಪ್ಪ ಸುಖಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲು | ದಟ್ಟದಿಯಿಂದ ತಿಳಿದು
ನಿಜೆಯಿಂದ ಇರಲು | ಇಪ್ಪ ಪ್ರಾಪ್ತ ಅಪರಿಗಿಷ್ಟವು ಪರಿಹಾರ | ಹುಟ್ಟು ಸಾವಿಲ್ಲದ
ವಿಜಯ ವಿಠಲ ತಾನು | ಕೊಟ್ಟು ಸಾಕುವ ದಯವಿಟ್ಟು ದಾಸನ ವರಾದಿ || ೫ ||

ಜತೆ

ಈ ಪರಿ ಇದ್ದವರಿಗೆ ಅನಂತ ಜಮಮಕ್ಕಿ |

ಶಾಪತ್ರಯಗಳಿಲ್ಲ ವಿಜಯ ವಿಠಲ ಬಲ್ಲ || ೬ ||

ಇಲ್ಲಿ ವಿಜಯದಾಸರು ಬಹು ಉದ್ದವಾದ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.
ಪರಿದಾಸನೊಬ್ಬನು ಹೇಗಿರಬೇಕು, ಅವನ ಆರ್ಪಣೆ ಬೇವನ ಪರಿ ಹೇಗಿರಬೇಕೆನ್ನಲು,

ಹರಿದಾಸರು ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದು ಹರಿದಾಸನಾಗಬೇಕಾದರೆ ಮೊದಲು ಅಂಕಿತವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು (nom de plume) 'ಅಂಕಿತ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪರಿಭಾಷೆ " . ಮೂತನ ಜೀವನದ ಸಂಕೀತವೆ ಅಂಕಿತ. ಅಂಕಿತವೆಂದರೆ ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ವಿಶೇಷ ಚಿಹ್ನೆ ಎಂದರ್ಥ".

ಸಾಧನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಭಕ್ತಿಯ ಒಲಿಮೆ ಬಲುಬೆಳಗಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡವನ ಬದುಕು ಇತರ ಲೌಕಿಕರಿಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂಕಿತದ ರಹಸ್ಯವೇ ಇದು. ಭಗವಂತನನ್ನೇ ನಂಬಿ, ಅವನ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವೇ ಈ ಬದುಕು ಸಾಗಿಸುವನೆಂಬ 'ದೀಕ್ಷೆ'ಯನ್ನು ಸದ್ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ಪಡೆಯುವಾಗಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ಸೂಚಿಸುವುದು. ಗುರುವಿನಿಂದ ಭಗವಂತನ ತತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಉಪದೇಶ ಹೊಂದಿ ಜೀವರ ಹೆಸರೊಂದನ್ನು ಗುರುಗಳಿಂದ ಪಡೆವ ಪದ್ಧತಿ-ಅಂಕಿತ ಪದ್ಧತಿ. 'ಇಲ್ಲಿ 'ವಿರಲ' ನಾಮ ಸುರುವುದು, ವಿರಲಭಕ್ತಿ, ವಿರಲಸಂಪಾದನೆ, ವಿರಲನ ಪ್ರೀತಿಗಳಿಂದ (ವಾದಿರಾಜರಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರಂತೆ)ದಲ್ಲಿ ವಿರಲ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲ.

1 ಅ. ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿ ಪುರಾಣ ಇತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಅಜಲ ಸಂಬಂಧಿ, ವಿಶ್ವಾಸ

ಆ. ಕಬ್ಬುನಿಟ್ಟಾಗಿ, ಹರಿದಾಸ ಸಾಲ ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ, ಸಾಲದು ಎನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ, ತನ್ನ ಸಂಪಾದನೆ ಸಾಲಿಗೆಂದು ಇರಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಇದು ಅವನ ಶಪಥ. ಅದರಂತೆಯೇ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಇ. ಅಂದು ಆರ್ಜುನದ್ವಿ ಅದೇ ಉಂಡು, ನಾಳೆಗಿಡದೆ ಹಾಗೆಯೆ ದಿನನಿತ್ಯದ ಆಹಾರವನ್ನು ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಬೇಕು (ವಂಧುಕರವೃತ್ತಿ)ಯೆಂದೇ ಪುರಂದರದಾಸರು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಈ. ಹರಿನಿಂದ, ಹರಿಯಪ್ರೀತಿ ಇರದ ಅವಾಚ್ಯವಾಗ್ಯೂ ಕೇಳಿಕೊಡದು.

ಉ. ಅವನ ಜೀವನವೆ ಹರಿಯರ್ಪಿತ-ಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆ, ಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ಕಮತ ಮಹಾತ್ಮೆ, ಅದೇ ಧ್ಯಾನ ನಿರುತ.

ಊ. ಹರಿದಾಸರ (ಏಕಾದಶಿ) ಹರಿದಿನವ್ರತ ಆಚರಣೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಅಂತೆಯೇ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಋ. ಹರಿನಿಂದ ಕೇಳಿದರೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ಯ, ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಂಕಿತವನ್ನು ಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಈ ಮತ (ಮದ್ವಮತ) ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮರ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಹಾದಿಗಳ ಸಂಗಮ ಹಾಗೂ ಅದರ ಮೊಂದುವರಿಕೆ ಎಂಬುದೇ ಅಂತರಾರ್ಥ. ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಧ್ಯಾನ ಇವು ಬದುಕಿನ ಅತ್ಯಂತ ರಚನಾತ್ಮಕ ಕ್ರಿಯೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಪ್ರಗತಿಯನ್ನೂ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವಂತದ್ದೂ. ಹರಿದಾಸನಿಗೆ ಇದೇ ಮಂವಿ.

ಅಂಕಿತದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದವಲ್ಲ. ಆದಂ ಜೊಸ ಶಿಷ್ಯನ ಅಂಕಿತದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಗುರುದಿನ ಅಂಕಿತದೊಂದಿಗೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಉದಾ: ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀವಿಠಲರಿಗೆ ಅಂಕಿತ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದಾಗ

ಶ್ರೀವಿಠಲ ಸರ್ವಾರಂಭಾತ್ಮಾ

ವೀವಯದಿ ಒರಿದು ನಿತ್ಯದಲೆ ಕಾಪಾಡುವುದು || ಪ ||

ಮಾತರಿಶ್ವಪ್ರಿಯ ಸುರೇಷರಾಂಶಕನಿವರು |

ಹೊಸಕಂದನ ಸು ನಿರಾಶಕಿದೀ |

ನೀ ಹೋರು ಮನದಿ ಸಂಪ್ರೀತಿಯಂದಲೆ ಒರಿದು

ಹೋತಾತ್ಮಗುರು ಜಗನ್ನಾಥವಿಠಲ ಬಂಧೂ...

ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ ನಂಬುಗೆ, ಅಕಲ ವಿಶ್ವಾಸ, ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯೇ ಮಂಖ್ಯ.

ಮೇಲ್ಕಂಡ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು "ಶ್ರೀವಿಠಲ" ಎಂದಿದ್ದು ಕೊನೆಗೆ "ಜಗನ್ನಾಥ ವಿಠಲ" ದಂಕಿತವಿದೆ. ಇದನ್ನು "ಮಂದಿರಿ" (ಗುರುತಿಸುವ ಸಾಧನ) ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಅಂಕಿತಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ. ಗುರುವು ಶಿಷ್ಯನ ಸ್ವರೂಪಗುಣವನ್ನೂ ಕಂಡು ಹಿಡಿದು ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಬಿಂಬರೂಪ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪ ವನ್ನು ನೆನೆಸೆದದು ಅಂಕಿತವನ್ನು ಆರಿಸುವರೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗುರುವು ಆಂತೆಯೇ ಅಳವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಖನಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಅಂಕಿತಕ್ಕೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆ, ಯಾವುದೋ ಸೂಚನೆ ಆಗುತ್ತವೆಂದು ನಂಬುಗೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ "ದ್ವಾದಶ ಸ್ತೋತ್ರ"ಕ್ಕೆ "ಅನಂದ ಶೀರ್ಷ" ಅಂಕಿತವಿರಿಸಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಶ್ರೀ ಶ್ರೀವಾದ ರಾಜರ ಅಂಕಿತ, ಅವರ ಉಪಾಸನಾದೇವತೆಯಾದ 'ರಂಗ ವಿಠಲ', ಅವರ ಪ್ರಿಯ ಶಿಷ್ಯ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ತಾವು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಉಪಾಸಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನೇ "ಶ್ರೀ-ಕೃಷ್ಣ" ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸಿ, ಹಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಪುರಂದರವಿಠಲರ ನಂತರ ಇದೇ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿ, ಪಂಥವಾಗಿ ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ಪುರಂದರ ದಾಸರ ಪ್ರಭಾವದ ಅಳವಳಿ ಅಷ್ಟೇ ಗಮನಾರ್ಹ. ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಗುರು ಮಂಚೇನ ಅಂಕಿತ ಪ್ರಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದವರೂ ಪುರಂದರದಾಸರು. ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು-ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಗೆ ಸಮಯ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯ ಅಂಕಿತ, ಆದರೆ, ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೆ ಗುರುಮಂಚೇನ ದೊರೆಯಿತು. ಅಂಕಿತವಿರದ ಶರೀರ, ಜ್ಞಾನ, ಕೃತಿ, ಶೋಭಿಸದೆ ದಾಸರು ಭೋಷಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ದಾಸಸಾಂಗವುರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಜನ್ಮದ ಸುಸ್ಥಿತೆ । ಭಾಸುರರೆವಿಶೇಷ
ಶ್ರೀತ ಸುಗುಣಮತ । ಪಾಶರಹಿತ ನಿತ್ಯ ದಾಸರ ದಾಸ್ಯವ । ಲೇಸಾಹಿ
ಕೊಡು ಕಂಡು ಪುರಂದರ ವಿರಲ
ಅಂತ ವಿಲ್ಲದ ದೇಹ ನಿಜವು ।

ಅಂತಿಮವಿಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯ (ವ್ಯ) ಶೋಭಿಸದು । ಅಂತಿಮವಿಲ್ಲದಿರಬಾರದು ಎಂದು ।

ಪಂಕಜನಾಭ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರವಿರಲವ । ಅಂತಿಮವಿಲ್ಲದ ಗುರು ದಾಸ್ಯಸಮಂವಿರಾಯ ।¹⁴

ಈ ಅಂತಿಮ ದಾಸದೀಕ್ಷೆ, ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ಭಜನೆ, ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನೆ, ಹಾಗೂ ಹರಿದಾಸವೃತ್ತಿ -ಸಂಪ್ರದಾಯ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಅಚಲ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದಲೇ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರ, ವಿಜಯವಿರಲ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಂಥ ಹರಿದಾಸರು ದೈವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಪಡೆದುಕೊಂಡದ್ದು. ಪುರಂದರದಾಸರ ಉಪಾಸ್ಯದೇವತೆ ಶಂಭರಿಗಯ ವಿರಲ-ಅನವರತವೂ ಅವನ ನಾಮ ಸ್ಮರಣೆಯೇ ದಾಸರಿಗೆ । ಶಂಭರಿಗಯ ಪಾಂಡುರಂಗ, ನಾಡಬ್ರಹ್ಮ-ದುರಿತನಿವಾರಿಸುವ, ಶ್ವಮಾಯೆ ಮೂರ್ತಿವತ್ಪದನಾಪಿ ಹಾಗೆಯೇ ತಿರಪತಿ ತಿರುಮಲೆಯ ಸ್ತ್ರೀನಿವಾಸ (ತಿರುಪತಿ ಎಂದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗಂಡ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥಯುಳ್ಳವನು) ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಕಾಂಬನಬ್ರಹ್ಮನಾದರೆ ಉಡುಪಿಯ ಸ್ತ್ರೀ ಶೃಷ್ಠ ಅನ್ನಬ್ರಹ್ಮನಾದ ; ಭಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗದ ಸಾಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಹರಿದಾಸರು ವಿರಲವಿರಲನೆಂದು ಭಜಿಸುತ್ತ, ನುಡಿಸುತ್ತ, ನರ್ತಿಸುತ್ತ, ನಾಡಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ವಿಜಯದಾಸರು ಹೇಳುವಂತೆ : "ತಪ್ಪು ಮಂದ್ರಾಂತಿ ಧರಿಸಬೇಕು ಭಯದಿ । ಅನ್ನಪಾನಕ್ಕೆ ಅವಸರ ಬೇಸದಿರಬೇಕು । ಅಂದವರು ತನಗೆ ಬಹಳ ಬಂಧುಗಳಿನಲಿಬೇಕು । ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕು । ಭಾವತಂದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ತಿರುಗಬೇಕು ।" ಇದೇ ಹರಿದಾಸ ದಿನಚರಿ. ಮದ್ದವಂತ 'ಅಥವಾ ಮರುತವಂತವಾಯಂತಮತ' ನಿಷ್ಕೆ-ಅದರ ಪದ್ಧತಿ-ಅನುಸರಣೆ, ತಿನ್ನುವುದು ಕುಡುವುದರಲ್ಲಿ ಜಪಲವಿಲ್ಲದಿರುವಂಥದು, ಯಾರು ಎನೆ ನಂದಿಸಲಿ, ತಿಗಳಲಿ, ಆದರೇ ತನ್ನ ನಂಬರು, ಇಷ್ಟರು ಎಂದರ್ಥ ಪಂಜೋರ್ಧರಂ ! ಯಾವಾಗ ಯಾವುದೆ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇರುವು, ಪಾಪಲ್ಪ ತೋರಬಹುದಾದ ಇಂದ್ರಿಯರಿವು ನಿಗ್ರವ, ತನು ಮನ ಅಂತರಂಗ ಭಾವ, ಶುದ್ಧಿ, ಮಧುಕರ ವೃತ್ತಿ! ಇದು ಹರಿದಾಸ ವೃತ್ತಿ. ಇದು ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಇದು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ವಾರಕರಿ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು (Varkari system) ಸ್ವಲ್ಪ ಹೋಲುವುದಾದರೂ, ಆ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಒಪ್ಪಾಡಿಯಿದೆ. ವಾರಕರಿ ದಾಸರಾದ ಜ್ಞಾನದೇವ, ನಾವದೇವ, ವಿಶ್ವನಾಥ, ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಸಂತರು ವಿವಿಧ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಉಪಾಸಿಸಿದರು. ಜೈನಸ್ಥ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಎರಡು ವಿಭಾಗಗಳಿದ್ದು, ಒಂದು ಜಪವಂತ್ರ, ರಾಮಕೃಷ್ಣಹರಿ, ಹಾಗೂ ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ವಾಸುದೇವಾಯ.

ಸಮರ್ಥರಾವೆಂದಾಸೆರು ಮುಂಡರಾಷ್ಟ್ರದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸಂತರು. ಭಕ್ತವತಿ ಶಿವಾಜಿ ಮಹಾರಾಜರ ಗುರುಗಳು; ಪನೇವಂಶವೆನ ಅಂಶಸಂಭೂತರೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಹರಿದಾಸ ಕೃತಿರಚನೆ ಮಾಡಿದ ರಾಮನುಜಾಸೆರು. ಅವರ ಮಂತ್ರವೊಂದೆ : "ಶ್ರೀ ರಾಮಂ ಶ್ರೀ ರಾಮಂ" ಎಂಬುದು. ರಾಮದಾಸರ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರು ಸ್ವರೂಪ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಹಾಗೆಯೇ ಉತ್ತರದ ಕಡೆಯ ಅನಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ ರಾಮಾನಂದ, ಅವರ ಪ್ರಿಯರಿಸ್ಥ ಕವೀರ, ಅವನ ಮಗ ಕಮಾಲ, ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರರು. ಜನಾರ್ದನ ಸ್ವಾಮಿ, 'ಏಕನಾರ್ಥ ಹೀಗೆ. ಇವರೆಲ್ಲರ ಉಪಾಸನಾವಂತ್ರ . 'ಓಂ ನಮೋ ನಾರಾಯಣಾಯ'. ಇವರು (ಜನಾರ್ದನಸ್ವಾಮಿ) ಅನುಸರಿಸಿದ್ದು, ಪ್ರಕಾಶ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು. ಹೀಗೆ ವಿವಿಧ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಹರಿದಾಸರು ಒಂದೆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ವಿವಿಧೆಡೆ ಪ್ರಚರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ. ವಾರಕರಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರ ಮೈತ್ರಿವ್ಯವೆಂದರೆ, ಅವರು ಶಂಕರರ ಅದ್ವೈತ ತಾತ್ಪರ್ಯವರಾದರೂ ಮತದೇವತೆಗಳ ಪೂಜಕರು, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅವರ ಪರಮಪ್ರಿಯ ದೈವ. ಅವನ ಪರದೈವ, ಶೈಷ್ಣವ (ಸಂದಕಾಲ) ಬಾಲರೀಲೆ ಅವರಿಗೆ ತುಂಬ ಪ್ರಿಯ. ಪಂಢರಿನಾಥನಂತೆಯೆ ವಾರಕರೆಯವರಿಗೆ ಶಿವನು ಇಷ್ಟದೇವತೆಗಳಲ್ಲೊಬ್ಬ. ಹರಿಹರರಲ್ಲಿ ಅವರು ಭೇದವಿಲ್ಲದ ರಲ್ಲ. ಏಕಾದಶಿ (ಹರಿವಾಸರ) ಅವರಿಗೆ ಉಪವಾಸದ ದಿನ. ಹಾಗೆಯೆ ಪ್ರತಿ ಸೋಮವಾರವು ಶಿವನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವೆಂದೂ ಆಚರಿಸುವುದು ಅವರ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಏಕಾದಶಿ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡುರಂಗವಿಠಲನ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪೂಜಿಸುವುದು, ತುಳಸೀಮಾಲೆ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವುದು, ವಾರಕರಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ಭಜನ ಗೋಷ್ಠಿ ಕಥಾಗೋಷ್ಠಿ ನಾಮ ಸಂಕೀರ್ತನೆ, ಇಷ್ಟದೇವತಾ ಮಂತ್ರ ಜಪ ಅವರು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪದ್ಧತಿ. ನಾಮಜಪದ ಬಗ್ಗೆ ಅವರಿಗೆ ಅತುಲವಿಶ್ವಾಸ (ಶುಕಾರಾಮನಂತೂ ತನ್ನ ಅಭಂಗಗಳಲ್ಲಿ ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ತುಂಬ ಗೌರವ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ.) ಆದಷ್ಟೆ ಹರಿದಾಸರು ಅನುಸರಿಸಿದಂತಿದೆ : "ರಾಮಮಂತ್ರವ ಜಪಿಸೊ, ಹೇ ಮನುಜ, ಆ ಮಂತ್ರ ಈ ಮಂತ್ರ ಬಿಟ್ಟು ಕೆಡೆಲು ಬೇಡ . ನೋವುಬೇಡಿರ ತನ್ನ ಭಾವಿನಿಗ್ಗೇಳದ ಮಂತ್ರ..." ಇತ್ಯಾದಿರೂ ಪ್ರಪಂಚದ ಬದುಕನ್ನು ಅವರು ಯಾವತ್ತೂ ಕಡೆಗಣಿಸಿರಲ್ಲ. ಅನರದಂ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಯೋಗ.

ಹರಿದಾಸರು ವಾರಕರಿ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಒಂದೂ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಒಪ್ಪಿರಲ್ಲ : ಅದು ಶಂಕರರ ಅದ್ವೈತ ಸಂಪ್ರದಾಯ-ಅಲ್ಲಿನ ಜಟಿಲತೆ, ಜ್ಞಾನ ಸಮಸ್ಯೆಯಂತೆ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಭಕ್ತಿ-ಜ್ಞಾನ-ವೈರಾಗ್ಯ ಇದೇ ಹರಿದಾಸರು ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸಿ, ಸಾರಿದ್ದು. ಹರಿದಾಸರು ಕಟ್ಟಾ ವೈಷ್ಣವ ನಿಷ್ಠರು. ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ಯ, ಜಗತ್ತೂ ಸತ್ಯ, ಇಲ್ಲಿ ಬದುಕೆ ಪರದ್ವೂ ಸಲ್ಲುವುದು ಶ್ರೇಯೋಹರವೆಂಬುದು ಹರಿದಾಸರ ನಿಲುವು. ಅದೇ "ಮೂನವ ಜನ್ಮ ದೊಡ್ಡದು", "ಧರ್ಮವೆ ಜಯವೆಂಬ ದಿವ್ಯ

ಮಂತ್ರ", "ಈಸುಬೇಕು ಇದ್ದು ಜಯಿಸುಬೇಕು", ಮುಂತಾದ ದಾಸರ ಕೃತಿಗಳ ತಿರುಳು. ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಮಂತ್ರಮತ ನಿಷ್ಠೆ, ಆನಂದ ಶೀರ್ಘರ ದ್ವೈತ ಸಂಪ್ರದಾಯವೆ ಪರಮೋಚ್ಚವಾದದ್ದು : ಅದರ ಪ್ರಸಾರ ಹರಿಪಾರಮ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯೇ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅದ್ವೈತ ಮಂದಿಸಲು ಅವರ ವೀರ ವೈಷ್ಣವ ನಿಷ್ಠೆ ಹಿಂದೆ ಬೀಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಲೌಕಿಕ ಗತ್ತು ದಾಟಿದ ಆಲೌಕಿಕ (ಪರಾ)ದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ನಂಬುಗೆ ! ದೈವ ಭಕ್ತಿ ಅವರ ಧ್ಯೇಯ, ಅನುಸರಣೆ ! ಮನುಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ನಿಲುಕುವ, ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತವಾದ, ಬುದ್ಧಿ ದಾಟಿ ಮಾತಿಗೆ ನಿಲುಕುವ, ಹೃದಯ ಸ್ಪಂದಿಸುವ, ಹಾಗೆಯೇ ಜ್ಞಾನ ಚಕ್ಷುಸ್ಸನ್ನೂ ತೆರೆಯುವ, ಪ್ರೇಮಭರಿತ ದೈವದೊಲುವೆಯೇ ಅವರ ಧ್ಯೇಯ, ಅದೇ ಅವರ ಬದುಕು. ಇದನ್ನೂ ವಿವರಣೆಗಾಗಿ ಅಪಂಭಾವವೆಂದಂತೆ ಹರಿ ದಾಸರು ಅಪರೀಕ್ಷಾಣುಭೂತಿ ಎಂದರು. "ಅಂತರ್ಬಹಿಷ್ಠ ತತ್ತ್ವವ೦ದ್ವಾಪ್ಯ ನಾರಾಯಣ ಸ್ತುತಃ" ಒಳಗೆ ಹೊರಗೆ, ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ನಾರಾಯಣ ವ್ಯಾಪಿಸಿದಾನೆ, (ತೃಪ್ತಿಯೇ) ಆತನನ್ನರಿಯಬೇಕೆಂಬುವುದೆ ಹರಿದಾಸರ ನಿಲುವು, ಸಾಧಕನಿಗಾಗುವ ಎಲ್ಲ ವೇದನೆ ನೋವು ತುಮುಲ, ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾದ, ಅತ್ಯನಿವೇದ, ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ, ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ದುರಿತ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡು, ಅನಂತರ ಕಾಳ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆದ ನಂತರವೆ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ತಮ್ಮ ದಾಸ್ಯ, ಅರ್ತಭಾವವೆ, ಭಕ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆಗೆ ದೊರೆತ ದೈವದೊಲುವೆಯ ಸಂಜೀವಿನೀ ದರ್ಶನ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಆಗುತ್ತಿದ್ದದ್ದು ! ಅನಂತರ ಅವರು ಬೇರೆ ಹರಿದಾಸರು ಹೇಗೆ ಹೇಗೋ ಇರುವಂಥವರೇ "ಮೂಕಬುದ್ಧಿರಂತಿಹಾರು ನೋಳ್ ಜನಕ್ಕೆ" ಕಾಕುಮನುಷ್ಯರ ಕುಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಅವರು ಮನಕೆ ತಾರರು. "ಎಂತುಮರುಳಾದೇ ! ನಾಸರಿತು ಮರುಳಾದೆ ! — ಸಂತಕ ಪೊರೆದಘುಳು ತಿಲಕ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸತನ ! ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುದಾಸತನ ! " ಎಂಬ ಶ್ರೀ ನರಹರಿಕೀರ್ತನ ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆ, ಬಳಲುವ ಅಜ್ಞಾನಿ ಬೇವರ ಸ್ಥಿತಿ, ಅವರ ಬುದ್ಧಿ ಪುಲ್ಲಟ ಗಣ, ಬುದ್ಧಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹರಿದಾಸತನವಾದರೆ ನೀತಿ ಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುದಾಸತನ ! ಒಳಗೊಂಡು ಹೊರಗೊಂಡು, ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗು ತ್ತದೆ ! ಪಕ್ಷ ಹರಿದಾಸ ವೆನೋಧಾವ, ಈ ತುಮುಲವಿದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಹರಿದಾಸರ ನಡೆ ನಡೆ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಭಗವದ್‌ಭಕ್ತರ ನಡೆ ನಡೆಯೇ ಕಾಣುವಂಥದು. ಲೌಕಿಕ, ಸಾಮಾನ್ಯರ ಜೀವನಕ್ಕಿಂತ ದಾಸರ ಒದುಕು ಭಿನ್ನ. ಪ್ರರಂದರದಾಸರಂಥವರು ಯಾವುದೋ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರಾದರು. ಹಾಗೆಯೇ ಕರ್ಜಾಗಿ ದಾಸಪ್ರನೆಂಬ ವೇಶ್ಯಾಲೋಲ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಪ್ರಭಾವ ಮತ್ತು ಅವರ ಕೃತಿಗಿಂತಲೇ ತನ್ನ ಬದುಕಿಗಾವರಿಸಲಿದ್ದ ಕಾಳಿಕೆ, ಕಂಡು ಕೊಂಡೆ, ಕಳೆದು ಕೊಂಡೆ ಕೂಡ. ವಿಜಯದಾಸ ರಂತೆ "ಕೂಸಿಮಗದಾಸ"ನಾದವರು, ಮೃಷ್ಣಾಸ್ಥ ಭೋಜನವೆಂಬ ವಿಜಯವಿರಲದಾಸ ರಾದರು; ಧನಕೆ ಲೋಭಿ ಶೀನಪ್ರಸಾಯಕ ಪೊರೆದರದಾಸನಾದರು; ಮೋಹನದಾಸರಂತೆ

ಕಡಂದೋಗಿ, ಅರೋಗ್ಯಯಂತ್ರವಾಗಿ ಹರಿಭಕ್ತಿಯೊಡಗೂಡಿ ದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ; ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರೆಂತಹ ಉದ್ಭಾವ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಧ್ವಾಂಸರು ಹರಿದಾಸಭಕ್ತರಾದ್ವೈಜೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಹರಿದಾಸರೂ ಆಗಿ ತಮ್ಮ ಜಗನ್ನಾಥ ವಿರಚನ (ಅಂಕಿತ) ಅನಂತ ರೀತಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಬಾಣ್ಣಿಸಿದರು; ಕನಕನಂಥ ಅನುಭಾವಿ, ರಾಮಾನುಜ-ವಂದ್ಯರನ್ನು ಗೀರು ಗಳಾಗಿ ಸ್ತೋತರಿಸಿ ಜ್ಞಾನ ವೈರಾಗ್ಯ ಭಕ್ತಿ ಸಂಸ್ಕರಣಗೊಳಿಸುವ ಹರಿದಾಸನಾದ ; ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನ ಅವಸ್ಥೆಯ ಸಂಗಮ, "ಮನದಲ್ಲಿ ದೃಢವಿರಬೇಕು | ದೂರಿತ ಜನರ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ನೀಗಲುಬೇಕು | ಅನುಮಾನಗಳ ಬಿಡಬೇಕು | ತನ್ನ ತನಮನ ಹರಿ ಗೊಪ್ಪಿಸಿಕೊಡಬೇಕು | ಕಾಮಕ್ರೋಧ ಬಿಡಬೇಕು, ಪರನಾರಿಯರ ಪಂಬಲ ಬಿಡಬೇಕು | ಹೇಮದಾಸೆಯ ಸುಡಬೇಕು | ಹರಿನಾಮ ಸಂತೀರ್ತನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು | ಸಂದೇಹಗಳ ಬಿಡಬೇಕು | ದೇಹ ಬಂಧು ಬಾಂಧವರ ಸ್ನೇಹವ ಬಿಡಬೇಕು | ನಂದಿಸಿದರೆ ಹಿಗ್ಗಬೇಕು | ಕೋಪಬಂದಾಗ ಸ್ಮರಣೆ ಬಿಡದಿರಬೇಕು | ಹರಿಯ ಗುರುವನ್ನಬೇಕು | ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಪರದೈವ ವಂತನ್ನಬೇಕು | ವರವಸ್ತು ಒದ್ದೆನ್ನಬೇಕು | ದೇಹ ಅಸ್ತುರವಲ್ಲವಂತೆಂದು ತಿಳಿಯಲುಬೇಕು ||"

ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು | ನಮ್ಮ ಶ್ರೀವತಿ ಪುರಂದರವಿರಲೆನ್ನಬೇಕು | ಪಾಪ ರಹಿತನಾಗಬೇಕು | ಜ್ಞಾನದೀಪವ ಬೆಳಗಲಿ ಓದಾಡಬೇಕು |¹

ಇದು ಪುರಂದರದಾಸರೀಯವ ಹರಿದಾಸನ ದಿನಚರ್ಮ-ವರ್ಣೋಧರ್ಮ :

ಹರಿದಾಸರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಾವು ದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮೊದಲು ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವದ ಇತಿವೃತ್ತವನ್ನು ತಿಳಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಅವರ ಆತ್ಮಕಥನ ಒಗಟಾಗಿದೆ, ಆದರೂ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿರುವ ಅಂದದಿನ ಬದುಕಿನೆಳೆಗಳು, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮೌಲ್ಯ, ಸಮಕಾಲೀನ ಜೀವನ, ಗುರುದೈವಭಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅವರ ಅನಂತರದ ಹರಿದಾಸರು ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರಾದ ಹಿರಿಯ ಹರಿದಾಸರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವಿಕೆ, ಅಂದಿನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಚಿತ್ರಣ ; ಶಾಸನ, ಇವುಗಳ ನೆರವಿನಿಂದ ನಾವು ಹರಿದಾಸರ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೂ ಅವರ ಮೊದಲಿನ ಪೂರ್ವವೃತ್ತಿಗೂ ನಂಟು ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರು ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆ, ಕನಕದಾಸರು ಪಾಳೆಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಆರಸರಾಗಿದ್ದರು. ಒಬ್ಬರಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಮೋಹ, ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ರಾಜ್ಯ, ವೈಭವದ ಮೋಹ. ಇವನ್ನು ಅವರವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವ ಬಗ್ಗೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅವರವರು ನಡೆದು ಓಂದೆರಡು ಕೃತಿಸಾಲು ಗಮನಾರ್ಹ ಆಗುತ್ತವೆ.

ಉದಾ : ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿ—

ಅದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಒಳಕೇ ಆಯಿತು, ಬೆಮ್ಮ
 ಸ್ತ್ರೀಧರಣೆ ಸೇವೆ ಮಾಡಲು ಸುಧನ ಸಂಪತ್ತಾಯಿತು ||೧||
 ದಂದಿಗೆ ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ | ಮಂಡಿಮಾಗಿ ಪಾಪುತರಿದ್ವೆ |
 ಜೀವಂತಿ ಸಂತತಿ ಸಾವಿರವಾಗಲಿ | ದಂದಿಗೆ ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿಸಿದಳಯ್ಯ ||೧||
 ಗೋಪಾಲ ಬುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ | ಭೂಪತಿಯೆಂದೂ ಗರ್ವಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ |
 ಆ ಪತ್ನಿ ಕುಲ ಸಾವಿರವಾಗಲಿ | ಗೋಪಾಲಬುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಸಿದಳಯ್ಯ ||೨||
 ಕುಳುಕಿ ಮೂಲೆ ಪಾಕುವುದಕ್ಕೆ | ಅರಣಜೆಯು ತಿರುಗಿತರಿದ್ವೆ |
 ಸರೋಜಾಕ್ಷಿ ಪ್ರಕಂದರ ವಿರಲನು | ತುಳುಕಿಮೂಲೆ ಪಾಕಿಸಿದನು ||೩||

ಎಂಬಂತೆಯೇ,

“ವ್ಯಾಪಾರ ಕಂದೊಳಗಿಟ್ಟು ವ್ಯಾಕುಲನ ಭಯವುಂಟು
 ಗೋಪಾಲನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಿನ್ನು ಗೊದಲೆ ಯಾರದಿಲ್ಲವಯ್ಯ ||
 ಸರಕುಬೆಲ್ಲ ತುಪ್ಪ ಧಾನ್ಯ ಸವದೀಪಲು ಜಂತಿಯುಂಟು |
 ಪರಿಣಾಮವುಳ್ಳಂತೆ ಇನ್ನೂ ಹೂವೆ ಜೀವಿಯುಳ್ಳವಯ್ಯ ||
 “ಪಾಪಪಂಥಗಳು ಜೀವಿಯದೆ ಹೋಗಲಿ |
 ಪಾಪ್ಯ ಮಾಡಿ ಜಪರಲ್ಲ ನಾಲಿ ||
 ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಕಂದರ ವಿರಲನಾಯನ | ವಾಸಶ್ಚವು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರಲಿ ||

ಹಾಗೆಯೇ, ವಿಜಯದಾಸರ “ಪರಿದಾಸ ಲಕ್ಷಣ ಸಂಸಾರಿ” ಹೋಲುವ
 ಇನ್ನೊಂದೂ ರಚನೆ “ಇರಬೇಕು ಪರಿದಾಸರ ಸಂಗ, ಇರಬೇಕು ೧ (೪) ಪರಮ ಚಿತ್ತಾನಿ
 ಗಳ ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು” ಎಂಬಲ್ಲಿ “ಹೆಂಟೆಬಂಗಾರ ಸಮಕಿಳಿಯಬೇಕು” (೫) “ಸಿದ್ಧಿಯೆ
 ಎಲೆ ಬೇವ, ಕುಕ್ಕಿ ಕೊಲ್ಲದೆ ಬಿಡರು” “ತೊಂಡಿನ ಧನದಂತೆ ಕುಡವರ ಒಡವೆಗಳ |
 ಕಂಡೂ ಕಾಣದೆ ನೀ ತಿಂದ್ಬಟ್ಟೋ || ವಿಂಡೇರ ಒಡವೆಯ ವಂಡೇ ಮಗವೇ ||”
 (ಕಂಡವರ ಒಡವೆಯುಂಟು ಬಡ್ಡಿಯ ಧನವನ್ನು-ಪಾರಾಂತರ)

“ತಾಳದಂದಿಗೆ ನೈತ್ಯ ಗೀತ ಸಮ್ಮೇಳನದಿ |
 ಉಳವನು ಮಾಳ್ಪ ಹರಿದಾಸರ |
 ಕೇಳುತ್ತಲೆ ಕರವೆತ್ತಿ ಮೂಗಿದು ಯಮ ||”

ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರಕಂದರದಾಸರು ತಮ್ಮ ಮೆಂಟಲಿ “ಪಾಯಕ”ರಾಗಿದ್ದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ವೈಭವ,
 ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಮೊರೆದ ಕುರುಹು ದೊರೆಯುವಂತೆಯೇ, ಅವರ ಭಾವತುಂಬಲು,
 ಆತ್ಮ ನಿವೇದನೆ, ಆತ್ಮ ವರಿಕೂಲಧ ದಿನ್ನಹಕೆ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟವೆಂಬಷ್ಟು ಇನ್ನಿತರರ ಕಾಣ

ಒಂದುದಾಗಿವೆ. ದಾಸತ್ವಕ್ಕೆ ಮೊನ್ನೆ, ದಾಸರಾದನಂತರ ಎಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸ : ಇದು ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಅದರ ನಡವಳಿ, ಬಾಹ್ಯ-ಆಂತರಿಕ ಮಾರ್ಪಾಡು ಪರಿವರ್ತನೆ ! ಭೂಪತಿಯಂತೆ ಆರಸನಂತೆ ಗರ್ವಿಸುತ್ತಿದ್ದವರು, ಒಡ್ಡಿ ಧನ ಗಳಿಸಿದ ಬೆಪ್ಪಣಾರಂ ತಾಳ-ತಂಬೂರಿ ಓದಿದದ್ದೆ, ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಆಪ್ತಿದ್ದರೆ ಕಥನ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೇ ? ಹಾಗೆಯೇ ಅವರ ಮನೋಧರ್ಮ, ಮನೋಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕೂಡ ಬದಲಾಯಿತೆಂಬುದು ಅವರಿಗೆ 'ತುಳು ಮಾಲೆ' 'ತಾಳತಂಬೂರಿ'ಯ ಮೇಲಣ ಒಲವಿಂದ, ಪುರಂದರವಿಠಲನ ಮೇಲಣ ಪ್ರೇಮಭಕ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಕನಕದಾಸರದು ಹಾಗೆಯೇ. ಅವರು ದೊರೆಗಳಾಗಿದ್ದವರು :

“ದೊರೆತನದ ಬಿಡು ಸುಸ್ತುರ ಮಾರ್ಗ ತೋರಿದೆ ।

ಶರಮಾಪ್ತದನನನದ ಹರಿಯೆ ॥

ಗುರುಪರದಲ್ಲೆನಂಬುನಂತೆನ್ನ ನಿನ್ನಾ ದಾ

ಸರಿಗೆ ಮೂಂದೆಡೋ ಹರಿಯೆ

ಕನಕದಳದರಿ ಬಾಡು ಕಲಿತನಂದರೆ ಭಾಷಾ ।

ಕಣಕುಮನಾಂಗುವುದು ಹರಿಯೇ ।

ತಂದಿಬ್ಬಾಪ್ತಾತಿ ಪೊರಪರೋಧ ಬಹುಜನರ ।

ಉರವೀಶರನ್ನು ಕೈಕಿಡಿದ ಹರಿಯೆ

ಮೊದಲು ನಿನ್ನಪದೇಶ ಸದರು ಮಾಡದೆ ತಿರುಗು ।

ವುಡಪಲ್ಲ ಉದುರಿಸಿದ ಹರಿಯೆ.....

.....“ಮದವೆಲ್ಲ ಬಿಡು ಸತ್ಯದುರೂಪವನೆಧರಿಸಿ । ಹೃದಯದಲ್ಲೆ ನೀನಿದ್ದೆ ಹರಿಯೆ । ಸ್ವಾರಿಯ ಹೊರಟರೆ ಭಕ್ತ-ಭೇರಿಯು ನಗಾರಿಗಳು । ಭೋರಂಬ ಪೊಂಗಹಳೆ ಹರಿಯೆ । ಧೀರರಾಹುತ ದಾಣ್ಯಪರಿವಾರಲಂಕಾರ । ಭಾರದನು ಹೆಗೆದೆಯೇ ಹರಿಯೆ... ” ಹೀಗಿದ್ದು, ಅಂಜುತಿದ್ದ ಕನಕ ನಾಯಕ ಹರಿದಾಸರಾಗಿ ದಾಸತ್ವ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ “ಅಂಗಂಜೇನೋ ನಾಣಂ” ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿ ಹೆಗರಾದ. ಅವನಿಗೆ “ರೂದೊಳಗೆ ದೇಹವ ಮಿಂದತೊಂಡವ ಮಾಡಿ” “ಹೊಳೆ ಪ್ಪಾಣಕನು ತಂದಿತ್ತ ಮಹಾತಮಂ” ಹರಿ, ಶೋಧ ಆರಸು ಜೀವನಕ್ಕೆ ವೈದ್ಯನಾದ । ಭವರೋಗವೈದ್ಯನು ಆದ ! ಕನಕ-ಕನಕದಾಸನಾದ ; ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಹೀಗೆಯೆ. ಅನೇಕ ತರನಾದ ವರಿದ ಒಂದೇ ಸಂಘಟಿತ ಬಣ ಆಗಿ ಬೆಳೆದದ್ದು. ವಿಜಯದಾಸರದ್ದು ಬೇರೆ ತೆರ. ಅವರು ಮೊದಮೊದಲಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಕಷ್ಟವಟ್ಟು ಹರಿದಾಸರಾದ ನಂತರ ಹರಿಶ್ಚವೆಯಿಂದ ಮೃಷ್ಣಾನ್ನ ಊಟ ಮಾಡುವಂತಾದರು ! ಆದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ನಿಮ್ಮ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಯಿತಷ್ಟೆ ! ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ ತನ್ನ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಮತೀಯ

ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಮತ ಪಾರಮ್ಯ, ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ಕಮಯಿಂ ದೀರಸಿತ್ಯೆ (Militant)ಯೆ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದು ಗಮನಿಸಿದ್ದೆ, 'ವಿಜಯರಾಯದಿಂದಾಚೆ ಎನ್ನಬೇಕು (೧೬೮೭-೧೭೫೫). ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಗೋಪಾಲದಾಸರಂ, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸಂಪ್ರದಾಯ ನಿಷ್ಠೆಯೆ ನಾವು ಹೆಚ್ಚು ಕಾಂಬುವುದು. ಅದನ್ನು ಅನಂತರ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಮಧುಕರ ವೃತ್ತಿ

ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಮುಖ ಮೈತ್ರಿತ್ವ, ಅವರು ಆಪಲಂಬಿಸಬೇಕಾದ "ಮಧುಕರ ವೃತ್ತಿ"—ಪುರಂದರದಾಸರೇ ಹೆಸರಿಸಿದಂತೆ: "ಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಒಂದವರನ್ನಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರೆ ಭಿಕ್ಷಾಂಜೀರಿ ಎಂದೂ ಹೊರಡುವಲ್ಲಿ ಮನದ ತುಮುಲವನಿ ತಿದ್ದಾತು." ಅದನ್ನು ಅವರು ಹರಿದಾಸರಾದ ಮೇಲೆ ಗೆದ್ದರೂ, ಕಾಲಿಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಡಿ, ಕಂಡೆದು, ಬೀಡಿದರು.

ಮಧುಕರ ವೃತ್ತಿ ಎನ್ನದು ಅದು ಬಲು ಇನ್ನದು ||೨||

ಪದುಮಪಾಥಕ ಪಾದ ಪದುಮ ಮಧುವಮೇವ ||೩||

ಕಾಲಿಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿ ನೀಲರೂಪ ಗುಣ

ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಬಲು ಒಲಗಮಾಪುಮಧ ||೪||

ರಂಗನಾಥನ ಗುಣ ಹೊಗೆದೆ ಪಾಡುತ್ವ

ಶೃಂಗಾರ ಪೋಡುಪ್ಪಾ ಕೆಳಗಾಣೆಂದಮೇವ ||೫||

ಇಂದಿರಾಪತಿ ಪುರಂದರ ವಿರಲವಲ್ಲಿ

ಹಂದದ ಭಕ್ತಿಯಂದಾಸಂದವ ಪದೆಯುವಂಥ ||೬||

ಇಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರಿಗಾದ ಅನಂಭವ, ಅಪವನನ, ಜಪರ ಹೀಯಾಳಿಕೆ, ದಾರಿದ್ರ್ಯ, ನಿಂದೆಗಳರದಿದ್ದೀತೆ ? ಒಂದೆಡೆ ಭಿಕ್ಷೆ ಕೇಳಿದಾಗ ರಪ್ಪನೆ ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಹಾಕಲೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಅಕ್ಕಿ ಬಡಲು ರಾಗಿ ತಂದರೂ,

ಕದವ ಮುಚ್ಚಿದಳೆಡೆಗೊ ಗಯ್ಯಳಿ, ಮೂಳಿ,

ಕದವ ಮುಚ್ಚಿದಳೆಡೆಗೊ ಬಿಲಕೆ ಅಲ್ಲಾಡುತ್ತಿದೆ.

ಒಳಗಿದ್ದ ಪಾಪವು ಹೋದಿತು ಹೊರಗೇದು.....

.....ಅಂದಿಗೆ ಕರುಗಿಬೆಟ್ಟ ಮುಂಗಾರಿಲಳವಿಟ್ಟು

ಧಿಂದಿವಿಧಿಮಾಡಿದು ಕುಣವ ದಾಸ ಕಂಡು.....||

ಭಿಕ್ಷೆ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ,

"ಕೊಟ್ಟವರುಸರಿಯೆ ! ಕೊಂಡೆ ಬಿಟ್ಟವರು ಸರಿಯೆ,

ಇಕ್ಕಿವವುಗುಟು ಮದದಲೆ ! ಸೊಕ್ಕಿದರೇನುಟು ||

ಎಂಥ ಬಗ್ಗುಗಾಯೆ ಪೈಪ ಬಿತ್ತೋ !

ಅರೆಕನಾದರು ಸರಿಯೆ, ನಮಗೆ | ತಿರುಕನಾದರು ಸರಿಯೆ
 ಸರಸವಿದದಿಂ ನುಡಿದರೇನು, ನರ | ಹರಿಹರ ಕಮಲದ ನಿರುತ ಬಣವರಿಗೆ
 ಪುಟ್ಟಿದ ದೊರೆಯು ನಮಗೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕೊಡದಿರನವೆ ||
 ಬಿಟ್ಟದೊಡೆಯ ನಮ್ಮ ಪುರಂದರವಿರಲನೆ | ಗಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಂದಿದ ದಾಸರಿಗೆ ||

ಎಂದಂತೆಯೇ, ಅಕ್ಕಿ ಹಾಕಲು ಕೈಹಿಡಿದಾಗ ಲೋಭದಿಂದ ಭಕ್ಷೆ ಹಾಕಲು ರಾಗಿ ತಂದ
 ವರವನ್ನು ಕುರಿತ ದಾಸರು ಹೇಳಿದ್ದಿಷ್ಟು

* ರಾಗಿಯ ತಂದಿರೈ ಭಕ್ಷೆಗೆ | ರಾಗಿ ತಂದಿರೈ ||ಪ||
 ಯೋಗ್ಯರಾಗಿ ಭೋಗ್ಯರಾಗಿ | ಭಾಗ್ಯವಾತರಾಗಿ ನೀವು ||ಅ.ಪ||
 ಅನ್ನತಾಪನ ಮಾಡುವರಾಗಿ | ಅನ್ನ ಭಕ್ಷೆವ ನಿಟ್ಟವರಾಗಿ |
 ಅನ್ನವಾತರಾಗಿ ನಿಟ್ಟವರಾಗಿ | ಅನುದಿನ ಭಟನೆಯ ಮಾಡುವರಾಗಿ |

ಎಂದು ಅಲ್ಲಿ ಹರಿಭಟನೆಯ ವ್ರತಿಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದರೆ ವಿನಾ ರೇಗಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ ವಿಧವೆ
 ಯೋಚನೆ ತನ್ನ ಸ್ವಾಭಾವದಿಂದ ದಾಸರನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕೆರಳಿ ದಾಸರು
 ನುಡಿದ ಸಾಲು ಅಷ್ಟೇ ಸಹಜವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ.

ಕೂಳಿಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಬೋಳಿಗೆ ಎಣಿಸಿದ್ದು |
 ಗಯ್ಯಾಳವವೇತಕೆ ||ಪ||
 ಅಂತರ ಸೋದಿದರೆ ಅಲ್ಲೇನು ಹುರುಡಿದ್ದು
 ಮೇಲೆ ಸಣ್ಣ ಮೊಗ ಮುಸುಕುತಿದ್ದು |
 ವಾತಾವಗೋಳರ ಹುಡುಕಿಯ ಪರಮತ |
 ನೀನ ಮುಂದೆಗೆ ನೇಮ ನಿಟ್ಟಿಗಲೇ ||ಪ||

ಈ ಹರಟೆ ಮಾತು ಇಂದಿಗೂ ನಮಗೆ ಸಾವನಾಪ್ತ ದೃಶ್ಯವೆ! ಇದಲ್ಲದೆ ದಾಸರಿಗೆ ಭಕ್ಷೆ
 ನೀಡಲು ಬರುವೊಡ್ಡು ತ್ವಿದ್ದ ನವ, ಸೋಗೂ, ಇಂದೂ ಹಾಗೇ ಉಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಅದು
 ಪುರಂದರರ ಅಪ್ಪಳಿಯದ ಲೋಕಾನಂದನ ವ್ರತಕ್ಕಿಂತ

ಸ್ವಲ್ಪವಿಲ್ಲವೈ ಭಾಗವತರೆ...ಈಗ |
 ಒಳಗೆ ಕೊಂಡಿಗೆ ಸಂದಿದ ತುಂಬಿದೆ.....

ಎಂದು ನೂಕಿದಂತೆಯೇ

ಇಷ್ಟಾದರೆ ಕೈಯೊಂಟು-ಅಕ್ಕಿ
 ಮಕ್ಕಳು ಅಳುವುವೆ ಹೋಗೋ ದಾಸಯ್ಯ ||ಪ||

ಹರಿದಾಸರು ಮಧುಕರವೃತ್ತಿಗೆ ಇಳಿದ ಮೇಲೆ ಬೇವನಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪುಕಾರ್ಪಾಣ್ಯ ಕಡಿದು ಯೇನಲ್ಲ. ಆದರೂ ಭೀರತೆ ಅವರಲ್ಲಿತ್ತು. ದಾರಿದ್ರ್ಯ, ಅಪರೀದ್ಯಾ, ದಾಸರು ಅಂದರೂ "ಲಂಗೋಟಿ ಒಲು ವೊಕ್ಕೇದಣ್ಣ ! ಒಬ್ಬಹಂಗಿಲ್ಲದ ಪುದಿಗೆ ಒದಗುವುದಣ್ಣ." ಎಂದಂತೆಯೇ ಹೊಟ್ಟೆ ಹಸಿವಿನಿಂದ ಆದ ಶರೀರದ ಬಳಲಿಕೆಗೆ ತಾನು ಹಾಡು ಹಲಂಥಿ ದ್ದಾರೆ.

"ಉಟಕ್ಕೆ ಬಂದವು ನಾವು, ನಿಮ್ಮ ಅಟಪಾಟದ ಬಟ್ಟು ಅದಾಗಿಮಾಡುವು. ೫||
ಕಪ್ಪುಲಿಪ್ಪುವವು ಕಣ್ಣು ಬಾಯಿ | ಬತ್ತಿ ಒದಕಲದೆ ಕೈ ಕಾಲು ರುಪ್ಪು
ಹೊತ್ತುಹೋಗಿಸಿದವವು, ಒಂದು! ತುತ್ತಾದರು ಇತ್ತು ಸುತ್ತು ನಮ್ಮವು. ೬||

ಎಂದು ಹಾಡಿದಂತೆಯೇ, ತಿರುದು ತಿನ್ನುವುದು ಎಂಥ ನೋವು ಎಂದೂ ದಾಸರು ನೋಡು ನುಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಬೇಡುವ ಕಪ್ಪಕ್ಕಿನಂತೆ ಸಾವುದೆ ಕರಲೇಸು-ಇದು ಪುರುಂದರದಾಸರಿ ಗೊಟ್ಟರಿಗಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ಹರಿದಾಸರ ಅನುಭವವೇ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮಾರ್ಗ ಹಸನಾದ ಹಾದಿಯಂತೂ ಖಂಡಿತ ಅಲ್ಲ. ಬದ್ಧತೆ ಎಷ್ಟು ಅಗತ್ಯವೋ ಕೈಗೊಂಡ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಪ್ರೀತಿಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಅಗತ್ಯ. ಪ್ರೀತಿ, ನಿಷ್ಠೆಯೇ ಆ ಬದ್ಧತೆಗೆ (Commitment) ಪೋಷಕ, ಆಧಾರ, ಅನೇಕ ಭಾರಿ. ಹರಿದಾಸನಾದವರು ಹೀಗೆ ಬಾಳುವುದು ಕಷ್ಟವಲ್ಲವೆ, ಎಂದು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂಥ ಒಂದು ಆರ್ತಭಾವ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ "ಯಾಕೆ ಪುಟ್ಟಿದಿ ನೀ ಸಾಕಲಾರದೆ ಜಗದೇಕ ಕಾರಣ ಪುರುಷನ ಕೃಪ್ಪಾ" ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಭಕ್ತಿಯ ಒಲುವೆಗಾಗಿ ಹರಿತಪ ಸಿದರೂ "ಎಕೋ ವಿಠ್ಠಲ ಎಂಬೋ, ಪಾಕು ಬಂತಿಸಿ, ಇಂತಹ ಕಾಕೂ ಮಾಡುವುದು ಚಿತೆ, ಕೃಪ್ಪಾ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ನೋವಿನ ಅಳಲು ಸಹ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಶ್ರೀವಾದರಾಜರಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣುವುದು ಅತ್ಯಂತ ವಿನಯಯುತ ದಾಸ್ಯಭಾವ. ರಾಜ್ಯಭೋಗ ಯಾವುದು ಬೇಡ, ಬಂದುದಿಲ್ಲ. ನಾ ನಿನ್ನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯುವ ಭಾಗ್ಯ ಸಾಕೆನ್ನುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ! ಈ ಭೃತ್ಯ ಭಾವವು ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಅವರೆಲ್ಲರ ಸಾವಿರಾರು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ಕಾಣಬಂದಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುಣ : ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಲಕ್ಷಣವೂ ಹೌದು. ಹರಿಸ್ತುತಿ ಪಾವನ ಘಳಿಗೆಯಾದರೆ, ಹರಿ ವಿಸ್ತುತಿ ಅವರು ಬಯಸುವುದು ಇಲ್ಲ. "ವನೆಯಿಂದ ಸಂತೋಷ ಕೆಲವರಿಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ" ಎಂಬ ಉಗಾಭೋಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಾದ ರಾಜರು ಅದರ ಕೊನೆಗೆ ನುಡಿಯುವುದು "ನಿನ್ನ ನೆನೆವ ಸಂತೋಷ ಎನಗಾಗಲಿ ರಂಗ ವಿರಲ"ವೆಂದೆ ! ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ಪ್ರಿಯ ಶಿಷ್ಯರಾದ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಪೋಷಕ ಬೆಳೆಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ಹರಿದಾಸ ಕೊಟವನ್ನೂ ಸಂಘಟಿಸಿದರು. ಕನಕದಾಸನ ಆಂತರಿಕ ಯೋಗ್ಯತೆಯ, ಭಕ್ತಿಯ ಔನ್ನತ್ಯವರಿತು ಅವನ ಹಿರಿಮೆ-ಗರಿಮೆ ತೋರಿಸಿ,

ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ದಾಸಕೂಟದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರಾಂತದರ್ಶಿಗಳು, ಅವರೂ. ವ್ಯಾಸರಾಯ
ರಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣುವುದು, ಸಂಪ್ರದಾಯ ನಿಷ್ಠೆ-ಮಧ್ಯಮತ ನಿಷ್ಠೆ. ಅವರ ಪ್ರಿಯ
ಪಿಷ್ಠಾರಾದ ಪುರಂದರದಾಸರ ಹರಿದಾಸತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವ ಶಿಷ್ಯಾಭಿಮಾನ !
ಹರಿದಾಸಾದವನು ಹೇಗೂ ಹಾಗೂ ರಾತ್ರಿ, ಕೆಲವು ರೂಪ ಕೂಡ ಹರಿ ಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲೇ,
ದಾಸ್ಯಗಳ ಅನೋಢನೆಯಲ್ಲೇ, ಹಿರಿಯರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ವಿನಿಮಯದಲ್ಲೇ ಕಾಲ
ಕಳೆಯಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆ ಬಂದರೆ "ಹರಿಕಥಾ ಶ್ರವಣ" ಮಾಡುವುದು ಭಕ್ತನ ಹರಿ
ದಾಸನ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕರ್ತವ್ಯ. ಅಂಥದರಲ್ಲಿ "ಪರಮ ಭಕತಿಯಿಂದ ಕುಳ್ಳಿರಲು
ಕಿರಿಗಣ್ಣು ನೋಟದ ಸ್ಮರಣೆ ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಾ ಗುರಗುರಗುಟ್ಟುತ್ತ ಕೊರಳೆ ತೂಗಿಸುತ್ತಾ,"
ಎಂಬಲ್ಲಿ ತೂಕದಿಸುವ ನೈಜನಿಷ್ಠಾ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಮೂಡಿ ಬಂದಿದೆ. (ಇದು ಇಂದಿಗೂ
ನಿಜವು.) ಇಂಥವರಿಗೆ, ಪುನಃಯಾದಿದರ ನಿದ್ರೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ! ವ್ಯಾಸರಾಯರು
ಹರಿದಾಸ ಶೈಷ್ಯರಲ್ಲೋಬ್ಬರು. ಮಾನವ ಪೂಜೆಯನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರ ಹಾಗೂ ಭಕ್ತನ ಅಂತ
ರಂಗದೌಷ್ಠ್ಯದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನೂ ಕನಕದಾಸರು ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದರು. "ಅಂತ
ರಂಗದರಿ ಹರಿಯ ಕಾಣದವನೆ ! ಹುಟ್ಟು ಕುರುಡನು" "ಹರಿದಾಸರ ಸಂಗಕ್ಕೆ ಸರಿ
ಯುಂಟೆ" ! "ಕಮಲನಾಥನ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನೂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಮರೆಯರೊ" ಹಾಗೂ
ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯಕನಿಗುಣವಾದ ಮಧ್ಯಮತ ನಿಷ್ಠೆ ;

ಹರಿದಾಸರ ಕೆರೆವಿಲ್ಲದೆ ಹರೀಶೆ ಎಂಬ ಪಥವ ಕಾಣದೆ |

ಹರಿಪಾದಮೆಂಬ ಬಸುಮಫೂಮಿಯ ಹರಿದು ದೂರದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿ |

ಮರುಳಾದ ಭವಾಟದಿಯಲ್ಲಿ ಸಿರಿಪತಿಸಿನ್ನೆ ಸೇರಿಸೊ ಸಿರಿ ಕೃಷ್ಣ

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಮಹತ್ವ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಮನೋಧರ್ಮ ಪರಿಚಯ
ಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ವಾದಿರಾಜರಿಗಂತೂ ಆಗ್ಗೆ ಅವರಿಗೆ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ
ಹಿರಿಯರಾಗಿದ್ದ (ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಮತಾನುಯಾಯಿಗಳು) ಬೇಲೂರಿನ ವೈಕುಂಠದಾಸರನ್ನೂ
"ದಾಸೋತ್ತಮನೀನೆಂದು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವ ಮನೋವೈಶಾಲ್ಯವಿತ್ತು", "ಹರಿದಾಸನಿಂದ
ರಿಗೆ ಬಹುನರಕವೆಂದೆಂದು ಘೋಷಿಸಿ ಪರ್ವತಾಗ್ರಪದಿಂದ ಧುಮುಕಬಣ್ಣ"ನೆಂಬ ಕಿಚ್ಚು.
ಹರಿದಾಸರ ಮಹಾತ್ಮೆ ಕುರಿತೇ ವಾದಿರಾಜರು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಹರಿಭಜನೆಮಾಡೊ
ನಿರಂತರ, ಪರಗತಿಗಿದಂ ನಿರ್ಧಾರ"ವೆಂದೂ ಘೋಷಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಕೆಲವುಂದ ವೈಭವ
ವಂದ, ವಿದ್ಯಾ ಮಂದಗಳೆನ್ನೂಳಿದಂ ಹರಿದಾಸರ ಮೊರೆಹೊಕ್ಕು ಸುಖಿಯಾಗಿದಂ" ತಿಳಿ
ಸುವ ಇವರ ಸಂಪ್ರದಾಯ ನಿಷ್ಠೆ, ಅಷ್ಟೆ ತಪ್ಪಿನ ಬಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು. ಪುರಂದರ
ದಾಸರಂತೂ ಮೊದಲೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ, ಹರಿದಾಸಕೂಟದ ಪ್ರಮುಖರು. "ದಾಸಶ್ರೇಷ್ಠ,
ದಯಾನಿಧಿ" ಎಂದನ್ನಿಸಿಕೊಂಡವರು. ವ್ಯಾಸರಾಯರು, ಹರಿದಾಸರ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ
ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ಮಹಿಮೆ ನೀಡುವ ಮಾತನ್ನೇ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಿರಾವಂತಿದೆ :

- ದಾಸರೆಂದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರೆನ್ನಿಲ್ಲಾ ||ಪ||
 ದಾಸರೇವ ಕೃಷ್ಣನ್ನ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೆನಿಸಿದ ||ಅ.ಪ||
 ಗ್ರಾಸಿಲ್ಲದೆ ಪೊಗಿ ಪರರ ಮನಗಿಳೆಪೊತ್ತು
 ದಾಸರೆಂದೊ ಕುಲಸಿವೊಲೆ ಧರಿಸಿ
 ಬ್ಯಾಸಿಲ್ಲದೆ ಅದರ ಕಾದಿರೊಡಿ ಬರೆದಿವಂತೆ
 ಕಾಡುಗಳಿರುವ ಪುರಂದ ಹರಿದಾಸನೆ ? ||1||
- ಕಂಠಗಿಡಿ ಹರಿಸ್ಮರಣಿಮಾಡಿ ಜನರಾಮನಿಂದ
 ಸಂಪ್ರಮದಿ ತಾನುಲು ಉಟಿ ಬಯಸಿ
 ಅಂಬುಕೋದ್ದವ ಪಿತನ ಆಗಮಗಳಿರಿಯದೆ
 ಕಂಬೂರಿನಿಗುಟಲವ ಹರಿದಾಸನೆ ||2||
- ಹಸಯವಾಲವ ಮಾಡಿ ಎದ್ದರಿಗೆ ಮೃತ್ಯುನ್ನ
 ಪ್ರೀತಿಯೆಂದರಿ ತಾನೊಂದುಕೊಡವ ಹೋಗಿ
 ಮಾಯಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಮದುವೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಟ್ಟು
 ಗಾಯವವ ಮಾಡಲವ ಹರಿದಾಸನೆ ||3||
- ಪಾರಶನಿಕೆರದಂತೆ ಪದಗಳಿಸು ತಾ ಬೋಗಿ
 ಕೊಟಿಜನರಾ ಮನವ ಸಂಕೋಪ ಪಡಿಸಿ
 ಗೊಟಪಾಪನಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿರಿಯ ತಾನೆನುತ
 ಕೊಟಲವ ಮಾಡದವ ಹರಿದಾಸನೆ ||4||
- ನೀತಿಯಲ್ಲಕ್ಕಾದೆನುತ ನಿಗಮದೊಡ್ಡನ ನಿತ್ಯ
 ದಾಸನುತಲ್ಲಗಿನ ಪರ್ವನುತರಿ
 ಗೀತುರ್ತನದಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ್ನ ಪೂಜಿಸುವ
 ಮಹಾತ್ಮಾ ಪುರಂದರ ದಾಸರಿವರೈಯ್ಯ ||5||

ಇಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಹರಿದಾಸತನ ನಮಗೆ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ, ಬೇರೊಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ. ಅಂದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರು ಪೂತಾತ್ಮ ಪುರಂದರದಾಸರೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರೆದೆ ಆದ ಕೀರ್ತನೆ "ತವ್ವುಗಳೆಲ್ಲ ನಿರೋಪ್ಪಿಕೊಳೊ ನಮ್ಮಪ್ಪ ಕಾಯಬೇಕು ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ನೀನ" ಎಂಬುದರ ಕೆಲವು ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಳಾದ ಪೂಜೆ, ಸ್ತೂನ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ನೇಮ ಪಾಲನೆ! ಸುಳ್ಯ ಅಡದಿರುವುದು, ಸಾಲ ವಕಾಡದಿರುವುದು, ಜಾಪಲ್ಯ-ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ ಹರಿಯ ಗೇವೆ (ಪೂಜೆ, ಅಲಂಕಾರ, ಮಂಗಳಾರತಿ, ನೈವೇದ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ)ಅತಿಥಿಗಳನ್ನೂ ಆದರಿಸುವಿಕೆ, ಎಲ್ಲವೂ ಬಂದಿದೆ. ಇದಿದಾದ ಈ ಕೀರ್ತನೆ (೧೫ ನುಡಿ) ಹರಿದಾಸ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಸಾರುತ್ತದೆ. "ದಾಸವೆಂತಾಗುವೆನು ಧರೆಯೊಳಗೆ

ನಾನು ! ವಾಸುದೇವರಲ್ಲಿ ಲೇಶ ಭಕುತಿ ಕಾಣೆ ! ಗೊಟವಾವಂವೆ ಹೊಡೆದು ಗುಂಡು ತುಟಿಗೆ ಹಿಡಿದು : ಗೊಟವುಮೋತರ ಮಡಿಯನ್ನೊಕ್ಕು ! ದಾಟುಕಾಲಿಂತೆ ನಾಥರೆ ಯೊಳಗೆ ಬರಲೆನ್ನೆ ! ಬೂಕಿತನ ನೋಡಿ ಭ್ರಮೆಯದರಿ ಜನರೆ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಹರಿದಾಸನ ಹಾಗೂ ಡಾಂಭಿಕತನದ ತುಲನೆ ನಡೆದಿದೆ. ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿನ ತಿರುಳ್ಳನ್ನೆಡೆದೇ ಸಿ, ಸಾಮಾನ್ಯರಗೂ ಆರ್ಥವಾಗುವಂತಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಹರಿದಾಸರನ್ನು ನಿಂದಿಸಬೇಡವೆಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯೂ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ವೋಚಿಸಿದ್ದು ಧೀಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ, ಇದರಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ಒಗ್ಗಯೂ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿ. ಅವರನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವ ಸಾಲು ಪ್ರರಂದರರಾಗಿ ಕನಕನಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ನಿರ್ದರ್ಶನ, (ಕನಕದಾಸನು ಕೆಟ್ಟಲಿಗನು ಎಂದು ! ಅಣಕಿಸಿ ನುಡಿಬೇಡಿರಣ್ಣಾ || ಜನರಂತೆ, ನರನಲ್ಲ ತುಂಬುರನೀತನು ! ಜನಕೇಶವರಾಜನ ಬಾದವೇವನು) ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಮನಸಾರೆ ತದ್ವಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಪ್ರರಂದರದಾಸರು ಉದ್ಘೋಷಿಸುವ ಕೆಟ್ಟನ ನಂದಿಗಳು ಇವು : "ಅವರು ನಡೆದದ್ದು ರಾಜವಧೆ ನಾರಾಯಣ ! ಅವರು ನಂದಿದಿದ್ದ ವೇದಾರ್ಥ ನಾರಾಯಣ ! ಅವರದಾಸ ಜಗದೇಕನಾಥ !"

ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಬಂದವರು ಕನಕದಾಸರಾದರೂ ದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇವರದು ತೀವ್ರ ಮಧ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಇರದೆ ಇವರು ರಾಮಾನುಜ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಅನುಸರಿಸಿದ ಹಾಗೆನ್ನಿಸಿದ್ದರೂ, ಸಮಷ್ಟಿಯಂತೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ, ವಾಚ್ಛಯ-ಪೇದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದನುಭವ ಆಗಿ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯ ಬಂಸಾದಿಯ ವೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದಂಥದು. ಇಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರ ಕನಕನಿಗೆ ಮಧ್ಯಮತಾವಲಂಬಿಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಪಂಥಸಿದ್ಧಾಂತರೀತ್ಯ ದೀಕ್ಷೆ ಬೊರವುದು, ಅಸಂಭವನೀಯ ಆಗಿತ್ತು. ವ್ಯಾಸರಾಯ ರಂಧ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಮನೋಭಾವದವರು ಕನಕದಾಸನನ್ನು ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಮಾಲೋಚನಾ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡುದೂ ಅದೇಷ್ಟು ಗೆಲಾಟೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಕಾಯಂತೋ ? ಒಬ್ಬರ ಕನಕನ ಅಂತಃಶಕ್ತಿಯ ಹಿರಿವೆಗರಿವೆಗಳಿರತಿದ್ದ ವ್ಯಾಸ ರಾಯರ ಕರಣೆ ಕನಕನಿಗೊದಗಿ ಬಂದ ವರವೆ. "ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ದಾಸಪಂಥದ ಪದ್ಧ ವ್ಯಾಪನನ್ನು ಪ್ರದೇಶಿಸಿದ ಏಕೈಕ ಶೂದ್ರನಾದ ಕನಕದಾಸನು ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ದಾಸರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ (ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯವರಿಗೆ) ಪಾತ್ರನಾದುದೊಂದು ಪವಾಡವೇ ಸರಿ" ಎಂಬ ಮಾತು ಈ ದಿವೆಯಲ್ಲಿ ಮನನೀಯ. ಇಷ್ಟಾಗಿ, ಹರಿದಾಸರಾಗಿ ಕನಕದಾಸರನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೂ ಆಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳು, ಯವಣಂತಃಸಂಭೂತರು ಎಂದೆಲ್ಲ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಹೊಗಳುತ್ತಾರೆ. ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಕನಕ ಅನುಸರಿಸದೆ, ಸಂಧ್ಯಾಸ್ಥ ನೇಮಬಿಟ್ಟವರ, ಡಾಂಭಿಕರ ಡಂಭವನ್ನು ಬಯಲಿಗೇಡೆ. ರಾಮಾಧ್ಯಾತ್ಮ ಚರಿತೆಯ ರೂಪಕದ ಮೂಲಕ ದೀನಉಚ್ಚವರ್ಗದವರ ಜಗಳ, ದೀನದಲಿತರ ಮೇಲೆ ಉಚ್ಚವರ್ಗದವರು ನಡೆಸುವ ದಮನವನ್ನೂ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿದ ಮಾಧ್ವರು ಹರಿದಾಸನಾಗಿ ಕನಕದಾಸನನ್ನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರು, ಹರಿದಾಸಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸ

ನನ್ನು ಬಿಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಾಯ್ತು. ಆದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅವನ ಸಮನ್ವಯ ಮನೋ
ಧರ್ಮವೇ, ಮಧ್ಯ-ರಾಮಾನುಜ ವ್ರತಿಯಾದನೆ, ಅವನ ಕೀರ್ತನೆಗಳೆ, ಆದುವಾ ದಾಸರಲ್ಲಿ
ಕನಿಯಾದ ಅವನ ಎತಿಪ್ಪ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಕೊಡುಗೆಗಳೇ ? ಎಲ್ಲವೂ ಹೌದನ್ನ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.
ದಾಸರಲ್ಲಿ ಕವಿ, ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ದಾಸನಾದ, ತನ್ನ ಮೊದಲ ನಾಯಕತನದ ಪಾಳೆಯ
ಮಟ್ಟಿನ ವಿಲಾಸವಿಹ್ನವೂ ಬೇವನದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡ ಕನಕ ಕಾಗಿದೆಯಾದೀತೇಕವನೇ
ಬಾಡದಾದೀತೇಕವನೋ ಒಟ್ಟಾರೆ ಪರಿದಾಸನಾದ ನಂತರ ರೂಪಿಸಿದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣ
ಬರುವ ಒಬ್ಬ, ಕೇವಲ, ಏಕಮುಖ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಅಲ್ಲ ಹರಿದಾಸರ 'ಒಟ್ಟಿತನ' ಮಿಂಡಿ
ಸುವ ಅವನಿಗೆ ಗುರುಗಳು ವ್ಯಾಸರಾಯರೊಬ್ಬರು, ಅವರು ಬೀರಿದ ಪ್ರಭಾವ, ವಿಜಯ
ನಗರದ ಹರಿದಾಸ ಗೋಸ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಕನಕನ ಪಾತ್ರ ಎಲ್ಲದರ ತುಣುಕು ದೊರೆತಿದೆ. ಪೂರ್ತ
ದೊರೆತಿಲ್ಲ, ಪುರಂದರದಾಸರು "ಹರಿದಾಸರನ್ನು ಪರಿಯುಬಹುದೆ" ಎಂಬುದೇ ಕೀರ್ತನೆ
ಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸನನ್ನು ಕೇವಲ "ಕಟ್ಟಲಿಗೆನ್ನಬೇಡಿ ತಾತ ಮಂಬರರ ಆಪ" ಎಂದಿರುವುದು,
ಕನಕದಾಸನ ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಕರುಣೆ ತೋರುವುದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮ
ಗೋಷ್ಠಿಗೆ ನೇರಿಸಿಕೊಂಬುದು ಮಂದದವರಿಗೆ ಸರಿಬೀಳದೆ ದೂರು ಬಂದಿತಂತೆ, ಕನಕ
ದಾಸರ "ಸಹಜವಿದು ಈ ನುಡಿಯು ಸಹಿಯ ಮಾತಲ್ಲ | ಮಹಿಯೊಳಗೆ ಮೇಳುವನು
ವಿಹಿತವಾಕ್ಯಗಳ" ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆ ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಡಿಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯವನ್ನು ತೋರು
ಮಾತಿದೆ. ಅವರು ಆದಿಯಲ್ಲಿ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ವಂದಿಸಿ ಅವರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ
ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನೆನಪರೂ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗೈದಿರುವ 'ಮಂಗಳ' ಮಂಥನವೆಂದು
ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ :

ಜಯಮಂಗಳಂ ನಿತ್ಯ ಶುಭಮಂಗಳಂ

... ..

ಮಧ್ಯಗೃಹದಾತನಾ ಸತಿಯಲ್ಲಿ ಉದಿಸಿ |

ಬೌದ್ಧಚಾರ್ವಕ-ಮಾಯುಳ ಪರಿದಿಗೆ |

ಮಧ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೆಲ್ಲ ಸಜ್ಜನರೊಲಿದ |

ಮುಂದು ಶ್ರೀ ಅರಿತೇತವನ ಭಜನೆಗೆ ||

ಹೀಗಿದ್ದರು ಅವರು

ಕುಲಸುಲಂಗಳ ಬಿಟ್ಟು ಬಲಪಾಶಗಳ ಪರಮ |

ತಲವು ಕೊನೆಗೆ ನಿಜು ಹರಿದಾದದೆ

ಎಂಬುದು ಹಾಗೂ

ತಿರುಮಂತ್ರವನ್ನು ಭಜಿಸಿ ತಿರುಲಾಂಧನವಧರಿಸು |

ಪರಮದೈವ್ಯವರ ಪಂಕ್ತಿಯ ಸೀರಾಮನಮು

ಎಂಬುದು ಅವರಿಗಿದ್ದ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅವರ ವಿರೂಪನೆ :

ಶೀರ್ಧಾಪಿಡಿದವರು ತಿರುಪಾಡುಧಾರಿಗಳೆ-ಅಪ್ಪ !

ಸಾಧಾರವರವರು, ಭಾಗವತರಹುದೆ

||೪||

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ವಿರೂಪನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. “ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡುವುದು ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ” ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ “ನಾಲಂಕು ವೇದಪುರಾಣಶಾಸ್ತ್ರ ಪಂಚಾಂಗ ಹೇಳಿಕೊಂಡನು! ಕಾಲ ಕಳೆಯುವುದಲ್ಲ ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ ಗೇಣು ಬಟ್ಟೆಗಾಗಿ ||” ಎಂಬ ವೇದ ಟೀಕೆಯಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಾದಿಯಾಗಿ ಕಾಣಬರುವ ವಿರೂಪ ಭಕ್ತಿಯ ಮಾತು ಕನಕದಾಸನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು. ‘ಹರಿದಾಸನ’ ‘ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ’ವನ್ನು ತತ್ಕೃತಃ ಕನಕದಾಸರು ಒಲಿದು, ದೀಕ್ಷೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಹೊರತು ಗುರುಮುಖೇನ ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಶುದ್ಧ ಹರಿ ಭಕ್ತಿ ಇವರ ದೈಯ, ಸಾಧನ, ಆದೇ ದಾಸವಧೆ ; ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕೂಡ, ಕನಕದಾಸರು ಈ ದೈಷ್ಟ್ಯಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟರಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯ ಮತನಿಷ್ಠೆ ಹತ್ತು ಆಗತೊಡಗಿದ್ದು, ತನ್ನೊಲಕ ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯವೆ ಬೆಳೆಯತೊಡಗಿದ್ದು ರಿಲೀಜ್ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದ ವಿಜಯದಾಸರ ಸಂತರ ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತ ವಿದು. ಈ ಎರಡೂ ಹಂತಗಳ ನಡುವೆ ಆಗಿ ಹೋದವರು ಬೇಕಾದವರ ಬಳಿಯ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಮಹಿಮೆಪಡಿಸಿದರು. ಮಹಿಮೆಪಡಿಸಿದರು ಮಧ್ಯಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥರಾದರೂ ಭಾಸ್ಕರ ಸ್ವಾಮಿಗಳೆಂಬ ಅವಧೂತರ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ, ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕ ಪದವಿ ತ್ಯಜಿಸಿ ಸ್ವಯಂ ತಾವೆ “ಮಹಿಮೆ”ಯೆಂಬ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಆನುಸರಿಸಿ, ಕೃತೀರಚಿಸಿದವರೂ, ದೈವತಾದೈವತ ಎರಡೂ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಗೆ ಇಂತಹ ವರು ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ಹರಿದಾಸ ಪೀಠಕ್ಕೆ ಇವರವರು ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವೆ. ಯಾವ ಗುರುಭೂತ ಇವರಿಗೆ ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ ನೀಡಲಿಲ್ಲ, ಅಂಕಿತವದ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಹರಿದಾಸ ರಂತೆ ಮಧುಕರ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಹಿಮೆಪಡಿಸಿದವರು ಅನುಸರಿಸಿದಂತೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂಕುಚೂ ಇಲ್ಲ. ಇವರದ್ದು ಒಂದು ತೆರ.

ವಿಜಯದಾಸರದು ಹಾಗಲ್ಲ. ಅವರು ಮಧ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥರು ಅದನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಬಾಳಿನುದ್ದೇಶ ಆಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮಧ್ಯಮತನಿಷ್ಠೆ-ಹರಿಪಾರಮ್ಪ್ರ ಪುತಿಪಾದಿಸಲು ಶ್ರಮಿಸಿದ್ದವರು. ಅದಕ್ಕೆ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಸಾಧನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಡುಸುಂಡಿಯಾದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೇ ರಚಿಸಿದರು. “ಒೂಟಗನ ದಲಿ ಹರಿದಾಸಪಾದರ ತೋಟವಿಲ್ಲದೆ ಉಟಿಯೆತ್ತಿದಂತಕ್ಕೊ” “ನಿನ್ನ ದಾಸವೆಂದನಿ ಸ ಬೇಕಾದರೆ ಭಂಗ ಪಡಲುಬೇಕು. ಪುತಿ ದಿನದಲ್ಲಿ, ಆನ್ನ ವಸ್ತುತ್ವದ ಕಿರುಗಬೇಕು.

ಬೆನ್ನ ಬಿಡದೆ ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಬರಬೇಕು" "ಪನ್ನಂಗಳೆಯನೆ ಶ್ರೀ ವಿಜಯವಿಲರಲೇಯಂ ಎನ್ನ ನೀವರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒಗೆ ಏನು"? "ಉತ್ತಮರಲ್ಲಿ ಗುರುಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಕ್ರೋಧ ಕೂಡದು" "ಅದು (ಕ್ರೋಧ) ಕತ್ತಿಮದಿಗೆ ಮುದ್ದು ಕೊಟ್ಟಂತಲೋ" "ಪಟ್ಟಿ ದೋತ್ರ ತಂದು ತುಫ್ತವಾಗಿ ಒಗೆದು ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಾಲಗಳೆಂದೆವೇ ! ಪಟ್ಟಿ ನಾವುವ ಬಡಿದು ಮಿತಿ ಇಲ್ಲದ ಮಹ್ತ ? ಇಟ್ಟು ಸಂಸ್ಥಾಗಾರ ತಿದ್ದಿ ಪಟ್ಟೆಗೇ ! ದಳಾಳಿಯಾಗಿ ಕೊರಳ ಮೂಲೆ ಜಪಮಣಿ ! ಒಟ್ಟಿಮೊಳಗೇ ಸಿಗುಕೊಂಡು ಕುಳಿತು ದೃಷ್ಟಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಚಲಚಲ (ವನ)ದಲ್ಲಿ ! ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅನ್ಯ ಸತಿಯರನ ! ಕೆಟ್ಟಿಬಂದೆ ನೆಂದಂ ತನ್ನ ಮೂಲ ! ಗಂಟು ಇಟ್ಟಂತ ಅವಳನ್ನು ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆ ! ಗಂಟು ಕೋರದಂತೆ ಕೆಂಪು ಖ್ಯಾತರಿ" "... ಹೀಗಿಲ್ಲ ಮಾಡಿದರೆ ವಿಜಯದ ಹರಿದಾಸನಾಗುವನ ? ಇದು ವಿಜಯದಾಸರ ನೇರ ಟೀಕೆ. ಆಗ ಅವರು ಇದ್ದಿರಲೇಬೇಕು ! ದಾಸನಂಬೊ ನಾಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. "ಸೂಸುತಲಿದ ಕೇಳು ಗ್ರಾಸನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ! ಈಸು ರಕ್ತತನದಾಸು ಗಳೇ ಉಂಟು !" ಇದು ಅವು ! ನೇರ ವಾಗ್ದಾನ ! "ಒಲ್ಲವೆಗೆ ಭವಾಪ್ತಿ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ ಯಂತೆ", ಎಂದಂತೆಯೆ ಹರಿದಾಸ (ವಿಶ್ವಾಸ) ನಿತ್ಯ ಕರ್ಮನುಷ್ಠಾನ, ಎಲ್ಲ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸೂಳಾದಿಗಳೆ, ವಿಜಯದಾಸರು ಹರಿದಾಸರು ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಎಳೆಎಳೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಬಿಡಿಸಿ ಮತ್ತೆಮತ್ತೆ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-ಇದರ ಉದ್ದೇಶ, ದೃಢವಾಗಿ ಮನದಲ್ಲಿ ಸಾಟಿರಿ ಎಂದಿರಬೇಕು. "ಹರಿತರಣ ಇಲ್ಲದ ಭವನ ಮಹಾತನ" ಎಂದಂತೆಯೆ ವಿಜಯದಾಸರು ತಿಳಿಸುವ ಹರಿದಾಸನ ವ್ಯಕ್ತಿ ಚಿತ್ರಣ ನೋಡಿ :

ತಾಳೆಮದಿಗೆ ಕರದಲ್ಲಿ ಧೂಳಿ !
ಕಾಲಮದಿಗೆ ಕಿರಿಗಿಟ್ಟು !
ಫಾಲದಲಿ ಉಧ್ವಾ ತಿಲುಕ !
ರೋಲವಾಗಿ ಕೊರಳೊಳು !
ಮೂಲೆ ಹುಲು ಮದುಮಹಾರ !
ವಾಲಯ ಸಂತರ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ !

ತಾಳೆಮದಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ನೆನೆದು ಹೋದ ! ಅಲೋಚನೆ ಹರಿತಾದರ ! ಕಾಲಕಾಲಕೆ ಬಿಡದೆ ವಿಜಯ ! ! ರಲಚ್ಛ ನಂಬಿ ವಿಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ! ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಇದನ್ನೇ ಆಚರಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದುದೆಂದು ಹಿಂದೆಯೆ ಹೇಳಿದೆ. ತಾವೇ ದೇವರನಾಮ, ಕೀರ್ತನೆ, ಪಾಂಚಜ್ಯ ಕಾಲಿಗೆ ಗೆಟ್ಟೆಕಟ್ಟು, ತಾಳ ಚಟಕಿ, ಮೃದಂಗ ವಾದ್ಯ ಸಮೇತ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ವರ್ತನಕ್ಕಾಗಿಯೆ ಪ್ರತೀಕ ಸಂಹಿತ ರಚಿಸಿದರು. ಭಜನೆಗಾಗಿ ರಚಿಸಿದ್ದು ಭ್ರಮರಗೀತ ಅದೆಷ್ಟು ಮಧುರಭಾವದಿಂದೊಡಗೂಡಿದೆ ಇದನ್ನೆ ವಿಜಯದಾಸಾಧ್ಯರು ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದು...ಹರಿದಾಸ ಯಾವಾಗಲೂ "ಹರಿದಾಸರೊಡನಾಡು ಹರಿಯಂಘ್ರಿಯಂಘ್ರ

ನೋಡು ! ಪರಿಯೆಂದು ಕೊಂಡಾಡು ಪರಿಣಾಮ ಪಾಡಿ ಪಾಡು” “ಪರಿಯೆ ಪರಮ ಪುರುಷ ಪರಿಪದಾತ್ಪರದೇವ” ವಿಜಯದಾಸರದು ವೀರನಿಷ್ಠೆ. ಪರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮುಂದುವರಿಸಿದ್ದು ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರೂಢ ಗ್ರಂಥಕರ್ತಾರರನ್ನು ಕೊಡುಗೆ ಯಾಗಿ ನೀಡಿತು.

ವಿಜಯದಾಸರ ಪ್ರಿಯ ಶಿಷ್ಯರಾದ, “ಭಕ್ತಿಯೆಲಿ ಭಾಗ್ಯಾ” ನೆಂದು ಹೆಸರಾದ ಪ್ರೀ ಗೋವಾಲದಾಸರು, ಗುರು ನಡೆದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದರು. ಶಾಸ್ತ್ರನಿಷ್ಠ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಬೋಧಕ, ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಕೃತಿಗಳು. ಅವರ ಒಂದು ಕೃತಿ ಪರಿದಾಸರು ಹೇಗಿರುವರೆಯೆಂದರ ಚಿತ್ರಣ ನೀಡುತ್ತದೆ !

ವನು ಸುಖವೋ ಎಂಥಾ ಸುಖವೋ ||ಪ||

ಪುರುಷಾನ್ತ ಮುಖವೆವರ ಸಂಗ ವನು ಸುಖವೋ ||ಅ.ಪ.೩||

ತೊಲುವಿರಿದಾಟುತ್ವ ಪೈದಯ

ಅಂಟದಿಂದ ಅನಂದ

ಅಂಟುಗರೆಯುತ ಲಲನ

ಸಂಭ್ರಮದಿಂದಿಹೆ ಸಂಗ ||೧||

ಗಜ್ಜೆಯು ಕಾಲುತಿ ಕಿಟ್ಟ

ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬಿಟ್ಟು ಪರಿಯ ನಾಮ

ಗಜಾನೆ ಮಾಮಾಪ್ಪ ಅಥ

ಮೋರಾಗೆಹರ ಸಂಗ ||೨||

ಸ್ವರ್ಗಮೋಕ್ಷ ಸಮವೆಂದು

ತನ್ನದೊಡೆ ಹಮ್ಮು ತೊರೆದು

ಭೆನ್ನ ಮಹಿಮಾನ್ನ ಪಾಡಿ

ಭಕ್ತರಾಗೆಹರ ಸಂಗ ||೩||

ಪುಟ್ಟಿದಿ ಸುಗಂಧ ಪ್ಯಾಂ

ಗಿಟ್ಟೊಡೆ ಹದ್ದುತ್ತು ಜಗ

ದಪ್ಪ ಬೊಮ್ಮದೊಳಲ್ಲಿ

ಇನ್ನೊಮ್ಮೆಹರ ಸಂಗ ||೪||

ದವಿಗಾಯೆಕೆ ಬೊಹಮಮ್ಮ

ಸವಗಾದಾ ತಿಳಿದು ಶೇಷ

ಪವಿತರಾದಾಪ್ಪ ನಂಬ

ಅಂದೊಡೊಳಗಿಹರ ಸಂಗ ||೫||

ಮದಿವೊಂದು ಮದಿವೊಂದು ನಿರಂತ
ಕೊಂದುವೊಂದು ಕೊಂಬೊಂದು ಜಗ
ದೊಡೆಯನ ವೈರಕೆಯೊಂದು
ಮಡಿದು ಹಿಗ್ಗುವರ ಸಂಗ ೩೩
ಸ್ವಾಮಿಗೊಬೊಬ್ಬ ಮನ
ಮುಟ್ಟಿ ಭವಸಂಪ್ರ ಪ್ಪಾಪ
ಕೊಟ್ಟ ಗೋಪಾಲವಿರಲ
ಗಿವ್ಯದಾಗಿತರ ಸಂಗ... ..

ಈ ವಿಶ್ವ ನಂದಿಗೊ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಒಂದೊಂದು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸು ತ್ತವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ವಿವರ ಅನಗತ್ಯ. ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಗುರುಭಕ್ತಿ ವಿಶ್ವ ಹರಿದಾಸರಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಅನುಸರಣೀಯ.

ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆ, ತನ್ನ ಬಿಂಬ ಮೂರಂತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಆದ ಚೀವ ಧ್ಯಾನವಿಶೇಷ. ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಗೋಪಾಲ ದಾಸರು ನಿಶಿದಾದ ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಯೌಗಿಕ ಸಾಧನೆಯೂ ಬೆರೆತಿದೆ. ಹರಿದಾಸನಾದವನು ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಪರೈಟನ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದು ನಿಯಮ. (ವೈಕುಂಠದಾಸರು, ವೆಂಕಟದಾಸರು [ಪ್ರಸನ್ನ] ಹೆಚ್ಚು ಯಾತ್ರೆ ಕೈಗೊಳ್ಳ ರಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ದೈವ ಸೂಚನೆಯ ಹಾಗೆ ಒಂತೆಂದು ಪ್ರತಿತಿ). ಹರಿಕಥಾ ಶ್ರವಣ, ಮಾನಸಪೂಜೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಇನ್ನೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಸಂಪ್ರದಾಯನಿಷ್ಠತೆ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಲ್ಲಿ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯ ಹಂತ ತಲುಪಿದ್ದು 'ಶ್ರೀಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ' ಹಾಗೂ ಅವರ 'ತತ್ತ್ವ ಸುವ್ಯಾಸಿ' (ಶ್ರೀಪದಿ) ಮುಕ್ತಿಕರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಮೊದಲಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಉದ್ರಾಮ ಪಂಡಿತರೂ, ಆತಂಕವಿತಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವ್ಯಕ್ತವರೂ ಆದದ್ದರಿಂದ, ಅವರ ಕನ್ನಡವೂ ಆರ್ಥಯುಕ್ತವೂ ಹರಿದಾಸರೂ ಆದರೂ ಶ್ರೀವಂದ್ಯರಿಕಥಾಮೃತಸಾರ ಭಾನಿನೀ ಹೆಚ್ಚಿದಿ ಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಲಭವಾಗಿ ಓದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಗೋಪಾಲದಾಸರಿಂದ (ಎಜಯರಾಯರ ಆಚ್ಚ ಮೇರೆಗೆ) ೪೦ ವರ್ಷ ಆಯಂಬಾಸ ಪಡೆದ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಹರಿದಾಸ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದೆ ಹೆಗ್ಗಿಳಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾದರು ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಅನೇಕ ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠ ರಿಗೆ ಅಂಕಿತವಿತ್ತು. ದಾಸದೀಕ್ಷೆಯಿತ್ತು. ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮೂಂದುವರೆಯು ವಂತ ಚೀತನಗೊಳಿಸಿದರು. ಶ್ರೀಗುರು ಜನಾರ್ದಪವಿರಲ, ಶ್ರೀದವಿರಲ, ಶ್ರೀಕವಿರಲ, ಶ್ರೀಪ್ರಾಣೇಶವಿರಲ, ಇವರೆಲ್ಲ ಜಗನ್ನಾಥರು ಬಳಸಿದ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮುಂದಿನ ಪ್ರವರ್ತಕರೇ. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಹರಿದಾಸ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪರಿ ಇದು :

ರೇಗ ನಿನ್ನ ಕೊಂಡಾಡುವ ಮಂಗಳಾತ್ಮರ
 ಸಂಗ ಸುಖವಿತ್ತು ಉಯೊ ಕರುಣಾಸಾಗರ
 ಮೂಕೆ ಬಧಿರ ರುತಿದ್ವರೊ ಮೋಳ್ವೆ ಜನಕೆ
 ಉಳು ರುತುತಿಗಳನವರು ತಾರರೊ ಮನಕೆ
 ಜಯವಾಯು ಲಾಭಾದಾಧ ಮಾರಾದಮಾಣ
 ವಯಾಭಯ ಸುಖ ದುಖ ಲೋಪ್ಯಶಾಂತನೆ
 ನೆಗುವರೊ ರೋದಿಸುವರೊ ಸಾಟ್ಯವಾಣೀರೊ
 ಒಗ್ಗುವರೊ ಬಹಳ ಭಾಗ್ಯ ಭಾಗವತರು
 ತೆಗೆದರೊ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಮಣವೊಮ್ಮೆಯವರು
 ಜಗನ್ನಾಥವಿರಲ ನಿನ್ನವರೊಪು ಧನ್ಯರೆ

ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲದೆ, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ 'ಫಲವಿದು ಬಾಳ್ವೆದಕೆ' ಎಂಬ ದೀರ್ಘವಾದ ಕೃತಿಯೂ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನೂ ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಡುವಂತಿದೆ.

ಸೋತ ಕರ್ಮಗಳೂ ಚರಿಸುವ ಬಲು ! ನೀತರಲ್ಲಿ ಪೋಗಿ ಯಾವುದು ?
 ಮೇತರವಾತ ಚರಾತರ ಬಂಧಕೆ ! ಮೋತಕ ನಡುದಂದ್ಯೋತಿಸುತಿವ್ವದೆ ?

ಎಂದು ಹಾಡಿದ ದಾಸವರ್ಮರು, 'ಗೃಹಕರ್ಮದ ದೇಸರದಲಿ ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಮೂರ್ಖನಾದ ಮಹಿಮೆಗೆ ಸೇವೆಯಿಡೆನುತಲಿ ಮೋದದಿ ಅಪರಹರ್ಮವಾದಿ ಸಮರ್ಪಿಸುತಿವ್ವದೆ ಫಲವಿದು ಬಾಳ್ವೆದಕೆ' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಹದ ಬದಲಿಗೆ ಕಡೆಗಣಿಸದೆ ಬದುಕು, ಎಂಬುದೆ ದಾಸರ ಸಂದೇಶ.

ಹರಿದಾಸರು ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಲ್ಲ, ಸಂಸಾರಿಗಳು (ಸನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಮರಾಢೀಶ ರಾಗಿದ್ದೂ ಹರಿದಾಸ ಸೇವಾ ತತ್ಪರರಾದವರ ಹೊರತಾಗಿ), ಪುರಂದರದಾಸರಂತೆ ಇತರ ಅನೇಕ ಹರಿದಾಸರು ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಬಟ್ಟು ಭಗವನ್ನೂ ಮಂತ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡುತ್ತ, ಉಂಟ ವೃತ್ತಿ (ಅಥವಾ ಮಧುತರ)ಯಿಂದಲೇ ಜೀವನೋಪಾಯ ಸಾಧಿಸಿದವರಲ್ಲ. ಅವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿಗಳ ಜತೆಗೆ ಭಗವದ್ವಕ್ತಿಯ ಪ್ರಸಾರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದಿರಬೇಕು, ದಾಸರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶ್ವಾವಂತರೂ ಆಗ ಕದವಾಯಿ. ಆದರಿಂದ, ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಮೇಷಮಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ, ದೇಹರ ನಾವು ಹೇಳುತ್ತ ಸೂರಿಗೆ ಮಾಡುವಂತೆನೂ ಇರದಿದ್ದರೂ, ತನ್ನ ಮಾರಿಗೆ ತಾನು ತಾಳ, ತಂಬೂರಿ ಬದಿದು ವಿವಾಟ ಹಾಡುವುದು, ಬಂದರೆ ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲವೆಂದೆ ಇದ್ದರು. ಈಗಲೂ ಆ ತೆರನಾದ ಹರಿದಾಸರು ಇದ್ದಾರೆ. ಅಪರೂಪ ಕೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹರಿದಾಸಶೂಟಿ ಆಗ್ಗೆ ಇದ್ದಂತೆ ಇಲ್ಲವಾದರೂ ದಾಸದೀಕ್ಷೆ,

ಅಂಶಿತ ಪ್ರದಾನ ಮುಂದುವರಿದಿರುವುದೇ ಆಗಿದೆ. "ಪರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ"ದ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವಾರು ಮಾತು ತಿಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಪರಿದಾಸನ ಮಾನವೀಯ ಸಹಜ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ನಾವು ಮೆರೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಹಾಕುವಂತಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಭಕ್ತಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನ-ವೈರಾಗ್ಯ ಪಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರೂ, ಪರಿದಾಸನೂ ಮನುಷ್ಯನೇ; ಅವನಿಗೂ ಪ್ರಕೃತಿ ಸಹಜ ಆದ ಹಸಿವು-ನೀರಡಿಕೆ, ಇರುತ್ತವೆ; ಪರಿದಾಸನಾಗುವ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಆಸೆ-ಅನಿರಾಸಿ ಅಜಾಧಿಸುಬಹುದು. ತನ್ನ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೃದುವಾಡುವ ಮನಸ್ಸು ಅವನು ಬಯಕೆಯ ಬಲಿಷ್ಠತೆ ಆಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇಲ್ಲವಿಲ್ಲ. ಜನಸಮೂಹದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬಾಳುವ ಮೊದುವಲ್ಲಿ, ಕಾಮ-ಕ್ರೋಧ, ಮದ, ಲೋಭ ಯಾವುದು ತಾನೆ ಬಿಡುವು ದೈವದ ಮಾಯೆಯ ಮೋಡಿಯ ಬಲೆ ಬೀಸಿ, ಅವನನ್ನು ಹಲವಾರು ರೀತಿಯ ಕಷ್ಟ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸಿಲುಕಿಸಿಯಾತು. ಇವೆಲ್ಲ ಭಕ್ತರಾದ ಶ್ರೀಪುರಂದರರು, ಕನಕದಾಸರು, ಮುಂತಾದ ಪರಿದಾಸ ಭಕ್ತಿ ಸಾಧಕರು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದು. ಅದರ ಫಲ ಹಾಗೂ ಅವರು ತಾವು ಪಡೆದಂಥ ದೈವ ದರ್ಶನದ ಸುಖವು ಕುರುಹುಗಳನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರ ತೋರುವುದೂ ಇಲ್ಲಿ ನೀತಿ ಅಗತ್ಯ ಇವೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿ, ಪರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಒರೆಯ ನೀತಿ-ಧರ್ಮಸಾಹಿತ್ಯ ಎನ್ನುವವರಂತೂ. ಜನತೆಯ ಒದಕಿನ ಜನಪದದಲ್ಲಿ ಪರಿದಾಸರ ಅನೇಕ ಮಾತು, ನಾಣ್ಯದಿ ಇಂದೂ ಹಾಸುಪೋಷಾಗಿವೆ. "ಪಾದಿಗೆ ಹಾಲೆರದೇನು ಫಲ", "ಸತ್ಯವಂತರಿಗಿದು ಕಾಲವಲ್ಲ", "ಮನುಷ್ಯನ ಮೂಡಿ ಮತ್ತೇನುಪಚಾರವ", "ತಾಳುವಿಕೆಗಿಂತ ತಪವು ಇಲ್ಲ", "ಹೇನುಬಲ್ಲವೆ ಹೂವಿನ ಪರಿಮಳ", "ಹೋತನಾ ಕೊರಲೊಳಗೆ ಮೊಲೆಯಿದ್ದ ರೇನು" ಇವೆಲ್ಲ ರೀತಿನೇ ಶತಮಾನ ದಿಂದ ಇಂದಿನವರೆವಿಗೂ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿರುವವು.

ಪರಿದಾಸರು ಕೇವಲ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮಾತ್ರ ಅನುಸರಿಸಿಲ್ಲ ತಾವು ಬದುಕುವ, ಮುಂಬರುವ, ಸಮಾಜದ ಸುಖ-ಸಮಾಧಾನ-ತಾಂತಿಯಂತೆ ಬೇಕಾದ ದಾರಿಯ ತಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿ ಹರಿಸಿದರು ; ಅನುಭವ ತಿಳಿಸಿಗೊಟ್ಟವರು. ಅವರದ್ದು ದೂರದೃಷ್ಟಿ, ಹಾಗೂ ಸಂತದೃಷ್ಟಿ ; ಮಾನವಕೋಟಿಗೆಲ್ಲಾ ತಾಗುವಂಟು ಹಿರಿಯತನದಿಂದ ವಾದ್ಯಯ ತಪಸ್ಸು ನಡೆಸಿದವರು. ಎಲ್ಲರನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯವಿಚಾರಾಗಿ, ಜಾಗೃತರಾಗಿಸುವುದೆ ಅವರ ಉದ್ದೇಶ ; "ಮಾನವ ಜನ್ಮದೊಡ್ಡದೊ-ಇದ ಹಾನಿ ಮಾಡಲು ಬೇಡಿ ಹುಟ್ಟುವೆಗಳಿರಾ" ಎಂಬುದ ರಲ್ಲಿ ಇದೇ, ನೀತಿ, ಬಯಕೆಯ ಅಡಕಗೊಂಡಿರುವುದು. "ನೀವು ನಿಮ್ಮ ನರಿಯರಿ, ನಿಮ್ಮನಿಲ್ಲ ? ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿವೆ, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿವೆ. ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಕೈ, ಕಾಲು ನಾಲಗೆ ಎಲ್ಲ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವುದೇ, ಅಥವಾ ಮುಚ್ಚಿದಂತೆ ಪರಿಯ ಬಿಡುವುದು ? ನಾಲಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಳೆಮೂರಿದೆಯೆ (ಮೂಳು ಎಂದರೆ ನಾಲಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೋಗ ಸೂಚಕ ದಿಳಿಯ ಒತ್ತಡವು ಹೌದು. ಅದೇ ರೋಗವಿದಾಸ ಗುಣ (Diagnosis) ಕೂಡ. ನಾಲಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೆ, ಹೊಟ್ಟೆಯೂ ಕರುಳೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆ ಎಂದು ವೈದ್ಯರ ಅಭಿಮತವೆಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯ. ಇದಕ್ಕೆ ದಾಸರು

ಬೇರೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದಾರಲ್ಲವೆಂದೂ) ಇಡೀ ಮಾನವಕೋಟಿ, ಮಂತ್ರರಾಗ ಲಹರಿಯಾದ್ದರೂ, ಅರಿವು ಕೂಡಿದ ಒಳಂ ಬಾಳನ್ನು ಬಾಳಬೇಕೆಂಬುದೇ ಬಾಸರ ಆಪ್ತೆ. ಅದೇ ಅವರ ಅನು ನಿಶ್ಚಯ ಹೆಜ್ಜೆ.

ಪ್ರತಿಗೋಷ್ಠಿಗೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದಾಸನಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸ ರಂಧ ಭಕ್ತದಾಸರ ದಿವ್ಯ ಸಂದೇಶ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಸಾರ ತ್ಯಜಬೇಕೆಲ್ಲ. ಕಾಡಿಗೆ ಓಡ ಬೇಕೆಲ್ಲ. "ತುಸಬೇಕು ಇದ್ದು ಜೈಸಬೇಕು, ಹೇಸಿಕೆಯ ಸಂಸಾರವಿದು ಅರೆ ಲೇಶ ವಿಲ್ಲದೆ ಹಾಗಿ" ಎಂಬುದೇ ಹರಿದಾಸಕೂಟದವರ ಸಾಧನೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಭಗವದ್ಗೀತೆ ಕೂಡ ಬೋಧಿಸಿರುವುದು ಇದನ್ನೇ ತಾನೆ. ಅಣ್ಣಾಸಕ್ತಿಯೋಗದಲ್ಲಿ ಗೀತೆ ಉದ್ಧರಿಸುವುದೇ ಇದನ್ನೇ : ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಕೃತಿ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮೂಲ. ವಿಕೃತಿಗೆ ಕಾರಣ ಅಸಕ್ತಿ, ಅಜ್ಞಾನ ದಿಂದಂಟಾದ ಅಸಕ್ತಿ, ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ವಿಕೃತಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ, ಅದೇ (ಅಜ್ಞಾನವೇ) ವಿಲ್ಲ ಮೂಲಗಳ ಮೂಲ.

ಧ್ಯಾಯತೋ ವಿವರಯಾತ್ ಪುನಃ ಸಂಸ್ಕೇತೋಪಜಾಯತೇ
ಸಂಗಾತ್ ಸಂಜಾಯತೇ ಕಾಮಃ ಕಾಮಾತ್ ಕ್ರೋಧೋಽಭಿಜಾಯತೇ
ಕ್ರೋಧಾದ್ಭವತಿ ಸಂಮೋಹಃ ಸಂಮೋಹಾತ್ ಸ್ವಪ್ನತಿದಿಭ್ರಮಃ
ಸ್ವಪ್ನತಿದಿಭ್ರಮಾತ್ ಬುದ್ಧಿವಾತೋ ಬುದ್ಧಿವಾತಾತ್ ಪುನಶ್ಚತೀ....."

ಇದು ಬರೀ ವಿಷಯ ಕಾಮ ಎಂಬ ದೈಹಿಕ ದೈತ್ಯಿಯೊಂದೇ ಅಲ್ಲ, ಬದುಕಿನಲ್ಲಿರಳುವ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ವಿಚಾರಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಬದುಕಿಗೆ ಧರ್ಮದ ಬೆಳಕಿಲ್ಲ ನೆಲೆ, ಶಾಂತಿ ಬರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ "ಪದ್ಮಪತ್ರವಿವಾಂಛಸಾ" ನೀತಿ ಹರಿದಾಸದ್ದೆಂಬುದು ತಿಳಿವುದೇ ವಿನಹ ಅವರು ಬದುಕು ಶೂನ್ಯವೆಂಬ ನಿರಾಕಾಶಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೆಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟನೆ ತರಿಸುತ್ತದೆ :

"ವಿಷಯದ ಒಲಸೆ ಬಿಡು ವಿಕೃತ ಕರ್ಮದ ಮಾಯೆ
ಪ್ರದ್ಯಾಗ್ಯ ಭಾಗ್ಯ ಬೇಡು"

ಎಂದರೆ, ವಿಕೃತಕರ್ಮವೆಲ್ಲವೂ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮಾನವೀಯ ಸಹಜವಾಗಿ ಅಪವ್ಯಕ್ತ, ಕಲ್ಯಾಣ ಉಂಟುಮಾಡುವಂಥದೂ ಅದೆ ಕರ್ಮ. ಇಡೀ ಮಾನವೀಯ ಧರ್ಮಾಪರಣೆ ಕೂಡ "ಕುರ್ವನ್ನೇವೇಹ ಕರ್ಮಣಾಂ ಚಿತ್ತೇವಿಹೇತ್" ಪತಂ ಸದಾಃ "ನೂರುವರ್ಷ ಕರ್ಮಾಗ್ನಿಯಂತ್ರ ಬದುಕಬೇಕು. ಅವೇ ಶವಶ್ಯ. ಅದೇ ಮಂತ್ರ ಸಾಧನೆ. ಆದರೂ ಇಹದ ಅಂಟುವಿಕೆ ಸಲ್ಲ, ಇದ್ದರೂ ಇರದಂತಿರುವುದೇ ಮಾರ್ಗ. "ತಾಸು ಬಾರಿಹಿತಿ ಕೇಳಿ ಹರಿದಾಸರೆಲ್ಲ ತಾಸು ಬಾರಿಸುತಿದೆ ಕೇಳಿ".....ಕಂಡ

ವಿಷಯವೆ ಕಾಮಿಸಿ ಕಷ್ಟಪಡೆದ-ತಾಂಡವ ಕೃಷ್ಣನ ಭಟಿ-ಪ್ರಂಡನೆ ನೀಗೆ ಪರಿದಾಸರು
ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ, ಇಡೀ ಮಾನವ ಕೋಟಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕ ಮಾತುಗಳಿವು :

“ವೃದ್ಧ ಯೌವನ ಬಾಲ್ಯಕಾ-ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ
ಒಂದಿ-ಮಾಂದ್ಯವು ಹಲವು ಕಾಲ-ಆಚಾರ ಸಂಗ
ನಿದ್ರೆಯಿಂದಲಿ ಅತಿರೋಲ ||
ಈಶನ ಭೂತರ ಭಟನೆದೆ ಮಾನವಾ
ಯಂತ್ಯವಲ್ಲವು ವೃದ್ಧವಾಯಿತೆಂದಂ ತಾಸು ಬಾರಿಸಿತಿದೆ ಕೇಳಿ”

ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಅದಿಹಂಕರರ ಭಜನೋವಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರದ “ಬಾಲ್ಯಸ್ಥಾವತ್ ಕ್ರಿಡಾಸಕ್ತಃ”
ಎಂಬ ಸಾಲೂ ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಪುರಂದರದಾಸರುಂಥ ಹರಿಹಾಸ ಪ್ರಾಂ
ವರು ಕೇವಲ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನ್ವಯ
ಆಗುತ್ತವೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಬದುಕಿಗೆ ನೀತಿ ಆಧಾರವೇನಲ್ಲ ; ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವೆ.
ಹರಿಹಾಸರ ನೀತಿಯೊಂಥ ಕೇವಲ ಗೊಡ್ಡು, ಧರ್ಮಭೇರುಂತ್ಯ ಕಲಿಸುವಂಥವು ಎಂಬ
ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಿಲ್ಲ. ಆಧುನಿಕತೆಯ ನೋಟದಲ್ಲಿ, ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಆಚಾರ
ವಿಚಾರವೆಲ್ಲವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಈ ವೈಚಾರಿಕ ಯಂಗಳಕ್ಕೂ ಬೇವರ ವಿಕಾಸ
ದೃಷ್ಟಿ ಅಗತ್ಯವೆ ಆಗಿದೆ. ಆ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ಹರಿಹಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ
ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅಸ್ತಿತ್ವ, ತನಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಆದದ್ದು ವಿನೂ ಒಂದು
ಜೀತನ, ಸೃಷ್ಟಿ-ಸ್ಥಿತಿ-ಲಯ ಕರ್ತೃ ಆಗಿ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಮಾನವತೆಯ ವಿಕಸನಕ್ಕೆ
ಅವಕಾಶದೀಯುತ್ತದೆಯೆ ವಿನೂ ಕುಂದೇನೂ ಮಾಡದು. ಅಸ್ತಿತ್ವಭಾವ, ಪ್ರಯತ್ನಿಕ,
ಸಾಂಘಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಸಮಾಧಾನದ ನೆಲೆ ತರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು, ಪರಂಪರಾಗತ
ಸತ್ಯವೆ ಆಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ, ಪುರಂದರದಾಸರ ಸಂದೇಶದಂತೆ, ರಿದಾಸನಾಗುವು
ದೆಂದರೆ ಮಾನವತೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಜೀವನಯೋಗ
ಸಾಧನೆಯೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.⁸ ಹರಿಹಾಸಕೂಟದ ಮಂವಿ ಪ್ರವರ್ತಕಳೈಲಿಟ್ಟ
ರಾದ ಪುರಂದರದಾಸರ, ದೊರದೃಷ್ಟಿಯ ಈ ಸಂಧಿಗಳು ತತತದವನಗಳು
ಸಂದರೂ, ಹಲಸಲೂ ಆಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಗಮನೀಯ. ಏಕೆಂದರೆ, ಬದುಕಿನ ವಿಕಸನ
ದಂತೆಯೆ ಅವರ ಕೃತಿಯೆಲ್ಲದಕ್ಕೊಂಡಿರುವ ಸತ್ಯದ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲಿ
ಇದೆ.

ಹರಿಹಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಚಾರ-ಆಚರಣೆ, ಪ್ರತಜೀವನ, (ಮಧ್ಯ)
ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಯೋಗ ನೋವಲಾದ ಅಂಶಗಳು

ಹರಿಹಾಸರದ್ದು ಪ್ರಧಾನತಃ ಧಾರ್ಮಿಕ-ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನವಾದ್ದರಿಂದ,
ಅವರಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ ಚಿತ್ರಣ ದೊರೆಯುವುದು ಕಡಿಮೆಯು, ಅವರು ಸಮಾಜವೆಡೆಗೆ ತೋರುವ

ಮನೋಭಾವವೂ ಅನೇಕ ರೀತಿಯದೂ. ಅಂತೆಯೇ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದೇವೆ :

1. ಜಾತಿಬೆದ್ದತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವರ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಿರಾಕರಣೆ
(ಈಶಕದಾಸರ ರಾಮಭಾಷ್ಯ, ಚರಿತ್ರೆ-ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದ ಮೇಲುವರ್ಗ-ಕೀಳು ವರ್ಗದ ಸಂಘರ್ಷವನ್ನು ಪ್ರತಿವಿಜ್ಞಾನ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಪ್ರಸ್ತಾವ).
2. ಭಕ್ತಿ-ದೈವಲ ಅಸ್ತಿತ್ವವಾದ-ಸಾಕಾರರೂಪ ಉಪಾಸನೆ-ಅದ್ವೈತಖಂಡನೆ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ.
3. ಆಚಾರ-ವಿಚಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಪರಿದಾಸರು ನೀಡುವ ಚಿತ್ರಣ. ಇಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ನಮೂದುವ ಸಮೋಪಕುಟ ಎಂಬ ಭೋರಣೆ ಮತೀಯ ನಿಷ್ಠೆಯ ಪ್ರಧಾನ.
4. ಮದಿದಂತಿಕೆ-ಬೂತಾಟಿಕೆ-ಡಾಂಭಕತೆ-ಪರಿದಾಸರ ಟೀಕೆ.
ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಚಾರ, ಮದಿ, ಯೋಗ್ಯ, ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ಪರಿದಾಸರು ನೀಡುವ ಚಿತ್ರಣ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸುವಂಥದು. ವಿಕೇಂದರ, ಮಧ್ವ, ಮತವೆ ಪರಿದಾಸರ ಬದುಕಿನ ಅಮೂಲ್ಯ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ನಡವಳಿಕೆ, ಪಥ, ಪಂಥ, ಎಲ್ಲವೂ. ಅದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಪರಿದಾಸರು ಹಾಡಿರುವುದು / ತಿಳಿಸುವಂಥದು ಕೇವಲ ಮಾಧ್ವ ಮತೀಯರಿಗಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೆವಲ್ಲದೆ, ವಿಶ್ವಧರ್ಮ-ರೀತಿ ನೀತಿಗಳಿಗೆ, ಇಡೀ ಮನುಷ್ಯ ಸಮಾಜದ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಒರಿಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಮತವೆ, ಮತ, ವಿಚಾರದ ಕಡೆಯವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸುಲಂಕಿದರೆ, ಆಚಾರ ಶುದ್ಧ ಆಗಿ, ವಿಚಾರ ಬೆಳೆದು, ಮತ, ಅದೇ ವಿಶ್ವಧರ್ಮವೆನಿಸಿ ಲೋಕೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನಿಸುತ್ತದೆ. 'ಪರೋಪಕಾರಃ ಪುಣ್ಯಾಯ ಪಾಪಾಯ ಪರಕೀಡನಂ' (ಪರೋಪಕಾರ ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯವೆನಿಸುವಂತೆ, ಪಾಪಕಾರ್ಯ ಪರಕೀಡನೆಯೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ) ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗೊಂಡಿರುವ ಧರ್ಮ, ಎಲ್ಲ ಮತಕ್ಕೂ ಆಧಾರವಾಗಿ ನಿಂತು ಸಮಾಜದ ಕಲ್ಯಾಣವೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದ-ಮಾನವಕೋಟಿಯ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ, ಕಲ್ಯಾಣಗಳ ಪರಿದಾಸರಂದೋಲನದ ಭೇದ.

ಆಚಾರ, ವಿಚಾರವೆಂದಾಗ ಒಂದು ನಿಯಮ, ಕಟ್ಟುಪಾಡು, ಪದ್ಧತಿ ಸಂಪ್ರದಾಯವೆಂದೆಲ್ಲ ಅರ್ಥಬರುತ್ತದೆ. ವಿಚಾರಮಂಥನ, ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಶುದ್ಧೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಆಚಾರ ಶುದ್ಧಿಯೂ ಆಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಪರಿದಾಸರು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ನೀಡಿದ್ದು ಇಂಥ ವಿಚಾರಯುತ ಆಚಾರಕ್ಕೇ ವಿಜ್ಞಾನ ವಿಚಾರರಹಿತ, ಆಚಾರಕ್ಕಲ್ಲ.

ಮತ, ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ, ಅಗೋಚರ ದೈವೀಶಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನ ನಡೆಸುತ್ತ ಬಂದಿರುವ ಮತಾಚಾರ, ಕರ್ಮವಿಧಿ (ರಿಟುಅಲ್)-ಆಚಾರ

ವಿನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮಹಾಚಾರವೆ ವೃತ್ತೇಶ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ, ವಿಧಿವತ್ತಾದ, ಪರಂಪರಾನುಗತ ಆಗಿ ನಡೆದು ಬಂದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಂಥ ಇಂಥ ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಆಳವಾಗಿ ಬೇರೂರಿರುತ್ತದೆ. ನಂಬುಗೆಯ ಆಗತ್ಯ ಇಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮವೆ ಇದರ ಅಡಿಗಲ್ಲು. ಧಾರ್ಮಿಕವಿಧಿಗಳಿಂದ ತಾನು ನಂಬಿದ ಪರಮ ಪವಿತ್ರ ಮಸ್ತುವಿನ ಪ್ರೀತಿ-ಪ್ರೇಮವನ್ನೂ ಸಂಬಾಧಿಸಬಹುದೆಂದು ಮನವೂ ಎಳೆಸುತ್ತಾನೆ. ಆಚಾರದ ಆಚರಣೆ, ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆ. ಲೌಕಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಬದ್ಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವಂಥ ಕ್ರಿಯೆ.

ದೈಹಿಕ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಆಚರಣೆ ಎಂದೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. (ಉದಾ : ಮಡಿ-ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಶುಚಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ, ವಿಶಾ ಅಡೇ ಆಚರಣೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ) (ಧ್ಯಾನ, ತಪಸ್ಸು, ಬೇರ-ಅದಕ್ಕೆ ಆಚರಣೆಯ ಬೇರಾವಳಿ); ಹರಿದಾಸರ ಶಂಖ, ಕಂಬೂರಿ, ತಾಳ, ಕಂಠಾಳಿ ತಾಳ, ಗೊರವನ ಡೆಮರಗ, ದಾಸಯ್ಯನ ಶಂಖ, ಭವನಾಸಿ, ಜಾಗಣಿ-ಇವೆಲ್ಲ ಪವಿತ್ರ, ಮಸ್ತು ಹಾಗೂ ಅಮರ ನಡೆಸುವ ಆಚರಣೆಯ ಸಾಧನಗಳೆ. ನಡತೆ, ಶಿಷ್ಯರೂ ಉತ್ತಮರೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡವರೂ ಆಚರಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ, ಪರಂಪರಾನುಗತ ಆಗಿ ಒದಗಿ ಬರುವ ನಿಯಮಿತ ನಿತ್ಯಕರ್ಮ (ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕರಂದನ್ನವ ರೂಢಿ ಇದೆ)ಗಳು, ಪದ್ಧತಿ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ವಾಡಿಕೆ, ವಿಧ್ಯಾಕ್ರಮಗಳೆ-ಇವೆಲ್ಲ ಆಚಾರವೆ. ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಒಂದು ಗುಂಪು, ಪಂಥ, ಸಂಬಂಧ ತತ್ವ, ಸಿದ್ಧಾಂತ, ಮತ ವಿನೆ ಇರಲಿ, ಅವರ ಆಚರಣೆ, ಅನುಷ್ಠಾನ, ನಿತ್ಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೆಲಸ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ರೀತಿ, ಇವು ತುಂಬ ಮುಖ್ಯ. ಇದೇ ಧರ್ಮ ರಕ್ಷಣೆ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದನ್ನೇ 'ಧರ್ಮೋ ರಕ್ಷತಿ ರಕ್ಷಿತಃ' ಎಂದರು ಹಿಂದಿಯರು.

ಆಚಾರ ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯ-ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ, ವಿವಾಹ-ಅಪಾರಣೇಮ-ಸ್ತ್ರೀಧರ್ಮ-ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸುವಂಥದು. ಇದನ್ನು ಕುರಿತೆ ಹರಿದಾಸರು ಆವೇಶ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮನಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲೊಂದೆ ಆಚಾರದಿಂದ ಆಯಂಪ್ಪೂ, ಧನವೃದ್ಧಿ, ಎಲ್ಲ ಆಗುತ್ತದೆಂದೂ ತಿಳಿಸುತ್ತ,

ಆಚಾರಾಭ್ಯಾಸೇ ಹ್ಯಾಯಂ ಆಚಾರಾದ್ವಿಶ್ವಾ ಪ್ರಜಾಃ
ಆಚಾರಾದ್ವೈತಂ ಅಕ್ಷಯ್ಯಾರೂ ಚಾರೋಪಾಶ್ಚ ಲಕ್ಷಣಂ ||

ಎಂದಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ, ಮಹಾಭಾರತ ಶಾಂತಿಪರ್ವದಲ್ಲಿಯೊಂದೆ ಆಚಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಮಾತಿದೆ :

ಅಕ್ರೋಧಃ ಸತ್ಯಮಚಿಂತಂ ಸುವಿಧಾಗಃ ಕ್ಷಮಾ ತಥಾ
ಪ್ರಜ್ಞಃ : ಸರ್ವದಾರೋಷಂ ಶೋಮಂಕ್ಷೋಣ ಮಮತೆ
ಅರ್ಜುನಂ ಭೃತ್ಯ ಭರಣಂ ನದೈತೇ ಸಾರ್ವವರ್ಣಕಾಃ !.....

ಕೋಪ ಬಿಡುವಿಕೆ, ಸತ್ಯವನ್ನೇ ನುಡಿದುದು, ಪ್ರಾಯವಾದ ಪಂಚಿಕೆ, ಕ್ಷಮೆ, ವೈಭಾಸರ ಪೂಜದಿರುವುದು, ಶುಚಿತ್ವ, ದ್ವೇಷಿತ ಮಾಡದಿರುವುದು, ನೇರನಡೆ, ಭೃತ್ಯ ರಕ್ಷಣೆ-ಇವೇ ಆಚಾರ-ಆಚರಣೆ. ಜಾತಿಯ ಅಪಕಾರದಿಂದ ಸಮಾಜದ ಒಡಕಿನ ಶೋಷನೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಸುಧಾರಿಸಲು ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದ ಶ್ಲೋಕ ಸಾಧನೆ ಆಗುತ್ತದ್ದೇವೆ ? ಪರಿದಾಸರು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯಿತ್ತುದೂ ಇಂಥ ಆಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ, ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಕಾರ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕರ್ಮ-ಸಡಸುಡಿಯಲ್ಲಿಯೂ ದೈಹಿಕ, ಮಾನಸಿಕ ಶುಚಿ (ಆದು ಶರಣ ಪರಮಾರ್ಥ) ತುಂಬ ಮುಖ್ಯ. ಆನಂದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ, ವೈರಾಘಂಭದ ಶುಚಿಗೆ ಮಹತ್ವವಿತ್ತಿವೆ. ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಅನೇಕ ಪಂಚಾರ್ಥಮಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ನಾವು ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಆ ಇಡಿಯ ಆದರಣದ ಪಂಚ, ತಮ್ಮನ.....ರೂಕ್ಷದೀಧಿತಿಯಿಂದ ಭೂಭೂವಸ್ತುವ ಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಲಿರುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೆ. ರಾಜಾಧಿರಾಜಾದರೂ ಯಮಿಗಳೆದುರು ಬರುವಲ್ಲಿ ಶುಚಿಯಾಗಿ ನಮ್ಮೆ ಕೈಗಳಿಂದ ಪಾದಚಾರಿಗಳಾಗಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ನಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಶುಚಿ ಜೀವಿದೆ, ಪರಮಾತ್ಮನಾವಾಸ, ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾದೋಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಅಧಿಕಾರವೆ ಇಲ್ಲ. ಮಹಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕತ್ತ ಪ್ರತಿ ಪಾದಪೆ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವಂತೆಯೆ, ಸದಾಚಾರ ಕುರಿತು ನಿರೂಪಿಸಿದಾರೆ. ಆದನ್ನೆ ಅನುಷ್ಠಾನ ಎಂದರು, ಆಚಾರ ಎಂದರು. ಒಟ್ಟಾರೆ ಆಚಾರ ಎಂದಾಗ, ಆಚರಣೆ ಮೊದಲು ಎಂಬ ಭಾವ ಒಡನೆ ಸ್ಪರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದೇ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರ ನೇವಂ-ನಿಷ್ಠೆ-ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವ್ಯಕ್ತಿಸುವ ಕ್ರಿಯಾ ವಿಶೇಷ. ಶುಚಿಯನ್ನೆ ಕೆವಳದಲ್ಲಿ "ಮಡಿ"ಯೆಂದು ಕರೆಯುವ ರೂಢಿ. ಆದರೆ "ಮಡಿ" ಎಂಬ ಈ ಎರಡಕ್ಷರದ ಶಬ್ದ ಅದಮ್ಯ ಕಾಲದ ಸೆಳೆತಕ್ಕೆ ಸುಲಂಕಿ, ಅದರ ಒಗ್ಗಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ನಿರೂಪ ವಿವಿಧ ರೀತಿಗಳಿದ್ದಾಗಿ ಅದರ ಅರ್ಥ ಈಗಲಂತೂ ಒಂದು ವರ್ಗವನ್ನು ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುವಪ್ರಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಕುಚಿತಗೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿರುವುದೂ ಶೋಷನೆಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

'ಮಡಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರಿದಾಸರು ತಮ್ಮ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಅರ್ಥ ದೀಯುತ್ತಾರೆ. ಅಪರ ಪ್ರಕಾರ, ಹೊರಗಿನ ಮಡಿಯಿರಬೇಕಾದ್ದು ಅತ್ಯಗತ್ಯವೆ ಆದರೂ ಅದಷ್ಟೆ ಸಾಲದು. ಅದರಿಂದ ವನಿತ್ಯತೆ ಬರುವುದಿದ್ದರೆ, ಅಂತಃಶುಚಿಗೆ ಬೇಕಿತ್ತು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ? ಬಾಹ್ಯ ಶುಚಿಯಲ್ಲೇ ಅದಕ್ಕೂ ಒಂದು ಕೈ ವಿಂಗಿಲು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆ ಅಂತಃಶುಚಿಗೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ನಾಮಸ್ಮರಣೆ, ಉಚ್ಚರಣೆ, ಭಕ್ತಿಯಂತ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ಹೊರಗಿನ ಮಡಿಯೊಂದಿಗೆ ಆಚರಿಸಿದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಪಾವಿತ್ರ್ಯದ ಶ್ರೀರಕ್ಷೆ ದೊರಕು ದಿವ್ಯತೆಯ ಅನುಭವ, ಅನುಭವದ ತಾನಾಗಿಯೆ ಒಡಮೂಡಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಗಿನ ಮಡಿಗೆ ಪರಿದಾಸರು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆಯಾಯೆದು : ಆದು 'ವಿಚಾರ ಶೂನ್ಯ ಆಚಾರ', 'ಶೂನ್ಯತೆ', 'ಕುರಾಚಾರ', ಎಂಬೆಲ್ಲ ಕರೆದಿದಾರೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲವರಿಗಾಗಲಾಗಿ, ಹೆಣ್ಣಾಗಲಿ-ಮಡಿಯ ಮುನುಕು ಕವಿದು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಈ ಮಡಿ ಬರೇ

ಗಡಿಬಿಡಿ ಆಗಿ ಮನೆ ಮಂದಿಗೂ ಅಪತ್ತು, ಕೆಲವಳೆಕಾರಣವೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ನೀರು ಹಾಕಿದ್ದು ಹಾಕಿವೈ, ಪೋಕ್ಲಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು ಪೋಕ್ಲಿಸಿಕೊಂಡದ್ದೆ, ಗಾಯಕ್ಕಿ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ನಡೆವೆಯೂ ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಮತ್ತೆ ನೀರನ್ನೂ ಪೂಜಾಪ ಮಾಡಿ ಕೊಂಬ ದೃಶ್ಯ ನಿಜಕ್ಕೂ ಇವರು ಛಾಂಕಿಯ ಜೀವರೆಂದೆನಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. "ಮಂಥ್ಯ ಮತದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪದ್ಧತಿ ಬಿಡಬೇಡಿ, ಬಿಟ್ಟು ಕೆಡಬೇಡಿ" "ಪರಂಪರೋತ್ತಮನಹುದೆಂಬ ಜ್ಞಾನವೆ ! ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಸೋ ಮಾರ್ಗವೆ" "ಸತ್ಯ ಜಗತಿದು ಮಂಚಭೇದವೈ, ವಿಶ್ವತೋಮುಖ ನೀನೆ ವಿಶ್ವತತ್ವಶ್ಚ ನೀನೆ, ವಿಶ್ವತೋ ಜಾಯ ನೀನೆ ವಿಶ್ವತೋ ಹಸ್ತನೀನೆ", ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಡಿಂಡಿಮವನ್ನು ಬಾಚಿಸಿದ ಹರಿಯದಾಸರು ಮಡಿ ಕುರಿತು, ತಮ್ಮ ನಿಲುವನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಾದಿರಾಜರ ಸಂಡಿಗಳಂತೂ ಆಚಾರ ನಡವಳಿಕೆ ಕುರಿತ ಒಂದು ಚಿತ್ರಣವನ್ನೇ ನೀಡುತ್ತದೆ.

"ಏನು ಶವಭವ ಮಾಡಲೀ ಮತವ್ವ ಪಿರಿದೆಂದು" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವರ ವೀರವೈಷ್ಣವ ನಿಶ್ಚಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಂಡಂತಿದೆ ಮುಂದಣ ಸಂಡಿಗಳಲ್ಲಿ .

ಏನು ಶವಭವ ಮಾಡಲೀ ಮತವ್ವ ಪಿರಿದೆಂದು !
ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಮೃತವೋ ಪ್ರಾಣಿಃ ||
ಪರಮಂಥ್ಯತಾಪ್ತವೇ ಸಕಲತಾಸ್ತಾಧಿಕೆಂದು...
ಪರಮತ ಜಾಲಗಳು ಬೇದ ವಿರುದ್ಧವೆಂದು...
ಭಾಗವತತಾಪ್ತವೇ ಬಹುಭಾಗ್ಯವೆಂತೆಂದು...
ಭಾಗವತ ನಿಂದತೆಗೆ ಒಪ್ಪನರಣವೆಂತೆಂದು ..
ಪರಲೋಕ ಸಾಧನೆಗೆ ತಾರತಮ್ಯ ಮತವೆಂದು...
ಹರಿದಿನಕೆ ಮರಂದಿನ ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂತೆಂದು...
ವಿದಿತದೈವಗಳೊಳಗೆ ವಿಷ್ಣು ಉತ್ತಮನೆಂದು...
ಅಧಿಕಾರಿಗಳೊಳಗೆ ಅಬಂಜಸಂಭವನೆಂದು...
ಗುರು ಮಂಥರಾಯಂದೇ ಆತ್ಮರಕ್ಷಕರೆಂದು...
ಸಿರಿ ಹಯವದನನೇ ಅನಿಂತಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು...

ಇಲ್ಲಿ ಶುಚಿ, ಧರ್ಮದ ಜತೆ, 'ಹರಿದಿನ'ದ ಪ್ರಸ್ತಾವವೂ ಬಂದಿದೆ. ಏಕಾದಶಿಯನ್ನು ಹರಿದಿನ, ಹರಿವಾಸರ ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಇಲ್ಲಿ ಏಕಾದಶಿಯೆಂದು ಉಪವಾಸ ಕಟ್ಟುವಿಟ್ಟಾಗಿ ಅಚರಿಸುವುದೂ ಒಂದು ಆಚಾರ. ಇದು ಆರೋಗ್ಯಕರವಾದ ನಡೆವಳಿಕೆ ಎಂಬುದೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮರೆತು ಹೋಗಿರುವಂತಿದೆ. ದತಮಿಯೆಂದು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಊಟ ಮಾಡಿದರೆ ಆ ಆಪ್ತ ಮತನೊಳೊದ್ದದು, ಸಂಜೆವೇಳೆಗೆ ಅಂದು ಏನೂ ತಿನ್ನದೆ ಮರು ದಿನವಾದ ಏಕಾದಶಿಯೆಂದು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರಾಹಾರಿಯಾಗಿಬೇಕು. ಇದು ನಿಯಮ. ಅಂದು ಇರುವ ನಿರಾಹಾರ ವ್ರತ, ಉಪವಾಸ (ಜತೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವಿಕೆ-

ಉಪವಾಸವೆಂದರೆ, (starvation)—ತಿರಿಯೆವಿಕೆ—ಅಲ್ಲ. ಹೊಟ್ಟೆ ಪಾಲಿ ಬಿಟ್ಟಿ ದೇಸೆಂಬುದೂ ಅಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸನ್ನಿ ಗಾಗಿಯೂ ಗಾಂಧೀಜಿ ಉಪವಾಸ ಕೈಗೊಂಡುದುಂಟು. ಉಪವಾಸದಿಂದ ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು, ಎರಡೂ ಶುದ್ಧಗೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಪ್ರಜ್ಞೆಲಿಸುತ್ತದೆ ಮೆರೆದಿನ ದ್ವಾದಶಿಯೆಂದು ಬೆಳ್ಳಗೆ ಉಟ ಮಾಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುಯೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ದ್ವಾದಶಿಯೆಂದು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ ಪದಾರ್ಥ, ಮೇಣು ಬಳಿದ ಸಾರು, ಇವು ಹಿಂದಿನ ದಿನ ನಿರಾಹಾರದಲ್ಲಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಯಾಗಿರಬಹುದಾದ ಪಿತ್ತವಿಕಾರವನ್ನೂ ಪ್ರತಮನಗೊಳಿಸುವುದಲ್ಲದೆ, ಹಸಿವನ್ನೂ ಉದ್ದೀಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಿ ಆಗುತ್ತವೆ. ಆರೋಗ್ಯದೃಷ್ಟಿಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರಿಗಿತ್ತು ಎಂದಾಯಿತು. ಇದು ಸದಾಚಾರವೇ ತಾನೆ ? ಇಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕತೆಯ ಕೆಲವೆವರು:ವುದು, ಶರೀರದ ಆಹಾರ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸು ಹರಿಸ್ವರಣೆಯತ್ತ ಹೊರಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಗ, ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಧಾನ-ಹಸಿವಿಗೆ ಎಂದೂ ಆರ್ಥ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹಸಿವಾಯಿತೆಂದು ಆಹಾರ ತುರುಕುವುದಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸೊಪ್ಪಿ ಸೇವಿಸಬೇಕು. ಉಟ ಮಾಡುವ ನಿಯಮ, ಆಹಾರ ಆಗಿಯೆವಿಕೆ, ತೀರ್ಥಪ್ರಾಶನ, ಮಧ್ಯ ಮಧ್ಯೆ ನೀರು ಕುಡಿದು ಜೀರ್ಣರಸ ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸದಿರುವಿಕೆ, ಇವೆಲ್ಲದರ ಬಹಿ ಉಟ ಮಾಡುವಾಗ ಮಾಡತಕ್ಕ ಶಿರದ ಆಚರಿಸುವ ಮನ, ಆಹಾರವನ್ನು ಜೀರ್ಣಾಂಗಗಳ ಮೂಲಕ ಸರಿಯಾಗಿ ತಲುಪಿಸಲೂ, ಆನುಕೂಲ ಆಗುತ್ತದೆ, ಜೀರ್ಣಕ್ರಿಯೆಯೂ ಸರಾಗವಾಗಿ ಬರುಗುತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸರು ಆರೋಗ್ಯ ಕುರಿತ ಪಾಠವನ್ನೂ ಭರ್ಮೆಯೊಂದಿಗೆ ಬಿರಿಸಿ ಹೇಳಿದಾರೆ, ಎಂದೆನ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆ ? ಇವೆಲ್ಲ ಸದಾಚಾರವೆಂದೆನ್ನಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಮಗ್ಗಣಿಕರೂ, ಚಾತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಘೇದವೇನಿರುವುದು ಹಿತವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆನಿಸುತ್ತದೆ. "ಏಕಾದಶಿ ವ್ರತವ ಸಾಧಿಸಿ ಏಕಾದಶಿವ್ರತವ, ಏಕಭಕತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿರೋ ಪಾದಿರೋ ಲೋಕದೊಳಗೆ ಇದೆ. ಬೀರುತ ಸಾರತ ಶ್ರೀಕಾಂತ್ಯ ನೆನಸಿ....."ಎಂದು ಏಕಾದಶಿ ವ್ರತ ಕುರಿತ ವಿಜಯವಿಠಲರು ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಏಕಾದಶಿಯ ಆಚರಣೆಯನ್ನೇ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿರುವ ವ್ರತ, ಶ್ರೀಹರಿದಾಸ ಸೇವೆ, ಪರಿಪಥ ದೊರೆಕಿಸುವ ಗುರುಭಕತಿ, ಇದರ ಬಹಿ ನಾವು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವಂಥದಂ ನಿಜವಾದ ಭಕತಿ-ಹಾಗೂ ಮಡಿಯ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ನೀರು ಪೋಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹಾರುವ "ಹಾರುವರ ಮಡಿಭಕ್ತಿ" ಇದನ್ನು ಕನಕದಾಸರೂ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಟು ವಾಗಿಯೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಪುರಂದರರು, ವಾದಿರಾಜರು, ವಿಜಯದಾಸರು, "ಮಡಿ ಸೇವಾದ"ಯನ್ನೇ ಬರೆದು ನಿಡಿದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುವ ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಜಗನ್ನಾಥ ದಾಸರು ಹೀಗೆ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಸಮಾಜವನ್ನಾವರಿಸಿದ ಈ ಮಡಿಯ ಮುಸುಕಿನ ಅಜ್ಞಾನದ ದವು, ಪೂರೆಯನ್ನು ಕಳಚಿ, ತುಟಗೊಳಿಸಿ, ನೀವಾದ 'ಕಾಯಾ ವಾಚಾ ಮನಸಾ' ಮಡಿ ಸ್ವಾಪಿಸಲು ಬಹುವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿರುವುದು ಅವರ ಅಪೇಕ್ಷ ಕೃತಿಗಳ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲದರ ವಿತದವಾದ ಸಮಾಜ್ ನಾವು ಮಾಡಲಾಗದಿದ್ದರೂ

ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉದಪರಿಸಿದ್ವೇ. ಜಾಗೂ ವಂದಿಯಂತೆಯೇ ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರಕ, ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಕಾರಕ ಅದ ಕೆಲವು ನಿಯಮಗಳನ್ನು ದಾಸರು ವಂದಿಸಾರ ತಿಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಯಾರೂ ಬೇಕಾದರೂ ಆಚರಿಸಬಹುದು. ಮಂಜಾಂಗೀ ಏಳುವಿಕೆ, ಎದ್ದ ನಂತರದ ದಿನೇಶರಿ, ಅಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ವೈರ್ಮಲ್ಯ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ದಾಸರ ಹದ್ದಿನ ದೃಷ್ಟಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ, ಎರೆಯಲೆಯಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದೆ.

ಕನಕದಾಸರ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆ, ಜಾತಿ ಪದ್ಧತಿಯ ಪಿಡುಗಿನ ಪ್ರಭಾವ, ಬಸವ ಯಂಗದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನೂ ಭಿನ್ನವಲ್ಲ. ಅಂದಿದ್ದ ಸಮಾಜದ ಜಾತಿ ಪದ್ಧತಿ ಕನಕದಾಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಜಟಿಲಗೊಂಡಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ-ಪರೋಕ್ಷ ಕಾರಣ, ವಿಚಾರನಗರದರಸರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ವಿಶೇಷ ಪ್ರದರ್ಶಾರ, ಗೌರವ ಇದನ್ನು ಜೀವನಾನುಕೂಲ ಪ್ರತಿವಿತ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅನ್ವೇಷ, ಅಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದ "ವಿಘ್ನರಾಜ ಬಳಗ"ದಂತಿದ್ದ ದೊಳು, ಹೊಟ್ಟೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ತಂಡವನ್ನು ಕುರಿತು ಕನಕದಾಸರು ತಮ್ಮ ವರ್ಣಕ ಕಾವ್ಯವಾದ "ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿ"ಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೇ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ, ಉನ್ನತಅಧ್ಯಯನ, ಶ್ವತ್ತಿಯರಿಗೂ ವಿದ್ಯೆ, ಶ್ವತ್ತಿಯೇರಿತ ಪಿತ್ತಣ. ಈ ಜಾತಿ ಭೇದದಿಂದಾಗಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮೇಲು ಕೀಳು, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ-ಅಂತಃಜರು. ಇತ್ಯಾದಿ ಭೇದ ಭಾವನೆ ಬಲವಾಗಿ ಬೇರೂರಿತ್ತು. ಕೆಳವರ್ಗದವರ, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರ ಸ್ಥಿತಿಯಂತೂ ಶೋಚನೀಯವೆ ಆಗಿತ್ತು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕೀಳುಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಜನ, ಮೇಲುವರ್ಗದವರ, ಶ್ರೀಮಂತರ ದವನ, ದೌರ್ಜನ್ಯ, ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಗೆ ಈಡಾಗಿ ನಿರಂತರ ಶೋಷಣೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಜಾತುವರ್ಣಪದ್ಧತಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಒಡೆದು ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ, ಬೆಳೆದ ಜಾತಿ-ಉಪಜಾತಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಭದ್ರಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿತ್ತು. ಮೇದಾಧ್ಯಯನ, ಪೌರೋಹಿತ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಕಾದ್ಯ ಎಲ್ಲವೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಮೀಸಲು. ಬಸವಣ್ಣನವರು ಹಾಗೂ ಅವರ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಅನೇಕರು ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕ್ರಾಂತಿ, ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೆಳವರ್ಗದ ಶೋಷಣೆ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿಕೊಡಿಸಿದರೂ ಮತ್ತೆ ಹರಿದಾಸರ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ (ಸು : ೧೪-೧೬ ಶತಕ) ಮೊದಲಿಗೆ ಬೇರೂರಿದ್ದ ಪಳೆಯ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳೆ ಮತ್ತೆ ಬೆಳೆದು ಮುಂದುವರಿದವು. ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ, ತೂದ್ವರ್ಗದ ಅಂತರಂಗದ ಅಭಿವೃತ್ತಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೆ ಮಿಡಿದಿದೆ. ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳಾದ ಕನಕದಾಸರು, ಮೊದಲಿಂದ ಪರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ಮೇಲಿದ್ದವರು ಎರವುದಕ್ಕಿಂತ, ಸಾಧನೆಯ ಹಂತ ಮಿದ್ನು. ಕೀವಲ ಹುಟ್ಟು ಜಾತಿಯಿಂದಲೇ ಉತ್ತಮ ಅಧಮ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆ ಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆನ್ನುಲು ಕನಕಪ್ರಸೇ ನಿರ್ದೇಶನ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಾಧನೆ, ನಡೆನುಡಿ, ಮನವಿರೆಯ ಗುಣ, ವರ್ತನೆ, ಇವೆಲ್ಲ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಉತ್ತಮವಾದವು ನಿರ್ಧಾರದಲ್ಲಿ ಮೇಲುವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ

ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಲಾರ ; ಹಾಗೇ ಆಕಸ್ಮಾತ್ ಕೀಳುವಾಗಲೂ ಹಂಪ್ತಿ ದಾಕ ಬಾಕಿಯಿಂದಲಿ ಕೀಳಾಗಲಾರ-

“ಮನಸರವಣಿಯುಸುಖಲಿ ಜಗ
ಸ್ವಾರ್ಥಮಾಡಿದ ಒಂದು ಪರೂಪವಯ್ಯ”

ಎಂಬ ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿ ಕುಲ ಕುಲವೆಂದು ಹೀಗೆಳೆ ಕರ್ಮಾರಣ್ಯ ಕುಂದಿಪು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದು : “ಕುಲ ಕುಲ ಕುಲವೆಂದು ಹೊಡೆದಾಡಿದಿರಿ ! ನಿಮ್ಮ ಕುಲದ ನೆಲೆಯೇ ನೇನಾದರು ಬುದ್ಧಿರಾ !” ಎಂದೂ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ ಕನಕ, “ಕುಲವ್ಯಾವುದು ಸತ್ಯಸುಖವ್ಯಕ್ತಿ ಜನರಿಗೆ... ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ವೇಲಿವ್ಯಾಪಾರ ಕುಲವಯ್ಯ” ಎಂದೂ ಹೇಳುವವರ ಮಾರ್ಗ ಸತ್ಯುಲ ಸಂಚಾರಕೆಂದು ಹೆಮ್ಮೆಪಡೆವ ಆಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ ಆಗಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಿ ಯಾದವರಿಗೆ ಸತ್ಯ, ಮಾನವೀಯತೆಯ ಕುಲ ಪರಮಾತ್ಮ ಬಾರೋ ಎಂದು ಕರೆವಾಗ ಬೇರೆಯವನಾರೋ ಯಾವ ಕುಲ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದಮಾತೆ, ಪರಿ ಪಕ್ವ ವ್ಯಕ್ತಿತೆ, ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಬುದ್ಧತೆ-ಭಕ್ತಿಯ ಅಳವಡು ಇವುಗಳಿಗೆ ಮಾತೃತೆಯ ವಿಜಾ ಆತ್ಮಿಕ ಹಂಪ್ತಿನ ಪರಿಪಕ್ವತೆಯ ಅಜ್ಞಾನದ ಮಾತಿಗಿಲ್ಲ :

ಕೀರ್ಥಾಮು ಹಿಡಿದವರೆಲ್ಲ ಹಿರುನಾಮ ಧಾರಿಗಳೆ !

ಜತ್ನಸಾಧಕನಿಲ್ಲದವರೆಲ್ಲ ಭಾಗವತರೆ!

ಎಂದೂ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಕನಕಲ್ಲ, ಹೇಳುವ ಮಾತುಗಳು ನೋಡಿ :

ಮೂಗ್ಗಿದಿಯ ನೀರೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಜಪತಪವ ಮಾಡಿ

ಬೇದಾಪ್ಯ ಪುರಾಣಗಳೋದಿ ತಿಳಿಯು !

ಬಾಗಿ ಪರಸ್ಕೀರಿಯಾಗಿ ಭ್ರಮಿಸಿ ಕಣ್ಣೆದುರಂದ !

ನೀತಿ ತಪ್ಪಿದವರೆಲ್ಲ ಬೇವ ಬಾಹ್ಯದ ಕೃಷ್ಣ ||1||

ಪಟ್ಟಿನಾಮಮಟ್ಟು ಪಾತ್ರೆ ಕೈಯಲಿ ಹಿಡಿದು !

ಗುಟ್ಟಿನಲಿ ಜಪತಪ ಗುರುಕರಿಯದೆ !

ಕೆಟ್ಟತೊಗವ ಕೂಗಿ ಹೊಟ್ಟೆಯಪು ಹೊರೆದಂಥ

ಮೊಟ್ಟೆ ಗುಡುಮಗಳೆಲ್ಲ ಪದಮು ಪೈಪ್ಪವರೇ ||2||

(ಮೂಗು ಹಿಡಿಯತ ನೀರೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಜಪಮಾಡಿ

ಭಾಗವತಪಾತ್ರಾದಿಗಳೆ ಓದಿ - ಎಯನು ಮೊದಲ ಹಿಂದಿಯ ಪಾರಾಂಕರ)

ಅಜ್ಞಾ-ಮಿದಾ ಎಂಬ ಅರ್ಥಾಮು ಅರಿಯದೆ !

ಮುಂದಾಪ್ಯದ ನೆಲೆಯು ಮುಚ್ಚಿರಿಯದೆ !

ಶತ್ರುಕೂಟದ ಕೂಗಿ ಬೊಗಸೆ ಬಾಯ್ಬಿಡುವಂಥೆ |
 ಶತ್ರುಗೆ ಹಾ ದೀರತ್ವಕ್ಕೂ ದೊಡ್ಡವುಡೆ ||3||
 ಲಿಂಗಾಂಗದೊಳಗಿರುವ ಅನುಭವದ ತಿಳಿಯದೆ |
 ಅಂಗಲಿಂಗದ ನೆಲೆಯು ಗುರುತರಿಯದೆ ||
 ಜಂಗಮಸ್ಥಾವರದ ಹೊಲಬಸರಿಯದ ಇಂಥ |
 ಭಲಿಸು ಮುಕ್ಕುಗಳೆಲ್ಲ ಲಿಂಗಮತರಿಯದೆ ||೪||
 ಪೇಪ್ಪಾಸೆಯ ಕಲಿಕು ಗೋಸಾವಿಯ ಕಣಿವು ||
 ಅಣಿಯನು ತೊರೆಯದೆ ಪಪವ ಮಾಡಿ ||
 ಪಾಪನೆಯ ಗುರುತಿನಾ ಹೊಲಬಸರಿಯದ ಇಂಥ |
 ಪೇಪ್ಪಾರಿಗಳು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಅಯದೆ ||೫||
 ಆರುಚ್ಛದ ನೆಲೆಯು ಅದ್ವಾಯಗಮೋಗದೊಳು |
 ಮೂರು ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮೂರು ಕಡೆಗೆ ನಿರಿಸಿ ||
 ಕಾರುಣ್ಯವಿಧಿ ಕಾಗಿನೆಲೆಯಾದಿಕೇಶವನ |
 ಸೇರಿ ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ಯಮಕ ಕೊಲೆಯಂತೆ ||೬||

ಇಲ್ಲಿ ದೇವಬ್ರಾಹ್ಮರನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಲಿಂಗವಂತರನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಕೇವಲ ಜಾತಿ ಬಾಂಧವ, ವಾತ ಪ್ರದರ್ಶನದ ದೇವಾಚಾರವೆ ವಿಷಾ ಅಂತರಂಗದ ಆರಿದನೆ ಬೆಳಕನ್ನೂ ಆರಿತ ಗುರುತಲ್ಲ, ವಂತವರೆಂದು ಸಮಾಜ ಹೆಸರಿಸಿದ ಅಂತ್ಯಜರನ್ನೂ ಕಂಡು, ಪಂಚೆಯ ತುದಿ ಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬೆರೆದು, ಹಾದಿಬಿಡಿ, ಹಾದಿಬಿಡಿ, ಎಂದೂ "ಮಡಿಮಡಿ" ಯೆಂದೂ ಹೆಣ್ಣು ಹೆಣ್ಣಿಗೂ ಪಾರುವ, ಮಡಿ ನೀರು ಮಡಿ ನೀರು ಎಂದೂ ನೀರನ್ನೂ ಬಿವಂಕಿಸಿಕೊಂಬವರನ್ನೂ ಕಂಡು ಕನಕದಾಸರು ಪಾಶ್ಚ್ಯ ಮುಡುತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ನಂದಿದಿದ್ದಾರೆ ಒದುಕಿನ ಕಟು ಸತ್ಯವನ್ನೂ ಕಾಗಿನೆಲೆಯಾದಿಕೇಶವ ರಕ್ಷಿಸುವವು ನನವರತವೆಂದು ಬೇಡಿ "ತೊಲಗುವರು ಕಡಕಡೆಗೆತಾ ಹೊಲ | ಹೊಲೆಯನುತ ಕಳವಳಿಸಿ ಮೊತ್ತದ | ಬಿಲ್ಲದೊಳಗೆ ಬಂದಿಹುದಕಾಣದೆ ಬರಿದೆ ಮನನಗೊಂದಂ || ಜಿಲ್ಲದೊಳಗೆ ಮಂಳುಗಿದರೆ ತೊಲಗದು ಹೊಲೆಗಿಲ್ಲವೇ ದೇಹದೊಳು" ಎಂದೂ ನಂದಿದಿದ್ದಾರೆ (ಇದು ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಡೀರನ ಮಾತನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆ) ಹೊಲೆ ಹೊಲೆ ಯಾವುದು ಹೊಲೆ ? ಹಂಚಿನ ಹೊಲೆತನ್ನಂತ ಉತ್ತಮ ಜನ್ಮಜಾತರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡವರು ಮಾಡುವ ಹೊಲೆಗಿಲ್ಲವೆ ಅದು ಹೊಲೆತನಕ್ಕೂ ಹೇಯವಾದದ್ದು ಅಲ್ಲವೆ ? ಇದು ಕನಕದಾಸರ ಮನನವೀಯತೆಯ ನಂದಿದೊಡಿತ, ಎಂಜಲಿಂಜಲಾ ಎಂಬರಾನೊಡಿ ಎಂಜಲಿಲ್ಲವೆ ? ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತ ವಿವರಿಸಿ ಕಂಡಿದೆ ಹಾಲು ಕರುವಿನ ಎಂಜಲಿನಿಸದೆ, ಎಂದೆನ್ನತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲುಮೇಗದ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಲೇವಡಿ ಮಾಡುವ ಅವರ ಶೈಲಿ ಅನನ್ಯ, ಅನನಕರೇಯ, 'ಎಲ್ಲಾರು ಮಾಡುವುದು ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ | ಗೇಣುಬಟ್ಟೆಗಾಗಿ'

ಪಾಡಂತ್ಸೂ ಮಗಳಗಳವರತ್ತ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿತ್ತು ಹಾಡಿದೆ. ಹರಿದಾಸರೆಲ್ಲರೂ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಸಾರಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪುರಂದರದಾಸರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕ್ರಿ. ಶ. ಉತ್ತರಾರ್ಧದ ಜಗನ್ನಾಥರಾಯರವರೆವಿಗೆ

ಹೊಲೆಯ ಹೊಲೆಗಿಹನೆ ಉರೋಳಿಲ್ಲದೆ
ಸಲೆ ಪಾಪ್ಯನು ತಿಳಿಯ ಬಲ್ಲವರು ಹೋಡಿ ||೨||
ಛಾಳದಲಿ ಭೂತ ಭಂಡಾರವಿಡದವ ಹೊಲೆಯ |
ಕೇಳ ಸಲಪಾಪ್ಯನು ತಿಳಿಯದವ ಹೊಲೆಯ ||
ಅಳಾಗಿ ಅರಳಾಗಿ ಕೈಮಂಗಿಯದವ ಹೊಲೆಯ |
ಸೂಳೆಯರ ಕೊಡುಪಾತನೇ ಪಂದ್ಯ ಹೊಲೆಯ ||1||
ಅಲೆಯನು ಹೋರಿ ಭಾವೆಗೆ ತಪ್ಪಿಸುವ ಹೊಲೆಯ |
ಲೀನು ಉಪಕಾರಗಳನೆಯದವ ಹೊಲೆಯ ||
ಮೋಸದಲಿ ಪ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಮುನಿಯುವವನೇ ಹೊಲೆಯ |
ಪುನಿಮಾಪನಾದುವವನೇ ಸಮಾ ಹೊಲೆಯ ||2||
ಕೊಂಡ ಮಗುವನು ತಿರುಗಿ ಕೊಡಲಿಯದವ ಹೊಲೆಯ :
ಛಂದಮುಪುಗಲಾಯದವನೆ ಹೊಲೆಯ ||
ಗಂಡ-ಮಂಡಿತ ನಮವ ಭೇದಗೈವವ ಹೊಲೆಯ |
ಮಂದಗೈಗೆ ನೆಡವ ಹೊಡೆತೊಲೆಯ ||3||
ಪರಧನಕೆ ಪರನಾಗಿ ಅಕುಟದವನೇ ಹೊಲೆಯ |
ಗುರು-ಹಿರಿಯರನು ಕೂಡ ಎರಗದಿದ್ದವ ಹೊಲೆಯ |
ಅರಿತು ಅಪಾರವನು ಮಾಡದಿದ್ದವ ಹೊಲೆಯ |
ಪುರಂದರವಿರಲನು ವಸೆಯದವ ಹೊಲೆಯ ||4||

ಇಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರಷ್ಟು ಕಟುವಾದ ನಿಂದನೆ ಇಲ್ಲ! ಪುರಂದರದಾಸರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತೆಯನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಛಾಳದಲಿ ಭೂತ ಭಂಡಾರವಿಡದವ ಹೊಲೆಯನೆಂದಿನ್ನು ವಲ್ಲಿ; ಆದರೆ ಅದು ಪಾಗಲ್ಲ. ಪುರಂದರದಾಸರಂಥ ಪರಮಾತ್ಮ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಜಾತಿ ಕುಲವಾವುದೂ ಹಿಗ್ಗು-ಕುಗ್ಗು ತರುವುದಿಲ್ಲ : ಅದನ್ನವರು ಮನಸ್ಸಿಗೂ ತಾರರು. ಪುರಂದರವರ್ಮರ ಪೂಜಾಕತ್ತ್ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸು :

ಹೊಲೆಯ ಬಂದಾವೆಯ ಬಳಿಗೆ ಲೇವನಮಾಡಿ |
ಗಂಗಾ ಗಂಟೆಯವಾರಿಸುವುದೇಕೆಂದು |

ತನುವಿನ ಕೋಪ ಹೊಲೆಯಲ್ಪಡೆ !
 ಹೊಲೆಯದ್ದು ಹೊಲೆಯನ ಒಳಗೆ ಒಟ್ಟಿಟ್ಟುಕೊಂಡು !
 ಇದಕೇನು ಮದ್ದು ಸ್ತ್ರೀಪುರಂದರವಿರಲು !

“ಹಲವು ಓದಿದರೇನು ಹಲವು ಕೇಳಿದರೇನು ! ಜಲದೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಕಂಠವಿದ್ದರೇನು !
 ಚೆಲುವ ದೇವನೊಳು ಎರಕವಿಲ್ಲದವಳೆ.....” ಎಂದವರೂ ಪುರಂದರರ.

ಹರಿದಾಸರು ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಗೌರವ ತೋರಿದರೂ ಇಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಕುರುಡು ನಂಬಿಕೆ, ನೇಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಕು ಹೇಳುವಿಕೆ, ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಜಾತಿಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಾಗಲೂ ಹೀಗಿಳಿದರು. ಭಕ್ತಿವರ್ಣಾವೊಂದೆ ವಿಧವಿಧವೂ ಸಮಾಜ ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಕನಕನಿಗಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ವ್ಯಾಸರಾಯರೂ, ಪುರಂದರ-ವಾದಿರಾಜಾಕೀರ್ತಕರೂ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದರು. ಗೀತೆ ನಾರದ ಭಕ್ತಿಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಳ್ತಿದ್ದವು, ನಿಜವಾದ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಯಾವುದೂ ಜಾತಿಯಲ್ಲೆಂದೂ.

“ಕುಲದ ಮೇಲೆ ಮೋಗಿ ಬೇಡ ಮನುಷ್ಯ ! ಕುಲವಿಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ !
 ಅವಕುಲವಾದರೇನು ಅವಕುಲವೇನು ಆತ್ಮ ಭಾವಮಂಥನವೇ!”

ಎಂದೂ ನಂದಿಯೆಂಬ ಪುರಂದರರ “ಕನಕದಾಸನ ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಸಮುನಿ ದಯಮಾಡಲೂ ಮಂದದವರಲ್ಲ ದೂರಿಕೊಂಬರು” ಎಂಬ ಕೃತಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಆಗಿ ಸದಯಂತ್ರಿತ್ವದ ಅನ್ಯಾಯ, ಉಪಹಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಅನೇಕ ರೀತಿನ ಕಾಲಗುರ್ವ ಸೇರಿದ್ದಾತು ಕನಕನ ಮೋದಿನ ಕೂಗನ್ನೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸುವ ಅವನ ಕೃತಿಗಳೂ ಅದೇ ಕೂಪ ಕುಡಿದಿರಬೇಕೆಂದೂ ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಜಯದಾಸರಂತೂ “ಹೊಲೆಯ ಸುಳಾದಿ” ಯೆಂಬ ದೀರ್ಘ ಸಂಘಾದಿಯನ್ನೇ ಬರೆದು ಸಮಾಜದ ಒಂಟಾಟಿಕೆಯವರನ್ನು ವಿಡಂಬನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಸ್ತ್ರೀಯರ ಬಗ್ಗೆ ಹರಿದಾಸರ ದೃಷ್ಟಿ

ಇದಿಷ್ಟು ಜಾತಿಪದ್ಧತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಹರಿದಾಸರು ಮಾಡಿರುವ ವಿವೇಚನೆಯ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಅವಲೋಕನವಾದರೆ ಇನ್ನೂ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಬಗ್ಗೆ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಇದ್ದ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಅವಲೋಕಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ವಚನಕಾರರಂತೆ ಹರಿದಾಸರು ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಗೂ ಅವರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಸಾಧನೆಯ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಹರಿದಾಸಮಂಥ-ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ತೆರದಿತ್ತು. ಅವರ ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂಥವರು, ಒಬ್ಬರು, ಇಬ್ಬರು. ಪುರಂದರದಾಸರ ಹೆಂಡತಿ ಸರಸ್ವತಿ ಹಾಗೂ ಮಗಳಾದ ರುಕ್ಮಿಣಿ ದಾಸರವರ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆಂದೂ, ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹಾಡಿದರೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ನವಕೋಟಿ ನಾರಾಯಣನಿಗೂ

ಲೋಭವಾಗಿತ್ತು. ಹೀನಪ್ಪ, ನಾಯಕನನ್ನು ಪುರಂದರದಾಸರಾಗಿ ಮಾಡಿದವಳೆ ಅವರ ಪ್ರತಿ ಸದೃಶತೆ ಹಾಗೂ ಆಕೆಯ ಸಾತ್ವಿಕ ಗುಣಗಳು. ಇವನ್ನು ದಾಸರೆ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ:

“ಅದರಲ್ಲಿ ಒಳಿತೆ ಆಯಿತು ನಮ್ಮ ಸ್ವಿಧರ ಸೇವೆಗೆ । ಸಾಧನ ಸಂಪತ್ಕಾಯತು
ಹೆಡತೆ ಸಂತತಿ ಸಾವಿರವಾಗಲಿ ದಂಡಿಗೆ ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿದವಳಯ್ಯ...”

೧೮ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿವೆ ಹೆಳವನಕಟ್ಟೆ ಗಿರಿಯಮ್ಮ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅನೇಕ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಹಾಡಿದಾಳೆ. ಗಿರಿಯಮ್ಮನಿಗೆ ಗೋಪಾಲದಾಸರು ರಂಗೋಲಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಲಗೋಪಾಲನ ಬೆತ್ತ ಬಿಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಆನಂಜನಾದರು. ಇದರಿಂದ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಯರ ಬಗ್ಗೆ ಅಂಥ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದನ್ನಬಹುದು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅದರೂ, ಅವರು ಹೆಣ್ಣು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆಯಲು ಅವಳಿಗೆ ಅದಕಾಶದೊರಕು ಕೊಡುವ ದಿನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಿಸಿಲ್ಲ ; ಹೆಣ್ಣು ತಾಯಿ, ಕಂಠಸತಿ ಎಂದಷ್ಟೆ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಗೌರವಿಸಿದರು. ಹಾಗೆಯೇ ಹೆಣ್ಣು ಹೊನ್ನೂ ವಂಣ್ಣು ಇವೆಲ್ಲ ಅಸ್ಥಿರ, ಭಂಗುರವೆಂದೂ ಸಾರಿದರು. ವೇದ, ವೇದಾಂತಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವಂತೆ “ಸತ್ಯೋ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಮರ್ಹತಿ” ಎಂಬ ನುಡಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಹೆಣ್ಣಿನ ತೀಕ್ಷ್ಣವಂತಿ, ನ್ಯಾಯ ತೀರ್ಮಾನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಂಬಿಲ್ಲ. ಮಂಕುತಿಯ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣು ಅಡ್ಡಿಯೆಂದೂ ಹಾಡಿಗಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಕಂಡರೆ ದ್ವೇಷವಿತ್ತೆ ಎಂದೂ ಅನ್ನಿಸಿದರದು. ಅವಳು ಪವಿತ್ರಳಾಗಿರಬೇಕು, ಒಳ್ಳೆಯ ಬಾಳೆಹಬ್ಬಿನಂತೆ ಅವಳ ಗಂಜಪ್ಪಭಾವ ಸಿಹಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಅವಳು ಪರಪುರುಷನನ್ನು ಮನದಲ್ಲೂ ನೆನೆಯದೆ ಪತಿಗೆ ಹಸ್ತನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಅಲೆಯುವ ಹೆಣ್ಣಮ್ಮ ನಂಬಬೇಡೆನ್ನುತ್ತಾರೆ ಹರಿದಾಸರು. “ಗುರುಹಿರಿಯರಲಿ ನಮ್ಮತೆ, ಭಯಗೌರವದಿಂದಿರಬೇಕು”. ಹರಿದಾಸರು ಘೋಷಿಸಿರುವುದೆ ಹೀಗೆ : ಹೆಣ್ಣು ವಾರ್ಹತಿದೇವಿ, ಅರೂಂಧತಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಂತೆ ಕರಣೆಯ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಸಾಗರದಂತೆ ಪವಿತ್ರ ಜೀವನ ನಡೆಸಬೇಕು. ಇದು ಹರಿದಾಸರ ಹೆಣ್ಣಿನ ಬಗ್ಗಿನ ನೋಟ, ವ್ಯಾಖ್ಯೆ. ಹಾಗೆಂದ ಮೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅವರು ಗಂಡನನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಪರಸತಿ ಗಳುಪ್ಪರವನನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವನೆಂದು ಬೈದಿದ್ದಾರೆ. ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣು ಇಬ್ಬರೂ ಪರಸ್ಪರ ಋಣಾದೃಧದಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂಬುದೆ ಹರಿದಾಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹರಿದಾಸರು ಹಾಗೂ ಶರಣಬಿಟ್ಟರೂ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಮಾಜದ ದಡೆ. ಮರ್ತನೆಗಳಿಗೆ ಸದಾಚಾರಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿವಾರೆ “ಮನಕಂದ್ವಿಯಲ್ಲದವನಿಗೆ ಮಂತ್ರದ ಫಲವೇನು । ತನು ಕಂದ್ವಿಯಲ್ಲದವನಿಗೆ ತೀರ್ಥದ ಫಲವೇನು ? ಹೊರಗೆ ಮಿಂದು ಒಳಗೆ ಮಿಡಿಯದವನ ಕಂಡು ಬೆರಗಾಗಿ ನಗುತ್ತಿದ್ದ ಪುರಂದರವಿರಲಿ...” ಸದಾಚಾರ, ತೀರವಂತಿಕೆ, ಇವುಗಳಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಗೌರವ. “ಆಚಾರದಿಲ್ಲದ ನಾಲ್ಕು, ಏನು ನೀಡಬುದ್ಧಿಯ ಬಿಡುಸಾಲಿಗೆ” ಎನ್ನುವ ಪುರಂದರರು ಹರಿಯನ್ನು ವೆಸುವುದೆ ಸದಾಚಾರವೆಂದೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಗಮನಿಸುವುದೂ ಸದಾಚಾರವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊನಕಾರರು

ಮೇಳವ "ಭೃಗುಬೇಳು ಶರಣಾಗೆ ಪರಸತಿಯನೊಬ್ಬನೆಂಬ" ಎಂಬಂತೆಯೆ ಹರಿದಾಸರೂ ರಾಮಣ, ನಮಣ, ಕೀಟಕರ ಉದಾಹರಣೆ ನೀಡಿ ಪರಸತಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಹಾಯಿಸಿ ಕಡೆ ಬೇಡಿದರೆಂದು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮನವೆ ಆಚಾರವಂತನಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ, ಗೌರವಾನ್ವಿತ ಬಾಳ್ವೆ ಪಡೆಸಬೇಕು. "ಮಾನವಭಂಗವ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನೊಬ್ಬರಾಗ" ನೆಂಬಂತೆ, ಎದುರು ಹಿಂಗಳೆದು ಅನಂತರ ಉಪಚರಿಸಿದರೆನು ಪ್ರಯೋಜನ. ಇದನ್ನೆ ಮಹಾಪರಮ 'ಇದಿರ ಜಳಿರೇಲು ಬೇಡ' ಎಂದದ್ದು. ಹರಿದಾಸ-ಶರಣರಿಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ. ಅಂತರಂಗಶುದ್ಧಿ-ಬಹಿರಂಗ ಶುದ್ಧಿಗೆ ಮನಗೊಟ್ಟು ನಡೆದವರು. ಕೆಟ್ಟಸ್ವಭಾವದ ಜನರನ್ನೆ ಜಾಲಿಯ ಮರಕ್ಕೆ ಮೂರಿಸುವ ದಾಸರು "ಜಾಲಿಯ ಮರದಂತೆ ಜನರು ನೆರಳು ನೀಡರು, ಹಣ್ಣು, ಮೂ ಕೊಡದ ಮುಳ್ಳು ಮರದಂಥವರು ಅವರು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆಚಾರವೆಂದರೆ ಶುದ್ಧಿ. ಜಾಗೂ ತಾಳ್ವೆ, ತಪಸ್ಸು-ಆಚಾರಶುದ್ಧಿ. ತಪದಮ, ಅನಂತರ ಯೋಗ ಹೀಗೆ ಒಂದು ಕಷ್ಟ ಬಿನ್ನತ್ಯಕ್ಕೊರಿಸಿಕೊಂಬ ಹಾದಿ. ಆದನ್ನೆ ಶರಣರು "ದಯೆಯಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮ ಯಾವುದಯ್ಯ" ಅಂದದ್ದು. ದಯೆಗೆ, ಮಾನವೀಯತೆಯ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಹರಿದಾಸರು ತುಂಬ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. "ಧರ್ಮವೇ ಜಯವೆಂಬ ದಿವ್ಯವಂತ್ಯ" ಕರ್ತನೊಂದಿ ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಷ್ಟ ಪರಮರಗಳನ್ನು ತಾಳ್ವೆಯಿಂದ ಸಹಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುವ ದಾಸರು, "ತಾಳುವಿಕೆಗಿಂತ ತಪವು ಇಲ್ಲ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ವಾದಿರಾಜರು. ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮ ಹೇಳುವುದೂ ಇದನ್ನೆ ಸಹನೆ, ಸಹಿಷ್ಣುತೆ. ಉತ್ತಮ ಆಲೋಚನೆ, ಕ್ರಿಸ್ತನು ತನ್ನನ್ನು ತಿಲುಬಿಗೇರಿಸುವಾಗ "ದೇವರ, ಅವರನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸು, ತಾವೇನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆಂದು ಅರಿಯದವರು" ಎನ್ನಲಿಲ್ಲವೆ ?

ಪುರುಂದರದಾಸರು ನುಡಿದ ಬಗೆಯೆ ಬೇರೆ :

"ಪರಿಯ ನೆಪೆಯೆದ ನೆರಜನ್ನವೇಕೆ"

ಹರಿಯ ಕೊಂಡೊಡದ ನಾಲಗೆಯೇಕೆ-ಎಂಬ ಕೃತಿಯ ಈ ಸಾಲುಗಳು ।

ಸತ್ಯ-ಶೌಚವಿಲ್ಲದ ಆಚಾರವೇಕೆ ।

ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವಿನ್ನೇಕೆ ॥

ಭಕ್ತಿ-ಭಾವವಿಲ್ಲದ ದೇವಪೂಜೆ ಏಕೆ ।

ಉತ್ತಮರಿಲ್ಲದ ಸಂಧೆಯು ಇನ್ನೇಕೆ ॥

ಕ್ರೋಧದ ಬಿಡದಿಹ ಸಂನ್ಯಾಸವೇಕೆ ।

ಅದರವಿಲ್ಲದ ಅಮೃತಾನ್ನವೇಕೆ ॥

ವೇದ-ಶಾಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದ ವಿವ್ರತನವೇಕೆ ।

ಕಾದಂಬರವೊಗೆ ಕ್ಷಾತ್ರ ತಾಣೇಕೆ ॥

ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಮಡಿಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿಜಯದಾಸರು ನುಡಿದುದು :

“ಮಡಿ ಮಾಡಿಕೊಂಬ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕೊ ಮನುಷ್ಯ
ಮಡುವಿಮೊಳಗಿನ ಉದಕ ಜಡವಲ್ಲವೆ
ಮಡುವಂದೆನಿಸಿಕೊಂಬ ವಸ್ತು ತಾನೆ ಜಡವು
ಮಡಿ ಎಂತಾಯಿತು ಪೇಳೊ ಸದಾಚಾರನೆ ಎಂಬಂತೆಯೆ,

ಮಡಿ ಮಡಿ ಎಂದೂ ಮಂಮೂರು ಹಾರಂತಿ । ಮಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದಿತೊ ಬಿಡನಾತಿ ।
ಮಡಿಯು ನೀನೆ, ವ್ಯೂಲಿಗೆಯು ನೀನೆ । ಸುಡಲಿ ನಿನ್ನ ಮಡಿ ಬಿಡನಾತಿ.....
ಜರ್ವಾಪ ತೊಳೆದರೆ ಕರ್ವಾಪು ಹೋತಂದೆ । ಮರ್ವಾಪ ತಿಳಿಯದೆ ಬಿಡನಾತಿ
ಮೊಮ್ಮನಯ್ಯ ಪುರಂದರದಿರಲನ ಪಾಡಿ । ನಿರ್ವಾಲದಿ ಬಾಳಲೊ ಬಿಡನಾತಿ ॥
ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದರಿನ್ನೇನು ಫಲವೊ । ಮೌನ ಮಾಡಿದರಿನ್ನೇನು ಫಲವೊ ।
ದಾಸ ಮಾಡಿದರಿನ್ನೇನು ಫಲವೊ । ಸ್ನಾನ ಮೌನ ದಾಸ ನಾನಾ ಕರ್ಮವೆಲ್ಲ ।
ಭಾಸು ಉದಯದಲಿ ನೀನೆಷ್ಟು ಭಕಂತಿಲಿ । ಶ್ರೀ ಸಾರಾಯಣನೆಂಬೊ ನಾಮ ।
ಅನಂದವಾಗಿ ಒಮ್ಮೆ ಕೊನೆ ನಾಲಗೆಯಿಂದ । ನೀನನೆಯೊ ನೆನೆಯೊ ಮನವ ॥

ಪುರಂದರದಾಸರು ಒೂಟಾಟಿಕೆ ಜನರನ್ನು ಅವರ ಡಂಭತನ ಕುರಿತು ಹಂಗಿಸುವ ಬಗೆ ಗವನಾರ್ಪ ಆದದ್ದು.

ಗೂಟನಾಮವೆತೊಡೆದು ಗುಂಡಂತಂದಿಗೆ ಹಿಡಿದು ।
ಗೋಟುಟಿನ ಭೋತರ ಮಡಿಯನುಟ್ಟು ॥
ದಾಟುಂಗಾಡಿಡಂತ ನಾ ಭರೆಯೊಳಗೆ ಬರಲೆನ್ನ ।
ಒೂಟಿಕತನ ನೋಡಿ ಭ್ರಮಿಸದಿರಿ ಜನರೆ ॥1॥

ಪಂಪನು ಕುದ್ದಿ ಕುರಿತು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವ ಹರಿದಾಸರು ನುಡಿದ ಮೊದಿಂಕೆ ಮಾತು ಗಳಿವು :

ಮಲವು ತೊಳೆಯೆ ಬಲ್ಲದೆ । ಮನವ ತೊಳೆಯದನಕೆ ॥ಪ॥
ಪಲವು ನೀರಿನೊಳಗೆ ಪೊಕ್ಕು । ಪಲುವಿದರಿನ್ನೇನು ಫಲ ॥ಅ.ಪ॥
ತನುವ ನೀರೊಳಗಿದ್ದು ಫಲವೇನು ।
ಮನದಲ್ಲಿ ದೃಢಭಕಂತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಮನುಷ್ಯರು ॥

ಅಂತೆಯೆ ಬೇರೆಯೇರೆ ಮತ ತಂತಮ್ಮ ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರಣೆ ಇತ್ತಿರುವ ಹಾಗೆ ಹರಿ ದಾಸರೂ ನೀಡಿದಾರೆ : ಹರಿದಾಸನಾಥವನಿಗೆ, ವೈಷ್ಣವನಿಗೆ, ಮಧ್ವನಿಷ್ಠನಿಗೆ ಅನು ಸರಿಸಬೇಕಾದ ಆಚಾರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಜಯದಾಸರು ಅನೇಕ ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗೋಪಾಲದಾಸರು ವಿಜಯದಾಸರ ಪಠದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿರಿದು ಆಚಾರಕ್ಕೆ, ಹರಿದಾಸ ಭಾವಕ್ಕೆ, ಮಾಧ್ವ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಗೆ ತುಂಬ ಮಹತ್ವವಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಪೂರೆಯೆ ಜೆನೆಯೆ ಪಾಲಗೆ ಪಾವನ. ಸುರಿವಂಜೈಯಂ ಭೂಜೆ ಪಾವನ !
 ಉರದಿ ನಾಧಗೆ ನಾಮವನದೆ ಪಾವನವೊ ||
 ಕೊರಳೊಳು ಶ್ರೀಕುಲೋಮನೆ ನಳಿನಾಕ್ಷವು ಇರೆ ಪಾವನ !
 ಪರಮ ಪೈವ್ವವರಿಗಿದ ತಿರಪಾವನವೊ ||1||

ಹರೇ ಗೋವಿಂದಾ ಎಂದೇಳು ಚಿತ್ತವತಾರವ ಪೇಳು !
 ಮೂಡಲದನೆಗೆ ನಡೆ !
 ಗೋವಿಪ್ಪ ತುಳಸಿಗೆ ಎರಗೆ ಬಂದಂ !
 ಜೈಯತ್ಯದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಜನಿಟ್ಟು !
 ಮಲ-ಮೂತ್ರಂಗಳ ಬಿಟ್ಟು !
 ಗುರುವರಂಪರೆಯೆಂದು ಪುರಂದರವಿಲನಿಟ್ಟು ||

ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆಧುನಿಕ ಔಪಧಿ ಕ್ರಮಿನಾಶಕಕ್ಕಿಂತ, ಕೆತ್ತಲ ವಿಸರ್ಜನೆಯನ್ನೇ ಹೇಗೆ
 ಅನುಸರಿಸಿದರೆ ಪರಿಸರ ಶುದ್ಧ ಆಗಿರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ದಾಸರು ತಿಳಿಯ ಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.
 ಪತ್ನೈದು ಗಳಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೈದು ಬರಲಿವ್ವು !

(ರಾತ್ರಿಯಾದಾಗ-೨೦ ಭಳಿಗೆ)

ಚಿತ್ತಜನ್ಮೆಯನ ಚಿತ್ತದಿ ಧೇನಿಸಿ !
 ಅತ್ತಲುದಯಕ್ಕೆ ಗಳಿಗೆ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಎದ್ದು !
 ನಿತ್ಯ ಸ್ನಾನದ ಮಣಡಿ ಅದಿತ್ಯಗರ್ಭಾವನೀಯೆ !
 ಉತ್ಸವಂ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ಮೆತ್ತಿದ ಪಾಪಗಳನ್ನೊ !
 ಉತ್ಪರಿಸುವೆನೆಂದ ಪುರಂದರವಿಲನೊ ||

ಸ್ನಾನವಿಧಿ :

ಎರಡುಗಳಿಗೆ ಬೆಳಗು ಇರಲು ಗೃಹಸ್ಥಗೆ ಸ್ನಾನ !
 ಕರವ ಮುಗಿದು ಮಾಡಂ ಸಂಕಲ್ಪವೇದ !
 ಪರಮಪುಣ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಧರ್ಮವೆಂದಂ !
 ಪುರಂದರವಿಲನು ಮೆಟ್ಟಿ ಪಾಲಿಸುವ ||
 ನೀಲವಸ್ತ್ರವಾಗದಂ ನಾರಿಯರ ಕಾಲಿಯಾಗದಂ !
 ಕಾಲ ಮೂರು ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಾಲವಸ್ತ್ರವಾಗದಂ !
 ಅರ್ಧವಸ್ತ್ರವಾಗದಂ ಆಚ್ಛ ಶ್ರೀಪುರಂದರವಿಟ್ಟಲನೊ ||
 ಅಂದವಿಲ್ಲದ ಆಶಕ್ತನಿಗೆ ಒಂದೇ ಆರಿವೆಯೆಂದ
 ಮೈದೊಳೆದು ಮಡಿಯೊಟ್ಟು ನಾಮಗಳಿಟ್ಟು !
 ನಿಂದ ಹಿಂಗಲೆಂದು ಮಣದಿದ ಮನುಜನಿಗೆ...

ಸಂಧ್ಯಾವಂದನ ಕಾಲ :

ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಕಂಡ ನರನಿಗೆ ಉತ್ಸವಸಂಧ್ಯೆ ।
 ನಕ್ಷತ್ರ ಒಂದೆರಡು ಕಂಡ ನರನಿಗೆ ಮಧ್ಯಮಸಂಧ್ಯೆ ।
 ನಕ್ಷತ್ರ ಒಂದನೂ ಕಾಣದ ನರನಿಗೆ ಅಧ್ಯಮಸಂಧ್ಯೆ ।
 ನಕ್ಷತ್ರ ಬಿಟ್ಟು ನರನವನು ನಾರಾಯಣ ।
 ಪುರಂದರರವಿರಲ ಬಿಡುವ ॥
 ಕಂಡ ಸೂರ್ಯಗೆ ಸಂಧ್ಯೆ ಕಾಣದ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಸಂಧ್ಯೆ ಭೂ-
 ವೂಡಲದಿ ಮಾಡದಿರಲು ಮಾ-
 ತಾಂಡ ಸೂರು ಹತ್ಯಾ ಮಾಡಿದ ಪಾಪ-ಶ್ರುತಿಸಾರಂಕಿದೆ ।
 ಪೂರ್ವಗಾರ ನರಗೆ ।
 ನರಕ ತಪ್ಪದು ಎಂದು । ಅಂಡಜಪತಿ ಪುರಂದರರವಿರಲ ಬೇಳ್ತೆ ॥

ಆಚವನ :

೧. ಆಕಳ ಹಿರಿಗೆ ಎದೆ ಅಂಗೈ ಹಳ್ಳವಾಗಿರಬೇಕು ।
 ಉದ್ದು ವಂಣುಗುವಂತೆ ಇರಬೇಕು ।
 ನೀರು ಸಾಕಾಗದೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಸಾಕೆಂಬಷ್ಟು ಕುಡಿದರೆ ।
 ಸಾಕಾರ ಪುರಂದರರವಿರಲ ಮದ್ಯಸವನ ಮಾಡುವ ॥
೨. ಹಲವು ಕವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಹವಣ ಎರಡಾಚವನ ।
 ಮಲ -ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನಕ್ಕೆ ಮಾಡು ಮೂರು ।
 ನಲಿದು ಉಂಡೆಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ।
 ಲಲನೆಯ ಸಂಗಕ್ಕೆ ಹನ್ನೆರಡು ।
 ಅಜ್ಞೆಯೊ ಆವನು ಪುರಂದರರವಿರಲ ಆಚವನವನು ಮಾಡೆ ॥
೩. ಆಪೋಷನ ಅಭ್ಯಂಜನ ಆಚವನ ಮಾಡಲು ।
 ಪನ್ನೆದಿಗ್ಗೆಯಿಂದ ತಾನೆ ವರ್ತಿಸಲು ।
 ಆ ಪುರುಷನಿಗೆ ಆದ ಪುತ್ರರು ಮಡಿವರಂ ।
 ಆಚತ್ತು ತಂದೆಬಿಡುವ ಪುರಂದರರವಿರಲ ॥

ಜಪ ವಿಧಾನ ॥

೧. ಬಿಡು ಮೆನೊಡಾ ಈ ಜಪವು ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಾರದಂ ।
 ತೊಡೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕೈ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಕೈಟಾಟಿ ।

ಬಿಡಂತೆ ಮಂತ್ರಾರ್ಥ ನೋಡೆದಲೆ |
ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಜಪವೆ ಮಾಡೆ | ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಆಹಂದಯ್ಯಾ |
ಒಡೆಯಂ ಪುರಂದರವಿರಲನನೋಲಿಸಬೇಕಾದರೆ |
ಹಿಡಿಯೊ ಈ ಮರಿ ಹೇಳಿದ ಮನೆನತತ್ತ್ವಗಳ |

೨. ಆಕಾಶವಿಂಶಾ ಮಧ್ಯದ ಎರಡನೆಯ ಗೆರೆ ಅದಿ |
ಇನಿತು ಮಂಥಾಂಗಲಿ ಕೊನೆಗೆರೆ ಕೂಡಿಸಿ |
ಮನುಮೂರ್ತಿ ಪರಿಮಾಣ ಅಂಗುಷ್ಠದಿಂದಲಿ |
ಎಳೆಸು ತರ್ಜನಿ ಮೂಲ ಪದಿಯಂತರ |
ಘನ ಪತ್ತು ಗೆರೆ ಜಪ ಪುರಂದರದಲಿಗೆ |
ಮನದಿ ಅರ್ಚಿಸುತ ಗಾಯತ್ರಿಜಪವ ||

೩. ಮಂಥಾಂಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಮಂಚೆರವಿಟ್ಟು |
ಬದ್ಧ ಅಂಗುಟದೊಳೆಸಬೇಕು |
ತಿದ್ದಿ ಅಂಗಲಿ ಪಂಚೆ ಬೊಗ್ಗಿಸಿ ಇರಬೇಕು |
ಭದ್ರವಾಗಿ ನಿರಿಸಿ ನೀರು ಸೋರದೆ ಗಾಯತ್ರಿಯ
ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕದಿಂದ ಗೈಯ್ಯತಲಿರಬೇಕು |
ಮಂದ್ಯ ಮೂರುತಿ ನಮ್ಮ
ಪುರಂದರವಿರಲನ್ನ | ಎದ್ದದ್ದು ನೋಡುವ ಬಗೆ ಕಾಣಲಂಟೇಕು ||
ಎಡದ ಕೈಯಿಂದ ನೀರ ಎತ್ತಿ ಬಲದ ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟು |
ಕುಡಿದರೆ ಆಗದಾಪೋತನಕೆ ಮಂತ್ರದ ಮಂದ್ಯ |
ಎಡೆಯನ್ನ ಗೋಮಾಂಸವೆಂದು ಪುತ್ರಿಸಾರಂತಿದೆ |
ಪೊಡವಿಯಲ್ಲಿ ಪುರಂದರವಿರಲನಾಣ್ಣೆ

ಆಚಾರದ ವಿಧಿಗಳೇಕೆವನ್ನು ದಾಸರು ಸಾರಿದ್ದಾರೆ. ಕುಂದದ ದೀಪ ನಂದಿಸಬಾರದು. ಅದು ಮಗುಡಿದವನಿಗೆ ಕುಲಪಾತನವಂತೆ, ಪುರಂದರವಿರಲನೆ ನಿರೂಪಣೆಯೆಂದು. ಮನೆ ಯಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರ ಪಾದೋದಕದ ಹಸಿರಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವೇದ ಪಾರಾಯಣ ಧ್ಯಾನ ಕೇಳದಿದ್ದರೆ, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಹಾಕಾರಸ್ವಧಾಕಾರ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಆ ಮನೆ ಶ್ವಶೂನಕೆ ಸಮ ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಅಗತ್ಯ ಕರ್ಮಗಳಾದ ವೇದಕರಣದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಮಂಪೂರ್ತಕ್ಕೆ ವಿಳಂಬೇಕು. ಇದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಸದಾಚಾರ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬೆರಗಿನ ರೂಪವೆ ವಿಳಂಬೇಕು. ಶ್ರೀಮಾದಿದಾಸರಂತೂ, ಭಕ್ತಿಭಾವನೆ ಯಿಂದ “ಬೆಳಗ ರೂಪವದಿ ಬಾರೊ ಹರಿಯ ಚರಣ | ತೊಲೆದು ಜಲದಿ ತೀರ್ಥಪಾನ ಮಾಡುವೆನೊ” ಎಂದು ಹಂಬಲಿಸಿ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಪುರಂದರದಾಸರು ಸಾರುವ ಪರಿ ಗಮನಿಸಿ:

ತಾಸಂ ಬಾರಿಸುತಿದೆ ಕೇಳಿಹರಿದಾಸರಲ್ಲ | ತಾಸಂ ಬಾರಿಸುತಿದೆ ಕೇಳಿ ||ವ||
 ಹಾಸಂವಂಜ ಸುಪ್ರತ್ಯಗೈಯಲಿ-ಹಗಲಂ-ಇರಂಜಂ
 ಹೇಸರಗತ್ತೆಯಂತೆ ಹೊರಳಿ-ಸ್ತ್ರೀಯಗೂಡ
 ಬೇಸರದೆ ನಿತ್ಯವು ಉರುಳಿ |
 ಈ ಪರಿ ಕಾಲವ ಕಳೆದೆಯೊ ಕಾಲ ಸ- |
 ವಿಗವವಾಯಿತಾಯಿತು ಎಂದೀಗಲಿ.....

ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ಒೂಟಿ, ಡಾಂಥಕೆ ಬಗ್ಗೆ ಹಿಂದೆಯೆ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರ ಒಂದು ವಿವಕ್ಷೆಯೊಂದಿಗೆ ಈ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನೂ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಮಂಗಳಸುಖವೆಂದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ :

ಎಲ್ಲಾಸಂ ಬಲ್ಲೆನೆಂಬುವರಲ್ಲ, ಅವಗೂಣ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ ||ವ||
 ಸೊಲ್ಲಿಗೆ ಶರಣರ ಕಥೆಗಳ ಪೇಳುತ
 ಅಲ್ಲದ ನುಡಿಯನು ನುಡಿಯುವಿರಲ್ಲ
 ಕಾವಿಯನುಟ್ಟು ತಿರುಗುವಿರಲ್ಲ ಕಾವಂವ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ |
 ನೇಮ ನಿಷ್ಕಗಳ ಮಾಡುವಿರಲ್ಲ ತಾವಂಸ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ |
 ತಾವೊಂದರಿಯದೆ ಆಗಮ ತಿಳಿಯದೆ |
 ತ್ವಾನನ ಕಂಠಿಯಲಿ ಬೀಳುವಿರಲ್ಲ ||1||

ಗಂಧಗಳ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದಿರಲ್ಲ ಗುರುತಾಗಲಿಲ್ಲ |
 ಪರಿಪರಿ ದೇಶವ ತಿರುಗಿದಿರಲ್ಲ ಪೊರೆಯುವರಿನ್ನಲ್ಲ ||
 ಅರಿವೊಂದರಿಯದೆ ಆಗಮ ತಿಳಿಯದೆ |
 ನೆರಕ ಕೊಪದಲಿ ಬೀಳುವಿರಲ್ಲ ||2||

ಛತ್ವಚ್ಚಾನಿಗಳಂ ಎನಿಸುವಿರಲ್ಲ ಹವಂ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ |
 ಸುಮ್ಮನೆ ಯಾಗವ ಮಾಡುವಿರಲ್ಲ ಸುಳ್ಳನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ ||
 ಗಮನ ಪುರಂದರವಿರಲನ ಪಾದಕಿ | ಹಮ್ಮಬಿಟ್ಟು ನೀವರಗಲಿ ಇಲ್ಲ ||3||

ಇಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೆ ಸಾಲು ಸರ್ವಥಾ ಗಮನಾರ್ಹ. ಹೆಮ್ಮೆ ಹಮ್ಮನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. "ಅಪಂದೂರ ತಸ್ಮೈ ಪದಾಂಭೋಜ ಯುಗ್ಮಃ ಪ್ರಕಾಶಮೇಗಚ್ಛಯಾ ಸೇವಾಂ ಕರೋಮಿ" ಎಂಬ ವಿನಯವೆ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಬೇಕಾದ್ದು. ಆದೇ ಅವನ ಸದಾಚಾರ ಬೈವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಪಥ. ಪೇಶಲ್ಪಂಡ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪುರಂದರರು ಪಂಡಿತರನ್ನು "ಓಂಡಾಂಡ ದೊಳಗಿನ ಗಂಡಕ ಕಾಣದೆಯೆ ಮುಂಡೆಯರಾದರು ಪಂಡಿತರಲ್ಲ" ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಮನ ಕಾರರ ಪ್ರಭಾವವೂ ಗೊಂಕಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೇ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ. ಅದನ್ನುಳಿದು 'ಉದರ ವೈರಾಗ್ಯವಿಧಂ, ನಮ್ಮ ಪದಮನಾಭಸರಲಿ ಲೇಖಭಕುತಿಯಿಲ್ಲ' ವಾದರೆ, ಅದರಿಂದ ವಿನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ದಾಸರ ಭೋಷಣೆ. ಹೊದಾಸೆಯಲ್ಲ, ವೈರಾಗ್ಯ ನಟಿಸುವವನನ್ನ ಕುರಿತು ವಿಚಾರರಾಯಂ, "ಪಣವೆ ನನ್ನಯ ಗುಣವ ನಾನಂತು ಬಣ್ಣಿಸ"ರೆಂದು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮತಧರ್ಮಗಳ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಆಚಾರದ ನೆವ ಹೂಡಿ ರಕ್ಕು ಲೋಯನಾದವ ಪಂಡಿತರನ್ನು ಕಂಡೇ ಪುರಂದರರು "ನಗೆಯಂ ಬರಂತಿದ ಎನಗೆ"ದಿದ್ದು. ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಂತೆವಾಗಿ ನೆರೆದು ಧ್ಯಾನಿಸುವ ಪ್ರತಿಸೂಕ್ಷ್ಮೂ ಅವನಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ನಮ್ಮ ಬದುಕು ಸಾರ್ಥಕ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ಸಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು. ತಮ್ಮ ಕೃತಿ ಯೊಂದರಲ್ಲಿ.

ಆಚಾರದ ಒಂದು ಅಂಗ, ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ ಸಹ, ಇದು ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ. ಇದನ್ನು ಹರಿದಾಸರು ತಮ್ಮದೆ ಅದ ನೇರ ಧಾಟಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತ, ಅತಿಥಿ ಸತ್ಕಾರದಿಂದ, ಅಪವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಪುರಂದರ ವಿರಲನ ಪೂಜೆ ಗೈದಂತೆಂದು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ.

೧. ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳೇಯೂ ಅಭ್ಯಾಗತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ |
ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳೇಯೂ ಆ ಚಂಡಾಲಸಪ್ತರಿಗೆ |
ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳೇಯೂ ಅಂಧ-ದೀನ-ಕೃಪಣರಿಗೆ |
ಹೂವೆಗೆ ಹಾಗವನ್ನರ್ಪಿಸೂ ಪುರಂದರವಿಠಲಗೆ ||
೨. ಬೋರನಾದರೂ ಚಂಡಾಲನಾದರೂ | ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಾ-ಶಿಷ್ಯಭಾತಕನಾದರೂ |
ಅವನಾದರೂ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕಾಲಕೆ | ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ |
ತುಂತಿ ಅನ್ನವನಿಟ್ಟು ಸ್ವಾಮಿ | ಪುರಂದರವಿಠಲಗರ್ವಿಸಬೇಕು ||
೩. ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕಾಲದಿ ಅವ ಬಂದಂ ಉಂಡರೆ |
ಸ್ವರ್ಗವೀವ ಪುರಂದರವಿಠಲ | ವೈಕುಂಠವನೀವ ||

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಆಚಾರದ-ವಿಧಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಡೆದ ದಾಸರು ಮನುಷ್ಯನ ದಿನ ನಿತ್ಯ ಕ್ರಿಯೆ-ಅವುಗಳ ಆಚರಣೆ ಕೂಡ ಗಮನಿಸದಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಆಚಾರದ ಲೇಖದೊಂದಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯದ ಸೂಚನೆ ನೀಡಿದೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಮಲ-ಮೂತ್ರ ಮೂಡುವಾಗ ಕರದಲ್ಲಿ ಜಲವಿದೆ |
ಮಲಕೆ ಸಮಾನ ಅದು ಶುದ್ಧವಲ್ಲ |
ಮಲೂತ ಕರ್ಮವಾಚರೂ ಹರಿಯ ವೆನೆಯೆ |
ಒಲಿವ ಪುರಂದರವಿಠಲ ||

ಸುಡುವೆ ಲಿಂಗಶಿಖರೊಮ್ಮೆ ಗುಡಕ್ಕೆ ಮೂರು |
 ನೆನ್ನಿಕಾಯಯಪ್ಪು ಮಣ್ಣುಪಟ್ಟಿ |
 ನೀರೊಳು ತೊಳೆದು ಬಲದ ಕೈಗೆ ಐದು ಮಣ್ಣು |
 ಎಡದ ಕೈಗೆ ಏಳು ಮಣ್ಣು | ಜೋಡುಪಾದಕ್ಕೆ ಎದ್ದೊಂದು ಮಣ್ಣು |
 ಐದು ಕಡೆಯಲಿಟ್ಟು ಪುರಂದರವಿಲಲ ಎನ್ನ ||

ಹಳ್ಳು ಬೆಳಗುವಲ್ಲಿ ಜಂಬು ಪ್ಪಕ್ಷಪತ್ರೆ
 ನೆಲ್ಲನಿಲ್ಲಾ ಮಹಾಲಯ ಪುಣ್ಯದಿವಸದಿ
 ಬಲ್ಲಿದ ವಿಶಾದತಿ ಪರ್ವದಿ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಲಿ ರವಿ-ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣದಲಿ |
 ಸ್ವಲ್ಪದಯ್ಯ ದಂತಕಾಪ್ಪ ಮಲಿವೆಗಳಿಗೆ |
 ಗಲ್ಲಿಸಿ ನೀರವಂಕ್ಕುಳಿಸೆ ಹನ್ನೆರಡು |
 ಬಲ್ಲ ಬಂಧರಿಗೆ ಪುರಂದರವಿಲಲ ಒಲಿವ | ಇದಪಾಟರಿಸೆ ||

(ಪ್ಪಕ್ಷ ಪತ್ರೆ-ಒಮ್ಮೆ ಎಲೆ)

ಹೀಗೆ ಹರಿದಾಸರು ಆಚಾರಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಆಗುವ ಆರೋಗ್ಯಕರ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಇಹ-ಪರಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಪಾದಿಯಾದ ಮರ್ಣ ತೋರಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ತಿಳಿಸುವ ಕೆಲವು ಶುದ್ಧೀಕರಣಕ್ರಿಯೆಗಳಂತೂ ನಮಗೆ ಎಂದೂ ಮರ್ಣಾದರ್ಶಕ ಆಗುತ್ತವೆ. ಆಚಾರವೆಂದರೆ ಜನರ ನಡೆನುಡಿ, ಪ್ರತಿದಿನದ ದಿನಚರ್ಮ, ಎಲ್ಲ ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹರಿದಾಸರ ಈ ಆಚಾರ ದನುಸರಣಿ ಮಧ್ಯಮತದ ಅವಲಂಬಿಗಳಿಗೆ ಮೂತ್ರವಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನುಸರಣೀಯ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಆಚಾರದೊಂದಿಗೆ ಬರತಕ್ಕದ್ದು ಒಲವಿರುವ ದೈವದಂಪಾಸನೆ. ಹರಿದಾಸರ ಆರಾಧ್ಯದೈವ ವಿಷ್ಣು-ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ. ಅವನು ವಿಠಲನಾಗಬಹುದು, ತಿರುಪತಿಯು ಶ್ರೀನಿವಾಸನಾದಾನು, ಉಡುಪಿಯ-ಮನ್ನಾರಿನ ಕೃಷ್ಣನಾಗಬಹುದು. ಹಾಗೆಂದು ಅವರು ಶಿವನನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ.

ಹರಿದಾಸರು ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸಕರಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ದೈವ ಸಾಕಾರ ಸ್ವರೂಪ ; ವ್ಯಾಸ ರಾಯರ ಮಾನಸಪೂಜಾ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರು ಅದಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ತಾವೂ ಮಾನಸ ಪೂಜಾ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರೆನ್ನಲು ನಿರ್ದರ್ಶನವೆ ಇದೆ. ಮಾನಸಪೂಜೆ, ಹರಿಯಪೂಜೆಗಳ ಜೊಂಡು ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಿಧಾನ. ಇದಕ್ಕೆ ಮನ್ನಿಸಿ ಪರಿವತ್ಸಕೆಯೂ ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಮನ್ನಿಸ್ಸದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆಗಮೋಕ್ತ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವಿಕೆ ಹರಿದಾಸರೆಂಬ ಸಂಗುಣೋಪಾಸಕ ರೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಾಕಾರ ಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿವಿಧ ಅಪಕಾರ

ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಹರಿದಾಸರು ಹಾಡಿಕೊಂಡಾಡಿದಾರೆ. ದಶಾವತಾರ ವೈವಿಧ್ಯ ವಾದಿ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದಂತೆ, ಕೃಷ್ಣ ಲೀಲಾ ವಿಷೋದದ ಬಗ್ಗೆ ಬಗೆಯ ಕೃತಿಗಳು ಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಕನಕದಾಸರ ಒಲವು ಹರಿಯ ಕಡೆಗೇ ಎಂಬುದು ಸುಸ್ಪಷ್ಟ. ಪುರಂದರದಾಸರ ಸಂಕಾದಿಯೊಂದು ನಿರಾಕಾರವಾದಿಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುವ ಸಾಲೂ ಗಮನಿಸಿ :

ಲೋಕದ ವಶಾಸವರೆಲ್ಲ ನಿರಾಕಾರನೆಂದೆನಲು ನಮೆ |
ಗೇಕೋವಾದ ವಿವಾದ ಬರಿದೆ ಕಾಕರ ಕಾಡೊಳಗೆ ||
ಸಾಕಾರನನೆಯಂದ ಮೂಢಾಕಾರರ ಕೊಡೆ ನಮೆ |
ಗೇಕೋವಾದ ನವಗಿದೇಕೋವಾದ |
ಏಕೋವಿಷ್ಟು ವೆಂಬ ಪುರಂದರವಿರಲು ನೀನಿರಲು |
ನವಗಿನ್ನೇಕೋ ವಾದ.....

ಇದರಂತೆಯೆ ಹರಿದಾಸರು ಏಕದೇವನಂಬಾಸನೆಯನ್ನೂ ಸಮರ್ಥಿಸಿ. ಒಳು ದೇವೋಪಾ ಸನೆಯನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕನಕದಾಸರಂತೂ ತಮ್ಮ ಕಾಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತ ವಾಗಿದ್ದ ತಾಂತ್ರಿಕ ಪೂಜಾ ವಿಧಾನ, ವಾಮಾಕಾರ, ಯಕ್ಷಿಣಿಯರ ಪೂಜೆ, ಸಿದ್ಧಿಗೋಲಂ, "ಕುರಿಕೋಣ ನೈವೇದ್ಯ ಧೂಮದೀಪಗಳಿಂದ | ಪರಮಭಕ್ತಿಯ ಪಡಾಡಿ ಪೂಜಿಸು"- ವರನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿದಾರೆ.

"ಕುಟ್ಟಿ ಕೊಳ್ಳದಿರಿ ಜುಟ್ಟಿಗೊಂದಿನಲಿ |
ಜುಟ್ಟಿ ಕೊಳ್ಳದಿರಿ ಬೆನ್ನಲಿಸಿದಿಯನು ||
ಕುಟ್ಟಿ ತೂಗಿಕೊಳ್ಳದಿರಿ ಕರಟಕದಂತೆ |
ಗುಟ್ಟನ್ನಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲನ ಸ್ಮರಿಸೊ"

ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ಪ್ರಾಸದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಸಾಲೂ ಶೆನ್ನ ಸಂದೇಶ ಸಾರುವಲ್ಲಿ ಸಾಫಲ್ಯ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹರಿಪಾರಮ್ಯವೊಂದೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹಾದಿ ಎಂದೂ ಸಾರುವ ಹರಿದಾಸರ ಏಕಮೇವ ಭೇಯ ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತೆ ಪ್ರಸಾರ ಪ್ರತಿಪಾದನ. ಪುರಂದರರ ಒಂದು ಉಗಾಭೋಗ ಏಕದೇವತಾವಾದದ ಬಗ್ಗೆ ನಡೆಸಿರುವಿದೆ :

ನೀರಡಿಸಿ ಜಾಹ್ನವಿಯ ತೀರದಲಿ ಬಂದು |
ವಾಮಿಯ ನೀರ ಕುಡಿಯುವ ಮಾಣವರಂಜಿ |
ಹರಿಯ ಸಿರಿಪರಣವಿರಲು |
ಬರಡು ಬೈವಗಳನ್ನೇಕೆ ಭಜಿಸುವೆ ಮನವೆ |

ಸಿರಿರಮಣ ಬೇಲೂರು ಚೆನ್ನಿಗರಾಯ !

ಪುರಂದರವಿಲಾಸಿರಲು !

ಬರಡುದೈವಗಳನ್ನೇಕೆ ಭಜಿಸುವೆ ||

—ಇಲ್ಲಿ ವೀರವೈಷ್ಣವ ನಿಷ್ಠೆಯಿದೆ.

ಹರಿದಾಸರು ಚಿತ್ರಿಸಿರುವ ತತ್ಕಾಲೀನ ಸಮಾಜ, ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮತೀಯ ಅಚಾರ-ಸಂಪ್ರದಾಯ-ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಸಮೀಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಮತ, ದೇವಾಲಯಗಳ ಪಾತ್ರ, ಹೆಚ್ಚು. ಏಕೆಂದರೆ ಇವೆರಡೂ ಕರ್ಣಾಟಕದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೇಂದ್ರ ಬಿಂದು-ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮೋಡಿಸಿಹಿಡಿದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ಹೌದು. ಹರಿಭಕ್ತರಾದ ಹರಿದಾಸರ ಅಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ, ದೇವಾಲಯಗಳ ಪಾತ್ರ, ಮಹತ್ವದ್ದೆ. ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು-ಹಾಗೂ ಭಗವಂತನ ವಿವಿಧ ಸ್ವರೂಪ ವಿವಿಧೆಗಳ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದಾರೆ-ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದನ್ನು ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿಯೂ ಅವರು ಭಾವಿಸಿದ್ದರು.

ಇಷ್ಟಲ್ಲ ಅವಲೋಕಿಸಿರುವ ನಮಗೆ ಹರಿದಾಸರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ಅನುಕೀ ಮೂಡುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿ ಗಮನಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗ ಕಾವ್ಯ ಹಿಂದೆಸರಿದು, ತರಣರ ಮೆಚನ ಚಳುವಳಿಯಿಂದಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಮಾನ್ಯ ಆಗುವ ಸರಳಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಜನಪದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡುದನ್ನು ಗಮನಿಸುತ್ತೇವೆ. ಹರಿದಾಸರು ಅದೇ ಸರಳಗನ್ನಡ ನುಡಿಗೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಆಡಮಂತ್ರಂಥ ತಮ್ಮ ಕೃತಿ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು, ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಲುಪಲಿದೆ, ಅವನ ಮನ-ಹೃದಯದ ಬಾಗಿಲು ತಪ್ಪಲು ಸಂಗೀತ ಗುಣವುಳ್ಳ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದ್ದು.

ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂದಾಗ, ಸಾಹಿತಿ-ಕವಿ-(ಹರಿದಾಸರು) ತನ್ನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹೊರತಾಗಿ ಬದುಕಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಿಳಿದು ಬರುವ ಅಂಶ. “ಒಂದು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿ ತನ್ನ ರಂಜಕತೆಯ ಮೂಲಕ ಓದುಗರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆವರಿಸಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಂತೆಯೇ ಅವರ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅದು ಉಪದೇಶಾತ್ಮಕ” ಎಂಬ ಮಾತು ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂಥದು.

ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೆಚನದ ರೀತಿಯ ದಟ್ಟ ಶ್ರಾವಣೀಯವಂಥವೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅವರು ಸಂಧಾರಕರಾಗಿ, ಬೋಧಕರಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರೆ ಎಣ, ಎಲ್ಲರ ಸಂಭವನೀಯ ಶ್ರಾವಣಿ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಸುವಿದಿತ. ಆದರೆ, ಕನಕದಾಸರಂ ಸ್ಪಷ್ಟ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ. ಅಂತೆಯೇ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನಿ, ಚಾಗ, ಔದಾರ್ಯ, ಅಭಿಮಾನದ ಜತೆ ಭಕ್ತಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಕೂಡ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮಂಪ ಕುಲದ ಬಗ್ಗೆ ನುಡಿದ ಭಾವ್ಯವೇ ಕನಕದಾಸರಲ್ಲೂ ಪ್ರತಿನಿಬಿಡಿದೆ.

ವಚನ ಕಾಲದಿಂದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ, ಬದುಕಿಗಾಗಿ ಎನ್ನುವಂತಾಯಿತು. ಸಾಹಿತ್ಯ ತನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯೇತರ ಕಾರ್ಪಣಿಕಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತೋಡಗು ಕೊಂಡ ಪ್ರಭವ ಸಂದರ್ಭ ವಚನಕಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ. ನುಡಿದರೆ ಮುಕ್ತವ ಪಾರದಂತೆ ಬೇಕು, ಮನಗಡದ ದೀಪ್ತಿಯಂತೆ, ಸ್ಪಷ್ಟಕದ ಶರಣೆಯಂತೆ ಕೋರ್ಟ್‌ನೇಕು, ನುಡಿದರೆ ಲಿಂಗಮುಕ್ತಿ ಅಹುದು, ಅಹಂದೆನ್ನ ಬೇಕೆಂಬುದು ವಚನಕಾರರ ವೈಚಾರಿಕ ಧೋರಣೆ ಯಾದದ್ದು ಒಲೈಯದೆ. ಬಸವಣ್ಣ ಇವನೆಯ ಒಕ್ಕೂಡಿಸುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಂಡ ಕ್ರಾಂತಿ, ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿತು. ಸಾಮಾನ್ಯನಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗಾಗಿ ಸೃಜನ ಗೊಂಡ ಸಂಧಿಕಾಲವಿದು. ಇದು ಮುಂದೆ ಬನಾರಧವಯ ಆಗಿ ಸಮಾಜ ಪ್ರಜ್ಞೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿಸಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಕೀರ್ತನಸಾಹಿತ್ಯ ಅಥವಾ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಜೈಯ ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ, ಸಮಾಜಿಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯಬೇಕೆಂಬ ಗುಣ. ಇದೇ ವಚನ-ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಗಳ ಸಮಾಜ ಮನೋಧರ್ಮ. ತಾವು ಕಂಡ ಹಾಗೆ, ತಾವು ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯ ಆದಂತೆ ಸಮಾಜದ ತತ್ವಾಲೀನಗೊಂಡೋಪಗಳನ್ನು ತಂತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಪರಾವರ್ತಿತ, ತಮ್ಮ ಕಾಲದ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸೇವಾ ಋಣ ಸಲ್ಲಿಸಲು ಪ್ರವಿಸಿದವು. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಶ. ವಚನಕಾರರಿಗೂ, ಹರಿದಾಸರಿಗೂ ಒಂದೊಂದೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಕೊಂಬಂತಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರು (ತಮ್ಮ ಕಾಲದ) ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ವಿಳಂಬಿಗಳು ಗಳನ್ನು ತುಡಿತಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹರಿದಾಸರು ಕಂಡ ಸಮಾಜ, ಪುರುಷಪ್ರಧಾನ. ಅಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ. ಮಾಯೆ, ಗಂಡನ ಸಾಧನೆಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಅಡ್ಡಿ. ಇದೇ ಕೀರ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದು. ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕೊಡಬೇಕೆಂದೆ. ಕೊಟ್ಟರೆ ಅವನು ಮೂರ್ಖನನ್ನುತ್ತಾರೆ ಹರಿ ದಾಸರು. ವಚನಕಾರರ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಪುರುಷನಷ್ಟೆ ಹಕ್ಕಿತ್ವವು ಅನೇಕ ಶರಣೆಯರೆ ಸಾಕ್ಷಿ.

ಹರಿದಾಸರ ಸಮಾಜ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಸ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇನೂ ನಿಜ, ಹೇಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ತಿದ್ದುಪಡಿ ಮಾಡಿ, ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಸುಧಾರಣೆ ನಡೆಸುವುದು, ಹಿಂದಿನ ಬೌದ್ಧಿಗಳನ್ನೆ ಉಳಿಸಲು ಬೇಡುತ್ತಾರೆ ಜಾತಿ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ತೊಡೆಯ ಲಿಲ್ಲ. ಜಾತಿ ವಿನೇ ಇರಲಿ, ಹರಿಭಕ್ತಿಯ ಧೂಮಿಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ತಾನೆ, ಅದರ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಾವೆಲ್ಲ ಒಂದಾಗುವೆವೆಂಬುದು ಹರಿದಾಸರ ಅನಿಸಿಕೆ.

ನಮ್ಮ ಸಮಾಜವು ಹಾಗೆಯೇ. ಬಸವಣ್ಣರೆಷ್ಟು ಬೇಕೋ, ದಾಸರನ್ನಷ್ಟು ಆಗ ಬೇಕೋ ಇವರು ಮಾತ್ರ ಬದಲಾಯಿಸದ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಆದಲಂಬಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವರು ಪಟ್ಟಭದ್ರ ಹಿಪ್ಪಾಸಕ್ತರು ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನಂಬುವ ಲಕ್ಕಸತವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಪುರುಂದರದಾಸರ ಅಹಿಂಸೆಯಂತೆ ನೀತಿ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದ ಹಾಗೆ ಸಮಾಜ ಸೋಗು ಹಾಕಿತು. ಕನಕನ ಮಾತಿಗೆ ಭಲೆ ಎಂದಿತು. ವಾದಿ ರಾಜರು ತಮ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯ ಆದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯೆಂಬುದು ಮಾಡಿದರು,

ಅನೇಕ ಇತರ ಪಂಗಡದವರನ್ನು ತಮ್ಮ ವಸಾಹತು ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಅವರಿಗೆ ಧರ್ಮದೀಕ್ಷೆ ನೀಡಿ, ಅದರ ಈ ಸಮಾಜ ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ಪೈಕಿ ತಾನಾಯಿತು, ಸ್ವಾರ್ಥ, ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ಸ್ವಭಾವ ಈ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಯಾವ ಸಂಧಾರಣೆಯೂ ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಹೊಸಹೆಣ್ಣು ಯಾವು, ಬಯಲಲ್ಲಿ ಉರಿದ ಆಗರಬತ್ತಿಯಾಯಿತು.

ಬಸವ-ಪುರಂದರದಾಸರು ತುಂಬ ದೊಡ್ಡವರು. ಬಸವಣ್ಣ ತಾನಿದ್ದ ಜ್ಞಾತ್ಮನು ಜಾತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಬಂದು ಆ ಜಾತಿಯನ್ನು ಮಿಂಡಿಸಿದ, ಪುರಂದರದಾಸರು ತಮ್ಮ ಸಿರಿಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಕೆಲವು ಧೂಳಿನಂತೆ ರಝಾಡಿಸಿ, ಸಂಗ್ರಹ, ಐಶ್ವರ್ಯ ಆವಾಯ ಕುರಿತು ಘೋಷಿಸಿದರು.

ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಚಾರ ತಿಳಿಸಬಹುದು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೊಂದೇ ಒಂದು ಕೃತಿಯ (ಅಥವಾ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳ-ಎಂದೂ ಈಗ್ಗೆ) ಸಾಹಿತ್ಯಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಮಾನದಂಡವಲ್ಲ. ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ, ಸೌಂದರ್ಯ ನಿಷ್ಠೆ ಭಾವಗೀತೆಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ, ಸಾಮಾಜಿಕಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕಾಣಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವು ಸಾಹಿತ್ಯವೆ ಅಲ್ಲ ಎನ್ನಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹರಿದಾಸರ ಪ್ರಧಾನತಃ ನೀತಿ-ಭಕ್ತಿ, ಬೋಧಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. “ಜನವಾಣಿಯ ಬೇರು ಕವಿವಾಣಿಯ ಹೂ” ಎಂಬುದು ಹೊಸಗನ್ನಡದ ಕ್ಷಾರೇಂದ್ರನಿಷೇಧದ ಆಚಾರ್ಯ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ. ಅವರ ಮಾತು. ಜನಜನ ಸಮುದಾಯದ ದೃಷ್ಟಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಬದುಕನ್ನು ಪ್ರತೀಕಿಸುವ ಸಾಹಿತ್ಯ ತನ್ನ ಕಾಲದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಉಳಿಯಬಲ್ಲದು. ಇದಕ್ಕೆ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳೇ ನಿದರ್ಶನ. ಅವರು ಜನತೆಯಲ್ಲರಳಿ ಬಂದ ಕವಿಗಳು. ಪ್ರಾಸಾದಿಕ ಭಕ್ತಿ ಕವಿಗಳೆಂದೂ ಹೇಳಿ ಹರಿದಾಸರ ಕಾಲದ ಸಮಾಜ ಚಿತ್ರಣ ಕುರಿತಾದ ವಿವಕ್ಷೆ ಮಂಗಳಿಸಬಹುದೆಂದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಹರಿದಾಸರದ್ದೆ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಾಧನಮಾರ್ಗ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿದ್ದ ಅತ್ಯಂತ ಜಟಿಲವಾಗಿದ್ದ ಅನೇಕ ವೇದಾಂತ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿಯಾಗಿ ವಿವಿಧ ಗೀತ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪಾವರರಿಗೂ ಪ್ರಿಯ ಅಗುವಂತೆ ಹಾಡಿದ ಹರಿದಾಸಕ್ಕೇಕೆ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾದದಲ್ಲ. ಹರಿದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ-ಪದ-ಅನ್ಯಮತೀಯರಿಗೂ ಪ್ರಿಯ ಎನಿಸಿದೆ. ಹರಿದಾಸರ ಅಂದೋಲನ-ಸಾಹಿತ್ಯ ರೀತಿಯದು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ “ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ”ದಂತೆ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ, ಅಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಆಗ್ರಹವೂ ಅನುಗ್ರಹ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವಂಥದು. ಪೂರ್ವಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸಿ, ಪರಿವರ್ತನಶೀಲ ಆದ ಮಾರ್ಗ.

ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಹೊಸಮತ, ಧರ್ಮದ ಸೃಷ್ಟಿ ಅಗತ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರದು ದ್ವೈತ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಬದ್ಧ (commit) ಆದ ಒಂದು ಉಪಾಗಮವಷ್ಟೆ.

ಹರಿದಾಸರ ಯೋಗಿಕ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ

ಯೋಗ ಒಂದು ಬೇವಿನ ವಿಧಾನ ಹಾಗೂ ದೈಹಿಕ-ಮಾನಸಿಕ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ಕಾಪಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಸಾಧನ. ಧರ್ಮದ ನೆಲೆಯಾದ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಯೋಗ ಸಾಧಕ ಯೆನ್ನು ಪರಮಾರ್ಥ ಪಡೆದ ಒಂದು ಸೋಪಾನವಾಗಿ ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಭಕ್ತಿಯೂ ಒಂದು ಯೋಗ, ಕರ್ಮಯೋಗ, ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಯೋಗ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಅಳವಡವೆ. ಹರಿದಾಸರು, ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ-ಯೋಗ ಎರಡನ್ನೂ ಸಮಸ್ತಯೋಗಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆ, ಯೋಗಿಕ ಸಾಧನೆಯ ಒಂದು ಹಂತ. ಅದರ ಮೂಲಕ, 'ಸಪಸ್ಪಾಶ್ಚಃ ಸಪಸ್ಪಾಶಾತ್' ಎಂದೆಲ್ಲ ವಂದ್ಯನಾಗಿರುವ ಆ ಪರಮಪುರುಷನ ದಿವ್ಯ ದರುಶನ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ ವಿಜಯದಾಸರು ಹಾಗೂ ಗೋಪಾಲದಾಸರಂತೂ ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿರುವುದು ಅವರ ಸುಳಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಹಾಗೆ ನೋಡಿದಾಗ, ವಾಸ್ತವ ಪೂಜಾವಿಧಾನ ಯೋಗದ ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಭಕ್ತಿ ಸಾಧನವು. ಅನುಭವ ಪಂಥ-ಭಕ್ತಿಪಂಥಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಗೊಂಡಂತೆ, ತನ್ನ ಸರ್ವಸಮರ್ಪಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಭಕ್ತಿಸಾಧಕ, ಭಕ್ತಿಯ (ಪರಣಾಮಾವುದರ ಮೂಲಕ) ಮೂಲಕ ಹಲವಾರು ಹಂತಗಳನ್ನು ಏರಿ ಕೊನೆಯ ಹಂತವಾದ ಆತ್ಮ ವಿವೇದನೆಯ ಪರಿಪಕ್ವತೆಯನ್ನು ತಲುಪುವುದರ ಮೂಲಕ ಕತನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆತ ಅನುಭಾವಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಭಕ್ತನ ಬೇವಿನ ಪರಮ ಲಕ್ಷ್ಯ. ಈ ಅನುಭವ ಎಷ್ಟು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಪೂರ್ವ ಸಂಖಿ ನೀಡುವುದೋ ಆಪ್ತ ಸಾಧನವು ಕಷ್ಟ.

ಅನುಭಾವಕ್ಕೆ ವಿವಿಧ ಮಹಗಳ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಹೆಸರಿದೆ. ಶಿವಶರಣರು (ವಚನಕಾರರು) ಅನುಭಾವವೆಂದು ಕರೆದಂತೆ ಹರಿದಾಸರು ಆಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳುವುದಿದೆ. (ಭೌತಿಕ-ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೆ ಕಾಣದ್ದನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನ). ಆಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಉಂಟಾಗುವ ಯೋಗಿಕ ಸ್ಥಿತಿ, ಭಗವಂತನ ಪ್ರತಿಮಾ ಚಿಂತನೆ-ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿ' (ಆಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಪಡೆದ ನಂತರ ಉಂಟಾಗುವುದೆ "ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿ" ಎಂದರೆ ಮದ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ ರೀತ್ಯಾ ಬಿಂಬದರ್ಶನ. (ಪರಮಾತ್ಮತೆ ಬಿಂಬ, ಉಳಿದವರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರು). ಬಾಹ್ಯ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆತ ಇಲ್ಲ, ಆಗೋಳರವೆಂದೆನಿಸಿದರೂ, ತನ್ನನ್ನು ಕಂಡಿತು ಚಿಂತಿಸುವವರ ಆರ್ತನಾದ ಅವನನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಬಲ್ಲುದು. (ಮಂತ್ರಾಲಯದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು, ಸಕರೀರ ಬೃಂದಾವನಸ್ತುರಾಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿ ಸ್ಥಿತಿಯೆಂಬದರಿಂದ ದೊಡ್ಡ ವರು ಹಾಗೂ ಹಿರಿಯ ಭಕ್ತರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ, ಅದರಿಂದಲೇ ಈಗಲೂ ಭಕ್ತರ ಆತ್ಮಧ್ವನಿ ಶ್ರೀರಾಯರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಬಲ್ಲದೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ.) ಆಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಾನುಭವದ ಮೂಲಕ ಆಗುವ ಭಗವಂತನ ದಿವ್ಯಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, ಭಗವದನುಭವ ವಿಶೇಷವೆ ಪರಮ ಅನಂದ. (ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರು 'ವಿಶ್ವೋ ಪದಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪರಮಪಾಪ ಸಾಯಂಜ್ಯ). ಆದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಭಕ್ತ-ಸಾಧನ ಪ್ರಯತ್ನ, ಭಕ್ತಿ-ಜ್ಞಾನ (ಮಾತಾತ್ಮಜ್ಞಾನ), ವೈರಾಗ್ಯ, ಭಗವದ್ಗುಣವೇ ಯೋಗವೇಕೆ. ಹೀಗೆ ದೈವಕೃಪೆಯ ಸ್ವಪೂರ್ವಕ. ಇದಕ್ಕೆ ಯೋಗ ಸಹಕಾರಿ, ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ, ಹಾಗೂ ಆರೋಗ್ಯ ಸಾಧಕ.

ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆ-ಯೋಗಿಕ ಸಾಧನೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿದೆ. ಅದರ ವಿವರವನ್ನು ಅನೇಕ ಪರಿವಾಸರು ನೀಡುವರಾದರೂ ನಮಗೆ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರ ವಿವರ ಗವಂನಾರ್ಹ. ಅದೇ ಚಿತ್ತೂರ ನೀಡುವ ಪರಿಕರವೂ ಆಗಬಲ್ಲದೆ. ವಿಜಯದಾಸರು ನೀಡುವ ಒಂದು ತಂತ್ರ ಕನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು .

ವ್ಯೂಷಪೂರ್ವಕದಿಂದ ಆಸನವಿಟ್ಟು ಮೂರರೋಳೂ /
 ದನಿ ತಿಳಿದು ವಾಯಂಧಾರಣೆ ಮಾಡು ವಿವೇಕನಾಗಿ /
 ಬಿಸಗು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮನದಲ್ಲಿ ಹೂತಿ ಕೂಡಿಟ್ಟು /
 ಅನುಪಯದಿಂದ ಸಾಧನಕೆ ಮಾರ್ಗವ ಬಯಸೊ /
 ಘನಿಭೂತವಾದ ಭೂತಿಯೆನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ನಿತ್ಯ /
 ತನುವೆ ನಿರ್ಮಲನಾಗಿ ಜನರಹಿತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ /
 ಅನಂದಿನ ದೃಷ್ಟಿಯೋಚನಗಳ ತೊರಿದು /
 ಚಿಂತನೆಯನಾಗಿಬಿಟ್ಟ ವಿಜಯವಿಶ್ವಲಕ್ಷ್ಮ /
 ಮನದಳೆಯ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುಮಾಲೋಚನೀಯ ವಣಿದು ಬಿಡದೆ //

ಇದರಂತೆಯೆ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರ “ಎನ್ನ ಬಿಂಬ ಮೂರಂತಿಯ ಪೂಜೆನೆನು ನಾನು” ಕೃತಿಯೂ ವರ್ಣನೀಯ. ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಒಂದು ಕೃತಿ ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆಯ ಯೋಗಿಕ ಸಾಧನೆಯೆನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ :

ಧ್ಯಾನವನೆ ಮಾಡು ಬಿಂಬಮೂರಂತಿಯು ||ಪ||
 ಅನಂದದಲಿ ಕುಳಿತು ಅಂತರಂಗದಲಿ ||ಅ.ಪ||
 ಸದಾಜಾರಣಾಗಿ ದ್ವಾದಶಗುಣಗಳಿಗಿರಗಿ
 ನಂದದಿಂದ ಮೂಲಮಂತ್ರವನು ಜಪಿಸಿ
 ಸದಮಲ ಭೂತಿಯಲಿ ದೇಹಸ್ಥನ ತಿಳಿದು
 ಪದಮಾಸನವೆ ಹಾಕಿ ಪರಮ ವಿಶ್ವಾಸದಲಿ ||1||

ಅಂಗವನು ಚರಿಸದೆ ಬೆಂದಾಗಿ ದೃಢದಿಂದ /
 ಕುಳಿತನುಮಂಚ್ಚಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಜರಿದು /

ಮಂಗಳ ಶೋಭಿತನೆ ಅಖಂಡ ಧ್ಯಾನವನು ಆತೆ |
ರಂಗದಿವಿಲಿಸಿ ಎಲ್ಲವನು ಕಾಣೊ ||2||

ಭಗವದ್ಭೂಷಣಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದು ಸಾರಿ ಸ್ಮರಿಸಿ
ಮಂಗಳ ಪರಮ ಗುರುವಿನ ಮೂರ್ತಿಯನು
ತೆಗೆದು ಆವಾಹನ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿಂದಲೆ
ಸ್ವಗುರು ಬಿಂಬ ಮೂರುತಿಯಲಿ ಐಕ್ಯವನೆ ಮಾಡೊ ||3||

ತಿರಗಿ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಮೂರು ರಂಧ್ರದಿಂದಲಿ ಎನ್ನ
ಪರಮಮೂರ್ತಿಯಲಿ ಚಿಂತನೆಯ ಮಾಡೊ
ಭರದಿಂದ ಎಲ್ಲವನೆ ತಂದು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ
ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇವ್ವ ಮೂರುತಿಯೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊ... ||4||

ಆತನೆ ಬಿಂಬಮೂರುತಿಯೆಂದು ತಿಳಿದೊಕೊ
ಆ ತರುವಾಯ ಪಾಡುಗಳೆಗ್ರಹಿಸಿ
ಅತ್ಯುಜನ ತಂದು ಎತ್ತಮಮೂರುತಿಯಲ್ಲಿ
ಪ್ರೀತಿಯೊಳ್ಳವನಾಗಿ ಪರಿಕರಿಸು ಮರುಳೆ ||5||

ಜ್ಞಾನಪ್ರಶಾಸದಲಿ ನಿನ್ನ ಹೃದಯ
ಸ್ಥಾನ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಅಪ್ಪದಳಕವೆಂಬ ವೆಂಧ್ಯ
ಶ್ರೀನಿವಾಸನಮೂರ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಬಾಹ್ಯದಲಿ
ವಿನೇನು ಪೂಜೆಗಳ ಅದನೆ ತಿಳಿದು ಮಾಡೊ ||6||

.....ಅಪರೋಕ್ಷತನಾಗಿ ನಿನ್ನ ಯೋಗ್ಯಯದ್ವಷ್ಟ
ಗೋಪಾಲವಿರಲನೊಲಿವನಾಗ

ಮಮಕಾರ ಕೊಡೆದು, ಅಣುರೇಣು (ಪ್ರಣಾಪಾಪ್ತ) ಚೇತನಕೆ ಭವಶಾಯಿಯಲ್ಲದೆ
ಚೇರೊಟ್ಟು ನಿರಯಾಮತನಿಲ್ಲೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಒಂದೇ ಭಕ್ತುತಿಯಿಂದ ಸದಾಧಿಗೊಳಗಾಗಿ
ದಿವ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಬ ಸಾಧನೆಯ ಪಥ ಗೋಪಾಲದಾಸರು ತಿಳಿಸಿ
ಕೊಟ್ಟುದಾರೆ.

ಹರಿದಾಸರು ಯೋಗಸಾಧನೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದರೆ ಅದು ಗೊಡ್ಡುತ್ತರಕ್ಕೆ, ಮೂಗು
ಹಿಡಿದು ಮುಟ್ಟಮುಟ್ಟ ಕೂಡುವುದಕ್ಕೊಂದಲ್ಲ; ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೇಳುವುದು ಯೋಗವಿಜ್ಞಾನ
ವೆನ್ನೂ, ಮನದ ಭಾವನೆಯಿದ್ದು, ತರೀರತಂದಿ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ನಿಲುಕುವ ದಿವದಾನಂದದ
ಅನುಭವ ವಿಶೇಷ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿಸಿಕೊಂಬ ಈಶಪಥವನ್ನೆ, ಹರಿಪಥವನ್ನೆ ಅವರು ತಿಳಿಸಿ
ರಂಪುದೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆಯಾದರೂ, ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಗಳ-ಧರ್ಮಗಳವರನ್ನೂ
ಒಂದೇ ರೀತಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುದು ಅವರವರ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಶಾಲತೆ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯ

ಭದ್ರತೆ ಕಾಪಾಡುವ ರಾಜಕೀಯ ಚಾಣಾಕ್ಷತೆ ಕೂಡ. ಬುಕ್ಕರಾಯನ ಶ್ರಮಣೀಕಗೊಂಡ ಶಾಸನ, ಜೈನರಿಗೂ-ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರಿಗೂ ಉಂಟಾದ ಯಾದವೀ ಕಲಹವನ್ನು ಆತ ಹರಿದಾಸ ಸಮನ್ವಯ ನೀಡಿ, ಒಂದು ಪುಟ್ಟ ಭಟನೆ, ಅಂಧವೆನ್ನುವ ನಡೆದಿದೆಯೇ ಹರಿದಾಸರ ಕಾಲ, ಇಂಥ ಸಂಧಿಸಮಯ.

ಹರಿದಾಸರು ನೀಡುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಿತ್ರಣ ಸಮಾಜದೆಡೆಗೆ ಅವರು ತೋರ ಮನೋಭಾವ ಅನೇಕ ಬಗೆ :

1. ಜಾತಿಹದ್ದುತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವರ ಸೌಮ್ಯ ನಿರಾಕರಣೆ.
2. ಪುಂಡ್ರವಂತಿಕೆ-ಬೂಟಾಟಿಕೆ-ದಾಂಭಿಕತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲ ಹರಿದಾಸರೂ ಟೀಕಿಸಿದ್ದಾರೆ.
3. ಕನಕದಾಸರ ರಾಮಧಾಪ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದ ಮೇಲಾವರ್ಗ-ಕೀರ್ವರ್ಗದ ಸಂಘರ್ಷವನ್ನು ಪ್ರತಿಮಾ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಪ್ರಸ್ತಾವ.
4. ಭಕ್ತಿ-ಗೃಹದ ಅಸ್ತಿತ್ವವಾದ-ಸಾಕಾರ ರೂಪ ಉಪಾಸನೆ ಅದ್ವೈತ ಮಂಡನೆ.
5. ಆಚಾರ-ವಿಚಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಹರಿದಾಸರು ನೀಡುವ ಚಿತ್ರಣ ಇಲ್ಲಿ ಮಹೀಯಂ ನಿ ಪ್ರಧಾನ. "ನಮಾಧವ ಸಮೋಮತಃ" ಎಂಬ ಧೋರಣೆ.

ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಆರಂಭಗೊಂಡು ಬೆಳೆದ ವಸಂತಕಾಲ, ವೀಯವರ್ಗದ ಹಾ ವಿಸಯವರ್ಗದ ಅಸ್ತಿತ್ವವಾದಗೊಂಡಿಗೆ, ಪೂರಂದರದಾಸರು ಪರಮಗೃಹೀತೃದೃಷ್ಟಿ ದೊಡ್ಡ ರೋದಿ (೧೯೬೫) ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲ ಭಟ್ಟವೂ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು.

ಕೀರ್ತನ ರಚನೆ : ಸಂಕೀರ್ತನ ಕಲೆ

ಹರಿದಾಸವೈಕ್ರಿತ, ಸುಮ್ಮನೆಯಲ್ಲ, ಹಗುರವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುವಂಥದಲ್ಲ. ಆ ಬದುಕಾಗಿಯೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಂಥದು ಎಂಬುವನ್ನು ಹರಿದಾಸ ಮರೆಮಾತಿಲ್ಲ. ಹರಿದಾಸ ವೈಕ್ರಿತಿಯ ಒಂದು ಅಂಗವೆ ಆದ ಕೀರ್ತನಕಲೆ, ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನ ಕಲೆಯೂ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಸಂಕೀರ್ತನ ಕಲೆ. ಹರಿದಾಸರ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೇ ಅಂಟಿ ಬಂದ ಕಲೆ. ವೈಕ್ರಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿಶೇಷ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರ ವಾಕ್ಶಾಸ್ತ್ರ ಸೃಷ್ಟಿವಾದ ಉತ್ಸಾರಣೆ, ಅನ್ವರಿತ ಕಂಠಕ್ಕೇ, ಪಕ್ಕ ಮುಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಗೀತ ಸ್ವರ ತಿಳಿ ಕಂಠ ಮಾಧುರ್ಯ ಇರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಭಗವನ್ನಾವಸಂಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಅವಿವಿಧ ಅದ ಶ್ರ ಭಕ್ತಿ-ಅದಮ್ಯ ಉತ್ಸಾಹ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಸಮರ್ಪಣಭಾವ, ತನ್ನನ್ನೇ ತಾನು ತೋಡು ಕೊಂಬ (involve)ತಾದಾತ್ಮ್ಯಭಾವವೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕೀರ್ತನಗೋಷ್ಠಿ ಶ್ರೀಮಾ ರಾಜರ ಕಾಲದಿಂದ ದೇವರ ಪೂಜಾಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಾಳ, ಚಟಕ ಹಿಡಿದು, ಕಾಲಿಗೆ ಗಿ ಳಿಟ್ಟಿ, ತಂಬೂರಿ ಪ್ರತಿ ಮಿಟಿ, ಸಂಗೀತ-ಕೃಷ್ಣಡ ಕೀರ್ತನೆ ಹಾಡುವ "ಸೇವಾ ಕೈಂಠ ಕಾರ್ಯ"ವಾಗಿ ಆರಂಭಗೊಂಡಿತ್ತು. ಇದೇ ಅನಂತರ ಬೆಳೆಯಿತು. ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪ

ಬೆಳೆಯುತ್ತ ವಂಸ್ಸುಡೆದಂತೆ, ಕೃತಿ ರಚನೆಗಳು ಬಂದಂತೆ, ನಾವುಸಂಕೀರ್ತನ ಕಲೆಯೂ ಬೆಳೆಯಿತು. ಹತ್ತೊಂಭತ್ತರ ಅಂಚಿನವರೆಗೂ ಜಗನ್ನಾಥ ದಾಸರು ಅವರ ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠರವರೆವಿಗೂ (ಮೊನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆ ತೀರಿಕೊಂಡ ಪರಮಪ್ರಿಯ ಸುಬ್ಬರಾಯದಾಸ ಲಂಬವರ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದ ಗುರುಗೋವಿಂದ ವಿರಲಾಂಕಿತ ಗೋವಿಂದರಾಯರು, ಮೈಸೂರು, ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನೂ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರದ್ವೆಯಿಂದ ಮೆರೆಯದವರಾಗಿ ಕೊಂಡು ಒಂದಿದ್ದರು.) ದ್ವೈತಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಬಂದ ಹರಿದಾಸರ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕಾಲಾನುಗುಣವಾಗಿ ಎಂಬಂತೆ ಋಲ ಅಗತೊಡಗಿತು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದಲಾವಣೆ, ಬದುಕಿನ ಮೌಲ್ಯಗಳು-ಜನಜೀವನ-ಜನವಚನದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಕಾರಣ ಆಗಿದ್ದಾತು. 'ಪುನರಂಜ್ಜೀವನ' (renaissance) ಯೆಂಬ ಹೊಸ ಹೊಸತನ್ನು ಭಾರತೀಯ ಬದುಕಲ್ಲಿ ತುಂಬುರಿಸಿದುದು ಕಾರಣವೆ.

ಹರಿದಾಸರ ಸೇವೆ ನವೀನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಧುನಿಕ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಈ ಬೆಳಗಿನ ದಿನ ಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿದ್ದವೆ ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೆ ಉದ್ಭವಿಸು ತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸರು ಭಕ್ತಿ ಪಂಥವರರು. ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿ, ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಬೆಳೆದ್ದಿ ನಲ್ಲಿದ್ದ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಆ ಬೆಳೆದ್ದಿಗೋಳಪಟ್ಟು ದಂತೆ ಆಗಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಯತ್ನ ಕೊನೆ ಕೊನೆಗೆ ಬಂದ ಹರಿದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ನವ ನವೋನ್ಮೇಷ ಗೊಳಿಸುವ ನಿತ್ಯಪ್ರತಿಭೆ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವಂತಿಕೆ-ಸ್ವಂತಿಕೆ, ಹೊಸತೇನೂ ಕಾಣದೆ ಬರೀ ಚರ್ವಿತ ಚರ್ವಣವನ್ನೆ ಸುಮಂತ್ರಾಯಿತು. ಇದಲ್ಲದೆ, ನಾಗರಿಕತೆ ಬೆಳೆದಂತ ಜನತೆ ಯಲ್ಲಿ ಮೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಿದೆ. ತಾನು, ತನ್ನದು, ತನ್ನ ಭವಿಷ್ಯ ತಾನೆ ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆ ವಿನಾ ಯಾವುದೂ ಬೇರೆಯದೇನು ಮಾಡಿಯಾತು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಬಲಗೊಂಡಿದೆ. ಸಮಂತ್ರವಾದ, ಲೋಕಾಸಕ್ತವಾದ (materialism) ಇದ್ದದ ಬದಲಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆ, ಮೌಲ್ಯ, ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟಿಲೇ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸರೂ ಈಸುಬೇಕು, ಇದ್ದು ಜೈಸಬೇಕೆಂದವರೆ. ಆದರೆ, ಆಗಿನ ಅವರ "ಮೋಘ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಭಕ್ತಿಯ ಪಾತಳಿಯ ಮೇಲೆ ರಚಿತಗೊಂಡಿದೆ. ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಡು ಗಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾನುಷತತ್ವವಾದ (humanism) ಅಥವಾ ಪೌರೂಷೇಯವಾದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಇಲ್ಲ. ಕಲೋಪಾಸಕ-ಕಲಾವಿದ-ಸಾಹಿತಿ ಯಾರೆ ಆಗಲಿ ಸಮಂತ್ರವೇನ ಸಮಾಜದಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿರಲಾರ. ಇಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಮೂಡುವುದಿದ್ದರಾದ, ಇದು ಎಲ್ಲ ಕಲಾಕಾರರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸತಕ್ಕದ್ದು ಆಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನ ಬದುಕು, ಇರವು, ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಈ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸೀಮಿತ ಆದದ್ದು ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಎಲ್ಲ ಕುರತಕ್ಕೂ, ಬದುಕಿನ ವಿರುದ್ಧೇ ಉತ್ಸರ್ಜ ಅಪಕರ್ಷಗಳಿಗೂ ಈ ಜಗತ್ತೆ ಮಟ್ಟ (ಗದಡಿ ತಾಲೆ) ಮರ್ತ್ಯ ಲೋಕ ಕರ್ತಾರದ ಕಮ್ಮಟ ಆದರೂ ಕಾಯಂಕತಕ್ಕಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿರುವಂತೆಯೆ ಅದಕ್ಕಂಟಿಕೊಂಡ ಅನಿಭಾವ್ಯ ಬದುಕಿಗೂ ಅಷ್ಟೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ. ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ

ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ, ಮೆತೀಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ, ಬೆಳೆದು ಅದೇ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ರಚಿತ ಆದದ್ದರ ಪ್ರಯತ್ನ. ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಮಿತಿಯಂತೆಯೇ, ಬದ್ಧವಾಯಿತು (committed). ಬ್ರಾಹ್ಮಣವರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೆಳೆದದ್ದು ಹೌದು. ಬರವಣಿಗೆ ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಿಯೆ ಎಂದಾಗ ಅದು ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ಸ್ತರದವರನ್ನೂ ಸ್ಪಂದಿಸಬೇಕೆಂದಾಗ, ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದ್ದ ಕಾಲದಿಂದ ಬಂದ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಪ್ರವರ್ಧನೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಆಗಲು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಧ್ಯತೆ ಕಂಡದೆಯೆ. ಎಲ್ಲ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಮಾಜಿಕ-ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳೇ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡ ಆಚಾರ-ಮಡಿ, ಜಾತಿ-ಕುಲ ಎಲ್ಲದರ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಬದಲಾವಣೆಯೇನಾದರೂ ಆಗಲಾಯಿತು ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಉದ್ಭವಿಸಿದಾಗ, ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಪ್ರದಾಯ ನಿಷ್ಠೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನ ಪಡೆದ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸಾಹಿತ್ಯವೆನ್ನಬಹುದು. ಕಾರಂತರ ಒಂದು ಮಾತಿನಂತೆ, "ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಬದುಕು ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರ : ಅವು ಅವಳಿ ಜವಳಿ : ಒಂದರ ಉಸಿರು ಇನ್ನೊಂದರ ಉಸಿರು ; ಒಂದರ ಜೀವ ಇನ್ನೊಂದರ ಜೀವ, ಬದುಕು ಪ್ರೇರಿಸಿದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಬೊಬ್ಬಾಟ." ಈ ದಿವೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವೈರಣೆಯ ಹೆಚ್ಚು ಇರುವುದರಿಂದ, ಬದುಕಿಗೆ ಅದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ಪಂದಿಸದಿದ್ದರೂ, ನೀತಿ-ಧರ್ಮ-ಭಕ್ತಿ-ಜ್ಞಾನ-ವೈರಾಗ್ಯಗಳ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಾರಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಷ್ಟೆ. ಶಾಶ್ವತ ಮೌಲ್ಯಗಳಾದ ನೀತಿ ಧರ್ಮ, ಅದಕ್ಕಿಂತಿಕ್ಕೊಂಡ ಜ್ಞಾನ-ಭಕ್ತಿ-ವೈರಾಗ್ಯ ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕು ? ಆದರಿಂದಲೇ ತಾನೆ ಇಹದ ಬದುಕು, ಸಮಾಜದ ಬದುಕು ಆರೋಗ್ಯಕರವಾಗುವುದು ? ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಈ ದಿವೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇದು ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯವೆ ಆಗಿ ಉಳಿದಿದೆ. ಸಂಸಾರ ಕುರಿತ ನಿರಾಸೆ, ತೂಗುತ್ತೆ ಹರಿದಾಸರು ಬೋಧಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಅವನಿಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲ. ನಾಶಕರ್ತಾ ಹರಿಕರ್ತಾ ಎಂದದ್ದು ಹೌದು. ಇದನ್ನೂ ಇಂದಿನ ಜನತೆ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆಯೆ ? ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಭ್ಯಾಸವು ತತ್ತಿಗೆ ಅದರ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಮನ್ನಣೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ, ಕೊಡುತ್ತೇವೆಯೆ ಅಲ್ಲಿ ಇಹದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಧರ್ಮ ಹುಟ್ಟುವುದೇನೋ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿರಣ್ಯಕ್ಷ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುತನ ಸಲ್ಲದಂ. ತಾನು ಬದುಕಿ, ಇತರರನ್ನೂ ಬದುಕಿಸುವುದು, ದೈವಪ್ರೇಮ, ಮಾನುಷಪ್ರೇಮ, ಇದು ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ ತೋರಿಸಿಟ್ಟ ಹಾದಿ. ಇದರಿಂದ ಆದಿನ, ಆ ಕಾಲದ ಸಂಪ್ರದಾಯಿಕ, ಮೆತೀಯ ಚೌಕಟ್ಟಲ್ಲದೆ, ಒಂದು ಹೊಸ ಮೌಲ್ಯವಿತ್ತು, ಅವರ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಕೃತಿಗಳನ್ನು ನಾವು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಮಂಥಮತ ಪ್ರಸಾರ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪ್ರಮುಖ ಧೈಯಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಅದು ಮಂಥ ಸಮಾಜದವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯವೆನಿಸಿ

ದರೂ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯ, ಸಾರಸ್ವತ ಸಂದೇಶ, ಎಷ್ಟಿರಲೂ ಬೇಕಾದದ್ದು ಎಂದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿವಿಲಸನು, ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ ವಿನ ಸ್ಪೃಶ್ಯ ವದೆಯಲು ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಆಧಾರ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ.

ಹರಿಕಥೆಯ ಸಂಪ್ರದಾಯ

ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಆಂದಿನ, ಇಂದಿಗೂ ಹೊಸ ತಿರುವು ಪಡೆದು ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವುದೆಂದರೆ ಹರಿಕಥೆ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತನ ಕಲೆ. ಕೀರ್ತನ ಕಲೆ, ನಾವು ಸಂಕೀರ್ತನೆ, ಭಾಗವತ ಕಥಾ ಗೋಷ್ಠಿಯ ಹರಿಕಥೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತು. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಆಸೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನದ ಒಳ್ಳೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸ ಬಹುದು. ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಒಂದಂಗಳಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಕೊಂಡ ಕೀರ್ತನ ಕಲೆಗೆ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕರು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ. ಅವರೇ ಸ್ವತಃ ಕಾದಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆ ಕಟ್ಟಿ, ನರ್ತಿಸಿ- ಭಗವನ್ನಾವು ಸಂಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. "ಹರಿಕಥೆ" "ಹರಿಕಥಾ ಪ್ರಸಂಗ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಕೀಳಿ ಬರುವುದು ೧೫ನೇ ಶ. ದಿಂದೀಚೆಗೆ ಪುರಂದರದಾಸರಿಂದೀಚೆಗೆ ಎಂಬುದು ನಿರ್ಮಿವಾದ. ಏಕೆಂದರೆ ಇವಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಬಂದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನ, ವಿಷ್ಣು ಕಥೆ, ಹರಿದಾಸ ಸಂಗ, ಹರಿಸ್ಮರಣೆ, ಗಾನದಲ್ಲಿ ಕೀರವಯೋನಲು ಎಂಬ ಮಾತು, ಬಂದಿ ವೆಯ ವಿನಾ ಹರಿಕಥೆಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಆಗ ಭಾಗವತ ಗೋಷ್ಠಿ, ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನಗೋಷ್ಠಿಯೆಂದೇ ಇದ್ದುದು ಇದೇ ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಹರಿಕಥೆ, ಹರಿಕಥಾ ಪ್ರಸಂಗ, ಎಂಬ ಮಾತುಗಳೂ ಹೊಂದಿ ಪ್ರಚಲಿತ ಆಗಿರಬಹುದು. ಈ ಒಳ್ಳೆ ವ್ಯಾಸರಾಯರಲ್ಲಿ ಹಿಷ್ಕಾರದ ಪುರಂದರದಾಸರನ್ನು ಕುರಿತು "ಗೀತ ಮರ್ತನದಿಂದ ಕೃಷ್ಣನ ಪೂಜಿಸುವ" ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ,

೧. "ಧೀ ಧೀ ಮಮದ ನಾಚದ ತನುವೆ ಸಮಿನಾದಿ ಕೇಳಿದ ಆಚ್ಯುತ ಕಥೆ ಕೇಳೋ"... (ಹರಿಕಥೆ)
೨. ಶ್ಲೋಕೈರಂಧ್ರಿಯಂಗಳಿಂದ ಸುತ ದಂವಾರ್ತಗಳ ಕೀಳಿ ಕಟ್ಟಿ । ಕರ್ತೃ ಎನಗೆ ನಿಷ್ಕಯಾ ಕಥೆಗಳನು ಆರ್ಥಿಯೆಂದೆರಡು ಕಾಯೋ
೩. ನಿನ್ನೆ ಬಂದಿತಿರಿದೂ ಅನಿರುದ್ಧನ ಸೇವೆಗೆ ವಿಘ್ನವ ವಜಾಡುತ್ತ । ಹರಿಕಥಾ ಪ್ರವಣವ ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುತಲಿ ಪರಮಾಧಿಕಾರಿಯಿಂದ ಕುಳ್ಳಿರಲು । ಕಿಂಗ್ನೂನೋಟದ ಸ್ಮರಣೆ ತಪ್ಪಿಸುತಾ । ಗುರೂಗುರೂಗೊಟ್ಟುತ ಕೊರಳ ತೂಗಿಸಂತ ।
೪. ಸಂತತ ಸುರಿಕೃಷ್ಣ ಚರಿತೆ ಕೇಳದವನೆ
೫. ಏನು ಸುಖವೊ ಎಂಥ ಸುಖವೊ

೬. ಸೇರಿದೇನು ಸೇರಿದೇನು ಜಗದೀಶನ !

ಪೇತ್ರೆಗಳು ಕೃಷ್ಣನ ಮೂರ್ತಿ ನೋಡುತಲಿವೆ !

ಶ್ಲೋಕಗಳು ಹರಿಕಥೆಯ ಕೇಳುತಲಿವೆ ||

೭. ಹರಿಕಥೆ ಶ್ರವಣ ದುರಿತ ಕುಚ್ಚಾಟನ (ಸಂಭಾವಿ)

೮. ರಾಜ್ಯದೊಳಗೆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ದಿವ್ಯನಾಮ ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದೊಂದೆ ಪಥ (೮೫ ಭೋಗಿ)-ಎಂದೆಲ್ಲ ಬಂದಿವೆ.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹರಿಕಥೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿರುವುದು ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹರಿಕಥಾ ಮಾಧ್ಯಮ ಹೇಗೆ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬುದು ತಿಳಿದ ತೃಪ್ತಿ. ತುಕಡಿಸುವಾತನನ್ನು ಭೇಡಿಸುವ ವ್ಯಾಸರಾಯರೂ, ಪಂಜೆ-ಪಗಡೆ-ಹರಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಬಾರದ ನಿಧ್ರೆ ಪುಸ್ತಕ ಹರಿಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ, "ಗುಂಗೆಂಗೆರುಗುಟ್ಟಿತ ಕೊರ ತೂಗಿಸುತ" ಬರುವುದೆಂಬ ಸಹಜ ಚಿತ್ರಣ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

ಹರಿಕಥೆಯ ಕೀರ್ತನ ಕಲೆ ಪುರಾಣ ಕೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಕೈವಿಂಗಿಲು ಜ ಪ್ರಿಯ ಆಗಿರುವ ಹವ್ಯಾಸ ಕಲೆ. ಹರಿಕಥೆ, ಶಿವಕಥೆ, ಜನಕಥೆ ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ರೀ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಥಾ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಎಂದೂ ಹೇಳುವುದುಂಟು. ವಿಷಯ (ವಿಚಾರ-ಪ್ರಸಂಗ) ಈ ಯಾದರೆ, ಹೇಳುವಾತರನ್ನು ಹರಿಕಥಾದಾಸರೆಂದೂ, ಭಾಗವತರೆಂದೂ, ಕೇಳುಗರನ್ನು ಶ್ಲೋಕಗಳು, ಭಗವದ್ಗ್ರಂಥದೊ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹರಿಕಥೆಯೊಂದಿಗೆ ಭಗವದ್ಗ್ರಂಥ ಸಂಕೀರ್ತನೆಯ ಪ್ರಧಾನ ಆದದ್ದರಿಂದ ದಾಸರೆಂದೆ ಕರೆವಂತೆಯ ಕೀರ್ತನಕಾರರೆಂದು ಕರೆವ ವಾಡಿಕೆ ಇದೆ. "ಶ್ರವಣಂ ಕೀರ್ತನಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ಮರಣಂ ಪಾದಸೇವನಂ" ಎಂದ ಬರುವ ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನವೂ ಒಂದು ವಿಧದ ಭಕ್ತಿ. ಈ ಮೂಲ ದೇವರ ಸೇವೆ ಗೈಯುವ ಹರಿಪಾಕ, ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆಯಂತೂ ಹೌದು.

ಹರಿಕಥೆ-ಕೀರ್ತನ ಕಲೆ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಾಚೀನ ? ಎಂದಾಗೆ ಕೆಲವರು ವಿಶೇಷ ಸಂತರ ನಾಡಾದ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರವೆ ಆ ಕಲೆಗೆ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನ, ಎಂದೆಲ್ಲ ವಾದಿಸುವುದುಂಟು ಇದನ್ನು ತಲುಗು ತಮಿಳು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಒಪ್ಪಿರುವುದೂ ದೃಢ್ಯವದೆ. ಇದು ಜತೆಗೆ ಕೆಲವರು ಕನ್ನಡ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಇಂಬುಗೊಡುವುದು ಸರಿಯೆನಿಸದು ಈ ಬಗ್ಗೆ ಅಮೂಲ್ಯ ಸಂಶೋಧನ ಲೇಖನವನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ಡಾ|| ಎಂ. ಚಿದಾನಂದ ಮೂರ್ತಿಯವರ ಪ್ರಕಾರ ಕರ್ಣಾಟಕವೇ ಹರಿಕಥೆಯ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನ. "ಕರ್ಣಾಟಕದ್ಲೆ ಗಿಣಿಣಿ ಶತಮಾನದ ಹರಿದಾಸ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಕಥೆಯು ಹುಟ್ಟಿತೆಂಬುದು ನಿರ್ವಿ ವಾದ" ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಹಾಗೂ ಪುರಂದರದಾಸರ, ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಹರಿದಾಸ, ಹರಿಕಥೆ, ಹರಿಕಥಾ, ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ-ಹರಿಕಥೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಪ್ರಬಂಧ ಸಾಧಾರ ವಿವರ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಗಿಣಿಣಿ ಶತಮಾನದ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂತ ನಾಮ:

ದೇವರ ಕೀರ್ತನೆ, ಆಭಂಗ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆ-ಗೋಷ್ಠಿಯ ಪ್ರಸ್ತಾವವಿದ್ದರೂ, "ಕೀರ್ತನೆ" ಎಂಬ ಪದ ಹರಿಕಥೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ "ಶಿವಧರ್ಮ ಕಥಾ ಕಥನ ಪ್ರಸಂಗ"ವೆಂಬ ಮಾತು ಇದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಹರಿಕಥೆಯ ಉಗಮವಿದ್ದಿತೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಭಕ್ತಿಯ ಉದ್ಭವದಿಂದ ದೇವರ ಹೆಸರನ್ನು ಪದೇ ಪದೇ ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತ ಕುಣುವುದು ಸಹಜ. ಭಕ್ತಿಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಆದೂ, ಒಪ್ಪವನ್ನವರ ಪಟನಗಳಲ್ಲಿ ಆಪರೂ ಶಿವನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಸಂಗ ಒರೆಯುತ್ತದೆ. ಪರಿಹರಣ ಶತಕಗಳೂ, ರಂಗೇಗಲ್ಲಂತೂ ಭಕ್ತಿ-ಆವೇಗವೇ ಹೊಸಲಾಗಿ ಹರಿದಿದೆ. ಹರಿಕಥೆ-ಕೇವಲ ದೇವರನಾಮ ಸ್ಮರಣೆ, ಭಕ್ತಿಯ ಕುಣಿತಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಲೆ : ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಲಾ ಮಾಧ್ಯಮ. ಹರಿಕಥೆಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಆದರರ್ಥ, ಅದಕ್ಕೆ (significance) ಮಿತಿ, ಎಲ್ಲ ಬರುವುದು ಪ್ರೀತಾರಾಜ ರಿಂದಾರಂಭ ಅದ ಹರಿವಾಸ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನದಲ್ಲಿ. ಅಲ್ಲಿಂದೀಚೆ ಹರಿವಾಸ, ಹರಿಕಥೆ, ವಿಷ್ಣು ಕಥೆ, ಅಹ್ಮತಕಥೆ ಕೇಳಬರುತ್ತ ವ್ಯಾಸರಾಯರು, ಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಉದ್ಭೂತವಾಗಿದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರು 'ಎಲ್ಲಿ ಹರಿಕಥಾ ಪ್ರಸಂಗವೋ ಅಲ್ಲಿ ಗಂಗ ಯಮಂತೆ ಗೋದಾವರಿ ಸಿಂಧು' ಎಂಬ ಉಗಾಭೋಗ,

"ಹರಿಯ ಒಂಭತ್ತು ಭಕ್ತಿಯ ಬಲ್ಲಧೀಶ" (ಕೀರ್ತನಕಲೆ)

"ಹರಿಕಥಾವ್ಯತೀವ ಹರಿವಾಸರಲ್ಲದಲೇ | ದುರಂಥ ಮೂಢರು ಬಲ್ಲರ",

"ಹರಿಕಥಾ ಸ್ತವಣಮಾಡೋ, ಪಾಡೋ-ಹರಿಕಥಾಪ್ರವಣ ಮಾಡೋ

ಪಥ ಮೈಕುಲಕಿದು ನೋಡೋ..... " ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆ" ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಅಂದು ಪ್ರಚಲಿತ ಮಾಧ್ಯಮ ಅಗಿದ್ದ ಹರಿಕಥೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದ, ದಾ. ಚಿದಾಕ್ಷಂದಮೂರ್ತಿಗಳ ಸಂಶೋಧಿತ ಮಾಹಿನಂತೆ, ಹರಿಕಥೆಯ ಉಗಮವಾದ ಕರ್ಣಾಟಕವೆಂಬ ನಾವು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದೆ ಎಂಬ ಮತಾರಾಜ್ಯವಲ್ಲ. ಕೀರ್ತನ ಕಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಎರಡು ಮಾತನ್ನೇ ತಿಳಿಸಬಹುದು.

ಕೀರ್ತನ ಕಲೆಯ ಸ್ವರೂಪ

ಕೀರ್ತನ ಕಲೆ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಗಾಯನಕಲೆ, ಕಥನಕಲೆ ಎರಡೂ ಬೇರೆ ವಿಷಯ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿರಬಹುದು ಒಂದು ಸಂಕೀರ್ಣ ಕಲಾ ಮಾಧ್ಯಮ. ಇತಿಹಾಸದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ ಪುರಾಣ-ಕಾವ್ಯಗಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರ ಭಾಗಗಳನ್ನೂ (ಉದಾ : ಕುಂಜರವ್ಯಾಸನ ಭಾರತ, ಪದ್ಮಾವತಿ ಪರಿಣಯ, ಶ್ರೀಮಂತೇಶ ಕಲ್ಯಾಣ, ತೋರವೆ ರಾಮಾಯಣ, ಹೀಗೆ) ಓದುವುದು, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದು ತುಂಬ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಬಂದಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಜೈನಿನಿಯನ್ನು ಓದಿಸಿದರೆ, ಮಳೆ

ಯಾಗುವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿತ್ತು. ಆದಿಶನಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಸೊಗಸಾಗಿ ಹಾಡಿದ, ಕಥಾ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದ ಲವಕುಶಲರ ಮೊದಲ ಗವಂಕಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೆನ್ನಬಹುದು. ಅನೇಕ ಪುರಾಣ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಸು ಪೌರಾಣಿಕರು, ಶೌನಕರು, ವೈಕುಂಠಾಚಾರ್ಯ, ಪ್ರಸಿದ್ಧರೆ-ಹೀಗೆಯೇ ಇತಿಹಾಸದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜರು:ಅರಿಶ್ವ, ವೀರಭದ್ರಾದ ಪ್ರಸಂಗ, ವೀರಗಾಥೆಗಳನ್ನು ಜನತೆಯ ಅಜ್ಞೇಯರಾದ ಹಾಡು ಕಟ್ಟಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದುದೂ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಕತೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪುರಾಣ ಪುರಾಣ, ರಾಮಾಯಣ, ಭಾರತ, ಭಾಗವತ, ಇತಿಹಾಸದ ಸಂಗತಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಾಡು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಜಪಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಅರ್ಥೈಸುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹಿಂದಿನಿಗಿರಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಅವರೇ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಸಾರಕರೆಂದರೂ ಸರಿಯು. ಗ್ರಾಮ, ಪಟ್ಟಣ, ದೇವಾಲಯ, ಮಂಟಪ, ಅಶ್ವಶೃಂಗ, ಅರಳಿಕಟ್ಟೆ ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ-ಹಾಡು ಕೀರ್ತನಕಾರರು, ಕಾವ್ಯಾನುಬಾದ, ರಸ ನಿರೂಪಣೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದನ್ನೇ ಕೀರ್ತನ, ಕತೆ, ಲೋಕಾನುಭವ ಸೂಕ್ತಿಗಳೆಂದ, ಮನರಂಜನ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ, ತಾತ್ವಿಕ ನಿಜಾರ, ವೈರಾಣ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಭಾಗವತ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಲೋಕಾನುಭವಕ್ಕೂ ಸರಬಾಸುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನ ಆರ್ಜಿಸುವ ಸುಲಭೋಪಾಯ ಇದಾಗಿತ್ತು. ಹಿಂದುವರೂದ ಅನುಕೂಲತೆ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಪರಂಪರಾನುಗತ ಬಾಯಿಂದ ಬಾಯಿ ಬಂದದ್ದು ಈ ಕೀರ್ತನ ಕಲೆ. ಮಂದ್ರಣ ಕಲೆ ಪ್ರಚಲಿತ ಆದ ಮೇಲೂ ಹರಿಕಥೆ ಪ್ರವಣ, ಪುರಾಣ ಕೀರ್ತನೆಯು, ಕಥಾಕಾಲಕ್ಷೇಪ ನಡೆಯಿಸುವುದು ಇನ್ನೂ ಜರಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅದು ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗಾಗಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಕಲಾ ವಾಕ್ಯವು ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ತಾನೇ ಓದುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕೇಳಿದರೆ ಇನ್ನೂ ಮನದಟ್ಟಾಗುವುದು ಸುಲಭ. ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸುದ್ದಿ, ತನುತುದ್ದಿಗೆ ಬಾದಿ. ಜನತೆಯ ಮನೋಧರ್ಮ, ಚಾರಿತ್ರ್ಯವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಲು ಸರಬಾಯಿತು. ಇದಲ್ಲದೆ, ಜಪಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಕಾಲೀನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುವ ಹಾಗೂ ಇತಿಹಾಸದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಅರಸರ ಪರವೂ ವಿರುದ್ಧವೂ ಚಾಗ್ರತೋಷವನ್ನು ಸುವ ಸಂದರ್ಭ ಸಾಧನವೂ ಆಯಿತು. ವಚನಕಾರರಲ್ಲಿ ಶಿವಾನುಭವಿಗೋಷ್ಠಿ-ಶಿವಕೂಟದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ವಚನಗೋಷ್ಠಿ, ಅದರ ನಂತರ ಬಂದ ಪರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಸ್ವರೂಪ ತಾಳಿತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಮೊದಲಲ್ಲಿ ತಿಳಿದಂತೆ, ಶ್ರೀಜಾಣ ರಾಜರಿಗೆ ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಸಂತ ಮಹರ್ಷಿಯರಾದ ಆಳ್ವಾರ್ವರಾದಿವೈಷ್ಣವರೂಪ ಪಾರಾಯಣ, ಪ್ರತಿದಿನ ಪೂಜಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರವೈಷ್ಣ (ಮೇದೋಕ್ತೆ ದೊಂದಿಗೆ ಶಿರಂಪಲ್ಲಾಂಚು (ಪರಾಶ್) ಶಿರಂಪಲ್ಲಾಪೈ ತೋಲಗಳಿಂ ಇವೆಲ್ಲ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿ, ಸಂಸ್ಕೃತಭೂಯಿಷ್ಯವಾದ ಜಪಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಆಗದ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮತ ಧರ್ಮ ಗ್ರಂಥಸಾರವನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯ ಭಾವೆಯಾದ ಶಿಳಿಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುವುದೇ ಮೂಲಕ ಪರಿದಾಸಗೋಷ್ಠಿ, ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದದ್ದು. ಸದಾ ಪರಿಸಿಪ್ಪೆ, ಪರಿಸ್ಪರಣೆ ಹರಿಕೀರ್ತನ-ಇದು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಬಿತ್ತಿದ ಶ್ರೀಕಾರ. ಮೇದದ ಪ್ರಣವದೊಂದಿ

ದಾಸರ ಶ್ರೀಕಾರ ಸೇರಿ ಮೊಂದಿನ ಪಾರಾಯಣಶ್ರುತಿಯು, ಪಾರಮ್ಯದ, ಪದಕ್ಕೆ ಜನಮನವನ್ನೂ ತಿರುಗಿಸುವಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಸಫಲ ಪ್ರಯತ್ನ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜದಂದರ ಉತ್ಪೇಕ್ಷೆಯಲ್ಲೂ. ಅವರ ಪ್ರಿಯತಮ್ಯರಾದ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ವೇಳೆಗೆ ರಾಜಕೀಯ ವರಿಸ್ತುತಿ, ಅಳುವರಸರ ಧರ್ಮಾಶ್ರದ್ಧೆ, ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ-ಹರಿದಾಸ ಸಂಘಟನೆಗೆ, ವಿಸ್ತೃತ ಭಕ್ತಿ, ಬಿತ್ತರಿಸುವಿಕೆಗೆ, ಅನುಕೂಲವಾಯಿತು. ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಶ್ರೀಪಾದ ರಾಜರ ಸಮರ್ಥ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಪ್ರಗತಿಹೀನ ಮನೋಭಾವನೆ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡರೆ, ಅವರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ವಾದಿರಾಜರು ಇನ್ನೂ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿ ಸಮಾಜ ಸಂಧಾರಣಾ ಪ್ರಯತ್ನ ಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದರು. ಇದು ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನೊಂದೆಡೆ ಬೆಳೆ ಸಿದರೆ, ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಸಾರ, ಸಮಾಜ ಸಂಧಾರಣೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನೂ ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಬಳಸುವವ್ಯವಸ್ಥಿತವರಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರು, ಅಜ್ಞೆ, ವಿಶಿಷ್ಟರನ್ನೂ ಸುವ ಕನಕದಾಸರು ಪ್ರಮುಖರು. ಹೀಗೆ ಕೀರ್ತನ ಕಲೆ "ಧ್ಯಾಯಃ ಕಲಿಯುಗೇ" ಎಂಬಂತೆ ಕಲಿಯುಗ ದಲ್ಲಿ ನಾವು ಸಂಕೀರ್ತನ-ಹರಕಧಾಕಾಲಕ್ಷೇಪ-ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದದ್ದು ಸುಮಾರು ೧೫ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ.

ಭಗವನ್ನೂ ಮ ಸಂಕೀರ್ತನೆ, ನೀತಿಯಂತ ಬದಲು ಇವೇ ಅವರ್ತಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ, ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ನೀಡಿದರು. ಈ ಭಕ್ತಿಪಂಥಗಳ ಅಂದೋಲನ ಫಲವೆ ಇಂದೂ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ಹರಿಕಥೆ-ಕೀರ್ತನ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಹಿನ್ನೆಲೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಾತಿ, ಪಾಂತ್ಯ, ಭಾಷೆ ಯಾವ ಭೇದವಿರದೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿಯೊಂದೆ, ಪ್ರಧಾನ. ಈ ಕಥಾ ಶ್ರವಣ-ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಕಳೆದಂತೆ ನವೀನತೆ, ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ತನ ಬೆಳೆದು ಬಂದವು.

ಹದಿನೈದನೆ ಶತಮಾನದ ವೇಳೆಗಾಗಲೆ ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದ ಕೀರ್ತನ ಕಲೆಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರ ಪಂಥರಾಪುರವಾಯಿತೆಂಬುದು ಆಗಿನ ಭಕ್ತಿಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸುವಲ್ಲಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವಲೋಪಾಸನೆ, ವಿರಲನಾಮಾಶ್ರುತೆ, ನಾಮದೇವ-ತಂತ್ರ-ಜ್ಞಾನ ದೇವ-ವಿಶ್ವನಾಥರಲ್ಲದೆ ಹರಿದಾಸರೂ ನಡೆಸಿದರು. ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಆಗ್ನಿ ಹರಿಕಥೆ ಇತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಆದರೆ, ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ಖಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಯದು. ಹರಿಕಥೆ ವಿಶ್ವಾಚಿತ್ತದಿ ಕೇಳೆಂಬ ನೀತಿ ಪಾಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲದೆ, ಕುಂಠಾ ಕೇಳು ವಾಗ್ಗೆ (ಈಗಲೂ ದೇವಸ್ಥಾನ-ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ) ಆ ಭಕ್ತರ ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಕದ್ದೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಹಜ ಚಿತ್ತನುಪಮ್ನ ಪುರಂದರದಾಸರು ಕೊಟ್ಟಿ- ದ್ದಾರೆ. (೭೬ ಪಾಪೋಸು ಪೋದವಲ್ಲ....ಪರಮ ಭಾಗವತರು ಹರಿಕಥೆ ಕೇಳಲು : ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೇಳಂತಿರೆ : ಪರಮ ಪಾಪಿಗಳ ಪಾಲಾಗಿ ಹೋದುವು : ಪರಮ ಪುರುಷನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದೀಗ.....) ಇದಲ್ಲದೆ, ಹರಿಕಥೆ, ಹರಿಯ ಕಥನದ ಪದ್ಧತಿ ಯನ್ನೂ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಶಿವನ ಕಥೆಗಳನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸಲು ವೀರಶೈವರು ಬಳಸಿಕೊಂಡ ರೆಂಬುದು ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಥೆಯ ಪದ್ಧತಿ ರೂಢಿಗೆ

ಬಂದಿತನ್ನೆಬ್ಬಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಪ್ರಚಾರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸುವ ಕಾರ್ಯ ಸಮರ್ಥ ರಾಮದಾಸನು ವಿಂಗಳ (ಭತ್ತಪತಿ ಶಿವಾಜಿಯ ಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದವರು) ತಮ್ಮ ಅನೇಕ ಶಿಷ್ಯರ ಮೂಲಕ ಕೈಗೊಂಡದ್ದು ಎಲ್ಲರೂ ತಿಳಿದ ವಿಚಾರವೆ. ಹಾಗೂ ಈ ಶಿಷ್ಯರು ಹೋದಡೆಗಲ್ಲಲ್ಲ, ಭಗವನ್ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನೆಯ ಬಗೆ, ಕಥಾ ಪ್ರವಚನ, ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳ ಪರಿಚಯ (ಅಗ್ಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಆಗಿದ್ದ ಜ್ಞಾನೇಶ್ವರಿ, ರಾಮದಾಸರ ಶ್ರೀರಾಮಭಕ್ತಿ, ಹನುಮಂತನ ಪರಾಕ್ರಮ, ಅದರ್ಶ) ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಜನರಿಗೆ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯ ಪ್ರಚೋದನೆಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿದರು. ಈ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರಿದ ಸಂತ ತುಕಾರಾಮ ಪಂಥರಿಯ ಪಾಂಡುರಂಗ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ನಾಮ ಸಂಕೀರ್ತನ ಗೋಷ್ಠಿಗೆ ಜನ ಕೈರಿಯೊತ್ತಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ಶಿವಾಜಿ ಮಹಾರಾಜನ ವೇಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ನೆಂದೂ ಪ್ರತೀತಿ. ಆದರೆ, ರಾಮದಾಸ ಹಾಗೂ ತುಕಾರಾಮ ಕೀರ್ತನೆಗೆ ಈಗಿನ ಪರಿಕಥೆ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದೆಂಬ (ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದವರು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ) ಮಾತು ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪುವಂಥದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಭಕ್ತಿಪಂಥದ ಉಗಮ, ಬೆಳವಣಿಗೆ, ವಚನಕಾರರ ಶಿವಭಕ್ತಿ, ಕಾವ್ಯ ಸಂಪದ, ಪರಿದಾಸ ಪಂಥದ ಉಗಮ-ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಪರಿಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರದ್ದೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷತೆಯೆಂದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾಗವತರ-ದಾಸರ ವೇಷ ಭೂಷಣಗಳು, ಕಥಾ ಮುಖ್ಯ ನಿರೂಪಣೆ ಬೆಳಸುವ ರೀತಿ, ಸಂಗೀತ-ಸ್ವರಗಳ ಬಳಕೆ (ಈಗ ವಾದ್ಯಗಳೂ ಅಧುನಿಕ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿವೆ) ಉಪಾಖ್ಯಾನ-ಇವೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿ ತಮಿಳು ನಾಡು, ತೆಲುಗುದೇಶ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ-ಕರ್ಣಾಟಕಗಳ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಾಮ್ಯ ಕಂಡರೂ ವಿವರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಲು ಭಿನ್ನತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬರ ಎಲ್ಲ ಭಾವೆಯಲ್ಲೂ ಈ ಕಲೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತೆನ್ನಬಹುದೆ ಎನಿಸ ಒಂದು, ಇನ್ನೊಂದರ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕಾರಣವೆನ್ನಲಾಗದು.

ಕರ್ಣಾಟಕದ ಪರಿಕಥೆಯ ದಾಸರಲ್ಲಿ ಅವರವರ ವೈಯಕ್ತಿಕ ವಾಚ್ಯಯ ತಪ್ಪಿಸ್ಸೆಯ ಅಳಿವಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ, ಅಭಿರುಚಿ-ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ, ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನ, ಕಥಾಪ್ರವಚನ, ಅನುವಾದ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಉದ್ಧರಣ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ನರ್ತನ ನಡೆ ನಡುವೆ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳು-ಗಾನ, ನರ್ತನಗಾನನ, ಎಲ್ಲ ಬೆರೆತು ಕೀರ್ತನ ಕಲೆ ತಾನಾಗಿಯೇ ಅರಳಿ ವಿಕಸನಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಡಾ|| ಎಂ. ಸಿ. ಎಂ. ರವರ ಅಭಿಮತದಂತೆ ಪರಿಕಥೆಯ ಸಂತರ, ವೀರಶೈವ ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥರು-ಶಿವಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಜೈನಧರ್ಮೀಯರು ಜನಕಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಚರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ತಾಸನ ಶ್ಲೋಕ ದಂತ ("ಯಂಶೈವಾ ಸ್ವಮುಪಾಸತೇ ಶಿವ ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವೇದಾಂತಿಕೋ" ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕ) ಎಲ್ಲ ಒಳಿಯ ಮತಾನುಯಾಯಿಗಳಿರುವುದು, ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಲು ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರುವುದು, ಹಿಂದಿನಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಕನ್ನಡಿಗರ ಧರ್ಮ ಸಹಿಷ್ಣುತೆಗೆ ನಿರ್ದೇಶನವಾಗಿದೆ.

ಹರಿಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಕಥೆಯ ನಿರೂಪಣೆಗೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ. ಅದನ್ನೂ ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಲೆಂದು ಕೀರ್ತನಕಾರರು ಹಾಗೂ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವವರು (ಪ್ರಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ-ಭಾಗವತರು) ಸುಖ್ಯಾವ್ಯವಾದ ಸಂಗೀತ, ದಾಸರ ಪದಗಳು, ಬೆಡಗಿನ ಮಾನ, ನೃತ್ಯ, ಅಭಿನಯ, ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಏರಿಕೆ, ರಸಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಧ್ವನಿ, ಉಪಾಖ್ಯಾನ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಶ್ಲೋಕವನ್ನೂ ರಾಗ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಗಂಭೀರ ವಾತಾವರಣ ಸೃಜಿಸಿ ವೈಶ್ವಕರನ್ನೂ ಮಂತ್ರ ಮಂಗಳ ರಾಗಿಸಿ, ಆಗಾಗ್ಗೆ ಭಜನೆಯ ಹಾಡು ಹಾವು ಹೇಳಿ, ಶ್ಲೋಕಗಳ ಬಾಯಲ್ಲಿನು ಹೇಳಿಸುವುದು ಹೀಗೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಶಕ್ತಿ-ಭಾವಾ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಾಂದರ್ಭಿಕವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಹರಿಕಥೆ, ಕೀರ್ತನ ಕಲೆ ಒಂದು ಸಮೃದ್ಧ ರೂಪಗೊಂಡು ವಿಶಾಸ ಪಡೆದಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಆಕಾಶವಾಣಿ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ರೇಡಿಯೊ ಮೂಲಕ ಏತ್ತರಿಸಲು ಈ ಕಲೆಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದೂ ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಯೆ ಆಗಿದೆಯೆಂದರೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ.

ಹರಿಕಥೆ, ಕೀರ್ತನಕಾರರಿಗೆ ದೊರೆವುವು ಅನೇಕ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳು. ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಭಾಗವತ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತಗೊಂಡ ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕವಿರ ಮೀರಾ-ಆಳ್ವಾರ್, ಪೋತನ-ಕಂಬರ್-ತಿರುಕ್ಕುರಳಿ-ಮನೀಕ್ಯ ಬಾಚರ್ ಅವೇಳಿ ಮಂಜನೀಯರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ, ವಿರೋಚನ ಭಕ್ತ ಸಂತ ಮಂಜನೀಯರ ಕೀರ್ತನಾವಳಿ, ಇವೆಲ್ಲ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಚಾರ ಗಾಯನ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಣಜಗಳಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ತಲುಪುತ್ತಿರಬಹುದಾದ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿ, ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಂಡು, ಕಥೆಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಟಿಪ್ಪಣಿ ತಯಾರಿಸಿ, ಕಥಾ ಪ್ರವಚನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಮಯ ಹಾಲಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಯಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಂಗಳಿ ("ಪವಮಾನ") ಮಂಗಳ ಹಾಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಈಗಲೂ ಇದೆ. ಅಥವಾ ಮುಂದುವರಿಸುವುದೂ ಉಂಟು (continuation) ಅಥವಾ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಉಪಕಥೆಯನ್ನೂ, ಕಥಾಭಾಗವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹರಿಕಥೆ ಮಾಡುವುದೂ ಉಂಟು. ಇವರ ಜತೆ ಸಾಧುಸಂತರ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆ-ಕವಿರ, ಮಂತ್ರಾಬಾಯಿ, ಜ್ಞಾನ ದೇವ, ಸಂತ ತುಕಾರಾಮ, ಸಮರ್ಥ ರಾಮದಾಸ, ತ್ಯಾಗರಾಜ, ರಾಮಾನುಜನೀಯರ ಯಂದ್ರು, ವಿವೇಕಾನಂದ, ಪರಮಹಂಸ ರಾಮಕೃಷ್ಣ, ಸಾಯಿಬಾಬಿ, ಪುರಂದರದಾಸರು, ಕನಕದಾಸರು, ರಮಣ ಮಹರ್ಷಿ-ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಮಹಿಮಾಪೂರ್ಣರ ಜೀವನ ಕುರಿತಾದ ಕಥಾಕಾಲಕ್ಷೇಪ ನಡೆಸುವುದೂ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಭದ್ರಗಿರಿ ಕೇತವ ದಾಸರು ಕೆಲವಾರು ಪ್ರಯೋಗ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವಾಗ್ಮಿಕ ಇರಾವುದು ಇನ್ನೂ ವಿಶೇಷ. ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿಯೇ ಕಥೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ ರೂಢಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜರ್ಮನ್ ಭಾಷೆ ಕಲಿತು ದೇಶವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ವಾದ್ಯಗೋಷ್ಠಿ ಸಮೇತ ಕಥಾ ಪ್ರವಚನ ನಡೆಸಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಹರಿಕಥೆ, ಕೀರ್ತನಕಲೆಯನ್ನೂ ಸಮರ್ಥ ಸಂಚಾರಿ ಮಂಡ್ಯಮವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಇಂದಿನ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯದೇ. ಜನತೆಯ ಶಿಕ್ಷಣ, ಪ್ರಚಾರ, ಭರ್ಮ

ಶ್ರದ್ಧೆ, ಅಂದೋಲನ ಜಾಗೃತಿ, ಇವೆಲ್ಲ ನಡೆಸಬಹುದಾದ ಸಾಧನ ಹರಿಕಥೆ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತನ ಕಲೆ. ಕ್ರೈಸ್ತ ಪಾದ್ರಿಗಳು, ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮ ಪ್ರಚಾರಕರು “ಯೇಸುವಿನ ಕೀರ್ತನೆ”, “ಯೇಸುವಿನ ಧರ್ಮ ಸಂದೇಶ” ಹೀಗೆಲ್ಲ ಚರ್ಚೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಹಾಗೂ ಹಿಂದುಳಿದ ಗ್ರಾಮಗಳ ಜನತೆ ಸೆಳೆಯಲೂ ಕ್ರೈಸ್ತ ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಸುಂದಿತ.

ಮೂಲತಃ ಭಕ್ತಿಪಂಥದ ಒಂದು ಶಾಖೆ-ಪ್ರಸಾರ ಸಾಧನ ಹಾಗೂ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಒಂದು ಅವಿಭಾಜ್ಯ ವಂಶ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅಂಗವಾದ ಹರಿಕಥೆ-ಕೀರ್ತನ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಇಂದಿನ ಆಧುನಿಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಉದ್ದೇಶ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಒಳಗು ತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಮಿತಿ, ಅಕ್ಷರ ಕಲಿಕೆ ಪ್ರಚಾರ, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಆರೋಗ್ಯ, ಪಾನ ನಿರೋಧ, ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಚಾರ, ವಿಜ್ಞಾನ-ವಿಜ್ಞಾನಿ ಕಥೆಗಳೂ ಇತ್ಯಾದಿ ಲೋಕ ಕಾರ್ಯ ಗಳಿಗಾಗಿಯೂ ಬಳಸುತ್ತಿರುವುದು ಈ ಕಲೆಗೆ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ತೆಗೆದಂತೆನ್ನಿ ಸುತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಸಾರ-ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪಾರಮ್ಯ-ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಹರಿಕಥೆಯ ವೆಚ್ಚ ಇದರಿಂದ ಇಳಿಯತೇನೂ ಎಂದು ಧರ್ಮದ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅನ್ನಿಸಿ ದರೂ ಈ ಕಲೆ ಬೆಳೆದಿರುವ ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ವಿಸ್ತಾರವಾದದೂ, ಕನ್ನಡ ನುಡಿಕೊಂಡು ಹೆಮ್ಮೆ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನೆ ಬಹುದು.

ಕೀರ್ತನಕಲೆ ಅನೇಕ ಕಲೆಗಳು ಮಂವ್ವರಿಗೊಂಡು ವೇಳೆವಿಳಿರುವ ಸಂಕೀರ್ಣಕಲೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿ ಗುಲಭವಲ್ಲ. ಕೆಲವರಿಗೆ ಜನ್ಮತಃ ಈ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇದ್ದಿತು ಹಾಗೂ ಅನುವಂಶಿಕವಾಗಿ ಬರಬಹುದು; ಉತ್ತಮ ಗುರಗಳ ಉಪದೇಶ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಧ್ಯಯನದ ಮೂಲಕ ಕಲಿತು ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಕಲೆಯ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ನೈಪುಣ್ಯ ಸಹಿತ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಸಾಧ್ಯ. ಕಲಿತಷ್ಟೂ ಇನ್ನೂ ಇರುತ್ತದೆ.

ಹರಿಕಥೆಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗ ಕಥಾ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಥೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವಾತನ ವಾಗ್ಮಿಕೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃಷಿ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಧ್ಯಯನ, ಭಾಷೆಯ ಮೇಲಣ ಪ್ರಭುತ್ವ, ಪ್ರೌಢಿಮೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಬರೀ ಓದಿದ್ದರಾಯಿತೆ ? ಅಭಿಪ್ರಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಅಪ್ಪೇ ಆಗತ್ಯ. ಶಬ್ದ ಸಂಪತ್ತಿ ತುಂಬ ಆಗತ್ಯ. ಔಚಿತ್ಯವರಿತು ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗ ನಡೆಸಿ, ತತ್ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯೊಳಗೆ ಮಾಡಬಲ್ಲರೂ ಹರಿಕಥಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವರವರ ವೈಯಕ್ತಿಕ ರೀತಿನೆ, ಹಿನ್ನೆಲೆಗಳೆ ನಡೆ ನಡೆವೆ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ಪುರಾಣ, ಉಪನಿಷದ್ವ್ಯಾಖ್ಯೆ, ಈ ದಿಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಆಗಬೇಕಾದ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ ಮುಂತಾದೆಲ್ಲೂ ಕೃಷಿ ನಡೆಸಿರುವ ಹೊಸಕಲೆ ಬೆದಂಬರಯ್ಯನವರು “ಕೀರ್ತನ ಕಂಠಾಧರಣಿ”, ಬೇಲೂರು ಕೀಶವದಾಸರ ಬಹುಭಾಷಾ ಪ್ರೌಢಿಮೆ ಆರು ವಂಶಿಕವಾಗಿ ಅವರ ತಂದೆಯಿಂದ ಪಡೆದು ಒಂದ ಕೀರ್ತನಕಲೆ ಸಾಹಿತ್ಯಾಧ್ಯಯನದ ಪ್ರತಿಫಲವಾಗಿರಬಹುದು ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಕ್ತವಿಜಯ, ಭಕ್ತಿವಿಜಯ, ಇವೆಲ್ಲ ಕಥಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಸ್ತುಗಳೆ ಆಗಿವೆ, ಭದ್ರಗಿರಿ ಅಚ್ಯುತದಾಸ-ಕೀಶವದಾಸರು ಈ ಬಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ

ಮಿಠಾ, ನಾಮದೇವ, ಜ್ಞಾನದೇವ, ಕುಮಾರ, ಮುಂತಾದ ಸಂತರ, ಅನೇಕ ಮಹಾ ಪುರುಷರ ಕಥೆ ಕುರಿತ ವಸ್ತುವೊಂದಿಗೂ ಪ್ರಿಯವಾದ ಸಂತಸದ ಸಂಗತಿ.

ಹರಿಕಥೆಯ ಕಥನ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ವಾಗ್ಮಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಧಾನತೆ. ಸ್ಪಷ್ಟ, ವಿಚಿತ, ನಿರರ್ಗಳ, ನಿರಾಲ, ನಿರ್ಮಾಪ್ತ, ಅಸ್ವಲಿತ ಉತ್ಪಾದಕ, ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ನೀಡುತ್ತಾ, ಸಭಿಕರ ಮನಸೆಳೆವ, ಪರಿಣಾಮದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ್ದ ಭವನಿಯ ಒಲಿತ, ಅಲ್ಲದಿದ್ದ ವಿರಾಮ ವೀಯುವಿಕೆ, ಆರಾಪ, ಕಥೆಯ ಓಟ ಹೀಗೆಲ್ಲ ಜನವಾಸ ಸೇರಿಸುವಂತಾಗುವದೆ. ಕೀರ್ತನಕಾರರಿಗೆ ಉತ್ತಮ ನಟನ ಅಭಿನಯ, ವಾಕ್ಯಪ್ರತಿಭೆ, ಬೇಕು ಪುರಂದರ-ವಿಜಯ ದಾಸಾರ್ಥರೂ ಹರಿದಾಸರ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೇ ಅನೇಕ ಕಡೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರದ್ಧೆ, ಜ್ಞಾನಹೇತು; ಅಲೂಕೆ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಪ್ರತಿಭೆ, ನವನವೋನ್ನೇದಕಾಲಿನಿಯಾಗಿ ವಾಗ್ಮಿತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಸತತ ಸಂಭವಿಯ ಕೀರ್ತನ ಕಡೆಗೆ ಇರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮಾರ್ಗ. ಸಂಗೀತದ ಮಂಖ್ಯವಲ್ಲ : ಅದೂ ಬೇಕಷ್ಟೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಖ್ಯ. ರಸವೃತ್ತಿಪಾದನೆ ಆದರೆ (ಸಾಹಿತ್ಯದ) ಜೀವಾಳ. ಅಂತೆಯೆ ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾಗಿ ಹರಿಕಥೆಯ ಕಥಾ ಭಾಗ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಪ್ರದಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲು ಹಾಗೂ ಸರಿಯಾದ ದಾಖಲೆಗಳಾದೇ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಲು ಒಂದು ಕೀರ್ತನೆ, ದೇವರನಾಮ, ವಚನ, ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಥೋಗ, ರಾಗಮಾಲಿಕೆ-ಹೀಗೆ ರಾಗ ರಂಜಿತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸರಿಸುಪ್ಪದ ಸೂಕ್ತ ಹಾಗೂ ಖ್ಯಾತಿಯ ಮಾರ್ಗ. ಕಥೆಗೆ ಸಂಗೀತ ಭೋಷಕವೆ ವಿನಾ ಪ್ರಧಾನ ಆಗಬಾರದು. ಅಭಿನಯ ಅಂದರೆ ಅಂಗವಿನ್ಯಾಸ, ಮಂಖ್ಯಭಂಗಿ, ಕಥೆಗೆ ವಿಶೇಷ ಮೆರುಗು ನೀಡಬಲ್ಲದು. ಕಥೆಯ ಭಾವ ಸಮಯಲು ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ತಬ್ಬಿನರಾಗದಂತೆ ಆದಕೆ ಸಂಗೀತವಾದ ಕೀರ್ತನಕಾರನ ಅಭಿನಯ, ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾ: ಲಂಕಾದಹನ, ಹನುಮದ್ವಿಲಾಸ, ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ಕಥಾ ಪ್ರಸಂಗ, ಸಂಭಾವಣೆ ಒಂದಾಗ, ಇಬ್ಬರು ಮೂವರ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಹರಿಕಥಾಕಾರ ತನ್ನ ಭವನಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತ ಹರಿಕಥಾ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ರಂಗಸ್ಥಲವಾಗಿಸಿ, ನಟಕ ದೃಶ್ಯ ಸೃಜಿಸಿ, "ಅಂಗ್ಯ ರಂಗಭೂಮಿ" ಕೆಲೆಯನ್ನೂ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಬಳಸಬಲ್ಲ. ಕೀರ್ತನಕಾರರನ್ನೇಕೆಂದರೆ ಈ ಕುಶಲತೆ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುತ್ತದೆ.

ಈಚಿನವರೆದಿಗೂ ಕೀರ್ತನಕಲೆ, ಹರಿಕಥೆ-ಗುರುತಿಪ್ಪ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುತ್ತ ಬಂದವು. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಪಾದಿಗವರು ಹಾಡುತ್ತ, ಕೊಟ್ಟರೆ ಸರಿ, ಬಿಟ್ಟರೂ ಸರಿ ಎಂದಂತೊಂದು ಹಾಡುತ್ತ, ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಹರಿದಾಸರನ್ನು ನಾವು ಕಂಡಿದ್ದೇವೆ. ಹಾಗೂ ಅವರು ತಮ್ಮ ಹಿರಿಯರಿಂದ ಪರಂಪರಾಭಾಗತ ಅಗಿ ಅನುಸರಿಸಿದ ಸಂಪ್ರದಾಯವೇ ಕೀರ್ತನಕಲೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತು. ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಅಂತ-ದೀಕ್ಷೆ ಇನ್ನೂ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಕೀರ್ತನಕಾರರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಜನ ಇದರಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳಲು ಮುಂದುವರಿದಿರುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣ-ಬದುಕಿನ ಪಾದಿ ಕಷ್ಟ ಅಗುವುದೆಂಬುದು, ಕೀರ್ತನಕಲೆ ಸುಧಾರಿಸಲು ಅನೇಕ ಪ್ರಯತ್ನ

ನಡೆದಿದೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ ತಿರುಪತಿ, ಹೈದರಾಬಾದ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಈ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನಕಲೆಯು ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ತರಬೇತಿ ಶಾಲೆ ತೆರೆಯುವ, (ಸೆಮಿನಾರ್) ಗೋಷ್ಠಿ-ಗದ್ಯೋಳನ ನಡೆಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ.

ಈಗಿನ ಸಮರ್ಥ ಸಾಮೂಹಿಕ ಸಂಪರ್ಕ ಮಾಧ್ಯಮವೆಂದರೆ ಚಲನಚಿತ್ರ, ಟಿ.ವಿ., ಸಿವಿಮಾ ಧಾಳಿ, ಜೀವಂತ ಕಲೆಯಾದ ಸಾಟಿಕ-ರಂಗಭೂಮಿಗೇ ಕಂಪ್ಯೂಗರಿವಂತೆ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಲೆಯಾದ ಕೀರ್ತನ ಕಲೆಗೂ ಕೊಡಲಿ ವೆಟ್ಟು-ಆಗಿದೆ. ಪರಿಕಥೆ, ಈಗ ಗ್ರಾಮೀಣ ಕಲೆ, ಜಾನಪದಕಲೆಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಒಂದು "ಅರೆ ಜಾನಪದ ಕಲೆ" ಎಂಬ ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸರಿ, ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಪರಿಕಥೆಯ ಜಾನಪದ ಕಥನ, ವಾದ್ಯ, ಚಿಟಿಕೆ, ತಾಳ, ವೃಂದಂಗ, ವಂದಲೆ, ಎಲ್ಲ ಇದನ್ನೂ ಜಾನಪದಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಚಲನಚಿತ್ರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಕೀರ್ತನ ಕಲೆಯಂಥ ಸಮರ್ಥ, ಸಜೀವ ಕಲೆ, ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದದ್ದು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಗೋಷ್ಠಿ, ಸಮೂಹದ ಮೇಲೆ ಜನಮನದ ಮೇಲೆ ಬೀರುವ ಅಚ್ಚಳಿಯದ ಪರಿಣಾಮ, ಪ್ರಭಾವ, ಜನಜಾಗೃತಿಗೊಳಿಸಲು, ಅಂದೋಲನವೆಬ್ಬಿಸಲು ಈ ಕಲೆ ಪ್ರಭಾವಿಯಾಗಬಲ್ಲುದು. ಅಂತೆಯೇ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವೂ ಆಗಬಲ್ಲದು-ಸುದ್ದಿವಸ್ತುತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಳತನಾಗಿ ಬಳಸಿದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ.

ಡಾ|| ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಹೇಳುವಂತೆ, "ಪರಿಕಥೆಯ ಬೇರುಗಳು ಜನಪದದಲ್ಲಿ. ಅದರ ಕಾಂಡ ಕೊನೆ ಹೊವು. ಹಣ್ಣುಗಳು ಹರಿದಾಸ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಇವೆ." ಅಂದರೆ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಈ ಚಳವಳಿ ಅಂದೋಲನ.

ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಬೆಳೆಸಲು ವಿಜಯದಾಸರು, ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಮೋಹನದಾಸರು, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ತುಂಬ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಂತೂ ಪರಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನೆ ತೇದರು. ನೂರಾರು ಜನರಿಗೆ ಅಂಕಿತವಿತ್ತು, ದಾಸ ದಿಂಕ್ಷಿ ದಯಪಾಲಿಸಿದರು. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾದ ಮೊದಲಕ್ಕೂ ಶೇಷದಾಸರು, ಐ ಚಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಶ್ರೀದವಿರಲ, ಶ್ರೀಶ ವಿರಲ, ಪ್ತಾಣೀಶ ವಿರಲ, ಹೀಗೆ ಆನೇಕ ಹರಿದಾಸರು ಪರಂಪರಾಣುಗತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮೆಂದುವರಿಸಿದರು. ಅಂಥ ಮಿಗಳಿಗೆಯವರು ಇತ್ತೀಚಿನ, ಪರಮಪ್ರಿಯ ಸಣ್ಣರಾಯದಾಸರು, ಮೋಹನದಾಸರ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಆನೇಕ ಹರಿದಾಸರು-ಸುರೇಶ್ವರದ ಆನಂದದಾಸರು ಬೇಲೂರು ಕೀರ್ತಮದಾಸರು, ಅವರ ತಂದೆ, ತಂದೆ ಶ್ರೀಪಾದದಾಸರು, ಮೇಣಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಗವಂತಿ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ಭಾಗವತ ಉಪಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರವೀಣರಾದ ಜಯತಿರ್ಥಜಾರ್ಯರು, ಈಗಲೂ ಇರುವ ಹರಿದಾಸರಶ್ಚೊ ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಗೋಪೀನಾಥದಾಸರು, ಜಯಾಂಕದಾಸರು, ಭದ್ರಗಿರಿ ಸಹೋದರರು, ಎಂಬಲಾನಂದದಾಸರು, ನಿರ್ಮಲಾನಂದದಾಸರು, ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಅರಣ್ಯಕೇಮಾರ್, (ಈಗ ದಿವಂಗತರು) ಸೋಸಲೆ ನಾರಾಯಣದಾಸ, ಪಂಥರಿಬಾಯಿ, ರಾಜಮ್ಮ, ಅನಂತಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಬಾಲಭಾರತಿ

ಯದುದಿರಿ ಕುಂದೂರಿ, ಕುವಸಾರಿ ಗಾಯತ್ರಿ, ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ದಿವಂಗತ ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಪಾಸ್ತಿಗಳೂ, ಹುಂದೂರಾಮೂರಾಧ್ಯರೂ ಶಿವಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರೂ. ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ, ಮೊಮ್ಮಯ್ಯ, ಬೆಳಗಲಿ ಶಾಂತರಾಜಯ್ಯ ಜನಕಧೆಯಲ್ಲಿ ಹಸರಾಂತ ಕೀರ್ತನಕಾರರೂ. ಹೀಗೆ ಪರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಂದ ಭಾಗವತಗೋಪ್ತಿ, ಭಜನಗೋಪ್ತಿ, ಕೀರ್ತನಗೋಪ್ತಿ, ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನ ಆಗಿ ಅಂಕುರಿಸಿದ್ದು ಕೃಮೇಣ ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಂದ ಸಂಘಟಿತ ಆದ ದಾಸವರೇಣ್ಯ ಸಮರ್ಥ ಸೇತ್ಯತ್ತದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರಿಂಥ ಪೂಜಾತ್ಮಕ ಸೇವೆಯ ಮೂಲಕ, ಕನಕದಾಸರು ವಾದಿರಾಜರೆಂಥವಾಗ್ನಿಗಳ ಮೂಲಕ, ವಾಂತ್ಯಾಲಯದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರ ಪುಂದಾವನಸ್ಕೃತಿಯಿಂದ, ವಿಜಯದಾಸಾಶ್ರಮದ ಸಂಪ್ರದಾಯ ನಿನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದು, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಶ್ರೀಮದ್ವಿರಹಧಾಸಾರದಲ್ಲಿ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ ಕಲಂಕಿತು. "ಮಲಗಿ ಪರಮಾದರದಿ ಮಾಡಲು ಕುಳಿತು ಕೇಳುವ | ಕುಳಿತರೆ ನಿಲುವ ನಿಂತರೆ ನಲಿವ | ನಲಿದರೆ ಒಲಿವ ಸುಲಭನೋ ಹರಿ" ಇನ್ನನ್ನೂ ನೆಟ್ಟದವರನರಘುಗೆ ಕೈಬಿಡನೊ ಎಂಬ ಮಾತು ಭಕ್ತಿಯ ಸುಲಭ ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ಜನತೆಗೆ ತೋರಿಕೊಟ್ಟಿತು. ತಿಳಿಗನ್ನಡ ದೇಸಿ ವಿಜ್ಯಂಭಿ ಜಪಸಾಮಾನ್ಯರ ಮನವೊಪ್ಪಿತು. ಪರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಗೃಹ ಲೀಲೆ ಇದು. ಇದು ಸಾಮೂಹಿಕ ಕಾರ್ಯ-ಸಂಘಟಿತ ರೀತಿ ಪರಂಪರಾಗತ ಆಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಅಂದೋಲನ. ನಾವು ಮೊಂಡೆ ಅದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಅಡಿಪುಸ್ತಕಗಳು

- 1 ಶ್ರೀ ಮುಕುಂದಮೂರ್ತಿ ಸ್ತೋತ್ರ-ಶ್ರೀಕುಲಕೇವಿರ ಅಣ್ಣಾರ್
- 2 ಅದೇ,
- 3 ಇಲ್ಲಿ "ಭಗ" ಎಂಬ ಪದ ಮೊದಲು ಕಂಡುಬರುವುದು ಕುರ್ಗ್ಗೋದದಲ್ಲಿ "ಭಗ" ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ ಜ್ಞಾನ, ಅನಂದ ಪಶ್ಚಯಿರ್, ಧೈರ್ಯ, ಸ್ವೈರ್ಯ, ಔದಾರ್ಯ, ಇವೇ "ತು ತ್ತಾ ಭಗ ಪ್ರವಿಶಾನಿ ಸಮಾಭಗಿ ವ್ರವಿಶಾ" ತೈತ್ತಿರಿಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಒಂದು ಹೇಳಿಕೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು 'ಭಗ' ವೆಂದೇ ಸಂಪೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸಿದವರು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು: ಅವರೂ ಭಗ ಭಗವಾನ್ 'ಎಂಬ ಪದಗಳ ಅರ್ಥ ವಿವರ ಮಾಡಿದವರು ಅವರೇ'
- * Encyclopaedia of Religion & Ethics, volume 4, 3rd edition 1954 page 374, Ed: James Hastings.
- 4 Custom is any norm of voluntary action that has been developed in a national or tribal community.
- 5 Custom is closely connected both with habits and with usage.
- 6 "... Custom is concerned with the constant needs of society, and is, subject to change only with the change in conditions of life theories of living (WANDT).
- 7 Custom (Hindu) : Established usage. Encyclopaedia of Philosophy:- Ed:-Paul Edwards, Vol. II Page 278, 279(1967). Macmillan company & Free Press, NY. Custom may be tentatively defined as a norm of action (rule of conduct, precept) generally accepted and practiced by a group of people who regard it as sanctioned by the general tradition of the group. Customs belong to the explicit part of a group's culture, its ideology, and represent ideals of conduct that are expressly acknowledged and thought and that cannot be transgressed. Customs are relative to a community; for customs tradition is their warrant.

- 8 ಶ್ರೀ ಪುಲಕದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು: ಸುಮೋಧರಾಮರಾವ್ : 3ನೇ ಮುದ್ರಣ 1964, ಪುಟ 196.
- 9 ಪೂಜಾ ತತ್ತ್ವ, ಪು. 187
ಶ್ರೀ ಹಯ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ವಿರಿಂಕು ಸಿವಕುಂಡಿಕಾಣ್
ದುರ್ಬಾಸನೋ ಹ್ಯಾಸ ನಿಧೀಂದ್ರವಾಹನ ತೀರ್ಥಕಾಣ್ 118
ಕೈಮ್ಯ ತೀರ್ಥಾಣ್ ಹ್ಯಾನೇಕಾಣ್ ಪರತೀರ್ಥಾಣ್ ನಮಾಮ್ಯಹಮ್
ಸತ್ಯಪ್ರಹ್ಲಾನ್ ಪಾಪ್ಯತೀರ್ಥಾಣ್ ಆನ್ಯಾಣ್ ಪದ್ವೆಂತ್ ಹಾವು 121
ಪುರೈವ ಕೃಷ್ಣ ಸಿದ್ಧಾನ್ ಭುಕ್ತಾ, ಕೋಧಿತ ಮಾನಸಂ
ಅಹ್ಯುತಪ್ರೇಕ್ಷ ತೀರ್ಥಾಂತ್, ಪುಧ್ವಾರ್ಯಾಣಾಂ ಗುರುಂಭವೇ 124
ಲಸತು ಶ್ರೀಮದಾನಂದ ತೀರ್ಥೇಂದು ನೇಗತ್ಯದೊಬರೇ
ಯದ್ವಚಪ್ಪಂದ್ರಿತಾ ಸ್ಥಾಂತ ಸಂತಾಪಂ ವಿನಿತ್ಯೊತತಿ 148
(Ref. E.P. Ind VI p. 263 ಪರಪರತೀರ್ಥರ ಕೊರ್ಮ್ ಪಾಳಾ ಪುಣರ
ಪುಧ್ವಾರ್ಯಾಣರ ಕಾಲ ತಿಳಿಯ ಬರುವ ಅಂತ್)
ಈ ಬಗ್ಗೆ ದ್ವೈತಪಂಥದ ಜ್ಞಾತ ನಿಧೀರ್ಥರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಇಮ್ಮಡಿ ಗೋವಿಂದ
ಹಾಗೂ ಅವರ ಮಗ ನೈಪತುಂಗ, ಇವರ ಸಮಕಾಲೀನರಾಗುತ್ತಾರೊಂಬ ಬಗ್ಗೆ
ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಮ ಹಾಗೀರದಾರ್ ಅವರ ಲೇಖನ ಗಮನೀಯ: ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ
ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನ 1984 : ಸಂ: ಎಟೈಸೈ : ಮಂಗಳಧಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ,
ಮೈಸೂರು (ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಪಂಥ : ಸೀತಾರಾಮ ಹಾಗೀರದಾರ್
ಪುಟ 5)
- 10 ಶ್ರೀ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಉಗಮ, ಸಂ ಹನುಮಂತರಾವ್ ಗೋರದಾಸ್ : ಪರದೇಂದ್ರ
ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂಡಲ, ರೀಗಸೂಗೂರು, ಪುಟ 7 : (1951)
- 11 ಅವರಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ರಚನೆಯ ಗತಿ, ಮುಖ್ಯ ಪಕ್ಷತೆ, ಗಮನಿಸಿದರೆ ಹರಿದಾಸ
ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆ ಆ ವೇಳೆಗೆ ಆಗಲಿ ಒಂದು ಸ್ವರ ತಲೆತಲುವ ಸೂಚನೆ ಕಾಣ
ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಇನ್ನು ಇದು ಉಪಯೋಗ.
- 12 ಉಗಾಥೋಗ : ಶ್ರೀ ಪಾದರಾಜರ ಕೃತಿಗಳು, ಪಂಡಿತ ಅಪ್ಪತ್ತಿ, 1973,
ಮೈಸೂರು ಎ ಎ ಎಲಿಯು, ಪುಟ 74, ಕೀ 25.
- 13 ಉಗಾಥೋಗ : ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕೃತಿಗಳು, ಪಂಡಿತ ಅಪ್ಪತ್ತಿ, 1973, ಮೈಸೂರು
ಎ ಎ ಎಲಿಯು, ಪುಟ 74, ಕೀ 25.

ಅಧ್ಯಾಯ ಆರು

ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ

ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ-ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ-ಭಕ್ತಿ ವೈವಿಧ್ಯ

ಭಾರತದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಒಂದು ಅಂಶ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ತತ್ವ-ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪ್ರಸರಿಸುತ್ತ, ಅದರ ತಿರುಳು ಶ್ರಮೇಣ ಕೊರೆಯಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿ ಧರ್ಮಗಳು ಬಲವಾಗಿ ಮೂಲೆಗೊತ್ತುವುದು, ಮತ್ತೆ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದ ಪುನರುತ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಚೋದಕ ಪಕ್ರಿಯೆಯು ಉದ್ಭವಿಸಿ, ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ವೇದೋಪನಿಷತ್ತು-ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರದ್ಧಾಭಾವನೆ ಕೊನೆರಿಸಿ, ಬೆಳೆಸುವುದು. ಗೀತೆಯ 'ಯದಾ ಯದಾಹಿ ಧರ್ಮಸ್ಥಃ ಗ್ಲಾನಿರ್ಭವತಿ ಭಾರತ ! ಅಭ್ಯುತ್ಥಾನಮಧರ್ಮಸ್ಯ.....' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಸ್ತಿಕ ಮತಗಳ ಆಗಲಿ, ಜಾರ್ವಾಕರ ಆಗಲಿ, ಬೌದ್ಧ-ಜೈನ ಮತಗಳಾಗಲಿ ತಮ್ಮ ಧೈಯವನ್ನು ಸಮಗ್ರ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲಾಗಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬಹುದು. ಅಸ್ತಿತ್ವದ ನೆಲೆ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮದ ನೆಲೆ ಅಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ಬೌದ್ಧರಲ್ಲಿ ಅನಂತರ ತಲೆದೋರಿದ ವಿಷಯಲೋಲುಪತೆ ಸಮಾಜದ ಶಾಶ್ವತ ಮೌಲ್ಯವಾದ ನೀತಿಗೆ ಧಕ್ಕೆಯೊಡ್ಡಿತು. ಅದು ಮೊದಲು ಬೋಧಿಸಿದ ವಿರಕ್ತಿ, ತೂನ್ಯವಾದ, ನಿರಾಸೆ ಹುಟ್ಟಿಸಿತಷ್ಟೆ. ಜೈನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ಜನ್ಮದ ಕೋಟಲೆ, ಜಟಿಲತೆ-ಜನತೆಗೆ ಇದು ಹಿತವೆನಿಸದಾಯಿತು. ಆಗ್ನಿ ಬಂದವರು ಅದಿಂತಕ್ಕಿಂತರೂ-ಅವರು ಸ್ವಾಮಿಸಿದ್ದು ಅದ್ವೈತ. ಅದ್ವೈತದಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಅಂದೋಲನೆ ಆಯಿತಷ್ಟೆ. ಎನಾ ಬೌದ್ಧರಿಗೂ-ಅದ್ವೈತಗಳ ತತ್ವಗಳಿಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆ ಅರಿಯದಾದರು. ಅವರಿಗೆ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ತೋರಲಿಲ್ಲ. (ಅದಿಂತಕ್ಕಿಂತರೂ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮ ಪುನರ್ ಜಾಗೃತಿಗೊಳಿಸಿದ್ದು ಅದ್ವಿತೀಯಕಾರ್ಯವೇ ಅದರೂ ಅವರ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಧಾನ ತತ್ವ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ನಿಲುಕಲು ಕಟ್ಟಿದಾಗ ಅದಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಯಿತೆಂದರೆ ಕೆಲವರು ತಂತರರನ್ನೆ "ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ಬೌದ್ಧ" ರೆಂಬ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುವಷ್ಟು) ಅದ್ವೈತದ ಒಟಿಲತೆ, ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಧಾನತೆಯಿಂದ ಭಕ್ತಿ-ಪ್ರಪತ್ತಿ (ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ತರಣಾತಿಭಾವ) ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಜನತೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಲಿತ್ತಿಸಿದವರು, ತಮಿಳು ನಾಡಿನ ಆಳ್ವಾರರು ಹಾಗೂ, ಅನಂತರ ಕಂಡಿಕಾಂತರಗಳಿಂದ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನೆಲೆ ಹೊಯ್ದು ರಾಜಗುರು ಅಪ ಶ್ರೀ ರಾಮಾನುಜರು ; ಅವರು ಪರಿವೃದ್ಧರಾದ 'ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ'ದ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ, ಭಕ್ತಿಯ ಮಹಿಮೆ, ದಿವ್ಯತ್ವ ಸಾರಿದ್ದು ಜನತೆಗೆ ತೃಪ್ತಿ ತಂದಿತು. ಆದರೆ, ರಾಮಾನುಜ ತತ್ವದಿಂದ ಅದ್ವೈತವೇನೂ ಹೋದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದ್ವೈತದೊಂದಿಗೆ ಸುಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡಂತಿತ್ತು. ಜ್ಞಾನಿಗಳು-ಜನ ಸಾಮಾನ್ಯರು-ಇವರಿಬ್ಬರ ಆಲೋಚನೆ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿಸುವ ಸಮನ್ವಯತೆಯು

ಅಥಾವ ಕಂಡು ಬಂದಿತಷ್ಟೆ. ಕರ್ಮ-ಜ್ಞಾನ-ಭಕ್ತಿಗಳ ಸಂಗಮ ಹಾಗೂ ದೇವರೇ ಮೇವಾದ್ವಿತೀಯತ್ವ, ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತೆ, ಸಾಧಿತವಾಯಿತೆಂದೂ ತಿಳಿಯದಾದಿ ಭಕ್ತಿ ಪರವಶತೆ ಎಂಥವರಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿತ ಎನಿಸಿದರೂ ಆ ಭಕ್ತಿ ಸರಿಯಾದ ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ಆಳವಡಲಿಲ್ಲ.¹ ಈ ಕೊರೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದವರು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು. ವಿಶ್ವೇಶ್ವರತತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊರತೆ ನೀಗಿ ಅಗ್ನಿ ಬೇಕಾಗಿದ್ದ 'ಸ್ವತಂತ್ರ-ಅದ್ವಿತೀಯ' ಬೆನ್ನನ್ನು ನೀಡಿದವರು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು. "ಜೀವಾತ್ಮರು-ಮಕ್ಕಳು ದೇವರ ? ರೂಪಗಳಾದರೂ, ಅವರು ತಮ್ಮದೆ ಆದ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಇವರನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಮತ್ತೆ ಎಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಸೇರಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ"² ಇಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ-ಭೇದ ತಿಳುಕುವ !

ಆರ್ಯಧರ್ಮದ ಬುನಾದಿಯ ಮೇಲೆ ಮೇವಾದಿ ಎಲ್ಲ ಪೌರಂಜೀಯ ಶಿಕ್ಷೆಮಾಣದ ಆಧಾರದಿಂದ, ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿ, ಕರ್ಮಗಳ ಸಮನ್ವಯ ವೂಡಿ ತೊಸುವ, ಒಂದು ತತ್ವದ ನೆಲೆ, ಪಥದ ಆಗತ್ಯವಿತ್ತು. ಜಗತ್ತು ವಿಂಥೈಬೆಂಬ ಮೂನಿರಾಸಿಯಿಂದ ಜನತೆಯನ್ನೆಚ್ಚರಿಸಬೇಕಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ತತ್ವೈಶ್ವರತತ್ವ, ಸಂಸ್ಥಾಪನೆ ಆದ್ಯಂತ ತಾರ್ಕಿಕ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗಳ ಮೂಲಕ ಸಾಧಿಸಿದ ಹರಿವರ್ಣೋತ್ಪತ್ತಿ, ಪರಿಭಕ್ತಿ ಪಾರಮ್ಯ, ಹರಿಯ ಪರದೈವ, ಸರ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅನಂತಶಕ್ತಿಗಳಿಗಿರುವಿರೋಧ, ನಿರ್ದೋಷ ಎಂದೆಲ್ಲ ಸಾಧಿಸಿದ ಯಶಸ್ಸು ಅನತಿರೇಕದಂ. ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿನ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ-ಆದರ ನೆಲೆ ಬೆಲೆ ಆರಿ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ-ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನು. ಅವನ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ, ಪೂಜಾರ್ಹದೈವ. ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಮೂಲ ಧಾತು "ವಿಜ ಎಂದರೆ ಸರ್ವ ವ್ಯಾಪಕತ್ವದ ಲಕ್ಷಣ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ, ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರದಲ್ಲಿರುವ ಭಕ್ತಿಯೇ, ಬದುಕಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ, ಹಾಗೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಸಫಲತೆಯೊದಗಿಸಿದ ಒಬ್ಬನು ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ದೃಢ ನಿಲುವಾಗಿದೆ.

ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಭಾರತದ ಪವಿತ್ರ ಧರ್ಮ ಗ್ರಂಥ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಮೆಗ್ಗೇದದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವು ಒಬ್ಬ ದೇವತೆಯಾಗಿ ಮನಗಾವ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟ ದೇವತೆಯಾಗಿಯಲ್ಲ. ಮೆಗ್ಗೇದದಲ್ಲಿ ಆ ಇಂದ್ರ, ವರೂಣ, ರುದ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಧಾನತೆಯಿದ್ದರೂ ಅದಿಲ್ಲ ಒ ಆತ್ಮತ್ವದ ದೈವಕ್ಕೇ ಸ್ಥಾನವಂತಹ ಗೌರವ, ಇಂದ್ರನಿಗೇ ವೈದಿಕ ಸ್ತೋತ್ರಗಳ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ. ವಿಷ್ಣು ಇಂದ್ರನ ಮಿತ್ರನೆಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿದ್ದಾನೆ.

"ಮೆಗ್ಗೇದ" ಅವತರಿಸಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು-ಇಂದ್ರರ ಹಾಗೂ ಇತರ ದೇವತೆ ಜತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಮನ್ವಯ ನಡೆದು ಹೋದಂತೆ ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ,

ಇಂದ್ರಮಿತ್ರಂ ಪರಾಣಮಗ್ನಿಮಾತು ರಥೋ ದಿವ್ಯಃ ಸಸಿಪಥೋಗೇ ಗಿರುತ್ವಾನ್ |
ತುಂ ಸೆರ್ದಿಪ್ರಾಪ್ತುಮಥಾ ವಂದ್ಯೈಃ ಸ್ತುತಂ ಯಮಂ ಮಾತರಿಪ್ರಾಪ್ತಮೂಹುಃ ||

(ಮುಗ್ಧೇಶ ೧-೧೬೪-೪೬)

ದೈವ ದೈವೇ ಪೇದಿತದೈವೇ ಪರಾಪ್ರಿಯಾ ಪರಾತ,
ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹ ಮೇವ ವೇದೈಃ || (ಭಗವದ್ಗೀತಾ ಅಧ್ಯಾಯ ೯)
ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಮೇ ದೇವದೇವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ಬಾಹು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಪರಮಂ ಭಾರತಸ್ಯ,
ಅಲೋಕ್ಯ ಸರ್ವತಾಸ್ತಾನಿ ವಿನಾಶಂ ಕೃತ್ವನಾ ಪುನಃ
ಇದುಮೇಕಂ ಸುನಿವೃತ್ತಂ ಧೈರ್ಯೋ ಪಾರಾಯಣಃ ಸದಾ

-ಎಂಬ ಎಲ್ಲ ಉಪನಿಷತ್-ಆಗಮ ಪಂಕ್ತಿಗಳೂ ಸಾರಂವೈದಂ ವಿಷ್ಣುವೇ ಪರವಂದೈವ,
ಅವನಿಗೆ ದೇವಾದಿ ಅಗಮಗಳೆಲ್ಲಾ ನುತಿಸುವುದೆಂದು

(ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಪರಾಣೇಂದ್ರರುದ್ರಪ್ರಜುರುತು ಸ್ತುತ್ವಂತಿ ದಿವ್ಯೈಃ ಸ್ತವೈ-
ರ್ವೇದೈಃ ಸಾಂಗವದಕ್ರಮೋಪನಿಷದ್ಭಾಗಾಂತುಂತಿ ಯಂ ಸಾಮಾನ್ಯಾಃ
ಧ್ಯಾನಾನ್ಯುತಾತ್ಪರ್ಯೇನ ಮಹಿಮಾ ರತ್ನಂತಿ ಯಂ ಯೋಗೀನೋ
ಯಾಸ್ತಾಂತಂ ನ ವಿದುಃ ಸುರಾಸುರಗಣಾಃ ದೇವಾಯ ತಕ್ಷಿಪ್ರಮುಃ)

-ಗೀತೆ ಧ್ಯಾನ ತೋರ

ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಬೋಕದಾಧಿಪತ್ಯವೂ ಉಂಟಿತ್ತುತ್ತದೆ ಮುಗ್ಧೇಶ (VI-89-ಎಲ್.೩.
ವೇಲಂಕರ್, VII-49)

ವಿಷ್ಣುವಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂಣ ಉದ್ದೇವಿಗಳೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ, ಪಾಣಿನಿ ಮುಂತಾದವರ
ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನಂತರದ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿತ್ತಿರುವ
ಪಾತ್ರತ್ವ, ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದರ್ಶನ ವಿಷ್ಣು ಮೊದಲು
ವಾಮನನಾಗಿ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಾದದ್ದು ; ಇದರಿಂದಾಗಿ ಈತ ಸರ್ವೋತ್ಕಮೇಸುಬ ಮನ್ನಣೆ
ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಎರಡು ಪಾದದಿಂದ ಇಡೀ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಅಳೆಯುವ ಈತ ಮೂರನೆಯ
ಪಾದದಿರಿತುದೆಂದು ಬರಿಯ ತಲೆಯ ಮೇಲಿಂದ ಭಾಗವತ ಉದ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.
ವಿಷ್ಣು ಧರ್ಮಧಾರಸ್ವರೂಪ; ಅತ ಅನಾದಿ, ಮಹತ್ತ್ವಮ, ನೀತಿನಿರೂಪಕ, ಸರ್ವ
ಪ್ರಾಪ್ತಿಗುಣವುಳ್ಳವ. ಉಪೇಂದ್ರ ಎಂದು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣ, ಇಂದ್ರ
ನೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದ ಈತನ ನಿಹಿತ ಸಂಪರ್ಕ. ವಿಷ್ಣುವು ವಾಮನನಾಗಿ ಒಂದ ಕಥೆ "ತತ
ಪಥೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ"ದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ರೀತಿ ಮರ್ಶಿತವಾಗಿದೆ. ಸುರಾಸುರರು ಯೋಗವೊಂದನ್ನು
ಮಾಡಲು ತಕ್ಕ ಸ್ಥಳ ಸೂಧಾನ ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಅಸುರರು ಒಬ್ಬರ ಮುನಿಸ್ಸಿಂದಲೇ, ಒಬ್ಬ
ವಾಮನಮೂರ್ತಿ ವಿಷ್ಣು ಆಶ್ರಮಿಸುವನೋ ಅಷ್ಟು ಭೂಮಿಯನ್ನು ದೇವತೆಗಳ
ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿದರು. ವಿಷ್ಣುವೇ ವಾಮನನಾಗಿ ಮೂಲಗಡೆಕೊಂಡು

ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಹಾಗೆ ಮುಗಿದ ಕುಳ್ಳಿ, ಮಾಮಾಳ ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮನವರಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ. ಇದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಸಮಸ್ತ ಭೂಲೋಕವನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಯಾತ್ರಿಕ ಭೂಮಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿದರು. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಈ ಅವತಾರ ವೇದ ವಾಚ್ಯಾದಲ್ಲಿ ಅನಂತರದ ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಪೂರಣೆಯ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು "ಪರಮಂ ಪದಂ" ಎಂದೂ ಋಷಿಗಳು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದೊಂದು ಗೂಢಾರ್ಥ ಪದವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ 'ಮಧುಕೂಪ'ವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಅಳಿದದ್ದಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮೂರನೆ ಪಾದದ ಕಲ್ಲನೆ, ಉಪನಿಷತ್ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಅಂಟು ಪ್ರಚಲಿತವಾಯಿತು. ಕರೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಉಲ್ಲೇಖ ದಂತೆ, "ತದ್ವಿಷ್ಣೋ ಪರಮಂ ಪದಂ ಪ್ರಜಾಪತಯಃ ಸೂರಯಃ." ಎಂದರೆ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಪಡೆಯುವುದೆಂಬ ಅರ್ಥ. ಇದೇ 'ವಿಷ್ಣುಪಾದ' ಬರಹ ಬರುತ್ತ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಈಗಲೂ 'ವಿಷ್ಣುಪಾದ' ಉತ್ತರದ ಗುರುತು ಪವಿತ್ರ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ, 'ವಿಷ್ಣುಪಾದ' ವನ್ನು ಪ್ರೀತ್ಯವ್ಯವರು "ತಿರುವಡಿ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಪೂಜಾ ಚಿಹ್ನವೂ ಹೌದು. ಹಾಗೂ, ದೇವಾಲಯ, ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಪಾದ ಕೆತ್ತುವಿಕೆ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಇದನ್ನು ಬೌದ್ಧರೂ ಅನುಕರಿಸಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಚಕ್ರ ದೊಂದಿಗೆ ಬುದ್ಧಪಾದವನ್ನು ವರಮ ಪವಿತ್ರವೆಂದವರು ಪರಿಭಾವಿಸಿದರು. ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ, ಕರ್ತವ್ಯದ ಆಚರಣೆ ಕೇವಲವಾಗಿ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಅಪ್ಪಾನದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವ, ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡುವ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ಸತ್ಯವಾದ ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಮನುಷ್ಯಗಳೂ ಅಚರಿಸಬೇಕಾದ, ಅಗತ್ಯ ಸಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಸಮಾಜ ಹಿತ, ಜನಹಿತ ಕೂಡ ಮಂತ್ರಿಗೆ ಸಾಧನವೆಂಬುದು ಸತ್ಯವಾದದಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿತವಾದ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ಮೇದಾಂತ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ ಸೇವೆಗೆ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮಧ್ಯಾಹಾರ್ಯರು ನೀಡಿರುವಂತೆ ಇತರರು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಸಂತರ ಪ್ರಚಲಿತ ಆದ ಮಾಯಾವಾದ, ಅನಂತರದ ಬ್ರಹ್ಮಕೃಪಾದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ವೇದ-ಪುರಾಣ-ಅಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವ ಭಕ್ತಿ ಕರ್ಮಾಯೋಗಗಳಿಗೆ ಕವಿದಿದ್ದ ನಿರ್ದೋಷತೆಯ ಮಂತ್ರಿಗೆ ಪ್ರಾಣಿ ಸಂಜೀವಿನಿಯ ಭಾಷ್ಯರಾಗಿ ಬಂದವರು ಮಧ್ಯಾಹಾರ್ಯರು ಮತ್ತೂ ಅಪರ ಸತ್ಯವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ಜೀವರ ಭಿನ್ನತೆ-ಜಗತ್ತಿನ ಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಧೈಯ-ಅದರ ಸಾರ್ಥಕತೆಯನ್ನೂ, ಸಾಧನಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನೂ ಸಾಧ್ಯ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತಾಗಿದೆ.

ಪರಮಾತ್ಮ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕರ್ತ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿ ಉಪಾಧಾಪವೂ ಕೂಡ. ಅಂದರೆ ಈ ಸೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅದೃಷ್ಟಾನಿಜತೆಯೂ ಅಸಂಬದ್ಧತೆಯೂ ತೋರಿಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗಂತೂ ಅತ್ಯನಿಗೂ ತುಚ್ಛವಿದೆ ಎಂಬುವ ಕನಕ ಮುಕ್ತಿಕರಾದ ಸೋಮಿಯತ್ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಸಿದಾರೊಂದಿಗೆ, ಈ ಭೌತ ಜಗತ್ತಿನ ಆಣವೇನಾವಿತ್ತೆ

ಅದ್ವಾಹಿತವಾಗಿ ಒಂದು ಅಖಂಡ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದು ಅದು ದಿವ್ಯ ರೈತತ್ವ ವೆನ್ನುವೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲ ಚಲಾಚಲ ಕ್ರಿಯೆ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ, ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಅಂತಸ್ತು ಹಾಗೂ ಹೊರಗಣ ಬದಲಾವಣೆ-ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ದಿವ್ಯಚೇತನವೇ ಕಾರಣವಾದರೂ ಆ ವ್ಯತ್ಯಾಸದ ಹೊಣೆ ಅವನ ಮೇಲಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆತ ಯಾವುದೇ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡುವ ವಸ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಅತೀತ ಆಗಿರುವವನು. ಜೀವ-ಪರಮಾತ್ಮರ ಸಂಬಂಧ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ-ರೀತಿಯದ್ದು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಗತ್ಯ, ಸ್ಥಾನ, ಎಷ್ಟರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ? ಎನ್ನಿಸಿದರೆ ಆಗ, ಅನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲ; ಜೀವ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮರ ಸ್ವಭಾವ, ಶಕ್ತಿಗಳು ಅಡಕವಾಗಿ ದ್ವರೂ ಅವುಗಳ ತಳಹದಿಯಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯೂ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಶಕ್ತಿಯ ಅನುಪ್ರವೇಶ ಹಾಗೂ ಪ್ರಚೋದನೆ ಆಗತ್ಯ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟ ಆಗುತ್ತವೆ. ಆದರಿಂದ ದೇವರು ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು, ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅವನ ಆಗತ್ಯವೆಂಬುದೇ ಸ್ತ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ. ಹೀಗೆ ತರ್ಕ ಬದ್ಧ ಆದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸಂಗತಿಗಳೆಂದರೇ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮತವನ್ನು ಹೇಳಿಯೇಬಿಡಿದೆ. ಎಲ್ಲೂ ಬಾಳಾಗಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಂದು ವಿಚಾರವೆಂದರೆ, ಎಲ್ಲಿಯೂ ಆಚಾರ್ಯರು ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಅಂತ ಬಳಸದೆ, ವೇದಾಂಗಮ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೇ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೂ ತಮ್ಮ ತತ್ವವಾದ ಮಂಡನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ವೇದ-ಸ್ವೀಕೃತಿಗಳ ಆಧಾರ ವೀಯುವುದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಅವರ ಅದ್ವೈತ ತರ್ಕಚ್ಛಾನದಿಂದ ಅವರ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಅಂತಕ್ಕೆ ಸೇರದೆ ಅಗಲವಣತೆವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವೆಂದೂ ತಿಳಿದ ವಿದ್ವಾಂಸರೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ದ್ವೈತತತ್ವಕ್ಕೆ ಅವರೇ 'ತತ್ವವಾದ'ವೆಂದೂ ಕರೆದಿರುವುದು ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ :

ಯೋದಿವ್ಯಸಂಧ ವಿಪರೀತ ಮತಿ ಪ್ರಧೂಷಾನ್ |

ಮಾದಾನ್ ನಿರಸ್ಯ ಕೃತಮಾನ್ ಭುವಿ ತತ್ವವಾದಮ್ ||

ಇದನ್ನೇ ಅನಂತರ ಬಂದ 'ಟೀಕಾಚಾರ್ಯ'ರೆನ್ನಿ ಸಿಕೊಂಡ ಸ್ತ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು, ವಾದಿರಾಜ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಿರುವುದು ಅವರವರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತವದಿಸುತ್ತದೆ ಹರಿದಾಸರು ಪ್ರಧಾನತಃ ಮದ್ವಮತಾಢುಯಯಗಳು "ದ್ವೈತ ತತ್ವ"ವನ್ನೇ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದವರು. 'ವೋದತೀರ್ಥಮತವದಿದು ಸುಖಯೋಗ ಮಮಾಜ' ಎಂದು ಹಾಡಿದವರು (ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರು ಅನಂದತೀರ್ಥರೆಂದು ಇದನ್ನೇ ಹರಿದಾಸರು ಸುಖತೀರ್ಥ, ಮೋದತೀರ್ಥ, ಎಂದೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ) ಅಂದಾಗ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ನಾವು ಸಮೀಕ್ಷಿಸುವಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯವೀಯುವುದು ಮದ್ವಮತ ಪ್ರಶಂಸೆ-ವರಮತ ಖಂಡನೆ, ಹರಿದಾಸರಾಗಿರುವಿಕೆ, ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಹರಿಭಕ್ತಿ-ವಾರಮ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ವಿಷ್ಣುವಿನ ದತಾವತಾರ ಸ್ತುತಿ

ವೈವಿಧ್ಯ, ಮೊದಲಾದ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಕ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಅಂಶ ಗಮನಿಸುವಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ದಾಸರ ಕೆಲವಾರು ಕೃತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದಿದೆ.

ಶ್ರೀಮಂಥಾಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ, ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ, ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಣಪರಿಪೂರ್ಣ, ನಿರ್ದೋಷಿ, ಅಶೇಷ ಗಣಪೂರ್ಣನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಕೃತಿ-ಜೀವ-ಜಡಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗತ್ತು ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನಿಂದ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನವೂ ಸತ್ಯವೂ ಆಗಿದ್ದು ಅವನ ಅಧೀನವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸಕಲ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯುವುದು ನಾರಾಯಣನಿಂದಲೇ. ಆದನ್ನೇ "ಸಾಹಂಕರ್ಯಾ ಹರಿಕರ್ತಾ" ಎನ್ನುವುದು. ಅವನೇ ಯಾವತ್ತೂ ಸರ್ವತಂತ್ರ, ಸ್ವತಂತ್ರ. ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ನಾರಾಯಣನ ಮೊದಲ ದಾಸಿ, ಅಧೀನ. ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಮೊದಲಗೊಂಡು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಜೀವರಿಗೂ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನತೆ, ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ-ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ, ಅವರವರಲ್ಲಿ ಪಾರತನ್ಯವೂ ಇದೆ. ಆದರಿಂದಲೇ ಮಂಥಾಚಾರ್ಯರ ವಾದವನ್ನು 'ಪಾರತನ್ಯವಾದ'ವೆಂದೂ ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ ಇದೆ. ಮಂತ್ರಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೂ ಈ ಮೊದಲು ಹೇಳಿರುವ ಭಿನ್ನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಹೊಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಸ್ವಯಂ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದಲೇ ನಿರ್ಧರಿತವಾದ ಸರ್ವಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂಬುದು ಶ್ರೀಮಂಥಾಚಾರ್ಯರ ಉದ್ದೇಶ.

ತತ್ವವಾದದ ಪ್ರಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮನು "ಸದಾಗಮೈಕ ವಿಶ್ವೇಯಂ ಸಮಂತೀತ ಶ್ವರಾಕ್ಷರಂ" ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ವೇದಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯತಕ್ಕವನೂ, ಶ್ವರ-ಅಕ್ಷರರಿಗೂ (ಸಾಶವಾಗುವ-ನಾಶವಾಗದ) ಅತೀತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸದಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೊಡಗೂಡಿದ್ದು ಅಪರಿಬ್ಧರಲ್ಲಿ ವಿಯೋಗವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ, ತಾನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರದಳನ ದಾಸಿಯೆಂದು "ಅಂಭುಕ ಸೂಕ್ತ"ವೆಂಬ ಸೂಕ್ತಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ; ಹಾಗೂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳೆಂಬುದಾಳೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಾಯು, ಸರಸ್ವತಿ, ಭಾರತಿ, ಶೇಷ, ಗರುಡ, ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಕ-ತಾಮಸರೆಂದು ಪ್ರವಿಧ. ಆಯಾ ಜೀವರು ಶ್ರೀಹರಿ ಕೃಪಾ ವಿಶೇಷದಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಡೆದ ನಂತರ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿ ಪ್ಕಾಯವಾಗಿ ಪಡೆಯಬೇಕಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮಂಥಾಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವಮಾರ್ಗದ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತನಾಗಿಯೇ, ಹಾಗೂ ಒಳ್ಳೆಯ ಚೇತನದ ಅತ್ಮ ವಿಶಾಸನ್ನಾಗಿಯೇ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವುದು. ಈ ಸೃಷ್ಟಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕರಣೆ ಹಾಗೂ ಅವನ ವಿಹಾರ ಕೂಡ ಆಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನು ಸಾಧನೆ ನಡೆಸಿ ಆತ್ಮವಿಶಾಸ-ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಪಡೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಲೆಂದೆ ಜೀವರಿಗೆ ತನ್ನ ಒಂಧ ವಿಮೋಚನೆಯಾಗಲೆಂಬ ಸದಾಬ್ದೇಶದಿಂದ ಭಗವಂತನು ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿ ಸೃಜನ ಕೈಗೊಂಡಿರುವುದು,

ಜೀವಾನ್ಮುಕ್ತರು ಮುಖವೇ

ಜೀವಾನ್ಮುಕ್ತರು ಪ್ರವೇಶಾರಂಭ ಪ್ರತಿರೋಧ ಪ್ರವರ್ತಕೇ.....

ಜೀವರ ವಿಮೋಚನೆಗಾಗಿಯೇ ಈ ಶ್ರುತಿ ಹೊರಟಂತಿದೆ.

ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಜೀವರಿಂದ ಗೈಯಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದರೂ ಅವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕರ್ಮ ಲೇಪವಿಲ್ಲ. ಅವನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಈ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಯೆ ಅಲ್ಲ, ವ್ಯಾಧಾರ್ಥವಾದದ್ದಾಗಿದೆ ; ಇದು ಸಾಧನ ಭೂಮಿ-ಸತ್ಯವಾದ ಜಗತ್ತು, ಇಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಜ್ಞೆಯ ಬಾಸಾದಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾರ್ಥವರ್ಧಕ, ಕರ್ಮಾಚರಣೆ ಮಾಡಿ, ಸತ್ಯ, ದಯೆ, ತ್ಯಾಗ, ಅಹಿಂಸಾ ಮುಂತಾದ ಮೂಲವೀರಂ ಗುಣಗಳನ್ನು ಜೈಸಿಕೊಂಡು, ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮ ಗೈಯುತ್ತ, ಶ್ರೀಹರಿ ಸೇವೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಕರ್ಮಾಚರಣೆ-ಸಮಾಜ ಹಿತ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತ, ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಮೇಲೇರಿ, ಅಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧಿ ಪಡೆದು, ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ನಿದಿಧ್ಯಾಸಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ದೃಢಕೆಯಿಂದ ಬೆಳಸಿ, ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ದಿವ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಹೊಂದಿ, ಅವನ ಪರಮ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಸಾಧ್ಯ (ಜೀವರು) ಪಡೆಯಬೇಕು. ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯ ; ಅದರಿಂದ ಇಹದಿಂದ ವಿಮುಖನಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಕರ್ತವ್ಯವೃತ್ತಿವಾಗಿ ಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲ. ಇದು ವಂಧ್ಯಾಚಾರ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮರೋಗವನ್ನು ಸತ್ಯ-ಜ್ಞಾನ ಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಭಗವಂತನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಅಖಿಲ ಲೋಕವೂ ಒಳಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದೇ ವೇದ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗಿದ್ದು, ಈಶಾ ವಾಸ್ಯ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕ ಹೀಗಿರುತ್ತದೆ : "ಈಶಾವಾಸ್ಯಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ಯತ್ಕಿಂಚ ಜಗತ್ಕಾಂ ಜಗತ್".....ಇದು ಯಜುರ್ವೇದ ಭಾಗವಾದ್ದರಿಂದ, ಇದನ್ನು 'ಸಂಹಿತೋಪನಿಷತ್' ಎಂದೂ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ, ಹಾಗೂ ಉಪನಿಷತ್ತು-ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಸೂತ್ರಗಳ ಪೈಕಾರ ವಿಶ್ವಾಂತರ್ಗತವಾದ ಒಂದು ಭಗವಂತನ ಜೀತನ ಸ್ವರೂಪದ ವಿಚಾರ, ಸಾಸಾ ಹಸರಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವಿಕೆ, ...ಆ ದಿವಜೀತನವೇ ಧರ್ಮ ನೀತಿಗಳನ್ನೂ ಉತ್ಪಾದಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ವೇದ. ಅದರ ದೃಷ್ಟಾರೂ ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದರು. (✓/ನಿರ್ದ- to know, ವೇದ ಎಂದರೆ 'ತಿಳಿ' ಎಂದರ್ಥವೆಂದೂ, ತಿಳಿದವನಾಗುವೆಂದೂ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.) ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ 'ಯಗ್ವೇದ ಭಾಷ್ಯ' ('ಯಗ್ವಾಷ್ಯ' ಗ್ರಂಥ)ದಲ್ಲಿ ವೇದಗಳಿಗೆ ಮೂರು ರೀತಿಯ ಅರ್ಥವೊಂದೂ ಹೇಳುವವಿದೆ. ಒಂದು ಭೌತಿಕ, ಇನ್ನೊಂದು ಮಾನಸಿಕ, ಮೂರನೆಯದು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅರ್ಥ. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಇತ್ತೀಚಿನ ಸಂಶೋಧನೆಯ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡ ಭಾರತದ ಮೇಧಾವಿಗಳ ಧೀಮಂತಿಕೆ, ಮಹರ್ಷಿ ದಯಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿ-ಅರವಿಂದ ಭೋಷರಂಭ ಅನುಭಾವಿ ಸಂತರು, ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಸಾಧು ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು (ವಿವಿಧ ಧರ್ಮದವರು) ನೀಡಿರುವ ವೇದಾರ್ಥಗಳು, ವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿವಿಧ

ಅರ್ಥಾಳುಂಟೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ವೇದ ರಹಸ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಮೊಸೆ ಬೆಳೆಸೆ ನೀರಿವೆ (ಇತ್ತೀಚಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಧಾರವಾಡದ ಪುಸ್ತಕ ಕೆ. ಎಸ್. ನಾರಾಯಣ ಚಾರ್ಯ 'ವೇದ ಮಂತ್ರ ಪರಿಚಯ' ಸಂಪುಟಗಳು ಗಮನಾರ್ಹ). ವೇದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಾನಾ ದೇವತಾ ಸ್ತುತಿ, ಸ್ತೋತ್ರ, ಸಂಪದವಿದ್ಯರೂ ಅವು ಬಹುದೇವತಾಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ, ದಿಕ್ಕೋದೇವತೆ, ಏಕೇಶ್ವರತ್ವವನ್ನೇ ಸಾರುವಂಥವು. ಅಪಾದಿ, ಅಪ್ರಮೇಯ, ಸರ್ವಾಂ ತರ್ಯಮಿ, ಸರ್ವಶಕ್ತಿ ಒಬ್ಬನೇ. ವಿಶ್ವದೇವ (ವಿಶ್ವೇದೇವಾ), ವಿಶ್ವಕರ್ಮ, ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತಿ (ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತಿಃ ಬ್ರಹ್ಮವಾತಾ ಪುನಾತುಮಾಮ್), ಪ್ರಜಾವತಿ (ಪುರುಷಸೂಕ್ತಾದಿ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ) ಈಶ-ಇವೇ ನಾನಾ ಹೆಸರುಗಳುಳ್ಳವನು ಒಬ್ಬನೇ. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾರಾದ ಉಪನಿಷತ್‌ಕರ್ತರು ಕಂಡುಕೊಂಡ 'ಬ್ರಹ್ಮನ್' ಸ್ವರೂಪ ನಮಗೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಷ್ಣು ಮಹತ್ವದ ವಿಚಾರವಾಗಿ, ಆರ್. ಬಿ. ಭಂಡಾರ್ಕರ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ನುಡಿದಿರುವಂತೆ, "ಈತನಿಗೆ ಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವಾನ್ವಿತ ನೀಡಿದ್ದರೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮಹತ್ವ ಬರಲೇದಿಗಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಮಹಾಕಾವ್ಯ, ಪುರಾಣಗಳ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಈತನು ಪರಮಾತ್ಮ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏರಿದ."

ಮಂತ್ರಗಳ ನಂತರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳ ಪ್ರಧಾನತೆ ಬಂದಿತು. ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ, ಮಲೆ ಬೆಳೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು ಒಲುವುಗಳಾಗಿ, ಇಲ್ಲಿಯ ಬದುಕು ಸುಖವಾಗಿರಿಸಲು, ಯಾಗಪ್ರವಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಲೋಕಲೋಕವೆಸಗಿದಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು ಪದ್ಧತಿಯಾಯಿತು. ವಿಷ್ಣುವೇ ಯಜ್ಞ ಸಂರಕ್ಷಕನೆಂದು ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದರೂ ವಿಷ್ಣು ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞ, ಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವೆ ಎಂದು ಅತನನ್ನು ಯಜ್ಞರಕ್ಷಕ, ಯಜ್ಞಪುರುಷ, ಯಜ್ಞೇಶ್ವರ, ಯಜ್ಞಶ್ವತು, ಯಜ್ಞವಾಹನ, ಯಜ್ಞ ಭೋಕ್ತೃ ಎಂದೆಲ್ಲ ಗೌರವದಿಂದ ಸಂಭೋಧಿಸುವುದು ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಅವನಿಗೆ ಯಾಗದ ಹದಿಭಾಗ ನೀಡುವುದೂ ಪದ್ಧತಿಯಾಯಿತು. ದೇವತೆಗಳ ಅಭಿಮತವೇ ಇದಾಯಿತು : ಯಾರು ನಮ್ಮ ಶ್ರಮ, ಉಗ್ರತನನ್ನು, ಶ್ರದ್ಧೆ, ತ್ಯಾಗ, ಹವನಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಯಜ್ಞ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಮೊತ್ತ ಮೊದಲಿಗೆ ತಿಳಿಯುವನೋ ಅವನೇ ನಮ್ಮ ಶ್ರೇಷ್ಠ...ವಿಷ್ಣುವು ಉದ್ದೇಶ ಈಡೇರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆತನೇ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಸರ್ವ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಈ ವಿಷ್ಣುವೇ ಯಜ್ಞಸ್ವರೂಪಿ, ಯಜ್ಞಸ್ವರೂಪನಾದವನೇ ಆದಿತ್ಯ..."

ಇಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನಾದಾನೆ, ಸೂರ್ಯನ ಆರಾಧನೆಯೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತಿದೆ. ಸೂರ್ಯನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಂಕೇತವಾಗುತ್ತಾನೆ (ಕೋಟಿಸೂರ್ಯಸಂಪ್ರಭಂ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷಃ ಸಹಸ್ರಪಾಶ್ವ) ವಿಷ್ಣು ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತ ನೆಮಾಸಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಒಂದು ವಿಶೇಷ, ಯಜ್ಞವೆ ಪೂಜೆ. ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳ ಸಂತುಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪಶುಬಲಿ ನೀಡಿದ್ದುಂಟು. ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮವು ಪಶುಬಲಿ ನೀಡಿದುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ರಾಜಾಶಿ, ತಾಮಾಶಿ ಆರಾಧನೆಯ ಬದಲಾಗಿ ಸಾತ್ವಿಕ ಆರಾಧನಾ ಕ್ರಮ ವ್ಯವಸ್ಥಿಸುತ್ತದೆ.

ವಶದೇವತಾ ಉಪಾಸನೆ ಪೂಜೆಯ ಅನಿವಾರ್ಯ ಅಂಗವೆಂದು ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಿಲೆ ವಿಧಿಸಿದೆ. ಇದ ರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ದೇವ ದೇವೋತ್ತಮ, ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಸಾರಲಾಯಿತು. (ಇದು ಬೇರೆ ತರನಾಗಿ ಭವಿಷ್ಯೋತ್ತರ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರು ಶ್ರೇಷ್ಠರು ಎಂಬ ಜಜ್ಜಾಸೆ ಬಂದಾಗ ದೇವತೆಗಳು ಭೃಗು ಹುಡುಕಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಕಳಿಸಿದಾಗ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದಾತ ಸಾರಿದನೆಂದು ಬರುತ್ತದೆ.)

ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಬೆಳೆದಂತೆ, "ನಾರಾಯಣ" ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಆದಂ ಮೈಯಾಂತಿಕ. ನರನ ಜ್ಞದಯಸ್ಥನೆ ನಾರಾಯಣ; ಗೀತೆಯಲ್ಲೂ ಇದು ಉಕ್ತ ಆಗಿದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ 'ವಾಸುದೇವ ಸರ್ವಮಿತಿ' ಎಂದದ್ದು. ಕೃಷ್ಣ ವಾಸುದೇವ, ನಾರಾಯಣ ಒಂದೇ ಎನ್ನಲಾಯಿತು. ಇದು ಅನುಭವವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಭಗವಂತನ ಕಂಡಿತ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿ ಹೊಂದಿ, "ಓ ನಮೋ ವಾಸುದೇವಾಯ" ಎಂಬ ಮಂತ್ರಪಾಯಿತು. ಧರ್ಮದ ಕೊಲಂಕವೆ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಭೀಷ್ಮ ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ (ಮ. ಭಾ. : ಶಾಂತಿಪರ್ವ). 'ನಾರಾಯಣೇಯ' ಎಂಬ ವಿಭಿನ್ನವೂ ಇದೆ. ಪುರುಷಸೂಕ್ತ ಮಂತ್ರದ ಕರ್ತೃ ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಹುಡುಕೆಯೆಂದು ಹಂಚಿದ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (X-90) "ವಿಶ್ವಂ ನಾರಾಯಣಂ ದೇವಂ" ಎನ್ನುವ ಸೂಕ್ತಿ, ಬೃಹ್ಮಾಂಡವು ನಾರಾಯಣ ನಾಮಕ ಪುರುಷನ ವಿಶ್ವರೂಪಾದಿಂದಾಗಿದೆಯೆನ್ನುತ್ತದೆಂಬುದು ಸಂದಿಹಿತ. ನಾರಾಯಣ ಎಂದರೆ, ಬಲ್ಲವರು ಹೇಳುವಂತೆ ಮೂನವರ ಮತ್ತೆ ದೇವತೆಗಳ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಾಣ. ಪಾಂಚರಾತ್ರಾಗಮ, ಪಂಚರಾತ್ರಸೂತ್ರದ ಯಾಗ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ನಾರಾಯಣನೇ ಮಾಡಿದ್ದು. ಸಮಸ್ತರ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಣೆಗೊಂಡ ಪರಮಾತ್ಮನೀತ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಅನಂತರ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತು.

ಪಾಂಚರಾತ್ರವೇ ಒಂದು ವಿವಿಧ ವಾಚ್ಯಯ-ಆದೇ ಒಂದು ಆಗಮ. ತತ್ತ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ, ಯೋಗ, ದೇವಾಲಯ-ವಲೂತಿ ನಿರ್ಮಿತಿ, ಶಿಲ್ಪ, ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಪಂಚರಾತ್ರದ ಅವಿಭಾವ ಹೀಗೆ : ಪರಾ, ಪೂಜೆ, ವಿಧಾವ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿನ್, ಅರ್ಚಾ ಎಂದು ಐದು ಮಡಿ (ಪದರವು).

ಪರಾ-ದೇವರ ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತವಾದ ಪರಮೋಚ್ಚ ನೆಲೆ.

ಪೂಜೆ-ವಾಸುದೇವ (ಕೃಷ್ಣ), ಸಂಕರ್ಷಣ (ಬಲರಾಮ), ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಅನಿ ರಂಧ್ರ. ಇವರನ್ನೆ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ದೇಹ, ಆತ್ಮ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತೆ ಅಹಂಕಾರಗಳ ಸಂಕೇತ ಸ್ವರೂಪವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ವಾಸುದೇವ-ಪದ್ಭೂತ ಪರಿಪೂರ್ಣ-ಭಗವಾನ್ ಎಂದೇ ಕರೆಯಲಾಗುವಂತೆ,

ಬಾಹ್ಯ. ಶಕ್ತಿ, ಬಲ, ಐಶ್ವರ್ಯ ವೀರ್ಯ, ತೇಜೋಗುಣ.

ವಾಸುದೇವನಿಗೆ ಅರ್ಧಾಂಗಿ-ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ. 'ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಾಯಿನಿ' "ತತಃಪ್ರಾಂತಿ ಸಂಪದಗಾಢೀ" ಎಂದೆಲ್ಲ ಪ್ರಶಂಸಿತೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಭೂ-ನೀಲಾದೇವಿಯರೂ ಇದ್ದಾರೆ.

ವಿಭವ-ಭಗವಂತನ ಅವತಾರ ವೈಭವ. ಭಕ್ತಿರೂ, ದಾಸರೂ, ಸಾಧು ಸಂತ
ಯೋಗಿಗಳು ಬಗೆ ಬಗೆಯಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವ ರೂಪ ವಿಶೇಷಗಳು.

ಅಂತರ್ವಿನ್ಯಾಸ-ಹೃದಯಾಂತರ್ಗತ

(ಮಧ್ಯರಥ ಸಂತಲ್ಪ ಹೇಳುವುದೇ ಶ್ರೀಭಾರತೀರಮಣ ಪಂಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತ...^{೪೬}
ಎಂದೂ)

ಅರ್ಚಾರೂಪ-ದೇವತಾರಾಧನ, ಪೂಜಾನಂತರ ಉಂಟಾಗುವ ದೇವಸಾನ್ನಿಧ್ಯ.

ವಿಷ್ಣು ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ-ಚಕ್ರಾಕೃತ ಅದದ್ವೈ-ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಅರ್ಚಾರೂಪ-ಎಂದೂ ವಂದನೆ
ಇದೆ. ಭಗವಂತನ ವಿವಿಧ ರೂಪಗುಣಗಳನ್ನೂ ಭಗವದ್ವೀಕ್ಷೆ, ಉಪನಿಷತ್ತು, ವರ್ಣಸುತ್ತುವೆ.

ಇನ್ನೂ ನಮಗೆ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ, ಬಹುಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿ,
ರಮ್ಯ ರಂಜಕ ದೇವತೆಯಾಗಿ, ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ, ಶೀಲಾವಿನೋದ ಸ್ವರೂಪಿ
ಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಧಾನವಾಗುತ್ತಾನೆ ಕೃಷ್ಣವಾಸುದೇವಸುತ. ಸಂದರ್ಭೋಪ ಪ್ರಿಯ
ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ಆರಾಧ್ಯದೈವ (ಭಗವಂತನನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವೇಚಿಸುವುದೇ
ಭಾಗವತ ಧರ್ಮ) ಛಾಂದೋಗ್ಯ-ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವ ಭಂಡಾರ
ಕರ ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ " ಪೌರಾಣಿಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವ ಧರ್ಮವು ಸಮರ
ಪರಾಯ್ಣವಿರೆಯಿತು : ಮೂರು ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಧಾರೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಒಟ್ಟು
ಗೊಂಡಿದ್ದು ಅವು ಮೂಲತಃ ಮೂರು ದೇವತೆಯಾದ ವಿಷ್ಣು ವಿಠಲ ಎಂದೂ ಬಂದದ್ದು ;
ಎರಡು, ವಿರಾತ್ಕೃತ-ತಾತ್ವಿಕ ದೇವತೆಯಾದ ಸಾರಾಯಣನಿಂದ ಹರಿದಾಸ ಬಂದದ್ದು ;
ಮೂರು, ಐತಿಹಾಸಿಕ ದೇವತೆಯಾದ ವಾಸುದೇವನಿಂದ ಬಂದದ್ದು. ಈ ಮೂರು
ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳ ಮಿಲನವೇ ಆನಂತರ ಬಂದ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ. ಇನ್ನೂ ಒಂದು
ವಿಚಾರಧಾರೆ ಬಂದಿತು : ಅದಂದರೆ, ವಾಸುದೇವ, ಕೃಷ್ಣ, ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ (ಗೋಪ ರ
ದೇವತೆ) ಅಭಿನ್ನರೆಂದು ಭಾವಿಸುವ ವಿಚಾರಧಾರೆ. "ಇದಕ್ಕೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು
ನೀಡಿರುವಂಥ ಚಿಂತನಕೀಲ ವಿಚಾರಧಾರೆಯೂ ಸೇರುತ್ತದೆ ವೈಷ್ಣವ ವೈಚಾರಿಕರೂ
ನಿರ್ದಿಷ್ಟಿಸಿದ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ಉಪನಿಷತ್ತಿನ 'ಬ್ರಹ್ಮವ್' ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರಾಯಣಿ
ಆಧರವಾ ವಾಸುದೇವ-ಹರಿಯನ್ನೂ ಕುಳಿರಿಸಿದುದು ಕೇಶವಾದಿ ೨೪ ಸಾಮಾನ್ಯಳಿ,
ವೈಷ್ಣವ ಆರಾಧನೆಯ ಒಂದಂಶವಾಯಿತು."

ತೈತ್ತರೀಯ ಆರಣ್ಯಕ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ (X-119) ಬರುವಂತೆ,

"ಸಾರಾಯಣಾಯ ನಮಃ, ವಾಸುದೇವಾಯಾಶ್ರಯೇತು |

ತಂನೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರಚೋದಯತು"

ಕೃಷ್ಣ-ವಾಸುದೇವರ ಪ್ರಾಚೀನತೆ, ಪಾಶನಿ ಬಳಸಿರುವ "ವಾಸುದೇವತೆ" ಸೂತ್ರ
ದಲ್ಲೇ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿದೆ. (ಶ್ರೀ. ಶ. ೫ನೇ ಶ.) ಹೀಗೆ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ, ವಿಶ್ವ
ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಶ್ರೀ.ಪೂ. ೪ನೇ ಶತಮಾನದ ಮೆಗಾಸ್ತನೀಸ್ ಕೃಷ್ಣಸಾರಾಧನೆಯನ್ನೂ

ಮಂಥರಾ ದೇಶದವರೂ ಮೂಡುತ್ತಿದ್ದ ವಿವರ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀ ಪೂ. ಎರಡನೆ ಪತಮಾನದ ಬೆನ್ನಿಗರ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ದೊರೆತದ್ದೂ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಆಧಾರವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ 'ಸ್ವೀಕ್' ರಾಯಭಾರಿಯಾದ ಹೇಲಿಯೋಡರಸ್ (Heliodorus) ಎಂಬಾತ ತನ್ನ ನ್ನು 'ಭಾಗವತ' ಎಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ರಾಮಕೃಷ್ಣರ ಅವತಾರ, ಪೂಜೆ, ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಈಗಲೂ ಇದೆ. ದಶಾವತಾರ ಪಲ್ಲದೆ (ಪುರಾಣೋಕ್ತ) ಇತರ ಅವತಾರ ಸ್ವರೂಪ ಆದ ಕುಟು, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ, ಋಷಭ, ವ್ಯಾಸ ಇವರ ಆರಾಧನೆಯಿದ್ದರೂ-ರಾಮಕೃಷ್ಣ ನರಸಿಂಹ ದಶಾವತರ ಅವತಾರಗಳು ತುಂಬ ಜನಪ್ರಿಯ ಆಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ದೇವಾಲಯ ಗಳಿಂದ ಮನಗಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀರಾಮಗುರದಲ್ಲಿ ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಮಹಾವೈಷ್ಣು-ನಾರಾಯಣ, ಆತನ ಪಾದದ ಬಳಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾಥಿಯಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಕೆದುಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವ. ಈ ರೂಪವನ್ನು ಶ್ರೀರಂಗನಾಥನೆಂದೂ ಆರಾಧಿಸುವುದು ಸಂಪ್ರದಾಯ.

ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಪವಿತ್ರ ಗ್ರಂಥ, ಶಾಸ್ತ್ರ-ರಾಮಾಯಣ, ಭಾರತದ ತಾಂತ್ರಿಕ ಪರ್ಮ-ವಿಷ್ಣು ಸಹಸ್ರನಾಮ, ಪಾರಾಯಣೀಯ, ಭಾಗವತ, ಗೀತೆ, ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಅದೇ ಅವರಿಗೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಯವಾದವು. ಪಾಂಡುರಾತ್ಮ ಆಗಮಪ್ರದತ್ತಿ ದೇವಾಲಯದ ಪೂಜಾ ಕ್ರಮಕ್ಕೂ, ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಧರ್ಮಸಂಷ್ಠಾನಕ್ಕೂ ಪ್ರಮುಖ ಆಯಿತು. ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ, ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯ ಹಂತಕ್ಕೆ ಒಂದು. ಪೂಜಾ ವಿಧಾನಗಳು ವೈಭವೋಪೇತವಾಗಿ ರೂಪಗೊಂಡು, ಸಮಗಾಮವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವಂತಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ದೇವಾಲಯ ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೇಂದ್ರ, ವಿದ್ಯೆಗೆ ಆಗರ, ಎಂದೆನಿಸಿತು. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಣೆ ಗೊಂಡು, ಅವರಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿದ್ದ ಕಲೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅಭಿರುಚಿಗಳನ್ನೂ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಲು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶ ಲಭಿಸಿದವು. ದೇವಾಲಯ ಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಉತ್ಸವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ, ಮನದಂತೆ ಅಂತಃಕರಣ ಪೂರ್ವಕ ವಾಗಿ ಹೊರಟ ಸ್ವರಸವಿಲ್ಲದವರ ಸ್ತುತಿಪಾಠ, ಮಂಥರ ಗಾನನಿನಾದ ವವಿತ್ರೆ ಧರ್ಮ ಗ್ರಂಥ ಭಾಗಗಳ ಪಠನ, ಪೇದಭೋಜನ, ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ ಅಷ್ಟಿಯ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಾಕ ಸಾಪೂದಾಯಕವಾಗಿ ಸೃಜಿಸುವ ಗಂಭೀರ ಮಾತಾವರಣ, ಗೋಪ್ತಿ, ಸಂಗೀತ, ನರ್ತನ, ಸಮಾವೇಶಗೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ವಿಶೇಷತೆಯೆಂದರೆ, ಮೊದಲಿ ನಿಂದಲೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಭಗವಂತನ ಆನಂತ ಮಹಿಮಾವೈಭವವನ್ನೂ, ಆತನ ಸೃಷ್ಟಿಯ ವೈವಿಧ್ಯ ವೈಪುಲ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಆತನ ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಮೀಷಗಳನ್ನೂ ಕೊಂಡಾಡಿ ಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವುದು. ಈ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಭಾವನೆಗಳನ್ನೂ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮೆತ್ತು, ನಾನಾ ಭಕ್ತಿಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಮಂತ್ರ-ಸ್ತೋತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ.

ಮಾಂಪರಾತ್ರ್ಯದ ಅಗಮದಂತೆಯೇ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಖೆಯೆಂದರೆ ವೈಖಾನಸ ಸೂತ್ರ. ವೈಖಾನಸವೂ ವೈಷ್ಣವ ಅಗಮವೇ. ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ನಾರಾಯಣನ ಪರಮ ಅರಾಧ್ಯ ದೈವ ಭಕ್ತನು ನಾರಾಯಣ ಪರನಾಗಿ ಇರುತ್ತಾನೆ. ವೈಖಾನಸವನ್ನು ಪ್ರಚಲಿತ ಗೊಳಿಸಿದಾತ ವಿಖಾನಸನೆಂಬವನು. ಸ್ವಯಂ ವಿಷ್ಣುವೇ “ನನ್ನ ಅರ್ಚಾ” ವಿಗ್ರಹದ ಆರಾಧನ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕೈಮೆಗೊಳಿಸೆಂದು” ಆಕೆಮಾಡಿ ಭೂಮಿಗೆ ಕಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನಂತೆ. ವೈಖಾನಸ ಅಗಮ ಪಂಥೀಯರೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಅದರೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನುಸರಿಸುವುದು ವೈಖಾನಸ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೇ. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ತಿರುಪತಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿಯೂ ವೈಖಾನಸ ಅಗಮ ಪೂಜಾ ವಿಧಾನವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ವೈಖಾನಸರ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀ ಅಥವಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ನಾರಾಯಣನ ಅವಿಭಾಜ್ಯ, ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪೂಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂಲತಃ ಆತ್ಮಾನಿಸ್ವರೂಪ ದೇವತಾ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಕ್ಕೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ. ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳ ಅಥವಾ ಸತ್ಕುರುಪರ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪೂಜೆಗೆ ಆಯಾ ದೇವಾಲಯಗಳ ಅವಕಾಶದಲ್ಲಿ ವೈಖಾನಸ ಪದ್ಧತಿ ಅವಕಾಶವೀಯದು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ರಾಮಾನುಜರೂ ಬಂದ ನಂತರ ಅವರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ವೈಖಾನಸರ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಸಂತರ (ಅಲ್ಪಾರರ) ಮೂರ್ತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ಅವರಿಗೂ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ೬೪ಕೆಗೆ ಬಂದಿತು. ಇದನ್ನು ತಿರುವತಿಯಲ್ಲೂ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ವೈಷ್ಣವ ಪಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ದೇವಕ್ಕೆ ಶಂಬ ಚಕ್ರ ಮುಂದಾಧಾರಣ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ವೈಖಾನಸ ಅಗಮ ಮನ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ‘ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ’ದ ದೀಕ್ಷೆಯ ಸಂಕೇತವೇ ಶಂಬ ಚಕ್ರ ಮುಂಗಾಂಕನ. ಇದೇ ರೀತಿ ವೈಖಾನಸರಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾವಿಡ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧ ಪಠಕ್ಕೂ ಅನುವು ನೀಡದು.

ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಶಾಖೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮೇಲ್ಕಂಡಂತೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲು ಕಾರಣ, ವಿಶಾಲದ್ವೈಪ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಆದಂ ಅಳವಡುವುದು. ವಿಕಂದರ ಹರಿದಾಸರು ಪ್ರಧಾನತಃ ವೈಷ್ಣವರಾದರೂ ಅವರದು ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರೂ ಸಂಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರದಾಯ-ಪದ್ಧತಿ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕಲ್ಪನೆ ಹೀಗೆ. ಶಂಬ ಮಿಶ್ರ ಅದವ್ಯ. ಭಾರತೀಯರ ವಿವಿಧ ಚಿಂತನೋಲಭಾವನ ಇದರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಸುಸಂಗತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮಿಳಿತಗೊಂಡಿರುವುದು ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಿಯತೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಸಂಮಧುರ ಸಮಂಜಸವಿದೆ ಹಾಗೂ ವೈಷ್ಣವ ರಿಗೆ ಇದೊಂದು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮಾಣ ಗ್ರಂಥ ಕೂಡ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಸರ್ವಾಂತ ರ್ಯಾವಿತ್ತ, ಆತನ ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತ ಮಹಿಮೆ, ಅಗಮ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಯಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ ನಿಷ್ಕಾರ್ಥ. ಕರ್ಮಾಭಲತ್ಯಾಗದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣಗಳನ್ನು ಭಗವದ್ಗೀತೆ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಪ್ರಚಲಿತಗೊಂಡುದು ಯಾವಾಗ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಖಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆದಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪತ್ರೆಯಾಗುವ ಆಶೋಕನ ಧರ್ಮಲಿಪಿಗಳು, ಭದ್ರಬಾಹು ಮಂನೀಶ್ವರರು ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳ್ಳೆ^೧ಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕಥೆಯಿಂದ ಒಂದು ವಿಚಾರ ಸ್ಪಷ್ಟ ಆಗುತ್ತದೆ. ಜೈನ-ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತ ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ಕೆಲವು ಶತಕದ ಹಿಂದೆ ಬಂದವೆಂಬುದು. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರು ವ್ಯಾಪ್ತನ ಕಾಲದ ಆರನು ವಂಶತನ. ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ಶಿಲಾಲಿಪಿ ದೊರೆತಿವೆ. ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨ನೆ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇಂದಿನ ಆಂಧ್ರ-ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಅವರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಅವರು ವೈದಿಕ ಧರ್ಮಾನುಯಾಯಿಗಳು ಎರಡನೆ ಶಾತಕೋಟಿಯ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೧-೨ನೆ ಶತಮಾನದ 'ನಾನಾಭಠ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದೂರತ ಶಿಲಾಶಾಸನ, ೩ ಅರಸರು ಅಶ್ವಮೇಧ, ರಾಜಸೂಯ ಯಾಗ ಮಾಡಿದರೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಸನದ ಅರಂಭ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಮಾಸುದೇವರ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ. ಶಾತವಾಹನನ ನಂತರ ಬಂದವರು ಬನವಾಸಿಯ ಕೆಂಬವರು. ಇವರು ಸಹ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮಾನುಯಾಯಿಗಳು. ವರ್ಣಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಂದಿ^೨ ಇದ್ದವರು (ತಾಳಗುಂದದ ಪೂಜೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯ ಸ್ತಂಭ ಶಾಸನ) ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹರಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆವರಿಗಿದ್ದ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಕದಂಬರ ನಂತರ ತಲಕಾಡಿನ ಗಂಗರು, ಜೈನರು (ರನ್ನ ಬರೆದ 'ಸಾಹಸಭೀಮ ವಿಜಯ'ದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಾನುಯಾಯಿ ಆದ ಭೀಮನ ಸಾಹಸ ಕುರಿತ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿರುವುದು) ಜೈನ ಧರ್ಮದ ಪರಿವೋಷಕರು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಲೋಕ್ಕಿಗುಂಡಿ ಆಥವಾ ಲಕ್ಕುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ದೂರತ ಒಂದು ಶಾತನದ ಪ್ರಕಾರ, ಒಂದು ಸಾವಿರ ಮಹಾಜನರು ವೈಷ್ಣವ ಗೀತೆಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರಂತೆ. ಅಂದರೆ ಭಗವದ್ಗೀತೆ ಪರಾಯಣ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು. ("ವೈಷ್ಣವ ಗೀತಿಕಾವ್ಯೋಪರಂ", ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಶಾಸನ.) ಕ್ರಿ. ಶ. ೬ನೆ ಶದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಕ್ಷಿಮ ಚಾಲುಕ್ಯರು ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಪೋಷಕರೇ. ಅವರು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಗುಹೆ, ಗೋವುರ, ದೇವಾಲಯ ಶಿಲ್ಪ ಇದನ್ನೂ ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತವೆ.^೩ "ಪರಮ ಭಾಗವತ", "ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣೀ ಪಲ್ಲಭ" ಮುಂತಾದ ಅವರ ಹಿರಿಯರು, ಅವರಿಗೆ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರದ್ಧೆ ತೋರು ವಂತಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಅವರಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಇವೆಲ್ಲ ಆಧಾರದಿಂದ ಶೈವ-ಹಾಗೂ ಇತರ ವೈದಿಕ ಪಂಥಗಳೊಂದಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕ-ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಕ್ರಿಸ್ತ. ಕಾಲದ ಅದಿ ಶತಮಾನದಿಂದಲೆ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದಿ ತನ್ನ ಬಹುಮು. ಅಲ್ಲಿಂದಾಚೆ ಜೈನ ಧರ್ಮ ಕರಗಿತು. ಶೈವ-ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಗಳೆರಡೂ ನೆರೆ ನಿಂತವು. ಅನಂತರದ ಕೆಲವು ಸಮಯ ಮುಗಿಲು ಕವಿದ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತೆ ಬೆಳಗಿದ್ದು ರಾಮಾನುಜರ ನಂತರವೆ. ಅನಂತರ ಅದು ಪ್ರಜ್ಞದ್ವಿತಿ, ಪ್ರಬಲವಿದ್ದು

ಇತಿಹಾಸದ ಮಾತೇ ಆಗಿದೆ. ಆಚಾರ್ಯ ಮಧ್ವರ ಆಗಮನ, ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬೋಧೆ ಆಯಿತೆಂಬುದಿತ್ತಿತು.

ಮೇಲೆ ಸಮೀಕ್ಷಿಸಿರುವ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ-ತತ್ವದ ಮಾತು ಮಾತ್ರ. ಇನ್ನು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಸ್ಥಿತಿ, ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ? ಅದು ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯದಾಗಿತ್ತು. ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿರುವ ಭಕ್ತಿ ಬಂದದ್ದು ದಕ್ಷಿಣದೇ (ಆಗ್ನೇಯದ ಬೇಳೆಯೊಂದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೆ ಉದ್ದೇಶಿಸಿರಾಗಿದೆ. ಭಕ್ತಿವಾಹಿನಿ ದ್ರಾವಿಡ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿ, ಗುರ್ಜರ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಖಲಗೊಂಡಿತೆಂಬುದು) ತತ್ತ್ವ-ತರ್ಕ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ದರ್ಶನಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ನಿಲಕೆದಂಥವು. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಇವು ಅರ್ಥ ಆಗುವ ಅನುಕೂಲ ಆದಾಗ ಮಾತ್ರ ತತ್ತ್ವಗಳ ವಿವರಣೆ ಪರೀಕ್ಷೆ ಆದಿತು. ವೇದಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವೈದಿಕ ದರ್ಶನಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ-ಪ್ರಸ್ನಾನ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ತಂದರೆ, ಭಾರತ-ಭಾಗವಾಂಧಿ ಪರಾಂಜನು ಪ್ರೀತಿಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ವೇದ ಧರ್ಮಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಲಲಿತ ನುಡಿಗಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಂಡವು. ವೈದಿಕ ಧರ್ಮ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ಖಂಡಿಸಿ ಸಾಸ್ತಿಕವಾದ ಹರಡಲಿಕ್ಕಾದ ಜೈನ-ಬೌದ್ಧ ಮತಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತ ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ವ್ಯಾಕೃತ-ಪಾಠಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡವು. ಆದುದರಿಂದ ಇವು ಜಾಗೃತೆಯಾಗಿ ಪೆರಡಿ ರಾಜಾಶ್ರಯ ಪಡೆದವು. ರಾಮಾಯಣ-ಭಾರತ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದವು (ಪ್ರಪಂಚ ಕವಿಯ ಭಾರತ) ಜೈನ ಬೌದ್ಧ ಮತಗಳು ಭಾರತದ ವಿವಿಧ ವ್ಯಾಂಕೀಯ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ವಿಶೇಷ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚಿಸಿದವು. (ಕ್ರಿ.ಶ ೭-೮ರ ಶತಕಗಳಲ್ಲಿ ಜೈನರು-ವಿಜಯಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು). ಉತ್ತರ-ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅವೇಕೆ ಕಡೆ ವಾಮಜಾರ ಜನರಲ್ಲಿ ದಂಷ್ಟಪ್ರದ್ಯುಕ್ತಿ ಬೆಳೆಸುವಲ್ಲಿ ಘೋಷಣೆ ಆದವು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಸುರಿದ್ದು ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಇಸ್ಲಾಂ ಮತ ಪ್ರಸಾರ, ಬಲಪೂರದ ಮಹಾಂತರ. ಉತ್ತರ ಭಾರತದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದೇ ರಾಮಾಯಣಾದಿ ವೈದಿಕ ಗ್ರಂಥ, ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಸರಿಯಲು ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರಣ. ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಜೈನ-ಜೈನ-ವೈಷ್ಣವ ಈ ಮೂರು ಪಂಥಗಳು ತಂತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಲು ಶ್ರಮಿಸಿದವು. ಇವುಗಳ ಉದ್ದೇಶ ಸಮಾಜ ಹಿತವೇ ಆದರೂ ವೈಷ್ಣವ-ಜೈನ ಧರ್ಮದ ಹಾಗೆ ಜೈನ ಧರ್ಮ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮ ಅಲ್ಲ. ಅತ್ತ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಸಂತರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ಹರಡಿತು. ರಾಮಾನುಜರು ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲಸಿದರು. ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತದ ಪ್ರಮುಖ ಗ್ರಂಥಗಳು ತಮಿಳು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅವರ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರ ಹೆಚ್ಚು ಆಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದಾಯಿತು. ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ಪದಾರ್ಪಣ ಮಾಡಿದ ಜೈನ ಧರ್ಮ ನೆಲೆ ತಪ್ಪಿ, ಅವನತಿ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದಿತ್ತು. ೧೨ನೇ ಶತಕದಿಂದ ಶೈವ ಮತವು ಬಸವೇಶ್ವರರೊಡನೆಂದ ಹೊಸ ರೂಪ ತಳೆದು ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮವೆದ್ದುನಿಂತಿತು. ಇದು ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ವರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಶ್ರಮಿಸಿದ್ದು ಮಾತ್ರ ನಿಜ.

ವೀಶಶೈವ ಮತದ ತಿವಪೂಜಾ ತತ್ತ್ವ, ಕಾಯಕ ತತ್ತ್ವ ಜನತೆಗೆ ಪ್ರಚಾರಗಳೆಲ್ಲ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯಬೇಕಾಯಿತು. ಆದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮ ವೇದಾಂಗವು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ವನ್ನೂ, ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ ಅಲಕ್ಷ್ಯವಿದ್ದು ಇದರ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ವಿಸ್ತರ ಆಗಿಲ್ಲ. ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಹೆಚ್ಚಾದ ವಾಮಾಚಾರ, ಕಾಪಾಲಿಕ ಧರ್ಮ, ಕ್ಷೇಂದ್ರ ಮತಗಳಿಂದ ನೈತಿಕ ಮಟ್ಟ ಇಳಿಯಿತು ಆಯಿತಷ್ಟೆ. ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ, ದ್ವೈತತತ್ತ್ವ ಈ ಕೊರತೆ ನೀಗಲು ಶ್ರಮಿಸಿತು. ಹರಿಪಾರಮ್ಯದ ಚಿಂತೆ, ಆರೈತ ಮೀಡನ, ವಿವಿಧ ಮತ ಮೀಡನ, ಹರಿಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಮತೆಯ ಸುಧಾರ ವ್ರತಪಾದನ, ವೇದಾಂಗವು ಸ್ಥಾಪನೆ, ವೈಷ್ಣವ ಸುತರಂ ಕೈಗೊಂಡ ಕಾರ್ಯಗಳು ಇವೆ ಒಂದೊಂದೂ ಪಂಪತತ್ವದ, ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರಮ ಸಾಧ್ಯ ಕಾರ್ಯಗಳು. ಜನತೆಯನ್ನು ವಿಮ್ಲಿ ವಕ್ರಿಯ ಸಾತ್ವಿಕತೆಯಿಂದ ತಿರುಗಿಸುವುದು, ಮನಃಪರಿವರ್ತನೆ ಮಾಡುವುದೇನೂ ಸುಲಭದ ಕಾಯಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕರ್ಣಾಟಕದ ವಿಮ್ಲಿ ಭಕ್ತರು, ಹರಿದಾಸ ಸಂತ ಮಹಾನುಭಾವರು ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರು, ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು.

ಹರಿದಾಸರು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಲು, ಹರಿಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಮತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಭಾಷೆ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಅರ್ಥ ಆಗುವ ತಿಳಿಗನ್ನಡ. ಶೈಲಿಯ ಸರಳ, ಸಹಜವಾದ ಉದಮ ರೂಪಕ. ಇದರ ಜತೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅನಂದವೀಯುತ್ತ ಧರ್ಮ ತಿಳಿಯುವ ಸುಗೀತದ ಮಾಧ್ಯಮ. ಕೃತಿ ಗಳನ್ನು ಮಧುರವಾಗಿ ಹಾಡಿದ್ದು ಮುಂಬೆಳಗಲ್ಲಿ, ಆಗ ಒಳ್ಳೆಯ ಆಲೋಚನೆ ತಂದರೆ, ಸಂತೆ ಹರಿಭಗವೆ ಸಂತೀಕರಣ ಸಹ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿತವೆನಿಸುವಂತಾಯಿತು. ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ವ್ಯಾಪಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಆಗಲು ಇದೂ ಒಂದು ಕಾರಣ. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ತಪಸ್ಸು-ಜ್ಞಾನಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಂಡು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಹರಿಪಾರಮ್ಯ ಮಹಾಪ್ರಮೋದಗಳೆ, ಮೊದಲಿನಿಂದ ಜನತೆ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ನೀತಿ, ಸದಾ ಚಾರಗಳನ್ನು ಹರಿದಾಸರು ತಮ್ಮದಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುವ "ಧರ್ಮ ಗುರು" ಕಾಯಕ ಕೈಗೊಂಡರು. ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮುಂದುವರಿ ದಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ಮಧ್ವಮತ ನಿಷ್ಠೆ, ಶಾಸ್ತ್ರದೊಲವು-ಸಂಪ್ರದಾಯ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಹರಿ ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನತಃ ಇರುವುದೇ ಭಗವಂತನ ದಶಾವತಾರ, ಇತ್ಯಾದಿ ಭಕ್ತಿಯ ಪಾಠಶಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ರಚಿಸಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಭಾರತ ಗ್ರಂಥ, ಹೇಗೆ ಪಂಚಮ ವೇದ ವಂದಂಗೀಕೃತವಾಗಿದೆಯೋ, ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಹಾಗೂ ಅವರ ಶಿಷ್ಯರೇತರ ತತ್ತ್ವಗ್ರಂಥಗಳು ಇರುವಂತೆ ಕನ್ನಡ ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ, ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೂಪವೆ ಆಗಿದೆ ; ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾದ ಹಾಗೂ ಕೇಂದ್ರ ಬಿಂದು ಆದ ಹರಿಭಕ್ತಿಯ ದಾಸರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ.

ಪರಿವಾಸರು ನೈಷ್ಠವ ಧರ್ಮ ಕಂಡರಿಸಿರುವ ಪರಿ

ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ "ರೀಲಿಜನ್" (Religion) ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ "ವಂತ" ಎಂಬುದಲ್ಲದೆ "ಧರ್ಮ" ಎಂಬುದನ್ನೂ ಪದ್ಧಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ, ಧರ್ಮ Religion ಶಬ್ದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದು. ಧರ್ಮದ ವಿಷಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಅದರ ಅಂಶಗಳಾದ ನಂಬಿಕೆ, ಆಸಂಭವ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಭಕ್ತಿ, ಇವೆಲ್ಲ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ನಂಬಿಕೆ (faith)ಯೆಂಬುದು ಬಲ, ಒಂದು ಸಮ್ಯಕ್ ಆಧಾರ. ನಮಗೆ-ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿಗೆ ನಿಲುವು ವಸ್ತು ಪದಾರ್ಥ ಹೊರತಾಗಿ-ಬೇರೆ ವಿಷಯ ಜಗತ್ತೊಂದಿದೆ ಎಂಬ ಅಲೋಚನೆಗೆ ನಿಶ್ಚಯ ಖ್ಯಾನವೆ ನಂಬಿಕೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಹಾಗೂ ಈ ಚರಾಚರ ವಸ್ತುಗಳ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟದ್ದು ಕಾಣದ, ಅಲೌಕಿಕತೆಗೆ ನಿಲುವುಬಹುದಾದ ಒಂದು ಶಕ್ತಿಯೊಂದರ ಇರುವು, ಅದರ ಕೈವಾಡ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ದೇವರನ್ನು ಬಹುದು. ಇದ್ದಿಯದು ಭಗವಂತ, ಭಗವಂತನ ಸ್ಥಿರವೆಂದು ಪುರಂದರದಾಸರು ತಮ್ಮ ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ : "ಲೋಕಲೋಚ್ಚಿ, ಎಲ್ಲ ಲೋಕಲೋಚ್ಚಿ | ಅವ ಕುದುರೆ ಒಲೆ ಲೋಲೋಚ್ಚಿ | ಬಹು ಗೇನೆ ಭಂಡಾರವು ಲೋಲೋಚ್ಚಿ | ಮಾನಿನಿಯರ ಸಂಗ ಲೋಲೋಚ್ಚಿ, ದೊಡ್ಡ ಕ್ಷೋಣಿಕನೊಬ್ಬರು ಲೋಲೋಚ್ಚಿ" ಇಲ್ಲಿ ಧನುಷ್ಯ ಈ ವ್ಯಾವೇಶಕ್ಕೆ ದೂರಾಗುವ, ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆ ತಂದೊಕ್ಕೊಂಬ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ದಾಸರು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನೆ ಸರ್ವಶಕ್ತಿ, ಜೀವಜೀತಪರಸ್ಥಿ ಅವನಿಗೆ ಅಧೀನರು, ಅವನ ಸ್ವತಂತ್ರ-ಜೀವರು ವರತಂತ್ರರು. ಸರ್ವಜ್ಞ, ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯೆಂದನಿಸಿಕೊಂಬ ಭಗವಂತನ ದಯದಿಂದ ಜೀವ ಈ ಇಹಲೋಕದ ಕ್ಷಣಿಕ ಬದುಕನ್ನು ಮೀರಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಪಥದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆದು ಶಾಶ್ವತ ಸುಖ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಕಟ್ಟುವಾಡಿದೆ. ಮನುಷ್ಯ ಸತ್‌ಚಾರಿತ್ರ್ಯವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದ್ದು, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನಮ್ರತೆ, ಹಂಬಲ, ಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿಸಬೇಕು, ಸ್ತುತಿಸಬೇಕು. ಈ ಸಾಧನೆಗೆ ಖ್ಯಾನವೊಂದೆ ಸಾಲದು, ಭಕ್ತಿ-ಅಸಂಭವ ಅಗತ್ಯ. ನಂಬಿಕೆ-ಶ್ರದ್ಧೆ-ಜೀವನಿಗೆ ಸತ್ಯದ ಬೆಳಕನ್ನು ತೋರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ಅಂದರೆ ಬುದ್ಧಿ ಚೆತೆ-ಭಾವನೆ ಭಕ್ತಿ ಸಹ ಬೇಕು. ಇವೆಲ್ಲ ಸೇರಿದ್ದೆ "ಧರ್ಮ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಬೋಧಗೊಳ್ಳುವ ವಿಚಾರಗಳು. ಬುದ್ಧಿ ಅಲ್ಲದೆ, ಭಾವನೆ, ಮೃತ್ಯು, ಭಕ್ತಿ, ಅನಂದ, ಎಲ್ಲವೂ ಅಗತ್ಯ. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರೊಂದಿಗೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ : "ಫಲವಿದು ಬಾಳುದರೆ ಸಿದ್ಧಿಯೆನಿಸ ಗುಣಗಳ ತಿಳಿದು ಭಜಿಸುವುದ" "ಶ್ರವ್ಯವಾಣಿಭೇದ ಖ್ಯಾನಂ", "ಈಶ್ವರಸ್ಥವರ್ ಭೂತಾಣಾಂ ಹೃದ್ಯೇಶೋರ್ಬಂಶ ತಿಷ್ಠತಿ" ಇತ್ಯಾದಿ ಗೀತಾ ವಾಕ್ಯ ಧರ್ಮದೇ ಕೈತೋರುತ್ತವೆನ್ನಬಹುದು. ನಂಬುಗೆ, ವಿಶ್ವಾಸ, ಮಾತೃ, ಇಡೀ ವಿಶ್ವದ ವಂತ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಬಹುವಂಖ್ಯ ಪಾಶ್ಚವಹಿಸುತ್ತದೆನ್ನಬೇಕು. ಇನ್ನು Religion ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ "Leg" ಎಂಬ ಧಾತು ಮೂಲವೆಂದು ರೋಮನ್ ಪಂಡಿತರಾದ ಸಿರೋ ಎಂಬಾತ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಹಿಸುತ್ತಾನೆ.¹¹ Religion

ಇದರ ಅರ್ಥ, "ಸಂಗ್ರಹಿಸು", "ವರಿಗಣಿಸು-ಗಣಿಸುವುದು", "ದೈವಿಕ ಸಂಪರ್ಕದ ಲಕ್ಷಣವೆಂದೆ ಅಕ್ಷಿಸು" ಎಂದೂ ಸಿಸಿರೋ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತೆ ಧರ್ಮ, ಮಾನವರಿಗೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ-ದೇವರಿಗೂ ಇರುವ ದೈವಿಕ ನಂಬಿಕೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಸರ್ವವಿಲಿಯಂ ಜೇಮ್ಸ್ ಎಂಬವರ ತನ್ನ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುವಂತೆ, "ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, ಅವರ ವಿಶಾಸದಲ್ಲಿನ ಅನುಭವಗಳು, ಭಾವನೆ, ಕ್ರಿಯೆ-ವಿಲ್ಲ ಅಗುತ್ತದೆ."¹⁸ ದೇವತಾ ಸಂಬಂಧವೆ ಧರ್ಮವೆಂಬುದು ಜೇಮ್ಸ್ ಅವರ ಅಭಿಮತ. ಭಾರತೀಯ ತತ್ವವೇತ್ತರು, ದಾರ್ಶನಿಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಈ ದಿನೆಯಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ :
ವೈಶೇಷಿಕರು :

ಯತೋಕ್ತಭ್ಯುದಯ ನಿಶ್ಚಯಸಃ ದ್ವಿಃ ಸಧರ್ಮಃ
(ಯಾವುದರಿಂದ ಅಭ್ಯುದಯ, ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಒದ್ದಿ ಸುವುದೋ ಅದೇ ಧರ್ಮ)

ಜೈಮಿನಿ :

ಚೋದನ ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಧರ್ಮಃ
(ಕಾರ್ಯ ಪ್ರಚೋದಕ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳದ್ದು ಧರ್ಮ)

ವೈದಿಕ ಒದ್ದಾಂತ :

ವೇದ ಪ್ರಣೀತೋ ಧರ್ಮಃ
(ವೇದೋಕ್ತವಾದದ್ದೇ ಧರ್ಮ)

ಮತ್ಸ್ಯ ಪುರಾಣದ ಪ್ರಕಾರ :

ಧರ್ಮೇವ ಧಾರಣೋ ಧಾತುಃ ಮಹತ್ವೇಚ್ಛೈ ದುಂಚ್ಛತೇ |
ಆಧಾರಣೋ ಮಹತ್ವೇ ವಾ ಧರ್ಮಸ್ತು ತು ನಿಮಾಚ್ಛತೇ |

ಯಾವುದು ಧಾರಣ ಮಾಡಬಲ್ಲದೋ, ಧರಿಸಬಲ್ಲದೋ ಅದನ್ನು ಧರ್ಮವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಧಾರತೆಯಲ್ಲಿಯೂ :

"ಧಾರಣಾದ್ಧರ್ಮ ಇತ್ಯಾಹುಃ | ಧರ್ಮೋ ಧಾರಯತಿ ಪ್ರಜಾ |" ಎಂದರೆ, ಧರಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮ, ಧರ್ಮ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡುತ್ತದೆಂಬುವ ಅರ್ಥವೇ ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ. Religion ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಕ್ಕಿರುವ ಅರ್ಥವೆ ವಿಸ್ತಾರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಕಾರರ ಪ್ರಕಾರ ಧರ್ಮ, ಕಾಣದ ಅದೃಷ್ಟ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿ ಒದ್ದಂಬು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಹಾಗೂ ಧರ್ಮವೆಂಬ ದೇವರೆಂದೇ ಅರ್ಥವೀಯೆಂ ತ್ತಾರೆ. (ಧಾರಣಾದ್ಧರ್ಮೋ ಹರಿಃ) ಅಂದರೆ ಧರ್ಮವೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಕ, ವಿಶಾಲ ಅರ್ಥವುಂಟೆಂಬುದನ್ನು ಮನಗಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ನಶ್ವರವಾದ ಸಂಸಾರ ಬಂಧನದಿಂದ, ಇಹದ ಈತಿ ಬಾಧೆ-ನೋವುಗಳಿಂದ ಮನವ್ಯಥೆಗೆ ವೇದೋಕ್ತ ಜ್ಞಾನ ತಿಳಿದಿನ ಹಾದಿ, ಅರಿವಿನ ಬೆಳಕು ತೋರುವುದಾದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವೇದೋಕ್ತ ವಾದದ್ದು, 'ಪ್ರಪಂಚ ಧರಿಸುವಂಥದು, ಧರ್ಮ ತನ್ನ ರಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅದಂ ರಕ್ಷಿಸಿದಾತನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸರಿಯೆಂದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಯಂತ ಒದ್ದಂಕು

ವೈಯಕ್ತಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮುದಾಯಿಕ ಆದ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆತೆಂಬುದೇ ಹಿಂದಿನ ಚಿಂತನ ವಿಲರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ತರ್ಕಗಣಿತ, ಶಾಸ್ತ್ರದಾಮೋದನೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಒಲಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಅನನ್ಯ ಶರಣರಾಗಿ, ದಾಸರಾಗಿ ಭಜಿಸಿ. ನಡೆದ ಕುಣಿದರೆ, ಆ ಭಕ್ತಿಗೆ ಅವನು ಭಕ್ತಪರಾಧೀನನಾಗಿ ಬಂದಾನು "ನಾಯಮೂತ್ಯಾ ಪ್ರವಚನೇನ ಲಭ್ಯಃ | ಸಮೋಧಯಾ ನ ಬಹುನಾಶ್ರುತೇನ" ಅದರಿಂದ ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲ ಧರ್ಮ. ಅಂಥ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ, ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಹರಿದಾಸರು ಅಪ್ರಯುಕ್ತ, ಬೋಧಿಸಿ, ಅನುಸರಿಸಿ ರಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಸರಿಯಾದ ಹರಿದಾಸನಿಗೆ ಅವನ ಧರ್ಮಾರಂಭ-ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಉಪ ಕರಿಸುವ ಬದುಕಿನಿಂದ ಬರುವ ಪರಮ ಫಲವೆಂಥದು ?

ತುಂಬು ಮಿಡಿದವ ಭವಾವೈಯ ದಾಟಿದವ |
ತಾಳವ ತಟ್ಟಿದವ ಸುರರೊಳು ಸೇರಿದವ |
ಗೆತ್ತೆಯ ತಟ್ಟಿದವ ವಿಳರದ ಮೆಟ್ಟಿದವ |
ಗಾಣುವ ಮಾಡಿದವ ಹರಿಮೂರ್ತಿಯ ನೋಡಿದವ |
ಪುರುಷರವಿರಲನ ನೋಡಿದವ ವೈಕುಂಠಕೋಡಿದವ ||

ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ-ಅದರ ಸಾರ, ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಮತ ತತ್ವದ ಅಂಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಹರಿದಾಸ ಕೂಟದ ಸಂಘಟಕರಾದ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಯರಂ (ರಾಜಸಭೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದು ಎಂಬುದು ಇತಿಹಾಸದ ಮಾತು) ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು 'ನವರತ್ನ ಮಾಲಿಕಾ' ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಶ್ರೀಪಾದ ರಾಜರ ಶಿಷ್ಯರು; ತಮ್ಮ ಅದ್ಭುತ ತರ್ಕ ಪರಿಣತಿಯಿಂದ ಹ್ಯಾಯಾಮೃತ, ತರ್ಕ ತಾಂಡವ, ಚಂದ್ರಿಕಾ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ (ಇವರು ಪ್ರಖ್ಯಾತನ ಅವತಾರ ಅಂತರೆಂದೂ, ಅನಂತರ ಪುನಃ ೧೭ನೇ ಶ.ದಲ್ಲಿ ಇವರೇ ಮತ್ತೆ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದರೆಂದೂ ಹರಿದಾಸರ ಅಭಿಮತವಿದೆ) ಮಾಧ್ವ ವಾಚ್ಪಯ ತಪಸ್ವಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಞತ ಸ್ಥಾನ ವಹಿಸಿದರು. ಮಧ್ವಮತ ನಿಷ್ಠೆ, ಹರಿಪಾರಮ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಸರ್ವಾದರಣೀಯವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಶ್ಲೋಕದ ಪಾಠವಿಂತಿದೆ :

ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಮತೇ ಪರಿಃ | ಪರತರು | ಸತ್ಯಂ ಚಾಕ್ಷತ್ವಮೋ
ಭಿನ್ನಾ ಜೀವಾಂತಾಃ ಪರೀರುಹಿಣಾಃ ನಿಜೋಚ್ಚ ಭಾವಯಂತಾಃ
ಮುಕ್ತಿಸ್ತೇಜಮುಪಾಸುಫೂಟಿತಮಲಾ ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ತತ್ಪಾದನಂ
ತ್ಯಗ್ನಾದಿಕ್ರಿತಯಂ ಪ್ರಮಾಣಮುಪಲಾಪ್ಯಾನ್ಯುಕ್ತ ವೇದ್ಯೋ ಪರಿಃ |

ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರಕಾರ ಮಧ್ಯಮಂತಾರ ಒಂಭತ್ತು ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ಪರಾರೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮಃ | ಜಗತ್ಪ್ರ ಸತ್ಯಃ | ಭೇದ ನಿವಾರದಂತ್ಯಃ | ಜೀವರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆ | ಎಲ್ಲ ಜೀವರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಶ್ವತರು (ಅನುಬಂಧಃ |) ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಹಾರತಮ್ಯವುಂಟು(ನೀಚೋಚ್ಚ ಭಾವವಂಗತಾಃ);ಮೇಶ್ವರಿ ಎಂದರೆ ಸೈವ ಸಮಾನಭಾವ-ಸ್ವರೂಪ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಇಂಥ ಅನುಭವವೇ ಮೋಕ್ಷ-ಮುಕ್ತಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯೇ ಸಾಧನ (ಅಮಲಾ ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ತತ್ಸಾಧನಮ್) (ಶ್ರೀಯಂ ಪ್ರವಚನಮ್) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಶಬ್ದ-ಇವೇ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ದೇವಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರವೆ ತಿಳಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯ (ಅವ್ಯಾಯಿಕ ಬೇದೋ ಹರಿಃ) | ಈ ನಿಷ್ಪನ್ನದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯವರು ಹರಿದಾಸ್ಯ ಭಾವ, ಮಧ್ಯಮಂತಶಿಷ್ಟ, ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತತ್ವ, ಹರಿಭಕ್ತಿ-ಇವುಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡರು ಅವಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಹರಿದಾಸ ತನು, ಹರಿದಾಸ್ಯ ಭಾವ, ವೈಶ್ವನ ಧರ್ಮದ ಒಂದು ವಿಚಾರಾರ್ಥ ಅಂಶ. ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಆದ್ಯವ್ಯವರ್ತಕರಾದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು, "ತವ್ಯ ಮೂಡಿರಬೆ, ಶ್ರಮಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸೆ"ಎಂದು ಕೇಳುವುದರ ಜೊತೆ ದಾಸ್ಯಭಾವ, ಸಂಸಾರ-ಇಹದ ಭಂಗರಹಿತ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತಾರೆ; ತಾನು ಸಂಸಾರಿಗಳಲ್ಲವಾದರೂ ಲೌಕಿಕ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಲಲುವವರನ್ನು ಕಂಡು ಆದರ ಪ್ರತಿಪದಿಯಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಂತಿದೆ. "ಹರಿ ನಿನ್ನ ಸಾಮಾನ್ಯತೆಯ ಮಲ್ಲದ ಮತ್ತೊಂಟೆ....." ಎನ್ನುತ್ತ, "ನೀಕರಣೆಯೇಂದೂ ನಿನ್ನನಾ ಮರೆತೊಕ್ಕಿ | ನೀಕರಿಸದೆ ನಿನ್ನ ಶ್ರೀಕಾಂತ ಕಾಯಯ್ಯ", "ಬೆಂದ ಸಂಸಾರದಿ ಬಂದನೊಂದೂ ಬಳಲಿದನಯ್ಯ ನಂದನಂದನಕಾಯೊ ರಂಗವಿರಲ" ಎನ್ನುವ ಕಳಕಳಿಯೊಂದಿಗೆ, ದಾಂಭಿಕ ತಳದಿಂದ ಮಳವಿರದ ಧ್ಯಾನ ಲವಲೇತದಿಂದ ಬೂಟಾಟಿಕೆಯಿಂದ ಏನೂ ಫಲ ಬಾರದೆಂದೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆಚಾರ್ವಿವೇಕದಿಂದಾಗಿ ಮಂತ್ರಿ ಕರಣಕಿದ್ದೀಯೊ ನನ್ನನ್ನು ನಿನ್ನ ದಾಸನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆ ? 'ಹರಿದಾಸರ ಸಂಗವೆಂದು ದೊರಕಿತು' ಎಂದು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾರೆ. "ನಾಕೇನು ನಿನ್ನ ಭೋಗಭಾಗ್ಯ ಬೇಡಿ ಬಂದಿರವೆನೋನೊ ನಿನ್ನ ದಾಸರ ದಾಸ್ಯ ಸಾಕು. ನಿನ್ನ ಕಥಾಮೃತ ಕೊಡು, ನಿನ್ನ ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆ ನೀಡು" "ಕಡೆಗೆ ನಾಗತಂದೆನ ರಂಗವಿಠಲ ನಾನಿನ್ನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯುವ ಭಾಗ್ಯ ಸಾಕು....." "ಇಬ್ಬಾಂಗೆ ಇರವೆನೊ ಹರಿಯೆ.....ನಿನ್ನಯ ಭಕ್ತರ ಸಂಗವಿರಲಿ ದುಷ್ಕರಂಗ ಬಾಡ....." "ಸರಕು ಒಪ್ಪಿಸಿದ ಮ್ಯಾಲಿ ಸುಂಕವುಂಟೆ ದೇವಾ" ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಹಂಬಲವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ. 'ಧ್ಯಾನವು ಕೈತಯೊಗದಿ' ಎಂದು ಕರಿಯೊಗದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆ-ಗಾನದಲಿ ಕೇತವಯೆಂದು ಹಾಡಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವ, ಕರೆ ನೀಡುವ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು, ಹರಿಯನ್ನು ಬೇಡುವುದೊಂದು "ಸರ್ವಾಯವೆವೊ ಹರಿ ಸೇವಯ್ದಿರಲಿ, ಎಂಬುದು ಆದರು ಚೆನ್ನಾಗಬಲ್ಲರು", "ನಿನ್ನಧಾನೆ ಶರೀರಕರಣಾ ಜೀವ್ಯಗಳೆಲ್ಲ" ರಂಗವಿರಲನೆದೆ ಎಲ್ಲ ಸುಕೃತ ದಂಷ್ಟತ ಫಲವಾಧಿನವೆಂಬುದನ್ನು

“ಪಾಲೊಳಗೆದ್ದು ನೀರೊಳಗೆದ್ದು” ಎಂದು ಕೋರುತ್ತ ಹರಿಮತವೇ ಸಮ್ಮತವಯ್ಯ ಎಂದು ಉದ್ಘೋಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹರಿಸವೋತ್ತಮತೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವನ ಒಲುವು ಯಾಗಿ ಸಾರುವಲ್ಲಿಯಂತೂ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರದು ವೀರಾವೇಶ. “ಉರಿಯೊಳಗೆ ಬಿದ್ದು ತರೀರವನ್ನ ಕಳೆಯಲೊ, ಪರುವತವನೀರುಂಥಲೊ ಕೃಷ್ಣಾ” ಎನ್ನುತ ಅವರು ‘ಹರಿ ಪರದೈವದೊಂದಿರು ಭಜಿಸದೆ’ ಇರುವವನಲ್ಲ ತಾನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹರಿಸವೋತ್ತಮತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಲ್ಲಿ ‘ಹರಿಹರ ವಿರಿಂಚರೊಳು ಪರದೈವವರಾರು’ ಪರಮ ಮಂನಿಗಳ ವಿವಾದ ವಡಾಡಲು ಭೃಗುಯ್ಯನೊಬ್ಬ ಪರೀಕ್ಷೆ ವಡಾಡಲು ಕಳುಹಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಒಂದು ಕಥನ ಕವನದಂತೆ ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೂ ಮಂಗಳಾತ್ಮಕ ವಿಶ್ವ ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾರಣನಾದ ರಂಗವಿರಲರೆಯನ ನೆಲೆನೊಬ್ಬರನ್ನುತ್ತಾರೆ. ‘ಎಂದೆದು ಸಿರಿ ಆರಸನೆಂದಂ ಶ್ರುತಿ ಸಾರುತಿದ’ಯೆಂದದ್ದರಿನುವ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು, “ಹರಿಯಾತ್ಮ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ಹರಿಮೂರ್ತಿ ನೋಡಲಿಲ್ಲ ಹರಿದಾಸ ಸಂಗವಿಲ್ಲ ಕೃಷ್ಣ ಹರಿಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ಸುರ ನದಿಯ ದಿನಯಲಿಲ್ಲ.....” ಎನ್ನುತ್ತ ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಾದ “ತೀರ್ಥಪಾದರ (ಅನಂದತೀರ್ಥರ)ಭಟಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥನಾಗಿದವನ ಬನ್ನ ವೃಥಾ” “ಮಾಯ ಮತವೊಳ್ಳಿತ್ತಲ್ಲ ನೀರೆಗೆ”ಎಂದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳನ್ನೂ ಖಂಡಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ತಾರತಮ್ಯ ಭೇದ ವುಂಟೆಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಾಯಮತವೊಳ್ಳಿತ್ತಲ್ಲ ನೀರೆಗೆ

ವಾಯು ಚಕ್ರವೈ ಬಾರದೆ ಬಿಡದಲ್ಲ

ಜಗತಿ ಕಾರಣದೊಡ ತಾನಿರಲು

ಜೊಗಳಿಕೊಂಡೆ ಭೇದವಿಲ್ಲೆಂದು

ಶೇವನು ಯಮ ಜೆನ್ನು ಜರ್ಮ ಇದು

ನಗೆಯಿಲ್ಲ ಕೇಳೋ ತಿಳಿಯೊ ಮುಚ್ಚುಮಾ

ಅಕ್ಕ ತಂಗಿಯಿರಲು ನೀನು

ರೊಕ್ಕವಿಕ್ಕಿ ಮದುವ ಆಗುದ್ಯಾಕೊ

ಜಿಕ್ಕನೆಗೆ ತಾಯ ಮೊದಲು ನಿನ್ನ

ಲಕ್ಕವರಿ ಮೊದಲು ಒಂದೆಮ್ಮನೊ.....

ತುಕರ ಮಹನೀಜ ಹೊಂದಿ

ಮಹದಲ್ಲಿ ಬೀಳಬೀಳಲೊ

ಸುಳಿಟಗೊಳಗಾದಿಯಿಲ್ಲ ನಿನ್ನ

ದಿಣ್ಣವಮುರಿಯುವ ಯಡುವವರಲ್ಲಿ :

ಇನ್ನಾದರೂ ಭೇದಮತಮನು ನೀಡು
ಬಿನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯೋ ರಂಗದಿಲವನು
ತನ್ನ ದಾಸ್ಯವನು ಕೊಟ್ಟು
ಉಪ್ಪಂತ ಪದವೀವನು ನೀಗಿ ||

ಇಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯಾರ ತತ್ವವಾದ ಸಮರ್ಥನೆ, ಹರಿಪಾರಮ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಶಂಕರರ ಅದ್ವೈತ ಖಂಡನೆಯೂ ಬಂದಿವೆ.

ಅನಂದತೀರ್ಥರ ಮತವೊಂದಿ ಭಜಿಸದವನ ಜನ್ಮ ವ್ಯರ್ಥವೆನ್ನುವ ಸ್ತ್ರೀಪಾದ ರಾಜರಂ ಹರಿಹರರ (ವಿಶ್ವಾದಿತಿ)ದಂದೂ "ಭಾಗವತರ ವ್ಯಾಳದಿಂದ ಜ್ಞಾನರಣಿ ವಜ್ರದ ವನ ಜನ್ಮ" ವ್ಯರ್ಥವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಡಂಫತನದ ವೈಷ್ಣವವನ್ನು ಟೀಕಿಸುವುದಂತೂ ಸರಳ, ಅವ್ವೇ ನೇರ !

ಸುಖಕ್ಕಿ ಜೈಷ್ಣವ ನೆಂಬರಿ ಹೆರ ಬೊಮ್ಮ ಸುಖ್ಯನವಯದ ಮನುಜದ ||೨||

ಮುಖವ ತೊಳೆದು ನಾಮವನ್ನಿಟ್ಟದ್ದದೆ
ಸುಖತೀರ್ಥ ತಾಸ್ಯವನೊಲಿದನೆ || (ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ತತ್ವವಾದ)

ಸುಖಕೆ ಶೃಂಗಾರಕೆ ಮಾಲೆ ಹಾಕಿದೆಲ್ಲದೆ
ಭಕುತಿರನಲ್ಲದೆ ಮಂಳುಗಿದನೇನಯ್ಯ.....
.....

ಕರೋತ್ತಮಂಗಧಕ ಗಂಧರ್ವಂಗಧಕ
ಸುರೋದ್ಭಂಗಧಕ ಪರಗಧಕ
ವಿರಿಂಚಗಧಕ ಸಿದ್ಧಿಗಧಕ
ಹರಿಸಮೋತ್ಸವನೆಂದು ತಿಳಿದೆನೇನಯ್ಯ.....
ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವೆಂದು ಮಂಟ್ರವಿದವ ತಿಳಿದು
ದಿಂಗೆರಾಗದ್ದೊಪರಿಗಲಿಸು ವಚನ
ಭಗವಂತನರೀಲೆ ಶ್ರವಣ ಕರ್ಣಿಗಲಿದ
ವಿಗಮುಗೋಪರನೆಂದು ತಿಳಿದೆನೇನಯ್ಯ.....

ಇಲ್ಲಿ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ತತ್ವ, ಹರಿಪಾರಮ್ಯ ಸಹ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದೆ. ಸ್ತ್ರೀಪರಿಯ ದಶಾವತಾರ, ವಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಸಂಗ, ಹಾಗೂ ಮೋಹಿನಿ ರೂಪಕ್ಕೆ ಮರುಳಾದ ಹೆರ ಮರಳೊಗೊಂಡ ಪ್ರಸಂಗ ಉದಾಹರಿಸುತ್ತ ಹರಿಪಾರಮ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದುದರ ರೀತಿ, ಮಂತಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ತಕ್ಕುದಾದದ್ದು "ಕೀರ್ತಿ" ಜನರಲ್ಲಿ ಹರಿಯಾಗುಣ, ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಿರೊಂದು

ಜನತೆಗೆ ಸಂದೇಶ ನೀಡುತ್ತ ವಾರ್ತಿಕಿ, ಅಪಲ್ಟೆ, ಶಬರಿ, ರಾವಣ ವಧೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನಿರ್ದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಕಳೆಕಳೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೆಂದು :

ಅನ್ನಂತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪೂಜದಲ್ಲಿ
ಎಷ್ಟುಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾಗಿಸೋ
ಎನ್ನುವನವನು ಇಷ್ಟೆ ಚರಣದೊಳೊಮ್ಮೆ
ಇಟ್ಟುಸರಜೊ ರಣ ವಿರಲ...

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಪ್ರಿಯ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದು, ಹರಿದಾಸಕೂಟ-ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಗಳ ಸಂಘಟನೆ, ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣರಾದವರು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರು. ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕೊಡುಗೆ ಮಧ್ಯ ವಾಙ್ಮಯಕ್ಕೇ ಅಭೂತಪೂರ್ವವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೆ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೊರಮಂಡು ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಹರಿಭಕ್ತಿ-ಗುರುಭಕ್ತಿ ಭಾವಗೀತಾತ್ಮಕವಾದದ್ದು ಹಾಗೂ ಅಷ್ಟೇ ದೃಢತೆಯುಳ್ಳದ್ದು. "ನ ಮಾಧವ ಸಮೋಮತಃ" ಎಂಬ ನಿಷ್ಠೆ ಅವರದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಕಂಡರಿಸಿರುವ ರೀತಿ ಶೇಷದ ನಂತರವೆ ಸಾಫ್ತ ಪುರಂದರ ದಾಸಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಹರಿಭಕ್ತಿಯಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ಗುರುಭಕ್ತಿಗೂ ನೀಡಿದವರು ವ್ಯಾಸರಾಯರು. ಇವರ ಹೆಚ್ಚು ಗುರುತೇ ಮುಂದಣಿ ಹರಿದಾಸ ಪೀಠಗಳೆಂಬವರಿಗೂ ಜಾಡಾಯಿತು, ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಶಿಷ್ಯ ಶ್ರೀಷ್ಠರಾದ ಪುರಂದರದಾಸರನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವುದೂ ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಗೆ ತುಂಬ ಪ್ರಿಯ.

ದ್ವೈತ ವಾಙ್ಮಯದಲ್ಲಿ "ಟೀಕಾಟಾರ್ಕ"ರೆಂದೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಜಯತೀರ್ಥರನ್ನು ಕುರಿತು

ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂಬೋ ಶೃಂಗಗಳಿಂದ ಸು
ಧಾರಿಂಗಳೆಂಬೊ ಸ್ತನದೊಡೊಪ್ಪಿತ ತತ್ತ್ವ
ಬೋಧನೆಯುಂಟು ದುಗ್ಧತಿಷ್ಠ ವತ್ಸುಗಳಿಗೆ

ಅದರಂತೆ ಕೊಟ್ಟ ಸುರಧೇನು ...ಎಂದು ಶಂಕರನಾಯ ಅದೆ ನುಡಿ ನುಡಿಯೊ ತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಅನಂದತೀರ್ಥರ ಸ್ಮರಣೆ ಅವತಾರತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಅವತಾರವಾಗಿ ಒಂದು "ಇಷ್ಟಕ್ಕೊಂದು ಕುಮಂತಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪದಿಂದ ಗೆಲಿದು ಭಕ್ತಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನೆನಿಸಿ ಮೆರೆದ ನಾತ, ಅದ್ವೈತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಿದ್ಧತೆಮಗಿಸಿದ ಅರ್ಯಃ"

‘ಸಾಂಗದಲಿ ವದ್ಯಮತದೊಗವೆಮೆ ವಿವರಿಸಿ

ಕಂಗೆಟ್ಟು ಕುಮತ ದುಷ್ಟಂಗಳನೊಡೆದು |”

ಎಂದು ಸ್ಮರಿಸುವುದಲ್ಲದೆ

“ಜಂಗುರದ ಸಾರಿರೊ ನಮ್ಮ ಭಾರತೀರವೊಣ ವಾಯೆಂಬೆ ಜಗದ್ಗುರುವೆಂದು” ಎಂದೂ

“ವೇದಾಂತ ಡಿಂಡಿಯ ಮೊಳಗಿಸುವ ವ್ಯಾಸರಾಯಂ “ಉಳಂಹಿ ವೈಷ್ಣವ ಮತವನು

ಯೊಳಗೆ” ಎಂಬ ಜೆಗ್ಗಲಿಕೆಯನ್ನು ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ. ವ್ಯಾಸ

ರಾಯರ ಮಧ್ವಮತ ನಿಷ್ಠೆಯಂತೂ ಏಕದೇವಾದ್ವಿತೀಯ, ಅನೇಕ ಕೃತಿ ರಚನೆ,

ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಒಂದೊಂದು ಗ್ರಂಥ, ಭಾಷ್ಯ, ಧರ್ಮ ಸಂಘಟನೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕೃತಿ

ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತ “ಏನೊಬ್ಬ ನಿವೃತ್ತ ಕರೂಣವ ದೇವಾಯ್” ಅದಕ್ಕೊಂದೆ ಮೀಸಲಾದ ಕೃತಿ

ಆರೋದು ವೈರಿಗಳ ತುಡು ವೈಷ್ಣವರಿಗೆ |

ಅರರಡು ಉರ್ವ್ವ ಪಂಚಗೌರ ಧರ್ಮ ||

ಅರುಮೂರರ ಮೇಲೆ ಮೂರಧಿಕ ಕುಪಾತಗಳ |

ಬೇರೊಡು ಕಿತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬಿಡುಬಿಡು ಧರ್ಮ ||

“ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಪಂಚಭೇದವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ....

ಎಂದು ತಮ್ಮದೆ ಅದ ನೂತನ ಧಾಟಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

“ಪತಿತರೊಳು ಎನ್ನಂಥ ಪತಿತರೊಬ್ಬರ ಕಾಣೆ | ಗತಿಯು ನೀನಲ್ಲದೆ ಅಪ್ಪರಿಲ್ಲ

“ಎಂಬಷ್ಟು ನಮ್ಮಂತೆ, ಎನ್ನಮನಕಂಡ ಕಡೆಗೆ ಎದಗೊತಿದೆ | ನಿನ್ನಲಿ ನಿಲಿಸಿ ಕಾಯೊ”

ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಜನತೆಯ ದುಃಖವುನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿರುವ ಪರಿ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಧರ್ಮ

ಪ್ರವಚನಗಳಲ್ಲಿ ತೋಡಿಸುವವರನ್ನೂ ವ್ಯಾಸರಾಯಂ ಭೇದಿಸುವುದು ಬಿಟ್ಟು :

“ನಿದ್ದೆ ಬಂದಿದೆಕೋ ಅನಿ | ರುದ್ದನ ಸೇವೆಗೆ ವಿಘ್ನವ ಮೂಡುತ್ತ”

ಅಶ್ವಮಾನದಿಂದ ಉದಯ ವಾಗೋಪನತ |

ಸ್ವಸ್ವದಿ ಪಗಡೆ ಮಂಟಪವಾಡುತ |

ವಿಠ್ಠಲರ ಮೇವೆನೋಡಿ ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲ

ಪ್ರಸನ್ನ ಹಿಡಿಯಲು ಪ್ರಸನ್ನಮಾಡುತ.....

ಪರಕಥಾ ಶ್ರವಣದ ಮಾರಬೇಕೆನ್ನುತಲಿ |

ಪರಮ ಭೂತಿಯಿಂದ ಕುಳಿರಲು ||

ಕಿರುಗಿಣ್ಣು ಮೊಟದಿ ಸ್ವರಗಳ ತಪ್ಪಿಡುತ |

ಗುರು ಗುರು ಗುಟ್ಟುತ ಕೊಡಳ ತೂಗುತ ||

ಎಂಬ ಗೋರಕ ಹಿಡಿಯುವವನನ್ನೂ ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚುತ್ತಾರೆ. ಈಗಲೂ ಇದು ಅಪರೂಪ ವಲ್ಲ.

ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಮುಖ್ಯ ಅಂಗವೆ ಹರಿಕಥಾವ್ಯಾಸ, ಹರಿಭಕ್ತಿಯಾಚರಣೆ. ಭಾಗವತ ಸಮಾಹ, ಪ್ರಸ್ತಾವಿಸುತ್ತ ವ್ಯಾಸರಾಯರು "ಅಂತರಂಗದಲಿ ಹರಿಯ ಕಾಣದವನಿ ಹುಟ್ಟು ಕುರುಡೆನೋ ! ಸಂತರ ಸಿರಿಶೈವ್ಯ ಚರಿತೆ ಕೇಳಿದವನೆ ! ಜಡಮತಿ ಕಿವುಡೆನೋ" ಎಂದು ಸಾರಣ್ಣಾರೆ. ಕೀರ್ತನೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದು ಹರಿಭಕ್ತಿ-ಡಂಭನವರಡರ ಸಜೀವ ಚಿತ್ರಣವನ್ನೇ ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಬಲ್ಲವಗಿಲ್ಲಿದೆ ವೈಕುಂಠ"ವೆಂದಂ ಇಹಲೋಕದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ತಿಳಿಸುವ ವ್ಯಾಸರಾಯರು

ಪರಿ ಚರಾಚರಾ ಸರ್ವ ಜಗದ್ಗುಣಃ |

ಮುರಹರಗಿದ್ದುರೆ ವೈಕುಂಠಃ ||

ಸರಹರಿಯಲ ಸರ್ವವಿಧ ಭಕುತಿಗೆ

ಸರಿಸಮುದೊಗಿಲ್ಲದೊಂದು

ತಿಳಿಸುತ್ತ, ಸರ್ವವಿಧ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದರಸಪೋತ್ಸಾಹಮನೊಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಲ್ಲಿ "ಉಕ್ಕುವ ತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಕೈಯಿಕ್ಕಲೂ" ಹೊಜರಿಯುವವರಲ್ಲ. "ತಾನೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಮನಂಪ್ಯಾಧಮನೂ ತಾನೂ "ಜ್ಞಾನ ಹೀನನಾಗಿ ಲೋಕದಾಸನವನೊಂದು ಎನ್ನತ "ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ" ಎಂಬ ಅದ್ವೈತ ತತ್ವ ವನ್ನೂ ಖಂಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ದ್ವೈತ ವಾಙ್ಮಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಸ್ಥಾನ ತೆಂಬ ಹಿರಿದುಃ ಪ್ರತಿಪಾದಿ ಖಂಡನ, ಮಧ್ಯಮತ ಮಂಡನ ಮಾಡಿದವರು.

ಹರಿಭಕ್ತಿ-ಹರಿದಾಸರೆಂದರೂ ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಅಭಿಮಾನ. ಅವರೇ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಕೌಶಿಪ ಕಟ್ಟಾಳುಗಳೂ, ಎಂದವರ ಅಭಿಮತ. "ಹರಿದಾಸರ ಸಂಗತಿ ಸರಿಯೊಂಟೆ ! ಗುರುಕರಣಾಕೆ ಇನ್ನು ಕಡೆಯೊಂಟೆ ದೇವ !" ಎನ್ನುವ ವ್ಯಾಸರಾಯರು, ಹರಿದಾಸರ ಸಂಗವನು ದೇವಗಂಗೆ, ಶ್ರೀವರಹಕರುಣಾರಸ, ಚಂದ್ರಬಿಂಬ, ಕುರುಡಗೆ ದಿವ್ಯಾಂಜನವಿದ್ದಂತೆ, ಎಂದೆಲ್ಲ ಹೋಲಿಸಿ "ಭವಾಬ್ಧಿ ನಡುವೆ ಸಿಲುಕದ ತಮ್ಮಂಧವರ ಪಿಡಿದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಸಂಘಗಳ ಸೇರಿಸುವವರೆಂದು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹರಿದಾಸರ ಸುಂದರ ಚಿತ್ರಣ, ಹರಿಭಕ್ತಿ-ಕಥೆ ಪ್ರವಚನ ಕುರಿತು ರುಚಿಕರವ ಕೃತಿ ಪಾಲ ಸಮಗ ಇಲ್ಲಿ ಗವನಾರ್ಹವೆಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಡೀ ಕೀರ್ತನೆ ಹರಿದಾಸ ಚರ್ಮ ರೂಪಗಳನ್ನ ಕನ್ನಿಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ತಿಳಿವಡದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಿಸುತ್ತದೆ :

ಏಕು ಧ್ಯಾನ ಮಾಯವರ ಸಂಗ ಸುಖವೊ ಎಂಥಾ ಸುಖವೊ ಹರಿಯಾ ||೫||

ತೆಂಬೊರಿ ಮೀಟಿತ ದೈಯ

ಅಂಟಕುರಿ ದಾವ್ವ ಪಂದು

ತುಂಬಿ ಅನಂದದಿಂದ

ಸಂಭ್ರಮವಾಗಹರ ಸಂಗ

ಗೆಟ್ಟೆಯ ಕಾಣ್ಣಿ ಕೆಟ್ಟ
ಲಟ್ಟೆ ಬಿಟ್ಟು ಪರಿಯನಾಮ
ಗೆಜ್ಜನೆ ಮನುಷ್ಯ ಆಫ
ಮರ್ಜಿತರಾಗುವರ ಸಂಗ ॥2॥

ಪುಟ್ಟದಿ ಸಂಗಂಧ ಹ್ಯಾಗೆ
ಇಷ್ಟದೊ ತದ್ವತು ಜಗ
ಮೃತ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೊಳ
ಗಿವ್ವನಮ್ಮವರ ಸಂಗ ॥3॥

ತುಚ್ಛ ವಿವೇಚಿತ ಕೊರೆದು
ನಿವೃತ್ತ ಭಕುತಿಯಿಂದ
ಅಹುತಾಂಶದ ಬಾಡ
ಮೆಚ್ಚುವೆವರ ಸಂಗ ॥4॥

ಮರ್ವಿಯಂತೆ ಬೀವಮು
ಸರ್ವಾತ್ಮ ತಿಳಿದು ಕೊಡ
ಮರ್ವತ ಮನದ ಕಂಡು
ಅರ್ವಿಯೊಳಿಹರ ಸಂಗ ॥5॥

ನಡೆವುದು ನುಡಿವುದು
ಕೊಡುವುದು ಕೊಂಬುವುದು
ಒಡೆಹುವ ಪೂರಣಿಯೆಂದು
ನುಡಿದು ಹಿಗ್ಗುವರ ಸಂಗ ॥6॥

ಸ್ವಸ್ಥಿಗೊಡೆಯನ ಮನ
ವಿಟ್ಟು ಭಜನುತ ಜ್ಞಾನ
ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಸರಿ ಕೃಷ್ಣ
ಗಿವ್ವರಾಗುವರ ಸಂಗ ॥7॥

ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲೆರಡು ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರ ಚಿತ್ತೋವೆ ಇದೆ. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರೂ ಸ್ವಯಂ ತಾವೇ ಕಾಲಿಗೆ ಗೆಟ್ಟೆಕೆಟ್ಟು, ತಾಳೆಗೊಂದ ಶ್ರೀಪರಿ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಗಾನ, ನರ್ತನ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನೂ ಮ್ಯಾಸರಾಯರೂ ಮೋಡಿ ಹಿಗ್ಗಿದ್ದರೂ ಹಾಗೂ ಅವರೂ ಅನಂತರ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಈ ಕೃತಿ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕೊಂಡಾಡುವುದಾದರೂ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಮೂಡುವ ವೈಷ್ಣವರ ಒಳ್ಳೆ ಚಿತ್ತ ವೀರಯೋಧದಿಂದ ಇಡೀ ಕೃತಿ ಪಾಠವನ್ನೆ ಉದ್ವರಿಸಲಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ. "ಶ್ರೀಪರಿ ನಾವನವೆ ಭವರೋಗ

ಪರಮಾದ ಸಿದ್ಧಿ ಪದ್ಧಿ", "ಕಮಲನಾಭನ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನೂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡರೆ" ಯಮನಾಳವರು ಗಳೂ ಅಂಬಿಯಾರು "ಜನ್ಮವೆತ್ತಿ ಮರ್ದ ಮತದ ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯಿರೋ" ಎಂಬುವ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ವೈಷ್ಣವನು ಮಾಡುವ ಮಾನಸಭೂಷಾ ವಿಧಾನ ಬಿಂಬೋಪಾಸನದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಅಚ್ಚು ತುತ್ತಾದ ಕೃತಿಯನ್ನೇ ರಚಿಸಿ ಹಾಡಿದಂತಿದೆ :

ಎನ್ನ ಬಿಂಬಮೂರುತಿಯೆ ಪೂಜೆ ನಾನು || ಪ||

ಮನಮುಟ್ಟಿ ಅನಂದ ಮರೆಯದೆ ಮರೆಯದೆ || ಅ.ಪ. ||

ಗಾತ್ರವೆ ಮಂದಿರ ಹೃದಯವೆ ಮಂಟಪ

ನೇತ್ರವೆ ಮಹದೀಪ ಯಶ್ವ ಹಾವದವು

ಯಾತ್ರೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಶಯನ ನಮಸ್ಕಾರ

ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾತನಾಳ್ವ ಮಂತ್ರಗಳು ||

ಎಂಬ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನೆ ತುಂಬ ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟದ್ದಾಗಿದೆ.

"... ಇನ್ನು ನಡೆವ ಹರಿನಾಮಾಮೃತವೇ ಶೀರ್ಧ್ ಎನ್ನ ಮನವೆಂಬುದೇ ದಿವ್ಯ ಸಂಬಾಸನ"ವನ್ನು ತ್ಯಾ ಮಾಡಿಸುವಂತೆ ಆಚರಿಸುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ "ಜನಂವು ಜನಂವು ದಲ್ಲಿ ಕೊಡು ಕಂಡ್ಯ ಹರಿಯ ನಿಮ್ಮ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತ, ಹಿಗ್ಗುವ ವೈಷ್ಣವ ಜನುವಂವ" ಎಂದೂ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಭಕ್ತನ ವಂಶ ಅವರದ್ದು. ಹರಿದಾಸರ-ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತರ ಒಂದು ಆಚರಣೆ ಹರಿಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ (ಕೇಳಾಗುವಾಗಿಯೋ-ಪ್ರವಚನವಾಗಿಯೋ) "ಸೇರಿದನು ಸೇರಿದನು ಜಗದೀಶನ" ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ

"ನೇತ್ರಗಳು ಕೃಷ್ಣನ ಮೂರ್ತಿ ಮೋಹಿತವಿದೆ

ಶ್ಲೋಕಗಳು ಹರಿಕಥೆಯ ಕೀಳಂತವಿದೆ"

ವ್ಯಾಸರಾಯರು ನಡೆವಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ಹರಿಕಥೆಯ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವ ಅಗತ್ಯವಿರುವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆ. ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಅನುಸರಣೆ, ಪ್ರಸಾರ, ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು, ಹಾಗೂ ಅದೇ ಅವರ ಬದುಕಿನ ತಿರುಳಾಗಿತ್ತು. ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅವರ ಆಲೋಚನೆ ಕೃತಿಗಳು ನಿರ್ದೇಶನ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದು :

ಹರಿ ಚಿಹ್ನೆಯೆ ಹರಿದಮುನಿವಾಸ |

ವಿರಯೂರ್ಧ್ವ ಭಂಡ, ಶುಳಿಮೂಲಿಕೆ ||

ಹರಿಯುತ್ಪನ್ನ ಸೇವೆ ಹರಿದಾಸರ ಸಂಗ |

.....
ಹರಿಪಾದ ತೀರ್ಥವು ಹರಿಯ ನಿರ್ಮಾಲ್ಪವು !

ಹರಿಜನಂ ಧೂಪ ಶೋಭಗುಂ"

ಹರಿಚರಿತೆ ಶ್ರವಣ ಮುರಿತುಂಜ್ಞುಟುಂ

ಹರಿಪಾಪು ತೀರ್ತನ ಭವರೋಗಗೈ ಸಿದ್ಧಿಯಧುಂ (ಸುಳಾದಿ)

ಹರಿಚರಣ ಸ್ವರಣ ಮುಂಜ್ಞಾಂಭೂನಿಗುಮಾಂ

ಹರಿಪಾದ ಸೇವನ ಅನಂಭಲ ಸಾಧನಂ

.. . . .

ಇಂತೆಂಬೊಬೊಂದು ವರ್ಮಾಯೆ ಹರಿಸೇವ ಫಲರೂಪ

ಶ್ರವಣವೆ ಶುಭದ ಬೆಳಗುಂ, ತೀರ್ತನೆಯೆ ಲೇಸಿನ ವಟ್ಟಿಗೆ

ಸ್ವರಣವಿಟ್ಟ ಸುಖಮೆಂಬುದನುಭವುದ್ದು

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಸೇವೆ ಮುಕ್ತಿಗನ್ನಾ ಸೇರುವೆ ||

ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ-ಮಂಥನಮತ ನಿಷ್ಠೆ, ಹರಿಸರ್ವೋತ್ಸವಂತೆಯನ್ನೆ ತಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿಕೊಂಡ ಪುರಂದರದಾಸರನ್ನು ಅವರ ಭಾವ-ಅನುಭಾವಗಳ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣ, ಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿದ್ದ ನಿಷ್ಠೆ.

ಮಂಥನವನ್ನೆತ್ತಿದ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಪುರಂದರದಾಸರು ಹರಿಸೇವೆಯನ್ನೆ ಮಠಾ ವ್ಯಾಪಾರದೊಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ ತಾವು ಗಳಿಸಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಹೊನ್ನನ್ನು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವೆಂದು, ಅದ್ವಯ ನಿಧಿಯಾದ ಶ್ರೀನಿಧಿ ಸೇವೆಗೆ ತೊಡಗಿಸಿದ ಪಕ್ಷೀ ಕುಲ ಸಾವಿರವಾಗಲೆಂದು ಪಾರ್ಶ್ವಸುತ್ರ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಮಂಥನರವ್ಯಕ್ತಿ, ನವವಿಧಭಕ್ತಿ, ಹರಿದಾಸತ್ವಕ್ಕೆ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ವ್ಯಾಸರಾಯಂಥ ಗುರುವರ್ಮರ ಹತ್ತಿರ ಹರಿದಾಸ ದಿ:ಕ್ಷೆ, ತಪ್ಪಮಂದ್ರಾಂಕನ, ಪಂಥರಿಗೆಯೆ ಮಾಡುರಂಗನ ಪ್ರಿಯ ನಾಮ ಅದ ವಿಶಲಾಂಕಿತವೂ ಆಯಿತು. ತಾವು ವೈಷ್ಣವ ಹರಿದಾಸರಾದ ಮೇಲೆ ಪಡೆದ ಒಂದೊಂದು ಅನುಭವಕ್ಕೂ ಒಂದೊಂದು ಕೃತಿಯ ಮೂರ್ತಿ ಸ್ವರೂಪ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ ಶ್ರೀಯಂತ ಪುರಂದರದಾಸರು, ಅವರ ಹರಿದಾಸ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ಕ್ರಮೇಣ ವಿಶವಪ್ರಗಾಂಠಿಕೆ ವಿನಾ, ಅವರ ಅನುಭವ-ಜ್ಞಾನಕ್ಷಿತಿ ಮಿಸ್ತಾರಗೊಂಡಿತೆ ಹೊರತು ಕರಿದಾಗದಿಲ್ಲ.

ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಗುರುಭಕ್ತಿಗೆ ಪರಿಭಕ್ತಿಯೇಷ್ಟೇ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ. ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರು, ವ್ಯಾಸರಾಯಂಥ ಗುರುಗಳು ಬೊರೆತದ್ದು ತಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯ ಎಂದೂ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಚರಣ ಕಮಲ ದರಶನವೆನೆಗೆ ಮನು ಜನ್ಮದ ಸುತ್ತಳತೆ ಫಲ ದೊರಕತೋ ಎನ್ನ ಸಾಸಿದಕುಲ ಕೋಟಿ ಪಾವನವಾಯಿತು ! ಶ್ರೀಶನ್ನ ಭಜಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಾ ಹಿರಿಯ ನಾನಾದೆ ! ಬೋಡೆಹಿತನಾದ ಪುರಂದರವಿಠಲನ ದಾಸರ ಕರಣ

ಬೆಳ್ಳಬೇಲೆ ಇರಲಾಗಿ"—ಎಂದು ತಮ್ಮ ಅವಿವೇಕದ ಅನಂದ, ಗುರುಭಕ್ತಿ, "ದೋಷ ರಹಿತ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಿ ನಿರ್ದೋಷಿ ಎಂಬ ಅನಂದತೀರ್ಥರ ಹತ್ವವಾದದ ತಿರುಳು, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೇಲ್ಮೈಯಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಗುರು ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ! ಗುರು ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದ ಯೋಗ! ಗುರು ಉಪದೇಶವಿಲ್ಲದ ಕ್ರಿಯೆಗಳು! ಉದಗವ ಉಪವಾಸ ದಂತೆ ಕಾಲರೋ! ಗುರುವ್ಯಾಸರಾಯರೆ ಕರಣದಿಂದನೆಗೆ! ವರಮಂಜಾ ವಂಶಗಳ ಉಪದೇಶಿದರು! ಪುರಂದರವಿರಲನೆ ಪರಸಂದರುಹಿ! ದೂರಿತ ಭಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಿ ಹರಿಸಿದರಾಗಿ"॥ ಎಂದು ಗುರುಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ತೋಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗಿರಬೇಕು :

ನಿನ್ನ ದಾಸನಾಗಿ ನಿನ್ನೆಂಬಲಂಕವನ
ನಿಂದುದಾತೀನಮೊದಲರ ಲೋಕರು ನಗರೆ ?
ನಿನ್ನ ಚರಣ ಕಮಲವನ್ನು ಕೊರಳಲ್ಲಿ
ಕೃತಕೊಂಬುವ ಪುರಂದರವಿರಲ

—ಎಂದು ದೇವರನ್ನೇ ಕೇಳುವಷ್ಟು ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕಾರ್ಯ, ಮಧ್ವಮತ ಪ್ರಸಾರ, ದೃಢವಾದಿ ಖಂಡನ ಕುರಿತು ಪುರಂದರದಾಸರು ತಿಳಿಸುವುದಿದೆ :

ಈತು ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲನು ಮಾಡಿದರು | ವ್ಯಾಸಮುನಿ ಮಧ್ವಮತವನುಂಟುರಿಸಿದ |
ಕಾಸಗದಾಧರಮಿಶ್ರನ್ನ ಗೋರಿಸಿದ | ದಾಸನ್ನ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಧಾರುಣಿಯೊಳಗೆ |
ಕಾಸಿಮಿಶ್ರ ಪ್ರಕ್ಷರರ ವಾಚಪೆಯನು | ರೂಪ ಯೋಗಿ ರಿಂಗಣ ಮಿಶ್ರ ಮೊದಲಾದ |
ವಿದ್ಯಾಂಕರ ಗೂರಂಟುಮಂದಿಯನು | ಯಿಸಿ ಜಯ ಪಕ್ತಿಕೆಯನ್ನು
ವಾಸುದೇವಗೋಪಾಲಶ್ವಗ | ಭೂಷಣ ಮಾಡಿ ಹಾಕಿದ |
ಶ್ರೀತ ಪುರಂದರವಿರಲ ಬ್ರಹ್ಮಾ | ಈತ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಲ್ಲ | ಈತನೊಂದು ಹಂಗುರದ
ಮೊಯಸಿ ವೇದದ ಜಗಮಯ.....

ಹರಿಪೂಜಾತ್ಮಮತ್ವವನ್ನು ಸಾರಿದ ವ್ಯಾಸರಾಯರು "ವರಮಧ್ವಮತವೆಂಬ ಸಾಗರ ದೊಳು ಉದ್ಭವಿಸಿದರು" ಚಂದ್ರಸಂಕೆ.

ಇದು ಗುರುಗಳ ಬಗ್ಗೆಯಾದರೆ, ಪುರಂದರದಾಸರು ತಮ್ಮ ಭಾವತುಮುಲ, ಅಂತರಂಗದ ಆರ್ತಭಾವ, ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನ, ಅವರು ತಮ್ಮ ನಿರಿದಾದ ಎಂಭತ್ತು ವರ್ಷದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಂಡ "ಮೋಸ ನೀತಿ", ಅನುಭವಿಸಿದ, ಭಕ್ತಿಯ ಕೃಷ್ಣ ರೀತಿ, ಅವರನುಸರಿಸಿದ ಪೂಜಾಪತ್ಯ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಶ್ರೀಪುರಂದರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿವಿಧ ಸಂಪ್ರದಿಗಳಲ್ಲಿ ಧಾರವಾಣದ ಮಿಂಚಿನಬಳ್ಳಿ ಕಾರ್ಯಾಲಯದವರು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವುದು ತುಂಬ

ಉಪಯುಕ್ತ ಅಗಿದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ, ಸಂಕಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗಗಳು ಒಂದೊಂದು ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ನಿರ್ಮಿಸುವಂಥವು. ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಭಕ್ತಿಯು ಎಳೆ ಲೋಕಾನುಭವದ ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣವಿದ್ದು ಇರುತ್ತದೆ. ಹಂಬಲವಂತೂ ಹೇಳು ವಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. "ಬಿಡು ಹೆಣೆ ಬಾಯಿಬಿಡುವಯ್ಯಾ ಅನಂತ ಆಪರಂಧವೆನ್ನಲ್ಲಿ ಇರಲಾಗಿ" ಎಂದವರು, ವೆಂಕಟೇಶ್ವರನನ್ನು "ದಾಸನ ಮಾಡಿಕೋ ಎನ್ನ ಸಾಮರಸ್ಯವಾದ ವೆಂಕಟ ರಮಣ" ಎಂದು ಸೆರೆಗೊಡ್ಡಿ ಬೇಡುತ್ತಾರೆ. ಪರಿದಾಸರ ಸಂಯಮ, ಸಹಸ್ರೆಗೆ ವಿಂತಿ ಟೇಡವ ?

ನಿನ್ನ ಭಕ್ತಿರಂಜನಿವ ಜವರು ಧರ್ಮಪರೀಕ್ಷೆಗಳು (ಉಗಾಭೋಗ)
ದಿನ ಪ್ರತಿದಿನ ಅನ್ನ ಉದಕ ವಸ್ತ್ರಗಳು ಕಾಣದೆ ಇರಬೇಕು
ಬೆನ್ನಪ್ರಿ, ರೋಗಗಳು ಹತ್ತಿ ಇರಲಿಬೇಕು
ತನ್ನವರ ಕೈಯಿಂದ ಧೀ ಅಧೀಕೋಳ್ ಬೇಕು
ಪನ್ನಗತವನ ಶ್ರೀಪುರಂದರವಿರಲಾ

ಇದು ದಾಸನ ಪರಿಯಾದರೆ ಅವನು ಬದುಕುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಅಂದರೆ, ಎಣೆ ಆಗಲಿ, ಅಪಗಡೆ ಬಲಿರಿ, ಪರಿದಾಸವಳ-ಪರಿವಂಥ ಬಿಡದಾರದೊಬ್ಬ ದೃಢತ್ವ ರೂಢಿಸಿ-ರೂಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದೇ ದಾಸರ ಮತ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಒಂದು ಅವತಾರವೆ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ದರ್ಶನ, ಕೃಷ್ಣಮೂರುತಿ ಬಗ್ಗೆಯಂತೂ ಅವರು ಅನೇಕ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದರೂ, ದಗಳೆಯರು.

ಮೂರುತಿಯನೆ ನಿಲ್ಲಿಗೊ ಮಾರ್ಧವ ನಿನ್ನ
ಎಳತುಳಿಯು ವಾಸಮಾಲೆಯು ಕೊಲಳಿಗಳು
ತೊಳೆದ ಕೋಂಬರದುದುಡೆಯಲೊಪ್ಪುವ ನಿನ್ನ ||
ಮಂತ್ರಿಸಹಾರ ನವರತ್ನದುಂಗರ ಬಿರಳ
ಮಂತ್ರ, ಶ್ರೀಲಕುಮಿಯು ಉದರದಲೊಪ್ಪುವ ನಿನ್ನ ||
ಭಕ್ತರ ಕಾಮಧೇನು ಕಲ್ಪತರುಡೊಬ್ಬ
ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ಪುರಂದರವಿರಲನೆ ನಿನ್ನ ||

ಇಂಥ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನೂ ಕಂಡ ನಂತರ "ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಕಣ್ಣ ಮುಂದೆ ನಿಂತಿದಂತಿದೆ" ಎಂದು ಮಂತ್ರ ಭಾವಪರವಶರಾಗಿ ಹಾಯುತ್ತಾರೆ. ಪರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಇದು-ಈ ಒಂದು ಭಕ್ತಿಯ ಅವಸ್ಥೆ, ತುಮುಲ ಸಾಮಾನ್ಯ. "ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡೆನೆಯ್ಯತನ, ಕಂಡಿ ವ್ಯಾಕೋಟ ಕಿರಣವ ಪರದನ" ಎಂಬ ಅನಂತರ ಹೋಗುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪುರಂದರರಿಗೆ ಆದವ್ವು

ಭಾವಾವೇಶ ಒಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದು, ಪುರಂದರದಾಸರ ಹಾಗೆ ಅತ್ಯಾಸುಸಂಧಾನದ ವಿವಿಧ ಮಜಲು ಬೇರೆ ನಾವು ಯಾವ ದಾಸರಲ್ಲೂ ಎಳೆ ಎಳೆಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಹರಿಹರನ ರಾಗಲಾ ಎಣ್ಣು ಸುಕ್ಕುತವೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಬಹುದು, ಭಕ್ತಿ ಇದ್ದು ವೈ ಅಷ್ಟು ಕವಟಗಟ್ಟು ಕಂಡರೆ ಕೋಪ, ಇದನ್ನೆ ವ್ಯಾಸರಾಯರಲ್ಲೂ ಕಂಡಿರಬೇಕು.

ದಾಸನೇತಾನಂದನು ದೆಫರೆಯೊಳಗೆ ನಾನು |
 ದಾಸುದೇವನಲಿ ರೇತ ಭಕುತಿಯ ಕಾಣೆ ||ಪ||
 ಗೊಟನಾಮದ ಮೊಡದು ಗುಂಪುತೊಳಗೆ ಹಿಡಿದು |
 ಗೋಟುತು ಭೋತರ ಮಡಿಯನುಟ್ಟು ||
 ದಾಟುಗಾರಿತುತ ನಾಥರೆಯೊಳಗೆ ಬರುವೆನ್ನ |
 ಬೂಟಕಳೆತ ಮೋಡಿ ಭ್ರಮಿಸದಿರಿ ಜನರ ||

ಹೆಸರವೋತ್ತಮೆತ್ತ ಪುಸಾರ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು ಎರಡು ವೈಷ್ಣವ ರಾಗಂತಾ ಬಗೆ ಬಗೆಯಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ ಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನೆಂದಂ :

ಹೊಡೀ ಪಗಾರಿಮೇಲೆ ಕೈಯಾ |
 ಅನಂದ ಮದಮೆರಿ ಫಣೆ ಫಣೆ ||ಪ||
 ಮೃತನೊಡನೆ ಪಾದ ಬಿಡದೆ ಭಜಪರಛಾ
 ಬಿಡಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಜಗದೊಡೆಯ ಶ್ರೀಹರಿಯಂಬ ||
 ಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಮ ಹರಿಮೇ ಪರದೈವತ |
 ಹರಿಯ ಸರ್ವಂ ವಿಷ್ಣು ಮಯಂ ಜಗತು ||ಪ||
 ಹರಿಯಲ್ಲದನ್ನತ್ತ ದೈವಗಳೆಂದೊಂದು
 ಉರಗತ ಮೊಡಿಯ ನಾರಾದರೆತ್ತಲಿ...
 ವಿರಾತ್ಯ ರೇವಣಿಗಲೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹೊದೆ |
 ಇದೇ ತಟ್ಟಿದರೆ ಭಣೆ ಭಣವ ಹಿಡಿದೆ |
 ಸಕಲ ಶೀರ್ಷಗಳೆಲ್ಲ ಸಾಲುಗ್ಗಾಮದ ಹೊದೆ |
 ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲ ಭಾರತದ ಹೊದೆ |...
 ಮತಗಳೆಲ್ಲವು ಮಧ್ಯಮತದ ಸಾರದ ಹೊದೆ |

ಹರಿಯ ಸ್ವರಣೆ, ಕಥೆ, ಭಜನೆಗೋಪ್ತಿ ಇರುವೆಡೆ ಎಲ್ಲ ಪುಣ್ಯಶೀರ್ಷಗಳೂ ಮೂರ್ತಿಭವಿಸಿ ಬಂದ ಮಂಡಗಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲುವರಂತೆ ಇದು ಶ್ರೀಪುರಂದರರ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ನಂಬುಗೆ ಹಾಗೂ ಆ ಹರಿಯ ಎಲ್ಲ ಬಲ "ಸಕಲ ಗ್ರಂಥಬಲ ಸರಿಸಾಕ್ಷ" ನವರಿಗೆ :

ಎಲ್ಲಿ ಪರಿಕಥಾ ಪ್ರಸಂಗವೋ |
ಅಲ್ಲಿ ಗಣಾ-ಯಮನ-ಗೋದಾ-ಸೆರಸ್ವತಿ-ಸಂಧಂ |
ಎಲ್ಲ ಶೀರ್ಷಗಳು ಬಂದು ಎಣೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವವು |
ವಲ್ಲಭ ಶ್ರೀಪುರಂದರವಿಠಲ ಮೆಚ್ಚುವನು ||
ಜಯಜಯಾ ಪರಿಯಂಬುವುದೇ ಸುದಿನವು |
ಜಯ ಪರಿಯಂಬುವುದೇ ತಾರಾಬಲವು |
ಜಯ ಪರಿಯಂಬುವುದೇ ಚಂದ್ರಬಲವು |
ಜಯ ಪರಿಯಂಬುವುದೇ ವಿದ್ಯಾಬಲವು |
ಜಯ ಪರಿಯಂಬುವುದೇ ದೈವಬಲವು |
ಜಯ ಹರಿ ಪುರಂದರವಿಠಲನ ಬಲವಯ್ಯ ಸುಖನಿಧಿ ||

ಎಂದೂ ಶಂಕಿಸುತ್ತ, "ಹರಿ ಭಜನೆ ಮಾಡೋ ನಿರಂತರ | ಪರಗತಿದೊ ನಿರ್ಧಾರ
ನೋಡೋ" ಎನ್ನುವ ಎಚ್ಚರದ ಮೆಚ್ಚುಮಾಳನ್ನೂ ಅಡುತ್ತಾರೆ. ಹರಿಹಾರಶ್ಲೋಕ
ಪಾಲಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿನಾಮ ಸ್ಮರಣೆ 'ಪಾವನ ಮಾಳ್ಕುದಂ' ಮಾತೃವಲ್ಲ 'ಭೂವಲಯದೊಳು
ಈವದಿಷ್ಟಾರ್ಥವ'. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಶ್ರೀನಾಮ ಸಂಧಾರಣೆ ಅವರಿಗೆ ಜೇನು
ತುಪ್ಪದಂತೆ ರಂಜಿ : ಆರದ ಪಾಕವದು

ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಶ್ರೀನಾಮ ಸುಧಾದಿವ |
ಏನು ರುಚಿಯೊ ಕಾಣೆ ಜೇನುತುಪ್ಪದಂತೆ ||1||
ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಗಿದ ಬೊಕ್ಕ ಪಾನಕದಂತೆ
ಮುಕ್ಕು ಮಾಣುತಿದ ರಕ್ಕಸಾರಿಯ ಧ್ಯಾನ ||2||
ಕೆರಳಿ ನಿಜಾರ್ಥ ದಾಕ್ಷಿ ಇದಕೊ ಇಮ್ಮಿಲಾಗಿ
ಮುದಗೊದುವುದು ಹಪ್ಪಿಗೊದಗಿದ ತೃಣ ||3||

ಕಾಸಿದ ಕೆನೆಮಾಲು ದೊಡ್ಡಸುಮಂತಿದ | ಏನು ರುಚಿಯೊ ಪರಿದಾಸಶ್ಲೋಕಿಗೆ-ಎಂದೂ
ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು. ಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆಯ ಮಹತ್ವ
ಎಷ್ಟು ಪರಿಷ್ಕ ವಂಟವಿದ ಭಕ್ತಿಯೊ ಹಾಗೆಯೆ 'ನಿರ್ವಾಣ್ಯ ಪ್ರೇಮ', 'ಅನೇಕ ಪ್ರೇಮ'
ವಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಿ ಇದ್ದರೆಷ್ಟು ಬಿಟ್ಟರೆಷ್ಟು? ತರ್ಕ, ಯಜ್ಞ, ಡಾಂಭಿಕ ಕೂಗಾಟ,
ಬೂಟಾಟಿಕೆ, ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರಿಯ ಅಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಬೇಕಾದ್ದು ಅವನು ಭಕ್ತಿ-ನಿರ್ಮಲ
ಭಕ್ತಿ-ಮನನಕಾರದ 'ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಿಯತೆ'ಯೊ ಧೃವಿಗೈದಿದೆ. "ಕೇಳೋ ಪರಿ ತಾಳೋ |
ತಾಳ ಮೇಳಗಳಿದ್ದು ಪ್ರೇಮವಿಲ್ಲದ ಗಾವ" ಎಂಬ ಸುಮಿಶ್ರತ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪುರಂದರ
ದಾಸರು ಸಾರುವಂತೆ,

ತಂಬೂರಿ ಮೊದಲಾದ ಅಖಿಳ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ।
 ಕೊಯು ಕೊಳಲು ಧ್ವನಿ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ।
 ತಂಬೂರು ನಾಡದ ಗಾಢ ಕೇಳುವ ಪರಿ ।
 ಪೆಂಬಲಾರ ಈ ದೊಡ್ಡದ ಕೊಗಾಟ ॥1॥
 ಪಾಪಾ ಬಗೆಯ ರಾಗ ಭಾವ ತಿಳಿದು ಸ್ವರ ।
 ತ್ಯಾಜ ಮಹೋಧರ್ಮ ಜಾತಿಯಿದ್ದು ॥
 ವಾಣವಾರಿಯ ದಿವ್ಯಸಾಮರಸ್ಯವಾದ ।
 ಹೀನ ಸಂಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮನವಿತ್ತು ॥2॥
 ಅಡಿಗಡಿಗಾನಂದ ವಾಕ್ಯಪುಳಕದಿಂದ ।
 ನಡೆಸುಡಿಗ ಸ್ತ್ರೀಹರಿಯನ್ನುತ ॥
 ದೃಢಭಕ್ತರನು ಕೂಡಿ ಪರಿ ಕೀರ್ತನೆ ಪಾಡಿ ।
 ಕಡೆಗೆ ಪುರಂದರವಿರಲನಂದರೆ ಕಿಳ್ಳ ॥3॥

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ತತ ಇದ್ದರೆ, ಹಂಬಲವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ವಿಠ್ಠಲನೊಲಿದನೆಂಬುದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ್ದು. ಇದು "ನಾದಪ್ರಿಯನೂ ಅಲ್ಲ ವೇದಪ್ರಿಯನೂ ಅಲ್ಲ ಭಕ್ತಿಪ್ರಿಯ ನನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದುವೇನಾ" ಎಂಬ ವಚನ ಸಾಲನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಹರಿಹಾಸರೂ ಜನತೆಗೆ ಜಾಗೃತಿಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಕೇಳುವುದೂ ಇದೇ : "ನಾಲಿಗೆ ಮುಂದಿತೊ ನೆಗ್ಗಿಲ ಕೊನೆ ಮುಳ್ಳು । ಬಾಲಕತನದಲ್ಲಿ ಭೂತಹಿಡಿಯಿತೊ" ಎನಾಯ್ತು ನಿಮಗೆ ? ಎಂದೂ ಕೆಟ್ಟ ನಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾರೆ :

ಅಂದ ನಿರ್ಗಾಯಿಸಿದರು ಕಾಕೊ । ಇಂದಿರಾಪತಿ ಪರದೈವತವೆಂಬುದ ॥ಪ॥
ರೇದೈಶ್ವ ಸರ್ವೈರತಮೇವ ವೇದ್ಯ ।
 ವೇದ ವಿಧಾಯತ ನಾಮದವನು ।

 ಬಿಂದು ಪಾಪಂಜಮತದ ಮುರ್ಬುದ್ಧಿಯ ।
 ಬಿಡದೆ ಮುಖ ವೈಷ್ಣವ ಸಂಗದ ॥.....
 ಹರಿಯಧಿಕ ಪರವಧಿಕ ಎಂಬುಹೋರಾದಿರಿ ।
 ಪರಿಹರಣ ಭಕ್ತರೇ ಸಾಕ್ಷಿ ಲೋಕದೊಳು ॥ಪ॥

ಎಂಬ ಹೋಲಿಕೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರ ಜೊತೆ ಆದ್ವೈತ ಮಂಡವವೂ ನಡೆದಿದೆ :

ಎಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಎಂಬವರ ಎರಡು ದಾಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ।
 ಹಲ್ಲುಮರೆ ಬಡಿಯಬೇಕು ಪರಿಭಕ್ತರಾದವರು ।
 ಸಲ್ಲದು ಸಲ್ಲದು ಈ ಮಾತು ಇದೇ ಸಂತಯ ಬೇಡ ॥

ಹರಿಸಮೋತ್ತಮತೆಯ ಜಾಣಿಗೇ ವಂದ್ಯಮತ ನಿಖೈ. ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲಾದುದೆ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳ (ವ್ಯಾಸರಾಯರ) ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದಂತಿದೆ

ಸತ್ಯ ಜಗತಿದು ಪಂಚಭೇದವು. ನಿತ್ಯ ಶ್ರೀಗೋವಿಂದನ |
ಶ್ರುತ್ಯ ತಿಳಿದು ತಾರತಮ್ಯದಿ ಕೃಪ್ಪನಧಿಕೆಂದು ಸಾರಿತ್ಯೆ ||ಪ||
ಜೀವ ಈಜಿಗೆ ಭೇದ ಸರ್ವಾತ್ಮ ಬೇವಜೀವಕೆ ಭೇದವು
ಜೀವ ಜಡರೂಳು ಭೇದ ಜಡ ಪರಮಾತ್ಮಗೆ ||

ಇದರೊಂದಿಗೆ ವಂದ್ಯಮತದ ಆವೇಶ ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ಪ್ರಮೋದಗಳನ್ನೂ ಶ್ರೀಸಾವಣಾಸ್ಥಿರಗೂ ಆರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ಲಲಿತ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಹರಿಸಮೋತ್ತಮನೆಂದೂ ಸಾರುವಲ್ಲಿ ಅವರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶ್ಲೋಕ "ಈ ಪರಿಯೆ ಸೋಬಾಗುವ ದೇವರೂಳು ಕಾಣೆ | ಗೋಪೀಜನಪ್ರಿಯೆ ಗೋಪಾಲಗಲ್ಲದೆ" ಉತ್ಪನ್ನವೆ ನಿರ್ದರ್ಶನ. ಇದಲ್ಲದೆ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಜಾಗೃತಿ, ಹರಿಭಕ್ತಿ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ ಕಳಕಳ ತುಂಬ |

ಹರಿಭಕ್ತಿ ಸುವಿವು ಅಪಭ್ರಮೆಗಲ್ಲದೆ ಮಿಕ್ಕ |
ಸರ ಕುರಿಗಳದರ ಸಖ್ಯವ ಬಲ್ಲರ.....

ಎಂದೂ ಹೇಳಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿಗೆ ಭಕ್ತಿ ಮುಖ್ಯವೆ ವಿವಾ ವಯಸ್ಸೆಲ್ಲ ಎಂದೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ತರಳ ವೃತ್ತಾದ, ಧ್ರುವ, ಮಂಜುನಾದ ಭಕ್ತರ ಉದಾಹರಣೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. "ತಾಸಂ ಬಾರಿಸಂತಿದೆ ಕೇಳಿ ಹರಿದಾಸರೆಲ್ಲ |" ಎಂಬುದೂ ಜಾಗೃತಿ ಛಾವದ ಸಾಡು.

ಹಾಸು ಮಾಣ ಸುಪ್ತಿಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಹಗಲು ಇರಲು
ಹೇಸರಗತ್ತಿಯಂತೆ ಜೊರಳಿ-ಸ್ಥಿರಯೋರೊಡಗೂಡಿ.....
ಬೇಸರದ ನಿತ್ಯ ಉರುಳಿ :....."

ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತೆ

ಸಿಂಗಾರವಾದ ದೇಹವೆಲ್ಲ | ಅಂಗವಳಿದು ಮುಂದುವರೇಳಿ |
ಅಂಗಲಗಾತ್ಮ ಸೇರಿದಾಗ | ರಂಗದ ಧ್ಯಾನವು ದೊರೆಯದೊ

ಎಂದೂ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ತಾರತಮ್ಯ ವಾದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದರ್ಶನ ಪುರಂದರ ದಾಸರ ಈ ಒಂದೂ ಉದಾಹರಣೆಗೆ ;

ನಿತ್ಯ ಪತಿಥಾವ ಶ್ರೀ ಲಕುಮಿವತಿಗಿದು |
ನಿತ್ಯ ಪತಿಥಾವ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಣರಿಗೆ |
ನಿತ್ಯ ಪತಿಥಾವ ಗುರುದ್ಯ ತೇಜ್ಯ ರುದ್ರರಿಗೆ |

ನಿತ್ಯ ಭೃತ್ಯಭಾವ ಇಂದ್ರ, ಜಾಮ, ಅಶ್ವಮೇಧಿಗಿ |
 ಇಂತೆಂದ ಪುರಂದರದಿವರಾ

ಇದರಂತೆಯೇ ಪಂಡಿಪೇದ ತತ್ತ್ವ-ಮಧ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಮೇಯದ ಬಗ್ಗೆ
 ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರ ಇನ್ನೊಂದು ಉಗಾಘೋಗದ ರಚನೆ ಇಂತಿದೆ |

ಜೀವಜೀವಿ ಭೇದ ಜಡಜಡಕೆ ಭೇದ |
 ಜೀವ ಜಡ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭೇದ |
 ಜೀವಾಜೀವ ಮಂತ್ರಾಮುಕ್ತರ ಭೇದ |
 ಸಂಸಾರದೊಳು ಭೇದ |
 ಮಂತ್ರರೋಹಯಂ ಹರಿ ಭಕ್ತರಾಧಾಪ |
 ಜಾತ್ಯರ್ಥ ದೀ ಸಲಹಯ್ಯ ಪುರಂದರದಿವರಾ.. .”

ಅದರಂತೆಯೇ ಮಧ್ವನಿಷ್ಠರ ಮಂಗಳಾವಸ್ಥೆ ಅವರು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಹಾಡಿರುವುದು |

ಶರಿಯಾಗಿದು ಶಂಕರನ ದುರ್ಮಾತನ ತಂದವಗೆ
 ಖಳ ಬುದ್ಧ ಜಾದಾಳ ಮತವ ಗೆರಿದವಗೆ ||
 ಒರಿದು ಸಂಪ್ರಸ್ತವನು ಸಾಧಾಗಣಗೊರೆದವಗೆ
 ಸುಲಭ ಪುರಂದರದಿವರನ ದಾಸಗೆ |

ಮಧ್ವಮತದಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರಿಗೇ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಥಾನ. ಪುರಂದರದಾಸರ ಈ ಸಾಲು
 ಗವಂನಾರ್ಥ |

ತರಮಾಗಿದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ |
 ಜೀವೇಶ್ವರೈಶ್ಯವು ಜಾಗತು ಮಿಥ್ಯಮೆಂದು
 ಈ ವಿಧ ಪೇಳುವ ಮಾಯಗಳನಳಿಯೆಂದು ||1||
 ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಭೇದ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದೇಯೆಂಬ
 ಕ್ಷೋಭೆಗಳು ಹಿಡಿದು ಪಲ್ಲಳ ಮಂರಿಯೆಂದು ||2||
 ತಾರತಮ್ಯ ಪಂಚಭೇದ ಸತ್ಯವೆಂದು
 ಮಾರುತಮತ ಹೊಂದವನೊಳು ಪೊರೆಯೆಂದು ||3||

ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ “ತತ್ತ್ವವಾದ”, ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೂ ಪ್ರಿಯವೆನಿಸಿದೆ |

ಶ್ರೀ ತತ್ತ್ವವಾದ ಮಹಾವಾದಿ ಶುಭಕಂಠೈಮನ |
 ಭೂತಲದೊಳಪ್ರತಿಮೆ ಶ್ರೀಯಂತಿವರನ
 ಪ್ರೀತಿಯಂ ಭಜನೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳ ಸಲಿಸುವ ಮಾತನಾತನ ಸ್ಮರಿಸ್ಕ ||

ಈ ತೆರನಾದ ನೇರ ಧಾಳಿ, ಪರಮತುಂಬಿಡನೆ, ಮಧ್ಯನಿಜೆ ಪೊರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿ ಸಾವನಾಪ್ಪ, ಪ್ರೀತಾಪ್ಪಪ್ರಾಣರನ್ನೂ ಕುರಿತ ನವರತ್ನಮಾಳ್ತಿಕಾ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ನುಡಿಯುವುದೇ ಹೀಗೆ :

ಕರಿಯಾಗಿವೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲು ಮಧ್ಯನಾದುದು |

ದಿಳಿಯಲಿವರಿಸಿ ಸೋಪು ಎಂಬ ಕೊಳಸ

ಹೊಲುವತಳಿಳಿ ಹರಿದು ಮಾರುಗಳ ಗೆರಿದು ಮೋ- |

ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲುದು ||

ಮುಖ ಪರಮಪ್ರಪ್ತವ ಮೂಗಿ ಹೋಗಿಹೋಗು

ಪ್ರಲಯಾಧ್ಯದವೆಂಬ ದುರದ ಅವನಿಯ ಮೇಲೆ

ನಿಲಗೊಳಿಸಿ ವಿವಸ್ತು ಪರದೈವವೆಂದೊಡಿದಾ

ಅವನೋಧರ ಭವಿಸಿ ||

ಎಂದೂ, ಮುಂದೆ ವಾಯುವೇವರು ಪ್ರಾಪ್ತವಿಟ್ಟಕ್ಕೆ ಒರುವರೆಂದೂ ಸಾರಿದ್ದಾರೆ. "ಪರಮ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿಹೋಗಿ ಲೋಕದೊಳೆಂದು" ಕರೆಯುವಂತೆಯೇ ಮಧ್ಯಮತವನ್ನು 'ಹಸುಪನವತ'ವೆಂದೂ ಕರವ ವಾಡಿಕೆಯಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಹಸುಮ-ಭೀಮ-ಮಧ್ಯ ಅವತಾರತ್ರಯ ಮೂರ್ಧರಿಗೆ, ಪ್ರಾಪ್ತವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪೂಜ್ಯ. "ಹಸುಮನ ಮತವೆ ಹರಿಯ ಮತವು | ಹರಿಯ ಮತವೇ ಹಸುಮನ ಮತವು || ಹಸುಮನು ಒಲಿದರೆ ಹರಿ ತಾನೊಲಿವನು | ಹಸುಮನು ಮಂದಿದರೆ ಹರಿ ಮುನಿವ ||" ಎಂಬುದೇ ಪುರಂದರ ದಾಸರ ನಿಷ್ಕವಚನ. ಇದು ಎಲ್ಲ ಅನುಭವ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟು. ಸಂತರಿಗೆ, ಭಕ್ತಿಗೆ ಹರಿಯಪ್ಪು ವಚನವೆಂದೂ ಗುರುವು ಅನಿತ ಪೂಜ್ಯ. ಕೆಲವು ಭಕ್ತಿಪಂಥ ಗಳಲ್ಲಿಯಂತೂ ಗುರುವೇ ಪರಮಾತ್ಮ ಅಥವಾ ದೇವರಿಗಿಂತ ಗುರುವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದೂ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಗುರುವು ಎಂದವನು ? ತಾನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಭವ ಪಡೆದು, ಶಿಷ್ಯನ ಅಜ್ಞಾನದ ಕೆತ್ತಲನ್ನು ಕಳೆಯುವಂತಹವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಮಾರ್ಗ ದರ್ಶಿ ಆಗಬಲ್ಲ. ಇಂಥ ಗುರು ಪದ್ಧತಿಗಿಂತಲೂ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವ ಆಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪರಿದಾಸರಿಗೆ ಗುರುದೀಕ್ಷೆ ಮುಖ್ಯ. ಗುರುಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದವರೇ ಹೆಚ್ಚು. ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗುರುವು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡೂ ಅಥವಾ ಧ್ಯಾನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಯೂ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಪರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆಯತ್ತ ದಾಸವಾಗಿಸು ವುದುಂಟು. (ಉದಾ: ವಿಜಯದಾಸರಿಗೆ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರಿಂದ ದೊರೆತ ದಾಸದೀಕ್ಷೆ). "ಮಧ್ಯ ಮಂದಿಯೆ ನಮ್ಮ ಗುರು ಮಧ್ಯ ಮಂದಿಯೆ" ಎಂದು ಹಾಡುವ ಶ್ರೀಪುರಂದರ ದಾಸರು ಮಧ್ಯಾಹಾರ್ಯ-ಹಸುಮ, ಭೀಮ, ಮಧ್ಯ ಅವತಾರತ್ರಯಗಳನ್ನು ಕಾಡಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ "ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾವೆಯಲ್ಲಿ ನೀಕ್ಷಿತಿವೇಶಿ : ಅವಾಕೃತ ಪರಿ ಯಿಂದ ಸ್ವೀಕೃತನಾದೋ" "ಪ್ರಾಕೃತ ಅಂದರೆ ಕನ್ನಡ-ಅಡೂಪಾವೆ) ಎಂದು ಪ್ರತಿ

ವಾಸದದರಿ "ಶ್ರೀನಿವಾಸನ್ನ ತೋರೊ ದಯಾಸಾಂದ್ರ ದಾಸರಾಯಾ ಪುರಂದರದಾಸ ರಾಯಾ" ಎಂಬ ಗುರು ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರೇ ಶಿಷ್ಯನ ಮಂತ್ರತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸಿರುವುದೂ ಇದೆ. "ಗುರುವಿನ ಗುಲಾವಣಾಂಗವ ತನಕ ದೋರೆಯದ್ದಾ ಮಂಕಂತಿ | ಪರಿಪರಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನೋದಿದರೇನು ವ್ಯರ್ಥವಾಯ್ತು ಯುಕಂತಿ" ಎನ್ನುವ ಪುರಂದರದಾಸರು ಗುರುವೇ ಮೂಕ್ತಿ-ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗ ಸಾಧಕರೆಂದೂ ತಿಳುವಂವ ಸುಲಾಸರಳ, ಮನೋಬ್ಧ :

ಅಗಮಶಾಸ್ತ್ರದನೋದಿದರೇನು ಮೊ |

ರಾರು ಪುರಾಣವ ಮಂಗಿದರೇಂ ||

ಸಾರಿಷ್ಟಕರ ಸಂಗವ ಮಾಣವ |

ಧೀರನೇನು ತಾ ತಿರುಗದರೇನು || 1 ||

ಕೊಲೆಲೊಳು ಮಾಲಯ ಧರಿಸದೇನು | ಬೆರಲೊಳು ಜವಮಣಿ ತಿರುವಿದರೇನು |

ಮರಳ ಮರಳ ತಾ ಜೊರಳ ಬೂದಿಯೊಳು |

ಮೆರಳುಕಂದದಿ ತಿರುಗದರೇನು || 2 ||

ಇಂಥ ಗುರು ಅಪರೇಶ, ಹರಿದಾಸರಿಗೆ, ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಅನುಯಾಯಿಗೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಈ ಬಗ್ಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಂಭಾದಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು ತಿಳಿಸುವ ಸುಲಂ, "ಗುರು" ಸ್ಥಾನ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ವಿನಾಶನೀಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ ಹಾಗೂ ಅದು ಇಂದೂ ಈ ಜೊತ್ತೂ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ |

"ಗುರು ಅಪರೇಶದಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ |

ಗುರು ಅಪರೇಶದಿಲ್ಲದ ಯೋಗ |

ಗುರು ಅಪರೇಶದಿಲ್ಲದ ಕ್ರಿಯೆಗಳು |

ಅಂಗಳ ಅಪವಾಸದಂತೆ ಶಾಂತರೊ

ಗುರು ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕರುಣದಿಂದೇನೆ

ವರಮಹಾದಂತೈಗಳ ಅಪರೇಶಿಸಿದರು

ಪುರಂದರವಿಲನೆ ಪರಣಿದೇಹಿ

ದೊರೆತ ಭವಾವಶ್ಚಿ ಪರಿಪರಿಸಿದರಾಗಿ ||

ಗುರುಕರುಣಮಾಹೋರು ಪರಮದುಲಗಭವಯ್ಯ

ಪರಿಪರಿ ವ್ರತಗುಣರೊ ಭಲವೇನು

ಗುರುಕರುಣ ವೊಂದಿಲ್ಲದೆ ಗತಿಗೆ ಬೇರೊ...||

ವೈರಂದದಾಸರ ನಂತರ ಬಂದ ದಾಸಕೂಟದ ಪ್ರಮುಖರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದ ಶ್ರೀ ವಿಜಯ ದಾಸರೂ ತಮ್ಮ ದೀಕ್ಷಾ ಗುರುವಿನ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಾರೆ : ಸಾದರದಿ ಗುರುಕರಣ ತಾ ಪಡೆದ ಬಳಿಕ...

ಕಂಡ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಕಮಲಭಾಷೆ ಮೂರ್ತಿ
ಉಂಡು ಉಬ್ಬಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಿಷ್ಣುಭಾಷೆ
ಕಂಡ ಕಂಡದ ವಾರ್ತೆ ಪಾರಿಜಾತನ ಕೀರ್ತಿ
ಕಂಡು ಮುಕುಗಲ್ಲ ಪರಿಯನಾಪು.....

"ಯದ್ವಿಜ್ಞಾಪಾರ್ಥವೇ ಸುಖವು ಎನ್ನ
ಮಧ್ಯಾಂಶಗತ ಶ್ರೀ ವಿಜಯವಿಠಲರೇಯ
ದ್ವಂದ್ವತಾರ್ಥವ ತಿಳಿದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳೆದೆ..... ಎಂದೂ ಸಾರುತ್ತಾರೆ.

ವಿಜಯದಾಸರ ಒಂದು ಸಂಭಾದಿ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ, ವಂದ್ಯನಿತ್ಯ, ಹರಿದಾಸರ ಮಹಿಮೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇದರ ಕೆಲವು ಸಾಲು ತಿಳಿಸುವುದು ಈ ದಿನ ಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯವೈವಿಧ್ಯಸಂಪ್ರದೇ :

"ಮುಪ್ಪು ಇಲ್ಲದ ಅಪ್ಪ ತಿರುಪತಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ
ಮುಪ್ಪು ಇಲ್ಲದ ತಾಯಿ ಅಲಯೇಲು ಮಂಗಾಯಿ
ಮುಪ್ಪು ಇಲ್ಲದ ಗುರು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು
ಮುಪ್ಪು ಇಲ್ಲದ ಬಾಂಧವರು ಪರಿಭಕ್ತರು
ಮುಪ್ಪು ಇಲ್ಲದ ಧನ ಪರಿಣಾಮ ಸಾಧನ
ಮುಪ್ಪು ಇಲ್ಲದ ಸದನ ದಿವ್ಯಾಸಂಪಾದನೆ
ಮುಪ್ಪು ಮುಪ್ಪು ಇಲ್ಲ ಎಮ್ಮ ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ
ಮುಪ್ಪುರದೊಳಗೆ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಎಣೆಯ
ಮುಪ್ಪುರದ ಗೆಲಿದ ಅನಘ ವಿಜಯವಿಠಲರೇಯ
ಅಪ್ಪ ಭಕ್ತರ ಒಡನಾಡುವದು ತಪ್ಪು

ಇಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ಅಳಿಯದ, ಮಹಾಸದ ದಿವ ಸೌಂದರ್ಯ, ಗುರುಗಳ ಭಾವಬಲ, ಪರಿಭಕ್ತರ ತನು-ವನ ಜಾಗೃತಾವಸ್ಥೆ, ಹರಿನಾಮ ಸಾಧನ ಸಂಪತ್ತಿಗೆಣೆಯಾದದ್ದು, ಯಾವುದೇಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ, ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಮುಪ್ಪುರದೊಳಗೆ ಎಣೆಯದೆಯ ಎಂಬ ದಾಸವರ್ಮರ ಕೀಳ್ಮೆ ಆಡಂಪಡಿಯ ಬಳಿಕ, ಎಲ್ಲವೂ ಸಂಭಾದಿಯ ಈ ಭಾಗವನ್ನೇ ಪೂರ್ಣವೆಂದೆನ್ನಿಸುವಂತಿವೆ. ಇದೇ ಒಂದು ಭಾವಗೀತೆಯಂತಿದೆ.

ಪರಿಸಮರ್ಪಣತ್ವಮತ್ಸವನ್ನು ಡಿಂಡಿಮದಂತೆ ಸಾರಿದವರು ವಾದಿರಾಜರು. ಅವರ ಮಧ್ಯನಿಷ್ಠೆಯೂ ಅಷ್ಟೇ ದೃಢ ಅಚಲ. ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಅಳುಕು, ತಂಕೆ, ಕೊಂಡಿಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವಾಗ್ವಿಲಾಸದ ಪಟಂತ್ವ ತುಂದಿದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಚಾಳಾದ ಮಾಕಿಗೆಡೆಯೇ ಇರದು. ಇದೇ ವಾದಿರಾಜರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ.

ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾದಿರಾಜರು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಒರುವ ನಾನಾ ವಿಧದ ಪ್ರಲೋಭನೆ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಲ್ಲದರ ನಡುವೆಯೂ, ನಿವಯ ದಾಸ್ಯೆಯಿಂದಲೇ, ವಿವೇಕದಿಂದ ಬದುಕನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಆಗಿಸುವ ಪರಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಅವರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ

ಓದಿದಕು ವಿದ್ಯಗಳ ಓದದದ ಬಯಕೆಯೊರಿ
ಮೆದಕಾಪ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಿಸ ನಟಿಸಿ
ಕಾಡುವದು ಹರ್ಷಾಕರಣಾದಿ ಬಲದಿಂದ
ಬೀದಿ ಬೀದಿಯೊಳು ಬರಿಸಿ ಅರಿಸಿ
ಮಾಧವನ ಸ್ಮರಿಸಿದರೆ ಪರರ ಅನ್ನವನುಂಟು
ಶೋಧಿಸದೆ ಪೂಜಾಪಲಕವ
ಕ್ರೋಧದಿಂದಲಿ ಇಳುಕು ಕುಧರ್ಮಾದಲಿ ಯಮನವರ
ಬಾಧೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ಸದ್ವಿಮರ್ಶನು ಮರೆತೆ

ಈ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತನೊಬ್ಬ ತನ್ನ ತಂಜ್ಞ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಮೆರೆಯುವಲ್ಲಿ, ಕೆಲವಾರು ಅನುಸರಣೀಯ ನೇಮ ನಿಯಮ ಬಿಟ್ಟು ಪಾಪಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಗಳಿಸಿದವರ ಮನೆಯೊಟಿ ಮಾಡಿ, (ಅನ್ನದ ಜತೆ ಅನ್ನದೀಯವವನ ಕರ್ಮಾಲೇಪವೂ ಒರಂತ್ವದೊಬ್ಬನು ಯೆಗೆಕೆ ತಾಸ್ಯ ಮತ, ಅದರಿಂದಲೇ ಹಿಂದೆ ಬಹಳ ಜನರು ಪರಾನ್ನ ನೇಮವಿರಿಸಿಕೊಂಡರು.)

ಕೆಲಮೊತ್ತು ಪರಾರಿಗೆ ಪಗಡೆ ಅಟಗೊಂಡು ಕೆಲ ಮೊತ್ತು ಪಡೆ ನಿರ್ದಗೊಂದಲಿ ||
ಕೆಲಮೊತ್ತು ಕಾಕೆ ಪೋಕರ ಕಧಗೊಂಡು | ಕೆಲಮೊತ್ತು ಪರಮಾರ್ಥ ಪರನಂದಗೊಂಡು ||
ಕುಲವು ಕಡೆಯಾಗಿ ಉರಿ ನಿಮ್ಮನರ್ಚನೆ | ಮೇಳಯಲ್ಲದೆ ಮೋಯ್ಯು ಬಂಜೆಯನಾಗಿ ||

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಸಾಲಿನ ಪದಗಳೂ ಧ್ವನ್ಯಾತ್ಮಕವಾಗಿವೆ. ಶ್ರೀ ಮಂಕಟೇಶದರ್ಶನ ಸುಳಾದಿ, ಕೃಷ್ಣನ ಸುಂದರ ಮೂರ್ತಿಯ ಬಣ್ಣನೆ, ಶ್ರೀ ಹಯವದನನ ಸ್ತೂತಿ, ಎಲ್ಲದ ರಲ್ಲೂ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ತಾನೆ ಕಾಣಾಗಿದೆ. “ಜಗದ್ವಿತ್ತಿದವನ ಮಂಗಮೊದಪ್ಪವಳಂತೆ” ಎಂಬ ಯಶೋದೆಯ-ಅಂಕುಕೇರಣ, ಮಾತ್ಸಲ್ಯ, ವಾದಿರಾಜರು ತಮ್ಮ ಧೈಯವಾದ ಪರಿಪುರಮ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಾರವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿದಾಸ್ಯ ಭಾವವೂ ಅವರ ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಕೆಳೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ತಾವು ಶ್ರೀಪರಿಯೆ

ಸೇವಕನೆಂದು ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. "ಸೇವಕನೆಲೊ ನಾಕು ನಿನ್ನಯ ಪಾದ ಸೇವೆ ನೀಡೆಲೊ ನೀನು"- ಅವರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳೂ ಅವರ ಕವಿ ಹೃದಯವನ್ನೂ ತೆರೆದು ತೋರುತ್ತವೆ :

ಅರಳದ ಕೆಂಪಾದರೆಯ ಇರವ ಧಿಕ್ಕರಿಸುವ
ಗಿರಿಯ ತಿಮ್ಮರಾಯನ ಚರಣಗಳ ಕಂಡೆ ನಾ
ಅರುಣ ತಲೆಬ್ಬೆವ್ವ ಅಂಕುಶ ಭೃಷ ವಜ್ರಾದಿ
ಸಂರಚಿದರೆ, ಮಗಳ ಸೊಡಗಲು ಕಂಡೆ ನಾ... ..
ಗುರುಭಕ್ತುತಿಯರವೇಳು ಹಿರಿಯರ ಕರುಣವೈ ಬೇಳು
ಪರಕಥೆಗಳ ನಿತ್ಯದಲಿ ಕೇಳುತ್ತಿರಬೇಳು
ವಿರಕುತಿದೇಳು ವಿಷ್ಣುವಿನಾಧಾರದೇಳು
ಪರ ಮಂತ್ರಜವದೇಳು ತರುಬೇಳು ಪರಗತಿಗೆ...
ರಂಗ ನಿನ್ನ ಪಾದ ಕೆಳಗಮಲದಲ್ಲೆ
ಭೃಂಗವಪ್ಪುದೆಂತೋ...
...ಸುಖೆಯ ತೋರಿಸು ಧರಣಿಯನ ಕಾಯುವನೆ ಬಾರೊ...

ಇದಲ್ಲದೆ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯ ಮನ ಪ್ರತಿನಿಬಿಸುವಂತೆ ಇರವ ಅವರ ಅನೇಕ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನ ಮನ ತುಂಬಲು, ಸಂಸಾರಗೋಷಾ, ಎಲ್ಲ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ :

ವಾಸುದೇವನ ಗುಣಗಳ ಸ್ತುತಿಸದು
ರಾಸರೊಳುಬಿದ್ದು ಕಾಡುತ್ತಿದೆ
ಲೇಸಾಗಿ ನಾಯಕಾಲತೆ ನಾರಾಯಣತ್ವೆಲ
ಎದು ಬಾರಿ ತಿಡಿದರೆ ನೀಬಾಳುವುದೆ
ಕುಲಕಂಠ ಬುತ್ತಿಯಂತಿದೇವದೊಳಗೆ ಸುಖ
ವೆಂಬುದಿಲ್ಲವು ಮುಖಭರಿತ...
ಅಂಬುಜಾಕ್ಷರ ದಿವ್ಯಮಂಗಳ ಕಥಾಮೃತವ
ಮಂಟ ಸಂಪ್ರಮೇಶ ಸರಗಾಣೆಮ...

ಎಂದೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸುವ ಮಾದಿರಾಜರು ಹರಿದಾಸರಾಗಿ, ಭೃತ್ಯ ಭಾಷದಿಂದ ಬೇಡುವುದಿದೇ :

ನಿನ್ನ ಧ್ಯಾನ ಪಕ್ರಿಯೆತೊಡೊ
ಅನ್ನರಲಿ ವಿಶ್ವಿಯ ತೊಡೊ

ನಿನ್ನ ನೋಡುವ ಹುತ್ತಿಯ ಕೊಡೊ
 ನಿನ್ನ ಪಾಡುವ ಭಕ್ತಿಯ ಕೊಡೊ ನಿ
 ನ್ನಕ್ಕಿಬರುವ ಸಂಪತ್ತಿಯ ಕೊಡೊ ನಿ
 ಚಿತ್ತದಿ ತತ್ವದ ಶೈಶವ ತೋರೊ
 ಮತ್ತೆ ಕುದಿಯಲಿ ಎಣೆಗೆ ಮುತ್ತಿಯ ಕೊಡೊ
 ಅತ್ತಿತ್ತ ಮೂಡೊ ಭವ ಕತ್ತಲೆಯಣೆಗೆ ಮುತ್ತಿದ ಹಂಬಲದನ...

ಇದರೊಂದಿ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಇನ್ನೊಂದು ಲಕ್ಷಣ-ವಿಕಿಷ್ಟತೆಯಾದ 'ದಾಸೋಹಂ'
 'ತೃದೈತ್ಯ ಭೃತ್ಯ' ಎಂಬ ಭಾವ :

ಮೊನ್ನೆ ಹಯವದನ್ನ ತ್ರಿ ನಿಶ್ರಮ
 ನನ್ನ ದಾಸೋಹಂ ಎನ್ನೋರಾನ್ನೋರಿ,
 ಮನ್ನಿಸಿ ದಾಸೋಹೀವ.
 ನಾ ನಿನ್ನ ಮರೆತರೊ ನೀನನ್ನ ಮರೆತರೆ
 ಪಾಪಿಯೆಗೆ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತ ಪಕ್ಷಲತೆಗೆ
 ಹೀನತೆ ಬಂದವಾಗಿ
 "ಧ್ವಜಪದ್ಮರೇಖೆಗಳಿಂದ ಒಪ್ಪುವ
 ಸಿರಿಪಾದ ಪದಮವಾನು
 ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಜಿಸಲು ಸಿರಿಪಾದವೆನಿಸಿ
 ಪೃತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಸಲಹುವ ನಮ್ಮನು"

ಎಂಬಷ್ಟಿಲ್ಲ ದಾಸ್ಯ, ಸಖಿ, ಪಾದಪಂದನ ಭಕ್ತಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಮೂಡಿ ಬಂದಂ ವಾದಿ
 ರಾಜರ ವೈಷ್ಣವತ್ವವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ. 'ಮೂರೊಂಟು ನೆನೆದು ಫಲವೇನು ಈ
 ರೇಳು ಜಗದೊಡೆಯ ಹರಿಯನೊಮ್ಮೆ ನೆನೆಮನವೆ' ಎನ್ನುತ್ತ "ಕೇಳು ಹರಿ ಮಹಿಮೆ
 ಯೆನಂ ಪೇಳು ಹರಿನಾಮವನು : ಬಾಳು.. ಬಂದವ್ವದಿಂದ ತಾಳುತುತಿ ತೃಪ್ತಿಗೆ",
 "ಕೂಗಲೆಣೆಗೆ ಕೊಂಚ ದೂರವೊ ಹರಿಯವೊ", ಇವೆಲ್ಲ ಹರಿಸಮೋತ್ತಮತೆ, ಹರಿ
 ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ನಿಷ್ಕಳವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ವೈಭವ ಹಂತದ
 ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ, ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು-ಮಠಾಧೀಶರಾಗಿದ್ದೂ ಹರಿದಾಸರಾಗಿ ಹರಿಭಕ್ತರಾದ ವಾದಿ
 ರಾಜರಂಥವರಲ್ಲಿ ಒಡೆಮೂಡಿ ಬಂದಿರುವ ಸರಳ, ಸುಂದರ ಸಹಜ ರಚನೆ, ಅವರ
 ಸಮುದಾಯದ ಭಕ್ತಿ-ಮತೀಯ ಆಂದೋಲನದ ದೃಶ್ಯಗತಿಯನ್ನೂ ಕಿಂಟಸುತ್ತವೆನ್ನ
 ಲಡ್ಡಿಯಲ್ಲ. ಹರಿಸಮೋತ್ತಮತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ವೈಷ್ಣವ ದಾಸರ, ಯತಿಗಳ
 ಮಂಖಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದೇ ಅದನ್ನೂ ಸಂಭವವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ,

ಇದು ಅವರ ವಿಷ್ಣುಪಾರವು ಸಮರ್ಥನೆ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮಿಗಳಾಗಿ, ಹರಿದಾಸರಾದ, ಕನಕದಾಸರು ಹರಿಹರ ಸಮನ್ವಯತೆ ಕುರಿತು ಹೇಳಿದರೂ ಮಧ್ಯಮತ ನಿಷ್ಠೆ, ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತೆಯೆಂದೆಗೆ ವಾದಿಸಿತಿದೆ. ಅವರ ಅನೇಕ ರಚನೆ ಇದನ್ನು ಧ್ವನಿಸುತ್ತವೆ.

ಜಗದಂತರ್ಯಾಮಿ ಎಂಬೆಂದು ನಿಮ್ಮ
ನಿಗಮಾ ಸಾರುವ ಮಾತು ಪೂರಿಯೇ ರಾಗಿ || ಎಂಬು ಹಾಡುತ್ತೆ,
ಇಂತು ಅನುರೇಣುಶ್ರುತಾಪ್ತಮೊಳಗಿಲ್ಲ
ಸಂತೋಷವಾಗಿರುವು ನಿಮ್ಮ ಸ್ಮರಣೆ
ಕುಂತ್ಯವಾಣಿವೆಂಬ ಕುರುಡು ಸ್ವಲ್ಪವು ನಮಗೆ
ಜಿಂಹಾಯಕನೆ ನೆಲೆಯಾದಿ ಕೇಶವನ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ

ವೃಂದದರದಾಸರ ಈ ಸುವ್ರಸಿದ್ಧ ರಚನೆ ಎಲ್ಲರೂ ಕೇಳಿರುವಂತಿದೆ :

ಸಕಲ ಗ್ರಹಬಲ ನೀನೆ ಸರಸಿಪಾಕ್ಷ |
ನಿರಲ ರಕ್ಷಣೆ ನೀನೆ ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕನೆ || ೧ ||
ರವಿ ಚಂದ್ರ ಬುಧ ನೀನೆ ರಾಹು ಕೇತುವು ನೀನೆ
ಕವಿ ಗುರು ಪದಿಯು ಮಂಗಳನು ನೀನೆ
ದಿದರಾಪ್ತಿಯು-ನೀನೆ ನನ ವಿಧಾನವು ನೀನೆ
ಭವರೂಪಿ ಹರ ನೀನೆ ರಕ್ಷಕನು ನೀನೆ || ೧ ||
ಪಕ್ಷಮಾಸವು ನೀನೆ ಪರ್ವಕಾಲವು ನೀನೆ
ಪಕ್ಷಪ್ರ ಯೋಗಿ ತಿಥಿಕರಣ ನೀನೆ
'ಅಶ್ವಯುಜಿ'ವೆಂದು ಪ್ರೌಢಿಯ ಮಾನವ ಕಾಂಕ್ಷು
ಪಕ್ಷವಾಹನ ದೀನ ರಕ್ಷಕನು ನೀನೇ || ೨ ||
ಕುತು ಪತ್ನರವು ನೀನೆ ಪ್ರಥಿವಿಗಾದಿಯು ನೀನೆ
ಶ್ರಮ ಹೋಮ ಹೇಚ್ಚ ಸದ್ಗತಿಯ ನೀನೆ
ಕಿಶಕಾಗಿ ಎತ್ತೊಡೆಯ ವೃಂದದರವಿಧಿಲನ
ಪ್ರತಿಗೆ ಸಲಹದ ಅಪ್ರತಿಮ ಮಹಿಮ ನೀನೆ || ೩ ||

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಸಾಲು "ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕೇವಲ ಭಕ್ತಿಗೆ ನಿಲಕುವ"ವೆಂಬುದನ್ನೂ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ.

ಹರಿಗರ್ವೋತ್ತಮತೆಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮವ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಲ್ಲೊಂದಿದಾಗ, ಹರಿದಾಸನ ಗುಣವಿಶೇಷಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಕೆಲವು ಮಾತು ತಿಳಿಯುವ ಬಹುದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ವಿಚಾರ ಕಂಡರಿಸುವಿಕೆ ಕೂಡ ಪೂರ್ಣ ಆದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹರಿಭಕ್ತ-ಹರಿದಾಸರ ಗುಣವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಅನೇಕ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ.

ಇದು ಆಗ್ನಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದು, ಇನ್ನೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬದುಕುಕೊಂಡಿರುವ ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ-ಬದುಕಿನ ಜೀವಿ ಹರಿಭತ್ತರ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸುವುದೇ, ಹಾಗೂ ಸಮಾಜ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿ, ಬೆಳೆಸುವುದೇ ಅವರ ಧೈರ್ಯವೂ ಅಗಿತ್ವವೂವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಹರಿಭಕ್ತಿ-ಗುರುಭಕ್ತಿ, ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತೆ-ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಉನ್ನತ ಬೆಟ್ಟದ ಗೌರವ, ತೋರುವುದು ಹರಿದಾಸರ ಪರಂಪರಾನುಗತ ಅಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಪದ್ಧತಿ ಆದರಂತೆಯೇ, ಅವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಲೋಕಾನುಭವ, ಇಹದ ನೋವು ದ್ರಶ್ಯ, ಹಾಗೂ ಹರಿದಾಸರ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿ ಅವರು ಕೈಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಪರೈಟಿನ ಅವರಿಗೆ ಎರಡು ವಿಧದಲ್ಲಿ ವರವು, ಪೋಷಕ ಆಗುತ್ತಿದ್ದಿತೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದು, ಅವರ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿ ದೃಢಗೊಳ್ಳಲು, ಹಾಗೂ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸುಗುಣೋಪಾಸನೆಯ ವಿವಿಧ ಸ್ವರೂಪಗಳಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನಂತ ದರುಶನ ಪಡೆಯಲು ಸಾಧಕ ಆಗುವುದೆಂಬುದು. ಇನ್ನೊಂದು, ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಪರೈಟಿನ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಲೋಕಾನುಭವ ತಿಳಿಯಗೊಡುತ್ತಿದ್ದು ಲ್ಲದ ವಾದಿರಾಜರು, ಕನಕದಾಸರು, ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು, ವಿಜಯದಾಸರಂಥವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ದಾಸತನದಿಂದಲೇ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿಭಕ್ತಿ, ಮಧ್ಯಮತ ಅಂದೋಲನ ಬಲಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧಕ ಆಗುತ್ತಿದ್ದಿತೆನ್ನಬಹುದು. ಪ್ರವಾಸ, ಪರ್ಯಟನೆ, ಶ್ರಮ-ಕಷ್ಟಕರ ಆದರೂ, ಅವರು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ದರ್ಶನ ಕಾಣ್ಕೆ ಅವರನ್ನು ಇನ್ನೂ ಮನಸಿಗವಾಗಿ ಉನ್ನತರಾಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು, ಪರಿಪಕ್ವ ಮತಿಯವರಾಗಿಸಿ, ಅವರ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮೀಯ ಮನೋಧರ್ಮದ ವಿಕಸನಕ್ಕೂ ಹಾದಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ವಾದಿರಾಜರು 'ತೀರ್ಥವೃಂದ' ವನ್ನೆ ಬರೆದರೆ, ವಿಜಯದಾಸರು ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಮಹಿಮಾ ಸುಳಾದಿ ಗಳೆಂಬ ತಮ್ಮ ಪರೈಟಿನ-ದರ್ಶನ ಅನುಭವವೆಲ್ಲ ತೋಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಆಗ್ನಿ ಒಡೆ ಮೂಡಿ ಬಂದು, ಅಂದು ಅವರಿಗಿದ್ದ ಸಾರಿಗೆ ಸೌಲಭ್ಯ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲೂ ಅವರಿಗಿಂತೊಡೆ ಮನೋದಾರ್ಥಕ್ಕೂ ನಿದರ್ಶನವಾಗುತ್ತದೆ. ನಾವು ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೂ ಕಾಣದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಇತಿಹಾಸ ಸ್ಥಳ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತೇವೆ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆಯಂತೂ ಭಕ್ತಿ ನಿರ್ಭರ ಅಗಿರುವ ಅವರ ರಚನೆಗಳು, ಆಯಾ ಕ್ಷೇತ್ರ ದೇವತೆಯೆದುರು ನಮ್ಮನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತವೆ. ನದ-ನದಿಗಳನ್ನು ಹರಿದಾಸರು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೋದ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರ, ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಬೆಳೆಸಿ, ಪ್ರಚಾರ ಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜನತೆಯನ್ನು ಧರ್ಮ-ನೀತಿ-ಜ್ಞಾನ-ಭಕ್ತಿಯ ದೃಢ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ ಸಮಾಜ ಬೆನ್ನಾಗಿರಿಸಲು ಕೋರಿದ್ದಾರೆ. (ಹರಿದಾಸರ ಕ್ಷೇತ್ರ ದರ್ಶನದ ಅನುಬಂಧವನ್ನೆ ನಿಬಂಧದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.) ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ (ಮೊದಲಿಂದ ಹರಿಯ ವೈವಿಧ್ಯ ಪ್ರವಿಷ್ಟ ಕಥೆ: ಬಣ್ಣಿಸುವಂತೆ) ಧರ್ಮ-ನೀತಿ-ಜ್ಞಾನ-ವೈರಾಗ್ಯ ಮಂಡಗಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಲೋಭಿಯ ಪಾತಕಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದರ್ಶನ ಬದುಕಿನ ವಿವಿಧ ಕೋಟಿ ಎಲ್ಲ ಕಾಣಬರುತ್ತವೆ :

ಭಾಗೀರಥೀ ಸರಸ್ವತಿ ಯಮುನೆ ವಾರುಣಾ
 ಶ್ರೀಗೋರ ಭಬ್ಬಣೀ ಶೋಣಾ, ಭದ್ರಾ ನರ್ಮ
 ದಾ ಗಂಡಿಕ ಭೀಮರಥಿ ತುಂಗಭದ್ರಾ ಪ್ರಯಾಗ ಶ್ರೀವಣಿ ಹೇಮಾ ||
 ವೇದವತಿ ಗಾಯತ್ರಿ, ಕೌಸಿಕಿ ಮಂಜುಶಾಲಿನಿ
 ಕಾ ಗೌತಮಿ ವಿಮಲ್ಬಲಾ ಕುಮಾರ್ವತೀ
 ಕಾಗಿನೀ ನೇತ್ರವತಿ ವೈಶ್ವರಣಿ ಹೈರವತಿ ಸಿಂಧು ಪಾಪಾಭನಾಶಿನಿ...

ಇಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ನದಿ-ನದಿಗಳ ಹೆಸರು ನಾವು ಕೇಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಇಂಥ ಕ್ಷೇತ್ರ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರ ಮಹಿಮಾ ಕೃತಿ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಸಂಸ್ಥಾನಾಧಿಪತಿಗಳಾಗಿ ಸಮಾಸ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಉಪಾಸ್ಯ ದೈವದಂತೆವಿರಿಸಿಕೊಂಡು, ದಾಸಕೂಟ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿ ಬೆಳೆಸಿದಂಥವರು. ಉದಾ : ಶ್ರೀನರಹರಿತೀರ್ಥರರು, ಶ್ರೀವಾದರಾಜರರು, ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರರು, ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರರು, ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರ ಬೃಂದಾವನ ಸ್ನಾತಿ-ಹೀಗೆ ಮಧ್ಯಮತ ನಿವ್ವೇ ಸಾಧಾರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತ ಆಗಬೇಕಾದ, ಜಾಗೂ ಪರ್ಣಾಪ್ರಮ ಧರ್ಮ, ವೇದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ, ಸದ್ಗುಣವಿಷಯ, ಸ್ವಾನ-ಮಡಿ-ಜಪ-ಸಾಧಕ, ಭಗವಂತ ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಇವೆಲ್ಲ ಸೇರಬೇಕೆಂದು ಆಗುತ್ತವೆ. ಇದರ ಜೊತೆ ಜೊತೆ ಸತ್ಯ ಎಂಬತ್ತಕ್ಕಾದಾದ, ತಾರತಮ್ಯ, ಮಾಯಾ ಬೇವೋತ್ತಮ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಪಂಚಭೇದ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳೂ ಇವೆ. ಮಧ್ಯಮತ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗಣನ ಆದ ಉಪಾಸನೆ, ಭಗವಂತನ ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಸರ್ವಂತರಾಮಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ತಪಸ್ಸೆಯಿಂದ ಆಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳಾದವರ ಸ್ತೂತಿ ಇವೆಲ್ಲ ಒಳಪಡುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದ, ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಾಲ್ಪೋಚನೆಯ ಮಧ್ಯಮತದ ಬೆಳೆದಿರುವುದು ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಇದು ಸಂಕುಚಿತವೇಲ್ಲ. ಈ ಮತದ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ, ಇದೇಯೇ ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಸರಾಯರರು, ಜನ್ಮ ಜನ್ಮದಲ್ಲೂ ನನಗೆ ಮಧ್ಯಮತದಲ್ಲಿಯೇ ಪಂಚಿಸಂದೇ ಬೇಡುತ್ತಾರೆ ;

ಜನುಪಾ ಜನುಪಾಬಲ್ಲಿ ಕೊಡು ಕೊಡು ಪರಿಯೆ || ೨ ||

ಅನಿಮಿತ್ತ ಬಂಧು ಕೈವಲ್ಯದಯದಿಂದಲಿಗಿ || ೩ ||

ಮೆರೆದ ಕೂರ್ಯ್ಯಾಪ್ಪಂಪ್ರ ಎರಡಾರು ನಾನಾವು

ಕೊರಲೊಳು ಕುಲಾಯ ವನಮಾಲೆಯು

ಮೆರೆದ ಕುಲಿಂಕೃ ಭೂಪದೊಳೊಪ್ಪಿತ ನಿಮ್ಮ

ಸ್ವರಿಸುತ್ತ ಹಿಗ್ಗಿತ ವೈಷ್ಣವ ಜನಮನ || 1 ||

ಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ಕಮ ರಾಜೆ ಲಕುಮಿ ಬೊಮ್ಮ
 ಹರ ಇಂದ್ರಾದ್ಯಖಲರು ತವ ಸೇವಕರು
 ವರ ತಾರತಮ್ಯ ಪಂಚ ಭೇದ ಸತ್ಯಮೆಂದು
 ನೆರೆ ಬೇಳುವ ವಾಯುಮತದ ಸುಖವೆವೆ || 2 ||

ಸಕಲ ವಿಷದೋಷಮರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮತೆಯೊ
 ಸುಖ ತೀರ್ಥರಲಿ ಮಂಖ್ಯ ಗುರು ಭಾವನೆಯೊ
 ಮುಖತಿ ಪೃಥಾಯಕ ಸಿರಿ ಕೃಷ್ಣ ನಿಷ್ಕಲ್ಲಿ
 ಅಕಳಂಕವಾದ ನೆಪವಿಧ ಭುಜಿಯೊ || 3 ||

ಇಲ್ಲಿ ಇಡೀ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ, ಮಧ್ವನಿಷ್ಠೆ, ಹರಿದಾಸತನ, ಅನಂದತೀರ್ಥರಲ್ಲಿ ಗುರು ಭಕ್ತಿ, ಹರಿಯ ಮಂಕ್ರಿದಾಯಕನೆಂಬ ಉನ್ನತ ಪ್ರಶ್ನೆ ಎಲ್ಲವೂ ಒಡಮೂಡಿ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಮನಗಾಣಬಹುದು.

ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಮಧ್ವವಂತ ನಿಷ್ಠೆ, ಅವರೂ ಸಂಘಟಿಸಿದ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆದಂಟು. ಹರಿಹರರನ್ನು ಸಮಾಜವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಿರುವ ಕನಕದಾಸರೂ ಮಧ್ವವಂತ ಚಿಂತಪ್ಪನ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಸುಖತೀರ್ಥರನ್ನು ಮಂಡಿಸುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ :

ಕರ್ಣಾಟಕದ ಹರಿದಾಸರೆಲ್ಲರೂ ಮಧ್ವವಂತವನ್ನು ಮಂತ್ರಕಂಠದಿಂದ ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣಗಳು ಹೀಗಿದ್ದುವು : ಒಂದು, ತಾವು ನಂಬಿದ ಆನುಸರಿಸುವ ಸ್ವಮತದ ಪ್ರತಿಪಾದನ, ಸಮರ್ಥನೆ, ಹರಿಭಕ್ತಿ, ಪ್ರಸರಣಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ, ಅದನ್ನೇ ಮೈಯಾಂತ ಹರಿಮತವೆಂಬ ಅಭಿಮಾನ, ಹಾಗೂ ವಿಪುಲಭಕ್ತಿ, ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮ-ವೈದಿಕ ವಾಚ್ಛೆಯ ಪ್ರಾವಣ್ಯ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುವ ಹೆಚ್ಚುಯಕೆ ಅದೇ ಧ್ಯೇಯ.

ಕೆಲವು ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆಗಳು, ರೂಪಕ, ಪುರಂದರದಾಸರ ಕವಿತೆಕ್ಕೂ ನಿರ್ಜನ ವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ವೈದಿಕ ಮತದಲ್ಲಿ ನಡೆದೇವೆಂದು ತಾವು
 ವೈಷ್ಣವರು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರು ಕೆಲವರು
 ವೈಷ್ಣವ ಮತದಲ್ಲಿ ನಡೆದೇವೆಂದು ತಾವು
 ವೈದಿಕರು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟವರು ಕೆಲವರು
 ವೈದಿಕ ವೈಷ್ಣವ ಮೊಂದೆಂದು ಮಧ್ವಮಾನು
 ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಪುರಂದರದಾಸರ ಮೆಚ್ಚೆ ||
 ...ಸಿರಿ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಪುರಂದರವಿಠಲಿಗೆ ಶರಣು
 ಶರಣುಬೆ ನಾ ಶರಣುವೆನಿಸವರತ.....

ವಿಜಾಪರೂ ಒಂದಾಗಲಿ, ನಂದಿಂಟು ದೇವರು ಮೊದಲೊಬ್ಬ ಕಲ್ಲೆ
ಅತ್ತೆಯ ಕಣ್ಣು ಹೊಲಗಿ ಮೂವನ ಕಾಲು ಮುರಿಯಲಿ
ಹಿತ್ತಲಾಗೋಡೆ ಬೀಳಲಿ, ಕಾಳ ಕತ್ತಲೆ ಬಂದು ಕದಿಯಲಿ ಹರಿಯೇ || 1 ||

ಮನೆಮನೆ ಗಂಡ ಮೂವನಾಗಲಿ, ಕುಣಬಂದ ಮೈದುನ ವರಗಲಿ
ಮನೆನಿರಮನೆ ಪಾಳಾಗಲಿ ಮತ್ತೆ ಅತ್ತಿಗೆ ನಂದಿಂಟು ಮುರಿಯಲಿ ಹರಿಯೇ || 2 ||

ಕಂದನ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಲಿ ಕಂದನ ಪಾವ್ವ ಕಚ್ಚಲಿ ಈ
ದ್ವಂದ್ವಾರ್ಥಗಳು ಬಿಚ್ಚಲಿ ಪುರಂದರವಿರಲಪು ಮುಚ್ಚಲಿ ಹರಿಯೇ || 3 ||

ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ಅರ್ಥ ಹೀಗೆ :-

ಅತ್ತೆ ಎಂದರೆ : ಸ್ವಾರ್ಥ
ಮೂವ : ಆನೆ
ಹಿತ್ತಲಾಗೋಡೆ : ಮನೆಮನೆಯಲ್ಲಿ
ಮನೆಮನೆಯಿಂದ : ವಿಷ್ಣುಚ್ಛಾನ
ಮೈದುನ : ಅಜ್ಜಾನ
ಮನೆನಿರಮನೆ : ಅರಿವಿದ್ದವರುಗಳು
ಕಂದನ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಲಿ : ಎಂಬಲ್ಲಿ "ಕಂದ" ಎಂದರೆ "ಹರಿದ್ವೇಷ",
ಹಾಗೂ ತತ್ತ್ವದ್ವೇಷ

ಕಂದ : ಕಾಮ ನಂದರ್ಥ.

ಕೊನೆಗೆ "ದ್ವಂದ್ವಾರ್ಥಗಳು ಬಿಚ್ಚಲಿ" ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ಅರ್ಥವಾಗಿದೀತೊಳ್ಳು
ಬಹುದು :

ಒಂದನೆಯದು ದ್ವಂದ್ವತತ್ತ್ವ ಅಥವಾ ಮಧ್ಯಮತ ತತ್ತ್ವ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿಯಲಿ
ಎಂಬುದು, ಇನ್ನೊಂದು, ಈ ಕೀರ್ತನೆಯ ರೂಪಕ ಬಳಕೆಯ ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯಲಿ
ಎಂಬುದು.

ಮತದೊಳಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಮತ ಮಧ್ಯಮತವು | ರಥಂ
ಪತಿ ಪೂಜಾ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಪಾವನ ಮತವು | ಇದು ಪಾವನ ಮತವು || ಪ ||

ಪಾರಾಯಣತೆ ನಾಮ ಸ್ಮರಣೆ ನಂದಿದ ಮತವು | ಇದು ನಂದಿದ ಮತವು
ಪಾರಾಯಣತೆ ಅಮೃತಲ ಮತವು | ತಾರತಮ್ಯದಿ ಉದ್ಧರಿಸಿ
ಶ್ರುತಿಗಳೊಲಿದ | ಧರಣಿಯ ನಂದಿ ನಂದೋಪದ ಮತವು || 1 ||

ಅಳಲೆಗೆ ಸ್ವೀಕರಣೆ ವಜ್ರಾಂಕಿತ ಮತವು | ಇದು ಮುದ್ದಾಂಕಿತ ಮತವು
ಸಕಲ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸತ್ಯವಾದ ಮತವು | ಅಕುಟಲ ಪತೆ ಪತಿಪಾದ ಮುಖೋದ್ಧರ
ವಿವಿಧ ಕ್ರಿಯೆ ಪದವೀಪನಮಾಲ ಮತವು || 2 ||

ಸರಸ ಸಮೃದ್ಧ ಸತ್ಯ ಸಾತ್ವಿಕವೀ ಮತವು | ಇದು ಕುಂದು ಸಾತ್ವಿಕ ಮತವು
ಗುರು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಮತವು | ಪರಮತ ಖಂಡಿಸಿ ಮಂಡಿತರು ಪೇಳಿದ
ಪುರಂದರವಿಠಲನ ಮತವು ಹಳುಮಳ ಮತವು | 3 |

ವಿಜಯದಾಸರ ಅದ್ವೈತ ಖಂಡನ ನೇರ, ವಿಡ್ಡದಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿದಂಥದೂ, ಸ್ವಮತ
ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯೂ (ವಂದ್ಯನಿಷ್ಠೆ) ಅವೈ ವಿಚಿತ. ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾದುವ ಒಗೆಯೆನ್ನು
ಕುರಿತ ಸುಲಾದಿಗಳೇಕೆ ರಚಿಸಿರುವ ವಿಜಯದಾಸರೂ ಒಂದೆಡೆ ಹೇಳುವುದಿದು.

ಅದ್ವೈತಮತವು ಅಧರ ಮಾದುವ
ಸದ್ವೈತವನ್ನ ಒಳಿಸು ಸದ್ವೈತವ ವೇಳು |
ದ್ವೈತಮತದಲ್ಲಿ ಸದ್ವೈತ್ಯಭೇದಮಾಣು
ಸದ್ವೈತಾರದಲ್ಲಿ ತದ್ವೈತ್ಯಯಾಚನು ||
ಸದ್ವೈತಾರರು ಪಾದ ದ್ವೈತವ ಭಜಿಸಿ
ಉದ್ವೈತರೂಕೆ ಪೋಗುವ ದ್ವೈತ ಮಾಣು ||
ಅದ್ವೈತಮತವು ದಾಸವದ್ವೈತ ವಿಜಯವಿರಲ
ವಿದ್ವತ್ತಮನ ನೀ ಹೃದ್ಯಪಟದೊಳಿರಿಸೋ ...

ಅದ್ವೈತ ಮತವು ವೇದವಿರಂದ್ವ ವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು, ವೈಶ್ಣವ ತತ್ವವನ್ನು
ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಬೋಧಿಸುವುದೇ ವಿಜಯದಾಸರ ಧ್ಯೇಯ. ಆದರೆ ಅವರ ಮಾತು
ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಒರಟು, ಹೀಗೇಕೆ ಬೋಧಿಸುವರೆಂದೂ ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಾಯಾವಾದಿಯ ನಿಷ್ಠೆ ಮತವು ದೊಡ್ಡದು ಎಂದು
ವಾಯು ಕೊಬ್ಬಿನಿಂದ ಬಲು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ
ಕುಯುಕ್ತಿಯ ಕುಂಡಿಸಿ ಕುಚ್ಚಿತ ವಚನದಿಂದ
ಸ್ತ್ರೀಯರಾಗಿ ದೊಡ್ಡಗಳ ಕಲ್ಪಿಸಿದರು

ಎಂದು ಭೋಷಿಸುತ್ತ, "ವಾಯು ವಂಶ, ಮಹಾತ್ಮಗೆ ಒಂದೆ ಆಗುವುದೇನೋ" ಎಂದು
ಪೋಲಿಸಲೂ ಹಿಂಪಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನನ್ನು ಸುಡಿಸಿದರೂ ಈಶ್ವರರಾಗುವರೆಂಬ
ಅದ್ವೈತದ ಬೇವೆರವೂತ್ತೈಕ್ಯವಾದವನ್ನು ಬೀಕಿಸುತ್ತಾರೆ, ಮಂಡಿಸುತ್ತಾರೆ ದಾಸರು :

ಗಂಗಾದಿ ತಡಿಯಲ್ಲಿ ಭಜಿಸಿಯಂದಲಿ ಕುಳಿತು
ಅಂಗೈಯ್ಯ ಒಳಗೊಂಡು ಲಿಂಗವರಚಿಸಿ

ಒಂಗೆದರಿ ಭೂಟಿ.....
ಮಂಗಳ ಗತಿಯೆಂಬ ಬೇಡುವ ಮನಸು
ರಿಂಗವು ನೀಡಾದೆನೆಂಬೊ ಮನಸು
ರಿಂಗ ನೀಡಿದರೆ ರಿಂಗದ ನೀಡಾಣೆ
ಶೃಂಗಾರ ಗಿರಿಗುತೆ ನಿರೀಡಾದಳೊ...

ಎಂದು ಕೇಳುವಲ್ಲಿ, ಅದರ ಗಂಭೀರತೆ ಅರ್ಥ ಆದೀತು ಪರಮತ ತತ್ವ ಅನುಷ್ಠಾನ ಅರಿತು ಅವುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಮತದೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವುದು ದಾಸರಿಗೆ ಇತರ ಮತಧರ್ಮಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಅರಿವನ್ನೂ ಸಾದರಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದೆಡೆಯೆಂತೂ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ "ಮಾಯಾವಾದಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಿಡವಾಗಿ ಅನುದಿನ...ಸುಖಿಸು ವುದಕ್ಕಿಂತ.. ವೀರವೈಷ್ಣವರ ಸದನದಲ್ಲಿ ಶುನಕನಾಗಿ ಒಂದು ಘಳಿಗೆ ತನುವು ಧರಿಸಿ... ಬಾಳುವ ಬದುಕೆ ಲೇಸು" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಮಧ್ಯಮತವು ಪೊಂದದವನ ಭೂತಿಯಂತೆ
ಉದ್ಭವವು ತಿದ್ದದವನ ಕರ್ಮವ್ಯಾಪ್ತಿ

ಎಂಬ ಅವರ ಕೃತಿಯ ಒಂದು ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮತದ ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾದ 'ತಪ್ಪಮಂದ್ರಾಂಕನ' (ಶಂಖ ಚಕ್ರ ಮಂದ್ರ) ವಿಲ್ಲದವನ ಜನಮವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂದು ಬರೆಯುತ್ತದೆ.

"ಮಧ್ವರಾಯರ ಕೆರಗು ಪಡೆಯದವನಧರೆಯೊಳಗೆ ಇದ್ದರೇನು ಇಲ್ಲ ದಿದ್ದರೇನು" ಎಂದು ಘೋಷಿಸುವ ದಾಸವರ್ಮರು "ಮಧ್ವರಾಯರ ದಾಸನಾದವನ ನಿರ್ದೋಷಿ ಮಧ್ವರಾಯರ ಭೂಟಿ ಜಗತಿ ನೆಂಟು"ನೆಂದು ಸಾರಿ, "ಸರ್ವೇತ ನಿನ್ನ ಚಕ್ರತೆ ನೀನು ಬಂದದ್ದು ಮಾದು, ಅದರೆ, ಅವಾವ ನರಕದಲಿ ಬಹುಕಾಲವಿಟ್ಟರು ಇವು ನಾನೊಲ್ಲ ವಿಂಧ್ಯ ಮಂಕವ"ನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಳಿದ (ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದಂತೆಯೇ) ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳೆಂದರೆ, ಅದ್ವೈತ ಮಂಡನ, ಹಾಗೂ ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ಥ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಗಳ ವರ್ಣನೆ. ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಈ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದ್ವೈತ ಮಂಡನವೆ, ಮಧ್ಯಮತದ ಪ್ರಮುಖ ಧ್ಯೇಯಗಳ ಲ್ಲೊಂದೂ. ಹಾಗೂ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಾನುಯಾಯಿಯ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣ. ಜಗನ್ನಿತ್ಯಾ ವಾದನ್ನೊಪ್ಪದ ಮಧ್ಯಮತಾನುಯಾಯಿಗಳು ಜಗತ್ತೂ ಸತ್ಯ, ಹರಿಯೊಬ್ಬನೆ ಸದ್ವತ್ಸತ್ಯ, ಸದ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರ, ನಿರ್ದೋಷಿ, ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗೌರವಪೂರ್ವಕರೆಂದರು.

ಮೂರಾಮಹವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ನಿವೇಗಿ ಎನ್ನುವೆ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಂ

ಜಗತೆ ಕಾರಣ ದೇವ (ತಾ) ನಿಂತು

(ಬೋಗಂಕೋಲನೆ) ಭೇದವಿಲ್ಲದಂ

(ಶೇಷವು) ಯಮು ಬಿಡ್ಡುಬಿಡು ಇದೆ

ತೆ (ಗಿ)ಯಲ್ಲ ಕೆಳಗೊ ತಿಳಿಯೊ ದಿವ್ಯಮರ್

ಶಾಶ್ವತ ಮಹತಿ ನೀ ಹೊಂದಿ

ಮಹದೊಳು ಬೀಳ ಬೇಕಲ್ಲೊ

ಸುಖವೊಳಗಾದಿಯಿಲ್ಲ ನಿನ್ನೆ...

... ಇನ್ನಾದರೂ ಭೇದ ಮಹಮನಿ ನೀನು

ಜೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯೋ.....

ಎಂದು ತಿಳುಹುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ತತ್ತ್ವವಾದವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ ಮೂರು ಶತಮಾನ ಕಳೆದಿತ್ತಾದರೂ, ವಾದಿರಾಜರಂ ತಮ್ಮ ಮತದ ಬಗ್ಗೆ ಮೂತಾದಂತೂ ಇತರ ಮತಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಟೀಕಿಸುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಆಗಲೇ ಇದ್ದ ಮತ ಸಂಘರ್ಷ ಕೂಡ ತಿಳಿಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನೂ ನುಡಿಸುತ್ತ "ಮೂರಾರು ಎರಡೊಂದು ಮೂಢ ಮತಗಳ ಜರಿದಂ ; ಸಾರ ಮಧ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರವನು ಸಜ್ಜನಗೊರೆದ"ವರೆಂದೂ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾರೆ. "ಗೊಂಡ್ರಿಯ" ಕೃತಿ ಯಲ್ಲಿ ವಾದಿರಾಜರಂ ಆವ್ಯಮತನಾರವೊ ತಿಳಿಯ ಪೇಳಿ ಆವ್ಯಗಳಲ್ಲಿನ ಕಂದನ್ನೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದಂ ಅನಂತರ ತಮ್ಮ ಮಧ್ವಮತವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಸ್ಯಾದಂಭವಾದಿನಾ ವೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯವ" ಜೈನರ ಸ್ಯಾದಾದ ತತ್ತ್ವನಿರಾಕರಿಸಿ, ಜಾವಾಳ, ಬೌದ್ಧಮತ ಗಳನ್ನು ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ಖಂಡಿಸುತ್ತ, ಆದ್ವೈತವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿವರವಾಗಿಯೆ ಖಂಡಿಸುತ್ತಾರೆ :

ಅದ್ವೈತವಾದಿ ನಿನ್ನೆವಿದ್ವತ್ಕತದ್ದಿ

ಒಂದೈದೇವಗೆ ಬಿಸಂದ್ವ ಕಾವಣದಿಂದ

ಅದ್ವಯವಾದಿಯೆಂದು

ರಾದ್ಯಾಂತದ ಗುರುಕುದ್ಯೋದತ ಮುಖಿ ಪೇ

ಇದೆ ಒಂದ್ವ ಮತವ

ಎಂಬು ಅದ್ವೈತ, ಬೌದ್ಧ ಮತವೆರಡನ್ನೂ ಜರಿದಂ, "ಪಯವದನನೊಬ್ಬನೆ ಸರ್ವಾ ಗ್ರೇಸರ ಕಾಣರೊ" ಎನ್ನುತ್ತ, ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಕೂಡ ನೀಡಿ ಹರಿದಾಸರನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಮೂರ್ತಿಯ ಮೋಡಂಬ ವಿಶ್ವತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಎಂಬುತಿಯರ್ಥವಾದ

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪರಮ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ನೋಡಲಾಗಿ ತತ್ತ್ವವೆಷ್ಟೆಷ್ಟು ಅಷ್ಟೆಷ್ಟರಲ್ಲಿ ವೇದೋಕ್ತಿಯಿಂದಲಿ ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ತ ನಾರಾಯಣಾತ್ಮ ಎಂಬ ಸ್ತುತಿ ನೀತಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಯಿಲ್ಲ"ವೆಂದೂ ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯ ಅದ್ವೈತ ಮಂಡನ ಉಳಿದ ಪರಿ ದಾಶರಥ್ಯೂ ಮೊಂದರಿಂದ. ಪುರಂದರದಾಸರು "ಕರವ ಮಂಗಿದಾಮಂಬ್ಬಿಪ್ಪಾಣ" ನೆಂದೂ ಮುಖ್ಯವ್ಯಾಸದೇವರನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತ, "ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಭೇದ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಎಂಬ ಕ್ಷುಲ್ಲಕರಸಂ ಹಿಡಿದಂ ಹುಲ್ಲುಮಂರೀಯೆಂದು" "ಜೀವೇಶ್ವರೈಶ್ಚ ಜಗತು ವಿಧ್ಯಾ ಎಂದಂ ಈ ವಿಧವೇಳುವ ಮಾಯಗಳ ನಳಿಯೆಂದು" ಕೇಳಿ ಕೊಂಡನೆಂದೂ ಸಾರುವಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತ ಮಂಡನ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅವರದ್ದು ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿನೆ "ಎರಡೂ ಒಂದಾಗಿದಂ ರಂಗ : ಎರಡು ಒಂದಾಗಿದಂ ಎಂದೆಂದಿಗಂ ರಂಗ" ದ್ವಾಸಂಪರ್ಣಾ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯ-ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಮಂಡಿಸುವ ಕೀರ್ತನೆ. ವಿಜಯದಾಸರಲ್ಲಿಯಂತೂ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪ್ರ ನಿಷ್ಕೃತಿಯಂ ಹೆಚ್ಚಳವಾದ್ದರಿಂದ, ಅದ್ವೈತ ಮಂಡನವೂ ಅಷ್ಟ ಮಂಡಿತೆಂದ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ. ಅವರ ಒಂದಂ ಉಗಾಧೋಗ ಹೀಗಿದೆ :

ನಾನಂ ನೀನಂ ಎಂದಂ ಒಬ್ಬೊಗಾದೆರಂ ನರ ["ಎನ್ನ ಹೃತ್ಕುಮಲದ ಚಂದ್ರ
ಆನಂತ ಜನಮದಲ್ಲಿ ನುಡಿದನಾಗಿ ಅದ್ವೈತ ಮಹಾರಾಣ್ಯ ದಾಮಾನೆಂಬ
ಶ್ವಾನಸೂಕರ ದುರ್ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿ ಗುಣಸಾಂದ್ರ," ಇದಂ ವಿಜಯ
ಮಾನವಾಧವನಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ ಕಡೆಗೆ ದಾಸರು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು
ನಾನಾ ಸಂಕಟಪಟ್ಟು ಹೀನ ಭೋಜನವಣಡಿ ಬಚ್ಚಿಸುವ ರೀತಿ]

ತಾನಿಳವ ನಿತ್ಯ ನರಕದಲ್ಲಿ

ಆನಂತ ಜನಮದೊಳಂ ಗೇವಕನೆಂದನೆ

ತಾನೊಲಿದು ಈವ ವಿಜಯವಿರಲ ಗತಿ-ವಾಯಂದೇವರ ಅವತಾರತ್ರಯಗಳಾದ ಹನುಮಂ, ಭೀಮಂ, ಮಧ್ವರ ಸ್ತುತಿ ಮಾಡುತ್ತ "ಅದ್ವೈತವಂತ ಕೋಲಾಹಲನ್ನು : ವೇದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ತುಭಗುಣ ಹೀಲನ್ನು" ಎಂದಂ ಆಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ವಿಜಯದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಕೆಲವು ಕೃತಿಗಳು ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಮಂಡಿ ಸುವ ರೀತಿ ಒರಟೆಂದಂ ಅನ್ನಿಸಿದರೂ ಅವು ಹರಿದಾಸರ ಅಭಿಮತವೆಂದಂ ಮಾತ್ರ ಪರಿ ಗಣಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. (ಅದರ ಇಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಒಂದಂ ಅನುವಾಹ ಕೃತಿ ಸಂಪಾದನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿ ಬರುವ "ಕರವ ಮಂಗಿದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ಪಾಣ" ಎಂಬ ಕೃತಿ "ಗೋಪಾಲವಿರಲ" ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿದೆ.)

ಮಧ್ವಮತವೆಂದೊ ಅದ್ವಿಯರಿ ಚಂದ್ರನು ಮಧ್ವನಿ ಶರಣಾರವ್ಯ

ಅದ್ವೈತಮತ ಕಾಲಮೊಪ್ಪು ಸದೈಶ್ವರಿಗೆ : ತಿದ್ದಿ ಅಮೃತವೊಂದ

ಎಂದೂ ಆಚಾರ್ಯ ಮಧ್ವರ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತ ಅದ್ವೈತ ಮಂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಗುರುಚರಣವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತ

ತುದ್ವಾದ ಸುಪ್ರದಾಯತನನ್ನು ತತ್ತ್ವ ತಿದ್ದಿ ಮುಗ್ಧ ಮಾಡಿದಾತತ್ತ್ವ
ಅದ್ವೈತ ಮತ ಭೂಷಿತತ್ತ್ವಮರಮುಚಗನ್ನ ಮಿಂಚಿದನು ||

ಎಂದೂ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದ್ವೈತ ಮಿಂಡವ ಹೀಗೆ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಸವ
ಮೊಂದರಿದು ಬಂದಂತೆ, ಅವರು ತಾವು ಪ್ರವಾಸಗೈದು ಕಂಡ ಶ್ವೇತ-ಭಗವದ್ಗೊವಗ
ವರ್ಣನೆಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಒಡಮೂಡಿದೆ. ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥರು
ಹರಿದಾಸ ಮಠವನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನಗೊಳಿಸಿ ಪೋಷಿಸಿದ ಆಗ್ರಗ್ರಾರು. ಅವರ ಪುಂಡಾವಾ
ಸ್ಕೂರ್ತಿಯ ಅನೇಕ ಹರಿದಾಸರಗೆ ಜೈತನ್ಯದಾಯಿ ಆಯಿತು. ಹಾಗೂ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮ
ಪ್ರಸಾರ ಮಂಗಲವು ಮುಟ್ಟಿತು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಸಾರ ಪ್ರತಿಭೆ, ವಾಕ್‌ಬಾಹುರ್ಯ-
ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ಜನರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿ, ಮಧ್ಯಮಂತಾಧಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ, ವೈಷ್ಣವ
ರಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ವೇತಗಳ ಭಗವದ್ಗೊವವರ್ಣನೆಯಂತೆಯೇ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮದ ಇನ್ನೊಂದು
ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ಹರಿದಾಸರು ಮಾಡಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದಶಾವತಾರ ಸ್ತುತಿ ವೈವಿಧ್ಯ.
ಆದರಲ್ಲೂ ಕೃಷ್ಣನ ರೀಲಾ ವಿಮೋದಗಳ ಚಿತ್ರಣ. ಪ್ರಸನ್ನ ಮಂಟಪದಾಸರಂತೂ ಇಡಿ
ಭಾಗವತಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಿರಹ ತಾಳದ ಭ್ರಮರಗೀತೆಗಳನ್ನು
ಹರಿದಾಸನೂಟದ ಅದ್ವೈತಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರೂ, ಮೇಣುಗೀತೆಗಳನ್ನು
ವ್ಯಾಸರಾಜರು, ಪುರಂದರದಾಸರು, ಕವಿತದಾಸರು, ಪ್ರಸನ್ನ ಮಂಟಪದಾಸರು, ಹೀಗೆ
ಅನೇಕ ಹರಿದಾಸರು ವಿಧ ವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕವಿ ಹೃದಯ ತೋಡಿದಂತೆ
ಬಣ್ಣಿಸಿರುವುದು ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ವೈವಿಧ್ಯ-ಸ್ವಂತಿಗಳೂ ನಿದರ್ಶನವಾಗುತ್ತದೆ. ದಶಾವ
ತಾರ ಸ್ತುತಿ ಹರಿದಾಸರಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು. ಅವರು ನಂದಿ, ನೆಟ್ಟಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯ
ವಿಷ್ಣುವಿನ ದಶಾವತಾರ ಸ್ತುತಿಸುವುದು ಅವರಿಗೆ ಪರಮಪ್ರಿಯ ಕಾವ್ಯ. ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲ
ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ,
ಮಂಜುಕಾವ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಂತೆ ಇದನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣ, ಕರ್ತವ್ಯ ಆಗಿ ಭಾವಿಸಿದ್ದಾರೆ
ಎನ್ನಿಸಿದರೂ ಅವರವರ ಭಕ್ತಿ ವೈವಿಧ್ಯ ಅಷ್ಟಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಕಟ ಆಗುತ್ತದೆ.
ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಮೊದಲು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಅವತಾರ ಎಂಬುದು ಯಥಾರ್ಥವಾದದ್ದು. "ಅವಂತ"ವೆಂದ ಹೆಸರಾದ ಭಗ
ವಂತನಿಗೆ ಇರುವ ಅವಂತರೂಪ, ಗಣಾಕ್ರಿಯೆ, ಎಲ್ಲ ಮೇದೋಕ್ತೆ, ಹೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.
"ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷಾ ಪುರುಷಃ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷಃ ಸಹಸ್ರಬಾಹುಃ" ಎಂದಪುರುಷಸೂಕ್ತೆ, ಪರಮಾತ್ಮನ
ಅನಂತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಭವ ದಾಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ, ಆಕೆಯಂ
ದೇಶ ಕಾಲತಃ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ "ಸಮಪಾ" ಎಂಬಂತೆ ಸಮನಾಗಿರುವವಳು. ಆದರೆ ಹರಿಯ
ಮಹಿಮೆ "ಯಸ್ಯಾಂತಂ ನವಿದುಃ ಸುರಾಸುರಗಣಾ" ಎಂದೂ ಗೀತೆಯ ನಾಂದೀಶ್ಲೋಕ
ದಲ್ಲಿ ಬಂದಂತೆ.

ಭಗವಂತನ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ದಶಾವತಾರ ವಿಶೇಷ. ವಂಶ್ಯ, ಕೂರ್ಮ, ವರಾಹ, ನಾರಸಿಂಹ, ವಾಮನ, ಭಾರ್ಗವರಾಮ, ಶ್ರೀರಾಮ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ಒಂದೈ, ಕಲ್ಕಿ ಎಂಬುದೇ ದಶಾವತಾರ ಮೂಲಕ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದರೂ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಅದ್ಭುತ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಒಂದೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತಾರೆ : ಜೋಗುಳದ ಹಾಡೊಂದರಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀರಂಗವಿಠಲನಿಗೆ ಜೋಗುಳ ಹಾಡುತ್ತ, ಅವನ ಗೌರವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರ ನಿರೂಪಣೆ ತಂದಿರುವ ಪರಿ ಸರಳ, ಚಂದ, "ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ನಿಷ್ಠೆ, ಭಾವಿಸಮೀರಮಾನ, ಪಾದೀಭಕ್ತಿಯ, ಸಮಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ" ಎಂದೆಲ್ಲ ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗುವ ಸಮಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಒಳ್ಳೆಸಂಪದಶಾವತಾರ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನೇಕೆ, ಅವುಗಳೊಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯ, ವಿಶಿಷ್ಟತೆ ಇದೆ, ಈಶ್ವರ ನನ್ನು ಕುರಿತು ರಚಿಸಿರುವ "ಧರ್ಮ ಗಂಗಯ ಗಂಗಾಭರ ಮಹಾಲಿಂಗ ವಣಧವನ ಹೋರಿಸಯ್ಯ ಗುರುಕುಲೋತ್ತಂಗ" ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಈಶ್ವರನ ಮೂಲಕ ತಮಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಶ್ಯವೆ, ಅರೀಭಾವನ ದೋರಿಸಿ ಕೊಡಲು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ದಶಾವತಾರ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಾದರಾಜರು ಅನುಸರಿಸುವ ವಿಧಾನ ಗಮನಾರ್ಹ. ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಗಲದೆ ಅವನ ನೇವೆ ನಡೆಸುವ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ, ತನ್ನ ಪತಿಗೆ "ಉರುಬಣೆ" (ಮದುವೆತಾಪ್ತಗಳನ್ನೊದಂ) ಮೂಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆತನ ಹಿರಿದು, ಮಹತಿ ಕುರಿತು ಹಾಡಿ, ಜೋಗುಳಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಅವತಾರವನ್ನೂ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತಾಳೆ :

ಮಕ್ಕ ಕಳ್ಳನ ಕಿರಣೆ | ಕೇಸರಿಮಂದದ ಮುಖನಿ |
ಸೈಬ್ಯಮುಖನ ತೋರೈ ಅರಿಕನ ಹುಕ್ಕುವನು ||

ಎಂದು ಹಾಡುವಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ನಂದಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅವತಾರಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.
ಇದರಂತೆಯೇ

ಜೇದದ ತಂದೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಹೊತ್ತು ಭರಣಿಯ
ಸಾಧಿಸಿ ಕಂಬದಿ ಒಂದೆವಗೆ ||
ಭೂದಾನವರೊಡಿ ಸ್ವಪರ ಸಂಪರಿಸದ
ಅದಿಮೂರುತಿಗಾರತಿ ಎತ್ತಿರೆ ||

ಎಂಬ ಕೃತಿಯ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿ ದಶಾವತಾರದಲ್ಲಿನಿಗದ ಕಾರ್ಯಗಳ-ಉದ್ವೇಗಗಳ ಒಳ್ಳೆಸಂವಿಧಿಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗೊಂಡಿರುವ ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರ, ಕೂರ್ಮಾವತಾರ, ವರಾಹಾವತಾರ, ನಾರಸಿಂಹಾವತಾರ, ವಾಮನಾವತಾರ, ವಂಶ್ಯ ಪರಕುರಾವತಾರ

ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಅನುಸರಿಸುವ ಸರಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವಿಧಾನ, ಮನಮೆಚ್ಚು ತಲೆದೂಗಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತತೆ "ಎನಗೆ ನೀ ಬಂಧು ಎಂದೆಂದು ದಯಾ ಸಂಧು" ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಲ್ಲೂ ರಾಜರು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜನ ಪದ ಸೋಗಡಿಸುವ ಕೃತಿ "ಒಂದೆಂದು ಸ್ತುತಿಸಲಿ ದೇವ ರಂಗಯ್ಯ ನಿನ್ನ ಜಾಣತನವೆ ನೀನೆ ಬಲ್ಲೆ ಶ್ರೀರಂಗಯ್ಯ" ಎಂಬಲ್ಲಿ "ಉಭಯಶಾವೇರಿ" ವಾಸನಾದ (ಶ್ರೀರಂಗಕ್ಷೇತ್ರ) ಶ್ರೀರಂಗನಾಥನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತ, "ಬಲಿಯನ್ನು ಮಂಟಪದಂಧ ರಂಗಯ್ಯ ನೀನು ನೆಲವ ಮೂರಡಿ ಮೂಡ್ತಿ ರಂಗಯ್ಯ" ಎಂದು ಅದು ಛಾಪೆಯಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಸತ್ಯಭಾಮೆಯರ ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಹತ್ತವತಾರಗಳ ನಿಂದಸ್ತುತಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ವಿಧಾನವಂತೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯಂತೆಯೇ ಈಡ್ಡ ನಂದಿಯನ್ನವರು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಬಳಸಬಲ್ಲರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ.

ವರಂಗಧಾಮ ರಂಗ ವಿರಂಗಧಾಮ ||೪||

ನಾರುತ ಮೃಗಂವನತ್ತ ಸಾರು ಮಂಟಪದೊ ಎನ್ನೆ

ಮೂರುಲ್ಲೂ ತರವ್ವು ವಿರಂಗಧಾಮ |

ಸಾರ ತ್ವತಿಗಳ ತಂದು ವಾರಿಪಂಪವಾಗಿತ್ತೆ |

ಧೀರಮತ್ಸ್ಯರೂಪ ಕಾಣೆ ಎಲೆ ಸತ್ಯಭಾಮೆ || ೧ ||

ಎನ್ನುವ ಈ ಕೃತಿ ಒಂದು ನೀಳ್ಗವನ.

ದೊರತನವ್ವಳ್ವನೊಂದು ಮರುಳುಗೊಂಡೆ ನಾ ನಿಜೆಗೆ

ತಿರುಕನೊಂದೊಂದುದೊಂದೊಂದು ವಿರಂಗಧಾಮ

ತರಲಿಸುರರಿಗಾಗಿ ಬಲಿಯ ತುಳಿದು ಪಾಪಾಳಿಸಿತ್ತಿವೆ

ಗಿರುವ ವಾಮನ ಕಾಣೆ ಎಲೆ ಸತ್ಯಭಾಮೆ ||

ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಾಮನನ ನಿಂದೆ-ಸ್ತುತಿ ಎರಡೂ ಅಡಕಗೊಂಡಿವೆ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಯೆಕೋದೆ ಮಾತ್ಸವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಶ್ರೀತಿಪ್ಪೇವಂಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪುಟ್ಟಿ ರೂಪನ್ನೂ ಅಡಿಸುತ್ತ, ಉಡಿಸುತ್ತ, ಬಣ್ಣಿಸುವ ದಶಾವತಾರ ತಂತ್ರ ವೈವಿಧ್ಯ-ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ :

ಕೇಳಲೊಡ್ಡವೆ ಎನ್ನೆ ಮಾತನು ರಂಗೆ ||೪||

ಕಾಣಮದಾಪ ಕೃಷ್ಣಗೆ ಹೇಳಿ ಗೋಪ್ಯಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿ ||೫||

ಬಿಟ್ಟ ಕ್ಷಣು ಮುಪ್ಪಲೊಡ್ಡವೆ ದೊಡ್ಡ

ಬಿಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟೊತ್ತಿ ನಿಂದವೆ ಬಲು

ಸಿಟ್ಟಿಲಿ ಕೋರೇಹಳ್ಳಿ ಕಿರಿದನೆ ಈಗ
ಗಟ್ಟಿ ಉಕ್ಕಿನ ಕಂಬವೊಡೆದು ಬಂದನೆ ರಂಗ || ೧ ||

ಮೂರರೊಳೊಂ ಬೇಡಿಬಂದನೆ ತಾಯ
ತಿರದ ಕಡಿಯಲಿಕೆ ಕೊಂದಲಿತಂದೆ
ಪಾರಸೀರೆಯನುಳ್ಳು ಕೊಂದನೆ ಬರಾ
ಕೋರತವದಂ ಪರವಿಪಾಲ ಕಂದಿದನೆ ರಂಗ || ೨ ||

ಉತ್ತರವಾರಿಯರ ಅಕ್ಕಿದ ಜೋಗಿ
ಉತ್ತಮ ಅತ್ತದ ಪಕ್ಕಿದ
ಪಕ್ಕವಾರದ ತೋರಿದ ದಿಕ್ಕಿ
ಮೂರ್ತಿನಮ್ಮ ಚಲುವ ಪ್ರೀತಿಯವರಣ || ೩ ||

ಇದರಂತೆಯೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನೂ "ಪಾಂಗಿ ಪೆಟ್ಟಿದ ಹಂಗಳರನ್ನೆ ಹಲವು ರೂಪ ತಾಳಿದವನ" ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವತ್ಸವತಾರದ ಉದ್ದೇಶ ತಿಳಿಸುವ ವಾದಿರಾಜರು, ದಶಾವತಾರ ಓದಿವೆ ಕುರಿತೆ ಅನೇಕ ಕೃತಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಪ್ರೀತಿವಾದಿರಾಜರ ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾ ವೈಭವ ಸಹ ತಿಳಿಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಉಗ್ರಾಭೋಗ, ಸಂಸ್ಕೃತ ದಲ್ಲಿ ಆಶ್ವಧಾಟಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದರಿವ ಗತಿಯುಳ್ಳ ಕೃತಿಬಂಧ-ಬಂಧರವೂ ಆಗಿವೆ.

ಪುರಂದರದಾಸರ-ಕನಕದಾಸರ ದಶಾವತಾರಸ್ತುತಿ, ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸರಳತೆ, ಕನಕ ದಾಸರಿಗೆ ಪ್ರಿಯ ಆದ ಜಟಿಲತೆಯೂ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಕನಕದಾಸರ "ಈಶ ನಿನ್ನ ಚರಣ ಭಜನೆ ಆಸೆಯಿಂದ ಮಾಡುವೆನು | ದೋಷರಾಶಿ ಪಾಪಮೋಡೋ ಶ್ರೀಶ ಕೇಶವಾ" ಎಂಬ ಇಷ್ಟಪ್ರಸಾಲ್ಯ ನಾಮಾವಳಿಗಳಿಗೊಳಗೊಂಡ ನಿಡಿದಾದ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರವೂ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿತ ಆಗಿದೆ. "ಕೇಳಲೊಲ್ಲನೆ ಎನ್ನ ವಿನಯನು ರಂಗ" ಎಂಬ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ, ವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿ ವಿಭಾಗದ, ಪದಿನೆಳರನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದ ರಂತೆಯೇ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ದಶಾವತಾರ ಸ್ತೋತ್ರದ ನಿರೂಪಣೆಯ ವೈದ್ಯ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ, ಹಾಗೂ ನೇರವಾದದ್ದಾಗಿದೆ. ಮಂಗಳ ಪಾಡುವ ಗೀತೆಯೊಳ್ಳಂತೂ ಪುರಂದರರ ಸರಳ ಕನ್ನಡ ನುಡಿ-ಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನೂ ಸೆಳೆದಂತೆ ಒಂಡು, ಹರಿದಾಸರಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ನಗಮದ ತಂದ ಮತ್ಸ್ಯವಾರಗಿ | ಆಗವ ಬಿನ್ನಿಲಿ ಪೊಕ್ಕ ಕೋರನಿಗಿ
ಜಗದಪದ್ವರಿದ ವರವನಿಗಿ ಚಿಕ್ಕ | ಬಗುವನೆ ಕಾಯ್ದು ಮುದ್ದು ವರವನಿಗಿ || ೧ ||

ಭೂಮಿಯ ದಾಳದ ಬೇಡಿದಿಗೆ | ಆ ಮಹಾ ಅಳುಕರ ಗೆರೆದುಗಿ
ರಾಮಕೇಂದ್ರನೊಬ ಸ್ವಾಮಿಗಿ ಸತ್ಯ | ಭಾಮೆಯ ಅರಸ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣಗಿ || ೨ ||

ಬತ್ತಲೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಬೊಟ್ಟಿಗೆಗೆ | ಉತ್ತಮ ಹಯವೇರಿತ ಕಲ್ಪಿಗೆ
ಹತ್ತಿರವಾರದ ಭತ್ತರ ಸುರುದ | ಕರ್ತ ಪ್ರೀತಿಯದರವರನಿಗೆ || ೨ ||

|| ಪುಣ್ಯಗಳು ಜಯ ಮಂಗಳ ||

"ನಿನ್ನ ಮೆಟ್ಟಿಲೆಲೆ ಹೇಳ್ತೆ, ನಿನ್ನ ಮೆರುಳಾದೆ" ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ದಾಸರಂ
ನಿಂದಾಸ್ತುತಿಯ ಜತೆ ಅವತಾರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಗಂಧೀರ ಪುರುಷ ನಿವೆಂಬೆಳೆ ದಿಗಂಬರ | ಅಂಬರದೊಳಗೆ ಕುದುರೆಯ ಕುಣಿಸುವ
ಅಂಬಾಜಾಕ್ಷ ಸಿಂಹದರವರ ವಿರಲಿಗೆ | ಸುಬ್ರಹ್ಮದ ನಿಲವೆಟ್ಟವಿದುಬ್ಬಾದೊಳ್ಳೇ ||

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡದ ಆಡುನುಡಿ ಸೊಗಸನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ದಶಾವತಾರ
ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲದೆ ಪ್ರೀತಿಯ ಕೀರ್ತವಾದಿ ಇಚ್ಛತ್ಪ್ರಸಾಲ್ಯ ನಾವುಗಳಂಥ ಸ್ತುತಿ, ಜಗ
ನ್ನಾಧದಾಸರದು. ಅವರ ಮಾಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಟಿಯೆಂಬಂತಿದೆ :

ಪ್ರೀತುತ್ಯ ಕೊರ್ಮ ಭೂವರಾಜ ಪರಸಿಂಹ ದಧಿ
ವಾಮನ ಪ್ರವಿಶ್ರಮಾ ಪರಶುರಾಮ |
ರಾಮಯಾದದ ಕೃಷ್ಣ ಬೊಟ್ಟ ಕಲ್ಯ ಪರನಾತ್ಮ
ನಾಮ ತಾಯನ ಉಪೊಟ್ಟ ಅಜಿತಾದಿಗಳಿಗಾಪಮಿತಿ ||

ಪಾಸುರೇವಾಕ್ಯುತಾರುತ ಗೋದಿಂದ ಮಹಿ
ದಾಸ ಪರಿಹಾಸ ಭಕ್ತಂತ್ರಿ ದತ್ತಾ |
ವ್ಯಾಸ ಕೊಲಾತ್ಮಾಪಂಶರಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮ ಯ
ಚ್ಛೇತ ವೈಕುಂಠ ನಾರಾಯಣಾದ್ಯಪಾರಾಪಮಿತಿ ||
ನಾರಾಯಣೇ ಋಷಿಭ ಐತರೇಯಾ ಶಿಂಹ
ಮಾರ ಯಜ್ಞ ಪಾಪ ಸಂಕರ್ಮಾಣಾ
ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿನಿಲಯ ಯಮನಂದನ ಕೃಷ್ಣ
ಪರಿನಾರಾಯಣಾದ್ಯಮಿತ ಭರ್ತಾರೂಪಾದಿಗಳಿಗಾಪಮಿತಿ ||

ಇಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರ ಅಲ್ಲದೆ, ಕಪಿಲ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ, "ಪಂಪರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮ"
(ಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪಿ) ಮುಂತಾದ ಅವತಾರ ರೂಪಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ ಬಂದಿರುವುದು
ಗಮನಾರ್ಹ. ಮೋಹನದಾಸರ ಕೋಲಾಪದ, ಪ್ರಸನ್ನ ಮಂಕುಡದಾಸರಂ ಹೀಗೆ
ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪರಿವಾಸರೆಲ್ಲ ಪ್ರೀತಿಯ ದಶಾವತಾರ ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯಾಸ
ರಾಯರಲ್ಲಿಯಂತೂ ಮಧುರೇಭಾವ ಭಕ್ತಿಯ ಮೂರ್ಧನವಾದ ಮೂಲಕ ದಶಾವತಾರ
ಬಣ್ಣಿಸಿರುವುದು ಅವರ ಕೃಷ್ಣ ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರತೀಕವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅದೇ ರೀತಿ
ಕನಕದಾಸರ ಒಂದು ಸಾಲಂ ಗಮನಾರ್ಹ :

ಹೊಗ್ಗು ಮಿಶರಾಗಿ ನಮ್ಮ ರಂಗ ಗುಣಾದಿ ಸೋಮಪ ಕೊಂಬಾಪ್ಪಾ,
ಗುಣಾದಿ ಸೋಮಪ ಕೊಂಡು ಮದದ ಬಣಾರದೊಡಗುತ್ತಾಪ್ಪಾ.

ಇಲ್ಲಿ "ಮ್ಯಾ ಮ್ಯಾ" ಎಂಬ ಮೇಕೆಯ ಕರೆಯ ಸದ್ದು, ಬಾಸವದ ನೋಗಸಂತರಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಳಕದಾಸರ ಕೇಕವ ನಾಮಮತೂ ಸಂಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹಾಗೂ ಆನೇಕರ ವಶ್ಯಸ್ತೋತ್ರ, ದಶಾವತಾರ ರೂಪಗಳಲ್ಲದೆ ಸೈಂಹ, ಕೃಷ್ಣ, ರಾವಣ, ಮೊದಲಾದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅವತಾರಗಳ ಹಾಗೂ ಆಯಾ ದೇವತಾ ಸ್ವರೂಪವು ಕೆಲವೆಡೆ ನೆರೆನಿಂತು ಪೂಜೆಗೊಂಬ ವೈವಿಧ್ಯ ಕೂಡ ಆದೇಕೆ ಹರಿದಾಸರು ಭಕ್ತತಿ ತಂದಿ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಉದಾ - ತೊರ ಮೆಯ ನರಸಿಂಹ, ಮಣ್ಣಿಯ ಪ್ತಾಣದೇವರು, ಹಂಮೆಯ ಯಂಕ್ಕೂದ್ದಾರಕ ಪ್ತಾಣದೇವರು, ಪಂಥರಿಗೆಯ ವಿರಲ, ಉಡುಪಿಯ ಕೃಷ್ಣ, ಹೀಗೆ ಕೃಷ್ಣ ರೀಲೆ ಗಳಂತೂ ಪುರಂದರರ ಒಂದು ಪ್ರಪಂಚವೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಕೃಷ್ಣನ ವಿಷೋದ, ಅಟ ಪಾಟಗಳೆ, ಅದರಲ್ಲಿಡಗಿರುವ ಭಕ್ತಿ-ವಂಧುರಭಾವ-ವಿರಹ, ಸ್ಮರಣೆ, ಅಲಂಕಾರ, ಎಲ್ಲವೂ ಇಡೀ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪದವನ್ನೆ ಪ್ರೀಮಂತೆಗೊಳಿಸಿವೆ. ಹರಿದಾಸರ ನಿಂದಾ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹಿಂದೆಯೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ ಇವನ್ನು ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮದ ಅವಲಂಬಿಗಳಾದ ಹರಿದಾಸರ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆ, ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಪ್ರಕಾರವೆಂತಲೂ ಕರೆಯಬಹುದು. ನಿಂದಾಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮ-ಭಕ್ತರ ಸಲಿಗೆ, ಸೋವು ತೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲಿಗೆ, ಆದ್ವೈತ, ಎಲ್ಲವೂ ವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. "ಬಡ್ತಿ ಕಾಸು ಸೇರಿಸಿ ಗಂಟುಕೊಟ್ಟ ಕ್ಯಾಸೆಕ್ಕಿ ತಿವ್ವಾಪ್ಪ ನೀನೆ" ಎಂದೂ ಪ್ರೀತಾದಿರಾಜರು ನುಡಿದರೆ, ವಿಜಯದಾಸರು, "ತೊಳಸದೆಕ್ಕಿಯೊಂಟಿಂಬ - ಕೆಲುಲು ತಳಿಗೆಯಲೊಂಬ - ಕೊಳಗದಲಿ ಹೇಣಗಳನು ಅಳಿದುಕೊಂಬ : ಇಲ್ಲ ಕಾಸು ಎಂದು ಸುಳ್ಳು ಮೊತಾಡಿದರೆ | ಎಲ್ಲವನು ಕಸುಕೊಂಬ ಕಳ್ಳದೊರೆಗೆ" ಎಂದೇ ಮಂಗಳ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ | ಪಂಥರಿಗೆಯ ವಿರಲ ನಂತೂ ಹರಿದಾಸರ ಅರಾಧ್ಯದೈವ, ಅಂಕಿತ ಮೂರ್ತಿ. ಅವನ ಬಣ್ಣ ನೆಯಿಲ್ಲದ ದಾಸರ ಸ್ತುತಿ ಇಲ್ಲವೆಂದೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ರೀತಿಯ ಹರಿದಾಸರ ಧರ್ಮ-ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮ-ಭಾಗವತ ಪ್ರಜ್ಞೆ-ಪೌರಾಣಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ-ವಿವಿಧ ಭಾವತ್ವರೂಪವರ್ಣನೆ ಇದೆಲ್ಲ ಕುರಿತ ಹೇಳುವಿಕೆ ಎಷ್ಟು ತಿಳಿಸಿದರೂ ಕಡಿಮೆಯೆ ಎಂದೆನಿಸುವುದರಿಂದ ಪುರಂದರಾರ್ಯರ ಎರಡು ಸಾಲಗಳಿಂದ ಈ ವೈವಿಧ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಕರಿಸಿ ಮೊಂದರಿಯಬಹುದೆಂದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ :

ಪರಪಾದುದರಗಣೆಯು ಹಾರುತಿದೆ ಜಗದಿ
ಪದಮ ಭಾಗವತರು ಬಲಿಯು ಬಿಡುವರು ||೨||
ಎಷ್ಟು ಮರ್ತಿಸಲಿ ಪಾನೀ ಮುದ್ದು ಅರಗಿದೆಯೆ
ಹೊಟ್ಟಿಯೊಳಗೀರೇಳು ಹೊಪನಿಂದಿಟ್ಟು, ||
ಸೃಷ್ಟೀತ ಪುರಂದರವಿರ್ದಲವ ಮೆನೆನೆಮೆ
ಮಂಟಿ ಭಜಿಸುವುದು ಈ ಮಂದ್ರಿಪರಗಣೆಯು ||

ಭಕ್ತಿ ಸ್ವರೂಪ, ವೈವಿಧ್ಯ

ಮಯ್ಯಾಚೆಳ್ಳ ಮನೋಯೇ ಮೊ ನಿತ್ಯಯಾತ್ರಾ ಉಪಾಸಕೇ

ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಪರಮೋಪೇತಾಸ್ತೇ ಮೇ ಯುಕ್ತವಮಾ ಮಹಾಃ ಶ್ಲೋ. 2

ಯೇ ತು ಸಮಾಸಕೇ ಕಮಾಸಕೇ ಮಯಿ ಸನ್ಮಸ್ಯ ಮತ್ಸರಾ

ಅಪಸ್ತೇವೈಮನೋಗೀನ ಮೂ ಧ್ಯಾಯಂತ ಉಪಾಸಕೇ ಶ್ಲೋ. 3

ತೇಜಾಮುತು ಸಮುದ್ರ ತಾ ಮೃತ್ಯುಸಂಸಾರಗಾಗರಾತ್

ಭವಾನಿ ಕಿ ಚರಾತ್ಪಾರ್ಥ ಮಯ್ಯಾಚೇತೀತೀತಾಂ ಶ್ಲೋ. 7

ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ವಸ್ತು ಸುದೃಢ ಸರ್ವತೋಧಿಃ

ಸ್ವೇತೋ ಭಕ್ತಿರಿತಿ ಪೂಜ್ಯಶ್ಚಯಾ ಮುಕ್ತಿಪ್ರಾಪ್ತರಾಃ -(ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು)

“ಭಕ್ತಿಯೋಗ”ವೆಂದೆ ಹೆಸರಿಸಿರುವ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ದ್ವೈತತ್ವ ಸಂಸ್ಥಾಪಕರಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ನೀಡಿರುವ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಭಕ್ತಿ-ಅದರ ಲಕ್ಷಣ ಕುರಿತು ಹೇಳಿರುವಂಥವು. ‘ಯಾರು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ನಿತ್ಯಯುಕ್ತರಾಗಿ ವರಪಂಪ್ತದ್ವಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಯೋ, ಅವರು ಯುಕ್ತಮರೆಂದೂ ನನ್ನ ಅಭಿವಂಶ, ಯಾರು ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ಅನನ್ಯ ಯೋಗದಿಂದ ನನ್ನನ್ನೆ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತ, ಉಪಾಸಿಸುವರೋ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಅಂಥವರನ್ನು ನಾನು ಮೃತ್ಯು ಸಂಸಾರಸಾಗರದಿಂದ (ಭವದಿಂದ) ತೀರ್ಪುಮಾಗಿಯೆ ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನಲ್ಲಿಯ ಮನಸ್ಸಿಗೂ, ನನ್ನಲ್ಲಿಯ ನಿನ್ನ ಒಂದಿಯಿರಿಸು. ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ. ಸಂತಯ ಬೇಡವಿದಕೆ’ ಎಂದು ಗೀತೆ ನುಡಿಯುತ್ತದೆ. ಆನಂದಕೀರ್ತರಾದರೂ ಭಕ್ತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಮಾಡುತ್ತ, ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ಕುರಿತು ಘೋಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನ (ಶ್ರೀಹರಿಸಮೋತ್ಪತ್ತಮಂಜು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ), ದೃಢ ಆದ, ಅಧಿಕ ಸ್ವೇಪ ಪ್ರೇಮದೇ ಭಕ್ತಿ. ಇಂದಿಲ್ಲದ ಮಂತ್ರಿಯೆಂಬುದು ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಭಕ್ತಿ ಪಥದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆದ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರೂ ಪರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯನ್ನೂ ಸುಘಟ್ಟಿಸಿದವರು, ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಮನೋಭಾವದವರು. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರೂ ಉತ್ಕಟ ಭಾವುಕತೆಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ :

ಸೇರಿದನು ಸೇರಿದನು ಜಗದಾಶನ

ಪರಿದಾಮಸ್ವರಣೆಯು ನುಡಿಯಿತಿದೆ ಎನ್ನ ಬಿಜ್ಜೆ

ಪರಥಕುತಿ ಸುಧೆಯ ಪಾಣಲಗಿಂಟಲೆ

ಹರಿಪ್ರೀತಿಯಾಗದೆ ಮೋಡಿದರನ್ನ ದೇನ

ಸರಿತ್ಸ್ಮರಾಯನ್ನ ಮಹ ಮಂದಿರದ ಕಂಡೆ...

ಇಂಥ ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತಂದವರು ಮೊದಲನೆಯವರು ಹಾಗೂ ಪರಿದಾಸರು. ಭಕ್ತಿ ಇಬ್ಬರ ಸಮಾನ ಅಂಶ ಹಾಗೂ ಈ ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಶ್ವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೇ ಒಂದು ಕೊಡುಗೆ.

ಭಕ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪ, ವೈವಿಧ್ಯ ಪರಿದಾಸರಲ್ಲಿನ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಭಕ್ತಿ, ನಿರೂಪಣೆ, ದೈವ್ಯ ವರ್ಧನಾತ್ಮಕ ಪೋಷಕವೆನಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಈ ವಿವರಣೆ ನಡೆಸಲಾಗಿದೆ.

ಭಕ್ತಿ ಕುರಿತ ವಿವಿಧ ಕಾಣ್ಕೆ

ಎಲ್ಲರೂ ಸುಖದಿಂದಿರಲು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ. ಇಡೀ ಜೀವಕೋಟಿಯ (ಮನುಷ್ಯನೂ ಸೇರಿಂದರೆ) ಉದ್ದೇಶ ಇದೇ ! ಹಾಗೂ ಸುಖದ ಸಾಧನವಾಗಿ ಹಂಪರಿಸುತ್ತದೆ, ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸುಖದ, ತೊಳಲುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಈ ಸುಖ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯದು. ಅಂದರೆ, ಇಹದ ಸುಖಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು, ತಾನು ಚೆನ್ನಾಗಿರಬೇಕು, ದುಡಿದು, ಬೇಕಾದದ್ದು ತಿಂದಂಥ, ಒಡನಾಡಿ ಒಡನೋಡಿ, ಸಂತೋಷಿಸಿ, ತಾನು ತನ್ನವರೊಂದಿಗಿರುವಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ನಾಡುವುದು, ಇತ್ಯಾದಿ. ಇದು, ಇಷ್ಟಕ್ಕೇ ಪರಿಮಿತ ಅದನ್ನು. ಇನ್ನೊಂದು ತೆರನಾದ ಸುಖವಿದೆ. ಸಂಪಾದಿಸಲು ಹಾಗಿರಲಿ, ಸಾಧಿಸಲೂ ಕಷ್ಟವೆ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿದ ಹಿರಿಯರು ಪರಮ-ಅರ್ಥ-ಪರಮಾರ್ಥ, ಆತ್ಮಕ್ಕೆ-ಜಂತನತಕ್ಕಾಗಿ ನಿಲುವುದ, ಭಾವಾತಿಶಯವಾದ, ಲೌಕಿಕ ಮಾರುವ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಸುಖ ಎಂದೆಲ್ಲ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲ ಜಾಗತಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಜೀವರಲ್ಲೂ ಈ ಅಲೌಕಿಕ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಧನೆ ನಡೆದಿದೆ ಇದೆ. ಭರತ ವರ್ಷದಲ್ಲಂತೂ ಮೊದಲಿಂದ ಇದಕ್ಕೇ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮದಾನಂದಕ್ಕೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿತ್ತು, ಭಾರತೀಯರು ಇಹದ ಬದುಕನ್ನು ಅಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇಹದ ಬದುಕೇ ಬೇಡ, ಎನ್ನಲೂ ಇಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಸುಖವನ್ನು ಬಯಸುವವರು ಇಹದ ಬದುಕನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಮಾಡುವವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಳಿಸಿದರು. ಈ ಹಾದಿ, ಬದುಕು, ಸುಲಭ ಅಲ್ಲ, ದುಸ್ಸಾಧ್ಯ, ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ. ದೈವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, ಸಾಧ್ಯವೆಷ್ಟೆ ಚರಮದ್ವೇಯ ಅಗಿರಿಸಿಕೊಂಡ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಪಿಪಾಸುಸಾಧಕರಿಗೆ, ಸಿದ್ಧಿಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆ ಆತ್ಮಗತ್ಯ, ಆ ಸಾಧನೆಗೆ ಮಾರ್ಗಗಳು ಮೂರು : ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿ, ಭಕ್ತಿ.

ವಿವಿಧ ವಂತ ಭರ್ಮಗಳು ಉದಯಿಸುವ ಭಾರತದಲ್ಲಿ-ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ, ಭಕ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪವೂ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯವೆ ಆಗಿವೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ, ನಮ್ಮ ಇಡಿ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೆ ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಮತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದೂ ಕರೆಯುವುದುಂಟು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಭಕ್ತಿಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ. ಇಹದ ಬದುಕು, ಸಂಸಾರ, (ಕನಕದಾಸರಂತೆ) ರಾಜ್ಯಾದಿಕೆ ವಲ್ಲಿ ನಮ್ಮದಿ-ಅದೇ ನಿಸ್ಸಾರವೆನಿಸುವಿಕೆ, ಇದಲ್ಲದರೆ ಅಪ್ಪರತೆ, ಗುರುತಿಸುವ ವಿವೇಕಿಯಾದವನಿಗೆ ಮೊದಲು ಹಂಪುವ, ಅನಂತರ ಬಲಗೊಳ್ಳುತ್ತ ದೃಢಗೊಳಿಸಿ, ಭಕ್ತಿ (ರಾಗ ತೊರೆಯುವ ವಿರಾಗಿ). ಭಕ್ತಿಗಾಗಿ ಸಾಧನ ಕರ್ಮಪಥ, ಬೇವರು-ಧರ್ಮ

ಭಾವ, ಸಾಧಕನಿಗೆ ಕರ್ಮ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅದಿಗಲ್ಲ. ಸತ್ಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಜ್ಞಾನ ಹೇಳು. ಇಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಧಾನ (ಗೀತೆ ತಿಳಿಸುವುದು ಇದೇಯೆ) ಅತ ಹಸ್ತ ಸೂಕ್ತಿಕ, ರಾಜನ ಅಧವಾ ತಾಮಸ, ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ಪರಿವ್ಯರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ಸಹಾಯಕ. ಅನಂತರ, ಧ್ಯಾನ, ಉಪಾಸನೆ, ತಾಪ್ತಾಭ್ಯಾಸ, ಶ್ರಮಣ, ವನವನ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಧಕ ಮಾರ್ಗ. ವೇದೋಪನಿಷತ್ತು, ಪುರಾಣ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳ, ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮನದಲ್ಲಿ ರೂಪಿಸಿ ಕೊಂಬುವುದೇ ಮನನ. ಗುರುವಿನ ಮೂಲಕ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಶ್ರವಣ¹³ ಮನನದಿಂದ ಧ್ಯಾನ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಧ್ಯಾನ ದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ, ಯಾರನ್ನೂ ದ್ವೇಷಿಸದೆ (ನಾಥನಂದತಿ, ನದ್ವೇಷ್ಯ-ಗೀತಾ) ಜಾಗೃತಾ ವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಸ್ತು ಕುರಿತು ಚಿಂತನೆ ಗೈಯುವಿಕೆ, ಸಮಾಧಿಯ ಅಪಸ್ಥಿತಿ. ಜರಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಇವೆಲ್ಲ ಸಾಧನಗಳು. ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಚಿಂತನೆ ಸತತ ನಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ಈ ಧ್ಯಾನದ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾಗುವ ಅಖಂಡ ಸ್ವುತಿಶಕ್ತಿ- ಭೌತಿಕ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೆ ಮೀರಿದ-ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಆಗುವುದೆಂಬುದು, ಹಿರಿಯ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಅನುಭವದ ಮಾತು. ಇದನ್ನೇ ಅನುಭಾವ ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯ, 'ಯಮೇವೈ ನ ಶ್ರೂತೇ ತೇ ನ ಲಭ್ಯಃ' ಎಂದು ಸಾರುವುದಿವನ್ನೇ, ಭಗವಂತನ ದಿವ್ಯ ವ್ರಸಾದದಿಂದಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಲಭ್ಯವಾಗುವುದು. ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಉಪಾನ ನೆಯೆ ಮುಖ್ಯ ಧ್ಯಾನ, ನಿರಂತರ ಚಿಂತನೆಯೇ ಉಪಾಸನೆ. ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಬಿಡಿಸ ರಾಗದ, ದಿಡಿಪಿಬಾರದ, ಒಂದೇ ನಂಬಿದೆ. ಒತ್ತಾರೆ, ಭಕ್ತಿ, ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗ. ಅಷ್ಟೇ ಸುಲಭಮಾರ್ಗ, ಅತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, ದೈವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ-ಮಹಾಕೀಯ ದಿವ್ಯಾನಂದ ವದೆಯುವಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ, ಯಾಗ-ಪೂಜೆ-ಹೋಮಾದಿಗಳಿಂದ ಸಾಧಿತ ಆಗ ಒಪ್ಪಿದಾದದ್ದು. ಬತ್ತಿಯೊಂದರಿಂದಲೆ ಸಾಧಿತವಾಗುವುದೆಂದು, ಭಕ್ತಿಯ ಹಿರಿಮೆ ಸಾರುವಂಥ ಒಂದೇ ಉಗಾಘೋಗವನ್ನೇ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಅದ್ವೈ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಹೀಗೆ ನುಡಿಯುತ್ತಾರೆ .

ಧ್ಯಾನವು ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ¹⁴

ಯಜನ ಯಜ್ಞವು ತ್ರೇತಾಯುಗದಿ

ದಾನವಾಹತನ ದೇವತಾಹತನ ದ್ವಾಪರಯುಗದಿ

ಆ ಮಾನವರಿಗಿವು ಭರವಸೆ ಅದ್ವೈ ಧರವು

ಕಲ್ಪಿಯಾಗದಿ ಗಾಹನರಿ ಕೇಶವಯೆನಲು

ಕೈಗೂಡುವಲು ರಂಗವಿಲಲ.

ಇವರಿಂದ, ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗ ಸುಲಭವೆಂಬುದೆಂತೂ ಅದರ ಹಿರಿಮೆ ಅಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಭಕ್ತಿ ಪದ-ಶಬ್ದ ಪದ ಹಳಮೆ

ಭಕ್ತಿಪುಂಧದ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಕುರಿತು ಪರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸುವಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿದೇವೆ. ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಅದಿ ಮಾನವನ ತನಕ ಹೋಗಿ ತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಅದರ ಅದ್ಭುತ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ ಕಂಡು ಮಾನವ, ಬೆದರಿ, ಅರಾಧಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದ (ಗಾಳಿ, ನೀರು, ಬೆಂಕಿ, ಮಳೆ, ಇತ್ಯಾದಿ). ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರದಾದಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಅವನಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ಸ್ವರೂಪರಾದರೂ ಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುವಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ಒಂದಂವನಾತು ಗಮನಾರ್ಹ: ಭಕ್ತಿ ದ್ರಾವಿಡ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿತೆಂದೂ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಪ್ರಾಚೀನೀಕೃತೆಂದೂ ಬರುತ್ತದೆ. "ಉತ್ಪನ್ನ ದ್ರಾವಿಡೇದೇಶೇ ವೃದ್ಧಿಂ ಕರ್ಣಾಟಕೇಗತಾ". ದೇವಕಾಲ ದಿಂದ ಭಕ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪ ಕುರಿತ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಿದ್ದಂತೆಯೇ, ಸುಮಾರು ೫೦೦೦ ವರ್ಷ ಹಿಂದೆಯೆ ಭಕ್ತಿ ಅರ್ಪಿತವಾದ ಒಳ್ಳೆ ಸಿಂಧೂ ನಾಗರಿಕತೆ, ಮೂಲಜೊಡಾಡೂ ಸಂಶೋಧನೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತದೆ ಅಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶಿವ, ವಾಗ ದೇವತೆ, ವೃಕ್ಷ ದೇವತೆ ಗಳಾರಾಧನೆ ಇದ್ದಿತೆಂದೂ ಸೂರ್ ಜಾರ್ ಮಾರ್ಕಲ್ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ ಇದಲ್ಲದೆ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸ ಕೂಡ ಆಗಲೇ ಪ್ರಚಲಿತಗೊಂಡುದರ ಸುಳುಹು ದೊರೆತಿದೆ ಅಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿ ಪೂಜೆ ಇದ್ದುದಾದರೆ, ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಾಚೀನತೆ, ಸುಲಾರ, ಜನಪದ ಮನದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹಿಂದೆಯೆ ಅಗಿದ್ದಿತು. ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು, ಮನಃಶ್ವಸ್ತಜ್ಞರು ನೊಂದಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯ ಹುಟ್ಟೂ ಅಯಿತನ್ನುತ್ತಾರೆ

ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮೃದುರಾಸ್ಯ-ಬೆಳದಿಂಗಳು ವಿವಿಧ ದೃಶ್ಯ, ಋತುಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಮಾನವ ಸಂತಸ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನು. ಅವನ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಮನದಲ್ಲಿ ಇದೇನೀ ವೈವಿಧ್ಯ, ವೈವಿಧ್ಯ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ಎಂದೆಲ್ಲ ಅನ್ನಿಸಿ ತುಂಬಲು ನಡೆದಿರುವ ಸಾಕು. ಆ ಮಾನಸಿಕ ತುಂಬಲು, ಆದೋಲನ, ಭಯ-ಭಕ್ತಿಗಳ ಉದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಆಯಿತೆನ್ನ ಬಹುದು. ದೇವಯುಗದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪದ ಒಳ್ಳೆ ಚಿಹ್ನೆಯ ನಡೆದಿರುವುದನ್ನು ಮನಗಾಣಬಹುದು ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಜ್ಞೆ-ಜಾಗೃತಿಗಳ ಮೈಯೂತ ಹಾಗಿದ್ದ ಅನೇಕ ಋಷಿಗಳ ದರ್ಶನ, ಚಿಹ್ನೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಮೂಡಿ ಬಂದಿರುವ ದೇವಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನಗಳಿದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಎಲ್ಲ ಕಾಡ್ಯ, ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೂ ಒಂದು ಕಾರಣೇ ಭೂತ ಅದ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಶಕ್ತಿಯೊಂದಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪೂಜೆ-ದಾರ್ಶನಿಕರು ಕಂಡುಕೊಂಡಿ ದ್ದರು. ಅದನ್ನೇ ಅವರು ದೈವ-ಆದಿಶಕ್ತಿ, ಪಂಚಭೂತ ಗಣಧಿಪತಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದೆಲ್ಲ ಕರೆದರು. ಅಗ್ನಿ, ಇಂದ್ರ, ರುದ್ರ, ವರುಣ, ಇತ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಕುರಿತ ಸ್ತುತಿ ವೇದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ ರುದ್ರನನ್ನು ಮನದೊಳೆಯ ಕೊಂಡಾಡಿದಾರೆ, ಇದಲ್ಲದೆ, "ಏತಂಸಿದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತಮಧಾ ವದಂತಿ" (ಮೃಗ್ಯೇದ-೧೬೪) "ಮಂತ್ರೇ ವಿಮೋಕ್ಷ ಸಂಮುಖಿಂ ಭಜಾವಂಹೇ" (ಋ-೧೦-೧೫೬) "ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮವಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ", ಇವು ಗಳೆಲ್ಲ ಭಕ್ತಿಯ ಹೊಳಹು ಇದೆ. ವೇದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಗ್ನಿ, ವರುಣ

ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದೇವತೆಯನ್ನೂ ಸಮೋತ್ಥಪ್ತ (Henotheism) ಎಂದು ಆರಾಧಿಸುವ ಹವ್ಯಾಸ ಕಾಣಬರುವುದೆಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮತ.

ಹೀಗೆ ಮಹಿಳಾಸೇತರ ಮೂಲಕ ದೇವಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗೊಂಡ ಭಕ್ತಿಯ ಹೊನಲೂ, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತಗಾವಿನಿಯಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತದೆ. 'ರಹಸ್ಯವಿದ್ಯೆ' ಎಂದೆ ಉಪನಿಷತ್ತು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ದ್ವಾರ. ವೇದವಿದ್ಯೆಯ ಫಲರೂಪ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೆ. ಆರ್. ವಿ. ರಾಜದೇವರು ಹೇಳುವಂತೆ 'ವೇದಗಳ ಸಾಂಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಹೊರ ಹೊಮ್ಮಿದ ಭಕ್ತಿಯೆಂಬ, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ದಾಳಾನಿಕ ಆರಾಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದೆ' ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ರೂಪತಳೆದಿದೆ.

ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪರಾಭಕ್ತಿ | ಯಥಾದೇವೇ ತಥಾ ಗುರೌ |

ತಸ್ಯೈತೇ ಕಥಿತಾಃ ಯತ್ಯಾಃ ಪ್ರಶಾಸಂತೇ ಮಹಾತ್ಮನಾಃ ||

(ಶ್ಲೋಕಾತ್ಮತರೋದನಶ್ತು : 6-5).

ಯಾರಿಗೆ ನನ್ನ ಆಚಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ದೇವರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯದೆಯೋ, ಅಂಥ ಧೀರಾತ್ಮನಿಗೆ, (ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸುವ ಧರ್ಮಾಧ್ಯಾಯಗಳು) ತಮ್ಮಿಂದ ತಾವೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ "ಅಸತೋವಾ ಸದ್ಗಮಯ | ತಮಸೋವಾ ಜ್ಯೋತಿರ್ಗಮಯ | ಮೃತ್ಯೋರ್ಮಾ ಅಮೃತಗಮಯ" ಎಂಬ ಶಾಂತಿ ಮಂತ್ರ, "ಸಹನಾವಮತು ಸಹ ನೌಭೂನಶ್ಚ ಸಹದೀರ್ಘಂ ಕರವಾಮಹ್ಯಃ ತೇಜಸ್ವಿನಾದಧೀತಮಸ್ತು ವರಾವಿದ್ವಿಜಾವದತ್ಯೈ ಓಂ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ" ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಭಾವ ತನ್ನಂತಾನೆ ಸಂಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿದೆ.

ಭಕ್ತಿ, ಒಂದೊಂದು ಅಂತರಿಕ ಅನುಭವ. ಅದು ಹೇಗೆ, ಎಲ್ಲಿ ಆರಂಭ ಆಗುವುದೋ ಹಾಗೂ ಹೇಗೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವುದೋ ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟ. ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲ ವಂಶಗಳೂ ಭಕ್ತಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸಂದಿತ್ತದೆ. ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೫-೬ನೇ ಶತಮಾನ, ಭಕ್ತಿ ಸೂತ್ರಗಳ ಕಾಲ. ಪಾಕಿಸ್ತಾನ ಭಕ್ತಿಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭಕ್ತಿಪದ ಪ್ರಯೋಗ, ಹಾಗೂ ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಆಗಲೇ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರವೆಂದೂ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪತಂಜಲಿ ಸಹ ಕೃಷ್ಣನು "ವಾಸುದೇವ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದನೆಂದೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ (ವಾಸುದೇವಃ ಸರ್ವಮಿತಿ). ಗೀತೆ, ಭಕ್ತಿಯೋಗಕ್ಕೇ ಮೂಲವಾಗಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯರಾಗಲು ಗೀತೆ ಮೂಲ ಹಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ : ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳೋಗ. ಕೃಷ್ಣ, ಮೊದಲ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಭಕ್ತಿಗೇ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿಲ್ಲ. "ಗುಹ್ಯಾ ಕರ್ಮಣೋ ಗೀತಃ" ಎಂದೂ ಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಗುಹ್ಯ ಆದದ್ದೆಂದೂ ತಿಳಿಸುವ ಕೃಷ್ಣ, ಭಕ್ತರ ವಿವಿಧ ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು

ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ, ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ವಂಚುಗಟ್ಟಿದೆ. ಉಪನಿಷತ್ತಾರವಾದ ಗೀತೆ, ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿದೆ. "ಯೋವೋ ಭಕ್ತಃ ಸಮೋ ಪ್ರಿಯಃ", "ಸಮೋಭಕ್ತಃ ಪೂಜ್ಯತಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಭಕ್ತಿಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನು ಕೃಷ್ಣ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಡೀ ಗೀತೆಯ ಭಕ್ತಿಯ ಸಂದೇಶವಾಗಿದೆ.

ವಿವಿಧ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ

ಭಕ್ತಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ (ಕ್ರಿ. ಪೂ. ಸು. ೫೦೦) ಹೆಸರಿಸುವಂತಹವೆ ಆದರೂ, ಜೈನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೆ ಜನ್ಮಗಳ ಕೋಟಲೆಯ ಜಟಿಲತೆ, ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ನಿರಾಶಾವಾದ ಬದುಕಿಗೆ ಪೋಷಾಹಕಾರಿ ಆಗದೆ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಎದುರು ನಿಲ್ಲದಾದವೆಂದೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಪಾರಮಾರ್ಥ ಸಾಧನೆಗಿಂತ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತಿರೇಕ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟುಳಿ ನಿಯಮ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಇವು ಜಾರ್ವಾಕರಿಗೆ ಸಮೀಪವೆಂದನ್ನೆ ಸುತ್ತದೆ.

ಇವರ ನಂತರ ನಾವು ಕಾಣುವುದು ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ, ಪಾರಮ್ಯ ಪುಣ್ಯಾರ ವೂಡಿದ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಆಳ್ವಾರ್ ಹಾಗೂ ಶಿವಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ನಾಯನಾರ್‌ರವರನ್ನು. ಭಕ್ತಿಯ ಹೊಸಲು ಉತ್ತರದೇಶದಿಂದ ಬಂದಂ ಜನರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದಂತೆ, ದಕ್ಷಿಣದೇಶದ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ವೈಷ್ಣವ-ಶೈವ ಸಂಪರಂಪರೆಯ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿತು. ದೇವಸ್ಥಾನ, ಅರ್ಚಾವಿಗ್ರಹದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಆಳ್ವಾರರೂ ಹೆಚ್ಚಿಸಿದರೂ, ದೇವಾಲಯ ಭಕ್ತಿಯ ಕೇಂದ್ರ, ಬಂದು, ಹಾಗೂ ಭಕ್ತರ ಒಕ್ಕೂಟದ ನೆಲೆಯಾಯಿತು.¹⁶

ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯ ಮುಖಲು ಆಳ್ವಾರ್ ಸಂತರಲ್ಲಿ

ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಭೇದವಿಲ್ಲೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದವರು ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಆಳ್ವಾರರು (ಆಳ್ವಾರ್ ಎಂದರೆ, ಆಳುವವರು-ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುವವರು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ವಿದ್ವಾಂಸರು). ಆಳ್ವಾರರ ಭಕ್ತಿಪಂಥ ಕುರಿತ ಭಾಗವತ ಒಂದೂ ಶ್ಲೋಕ ಹೀಗಿನ್ನುತ್ತದೆ :

ಕಲಿಖಲು ಭವಿಷ್ಯಂತಿ ನಾರಾಯಣ ಪಾರಾಯಣಾಃ |
ಕೃಷ್ಣಾತ್ಪ್ರಚಕ್ಷಣಾಥಾಗ ದ್ವಂದ್ವೇಶಂ ಚ ಭೂರಿಶಃ |
ಪಾಪಪುರ್ಣಾ ಪದೇ ಯತ್ ಕೃತಮಾತಾ ಪಯಸ್ವಿನೀ |
ಶಾರೀರೇತ ಮಹಾಭಾಗಾಪ್ರತೀಚೇತ ಮಹಾನದೀ ||

ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗೊಂಡಿರುವ ಎಲ್ಲ ನದಿಗಳ ತೀರದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಆಳ್ವಾರ್ ಸಂತರಿಂದ, ಅನಂತರ ಬಂದ ಭಗವದ್ವಾ ಮಾನುಷರು ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಪಡೆದದ್ದು ಸಂಸ್ಕೃಷ್ಟ. ಮುಂದಿನದು ಇಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸ್ತುತ.

ಅಲ್ಪಾರ್ಥವೆರ ವಿವಿಧ ಭಕ್ತಿ ಅನ್ವಾದ್ಯವಾದದ್ದು. ಅವ್ಯವಹಾರದ್ದು ಕೂಡ. ಓಕಾರದ ಅರ್ಥ ಉಪಕಾರ ಮಹಾರ ಇತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನಾದಿ ಉಪನ್ಯಾಸ. (ನಿಜ ಗಾಂಭೀರ). ಮಹಾನ್ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನುಡಿಸಿದರು ಅಲ್ಪಾರ್ಥ. ಪರಿ ಪರಿಯಾಗಿ ಹಾಡಿ, ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಒಳ್ಳೆದಮ್ನೂ ತಿಳಿಯದ ಭಕ್ತರು. ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿಪಂಥದ ಪಥದಲ್ಲಿ "ಶರಣಾಗತಿ" ಅಥವಾ "ವ್ರತಶಕ್ತಿ"ಯನ್ನೂ ತಂದವರು ಅಲ್ಪಾರ್ಥ. "ಒನ್ಮಧಾ ಶರಣಂ ನಾಸ್ತಿ ತ್ವಮೇವ ಶರಣಂವಂವಂ", ಎಂಬುದು "ಸರ್ವಧರ್ಮಾನ್ ಎರಿತ್ಯಜ್ಯ ಮಾಮಾಕಂ ಶರಣಂ ವಕ್ತ್ರ" ಎಂಬ ಭಾಷ ಅಪರದು.

ವೈಷ್ಣವ ಭಕ್ತಿಪಂಥಕ್ಕೆ ಪದೇ ಪದೇ ಅಡ್ಡಿ, ಧಕ್ಕೆ ತಗಲಿದ್ದು ಇಸ್ಲಾಂ, ಧರ್ಮ (ಮೈಜ್ಜಿ ಧರ್ಮವಾದೆ ಕರೆದರು) ದ ಹಾವಳಿಯಿಂದ ಮುಸ್ಲಿಮ್ ದಂಡಾಧಿಕಾರ ಮೊತ್ತಮೊದಲಿಗೆ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಾದ ದೇವಾಲಯ, ಸ್ತೀಯ:ರ ಬಲಾಘ್ನ ರದ ಮಹಾಂತರ, ಇದ ಕುಕ್ಕುತ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವುದರ ಬಗ್ಗೆಯೆ ಮನಮಾಡಿದ್ದು ಎಂಬುದು ಇತಿಹಾಸವ ಸಾರುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ವೈಷ್ಣವ ಭಕ್ತಿ ಇಸ್ಲಾಂ ವಿರದ್ದ ಸೇರಿ, ಸ್ವಸಾಂಧರ್ಭ್ಯದಿಂದ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತು.

ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ಎಲ್ಲರ ಅನುಭವ ಒಂದೇ ಆದರೂ ಅನುಭವದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಯಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯವಿದೆ. ವಿವಿಧ ದಾರ್ಶನಿಕರು, ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭಕ್ತಿಯ ಕುರಿತು ನಡೆಸಿರುವ ಚಿಂತನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ನಾವು ಪರಿವಾಸದ ಭಕ್ತಿ ವೈವಿಧ್ಯದೇ ಗಮನವೀಯ ಬಹುದು.

ಭಕ್ತಿ ಎಂಪರೇನು ?

ಭಗವಂತನಿಗೂ, ಭಕ್ತನಿಗೂ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ ಅವಿನಾ ಸಂಬಂಧವೆ ಭಕ್ತಿ. ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮ ನೆಡೆಗೆ ಹರಿಯುವ ನಿರಂತರ ನಿರ್ವ್ಯಾಜ ಪ್ರೇಮ ಪ್ರವಾಹವೇ ಭಕ್ತಿ. ಭಕ್ತಿ ನೆನಿಸಿಕೊಂಡಾತ ತಾನು ಮೆಲಿದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಅನನ್ಯ (ಇದರಿಂದ ಭಕ್ತ-ಭಗವಂತರ ನಂಬು, ರಾತ್ಯತ ಆಗುತ್ತದೆ) ಪ್ರೀತಿಯ ಭಕ್ತಿ. ರಾಮಾನುಜರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಜ್ಞಾನ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಭಕ್ತಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವರಣತಿ ಹೊಂದಿರ ಬೇಕು-ಭಕ್ತಿ ರೂಪವನ್ನ ಜ್ಞಾನ, "ತೇವಂಪಿ: ಭಕ್ತಿರೂಪಾ" ಎಂದೇ ತಿಳಿಸಿದರು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕುಲಶೇಖರ ಅಲ್ಪಾರ್ಥ ಮಂಕಂದಮೂರಾ ಸ್ತೋತ್ರದ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕ ಅವರ ಭಕ್ತಿಭಾವ ಕುರಿತು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವುದನ್ನೂ ಉದಹರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ :

ಪಾಶ್ವಾ ಧರ್ಮೇ ನಮಸುಮಿತಯೇ ಸ್ತವ ಕಾಮೋಪಭೋಗೇ
ಯದ್ಯದ್ಯವಂ ಭವತು ಭಗವತ್ ಪುತ್ರ ಕರ್ಮಾಗಾರೋಪನಂ |
ಯೇತಶ್ಚಾರ್ಥ್ಯಂ ಮಮ ಬಹುಮತಂ ಏವೈ ಬ್ರಹ್ಮಂತರೀಕ |
ಶ್ವಶ್ವಾದಾಫೋರುತ ಮುಂಗರಿತಾ ನಿಷ್ಕಲಾ ಭಕ್ತಿಯು ||

ಇಲ್ಲಿ ಅವರು ಭಕ್ತಿಗೆ ಇತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಗಮನಾರ್ಹ.

ಭಜ್ ಎಂಬುದರಿಂದಲೇ ಭಕ್ತಿ

ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭಜ್ ಎಂಬ ಧಾತು ಆಶ್ರಯಿಸು, ಪೂಜಿಸು, ಎಂದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ವೀಯುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನಿಗೆ ನಿವೇದಿಸುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅನ್ನರೂಪ ಮೆದೂ ಅರ್ಪಣೆ. ತಮ್ಮ ಭಕ್ತಿ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ದೇವರ್ಷಿಗಳಾದ ನಾರದರು ಸಾಫತ್ತಿ: ಕಸ್ತೈ ಚಿತ್ತರಮಾ ಪ್ರೇಮರೂಪಾ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮರಮಪ್ರೇಮ ರೂಪವೇ ಭಕ್ತಿ. ಅದು ಅಮೃತದಂತೆ ರುಚಿಕರ ಹಾಗೂ ಅನಂದದಾಯಕ ಅದದ್ದು. ಶಾಂಡಿಲ್ಯ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿನ ಪ್ರಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿನ ಅತ್ಯಂತ ಅನುರಕ್ತಿಯೇ ಭಕ್ತಿ. Love of God with exceeding affection (Fondness) "ಸಾಫತ್ತಿ: ಪದಾನುರಕ್ತೀಶ್ವರೀ" ಭಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ. ಅದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧಕ ಇಂಥ ಭಕ್ತಿ ಅನಿವಾರ್ಯವು. ಆ ಪ್ರೇಮನಿಂದ, ಮೂಕ ಸಿಹಿಯನ್ನು ಸವಿದಂತಹ ಅನುಭವ. (ಅನಿವಾರ್ಯವುಂ ಪ್ರೇಮಸ್ವರೂಪಂ : ಮೂಕಾಸದಳನವತ್) ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ವಿಶೇಷ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ, ಪರಿಶೀಲನೆಗಳಿ ಇವೆ. ಇವುಗಳು ನಮ್ಮ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಭಕ್ತಿ ವೈವಿಧ್ಯ, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಗಮನಿಸಲು ತಕ್ಕವನ್ನಿಸುತ್ತವೆ.

ಭಕ್ತಿಯ ವಿವಿಧ ಭಾವ ಅರ್ತಭಾವ ಇತ್ಯಾದಿ...

ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧ, ಪ್ರೇಮದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿ ಪ್ರೇಮಮಯವಾಗಿಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನತ್ತ ಪ್ರವಹಿಸುವ ಪ್ರೇಮವೇ 'ಭಕ್ತಿ'. ಹೀಗೆ ಉಗಮವಾಗಿ, ಬೆಳೆದು, ಹರಿಯುವ ಭಕ್ತಿ ಗಾಢ ಅದಂತೆ, ದೃಢ ಅದುಂತ್ಯು. ಭಕ್ತನ ಮನಸ್ಸು ಯಾವಾಗಲೂ ದೈವಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥ ಅದ ಕಾರ್ಯವನ್ನೇ ಮಾಡಲೆಳಸುತ್ತದೆ. ಇದೂ ಒಂದು ಅವಸ್ಥೆ : ಭಕ್ತ, ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಮರೆತು, ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಾನಿಲ್ಲಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ದೇವರಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಾಗಲೇ ಈ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಬರಮಗತಿ. ಯಾವುದೂ ಒಂದು ಘಳಿಗೆ, ಒಂದು ಸಂದರ್ಭ, ಸನ್ನಿವೇಶ ದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಇದು, ಭಕ್ತನ ಬದುಕನ್ನೆ ಪೂರ್ತಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಬಲ್ಲದು. ಕನಕದಾಸರು, ಪುರಂದರದಾಸರು, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು, ಕರ್ಜಗಿಯದಾಸಪ್ಪ (ಶ್ರೀವಿವಿರಲ-ಜಗನ್ನಾಥ ದಾಸರ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಅನಂತರ ಶ್ರೀಮದ್ವರಿಕಿರಾಮಯ್ಯತನಾಂತ್ಯೆ ಫಲಶ್ರುತಿ ಬರೆದವರು) ನವರು ಎಂತಾದ ಅನೇಕ ಹರಿದಾಸರ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಲ್ಲವೆ ? ಕಾವ್ಯಾಸಕ್ತನಾದ ತುಳಸಿದಾಸನಿಗೆ ಹೆಂಡತಿಯ ಗುರು ಅಗಲಿದ್ದವೆ ? ಹೀಗೆ ಎಷ್ಟೂ, ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ಒಂದೆ ನಾಣ್ಯದ ಎರಡು ಮುಖಗಳಿದ್ದ ಹಾಗೆ.

ಜ್ಞಾನಸ್ಥ ಭಕ್ತಿಭಾಗತ್ಯಾತ್ ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನಮುಕ್ತಿಯುಗತಿ : |

(ಅಮ. ವ್ಯಾ. 3-4).

ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿಯ ಒಂದು ಅಂಶ, ಭಾಗ | ಜ್ಞಾನದ ವಿಶೇಷವೇ ಭಕ್ತಿ | ಭಕ್ತಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಅಗತ್ಯ | ಜ್ಞಾನದ ಒಂದು ರೂಪ ಭಕ್ತಿ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆ ಅಶಕ್ತ. ಯಾವ

ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಆಗಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ, ಅದನ್ನು ಕಂಡಿತು ಪ್ರೀತಿ, ಆದರೆ ಇರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿ-ಜ್ಞಾನದ ನಿಹಿತ ನಂಬು ಇನ್ನೂ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಸ್ವಪ್ನಗೊಳ್ಳುವುದು ನಾವು ಭಕ್ತಿಯ ಆಧಾರ ಹಂತಗಳನ್ನು ಅರಿತಾಗಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಪಕ್ಷಭಕ್ತಿ, ಮತ್ತೂ ಪರಿಪಕ್ವ ಭಕ್ತಿ, ಇವೇ ಆ ಹಂತಗಳು.

ಭಕ್ತ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಂ ತತೋ ದೃಷ್ಟಿಸ್ತತ್ಪ್ರಸಾದಃ |

ತತೋ ಮುಕ್ತಿಸ್ತತೋ ಭಕ್ತಿಃ | ಸೈವ ಸ್ಯಾತ್ ಸಂಪರೋಷಣೇ ||

(ಅನಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)

ಭಗವಂತನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲ, ಭಕ್ತಿಯ ಮಟ್ಟವೂ ಏರುತ್ತ, ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಭಗವಂತನ ಅಧೀನರು ನಾವು ಎಂಬ ಅರಿವು ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಜ್ಞಾನ ಅತ್ಯವಶ್ಯ. ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ಇತಿಮಿತಿಯ ಪರಿಧಿ, ಪರಿಮಿತಿಯರಿತು, ಅದಲ್ಲದೇನೂ ಇರದೆ, ಅಂತ್ಯವ ಕಾಣದೆ, ಮೇರೆಯನಿರಿಯದೆ ಅವಿಂತದ, ಅಪ್ರಮೇಯತೆಯ ತಿಳುವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನದು ತಿಳುವಳಿಕೆ, ಕಾರ್ಯ, ಎಲ್ಲ ವೀರ್ಯ, ಪರಿದಾಸವೂ ಕೆಲವು ಕಾಲದ್ದು ಎಂಬ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅರಿವುಂಟಾದಂತೆ, 'ನಾನು, ನನ್ನದು, ನಾನೆ ಮಾಡಿದ್ದು' ಎಂಬ ಅಹಂಭಾವ ಅಳಿಯುತ್ತ, ಹೋಗುತ್ತದೆ. (ಅಹಂಭಾವ ತನ್ನೇ ಪದಾಂಭೋಜನವಾಗುತ್ತದೆ ಪ್ರಾಣವೇಚ್ಛಯಾ ಗತ್ಯ ಸೇವಾಂತರೋಮಿ) ದೈವಕ್ಕೆ ತಲೆ ಬಾಗಿತ್ತಾನೆ. ಈ ದೇವರು ಒಬ್ಬನಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲದೆ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಮುದಾಯದ ಅದ ಸಮಾಜದ ದೇವರಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದ ಆಧಾರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಅನ್ನಿಸಿ ಕೊಂಡವರ ಅನೇಕರ ಅಹಂಕಾರ ತೊಡೆಯುವ ಜ್ಞಾನ ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಸ್ಥಳವೆ, ಸಮಾಜ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಕಾಪಾಡುವ ಸ್ಥಳವೆ ದೇವಾಲಯದ ಕಲ್ಪನೆ. ಅದು ದೇವನಾಲಯ-ಅಮಿತ ಚೇತನನೊಬ್ಬನಿದಾನೆ ಅಲ್ಲಿ. ಅವನು ಸಕಲ ಗ್ರಹಬಲ, ಪರಮಾತ್ಮ, ಅಮಿತ, ಅಪ್ರಮೇಯ, ಅನುಪಮ, ಅವನಿದುರು ಮನುಷ್ಯ ಜೀವ ಮಿತ. ಇದೇ ಭಕ್ತಿಯ ಹೆಚ್ಚು.

ಭಕ್ತಿಯಸ್ತರ-ಪರಿಚ್ಛೇದ

ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ರಾಗಗಳು (ವಿಚಾರವೇದಗಳಲ್ಲಿ), ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡಿದಂತೆಲ್ಲ, ಭಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ. ಆ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಮನಹರಿದಂತೆ ವಿವೇಚನೆಯ ಹೆಜ್ಜೆ ಏರಿದಂತೆ, ರಾಗ ಅಳಿಯುತ್ತ, ಭಕ್ತಿಭಾವದ ಉದಯ-ಚಿರವಾಗಿ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯಕವಾಗಿ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನ ಲಭಿಸಿದಾಗಲೇ ಅದು "ಪರಿಪಕ್ವ ಭಕ್ತಿ" (ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದ ಭಕ್ತಿ ವೈವಿಧ್ಯ) ಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಪರಿಪಕ್ವ ಭಕ್ತಿಯ ಅವಸ್ಥೆ ತಲೆಬಿಡದ ಭಕ್ತಿ ಇಬ್ಬರೊಳಗಿನ ನಡ್ಡರತೆ, ಸಂಪಾದದ ಶ್ವೇತಕೇ-ಭೋಗದ ನಿಷ್ಕಾರತೆ, ಬಂಧನದ ಜಟಿಲತೆ-ತೊಡೆರು, ಕರ್ಮ ಕೋಟಲೆ ಎಲ್ಲ

ವನ್ನು ಕಳಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಾನೆ ಅವನಿಗೆ ತಾನು ಕೇವಲ ಭಗವಂತನ ಕಿಂಕರನಿನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. (ತದ್ವೃತ್ತತ್ವ ಭೃತ್ಯ ಪರಿಜಾಂಶ್ಚ ಭೃತ್ಯ ಭೃತ್ಯಸ್ಯ ಭೃತ್ಯ ಇತಿವಾಂ ಸ್ಮರಲೋಕನಾಥ : ಶ್ರೀ ಕುಲಬೇವಿರ ಆಳ್ವಾರ್-ಮುಕುಂದಮೂರ್ತಿ ಸ್ತೋತ್ರ) ಅಥವಾ ಮಧ್ಯಮತ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಬಿಂಬರೂಪಿಯಾದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ತಾನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಮಾತ್ರ, ತನ್ನ ಶಕ್ತಿ ಕುಂಬ ವಿಂತ ಅದರಲ್ಲಿಯ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಸರ್ಮತುತ್ವ ಸ್ವತಂತ್ರ, ತಾನು ಪರತಂತ್ರನಿಂಬ ಅರಿವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಕಿಳಿಯುವುದು, ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿ ಒಂದಾಗುವುದಾಗ ಮಾತ್ರ. ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಅದ ಜೀವಾತ್ಮರು ಬಿಂಬರೂಪೀ ಸರ್ವಾತ್ಮನ ಮೇಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ನೆರಳು ಮೂಲವನ್ನು ಹೋಲುವಂತೆ ಹಾಗೂ ಮೂಲದ ಇರವಿನ ಮೇಲೆ ನೆರಳು ಅವಲಂಬಿಸುವಂತೆ, ಪರಮಾತ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಜೀವಾತ್ಮರು ಅವಿನಾ ಸಂಬಂಧ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ನೈಜಸ್ವಭಾವ, ಜಾಗೃತಿ, ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯ ದೇವರ ಮೇಲೆಯ ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿ ಒಂದಾಗುವುದಾವಿಕೆಯನ್ನೇ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಷಾರ್ಥರಂ "ಮಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನ"ವೆಂದು ಕರೆದರು. ಮಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನವುಬಾಡುವುದನೆಯ ಭಕ್ತಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತಿ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ ಹಂತ ತಲುಪುತ್ತಾನೆ. ಭಕ್ತಿಯ ಭಾಗವತ ಬಂದದ್ದೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಹಾಗೂ ವೈಷ್ಣಾವಾಗಮಗಳಾದ ಮಹಾಭಾರತ, ಗೀತೆಯೂ ಅಷ್ಟಿ. ಇವುಗಳ ಪ್ರಕಾರ, ಭಕ್ತಿ ದ್ವಿಮುಖಿ ಆದುದು | ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತೂ ವಿರಕ್ತಿ.

ಭಕ್ತಿ ದ್ವಿಮುಖ : ಭಕ್ತಿ-ವಿರಕ್ತಿ

ವಿರಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಉದಾಸೀನ ಭಾವನೆ ತಲೆವುದೆಂಬಲ್ಲಿ. ಇಂದ್ರಿಯ ಚಾಪಲ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿ : ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ. ಪ್ರಪಂಚ ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. ಕ್ಷಣಿಕ ಲೌಕಿಕ ಸುಖಲೋಲವನಾಗದೆ ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಬಲ್ಲಾತನಿಗೆ ಮಾತ್ರವೆ ವಿರಕ್ತಿ ಸಾಧ್ಯ. (ಅಹಿಂಸಾ ಸತ್ಯ ಅಸ್ತೇಯ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಅಸಂಗ್ರಹ ಶರೀರ ಶ್ರಮಃ ಸ್ವಾದ್ಯಾ ಸರ್ವಾತ್ರ ಭಯವರ್ಜಿತ ಎಂದೇ ಗೀತೆ ವ್ರತ ವಿಧಿಸಿದೆ-ಈ ದ್ವಿತೀಯಲ್ಲಿ) ವಿರಕ್ತಿ ಕೇವಲ ಹೊರತೋರಿಕೆಗೆ ಅಲ್ಲ : ಆಂತರಿಕವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು.

ವಿಷಯಾ ವಿವಿವರ್ತಾಂತೇ ನಿರಾಪಾರ್ಥ್ಯ ರಹಿತಃ |

ರಸವರ್ಜ್ಯಂ ರಸೋಪ್ಯಸ್ಯ ಪರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಿವರ್ತಾಂತೇ ||

ವಿರಕ್ತಿ ಎತ್ತರಕ್ಕೇರಿದಂತೆ, ಇವದೇಯಂ ಮುಕ್ತುಗಳೆಡೆ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಗೋನವು ಬದಲಾಗುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಪರಿದಾಸರು ದೈವಪ್ರಸಾದದ ಮಹತ್ವ ಅರಿತು, ಆದಕಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸಿದ್ದಾರೆ-ತಮ್ಮ ಕೀರ್ತನೆ, ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ. ಇದೇ ಆರ್ತಭಾವ-ಇಡೀ ಪರಿದಾಸ ವಾಙ್ಮಯವೆ ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷೆಗೆ ವಿದರ್ಶನ "ಯಮೇದೈವ ತ್ವಣಂತ ತೇನಲಭ್ಯಃ ತಸ್ಯೈವ ಆತ್ಮಾ ವಿವ್ರೂಪತೇ ತನೂ ಸ್ವಾಮಾ" (ಕರೋಪನಿಷತ್ತು) ಇದು ಭಗವತ್ಪ್ರ

ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿರುವ ಭಕ್ತಿ, ಇದರಲ್ಲಿ ಕಾವು, ಕ್ರೋಧ, ಭೈಷಮ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ತಲುಪಿದ ಭಕ್ತ-ವಿರಕ್ತಿ, "ಪ್ರಾಣ, ಬುದ್ಧಿ, ಮನ, ಆತ್ಮ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ಎಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಪ್ರಿಯವಾಗುವುದೇ ವಿನಹ ಅವನಿಗಿಂತ ಪ್ರಿಯವಸ್ತು ಬೇರಾವುದಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಹಂತಕ್ಕೇರುತ್ತಾನೆ.

ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಭೇದ

ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಗೌಣಭಕ್ತಿ, ಪರಾಭಕ್ತಿ ಎಂದೂ ಎರಡು ರೀತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವರೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಹೊರಗಿನ ಆಚಾರ, ಎರಡನೆಯದು ಮುಖ್ಯ ಭಕ್ತಿ ಎಂದೂ ಕರೆಯುವುದುಂಟು. ಗೌಣಭಕ್ತಿ ಎರಡು ವಿಧ. ಗುಣಭೇದ, ಆರ್ತಭೇದ. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಪ್ರೇಮವೂ ಆದದ್ದೆ ಆದರೂ ಆ ಹಂತ ತಲುಪದ, ಅದರ, ಆ ಹಂತ ತಲುಪಲು ನೆರವಾಗುವುದು ಹೊರಗಿನ ಆಚಾರಗಳು. ಗೌಣಭಕ್ತಿ ಮತ್ತೆ ಮೂರು ರೀತಿ : ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸಿಕ, ತಾಮಸಿಕ. ಸಾತ್ವಿಕ ಭಕ್ತಿ ಸರ್ವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಸಾತ್ವಿಕ ಸ್ವಭಾವದ ಭಕ್ತ-ಕೀವಲು ಶುದ್ಧವಾದ ಭಕ್ತಿ-ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಯಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಜಸ ಸ್ವಭಾವದ ಭಕ್ತ ಯಾವುದಾದರೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಫಲ ಒಯಸುವನು ತಾಮಸಿಕ, ಆಜ್ಞಾನ ಜನ್ಯ, ಆಜ್ಞಾನದಿಂದಿರುವುದು ವಾದದ್ದು. ಆದು ಭಕ್ತಿಯ ಸಾಧಕಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಕೆಳಗಿನ ಮಟ್ಟಿಲ್ಲ.

ಆರ್ತಭಾವ ಮೂರು ತರವಾದ್ದು. ಜಿಜ್ಞಾಸು, ಆರ್ತ, ಅರ್ಥಾರ್ಥಿ. ಇದನ್ನು ಗೀತೆಯು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಚಾರ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ, ಹೋಗುವಾತ, ತಿಳಿಯಲು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನೇ ಜಿಜ್ಞಾಸು. ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆಂಪ್ತನಾಗಿ, ಸರಿಯಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಪಡೆಯಲು ದೀವರ ಮೊರೆ ಹೋಗುವಾತ ಅರ್ಥಾರ್ಥಿ. ಉಳಿದವನು ಆರ್ತ. ತನ್ನ ದುಃಖ ಶಮನಕ್ಕಾಗಿ ದೇವರ ಮೊರೆ ಹೋಗುವಾತ, ಇವರೆಲ್ಲ ಕ್ರಮೇಣ ಭಗವಂತನನ್ನೆ ಪ್ರೀತಿಸುವಾರುಭವುತ್ತಾರೆ. ದಿವೇ ದಿವೇ ಆ ಪ್ರೀತಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತ, ಗಾಢ ಆದಂತ, ಅವರು 'ಪರಾಭಕ್ತಿ'ಯ ಹಂತವೇರುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸಾತ್ವಿಕ ಸ್ವಭಾವದ ಭಕ್ತಿ. ಈ ಭಕ್ತಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿರಾತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಜ್ಞಾನವನ್ನೆ ಪೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅದರ, ಒಂದು ಮರದಂಕಿಲ್ಲ. ಪರಾಭಕ್ತಿಗೆ ಗೌಣಭಕ್ತಿ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಗೌಣಭಕ್ತಿಯೆ, ಪರಾಭಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧಕ.

ಭಕ್ತಿ, ಮುಕ್ತಿಯಂತ, ಭಕ್ತ ನಡೆಸುವ ಸಾಧನ, ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ, ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನೆಗೆ ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ನಿಧಿಧ್ಯಾನ, ದಾನ, ತಪಸ್ಸು, ಯಜ್ಞ-ಯಾಗ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪಲವು ಮಾರ್ಗಗಳಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಭಗವಂತನ ದಿವ್ಯಪ್ರಸಾದ ಒದಗಿಸುವಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಸುಲಭ ಸಾಧನ.

ಯದಿಭವತಿ ಮುಕುಂದೇ ಭಕ್ತಿರಾನಂದನಾದ್ವಾ

ವಿಬುಧಿ ಜಗತ್ಪ್ರೇ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ೧...

ಮಂತ್ರಿಯು ಭಕ್ತಿಯ ದಾಸಿ ಇದು ಭಕ್ತಿಯ ಮಹಿಮೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೂ ಭಕ್ತಿಯ ಮಹತಿ ಯನ್ನೂ ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಸಾರಿದ್ದಾನೆ : "ಜ್ಞಾನೀತು ಆತ್ಮವ ಮೋಮತಂ..." "ಜ್ಞಾನಿಯು ನಾನೀ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬುದೇ ನನ್ನ ಮತ", ನೀತಿ ಮತ್ತೆ ಈ ದಿನ ಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೊಂದಿದೆ :

ಭಕ್ತ್ಯಾ ಮಮಭವಾಕಾಶಿ ಯಾವಾನ್ಯತ್ಸ್ಯಾತಿ ತತ್ಪ್ರಕೃತಿಃ |
ತತೋ ಮೂ ತತ್ಪ್ರಕೋ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ವಿಶತೇ ತದನಂತರಂ ||
(ಅ.18 ಶ್ಲೋಕ ೧೧)

"ಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ನಾನು ಯಾರು, ಎಂಥವನು ಎಂಬುದನ್ನು ತತ್ಪ್ರಕೃತಿ ಆರಿತು ಅವನು ಮುಂದೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸಾಯಂಬ್ಯ ಪಡೆವ"ವೆಂಬುದೇ ನೀತಾಚಾರ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ "ತ್ವ ಮೇವ ಶರಣಂ ಗಚ್ಛಿತಿ" ಎನ್ನುವುದು. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶರಣಾದರೆ, ಅವನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಪರಮ ಶಾಂತಿಯನ್ನೂ, ಶಾಶ್ವತ ಪದವಿಯನ್ನೂ ಪಡೆಯಬಹುದು. ಇದನ್ನೇ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಹಾಡುವ ಸೊಬಗೇ ಬೇರೆ :

ಭಕ್ತಬೇಕು ತತ್ಪ್ರಕೃತಿ ಮುಂದೆ |
ಮಂತ್ರಿಯ ಬಹುಸುಖದಗೆ

ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರಾದರೂ "ಮಂತ್ರಿ ಪಡೆವುದಕ್ಕೆ ಪುರಂದರ ವಿಠಲನ ಭಕ್ತನಾಗುವುದೇ ಸಾಕ್ಷಿ || ಎಂದೂ, "ಭಕ್ತಿಯೆಲಿ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರವಿಠಲನ ನೆರೆದರೆ ಮಂತ್ರಿ ಸಾಧನ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಎಷ್ಟೊಂದು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಭಕ್ತ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಕಾಣುವುದು ಭಗವಂತನನ್ನೇ. ಸುಖಕ್ಕೆ ಹಿಗ್ಗದೆ, ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಕುಗ್ಗದೆ, ದುಃಖಕ್ಕೆ ಅಂಟಿ ಅಳುಕದೆ, ಎಲ್ಲ ಒಂದೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವ ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞ ಲಕ್ಷಣ ಅವನಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.

ದುಃಖೋಪಶಮಾದ್ವಿಗ್ನವಿಶಾಃ ಸುಖೋಪ ವಿಗತ್ಯಾಃ |
ವೀಶರಾಗಭಯ ಕ್ಷೋಧಃ ಸ್ವತಃಧೀಮುಗ್ಧರುಚ್ಯತೇ ||
ಯಃ ಸರ್ವಾಶ್ವಸಂಭೋತ್ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತುರಭೂತುಃ ||
ಸಾಧನಂದತಿ ನನ್ನೋತ್ಕೃತ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ||

ಇದು ಭಕ್ತನ ವೈಖಾನ್ಯಭಾವ. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ "ಪದ್ಮಪತ್ರ ವಿಮಾಂಭಸಾ" ರೀತಿ ಸಂಸಾರ ವಿಠಲದ ಸ್ಥಿರತೆ ಅವನ ಚಿತ್ತದ್ದು. ಎಲ್ಲವೂ ಹರಿಶ್ರೀತಿಯೆಂಬುದೇ ಅವನ ಹೃದ್ರತೆ. ಇಂಥ ಭಕ್ತ ಪರಿಪೂರ್ಣ, ಬಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು,

ಭಗವಂತನನ್ನು ದರ್ಶಿಸಿ, ಭಕ್ತಿಯ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದ ಅನುಭಾವಿಯ ವರ್ಣನೆ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉಲ್ಲೇಖ ಆಗಿದೆ :

ವಾಗ್ ಗದ್ಗದಾ ವ್ಯವಹೀ ಯಸ್ಯ ಚಿತ್ತಮ್ |
 ರುವತ್ಯಭೀಕ್ಷಣಂ ಹಸತಿ ಕ್ಷುಚಿತ್ ಚ |
 ವಿಲಬ್ಧ ಉದ್ಭಾಯತಿ ವ್ಯತ್ಯತೇ ಚ |
 ಮದ್ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತೋ ಭವತು ಭೂತಾ ||

ಕೆಂದ ಗದ್ದೆದಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ, ಮನಸ್ಸು ಕರಗುತ್ತದೆ, ಕಣ್ಣು ಹರಿದುಹೋಗುತ್ತದೆ, ಅನಂದಾಶ್ರು ಹರಿಯುತ್ತದೆ, ಹಸಗೆ ಹಾಣೆ ನಗು : ಲಬ್ಧಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ, "ಮೂಕುಬಂಧಿದರಂತಿ ಪ್ಪರೋ" ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆಯ ಭಕ್ತನ ಲಕ್ಷಣ ಅವನದ್ದು ಇಂಥ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯೆಂಬಾತ್ಮ ಭವನವನ್ನೇ ಪಾವನಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಕ್ತಿಯ ಅನುಭವ

ಇಂಥ ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಅನಂದ ಅನುಭವವನ್ನು ಭಕ್ತನನ್ನು ಕಂಡರೆ, ಭಗವಂತನಿಗೆ ತುಂಬ ಪ್ರೀತಿ, ಬಹುವ್ಯಾಸವರೊಂದೆಡೆ ಹೇಳುವಂತೆ :

ಮನ ಮನ ಬಿಡುವಲ್ಲಿ ತನುಕರಗಿದ್ದದೆ
 ಸೂಂಕಿಪ್ಪಿ ಪುಳುಕುಳು ಹೊರ ಹೊಮ್ಮದಿದ್ದರೆ
 ಕೆಂಪಾಗಲತ್ತುಬಲಗಲು ಸುರಿಯದಿದೊಡೆ
 ಮಡಿದಲ್ಲಿ ಗದ್ದೆದಗಲು ಪೂಜಿದಿದೊಡೆ
 ಕೊಡಲನೊಡುಡೆಹರ ಭಕ್ತಿದಿಗದು ಚಿತ್ತ್ವ,
 ಎನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ದಂಭ ಕಾಣರೊ

ಇದೇ ರೀತಿ ದ್ವಾಪರಾಯರದೊ ಒಂದು ಕೃತಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಭಕ್ತಿಪರವಶವಾಗಿಸುತ್ತದೆ :

ಕೆಂಗಳು ಬಿಡುವನು ನೋಡಿ |
 ಕೊಂಗಳು ವಾರುತಿಯ ಕೀಳಿ |
 ಹೊದೆ ನಾಮದ ಮನ ನದಿ ಸಮಿಯುತ್ತ ಚ |
 ದೊಳ ಮನದಿಬಿಡೆನಿದು ರೋ | |
 ಮಂಗಳು ಪುಳಿತವಾಗಿ ರೋ |
 ಕೆಂಗಳ ಕಿವಿರೊಳು ಮುರುಗಿ ಮೈಯಲವ್ವಿ ಕೊಟ್ಟುತ್ತ್ವ
 ಅಂವ ಮರಿದಾಣಿದಿದು |
 ರೊಗ ಎಣಿಕಿಪ್ಪರೆ ಸಾಲದೆ.....ಸಿರಿಕೃಷ್ಣರಾಯ

ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗದ ಸಾಧನೆಗೆ ಚಿಕ್ಕವರು-ದೊಡ್ಡವರು, ಹೆಣ್ಣು-ಗಂಡೂ, ಬಡವ-ಬಲ್ಲಿದ, ಯಾವುದೇ ಭೇದ ಅಡ್ಡಿ ಯಿಲ್ಲ. ಕಾಲ-ಸ್ಥಳಕ್ಕೂ ಭಕ್ತಿ ವಿಹಾರಂತ್ಯದೆ. ಅದು ಕಾಲಾ ತೀತ, ಸ್ಥಳಾತೀತ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಕೂಡ ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲ ಸುಲಭ ಮಾರ್ಗ. ಅದರ ಸಾಧನೆಗೆ ವರ್ತಿಸ್ಸು ಮುಖ್ಯ, ವಯಸ್ಸೆಲ್ಲ. ತರಳಪ್ರಹ್ಲಾದ, ಬಾಲಕಧ್ವನಿ, ಭೀಷ್ಮ ರುಕ್ಮಾಂಗದ, ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತಿ ದೌಪದಿ, ಸಂತ ಸಖೋಬಾಯಿ, ಹೀಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಜನ ದಾಸ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಪುರಂದರದಾಸರೊಂದಿಗೇ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ || ".....ವರಂಪ ಕಾರಣವಲ್ಲ ಹರಿಭಾಷೆಗೆ ಅರಿತ ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ ಸವಂಜಿದಿ"

ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಹೀಗೆ. ಸಾಗಿದಷ್ಟೂ ಅನಂತವೆ ಎಂದೆನಿಸಿದರೂ ವಿಸ್ತಾರದ ಭೀತಿಯಿಂದ, ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಯನದ ನಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಮೊಟಕಾಗೊಳಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ವಿವಿಧ ಮತ ಪ್ರವರ್ತಕರೂ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ನೀಡಿರುವ ನಿರೂಪಣೆ ನಾವು ಗುರುತಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ನಿರೂಪಣೆ ಬಹು ವಿಸ್ತಾರ ಆಗಿದ್ದರೂ, ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪರಿಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಕುರಿತಂತೆ, ದೇವರಲ್ಲಿ ಮಾಯವೆ ನಿಷ್ಕಾರ್ಥಾಪ್ತೇನು, ಪರಮ ಚೇತನದಲ್ಲಿ ನಿಲುವಾಗಿ ಸ್ನೇಹ ಇರಿಸಿಕೊಂಬುವುದು ಭಕ್ತಿ ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

- ರಾಮಾಯಣ : ಅಧಿಕ ಮಾನ್ಯ ವಿಷಯ : ಸ್ನೇಹ : ...ಉತ್ಕೃಷ್ಟೇ ಪ್ರೀತಿ...
 ರಾಮಾಯಣ : ಸ್ನೇಹಪೂರ್ವಕಂ ಅನಂಧಾನಮ್
 ದೇವಾಂತಕೇಶಿಕರಂ : ಮಹನೀಯ ವಿಷಯೇ ಪ್ರೀತಿರೇವ |
 ಸ್ನೇಹಪೂರ್ವ ಅನಂಧಾನಮ್ ಇತಿ
 ಪ್ರೀತಿರೂಪಾವಸ್ಥ ಸ ವಿವ ಭಕ್ತಿಯೋಗಃ |
 ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ : ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ವಸ್ತು ಸಂದೃಢಃ | ಸರ್ವತೋಧಿಃ
 ಸ್ನೇಹೋ ಭಕ್ತಿರಿತಿ ಪೋಶ್ಯಸ್ಯಯಾ ಮುಕ್ತಿಸರ್ವಜಾನ್ಯಥಾ ||

ಇದು ವಿವಿಧ ಕಾವ್ಯ, ಮತಾಚಾರ್ಯ, ದಾರ್ಶನಿಕರ ಭಕ್ತಿಯ ನಿರೂಪಣೆ. ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಾವು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ನಿರೂಪಣೆಯ ತಿರುಳನ್ನೇ ಮುಂದೆ ಪರಿಭಾವಿ ಸುತ್ತೇವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಮಧ್ವಮತಾಸೂಯೆಯಾಗಿ ಆಗಿ, ತಮ್ಮ ಸವ ವಿಧ ಭಕ್ತಿ ವೈವಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಧ್ವಮತವನ್ನು ಪ್ರಸರಿಸುವುದು ತಿಳಿದಂ ಬರುವಂಥ ವಿಚಾರ. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಧಿಕವಾಗಿ ದೇವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವುದು (ಅವನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನರಿತು) ಅದು ಮಾತ್ರವೆ ವಿಮೋಚನೆ-ಮೋಕ್ಷ ನೀಡುವಂಥದು. ಭಕ್ತಿ ಸವರಸಗಳಿದ್ದಂತೆ, ಒಂದು ರುಸು ಅದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಮೂಲ, ಅದದ್ದು, 'ತನ್ನಯ', 'ದಾಸ್ಯ' ವಂತೂ, 'ಸಖ್ಯೆ'. ದ್ವೈತತತ್ವದ ಸಂಟಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯೆಂದರೆ, ದಾಸ್ಯ-ಸಖ್ಯೆ-ಆತ್ಮನಿವೇದನೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಭಕ್ತಿಯು ಫಲ ಅನಂತ,

ಭಕ್ತ್ಯಾಪದ್ಧಿ-ಸಾರದಭಕ್ತಿ ಸೂತ್ರ ಹಾಗೂ ಇತರ ದಾರ್ಶನಿಕರ ಅಭಿಮತ

ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ ಭಕ್ತನ ಅವಸ್ಥೆಯಂತಹುದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾರದರಂ ಮನಸೂರ ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ : ಯಶ್ಲಬ್ಧಾ ವೈರಾಗ್ಯ ಸಿದ್ಧೋ ಭವತಿ, ಆಮೃತೋ ಭವತಿ, ತೃಪ್ತೋ ಭವತಿ, ಯಶ್ವಾಪ್ಯ ನ ಕಿಂ ಟಿದ್ವಾಂಘ್ರಿ, ನಶೋಚತಿ, ನದ್ವೇಷ್ಯನರ ಮತೇ ಸೋತ್ಪಾಹಿಭವತಿ ಯಶ್ಚಿತ್ಪಾತ್ಮಾ ಮತ್ಪ್ರಾಭವತಿ, ಆತ್ಮಾರಾಮೋಭವತಿ" ಭಗವಂತ ಇಂಥ ಭಕ್ತನನ್ನೆ "ಸಮೇ ಪ್ರಿಯಃ ವಂದಿದ್ವು.

ಮಧ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಹೆಸರು, ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಟೀಕೆ ಬರೆದ ಪ್ರೀತಿಯತೀರ್ಥರದು. ಜಯತೀರ್ಥರ "ನ್ಯಾಯಸಂಧಾ" ವಾಲ್ಮೀಕಿ ವಾಲ್ಮೀಯ ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸುವ ಗ್ರಂಥ. ಅಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಕುರಿತು ಹೀಗಿನ್ನುತ್ತಾರೆ :

ನಿರವಧಿ ಅನಂತ ಅನವಧ್ಯ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣತ್ವ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಃ ।

ಸ್ವಾತ್ಮೀಯ ಸಮಾಪ್ತ ಮಪ್ಯಭ್ಯೋ ಅನೇಕ ಗುಣಾಧರೋ

ಅಂತರಾಯ ಸಹಸ್ರೀಣಾಃ ಅಪ್ರತಿಪದ್ಯೋ ನಿರಂತರ ಪ್ರೇಮ ಪ್ರವಾಹಃ ॥

ತನ್ನೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿ-ಎಲ್ಲದಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರೀತಿಸುವ ಪ್ರೇಮಪ್ರವಾಹವೆ ಭಕ್ತಿ. ಭಾಗವತ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ 'ನರಾಣಾ ನವಪೂಜಾ ನೇಚ್ಯಾ ನಶೇತುಂ ನವ್ರತಾನಿಮಿ । ಪ್ರೀಯತೇ ಮಲಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪರಿದಾಸ್ಯಾ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಮ್' ಎಂದಿದಾರೆ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದಾಸ, ಹಪ, ಶುಚಿ, ಪ್ರಕ, ಯಜ್ಞ, ಯಾವುದೂ ಸಂತೋಷಪಡಿಸದು, ನಿರ್ಮಲವಾದ ಭಕ್ತಿಯೊಂದೇ ಸಾಕು. ಭಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ರಹಸ್ಯವಾದದ್ದು, ಪವಿತ್ರವೂ, ಜ್ಞಾನಸಾಧನವೂ, ಆಚರಣೆಗೆ ತುಂಬ ಸುಲಭವೂ ಅದೆ ರಾಜವಿದ್ಯೆ... (ಗೀತಾ ೯-೨). ಇಂಥ ಆನಂದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯ (ಗೀತಾ : ೮-೨೨) ಭಕ್ತಿಯೋಗ ಯಾವುದೆ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಯೋಗ ಸಾಧನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ತಂದಿ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಕ್ರಮೇಣ ಸಾಧಕನಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯೇ ತರುತ್ತದೆ (ಗೀತಾ : ೯-೩೦, ೩೧) ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನ, ದರ್ಶನ, ಮಂತ್ರಗಳಿಲ್ಲ ಭಕ್ತಿಯೇ ಏಕ ಮಾರ್ಗ ಸಾಧನ ಗೀತಾ : ೧೧-೪೪). ಮಂತ್ರಿಯ ಭಕ್ತಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಸಾಧನ-ಅಮಲಾಭಕ್ತಿತ್ವ ತತ್ಪ್ರಾಧನವೂ. ಈ ಭಕ್ತಿ, ಹೊರಗಿನ ಪೂಜೆ, ಕಾಯ ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಬಾಹ್ಯ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಆರಂಭ ಆಗಿ, ಕೀರ್ತನ ಭಜನೆ ಮುಂತಾದ ವಾಚನ ಮಾತೃಕರ್ಮದಿಂದ ಬೆಳೆದು ಸ್ಮರಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೂಪ ಹೊಂದಿ ಮನೋಗತ ಆಗಿ ಅತ್ಮ ನಿವೇದನದ ಸರ್ವ ಸಮರ್ಪಣಾಭಾವವನ್ನು ನೆರಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಆಗಲೇದ್ದಿನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, ಮಂತ್ರಿ, ಮುಮುಕ್ಷುವಿನ ಧೈಯವೇ ಮಂತ್ರಿ, ಮಂತ್ರಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಬೇಕು, ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಲಭ್ಯ. ಭಕ್ತಿ, ದೃಢವಾದ ನಿರ್ಹೇತುಕ ಪ್ರೇಮ ಅದರಿಂದಲೇ

“ಅಮರಾ ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ತತ್ಪ್ರಾಧನಮ್” ಎಂದಿರುವುದು ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಪರಂಶ ತಿಲೆ ಮುಟ್ಟಿದ್ದೆಲ್ಲ ಭವಮಯ ಅಗಿ, ಭಕ್ತನಿಗೆ ಆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ದೈವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಆಗುತ್ತದೆ. ಕನಕ, ಯಮರಾಜನ ಕೋಣವನ್ನೆ ಕರೆಸಿ, ಕೆರೆಯ ತೂಟು ಸರಿಪಡಿಸಿದುದು ಮಂಗ ಭಕ್ತಿಯ ದೃಢತೆಯಿಂದಲೆ. ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ದೈವದೊಡನೆ ಸಾಗುವ ಒಂದಂ ಮಹೀಯ ಮಾರ್ಗ, ಭವಂಜವ್ಯಾತಿ ಎಂದೂ ತಿಳಿದವರು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಭಕ್ತಿಯ ಅನಂ ಭವ ಅನಿರ್ವಚನೀಯ, ಕಾಣದ, ಕೇಳದ, ಕಂಡರಿಯದ, ಪರಮಾರ್ಥತನವನ್ನು ಕಂಡಿತು ಓರಂಕುಂಠಿತವಲ್ಲ, ಉಂಟಾಗುವ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯ ಭವ್ಯ, ದಿವದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸು ತ್ತದೆ. “ಅದೊಂದಂ ತೇಜೋಶಕ್ತಿ, ಧೀಶಕ್ತಿ, ಅನಂತ, ಅನುಪಮ ಎಂದೆಲ್ಲ ಅನಂ ಭವವಾಗುತ್ತದೆ.” ಅದು ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಬರುವುದೇ “ಪಾಶ್ಚ” ಪಾದವನಲ್ಲಿ (ಪ್ರಕಾಶತೇ- ಕ್ಷಾಪಿ ಪಾಶ್ಚ...) ಹೇಣ್ಣ ಹೊನ್ನೂ ಆಸ್ತಿ, ಒಡವೆ, ಎಲ್ಲ ಕಾವುವೆ ತೊರೆದು, ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ನೀವೇ ಎಣ್ಣೆ, ನಾನಿಲ್ಲ...ಪಾಪಕರ್ತ ಪರಿಕರ್ತಾ-ಎಂಬ ಏಕೋಭಾವದಿಂದ ನುತಿಸಿದರೆ, ನುತಿಕೆರೆದರೆ ನಿವನು ಓ ಎಂದಂ ಬಹನಯ್ಯ ಎಂದಂತೆ ಅಖಿಲಭವನ ಪುನರೋಪನಾದ ಭಗವದ್ವರ್ತನ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಒಂದಂ ವಿಶೇಷ ಅಂತರಿಕ ಅನುಭವ ಮಾತ್ರ. ಲೌಕಿಕ ಮೋಹ, ಕಾಮವೆ, ಏಕಾರ ತೊರೆಯಲಂ ದಾರಿಯೊಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಗಾಢಪ್ರೇಮ, ಅದರ ಇನ್ನೊಂದಂ ಸ್ವರೂಪ, ಭಕ್ತಿ. ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಣ ಸಿಕ್ಕವರೆಭಕ್ತರೆಂದನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲರ್ಹರು. (ಗಂಧರಹಿತಂ ಕಾಮನಾರಹಿತಂ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣ ವರ್ಧಮಾನಂ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರಂ ಅನುಭವ ರೂಪಂ-ವಿವಿಭಕ್ತಿಃ) ಇದರಿಂದಲೆ ಶೃಷ್ಣನುಡಿಯುವುದು :

ಮನ್ನಸಾ ಭವ ಮಧ್ಯಕ್ಷೋ ಮದ್ಯಾಹ್ನ ಮೂ ನಮಸ್ಕರು
ಮಾಮುಪ್ಪೇಷ್ಯ ಯುಕ್ತ್ಯವಮಾಪ್ನುನು ಮತ್ಪರಾರುಣಃ ||

(ಅ. ಶ್ಲೋ 34)

ರಾಮಾನುಜರು ತಮ್ಮ ಶ್ರೀಭಾಷ್ಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಕುರಿತೇ ಹೀಗೆನ್ನೂ ತ್ತಾರೆ :

ಅಖಿಲಭವಮ ಜಪ್ಯೋಮ ಭುಗಾದಿ ರೀರೇ |
ವಿಶತ ವಿವಿಧಭೂತಪ್ರಾತ ರಕ್ಷಿತದೀಕ್ಷೀ |
ಶ್ರುತಿಕರಾ ವಿದೀಪ್ತೇ ಪುಷ್ಕರ ಶ್ರೀನಿವಾಸೇ |
ಭವತು ಮಮ ಪರಿಸ್ಥಿತ್ ತೇಮಾಹೀಭಕ್ತಿಯಾಪಾ |

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಕ್ತರ ಅನುಭವಗಳು

ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಶ್ಚ ಪ್ರಾಪ್ತ ಅದೆ ನಂತರ ಭಕ್ತನ ಬೇಕನ ಎಲ್ಲದೆಯೂ ಭಗವಂತನ ದಿವ್ಯ ಸ್ವರೂಪದನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ : ಪೂಜು, ಅಲೋಚನೆ, ಕೆಲಸ, ಓದು, ಉಟ,

ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಅವನದ ಭಾವ-ಚಿಂತನ. "ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಮಾಣಸ್ವಾತಾ" - ಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಭಕ್ತಿ ಇದೇಯೆ. ತುಲನಾಧಾರಿತರೂ ಶ್ರೀರಾಮ ಭಕ್ತರು "ನಮಗೆ ಯಾವ ಸ್ವಯಂನೂ ಇಲ್ಲ... ನಿರ್ಭರ ಭಕ್ತಿ ಮಾತ್ರ ದಯವಾರಿಸು" ಎಂದು ಸ್ತುತಿ ಸಿದ್ಧಾರೆ. ಶ್ರೀಚೈತನ್ಯರೂಧ ವಿಶ್ವ ಭಕ್ತರೆದೂ ಇದೇ ಪರಿ. ನಿರ್ವಾಣವನ್ನೇ ಪೊಂದಿ ಅವರು ಒಯಸುವುದು. ಮರದರೂ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮ, ಭಲ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಒತ್ತಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರೇ ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ತಿಳಿಸುವಂತೆ, "ನಗಾಭಕ್ತಿ (ವ್ರಾಮ) ಹಗ್ಗೊಂದು ವಿಧ : (ಭಗವಂತನ) ಗುಣಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಾಸಕ್ತಿ, ರೂಪಾಸಕ್ತಿ, ಪೂಜಾಸಕ್ತಿ, ಸ್ಮರಣಾಸಕ್ತಿ, ದಾಸ್ಯಾಸಕ್ತಿ, ಸಖ್ಯಾಸಕ್ತಿ, ವಾತ್ಸಲ್ಯಾಸಕ್ತಿ, ಕಾಂತಾಸಕ್ತಿ, ಉತ್ಸಾಹದಾಸಕ್ತಿ, ತನ್ಮಯತಾಸಕ್ತಿ, ಪರಮವಿರಹಾಸಕ್ತಿ. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಒಳವಣ್ಣನವರ ಒಂದು ಬಿಡು ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ : "ನಾನು ಅರಂಭವ ಮಾಡುವನಯ್ಯ, ಜಂಗಮದಾಸೋಹಕ್ಕೇಂದಂ । ನಾನು ಬೆವತಾರವ ಮಾಡುವನಯ್ಯ, ಲಿಂಗಾಚಾನೇಂದಂ । ನಾನು ಪರನೇವಯ್ಯ ಮಾಡುವನಯ್ಯ, ಜಂಗಮದಾಸೋಹಕ್ಕೇಂದಂ । ನಾನಾವ ಕರ್ಮಗಳೆ ವಣಡಿದರಯ್ಯೂ ಆ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೋಗವ ನೀಕೊಡುವೆಯೆಂಬುದ ನಾನು ಬಲ್ಲೆನಂ । ನೀಕೊಟ್ಟು ದ್ರವ್ಯವ ನಿಮಗಿಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದ ಶ್ರೀಯ ಮಾಡೆನಂ । ನಿಮ್ಮ ಸೊಮ್ಮಿಂಗ ಸಲಿಸುವೆನಂ, ನಿಮ್ಮಾಣೆ ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವಾ॥" ಇದು ಭಕ್ತಿಯೆಂದೆನಿಸುವ ವಿವಿಧ ಚಿಂತನೆ । ಎಲ್ಲ ಒಂದೇ ನೆಲೆಗೆ, ಆದು ಭಕ್ತಿಯ ನೆಲೆಗೇ, ಅಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನ, ದರ್ಶನ, ಮಂತ್ರ, ವಿವಿಧಲ್ಲಿ-ಅದ್ವೈತ್ಯ ಸಾಧನ ಪತ್ರಿಯ ನೆಲೆಯ ಹೀಗೆ ಶೈವ, ಶಾಕ್ತ, ವೈಷ್ಣವ ಅಷ್ಟಾದಶ ಪೂಜಾ ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮಾಗ್ರಂಥಗಳೂ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದವು.

ಭಕ್ತಿ ಅಂತಕ ಅದದ್ದು ; ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಿ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಗಿ ಹೋದ ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮ ಪ್ರವರ್ತಕರೂ ಅಜಾರ್ಯರೂ ಭಕ್ತಿಯ ಹಂತ-ಅನುಭವಗಳನ್ನು ತಂತಮ್ಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕೆರೂಸಲೆಮ್‌ನಲ್ಲಿ ಜಮಿ, ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮ ಬೋಧಕನೊಂದಿಗಿನ ಯೇಸು, ಸಪ್ತೋದಯ ಹರಿತಾರನೆ : ದೇವರು ಪನ್ನ ತಂದೆಯೆಂದಾತಭಾವಿಸಿದ್ದು. ಹಾಗೂ ಮಾನವ ಕೋಟಿಯ ಆ ತಂದೆಯ ದಿವ್ಯ ಸಂತಾನ, ಎಲ್ಲರೂ ಸೋದರರೆಂದ ಅವನು ಸಾರಿದ. ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಾಧುಮತರು ಅಗಿಹೋಗಿದಾರೆ.

ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಆಳ್ವಾರರ ಭಕ್ತಿ

ಭಕ್ತಿಯ ಎವಿಧ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸರಿಸಿರುವ ಪರಿ ನಾವು ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ವಂತ್ರಿ ಕ್ರಿ. ಶ. ೪-೫ ರಿಂದ ೭-೮ರ ಶತಕದಲ್ಲಿವೆವರೆನ್ನಲಾದ ಆಳ್ವಾರರ ದ್ವಾವಿಡ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಭಂಧ ಮರೆಮುಟ್ಟಿ. ಆದರೆ ಪ್ರಭಾವವೇ ಹರಿದಾಸರ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಮೇಲಾಯಿತೋದವನ್ನ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದೆ, ಬೇರೊಂದೆಡೆ. ಆಳ್ವಾರ್ ಸಂತರಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರಾದ ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರ್ ಅವರ ತಿರುವಾಯ್ಮೊಳಿಯ ಒಂದು ಪಾಶುರ

ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲು ಕಾರಣ, ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವರು ಅನುಭವಿಸಿದ ಬಗೆ ಗುರುತಿಸಲು (ಏಕೆಂದರೆ, ಹರಿದಾಸರು-ಅಲ್ಪಾರರ ಶುಭನೆಯನ್ನು ವಿ.ಂಧದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ),

ಓ ಪರಮಸುಂದರನೇ,
ಮಂಗಳವನ್ನಾ, ಕಮಲನಯನೇ,
ಎನ್ನಾತ್ಮವ ಸೇವಿಸಿಕೊಂಡ
ಪರಮಸುಗೃಹಣಿ.....

ಎಂದು ಹಂಬಲಿಸುವ ಆಲ್ಪಾರರದು ಪ್ರೇಮಭಕ್ತಿ. ಆಲ್ಪಾರರಂತೆಯೆ ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ಶತಕದಲ್ಲಿ ಆಗಿ ಹೋದ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂತ ಜ್ಞಾನದೇವ, ವಿಷನಾಥ, ತುಕಾರಾಮ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಪಂಥದಿಗಿಯೆ ವಿರೋಧವೆ ಸ್ಥಾಯಿ ಭಕ್ತರು. ಸಂತ ತುಕಾರಾಮನ 'ಅಭಂಗ' (ಭಂದ) ಭಜನ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡು ಭಕ್ತಿಯ ಅನಂದ ಸವಿಯಲು ಭದ್ರವೇಷದಲ್ಲಿ ಶಿವಾಜಿ ಮಹಾರಾಜ ಬರುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ವಿಶವಾಧಿನಂತೂ "ಭಾಗವತ" ವನ್ನೂ ಬರೆದಾತ. ಹಾಗೂ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣಾತ್ಮಕ ಭಕ್ತಿ-ಯೋಗಿ. ಅವನ ಪ್ರಕಾರ, ಸರ್ವಸ್ಥಳದಲ್ಲೂ ಸಂತಪ್ತರೂ ದೇವರನ್ನು ನೋಡುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಪೂಜೆ. (ಇದನ್ನು ನಮ್ಮ ಹರಿದಾಸ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು, "ಸರ್ವಸ್ಥಳದಿ ವ್ಯಾಪ್ತ ನಾದ ಸರ್ವದೋಷಪರಹಿತನಾದ ಸರ್ವವಂದ್ಯನಾದ ಹರಿಯ ತಾನೇನೇವೈಮಾಡುತೀತೆನೋ|| ಏನು ಭಕ್ತಳೊ ಲತನಿಮಿ ಎಂಥ ಮಾನ್ಯಳೋ.. ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡಿರುವುದು ಸಂದಿದಿ.) "ಹರಿ ಭವ ಭವ ತಾಳೆ ಎನ್ನವ ತುಕಾರಾಮ, ದೇವರು ನನ್ನ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಸುತ್ತುತ್ತಿ ದಾಣೆ" ಎಂದು ಹಿಗ್ಗುತ್ತಾನೆ, ಅವನಿಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾನಿ ಇದೊಂದನ್ನೂ ಮಾಡ್ತ ದಾಣೆ ಮಾಡ್ತೆ, ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಮರೆಯಬಾರದು, ಎಂಬುದೇ ತುಕಾರಾಮನ ಅನವರತದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ.

ನೀರಶೈವ ಶರಣರ ಭಕ್ತಿ

ಕರ್ಣಾಟದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ. ಶ. ಗಿರಿಶ ಶತಮಾನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಯೋಗ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ, ಮಹೀಯ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಭಕ್ತಿ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಹೊಸತನ ಕಂಡ ಯೋಗವಿದು, ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಗಿ ಹೋದ, ಅನಂತರವೂ ಬಂದ ಶಿವಶರಣರು, ಶಿವನ ಒಲವಿಗಾಗಿ ಹಾತೊರೆದ ಭಕ್ತರೂ ಹೌದು. ಆದ್ದರಿಂದ, ಬಸವಣ್ಣ, ಮಹಾದೇವಿಯತ್ಯ ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಕುರಿತಾದ ತಂತಮ್ಮ ಅನುಭವ-ವಿವರಣೆಗಳನ್ನೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಸುಂದರ ಪಟನ ಬಂಧದಲ್ಲಿ, ಅವರಿಗೆ ಉಂಟಾದ ನೆನಪು, ಬಯಕೆ, ಭಕ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಬಾಣ ತಂದಿ, ಹಾಡುವ ಬಯಕೆ ಬಸವಣ್ಣ ಅವರದು ಭಕ್ತಿಯ ಬುಡಿಯೇ ಅನುಭವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಧಾರೆ ಯೆಂದು ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯವಿಡೀ ಇದೇ ಧಾರೆ ; ಅಂತರಂಗ ಶುದ್ಧಿ ಬಹಿರಂಗಶುದ್ಧಿಯೆ

ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವತನೊಲಿಗಿಂವ ಪರಿಯೆಂದಂ ನಡೆದ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಮೊಲತು: "ದಯೆಯಿಲ್ಲದ ಭರ್ವಾಪ್ಪಾವುದಯ್ಯಾ, ದಯೆಯ ಬೇಕು ಸಲ ಪ್ಪಾಣಿಗಳಲ್ಲೊ" ಎಂಬ ತಿಳುವಣ್ಣಿ ನೀಡಿದರು. "ನಾದಪ್ರಿಯೆ ಶಿವನೊಬರು, ನಾದಪ್ರಿಯೆ ಶಿವನಲ್ಲ" ಎಂಬ ಅವರ ಇನ್ನೊಂದು ವಚನ "ಭಕ್ತಿಪ್ರಿಯೆ ನಮ್ಮ ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವ" ಎನ್ನುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲವು ಪ್ರಭುದಿನ ಮೂಕುತೊ ಸಿಡಿಗುಂಡು. "ಭಕ್ತಿಯೊಬುದು ತೋರುಂಬ ಲಾಭ... ಗೋಬೇಶ್ವರನೊಬುದು ಮೀರಿದ ಭನ"ವೆನ್ನುತ್ತಾನೆ ಅತ. "ಕಡೆಗೆ ಮಾಡದ ಭಕ್ತಿ... ದೃಢವಿಲ್ಲದಾಳೆಂತನ...ಮೃದನೊಲಿಯ ಹೇಳಿದಂತೆ ಎಂತೊಲಿವನಯ್ಯ" ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ. ತರಣರು ಭಕ್ತಿಗಾಗಿ ಪಂಬಲಿಸಿ ಅದನ್ನೆ ಕಟ್ಟುವಿಲ್ಲಾಗಿ ಆಡದಿಸಿದಾರೆ.

ಪರಿದಾಸರ ಭಕ್ತಿ ಹಾದಿ ಹಾಗೂ ವೈವಿಧ್ಯ

ಪರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ, ತನ್ನ ತನಕ ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂದೋಲನ, ಭಕ್ತಿಪಂಥಗಳ ಸೆಬ್ಬಿ (ಅಂದರೆ ೧೪ ನೆ ತ.ದ.ಮರೆಗೆ) ತಿಳಿದು ತನ್ನದೆ ಆದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಹಾದಿ ಕಂಡು ಕೊಂಡಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಚಾರ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿ ಮೈದಿತಿ ಭರ್ವಾದಲ್ಲಿಲ್ಲ, ಇದು ದ್ರಾವಿಡರಿಂದ ಬಂದದ್ದೆಂದೂ ಫಾದರ್ ಹೆರಾಸ್ ಅವರು Mystic Teachings of the Haridasas of Karnataka ಎಂಬ ಕೆಲಮೊದಾನಿಯವರ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಗ್ರಂಥದ ಮುನ್ನೊಡಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮೂತನ್ನೂ ವಿಧ್ವಾಂಸರು, ಪ್ಲೋ ಆರ್ ಎಸ್. ಮೊತಮುಂಬಿಯವರು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ವೇದಯೋಗದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಕುರುಹುಗಳಿರುವುದನ್ನು ಮೊತಮುಂಬಿಯವರು ಸೋದಾಹರಣಪೂರೈಕೆವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿ ಹೆರಾಸ್ ಅವರ ಅಭಿಮತವನ್ನೂ ಖಂಡಿಸಿರುವುದು ಭಕ್ತಿಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಧ್ಯಯನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಅಂಶವೆ ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನೂ ನಾವೂ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ವೇದಯೋಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ, ಭಕ್ತಿ ದ್ರಾವಿಡೀಕವನ್ನೆನ್ನಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೈದಿತಿ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಉಗಮವಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಹೆರಾಸ್ ಅವರ ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪುರಂಕು ಕಾಣದೆಂದೆ ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. "ಶ್ರದ್ಧಾ ದೇವಾಯಂಬಮಾನ ವಾಯಂಬ ಗೋಪಾ ಉಪಾಪತೇ" "ಭಕ್ತಿ ರಥಸ್ಯಸನ್ನಿಪತಿ", "ಮಹಸ್ತೇವಿಷ್ಣೋಃ ಸುಖಂತಿ ಭಜಾವಂತೇ" ಎಂಬ ಯುಗ್ಮದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಭಜನ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನುತಿಸುವ ಭಕ್ತನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೋರುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲದೆ, "ಭಕ್ತಿರೈವೈಸಂ ನಯತಿ ಭಕ್ತಿರೇವೈಸಂ ದರ್ಶಯತಿ ಭಕ್ತಿರತಃ ಪುರಂಜೋ ಭಕ್ತಿರೇವ ಭೂಯತಿ" ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕ ವಾಕ್ಯ ಭಕ್ತಿಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಮೈದಿತಿ ವಾಣಿಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿತ್ತೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿಪಂಥಕ್ಕೂ ದ್ರಾವಿಡರ ಅಧಿದೇವತೆಯಾದ ಶಿವನಿಗೂ ವಿಶೇಷ ಸಂಬಂಧವಿದೆಯೆಂಬ ಮಾತನ್ನೂ ಮೊತಮುಂಬಿಯವರು ಒಪ್ಪದೆ ಪುರಾಣಗಳ ಹೃದ್ಯತೆ ವಿಷ್ಣು "ಸರ್ವೋತ್ಕಮತ್ವ"ವೆಂದು ಉದಾಹರಣೆಗಳ ಮೊಲಕ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಭಕ್ತಿ ಮೈದಿತಿವೇ ವಿಶಾ ಅವೆದಿಕವನ್ನಲಾಗು

ವುದ್ದಿಷ್ಟವೆಂಬ ನಿಲುವಿಗೆ ನಾವು ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಭಾಗವತವೆ ಮೂಲ. ಭಾಗವತ ಪಂಥ ಇದರಿಂದ, ಹಾಗೂ ನೀತಿ ಭಾಗವತಪಂಥದ ಗ್ರಂಥ ಎಂದೂ ಕೆಲವರು ಇತಿಹಾಸಜಿಜ್ಞಾಸರ ಅಭಿಮತ. ಇದು ಸರಿಯೆ. ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕಂಡ ಹಾಗೆ ಇತರ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಸ್ತ್ರೀಮಂಥಾಚಾರ್ಯರಂತೂ "ಭಕ್ತಾಭಾಗವತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ" ಎಂದು ಭಾಗವತವನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದೆ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಗವತ, ಎಲ್ಲಾ ಹರಿಭಕ್ತರ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಿಯರ ಪ್ರಿಯಗ್ರಂಥ. ಭಕ್ತಿಯ ಹೊಸದಿಗೆ ಹರಿಭಕ್ತಿ, ಅಕರವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಈ ತೆರನಾದ ಹರಿಭಕ್ತಿ, ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಉಚ್ಛಲಭಾವ, ಬೆಳೆದು ವಿಜೃಂಭಿಸಿದ್ದು ಕರ್ಣಾಟಕದ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ. ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅನೇಕ ತಿರುಗುಕುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಗಮನಿಸಿದ ನಾವು ಇಂಥದೇ ಭಕ್ತಿಸಂಧಿಯ ಹೊಸಲು ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವಹಿಸಿರುವುದನ್ನು ಮನಗಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಇದು ಹರಿದಾಸರ ಭಕ್ತಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ, ವೈವಿಧ್ಯ, ಸ್ವರೂಪ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಭಕ್ತಿ-ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರ ಸ್ಥಾನದ ಉಪ್ಪತಿಯನ್ನೂ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ, ಎಷ್ಟುಬಹುದು. ಹರಿಭಕ್ತಿ, ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉಪಾಸನೆ, ಹರಿದಾಸ್ಯ, ಹರಿಯ ಅನಾಗ್ರಹ ಒಲವು ಪಡೆಯಲು ಸರ್ವಸ್ವತ್ಯಾಗ, ಹರಿಪ್ರಸಾದ ದಿಂದ ತೋಪ, ಹರಿವಿರಹದ ಆಗಲುವಿಕೆಯ ಅಳಲು, ಹರಿಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಭಾವ ತುಮುಲ, ಲೌಕಿಕ ಸುಖದತ್ತ ಬಿಡಾಸೀಸ, ಸದಾ ಹರಿ ಚಿಂತನ, ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮ, ಸ್ನೇಹ, ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಭೃತ್ಯಭಾವ, ಸಿಗ್ಗಾದರೆ ನಿಂದಾಸ್ಥಿತಿ, ಹೀಗೆ ಬಾಗಿಬಿಡದಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರು ನಂದಿದಿರುವ ನೂರಾರು ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ನಾವು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಭಕ್ತಿಯ ಮಧುರಭಾವ, ಸತಿಪತಿಭಾವ, ಸ್ವಾಮಿಭೃತ್ಯಭಾವ, ಇವುಗಳೂ ಉಂಟು. ಭಗವಂತನ ದರುಶನದ ದಿವ್ಯಾನುಭವ ಪಡೆದ ಸಂತ ತುಕಾರಾಮ, ತುಳಸಿದಾಸ, ಪುರಂದರದಾಸಾರ್ಯರು, ಹೀಗೆ ಅನೇಕರಿಗೆ ದೈವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಿರುವ ಬಗ್ಗೆ ಅವರ ಭಕ್ತಿಯರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದಲ್ಲದೆ, ಹೃದಯಾವಿಷ್ಟನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವರ್ಣನೆ 'ನಾರಾಯಣೋಪನಿಷತ್ತಿನ' ಸ್ತೋತ್ರ ಸಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಿರುವ ಹರಿ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನೇ ತಂದರಿಸುತ್ತದೆ :

ಪದ್ಮಕೋಶ ಪ್ರತಿಪಾಶಂ ಹೃದಯಾಚಾಪ್ಯಧೀನಮಾಮಿ |

ಅಮೋಘಾ ವಿಶ್ವಾಂತೇ ಸಾಧ್ಯಮೇವಂ ತಿಷ್ಠತಿ |

ಹೃದಯಾಚಾಪಂ ಲಂಘಯಂತಿ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಯೇತನಿ ಮಮಾಹ |

ಸಂತರ್ಗಂ ಶಿರಾಧ್ಯಾಂ ಲಂಘಯಂತೀತಿ ಸ್ತೋತ್ರಮ್ |

ಶಾಸ್ತ್ರಸಾರಯಾ ಮಧ್ಯೇ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರಸ್ಥಿತಃ |

ಯಜ್ಞಮಾತ್ರಂ ಪುರುಷೋ ಮಧ್ಯ ಆತ್ಮಾವತಿಷ್ಠತಿ |

ಲೀಲಾಪೀಠ ಭೂತ ಭವ್ಯಸ್ಮರಣತೋ ವಿಶಿ ಗಂಧರ್ವೇ |.....

ವೈದ್ಯರುನಿವಾಸಿಯಾದ ವರಮಾತೃನ ಉಪಾಸನೆಯ ಮಹತ್ವ ಕುರಿತು ಪರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಭಾವುಕ ಕೃತಿಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಈ ರೀತಿ ಸ್ವಯೇಗೃ ಬಿಂಬದರ್ಶನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷಮುಖದನ್ನು ವೇದವ್ಯಾಸರು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀ ಮಂಥಾಚಾರ್ಯರು 'ನಾರಾಯಣಾಂತ್ಯ'ವೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಿರುವುದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ತಿಳಿದು ಹೇಳಿರುವ ಮಾತು. ಈ ರೀತಿಯ ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ವೈಜಲಿತಗೊಳಿಸಿದವರು ಮಂಥಾಚಾರ್ಯರು-ಅದೇ ಪರಿದಾಸರಲ್ಲೂ ಮುಂದುವರಿದು ಬಂದಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ದೈವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಪಡೆದಾಳೆನೆ ಅವರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿನಿಯೆಂಬುದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಮಾತು, "ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ಕಾಣದವ ಹುಟ್ಟು ಕುರುದನ್ನೋಟಿ," "ಎನ್ನ ಬಿಂಬ ಮೂರುತಿಯ ಪೂಜೆವಿನಾಸಿ" ಪುರಂದರದಾಸರ ಮಾನಸಪೂಜಾ ವಿಧಾನ, ವಿಜಯದಾಸರ ಅನಂತರಮಂಶೂ ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯ ಹಂತವೇರಿದೆ. "ಅಂತರಂಗದ ಕದವು ತೆರೆಯತಿಸ್ಸಿ", "ಧ್ಯಾನವನೆ ಮಾಡು ಬಿಂಬ ಮೂರುತಿಯ" (ಗೋಪಾಲದಾಸರು) ಜಗನ್ನಾಧದಾಸರ ಉದ್ಭವ ಕೃತಿಯಾಗಿದ ಪರಿಕಥಾ ಮೃತನಾದ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಳೆ ಎಳೆಯಾಗಿ ಒಂದಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಇದು ಸತತ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇವರೆಲ್ಲ ಜ್ವಲಂತ ನಿದರ್ಶನವೆ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. "ಸಾರ್ವಕರ್ತಾ, ಹರಿಕರ್ತಾ" ಎಂಬ ಹರಿಯ ಸರಸ್ವತೃ ಸ್ವತಂತ್ರ ತಾನವನ ಕಿಂಕರನೆಂಬ ದಾಸ್ಯ ಭಾವ ಮನದಲ್ಲಡಗಿರುವ ಅಹಂತಮದ ಕಾಳಿಕೆಯನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆದು ಜ್ಞಾನ ನಿರ್ದಾಸಿಯನ್ನು ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷನಾಗಿ ಚಿಲ್ಲಿುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಜ್ಞಾನಗಳ ಸಮನ್ವಯತೆಯಿಂದ ದೈವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಆಗುತ್ತದೆ. "ಅಣೀರಂಜನನಾದ, ಮಂಹತೋ ಮಹಿಮಾನಾದ", ಸರಸ್ವತಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಸರಸ್ವೋಪರಹಿತನಾದ ಸರಸ್ವದ್ಭವನಾದ ಹರಿಯದರ್ಶನ, ದಾಸನನ್ನು ಭೂಮನುಗೇರಿಸುತ್ತದೆ, ಇದು ಕರ್ಣಾಟಕದ ಹರಿದಾಸರು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಬೆಳಕಿನ ಹಾದಿ : ಭಕ್ತಿಯ ಸುಲಭ ಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಕ ಮುಂದರಿದು, ಜ್ಞಾನದ ನೆರವಿನಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯ ನೆಮ್ಮಿ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಆರದ, ಅಳಿಯದ, ಜ್ವಲಂತನಾದ ಪ್ರಣವದ ದಿವ್ಯ ಜ್ಯೋತಿ ಪಥ. ಇದೇ ಪರಿದಾಸರ ಹಿರಿಯತನ ಕೊಡ.

ಸಮೀಕ್ಷೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆ

ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಕುರಿತು ಅವರಿಗೆ ಸವಿಕಾಕ್ಷೆ ನಡೆದಿದೆವೆ. ಎಲ್ಲ ಸಾಧನವು ಸಾರ್ವಕೃತ್ವದವೇಕಾದರೆ, ಭಕ್ತಿಯೊಡಗೂಡಿರೆ ವಿಸ್ತೃತವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಭಕ್ತಿ ಬೃಹದಾಕಾರ ತಳೆದಂತೆ, ಹಲವಾರು ರೀತಿ ವಿವಿಧ ಮಹಾಧ್ಯಮಗಳ ಮೂಲಕ ಅದು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಪಡೆಯುವುದೂ ಉಂಟು. ಕವಿ ಪ್ರತಿಭಾಶಾಲಿಯಾದರೆ, ಕಾವ್ಯ ಅವತಾರ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಚಿತ್ರಕಾರನಾದರೆ, ಸ್ವೀಕೃತ್ವವು ಬಾಲಲೀಲೆಗಳನ್ನು ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ವಿವಿಧ ಕಲೆಗಳಾಗಿಯೂ ಭಕ್ತಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವುದಿದೆ. ಪ್ರೇಮವೇ ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ತಳಹದಿ.

ಭಕ್ತಿಯೊಂದಾಗಿ, ಅದರ ವಿವೇಚನೆ ಬಲ್ಲವರ ಮಾತುಗಳ ಮೂಲಕ ವರದಿಸುವಲ್ಲಿ, ಹರಿದಾಸರ ಭಕ್ತುತಿ ವೈವಿಧ್ಯ ಕುರಿತು ತಿಳಿಸುವುದೆ ನಮ್ಮ ದೈಯ, ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹರಿದಾಸರು ಆನಂದಿಸಿದ್ದು "ನವವಿಧ ಭಕ್ತುತಿ"ಯೆ ಮಾರ್ಗ. ಭಾವಗತದಲ್ಲಿ ಏಳೇ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಕುರಿತು ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವಿದೆ :

ಶ್ರವಣಂ ಕೀರ್ತನಂ-ವಿಖ್ಯೋಃ ಸ್ಮರಣಂ ಪಾದಸೇವನಂ
ಆರ್ಚನಂ ವಂದನಂ ದಾಸ್ಯಂ ಸಖ್ಯಮಾತ್ಮನಿವೇದನಂ ||

ಪಂಚಭಾವಗಳಾದ ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ದಾಸ್ಯಾದಿ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕಿಗೊಂಡಿರುವ ಭಕ್ತಿಯೆ ಇಲ್ಲಿ ನವವಿಧದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವತಗೊಂಡಿದೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ನಾರದಭಕ್ತಿ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾದ "ಆಸ್ತೃ"ಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನೂ ಪರಭಕ್ತಿಯ ವಿವಿಧ ರೂಪ ಗಳೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ : (ಭಗವಂತನ) ಗುಣಮಾಪಾತ್ಮ್ಯಾಸಕ್ತಿ, ರೂಪಾಸಕ್ತಿ, ವುಚಾಸಕ್ತಿ, ಸ್ಮರಣಾಸಕ್ತಿ, ದಾಸ್ಯಾಸಕ್ತಿ, ಸಖ್ಯಾಸಕ್ತಿ, ವಾತ್ಸಲ್ಯಾಸಕ್ತಿ, ಕಾಂತಾಸಕ್ತಿ, ಆತ್ಮನಿವೇದನಾಸಕ್ತಿ, ತನ್ಮಯತಾಸಕ್ತಿ, ಪರಮ ವೀರಪಾಸಕ್ತಿ ಹೀಗೆ.

ನವವಿಧ ಭಕ್ತುತಿಗೇ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರೆ ಮಧ್ಯಮತಾಪಯಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ. ಆದೇ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟತೆ ಕೂಡ.

ನವವಿಧ ಭಕ್ತುತಿ ವೈವಿಧ್ಯ ಹರಿದಾಸರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ

ಮೇಲ್ಕಾಣಿಸಿರುವ ನವವಿಧ ಭಕ್ತುತಿಯೊಳಗೊಂಡ ಶ್ಲೋಕವನ್ನೆ ಚಿಂತಿಸಿದರೆ, ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಾದಾಸರು ಹೊಲ ಆರ್ಥಪೂರ್ಣವಾದ ಭಕ್ತುತಿ ಸುಲಾದಿಯನ್ನೆ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಸಾಕಷ್ಟು ವಿವರವಾದರೂ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಉದಾಹರಣೆ ಆಗುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಸುಳಾದಿಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಾಠ ನೀಡಿದೆ.

ಹರಿಯು ಒಂಬತ್ತುಭಕ್ತಿಯ ಬಲ್ಲ ಧೀರ |
ಮರಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ದಾರಿಗೆ ಹೊಟ್ಟಿ ಬಾರ |
ದುರಾಚಾರ ದುಷ್ಕೃತಿಗಳನು ಕಂಡು ಸೇರ |
ಹಿರಿಯರೊಳು ಬಿರುನುಡಿಯ ಜಿಹ್ವೆಗೆ ತಾರ |
ಪುರುಷದವಿರಲರೆಯನುದಾರ |
ಚರಣಾಬ್ಜನಿವ್ವೆ ಅಂಗಡಿ ಇಟ್ಟು ತೋರ ||

ಶ್ರವಣಭಕ್ತಿ

ಹರಿಕಥಾಶ್ರವಣಕ್ಕೆ ಮನವಿಟ್ಟು ಪ್ರಾರ್ಥ |
ಅರುಂತಾ ಗಳಿಗೆಳ ವೈರ್ಭಾದಿ ಮೋಗಾಡ |

ಸ್ವರೂಪವೆ ಹರಿಯಂಭ್ರಗರ್ವಿ ನಿಂದೆ |
ಹರಪವನೆಯು ಉನ್ನಾಹಗಳಿಂದೆ |
ವೈರಂದರವಿಲರಾಯನ ದಯದಿಂದೆ |
ಸುರರುಪಿಯೊಲಿಂವೆಗೆಲ್ಲವು ನಿಜಾನಂದೆ ||

ಉಪಸಂಹಾರ

ಹರಿಕಥಾಶ್ರವಣವು, ಹರಿನಾಮಕೀರ್ತನೆ, |
ಹರಿಸ್ಮರಣೆ, ಹರಿಪಾದಸೇವನೆ, |
ಹರಿಪೂಜನೆ, ವಂದನೆ, ದಾಸ್ಯ, ಸಖ್ಯತ್ವ |
ಹರಿಗಾತ್ಮ ಅರ್ಪಣ ಹರಿಭಕ್ತಿಯೆ ಮಂತ್ರವಧ ತತ್ತ್ವ |
ವೈರಂದರವಿಲ ಹರಮಾತ್ಮ ಸಿದ್ಧ |
ಗುರುವಂಧ್ಯವಂತ ಶ್ರೂತಿಸ್ಮೃತಿಯೊಳು ಪೂಜ್ಯ ||

ಇದರಂತೆಯೆ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತ ಪ್ರಮುಖರಾದ ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರು "ಜ್ಞಾನಸಂಘಾದಿ" ಹಾಗೂ "ಭಕ್ತಿ ಸಂಘಾದಿ"ಗಳನ್ನೂ ಅವರ ಪ್ರಿಯ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಗೋಪಾಲದಾಸರು "ವೈರಾಗ್ಯ ಸಂಘಾದಿ"ಯನ್ನೂ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲಿನದರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನ ಲಕ್ಷಣಗಳಿದ್ದಂತೆ, "ಭಜನೆ ಮಾಡು ವನವ ಒಂದೆ ಜ್ಞಾನದಲಿ... ಹರಿಯ ಬಾಪಾರವನ್ನು..." ಎಂದು ಹಾಡಿದಂತೆಯೆ, "ಹರಿದಾಸರೊಡನಾಡು | ಹರಿಯಂಭ್ರಯಂಗ್ಮನೋಡು | ಹರಿಯೆಂದು ಕೊಂಡಾಡು | ಹರಿನಾಮ ಪಾಡೆ"ಂದಂ ಭಕ್ತಿಕಿ ಸಂಘಾದಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮೈವಿಧ್ಯ ಕುರಿತು ಹಾಡಿದಾರೆ ವಿಜಯದಾಸರು. ಗೋಪಾಲ ದಾಸ ವೈರಾಗ್ಯ ಸಂಘಾದಿ ನಿಜವಾದ ವಿರಾಗಿಯ ಲಕ್ಷಣ, ವೈರಾಗ್ಯದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸರೆಲ್ಲ ಸಾವಣಸ್ಥವಾಗಿ ಹರಿ ಭಕ್ತಿಕಿ ಕುರಿತು ಹಾಡಿಯೆ ಇದ್ದಾರೆ. ಹರಿಕಥಾಮೃತಸಾರದ ಒಂದು ಪದ್ಯ ಮೆತ್ತೆ, ಮತ್ತೆ ಸವಿಯಬೇಕೆನ್ನಿಸುವಂಥದು :

ಶ್ರವಣಮಂತ್ರಾನಂದವಿವೃದು
ಭವಜನಿತದುಃಖಗಳ ಕಳಿವುದು
ವಿವಿಧ ಭೋಗಗಳೆ ಪದಂಗಳನಿತ್ತು ಸಲಹುವದು |
ಭುವನ ಪಾವನನಿವೆ ಲತುವಿಣ
ಭವನ ಮಂಗಳ ಕಥೆಯ ಪರಮೋ-
ತ್ಸವದಿ ತಿವೆಗೊಬ್ಬಲಿವುದು ಸಂತಸದ ಭೂಸುರರು ||

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣ ಭಕ್ತಿ ಕಂಡಿತು ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ತಿಳಿಸಿರುವರೆಂದೂ ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಿಲ್ಲ ; ಕನಕದಾಸರ 'ಕೇಶವನಾಮಂ' ಭಜನೆಗೆ ಹೇಗೆ ಸೂಕ್ತವೂ, ಹಾಗೆಯೇ ಕೀರ್ತನಭಕ್ತಿ ಕಂಡಿತು ಅವರ ಜಿ ಒಂದಂ ಕೃತಿ ಅಷ್ಟೇ ಸಂದರ ರಚನೆ.

ಪರಮಾತ್ಮನ ಲೀಲಾವಿನೋದ ಕಂಡ ಭಕ್ತನ ಮನಸ್ಸು ಪುಳಕಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ವಿಸ್ಮಯಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಶಾಂತಿಯಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರೀತಿಯ ಒಲವು ಚೆಲುವನ್ನೂ, ಹಿರಿಮೆಗಳನ್ನೂ ಎಷ್ಟು ಹೊಗಳಿದರೂ ದಾಸರಿಗೆ ಮನತಳಿಯದು. "ಈಪರಿಯ ಗೊಬಗಾವ ದೇವರಲಿ ಕಾಣೆ" ಇದಕ್ಕೊಂದು ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ. ಅದುವಾ "ಅನೋರಣೀಯಾನ್ ಮಹತೋವಹೀಯಾನ್" ಎಂಬ ಸೂಕ್ತದ ಕನ್ನಡಿ ಕರಣವನ್ನೂ ಪುರಂದರದಾಸರು, ಕನಕದಾಸರೂ ಸರಳವಾಗಿ ಮಾಡಬಲ್ಲರು. ವ್ಯಾಸರಾಯರು, ಭಗವಂತನ ರೂಪ ಕಂಡು ಮೋಹಿತವಾದಂತೆಯೇ ಗೋಪಿಯರ ಮೂಲಕ ಪ್ರೀತ್ಯಷ್ಟ ನನ್ನ ನೆನೆನೆನೆದು ಹಾಡುವುದೂ ಇದೆ. ಅವರ ಒಂದಂ ಸಂಭಾದಿಯೆ ಸಾಲು ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ :

ಪರಿಚರಿತೆ ಶ್ರವಣ ದಂಡಿತುಬ್ಬುಟಣೆ
ಪರಣಾಮ ಕೀರ್ತನ ಭವರೋಗಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಿಪಥಂ |
ಪರಚರಣ ಸ್ಮರಣ ಮುಕ್ತಾಂಗನಾಕರುಷಾಂ
ಪರಿಪಾದ ಸೇವನ ಅನಂತಫಲ ಸಾಧನಂ |
ಇಂತೆಂದೊಡೊಂದು ಪೇವೊಯೆ ಪರಿಸೇವ ಪುರರೂಪ
ಶ್ರವಣವೆ ಕುಭದ ಬೆಳಗು, ಕೀರ್ತನೆಯ ರೇಸಣ ಮಟ್ಟಿಗೆ |
ಸ್ಮರಣವೆಚ್ಚ ಸುವಿವೇಚುಡುನುಭವದ್ವ
ಪ್ರೀತ್ಯಷ್ಟನ ಪಾದಸೇವೆ ಮುಕ್ತಿಪ್ರಾಪ್ತಿಸೇರುವೆ ||

"ರಂಗಯ್ಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ | ಅಂತರಂಗದಿ ಗಂಡಿಹಟ್ಟಿ ಕೂತೆವೆ ನಾ"ನೆಂಬ ದಿಂಗರಿದರೂ ಪ್ರೀತ್ಯಾಸರಾಯರು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಭಾವಗೀತಾತ್ಮಕತೆ, ಗೀಯತೆಯೊಡಗೊಡಿ ನದಿಯು ಬೀಳು ಬೀಳು ನೀರಿನಂತೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ :

ಬಿಸಿಲು ಬೆಳದಿಂಗರಾಯನು ತಾ |
ಮನ ಹೋಗಿ ಪ್ಲಾನೋದಯಮಾಯನು |
ಕುರುಮನಾಭನು ಹಾಬಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ |
ನಿಮಿಷೋಗಿ ಅಮೃತಮಾಯನು ಬೋಬಾ !.....

ಹರಿದಾಸರ ಸವನಿಧ ಭಕುತಿ ವೈವಿಧ್ಯದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ

ಸವನಿಧ ಭಕುತಿ ಕುರಿತು ಪ್ರಸನ್ನವೆಂಕಟದಾಸರು ವರಾಹರಾವ ಸುಳಾದಿ ಕೂಡ "ಅಲಸವಂತಿಯಣಿ ಭುಟ್ಟು ಅಲವ ಬೋಧಾಯ್ ವಂತದವವನು ಪೊಂದಿ" ಸುಖಿಸು ಎನ್ನುತ್ತದೆ. ಕನಕದಾಸರು ವರಾಹರಾವ "ತೊರೆದು ಜೀವಿಸಬಹುದೆ ಹರಿವನ್ನ ಚರಣಗಳ" ಎಂಬ ಕೀರ್ತನೆ. ಅವರ ಭಕ್ತಿ ವಿರಹ, ಚರಣಜೀವಯ ಬಯಕೆ ಉತ್ಕಟವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿದೆ.

ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ವಿರಹಭಾವದ ಭಕ್ತಿಗೆ ಶ್ರೀವಾದರಾಜರು ರಚಿಸಿರುವ "ಭ್ರಮರಗೀತೆ", ವ್ಯಾಸರಾಯರ "ಯಾಕೆ ಬೃಂದಾವನ ಯಾಕೆಗೋಕುಲ ನವಗೆ | ಯಾಕೆ ಬಂದೆಯೊ ಉದ್ಭವ", "ರಂಗಬಾರ ಬಾಲೆ ಕುರಂಗಯಣಿ ಕೀಳೆ" ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ. ಇಂಥವೆಷ್ಟೋ ನಿರರ್ತನ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಅಪಾರ. "ಕಾರಮುಗಿಲೊಳು ಹೊಳೆದ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಮಂಟಿ | ಹಾರ ಹೀರಾವಳಿಯವದಕ್ಕೊಪ್ಪುವ || ವಾರಿಗೆ ಗೋಪಾಲರೊಡನಾಡೊ ನಂದ ಕುಮಾರನೆ | ಕಾಂಡಿನ್ನಂತೂಳವೆ"ನೆಂದು ಹಂಬಲಿಸುವ ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ ರಚನೆಗಳು ಅವರ ದಾಸ ಮನೋಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ನಿರರ್ತನ. ಪುರಂದರದಾಸರದ್ದೆ "ನಾರಾಯಣತೀ ನಮೋನಮೋ | ನಾರದಸನ್ನತ ನಮೋ ನಮೋ" ಎಂಬ ಕೃತಿ ವಂದನೆ ಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾದರೆ, ದಾಸಭಾವಕ್ಕೆ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ "ದಾಸೋಪಹಂ ತವ ದಾಸೋಪಹಂ" ಕೃತಿ ನುಡಿಗಟ್ಟು ನಿರರ್ತನವಾಗುತ್ತದೆ. "ಎನ್ನ ಬಿಂಬಮೂರುತಿಯ ಪೂಜಿಸುವೆನು ನಾನಂ" ಎಂಬುದು ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಅರ್ಚನ ಭಕ್ತಿಗೊಂದಂ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ : ಪ್ರಸನ್ನವೆಂಕಟರ "ಸಖ್ಯವಿರಬೇಕು ಹರಿಭಕ್ತ ಜನಕೆ | ಮಂತ್ರಿದಾಯಕ ಪಾರ್ಥಸಖ್ಯ ಪಾದಾಬ್ಜದಲಿ" ಸಖ್ಯಭಾವಕ್ಕೆ ಹೋದಿತ್ತೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ಮರಣ ಭಕ್ತಿಗಂತೂ ಪುರಂದರದಾಸರ

ಕೆಲೆಯಾಗದೋಳು ಹರಿ | ನಾಮ ಸ್ಮರಿಸಿದರೆ

ಕುಲಕೋಟಿಗುದ್ಧರಿಸುವೆವು || ಪ ||

ಎಂಬ ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯ ಕೃತಿಯೊ, ಉದಾಹರಣೆ. ಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಯ ಧ್ಯಾನಿಸುವ ಧ್ಯೇಯವಿರುತ್ತದಷ್ಟೆ. ಧ್ಯೇಯ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ಮರಣೆಯು ಧ್ಯಾನ. ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಹಣೆ. ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ, ಶಾಸ್ತ್ರ ರೀತ್ಯ ರಚಿಸಿದ ಕೃತಿ ವಿಜಯದಾಸರ

ಧ್ಯಾನವಣಿ ಮೂರು | ಬಿಂಬಮೂರುತಿಯ || ಪ ||

ಅನಂದಲಿ ಕುಳಿತು | ಬಂತರಾಗದೋಳಿ

ಎಂಬ ಉದ್ಭವ ಕೃತಿ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ.

ಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಳಯಕಾಲದ "ಅಲದೆಲೆಯಲಿ ಮಲಗಿದುದನು" ಹರಿದಾಸರು ಮೈ ಮನತುಂಬಿ ಹಾಡುವ ರೀತಿ ಕೃಷ್ಣನ ರೂಪ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ ಮನದಲ್ಲಿದ್ದ ತರಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರೀತರಿಸಾವು ಮಹತಿಯೊ ?

ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾಯ್ದೆಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಉಳಿವುದು
ಸಾಮಾಜಿಕ ಸರ್ವಾತ್ಮಕವಿತ್ತ ಮಹಾವಿದ್ಯೆ...

ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ವಿಜಯವಿಠಲರು. "ಭಗವಂತನು ಭಕ್ತಬಂಧು"ವೆನ್ನಲು ದಾಸರು ಕೊಂಡಾಡುವ ರೀತಿ ಗಮನಾರ್ಹ :

ಅತ್ಯವಿಭವ ನಿಜಾಪದ ತೃಪ್ತನಗದ
ಸಂತರೂಪ್ಯದಿಹೆಯ ಬಲಕೆ ಹಿಗ್ಗುವೆನು...

ದಾಸ್ಯಭಾವಕ್ಕೆ ಅಂಜನಾಸಂತ ಹನಿಮಂತನಿಗಿಂತ ಆಗ್ರಹಂಕ್ರಿಯೆ ಭಕ್ತರು ಬೇಕೆ ? "ದಾಸಕೆ ಮಾಡಿಕೊ ಎನ್ನ ಸ್ವಾಮಿ ಸಾಸಿರವಾವಂದ ಮಂಕುರಮಣ" "ನಂದಂತೆ ವ್ಯಾಪಾರದ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಮೂಲಕ "ಪ್ರೀತಿಯ ಹಾದಾರದಿಂದ ಸೇವೆಯೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರ ನಮ ಗಾಯಿತು" ಎಂದು ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕದಾಸರು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕೃತಿಯಂತೂ ದಾಸ್ಯಭಾವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ :

ಅಳಿದ ನೀನು ನಿನ್ನಳು ನಾನು
ತಂದ ನೀನು ತಂದ ನಾನು.....

ಇಂಥ ಪರಿಭಕ್ತರಿಗೆ ಹರಿಯು ಒರಿಯುವುದು ಅವನ ಹಿರಿತನಕ್ಕೇ ಕಳಸವಿಟ್ಟಂತೆ ; ಭಕ್ತ ಪರಾಧೀನನೆಂಬ ಅವನಿಗಿರುವ ಹೆಗ್ಗುಳಿಯೂ ಸಾರ್ಥಕ .

"ನಿನ್ನಿಂದ ನಿನ್ನ ದಾಸರೆ ವಿಂಗಲೊ ಕೃಷ್ಣ" ಎಂದು ಪರಿಭಕ್ತ ಮಹಿಮೆ ಬಣ್ಣಿಸುವ ವ್ಯಾಸರಾಯರು,

ಜೊಪ್ಪಾದಿಗಳಿಗಿಂತೆನ್ನಾ ಗೋಚರ ಪದ
ಬ್ರಹ್ಮ ನಿನ್ನನು ಬಲಿ ಪಾಲಿ ಕಾಯ್ಯವೇ

ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಖ್ಯಭಾವ, ಮಧುರವಾದುದ್ದು. ಭಕ್ತ, ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಗೆಲೆಯೆಂಬ ಸಲಿಗೆಯಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವ ಈ ಪರಿಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾದ ಟೀಕೆ, ಪರಿತ್ಯಾಜ್ಯಾದಿಲ್ಲ. ಪೂರಂದರದಾಸರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕೃತಿ ಇದಕ್ಕೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ. ಆದಂ ನೀಡುವ ಚಿತ್ರವೂ ಅಷ್ಟೇ ಸರಳ, ಚಲುವಿನದು :

ಎಣಗೊ ಅಣೆ ರಂಗ ನಿವೆಗೊ ಅಣೆ ||೨||

ಎಣಗೊ ನಿವೆಗೊ ಇಬ್ಬರಿಗು ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರಾಣೆ ||ಅ. ೪||

ನಿನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಅಷ್ಟರ ಭಾವಿದರಣೆಗೆ ಅಣೆ, ರಂಗ

ಎನ್ನ ನೀ ಕೈಬಿಟ್ಟು ಪೋದರೆ ನಿವೆಗೆ ಅಣೆ ||1||

ತನುವುಳಧನದಲಿ ಪಂಪನಾದರೆ ಎಣಗೆ ಅಣೆ, ರಂಗ

ಪಾನನು ನಿನ್ನಲಿ ನಿರಸದಿದ್ದರೆ ನಿವೆಗೆ ಅಣೆ ||2||

ಕಾಣು ಮನುಷ್ಯರ ಸಂಗವ ಮಾಡಿದರೆಣೆಗೆ ಅಣೆ, ರಂಗ

ಲೌಕಿಕವ ಬಿಡಿಸದಿದ್ದರೆ ನಿವೆಗೆ ಅಣೆ ||3||

ತಿಪ್ಪರ ಸಂಗವ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಎಣಗೆ ಅಣೆ, ರಂಗ

ದುಷ್ಟರ ಸಂಗವ ಬಿಡಿಸದಿದ್ದರೆ ನಿವೆಗೆ ಅಣೆ ||4||

ಹರಿ ನಿನ್ನಾಶ್ರಯ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಎಣಗೆ ಅಣೆ, ರಂಗ

ಪುರಂದರವಿಠಲ ನೀನೊಲಿದುನಿದ್ದರೆ ನಿವೆಗೆ ಅಣೆ ||5||

ಎಂಟುಳ್ಳಿ ಕೊಪೆಯ ಸಾಲು ದಾಸರಿಗೆ ವಿರಲನಲ್ಲಿರುವ ಸಖ್ಯಭಾವ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ. ಹರಿ ದಾಸರಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳಾದ ತನಕದಾಸರು ಕಾಗಿನೆಲೆಯಾದ ಕೇಶವನನ್ನೂ ನುತಿಸುವ ರೀತಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟತರದ್ದು. ಪುರಂದರದಾಸರ ಒಂದು ರಚನೆ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆ ಹೇಳಿ ಕೊಂಡು, ದೇವರನ್ನೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಂತಿದೆ ಈ ಉಗಾಘೋಗದಲ್ಲಿ :

ನಿನ್ನಂಥ ಸ್ವಾಮಿ ಎಣಗೊಟು ನಿವೆಗಿಲ್ಲ !

ನಿನ್ನಂಥ ತಂದೆಯು ಎಣಗೊಟು ನಿವೆಗಿಲ್ಲ !

ನಿನ್ನಂಥ ದೊರೆಯು ಎಣಗೊಟು ನಿವೆಗಿಲ್ಲ !

ನೀನೆ ಪರದೇಶಿ ನಾನೆ ಸ್ವದೇಶಿ !

ನಿನ್ನರೂ ಲಳುಮಿ ಎನ್ನ ತಾಯಿ !

ನಿನ್ನ ತಾಯಿ ತೋರೂ ಪುರಂದರವಿಠಲ !

ಇದು, ಆತ್ಮಾಭಿವ್ಯಾಸವೆಂದರೆ !

ಹರಿದಾಸಸಖಾಹಿತದಲ್ಲಿ ಮಧುರಭಾವ ನಿರೂಪಣೆ, ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಆಳ್ವಾರರ ಮಧುರಭಾವ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನೂ ವೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಜೈತನ್ಯ, ವಿಸಾರಾ, ಕೆದೀರ, ತುಲಸಿದಾಸರ ಮಧುರಭಾವ ಪೂರಿತ ಕೃತಿಗಳನ್ನೇಕೆ. ಹರಿದಾಸರು ಗೋಪ ಯರು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿರಿದ್ದ ಪ್ರೇಮದ ವಿವಿಧತೆಯನ್ನು ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕ್ರೀಪಾದರಾಜರ “ಭ್ರಮರಗೀತೆ”ದಿಂದ ಮಧುರಭಾವ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಅರಂಭವೆನ್ನ

ಒಂದು, ಮಾರಾಳ ಒಂದು ಕವಿತೆಯ ಸಾಲಂ, ಮಧುರಭಾವ ಭಕ್ತಿ ಪರಾಕಾಷ್ಠತೆ ಮುಟ್ಟಿದಂತಿದೆ :

ಹರೀ ! ಮೈಸೋಪ್ರೇಮ್ ದಿವಾನೀ !

ಮೇರೀ ದರ್ಶನಿ ಹಾಣೈ ಕೋಯ !

ಸೊ ಉಪರ್ ಸೇಜ್ ಪಿಯಾಸಾ ಮಿರನೋಕಿನ್ ವಿಧ ಜೋಯಂ ||

"ನಾನು ಪ್ರೇಮೋನ್ಮತ್ತಳಾಗಿದ್ದೇನೆ ಯಾರೂ ನನ್ನನೋವನ್ನರಿತಿಲ್ಲ ! ನನ್ನ ಪ್ರಿಯರಿಂದ ನಿಗೆ ಮಂಚಿದ ಮೇಲೆ ತಯ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ! ಆತನನ್ನು ಹೇಗೆ ಪಡೆದೇವು ? ನೋಂದ ಮನೇ ನೋವನ್ನು ಬಲ್ಲ ; ರತ್ನದ ಬೆಲೆ ಅದರ ಪರಿಣಿತರಿಗಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಹೇಗೆ ತಿಳಿದೀತು ? ವಿರಹವೇದನೆಯೊಳಗಾಗಿ ನಾನು ವಸದಿಂದ ವಸಕ್ಕೆ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ; ಭಾಸತ್ಯಾಮನಂ ವೈದ್ಯನಾದರೆ ಮಾರಾಳ ವೇದನೆ ಪರಿಹಾರವಾದೀತು..."ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಒಂದು ರಚನೆ, ಮಧುರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸುಂದರ ಉದಾಹರಣೆ :

ತುಂಬತು ಬೆಳದಿಂಗಳು-ಈ ಪದದೊಳು

ತುಂಬತು ಬೆಳದಿಂಗಳು || ಪ ||

"ತುಂಬತು ಬೆಳದಿಂಗಳೇವನದೊಳಗೆಲ್ಲ

ಅಂಬಾಜನಾಭನು ಬಾರಣಾಜ್ || ಅ.ಪ. ||

ಮಗಿ ಯೋಗಿ ಪಂಚಪು ಬರುತಿದ

ಕೋಗಿಲೆ ತುಂಬಿ ಕೂಗುತಿದೆ

ಆಗರೆ ಎಳೆಮಾಪ್ಪ ತಿರೀಳುತರಿದ

ನಾಗಶಯನ ಕೃಷ್ಣ ಬಾರಣಾಜ್ || 1 ||

(ಇದೇ ರೀತಿ ಪ್ರೀತನಕದಾಸರ ಯೋದವರಾಯ ಬೃಂದಾವನದೊಳು ವೇಣುನಾದವ ಮಾಡುತ್ತಿರೆ|| ಎಂಬ ವೇಣುಗೀತೆ ಸೊಗಸಾಗಿದೆ)

ವೈರಂದದಾಸರು ಹರಿದಾಸನ ಜೀವನವನ್ನು ಮುತ್ಪಾದೆಯ ಐದನಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿ ರಚಿಸಿರುವ ಶೀತಲನ ಸಂಪ್ರದಾಯನಿಷ್ಠ ಖಾದದ್ವಾದರೂ ಭಕ್ತುತಿಪಾರಮ್ಯ ಭೋಷಿಸುವ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಅದರ ಒಂದು ಚರಣ ಹೀಗೆ :

ಮುತ್ಪಾದೆಯಾಗರಬೀಳು ಮೂದಿಂದಲಿ

ಹಕ್ಕುಸೂರು ನಾಡುಮೊಡೆಯ ಪರಿವತಿಯೊಂದು || ಪ ||

ಹರಿಕಥೆ ಕೇಳುವುದು ಕಿವಿಗೆ ಮುಖವೇ ವಾಲೆ...
 ಪೊಡವಿಯೊಳು ಪರಮತದ ಪಟ್ಟಾವಳಿಯನುಟ್ಟು
 ಕೊಡುವ ದಾವಗಳೆಂದೊ ಕುಟುಂಬದೊಟ್ಟು
 ಬಿಡದೆ ಎನ್ನೊಡೆಯ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರವರಲೊಳು
 ದೃಢಧೃಷ್ಟಿಯೆಂಬಂಥ ಕಡೆಗೆ ಬಳಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ||

ಹರಿದಾಸರ ನಡೆ-ನುಡಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೇಮಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕೋರೆಯುವ ಮನೋ
 ವ್ಯಾಪಾರವೆಂಬುದು ಈ ಕೀರ್ತನೆಯ ದೃಷ್ಟಿ.

ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಾತ್ಸಲ್ಯಭಾವ ತನ್ನದೆ ಆದ ಒಂದು ಸೊಬಗಿನೊಡ
 ಗೊಡಿದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರು ಇದರಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮರು. ಅವರ ಕೃಷ್ಣರೀಲಾ ವರ್ಣನೆ
 ಗಳು ಒಂದೊಂದೂ ರಮ್ಯ : ನುಡಿಗಟ್ಟು, ಕನ್ನಡದೇಸಿ, ಸಹಜ ಉಪಮೆ, ದಾಸರಲ್ಲಿ
 ಅವರನ್ನು ಪೂತಾತ್ಮರೆಂದೆನಿಸುತ್ತವೆ : ಯತೋದೇ ಕೃಷ್ಣನನ್ನಾಡಿಸುವ ಹಾಡುಗಳು,
 ಅವನನ್ನು ಹರಸುವ ಹಾಡು, ಕೃಷ್ಣನ ತುಂಬತನ, "ಗೋಕುಯ ಭಾಗ್ಯವಿದು : ಶ್ರೀಪತಿ
 ತಾ ಶಿತುರೊಪನಿರೊವುದು" "ಲಾಲಿಸಿದಳು ಮಗನ" ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಯತೋದೇ,
 ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಸೇವೆಗೈವ ಭಾಗ್ಯ ಪಡೆದಿರಾಳೆ.

ಕೃಷ್ಣನ ಕಳ್ಳತನ ಮಿಾರಿ, ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮಪಾಗಿಸುತ್ತದೆ : ಯತೋದೇ ಕೃಷ್ಣನ ತುಂಬಾಟ
 ಕಡೆಯಲಾಗದೆ, ಅವನನ್ನು ಒರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕುವುದು, ಗಂವ್ವು ಬಂದಿತೆಂದೂ ಹೆದರಿಸು
 ವುದು, ಹೆದರಿದನೆಂದೂ ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆಯುವ ಪರಿ, ಎಣ್ಣೆಯೊತ್ತುವ ಮಜ್ಜನದ ಸೊಗಸು
 ಒಂದೊಂದೂ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ರಂಜಿಸುತ್ತದೆ. ದಾಸರ ವಾತ್ಸಲ್ಯಭಾವ ಓರಂತು ಹೋಸ
 ಲಾಗಿ ಪರಿದಿದೆ. ಈ ಕೀರ್ತನೆ ನೋಡಿ :

ಬುಕ್ಕೊ ಗೋಕು ಹರಸಿದಳು || ಪ ||

ಎಣ್ಣೆಯೊತ್ತುತ ಯದುಕುಲ ತಿಲಕಿಗೆ || ಅ.ಪ. ||

ಅಯುಷ್ಯವಂತನಾಗು ಅತಿ ಬಲ್ಲಿದನಾಗು |

ಮಾಯಾದೆ ವಿಳರ ಮರ್ದನನಾಗು |

ರಾಯರ ಪಾಲಿಸು ರತ್ನಸರ ಸೋಲಿಸು |

ಪಾಯಸುತಗೆ ನೀನೊಬೆಯನಾಗಿರುತ || 1 ||

ಇಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತ ವಿಂಡನವೂ ಬಂದಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ತಾಯೆಹರೆಕೆ,

ಪಾತ್ಸಲ್ಯಭಾವದಿಂದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಜೋಗುಳ ಹಾಡಿ ಮೆಲುಗೊಳಿಸುವ ಕೃತಿಗಳಂತೂ ಹರಿದಾಸರು ಅವರವರು ಮೈವಂಜಿತುಂಬಿ ಅನುಭವಿಸಿದವು. ಶ್ರೀಪಾದರಾಯರ ರಚನೆಯ ಒಂದೂ ನುಡಿ ಅವರ ಅದ್ವೈತ ಕಲ್ಪನೆಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ :

ಜೋ ಜೋ ಜೋ ಜೋ ಕೃಷ್ಣ ಪರಮೊ
ತಂದ ಗೋಪಿಯ ಕಂದೆ ಮುಕುಂದ ಭೋ ಜೋ || ಪ ||

ಭೋಮಿಯ ಚಪ್ಪದ ತೊಟ್ಟಿಲ ಮಾಡಿ
ಸೋಮಸೂರ್ಯರೊಬ ಕಲಿತವ ಜೊಡಿ
|| ಮಹಾಕಾಶ ಕಂದಟಿ ಮಾಡಿ
ಜೊಮದಿ ಮೊದಲ ಸರಪಳಿ ಮಾಡಿ
|| ಮಹಾಕಾಶಕ್ಕೆ ಕೊಂಡಿಗಿ ಅಂತ ||

ಮಕುಂದೇವ ಸುತನಾದೆ ಮುದ್ದು ಮುರಾರಿ
ಅಕುರ ಪೂಮಿಯ ಪ್ರಾಣಾವತಾರಿ
ಅಸುಮ ಸಾಹಸದಲ್ಲು ದೈತ್ಯರವೈರಿ
ಶಿಶುವಾಗಿ ದೇವಕೊಪಂದ ಜೋರಿ, ಜೋ ಜೋ || 2 ||

ಒಂಪನ್ನಾಗಿ ದೈತ್ಯರನಳಿದಿಂಬಿಗೊ
ಮುದ್ದುತುರಗವನೇರಿ ಕಲ್ಯಾಣಿಯೊಗೊ
ಪದ್ಮನಾಭ ಸಿರಿ ಭಕುತವತ್ಸಲ
ನಿವ್ರಯಮಾಪಯ್ಯ ಶ್ರೀರಂಗವಿಠಲ ಜೋ ಜೋ... || 3 ||

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಪನೆ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಸುತೋಪಲ ಅವಯವದ ವರ್ಣನೆ, ಅನುಭವಿಸಿದವು ಮತ್ತೆ ಓದಿ ಸದಿಯೇಕೆಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ವಿಧದ ಭಕ್ತಿ ವರ್ಣನಾವಲ್ಲಿಯೂ ಭಾವಪರವಶತೆ ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಹಾದಿನಲ್ಲಿನ ಮಧುವಿನಂತಿರುತ್ತದೆ. ನವವಿಧ ಭಕುತಿಯನ್ನೂ ಅವರು ಎಷ್ಟು ಗಾಢವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿರುವರೊಬುದೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲದೆ ಅವರ ತಿಳಿಗನ್ನಡ ರಚನೆಗಳು ಪ್ರದಯೋಗಮವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಭಗವಂತ ಭಕ್ತರ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ, ಸಲಿಗೆ ಪಾತ್ಸಲ್ಯ, ಮಧುರಭಾವ, ಸಖ್ಯೆ, ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಒಂದೂ ರೀತಿ ಇಡೀ ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ದಿವ ಪ್ರೇಮಾಂಶೇ ಒಂದು ತಾತ್ಪತ್ಯ ಕೊಡಲಾಗಿಯೆಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿ ಭಗವಂತರ ಬಾಂಧವ್ಯ ಎಷ್ಟು ನಿಶಿಟ, ಬಂಧುರವಾದದ್ದೋ ಅಷ್ಟೆ ಅಲೌಕಿಕವಾದದ್ದು. ವ್ಯಾಸರಾಯರೂ ಒಂದೆಡೆ ತಮ್ಮ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಆರಾಧ್ಯ ದೈವ ನಾದ ಸಿರಿಕೃಷ್ಣನ ಪರಸ್ಪರ ನಂಟನ್ನೂ ಕುರಿತು ಮಂಜರಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :

ಹಾಯಿಯೆಂದೆನೆ ನಿಷ್ಕ-ಭೂಮನ್ ಹಾಯಿಯು ನಿಷ್ಕಂಶೆ ಕಾಯಿದಳೆ

ತಂದೆಯೆಂದೆನೆ ನಿಷ್ಕ-ಪ್ರಹ್ಲಾದನೆ ತಂದ ನಿಷ್ಕಂಶೆ ಕಾಯಿದನೆ ||

—ಇದು ಅವರಿಗೆ ದೇವರಲ್ಲಿರುವ ಅತ್ಮೀಯ ಭಾವ.

ವಾದಿರಾಜರಲ್ಲಂತೂ ಅವರ ಹಂಬಲ, ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತಿ, ಕಾವ್ಯಶಕ್ತಿ ಎಲ್ಲವೂ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನ ಧೈಯವಾಗಿ ರಚಿಸಿರುವವಾಗಿವೆ. ಅವರ ಕೃಷ್ಣ-ಸತ್ಯಭಾವೆಯಿಂದ ಸಂವಾದ, ಕಥನ ಕವನ ಕೌಶಲ್ಯಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ. ಹಾಗೆಯೇ ಯಶೋದಯ ಮಾತೃವಾತ್ಸಲ್ಯ, ರಾಜರು ಕಾಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪ್ರಮೇಯ ಗುಣವನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ. "ಸೇವಕನಲೊ ನಾನು ನಿನ್ನಯ ಪಾದಸೇವೆ ನೀಡಲೊ ನೀನು" ಎಂಬ ದಾಸ್ಯಭಾವದ ಅವರು, ನೀವೆ ನನಗೆ ಅಧಾರವಯ್ಯ ಶ್ರೀ ಹಯವದನರಾಯಂ, ಎಂದು ಬೇಡಿದ್ದಾರೆ. ವಾದಿರಾಜರ ಪದ್ಯ, ವ್ಯತ್ಯನಾವಳಿಗಳೆಲ್ಲ ಭಾವಪೂರ್ವಕ, ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳೂ ಹಾಗೆಯೇ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಕನ್ನಡಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತರಾದ ವಾದಿರಾಜರು ಸಾಹಿತ್ಯ-ಶಾಸ್ತ್ರ ಎರಡನ್ನೂ ಸಮಂವಯಗೊಳಿಸಿದರು. ಅವರ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರಚನೆಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ "ಕಾಳಿವಿಕೆ ಗಿಂತ ತವವು ಇಲ್ಲ : ಕೇಳಬಲ್ಲವರಿಗೆ ಹೇಳುವನು ಸೊಲ್ಲ" ಎಂಬುವ ಕೀರ್ತನೆ ತಾಳ್ಮೆಯ ಮಹಿಮೆ, ಬೆಲೆಯನ್ನು ಬದುಕಿಗೆ ಸಂಯಮತೆಯ ಸಂದೇಶವನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಹರಿದಾಸರ ಭಕ್ತಿಸಾಹಿತ್ಯ, ಅವರ ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿ ವಿರೂಪಣೆ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೇ ಒಂದು ಅಮೂಲ್ಯ ಕೊಡುಗೆ ಹಾಗೂ ಆ ನುಡಿಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಳ ಗೊಳಿಸಿದೆಯೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಬಾರದು.

ಹರಿದಾಸರು ಸಗುಣೋಪಾಸಕರು

ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹರಿದಾಸರು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಸಿರುವ ರೀತಿ ಅವರ ಭಕ್ತಿ ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದೆ. ಅಂದರೆ, ಭಕ್ತಿಯ ಬೆಳಕಿಗೆ ಆದಂತೆ, ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಚ್ಛಾಸಿ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಆರಂಭ ಆಗಿ, ಒಂದು ಹಂತ ತಲುಪಿತ್ತು ಎನ್ನಬಹುದು.

ಭಕ್ತಿಯ ತಾತ್ವಿಕ ವಿವೇಚನೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪಂಥದವರನ್ನು ಗಮನಿಸುತ್ತೇವೆ :

1. ಸಗುಣೋಪಾಸಕರು . ಇವರು ಮೂರ್ತಿ ಪೂಜಕರೂ ಹೌದು.
2. ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸಕರು : ಮೂರ್ತಿ ಪೂಜೆ ನಂಬದವರು.

ಭಗವಂತನಿಗೆ (The ultimate reality, Supreme, Infinite) ಅನಂತ, ಅಪ್ರಮೇಯ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಗುಣವಿಕೇಷಗಳನ್ನಾರೋಪಿಸಿ, ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ, ಅವನನ್ನು ಒಂದು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು, ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದು ಒಂದು ಪಂಥ. ಒಂದು ಬಣ. ಇವರನ್ನು ಸಗುಣಭಕ್ತಿ-ಇವರು ಸಗುಣೋಪಾಸಕರು. ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಆಧ್ಯವಾಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪಡ್ಗುಣಗಳು ಇವೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ : ಜ್ಞಾನ, ಬಲ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ವೀರ್ಯ, ಶಕ್ತಿ, ತೇಜಸ್ಸು-ಇವೇ ಆ ಆರು ಗುಣಗಳು. ಇವುಗಳ ಜತೆ ಸೌತೀಲ್ಯ, ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಮಧುರಭಾವ, ಸಖ್ಯೆ ಹೀಗೆಲ್ಲ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ, ಈ ಎಲ್ಲವೂ ದಯಾಗುಣರಹಿತವಾಗಿವೆಲ್ಲರಿ, ಆಗ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನಿಗೆ ದಯಾಗುಣ ಪ್ರಧಾನ, (ಬಸವಣ್ಣನವರ

ದಯೆಯೇ ಫರ್ಮಾದ ಮೂಲವಯ್ಯಾ...ನಿನ್ನಪಾಗದಿರದು). 'ಭಗವಂತನ ನಿಶ್ಚಯಾಪ್ತಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ, ಅವನ ದಯಾ ಪರಗುಣವೂ ಹೌದು. ಅದೇ ಅವನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ'. ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಶ್ರೀ ರಾಮನ ಒಗ್ಗಿ ಹೇಳುವಾಗ "ರಿಪುಣಾಮಹಿ ವತ್ಸಲಃ" ಎಂಬ ಮಾತಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ಕಾಣಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಭಗವಂತ ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ಅರು ಗುಣ ನಿಶೇಷ

ಒಂದನೆಯದು ಸ್ವರೂಪಗತ ಗುಣ, ಎರಡನೆಯದು ವಿಗ್ರಹಗತ ಗುಣ, ಸ್ವರೂಪಗತ ಗುಣದಲ್ಲಿ : ಶೌರ್ಯ, ಧೈರ್ಯ, ಪರಾಕ್ರಮ ಅಳವಡುತ್ತವೆ. ವಿಗ್ರಹಗತ ಗುಣದಲ್ಲಿ : ಪಾತ್ಯಲ್ಯ, ಸೌಹಾರ್ಯ, ಸೌಲಭ್ಯ ಮುಂತಾದವು. ಈ ಆರುಗುಣದಲ್ಲಿಯೇ ಸೌಂದರ್ಯ, ದೃಢತ್ವ, ಲಾವಣ್ಯದಿ ಕಾಂತಿಗುಣಗಳೂ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಗವಂತ ಬಲವಾನ್-ಬಲ ವಾಗಿದುವವನೆಂದಾಗ, ಬಲ ಎಂದರೇನು ? ಎಂದಾಗ ಶ್ರಮ ಪುಷ್ಕರ ರಹಿತಂ ಸರ್ವಧಾರಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಎಂಬ ಆಚಾರ್ಯ ವಿವರಣೆ ಇದೆ. ಭಗವಂತನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸರಿದೂಗಿಸಿ ನಡೆಯುವುದು ಬಲದಿಂದಲೇ ತಾನೆ ? ಇನ್ನು ಐಶ್ವರ್ಯ. ಅವನ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ಶಕ್ತಿ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳು ಅವನ ಸರ್ವೇಶ್ವರತ್ವ. ವೀರ್ಯಗುಣವೆಂದರೆ ಹೀಗೆ : ನಿರ್ದಿಶಾರನೂ, ಪರಿಶುದ್ಧವೂ ಆದ ಭಗವಂತನ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ವಸ್ತುವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೂ ಅವನ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಭಂಗ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ಅವನ ವೀರ್ಯಗುಣವಿಶೇಷ. ಶಕ್ತಿಗುಣ : ಭಗವಂತನ ಇನ್ನೊಂದು ಗುಣ. ಅವನು ಮಾಡುವ ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಈ ಶಕ್ತಿಗುಣ ಅಭಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ, ದೇವರು ಯಾವ ಬಾಹ್ಯಶಕ್ತಿಯ ಪರವಸ್ಥೆ ವಹಿಯದೆಂಬ-ತನ್ನಲ್ಲಿನ ಅಂತಃಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಅವನ ತೇಜೋಗುಣ. (ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಾಧನ ತತ್ತ್ವ-ಇದು ಒಂದು ಶ್ರಮ.)

ಸರ್ಗೋಪಾಸನೆ : ನಿರ್ಗೋಪೋಪಾಸನೆ ಒಂದು ನೋಟ

ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಗುಣರಹಿತನೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದೇ ನಿರ್ಗೋಪೋಪಾಸನೆ. ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಆರಿಯದೆಂಬ-ಇದೇ ನಿರ್ಗೋಪೋಪಾಸನೆ. 'ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ'. ತತ್ತ್ವ ವಸ್ತು ನಂಬಿ, ಜ್ಞಾನ ಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಕ ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಸಾಧಕ ಮಹನೀಯ ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗೋಪೋಪಾಸಕರ. ಇಂಥ ಸಾಧಕರಿಗೆ ಯಾವುದೆ ಮೂರ್ತಿ-ಇತ್ಯಾದಿ ಮೂಢ್ಯವೆಂದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹನೀಕಾರರು ಮೂರ್ತಿಪೂಜೆ, ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆ ಮೀಡಿಸಿ ಧರ್ಮ ಇವೈದಿಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಶ್ರವೆಂದೂ ಭಾವಿಸಿ, ಅಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಸಗುಣೋಪಾಸನೆಯ ರೀತಿಯೇ ಬೇರೆ ತೆರನಾದ್ದು. ಒಬ್ಬ ತಿಳಿದ ಗುರುವಿನ ಮಂಚಿನ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಸುಖಾ ಸುಗುಣೋಪಾಸನೆ. ಸಗುಣೋಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಅವತಾರ ವಿಶೇಷದ ಕಲ್ಪನೆಗೇ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ.

ಯದಾ ಯದಾ ಹಿ ಧರ್ಮಾಸ್ತು ಗ್ನಾನಭಂಗಾಂತರ ಭಾರತ |

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಮದರ್ಮಾಸ್ತು... ..

ಇತಿಶ್ಚಾಣಾಮ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ವಿಜ್ಞಾನಾದಾಂ ಚ ದುಷ್ಯತಾಂ

ಧರ್ಮಸುಖಾಪ್ರಪಾದಾರ್ಥಾಯ ಸಂಭವಾಮಿ ಯೋಗೀ ಯೋಗೀ ||

ಎಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಾತನ್ನು ಆಚರಿಸಿವಾಗಿ ನಂಬಿರುವವರು, ಸಗುಣೋಪಾಸಕರು. ಪಂಚಭಕ್ತಿಭಾವ, ನವವಿಧಭಕ್ತಿ, ಹನ್ನೊಂದು ಆಸಕ್ತಿ ಹೀಗೆ ದಾಸ, ಸಖಿ, ಬಂಧು, ಪ್ರಿಯಂಕರ, ಪ್ರೇಮಿ, ಹೀಗೆಲ್ಲ ನಾನಾ ರೀತಿಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹವ್ಯ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಸಗುಣೋಪಕ್ರಿಯೆ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸಕನಾಗುವುದು ಸಂಭವ. ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣ ಭಕ್ತಿಯ ಸಾಧನೆ ಕಷ್ಟಕರ ಎಂಬುದು ತಿಳಿದವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಸಗುಣಭಕ್ತಿ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಮಾಧ್ಯಮ ಅಗುತ್ತವೆ. ಕಂಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ದಿವ್ಯರೂಪ ಕಂಡರೆ, ಕಿವಿಯಿಂದ ಹರಿಕಥೆ ಕೇಳಬೇಕು. ನಾಲಗೆಯಿಂದ ಹರಿನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಕೈಯಿಂದ ಸೇವಾಕೈಂಕರ್ಯ ನಡೆಸಬೇಕು. ಈ ಕೈಂಕರ್ಯ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಆತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ದೇವಗರ್ವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಗುಣೋಪಾಸಕನದು ಹೀಗಾದರೆ, ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸಕನದು ಹಾಗಲ್ಲ. ಆತ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ನಿಲಯಂತ್ರಿಸಲು ತುಂಬ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಶ್ರಮ ಸಾಧ್ಯ ಮಾತ್ರ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೇಲೆ ವಿಷಯ ಸಾಧಿಸುವುದೆಂದರೆ ದುಸ್ಸಾಧ್ಯ. ಕಷ್ಟಕರ : ಸಗುಣೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಭಗವಂತನ ವಿಗ್ರಹ ಪೂರ್ತಿಯ ಆಧಾರ. ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸಕ ಸ್ವಾವಲಂಬಿ.

ಭಕ್ತನಾದವನು, ಭಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯ ಹಂತವನ್ನೇರುವಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ನಿರ್ಗುಣಾದ ಕೆಲಸೇರಬೇಕು. ನಿರ್ಗುಣದ ಅಭಾವ, ಸುಖ, ಸಮೋಷ, ನಿರ್ಗುಣದ ಮರಿಯಾದ ಸುಖವನ್ನು ಸಮತೋಲ ಅಗಿಸುತ್ತದೆ. ಎರಡೂ ಪಂಥಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಭೇದಕವಾದರೆ, ಸಗುಣೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಉತ್ತಮ ನಿರರ್ತನ-ರಾಮಾನುಜದ ಲಕ್ಷಣ ಸದಾ ಅನ್ವಿತ ಬೆಳಗಿದ್ದು, ಅವನ ದಿವ್ಯಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣು ತುಂಬ ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸಿ, ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸಿದ (ಮುಂದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೇ ರಾಮಾನುಜರು ಆಗಿ ಅವತರಿಸಿದ ರಂದು ಪ್ರತೀತಿ).

ಸುಖ-ನಿರ್ಗುಣ ಭಕ್ತಿಪಂಥದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ? ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚೆ ನಡೆದಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅರ್ಜುನ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಸ್ಥಿರ

ಪಾಪ ಭಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದಿದ್ದಾನೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. ಯಾವುದಾಗಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಮುಖ್ಯ ಅದೇ ಜ್ಞಾನ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಲಿ ಹೇತು : ಶ್ರದ್ಧಾವಾಲ್ಮಭತೇ ಜ್ಞಾನಮ್... ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿಕೇರಿಸಿ, ಸಗುಣರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರೀಕರಿಸುವುದು ಅಭ್ಯೇನೂ ಕಷ್ಟವೆನಿಸದು : (ಆರ್ಚಾವಿಗ್ರಹ-ಆಶ್ವಾಸರ ಅನುಪರಂಶ) ಅದುದರಿಂದ ಸಗುಣ ಮಾರ್ಗವೇ ಶ್ರೀಷ್ಠ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸಕನಿಗೂ ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದಾದರೂ ಈ ಹಾದಿ ಕಠಿಣ. "ಶ್ಲೇಷೋ ಅಧಿಕತರದೇವಾಪೂಜ್ಯಸತ್ವಜೇತಸಾಪಾ" ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಘೋಷ ಸಗುಣೋಪಾಸನೆಯ ಭಕ್ತಿ ಸ್ವರೂಪವೆನ್ನೆ ನಾವು ಕಾಣುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ "ವಿಶ್ವ ರೂಪದರ್ಶನ"ದ ಅಧ್ಯಾಯವಂತೂ ಸಗುಣ, ಸಾಕಾರಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರತೀಕ. ಎಲ್ಲ ಶ್ರೀಷ್ಠ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ತಾನು ಇರುವುದಾಗಿ ಹೇಳುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಂದಿಯೆ, ಸಗುಣ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತೆ.

ಈ ದಿವ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂವರು ತತ್ವ ಸಂಸ್ಥಾಪಕ ಆಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು (ಶಂಕರ, ರಾಮಾನುಜ, ಮೊದ್ದು) ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಶ್ರೀಶಂಕರ ಸರ್ವ ಸಗುಣ ಶ್ರುತಿಗಳ ಗೊತ್ತ ನಿರ್ಗುಣ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವದ ಅರಿವಿಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದಾರೆ. ಅವರ ಪ್ರಕಾರ, 'ಬ್ರಹ್ಮನಿ' ಒಂದೇ ಸತ್ಯ. ಉಳಿದುದೆಲ್ಲ ಮಾಯೆಯಿಂದಾ-ವೃತ (ಬ್ರಹ್ಮ ಸತ್ಯಂ ಜಗ್ಮಿದ್ಯಂ). ಆ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವವೇ ಆಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿ ತನ್ನ ಅವರಣ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಬೇವಾತ್ಮನಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಂಕರರ ಪ್ರಕಾರ, ಮಾಯೆ ತೊಡೆದು, ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ ಮಹೆಯೆಂಬ ಸಾಧ್ಯ. ಬೇವಾತ್ಮನಿಗೆ ತಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮ (ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ) ಎಂಬ ಅರಿವು ಬರುವುದೇ ಮೋಕ್ಷ. ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಶವೆಂದರೆ, ಪರಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಗುಣ-ನಿರಾಕಾರನೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೂ, ಈಶ್ವರ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಆರೋಪಿಸಿ, ಅದೂ ಮಾಯೆಯೇ ಅವರಣದ ಪ್ರಭಾವವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಾಮಾನುಜರ ಹಾಗೂ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಮತ ಗಮನಾರ್ಹ ಆದದ್ದು. ಇಬ್ಬರೂ ಮಹಾಚಾರ್ಯರೂ ಸಗುಣ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ, ನಿರ್ಗುಣ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸಮಾನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲ ವೈಷ್ಣವರ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಇದು. ಇವರ ಮೋಕ್ಷದ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಶಂಕರರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದದ್ದು. ಕೇವಲ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಸಾಲದು. ಅದರ ಜತೆ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದವೂ ಬೇಕು. ಅದಿಲ್ಲದೆ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ.

ಸಗುಣೋಪಾಸನೆ

ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು, ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಹರಿದಾಸರು ಸಗುಣೋಪಾಸಕರೂ, ಸಗುಣಭಕ್ತರೂ ಎಂದು ವಿವಿಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ, ಅವರ ಭಗವಂತನ ಕಲ್ಪನೆ, ಅನಂತ ತತ್ವದ ಜತೆ ವಿಗ್ರಹ ಮೂರ್ತಿಯ ಕಲ್ಪನೆ, ದರ್ಶನ, ಇವೆಲ್ಲ ಅವರು ಸಗುಣೋಪಾಸಕರೆಂದು

ಸ್ವಪ್ನಪಡಿಸುತ್ತವೆ, ಇದರೊಂದಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುಣ ಹರಿದಾಸರ ಬಿಂಬೋಪಾಸಕ ಗುಣ. (ಈ ಬಗ್ಗೆ ಬೇರೆಡೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿತವಾಗಿದೆ.) ಕೆಲವು ಹರಿದಾಸ ವರ್ಮರ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಈ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ (ಸಂಗಣಿಕೋಪಾಸನ) :

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು : ಉತ್ಕೃಂ ಗುಣಗಳ ಅಂತರಂಗ

ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಯರು : ಕಾಕು ವಣದದೆ ನೀ ಎನ್ನ ಸಲಹೆಯ್ಯ ಸಾಕಾರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ

ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು : ನಿತ್ಯಗುಣಾರ್ಣವ, ನಿಜಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣ.

ಶ್ರೀಗೋಪಾಲದಾಸರು : ಅಗಣಿತಗುಣದವನವನು.

ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ "ಆಕಾರವಿದ್ದು ನಿರಾಕಾರ.. ರೂಪವಾಗಬಲ್ಲ.. ಅಪರೂಪವಾಗಬಲ್ಲ .. ರೂಪ ಅಪರೂಪವೆವೆಕೊಂಡಾಗಲಿಲ್ಲ" ಎನ್ನುವ ಮೂಲಕ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗಣ-ನಿರ್ಗುಣಗಳ ಇನ್ನೊಂದು ಮಂವಿವರಣೆ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಮಂಥ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದರೆ (ಗುಣರಹಿತ-ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದೂ) ನಿರಾಕಾರ ನೆಂದರೆ ಯಾವುದೆ ನಿಶ್ಚಿತ ಆಕಾರವಿರದ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದೂ ನಿರಾಕಾರನೆಂದರೆ ಯಾವುದೇ ನಿಶ್ಚಿತ ಆಕಾರವಿರದವನೆಂದೂ ಅರ್ಥೈಸಿದರೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಮಂಥದವರು ನಿರ್ಗುಣನೆಂದರೆ ಗುಣಾತೀತನೆಂದೂ ಗೇಯಗುಣರಹಿತನೆಂದೂ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಮಣನುಜ ಮಂಥದ ಪ್ರಕಾರ ನಿರಾಕಾರನೆಂದರೆ ಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹರಹಿತನೆಂದಷ್ಟೆ :

"ಭಗವತೋವ್ಯುಹವಿಭವಾರ್ಜಿತವಾದ ಶರೀರಾದ್ಯತಿ ಅಪ್ರಾಕೃತ ಮಯನಿ...

(The bodies of Bhagwan in his aspects of vyhva, vibhava and avatara are made up of non-material substance) (ಯತೀಂದ್ರ ದೀಪಿ ವಾದ : ಸಂ : ಶ್ರೀನಿವಾಸದಾಸ, ಪುಟ-೧೧) ಎಂದರೇ ಸಕಲ ಚರಾಚರ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಕೃತ ಶರೀರ ಪಡೆದವನಲ್ಲವೆಂದು ಇವರ ಭಾವನೆ.

ನಿರ್ಗುಣ ಮಂಥದವರು ಮೊದಲ ಅರ್ಥ ಅನಿರೋಧಿಸಿದರೆ, ಸಂಗಣ ಮಂಥ ದವರು ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ.

ಹರಿದಾಸರು ಪ್ರಧಾನತಃ ಮಂಥಮತಾನಯೋಯಿಗಳು ಆದರೂ, ಭಾಗವತ ಧರ್ಮೋಪಲಂಬಿಗಳು. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉಪಾಸಕರು (ಆದರೂ ಶಿವನಷ್ಟೇನೂ ಮರೆತವ ರಲ್ಲ) ತಾರತಮ್ಯ-ಭೇದ ತಪ್ಪುಮೊಪ್ಪಿದವರು (ಕನಕದಾಸರು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊರತಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ಮಂಥಮತ ಪ್ರಭಾವ ಅವರ ಕೈತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ.) ಆದರಿಂದ ಸಂಗಣ-ಸಾಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮವೃತ್ತ-ಸಂಗಣಭಕ್ತಿ-ಸಂಗಣೋಪಾಸನೆಯ ಹರಿದಾಸರ ಭಕ್ತಿ ವಿಶೇಷ. ಆದೇ ಅವರ ದೈಹಿಚ್ಛೆ. ನವವಿಧ ಭಕತಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ವಿಠಲನ್ನ, ತಿರುಮಲಿ ಶಿವಪ್ರಸನ್ನಂ, ಹಾಗೂ ಗುರುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿರಬೇಡೇ ಸಂಗಣ ತತ್ತ್ವ ಸೃಷ್ಟೀಕರಿಸಲಂ. ಅದು ಅವರ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿದೆ ; (ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರ : ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಕಣ್ಣ ಮುಂದೆ ನಿಂತಿದಂತಿದೆ ಎಂಬುದು ಇವಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ). ಈ ಭಕ್ತಿ ಸ್ವರೂಪ, ವೈವಿಧ್ಯ ನಮಗೆ ಗಮನಾರ್ಹ.

ಅರಿವಿಪ್ರಭಗಳು

- 1 Visishtadwartha, was clearly inadequate as the highest conception of GodIt failed to take proper note of the supreme transcendence and homogeneity of GodIt was left to Madhva to make good the deficiency and supply the lacuna in Visistadvaitic thought and administered the much needed corrective to its ideology of ವಿಷ್ಣುವೈಷ್ಣವ through that of ಸ್ವತಂತ್ರ, ಅದ್ವಿತೀಯ—History of Dvaita School of Vedanta, Dr B N K Sharma, 1981, p. 70
- 2 "Though souls and matter are modes of God, they have enjoyed a kind of individual existence which is theirs from all eternity and which cannot be entirely resolved into Brahman" (Dr S Radhakrishnan . Indian Philosophy) quoted in : History of Dvaita School of Vedanta, Ibid
- 3 ಅಶೇಷಾರೂಪ ಪೂರ್ಣಾತ್ಮನ ಸಮಾದೇಶಃ ಸಮಾಜ್ಞಃ |
ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಾರೂಪಃ ತ್ವಂತ್ರವಿಷಿ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿವರ್ಣಯಾತಿ |
ಸ್ವತಂತ್ರ, ತ್ವಮ್ ಸದಾ ತಸ್ಯ ತಸ್ಯಭೇದಾತ್ ಸರ್ವಾತಃ |
ಮುಕ್ತಾ ನಾಮಪಿ ಭೇದಾತ್..... ||
ನಿರೋಪಾಹತ್ಯಮ್ ಯಾಯಾತ್ಮ ತದವಂತರತಾ ತಥಾ |
ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸದ್ಭೂತಿಃ ವೀದ್ಯ, ತದಯಾದ್ಯತ್ಯ ತತ್ಸ್ಮೀಯಃ |
ಶಕ್ತಿಸಾವು ತದವ್ಯೇಶ ತ್ರಮನಾ ಮುಕ್ತಾದವಿಷಿತಿ |
ಸರ್ವಗದ್ಭಾವತಃ ಇದಿತ್ಯೇವೋ ನಿರೋಪೋ ಹರಿಣಾ ಸ್ವಯಂ ||
- 4 ವಿಷ್ಣುತತ್ವ ನಿರ್ಣಯ : ತ್ವೀಕ-2.
- 5 ಈ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರು ಕೃತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ "ಅಲದಲಯ ಮುನಿಗಿದ್ದಾಗ ನಿಮಗೆ ಅಲಮೇಲು ರೂಪದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರೆ ಮುಪತ್ತೆಯಾಗಿದ್ದರಲ್ಲವೆ ?" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.
- 6 ಸೋಯಂ ವಿಹಾರ ಇಹಮೇ : ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ
- 7 Vaishnavism, Saivism and other Minor religious Systems, R. G. Bhandarkar, 1947, p 35.

- 8 Ibid.
- 9 Ibid, Also quoted in Karnataka Haridasa shithya by R S. Panchamukhi (1952) ಪೀಠೆ.
- 10 .. The original Vaishnava Faith. .. appeared in a near form on the rise of Badami Chalukyas Vaishnavism-6-8 A. D. Mixture of Saivism-8-10 A D ಕರ್ನಾಟಕ ಪರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪೀಠೆ, xviii R S. Panchamukhi
- 11 Roman writer CICERO held that it came from a roof-leg-meaning 'to take up', 'gather', or observe, to observe- the strings of a Divine Communication (Comparative Religion-A. C. Billinet)
- 12 Religion shall mean for us, the feelings, acts and experiences of individual men in their solitude so far as they apprehend themselves to stand in relation to whatever they may Consider divine—Varieties of Religious Experiences—Sir William James, p. 50
- 13 ಶ್ರೀಮಾ.ಸರಾಂಯರ ಹ.ಕುಗಳು : ಸಂ : ಕಾವ್ಯಪ್ರೇಮಿ (1977) : ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ : ಧಾರವಾಡ : ಪುಟ : 60-61.
- 14 ಧ್ಯಾನ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ : ಋತು, ನಿರುತು, ಅಸನ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ, ಧಾರಣ, ಧ್ಯಾನ, ಸಮಾಧಿ ಈ ಎಂಟು ಅವಸ್ಥೆಗಳೂ ಅಳವಡುತ್ತದೆ. ಯೋಗ ಸಾಧನೆಯ ಹಂತ ಇವು.
- 15 ಶ್ರೀಮಾದರಾಜರ ಶ್ಲೋಕಗಳು : (1973) : ಸಂ : ೧೦ : ೭. ಪರಿದರಾಜಾರಾವ್ : ಪುಟ-74. ಇದರ ಮೂಲ ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ.
ಧ್ಯಾನಂ ಕೃತೇ ಯ ಜನ್ ಯಶ್ಚೈತಿ | ಶ್ರೀತಾಯಾಂ ವ್ಯಾಪರೇ ಜ್ಞಾನಂ |
ಯದಾಪ್ನೋತಿ ತದಾಪ್ನೋತಿ | ಕಲಿ ಸಂಕೀರ್ಣ ಕೀರ್ತನಂ ||

ಅಧ್ಯಾಯ ಏಳು

ಹರಿದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಗಳ ಮೌಲ್ಯ

ಹರಿದಾಸರ ರಚನೆಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮೌಲ್ಯ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಅಲೆಯುಬ್ಬಿಸಿದ ವಚನ-ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಮೌಲ್ಯ ಉಂಟೆ, ಬರಿಯ ಭಕ್ತಿ, ನೀತಿಬೋಧೆಗಳಲ್ಲವೆ ಎಂಬುದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಮತ. ಹನ್ನೆರಡನೆ ಶತಮಾನದ ತನಕ ಇದ್ದ ವರ್ಣಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೂ ಕನ್ನಡದೇಸಿ-ಹೊಸಗನ್ನಡದಡೆಗೆ ಹೊರಳಿಸಿದ ಈ ಎರಡು ಭಕ್ತಿ ಅಂದೋಲನಗಳವರು ಆದಿದ್ದು, ಪಾಡಿದ್ದು ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾ ಕಾರಣ, ಅನೇಕ ಎರಡೂ ಭಕ್ತಿ ಹಾಗೂ, ಜನತೆ ಯಲ್ಲಿ ತಂತಮ್ಮ ವಂತ ಧರ್ಮ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು. ಒಂದು ಮಾತಾದಿದ ಹಾಗಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿಂದ, ಆ ಮಾತಿಗೆ ಗೀಯತೆಯೂ ಬೆರೆತು ಸಂಗೀತದ ಮೂಲಕ ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿಸಿದ್ದು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲದೆ ಸಂಗೀತಕ್ಕೂ ಕೊಡುಗೆ ಯಾಯಿತು. ವಚನದಲ್ಲಿ ಶಿವಭಕ್ತಿ, ದಾಸರಲ್ಲಿ ಹರಿಭಕ್ತಿ, ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಒಂದೇ ಎಂಬ ದೈವ್ಯ ಇದಂ ಸಾಹಿತ್ಯವೆನಿಸಿಯಾತೆ ? ಇಬ್ಬರೂ, ಭಕ್ತರು, ಅನುಭಾವಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ತಲೆದೋರಿರುವುದು. ಹರಿದಾಸರೂ ಇತರರಂತೆ ಮೊದಮೊದಲಲ್ಲಿ ಆಸೆಯ ದಾಸರಾಗಿ ಬದುಕಿದ್ದ ವರೆ. ಆದರೆ ಯಾವುದೂ ಕಾರಣ, ಯಾವುದೂ ಘಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಒದಗಿದ ಅಕ್ಕಿತ್ಯವೂ (ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮೂಗಂತಿ ಘಟನೆ), ಆಘಾತವೂ (ಕನಕದಾಸರಲ್ಲಿ ಅನಂಭಮಿದ ಯಂದ್ವ-ನೋವು) ಒಟ್ಟಾರೆ, ಇದರಿಂದ ಮಿಂಚಿಗೊಳಗಾದಂತೆ ಎಚ್ಚಿತ್ತುಕೊಂಡು, ತಮ್ಮನ್ನೂ ತಾವೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಅದಂ ವರೆಗೆ ಕವಿದಿದ್ದ ಸಂಕೋಲೆ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಸಂಸಾರದ ಜಟಿಲತೆ ನಿವಾರಿಸಲಾ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತ, "ದಾರಿ ಯಾವುದಯ್ಯ ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ"ಂದೂ ಆರಸಂತ ಹೊರಟ ಭಕ್ತರು, ಕಾಣದುದನ್ನೂ ಕಂಡನಂಭಮಿದ, ಅವರೋಕ್ಷಣ್ಣನಿಗಳು ಹರಿದಾಸರು. ಎಚ್ಚರೆ, ಎಚ್ಚರೆದ ಜತೆ ಬೆರೆತುಕೊಂಬ ಹಂಬಲವೆ ಅನುಭಾವ. ಇದೇ ಸಾಧನೆಯ ಮಾರ್ಗದ ಕೈವಂದ. ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ-ವೃತ್ತಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವರ ಹಾಗೂ ಅವರ ವಿಚಾರಾನಂಭವಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತ ಆದದ್ದು, ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಂತೆ ಮಂಜೀನ ಪರಂಪರಾಜುಗತ ಆಗಿ ಬೆಳೆದದ್ದು. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತಿಯ ಮನೋಧರ್ಮವೂ ಇದೆ. ಹಂಬಲವೂ ಇದೆ. ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವ ಕವಿಹೃದಯ, ಕೃಷ್ಣರಾಧೆಯೆರ ಭಕ್ತಿ ವಿರಹ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಭಾವುಕತೆ-ಮಧುರಭಾವವೂ ಇದೆ. ಲೋಕಾನಂಭವಂತೂ ಮಡುಗಟ್ಟಿ ನಿಂತಿದೆ. (ಈ ದೃಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಫಲಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆಂದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ). ಈ ರೀತಿಯ ಕಾವ್ಯ-ಕೀರ್ತನೆ, ಕೀರ್ತನೆಯ

ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಮಂತ ಆದದ್ದು ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಪಠಿಲ್ಯಗಳನ್ನೂಳ ಗೊಂದಲವಿದಾಗಿದೆ.

ಹರಿದಾಸರ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿ

ಹರಿದಾಸರ ಇನ್ನೊಂದು ಗಮನಾರ್ಹ ಅಂಶವೆಂದರೆ, ಅವರೇನೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಜನೆಯನ್ನು ಬದುಕಿನ ಉಪ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿಯೂ, ಧೈಯ ಅಗಿಯೂ ಇರಿಸಿಕೊಂಡವ ರಲ್ಲ. (ಆದರೆಗೆ ಆ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅತಯ, ಆಸಕ್ತಿ, ರಾಜಾಶ್ರಯದ ಬಯಕೆ, ಕಂಕಣ-ಅಗ್ರಹಾರಗಳ ಒಪ್ಪಂದವೇ ಪಡೆಯುವ ಮಾನಸಿಕ ಒತ್ತಡವಿರಲಿಲ್ಲ.) ಆದರೆಗೆ ಈ ಇಹದ ಬದುಕಿನಾಚೆಯ ಅಲೌಕಿಕ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದ ಪರಿಧಿಯರಿತು, ಅದರಾಚೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದನುಭವ ಪಡೆವ ಹಂಬಲ ಹಿರಿದಾಗಿತ್ತು : ಇಹದ ನಡಿದಾದ ಬ ದಂಕನ್ನು ಈಸಬೇಕು, ಇದ್ದು ಜೈನದೇಕೆಂಬ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿತ್ತು. ಲೋಕಾನುಭವ, ಕ್ಷೇತ್ರ ಪರ್ಯಟನೆಗಳ ಅನುಭವವೂ ಇತ್ತು. ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡುವುದು ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ, ಗಣಂ ಬಟ್ಟೆಗಾಗಿ ಎಂಬ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಮನೋಧರ್ಮ ಮನಗಂಡಿದ್ದರು. ಆದರಿದಾಗಿ, ಅವರು ನುಡಿದ ಆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸವಕಾಜದ ಬಗ್ಗೆ ನುಡಿದ ಮಾತು-ಅಭಿ ಪ್ರಾಯಂ, ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ಅನುಸರಣ-ಪ್ರಸಾರ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲದರ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಅಭಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು, ರಚನೆಗಳನ್ನು ನಾವು ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದರೆ, ಅವರ ಪಾಲಿಗೆ ಅದು ಸಾಧನೆಯ ಒಂದು ಹಂತ, ಎಂದೂ ಕಾಣಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಹರಿದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾದಶವರ್ಗವೆಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿದೆಯೆ, ಪ್ರೌಢಿಮೆ, ರಂಜನೆಯ ವಿಚಾರ ಇದೆಯೆ (ಕವಿತಾಸರ ಮೋಹನತರಂಗೀಣಿಯಂಕಿದು) ಇತಿಹಾಸ ಇದೆಯೆ ? ಇಲ್ಲಿ ಬರೀ ಭಕ್ತಿ, ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಪರ್ಮಾಟನಾನುಭವ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಪರಿಪಾಕ ಮಾತ್ರ ಮಂಡಗಟ್ಟಿದೆಯೆಂದಾಗ, ಅವನ್ನೇಕೆ ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಎಂದೂ ಕರೆವು ದೆಂಬ ಸಂದೇಹವೂ ಕೆಲವರಿಗೆ ಬಂದಾತು. ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಾರಣ, ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗಣ, ಸಾಹಿತಿಯ ಮನೋಧರ್ಮ, ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ಪಂತಿಕೆ, ತಾವೇ ಕಂಡುಕೊಂಡು ಹಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ಹೊಸ ಹಾದಿ. (ಕೀರ್ತನ ಸಂಪದ, ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗ ಇತ್ಯಾದಿ) ಆದರಿದಾಗಿ ಅವರು ಬರೆದದ್ದು ಸಾಹಿತ್ಯ, ಹಾಡಿದ್ದು ರಚಿಸಿದ್ದು ಸಾಹಿತ್ಯವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯ, ಕಾವ್ಯ ತತ್ವಗಳೂ (ಭಂದಸ್ಸು, ಅಲಂಕಾರ, ಇತ್ಯಾದಿ) ಮೇಳಮಿಶ್ರ.

ಭಕ್ತರ ಸಂಪರ್ಕಸಾಧನೆ ಹಾಸೆ, ಹಾಗೂ ಅವರಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ, ವಿವಿಧ ಹೂವುಗಳು ಇದ್ದವಾಗಿ. ಆಯಾ ಹೂವಿಗೆ ಆಯಾ ರಮಣೀಯತೆಯಿರುವಂತೆ ಯಿರುವಂತೆ ಆಯಾ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಅದರದ್ದೆ ಸ್ವಂತ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಸೌಂದರ್ಯ, ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಇರುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ಪುರಂದರದಾಸರ ಸರಳತೆ, ಕೃಷ್ಣಲೀಲಾ ವಿನೋದ, ವ್ಯಾಸಯಾರ ವೇಣುಗೀತೆ, ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ಭ್ರಮರಗೀತೆ, ಕವಿತಾಸರ ಮುಂದಿಗೆ,

ಕೀರ್ತನ ವೈವಿಧ್ಯ, ಭಾಷೆ-ಭಾಷೆಗಳ ಚಮತ್ಕೃತಿ (ಯಾರೂ ಬದುಕಿದರಲ್ಲ, ಹರಿ ನಿನ್ನ ನಂಬಿ-
 ಕೃತಿ ಸಾಲಗಳು... ಮೋಹನ ತರಂಗಣಿಯ ಪಾಡುಗಟ್ಟಿದ ಭಂದ) ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ
 ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ವಿಜಯದಾಸರ ಮಧ್ಯಮಿತ್ಯೆ ಹೀಗೆ ಇದೆ. ಇದರಿಂದ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ
 ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ದೈವದೊಲುವೆ, 'ದಿವೆ'ದರಾಪನಕ್ಕಾಗಿ,
 ಸತ್ಯದ ಅನಂತ ಮುಖದ ಅನ್ವೇಷಣೆಯ ಸಾಧಕ ಪಥದಲ್ಲಿ ಅವರೂ ಹೃದಯದ ಒಳ
 ತೋಟಿಯನ್ನು ತೋಡಿಕೊಂಡರು, ಹಾಗೆಯೇ ಭಾಷೆಯ ಮೂಲಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿದರು.
 ಇಂಥ ಭಕ್ತರ ವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ತತ್ತ್ವ ಸ್ಪಷ್ಟ ಕಂಡಾಗೆ ಜನಸಮುದಾಯ (ಸಮಾಜ)
 ಅವರನ್ನೂ ಅವರ ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ಗೌರವಿಸಿತು, ಈಗಲೂ ಅದು
 ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಬದುಕನ್ನು ಅರಳಿಸುವ, ಸತ್ಯಧಾರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ, ನೀತಿಯನ್ನು
 ವಿಂಡಿಸುವ, ಇಹದ ಬದುಕಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ-ಅಂತೆಯೆ ಅಸ್ತಿತ್ವತೆ-ಭಂಗರತೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯ
 ಹೇಳುವ, ಜನತೆಯನ್ನೆಚ್ಚರಿಸುವ, ಒಮ್ಮೆ ಕೇಳಿದರೆ ಮತ್ತೆ ಓದಿ, ಕೇಳಬೇಕೆನ್ನಿಸುವ
 ಬಂಧುರ ರಚನೆ, ಸಾಹಿತ್ಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದು ತಿಳಿದವರೂ ಅನೇಕ ರೀತಿ ನಿರೂಪಿಸಿದಾರೆ.
 ಈ ಅನೇಕ ನಿಟ್ಟಿನಿಂದ, ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ
 ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಉದ್ದೇಶ. ತಂಜ್ಯ ನೀತಿಬೋಧೆ,
 ಬದುಕು-ಸುಸಾರ, ನೀರ ಮೂಲಾ ಗುಳ್ಳೆಯನ್ನುವ ನಿರಾಸೆಹಂಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆಂದಂ ಹರಿ
 ದಾಸರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಾಂಗತ, ಎಂದೂ
 ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿ ಸಂಭಗವಾಗಿದ್ದೂ, ಮನಸ್ಸು-ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಅನಂದ ತರುವಂಥದೂ
 ಸಾಹಿತ್ಯ. ಹಾಗೆಯೆ ಶಬ್ದ-ಅರ್ಥ, ಭಾಷಾಸೌಂದರ್ಯದೊಡಗೂಡಿ ಶ್ರವಣ, ಮನಕ್ಕೆ
 ಅನಂದವೀಯುವಂತಹ ವಾಕ್ಯ ಸಮುದಾಯ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಂಥ
 ಸಾಹಿತ್ಯ ಓದುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿ ಅರಳಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಜತೆಗೆ
 ಸಂಪ್ರ ಚೇತನವನ್ನೂ ಅರಳಿಸುತ್ತದೆ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿತ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ
 ದಿವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬದುಕಿನ ಉಸಿರಾಗಿ, ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಶ ಆಗುತ್ತದೆ. ಜನತೆಯ
 ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಛೇದಿಸುತ್ತದೆ, ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ, ಕಾರ್ಲೈಲ್ (Carlyle) ಎಂಬ ಕ್ರೈಸ್ತ
 ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸಾಹಿತಿ, ಹೇಳುವಂತೆ "ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಅಹ್ಲಾದವೀಯುವ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸ್ಪಷ್ಟಣೆ
 ಜನಾಂಗದ ಆತ್ಮವಿಕಾಸ, ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ." ಸಾಹಿತ್ಯ ಬದುಕಿನ ಮ್ಯಾಮಾ
 ವೆಂದೂ ವಿದ್ವಾಂಸ ಮತ. (ಈ ದಿವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಜನಜೀವನದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಎಂಬ
 ಮಾತು ಗಮನಾರ್ಹ.) ಇದನ್ನೇ ನಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಮಾಸಾಂಸಿಕರು ರಮಣೀಯಕ,
 ರಸಾತ್ಮಕ ಎಂದರು.

ಭಾರತದ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ-ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಅವಿನಾಶಂಟು. ತತ್ತ್ವ
 ಅನುಷಂಗಿಕವಾಗಿರಲಿ, ಘನವಾಗಿರಲಿ, ಒಟ್ಟಾರೆ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದರ ಅಂತವಿದ್ದು
 ಇರಬೇಕು. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯವಿಗೆ ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಷ್ಟವೆ. ಬದುಕಲ್ಲರದ ಜನಪದ
 ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವವಿದ್ದರೂ, ಅದು ಬದುಕಿನ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸನಿಹದ ಉದಾಹರಣೆಗಳ ಸಹಿತ

ವಿಠುವುದರಿಂದ ದೈತನಿಗೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪಂಡಿತ-ಮತಜನಾರ್ಯರ ತತ್ತ್ವ ಹೀಗಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವ ಹಾಳತಮಾಗಿ ಬೆರೆತಿದ್ದರೆ, ತನ್ನ ಕಾವ್ಯೇತಮನ್ನು ಅದು ಸುಲಭವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ. ಮಾತು-ಮಾತಿನರ್ಥ ನಿವಾರಣೆಯಿಂದ ದಾಂಪತ್ಯವಿದ್ದಂತೆ ಇರಬೇಕೆಂಬ ಕವಿಬಲಗಾರು ಕಾಳಿದಾಸನ ಮಾಪಲ್ಲಿ ಅಡಕ ಆಗುವ ಅರ್ಥ ಇದೇಯೆ. ಅಲ್ಲಿನ ಅನ್ಯೋನ್ಯತೆ (ಬ್ರಹ್ಮರ್ಥದ) ಶೀಲಗ-ಓದಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಮಹನಕಾಲರಂ 'ಮಾತು ಜ್ಯೋತಿರ್ಲಿಂಗ'ದಿಂದರು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಧೈಯ, ಲಕ್ಷಣ, ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಪರಿಶಕ್ತಗೊಳಿಸಿ ಅತ್ಯಮೃತ ದೃಢಪಡಿಸುವ ಉದಾತ್ತದರ್ಶನವನ್ನೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು. ಇದು ಮಹನ-ಹರಿಹರ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಹಾಗೂ ಇದಿಂಗೆ ಭಕ್ತಿಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೇ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಮಾತು. ಹರಿಹರಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಬೀಜವಾಳ. ಅದೇ ಉಸಿರು. ತತ್ತ್ವವೆ ಪರ-ದಾಸರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪರಿವರದ ಭಾಷೆಯನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ನಿರೂಪಿಸುವ ಕಲಾತ್ಮಕತೆ, ಇವು ಅವರವರ ಪ್ರತಿಭೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಭೆ ದೃಷ್ಟಿಯೂ ಹೌದು. ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಹೌದು, ಇದು ಹರಿಹರರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವ ಅಂಶ. ಕಾವ್ಯವಿಮರ್ಶಾಸಾರರು ಹೇಳುವಂತೆ, ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಿರಣಿತ ಚಂದ್ರನು ತಂಪಾದ ಬೆಳುದಿಂಗಳನ್ನೀಯುವಂತೆ, ಕವಿಯ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ತರ್ಕ ಕರ್ತವಾದ (ಶುಷ್ಕತತ್ತ್ವ) ವಸ್ತುಗಳೂ ಅನ್ಯಾದೃಶವಾದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ತಳೆಯುತ್ತವೆ : ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾಗಿ ಕರಗುವಾದ ಶ್ವಾಪೂ ರಂಜಿತವಾದ ಕಾವ್ಯವನಿಸುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಪ್ರಜ್ಞಾಂಜ್ಞ ಅದದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರ. ಪ್ರತಿಭಾಜನ್ಯ ಅದದ್ದು ಕಾವ್ಯ. ಬುದ್ಧಿ-ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಆಧಾರವಾದರೆ, ಕಾವ್ಯ. ಹೃದಯಕ್ಕಾಹಾರವಾಗಿ ಅನಂದ, ಸಂತ್ಸುತಿಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ, ಸಾಮಾನ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಧೈಯ-ಅನಂದ ನೀಡುವಿಕೆ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಖಾಂತಿ, ನೆಮ್ಮದಿಯಂತಿರುವ ಸುಖವಿಕೆ ಎಂದಾಯಿತು. ಹಾಗೇ ಬದುಕನ್ನು ವೈಯಕ್ತಿಕ-ಸಾಮುದಾಯಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಚುವ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಧೈಯ. ತತ್ತ್ವನೆ ತತಮಾನದ ಪಂದ ಕವಿ ತಿಳಿಸುವ "ಧರ್ಮಮುಂ, ಕಾವ್ಯಧರ್ಮಮುಂ" ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಾಸು ಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಾಡಿತು. ಇದೇ ಹೊಸ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗದ ಪೌಢಿಮೆ ತೋರದು. ಸರಳಗನ್ನಡ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಮಹನ ಕೀರ್ತನ ಪ್ರಸಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಿವತರಣರ-ಹರಿಹರರ ಮೂಲಕ ಇನ್ನೂ ದೃಢಗತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದರಿಯಿತು. ಹರಿಹರಸಾಹಿತ್ಯದ-ಅದರ ಸ್ವಚಲ-ಮುಖ್ಯಧೈಯವೆ ಹರಿಭಕ್ತಿ, ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ. ಅದುದರಿಂದ ಅದು ತತ್ತ್ವ ಗರ್ಭಿತ ಅಗಿ, ಭಕ್ತಿಪ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದೆ ಯೆಂದರೆ ಮೂಗುಮುರಿಯಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹರಿಹರರ ಇನ್ನೊಂದಂ ಗುರಿ, ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮ, ಮಧ್ವನಿಷ್ಠೆ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತರಿಸುವಿಕೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕವಿಯೊಬ್ಬನಿಗೆ ಇರುವ ವಸ್ತು, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹರಿಹರರಿಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕವಿಹರಾಸರಂಥ ಸಮಸ್ಥಯಂ ಕಾರಳಲ್ಲಿ ವಾದಿರಾಜರಂಥ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯವರಲ್ಲಿ, ಅದೇಕೆ ಎಕಾರ

ಅಲ್ಲದೆ ಅವರ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಮೂಲಕ ಮಿಂಚಿ, ಅವರ ಕಾವ್ಯ, ಲೋಕಾನುಭವ-
ಬದುಕನ್ನು ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಕನಕದಾಸರ
ವರ್ಣಕ ಕಾವ್ಯ (ಪೋಷಣ ತರಂಗಿಣಿ), ಮಂಡಿಗೆ (ಬೆಡಗಿನ ವಚನ)ಗಳಂತೂ ವಿಶಿಷ್ಟ
ರಚನೆಯ ಆಗಿವೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಉಪಮೆ, ಕಾವ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯ, ಶೈಲಿ, ಭಾವನೆ, ಭಾವು
ಕತೆ (ಪಾದಿರಾಜರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ) ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯದೇ ಆಗಿವೆ. "ತರಣರ ವಚನಗಳು"
ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಿದೆ ಹಾಗಿದ್ದರೆ, ದಾಸರ ಪದಗಳೆಂ ಮೂತನ್ನೂ ಹಾಡಿದ ಹಾಗಿದೆ.
ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕಲೆಯಿದೆ ; ಜೀವಂತವಾದ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಅನುಭವವಿದೆ.
ಹರಿದಾಸರ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಓದುತ್ತಾ 'ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ' ಎನ್ನುವು ಇರುವ ಬೇರೊಂದು
ಕಾರಣ ದಾಸರಲ್ಲಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂಬ ಮನೋಧರ್ಮ. ಅದರಿಂದ ಅವರು ಬರೆದದ್ದು
ಸಾಹಿತ್ಯವೆ ಆಗಿದೆ.

ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂಬ ಮನೋಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಕಾಣತಕ್ಕದ್ದು, ಕಾಣಿಸತಕ್ಕದ್ದು, ಕಾಣ
ತಕ್ಕದ್ದು ಲೋಕವನ್ನು ತನ್ನನ್ನು : ಅದರ ಸತ್ಯವನ್ನು, ಸತ್ಯವನ್ನು, ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು
ಇನ್ನೇನೇನು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬ ಆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಂಡದ್ದನ್ನು ಕಾಣಿಸತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದಿಗಿನ ಕೆಲಸ.
ಎನ್ನುವ ಮಾತು ಚಿಂತನಶೀಲರಾದ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಹಿತಿ ಕಂಡ
ಫಲಿಸೆಯನ್ನೂ, ಬದುಕನ್ನೂ, ಅನುಭವವನ್ನೂ, ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ ಒಟ್ಟಾರೆ
ಅದನ್ನು ಕಂಡರಿಸುವಂಥ ಕಲೆ ಅವನಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ಮಾತು, ರೀತಿ ಆಗತ್ಯ.
ಮನಮಂಟ್ರವ (ಪ್ರವಣ ಮನಕಾಂಕ್ಷೆಯವಿವ) ಹೃದಯದ ಬಾಗಿಲಂ ತುಟ್ಟುವ ರೀತಿ
ಯಲ್ಲಿ ಜೀವಂತವಾಗಿ ಅನುಭವದ (ವೈಯಕ್ತಿಕ, ಸಾಮಾನ್ಯಾಂಶ) ಒಪ್ಪುವಂಪಿಗಳನ್ನು
ಬಿತ್ತರಿಸುವ ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುವ ರೀತಿಕೆ ಆತನಿಗಿರಬೇಕು. ಪ್ರಾರಂಭದಾಸರೂ, ಕನಕದಾಸ
ರಾದಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಅನೇಕ ಹರಿದಾಸರು ಈ ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನೆಲ್ಲವರೂ. ಶ್ರೀಪಾದ
ರಾಜರ, ವ್ಯಾಸರಾಯರ, ವಾದಿರಾಜರ, ವಾಗ್ವಿಲಾಸ ಲೋಕದ ಅನೇಕ ತಿಳಿಗನ್ನಡ
ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿವೆ, ಬಿಟ್ಟವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ಹಾಗೆ ಕಂಡರಿಸುವ ಕೌಶಲವೂ ಇದೆ.
ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಲೋಕಾನುಭವ, ಹೃದಯವಂತಿಕೆ ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟದ ರೂಪಕ ಇರೂ
ವಂತೆಯೆ, ಅವರ ವಾಗ್ವಿಲಾಸದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂಬ ಮನೋಧರ್ಮ ಸಹ
ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸರು ತಮ್ಮ ಮಂತ್ರ ಭಗವಂತನ ನಡುವೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡ
ನಂಟು, ಸಂಬಂಧ ಒಂದಾದರೆ, ಹಾಗೆಯೆ ತಮಗೂ ತಮ್ಮ ಸುತ್ತಣ ಸಮಾಜ-
ಲೋಕಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧ ಸಂಬಂಧವಿರಿಸಿಕೊಂಡವರೊಬ್ಬರು ಅವರ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ತಿಳಿದು
ಬರುತ್ತದೆ. ಭಗವಂತನ ಒಲುಮೆಯ ಹಲವುಬಿಡಿ ಇದ್ದು ಹಾಗೆಯೆ, ತಮ್ಮ ಸುತ್ತಣ
ಜಗತ್ತಿಗೆ ಹೇಳುವಂಥ ಮಾತೂ ಕೆಲವು ಕೀರ್ತಿಗಳಿಲ್ಲವೆ. ಅವರ ಆ ಅನುಭಾವ
(Mysticism) ದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಅತ್ಮವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಳಗಿನ
ದನ್ನು, ತುಮುಲವನ್ನೂ ದೃಂದಾದೃಂದವನ್ನೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನೊಡನೆ
ಹೀಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ತೋಡಿಕೊಂಡು ಬಿಡಬಿಟ್ಟು ಅಲ್ಲ, ಲೋಕದಿಗೂ

ತಿಳಿಯುವಂತಾಗಿದೆ. ಇಹದ ಬದುಕಿನ ಅನೇಕ ಮೂಲ-ಮೂಲಗಳನ್ನೂ, ಸಂಕಟ ಅನು-ಮೋದನನ್ನೂ ಸಹಜ ಅನುಕಂಪದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದಾರೆ. ವಿಶ್ವೇಷಣೆ ನಡೆಸಿದಾರೆ, ಕನಕ ದಾಸರಂತೆ ವಿಚಾರಿಸಿ ಮಾಡಿದಾರೆ, ವೈರುದ್ಧತೆ ಮರುಗಿದರೂ ಇನ್ನೂ ಹೀಗೆಯೇ ? ಎಂದೂ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾರೆ, ಇದೆಲ್ಲ ಹರಿಹರರ ಶೈಲಿ, ವಿಧಾನಗಳು.

ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ, ಅವರ ಅಂದಂದಿನ ಅನುಭವ ಎಂದಿಸಿದ, ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸಿದ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಚಿಲುಪ್ಪ ಕಂಡ ಪುರಂದರರು ನಕ್ಕು ಹೇಳಿದರು :

ಮರುಳು ಮಾಡಿಕೊಂಡೆಹ. ದ್ವೇ-ಮಾಯಾದೇವಿಯೆ || ಪ ||

ಇಂತು ಮಗಲು ದಿವ್ಯವಾಗಿ-ಪರಿಯು ನಿನ್ನ ದಂಡವಂತೆ || ಅ.ಪ. ||

ಮಕ್ಕಳು ಪಡೆದರೆ ನಿನ್ನ-ಕೊಳ್ಳುವೆವು ಪೋಪುದೇದು

ಪೊಕ್ಕುಕೊಳು ಮಕ್ಕಳ ಪಡೆದು-ಕಕ್ಕುರಾತಿ ಪಡೆದಂತೆ ||

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೆ ಜಗದ್ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸುಖ ಕಂಡು ಅಚ್ಚರಿಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ. "ಎಲ್ಲಾರು ಮಾಡುವುದು ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ" ದಾಸರ ಒಂದು ಚಿತ್ತವೂ ಆದರೆ, ಮಾಡುವನಾದವ ಒಗೆಯಿರಿಯದೆ ಗುಂಡಂವಂಗಳಾಗುವ ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ ಮೇಲೆಗಿದ್ದು ಮಂಡೆ ನೋವು ತಂದುಕೊಂಬು ಮಡಿಯಿಂದರೆ ಮೂಮೂರೂ ಹಾರುವ ಬಿಳಿನಾಟಗಳನ್ನೂ ಕಂಡು, ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ, ಮಡಿ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದರು. ಉದಯಾಸ್ತಮಾನಗಳೆರಡೂ ಕೊಳಗ ವನಾದಿ ಅಳಿಯುವ ವಿಧಾನ-ಕಲ್ಪನೆ ನವನವೀನ. ಹೊರಗಡೆ ಚಂಭಕ್ಕೆ, ಒೂಟುಟಿಕೆಗೆ ಸ್ನಾನ, ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಮಂತ್ರ, ಜಪ, ಇವೆಲ್ಲ ದಾಸರು ಕಂಡರೂ, "ಉದರ ವೈರಾಗ್ಯವಿದು ನಮ್ಮ ಪದವನಾಭನಲಿ ಲೇಶ ಭಂಗಿಯಿಲ್ಲ" ಎಂದರೂ, ಅಕ್ಕಿಯಿದ್ದೂ ಭಕ್ಷಕ್ಕೆ ರಾಗಿ ತಂದವರಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ, "ಬೋಳಿ ನಿನ್ನಿಷ್ಟ ಸೊಕ್ಕು" ಎಂದು ದಾಸರನ್ನು ಅವನಿಂದಿರುವವಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲದೆ ದಾಸರು ಭಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಬಾಗಿಲನ್ನು ರವ್ವನೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ "ಕದವ ಮುಟ್ಟಿದಳೆದಕೊ ಗಯ್ಯಾಳಿ" ಎಂದು ಹಾಡಿದರು. ಈಗಲೂ ಅದೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮುಂದುವರಿದಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಎಲ್ಲೋ ಹಾತ್ರೆ, ಸಡಿ, ಕೋಣವ ಕಡಿತ ಕಂಡ ಕನಕರು "ಎಕ್ಕನಾತಿ, ಜಕ್ಕಿನ ನೂರುಂಟು ದೈವವೇಕೆ, ಬೇವಿನ ಸೊಪ್ಪಿನ ಹೊಡೆತವೇಕೆ, ಬೆನ್ನಿಗೆ ಕಟ್ಟುವುದೇಕೆಂದು" ಮರುಗಿ ಹೇಳಿದರು. 'ನಂದತರಿದೇವೇಕು, ನಂದತರು' ಎಂದ ದಾಸರು, "ಪಂದಿಯಿದ್ದರೆ ಕೇರಿ ಹಾಗೆ ತಂದ್ವು ಪೊ ಹಾಗೆ"-ಎಂದು ಆಡಿದಾಗ ಆ ನಂದತರ ಮುಖವೇನಾಗಿದ್ದಿತ್ತು ? ಹರಿಹರರ ನಂದಿಸ ಬೇಡ ಪ್ರಾಣ-ಮನುಷ್ಯ-ಕನಕದಾಸರ ಕಬ್ಬಲಿಗನಂದಂ ಕರೆಯ ಬೇಡಿಕೊ, ಎಂದಂತೆಯೇ ಗೋಪೀಕವಪ್ರಿಯ ಗೋಪಾಲಗಿಲ್ಲದೆ ಈ ಪರಿಯ ಸೊಬಗಾವ ದೇವರೆಲ್ಲೂ ಕಾಣಿಸೆಂದು ಹಾಡಿ ಬಣ್ಣಿಸಿದರು. ತುಂಬೂರಿ ಎಣಟದವ, ಭವಾನ್ವಿತವನಂತೆಯೇ, ತುಂಬೂರಿ ಎಣಟದ ಡಿಂಗರ ಪ್ರತಿಭೆಯಲ್ಲಿ ದೇವರ

ಬಗೆಬಗೆಯ ರೂಪ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಹಾಡಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ತಾವು ಕಂಡಾನಂದಿಸಿದ ಅನುಭವ-ಅನುಭಾವಕ್ಕೂ ಹಾಡಿವೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ನೀಡಿದ್ದು ಹರಿದಾಸರ ಹೆಚ್ಚಳ. ಅದೇ ಮಾರ್ಗ, ಅದೇ ಪಂಥ ನಿರ್ಮಿತ. ಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿ ಇಂಥ ನೂರಾರು ರಚನೆಗಳಿವೆ. ಪಿಳ್ಳಾರಿಗೀತೆಯನ್ನೂ ರಚಿಸಿ ಹಾಡಿದಂತೆಯೇ, ದಿವ್ಯಮಂತ್ರಿದಾಯಿನಿಯಾದ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಸಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಂದ, ಮನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಅವರ ಕಲಾವಂತಿಕೆ, ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಅನೇಕ ಮುತ್ತು ರತ್ನಗಳಿವೆಯೆಂದೂ ಸಾದರ ಪಡಿಸುವಂತಿದೆ :

ನರಿದಾಡೆ ಎನ್ನ ಸಾಲಗೆ ಮೇಲೆ-ಸರಸ್ವತಿದೇವಿ |
ಕುಣಿದಾಡೆ ಎನ್ನ ಸಾಲಗೆಮೇಲೆ...
ಫಲಂಫಲು ಫಲ್ಲಾ ಗೆಚ್ಚಿಯ ಸಾಡ | ಫಲಫಲೇಂಬುದುಗೆ |
ಹೊಳೆವ ಬೆಳಕುಂಗುರ ಕಿಣಕಿಣನಾಡ | ಎಳೆಯ ಮಾವಿಣ |
ತಳೆರ ಪೋಲುವ ದಿದೃಪಾಡ | ಚೆಲ್ಲಮೆಣೆಯ ಫೇಡ ||
ನರಿದ ಯುಗಳಿಗಂಥೆ | ...ಹೊಳೆವ ಸುಗುಣಯೆ...

ಇದು ಗೇಯಗುಣದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಛಾವಗೀತೆಯೂ ಆಗಿದೆ, ಹಾಗೂ ದಾಸರ ಸೌಂದರ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ನೋದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ದೇವರ ಕೃಪೆ, ಅವನ ಕರುಣೆ, ಅವನ ಸೇವೆಗೈದರೆ ಆತ ಮೂವಿವ ರೀತಿ ಕುರಿತು ದಾಸರು ಮೈಮರೆತು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ :

ಹೂವ ತರುವೆರ ಮನೆಗೆ ಹುಲ್ಲ ತರುವ
ಅವ್ವ ಲಕುಮಿದಮಾಣ ಅಮೃಲ್ಲ ಗರುವ || ಪ ||
ತೊಂದರಾಮನೆಗಳಲಿ (ತೊಂದುಗೆಲಸದ ಗೈವ)
ಪಾಂಡವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಂದುರೆಗಳ ತೊಳೆವ |
ಅಂಡಣಾಣ ನಮ್ಮ ಪುರಂದರದಿದೃಲನು |
ತೊಂದರಿಗೆ ತೊಂದನಾದ ಹಿಂತು ಬೈವರ ಗಂಡ ||

ಆತ ಒಲಿದು, ಭಕ್ತರಿಗೆ ಭಕ್ತವಾದಂತೆಯೆ, ಅನೇಕ ದೈವಗಳ ಗಂಡನೂ ಅಹುದು ; ಇದು ಪುರಂದರರ ಹರಿವಾರವೂ ಪ್ರಸಾರವೂ ಹೌದು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋವು ರೀತಿಯೆನ್ನು ವಿಜಯದವಾಸರು ಒಡ್ಡಿಸಿರುವ ರೀತಿ ಅವರ ಸಾಹಿತಿ-ಮನೋಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ...

ಕಾರಣಾಚಕ್ಷುಷ ಹರಿಕಾರಣಾ ಮೋದದಿಂದ ಮಾಧವ || ಪ ||
 ವೇದವೇದ್ಯ ಸಾಧುವಿನುತ ರಾಧಿಕಾರಮಣ ಕೃಪ್ಪ || ಅ.ಪ. ||
 ಎಳೆಯಗರಿಕೆ ಇರುವ ಸ್ವಲ್ಪದ ನೆರೆಯ ವಸ್ತುಗಳನೆ ನಿಲಿಸಿ,
 ಕೊಳಲು ತಪ್ಪ ಕೈಲಿ ಒಡಿದು ಮುದಳಿಗುವ ಮೂರುತ್ಯ | ಕಾದಣಾ |
 ...ಒಡಿದು ತಿಂಗಳೆ ಕರುಗಳು
 ಇಂದಿರೇಶನು ಮೇಯುಪಲು
 ಒಂದು ವರುಷ ಕರುಗಳಂತೆ
 ಆನಂದದಿಂದ ಬೆಳೆದವು.
 ಅಣ್ಣಗಳಂತೆ ಕರುಗಳು ಗಜಗಳಂತೆ ಆದವು
 ತ್ರಿಪ್ರದೋಷಿಯ ವಿಜಯವಿಧ್ಯಲ ಪ್ರಣವೆ ಮೋಯನುವ...

ಕನಕದಾಸರು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಉಪ್ಪವಡಿಪವ ಬಗೆಯಾದರೂ ಎಂಥೆದು

ಮೂರುಗಡೆ ಮುಗಿಲು ಕೆಂಪುಮನಸಿನಿಯ ತಾಪ್ಪ
 ಮೂಡೆ ಕುಲೈದರವು ಕೊಳಲಿಗಳುಂಟುತೆ ||
 ನಾಡನಾಣಾ ತಪ್ಪೋಧನರು ತಪ್ಪಾಲದಿ |
 ಬೀಡೆ ಹೊರವಟು ನಡೆದುದು ||

ತಂಗದಿರನುಮಿಂಪ ತಾಲಿಕೆಗಳು ಮಂಜುಳಿ : ಮಂತಂಗೆ ಪವನತವ ಅಡೆರಿಬಂದನಂ...
 ಎಂದು ಕವಿಗಳಾದ ಕನಕದಾಸರು ಹಾಡಿರುವ ರೀತಿ ಅವರನ್ನು ಸಾಹಿತಿರೆಯಿಸಿದೆ ?
 ಹಾಗೆಯೇ ಅವರಲೋಕಾನಂದವೂ

ಮಾಯಾಣಂದಿ ಮೇಲೆ ದಶಾಂಕವೇ |
 ತಾಯಂತಿರಿದ ಮೇಲೆ ಪದರಾಸೆಯ || ಪ ||
 ಕಿಣ್ಣ ಕಿಟ್ಟಮೇಲೆ ಕಡೆರೂಪುಕಿಟ್ಟಿಯೆ |
 ಬಣ್ಣಗುಂದಿದ ಮೇಲೆ ಬಹುಮಾನವೆ |
 ಪುಣ್ಯ ತಿರಿದ ಮೇಲೆ ಪರಲೋಕ ಸಾಧ್ಯವೆ |
 ಸುಣ್ಣವಿಲ್ಲದ ವೀಳ್ಯದನು ಸ್ವಾದುಮುಯುವೆ ? || ೧ ||

ತಲಾವಿಣಾ ಒಟ್ಟಿಲೊಳು ಹೂಳೆ ಕರಿಸಿ ಉಣಬಹುದೆ
 ಬೆಳೆಯುವಿಗೆ ಬಂದನದೆ ಬೀಜ ಓತವೆ |

ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣುಬೊಳು ಮೋದಕ್ಕೆ ಸೊಗಸುವದೆ
 ಬೆಲೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ರಾಧಾವುಂಟೆ ? || ೨ ||

ಹಾಗೆಯೇ

ಕುಸುಮದೊಳು ಗಂಧವೊ ಗಂಧದೊಳು ಕುಸುಮವೊ |

ಕುಸುಮ ಗಂಧಗಳೆರಡು ಭ್ರಾತೃದೊಳಗೊ...

ಎಂಬೆಡೆ ಅದರ ಕಾವ್ಯವೃತ್ತಿಯ ಜನಗಿರುವ ಅನುಭಾವಿತನ ಸಹ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಕೃಷ್ಣನ ಚಿಲುಕವನ್ನು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟ ಅನೇಕ ಭಕ್ತಿಯಂತ ಭಾವಗೀತೆ ಇವೆ. ಅದರ ಒಂದಂ ತುಣುಕು ಗವನಾಹನ :

ಜಂದವ ನೋಡಿರೆ-ಗೋಳುಬಾ- |

ನಂದವ ಮೂರುಕಿಯ || ೧ ||

ಅದಾಗಿ ಕಡೆಗೆ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಧರಾ |

ಧಿಂ ಧಿಂ ಧಿಮಿತೆಯ ಕುಡವ ಕೃಷ್ಣನ || ಅ.ಪ. ||

ಕೊರಳೆ ಜನಕಜಾರ ಬಗಲು |

ತರಳರಲ್ಲದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ||

ಕುರುಕುಗೊಡಲ ಅರಳಿತೆಯು |

ವಿರೂ-ವಿರುಗುತ ಮುಳಿದ ಕೃಷ್ಣನ || ೧ ||

ಕಾಡೆಯ ಗಂಡೆ ಭೂಭೂತಿಯ |

ನುಡಿಯ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ||

ನಡೆದಾಡುತ ಸವಗರದಲಿ |

ಕೆಡೆಗೆ ಮಾಡಿ ಅಡುವ ರಾಗನ || ೨ ||

ಇಲ್ಲಿ ಸಹಜ ವರ್ಣನೆಯ ಚಿತ್ರಣವಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ದಾಸರ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಯತ್ನ, ಸಾಹಿತ್ಯ ದೊಡ್ಡಗೂಡಿ ಮೈವೆತ್ತಂತಿದೆ ಇಲ್ಲಿ :

"ಕಾಡು ಕುಟ್ಟಿ ಮುಸುಕಿ ಗೋಡ- |

ವಾಡಿಯು ಬಂದದ್ದು ನೋಡಿ |

ಕುಡಿದ್ದದ ಕಾರಿಯ ತೀಡಿದ |

ಅಕ್ಕಕ್ಕಕ್ಕಕ್ಕಕ್ಕಕ್ಕ ||

ಬೇಡಿದ ಮರಳಿರುವ |

ಪ್ರಪಂಚದಿಡಲಿನ ರೀತಿಯ |

ರೂಢಿಯೊಳಿಡತೆ ಸಮರು ಯಾರು |

ಇಲ್ಲಿನಲ್ಲಿನಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ||

ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳೇನಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇಳುತ್ತದಷ್ಟೆ. ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅದ್ಭುತವರ್ತಕರಾದ ಶ್ರೀಮಾದರಾಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಈ ತೆರನಾದ ಅನೇಕ ಸರಳ ಸುಂದರ ರಚನೆಗಳು ಅವೆಷ್ಟೋ ಇವೆ.

ಹರಿದಾಸರು ಹಾವು ಕುಡೆ ಅನುಭವಿಸಿದ ಚಿತ್ರಣವನ್ನೂ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಾವನಾಳ್ ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿಗಿರಿತೋ ಅರಿಯದೆಯೋ ಮಾಡದಂಥ ಕಾರ್ಯ ನಡೆವಳಿಕೆ ಒಗ್ಗಿಯ ದಾಸರ ಜೊತೆ ವಿಮರ್ಶೆ, ಎಚ್ಚರದ ನುಡಿ. ಇದು ಕೇವಲ ಆದರ್ಶವೆನಿಸದೆ, ಅನುಷ್ಠಾನೀಯ ಎಂದೂ ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. "ನೇಮದಿಲ್ಲದ ಹೋಮದೇತಕಯ್ಯ-ರಾಮನಾಮವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ನಮಗೆ ಬೇರೂಂದೆ

ಅಂಬರ ತೊರೆಯಲೇಕೆ ಪಾಲುಲ ಬಿಡಲೇಕೆ
ದಂಭಕನದಲ್ಲಿ ನಿಜರಲೇಕೆ. .

ವಿಜಯದಾಸರು ಒಂದು ನುಡಿ ತೆಂಬ ಸಪಟವಾಗಿದೆ :

ಪರಮ ಶ್ರೇಯಸ್ಕೂ ಹೋಡಿ ಸುಳಿಬಿಟ್ಟಾರೆ
ಗಿರಿಗೆ ಮಸ್ತಕವಿಟ್ಟು ಬಳಿರಿ ಬೊಡಾಯಕೆ...

ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಆಸೆ ಈಡೇರುವುದೂ ಅಪರೂಪವೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿ ಒಬ್ಬಿ ಒಂದಷ್ಟರಲ್ಲಿ "ಯದೃಚ್ಛಾಲಾಫ ಸಂತುಷ್ಟೌ" ಎಂಬಂತಿರಬೇಕೆಂಬುದೆ ದಾಸರ ಮಾತು.

ಹರಿಮಾಡ್ವ ಮಾರ್ಯಾದೆ ಅನುಭವಿಸಲೇ ಬೇಕು

ಸರಸು ಭವಾದ್ಯರಿಗೆ ರಡದು || ಪ. ||

ಪರಶು ಕಲ್ಲದರಿ ಮಾರಿದವರಂತೆ ನೀ

ದಿರಿದಾದ ಜನುಮವಾಗಿ ಣ್ಣಾಣ || ಅ.ಬ. ||

ಇದಲ್ಲದೆ, ಸಮೂಹದ ಮನುಷ್ಯನಿರ್ಮಿತವೇ ಆದ ಪಾತಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಒಗ್ಗಿ ದಾಸರು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ (ಈ ಒಗ್ಗಿ ಬೇರೆಡೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ). "ಕುಟ್ಟಿನಿಂದಲ್ಲ, ಅಪರಣೆಯಿಂದ ಹೊಲೆಯುವೆ"ನೃಪ ಅವರ ಸುಳಾದಿ ನಿಡಿದಾದದ್ದು. ವಿಜಯದಾಸರದ್ದೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಂಠಿತ ಸುಳಾದಿ, ತೆಂಬ ಮೂರ್ವಿಕೆ ಹಾಗೂ ಬೋಧಕ ಆಗಿದೆ.

ಹೆಚ್ಚುಗಳೆ ಕೀರಿ ಉರ್ವಿಯೊಳಗೆ ವೈ
ರೋಗಮಣಿ ಕರುಣಾಬ್ಧಿಯೊರಿದ ಬಳಿ
ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬ ಬೇಡಿಹೆಚ್ಚು ಮಾಡಿದಂ
ಉಬ್ಬಿತ್ತೀರದುಕಾಣೊ ಬುದ್ಧದ ಜನರಿಗೆ

...ಶಾಮಕೋದ್ರಗಳೆ ಬಿಡುವುದೇ ಬಲುಹೆಚ್ಚು
 ನೇಮದಿಷ್ಟೆ ನಿತ್ಯ ಮೂರ್ಛದೇ ಬಲುಹೆಚ್ಚು
 ಬಂದ ಅತಿಥಿಗಳ ಪೂಜೆಯವುದೇ ಹೆಚ್ಚು

 ಹರಿದಾಸರವಾಗದ ಸಂಸಾರವೆ ಹೆಚ್ಚು...

ಇಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ಚಿಂತನೆ, ಸದಾಬಾರಕ್ಕೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ, ಅಬ್ಬರ, ಅಡಂಬರ ಇಲ್ಲ. "ದೇವತೆಗಳೇ ಎಳೆದಾಗಿವ್ವುದೇಹಚ್ಚು ಶರವದಂತೆ ವಿಜಯವಿರಲ ಹೋಲೇವುದೇಹಚ್ಚು" ಎಂಬ ಮಂಗಳವು ರಮಣೀಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಭಾವ

ಹರಿದಾಸರದ್ದೂ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಮತಸಾಹಿತ್ಯ, ಹೌದು. ಆದರಿಂದ, ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಮೌಲ್ಯ ಕುರಿತು ತಿಳಿಸುವಾಗ ಅವರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ, ವಿತ್ತರಿಸಿದ, ಬದಲಿಸಿದ ಮತ-ಸಂಪ್ರದಾಯನಿಷ್ಠೆ ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಹರಿಭಕ್ತಿ ಚಿತ್ತರಿಸುವುದರಿಂದಾಗಿ ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಸಾರ ಹರಿದಾಸರ ಪುಖ್ಯಗುರಿ. ವಿಜಯದಾಸರಂದಾಚೆಗಂತೂ ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಮತೀಯ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಮನಗಾಣಬಹುದು. ಪ್ರಮೇಯ ಭಾಗ ಸುಳಾದಿ, ಸಾಧನ ಸುಳಾದಿ, ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಮಹಿಮಾ ಸುಳಾದಿ, ಇವೆಲ್ಲ ಮತ ಪ್ರಸಾರ-ಮತನಿಷ್ಠೆಯ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದವುಗಳಾಗಿವೆ "ಅದರೆ ವಿಜಯದಾಸರ ದೃಷ್ಟಿ ಕೇವಲ ಶಬ್ದ ಜಾಲಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಬೀಳದೆ ಸ್ವಾನುಭವದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮಾರ್ಗವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಲು ತೊಡಗಿದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿನ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಾರ್ಗವನ್ನೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಒದಗಿಬಂದಿದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನಿಂದ, ಬೆಳೆದ ಗುರು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ, ಲೋಕಾನುಭವದಿಂದ, ಅವರು ನೀಡುವ ಉದಾಹರಣೆ, ಪ್ರಮಾಣ, ಸೂಕ್ತಿ, ಇವೆಲ್ಲ ಅವರ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರೇಮ ಅನುಭವಗಳೆರಡೂ ವೇದ್ಯ ಆಗುತ್ತವೆ. "ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಮೇಲುವೈರಿಯಾಗುವುದೆ", "ದುರುಳಮನ ನಿಲಿಸುವುದು ಸುರರಿಗಳ ವಸ್ತು", "ಆಗಸ ಮಲಿನ ವಸ್ತ್ರಪುಷ್ಪ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ : ಕೊಸರಿ ಬಂಡಿಗೆ ಬೀಸಿ ವಿಸು ಕದೆ ಬಡಿಯಲು : ಮನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ತಾಕಿಸಲು ಮಲಿನ ಬಿಟ್ಟು : ಅಸಿತ ಹಿಂಡಾಗಿ ರಣಿಸುವುದು ಬಿಳಿಬಿಲಿ" ಎಂಬೆಡೆ ಮನಶುಭ್ರತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅವರು ನೀಡಿರುವ ಹೋಲಿಕೆ, ತುಂಬ ಸಹಜವಾಗಿದೆ.

ಸಾಹಿತಿ, ಕವಿ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಿಸಲೋಸುಗ, ಭಾಷೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವನಷ್ಟೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಕೆ, ಉಪಮೆ, ಆತ ಆ ಹೋಲಿಕೆ ನೀಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟ ಆರ್ಥ ಬರುವಂತೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾವ್ಯ ಗುಣ ತಿಳಿದವರು, ಲಕ್ಷಣಜಾರರು "ವಕ್ರವ್ಯಾಪಾರ"ವೆಂದೂ ಹೇಳುವ

ದಂಟು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಕವಿಯ ಜೀವಾಳ. ಕವಿ ಬಳಸುವ ಹೋಲಿಕೆ, ಜಪರಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ತಲುಪುವಂತಿದ್ದರೆ ಕಾವ್ಯದ ಖ್ಯಾತಿ, ಸೊಗಸೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ವಿಜಯ ದಾಸರು ತತ್ತ್ವ-ತಾತ್ಪರ್ಯ-ವಿವರಣೆ ನೀಡುವಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಹೋಲಿಕೆ, ಅನೇಕರ ಸಂಬಂಧವಾಗಿದ್ದು ಅವರ ಕೃತಿಗಳು ಕೇವಲ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆನಿಸದೆ ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಕೂಡ ಎಂಬನ್ನಾಗಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

ಪರಿವಾಸರ ಕೃತಿಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಈ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದ ದಾಸರು ಬಳಸಿರುವ ಉಪವೇಗಲೂ ಕಾರಣವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಉಪವೇ, ಅಲಂಕಾರ, ತೈಲಿ, ಭಾಷೆಯ ಬಳಕೆ ಹಾಗೂ ಭಾಷೆಯ ಮೇಲಣ ಪ್ರಭುತ್ವ ಇವೆಲ್ಲ ಯಾವುದೇ ಕೃತಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಳೆಯುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಹಿತ್ಯಿಯ ಕವಿಯ ಕೃತಿಕಾರನ ಪ್ರತಿಭೆ, ಅಂತಃಸತ್ತ್ವ ದ್ಯೋತಕ. ಪರಿವಾಸರ ಉಪವೇಗಲು ಕೇವಲ ಕವಿವೋದನ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲ. ಕವಿಸಮಯದ ಹೋಲಿಕೆಗಳುತಯೂ ಅಲ್ಲ. ಅವರದ್ದೆ ಲೋಕಾನುಭವ ಬಂಟಿಸಿದ ನಿಜವಾದ ಉಪವೇಗಲು. ದೈನಂದಿನ ಬದುಕಿನಿಂದ, ಪೌರಾಣಿಕ ಪ್ರಶ್ನೆ-ಭಾವವತ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ಒಡಮೂಡಿ, ಅರಿಸಿ ಒಂದ ಮೌಢಿಕೆ ಅದ್ದು.

ಭಾಗವತವನ್ನು ಅಧರಿಸಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಬಳಸಿರುವ ಒಂದು ರಚನೆಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು :

ಬಿಡುವರು ಅಥವರ ಗಣಿಕೆಯರು ನೆರೆ
ಬಿಡುವವು ವಿಫಲತರುವ ದ್ವಿಬಗಣ
ಬಿಡುವರು ಜಾರ ಪರವಧುವನು ಕೆರದಿವ್ವು
ಇವು ದಿಟವಾಯಿತು ನಮ್ಮ ಪಲ್ಲಭಿಕೊಳು
ಅಳಿವಳು ರಂಗ ವಿರ್ಮಲನು ಕರುಣೆಯು ||

ಇಲ್ಲಿರುವ ಕಟುವಾದ ಮೋವು ! ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಕನ್ನಡ ಸ್ಪೂರ್ತಿ ! ಇಂಥ ಉಪವೇಗಗಳನ್ನೇ, ವಿಜಯದಾಸರಲ್ಲಿ ಒಂದೆಡೆ, "ಭಾಮೋನರ ಆಸೆ, ಪ್ರಾಣಭಾಸೆ-ಖ್ಯಾಸತ್ತು, ಬ್ಯಾಲಿಯ ಮ್ಯಾಲೊರಗಿದಂತೆ", "ಪುರುಷನಾರಿಯ ವೇಷದಂತೆ" ಎಂದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ,

"ಜಾಲೀಯ ಮದದಂತೆ ದುರ್ಜನರು"

"ಸೆಗಣೆಯವನೊಡನೆ ಸರಸವಾಯುವುದಕ್ಕಿಂತ

ಗಂಧವೆನೋಡೆ ಗುದ್ದಾಯುವುದೆ ಲೇಸು"

"ಸಾಲವ ಮಾಡಿ ಸ್ವರಿಯ ಮೆದ್ದಂತೆ"

"ಜಾಲಕನ ಕಲಭವೆ ಹಸಿಯುಕ್ಕೇರಿ ಸುಖವಯುವಂತೆ"

ಮೊದಲಾದವೂ ಗಮನಾರ್ಹ.

ಒಟ್ಟಾರೆ, ಹರಿದಾಸರ ಉಪಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶವಿರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆ, ತತ್ವ, ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ ಅವರ ಉಪಮೆಗಳು ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯಸತ್ವವೀಯುತ್ತವೆ.

ರೂಪಕ

ಹರಿಯ ನಾಮವನ್ನೂ "ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ" ರೂಪಕದ ಮೂಲಕ ಹಾಡಿರುವ ಶ್ರೀಪುರಂದರರ ಕೃತಿ ಈಗಲೂ ಬಹುಜನಪ್ರಿಯಂ.

"ಮಾನಸಪುಂಡೆ" ಭಕ್ತಿಕಿ ವಿಧಾನದಲ್ಲೊಂದಂ. ಈ ವಿಧಾನವನುಸರಿಸುವಲ್ಲಿ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರವನ್ನೂ ಬಳಸಿರುವ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಒಂದು ಗಣ ಕೀಳೆಗಳನ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಲುಪುತ್ತದೆ : "ಗಾತ್ರವೇ ಮಂದಿರ ಹೃದಯವೇ ಮಂಟಪ, ನೇತ್ರವ ಮಹಾದೀಪ." ಅದೇ ರೀತಿ, ಕನಕದಾಸರು ರಾಗಿ-ಭತ್ತದ ಜಗಳವನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಿ, ದಲಿತ-ಉಚ್ಚವರ್ಗದವರ ನಡುವೆ ಪಡೆವ ಯಾವದೋ ಕಲಹ ಸಮೀಕರಿಸಿ ರೂಪಕವಾಗಿ ರಚಿಸಿರುವ 'ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತೆ' ಒಂದು ವಿಡಂಬನ ಕಾವ್ಯವಾಗಿ. ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಒಬ್ಬ ನೊಂದವನ ಕೂಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತು ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಈಗ ಮುಂದುವರಿಯಲು ಹೋಗಿದೆ, ಹರಿದಾಸರ ಶೈಲಿ-ಕನ್ನಡ ಬಳಕೆಯ ಸ್ವರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ಮಾತು ತಿಳಿಸಿದರೆ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿನ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಕುರಿತ ಸಮೀಕ್ಷಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಶೈಲಿ

ಶೈಲಿ ಎಂದಾಗ ಹರಿದಾಸರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಅವುಗಳ ವಿವಿಧ ನಡೆ ಒಮ್ಮೆಲೆ ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ-ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಸರಳತೆ ಇದ್ದಂತೆ, ಪುರಂದರರ ಶೈಲಿಯ ಒಂದು ವಿಧ. ಕನಕದಾಸರ ಶೈಲಿ ಸರಳ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅವರು ಪ್ರಾಸ ಪ್ರಿಯರೋ, ಸಮಾಸಪ್ರಿಯರೋ, ಆಗಿ ತಮ್ಮ ಶೈಲಿಯನ್ನೂ ಬಹಿಲ ಆಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಿಜಯದಾಸರು, ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರುಗಳ ಶೈಲಿಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಬಹಿಲವೆಂದೆ ಹೇಳಬೇಕು. ವಿಜಯದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಗೋಪಾಲದಾಸರಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಪ್ರಾಸ ಹೆಚ್ಚು. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿದ್ದವರು. ಪುರಾಣ, ಕಾಷ್ಠವೇತ್ತರು. ಆಶಂಕವಿಗಳು ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅವರ ಶೈಲಿ ಅರ್ಥ ಯಿಸುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟವೆ ಆದರೂ ಅವರು ತಮ್ಮ ಭಾವಿನಿಟ್ಟಿದ್ದಿಯಂ 'ಹರಿಕಥಾ-ಮೃತಸಾರ' ಹಾಗೂ ಪ್ರೀತದಿ ಛಂದದ 'ತತ್ವಸುಷ್ಪಾತಿ'ಗಳನ್ನೂ ಸರಳ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ತನಗೆ ತೋಚಿದ ಮಾತು, ನುಡಿದುಂಟು, ಸಮಾಜದ ಒರಿಸ್ಸಿತಿ, ದೇವಾಲಯ ಕೊಳು,ತಟಾಕ-ಪ್ರಕೃತಿ, ಅನುಭವ ಏನಾದರೊಂದನ್ನು ತತ್ವ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿ-ಸಾಹಿತಿ ಒಡಮೊಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಇತರ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ಗಮನಿಸುವಲ್ಲಿ ಅತನ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ, ಅವನ ಬರಹ, ಬರವಣಿಗೆಯ ಪಡೆ-ಫುಡಿ ಪರಿಚಯ

ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಬಹುದು-ಶೈಲಿಯೆನ್ನು “ಭಾಷೆ ಭಾವಗಳ ಸಮರಸ ಸಂದೋಹನ” ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದುಂಟು. ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಬರವಣಿಗೆ ನೀರಸ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಗುಣವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಅನಂದ ಸೊನ್ನೆಯೇ ! ಸಾಹಿತ್ಯ-ಶೈಲಿಗೆ ಸಂಬಂಧ, ಸಾವಿರಾತ್ಮ ಬಹಳ. ಶೈಲಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದೂ ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಶೈಲಿಯ ಹೆಗ್ಗುರುತು ವ್ಯಕ್ತತೆ. ಹೇಳಬೇಕಾದ ವಿಷಯವನ್ನೂ ದೈವಿಕವಾಗಿ, ಭಾಷೋತ್ಕರ್ಷದಿಂದ, ಉದ್ದೇಶಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ಮೆಗೊಳಿಸಿ ರೂಪಾಂತರ ಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಬರವಣಿಗೆಗೆ ಗಾಂಭೀರ್ಯವೂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂ, ಕೂಡಿಹೋದಂ ಅದೇ ಶೈಲಿಯನ್ನಿಷ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ದಿವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು, ಅವರ ಭಾಷೋತ್ಕರ್ಷಕ್ಕೆ, ಗಾಂಭೀರ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರರ್ತನ ಆಗುತ್ತವೆ. ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃಷ್ಣ ರೀತಾದಿನೋದ-ಯಶೋದಯ ಪ್ರೇಮ, ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಚಿತ್ರಣಗಳು ವಿಪುಲವಾಗಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಅದರವರ ಶೈಲಿಯಿಂದ ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತೆ ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಕನಕದಾಸರು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ವರ್ಣನೆ, ಪ್ರಾಸ, ಜಟಿಲತೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿತವಾಗುತ್ತಾರೆನ್ನಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಉದಾಹರಣೆ :

ಜೊಂಕು ಬಾಲದ ಪಾಯಕರೆ ಅಲ್ಲೆಬೊಟವೆ ಮಾಡಿದಿರಿ
ಕುಕ ಕುಕ್ಕೋ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ।
ಜುತಕಿ ಇತಕಿ ನೋಡುವಿರಿ...
ಕೇಕವ ಕುಟ್ಟುವ ಒಳಗೇಲಿ ಬದಿದರೆ
ಕೈಕೊಯ್ ರಾಗವ ಪಾಡುವಿರಿ

ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳೆರಡೆ ಭಾವಗೀತೆಯೇ ಆಗಿವೆ. ಭಾವಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿವಿಷ್ಣುತೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಭಾವನೆ ಗೀತೆಯೆ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುತ್ತವೆ. ಪುರಂದರದಾಸರು ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ನೆರವೆ ಅಲಂಕಿತ ಭಟನೆ, ತಾವು ದಾಸರಾದ ಬಗ್ಗೆ ಅದೇ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೂರ್ತಿ ತಂದು ಪಾಡಿದಂತಿದೆ :

ಅದವ್ವೆಲ್ಲ ಒಳಿತೇ ಆಯಿತು : ನಮ್ಮ
ಶ್ರೀಧರನ ಸೇವೆ ಮಾಡಲು ಸಾಧನ ಸುವಸ್ತಾಯಿತು ।
ದುಡಿಗೆ ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ।
ಮಂಡೆ ಬಾಗಿ ಪಾಡುತಲಿದ್ದೆ ।
ನಂದತಿಯ ಸಂತತಿ ಸಾವಿರವಾಗಲಿ ।
ದುಡಿಗೆ ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿದುಕಳೆಯು । ೦ ।
ಗೋಪಾಲ ಬುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ।
ಭೂವತಿಯೊಂದು ಗರ್ವಾಸುತಿದ್ದೆ ।

ಆ ಪಕ್ಷೀಕುಲ ಸಾವಿರವಾಗಲಿ |
ಗೋವಾಳ ಬುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದಿರಲೆಯ್ಯು.....

ಎಂದೂ ಹಾಡಿದಂತೆಯೆ

ಛೇ ಹಳಿಧೂ ಹೋಡಿ ಪಾತಿ ಮನವೆ || ಪ ||
ಬಣ್ಣದ ಬೀಸನಿಗೊಂ ಹೆಣ್ಣು ಹಿರುಗೋದ ಕಂಡು |
ಕಣ್ಣು ಸನ್ನೆಯ ಮೂಡಿ ಕೈಯೊಮ್ಮೆ ತೋರಿ |
ಕಣ್ಣಲಿ ಸುಣ್ಣಹರಳಿನ ಬೇರೆ ತಣ್ಣೀರು ಹೋಯ್ದಂತೆ |
ಕಣ್ಣಲಿ ಕಿಂಡವಾ ಬೆದ್ದಿರೊಂದ ಮನವೆ ||

ಎಂದೂ ಎಚ್ಚರಿಸದಿರಲು

ಗೋಟಿನಾಮೆ ಹಿಡಿದು ಗೋಟಿಂಚು ಧೋತರ ಮಡಿಯನಟ್ಟರೆ ದಾಸನಾದಂತೂ ಯಾವೆ ? ಮನೆಮಂಟ್ಟಿ ಪ್ರೀತರಿಗೆ ಸರ್ವಸಮರ್ಪಣಾಭಾವದಿಂದ ದಾಸನಾಗಬೇಕು. ಅವು ಪ್ರೀತುರಂದರರ ಧೈಯ.

ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿಯಂಥ ಮರ್ಣಕ ಕಾವ್ಯ ಬರೆದ ಶೈಲಿ, 'ಪರಿಭಕ್ತಿಸಾರ'ವನ್ನೂ ಆಪ್ತ ತಿಳಿಗನ್ನಡ ಪಟ್ಟದಿಯಲ್ಲಿ ಲೇಖಿಸಿರಿಸಿದೆ. ಅಷ್ಟಾದರೂ ಅವರ ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಾಮೋಹ ಕೆಲವೆಡೆ ಹೆಚ್ಚಿ : ಅಪೋನಾರಾಯಣಾತ್ಮಂ : ವೆಚ್ಚೇದನೋದ್ಯೋಗ : ನೇತ್ರಲಾಂಛನ : ವಾದಿಮುಕ್ತಕನ : ನಾವುತ್ಪಸ್ಥಲೋಕೋತ್ತಮ : ಅಬ್ಬಾರಿ ರಜನೀಚರ ಹರನಾತ್ಮ ಸಂಭವ.....ಎಂಬುದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕೆರವುದೂ ಅವರಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿ ತರುತ್ತದೆಂದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಕನಕದಾಸರ 'ಪಳಬರಿತ್ರೆ' ಭಾವಿನಿಪಟ್ಟದಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೃತಿ.

ಕನಕದಾಸರಲ್ಲಿ ಮುಗ್ಧತೆ, ಸರಳತೆ, ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ತುದ್ದಶ್ರದ್ಧೆ, ಎಲ್ಲ ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. "ಗತಿಹೀನರಿಗಾರಂ ನೀನೆ ಗತಿ ಕಣ" ಎಂದೂ ಬೇಡಿದಂತೆಯೆ, "ತಲ್ಲಣಿಸೆ ದಿರು ಕಂಡ್ ತಾಳಂ ಮನವೆ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. "ನೀ ಮಾಯೆಯೊಳಗೊ ನೆನ್ನೊಳು ಮಾಯೆಯೊ" ಎಂದೂ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವಂತೆಯೆ "ಅಯ್ಯರೊಗನಾಥ ಯುಗಗಳಿಂದ ನೀನಿಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದರೂ ಎಬ್ಬಿಸುವರೊಬ್ಬರನು ಕಾಣೆ" ಎಂದೂ ವಿಡಂಬನ ಮೊಡಿದಾರೆ. ಅವರಷ್ಟು ಸರಳತೆ ಆಪ್ತ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವರ ಶೈಲಿ ಗಂಟು, ಜಟಿಲ : "ಬಾಗಿಲನು ಕೆರೆದು ಸೇವೆ ಕೊಡುತರಿಯೆ" ಪದ್ಯದ ಸಾಲಂಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ. "ಈತನಿಗೆ ವಾಸುದೇವನು" ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಂದಿಗಳು ಕೆಂದಾರವ್ಯಾಸನ "ಬೇದ ಪುರುಷನ ಸುಕನ ಸುತನ" ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಕನಕದಾಸರ ಶೈಲಿಗೆ ಅವರದ್ದೆ ಆದ ಸ್ಪೂರ್ತಿ, ಮುಳ್ಳಿನ ಕಂಪು ಇದೆ : ಅಲ್ಲಿ ಮಂಟಲಾಧಿಪನ ಗತಿ ಕರಗುತ್ತಾ ಭಕ್ತನ ಅರ್ಪಿತ ಹೆವ್ವು ಗಿಟ್ಟುತ್ತಿರುವುದು ಅನೇಕ ಕಡೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. "ತೊರೆದು ಚೀವಿಸಬಹುದೆ ಹರಿ ನನ್ನ

ಚರಣದನು""ಜವವ ಪೂದಿದರೇನು: ಕವಟಗುಣ ವಿಪರೀತ.....""ಅವ ಬಲವಿದ್ದ
ರೇನು ದೈವಬಲವಿದ್ದವನು" "ಬೋವೆಯೊಟವನಾಡಿದ-ಮಹಾಭಾರತವ", "ಈತ
ನೀಗ ದಾಸುದ-ವನು", "ಉದಯವ್ಯಸ್ತವನುವೆಂಬ ಎರಡು ಕೋಳಗದ ಮಾಡಿ
ಅಂಜುಪ್ಪದ ರಾಜ ಯನು ಅಳೆಯರಯ್ಯ" ಮುಂತಾದ ಕಥೆಗಳಾದ ಸಾಲುಗಳ ಶೈಲಿ
ಅವರ ಧೀರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಹರಿದಾಸತ್ವಕ್ಕೆ ಹೆಗ್ಗುರುತುಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ಜಾಣ್ಣಾಧರದಾಸರ "ಹರಿಕಥಾವ್ಯಾಸಾರ"ದ ಆನೇಕ ಪದ್ಯಗಳಂ ಎಂಥವರನ್ನೂ
ಮನಸೆಳೆದು "ಕೇಳು" ಎಂದೂ ಪ್ರೇರಿಸುವಂಥವು : "ಮಲಗಿ ಪರಮೋದರದಿ ಪಾಡಲಂ
ಕುಳಿತು ಕೇಳುವ"ದಕ್ಕೆ ತಿರುಪತಿಯ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸನನ್ನು ಕುಂಡಿತು ಅವರೂ ತಮ್ಮ
ಭಕ್ತಿಯ ಪುಟದಿಂದ ತೋಡಿಕೊಂಡಿರುವ ನೀಳ್ಗವನ, ತನ್ನದ ಆದ ಓಡದಿಂದ
ಸಾಗುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಾರವೇ ಹರಿದಾಸರ ನಂದಿಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಅವರೂ
ತಮ್ಮ ಬಾಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹಸನುಗೊಳಿಸುವ ಸ್ವಾರ್ಥವುಳ್ಳವರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ; ಇಡೀ
ಮಾನವಕೋಟಿಯ ಮನ ಕುಂಡಿ ಅವರ ಬದುಕು ಹಳಸಾಗಿಸುವ ಪರಾರ್ಥಬುದ್ಧಿ ;
ಅನುಕರಣಗಳೆಲ್ಲವಾಗಿದ್ದರೂ, ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಪೌರಾಣಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಸಾಮಾನ್ಯ, ಎಲ್ಲರೂ
ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಿಳಿಸುವ ಪ್ರಹ್ಲಾದ, ಧೃವ, ಗಜೇಂದ್ರ ಮೋಕ್ಷ, ಅಣಾವಿಂಕರ
ಕಥಾನಕ ಚರ್ಮಿತ ಚರ್ವಣವೆನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾದರೂ, ಪುರಂದರದಾಸರ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜ-
ವ್ಯಾಸರಾಯ-ವಾದಿರಾಜರ ಕೃಷ್ಣ ಲೀಲಾವಿಷೋದ ಪ್ರಸಂಗಗಳು, ಅಲಂಕಾರಿಕ ಶೈಲಿ
ಯಲ್ಲಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಮಣಗನೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿದೊಡುತ್ತದೆ. ವಾದಿರಾಜರಂ
ಒಂದೆ "ತೆಂಗಿನ ತಿಳಿಗೊಳ ನಿಂದೆ ಕಿತ್ತಲೆ ಇಳಿ ಹೊಂಬಾಳೆ ಅಡಿಕೆ ಬನಗಳೂ" ಎಂಬ
ತಮ್ಮ ಸೋದೆ ಸುತ್ತ ಮಂತ್ರಣ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಸೊಬಗನ್ನೆ ಬೀಳ್ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.
"ಅಮ್ಮಾಲೆ ಅಡೋಳು ಓಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನೋಡೋಳು" ಎಂದೂ ಮೋಹಿನಿಯ ಅವತಾರಿ
ವಿಚ್ಛಿವಿನ ಮಣಗನೆ ಮಾಡುವ ಹಯವದನ ಪ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಅಂಥದೆ ಮೃದಂಜನಿಯಿದೆ.
"ಮೇಣುವಾದ ವಿಷೋದ ಮಂಟುಂದೆ ! ಗಾನವಿಷೋದ ಶೃಂಗಾರ ಗೋಪಾಲ" ತೆರನಾದ
ಆನೇಕ ಬಂಧ ವಾದಿರಾಜರಲ್ಲಿ ದೊರಕುತ್ತವೆ.

ಕೀರ್ತನ

ಪರಮಾತ್ಮನ ಲೀಲಾವಿಷೋದ, ಅನಂತಗುಣಗಳನ್ನು ನೆರೆಯೊಪ್ಪದಂ, ಹಾಡಂ
ವುದಂ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಉಗಾಥೋಗದ ಸಾಲು :

ಧ್ಯಾನವು ಕೈಕಯೊಗದಿ

ಯಜನ ಯಜ್ಞವು ಶ್ರೀಕಾಯೊಗದಿ

ದಾಸವಾಂತನ ರೇವತಾಚಾರಿ ದ್ವಾಪರ ಯುಗದಿ

ಈ ಮೂವೆರಗಿಮ್ಮ ಭಲವೈ ಆಪ್ತು ಭಲವೈ

ಶರಿಯಾಗದಿ ಗಾಢದಲಿ ಕೇಳವಯನಲು

ಶ್ರೀಗೂಡುಮು ರಂಗವಿರು

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದು ಉತ್ತಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿ ಎನಿಸುತ್ತದೆ, ಹಾಗೆಯೇ

ತನುನಿನ್ನದು ಬೇವನ ನಿನ್ನದು

ಅನಂದಿನದಲಿ ಬಾಹೋ ಸುಖದೊಂಟಿನಿನ್ನದಯ್ಯ : ಶ್ರೀಕವಿಕದಾಸರು

ಬಿನ್ನಹಕೆ ಬಾಯಿಲ್ಲವಯ್ಯ

ಅನ್ನಂತ ಅಪರಂಧವನ್ನಲ್ಲಿ ಇರಲಾಗಿ : ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು ನಿದರ್ಶನ,

ನವದಿಧಿ ಭಕತಿ ಪೈನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಕವಿತಾ ರಚನಕೌಶಲ, ಭಾವದೀಪ್ತತೆ, ಹರಿದಾಸರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಭಾವಗೀತೆಗಳಾಗಿರಿಸುತ್ತವೆ. ಅವರ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಪರ್ಯಟನ-ಅನುಭವ, ಪ್ರಮಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಹೌದು. ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ "ತೀರ್ಥ ಪ್ರಬಂಧ" (ಸಂಸ್ಕೃತ) ಹಾಗೂ ಆದರಂತೆಯೇ ಅನೇಕ ಹರಿದಾಸರು ತಾವು ಸಂಚರಿಸಿದ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಪರಿಚಯ 'ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀನಿಜಯದಾಸರ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ ಮಹಿಮಾ ಸಂಘಾಡಿ ಅಂಥ ಒಂದು ಸಂಕಲನ.

ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು ಅವರ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಸಂ ಹೋಕ್ಕಾಗಿರುವ ಸರಳತೆ, ಕನ್ನಡ ನುಡಿ ಪ್ರಚ್ಛ, ಜಾವಮಾಧುರ್ಯ, ಗೀಯತೆ, ತತ್ವದೀಪಕ, ಲೋಕಾಸಂಭವ ಸೂಕ್ತಿ-ಸಾಣ್ಣುಡಿ, ಗಾದೆಮತು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭಕ್ತಿ, ಧರ್ಮಗಂಗೆಯ ಗಂಗಾಧರ ಮಂಜಾರಿಗಳನ್ನು ಮಾಧವನನ್ನು ತೋರಿಸಯ್ಯ ಗುರುಂಟಲೋತ್ತಂಗನಂಬ ಈತನ ಮೂಲಕ ನಾರಾಯಣನ ಕಾಂಬ ಭಾವಕತೆ, ಇವಲ್ಲದೆ ಕಾವ್ಯ ದಂಡಕ ಇತ್ಯಾದಿ ರಚನೆ ಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳ ತತ ತತಮಾನ ಸಂದರೂ ಸ್ಥಿರ ಆಗಿ ಉಳಿದಿ ದೆಯೆಂಬುದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ, ಒಸಪದದ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸಿ, ಸಹಜ ರೂಪಕ ಉಪಮೆ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ನೀಡಿ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಭೂಯಿಷ್ಟ ಆಗಿದ್ದ ಮೇದಾಂತ, ಅಚಾರ್ಯ ಗ್ರಂಥ ಗಳ ಸಾರವನ್ನು, ವೇದಾಗಮ-ಭಾರತ-ರಾಮಾಯಣ-ಭಾಗವತಾದಿ ಉದ್ಭೂತಗಳ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೂ ಮಂಜುಮಂತ ತಿಳಿಯ ಹೇಳಿದ ಕನ್ನಡ ಪ್ರವಾದಿಗಳಾದ ಹರಿದಾಸರ ಶೈಲಿ, ಸಮುದೇಸಿಯ ಬೆಂಪನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಅದು ಆಯಾಯ ಹರಿದಾಸರ ಬದುಕಿ ಬೆಳೆದ ಪರಿಸರದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿನ ಜಾನಪದ ಅಂಶವನ್ನು ಮೈಯೊಂತಿದೆಯೆಂದೂ ಕೂಡ ಹೇಳಬಹುದು.

ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾವಗೀತಾತ್ಮಕತೆ

ಹೊಸಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ, ಭಾವಗೀತೆ. ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ 'ಲಿರಿಕ್' (Lyric) ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂದಾಹ ಕನ್ನಡ ಪದ ಆಗಿ 'ಭಾವಗೀತೆ'ಯೆಂಬ ಪದ ವನ್ನು ಬಳಸುವುದು ಸುಖದಿವೆ ಆಗಿದೆ. ರಸಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ವಾಗ್ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ

ಸಾಹಿತ್ಯ ಎಂಬ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಭಾವಗೀತೆ "ಕಾವ್ಯ" ಆಗಿ ಗೀಯುಗುಣದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಆಗಿ ಅಳವಡುತ್ತದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಬಹುದು. ಭಾವಗೀತೆಯೆಂದು ಎರಡೂ ವಂಜಿ, ಲಕ್ಷಣ. ಭಾವಾತ್ಮಕ, ಹಾಗೂ ಆ ಭಾವನೆ ಗೀತ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳಬೇಕು. ಭಾವಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಭಾವಪ್ರಧಾನ, ಜಾತಿಗೆ ರಾಗ-ತಾಳ ಬದ್ಧತೆ ಸೂಗುಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮರಸಭಾವೆ ಅದರ ನಾದಗುಣ, ಗೀಯುಗುಣ, ಇದರ ಮೇಳವಿಕೆ-ಭಾವಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಭಾವಗೀತೆಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಗೀಯತೆ, ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತತೆ, ಸ್ವಾಂತತೆ, ಚರಂತತೆ, ಪ್ರಪಣಸಂಭಗತೆಯ ಗೀಯತೆಯ ಸಾಧನೆ. ಕವಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿವಿಷ್ಣುವಾದ ಅನುಭವ ಪಡೆದ ತೀವ್ರವಾದ ಸಂವೇದನ ಕೆಲವು ಘಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೀಯುಗುಣವೊತ್ತ, ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತತೆಯಿಂದಿರುವ, ಶಕ್ತಿಯಂತ ಅದ, ಒಂದು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ವಿಶೇಷ ಭಾವಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಭಾವಗೀತೆ, ಕವಿಯ ಅತ್ಯವೇದನಪನ್ನಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ, ವಾಚ್ಯತೆ, ಶಬ್ದ ಸಂಪತ್ತಿ, ಎಲ್ಲವೂ ಸಹಾಯಕ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಹರಿದಾಸರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಅರ್ಥಾತ್ಮಿಕ ಭಾವಗೀತೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯವರು ರಚಿಸಿರುವ, ಅನೇಕ ಕೀರ್ತನೆ, ಸಂಕಾದಿ, ಉಗಾ ಛೋಗಗಳಲ್ಲಿ, ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿರುವ ಭಾವಗೀತೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣಬರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. "ಅಪರಾಧಿನಾಪಲ್ಲ, ಅಪರಾಧವೆನದಲ್ಲ, ಕಪಟ ನಾಟಕ ಸೂತ್ರಧಾರಿ ನೀನು" ಎಂಬ ಪ್ರೀತುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿ, ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕೃಷ್ಣ-ರಾಧೆಯರ ವಿರಹ ಗೀತೆ, ಪ್ರೀತಾದರಾಜರ 'ಭ್ರಮರಗೀತೆ', ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ, ಹಾಗೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ರಚನೆ ಅದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಅನುಭವ ಸ್ಪೂರ್ತಿಕೆ, ಶಬ್ದ ಚಮತ್ಕೃತಿ, ಅರ್ಥರಮಣೀಯತೆ, ಶ್ರುತಿಸಂಭಗತೆ, ಭಾವದೀಪ್ತತೆ, ಅವೈದದರ ಜತೆ ಗೀಯುಗುಣ ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿವೆ.

ಹರಿದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಗೀತವನ್ನು ತಾತ್ಪ್ರ ರೀತ್ಯ ಮೇಳವಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆದಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು. ಅದರ ಬರಬರುತ್ತ ಅನಂತರ ಎಂದರೆ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ದ್ವಿತೀಯ ಹಂತದ ಕೊನೆ ಕೊನೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಅನೇಕ ದಾಸರ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸಂಗೀತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ರಚಿಸುವ, ಜರ್ವಿತ ಚರ್ವಣ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆದಿರುವುದು ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಭಗವತ್ಪ್ರೇಮ, ಭಕ್ತಿಯೇ ಈ ಎಲ್ಲದರ ಪ್ರಧಾನಭಾವ. ಪದಗಳ ಬಳಕೆ, ಅವುಗಳಿಗಿರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷತೆ ನೀಡುವುದು ಸಂಗೀತದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಒಂದು ಮೇಳಿ ನಿಖರ ಅದ ಪದಗಳಿರದಿದ್ದರೂ ರಚನಕಾರರ ಭಾವನೆಯ ಭಾಯಿಯನ್ನು ತಲುಪಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಸಂಗೀತ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅದೇನಯ ಹರಿದಾಸರ ಸ್ವಕೀಯ ಉಪಭಾಷೆಯು ಹೊಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿರುವುದು ಅವರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಸಂಕರ್ಷ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಲು ಪರಿವಾದ ಅಶಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದೂ

ಮಕ್ಕಗಾಣಬೇಕಾದ್ಲೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಚನಕಾರರ ಪ್ರಭಾವ ಸಹ ಕಾಣದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತ ಹರಿದಾಸರ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಭಾವನಿರ್ಭರ ರಚನೆ ಹೆಚ್ಚು. (ಉದಾ : ನಾರಾಯಣ ನಿಮ್ಮ ನಾಮದಸ್ಮರಣೆ ಸಾರಾಮ್ಯತವೆನ್ನಿನಾಲಗಗೆ ಬರಲಿ.)

“ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ..ವಿಷಯಾನುಗುಣವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಭಾವಗೀತೆಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ. ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣವಾದ ವಿಕರೇವ ಭಾವದ ನಿರೂಪಣೆಯಿಂದಲೂ ಅದು ಭಾವಗೀತೆಯ ಸ್ವರೂಪ ಹಾಳಿದೆ” ಎಂಬ ಸಾಹಿತ್ಯಚರಿತಕಾರರ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಾರ್ಹ. ದಾಸರಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳೆಂಬ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಕನಕದಾಸರ ಅನೇಕ ಕೀರ್ತನೆ ಅವರ ಅಂತರಂಗದ ನಾನಾಭಾವ, ಭಕ್ತಿನಿರ್ಭರಗುಣ ಸೈಂದ್ರಿಯದ ಉಜ್ವಲ ಭಾವಗೀತೆಗಳಾಗಿವೆ. “ತನುನಿನ್ನದು ಚೀವದ ನಿನ್ನದು ರಂಗ”, “ತಲ್ಲಾಪೆದಿರು ಕಂಡ್ಯತಾಳು ಮನವೆ”, “ನೀವನಾಯೆಯೊಳಗೊ ನಿನ್ನೊಳುಮಾಯೆಯೊ”, “ಒದಂಕಿದನು ಒದಂಕಿದನು”-ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ಭಾವಗೀತೆ, ಭಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೇ ಮೂದಿದೆ. “ಉದಯಸ್ಯವಣನವೆಂಬ ಎರಡು ಕೊಳಗವ ಮಾಡಿ ಆಯುಷ್ಯದ ರಾಶಿಯನ್ನು ಅಳೆಯರಯ್ಯ” ಎಂಬ ಶಬ್ದನೆ, ಕನಕದಾಸರ ರೂಪಕ ಶಕ್ತಿ, ಅವರ ಮೋಹಕರತರಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣವೆ, ದೇಸಿ-ಭಾವಗೀತೆ ಎರಡರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ತಾಳಿದೆಯೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಕನಕದಾಸರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ವಿಡಂಬನದ ನಿತಿತಗುಣ ಹಿಂದು ಗರಬ್ಬಾಗಲಿ, ಕೀರ್ತನೆಯ ಕೀಳಂಗರಬ್ಬಾಗಲಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಗುಣ ಪಡೆದಿದೆ. ಹೀಗೆಯೆ ಎಣೆಯದಾಸರ ಗೋಪಾಲದಾಸರ, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಅನೇಕ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕನಿಷ್ಠ ಅದರೂ, ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅದರೂ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭಾವಗೀತಾತ್ಮಕ ಲಕ್ಷಣ ಮೈದಳಿದಿವೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಈ ಗೀತೆಯ ಒಂದಂ ತುಣುಕು ಗಮನಿಸಿ :

ಶ್ರೀ ಮಾರುತನ ಮಾನಿನಿ, ಭಾರಹೀದೇವಿ

ಆ ಮಹಾ ಭಟುಪಿಧಮಾಡಿ || ಪ ||

ಬದವದು ಕಿಂಕಿಣಿ ನಿಮತೋಳ್ಳದಳಿಯ

ಕೊಡೆ ಪದದಂದಿಗಿ ಉರುಗಿಯಂದೊಪ್ಪುತ್ತ

ನೊಡವಿಗೊಡೆಯ ನಮ್ಮ ವಿಜಯವಿರ್ಮಲಪ್ಪ

ಅರಿಗಳಿಚ್ಚಾಪುದೆ ದೃಢಮವ ಕೊಡುವಳೆ....

ಇಲ್ಲಿಯ ವರ್ಣನೆ ಸರಳ, ಸಂದರ,

ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ “ಕಂಗಳಿದ್ದಾತಕೊ ಕಾವೇರಿ ರಂಗನ ಮೊಡದ” “ಧ್ಯಾನವು ಕೈತಯಂಗದ” ಎಂಬ ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣ ಶ್ಲೋಕವಾಧರಿಸಿದ ಉಗಾಭೋಗ, “ಮಾನನಿಧಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಂಥರಗೈದುವನಂತೆ” ಎಂಬ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ (ವೃತ್ತಸಾಹಿತಿ) ಬರುವ

ಭಾಷ್ಯೋತ್ಕರ್ಷ, ಭಾವಗೀತೆಯ ಲಕ್ಷಣಮೈತ್ರಿದಿದೆ. "ರಂಗಕೋಳಲನೊಡುತ ಬಂದ : ಯಶೋದೆಯ ಕುದ" ಎಂಬ ರಚನೆಯಂತೂ ತಿಳಿವನ್ನಿಡದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯುಳ್ಳ ಸಮಾಜವಾಗಿಯೆ ಪಡೆದ ಒಂದು ಕಾತ್ಯಷ್ಟ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ -

.. ಏಕೆಗಿ ಭಾಷಣ ಪೆಪಲು ಸಾ
ರಂಗ ಗಿಣಿಯು ಮಾತೆಗೆ ಮರಿಯು ಕು
ರಂಗ ಕುದ್ಯ ಚರಣಗಳೆರಿಗೆ ಬೇ
ದೊಗಳಿ ಕುಮಾರಿಗಳಿಗೆ ಬೇ
ತ್ತೊಗಳಿತಿ ಚಿತ್ತೊಗಳಿಗೆ ಆ
ರಂಗಮೊದ್ದ ಸಾರಂಗ ಕೇಳಿ ರುಪಿ
ಪುಣ್ಯಪತಿತ ಪಾವನುಳು ಬರೆ ನೆರ
ಸಿಗುವೊಂದಿರ ಬಾಂಗಳಿ ಮೋಹಿ..

ಪಾಣಿಯೇ, ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಒಂದು ಕೃತಿ ಸುಲಂ ಕಾದಂಬರಿಸುವುದು :

ಮರುಗೆ ಮೊದ್ಲಿ ಮದ್ದಿಗೆ ಪಾಪ ಸುಖಿ
ಕುರುದಿರೊಪ್ಪಿದ ಕೊಡಾರವುನ ಮೂಕಿತದ
ಮೆರೆವ ಕೊದ್ದ ಸುರಿಯು ಮಂದಿಯಲೊಪ್ಪಿ
ಕುರುಳಿ ಗೂಡಲು ಪೃಥಿವಿ ಧಳಪಗಳ .

ಹೀಗೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ (ಕಾಡಂಪಿಯಲ್ಲಿ ಶುಕ್ರವಾರದಂದಿನ ಸ್ವೀಕೃತ್ಯನಿಗೆ ಮೂಕಿತ ಮೋಹಿ ಅಲಂಕಾರದ ಮೋಹನೆಯದು) ಇದೇ ರೀತಿ ಅನೇಕ ಕಾಗಾಭೋಗ, ಭಾವಗೀತೆ ಎಪಿಸಂತ್ಯವೆ,

ಕುಳು ಕುಳುದು ಮೋಹಿ
ಕುಳುಗಳು ಮೂಕಿಯ ಕೇಳಿ
ಹೊಗೆದೊಪ್ಪಿದ ಮದ್ದದಿ ನರಿಯುತ್ಪ. ೩೫||
ಧೂಳಿ ಮದ್ದದಿ ನೆನೆವೆನೆಯ ರೋ-
ಮಂಗಳಿ ಮೂಕಿತವಾಗಿ ಲೋ .
ಕುಳಿ ಕುಳಲೊಳು ಮಂಳಾಗಿ ಮೃಯ್ಯಕ್ಕಿ ಕೊಪ್ಪುತ್ಪ. ೩
ಅಂಗಳ ಮೆರೆದೊಂದಿರ .
ರಂಗ ಎನುತಿಟ್ಟರೆ ಸಾಲದೆ .
ಮಂಗಳಿ ಜಯವನ್ನಾ ಕುಳುಗೋ ಮತ್ತೊಂದು .
ಸಂಗಮವೊಂದೋ ಸುಕೃತ್ಯರಾಯ .

ಬಾಲಕೃಷ್ಣನ ಪರಿಪರೆಯ ಸೊಬಗು, ಕ್ರೀಡೆ, ದಾಸರಿಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದಷ್ಟು ತೀರದು. ಪುರಂದರದಾಸರ "ಲಾಲಿಸಿಧಳಂ ಮಂಗಳ", "ಜಗದೋದ್ಧಾರಣ ಅಡಿಸಿದಳಂ

ಯಶೋದ" ಇವೆಲ್ಲ ಭಾವಗೀತೆಗಳೆ. "ಬಾರೆಗೋಪಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಬಾಲುಯ್ಯಗಳೆಂಬೆ ಬಾರೆಗೋಪಮ್ಮ", "ಹಿಲ್ಗೋವಿಯೆ ಚೆಲ್ವುಶ್ಚವ್ವನ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಿದೆ", "ಗೋಪಿಯೆ ಭಾಗ್ಯವಿದು" ಇವೆಲ್ಲ ಭಕ್ತಿಯುತ ಭಾವಗೀತೆಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಉಗಾಘೋಗವೊಂದರ ಒಂದು ಸಾಲಂ ಗವನಾರ್ಪ :

ತನುನಿ ಮೊಟದವ ಭವಾಬ್ಧಿ ದಾಟಿದವೆ !
ತಾರದ ತಟ್ಟಿದವ ಸಂದರೂಳು ಸೇರಿದವೆ !
ಗಿಟ್ಟಿಯ ತಟ್ಟಿದವ ಖಳರೆದೆ ಮೆಟ್ಟಿದವ !
ಗಾಯನ ಮಾಡಿದವ ಹರಿಮೂರ್ತಿ ನೋಡಿದವೆ !
ಪ್ರರಂದರದಲತ ನೋಡಿದವ ವೈಕುಂಠಗೋಡಿದವ..."

"ಹರಿಯು ಒಳಭಕ್ತು, ಭಕ್ತಿಯು ಬೃಹದ್ಧಿ ಧೀರೆ !
ಮರಳಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ದಾರಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದಾರ !

"ಲೋಲಲೋಚ್ಚಿ ಬದುಕು ಲೋಲಲೋಚ್ಚಿ", "ಹಂವ್ವ ತರುವೆರ ವಾನಗೆ ಹಂಪ್ಪಿ ತರುವೆ"—ಇವೆಲ್ಲ ಭಾವಗೀತೆಗಳ ಸಾಲಿಗೆ ಸೇರತಕ್ಕವೆ.

ಭಗವಂತನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸಿ ಕಾತರಿಸುವ ಭಕ್ತತವನ ಆ ದಿವ್ಯ ದರ್ಶನವಾದಾಗ, ಭಕ್ತಿಭಾವೋತ್ಸರ್ಜನದಿಂದ ಹಾಡುವುದೆಲ್ಲ ಭಾವಗೀತೆಗಳೆ. ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಮರಾಠೀಶರಾಗಿ ದಾಸರೀಕ್ಷೆಯನುಸರಿಸಿದ ವಾದಿರಾಜರ ಆರ್ಥಗರ್ಭಿತ ಭಾವಗೀತೆಗಳ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಆಸೇಕ. ಅವರ ಒಂದು ರಚನೆಯ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ನೋಡಿ :

ಕೆಂತೆ ಕೆಂಟೆನು ಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನಯ ದಿವ್ಯ ಮಂಗಳ ದಿಗ್ಗಜ
ಕೆಂತು ಬದುಕಿದೆ ಇಂದು ನಾನು ಕರುಣಿಸೋ ಎನ್ನೊಡೆಯನೆ ||ಪ||

.ಮಂದಹಾಸವು ದಂತ ಪಂಪಾಯಾ
ಬೆಂದರ ಕಡೆಗ್ಗು ನೋಟವು
ಅಂದದಾದ ಕುರುಳು ಗೊಡಲು
ಮುದ್ದು ಸುರಿವೋ ಮುಖವ ನಾ...

ಇಂಥ ಭಾವಗೀತೆಗಳು ವಾದಿರಾಜರ ವಾಣ್ಮಯ ಸಂಪದದಲ್ಲಿ ಆಸೇಕ.

ಸಂಗೀತವೂ ಬೆರೆತು ಸಾಹಿತ್ಯದೊಡಗೂಡಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿತತರುವುದರಿಂದ, ಹರಿ ದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟತೆ ಇದೆ. ಅದು ಆಶ್ಚರ್ಯನೀಯವೆ, 'ವಿನಾ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಅವರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವಿ, ಅನು ಪಲ್ಲವಿಗಳೆ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದಂತಿರುತ್ತವೆ. ಇಡೀ ಕೃತಿಯ ಹೊಸರಾಗಿ ಹರಿದು ಕೀಳುಂಗ ರನ್ನು ತನ್ನೊಂದಿಗೊಯ್ಯುತ್ತವೆ ತನಗೆ ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಮನ ಬುಗ ರಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ :

ಕಲ್ಲಾಸೆರೆ ಕೊಳ್ಳಿರೋ ನೀವೊಬ್ಬರು | ಕಲ್ಲಾಸೆರೆ ಕೊಳ್ಳಿರೋ |
 ಕಲ್ಲಾಸೆರೆ ಸವಿ ಬಿಡುವೆಂಬಿಬ್ಬರು | ವಲ್ಲರೋಡೆ ಸ್ವೀಕೃತ್ವವನುವೆಂಬು ||೨||
 ನಾಯೋಕಾದರೆ ಮೋ ನಿತ್ಯ ನಾನು ಬೊಂಕೆ ವಿರಲ
 ನಾನಿಂದು ಬೊಂಕು ಆದರೊಡೆ ಕುದಕೆ ಬೊಂಕೆ ವಿರಲ ||
 ಕೀಳನೋ ಪರಿತಾಳನೋ | ತುಳಿ ಮೇಳಗಳಿದ್ದು ಪ್ರೇಮವಿದ್ದದ ಗಾಣೆ |
 "ಸಕಲಗ್ರಹುಲ ನೀನೆ ಪರಾಜಾಕ್ಷ" |

"ನಮ್ಮನ್ನು ತಾರದ ಉಪಾಸನೆಗೊತ್ತರಿ | ನಿಮ್ಮೊಳಗಿಹವ್ಯಾರದ್ದು (ಕಣಕದಾಸರು)

ಹರಿದಾಸರು ಅತ್ಯುಪಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ—ದೈವವರ್ತನ ಹಂಚಲಿಗರು. ಆದರೂ ಸಮಾಜದತ್ತ ದೃಷ್ಟಿ ಹೊರಳಿಸದಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಹದ ಬದಕವಂ, ಬಿಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಳಬೇಕೆಂಬುದೇ ಅವರ ಕೈತಿಗಳ ಧ್ಯೇಯ. ಸಂಗೀತ—ಜನಬಳಕೆ ಭಾವೆಯ ನೆರವನ್ನು ಪಡೆದ ಅವರ ಸಂದೇಶ, ಅನೇಕ ಭಕ್ತಿಯಂತ ಭಾವಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಟ್ಟಿದೆ. ಅದನ್ನು ನಾವು ಅದರ ಸನಿಹ ಹೋಗಿ ಪಡೆಯಬೇಕೆಷ್ಟು. ದಾಸರು ಹೋಳಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ವಂಚೆ ಮನೆಗೆ ನಡೆದರೂ, ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ : ಹಸಿದ ಹೃದಯಗಳಿಗೆ ಭಗವದನುರಾಗದ ಭಿಕ್ಷೆ ನೀಡುವುದಕ್ಕೆ ಭಾವ, ಗೀತೆಗೂ ಹಾಳತನವಾಗಿ ಬೆರೆತ ಹದಪಾಕದಂಥ ಭಾವಗೀತೆ ಉಣ ಒಡಿಸ ಲಿಕ್ಕಿನ್ನುವುದು .

ಹರಿದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೇಲೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಭಾವ ಇಲ್ಲದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನುಭಾವಿಗಳಾದರೂ ಹರಿದಾಸರು ಜನತೆಯ ನಡೆವ ಬದುಕಿನವರೆ, ಮೇಲ್ವರ್ತರಾಗಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಅದರಲ್ಲೂ ಮಾಧ್ವನಿಷ್ಠೆಗೆ ಸೇರಿದ ಹರಿದಾಸರೇ ಹೆಚ್ಚಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದ ಆದ ಕಣಕದಾಸರೂ ಇದಾರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಅನಂತರ ದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದ ವರಂದರದಾಸರೂ ನಿವರ್ತನವಾಗಿದಾರೆ. ಹರಿದಾಸರಣೀಕ ರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಂದಿರುವ ಅವರ ರಚನೆಗಳು ಜನಪದ ಮೋಡಿಗೆ ವರ್ಚಿಸ್ಸಿಗೆ ತನ್ನಿಂತಾನೆ ಒಳಗಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅಯಾ ಪರಿಸರವೂ ಇಂಬಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಹರಿದಾಸರ ತಾತ್ವಿಕ ಔತ್ಕರ್ಯಕ್ಕೋಡು ಕೊರೆಕಂಡು ಬಂದಿಲ್ಲ ; ಮೇಲಾಗಿ ಅದು ಇನ್ನೂ ಸವನನೀನ ವಾಗಿ ಆರಳಿದೆ. ಹರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮೂಡಿ ಬಂದ ಹರಿಕಥೆ ಒಂದಂ ಅರಿಜಾನಪದ ಕಲೆಯು ಆಗಿದೆ. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹೇಗೆ ಜನಪದದ ಬಾಯಿಯಾಗಿ, ಕಂಠಸ್ಥ ಸಾಹಿತ್ಯ ಆಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಮೊದಲಿಂದ ನಮಗೆ ದೊರೆತು ಬಂದಿರುವುದು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಕಂಠಸ್ಥ ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗದು (ಜಾನಪದವೆಂದರೆ ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಮಡಿ-ನಡವಳಿ, ನೆಲೆವಿಕೆ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳು, ರೂಢಿಮೂಲ ಪದ್ಧತಿ-ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಜೀವನರಂಗಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಜಾನಪದ, ಜನಪದ

ಸದಾಜದ ಜಾತವಿದ್ದಂತೆ, ಎನ್ನಬಹುದು. ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಬೆಳೆದು ಬಂದದ್ದೂ ಜಾನಪದದಿಂದಲೇ).

ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೇಲೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಭಾವವನ್ನೂ ಗುರುತಿಸುವಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ನೆರವಾಗುವ ಪೋಷಕ ಸಾವಂಗಿ ಕನಕದಾಸರ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ದೊರೆಯುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಇದೆ. ಕನಕದಾಸರು ಬಂದದ್ದು ಸಮಾಜದ ಒಂದು ಕೆಳವರ್ಗದಿಂದ, ಅಂತಸ್ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಅವರು ಇಂದೂ ಏಕಮೋವಾದ್ವಿತೀಯರ. ಅವರಿಗಿದ್ದ ಬಂದ ಜಾತಿ ಕುಲ, ಮೇಲುವರ್ಗದವರ ಭರ್ತೃನೆ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಶಿಷ್ಯ ವರ್ಗದ (ಹರಿದಾಸರೆಷ್ಟಿದ್ದರೋ ಆಗ್ಗೆ ಎಂಬುದಿನ್ನೂ ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ ; ಅಂತೂ ಒಂದು ಬಣವೇ ಇದ್ದಾತು. ಅದಲ್ಲದೆ ಶಿಷ್ಯ ವರ್ಗದವರು ಪುರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರತಕ್ಕವರ) ಕೆಲವು ಕುತಂಕಗಳಿಂದ ನೋವು ಆಗಿಯೆ ಇದ್ದಿರಬೇಕು. ದಾಸಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂಬ ಪ್ರಕಂಠೆಗೆ ವಾತ್ಸರಾದ ಪುರಂದರದಾಸರೆ ತಿರುಪತಿಯಲ್ಲಿ ತಮಗಾದ ಅನುಭವ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ .

ನಿನ್ನದಿಷ್ಟು ಮೂರುತಿರು ಕಣ್ಣು ದನೆಯರು ನೋಡಿ
ಧನ್ಯನಾದನು ಧರೆಯೊಳು...
...ನಟ್ಟಿನೆಯ ದ್ವಾರದ ದಾಟಿ ಪೋಗುತರಲೂ
ದಟ್ಟಿನೆಯ ಮಹಾಜನೆಯೊಳು
ಶೈಷ್ಯಾಪನವರ ಶೈಬಟ್ಟು ಕಾಣುತ್ತ ಕು
ಗಿಟ್ಟು ಹರಿಪರೆಯನುತರಿ
ಗಟ್ಟುಮನುಜರಿ ಅರೆ ಬಟ್ಟುಟ್ಟು ನೀಳ್ವದರಿ
ಕಟ್ಟುಜನಿಕೆ ಪೋಗುತ...
ಬಿಟ್ಟದಧಿಕ ನಿನ್ನದ್ದಕ್ಕಿಯಿಂದರಿಯೋಡೆ
ಸುಟ್ಟ ಎನ್ನಯ ದುರಿತವಾದೇವಾ..."

ಈ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಉಂಟಾದ ನೋವು, ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರ ಬಿಟ್ಟು, ಎಲ್ಲವೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದು ಹದಿವೈದನೆ ಶತಮಾನದ ವಣತು—ಆಗಲೇ ಅದ್ದು "ದಟ್ಟಿನ ಜನಗಳೆ."

ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಜಾನಪದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವೇಚಿಸಬಹುದು. ಅವರ ಅನೇಕ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಜಾನಪದ ಧಾಟಿಯಿಂದ, ಅಂತ್ಯರ ಕರ್ತಾಟಕದ ನಡೆಗಳನ್ನೇ ಧಾಪೆಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಆ ಮಂಚ್ಚಿನ ಕಂಪನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಕನಕದಾಸರ ವಿಶಿಷ್ಟವೆ ದೇಸಿ (ದೇಸ್ಯ ಭಂಡಾರ್). ಅವರ 'ಮೋಹನತರಂಗಿನಿ' ಅಂಥ ಒಂದು ಹಾಡುಗಟ್ಟು, ಮೂಲಕ ಕಾವ್ಯ ಅದೇ, ಸಮಾಜದ ಕೆಳವರ್ಗದ ನೋವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ 'ರಾಮಧಾಪ್ಯ ಹರಿತ', ಶಿವಗನ್ನಡದ ಭಾವಿಂ

ಜಟ್ಟದಿಯ 'ವಳಚರಿತೆ', ಭಕ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಾದ 'ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರ', ಕವಾಗೂ ಅನೇಕ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇಸಿಯ ಜನಪದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ರಂಜಿಸುತ್ತದೆ. ಕನಕದಾಸರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ನೋಡಲು ಬೇರೆ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ನಾವು ಅಷ್ಟಾಗಿ ಕಾಣಲಾರವು. ಅಚಾರ್ಯ ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀಯವರೂ ಹೇಳುವಂತೆ "ಜನವಾಣಿ ಬೇರು ಕವಿಮಾಣಿಯ ಹೂವು" ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಕನಕದಾಸರು ವಿದರ್ಶಾಗರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಕನಕರದು ಬೇರೆ ಹರಿದಾಸರಂತೆ ಮಾಧ್ವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ನಿಷ್ಠೆ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ : ಭಾಗವತ ಸಂಪನ್ವಯ ದೃಷ್ಟಿ, ಮಾನವೀಯ ದೃಷ್ಟಿ. ಅವರ ಮೊದಲ ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಜನಪದ ಸೊಗಡು ಪರಿಚಯ ಆಗುವ ರೀತಿಯಾದರೂ ಹೇಗೆ :

ನಮ್ಮಮ್ಮ ತಾರದೆ ಉಮಾಮಹೇಶ್ವರಿ

ನಿಮ್ಮಳಗಿಜ್ಜಾರಮ್ಮಾ || ಪ ||

ಕಮ್ಮಗೋಲಪ ವೈರಿಸುತನಾದ ಸೊಂಡಿಲ

ಹೆಮ್ಮೆಯ ಗೊಣಾಥವ || ಅ ಪ ||

ಎಂದು ಸಾಗುವ ಕೀರ್ತನೆಯ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ, ಬನಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದೆ.

ಕಾಣುವಿಟ್ಟಿಯ ಬಲ್ಲ ರಮಣೀಪಾಲಮೊಲ್ಲ

ಭಾಷಿಗನಿಜ್ಜಾರಮ್ಮಾ

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿಯ ಇಡೀ ಮಹತ್ವ ಒಕ್ಕೂಡಿಸುವ ಅವರ ಜಾಣ್ಮೆ ಮೆಚ್ಚುವಂಥದೆ : 'ಭಾಷಿಗ'ನೆಂಬ ಒಂದೆ ಪದ ಗಣಪತಿಯ ಒಗ್ಗು ಬಳಸಿರುವುದು, ತುಂಬ ಸಾರ್ಥಕವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಗುಂಡು ಮುಣಗಿನ ಪತ್ನಿಯಂತೆ ಕಂಡ ಕಂಡ ನೀರ ಮುಳುಗಿ |

ಮುಂಡೆತೂರೆ ಬಾಪುದೈಗೆ ಗತಿಯಾಣನೊ...

ಹೇಗಿದ್ದು ಹೇಗಾದೆಯೊ ಅತ್ಮ

ಯೋಗೀಶವಾಸಂಪ್ರದರಿಸಿರುವೆನು ಬಿಟ್ಟು || ಪ ||

ಬೂಲೆಹಳ್ಳಿಗೆ ಒಂದು ಮೂಡಮೊರರಿಯದು |

ಗುಣಿಗಾಡಿ ನುಡಿದು ನೆಲಬಟ್ಟೆ ಎಡಿದು ||

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜಾನಪದ ವರ್ಣನೆ

ಹೇಗೆ ನೀರಾಸೂದೆ-ಹೇ ಪ್ತಾಣಿ |

ಕೇಣಿಕಳದು ಮನದಳಿದು ಸಜ್ಜವನದತಿ |

ಅಣಿಮಾಡಿ ಅಷ್ಟಾದ್ವಯ ಕೈಕೊಳ್ಳನಲನೀ ||

ಇದರಂತೆಯೇ,

ಬಯಲು ಅಲಯದೊಳಗೊ ಅಲಯದೊಳಗೆ ಬಯಲೊ |
 ಬಯಲು ಅಲಯದೊಳಗೆ ನಡುವೆದೊಳಗೊ |
 ನಡುವೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಒಳಗೊ ಬುದ್ಧಿ ನಡುವೆದ ಒಳಗೊ |
 ನಡುವೆ ಬುದ್ಧಿಗಳೆರಡು ನಿಜೋಳಗೊ ಹರಿಯೆ
 ...ಕುಸುಮದೊಳು ಗಂಧವೊ ಗಂಧದೊಳು ಕುಸುಮವೊ |
 ಕುಸುಮ ಗಂಧಗಳೆರಡು ಫ್ರಾಣದೊಳಗೊ

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆ, ಹಾಗೂ ಜನಪದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ, ವೇಳುವಿಸುತ್ತವೆ. ಜನಪದದ ನಡುವೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬಳಕೆಯ ಪರಿಣತಿಯನ್ನೂ ಕುತೂಹಲದೊಡನೆ ದಿಟ್ಟಿಸಿ. "ಬೋಧಾವನ ದ್ವಿತೀಯ ಒಪ್ಪು ನೀನೆಂಬಂತೆ ಪರಾರ್ಥವದಲಿದ್ದ ವಚನವು ಹೇಗೋ" ಎನ್ನುವ ಅವರ ಧಾಟಿ ಅವರಂಥ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಂದು ಕೃತಿಯ ಸಾಲ, ಕನಕರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ :

ವೇದನೆಯ್ತು ದ್ವಾವಲಂಬದರು ವೇದನೆಯ್ತು ರೇ || ಪ||
 ಕೇಳಿತ್ತು ಮನನಾಗಿ ನಮ್ಮ ರಂಗ
 ಗಂಗಾದಿ ಸೋಮನ ಕೊಂಡಾಡ್ತಾ ||
 ಗಂಗಾದಿ ಸೋಮನ ಕೊಂಡು ವೇದವರು |
 ಬಂಗಾರದೊಡಲಿಗಿತ್ತಾಡ್ತಾ ||
 ದೊಡ್ಡ ಮದುವೆಯೊಳಗೆ ನಮರಂಗ
 ಗುಡ್ಡವಯ್ಯಾ ಕೊಂಡು ನಿಂತಾಡ್ತಾ ||
 ಗುಡ್ಡವ ದೊಡ್ಡಕೊಂಡು ನಿಂತು ಸುಂದರು |
 ದೊಡ್ಡವರನ್ನು ಮಾಡ್ತಾಡ್ತಾ ||

ಇಲ್ಲಿ ಜನಪದಗೀತೆಯ ಬೆಡಗಿನ ಅಶ್ವಧಾಟಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅಪರೂಪವಿಲ್ಲದೆ, ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಶಾಲಿಯಾದ ಜನಬಳಕೆ ಮಾತಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ 'ನಮರಂಗ' ತುಂಬ ಪರಿಚಿತ, ಅತ್ತೀಯ ಅಶ್ವಗಟ್ಟದವ ಕಸುವೆ, ಜಾನಪದ ಶೈಲಿಯ ರವಣಗೀತೆ-ಇಲ್ಲಿ ಪುರಾಣದ ಅಯಾಯಿ ಅವತಾರ ಪರಿಕರವನ್ನು ಜ್ವಲಂತವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತದೆ.

ಹಾಗೆಯೇ ಕನಕದಾಸರು ಕಮ್ಮನ್ನ ಕುರುಬನೆಂದು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೂ ಕುರಿತಾಯವ ಕುರುಬರ ಅಜ್ಜನೆಂದು ಕರೆದಿರುವ ಹಾಡು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಜಾವು ಕುರುಬರು ಸಮ್ಮ ದೇವರೊ ದೇವಯ್ಯ || ಪ ||

ಕಾವಸಮ್ಮಜ್ಜ ನರಕುಂಡಿಹಂಗ || ಅ.ಪ. ||

ಅಜ್ಜಮದ ಮಕ್ಕರಗಿಣಿಬ ಬಿಗಿರಗಲು ||

ದ್ವಿಪ್ಪಿ ಪೇವುತ್ಪನಿಂಟೊ ಅಣು ||

ಸ್ವಪ್ಪಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೆಂತೆಂಬದಾ ಹೋತಗಲು ||

ಅಪ್ಪಿ ಕೋಲಿನಲಿ ಇರು ತಿರುವ ಸಮ್ಮಜ್ಜ ||

ವೇದಕಾಸ್ತ್ಯ ಪುರಾಣವೆಂತೆಂಬ ತ್ವಾಗಳು ||

ಕಾದಿಮ್ಮ ಸಮ್ಮಜ್ಜ ಹಿಂಡಿನೊಳಗೆ ||

ಹಾಡಿಕಾಣದೆ ಕೂಗಿ ಬಾಯನಾರಿ ಕಾಲೊರಗೆ

ಅದರಿಕಿ ಅಂಬಲಿರುಬಿರೆದ ಸಮ್ಮಜ್ಜ || ೨ ||

ಅರಿಯಲು ಮರಿಗಳು ಹಿಂಡಿನೊಳಗೆ ಒಂದು ||

ಮಾರಿದ್ಯಾಫ್ರಮೆಂತೆಂಬ ತೋಳ ಹೊತ್ತು ||

ಕುರುಣ ಹಿರಿಯಾವದಲಿ ಕುರಿಯ ಮಾರಿವ್ವದ ಕಂಟ ||

ಅರಿತು ಅರಿಯದ ಜಾಗೆ ಇರುವ ಸಮ್ಮಜ್ಜ || ೩ ||

...ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದುವರಿದ ಈ ಶೈಲಿ, ಕವಿಯಾಗಲಿ ಕಾಗಣಿಲೆಯವಾದಿಗಳೇನವ "ಗಣಿಲಿನವ" ಎಂದನ್ನುತ್ತದೆ. "ಇವನು ತಂದ್ವ ಕುರುಬ ಕಾಣೊ" ಎಂದು ಈಗಲೂ ಹೇಳಿದರೆ "ಏನೂ ಅರಿಯದ ಮಂಗುಡ, ಒಳ್ಳೆಯಾತ"ನೆಂಬ ಅರ್ಥ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. "ಕುರುಬರ ಬೋಣಿಗೆ" ಎಂದೂ ಮ್ಯಾಪಾರ ಮೊದಲು ಮಾಡಿಸುವುದು ಕೆಲವೆಡೆ ಇರುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಇಲ್ಲಿ ಕುರುಬ-ಬರಿಯ ಜಾತಿವಾಚಿಕೆ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ್ದು.

ವೇವರ ಒಂದಾವ ಬನ್ನಿರೋ

ಸ್ವಾಮಿ ಸಮ್ಮಯ್ಯ ದೇವರ ಒಂದಾವ...

ವೇವ ದೇವರ ಸಮ್ಮಯ್ಯ

ಹಾಡಿಗೆ ಮೊದಲು ಸಮ್ಮಯ್ಯ

ಬನ್ನಿಗೆ ಮೊದಲು ಸಮ್ಮಯ್ಯ...

ಜಾರಿಗೆ ಮ್ಯಾಲ ಪರಿದಾಳುಣ ಬಾಯವ್ವ

ಕೋಗಿರಿಯುಳ್ಳರ ಕೊಡೊಮಹಾಡಿದವ್ವ...

ಎಂದು ಸೂರುವ ಈ ಋಷವದ ಗೀತಕ್ಕೂ ಕನಕದಾಸರ ರಚನೆಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಾಮ್ಯವಿದೆ. ಕನಕದಾಸರು ಸದಲ ಋಷವದ ಗೀತೆಯ ಧ್ವನಿಯನ್ನೂ ಅಷ್ಟೇ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಬಳಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಕನಕದಾಸರಂತೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿದ್ದರೂ, ಅವರ ಸಮಾನಾಂತರವಾದ ದಾಸಶ್ರೇಷ್ಠ ಪುರಂದರದಾಸರಲ್ಲಿ, ಭಾವಗತ ಪ್ರಜ್ಞೆ-ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭಕ್ತಿಯ ಒಳ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಭಾವ ಕಾಣಬಹುದು. ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿದ್ದ ವಾದಿರಾಜರ ಅನೇಕ ರಚನೆ ಜನಪದ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ವಾದಿರಾಜರು, ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು ಹಾಗೂ ಪರಿದಾಸ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಭಿಕ್ಷುಗಳು. ತಮ್ಮ ಪರಿಸರದ ಭಾಷೆ ಅವರು ಬಳಸುವ ಧಾಟಿ, ಕೆಲವೆಡೆ ಉದಹರಿಸಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ :

ದಿಮ್ಮ ಸಾಲೆ ರಂಗ ದಿಮ್ಮ ಸಾಲೆ || ಪ ||

ದಿಮ್ಮ ಸಾಲೆನ್ನಿರೂ ಗೋವತ್ಸರನ್ನಿ ನೆರೆದು

ಗೋವಾಂಗನೀರ (ಮೇಲೆ) ಒಕ್ಕಿ ಭಕ್ತಿ ಸೂಸುತ || ಅ.ಪ. ||

ಇದು ಹೋಳಿರಗಾಡುವ ಬಣ್ಣನೆ ಹಾಗೂ ಒಂದು ಸಮೂಹ ಜನಪದಗೀತೆ.

ಸುಮ್ಮಿ ಸುಮ್ಮಿ ನಮ್ಮಿ ಶ್ರೀರಮಣನೆ ಸುಮ್ಮಿ

ಸುಮ್ಮಿ ಸುಮ್ಮಿ ನಮ್ಮಿ ಭೂರಮಣನೆ ಸುಮ್ಮಿ

ಸುಮ್ಮಿ ಎದು ವಾದಿ ಸುಮ್ಮಿ ನರನ್ನಿ ಕೀಳಿ || ಪ ||

ವಾದಿರಾಜರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ "ಕೋಲು ಪದ" ಮಟ್ಟು ಅನಂತರ ೧೯ನೇ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಸನ್ನವೆಂಕಟದಾಸರ "ಕೋಲು ಪದ"ದ್ದೂ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ.

ಕೋಲು ಕೋಲನ್ನ ಕೋಲು

ಕೋಲು ಕೋಲನ್ನ ಕೋಲು

ಕೋಲು ಕೋಲನ್ನ ಕೋಲಿ

ಕೋಲು ಕೋಲನ್ನ ಕೋಲು

ಕೋಲು ಕೋಲನ್ನ ಕೋಲು

ಕೋಲು ಕೋಲನ್ನ ಕೋಲಿ... || ಪ ||

ಇದೇ ರೀತಿ ಪುರಂದರ "ಬುಡಬುಡಕಿ ಹಾಡೊ", ಹಾಗೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕೃತಿ ಸಾಲೂ ಗವನಾರ್ಪ :

ಗೂಡು ಸ್ವರಿಯಾ : ಗೂಡು ಹಾಡು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲಾ || ಪ ||

ಹೋಡು ಹೆಂಡರು ಓಡೇ ಹೋಡರು

ಗೋಡೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಯಲಾಯಿತಲ್ಲಾ... || ಅ.ಪ. ||

ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಶಂಕೆವಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗಾಗಿ ಸ್ತೂಲವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ “ತತ್ತ್ವ ಸಂವ್ವಾಲಿ”ಗಳನ್ನು ತ್ರಿಪದಿ ಮೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ರಚನೆಯೇ ಮುಖ್ಯವಿದ್ದೇನ, ಮಂಥನತತ್ತ್ವ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಸಾರವೇ ಆದರೂ, ಬಳಸಿರುವ ಮಾಧ್ಯಮ, ಜನಪದದ ಛಂದ, ಅನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ. ಹದಿನೇಳನೇ ಶತಕದಲ್ಲಿ ಬಾಗಲಕೋಟೆಯಿಂದಾಗಬಹುದಾದ ವೈಷ್ಣವ ವೆಂಕಟದಾಸರಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಅಂಶ ತುಂಬ ದೊರೆಯಲು ಕಾರಣ, ಅವರ ಸರಳ ಶೈಲಿ, ಗ್ರಾಮೀಣ ಪರಿಸರ, ಅಲ್ಲಿನ (ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ) ಬಯಲು ಸೀಮೆಯ ಛಾಪೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು ರೀತಿ. ಕನ್ನಡ, ವಿಕಸಾರಭರಣ ಅನುಭಾವಿ ಸಂತರೂ ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸರು. “...ಇವರ ಛಾಪೆ ಹೊಸದಾದರೂ ವಿವಿಧ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ, ಬಂಧ, ಅಲಂಕಾರದ ಸಮಗಮನದ ಪಂಡಿತರನ್ನು ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುವಷ್ಟು ಬಂಧರವೂ ಬಿಗುವುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಿದೆ.” ಅವರ ಎಲ್ಲ ರಚನೆಗಳಲ್ಲೂ ಕನ್ನಡದ ಆಡುಭಾಷೆಯ ಬಳಕೆಯೇ ಹೆಚ್ಚು. ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಉದಾಹರಣೆ :

ಪುನಃ ಕೊರವಿಯಲ ಕೂಡಿ ಶ್ರೀರಂಗದಿ |
 ಬೆಲೆಯಲ್ಲದಿಗಿ ಕೊಡಿಗೆ ಇಟ್ಟು ಮುದದಿ |
 ಇಳಿಯ ಜವರು ಮೊಹಿಸುವ ಪರಿ ಇವಳು |
 ಕೆಳದೀಶ ಗಡಿನಾಡಿ ಬೆಲುವೆ ಒಟ್ಟಿದಳು ||

ರಂಕುಮೀನಿಗೆ ಒಲಿದು ಶ್ರೀಪರಿಪಾರವ್ಯಾ ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ,

ಮಂಜುಲಾಗದಿಯ ಸೀರೆ ನಿಂತೆ ಗೆದರಟ್ಟು
 ಕಲಾಪ ಬಿಟ್ಟೋಲೆ ಮರುಳಿನ ಕಟ್ಟು ||
 ಪಂಪನೋರೆಯ ಮಂಗುಳಿನಾಲೆ ಇಟ್ಟುಗುಲ
 ಗಂಜೆ ಹೊಂದಾಳೆ ಸರಗಲೆ ಅಳವಟ್ಟು ||

ವೇಷ ವರ್ಣನೆ ಆಚ್ಚೆ ಸಹಜವಾಗಿದೆ.

ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಬದುಕಿಗೂ ಪರೀರ-ಉಸಿರು ಇರುವ ನಂಟು. ಬದುಕನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಸಾಹಿತ್ಯ ಹೇಗಿರದೋ ಹಾಗೇ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬದುಕೂ ಇರಲಾರದಷ್ಟೆಂದು ಅನಾದಿಕರ ವಾಗ್ವಾ, ಪದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾದ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವೇ ನಿರ್ದರ್ಶನ. ಪರಿ ದಾಸರು ಈ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣ : ತಾವು ನಡೆದದ್ದು ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಮುಟ್ಟುವುದೆಂಬ ಆಶಯ, ಹಂಬಲ : ಹೇಳುವುದು ಜಟಿಲ ತತ್ತ್ವ, ನಿಷ್ಕ ಕಂಠಿತಾದರೂ ಬಳಸುವ ಮಾಧ್ಯಮ ಆಡುನುಡಿಯಾದ್ದರಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸುಲಭ ಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಇದರಿಂದ ದಾಸರ ಧೈರ್ಯವೂ ಸಿದ್ಧಿಸಿ ದುಡಾಯಿತು, ಪರಿಶುದ್ಧ ಬದುಕಿಗೂ ಬೆಲೆ-ಬೆರೆ ನೀಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಅಧ್ಯಾಯ ಎಂಟು

ಪರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಮತ್ತು
ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತ

ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತ

ಸಂಗೀತ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಕಾದ್ದೆ. ಅದನ್ನು ಬೇಡವೆಂದು ಮೂಗು ಮೂರಿದವರನ್ನು ಅರಸಿಕೊಂಡಾರು. ಅಳುವ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸುಮ್ಮನಿರಿಸಲು ಹಾಡುವ ಲಾಲಿ ಬೋಗುಳ ಬೆಂಗಳೂರು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳುವ ಗಾನಸಂಧೆ, 'ಮೆದುರೆ-ಗೋಪ್ತಿ'ಗಳಲ್ಲಿ ಕಳೆಟ್ಟುವುದು ಸಂಗೀತದಿಂದಲೇ 'ಅರಸುಗಳಿಂದಲೇ' ಎಂದು ಕೆಮರಾಸ್ತಾಸ ಕವಿ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ರೋರಂಗದ ಹರಿದಾಸರುಗಳನ್ನು ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಲು ಸಂಗೀತ ಸಾಧಕ ಆಗಿಬಿಟ್ಟರು (ಇದನ್ನೇ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ Ballads ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ-ರಂಗೀತ) ವಿವೇಚನೆಯುಳ್ಳ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಬುದ್ಧಿಜೀವಿಯೆಂದು ಕರೆವಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತವೂ ಒಂದು ವಿಕಿರಣ ಪ್ರಾಪ್ತವಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದು. ಜಿ. ವನಶ್ಯ 'ಇನ್ನೊಂದು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಸಂಗೀತವನ್ನು ದೇವತಾ ವಿದ್ಯೆ ಎನ್ನುವುದುಂಟು. ಸಂಗೀತವನ್ನು "ಭಾವದ ಭಾಷೆ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಭಾಷೆಯ ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನು ಹಾಕಿ, ಅದರ ಭಾವದ ಮಜಲುನ್ನು ವನಶ್ಯ ಮಂಟ್ರಿಸುವ ಸೇತು ಸಂಗೀತವಾಗುವುದರಿಂದ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ದೇಶ, ಕಾಲಗಳ ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಮತಗಳ ನಿಯಮವೂ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯಗೆ ಹಿತವೆನಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ನಮ್ಮದಿ ನೀಡಿದರೆ, ಸಾಂತ್ವನ ದೊರೆತರೆ ಸಂಗೀತದ ಗುರಿ ಸಾಧಿಸಿದಂತೆ. ಸಂಗೀತ ಅಂತೆಯೇ ದೇವಭಾಷೆ. ದೇವ ಭಾಷೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಕಾರಣ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತ ನನ್ನ "ಸಾವಗಾಪ್ತಿಯು", ಸಂಗೀತಲೋಕ, ಗಾನಲೋಕವೆಂದೆಲ್ಲ ಹೋಗಿರುವು. ಪ್ರರಣಗಳ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಭಗವಂತನ ಸೆಳೆಯನ್ನು ಕನ್ನರ-ಗಾಂಧರ್ವ ಗಾಯನ, ತುಂಬು-ನಾರದರ ಗಾಯನ, ರಂಭೆ, ಉರ್ವಾಶಿ, ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ಸರೆಯರ ನರ್ತನ, ನಂದಿ ಭೃಂಗಿಯರ ಗಾನ-ಇವುಗಳಿಂದ ಶೋಭಾಯವಾಸವಾಡಿದವು ಸ್ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ವೇದಗಳನ್ನೊದ್ದೆಂದು-ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ತಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮನ ರಾಣಿ ಸರಸ್ವತಿ. ಗಾನ ಸರಸ್ವತಿ, ನೃತ್ಯ ಸರಸ್ವತಿ ಕೂಡ, ಕವಿಗಳಿಗೆ ಕವಿಯಾದ ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಗಾಣಾಯತ್ತಾಯನಮಃ, ಗಾನಪ್ರಣಯವತೇನಮಃ ಗಾನಧ್ಯಾತ್ಮೇನಮಃ, ಗಾನಉದ್ಭವೇ ನಮಃ, ಗಾನಸಂಹೃದೇ ನಮಃ ಎಂದೆಲ್ಲ ಸ್ತುತಿಸುವುದಿದೆ. ಶ್ರೀರಾಮ ಭಕ್ತನಾದ ಹನುಮಂತ ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ "ಗುಂಡ ಕ್ರಿಯಾ" ರಾಗ ನೀಡಿದ ಧೀಮಂತ. ಯಾಚ್ಛು ವಲ್ಕು ತಂಬೂರು ನಾರದರಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದಿಂದ ಪರಮಾರ್ಥದ ಸಾಧನೆ ಸುಲಭ ಎಂದರೆ, ಶುಕ್ರಮುನಿಗಳು, ಸೆಂಕೆ-ನ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದರು.

ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಜ್ಞಾನಗಮ್ಯವೆಂದು ವಾದಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಸಾರುತ್ತವೆ. ಅಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಷಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನದ ತಿಳಿವು ಇದೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಅರಿಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಈ

ಶಾಸ್ತ್ರ ಯಾವ ಭಾವೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಇರಲಿ, ಭಾವೆಯಂತೆ ವಿಚಾರ ಮೂವಿ. ಭಾವೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವುದೇ ವ್ಯಾಕರಣದ ಕಾರ್ಯ. ಆದರೆ ಭಾವೆಯನ್ನು ತಲುಪಿಸುವ ಭಾವೆ ವಿರುತ್ತದ್ದಲ್ಲ. ಆ ಭಾವದ ಭಾವೆಯನ್ನೇ ಸಂಗೀತಮಂದಿರುವುದು. ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ಬುದ್ಧಿ ಮತ ರಿಗೆ ನಿಲುವು ಮಾಡಿ. (ತರೀರದಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯ, ಜ್ಞಾನಮಯ, ಅನಂದಮಯ ಕೋಶಗಳೆಂಬುದನ್ನು ತ್ವಾರ ವೇದಾಂತಿಗಳು. ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಮೂರೂ ಸೇರಿ ಮನೋಮಯ ಕೋಶ, ಚಿತ್ತ-ಅದಕ್ಕೆ ನಿಲುವು ಮುಕ್ತಿ-ಸ್ವರಣ-ಇದು ಜ್ಞಾನಮಯ ಹಾಗೂ ಇದರಾಚೆ ತಲುವುದ ಭಗವದನುಭವ ಆದೆ ಅನಂದಮಯ. ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಸ್ಪೂರ್ತಿಭಾವವೇ ಮೂಲ. ಇಂಥ ಗಾಯನ, ನಾದ ಮೂಲವಾಗಿದ್ದು, ತಾನಾಗಿಯೇ ತನ್ನ ವಿಶೇಷ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲದು. ಈ ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಭಾವೆ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರ ಧ್ವನಿ ಮಾಧ್ಯಮದ ಮೂಲಕ ಭಾವ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಾಧ್ಯರ ಅಗತ್ಯ. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯ. ಭಾರತೀಯರ ಧರ್ಮನೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತದೊಂದಿಗೆ ಮಿಶಿತ ಆಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ದ್ರವ್ಯ-ಧರ್ಮ. ಸಂಗೀತ-ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಗಾತಿ. ಮಿಶ್ರವಾಗಿಯೇ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಬಂದಿದೆ ಹಾಗೂ ಇದರಿಂದ ಮತ-ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರ ಸುಲಭವೆನಿಸಿದೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ಕುಟುಂಬವಾಚಿನ ಆದ ಕಲೆ. ಇತಿಹಾಸ ಯೆಂದರೆ ಆರಂಭ ದಲ್ಲಿ ಇದರ ಸುಳುತು ಕಾಣುತ್ತದೆಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮತ. ವೈದಿಕ ವಾಣ್ಯಯೆವನ್ನೂ ಸ್ಮರಪದಿಕೆಲೋಸುಗ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವರದ ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟುಲೆ ವಿಧಿಸಿ, ಸ್ವರಾಭಾಸದಲ್ಲಿ ತನ್ನೆಸಗುವ ಯಜಮಾನನ ಹೆಜ್ಜೆಯ ದಂಡ ವಿಧಿಸಿದರು | ಮುಕ್ತಾದೇವ 'ಯೇಶ'ಗಳಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವವಾದ ಸುಪ್ರದಾಯದ ಬಲದಿಂದ, ಸಾಮಗಾನದ ಹಿರಿಮೆ ನಿಂತಿತು. ಸಂಗೀತವೂ ಗೌರವ ವೇದದಿಂದಲೇ ಪರಿಗೃಹೀತವಾಯಿತು. ಆ ಕಾಲದ ವಿವರ (ಸುಮಾರು ೪೦೦೦ ವರ್ಷದ ಹಿಂದಿನ ಮಾತು) ಇಷ್ಟು ಅಸ್ಪಷ್ಟ. ಒಹಂ ಹಿಂದೆ, ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವಾಗ ಹವಿರ್ಭಾಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಆಯಾಯ ಮಂತ್ರ ದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸುವಾಗ ಬೆಂಕುಗಳನ್ನು, ಸಾಮಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿತ್ತು.

ಹೋತಾದನು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸ್ವರಬದ್ಧವಾಗಿ ಪರಿಸಿದರೆ, ಉದ್ಯಾತ್ಮವು (ಹೋತು ಮಾತುಪಾತ್ರೆ) ಸಂಗೀತದ ಸುಪ್ರರಾದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಾಮವನ್ನಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಮಕ್ಕಳು ವಿಷಯವನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿದರೆ ಸಾಮ ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಸಾಮವೇದ, ಸಾಮಗಾನ, ಇವು ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಆಕರ. ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯರೆನಿಸಿರುವ ಪ್ರರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಸುಜೋಡ್ಡಾಗಿರುವ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೂ ಸಂಗೀತದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೂ 'ಯೇಶ' ಸಾಮವೇದ ಮಂತ್ರಗಳ ಸಮನ್ವಯವಿದೆ. ಇದರಿಂದ, ಅವರ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರರಂದರೋಪನಿಷತ್ತೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬಹುದು. ವಿಶ್ವದ ಸಂಗೀತ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸುವಾಗ, ಎಲ್ಲ

ಜನಾಂಗ-ಬುಡಕಟ್ಟಿನವರೂ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೇವಣೆಗಳ ಆರಾಧನೆ, ಪೂಜೆ ಹಾಗೂ ಮತ ಪ್ರಸಾರದ ಸಾಧನ-ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿರುವ ನಾವಮಾಧುರ್ಯ, ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ರಂಜಿಸುವ ಗುಣ.

ಸಂಗೀತ ಪ್ರಕಾರಗಳು :

ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಆಗಿವೆ, ಉತ್ತರಾದಿ (ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ) ಹಾಗೂ ದಕ್ಷಿಣಾದಿ (—ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತ).

ಸಂಗೀತ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಧಾತು ಎಂದರೆ, ನಾದಮಯ ಸಂಗೀತ, “ಮಾತು” ಎಂದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದೂ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮೊದಲ ಹೇಳಿರುವಂತೆ, ಇವೆರಡರ ಮೇಳವಿಸುವಿಕೆ ಕಂಡುಬರುವುದು ಯುಕ್ತ-ಸಾಮವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ. ಇದೇ ಮೇದಗಾಯನ ಇಂದೂ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಬಂದಿರುವ “ಸಂಗೀತವೆವ ಧಾರಯ” ಎಂಬ ಪದ್ಧತಿ. ಮೇದಗಾಯನದಲ್ಲಿ ಉದಾತ್ತ (ಏಂ) ಅನುದಾತ್ತ (ಇಳಿಧ್ವನಿ) ಸ್ವರಿತ (ಸಮಧ್ವನಿ) ಹೀಗೆ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ಸೂಚನೆಗಳಿಂಟಿ. ರಾಮಾಯಣ, ಭಾರತ, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದ ಸ್ವರೂಪ ವಿತವಿಲ್ಲ. ಮೇದ ಕಾಲದ ಕೆಲವು ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಮೇದ ಸಾಹಿತ್ಯವೆ ಹೆಸರಿಸಿದರೆ, ಹಾಡು, ನಾಟ್ಯ, ನೃತ್ಯ, ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದುವೆಂದು ರಾಮಾಯಣಾದಿ ಗ್ರಂಥ ಕಣಿಷ್ಠವೆ ಅಲ್ಲಿಂದೀಡೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಸಂಗೀತ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತ ಬೇವಣೆಗೆ ಹೀಗೆ : ಅರ್ಚಕ-ವಿಶ್ವರ, ಗಾಂಕಿ-ಎರಡುಸ್ವರ, ಸಾಯಿಕ-ಮೂರುಸ್ವರ, ಸ್ವರಾಂಕರ-ನಾಲ್ಕು ಸ್ವರ, ಔಡವ-ಪಂಚಸ್ವರ, ಪಾಡವ-ಆರುಸ್ವರ, ಸಂಪೂರ್ಣ-ಸಪ್ತಸ್ವರ ಪ್ರಯೋಗ.

ಹೀಗೆ ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತ ಬೇಗೆ ಬೆಳೆದು ರೂಪುಗೊಂಡಿ ತೆಂದೂ ನವಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಸಂಗೀತ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೇ ಅಶ್ರಯಿಸಬೇಕು.

ಹರಿದಾಸ ಅಮೋಘನವ ಮೇಲೆ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಭಾವ ಗುರುತಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು :

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲ : ಮೊದಲಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೭ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ

ಮಧ್ಯಕಾಲ : ಪುರಂದರದಾಸರವರೆಗೆ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೭ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೫೬೭ರ ವರೆಗೆ)

ಆಧುನಿಕ : ಪುರಂದರದಾಸರ ಅನಂತರದ್ದು (ತತ್ಕಾಲೀನರು, ಪುರಂದರರ ನಂತರ ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕಾಲ-ತತ್ಕಾಲೀನರ ಅನಂತರದ ಕಾಲ.)

ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತ, ನಾಟ್ಯ ಎರಡನ್ನೂ ವಿವರಿಸುವ ಭರತನ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವೇ ನವಗೆ ಮೊದಲ ಆಧಾರ. ಇಲ್ಲಿ ಗುಂಧರ್ವಗಾನ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿಟ್ಟು, ಮನುಷ್ಯಸಾಧ್ಯವಾದ

ಗಾನದ ಪ್ರಕಾಶ ಒಂದಿದೆ. ಭರತನಿಗಿಂತ ಮೆಚ್ಚು ಶ್ವೆಚ್ಚನಾದ ಸಂಗೀತ ಗ್ರಂಥಾಂಕರ "ಬೃಹದ್ದೇಶಿ" ಗ್ರಂಥದ ಕೆಳಗೆ ಮೆಚ್ಚು. 'ಮೆಚ್ಚು ಹಂಚಿಗೆ ಸೇರಿರುವನು. ಅಷ್ಟೇ ಕೆಳಗೆ. ಸುಮಾರು ೪-೬ರ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವುದೆಂದು ಸಂಗೀತ ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ಊಹೆ. ಬೃಹದ್ದೇಶಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಸಂಗೀತವನ್ನೂ ವಸ್ತುವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದೇಶಿ ಎಂದರೆ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಜನರ ನಡೆದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಗಿರುವ ಸಂಗೀತವೆಂದರ್ಥ. ಕನ್ನರಗಾನವನ್ನು ಆ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಕನ್ನದಿಗಿರಬೇಕೆಂದು ಸಂಗೀತ ಕಲೆಗೆ ಮನಗೊಟ್ಟು, ಅಭ್ಯಾಸ ತಿದ್ದುರು ಎಂಬುದು ಮಿತಿಪಡಿಸುವ ಮಾತು ಭರತನು ಹೇಳಿರುವ ಚಾರಿತ್ರ ಬದಲು "ರಾಗ" ಎಂಬ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಮಾಡಿದವನು ಮೆಚ್ಚು ಅರೋಹಣ-ಅವರೋಹಣ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮೇಳಯಸುವ ಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ರಾಗವೆಂದು ಕರೆದ ಮೆಚ್ಚು. ರಾಗಗಳನ್ನೂ ಪದ್ಧತಿಯಾಲಗ, ಸಂಕೀರ್ಣವೆಂದು ವಿಭಾಗಿಸಿ, ತ್ರುತಿ, ಸ್ವರ, ವರ್ಣ, ಅಲಂಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿವರ ವಿರೂಪಸುತಾನು. ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ವಿವರವಿದೆ. ಇದೇ ಇಂದಿನ ರಾಗ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಬಾಣಾದಿ ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.

ಈ ಮೇಳಗಾರರ ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗ ದೇಶೀ ಪದ್ಧತಿಗಳ ಗೊಂದಲ ವೆದ್ದಿತ್ತು. ವಿಧಿವದ ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಿಗೆ ಚಾಚೂತಪ್ಪದುದು ಮಾರ್ಗ ಸಂಗೀತ. ಮೇದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದೇಶನ ಬಿಗಿಯಾದ ವದ್ದತಿ. ಹೀಗಾದರೆ ದಿನ ನಿತ್ಯದ ಬದಲಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ವೈದಿಕವ ಆಗಬೇಕೆ? ಲಕ್ಷಣಮೇಲೂ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ. ಅದರ ಲಕ್ಷ್ಯವೇ? ಇದರಿಂದ ದೇಶದ ಜನತೆ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಸುಖವೀಯುವ ಲೌಕಿಕ ಸಂಗೀತ ಬಯಸಿದ್ದೆ, ದೇಶೀ ಪದ್ಧತಿ ದಾಂಟುಡಿಯಡಲು ಕಾರಣ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವತ್ಯ-ವಾದ್ಯ, ಶಾರೀರ ಎಲ್ಲ ಮೇಳವಿದವು. ದೇಶೀ ಸಂಗೀತವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಜನ ರಂಜನೆಯ ಬಳಕೆಗಾಗಿ ಸಂಗೀತ ಒಂದು ಶತಮಾನಗಟ್ಟಲೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ನಡೆದ ನಂತರದ ಪುರಾಣ ಗ್ರಂಥಗಳು ಬಂದದ್ದು ಎಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮತ. ಲೌಕಿಕ, ಜಾಗೂ ಕವಿಗಳ ಕಾವ್ಯ ಸಂಗೀತ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಾಗಲೇ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರು ಬಂದರು (ವಾಗ್+ಗೇಯ=ವಾಗ್ಗೇಯ)

ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರೆಂದರೆ, ಸಂಗೀತದ ಪರಿಭಾಷೆಗೆ (ಧಾತು) ಮಾತನ್ನೂ (ಸಾಹಿತ್ಯ) ಅಳವಡಿಸುವಂಥವರು ಎಂದರ್ಥ. ಸಂಗೀತಕಾಶ್ತ್ರಿ ಆಗಿ ಬೆಳೆದು, ಪ್ರಮಾಣ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಕೆಲವೊಂದು ಸಂಗೀತ ವಿಶೇಷ, ಸ್ವರೂಪ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತ ಬೆಳೆದಂತೆ, ಅದರ ಮಧುರ ನಿರೂಪಣೆಗಾಗಿ ಕೃತಿಗಳೇನಿಸಿ ಸಿದ್ಧ ಆದವು. ಇಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಬಂದದ್ದೆ ಲಕ್ಷಣ-ಲಕ್ಷ್ಯ ವಿಭಾಗ. ಇದನ್ನೂ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರಸ್ತುತಿ ಭಾರತೀಯರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಒಂದು ರಾಗದ ಸ್ವರ-ಸಾಮಾನ್ಯ-ಸಂಚಾರ-ವಿಶೇಷ ಸಂಚಾರಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸಲು ಅದೇ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಆಗುವ-ಸಂಚಾರಗಳಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿ-ಗೀತೆಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದರು. ಇದನ್ನೇ ಸಂಗೀತ ಕಾರರು 'ಲಕ್ಷಣಗೀತೆ'ಗಳೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೭-೧೧ನೇ ಶತಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾರದನ 'ಸಂಗೀತ ವೇದಂ' ಹಾಗೂ ಜಯದೇವ ಕವಿಯ-ಅಷ್ಟಪದಿ-"ಗೀತಗೋವಿಂದ" ಬಂದದ್ದು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಬೆಳೆದಿರಾ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಆಯಿತು. ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನದ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಗೀತಗೋವಿಂದದ ಅಷ್ಟಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಸಂಗೀತ ಗ್ರಂಥ ಕಾರನಂದರೆ ಶಾರ್ಂಗದೇವ (ಸಾರಂಗದೇವನೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ) ಹಾಗೂ ಅವನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪ್ರಮಾಣ ಗ್ರಂಥ ಸಂಗೀತ ರತ್ನಾಕರ-ಸಂಗೀತದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲೇ ಒಂದು ಸ್ಥಿರ ಹೆಸರುಗಳಿಸುವಂಥದು. ಈತ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಿರುವ ಭರತ, ಕಾಶ್ಯಪ, ಮತುಂಗ, ಯಾಷ್ಕಿ, ಶಾರ್ಂಗ, ಕೋಹಲ, ದಂತಿಲ, ಅಶ್ವತರ, ವಿಶ್ವಾಮಸು, ರಂಭೆ, ಅರ್ಜುನ, ನಾರದ, ತುಂಬುರು, ಅಂಜನೇಯ, ಮಾತೃಗುಪ್ತ, ರಾವಣ, ನಂದಿಕೇಶ್ವರ, ನಾನ್ಯದೇವ, ರುದ್ರಪ್ರಿ, ಸೋಮೇಶ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತ ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿರ ಕಾಲ ಇನ್ನೂ ದೃಢ ಆಗಿಲ್ಲ. ಅಂದು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಗಗಳನ್ನು ಪುರುಷ-ಸ್ತ್ರೀ ರಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ, ೨೭ ರಾಗಗಳನ್ನು ಶಾರ್ಂಗದೇವ ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸಂಗೀತ ರತ್ನಾಕರ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯ ಬರೆದಾತ ಸಿಂಹಭೂಷಾಲ (ಸುಧಾಕರ) ಹಾಗೂ ಹದಿನೈದನೇ ಶತಮಾನದ ಕಲ್ಲಿನಾಥ ಕಲಾನಿಧಿಯೆಂಬ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಲ್ಲಿನಾಥ ಇದ್ದ ಕಾಲ, ಇವ್ಯೂದಿ ಪ್ರೌಢದೇವರಾಯನ (೧೪೪೬-೧೫೬೫) ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲ. ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಂಗೀತಗಳ ಉತ್ಕರ್ಷ ಕಾಲ. ಈ ನಡುವೆ ರಾಜಕೀಯ ವಿಪ್ಲವ, ಮುಸ್ಲಿಮರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಕ್ತಾದ ದೇವಗಿರಿ, ಹೊಯ್ಸಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳು ಭ್ವಂಸ ಆದವು. ಹಿಂದೂಗಳಿಗೆ ನೆಲೆ ಕಪ್ಪಿ ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಕಲೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಿರ್ವಾಪುಗೊಂಬ ಛೇದಿ ಹುಟ್ಟಿತು. ಹಾಗಾಗಲಿಲ್ಲ! ಮಾಧವನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಅನಂತರ "ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ" ರೆಂದು ಖ್ಯಾತಿವತ್ತ ಮಹನೀಯರು ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ತೀರದ ಬೇವುಕೊಟದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ-ಅವರ ನೇಮಿಸಿದ ಹಕ್ಕಬುಕ್ಕರೆಂಬ ಸೋದರರ ದಕ್ಷತೆಯಿಂದಾಗಿ ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಜಗ್ಗ ಬಲವಾಗಿ ನೆಲೆಯೂರಿ ನಿಂತಿತು. ೨೫೦ ವರ್ಷ ಕಾಲ ಬಾಳಿಕೆಯೊಂದು ಇತಿಹಾಸದ ಮಹತು. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ರಾಜ್ಯಸ್ಥಾನಾಚಾರ್ಯರಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ. ಸಂಗೀತ ಪುನರುತ್ಥಾನಾ ಚಾರ್ಯರೂ ಜೀವಿ. ಅವರ ಗ್ರಂಥ 'ಸಂಗೀತಸಾರ' ಈಗ ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಂಗೀತದ ಆಕರ ಗ್ರಂಥ ಆಗಿರಬೇಕು. ಕಲ್ಲಿನಾಥನಿಗೆ ಮೊದಲು ಗೋಪಾಲ ಜಾಯಕಿ ನೆಂಬಾತ, ನಾಶ್ವರದೇವ (ಸಂಗೀತಸಮಯಸಾರ), ಪರಿಪಾಲದೇವ (ಸಂಗೀತ ಸುಧಾಕರ) (೧೩೦೯-೧೩೮೦) ಇವರಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ಗ್ರಂಥಕಾರರು. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಹದಿನೈದು ಜನಕ ರಾಗಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿ, ಇಂದಿನ ಜನಕ-ಜನ್ಮ ರಾಗ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಗೋಪಾಲಜಾಯಕಿ ದಕ್ಷಿಣದವನೆ ಆಗಿದ್ದು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನ್ ಖಿಲ್ಜಿಯ ಆಸ್ಥಾನ ಗಾಯನನಾಗಿದ್ದ. ಇವನಿಗೂ ಶರ್ಕಿಯಾ ದೇವದ ಕವಿ-ಸಂಗೀತಕಾರ

ಅಮೀರ್‌ಖಾನ್‌ನೊಂದಿಗೆ ಗಾಢವಾದ ಮೈತ್ರಿ ಇದ್ದಿತು. ಗೋಪಾಲನಾಯಕನಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ಬೆಳೆದದ್ದು ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಿ ಸಂಗೀತ. ಗೋಪಾಲನಾಯಕನ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ೧೬ನೇ ಶತಕದಲ್ಲಿ ಬಂದಾತ ವೃಂದೋಕ್ತವಿರಲಿಲ್ಲ. ಈತನಂತೂ ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಿವಗಂಗಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸಾತನೂರಿನವನು. ಪುರಂದರದಾಸರ ಸಮಕಾಲಿಕ. ಇವನನ್ನು ಆಚಲಾನಂದರ ಕೀರ್ತನಗಳ ಪ್ರತಿ ಶಿವಗಂಗಿ ಪೀಠಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹರಿದಾಸನೆಂದೂ ಹೇರಿಸಬಹುದೆಂದು ಕೀರ್ತವದಾಸರು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ವೃಂದೋಕ್ತವಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಗ್ರಂಥಗಳು, ಪದ್ಯಗಳ ಚಂದ್ರೋದಯ, ರಾಗಮಾಲಾ, ರಾಗಮಂಜರಿ.

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಕಾಲದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಾದಿ ಸಂಗೀತ ಪದ್ಧತಿ-ಹಾಗೂ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತ ಪದ್ಧತಿ ಬಂದಿತೆಂದೂ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಮತ. ಅಂತೂ ಉತ್ತರಾದಿ, ದಕ್ಷಿಣಾದಿಗಳಾಗಿ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತ ಕವಲೊಡೆದು, ಭಿನ್ನವಾದ ಸಂಪ್ರದಾಯವೆ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ್ದು "ರಾತ್ರಿಯಿಂದ ಬೆಳಕು ಹರಿದಂತೆ, ಮೊಗ್ಗಿನಿಂದ ಹೂವು ಅರಳಿದಂತೆ" ವಿಶಾಖ ಜೊಂದಿತ ವಿನಾ ಇಳಿಮೊಗವೆನಾಗಲಿಲ್ಲ. ಎರಡೂ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಕರ್ಣಾಟಕದವರ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರವರ್ತಕರೆಂಬುದು ಹೆಮ್ಮೆಪಡುವ ವಿಚಾರ.

ವಿದ್ಯಾಸಾಗರವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡು (ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ, ವಿದ್ಯಾಭಿಧಾನಗೀತೆ ಎಂದೂ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ) ಬೆಳೆದು ಹಬ್ಬಿದ ವಿಸಯನಗರ ಸಾವಿತ್ರಿಬ್ಬ, ಇತರ ಲಲಿತ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿದಂತೆ, ಸಂಗೀತಕ್ಕೂ ವಿಕೇಷ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿತು. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರೇ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಹಾಡ್ಪೆಯಿಂದ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನೇ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟರು. ಮೇಳರಾಗ, ರಾಗಾಲಾಪನೆ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದು. ಇದನ್ನು ಅನಂತರ ಬಂದ ಗೋವಿಂದ ದೀಕ್ಷಿತನೆಂಬಾತ ಸ್ವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮೆಳೆತುಮುಖಿ ಎಂಬ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಸಂಗೀತ ವಿದ್ವಾಂಸ ತಾನು ಬರೆದ ಚತುರ್ದಾಂಡಿ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ (೧೬೨೦)ರಲ್ಲಿ ಮೇಳರಾಗ ಪದ್ಧತಿ ಮುಂದುವರಿಸಿದ, ಕನ್ನಿನಾಥನಿಗೆ ಸಮಕಾಲಿಕನಾಗಿದ್ದವನು ರಾಮಮೂರ್ತಿ. ಈತನ ಗ್ರಂಥ 'ಸ್ವರಮೇಳ ಕಲಾನಿಧಿ' ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಯಂಟು ಮಾಡಿತು. ಹಾಗೆಯೇ 'ಸಂಗೀತ ಸಾರಾಮೃತ'ದ ಕೆಳ್ಳು ತುಳುಕುಬಿಡುವಂತಾದಾಳು ಹಾಗೂ 'ಸಂಗೀತಸಂಪ್ರದಾಯದರ್ಶಿನಿ'ಯ ಕೆಳ್ಳು ಆದ ಸುಬ್ಬರಾಮ ದೀಕ್ಷಿತರು ಸ್ವರಗಣಿಯರು. ಸಂಗೀತವನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಲಕ್ಷಣದ ಕಟ್ಟುನಾಡಿನಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಉದ್ದೇಶ ರಾಮಾಮೂರ್ತಿನದು. ಈತನು ಆಳಿಯ ರಾಮರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ.

ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಕೊಡುಗೆ, ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿ-ಮತ ಪ್ರಸಾರ ಸಾಧನವಾಗಿ-ಹರಿದಾಸರು ಸಂಗೀತವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡ ರೀತಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿ ಸಂಪ್ರದೇ ವರೂದಿನ ವಿಚಾರ.

ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ತನ್ನ ಒಂದು ಪರಿಷ್ಕೃತ ಹಾಗೂ ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ಪ್ರಸಾರ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆದದ್ದು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಂದ ಎಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಅರ್ಥ ಆಗುವ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಮತ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕಾಗಿ (ಮಧ್ವಮತ) ಹಾಗೂ ತತ್ವ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕಿಳಿಸಲು (ದ್ವೈತ) ಮಹಾಕವಿ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು, ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಕ್ತಿ ಅಂದೋಲನದಂತೆಯೇ ಅವರು ಹರಿದಾಸಪಂಥ ಸಂಘಟಿಸಲು ಉಜ್ಜಾಗಿ ಸಿದ್ಧರು. ವೀರಶೈವ-ಜೈನ-ಬೌದ್ಧ-ವಿರೋಧರವಾದದಿಂದ, ತತ್ವರೀತಿಯ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ-ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ತ್ವರಿತಗತಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಂಡ ಕಾರ್ಯ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಶ್ರೀಕಾರದಿಂದಾರಂಭ ಆದ ಹರಿದಾಸಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನ ಮುಖದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ತಿಳಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಶರಣರಾದಿವ ಮಹಿಮಾ (ಮಹಿಮೆ) ಜನತೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೃದಯಂಗಮ ಆಗಿಸಲು ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರಿಸಲು ತಿಳಿವಳಿದವ ಮಡಿಗಳಿಗೆ ಸಂಗೀತದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಸಮೃದ್ಧರ ಸಂಯೋಜನೆ ಮಾಡಿ ಹಾಡಿದ ಶ್ರೀಪಾದ ರಾಜರು, ಹರಿದಾಸ ವೃತ್ತಿ-ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೇ ತಂದರು ಹಾಗೂ ತಾವೇ ಸ್ವಯಂ ಕಾಲಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆ ಕಟ್ಟಿ, ತಾಳ ಹಾಕುತ್ತಾ ಭಗವತ್ಪೂಜಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಕೈಂಕರ್ಯ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಮುಖ್ಯ ಧ್ಯೇಯ ಆದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ-ಹರಿ ಸಮೋತ್ಸವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನವು ಸಂಗೀತ ಮಾಧ್ಯಮ ಬಳಸಿಕೊಂಡುದರ ಮೂಲಕ ಹೊಸ ಹಾದಿಯನ್ನೇ ಕಂಡುಕೊಂಡಾಯಿತು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಂಗೀತಗಳಿಗೂ ಹೊಸ ಆಯಾಮ ದೊರೆಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಮೊಂದಿನ ಸಾಲು ಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಹರಿದಾಸ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲ ಗೇಯಗುಣಮೂಡಗೊಡಿದ ಕೀರ್ತನ ಬಂಧದಲ್ಲೇ ಏಕೆ ರಚಿತಗೊಂಡವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ನಮಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ತಂಬೂರಿ ಮಿಶ್ರಿತಾ ಕಾಲಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು 'ಮಧುಕರ' ವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಹುಬ್ಬೆ ಚಿಲವನ್ನೂ ಹೊದಿಗೇರಿಸಿ, ಬೆಳಗು ಮೂಡುವ ಮುನ್ನವೇ, ಸ್ನಾನಮಾಡಿ, ಉರ್ಬ್ಧ್ರ ಪುಂಡ್ರಧರಿಸಿ, ಅಕ್ಕಿ ಕಾದಿಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ, ಹರಿದಾಸಸಂಕೀರ್ತನಗೈಯುತ್ತ ಬೀದಿ ಬೀದಿಯಲ್ಲೂ ಸಂಚರಿಸುವುದು, ಕೀರ್ತನೆ ಕೇಳುವುದಿಗೆ ಸುಪ್ರಭಾತ ಆದರೂ, ಹರಿದಾಸರ ಮನದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡ ಜನತೆ ಬೇಕಿತ್ತು. ಒಪುತೇಕೆ ಅಂಥ ಧರ್ಮ ಪೂಜಕರಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಇರದವರೂ ಇದ್ದರು (ಪುರಂದರದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ವೃತ ಆಗಿದೆ). ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಒಂದ ಪುರಂದರದಾಸರಂತೂ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತದ ಅಜ್ಞಾರ್ಯರು. ಅವರ ನಂತರ ಬಂದ ತಮಿಳುಸಾಹಿತ್ಯ ತೆಲುಗಿನ ಕೃತಿಕಾರ ತ್ಯಾಗರಾಜರಿಗೂ ಪುರಂದರದಾಸರ ಸ್ನಾರ್ಥ ಯಂಬಾಯಿತೆಂಬುದು ಅವರ ಕೃತಿಯಾದ "ಪ್ರಸ್ತಾವಭಕ್ತಿ ವಿಜಯಮಂ"ವಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ :

‘ದೊರೆತ ವ್ಯಾಕರಮುಲ್ಲೆಲ್ಲನು ಪರಿಮಾರ್ಗಿಡಿ ಹರಿಗುಣಮಂಲದಾಡು

ಬೆನೆವೈದುವಾ

ಪರವತ:ಡ್ಡೆಲೆಲಮು ಪುರಂದರದಾಸನು ನುಹಿಮಮಂಲವು

ಮಂದಿಲೋವಾ

ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಗರಾಜರನ್ನೂ ಹರಿದಾಸರೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ-ಸಂಗೀತಯಂತ್ರ ಕೀರ್ತನೆ ರಚಿಸಲು-ಕಾರಣ ಭಗವಂತನು ಗಾನಕ್ಕೆ-ಸಂಕೀರ್ತನಕ್ಕೆ ಚೇಗ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವನುಂಬ ಮನೋಭಾವ-ಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ತತೆ, ಇದನ್ನು ಪ್ರೀತಮಾಳಂದತಿರ್ಥರ ‘ದ್ವಾದಶ ಸ್ತೋತ್ರ’ದ (ಹರಿದೀಪಿಯಂ ಪರಮಾದರತಃ.) ಸಾಲ್ವದ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ನವನಿಧ ಭಕ್ತಿಯ ವೈವಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆ ಭಕ್ತಿಯೂ ಒಂದು ಪ್ರೀತಾದರಾಜರ ಒಂದು ಉಗಾಭೋಗ ಹೀಗೆನ್ನುತ್ತದೆ :

ಧ್ಯಾನವು ಶೈಲಿಯಾಗದಲ್ಲಿ ಯಜನ
ಯಜ್ಞವು ಶ್ರೇಣಿಯಾಗದಲ್ಲಿ
ದಾನದಾತನ ದೇವತಾರ್ತನಯಂ
ದ್ವಾಪರ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಕರಿಯಾಗದಿ ಗಾವದಿ
ಕೀರ್ತನೆಯೆಂದರೆ ಕ್ರೋಧಮಮ ರಂಗದಿರು ||

ಇದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸರೂ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ:

ಧ್ಯಾನವು ಶೈಲಿಯಾಗದಲ್ಲಿ
ಯಜ್ಞಯಾಗವು ಶ್ರೇಣಿಯಾಗದಲ್ಲಿ
ಅರ್ತನ ದ್ವಾಪರಯಾಗದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆ ಮಾತ್ರ
ಕರಿಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮುಹುರ್ತಿಯನ್ನೀವ ಪುರಂದರದಿರು !

ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಧಾನ ಗ್ರಂಥ ಆದ ಭಾಗವತದ ದ್ವಾದಶಸ್ಕಂದದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವಂತೆ,

ಕೀರ್ತನಾದೇವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಂತ್ರಗುಣ
ಕಲಿತಾಪರಿಕೀರ್ತನಾತ್

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕರಿಯಾಗದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸನು ಸಂಕೀರ್ತನೆಗೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಂಗೀತ ವಿಶ್ವಭಾಷೆ ಹಾಗೂ ದೇವಭಾಷೆಯೆಂದು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಂಗೀತಗೀತರನ್ನೂ ವೈಶ್ವಕೃಷ್ಣಹರ ಭಕ್ತಿಕಿ ಮಾರ್ಗವೆ ಎಂಬುದು ಜಾಗತಿಕ

ಸಾಹಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಮತ ಸುಧಾರಣೆಯ ಅಂದೋಲನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುವಂತೆ. ಸಂಗೀತ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯವೇ ಆಗಲಿ, ಸಂಲಭ ಸಾಹಿತ್ಯವೇ ಆಗಲಿ, ಅದನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ ಕೊಡುವಾಗ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಂಗಮಗಳ ಸೊಗಸು, ಸೊಗಡು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಗೀತ ಬೆಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ವಾದಿರಾಜರು ಹೇಳುವಂತೆ, "ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ನಾಮ ಸುಧಾರಸ ಏನು ರುಚಿಯೋ ಕಾಣೆ ಹೇಳುವುದಂತೆ" ಎಂದೊಮ್ಮೆ ಹಾಡಿದರೆ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಭಾವಾವಿಷ್ಟರಾಗಿ "ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರೆಸಿದ ಜೊಕ್ಕ ಪಾನಕವನ್ನು ಮಿಕ್ಕು ಮೀರಣೆ ಲಿದೆ ರಕ್ಕಸ ರಿಯ ಧ್ಯಾನ" ಎಂದೂ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. "ಕದಳಿ ಖರ್ಜೂರ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಅಡಕಿಯ ಮೈಲಿಬಾಗಿ ಮೂವಕೊಡುವುದು ಜಿಹ್ವೆಗೊದಗಿದ ತಕ್ಷಣ" ಎಂದೂ "ಕಾಡದ ಕೆನೆಹಾಲ ದೂಸಿಸುವಂತಿದೆ" ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಸುತ್ತ, ಘೋಷಿಸುವುದಿದು ಏನು ರುಚಿಯೋ ಹರಿದಾಸರ ಬಲ್ಲರೂ, ಇದೂ ಸ್ವಾನುಭವ. 'ಕಾಡದ, ಅಂದರೆ ಹದವಾಗಿ ಕಾಯಿಸಿದ ಕೆನೆಹಾಲು' ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗೆಯೇ ಹಿತವಾದ ಗಾಯನವೂ ಶ್ರೀಹರಿ ಪ್ರೀತಿಗಳಿಸುವ ಸಾಧಕ-ಹರಿದಾಸರಿಗೆ.

ಹಾಗೆಯೇ ನಾರದರನ್ನು ಕುರಿತು ಭಗವಂತನೊಂದಿದೆ. "ಎಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಭಕ್ತ ನನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡುವನೋ (ಕೀರ್ತಿಸುವನೋ) ಅಲ್ಲಿ ನಾನಿದ್ದೆ ಇರುತ್ತೇನೆಂದಿದಾನೆ "

"ಶಿಶುಮೇಷ್ಠಿ ಪಶುಮೇಷ್ಠಿ ವೇಶ್ವಿಗಾಸರಸಂಭವೇ-" ಮಗು, ಪಶು, ಹಾವಿನ ಹೆಡೆಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುತ್ತದೆ ಸುಮಧುರ ಸಂಗೀತ (ಕಾಳಿದಾಸ). ಇದು ಸಂಗೀತದ ವಿಚಾರ ದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯವರ ಅಭಿಮತ.

ಭಗವಂತನ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಂಗೀತ ಎರಡರ ನೆರವಿನಿಂದ ಪೂಜಿಸುವಂಥ ರೂಢಿ ಇಂದೂ ಕಾಣುತ್ತೆ. ನಾಡೋಪಾಸನೆಯ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆ, ದೇವರು ಸಾವಂಗಾಸಲೋಲ, ಸುಶ್ರಾವ್ಯ ಅದ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಆತ ಒಲಿಯುವನೆಂದೂ ತಿಳಿದವರು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಗಾನಯೋಗಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಚ್ಯಾಂರಾಜರು ತಮ್ಮ ಕೃತಿ ಯಲ್ಲೊಂದಿದೆ, "ಸಂಗೀತಶ್ಚಾನ ವಿನೋದಲುಕು ಮೋಕ್ಷಮುಗಲದಾ" ಎಂದೂ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನು ಜೀವ ಜುತುಗಳಿಗೆ ಅನಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಕೆಲವು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ನಾದವೆ ಮೊದಲನೆಯದು. ದೇವಾನಂದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ನಾರದರೇ ಮುಂತಾದ ದೇವರ್ಷಿ ಸಂಗೀತ ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಕೇವಲ ಗಾವಕೆಲೆಯಾಗಿದೆ, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಒರಿಸಿಕೊಂಬ ಪರಮಾರ್ಥ ಸಾಧನೆಯೂ ಆಗಿತ್ತು, ಇದೇ ಹದಿನೈದನೆ ಶತಮಾನದ ಕರ್ನಾಟಕ ಹರಿದಾಸರಿಗೂ ಪ್ರಿಯ ಅದ ನಾದ ಮಾರ್ಗ. ಸಂಗೀತದೊಲವು, ಸಂಗೀತ ಪರುಪರೆ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಂದ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವುದು ಇಂದಿಗೂ ಸುವ್ಯಕ್ತ ಆಗುವಂತೆ. ಉಪಕ್ಕೆ ರುಚಿ ಎಷ್ಟು ಅಗತ್ಯವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಗಾನಕ್ಕೂ ನಾದಮಾಧುರ್ಯ ಅಗತ್ಯ.

'ಕೀರ್ತನೆ'ಯೆಂಬ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ರಚಿಸಿ ಹಾಡಿರುವವರು ಶ್ರೀಪಾದ ರಾಜರೇಂದ್ರೇ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಎಣಿಕೆ ಹಾಗೂ ಅದೂ ಸರಿ ಅಭಿಪ್ರವರ್ಗವೂ ಪಲ್ಲವಿ. ಆನು ಪಲ್ಲವಿಯ ನಿಯತಿ, ಚರಣಗಳು, ಹೀಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಕೀರ್ತನೆ' ಪ್ರಕಾರವನ್ನು

ಪ್ರಚುರಪಡಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಆದ್ಯರು ಸ್ತ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಇವ್ವುಗಳನ್ನೇ "ದೇವರನಾಮ", "ದಾಸರವರಗಳು" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕರವ ರೂಢಿ ಅನಂತರ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತು.

ಸ್ತ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಸಂಸ್ಕೃತ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲದೆ, ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಣತರನ್ನಲು ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಸಾಕ್ಷಿ. ಹಾಗೂ ಪೃತ್ಯ-ಪಾಟಕ ಕರಗಭ್ಜನ ಕೋವಿದರನ್ನಲು ಅವರ 'ಫ್ರಮರಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿನ ಸುಬೋಧನಾತ್ಮಕತೆ ಹಾಗೂ ಐದು ತಾಳಗಳ ಖಳಕೆ ಗೊಂದಲದ ಕ್ಲಿಷ್ಟವೆನಿಸುವ "ಸುಖಾದಿ"ಗಳ ಹಾಗೂ ಉಗಾಭೋಗ ರಚನಕಾರತೂ ಇವರೇ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡ-ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಭಂದ್ಯನ 'ವ್ಯಕ್ತನಾಮ' ಸ್ತ್ರೀಪಾದರಾಜರೇ ರಚಿಸಿದ್ದು ! ಉಗಾಭೋಗ ರಾಗ ಭಾವಯುತವಾಗಿ ಹಾಡುವ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಪ್ರಬಂಧ. ಆದರೆ ವ್ಯಕ್ತನಾಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯ, ಶ್ಲೋಕ ವರಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ತಮ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತ ಇದ್ದ ರಾಗಗಳನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಪಾದ ರಾಜರು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗೇಯಗಣ ಸಹಜವಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ :

ಹೆಂಗಗೀರೋದಾಗಿ ಅಂತರಂಗದೊಡನೆ... ಸಂಗೀತದೊ ಪೋಗುತ್ತು...
ಪಲ್ಲವಾಪರಿಯಲ್ಲಿ ಈ ತಿರುವು ! ತುಲ್ಯ ವರ್ತಿಸಬೇಕರಿ !
ಸಲ್ಲಲೆಕೊಡದಿಂದ ತೂಗಿದರು ಕಲ್ಯಾಣಿರಾಗದಿಂದ !
ಅನಂದರವದೊಳಗೆ ಗೋಪಿಯರು ! ಆ ಮದನುಷ್ಣ ಕಂಠ !
ಅನಂದ ಭರತಾಗಿ ತೂಗಿದರು ! ಅನಂದಭೈರವಿಯಿಂದ
ದೇವಾಧೀಶೇವನೆಯ ಈ ತಿರುವು ! ಭಾವಾತೀತನೊಂದು !
ದೇವಾಂಧವಾಚಾರಿ ತೂಗಿದರು ! ದೇವಾಂಧವದಿಂದ !

ಇದಲ್ಲದೆ,

ತಾಳ ತಂಬೂರಿಕಿಂದ ಕಾಲಗಟ್ಟಿ ಭೈರವಿಕಿಂದ
ಕೋಳಗೊಂಡಂತೆಹರಿಯು ಸಾರಿಪೋಗಿದವನು ಪತ್ನಿ
ಜಗುದರಂಬ ಭಯವು ಅಡಗಿ ಜಗದು ಕುಡಿದು ಮೈಯ ಬಳಕೆ
ವಗದು ವರಕು ಸತ್ಯದಿಂದ ಪೋಗಿ ಪರಿಯದವನು ಪತ್ನಿ ||

ಎಷ್ಟು ಸ್ತ್ರೀ ಪರಿಪೂರ್ಣೆಯೊಂದು ಸ್ತ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಭಾವನೆ. "ರಂಗ ಕೋಳಲನೊಡನೆತ ಬಂದ" ಎಂಬುದು ರಾಗ ರಂಜಿತ ಭಾವಗೀತೆಯೊಂದಂತೆಯೇ ಅದರಲ್ಲಿ ಬರುವ "...ಸೇತ್ಯಂ ಗಣಕಿ ಚಿತ್ಯಂಗಳಾಗಿ ಆ ರಂಗಮೊದ್ದ ಸಾರಂಗ ಕೀಳಿ ರುಪಿ..." ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾವವೂ ಇದೆ. ಇದರಿಂದ ಹರಿಹಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅದ್ಭುತವರ್ತಕರಾದ

ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಹರಿದಾಸ ಸಂಘಾದಿಯ ಜತೆಗೇ ಸಂಗೀತ ಪರಿಗಣಿಸುವಲ್ಲಿಯೂ ಆದ್ದರೊಬ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವ್ಯಾಸರಾಯರು ತಮ್ಮ ಗುರುವರೈರಾದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಪರಿಪೂರ್ಣವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅನೇಕ ಹನ್ನಡೆ ಕೀರ್ತನೆಗಳೂ, ಸಂಘಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೂ ಸಂಗೀತದ ಮೂಲಕ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಸಂಘಟಿಸಿ ಮುಂದುವರಿಸಿದರೂ; ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಅಂಕಿತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಸಿರಿಕೃಷ್ಣ. ಇವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಗಗಳ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸತನವೂ ಕಂಡುಬಂದಿತ್ತಿಲ್ಲ. ಹರಿಯ ಭೋಗೋಲರವ ಗಾನ ಮೈವಿರಿ ಬಣ್ಣ ಸುವ ಅವರ ದೇಣುಗೀತ ಗೇಯಬಾಣಾದದ್ದಾದಂತೆಗೈ, ತಮ್ಮ ಒಂದು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೋರೆಬಂಡೆ ಪಾಡ್ಯ, ವೀಣೆಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ :

ಪಾರದವನೀಣಿ ಗೋಪರ ಕಿನ್ನರಿ
ಗೀರ್ವಾಣ ಮುಂದುಫಿ ಗೋಪರ ಮುರಳಿ
ಒಂದೊಂದು ಪಾಳೆ, ಒಂದೊಂದು ಪಾಡಗಿ
ಒಂದೊಂದು ರಾಳೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಕೈಗಿಣಿ

ಇದಲ್ಲದೆ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಕಾಲದ ಏಕನಾದದ ಪ್ರಸ್ತಾವವೂ ಬಂದಿದೆ.

ಪುರಂದರದಾಸರಾಗಮ-ದಿಂದ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹೊಸ ಸ್ವರೂಪ ಬಂದದ್ದಲ್ಲದೆ ಅವರು ತಾವೇ ಸ್ವಯಂ ಸಂಗೀತ ಕಾಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಗಮನಾರ್ಹ ಬದಲಾವಣೆ ತಂದೆಂದು, ಅದೇ ಮುಂದೆ ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿ ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ಇದು ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯ ಕೊಡುಗೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಸಂಗೀತ ಕ್ಷೊಂದು ಖಚಿತ ಕಟ್ಟಡ ಕಟ್ಟಿದವರು ಪುರಂದರದಾಸರು. ಲಕ್ಷ್ಯ-ಲಕ್ಷಣಗೀತೆಗಳಿಂದಲೆ ತುಂಬಿದ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ಅವುಗಳನ್ನೂ ರಾಗ-ತಾಳಗಳ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತಾವೇ ಹಾಡಿ, ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ತುಂಬುಸರಳವಾದ ದೇವರನಾಮಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕ್ಲಿಷ್ಟ ರಚನೆಗಳಾದ ಸಂಘಾದಿಗಳವರೆವಿಗೆ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಕೃತಿ ರಚಿಸಿ, ಆಗ ಪ್ರಾಚಲಿತವಿದ್ದ ರಾಗಗಳನ್ನೂ ಬಳಸಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸ್ವರೂಪ ಕೊಟ್ಟವರು ಪುರಂದರದಾಸರೆಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಆಗದು. ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಧಾನ ವಾದ-ಮತ ತತ್ವ ಸಾರುವ-ಹಾತಿ ಕೆಲ ಎಲ್ಲ ವೀರಿ ಭಗವದನುಭವ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಸಾರುವ-ಇವರ ಕೃತಿಗಳು ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಗತಿ ದೃಢಗತಿ ತಲುಪಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆ ಬಂದ ಕ್ಷೇತ್ರಯ್ಯ, ತ್ಯಾಗರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಮುತ್ತುಸ್ವಾಮಿ ದೀಕ್ಷಿತರೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂಗೀತ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರಿಗೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ ಆದವು. ತಾವದ ಬಗಿ, ರಾಗದ ಸೊಗಸು, ಮಾತಿನ ಸಮರ್ಥ ಬಳಕೆ ಇವು ಪುರಂದರ ಕೃತಿಗಳ ಮೈತಿಷ್ಠ್ಯ. ಭಕ್ತಿಯಂತೂ ಹೇಳುವಂತೆಯೇ ಅಲ್ಲ. ಅದೇ ಚೇವಾಲ, ಎಂತಲೇ ಅವರನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕದ

ಸಂಗೀತ ಪಿತಾಮಹರೆಂದು ಗೌರವಿಸುವುದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆಯೆಂದೆ ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮತ. "ದೈವೀಸುಪತ್ತು, ಕಲೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇವುಗಳೇ ಮೂರ್ತಿರೂಪವು ಬಂತೆಂಬ ದೊಡ್ಡ ಸ್ತೋತ್ರ" ಪಡೆದವರಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ವರದೊಂದರವರು ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು. ಅವರ ಗುರುಗಳಾದ ವ್ಯಾಸರಾಯರೇ ಆಗಲಿ. . ಅನಂತರ ಬಂದ ಹರಿದಾಸರಾಗಲಿ, ಇವರನ್ನು ಒಮ್ಮನದಿಂದ ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ಮತ್ತು ದಾಸರನ್ನು ನಾರದ ಪಂಹರ್ಷಿಗಳ ಅವತಾರವೆಂದೇ ಸಾಧಿದರು. ದಾಸರತ್ನತೃಗುನನ್ನು ಕೇಳಿ ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲಾದ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ವ್ಯಾಸರಾಯರಂಥ ಗುರುಗಳು "ದಾಸರೆಂದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರಯ್ಯ" ಎಂದು ಹಾಡಿದರು. ಅವರು ಉತ್ತಮವರ್ಗದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಕಾರರು...ಎಂದೆಲ್ಲ ಬುದಿರುವುವು ಬರಿಯ ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಮಾತುಗಳಲ್ಲ, ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ನುಡಿಗಳು.

ಹರಿದಾಸ ಕೊಟ್ಟ ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಜತೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಕಣ್ಣು ಮುಂದಿದ್ದದ್ದು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ " . ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ವಿದಸವಿದ್ದ ಕಾಲ ಅದು. ಶಾಸ್ತ್ರ ನಿರೂಪಣೆ ವ್ಯವಹಾರದ ಆಗತ್ಯಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುನಿತ್ತು. ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಕೋಚದಿಂದ ನತ್ಯ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣ ಕಾರರೂ ಹೇಳಿದ್ದರು . ಆದರೆ ಲಕ್ಷಣ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಧಿ ನಿಷೇಧಗಳನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಂದು ಕೊಳ್ಳದೆ ಪ್ರಯೋಗವಿದ್ದ ವಾದ ವ್ಯವಹಾರ ಶುದ್ಧವಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಪ್ರಚಾರ ಪಡಿಸಿದ ಧೈರ್ಯ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುರಂದರದಾಸನಿಗಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಬ್ಬನಿಗಿದ್ದ ಉದ್ದೇಖ ಇಲ್ಲ" ಎಂಬ ಮಾತು ಗಮನೀಯ.

ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮೇಶ ಹೇಗಾಯಿತು, ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಉಂಟಾದ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ಎಂಬುದರ ಕುರಿತಾದ ವಿವರ ಅವರಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಮುಂದಿನ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕಿಳಿಯಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯಾಸರಾಯರಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಕೈಗೊಂಡ ಮೊದಲು ಅವರಿಗೆ ಸಂಗೀತದ ಪರಿಚಯವಿತ್ತೆ ? ಸಂಗೀತ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ವಿದ್ವತ್ತೂ ತುಂಬ ಇತ್ತು ಎಂಬುದು ಅವರ ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಆಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಗೂ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಾಂಛಿತವಿದ್ದಿರಲೇಬೇಕು, ಅದಕ್ಕೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ನಿರರ್ತನ. ಆದರೆ ವ್ಯಾಸಕೂಟ-ದಾಸಕೂಟಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ವಿವರವೂ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೆ ಸಂಗೀತದ ಮೇಲಿದ್ದ ವಿಶೇಷ ಪ್ರೀತಿ, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ, ಅವರ ರಾಗಬಳಕೆ, ರಾಗಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವಿಕೆ, ನಾಟ್ಯ ಕ್ರಿಯೆಯ ವಿಶೇಷವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಿಕೆ, ಎಲ್ಲ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿವೆ. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಧ್ಯೇಯ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದ ಬಳಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ತ, ಹಾಗೂ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಎಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ದಾಸದೀಕ್ಷೆ ಕೈಗೊಂಡ ನಂತರ ಛಿಟ್ಟನೆ ಸ್ಫುರಿಸಿರಬಹುದು. ಅವರ ವ್ಯಸಾರಕರ ಜತೆ ಇದ್ದ ಸಂಗೀತ ಸಂಕೀರ್ತನ, ಭಕ್ತಿಸಾಹಿತ್ಯ-ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತ ಮಾಧುರ್ಯ ಇವೆರಡರ ಪರಸ್ಪರ ಅನ್ಯೋನ್ಯತೆ ಕಾಣಬರದ್ದನ್ನು ಪುರಂದರರೆ ನಿವೇದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕೇಳನೋ, ಪರಿಶಾಲನೋ, ತಾಳಮೇಳಗಳಿದ್ದು ಪ್ರೇಮದಿಲ್ಲದ ಗಾಢ ||೩||
 ತಂಬೂರಿ ಮೊದಲಾದ ಅಖಳವಾದ್ಯಗಳಿದ್ದು |
 ಕೊಂಬುಕೊಳಲಂ ಧ್ವನಿಸ್ತರಗಳಿದ್ದು |
 ತುಂಬುರು ನಾದದರ ಗಾಢ ಕೇಳುವೆ ಹರಿ |
 ಬೆಂಬಲಾರ ಈ ದಂಧಕದ ಕೊಣಕ ||
 ನಾಣಂ ಬಗೆಯ ರಾಗಧಾವ ತಿಳಿದು ಸ್ವರ |
 ಜ್ಞಾನ ಮನೋಧರ್ಮಾ ಜಾತಿಯಿದ್ದು |
 ದಾಸವಾರಿಯ ದಿವ್ಯನಾಮ ರಹಿತವಾದ |
 ಹೀನ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಮನವಿತ್ತು ||

ಹೀಗೊಂದು ಉದ್ಗ್ರಂಥಿ, ಸಂಗೀತವನ್ನು ಹೇಗಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ತಾವೇ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ :

ತಾಳ ಬೇಕು, ಭಕ್ತಿ ಮೇಳ ಬೇಕು ತಾಳ ಬೇಳೆ ಬೇಕು ಗಾಢ ಪಾಡುವಗೆ ||೧||
 ಯಶಸ್ವಾಸದಿರಬೇಕು ಗತಿಗೆ ನಿಲ್ಲಬೇಕು
 ರತಿಪತಿಪತನೊಳು ಅತಿಪ್ರೇಮದಿರಬೇಕು ||೨||
 ಗಳ ಶುದ್ಧವಿರಬೇಕು ತಿಳಿದು ಬೇಳಲು ಬೇಕು |
 ಕಳವಳ ಬಡಬೇಕು ಕಳಮುಖದಿರಬೇಕು ||೩||
 ಅಂತರಂಗವೇಕು ಹರುಷ ಬಿಟ್ಟಲುಬೇಕು |
 ಪುರಂದರದಿರಲಳಿ ಪರದೈವದಬೇಕು ||೪||

ಇದರಿಂದ ಅವರ ಸಂಗೀತ ಪ್ರೌಢಿಮೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಸ್ವರಜ್ಞಾನ, ರಾಗಶಾರೀರ, ಒಳ್ಳೆಯ ತಾಳ ಗತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಸಂಗೀತ ಶೋಭಿಸದೊಡು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ "ಪರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮಂ ಎನ್ನಬೇಕು ವಾಯಲ ಬೇವೋತ್ತಮಂತ್ವ ಬೇಳಬೇಕು" ಎಂಬ ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಸಾರವೂ ನಡೆದಿದೆ.

ಮೇಲ್ಕಂಡ ಉದಾಹರಣೆಯ ಜತೆಗೇ ಪುರಂದರದಾಸರಿಗಿದ್ದ ತಾಳದ ಮೇಲಣ ಪ್ರಭಂತ್ವ ಅವರ ಲಯದ ಅರವೈ-ಛೇತನಾತ್ಮದ ಪರಿಚಯ ತಿಳಿಸುವ ಈ ಕೃತಿ, ತಂಬೂ ಜನಪ್ರಿಯ :

ಅದಿದನೋ ರಾಗ, ಅದ್ಭುತದಿಂದರಿ, ಕಾಣಗಿಳಿ ಭವಿಯರಿ ||ಪ||
 ಬೇಡಿದವನಿಗೆ ಬೇಡಿದ ವರಗಳ
 ನೀಡುತೀರಿದೆಯಮಾಡುತೀರಿದಿ
 ದಾಡುತೀರಿದಿ ಚಿನ್ನ ಬೇಡುತೀರಿ ||ಅ.ನ.೩||

ಅಂಜೋಲದ ಅಂಜ ಸುರರು ಕೂಡಿ
 ಅಂಜದಲಿ ನಿಂತು ಅವರ ಸ್ತುತಿಗೆ
 ರಂಜಿ ಕೂಡಿಸಿ ರಮಣಿಯರೊಡನೆ
 ಕೂಡಿದಂ ಭವಪಾಂಚದ ಸುಖ
 ಧ್ಯಾನ ಕೂಡಿತು ಭವಿಷ್ಯ ತಥಾಗಾತೋ ಎಂದು
 ರಂಜಿ ಕೂಡಿದ ಕುಂಟುಕೊಟ್ಟು

ಧಾ ಮ ವ ಪಾ ಧ ಸ ರೀ ಎಂದು ಧ್ವನಿಯಿಂದ ನಾರದ ತುಂಬಿದ
 ಗಾಣನ ಮೂವಲು ನಂದಿಯು ಮದ್ದಲೆ ಬಂದದಿ ಹಾಕಲು ||1||

'ರಂಜಿ' ಹಾಳೆ ಅವರ ಮೆಚ್ಚಿನ ಹಾಳವಿರಬೇಕು.

ಪುರಂದರದಾಸರು ಸಂಗೀತ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವ್ಯವಸಾಯ, ಸಂಗೀತದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಭದ್ರವಾದ ಬುನಾದಿ ಹಾಕಲು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯ ಸದಾ ಮಾನ್ಯವಾಗಿರು ವಂಥದು ಒಂದು ಸಂಗೀತ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನೇ ನಿರ್ಮಿಸಿದವರು. ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಖರಬರಕ್ಕಿಯ ರಾಗವನ್ನು ಶುದ್ಧ ರಾಗವನ್ನಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವ ವಾಡಿಕೆಯಿದ್ದಿತು. ಮೂರ್ಯಮಾಳವಗೌಳಿರಾಗವನ್ನೂ ಶುದ್ಧ ರಾಗವೆಂದು ಕೀಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಿಗೆ ಅರುಭರಾಗುವಾಗಿದ್ದುದು ಅವರ ವಿಚಾರವರತೆ, ಪ್ರತಿಭೆಗಳಿಗೆ ವಿವರಣೆ. ಮಾಯಾಮಾಳವಗೌಳಿ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯ, ಶುದ್ಧ ಬಂಪಟ, ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಶುದ್ಧ ವಂಧ್ಯಮ, ಪಂಪಟ, ಶುದ್ಧ ದೈವತ, ಪಂಚಾಕಾರಿನಿವಾದ ಈ ಸ್ವರಗಳ ಸಂಚಾರ ವಿದ್ದು, ಸ್ವರ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚುವಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಶಾರೀರ-ಸ್ವರ ಸ್ಥಾನ ಶುದ್ಧಿ ಸಾಧಿಸಲು ತುಂಬ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ ಆಗಿದೆ. ಸರಳ, ಸುಲಭ, ಶುದ್ಧ-ಈ ಮೂರೂ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳ ಈ ರಾಗವನ್ನೂ ಪುರಂದರದಾಸರು ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಬಳಸಿದಿಯಾಗಿ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟುದೆಂದೆ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತದ ಸ್ವರೂಪ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಯಿತು' ಎಂದರೂ ಸರಿಯು.

ಈ ತೆರನಾಗಿ ಮಾಯಾಮಾಳವಗೌಳಿ ರಾಗವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸದ ಪ್ರಥಮ ರಾಗವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಲು, ದಾಸರಾಯರು, ಪ್ರಾಚೀನ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿತ್ತಿ. ಸುಲಭವಾದ ಸಪ್ತ ಸುಳಾದಿ ಹಾಳೆ ಆಳವಡಿಸಿದರು. ಹಾಗೂ ಮಾಯಾಮಾಳವಗೌಳಿ ರಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಸರಳವರಸ, ಒಂಟಿವರಸ, ಸ್ವರಾವಳಿ, ಸಪ್ತಹಾಳದ ಅಲಂಕಾರ-ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ರಚಿಸಿದರು. "ಧಾತು" "ಮಾತು" ಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಥರ ಸಮವ್ಯಯವನ್ನೂ ಹಾಗೂ ರಾಗಲಕ್ಷಣ ಪರಿಚಯಿಸ ಲೋಪಗ ಸಾಮಾನ್ಯ ಗೀತೆಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಇದನ್ನೂ ಪುರಂದರದಾಸರ ಸಮಕಾಲೀನ ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರನಾದ ರಾಮ ಅಮಾತ್ಯನೂ ಗುರುತಿಸಿ, ಗೌರವಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಂದಿಗೂ ಕನ್ನಡ, ತಮಿಳು, ತೆಲುಗು, ಮಲಯಾಳ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ಕಲಿಯುವ

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ದಾಸರಾಯರುಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಪಾಠಗಳನ್ನೇ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಕರಿಯುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ.

ಇದಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಪುರಂದರದಾಸರು ಸಂಗೀತ ಕಲಿತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗೆ ಮೊದಲು ತನು ಮನ ಪುದ್ದಿ ಒದಗಲು "ಕುಲ್ಕಾರಿ" ಗೀತೆಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಆಗಿರುವ ಸಾಲ್ಕು ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಮೂಲಮಾಲವೆಗಳೆಂದಾಗುವ ಜನ್ಮರಾಗ ಆದ "ಮಲಹರಿ" ರಾಗದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದರು. "ಶ್ರೀ ಗಣಪಾಧ ಸ್ತಂಭಂ ಪೂಜಾ", 'ಲಂಬೋದರ ಲಹರಿಮಹರ', 'ಕೂದಗೌರ ಗೌರಿಪುರ' "ಕರೆಯ ನೀರನು ಕೆರೆಗೆ ಬೆಳ್ಳಿ" ಇವೇ ಆ ಸಾಲ್ಕು ಗೀತೆಗಳು. ಇದಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಲಕ್ಷಣ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ದಾಸರಾಯರು ರಚಿಸಿದ್ದರೆಂದೂ, ಅವರ ಅಮೂಲ್ಯ ಕೊಡುಗೆ ವಿಷಯನಗರ ಪಾಠದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ನಾಡವಾಗಿರಬಹುದೆಂದೂ ಸಂಗೀತ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಿನ್ನಾಡಿನೀತೆಗಳಿಂದ ಪುರಂದರದಾಸರಿಗೆ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರಲ್ಲಿಯೇ ಆಗ್ರಗೌರವ ಮೊರೆತಿದೆ.

ಪುರಂದರದಾಸರು ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾಳದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಇದ್ದ ಗೊಂದಲವನ್ನೂ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಸಪ್ರತಾಳಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಪಂಚತಾಳಿಗನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದರು. ಭೃಪ, ಮರ್ದ, ರೂಪಕ, ಝಂಪಿ, ಶ್ರಿಪುಟ, ಅಟ್ಟ, ವಿಶ್-ಇವೇ ಆ ಎಳು ತಾಳಗಳು ; ತೃಪ್ತ, ಚತುರಶ್ರ, ಖಂಡ, ಮಿಸ್ರ, ಸಂಕೀರ್ಣ-ಇವು ಐದು ಜಾತಿಗಳು. ಇದೇ ಇಂದೂ ಉಳಿದಿರುವ ಅಭ್ಯಾಸ ಪಾಠಕ್ರಮ. ಈ ಎಳು ತಾಳಗಳನ್ನು ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಳಾದಿ ಸಪ್ರತಾಳಗಳೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ("ಸಳಾದಿ", ಉಗಾಭೋಗ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರವಾದ ಚರ್ಚೆ ನಡೆದಿರುವಂತೆ ಅವು ತಾಳ ಪ್ರಧಾನ ಕೃತಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದೆಂದು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದಷ್ಟೆ.)

ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕುರಿತ ಈ ಚರ್ಚೆ ಮುಂದುವರಿಸಬಹುದಾದರೂ, ಹರಿದಾಸ ಕೂಟದವರು ಒಟ್ಟಾರೆ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾದ ಒಂದು ಅಂಗವೆಂಬ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯಾಯಿತೆಂದು ಅನೇಕ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತ ಆಗುವ ಅವರ ಭಾವನೆಗಳ ಸಾರಾಂಶವೆ. ಅವರಿಗಿದ್ದುದು ಮಂಖ್ಯದ್ವೇಯ ಹರಿಷರ್ವೋತ್ಸಮತ್ವ, ಹರಿಭಕ್ತಿ, ಮಧ್ಯಮತ ತತ್ವ, ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ-ಇವುಗಳ ಪ್ರಸಾರ. ಏಕೋದೇವ ಉಪಾಸನೆ ನಾರಾಯಣ ಪರತತ್ವ ಪ್ರಚಾರ ಹಾಗೂ ಅದ್ವೈತ, ನಿರೀಶ್ವರ ವಾದಿ ಮತಗಳ ಖಂಡನ. ಸ್ವಮತ ಪ್ರತಿಪಾದನ. ಇವುಗಳೇ ಹರಿದಾಸ ಛಾಂದೋಲನದ ಅಂಕುರಿಸುವಿಕೆಗೆ, ಮುಂದುವರಿಕೆಗೆ ಪ್ರಧಾನ ಕಾರಣಗಳೆಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಮರೆತವಾಗಿದ್ದು, ಭಕ್ತಿಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ, ತಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ-ದ್ವೇಯ ಬಿತ್ತರಿಸುವಿಕೆಗೆ, ಸಂಗೀತ ಒಂದು ಸಂಬಂಧವಾದ, ಮನೋಜ್ಞ ವಾದ ಸಾಧನವೆಂಬುದೆ ಹರಿದಾಸರ ನಂಬುಗೆಯಾಗಿತ್ತು. ಪುರಂದರದಾಸರು ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತ ಹಿತಾಮಹರೆ ಅದರೂ ಅವರ ಆಚಾರ್ಯ ಪುರಂಜಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಪ್ರಸ್ತಾವ, ಅಭಿಮಾನ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಂತೆ, ಬಿತ್ತರ ಆದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಪುರಂದರದ ಸಮಕಾಲೀನರಾಗಿದ್ದ, ಅವರ ನಂತರ ಬಂದ ವಿಷಯದಾಸಾರ್ಯರ ಆಗದಿ,

ಪುರಂದರರ ಸಂಗೀತ ವಿವೃತ್ತಿಯ ಮುಖ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದರು. ಪ್ರಸನ್ನ ಮಂಕಟದಾಸರು ಮಾತ್ರ "ಗೀತೆಯು ಸುಳಾದ್ಯುಗಾಭೋಗ ಪದ್ಯ ಪದವ್ಯಾತ್" ಪ್ರಬಂಧಗಳಿಂದ ಪುರಂದರದಾಸ ವಿರಲನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಪಡಿಸಿದರೆಂದು ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಜೊತೆ ಹರಿದಾಸರ ಧೈಯ, ಹರಿದಾಸರ ಸಂಘೋಷ, ಹರಿಕಥಾಪ್ರವಣ, ಹರಿಕೀರ್ತನ, ಇವುಗಳನ್ನು ಹರಿದಾಸ ಕೊಟ್ಟವರು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದರೊಬ್ಬರೂ ಸಂವಿದಿತ ಅಂಶವೆ ಆಗಿದೆ.

ಪುರಂದರದಾಸರೊಬ್ಬರೆ ೪,೭೫,೦೦೦ ಕೃತಿ ರಚಿಸಿದರೊಬ್ಬ ಪ್ರತಿಭಾಶಾಲಿ ಇದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನ ರಾಗ ರಚನೆ, ಧಾತು-ವರ್ಣ ಮಟ್ಟು ಇದ್ದವು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರ ರಾಗ ತಾಳ ಮಟ್ಟು ಸರಳವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದೆಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. "ಅವರ ಗೀತೆಗಳೆಲ್ಲ ರಾಗ-ಧಾವ-ತಾಳಗಳ ಸಂವೃದ್ಧರ ಸಮನ್ವಯದ ಪರಿಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಾಗಿವೆ" ಇದೂ "ಕೃತಿ" ಎಂದು ನಾವು ಕರೆಯುತ್ತಿರುವ ರಚನಾ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದವರು ಪುರಂದರದಾಸರೇ.

ಪುರಂದರದಾಸರಂತೆಯೇ ಕನಕದಾಸರು, ವಾದಿರಾಜರು, ವೈಕುಂಠದಾಸರು ಮೊದಲಾದ ಹರಿದಾಸರೆಲ್ಲ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ತಂತಮ್ಮ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಪುರಂದರದಾಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ೩೨ ರಾಗಗಳನ್ನು ಬಸವಣ್ಣನವರೂ 'ಬತ್ತೀಸ' ರಾಗವೆಂದು ತಮ್ಮ ಮನಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದಾಸರಾಯರೆ ಒಂದೆಡೆ ಹೀಗೊಂದು ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ:

ಪಾತಿ ಮಲಹರಿ ಭೈರವಿ ಸಾರಂಗದೇವಿ

ಗುಣಪ್ರಿಯೆಗೊಬ್ಬರಿ ಕವ್ಯಾಚರಣರು

ಕೆಂಪ ಕಂಠದಲಿ ನೆರೆದು ರಂಗನ ಉಡಿಯೊಳೆ

ಘಣ ಘಣ ಘಣ ಘಣವೆಂದು ಹಿಡಿದು ಕುಣಿಸುವರು.....

ಅಂಗಳಿಯರೆಲ್ಲ ನೆರೆದು ಚಪ್ಪಾಳೆಕೂತ ಒಟ್ಟಾರೆ. ಮೊಳಗಿತಿ ಕಂಪ ಮಂಕುತಿ, ಪುರಂದರದ ಮೂಲಕ ಹರಿದಾಸರೊಬ್ಬರನ್ನೆ ಅಲ್ಲ, ಸಂಗೀತ ಪದ್ಧತಿಯ ಪ್ರವರ್ತಕರನ್ನೆ ನೀಡುತ್ತನ್ನೆ ಬೇಕು.

ಪುರಂದರದಾಸರ ನಂತರ ಬಂದ ವಿಜಯದಾಸರು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಿಂದ "ಬೇಸರಿ ರದೆ ಭಜಿಸಿರೋ ಪುರಂದರದಾಸರಾಯರ" ಎಂದು ಹಾಡುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಿಗೆ ವಿಶ್ವಸ್ತ ಪದ ಸುಳಾದಿ ರಚಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆಂದೂ, ಅವರು ರಚಿಸಿ, ಉಳಿದ ೨೫,೦೦೦ ಕೃತಿ ತಾವು ರಚಿಸಿರುವರೆಂದೂ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹರಿದಾಸರ ಪದಗಳನ್ನು 'ದೇವರ ವಾಮನ' ವೆಂದು ಕರೆದ ಪಾಡಿಕೆ ಇದೆ. ಇದೇ ಸಂಕೀರ್ತನ ಪದ್ಧತಿ-ಕೀರ್ತನೆ, ಎನ್ನುವುದು.

ಪುರಂದರದಾಸರ ಸಮಕಾಲೀನರಾದ ಕನಕದಾಸರು ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಾಗಿ ನೀಡಿದ್ದರೂ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕುತ್ತಾಗಿದ್ದ ಪಾತಿ ಕುಲ ಪದ್ಧತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಡಂಬನೆ ಮಾಡುವ ಧೈರ್ಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಗೀತವನ್ನಾಗಿ ಹರಿದಾಸ

ಅಂದೋಲನ ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ನಿಜ. ಕೇಳುವವರಿಗೆ ಹಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಸ್ವರಕುಟು, ರಾಗಶೈಲಿಯಂತೆಯಾಗಿ ಹಾಡುವುದು, ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನತೆಯುಂಟು ಕಲೆ ಗವಂಶ ಕಲೆ. ಕನಕದಾಸರ ಪಟ್ಟದಿ ಕಾವ್ಯಗಳು-ವಳಿತದಿಕ್ಕಿ, ಹರಿದಾಸರ, ದಾವಣಬೆನ್ನೆ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಗವಂಶ ಮೆಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದರೂ, ಬಾಸವರ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಎಳೆದು ಹಾಡುವಂಥ ಸಾಂಗತ್ಯ ಕಾವ್ಯ-ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ. ಇದು ರಸಿಕರಿಗೆ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಡ.

ವಾದಿರಾಜರ ವಾಗ್ವಿಲಾಸ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಅವರ ಅನೇಕ ರಚನೆ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಅವರನ್ನು ಒಬ್ಬ ಸಮರ್ಥನೇಕಾರರನ್ನಾಗಿಸಿದೆ. ತಮ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ.ಶ ೧೪೮೦-೧೬೦೦) ಅನೇಕ ಸಂಧಾರಣೆ ಶೈಲಿ ಕೈಕೊಂಡ ವಾದಿರಾಜಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ಭಕ್ತಿಕವಿ, ಸಂಗೀತ ಪರಿಣತರು. ಅವರ ಕೀರ್ತನೆ ಹಾಗೂ ಇತರ ಶೈಲಿಗಳು ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಅವರನ್ನು ಒಬ್ಬ ಸಮರ್ಥನೇಕಾರರನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ.

ಅವರ ಒಂದಂ ರಚನೆ ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಾರ್ಹ

ಹರಿಯ ಭಜನೆ ಮಾಡೋ ನಿರಂತರ ಪರಗಿಗಿದು ನಿರ್ಧಾರ

ಮೊದಲರಿ ಕೋರಣವೆ ಮಧುರ ವಿಷಯ ಸುಖ

ಕಡೆಯು ಅದು ಮುಖ ಅನೇಕ-||೧||

ಮೇಲಾಪ್ತಗಲ ಶೋಧದರೇನು

ಸಾಧನವಿದು ನಿರ್ಧಾರ-||೨||

ಸಾರವೊ ಬಹು ಸಂಸಾರ ವಿಮೋಚನೆ

ನೀರೋ ಕ್ರೀ ಹಣವೆದವನ್ನೆ-||೩||

ವಾದಿರಾಜರ ಈಶ್ವರ ಸ್ತೂತಿ ಕೀರ್ತನೆಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಮನೋಹರವು.

ಧರಣಿ ಗಂಗೆಯ ಗಂಗಾಧರ ಮಹಾಲಿಂಗ ಮು

ಧರಣಿ ಕೋರಣಯ್ಯ ಗುರುಕುಲೋತ್ತಮ ||೪||

ಅರ್ಚಿಸುವವರಿಗೀಶ್ವರ ಕೊಡುವ

ಪೆಟ್ಟಿನ ಅಪುರವ ಬೆಗವೆ ತರಿವ

ದಂತ್ವರಿತರನ್ನೆಲ್ಲ ದೂರದಲ್ಲೊಡವೆ

ಮು ಅಪುತನಲ್ಲದ ಅಸುರರ ಬಡವ ||೫||

ವಾದಿರಾಜರ ಒಂದಂ ರಚನೆ ಅವರ ಕಾಲದ ಮಾಧ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ.

ಕೊಂಬು ಕೆಂಬು ಕವಳಿಗಳು ತಾಳಮುದ್ದಳಿಗಳು

ಕೆಂಬು ಭೇರಿ ಕೆಳಹಗಳು

ಭೋಗ ಭೋಗ ಮಂಟ ತುಖಿ ಹೊಳ್ಳು ಮರಿಗಲು
ಅಂಬುಧಿಯ ಮನೆಯಬೆಸೆದುವು

ಇಲ್ಲಿ ನಾಟ ರಾಗವನ್ನು ಕೂಡ ಬೆಸೆಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಇದಲ್ಲದೆ ಆಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ನಿಜಗುಣಕವಯೋಗಿಗಳೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಮೂರನೆ, ಕೆಳಗೆ, ಶಂಖಿ, ಘಂಟಾದಿ ನಿವಾದ ಇವೆಲ್ಲ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಪರಂಪರೆಯವರೂ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭೂವಾಳಿ, ಧನ್ಯಾಸಿ, ಮಂಟಹರಿ, ದೇವಗಾಂಧರಿ, ಸೌರಾಪ್ತ, ಆಕುತಸರಿಸಿರುವ ಕೆಲವು ರಾಗಗಳು. ಪುರಂದರರು ನೀಡುವ ರಾಗದ ಪರಂಕಂ, ವಿಜಯದಾಸರು ಭಗವಂತನನ್ನು ಆನೇಕ ರಾಗಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬರುವ ಮೊದಲೂ ತಿಳಿಸಿದ ವಾದ್ಯಗಳ ಜತೆ ಇವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ದಂಡಿಗೆ, ವೀಣೆ, ಕಿನ್ನರಿ, ಮಂಖಿವೀಣೆ, ಕೊಳಲು, ಮದ್ದಲೆ, ಧಕ್ಕಿ, ಚಂಡೆ, ಕಿಂಕಣಿ, ಡಾಡೆ, ಕುಕೂಳುರು, ತಿತ್ತಿದಂತಿಗೆ, ಮಂಖರಿ, ಭೇರಿ, ನಿಷಾದ, ಪಟಹ, ಹೆಗ್ಗಾಳಿ, ಶಂಖಿ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಕೀರ್ತನೆ, ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗಗಳ ಭಂದೋ ಪ್ರಕಾರ, ರಚನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನಾವು ವಿಶದೀಕರಿಸಲು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದೇ. ಇದಂ ಬೇರೆ ಅಧ್ಯಯನದ ವಸ್ತುವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಬಳಸಿದ ಕಣಾಕುತ ಸಂಗೀತ, ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಗೀತವಾದ್ಯ ಮೇಳವೊಂದಿಗೆ ವ್ಯತ್ಯವನ್ನೂ ಸಂಗೀತದ ಒಂದು ಅಂಗವಾಗೇ ಪರಿಗಣಿಸಿದರು. ಅನಂತರ, ವ್ಯತ್ಯ ವಿರಹಿತವಾದ ಸಂಗೀತ ಬೆಳೆದರೂ, ಸಂಗೀತವಿರದ ವ್ಯತ್ಯ ಬೆಳೆಯಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹರಿದಾಸರ ಅಂದೋಲನ ಗಮನವಿತ್ತದ್ದು ಅನುಭಾವದೊಡಗೂಡಿ ಹಾಡುವಾಗ ತಾನಾಗಿಯೇ ಹಾಕುವ ಗಚ್ಚೆಯೊಡಗೂಡಿದ ಹೆಚ್ಚು ಪಟ್ಟಿಗೆ. ಇದರಿಂದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಕೀಳಂವಿಕೆಯೊಂದಿಗೆ, ಪಾದಗಳ ಕುಣಿತ, ಕೂಡ ಅನುಭವಿಸುವಂತಾಗಿ, ಹರಿದಾಸ ಸಂದೇಶ ಇನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನದಟ್ಟು ಆಗಂಪಂತಾಯಿತು. ಈ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ ಪರಂಪರೆಯ ಸಮಾಜ ಹಿಂತಾರ್ಯ ಸಂಗೀತ ಮಹದ್ಭವದ ಮೂಲಕ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿಯೇ ನೆರವೇರಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ವಿಜಯದಾಸರ ನಂತರ ಹರಿದಾಸರು ಗಮನ ಬೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಮಧ್ಯ ಪತ್ತ-ತಾಪ್ತಗಳತ್ತ ತಿರುಗಿದರೂ ಅವನ್ನೂ ಆಚಾರ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಾರವನ್ನೂ, ಭಾವಮಾಡಿ ಪೌರಾಣಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಂದರ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಂಗೀತ, ಅವೇ ಸುಳಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದ್ದು, ತಾಪ್ತ, ತಂಪುರಾಗದ ಬರೀ ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಮೀಳಲಾಗದೆ, ಸಾಮಾನ್ಯರೊಳು ನಿಲುಕುವಂತಾಯಿತು. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ವಿರಚಿಸಿದ ಹರಿಕಥಾಮೃತಕಾರ, ತತ್ವಗರ್ಭಿತ ಚಿಟ್ಟಿದಿಯಾದರೆ, 'ತತ್ವ ಸುವ್ಯಾಲಿ' ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸರಳಿಯೊಡಗೂಡಿ ಲಯದೊಡಗೂಡಿ ಪ್ರಚಲಿತ ಆದವು. ಸಂಗೀತದ ಸರ್ವಸ್ವವೂ ನಾವೆ. ಈ ಕಾದ ತತ್ವವನ್ನು ದೈವಿಕವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದ ಕನ್ನಡದ ಹರಿದಾಸರು ಮನೆ ಮನಗೊ ಹೃದಯ ಹೃದಯಗಳಿಗೂ ತಲುಪಿಸಿದ್ದು ಅಸ್ಮಿತಿಸಂಭಗ

ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ, ಆ ಮೂಲಕ ಅವರ ಸೌಮ್ಯ ಕ್ರಾಂತಿಯು ಧೈಯ ಅದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯನ್ನು "ಸರ್ವೇಕಿ ಸಂಖ್ಯಾ ಸುತು" ಎಂಬುದು. ಅವರ ಪ್ರಣವ ಭಕ್ತಿ. ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಅವರು ವಚನಕಾರರಿಗಿಂತ ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದಿರಿದರೇಂದರೆ, ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಲ್ಲ. ಸಂಗೀತದ ಮೂಲಭೂತ ಮೂಲಕ ಮತತತ್ವ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವ ಈ ಅಂದೋಲನ ಇನ್ನೂ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಲಿದೆ. ಇನ್ನೂ ಅನೇಕರು ಹರಿದಾಸ ದೀಕ್ಷೆ, ಅಂಕಿತ ಪಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಮುಂದುವರಿದ ಅಂದೋಲನದ ಚಿಹ್ನೆಯೂ ಕೂಡ.

ಅಡಿಪುಟಗಳು

1. ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತ, ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ಕೆ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವಕೋಶ(4), (1972) ಸಂಪುಟ-2, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಪು. 177.
2. ಶ್ರೀಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಬೇಲೂರು ಕೇಶವದಾಸರು, ಪುಟ 49.

ಅಧ್ಯಾಯ ಒಂಬತ್ತು

ಹರಿದಾಸರು-ವಚನಕಾರರು-ಅಲ್ಪಾರರು

ಹರಿದಾಸರು-ವಚನಕಾರರು-ಅಳ್ವಾರರು

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ, ಸರ್ವೋದಯ, ಚಳವಳಿಗಳಿರಡು : ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಮಾನದಿಂದಾಚೆ ನಡೆದ ವಚನಕಾರರ (ಅಥವಾ ಶಿವಶರಣರ) ಚಳವಳಿ ಹಾಗೂ ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ಶತಮಾನದ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ. ಮೊದಲಿನದು ಚಳವಳಿ, ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಅಂದೋಲನ ಎಂದೂ ಹೆಸರಿಸಿದ್ದು ಕೂಡ ಕಾರಣವಿದೆ. ಅದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾರಣ ಆದರೂ ಚಳುವಳಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೆ ನಿರ್ಧರಿಸುವಂಥದು. ವಚನ ಚಳುವಳಿಯಿದ್ದುದು ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗಾಗಿ, ಸಾಮಾನ್ಯರಿಂದ, ಸಾಮಾನ್ಯರ ಬಲಬೆಂಬಲದಿಂದ. ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಜಾತಿ-ವಂಶ-ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮ, ಕರ್ಮರ ವಂನೋಭಾವ, ಜಡ್ಡು ಗಟ್ಟಿದ ವೈದಿಕತೆ, ಕಂದಾಚಾರ, ಪುರೋಹಿತಹಾಹಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಸಿದ್ಧಿದ್ಧ ಬಸವಣ್ಣ ಜನ್ಮತಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಟುಂಬದವನೆ ಆದರೂ ಸಂಘಟಿಸಿದ್ದು ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ಸ್ತರಗಳ ಜನರನ್ನು. ಶರಣರ ಚಳವಳಿ, ಸಮಾಜ, ಅವರ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಪಟ್ಟಿಭವ್ಯ ಹಿತಾಸಕ್ತಿ ಎಲ್ಲ ತತ್ತರಿಸಿತು. ಇದು ಜನತಾ ಚಳವಳಿಯಾಯಿತು 'ಕಾಯ ಕವೆ ಕೈಲಾಸ' ವೆಂಬ ಉನ್ನತ ತತ್ವದ ಬುನಾದಿ ಅದೇ ವಚನ ಚಳುವಳಿಯ ಸಂಘಟನೆ ಸುಭದ್ರ ಆಗಿಸಿದ ತತ್ವ ಕೂಡ. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಆ ಮಾತನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆ, ಶ್ರಮ ಜೀವಿ, ಕೀಳರಲ್ಲಿ. ಯಾವ ಕಾಯಂಕವಾದರೂ ಆದಕ್ಕೆ ಬೆಲೆ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯತೆ ಸಾಧಿಸುವುದು, ಸಮುದಾಯ ಸಂಘಟನೆ ಸುಲಭವೆ ಆಯಿತು. ಅಂದರೆ ತೀರ ಸುಲಭವೆಂದಲ್ಲ, ಜನತೆಯ ವಂನವೊಲಿಸುವ, ವಂನನಿಲೆಯುವ ಸೂಡುಗಲ್ಲಾಯಿತೆನ್ನ ಬಹುದು. ಆಗ್ಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ, ರಾಜಾಸ್ಥಾನದ, ಕಂಕಣ-ಆಗ್ರಹಾರಗಳಲ್ಲಡಗಿದ್ದು ಪಂಡಿತಮಾನ್ಯ, ಪಾಂಡಿತ್ಯಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯ ಅಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಆಗಿರಿ, ಅವನ ಸದಭಿರುಚಿಗೆ ಮಾನ್ಯತೆ ಆಗಿರಿ ದೊರೆತ ಸಂಭವ ತೀರಾ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿತ್ತು. ಇಂಥ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ಕರಗಿ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯನನ್ನೂ, ಜನತೆಯನ್ನೂ ಮುಟ್ಟಿದ್ದು ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ. ಅದು ಒಂದು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಯಂಗವಂದೇ ಕರೆಯಬಹುದು. ಮಾರ್ಗಕಾವ್ಯ, ಚಂಪೂಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ದೇಸಿಯ ಸಹಜ ವೇರುಗಿನ ಹೊಳಪು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದದ್ದು ಈಗ ಸಾಹಿತ್ಯ ತನ್ನ ದಿಸೆಯನ್ನೆ ಬದಲಿಸಿದಾಗ ಒಂದು ಹೊಸತನ ಪಡೆದಂತಾಯಿತು. ಮಾರ್ಗಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತವೃಧಾನ ಆದ, ತತ್ಸಮ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆವುಳ್ಳ ಭಾಷೆ ಇದ್ದರೆ ಶಬ್ದ, ದೇಶ, ತದ್ಭವ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ, ಉಳ್ಳದ್ದು ದೇಸಿ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಆಗ್ಗೆ ಇದ್ದ (ಈಗಲೂ ಇರುವ) ಜಾತವರ್ಣ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪ್ರಧಾನ ಸಾರಸ್ವತ ಸಂಪದವನ್ನೆ ಬಹುದಾದದ್ದು-ಮಾರ್ಗ ; ಮಾರ್ಗ

ಭೇದ ತೋಡಿದು, ವರ್ಣರಹಿತ-ಜಾತಿರಹಿತ ಸಮಾಜ ಕಟ್ಟಲು, ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರ ಅಂದಾಜು ಮಾರ್ಗ ನೀತಿ ಕೈಗೊಂಡದ್ದು ದೇಸಿ. ಮಾರ್ಗಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಭಾವವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಸ್ಥ; ದೇಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರವಾದರೂ ಪ್ರಭಾವತಃ ಜನಪದ-ಜನಪದದ ಬದಲಿನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ-ಸಾಮಾನ್ಯನ ಬದುಕಿಗೆ ಹತ್ತಿರಾಗಿದ್ದು ಅವನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಳಿದದ್ದು. ಈ ನಿಯಮಂಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿ ದೇಸಿ ಕಾಣುವಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಮೊದಲು ಎದ್ದು ತೋರುವಂಥದೊಂದು ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಕದ ಶಿವಶರಣರ ಮತದ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಮತಸಂಕರರು ಸಾತ್ವಿಕ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಸಾರಿದರು. ಇದೇ ಮುಂದುವರಿದು, ಶಿವಶರಣರು ಶಿವವಾದವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದಂತೆ, ಹರಿದಾಸರು ಹರಿಪಾರವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ, ಸಮರ್ಪಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು. ಮತಸಂಕರ-ಹರಿದಾಸರ ಭೇದ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಒಂದೇ. ಅದಂ ಭಕ್ತಿ, ನೀತಿ ಪ್ರಸರಣ ವಸ್ತುವು. ಮತಸಂಕರರು ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ಭಕ್ತರಿಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಮುಂದು ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ಹರಿದಾಸರು ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ, ಪಾಳೆಯಪಟ್ಟು-ತ್ಯಜಿಸಲು ಹಿಂದೆಗಡೆಯಿಲ್ಲ.

ಒಂದು ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುವ ವರ್ಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನದ ಹೋಗಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ್ದು ಇತಿಹಾಸದ ಮೂಲಕ ಕಂಡು ಬರುವಂಥದೆ. ವೈದಿಕ ವಾಚ್ಯಯ, ಧರ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಬೆಚ್ಚಿ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ನಿಲುಕುವಂಥವಲ್ಲ. ಕೇವಲ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬದುಕಿನ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಇಟ್ಟು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೇ ಮೀಸಲು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ಬೆದರಿಸುವ ಪರೋಪದೇಶವಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಶ್ರಮದ ಸಹಜತೆಯನ್ನು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟು ಮಾತೃದಿಂದಲಿ ಭಸ್ಮ-ಸ್ನಾನವಿಟ್ಟು ಲೆಕ್ಕಿಸದ ; ಇದು ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದ ತಿರುವು. ಹೋಳಿಗೆಯ ಹೂರಣ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಬರಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನ ಕೇಕ ಧರ್ಮದ ತಿರುವು ಇರದ ಗೊಡ್ಡ ಅಚರಣೆಯ ಪ್ರತೀಕ. ಇದರ ವಿರುದ್ಧ ಸಿದ್ಧಿರೇಳುವ ಕ್ರಾಂತಿ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಕ ಅಂಥ ಒಂದು ಉಜ್ವಲ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ದರ್ಶನವಾಗಿ ನೀಡಿತು. "ಮತದ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಇಡಿಯಾಗಿ ಪರಿಭಾವಿಸಿದಾಗ ತನಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಎಂದೂ ನಡೆಯದಿದ್ದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಯಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿತು."¹

ಮತಸಂಕರ ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪ, ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಎಲ್ಲ ತಿಳಿಯ ಹೋಗುವವರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರ ಭಕ್ತಿಯಾಗಲಿ, ಬದುಕಿನ ಪರಿ, ಮತದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸೌಂದರ್ಯ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅರ್ಥ, ಆಗಿನ ಬದುಕು, ಶಿವ ಮತ ಪ್ರಸಾರ, ಪರಿಭಾಷೆಯ ಬಳಕೆ, ಅವುಗಳೆಲ್ಲದಕ್ಕಿಂತ ಅದು ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ಸ್ತರ (ವರ್ಣ) ದವರನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು, ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡ ರೀತಿ ಸದಾ ಹೊಸತೇ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಆಗ್ಗೆ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮ ತನ್ನ ನೈಜತ್ವವನ್ನು, ಧರ್ಮದ ತಿರುಳಾದ ನೀತಿ-ದಯೆ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಬಡತ್ವ ತಳೆಯಲಿದ್ದಾಗ ಅದರ ವಿರುದ್ಧ ಸಿದ್ಧಿರಾದ್ದು ಈ ಮತದ ಅಂದೋಲನ ಒಂದು ಕ್ರಾಂತಿ.

ಸಾಮಾಜಿಕ-ವಂತಿಕೆಯ ಎರಡು ವಿಧದಲ್ಲಿೂ ಸಹ. ಕ್ರಾಂತಿ ಪುರುಷನಾದ ಬಸವಣ್ಣನ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಮುತ್ತಣ ವೈದೇಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ವರ್ಧಿಸಿದ ಚಳವಳಿ, ಸಂಘಟನೆಯನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕೊಲೆ-ಕಲ್ಯಾಣ ಕ್ರಾಂತಿಯೆಂದಾಗಿ ಬೆದರಿದುದು ಹೌದು. ಮುಂದೆ ವೀರಶೈವ ಮತ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಮತಗಳಿಗಿಂತೆಯೇ ತನ್ನ ಅಂದೋಲನತ್ವವನ್ನೂ (Militant-Revolutionary Tendency)* ಕಳೆದು ಕೊಂಡಿತು, ಮತ್ತು ಜಾತಿವಾದದ ತೀವ್ರತೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಮ್ಮುಖವಾಯಿತು. ವೀರಶೈವರಿದ್ದ ಒಂದು ಮತ ಬೆಳೆಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯಾವುದೇ ಜಾತಿ ಇರದ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಕತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದಿತು. ಲಿಂಗಾಯತರೂ ಒಂದು ಪಂಗಡವಾದರು. ಒಂದೇ ಒಂದು ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲದ ಪರಿಗಣನಾರ್ಹ ಅಂಗ, ವಚನಕಾರರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪರಿಸರ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ದೇವರದಾಸಿಮಯ್ಯ, ದೋಪರ ಕಳ್ಳಯ್ಯ, ಮಾದಾರಚೆನ್ನಯ್ಯ, ಎನ್ನುವಂತೆ ಒಳಗೊಂಡು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ತೊಡಗಿಸಿತು. ಕೀಳು ಪಂಗಡವರನ್ನೂ ಕೊಂಡವರೂ ತಮ್ಮ ದೀನತ್ವ, ನಿರ್ಬಲತ್ವವನ್ನೂ ಕೊಡ ಸೆಲಸಿಕೊಂಡು ಅತ್ಯವಿಶ್ವಾಸ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ ರೀತಿ ಹೋಲಿಕೆಗೆ ನಿಲುವಿದ್ದು.

ಇನ್ನೊಂದು ಗಮನಾರ್ಹ ಅಂಶವೆಂದರೆ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂದಿನವರೆಗೂ ಇದ್ದ ಮತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ-ಪ್ರಸರಣ. ಕಲಿತವರಿಗಿಂತ ಓದಬಲ್ಲವರ ಬಾರದವರಿಗೆ, ಕಲಿತವರ ಬುದ್ಧಿ* ಮಟ್ಟ ತುಂಬಾಕಡಿಮೆ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಧರ್ಮ ತಿರುಳು, ಬೋಧೆ ಆರ್ಥ ಆಗಬೇಕಾದರೆ ಅವರಾಡುವ ಭಾಷೆಯೇ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಮೊದಲು ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಗೈದ ಜೈನರು ಇದನ್ನರಿತಿದ್ದರು. ಬೌದ್ಧರು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಧರ್ಮ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಅಂದಿನ ಜನರ ನಿತ್ಯಜೀವನಕ್ಕೆ ಪಾಠಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತರಾವುದರ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ಮತ ಪ್ರಚಾರ ನಡೆಸಿದರು. ಜೈನರಾದರೂ ಪ್ರಾಕೃತವನ್ನು ಬಳಸಿದರು. ಹಾಗೆಯೇ ಮಂಪುರವರೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಜೈನ ಧರ್ಮದ ಸ್ವರೂಪ-ತಿಳುವನ್ನು ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತರಿಸಲು ಶ್ರಮಿಸಿದುದು ಸುನಿವಿತ, ಜೈನ, ಬೌದ್ಧರ ಮತಧರ್ಮ ಜಟಿಲತೆ, ತೊಸ್ಮವಾದ ಒಪ್ಪದ ಜನತೆ, ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕರ್ಮಕಾಂಡದ ಪಾಪ-ಕೊಡಾಣಾರ, ಪುರೋಹಿತಪಾಪಕರ್ಮ ಹರಡುತ್ತಿದ್ದ ಮತ ಭೀತಿ, ಇವೆಲ್ಲದರ ವಿರುದ್ಧ ಸಂಘಟಿತ ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ಶರಣರಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಕೊಂಡಿತು. ಜನಜಾಗೃತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಧೈಯವಾಗುಳ್ಳ ಅವರಿಗಿದ್ದ ಹಿರಿದಾದ ಒಂದು, ಅದರಿಂದ ಅವರು ಮಾಡಿದ ಮೊದಲ ಕಾರ್ಯ, ವೈದಿಕ ಧರ್ಮ-ಆದರ ನಿರ್ಬಂಧ ಗಳನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ, ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಕಟ್ಟುಪಾಡನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕಲು ಶ್ರಮಿಸಿದ್ದು. ಹಣ್ಣು-ಮೇಲು ಕೀಳು ಜಾತಿ ಎಂಬ ಯಾವುದೇ ಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಸ್ಥಾನದ ತಿಳುವಳಿ ಅವರ ಆಡುಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದು ; ಈ ಸರ್ವೋದಯ ಚಳವಳಿಯ ಮೊದಲ ಹರಿಕಾರ ಬಸವಣ್ಣ. ಬಸವಣ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಗೌರಿ ದಂಡಿವರೂ

ಪ್ರಭುದೇವ ಮಂಜಾರವರು, ಅದರ, ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶ ನಾವು ಮರೆವಂತಿಲ್ಲ. ವಿರಚೈವ ಮತದ ದಾಳಿ, ಕ್ರಾಂತಿ ಎತ್ತರ ಮೆಟ್ಟಿಗೆ ನಡೆಯಿತೆಂದರೆ, ವೈದಿಕ ಧರ್ಮಿಯರು ತತ್ಪರಿಣಮತಾದದ್ದು.

ಯಾವುದೆ ಒಂದು ಛಾ ಸೋಲನ, ಸಂಘಟನೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಲು, ಅದರ ಅನುಯಾಯಿಗಳ ನಿಷ್ಠೆ ಮುಖ್ಯ. ಶಿವಶರಣರು ಶಿವನಿಷ್ಠೆಯನ್ನೇ ಧೈಯ ಆಗಿಸಿಕೊಂಡರು, ಅದನ್ನೇ ಬೆಳೆಸುತ್ತಿರಿಸಿದರು ಪಟ್ಟಲ ಸಿದ್ಧಾಂತ (ಆರಂಭಿಕ) ತತ್ತ್ವ-ಭಕ್ತಿ ವಿಶಾಖ ಶ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಚನಕಾರರು, ಎರಡನೆಯ ಹಂತದ ಭಕ್ತನು ಮೆರೆಬೇಕಾದದ್ದು ಶಿವನಿಷ್ಠೆಯೆಂದು ಹೇಳಿ, ಅದನ್ನೇ ಮಹಾಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಎಂದೂ ಕರೆದರು, ಶಿವನ ಬಗ್ಗೆ ನಿಷ್ಠೆ, ವಿರಚೈವನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಸಾರಿದರು. ಈ ನಿಷ್ಠೆ ಜನರನ್ನೂ ಆಕರ್ಷಿಸಿತು. ಜನತೆಯ ನಂಬಿಕೆ-ನಿಷ್ಠೆಯಾಗಿಸಲು ಶಿವಶರಣರು ಮಾಡಿದ್ದ ಶಿವ ಕಲ್ಪನೆ. ದ್ರಾವಿಡರ ಮೂಲದೈವ ಆದ ಶಿವ, ಮುಂದೆ ಮೇದಗಳ ರುದ್ರನೇ ಆದ. ಇಲ್ಲಿ ಬೆಳೆವಳಿ ದ್ರಾವಿಡತನದ್ದಾಯಿತೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದಂತಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು ಶಿವಶರಣವು ಸುತ್ತಿಕೆ, ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೂ ಅರ್ಥ ಆಗುವ ಶಿವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಜನಪ್ರಿಯ ಆಯಿತವ್ವೆ. ವಚನಕಾರರು ಬುದ್ಧಿಯ ಕೆಸರತ್ತ, ಪದ ಬಳಕೆಗಳಿಂದ ಬುದ್ಧಿವಂತರನ್ನೂ ವಾಕ್ಯ ಸೇಯದೇ, ತಮ್ಮ ಘೋಷಣೆ, ನಿಷ್ಠೆ, ಸರಳತೆಗಳಿಂದ, ವಚನಗಳ ಅಭಾವದಿಂದ ಪರಿಧಾರಣೆಗಾರರ ತೀರಾಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನೂ ಆಕರ್ಷಿಸಿದರು. ಶಿವನಿಷ್ಠರು ಒಂದು ಸಂಘಟನೆ ಆಳುವಳಿಯ ಮಲಯದ್ದಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡ ನಂತರ ಅವರೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಎಂದು ವಚನಕಾರರು ತಿಳಿಸಿದ ಸಮಾಪಕ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಿಯವೊಂದಿದ್ದು - ಛಾರಿಯೇವಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿನವರೇ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘಟನಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿರಬೇಕಾದ ಕೆಲವುಗಾದವರಿಗಂತೂ ತುಂಬ ಸಂತೋಷವು ಆಯಿತು. ಈ ಜನರ ಐಕ್ಯತೆ ಸಾಧಿಸಲು ವಚನಕಾರರು ವಿಧಿಸಿದ್ದು "ದಂಜಾಚಾರ"ದ ನಡೆವಳಿ. ಇದು ಹೊರಗಿನ ನಡೆವಳಿಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದರೆ, ಸಮಾಜದವರು ಅಂತರಿಕೆ ತಂದ್ವಿ ಯನ್ನು ಕಾಮಾಡುವುದೆಂದು ಸಂಬಂಧಿಸಿತು. ವಿರಚೈವರು ತಮ್ಮ ಬೇಹದ ಮೇಲೆ ಸದಾ ಧರಿಸುವ ಲಿಂಗದ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಅವರ ನಿಷ್ಠೆ ಲಿಂಗಾಚಾರವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ವಲಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸದಸ್ಯನು ತನ್ನ ದೈನಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂತ್ಯಾಜ ಒಡಗೂಡಿ ಗಳಿಗೆ ಹೊರೆಯಾಗದೆ ಬದುಕಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸದಾಚಾರವು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿವಾಚಾರ ವಾದರೂ ಎಲ್ಲ ಸಹಜವಿಗಳನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ಸಮಾನತೆಯಿಂದ ಕಾಣಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇವರ ಮತಗಾರಂದ ತನ್ನ ನಂಬುಗೆಯ ಸಂಘಟನೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಅಗತ್ಯ ಅದ ಅನನ್ಯತೆ ಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಶರಣಾಚಾರ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ: ಈ ನಂಬುಗೆಯ ಜನರೊಡನೆ ಅತ್ಯಂತ ಯಾವಾಗ ಬೆರೆಯುವುದೊಡನೆ ವೈಯಕ್ತಿಕ ವಿನಯವನ್ನು ಭೃತ್ಯಾಚಾರ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಸಂಘಟನೆಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣ, ಭಾವುಕ ಮಹೋದ್ವೇಗ, ಇದರಿಂದಾಗಿ ಯೂ ವಚನ ಚಳವಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆ, ಪುಷ್ಟಿ ದೊರೆಯಿತೆನ್ನಬಹುದು.

ಮದುವೆ ವಿವರಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಅಮೂಲ್ಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ವಚನ ಚಳವಳಿಯ ಸ್ವರೂಪ, ವಿವರಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕಂಡರಿಸುವ ದಾ. ಪಿ. ವಿ. ನಾರಾಯಣರ ಪ್ರಯತ್ನ ಇಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಅವರ ಅಭಿಮತದಂತೆ ಪ್ರಾಯಶಃ ಭಾರತದ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ದ್ರಾವಿಡ ಚಳವಳಿ, ವಚನ ಚಳವಳಿ. ಇಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಂದರೆ ವಚನಕಾರರ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯವಿದ್ದು ಯಾವ ದಿವ್ಯದೇವತೆಯೊಂದಿಗೆ ತಿಳಿಯಬಹುದು ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಭಾಗವಾದ ಯಜ್ಞ-ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸುವುದು. ಕೆಲವರ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನವು; ಹೆಚ್ಚು-ಗಂಡು ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಬೆಳ್ಳುಪು ಕೇವಲ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತು-ವಸನೋಳಗಣ ದಾಸಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಅವಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಗೌರವ; ವರ್ಣಾಶ್ರಮ, ಜಾತಿ, ಇವುಗಳ ಪ್ರತಿಭಟನೆ; ದ್ರಾವಿಡ ದೈವದೇವತೆಯಾದ ಶಿವನ ಶಿವೋತ್ಸವೋತ್ಸವವನ್ನು ಸಾರುವುದು. ಇದು ಶಿವರೂಪದ ಅಂದರೆ ವಚನಕಾರರ ಗುರಿ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ವಚನ ಚಳವಳಿ ಮೊತ್ತಮೊದಲ ದ್ರಾವಿಡ ಚಳವಳಿ ಕೂಡ. ಆಗ್ನೇಯದೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಮುಖ ಸಮೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲೊಂದು ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಇದೇ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಐಕ್ಯತೆ ಸಾಧಿಸುವಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಕೊಡುಗೆ. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಬೇರೊಬ್ಬರ ವಿಶದೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅಂದೋಲನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು. (ಜಾತಿಗಳು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳ ನಡುವೆ, ಅವರ ಹೃದಯ ಭೇದ ಬೇರೆಯಾದಂತೆ, ಒಂದಾಗದೆ ಬೇರಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ಸಂಧಾನವೂ ಅಂದೋಲನ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕ, ಮನುಷ್ಯನು ಇನ್ನೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಒಂದು ಅಂಶ ಭಾರತವಾಗುವುದು, ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಜಾತಿಯಂತೆ. ಅದರ ಪರಿಣಾಮ, ಕೆಲವು ಜನರಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ಅನುಕೂಲತೆ, ಹಾಗೂ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರ ಜಾತಿಯಿಂದಾಗಿ ದೊರೆತ ಭರ್ತನ-ಇದಕ್ಕೆ ಕನಕದಾಸರ ಸಾಕ್ಷಿ. ಪುರಂದರದಾಸರೊಂ ಡೆ ಹೇಳಿರುವಂತೆ. ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದವರು ಕೃಷ್ಣಜನರಿಂದ ಹೊಡೆದಿಟ್ಟು ದೈವ ದೇವರ ದರ್ಶನ, ದಿವ್ಯ ಸಮಯದಲ್ಲೂ ಆ ಅನುಭವ, ಅನುಭವ ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದ, ದೇವರನ್ನೆ ಮೀರಿ ನಡೆದ ಈ ಅವನಾನುವಂತೆ ಕೆಲವರ ಜಾತಿಯ ಅಧಾರದಿಂದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಅಂತರಿಕ ರೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವರನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತಿರುಪಾಟಲೆಯಿಂದ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಾಣ ಕೆಳಗೆ ಜಾತಿಯವನಾದರೂ ಭಕ್ತಿ, ವಿಶೇಷದಿಂದ ಶ್ರೀರಂಗದ ರಂಗನಾಥನನ್ನೆ ಒಲಿಸಿಕೊಂಡು, ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿಯ ಅರ್ಚನೆಯಾದ ಲೋಕಸಾರಂಗ ಮಂತ್ರಗಳ ಇವನನ್ನು ಹಗಲ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಲು, ದೇವರ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಇಂಥ ವರದೊ ಕೊಡ, ಗೋರಾಹುಡು, ನಾಮದೇವ, ಅಮ್ಮಾವಿನ ಶಂಕರದೇವ, ಹೀಗೆ. ವಚನದ ಉಗಮ, ಅರ್ಥ, ಸ್ವರೂಪ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ನಮ್ಮ ವಿಚಾರ ಅಲ್ಲ. ವಚನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ಅಂದೋಲನ, ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಹರಿದಾಸರ ಅಂದೋಲನ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಕಟ್ಟು ಆಗಬೇಕಾಗಿದೆ, ಹಾಗೂ ಪ್ರಭಾವಿತ ಆಗಿದೆ, ಅಲ್ಲದೆ ಇವೆರಡರ

ಸಾದೃಶ್ಯ, ವೈದೃಶ್ಯ, ವೈವಿಧ್ಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಗುರುತಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ. ಮನನ ಚಳುವಳಿ ಗುರುತಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣ ಅಂತ ಹಲವಾರು : ಮೊದಲೆ ತಿಳಿಸಿರುವ ಜಾತಿ ಪದ್ಧತಿ : ಸಮಾಜವನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ, ಜಾತಿರಹಿತ ಸಮಾಜ ರಚಿಸುವ ಒದ್ದಾಡುವಿಕೆಯ ಅನುಸರಣೆ ಅದೇ ಶಿವಕರಣರ ಅನುಷ್ಠಾನವೂ ಆಗಿತ್ತು. ವೈಶ್ವಿಕ ವೈವಿಧ್ಯ ಕಾರಣ, ಅದೇ ಜಾತಿಯ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣ. ಅದರಿಂದ ಬಹುಸ್ವರೂಪ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಗಳು ಹೇಳಿದ್ದು, ಎಲ್ಲರೂ ಸಮಾನರು; ಭಕ್ತರು, ಭವಿಗರು, ಎದೆಗೆ ಎದೆ, ಅವನ ಅಸ್ಥಿಯಿದ್ದದೆ ಭಕ್ತ ಸಮಾಜಾದಯದ-ಅಂದರೆ ವೀರಶೈವ ಭಕ್ತಸಮಾಜದ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಾಣುವ ಸಮಾನ ದೃಷ್ಟಿ, ಭವಿಗರೊಬ್ಬರ ಒಂದೆ. ಸಹಜಾದಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ಎಂಥ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ್ದರೇನೂ, ಘನತೆ, ಖ್ಯಾತಿವೈ, ಅಂತ್ಯದ್ದರೂ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಭುದೇವ ಇದನ್ನು ಸಮಾಧಾನಿಸಿದ. ಉಪಾಸನೆಯ ಕೌಶಲವನ್ನು ಭವಿಯೆಂದು ತೋರಿದಂ, ಸಾವಿಟ್ಟಿದ, ರೂಪಿಟ್ಟಿದ, ಗಂಡೆ ನಿಗೋರಿದು ಬಂದಳು ಪಂಚಾದೇವಿಯಕ್ಕೆ. ಇದರಿಂದ, ತಿಳಿಯ ಬರವುದಿಲ್ಲ : ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಗೂ ಇತರ ಶರಣರ ಈ ವಿಶೇಷವೇ ವೀರಶೈವ ಸಮಾಜ ಸಂಘಟನೆಗೆ ಮಾತೃ ಸೀಮಿತ ಅದನ್ನು. ಇದು ವಚನ ಚಳುವಳಿ ಪಂಚಾಯ ಚಳುವಳಿಯೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಉಂಟು. ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಲದ ಕಲ್ಯಾಣ ಕ್ರಾಂತಿ ಯಾಗದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯದ ಹಲವಾರು ಚಾತುರ್ಯವೇ. ಅದರಿಗೆ ತಾವು ಹೊಸ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಒಂದು, ಹೊಸತನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿರಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಸಾಹ, ಕೆಟ್ಟ ಇದ್ದರೂ, ಹಿಂದಿನ ತಮ್ಮ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಅನೇಕ ಬೇರೆ ಕಾಮಪ್ರದ್ವಿರೂಪವು, ಅವೂ ಅಲ್ಲದೆ ಕೀಳು ಜಾತಿಯವರು ವೀರಶೈವಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಮೇಲಾವರ್ಗದವರ ಜೊತೆ ಸಮಾನರಾಗುವೆಂಬುದನ್ನು ಭಾವಿಸಿ ಬಂದವರ ದೃಷ್ಟಿ, ಇಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಘಟನೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲ ಆಗಲು, ತಮ್ಮ ಭೇದದ ಕಾರಣಗಳೆ ಆಗಬೇಕು ಕಷ್ಟಪಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಉಂಟು ಉದಾಹರಣೆ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲರು
ಕೊಂಡು ಕೊಂಡು ಕೊಂಡು ಕೊಂಡು
ಎಂತಯ್ಯಾ ಅವರ ಭಕ್ತಿಯೇ ?
ಎಂತಯ್ಯಾ ಅವರ ಯುಕ್ತಿಯೇ ?

ಎಂದು ಬೇರೊಂದು ಪಡೆದ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತನ್ನಿ ಬೇರೆ ತಿಳಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ ಇದೆ. ಕೊಂಡು ಕೊಂಡು ಎಂಬುದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ತರಾಶಿವ್ಯ ಅದೇತನ ವ್ಯಕ್ತಿ ಆಗುತ್ತದೆ : ಇದರಿಂದ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಗೂ ಇತರ ಶಿವಕರಣರ ಗಂಡ, ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆ ಆದರಲ್ಲೂ ವೀರಶೈವರಾಗಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು. ವೀರಶೈವ

ಧರ್ಮವನ್ನೆತ್ತಿ ಕೊಂಡರೂ ಹಿಂದಿದ್ದ ಜಾತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರತಿಭಟನೆ, ಶರಣರಲ್ಲಿ ಒಳಗುಡಿ ಇತ್ತಂಬುದು ವಚನಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೂ ಕೊಡು-ಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯವಾಹಾರ ಪದ್ಧತಿ, ಬಸವಣ್ಣನ ದೃಷ್ಟಿ ಅವನ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ತುಂಬ ತುಂಬ ವೇರಾದಿದ್ದು ಅದನ್ನೂ ಅವನ ಕೆಲವು ಅನುಯಾಯಿಗಳೇ ಒಪ್ಪಲಾರದೆ ತತ್ಪರಿಸಿದರು. ರತ್ನವಾತವ ನಡೆಯತು ಬಸವಣ್ಣ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ನಡೆಯಿಸಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಆತ್ಮಜರ ವಿವಾಹದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ, ಇದರಿಂದ ಜಾತಿರಹಿತ ಸಮಾಜ ಬಸವಣ್ಣನ ಕನಸು ಆಯಿತಷ್ಟೆ. ಆದರೆ ಅವನು ಹಾಗೂ ವಚನಕಾರರು ಸಾಧಿಸಿದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣೆ, ಅನ್ಯಾದೃಶ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಗಿನ ಕಾಲ ತೆಂಬಲೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಗ-ಯಥಾ ಪ್ರಕಾರ ಬಸವಣ್ಣನ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ತಮ್ಮ ಮುಂಚಿನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು. ವಚನ ಚಳುವಳಿ ಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿಸಿದ ಆತ್ಮಗೌರವ, ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಯಾರೂ ಮರೆಯುವಂಥದಲ್ಲ.

ವಚನ ಚಳವಳಿಯ ಕಾಲದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸಮಾಜ ಅಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೆಚ್ಚು ಸುಧಾರಿಸಿದ್ದು ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬಹುದು. ಅವರು ಹೆಣ್ಣನ್ನೂ ದರ್ಬಾರಿಯೆಂದಾಗಲಿ, ಮಾಯೆಯೆಂದಾಗಲಿ ಪರಿಗಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ದಸ್ತುನಿಷ್ಠ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಚನಕಾರರದ್ದು. "ಹೆಣ್ಣು ಮಾಯೆಯಲ್ಲ, ಹೊನ್ನೂ ಮಾಯೆಯಲ್ಲವಾದದ ಮುಂದಣ ಅಸೆಯೆಮಾಯೆ" ಎಂಬ ಅಲ್ಲವಂವ ಮಾತು ತೋರುವದ್ದು ಅಗಿದೆ. ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಪಶ್ಚೇಕ ಅಸ್ತಿತ್ವವುಂಟೆಂದು ಗುರುತಿಸಿದ ವಚನಕಾರರ ಸಾಧನೆ ಅಗ್ಗೆ ಅಸಾಧಾರಣ ವಾದದ್ದೆ. ಗಂಡಹೆಂಡತಿಗಳೊಂದಾದ ಭಕ್ತಿಯ ಶಿವನಿಗೆ ಹಿತವೆಂಬುದು ವಚನಕಾರರ ಭಾವನೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಸಮಾಜದ ಕೆಳವರ್ಗದವರು-ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಬದುಕು ತಿದ್ದಿ ಹೋಗಿರಗೂ ಕೂಡ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಮೂಡಿತು. ಅನೇಕ ಶಿವಶರಣೆ ಯರು ವಚನಸಾಹಿತ್ಯರಾಗಿ ವಚನಧರ್ಮಕ್ಕೂ, ಅಂದೋಲನ ಗತಿಗೂ, ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ತಮ್ಮದೇ ಅದ ಸೇವೆ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ, ಮಂಚ್ಚಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸೃಜನಶೀಲ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಈಗ ಗುರುತಿಸುವಂಥಾಯಿತು, ಅವಳ ಬಾಯಿಗೆ ಸ್ವರ ಒಂತು. ಅಭಿನವ ಪಂಪನ (ನಾಗಚಂದ್ರನ) ಸಮಕಾಲೀನಳಾಗಿದ್ದ ಕುಂಕಿಯನಂತರ ಒಂದ ಹೆಣ್ಣೆಂದರೆ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯರೇ. ಸಮಾಜದ ಒಂದು ಕೆಳಸ್ತರ ಅಗಿದ್ದ ವೇಶ್ಯಾ ಜಾತಿಯ 'ಸಂಕಪ್ಪೆ' ಯೆಂಬಾಕೆ ಕೂಡ ವಚನ ಬರೆದಳೆಂದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ಸುಧಾರಣೆಯ ಉನ್ನತಿ ನಾವು ಗಮನಿಸುವಂಥದಂ. ಸ್ತ್ರೀಯ ಬೌದ್ಧಿಕ ಸ್ವಂತಿಕೆಗೆ ನಿದರ್ಶನ, ಶರಣರ ಮನೆಯ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿದ್ದ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಅರಿಸಿ ತನ್ನ ಬದುಕು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ 'ಅಯ್ಯಕ್ಕಿಮಾರಯ್ಯ' ನದು. ಅವನು ತನ್ನ ದಿನ ಬಳಕೆಯ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಕ್ಕಿಯನ್ನೂ ಅಯ್ಯ ತಂದಾಗ, ಅವನ ಹೆಂಡತಿ, ತನ್ನ ಗಂಡನ "ಸಂಗ್ರಹ ಬುದ್ಧಿ" ಆಶೀರ್ವಚನಕ್ಕೆ ರೇಗಿದಳೆಂದು ವಚನ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ :

ಅಗಲಿತಿಯಾದು ಅರಸಿಲ್ಲದೆ, ತಿವರಗಿರಿಯಂತೆ ಅಯ್ಯಾ ?

ಲೋಪಮೊಬರು ಯಮದೂಪರಿಗಿದ್ದದೆ ಅನಾಹಗೆ ಉಂತೆ ಅಯ್ಯಾ ?

ಈವ್ಯಯವೆ ನಿಮಗೀಕೆ ?

ಇದು ಹೇಣ್ಣು ವನಸಕಾರರ ಜನವಳಿಯಿಂದಾಗಿ ಪಡೆದ ಬೌದ್ಧಿಕ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ-ಹಾಗೆಯೇ ಬಸವಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ ನೀಲಾಂಬಿಕೆಯ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆ, ಆತ್ಮಸ್ವೈರ್ಯ ಅವಳ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾಗಿದೆ. ಮಹಾದೇವಿಯುಳ್ಳನಂತೂ ವಚನ ಚಳವಳಿಯ ಸಂಧಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ಪಡೆದ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸದ ಪ್ರತೀಕವೆಂದೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಬಸವಣ್ಣ ಹೇಗೆ ಶರಣ ಸಮುದಾಯದ ನೇತಾರನಾದನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಆತ್ಮಪಂಪಾಪದಿ ಸ್ತ್ರೀಸಮುದಾಯ ಪಡೆದ ಸ್ವಂತಿಕೆಯ ಪ್ರತೀಕ ಎನ್ನಬಹುದು. ಬಲವಂತದಿಂದ ಮದುವೆ ಯಾದ ಕೌತಿಕರೂಪನೊಂದಿಗೆ ಆಕೆ ವಿಧಿಸಿದ್ದ ಪರತ್ಯುಗಣ, ಅವನು ವಾಚನಮಾಲಿಸುವಾಗ ಆದವ್ವಾ ಖಂಡಿಸಿ, ದಿಗಂಬರಿಯಾಗಿ (ಕೀತಾಂಬರೆ) ಹೇರಬಿ ಅವಳ ಆಗಿನ ಧೈರ್ಯ (ಶ್ರೀ ಶಂ ೧೩ನೇ ಶತಮಾನದವೆಂದು ಹಿಂದೆ) ಯಾರ ಆಗಲಿ ವೆಂಚ್ಚಿತಕ್ಕಿದೆ ಆಗಿದೆ. ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ ಅಂದು ಧಕ್ಕರಿಸಿದ್ದು ಕೇವಲ ಕೌತಿಕ ಮೊದಲನೇ ಅಂಶದಿಂದ ರಾಜ ನೋಟವನ್ನೇ ಅಲ್ಲ. ಅಧಿಕಾರಶಾಹಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಳೆ, ವಿಚಾರಹೀನವಾದ ಬೌರ್ಜುಗಳೂ, ಇವುಗಳನ್ನೇ ಇದು ವಚನ ಚಳವಳಿಯು ನೀಡಿದ ಸ್ಫೂರ್ತಿ, ಹಾಗೂ ಇದು ಆರೋಗ್ಯಕರ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯೆಂಬುದನ್ನೂ ಮರೆಯಲಾಗದು.

ಇನ್ನು ನಮಗೆ ಕಾಣಬರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಶ, ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನಡುವಣ ಮೇಲೂ ಕೀಳು ಭಾವನೆ ಸಮಾಜದ ಒಡಕಿಗೂ ಇದೇ ಕಾರಣ. ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರ ಮೈನೋರಿಯತೆ, ಬುದ್ಧಿ ಇರದ ಕೀಳು ಜಾತಿಯವನನ್ನು ಗುಲಾಮನಂತೆ ದಂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ಪುರಂಪಸೂತ್ರ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರುವ "ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಕ್ತಸ್ಯ ಮೂಖಮಾಸೀತ್ ಬಾಹು ರಾಜಸಕ್ತಃ ಊರಣ ತದಸ್ಯ ಯದ್ವೈಶ್ಯಃ ಪದ್ವ್ಯಾಗಂ ಶುದ್ಧೋ ಅಜಾಯತ್" ಎಂಬ ಮಾತು (ದೈಹಿಕ ಪರಿಶ್ರಮ ವಹಡುವರೆಲ್ಲ ವಿರಾಟ್ ಪುರಂಪನ ಕಾಲಿನಿಂದ ಒಂದವರು!) ಹಾಗೂ ಅಪರದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಜಾತಿಗಳು ವಿಭಾಗ ಆದದ್ದು (ಒಳಗಾರ, ಬೇಕಾರ, ಪಂಡಿಪಾಳ, ಬಾಣಿಗ, ಇತ್ಯಾದಿ) ಅನರವರ ವ್ಯಕ್ತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಆಯಾ ಜಾತಿಯ ಅನುವಂಶಿಕ ಲಕ್ಷಣದಿಂದಾಗಿ. ಶಿವಶರಣರ ಧೈರ್ಯವೇ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಾನತೆ. ವ್ಯಕ್ತಿ-ಬದುಕಿಗೆ ವಿಮುಖವೂ ಆಗಬಾರದು, ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಧಿಗತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಸುಧಾರಣೆಗೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದು ವಚನಕಾರರ ಆಲೋಚನೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಅವರಂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಹತ್ತ "ಕಾಯಕವೆ ಕೈಲಾಸ", "ಕೈಷ ಕೈತ್ಯ ಅವ ಕಾಯಕದಿಂದಾ ದೊಡೇನು ? ತನು ವಚನ ಬಳಸಿ ಗಣಿ ತಂದು, ಗುಂದಲಿಂಗ ಜಲಗಮಕ್ಕೆ ಮೊಟ್ಟಿಸಿ, ದೀಪೋಹವ ಮಾಡುವ ಪರಮಗದ್ಯಕ್ಷನ ಪಾದವ ತೋರಯ್ಯ ನನಗೆ...ಕೂಡಲ ಚಿನ್ನ ಸಂಗಮದೇವಾ", "ಅಸಿಯಾಗಲಿ ಕೈಷಿಯಾಗಲಿ, ಯಾಜಕ ವಾಣಿಜ-ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಹೊಯಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು...." ಈ ಸಾಲು ಕಾಯಕತತ್ವವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆ.

“ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಗುರುವೆ ಕಂಡೆ, ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಜಂಗಮವೆ ಕಂಡೆ, ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಸಾದವೆ ಕಂಡೆ, ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಸಕಲೇಶ್ವರ ದೇವರ ಪೂಜಿಸುವಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಸಾಧಕನಾದೆ ಯೆಲ್ಲಾ ಎಲೆ ಕಾರ್ಯವೆ ” ಎಂದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕರಿಯಿಂದ ಇವನರ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ವಚನ ಕಾರರು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಪರಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಸರಳ ಜೀವಿಯಲ್ಲಿ ಶರಣರ ಮನೋಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯಕರ ಔಧದಲ್ಲಿ ಹೇಗಿರಬೇಕೋ ಎನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು. “ಛಲಪೀಕಂ ಶರಣಂಗಿ ಪರಸತಿಯನ್ನೊಲ್ಲೆನೆಂಬ” ಎಂಬುದಲ್ಲದೆ, ಕಾರ್ಯಕ ತತ್ವ ವಚನಕಾರರ ಹಾಗೂ ಸಮಾಜ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸೃಜನಾತ್ಮಕ ತತ್ವ. ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಒಂದೇ. ವಚನಕಾರರ “ಅಸಂಗ್ರಹ” ಮನೋಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯತತ್ವವೆ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗ. ದಾಸೋಹಕ್ಕಿಂತ ತಾನು ದಂಡಿದವನಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ ವಿವಿಧವಾಗಿ ಮೂಡ ಬೇಕು. ಆದ- ಸಾಧಕ, ಹಾಗೂ ಶರಣನ ಕರ್ತವ್ಯ ಯಾರಿಗೂ ಎನೂ ಕೊಡದೆ, ಪುಣ್ಯ ಮಾತ್ರ ಬಯಸುವವನನ್ನು ಬಸವಣ್ಣ ವಿಡಂಬನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಇದರಿಂದ, ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹೆಚ್ಚು ಬಲವಾಗುವುದರೊಂದಿಗೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಜತೆಗೂಡಿ ಬೆಳೆದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಕಾರ್ಯಕವನ್ನು ಶರಣರು ಆರ್ಥಿಕ-ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನವನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಅನುಸರಿಸಿದರು ಆದೇ ಕಾರ್ಯಕದಿಂದ ಆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ವಿಶೇಷಣವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ದೋಹರ ಕಕ್ಕಿಯ್ಯ, ಆದರಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ, ಮೋಳಿಗೆ ಮಾರಯ್ಯ, ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯ ಎಲ್ಲರೂ ಶಿವಭಕ್ತರ. ಕಾರ್ಯಕದಿಂದ ಮಾರ್ಕ್ಸಲೋಕವನ್ನೆ ಆಮರ್ಕ್ ಆಸಗಿಲು ಪ್ರಮಿಸಿದವರು. ಹಾಗೆಯೇ ಕಾರ್ಯಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಗೂ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ನೀಡಿದರು. ಚಪ್ಪಲಿ ಹೊಲಿಯುವ ಕಾರ್ಯಕವನ್ನು ಕುರಿತೇ ಪ್ರಿಯಂಧೂಳನೆಂಬ ವಚನ ಕಾರನ ಸ್ವಾಮಭವ ಹೇಳಿಕೆಯಿದೆ. ಈ ಮಾರ್ಗ ಅನುಸರಣೆಯ ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಇದಿಷ್ಟು ವಚನಕಾರರ ಚಳವಳಿಯ ವಿವಿಧ ಸ್ವರೂಪದ, ವಿವಿಧ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳ ಕಾಲಕೆರೆಯಾದರೆ ಅವರು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಪ್ರತಿಭೆಯ ಮೂಲೆಯ ಮೂಲಕ ಸವೆದು ಟಂಕಿಸಿದ ವಚನಗಳು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಆಯಾಮ ತಿರುವು ನೀಡಿದವೆಂಬುದು ಗಮನೀಯ.

ಯಾವುದೇ ಆದರ್ಶಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನ ಕಾರ್ಯವಾಗಲಿ, ಒಂದು ಗಂಟಿನ ಕಾರ್ಯವಾಗಲಿ ಬೆಳೆವಳಿ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಸಮಾಜದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಭವಿಷ್ಯದಾಯದ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಅವತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಡುವ ಹೋರಾಟವೇ ಬೆಳೆವಳಿಯಾಗುವುದು. ಈ ಬೆಳೆವಳಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಗುಂಪಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ವಟ್ಟಿದ್ದು. ತಮ್ಮ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಭೇದಿಯ ಆಗಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಅದನ್ನು ವಚನವು ಮನೋಭಾವ, ಆದಕ್ಕೆ ಸಮಾಜದ ವಿವಿಧ ವರ್ಗ, ಬಣಗಳ ಜನ ಒಬ್ಬಾಗಿ ಸೇರಿ ಆ ಆದರ್ಶ, ಗುರಿಯ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಹೋರಾಡುವ ಶ್ರಮಿಸುವ ಸಾಧನವೆ ಬೆಳೆವಳಿ ಎಂದೆನ್ನಿಸಿ

ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಚಲವಲಿ ಹಾಗೂ ಪರಿವಾಸ ಅಂದೋಲನಗಳೆರಡೂ ಇಂಥ ಅಂದೋಲನಗಳಿ. ಎರಡರ ಪ್ರಧಾನ ಧ್ಯೇಯ, ಭಕ್ತಿ, ವಂಶ ಪ್ರಸಾರ.

ಚಲವಲಿ, ಅಂದೋಲನ, ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯದಾಗಿರಲಿ, ಸಮಾಜದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ವಿಭಾಗವೆ- ವಿವಿಧ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಾಗಿ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಆದಂ ಶ್ರೀ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಆಲೋಚನೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಸಂಘರ್ಷ, ಹೋರಾಟ, ಹೆಣ್ಣು ಪುಟ್ಟ ಆಗಬೇಕಾದರೆ ಸ್ವಲ್ಪಯ ಭಾಷೆ, ಅಡುಂಬಿಯ ಬಳಕೆಯ ಸಂಪರ್ಕ ಸಾಧನ. ಇದು ಅನಿವಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಗತಾರ್ಹ ಕೂಡ. ಜಾಗತಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಧಿವಾ ಪ್ರಪಂಚದ ಯಾವುದೇ ಚಲವಲಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೂ ಅವು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯ ಜನ ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಚಲವಲಿಯ ಪ್ರಸಾರ ಮಧ್ಯಮವಾಗಿ ಮಂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮೊದಲ ಚಲವಲಿಯ ಶ್ರಾಂತಿಗೆ ಇಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರ ಭಾಷೆ-ತಿಳಿಗಟ್ಟಡವೆ ಚಲವಲಿಯ ಉದಾಹರಣೆ. ಅಡುಂಬಾತು, ಪರಿಭಾಷೆ, ಸಹಜ ಉಪಮೆ ಮುಂತಾದ ಸಮೀಪವಾದ ಪದವಿಡಿ-ಆಚಾರ-ವಿಚಾರ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಒಳಗೊಂಡ ಮೂತು, ಅದೇ ಬೇವಾಳವಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸುವ ಕಾರಣ ತಾವು ನಂಬಿದ ಅದರ್ಶ, ತಾವು ಅನುಸರಿಸುವ ಪಥ ತಮ್ಮ ಧ್ಯೇಯ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಟ, ಇವನ್ನು ಜನತೆಗೆ ತಲುಪಿಸಬೇಕಾದ, ಅವರ ಜ್ವರದಿಂದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತುಟ್ಟಿಸ ಕೆಲಸ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನೆರವೇರಬೇಕಾದರೆ ಕನ್ನಡದ ಅವರಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಸಂಪರ್ಕ ಸಾಧನವಾಗಿತ್ತು. ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ಪ್ರಸಾರ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವರು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಜನರ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಶರಣರ ಮೊದಲ ರೂಪದ ಮೂತು ಸುಂದರ, ಸತ್ಯ, ಸರಳ, ವೇದ. ಕನ್ನಡದ ಸುಡಿ ಸಾಂಪರ್ಥ್ಯ ಕೂಡ ಅವರ ಮೂಲಕ ಪುಟಕೈಟ್ಟಿತ ವಿಜೃಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೂ ಒಂದು ವಿಚಾರ. ಮೊದಲಕಾರರು ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಮೆತ್ತಿಯಬದ್ಧ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿಲ್ಲ (Committed Pattern). ಮಂಡಿಸಿ ಮೊದಲಕಾರರಿಗೂ ತುಂಬ ದೂರ. ಹಾಗಾಗಿ ಅವರ ಭಾಷೆ ಸದಾ ಅಡುವ ಉಸಿರಿನಷ್ಟೆ ಸಹಜ, ಆರಳುವ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಹಾಗೆ ಸುಂದರ, ಸರಳ ಹಾಗೂ ನಿರಾಡಂಬರ. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋಚಿದ, ಆಳದಿಂದೊಡಮೂಳ ಬಂದ ಪದ ಸುಡಿ, ಹೀಗಾಗಿ ಶರಣರು ಕಂಡೊಡ ಮೊದಲಸಾರಸ್ವತ ಸಂಪದ ಜನರಿಗೆ ಹೊಸತನ್ನು ಸಿಕ್ಕು. ಮಾರ್ಗಕಾವ್ಯ, ಸಾಹಿತ್ಯವೊಂದಿ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಾಗಿದ್ದ ಮಡಿಮಂಕಿ, ಮನೋಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಿನೂತನ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕದಿರು ಕಂಡಿದ್ದಾತು. ಇಂಗ್ಲಿಷಿನ "ವಿಹಿಸಾರ" (ಕ್ರೈಸ್ತ ಪಾತ್ರ)ಗಳಂತೆ ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲಕಾರರು ತಮ್ಮ ಧ್ಯೇಯ ತಾವು ಸಾಧಿಸಲು ಹೇಳಿದ ರೆಂಬದು ಅವರ ಕೈತೆಗೆಯದೇ ವೇದ್ಯ ಆಗುತ್ತದೆ. "ನಾನುಂಡಿದ್ದಿದ್ದೆ ಸ್ಮರಿಸಲಾರನಯ್ಯ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನ ತುಡಿತ, ತೀವ್ರತೆ, ಸೋಲಿಗೆ ಜಗ್ಗಿದ ಸ್ವರೂಪ. ಇವೆಲ್ಲದ ರಿಂದಾಗಿ ಮೊದಲಕಾರರ ಮನು ಜನಕ್ಕೆ ತಲುಪಿತು. ಬಡಕಲಾಗಿದ್ದ, ರಾಜಾಶ್ರಯ ದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಆಗ್ರಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದ ಕನ್ನಡದ ಶೃಂಗವಿಲಿ ಬಿಡಿಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ

ನಂದಿಯ ಸ್ವಂತಿಕೆಯ ರಕ್ತ ವಂಚ್ಚೆ ಮೂವ ತಂಟಿ, ಹೆಂಗಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಆಗಿ ಮೂವದ್ದು ವಚನಕಾರರ ಸಾಧನೆ. "ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯವಿಶ್ವಾಸ ಕುದುರಿತು", ಕನ್ನಡ ತಮಗೆ ಅಪ್ಪವೆಂಬ ಭಾವನೆ ಬಲವಾಯಿತು. ಅವರು ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾದಂತೆ ಕನ್ನಡವೂ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಯಿತು. ಕನ್ನಡದ ಸಹಜ ಕಂಪು, ಜನ ನಂದಿರಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿತು. ವಚನಕಾರರಿಗೆ ಕನ್ನಡದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ-ಅಡುವವನ ಬಗ್ಗೆ ಒಲವು ಎರಸೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ, ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ ಬಂತು. ಅದರ ಸೊಬಗು ಸ್ವಂತ ಚೆಲುವು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿ ಅಚ್ಚರಿ ಎಂದನ್ನಿ ಸುವಂತಾಯಿತು. ಅಧ್ಯಾತ್ಮ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಮಂಥನ ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗಲ್ಲ, ಹಾಗೂ ಆದನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸುವುದು ಆಡುನಡಿಯಿಂದ ಸಾವ್ಯದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ನಂಬುಗೆಯ ವೈರಯನ್ನು ಕಳಚಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಯಾಜಮಾನ್ಯ ತಂದಿತ್ತವರು ವಚನಕಾರರು. ವಚನಕಾರರ ಧೈಯ- "ಜೀವ ಜೀವತ್ವದೇಗೆ ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಬಾಳಿನ ಉದ್ದೇಶ" ಇವಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಸಾರದಿಂದಲೋಡಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅದಿದ್ದೇ ಸಾಧಿಸುವ ಸಮಂವ್ಯಯತೆ ವಚನಕಾರರು ಹಾಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಶಿವಪಥ. "ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣುವುದು ಒಂದೂ ಸಮಂವ್ಯಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ. ಉತ್ತಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಗುಣಗಳಾದ ವಿನಯ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಧೈರ್ಯ, ಸಮಾನತೆ, ಅದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು "ಎಂಬ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸುವಂಥದಾಗಿದೆ." ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ ಹಿತ-ಸಮಾಜ ಸುಖವೆಂಬ ಸ್ವಭಾವಾತ್ಮಕ ದೃಷ್ಟಿಯೂ ಇದೆ. ಆದರಿಂದ ವಚನಕಾರರ ಚಳವಳಿ, ಅದು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಮಹಿಮೆಯ ಚಳವಳಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ ಅಂದೋಲನ. "ಮಾನವ ದೈವದ ಶರಣವಾಗುವ ವಿಧಾನವೇ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸ್ವರೂಪ."

ಇದಿಷ್ಟು ವಚನ ಚಳವಳಿ, ಅದರ ಕೊಡುಗೆ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ವಚನದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಸ್ವರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ ಎರಡು ಮಾತು ಬರೆಯುವುದು ಸಾಧನವುಂಟು. ವಚನ ಚಳವಳಿಯ-ಸಂಕ್ರಮಣ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಪುಲ ರಾಶಿ ಯೆಲ್ಲ ಗಟ್ಟಿಯೆಂದು ನಾವು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಚನಕಾರರಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ ಉರಿವಾಗ ಬೆದಿಯಂಥವರಿದ್ದಂತೆ, ತುಂಬ ಸಾವಿರಾರೂ ಇದ್ದರು. ಹಾಗೆಯೇ ವಚನ ಮೌಲ್ಯ-ಅಮೂಲ್ಯವೆಂದೂ, ಸಹಜವೆಂಬುವುದನ್ನು ಒಂದು ಹಂತದ ವಚನ-ಗುಣ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದ, ಅನುಭವದ, ಸಮಾಜ ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಆಗಿಸುವ ಅಂದೋಲನ ಮನೋಭಾವದ ತಿರುಳು ಇದೆ. ಅದರ ಇಂಥ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಚನ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಿಮೆಯು. ಹಂದಿಗರ ಅಂದೋಲನದ ಹಂತಗಳಿಲ್ಲೂ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರೀತಾದರಾಜ, ವ್ಯಾಸರಾಯರು, ಮಾರಿರಾಜರು ಹಾಗೂ ಹಂದಿಗ ಕೊಡಿದ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರ ಶ್ರೀ ಕನಕ ವಿಜಯ-ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರುಗಳ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿನ ಒಬ್ಬ, ಒಂದು, ಅನಂತರ ದಾಸಪರಂಪರೆ ಯವರಲ್ಲಿ ಕಡಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಜ್ಞೆ, ಆಚಾರವೈ, ಸಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಚರ್ವಿತ ಚವಣದೊಂದು ಹಾಗೆ ಅನಂತರದ ಅನೇಕರ ರಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅದೇ ಉಪಮೆ, ಅದೇ ರೂಪಕ, ಅದೇ ಎರಿ ಎಂಬಂತೆ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಅಂದೋಲನದ

ಗತಿ ಮುಂದರಿತ ಪಾದಿ ಇನ್ನೂ ಇವೆ ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ನಿಜವಾಗಿ ಗೋಚರ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಸವಾಧಾನ. ಒಟ್ಟಾರೆ ವಚನ ಚಳುವಳಿ ಹಾಗೂ ಪರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಎರಡೂ ಜನಪದವಾದದ್ದು, ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಅಂದೋಲನಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು.

ವಚನ-ಕೀರ್ತನ

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು ಎರಡು ಮಾತು ತಿಳಿಸಿದ ನಂತರ ಪರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಸ್ವರೂಪ ಕುರಿತು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಪೂರ್ಣ ಆದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ವಚನಗಳ ವಿವಿಧ ಸ್ವರೂಪ, ಮಂವಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಈಗಾಗಲೇ ಸಾಕಷ್ಟು ಚರ್ಚೆ, ಬರಹ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅಂದೋಲನ-ಸಾಹಿತ್ಯಕ ನಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಎರಡು ಮಾತು ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ವಚನ, ಒಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಆವರಣ-ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರಿದ, ಒಂದೇ ಆದರ್ಶವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ತಿಳಿಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ರೂಪ. ವಚನ-ಹಾಗೂ ಪರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪೂಜಾರಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅವುಗಳ ಉಗಮ, ಒಂದಿಗೆ ಬಂದ ಪರಿಸರ ಪ್ರೇರಣೆ, ಆಶಯ-ಆಭಿವ್ಯಕ್ತಿ. ಶೈಲಿ. ಛಂದೋರೂಪ, ಪರಸ್ಪರವೂ ಅಥವಾ ಯಾವುದೋ ರೀತಿಯ ಪ್ರಭಾವ, ಪೌರಾಣಿಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶ, ಇವೆಲ್ಲ ವಿಚಾರ ಕುರಿತು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨ನೆ ಶ.ದ. ಮಧ್ಯ ಭಾಗದ ನಿರ್ಮಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ರೂಪವಾದರೂ ಅದರ ಉಗಮವನ್ನು ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನ ಕ್ರೈಸ್ತಯ್ಯಾತ್ಸಾರಿ ಹಾಗೂ ಅವರ ಪ್ರಕಾರ, ಶಿವಶರಣರು ತಮ್ಮ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಶುಷ್ಕವಾಗಿರುವ ಪದ್ಯಗುಂಥಿಯಾದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿದ ಮಂತ್ರ ರೂಪದ ರಚನೆಗಳಿ ವಚನಗಳು ಎನ್ನಬಹುದು. ಈಗ ದೊರೆಯುವ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ವಚನಗಳು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨ನೆ ಶ.ದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಜೇಡರ ದಾಸಿಮಯ್ಯನದೊಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮತ್ತೊಂದು ಆಮನ ಸ್ಮರಿಸುವ ಕೆಲವು ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಅನುಮಾನ ಬಂದರೂ ಅದು ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲವೆಂದೂ, ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹಳಮೆಯನ್ನೂ ದಾಸಿಮಯ್ಯನವರಿಗೆ ಮೂತ್ರ ಒಯ್ಯಬಹುದೆಂದೂ ತಮ್ಮ ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ ಡಾ. ಪಿ. ವಿ. ನಾರಾಯಣರವರು ಸಮರ್ಥಿಸಿರುವುದು ಸಾಧನವೆನಿಸುತ್ತದೆ. "ಅದ್ವರ ವಚನ"ಗಳೆಂಬ ಬೇರೆ ವಚನಗಳನ್ನು ಡಾ. ಬಸವರಾಜ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಕೇವಲ ಉಚಿತ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕನ್ನಡತನ, ಸ್ವಂತಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಆಣೆಕೆ ಚರ್ಚೆ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ, ತಮಿಳಿನ 'ತೇವಾರಂ' ಗಳಿಗೂ ಹೋಲಿಸುವ ಅನ್ವೇಷ ನಡೆದಿದೆ. ಆದರೆ, ವಚನ, ಬೇರೆ ಭಾಷೆಯಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆ ಹೊಂದಿ ಬಂದ ಸಾಹಿತ್ಯ ರೂಪ ಅಲ್ಲ. ವಚನದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಅಲ್ಲಿರುವ ಭಾವ, ಪರಿಭಾಷಿಕ ಪದ, ಹಾಗೂ ನಿರೂಪಣೆಯ ಸೊಗಸು. ಅದು ಬೇರಾವ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದ್ದಲ್ಲ, ಬೇರಾವ ಛಂದೋರೂಪದಿಂದ ಮಾರ್ಪಟ್ಟುದೂ ಅಲ್ಲ. ಅವಕ್ಕೆ

ಕನ್ನಡವೆರ ಮೂಲ ಪ್ರೇರಣೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸವೂರ್ತಿಯವರು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಸರಿ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. "ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎರವಲು ತಂದದ್ದಲ್ಲ. ಅದು ಕನ್ನಡದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಸ್ವರೂಪ" ಹಾಗೆಯೇ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ ರೀತಿಯೇ ಇದೆ. ಶ್ರೀದಾದ ರಾಜವಂಶದೊಂದಿಗೂ ವಿವಾದವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಲೇಖನವೆಂದವಾಸ" ರವರೇ ಒಂದು ಪ್ರಯತ್ನ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಮೂಲಕೂಡ ಆಗಿದೆ.

ಹೇರಿನ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ, ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹಳೆಯದನ್ನು ಸುಮಾರು ೨೦೦ ವರ್ಷದಷ್ಟು ಹಿಂದಕ್ಕಿರುವುದು.

ಬಸವಣ್ಣನಿಂದ ಹರಿಹರನಿಗೂ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮದ ವಂತವ್ಯವೂ, ವಚನ ರಚನೆ, ಎರಡೂ ಚಳವಳಿಯು ಏಕನಿಂದಲೇ ನಡೆಯಿತು. ಶಿವನಿಷ್ಠ-ಶಿವಪಾರವ್ಯ ವೀರಶೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ತತ್ವಗಳ ತಳಹದಿಯ ಅಧಾರದಿಂದ ರೂಪಗೊಂಡ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆ, ಸರ್ವಸಮಾನತೆಯ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ನವನಿರ್ಮಾಣ ನಿರ್ಮಾಣ, ಸಹಜ ಆದ ಆತ್ಮಲೋಧನ ವಿಮರ್ಶೆ, ವೈದಿಕ ಮತ ವಿರೋಧಿ ಸಂಪ್ರದಾಯ-ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಳೆಯ ಬಂಧುಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಇವು ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರೇರಣೆ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಬಹುದು. ಪಟ್ಟಣ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಹಂತ ಹಂತಗಳ ಸೋಪಾನವಾಗಿ ಅನುಭವದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಶೃಂಗದಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಂತು ಶಿವನಿಷ್ಠನಾದ ಪರಮಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದವರ ವಚನಕಾರರ ಧೈರ್ಯ. ಆದರೆ, ವಚನ ರಚನೆ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರದ ಒಂದು ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವೆಂದು ಮರೆ ಮರೆದಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗ, ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ. ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದ ನೆಲೆನಿಂತಾದ ಭಾರತದಲ್ಲಿ "ಭಕ್ತಿ"ಗೆ ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನ. ಆದರೆ ವರಿಚಯವೂ ಅಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಚೀನ. ತಂಬ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ "ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ" ಪ್ರಚಾರ ದಲ್ಲಿದೆ (ಈ ಬಗ್ಗೆ ಇದೇ ನಿಬಂಧದ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ, ಸ್ವರೂಪದ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ವಿತರ ಆದ ಚರ್ಚೆ ಇದೆ) ಆದರೆ, ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ-ಶಿವಭಕ್ತಿಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಮೊದಲಿಂದ ಸ್ಪರ್ಧೆ, ಒಂದನ್ನೊಂದು ಹತ್ತಿಕ್ಕುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಎಂದಾಗ ಅಳಿದ ಅರಸುಮನೆತನ, ಅವರ ನಿಷ್ಠೆ ಒಲವರವಿದ್ದ ನೆಲೆ, ಇವೇ ವರಿಗಣನಾರ್ಥ ಆದ ಅಂಶ. ಆದರೆ, ಒಂದು ಗಮನಾರ್ಹ ವಿಚಾರವೆಂದರೆ, ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮೂರು ಮತ ಗಣಾಜನರು ಶೈವ-ವೈಷ್ಣವರ ಯಾದವೀಕರಣವೇನೆ ಇದ್ದರೂ, ಅನ್ಯಧರ್ಮ ವನ್ನು ತಳೆದುಕೊಂಡು ಅಪಾಯವನ್ನು ಮನಮುಟ್ಟಿಸಿ, ಹಿಂದೂಧರ್ಮ ಸ್ಥಾಪನೆ, ಜನ ಜಾಗೃತಿಯೊಂಟಿ ಮಾಡಿದ್ದು. "ಭಕ್ತಿ"ಯನ್ನು ಮತಧರ್ಮ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಿದ ಯಾವುದೇ ಮತಧರ್ಮವಿರಲಿಲ್ಲ, ಅದು ತನ್ನ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಲು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗುವ ಜನ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಅನಿವಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ಮತಾಭಿವೃದ್ಧಿಯ ನಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಸ್ವಾಗತಾರ್ಹ. ಧರ್ಮತತ್ವ ಸರಳ ಆಗಿ ಅರ್ಥ ಆಗಿದೆ ಮತ ಬೇರಾತೆ ? ಇದು ಚೈನರು ಪೋದಲು ಕಂಡುಕೊಂಡದ್ದು, ಅನಂತರ ಕನ್ನಡ ವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಪರಿ ಸ್ಥಿರಿಸಿದುದು ಬಸವಣ್ಣನವರಿಗೆ. ಪಂಡಿತಮಾನ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ

ವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾನ್ಯ ಅಗಿಸಿ, ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ತಂದ ಬಸವಣ್ಣ. ಆ ಸಂಧಿಸಮಯವೂ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದ ಅರ್ಥ ಆಗದ ಡಂಭಾಚಾರದ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಭೂಯವ್ಯಕ್ತ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಬೇಸರತರಿಸಿದ್ದಂಥ ಸಮಯ, ವೀರ ಮತಕ್ಕಿಂತ, ವೈದಿಕ ಮತವನ್ನು ಖಂಡಿಸುವುದು ಆದರ ಸಂಘಟನೆಯ ಬಲ ರ ಕೊಳ್ಳಲು ಹೊದಿದ ಉದಾಯಗಳನ್ನೊಂದಾಗಿತ್ತು ಎನ್ನಬಹುದು. ಪಾಮನ ಸಾಮಾನ್ಯರು ತಮ್ಮ ನುಡಿಗೆ ಸನಿಹ ಆದ ನಡಿಗೆ, ಮತಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಪಾಡಾಗಿ ಸೇರಿದವರು. ಆದರ ನಂತರವೆ ಎಲ್ಲ ಮತದವರಿಗೂ ಅರ್ಥ ಅಗಿದ್ದು, ಅನಿವಾರ್ಯ ಕಂಡದ್ದು, ತಮ್ಮ ಮತ-ಧರ್ಮ ಉಳಿಯಲು ಜನಬಳಕೆಯ ನಡೆಯ ವೆಂಬುದು ವಚನದ ಹೊಸ ಶೈಲಿ ಬಂದಂತೆಯೇ ನಂತರ ಹೊಮ್ಮಿದ ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹೊಸ ಹೊಸ ಶೈಲಿ. ಪ್ರಯೋಗದ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿತು. ಈ ಕ್ರಾಂತಿ, ರಾಜಕೀಯ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಗಾಢ ಆದ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿತು. ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟತೆ, ಬಸವಣ್ಣನಂಥ ವಚನಕಾರರು, ಹರಿದಾಸವರೆನ್ನಾರ ಯಾವ ಆಶ್ರಯ, ಹಂಗಿಗೂ ಒಳಗಾಗಿದ್ದು, ಯಶಸ್ಸು, ಅರ್ಥ, ಪ್ರಯೋಗ ಅರಸದಿಲ್ಲ ಸರ್ವರ ಬದುಕೂ ಹಸನಾಗಬೇಕು, ಧರ್ಮದ ವಿರಾಟ್ ಸ್ವರೂಪ, ವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅರ್ಥ ಆಗಬೇಕು. ನೀತಿಮತ ರಾಜಕೀಯದೇಕು, ಸಂಗ್ರಹಬುದ್ಧಿ ದುರಾಸೆ ಕಳೆದು ಹೋಗಬೇಕು. ಇದೇ ಅವರ ಹಂಬಲ, ತುಡಿತ, ಪ್ರಮು ಹಿರೀ ಬಯಕೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸಿ ಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಅವರ ವಚನ ಕ ಆಯಿತು, ಭಕ್ತಾತ್ಮಕ ಭಾವಗೀತೆಯ ಆಯಿತು. "ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ, ಕೇಡಿಲ್ಲವಾಗಿ ನೀನು ಒಲಿದಂತೆ ಹಾಡುವೆ"ನೆಂದೊಂದರು. ಅವನಂತೆಯೇ ಇತರ ೩ ಕಾರ ತರಣರು ಅಂದಂದಿನ ಅನುಭವ ಹಾಗೇ ಸಲೀಸಾಗಿ ವಚನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ ದಾಸರಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತನೆಯೇ ಸುಳಾದಿಯೇ, ಉಗಾಭೋಗವೇ ಆಗಿ ಒಡವೋದಿ "ತರಣರ ವಚನಗಳು" ಮಾತನ್ನು ಅಡಿದ ಹಾಗಿದ್ದರೆ, ದಾಸರ ಪದಗಳು ಮಾತ್ರ ಹಾಡಿದ ಹಾಗಿವೆ. ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕ ಚಕ್ರಿಯಿದೆ : ಜೀವಂತವಾದ, ಪ್ರವಣ ವಾದ ಅನುಭವದಿದೆ" ಎಂಬ ಮಾತು ತುಂಬ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಹರಿದಾಸರು ನವ ಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೆ ತರಣರು "ತರಣಕಿ-ರಿಂಗವಕಿ" ಭಾವ, ಭಕ್ತಭಾವ ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಭಕ್ತಿಯ ಅನುಭವ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಕಂಡರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀ ಕೀರ್ತನ, ಸ್ವರಣ, ಪಾದಸೇವನ, ಅರ್ಚನ, ವಂದನ, ದಾಸ್ಯ, ಸಖ್ಯೆ (ಗೃಹ ಆತ್ಮನಿವೇದನ, ಮಂತ್ರಾದ ಒಂಭತ್ತು ತರಣಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹರಿದಾಸ ವರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡಿದಾರೆ. ಅದೇ ಹರಿದಾಸರ ಅಂದೋಲ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. "ಕೀರ್ತನೋ ಹರಿತಾಳನೋ ತಾಳೇನೋಳಿಗಿದ್ದು ಪ್ರೇಮವಿಲ್ಲದಾಗ ಎಂಬ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಣೆವ ನಿರ್ವಾಹವೇವ. ನಿರ್ವಾಹಕ ಪ್ರೇಮವ ಹರಿದಾಸರು ಅರ್ಪಿಸಿದರೆ, "ತಂದ ನೀನು, ತಾಯಿನೀನು, ಬಂಧು ನೀನು, ಬ

ನೀನು ನೀನಲ್ಲದೆ ವಂಶ್ವಾರೂ ಇಲ್ಲವಯ್ಯ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ ಹಾಲಲ್ಲದ್ದು ನೀರಲ್ಲದ್ದು" ಎಂದು ಹಂಬಲದಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ, "ಪಾದಪ್ರಿಯನೂ ಅಲ್ಲ ವೇದ ಪ್ರಿಯನೂ ಅಲ್ಲ ಭಕ್ತಿಪ್ರಿಯನು ಇಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ" ಎಂದು ತಮ್ಮಲ್ಲಿನ ಭಕ್ತಿ ನಿವೇದನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಮಹಿನಕಾರರು (ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನವರು). ಈ ಭಕ್ತಿಯ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿನವಾಪ್ಪಯ-ದಾಸಿಇತಿತ್ಯ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಒಂದೇ ಆಗುತ್ತವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ದಾಸ-ಶರಣರ ವಧೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಭವವೆ. ತಿವಳರಾರು, ಆದರೆ, ವೇದ, ವೈದಿಕಧರ್ಮ ಒಪ್ಪರು. ಇದರಿಂದ, ವೈದಿಕ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟ, ಅಂತಹ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ, ಮತ್ತೆ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮ-ಮತ ಪುರಸ್ಕೃತನಾಗಿಸುವ ಆಚಾರ್ಯ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಅದಂತರನು ಹಿನ್ನೆಲೆ ಇದ್ದಿತು. ಇಂಥ ಪರ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಜನಿಸಿ, ಒಂದಕ್ಕೂ. ಅಚಾರ್ಯ ಮಧ್ವರ ಅದ್ಭುತ ತರ್ಕ, ಅದ್ಭುತ-ಪಾಠ ಇತರ ಮತಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ, ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ದೃಢವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿತು. ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಾಗಿ ಮೂಲೆ ಅಲ್ಲ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಭಕ್ತಿ ಪಂಥದಿಂದಾಗಿ ಜನಪ್ರಿಯ ಆಯಿತು. ಹರಿದಾಸ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರ ಈ ವಿಶಾಲಾರ್ಥದಲ್ಲಿ. ಅಂಭೋಗೇಸೂಕ್ತದ ಪ್ರಕಾರ, ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ ಪ್ರಭವ ಹರಿದಾಸ; ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ, ಮೂಲರಾದ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲ ಆಯಾಯ ಕಕ್ಷೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದಾಸರ. ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಸರಸ್ವತಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ, ಸ್ವತಂತ್ರ, ನಿರ್ದೋಷ. ಇದೇ "ದಾಸಕೂಟಶ್ರೀ" ಮೂಲ ಪ್ರೇರಣೆ ಅಂತ. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ತತ್ವವಾದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗಾಗಿ, ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಆಳವಡಿಸಿ ಕೊಂಡ ಭಾಗವತ, ಕಾರದ-ಕಾಂಡಿಲ್ಯರ ಭಕ್ತಿಸೂತ್ರಗಳು, ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹರಿದಾಸರು ಪ್ರಮೇಯಗಳಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ತಂದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ವಿಜಯದಾಸರು ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧರು. ಮಹಿನಕಾರರಂತೆಯೇ ಹರಿದಾಸರು ಬಳಸಿದ್ದು ಜನಪ್ರಿಯವಾದ ಭಾಷೆ-ಕೀರ್ತನೆ. ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಮಾರಾಧಿತರಾಗಿದ್ದು, ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆ ವೈವಿಧ್ಯ ಮನೋಧರ್ಮದವರು. ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ ಇತರ ಸ್ವರಗಳ ಜನರನ್ನು ಮಧ್ಯ ಮತದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡ ಕ್ರಾಂತಕರ್ತೃಗಳು-ವ್ಯಾಸರಾಯರು, ಕನಕ-ಪುರಂದರರನ್ನು ಸೇರಿಸಿ, ಹರಿದಾಸ ಕೂಟ ಸಂಘಟಿಸಿದುದಲ್ಲದೆ, ಪುರಂದರರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು "ಪುರಂದರೋಪನಿಷತ್" ಎಂದೇ ಕರಿದು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದರು. ವಾದಿರಾಜರು ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡದ ಜನಜನಿತವಾದ ತುಳುವಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಬದುಕಿನ ವಾಸನೆ, ಸಹಜದೇ, ಮೆಲೆಯುತ್ತದೆ. ದಾಸರಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳು ಕನಕದಾಸರು, ಅದೇ ಅವರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಆದರೆ, ಒಂದು ಮಹಿನಕಾರರಷ್ಟೆ, ಜಾತ್ಯತೀತ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಾಣ, ಸಂಘಟನೆ, ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿ ಒಂದ ಚಳವಳಿಯ ಕ್ರಾಂತಿ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಸೌಮ್ಯ ಸ್ವರೂಪದ ಆಂದೋಲನ. ಅವರಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣೆ ಮನೋಭಾವ ಇಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಮಡಿ, ದಂಭಾಚಾರ, ತಾಂತ್ರಿಕ ದೇವತಾ ಉಪಾಸನೆ, ನೂರೊಂಟಿ ದೇವರ ಪೂಜೆ, ಜಾತಿ

ಕುಲದ ಒಗ್ಗ ಸಾಕಷ್ಟು ತಿಳಿಯ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ವ್ಯರಂಧರರು, ಕನಕ, ವಿಜಯದಾಸರೂ ಹೊಲೆಯನೊಂದರ ಯಾರು, ಯಾವ ರೀತಿ ಬೇವನ ಮಾಡುವಾತನೆಂಬ ಪಟ್ಟಿ ನೀಡ ಕೃತಿಗಳನ್ನೆ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಚನಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾದ್ದು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತತೆ, ಹೆ ಬೇಕಾದ್ದು ಹೇಳುವ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ, ವಚನದ ಕೊನೆಗೆ ವಚನಕಾರನ ಅಂಕಿತ, ನಿಯತ ಭಂಡ ಕಟ್ಟುವುದಿರದ ಮಂತ್ರಕ ರಚನೆ, ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು ಹಾಗಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತ ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಥೋಗ. ವೃತ್ತನುವಾಗಳಿಗೆ ಅದರದ್ದೆ ಪಲ್ಲವಿ, ಅನಂಪಲ್ಲವಿ, ತಂ ಬಯ, ಮಟ್ಟು ಎಲ್ಲ ನಿಯತ ಆಗಿ ಇವೆ. ಕೊನೆಗೆ ಅಂಕಿತವೂ ಇದೆ. ಗೇಯತೆ ವಚ ಕೀರ್ತನ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದ್ದರೂ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗೇಂ ಗಣ ಆಗತ್ಯ. ಹೀಗಾಗಿ ತಾಳ, ಮಟ್ಟಿಗಾಗಿಯೆ ಹೊಸದಿರುವ ಕೆಲವು ಇತ್ತೀಚ ರಚನೆಗಳೂ ಇದ್ದು ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಮೊದಲ ಸಹಜ ಕಾವ್ಯಗುಣ ಕಡಿ ಯಾದಂತೆ ಎನ್ನಿಸುವುದಾದರೂ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಮುಂದುವರಿದಿರುವುದ ಸೂಚನೆ ಇದೆ.

ವಚನ-ಕೀರ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜ ಆಗಿ ಇರುವ ಆಂತರಿಕ ಲಯ ಅವುಗಳ ಸೊಗಸನ್ನು ತಂದೀಯುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ :

ಚೆಕೋರಂಗಿ ಚಂದ್ರಮನ ಬೆಳಕಿನ ಚಿಂತೆ
ಅರಬಾಜಕೆ ಭಾನುವಿನ ಅರುಣದ ಚಿಂತೆ
ಭ್ರಮರಂಗಿ ಪದಿಮಳದ ಬುಡುಂಬ ಚಿಂತೆ
ಎನೆಗೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಹಂಗಮದೇವನ ನೆನೆವುದ ಚಿಂತೆ

ಎಂದಂತೆಯೆ,

ಮದಕೆಡು ಮಾಡುವರೆ ಮುನ್ನೆಮೊದಲು

ಎಂಬುದಾಗಲಿ,

ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಕಟ್ಟರೊ ಮಳವಿಲ್ಲದೆ
ನೀಡಿ ನೀಡಿ ಕಟ್ಟರೊ ನಿಜವಿಲ್ಲದೆ. .

ಎಂದಿರಲಿ,

ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೊಂದು ಮನೆಯ ಮಾಡಿ
ಮೃಗಗಳೊಡನೊಡೆತಯ್ಯ..... ಎನ್ನಲಿ,

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವೆಡೆ ವಚನಕಾರರ ಪ್ರಭಾವ ಪರಿದಾಸರ ಮೇಲಾಗಿದೆಯೆಂದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. (ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹಿಂದೆಯೆ ಚರ್ಚಿಸಿದೆ.) "ತಮ್ಮ ಧರ್ಮ" ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಳವಾಗಿ ಬೇರೂರ ಬೇಕಾದರೆ, ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅದು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ವಚನ ಕಾರರು ಅರಿತಿದ್ದರು. ಹಾಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಾಮಾನ್ಯನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಗಳು ಮೂಡಬೇಕಾದರೆ ತಾವು ಬಳಸುವ ಭಾಷೆಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಭಾಷೆಯಾಗ ಬೇಕಿತ್ತು. .. " ಎಂಬ ಮೂತು ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ. ಪರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಇದನ್ನು ಮನಗಂಡರೆ ಹಾಗೂ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿದಾಸರು ತಮ್ಮ ಅಂದೋಲನದ, ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಅಂಗವಾಗಿ ವಚನಕಾರರ ಈ ನಿಲುವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ.

ಎನು ಬಂದಿರಿ. ಪಡುಳರಿದ್ದರೆ ? ಎಂದರೆ
ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯ ಸಿರಿ ಪಾಪಾಪೋಪಾದ ?
ಕುಕ್ಕಿರಂದರೆ ನಿಮ್ಮ ಬೆಲ ಕುಳಿ ಪೋಪಾದ ?
ಒಡನೆ ನುಡಿದರೆ—ಸಿರ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಡೆವುದೆ ?

ಎಂಬ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಮಾತಲ್ಲದೆಗಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಹಾಗೆಯೇ ದಾಸರ ಕೃತಿ ಹೀಗಿನ್ನೂತ್ತದೆ :

ಮಾಣಿಧುಗನ ಮಾಡಿ ಮತ್ಸೆ, ಕಾಪಾಕಾರಿಗಳ ಏನು ಮಾಡಿದರೆನು ಇದವಾರರು||

ಅಷ್ಟೇ ನೇರವೂತು, ಹೇಳಬೇಕೆನ್ನಿಸಿದ್ದು ಹೇಳುವ ಕೌಶಲ್ಯ. ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀಪಾದ ರಾಜರಂಧವರು ನೀಡಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ತೆದನಾದ ಭೃಂಗಗೀತೆ, ಭಕ್ತಿಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೇ ಒಂದು ಚಿರಂತನ ಕೊಡುಗೆ.

ಗಾದೆ, ನಾಣ್ಯದಿಗಳ ಬಳಕೆಯನ್ನು ವಚನಕಾರರು ಪರಿದಾಸರಿಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಕೃತಿ ಗಳಲ್ಲಿ ತಂದಿರುವುದು ಅವುಗಳ ಸಹಜ ಗೊಬಗವ್ವು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೆ ಸತ್ಯತೆಯ ಅರಿವು ಒಡಮೂಡಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ತಾತ್ವಿಕ ನಿಲುವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಪಡಿಸು ವಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆಯೇ ವಚನ-ಕೀರ್ತನಾಳ ವಿಡಂಬನೆ ನುಡಿಯ ಮೊಸಳು, ಮನನೀಯ.

ವಚನಕಾರರ ತತ್ವ 'ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲವವರಲ್ಲೂ ಸ್ವಲ್ಪವರಯ್ಯ' ಎಂಬುದು ಇಹದ ಬದಕನ್ನು ಅವರು ಎಸಾರ, ಸುಸಾರವನ್ನೆಲ್ಲಿ. ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಅನುಸರಿಸಲಾಗದ ಪಡಂಭೂತವೆಂಬ ಭಾಷೆಯನ್ನೋಡಿಸಲು ಅವರು ಶ್ರಮಿಸಿದರು. 'ದಯೆಯಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮವಾವುದಯ್ಯ' ಎಂಬ ಕಾಯ್ದೋಪಿಸಿದರು. ಪರಿದಾಸರದ್ದು ನೇರ ಸುಲಭ ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗ. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಹದಿನೈದು ದಿನಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಪರಿದಾಸ-ಪರಿಭಕ್ತರು ನಡೆಸುವ ನಡೆಸಬೇಕಾದ 'ಪರಿದಾಸರ' (ವಿಶಾದಿಕಿ) ಪರೀರ-ಮಂತ್ರಿಸನ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ಕಾಣಾ

ಕುಪ ಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ-ಇದು ತತ್ತ್ವವೂ ಹೌದು. ಮತ. ಹೌದು ಹಾಗೂ ಇದು ಅವರ ಮತೀಯ ಅಂದೋಲನದ ಒಂದು ಅಂಶ. ದಾಸರ ಕೂಡ ಬದುಕುಳ್ಳ ನಿಸ್ಸಾರ, ಜಗತ್ತು ಮಿದ್ಯ ಎನ್ನಲಿಲ್ಲ. ಈಸಬೇಕು, ಇದ್ದು ಜೈ ಬೇಕೆಂದದೆ, ಸುಸಾರ ನೆಟ್ಟ ನೀ ಕೆಡಬೇಡಂಬ ಕ್ಷಣಿಕತೆಯ ನಿತ್ಯ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪರೇವೇ ಮನಗಾಣಿಸಿದರು.

ವಚನಗಳನ್ನು ಹುಡುಗಿದ್ದರೊಬ್ಬರನ್ನೂ ಹರಿಹರಾದಿಗಳೆ ಹೇಳಿದ್ದು 'ಆದದನುಚಿತಕ್ಕೆ ಗೀತವಂ ಪಾಂಡುತಂ' 'ಎಂದು ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಗೀತವಂ ಪಾಡಿ' ಎ- ಹರಿಹರನ ಮಾತು ವಚನಕಾರರ ಛಾವನೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. 'ವಚನಕಾರರು ವಚ- ಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಹರಿದಾಸರು ಬರೆದ ಉಗುಭೋಗಗಳಂತೆಯೆ ಪಾಡುತ್ತಿದ್ದರೊಬ್ಬ- ಸ್ವಪ್ನ' ಎಂಬುದನ್ನ ಕುರಿತಂತೆ ವಚನಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ 'ಆಯ್ದಕ್ಕಿ ಮಾರಯ್ಯ ಪ್ರಸಂಗ ಹಿಂದೆಯೆ ಉದ್ಭವಿಸಿದ. ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಿದ ಬದಂತಿನ ವಿಶಿಷ್ಟ 'ಮಧುಕರ ವೃತ್ತಿ ಎನ್ನದು' ಎಂದೇ ಪುರಂದರದಾಸರು ಪಾಡಿದಂತೆಯೆ, ಅಲ್ಲಿನ ಬ- ಗಳನ್ನೂ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಚನಕಾರರೊಬ್ಬರಾದ ಮಹಾದೇವಿಯ ವಚನಕ್ಕೂ, ಹರಿದಾಸ ಕೃತಿಗೂ ಸಾಮ್ಯತೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ :

ಮನೆ ಮನೆ ತನ್ನದೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಬೀಡುವಂತೆ ಮಾಡಯ್ಯ,
ಬೀಡಿದೊಡೆ ಇತ್ತೆದಂತೆ ಮಾಡಯ್ಯ, ಇಕ್ಕಿದೊಡೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡಯ್ಯ,
ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದೊಡೆ, ನಾಕುತ್ತೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಶುದ್ಧವಿತ್ತೊಂಬಂತೆ
ಮಾಡಯ್ಯ ಚಿನ್ನಮಂತ್ರಕಾಠೂನಯ್ಯ

ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದಾಸರ ಕೃತಿ ಸಾಲಂ ಗಮನಿಸಿ -

ಹರಿ ನೀಗೊಲಿಮಂತೆ ಮಾಡು
ಒಲಿದರೆ ತಿರಿದಂತೆ ಮಾಡು
ತಿರಿದೊಡೆ ದಾರು ನೀಡಿದಂತೆ ಮಾಡು
ದಾರು ನೀಡಿದರೆ ಪೊಟ್ಟಿ ತುಂಬಿದಂತೆ ಮಾಡು
ಪೊಟ್ಟಿ ತುಂಬಿದರೆ ಒಟ್ಟಿ ದೊರೆಯದಂತೆ ಮಾಡು
ಒಟ್ಟಿ ದೊರೆತರೆ ಇಂಬು ದೊರೆದಂತೆ ಮಾಡು
ಇಂಬು ದೊರೆಯದಿದ್ದರೆ ರಣವಿನ್ನ ಪಾದಾರವಿಂದದಲ್ಲೆ
ಇಂಬಿಲ್ಲ ಸಲಹೊ ಪುರಂದರವರಲ ||

ಇಂಥ ತೌಲನಿಕ ವಿವಕ್ಷೆಗೆ ನಿರ್ದರ್ಶನ ಅನೇಕ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ,

ಮಚನ ಚಳವಳಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಮಹೀಯ ಅಂದೋಲನವೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಹಾಗೂ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮದ ಧ್ಯೇಯ ಶಿವೋತ್ಸವವುತ್ಪತ್ತಿ ಸಾರ, ಮಹೇಶ್ವರ ನಿಷ್ಠೆ, ಅನುಷ್ಠಾನ ಇದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ರೂಪಿಸಿರುವ ಪೂಜೆಗಳು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಅನುಸರಣೆ, ಮಹೇಶ್ವರ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಶಿವಶರಣರು ತಮ್ಮ ಬುದಂಕನೊಡನೆ ಭಾವಿಸಿದ್ದವರು. ಪರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಪ್ರಧಾನತಃ ಮಧ್ಯ ತತ್ವದ ಅನುಯಾಯಿಗಳು. ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಮಧ್ಯಮತ ಪ್ರಭಾವ ಕನಕದಾಸರ ಮೇಲೆಯೂ ಇದೆ. ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ ಮಧ್ಯ ತತ್ವಜ್ಞಾನ, ಮೌವಕವಾದ ಭಾಗವತ ದೃಷ್ಟಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮಂವಯಗೊಳಿಸಿ ಕೊಂಡಿದೆ ಹಾಗೂ ಇದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನೂ ಕಂಡಕೊಂಡಿದೆ. ವಚನಕಾರರ ಅಂದೋಲನ ದೇಶವನ್ನೇ ಹೊಸ ಅಲೋಚನೆಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಜಾಗೃತ ಅಗಮಂತ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತ್ತು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಗೃತಿಯಂ ಮಚನ ಸಂಪದದ ಮೂಲಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳ್ಳಲಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಪುರೆಯಲಾರದ ಅಂಶ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಪರಿದಾಸರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವೆ ಆಯಿತು. ಈ ಅಂದೋಲನ ಹಲವಾರು ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಂದ ಬೆಳೆದು ಬಂದು, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸಾರ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ ತಲುಪಿತು.

ಶಿವಮಾನಸ ಪೂಜೆ ಶರಣರ ತಪ. ಅಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಜಪ, ತಪ, ವ್ರತ ನಿಯಮ ಉಪವಾಸ ಅವರು ವಿಧಿಸಿರು. ಮಣಿಯುನೇನಿಸಿ ಕಾಲದ ಕಳೆಯಬೇಡ, ಅದೇ ರೀತಿ, ಅಂತರಂಗ ಶುದ್ಧಿಗೆ ಶರಣ-ದಾಸರಿಟ್ಟರೂ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಶರಣರ ಇಷ್ಟ ರಿಂಗಪೂಜೆಯಂತೆಯೆ, ಪರಿದಾಸರ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಮಾನಸ ಪೂಜೆ. ಇದನ್ನು 'ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆ' ಎಂದೂ ಪರಿದಾಸರು ಪಾರಿಭಾಷಿಕವಾಗಿ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ವಿಜಯ ದಾಸರು, ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಂತೂ ಈ ಮಾನಸಪೂಜೆ, ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆಗೆ ಹುಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳ ಮೂಲಕ, ಆ ವಿಧಾನವನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ, ಭಕ್ತಿಯ ಒಂದಂತವಾದ ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ತನ್ನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಈಶ-ಬಿಂಬ, ಜೀವರೆಲ್ಲ ಅವನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ, ಇದೇ ತತ್ವ. ಭಕ್ತಿಯ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಯಿಭಾವ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರೋಪತೆ ಅದದ್ದು. ಎರಡೂ ಮತದವರು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡ ಸಂತಾರೀ ಭಾವಗಳು.

ಮೇಲೆ ವಿವೇಚಿಸಿರುವ ಪ್ರೇರಣೆಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರ ಆಗಿ ಮಚನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಂದೋಲನ ಹಾಗೂ ಪರಿದಾಸರಾಂದೋಲನಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಹುಂಬಲ, ಆಸಯ-ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ, ಶೈಲಿ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಛಂದೋರೂಪ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯ-ವ್ಯತ್ಯಾಸ, ವೈವಿಧ್ಯ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆನ್ನಬಹುದು. ಮೂಲತಃ ಭಕ್ತಿಯ ಸ್ವಾಯಿಭಾವ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆತಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯ ಕಾಣಬರುವುದೇ ಅಚ್ಚರಿಯ ಅಂಶ. ಏಕೆಂದರೆ ವಚನಕಾರರು-ಪರಿದಾಸರ ನಡೆವಣಿಕಾಕಾಲದ ಅಂತರ ಇನ್ನೂರು ವರ್ಷಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು. ಆದರೆ, ಇಬ್ಬರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಾಮ್ಯ ಕಂಡಾಗ ಪರಿದಾಸರ ಮೇಲೆ ವಚನಕಾರರ ಪ್ರಭಾವ ಕೂಡ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆನ್ನಬಹುದು (ಇದು ಬೇರೆತೆ ಕೂಡ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದೆ)

ಇನ್ನೊಂದು ವಿಚಾರ. ಎಲ್ಲಿ ಸಂಪರ್ಕ ಪ್ರಭಾವಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯುಂಟೋ ಅಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯ ಕಂಡು ಬಂದರೆ ಅದು ಅಕ್ಕಿ ಕವಿವೆನ್ನಲಾಗದು. ವಚನ ಬಳವಳಿ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಗಳ ತುಲನಾತ್ಮಕ ವಿಮರ್ಶೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಅಗತ್ಯ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ : ಉದಿರಿಂಗ ಪದ್ಧಿ ಎಂಬ ವಚನಕಾರನ ಒಂದು ಸಾಲಿನಂತೆ, "ಎನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಮೆತ್ತೊಂದ ನೆನೆಯಲಿರಿಯದು-ನೀವು ನೆನಪು ರೂಪಾಗಿ ಎನ್ನ ಮನವನವಗ್ರಹಿಸಿದಿರಾಗಿ, ಆ ಮನಸ್ಸು ನಿಮ್ಮನವಗ್ರಹಿಸಿತ್ತಾಗಿ..." ಎಂದಂತೆಯೇ ಬಸವಣ್ಣನ ವಚನವೊಂದರ ಸಾಲೂ ಹೀಗೆ ಸ್ಮರಣೆ ಕುರಿತೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ "ಎನಗೆ ನಿಮ್ಮ ನೆನಪಾದಾಗವೇ ಉದಯ. ಎನಗೆ ನಿಮ್ಮ ಮರಣಾದಾಗವೇ ಅಸ್ತಮಾನ. ಎನಗೆ ನಿಮ್ಮ ನೆನಪೇ ಜೀವನ. ಎನಗೆ ನಿಮ್ಮ ನೆನಪೇ ಪೂಣ ಕಾಣಾ ತಂದೆ ಸ್ವಾಮಿ. ಎನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಚರಣ ದಂಡಿರೆಯನೊತ್ತಯ್ಯ ವದನದಲ್ಲಿ ಪದಕ್ಷರಿಯ ಬರೆಯಯ್ಯ ಕೂಡಲಸಂಗವಂದೇವಾ" ಎಂಬುದರೊಂದಿಗೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಒಂದು ಕೃತಿ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಸಂಗ ನಿನ್ನ ನಾಮದ ಸ್ಮರಣೆ

ಸಾರಾಮೃತವನ್ನೆ ನಂದಿಗ್ಗೆ ಬರಲಿ || ಪ ||

ಕೊರುವಾಗಲಿ ನಿಕುಡುವಾಗಲಿ ಮತ್ತೆ

ಪಾಡುವಾಗಲಿ ಪರಿಯಾಡುವಾಗಲಿ

ಮೋಡಿ ನಿಜೋದನಿ ಮೋದನೆ ನಾ ಬಲು

ಮೂಡಿದ ಪಾಪ ಬಿಟ್ಟೋಡಿ ಹೋಗೋಣವೆ || ೧ ||

ಕೃಷ್ಣನಿರಲಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಿರಲಿ

ಎಣ್ಣಾದರೂ ಮುಕಿಟ್ಟಿರಲಿ

ಕೃಷ್ಣ ಕೃಷ್ಣಾ ಎಂದಾ ಹಿವುರು ಬೇಳುವ

ಅಣ್ಣಕ್ಷರ ಮಹಾಮಂತ್ರ ನಾಮದ || ೨ ||

ಸಂತ ಪರಿ ನಿನ್ನ ಸಾರವನಾಮ

ಅಂಕುರಗದ ಬಳಗೂ

ಎಂತೋ ಪುರಂದರವಿಲ್ಲಲರಾಯನೆ

ಅಂಕುರಗದಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗೊಣವೆ ||

ಈ ವಚನ-ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಭಗವಂತನ ಸತತ ಧ್ಯಾನದ ಪೆಂಪು, ಅದೇ ಪೂಣ, ಅದಿರದಂತೆ ಅಸ್ತಮಾನ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಬಲವತ್ತರವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿರು ವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆಯೇ "ಹಗಲುಹೊತ್ತವೆಗೆ ಕಂದಿವಂ, ಇರುಳು ನಿದ್ರೆಗೊದಿದಂ, ಉಳಿದಾದ ಪೊತ್ತೆಲ್ಲ ಅತನ ವ್ಯಸನಕ್ಕೆ ಕಂದಿವಂ, ಅಯ್ಯ ನಿಮ್ಮನಿರಿಯದ ಪಾಟಿ ನಾನಯ್ಯ-ಅಯ್ಯ ನಿಮ್ಮನಿರಿಯದ ಕರ್ಮನಾನಯ್ಯ, ಮಹಾರಿಂಗ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರಾ,

ಆಶನ ನೀರಡಿಸಿ ಸತ್ತ ತೆರನಂತಾಯಿತನ್ನ ಯಾತ್ರಿ” ಎಂಬ ಸಾಲಿಗೂ ವಾದಿರಾಜರು ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದೂಡೆಗೂಡಿ ಮಾಡುವ ಮನವಿಗೂ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿನ ಸಾವ್ಯೂ ಕಾಣ ಬಹುದು :

ಹೋಗುತಿದೆ ಹೊತ್ತು ಕಳೆದ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ
ಹರಗುರುಗಳ ನೆನೆಯದೆ
ಕೆಲಹೊತ್ತು ಚದುರಂಗ ಪಗಡೆ ಅಟಗಲಿಂದ
ಕೆಲಹೊತ್ತು ಹೂವಿ ನಿವೃತ್ತಿಗಳಿಂದಲಿ
ಕೆಲಹೊತ್ತು ಕಾಕ ಪೂರರವ ಕಥೆಗಳಿಂದ ||
.. ಕಾಲವು ಕಳೆಯಾಗಿ ಪರಿ ನಿಮ್ಮ ಪೂರ್ವಸಿ
ಮೇಲೆಯಲ್ಲದೆ ಹೋಯ್ತು ಬಂತೆಯಾಗಿ
ಚಾರಿತಿ ಹೊತ್ತು ಈ ವಿಧದಿ ಹೊತ್ತು
ಪಾಲಿಗೋ ದಯಮಾಡಿ ಸಿರಿ ಪಯವದನೆ... ||

ಇಲ್ಲಿನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾಧ್ಯಮ, ಛಂದಸ್ಸಿನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಬೇರೆ, ಭಾವನೆ ಒಂದೆ, ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ, ಅಲ್ಲವೆ ? ಬರವಣ್ಣಿನ ಮತ್ತೊಂದೂ ಮಹನದಲ್ಲ ಬರುವಂತೆ, “ತನು ನಿಮ್ಮ ದಿಂದ ಬಳಕೆ, ಎನಗೆ ಬೇರೆ ತನುವಿಲ್ಲ. ಧನನಿಮ್ಮದಿಂದ ಬಳಕೆ ಎನಗೆ ಬೇರೆ ಧನವಿಲ್ಲ...” ಎಂಬುದೂ ಕನಕದಾಸರ :

ತನುವನ್ನದು ಬೇವನ ನಿನ್ನದಯ್ಯಾ
ಅನುದಿನದಲಿ ಬಾಹೊ ಸಾವಿರದುಃಖವನ್ನದಯ್ಯಾ...

ಸಾಲುಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯೋಜನೆಯ ದಿಕ್ಕು ಒಂದೆ ಎನ್ನಿಸಿದರೂ ಹೇಳುವ ಪರಿ ಭಿನ್ನ ಆಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಸಾಮ್ಯತೆ ಆಲೋಚನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವನೆ ಗಳಲ್ಲಿರುವುದು ಮಹನ-ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಅಂಶವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪ್ರಭಾವ ಸೃಷ್ಟಿವಾಗಿ ಆಗಿದೆಯೆಂಬುದೂ ಕೆಲವೆಡೆ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಯಾರೇ ಸಾಧೂ ಸಂತರಾಗಲಿ ಅವರು ತಮಗಿಂತ ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತೂ ತತ್ಕಾಲದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ತಮ್ಮದೆ ಅದ ರೀತಿ ಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದಿದೆ. ಇದು ಈ ಎರಡೂ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಮಹೋಪ್ಪಶಾಲ್ಯದ ದರ್ಶನವೂ ಈ ಎರಡೂ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ವಿವೇಚನೆಯಿಂದಾಗುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿಸ್ತಪಾದರಾಜರೊಂದೆಡೆ ಭಾವನೀಯವಂತೆ, ಗ್ರಾಮಾಸಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿನ್ನ (ಬೇಸರಿತ) ಬೇಡ ಬಂದಂದಿಲ್ಲ ವಾಸುದೇವನ ನಿನ್ನ ದಾಸರ ದಾಸರ ದಾಸ್ಯವ ಕೊಡು ಸಾಕೆಂದರೆ

ಆಗಿರೇಕು ರಾಜ್ಯಭೋಗಗರವೆಂದೊ
ಈಗ ನಾನು ಬೇಡ ಬಂದುದಿಲ್ಲ
ಜಾಗತಂದಿಹ ರಂಗವರಲ ನಾನಿವ್ವ
ಬಾಗಿಲ ತಾಯುವ ಭಾಗ್ಯ ಸಾಕೆಂದರೆ ||

ಎಂಬುದರಂತೆಯೇ ಮುಕ್ತಿಯ ಪಡೆದವರೊಂದಿಗೆ ಹಾಡಿರುವ ಸಾಲು ಗಮನಿಸುವಂಥದ್ದು :

ಎನಗೆ ಭೋಗ ಭಾಗ್ಯ ಬೇಡ ಎನಗೆ ಜಪವು ತಪವು ಬೇಡ
ಎನಗೆ ನಿಮ್ಮ ಕೊತ್ತ ಸೇವೆ ನಿತ್ಯವಾಗಲ್ವೆ || ಪ ||

ಎನ್ನ ಕುದುರೆತ್ತು ಬಸಳ ಎನ್ನ ಬಾಧಿಸುತ್ತ ಬಂದೆ
ಎನ್ನೆನೋಡು ನೆವಗೊಂಡ ಕಾಡಿದವರಿಗೆ
ಎನ್ನ ಕೊಂಡೊಡವರಿಗಿಲ್ಲ ಎನ್ನಯ ಪುಣ್ಯಭಲಗಲ್ಲ
ಅಂತ್ಯತರೋಳಿದರಾಗಲಿ ಸುಖದ ಬಾಳಲಿ... ||

ಇದು ಬೈರಾಗ್ಯದ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ ! ಇಬ್ಬರೂ ಭಕ್ತರೆ, ಇಬ್ಬರ ಆಲೋಚನಾ ಭಾವನೆಯೂ ಒಂದೇ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದೆ.

ಮೇಲ್ಕಂಡ ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ, ರಾಜಮಾನ್ಯ-ಪಂಡಿತಮಾನ್ಯ ಆಗಿದ್ದ, ಕಂಠಾ ಕಡೆಗೆ ಕೂಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತವಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹೇಗೆ ಕಿರಿ-ಕಣ (ಕಣ್ಣಿನ ಹನಿ) ಮಿಡಿಸುವ ಸಾವಧಾನ್ಯ ಮಾನ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಆಗಿ ಬರಲು ಹಾಗೂ ಆ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಸ ತಿರುವು ನೀಡುವಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ವಚನಕಾರರ, ಅನಂತರ ಹರಿದಾಸರ ಅಂದೋಲನ ತನ್ನದೆ ಆದ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿದವೆಂಬುದನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಗುರುತಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದೇವೆ. ಈ ಎರಡೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸ್ವರೂಪ, ಕುರಿತಾದ ಕೆಲವು ಪ್ರತಿ ಕ್ರಿಯೆ, ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಿದ್ವಾಂಸರೇಕೆಂದು ಮಾಡಿದಾರೆ. ವಿಶ್ವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಈ ಎರಡೂ ಅಂದೋಲನಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೊಡುಗೆ ಕುರಿತ ವಿವೇಚನೆಯೂ ನಡೆದಿದೆ. ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಾರವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರೆದವರು (ವಚನಧರ್ಮಸಾರ) ಶ್ರೀ ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀ ಅವರು. ಹಾಗೆಯೇ ಆದರಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನ ಕುರಿತಾದ "ಬಸವಣ್ಣನವರ ಪ್ರಭಾವ ಮುದ್ರೆ" ಎಂಬ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹರಿಹರನ ಅಂದೋಲನ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಮೇಲೆ ವಚನವಾಙ್ಮಯದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹರಿಹರರು, ವಚನಕಾರರನ್ನು ಧರ್ಮಬೋಧಕರು ಎಂದು ಹಲವರು ಗುರುತಿಸಿದರೆ, 'ದಾಸರಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳೆ'ಂದೂ ಕವಿಕದಾಸರ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದವರು..... ಡಾ. ಜಿ. ಎಚ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪನವರು. ಅವರು ಹರಿಹರನ ಹಾಗೂ ವಚನಕಾರರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದಿರುವ ಸಂಪ್ರಬಂಧ ಸ್ಮರಣೀಯ.

ಹರಿದಾಸರು ಸಾಹಿತಿಗಳಲ್ಲ, ಅನುಭಾವಿಗಳು ವಚನಕಾರರ ಹಾಗೆ ಎಂದು ಗುರುತಿಸುವ ಬಾ. ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರೂಪಪ್ರಸನ್ನವರ "ದಾಸ-ಶರಣರು ದರ್ಶಿಸಿದ ದಿವ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯ" ಒಂದು ಮನೋಬೃಂಹ ಲೇಖನ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನಗಳು ದರ್ಶಿಸಿದ ಸೌಂದರ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕುರಿತ ವಿವೇಚನೆಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯದ ಮೂಲಕ ಭಗವಂತನ ಕಾಣ್ಕೆ, ದಿವ್ಯದರ್ಶನವಿದೆ. ದಾಸರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು ಸಾಕಾರ ಸೌಂದರ್ಯವಾದರೆ (ಸಂಗೀತೋಪಾಸನೆ) ಶರಣರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸತಕ್ಕದ್ದು ನಿರಾಕಾರದ ಸೌಂದರ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಲೇಖಕರು ನೀಡಿರುವ ಅವತರಣಿಕೆಗಳೂ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸೊಗಸಾಗಿವೆ (ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆ).

ಭಂದಸ್ಸು-ಶೈಲಿ ಬಗ್ಗೆ ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ವಚನಗಳಲ್ಲಿ-ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾದೃಶ್ಯ ಇನ್ನು ಇರುವುದು ಕೆಲವೆಡೆ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ವಚನಕಾರರು ಮಂಖ್ಯವಾದ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಬರುವಲ್ಲಿ ಹಲವು ಉಪಮೆ ಬಳಸಿದರೆ, ದಾಸರು ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರ ಅದ ಪಲ್ಲವಿ-ಅನುಪಲ್ಲವಿಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ವ ತಿಳಿಯ ಹೇಳಿ, ಅನಂತರ ಉಪಮೆ, ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ ನೀಡಬಹುದು

ಗಿರಿಯಲ್ಲದೆ ಹುಲು ಮೊಂಡಿಯಲ್ಲದುದ್ದೇ ಪದಿಲು ?

ಕೊಳವಲ್ಲದೆ ಕಿವಿವೃಕ್ಷೆಗಳಿರುವದೆ ಹುನಿ...

ಎಂಬಂತೆ ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಯ ಕೆಲವು ಸಾಲು ಉಪಮೆಗೆ ನಿದರ್ಶನ :

ಬೆರೆಯದಿರು ಬೆರೆಯದಿರು ಎಲ ಮಾನವಾ

ಗರುವವೇತಕೊ ಇನ್ನೆ ತೆರವಾವುದೋ ? ...

ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನೊ ಶಾಪದಲ್ಲಿ ಗೌತಮನೊ

ಕೋಪದಲ್ಲಿ ದುರ್ದಾಸ ಮಹಿಯೊ ನೀನು ||

ತಪದೊಳಗೆ ವ್ಯಾಸನೋ ಕೃಪೆಯಲಿ ಬಲಿಂವ್ರನೋ

ನಿವೃಣತೆಯ ಕುಡಿಲೊಳಗೆ ನಾರದನೊ ನೀನು... ||

ಸಮಾಜ ಸಂಧಾರಣೆಯ ಮನೋಧರ್ಮ ದಾಸ-ಶರಣರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಇದೆ. ಪ್ರಾರಂಭದ ದಾಸರ ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂಟಾಟಿಕೆ ಡಂಭಾಚಾರಗಳ ವಿಡಂಬನೆ ಗಮನಾರ್ಹ:

ಉದಕ ಪೈರಾಗ್ಯವಿರು, ಹೆಮ್ಮ

ಪದುಮಾಭಾಷೆನಿ ರೇಶ ಭಟಕಿಯಲ್ಲ || ಪ ||

ಅಂದಯಕಾಲದೊಳೆದ್ದು ಗಡೇಡ ಪದುಗುತ

ಫಿದಿಯೊಳು ಮೊಂದೆಮೆಪು ಬಗ್ಗಿತಲಿ

ಮದ ಮತ್ತರ ಕ್ರೋಧ ಒಳಗೆ ಕುಂಟುತ್ತೋಯಿ
ಬದಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪರಿಗಾತ್ಮಯಾವ ತೋರುತ...

ಹಾಗೆಯೇ 'ಗೂಟ ನಾವಂಪ ಬಡಿದಂ, ಭೋತರ ಉಟ್ಟವ ಹರಿದಾಸನೆ' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೂಡ ಮೂರ್ವಿಕವಾಗಿದೆ. ಮೇಲಣ ಶ್ಲೋಕಿಯೊಂದಿಗೆ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಕೆಲವು ಸಾಲು, ಗಮನಿಸಿವಾಗ ಹರಿದಾಸರು ಈ ಸಾಲಿನ ಸಾರ ಅನುಸರಿಸಿದರನುತುದ್ರೆ :

ತೋರೆಯ ಮಿವಣ್ಣುಕಿರಾ, ತೋರೆಯಮಿವ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿರಾ
ತೋರೆಯಂಭೋ, ತೋರೆಯಂಭೋ

ಇತ ತೋರೆಯದೆ ಹೋಗಿ ತೋರೆಯ ಮಂದರೆ
ಒರಿಯ ಹೋತಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ

ಇದರಿಂದಾಗಿ ಎರಡು ಪಂಥಗಳೂ ಅಯಾ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ಪ್ರತಿ ಬಿಂಬಿಸುವ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೊದಗಿಸಿವೆ. ಆ ಕಾಲದ ಶ್ಲಾಘೆಗೆ ಪ್ರಚೋದಕ, ಕಾರಕ ಆಗಿವೆ. ಹಾಗೂ ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸಾರಣವೂ ಇವುಗಳ ಧ್ಯೇಯ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಶರಣ ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ತುಲನಾತ್ಮಕ ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ನಡೆಸಿರುವವರು ಡಾ. ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಾದ ಉದಾಹರಣೆ ಇದೆ. ಎರಡೂ ವಾಚ್ಯಯ ಅಂದೋಲನಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾ, ಹೇಳುವುದಿದಂ : ವಜ್ರವಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ಪಷ್ಟದ ಲಯದ ಗದ್ಯ ಕವನದಲ್ಲಿ ಭಾವಗೀತೆಯ ಮೂಲ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಆದರೆ, ಅಪ್ಪಾಗಿ ತಾಳೆ ಲಯಗಳ ಯೋಜನೆ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋರಬಿದ್ದು, ಆಪಾರ ವಚನ ರಚಿಯ ತರುವಾಯ ತಾಳೆ, ಲಯ, ಪ್ರಾಸ ಭಂದೋಬದ್ಧವಾಗಿ ಗಂಗೆಯ ಅಮೂಲ ತರಂಗಿನೆಯಂತೆ "ಒತಪ್ಪೋತವಾಗಿ ಹರಿದಂ ಬಂದದ್ದು ಹರಿದಾಸ ವಾಚ್ಯಯ. ಜಾತಿ ಸೂತಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಚನಕಾರರ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ದೃಷ್ಟಿ ಒಂದೆ. ಅವು ವಿದೋಧಿಸುತ್ತವೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಅವನ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಅಲ್ಲ : ಅವನವನ ಗುಣಕರ್ಮಕ್ಕನುಗುಣ ಸಾರ ಆಗಿ. ಹರಿದಾಸರು ಹೊಲೆಯ ಸುಳಾದಿಗಳನ್ನೆ ರಚಿಸಿದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವರ ಸುಧಾರಣೆಯ ವೇದೋಭಾವದ ಕಳಕಳಿ ಇದೆ. 'ಹೊಲೆಯ ಊರ ಹೊದಗಿಹನೆ ಕೂರೊಳಗಿಲ್ಲದೆ' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ ಹೊಲೆತನದ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನೇ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಹೊರಗಣ ಜೀರ್ವ ತೋಳಿದರೆ ಕರ್ಮ ಹೋದೀತೆ ಎಂಬ ಮರ್ಮ ಅರಿಯದೆ ಪ್ರಾಣಿಯೆಂದು ಮಾನವರನ್ನು ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹರಿದಾಸರನ್ನು ಜಾತ್ಯತೀತ ಮಾನವೋತ್ತಮ ರನ್ನಬಹುದು. ಆದಕ್ಕೆ ಅವರ ರಚನೆಗಳೆ ನಿರರ್ತನೆ.

"ಶರಣ ವಚನಗಳನ್ನೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಪುರಂದರದಾಸಾದಿಗಳು ಬರೆದ ವಚನಗಳೇ ಉಗಾಭೋಗಗಳೆಂಬ" ಮಾತನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪೂರಾ ಒಪ್ಪಲೂ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ

ಅವು ಆಯಾ ಕಾಲದವರ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಲೋಚನೆಗಳು, ಕವಿಜ್ಞದಯೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿದಿಂದೂ ಗಳು. ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಲೋಚಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವು ಉಗಾಘೋಗಗಳಿಗೂ, ವಚನಗಳಿಗೂ ಒಂದೇ ಎಂಬಂಥ ಸಾದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಹರಿಹರ ಕವಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ವಚನಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರೇನೂ ಎಂದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಅಂದಂದಿನಂತೆ ಗೀತೆವೆಂಬ ಪಾಡಂತ್ಯಂ.) ವಚನಗಳು ತಾಳ ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲ. ಉಗಾಘೋಗ, ತಾಳ-ರಾಗ ಪ್ರಧಾನ. ಅನೇಕ ವಚನ ಉಗಾಘೋಗ ಹಾಡಲೂ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಉಗಾಘೋಗಗಳು ಮತ್ತು ವಚನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುವ ಅಮೂಲ್ಯ ಲೇಖನವನ್ನು ಡಾ|| ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. (ಈ ಬಗ್ಗೆ ಆಗಲೇ "ಹರಿದಾಸರ ವಿಶಿಷ್ಟ ರಚನೆಗಳು" ಎಂಬ ಆಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ). ಅವರು ಅನೇಕ ನಿರರ್ಪಣೆಗಳನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಲೇಖನದ ಬೆಂಬಲಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಬಹುಶಃ ಎಲ್ಲವೂ ಬಂಧದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಚನಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ : ಒಂದೆರಡಂತೂ ಅದೇ ಮಾದರಿಯ ಕೆಲವು ವಚನಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರಬೇಕೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಬಸವಣ್ಣನ ವಚನದೊಂದಿಗೆ ಪುರಂದರದಾಸರ ಉಗಾಘೋಗ ವೊಂದನ್ನು ಹೋಲಿಸುತ್ತ (ಉರಿಗಂಚಿ ಸರೆಗಂಚೆ ತರೀರದ ಭಯಂಕಂಜ-ಎಂಬ ಉಗಾಘೋಗ), ಎರಡರ ಪರಸ್ಪರ ಅನೋನ್ಯತೆ, ಹಾಗೂ ಪುರಂದರದಾಸರ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪ್ರಭಾವ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ ಡಾ. ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು. ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಒಂದೂ ಉಗಾಘೋಗ (ಇಂದಿಗಂತೋ ನಾಳಿಗಂತೋ)ವನ್ನು ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನದೊಂದಿಗೆ (ಇಂತಿಗಂತಂ ನಾಳಿಗಂತಂ) ಹೋಲಿಸುತ್ತ ಡಾ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಈ ವಚನವು ವ್ಯಾಸರಾಯರ ವಚನದಲ್ಲಿ ಉರಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದ ಆಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಇಂಥ ಅನೇಕ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಇಂಬುಕೊಡುವ ಅಂಶ. ಈ ತೆರನಾದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ತನ್ನ ಹಲದಾರು ಅಲೋಚನೆ, ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ವಚನ ಚಳುವಳಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದನ್ನಿಸುವುದು. ತಮ್ಮ ಲೇಖನವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವ ಡಾ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಹೇಳುವಂತೆ ಎಲ್ಲ ಹರಿದಾಸರಿಗಿಂತ ಪುರಂದರದಾಸರ ಮೇಲೆ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಭಾವ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರೂ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಒಂದೇ ಗೊಂಬೆಯೆ ಎರಡೂ ಹೊಮ್ಮುಗಳು : ಭಕ್ತಿವೃಕ್ಷದ ಪಕ್ವ ಫಲಗಳು" ಎಂಬ ಮಾತು ಗ್ರಾಹ್ಯ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹನ್ನೆರಡನೆ ಶತಕದ ನಂತರ ಸ್ತ್ರೀಪಾದರಾಜರವರಿಗೂ ಹರಿದಾಸ ವಾಲ್ಮೀಯ, ವಚನಕಾರರ ಪ್ರಭಾವ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಏನೂ ಆಧಾರ ಈವರೆಗೆ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಸ್ತ್ರೀಪಾದರಾಜರ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಈ ೨೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಅವಧದ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಉಗಾಘೋಗ ವಚನಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ಪಷ್ಟ, ಪ್ರಭಾವ ಕಂಡಾಗ ವಿಚಾರ ಬೇರೆಯಾದರೂ ಭಾವ ಒಂದೆ, ದೊಡ್ಡವರ ಚಿಂತನೆಯೊಂದೆ ಎಂದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ವಚನ

ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಗ್ರಶ್ರಾಂತಿ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಕಾಣದಾದರೂ, ಕನಕದಾಸರಂಥ ಹರಿದಾಸರ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಣಾ ಮನೋಭಾವ, ಶ್ರಾಂತಿಯ ಒಂದು ಕಿರಣದ ಚಿಳಿಗಳು ಪ್ರಸರಿಸುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮಜನ-ಹರಿದಾಸರ ಅಂದೋಲನಗಳ ಕೆಲವು ಮೂಲವೈರಣೆ ಒಂದೇ ಎನಿಸಿದಾಗ, ಹೆಚ್ಚರಿಯಾದ 'ಅವರ ವರ ಭಾವಕ್ಕೆ ಅವರವರ ಮೇಷದಲ್ಲಿ ಅವರಿವರಿಗಿಲ್ಲ ಗುರು ಎನೊಬ್ಬನೆ' ಎಂಬ ಸಾಲು ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ ಮಜನಾರರು ತಮ್ಮ ಧೈಯವನ್ನು ಚಳವಳಿಯ ಶ್ರಾಂತಿಯ ಮೂಲಕ, ಸಂಘಟಿತರಾಗಿ ಸಾಧಿಸಲು ಶ್ರಮಿಸಿದರೆ, ಹರಿದಾಸರು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದೋಲನ ನಡೆಸಿದರು. ಹರಿದಾಸರ ಭಕ್ತಿ ಅಂದೋಲನದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಮಾತು ಉದ್ಭವಿಸಿ ಈ ಸಮಾಜೀಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಸೋಣ : "The richest intellectual and religious life blossomed in a swamp of corruption and of vices. It was an effort not merely to acquire a knowledge of antiquity, in preaching and singing of Kearthanas. This was the dream of new Bhakti Movement."

ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಅಲ್ಪಾರರು ಹಾಗೂ ಕರ್ತಾಟಿಕದ ಹರಿದಾಸರೂ

ಭಾರತದ ಉಳಿದ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯಂತೆಯೇ ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲೂ ಬಹು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಪ್ರಚಲಿತ ಆಗಿರುವ ಹಲವು ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಅದದ್ದು ಭಕ್ತಿಪಂಥಗಳು ಎರಡು : ಶೈವ ಮತ್ತು ವೈಷ್ಣವ. ಎರಡು ಭಕ್ತಿಪಂಥಗಳಲ್ಲೂ ಕೆಲವು ಸಾಧು-ಸಂತರು ಆಗಿ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ದಾರ್ಶನಿಕ ದೃಷ್ಟಿ ವಿಸ್ತಾರವಲ್ಲದೆ ಭಕ್ತಿ-ಅನುಷ್ಠಾನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲೂ ಈ ಎರಡು ಧರ್ಮಗಳೂ ಪ್ರಧಾನವಾದವು. ಶೈವ ಭಕ್ತಿಪಂಥದ ಸಾಧುಗಳಿಗೆ ನಾಯನಾರ್ (Naynars) ಎಂದೂ ವೈಷ್ಣವ ಭಕ್ತಿಪಂಥದ ಸಾಧುಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಪಾರ್ (Alvars) ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಪಾರ್ ಎಂಬುದು ವೈಷ್ಣವ ಸಂತರಿಗೆ ಅಥವಾ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೀಸಲಾಗಿದೆ. ನಾಯನಾರ್ ಎಂದರೆ ನಾಯಕರು ಎಂದೂ ಆರ್ಥವಿದೆ (ಆಯ್-ಎಂದರೆ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಮಂಳಾಗಿ ದವರು. ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಂಳಾಗಿದವರು)-ಎಂದು ತಮಿಳು ಕನ್ನಡಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆರ್ಥ. ಅಲ್ಪಾರ್ ಎಂದರೆ, ಭಗವಂತನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುವವರು ಎಂದರ್ಥ. ಅಲ್ಪಾರರು ಹಾಗೂ ನಾಯನಾರರಿಬ್ಬರೂ ತತ್ವಜಾಪ್ತರಲ್ಲ. ಅವರು ಪ್ರಥಮತಃ ಜ್ಞಾನಿಗಳು. ಅಲ್ಪಾರರು ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ ಸ್ಮರಣಪದ್ಧಿ ಪರಮಾಪ್ತವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡು ದಿವ್ಯಾನುಭವ ಪಡೆದವರು. ನಾಯನಾರ್‌ರು ತಿಮ್ಮೇ ತಮ್ಮ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದವರು. ಇಬ್ಬರ ಭಕ್ತಿ ಗೀತೆಗಳನ್ನು 'ಪಾಶುರ'ಗಳೆಂದೂ 'ತೇವಾರ'ಗಳೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

೧೦ನೇ ಶತಮಾನದ ರಾಮಾನುಜರು ಪರಿಚ್ಛರಿಸಿದ ತತ್ವ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ.— ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಧಾನ. ಪ್ರಪತ್ಯಿ ಅಥವಾ ದೇವರಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗತಿ ಭಾವವೇ ಈ ತತ್ವದ

ತಿರುಳು, ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ರಾಮಾನುಜರು ಅನುಸರಿಸಿದ ಭಕ್ತಿ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಗುರು ಪರಂಪರೆ : ಒಂದು ಆಳ್ವಾರರದ್ದು, ಇನ್ನೊಂದು ಆಚಾರ್ಯ ಪರಂಪರೆ. ಆಳ್ವಾರರು ಮೊದಲ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರಿದರೆ, ನಾಥ ಮುನಿಗಳು, ಯಮುನಾಚಾರ್ಯರು-(ಅಳವಂದಾರ್ ಎಂದೂ ಇವರಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರು) ಹಾಗೂ ಆಚಾರ್ಯ ರಾಮಾನುಜರು ಆಚಾರ್ಯ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರುವವರು. ಆಳ್ವಾರರು (ಅಥವಾ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ವೈಷ್ಣವ ಸಂತರು) ಕಂಡು ಅನುಭವಿಸಿದ ವೈಷ್ಣವ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ, ರೂಢಿಮೂಲಗಳೂ ಅದನ್ನು ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ತಂದವರೂ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರು. ಆಳ್ವಾರರ ಹಾಗೂ ಹರಿದಾಸರ ಮುಂದಿನ ಸಾಲೂ ಭಕ್ತಿವ್ರತಾರ, ಹರಿಪಾರವ್ಯು ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಕುರಿತ ವಿವೇಚನೆ, ಇಲ್ಲಿನ ಉದ್ದೇಶ.

ಆಳ್ವಾರ್ ಮಹನೀಯರು ಹಾಡಿದ ಮಧೂರವಾದ ಗೀತೆಗಳು ಭಕ್ತಿಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಶಾಶ್ವತ ಕೊಡುಗೆ. ಅವುಗಳನ್ನು 'ನಾರಾಯಣ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧಮ್' 'ದ್ರಾವಿಡ ಬೇದ', ಎಂದೆಲ್ಲ ಕರೆವ ರೂಢಿ ಇದೆ. ಭಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಪಶ್ಚಿಮಪೂರ್ವ ನಾದ ಭಗವಂತನ ಒಂದು ಅನುಭವ ವಿಶೇಷ : ಆ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಆಳವಾಗಿ ಮುಳುಗಿ ಅದರೊಂದಿಗಾದ ಆನಂದಾನುಭವ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡದ್ದೆ ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಸಾಲಿನ ಭಕ್ತಿ ಗೀತೆಗಳು. ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇಂದೂ ಇವು ಒತ್ತು ಬಹು ಬಹು : ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ನುಡಿಗಿ (ತಮಿಳಿಗೆ) ಸಂಸ್ಕೃತದಷ್ಟೆ ಗೌರವ ಸಂದಿತು. ಹರಿ ದಾಸರು, ವಚನಕಾರರು ಕೈಗೊಂಡ ಜನಭಾಷೆಯ ಬಳಕೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಕ್ರಿ. ಶ. ೭-೯ ಶತಕಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುವ ಆಳ್ವಾರರು ನೆರವೇರಿ ಸಿದ್ದರು-ನಾಡಿನ ನುಡಿಗಿ ಮಾನ್ಯತೆಯಾದಗೂ, ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ತತ್ವದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಹರಿದು ಬಂದಿರುವ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ವಿವೇಚನೆ, ಹರಿಭಕ್ತಿ ಪಾರವ್ಯು, 'ನಾರಾಯಣನೆ ನಮಸ್ಕೇ ಪರಂತರುಮಾನ್' (ನಾರಾಯಣನೊಟ್ಟನೆ ನಮಗೆ ಪರದೈವ, ಪರವನ್ನೂ ತರುವವನು) ಅನಾದಿ, ಪುಣ್ಯಸ್ವರೂಪಿ, ಎಂಬ ಏಕೋದೇವ ಉಪಾಸನೆ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪರಿಪಾಲ್ಯನೇ ತತಮಾನದಿಂದುದಯಿಸಿ ಒಂದ ಹರಿದಾಸರ 'ಭಕ್ತಿ ಸ್ವರೂಪ' (ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಪರಿಗರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ)ಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಹೊಂದುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನೂ ಕಂಡರಿಸುವುದೇ ಈ ಸಾಲುಗಳ ಉದ್ದೇಶ. ಪುರಂದರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ನಡೆದ ನಡೆದ ತಮಿಳಿನ ಅಂದೋಲನ ಹೇಗೆ ಹರಿದಾಸರಿಗೆ ಅದರ್ಶವಾಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಕೊಂಡ ಮನೋರಾಜಬಹುದು.

ಆಳ್ವಾರರ ಹಿನ್ನೆಲೆ

ತಮಿಳುನಾಡಿನ ವೈಷ್ಣವ ಸಂತರೆಂದೆ ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದ ಆಳ್ವಾರರು ಅನುಭಾವಿ ಸಂತರು. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನರಾಗಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ಪರಮಂಥ ಸಾತ್ವಿಕ ಬೀದಿ

ಗಳು. ಆಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನಾನುಭವವನ್ನು ಬೋಳಕ್ಕಾಗಿ-ಜನತೆಯ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಧಾರೆ ಎರೆವಂಥವರು. ಆಚಾರ್ಯರ ದಿವ್ಯ ಅನುಭವದ ಸೊಲಗನ್ನು ಜನತೆಗೆ ಉಣ್ಣುಬಡಿಸಿದವರು ಆಚಾರ್ಯರು. ತಮ್ಮ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ತತ್ವದಿಂದ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮ-ವಿದ್ಯಾ ಭಕ್ತಿ ಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. 'ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಪರದೈವವಿಲ್ಲ' ಎಂದೂ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ ರಾಮಾನುಜರಿಗೆ ಬೋಳೆ ಕೊಡೆಗೆ ಶೈವ ಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾದ ಬೋಳೆ, ದೇಶ ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಸಿದ್ದು. ತಮಿಳುನಾಡು ತೊರೆದ ಆಚಾರ್ಯರು ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹೊಯ್ಸಳರಸು ಬಿಟ್ಟದೇವನಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಂತರು. ಅಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ, ಅವನನ್ನು ವೈಷ್ಣವನನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದರು. ಇದಂ ಅವರ ಸಾಧನೆ, ದೈಶಿತ್ವ ಪ್ರಭಾವ.

ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತೆಂಬುದು ಕೆಲವರ ಹೇಳಿಕೆ. ಇದು ಪೂರಾ ಸಮಂಜಸವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆಚಾರ್ಯರ ಕಾಲ (ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಕ್ರಿ. ಪೂ. 5000-4000 ವರ್ಷ ಹಿಂದಿನವರೆಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು) ಕ್ಯಾಗರಿ-ಆದರ ಕ್ರಿ. ಶ. 2-4ರ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಮೊದಲೆ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮ, ವಾಸು ದೇವನ (ಕೃಷ್ಣನ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರು) ಉಪಾಸನೆಯೂ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದಿತು. ಈ ಒಗ್ಗ ಹರಿವಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಉಗಮ ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ನಿಡಿದಾದ ಹಾದಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಅಲ್ಲಿದೆ. ಆಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಸಾತ್ವಿಕ ಬೇವಣ-ದಿವ್ಯ ಸಾರಸ್ವತ ಸಂಪತ್ತಿಯಿಂದ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಪುಷ್ಟಿಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೊಂದು ಸ್ವರೂಪ ವಿತ್ತರು, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿತ್ತರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮದ, ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ದರ್ಶನದ ಪ್ರವರ್ತಕರು ಎನ್ನಬೇಕು, ಹಾಗೂ ಆದರ ಭಕ್ತಾನುಭವ ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜರ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಕ್ಕೆ ತಳಹದಿಯಾಯಿತೆನ್ನಬಹುದು.

ಆಚಾರ್ಯರು ಹನ್ನೆರಡು ಜನ. ಪೂಯಗೃ, ಪೂದತ್ತ, ಬೇಯರ್, ತಿರುಮಂಳಕ್ಕೆ, ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರ್, ಮಧುರತಮಿ, ಕಲತೇವರ, ವರಿಯಾಳ್ವಾರ್, ಅಂಡಾಳ್ (ಗೋದಾ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರು), ತೊಂಡರದಿವೈದಿ (ಭಕ್ತಾಂಘ್ರೀಣಂ), ತಿರುಪಾಳೆ, ತಿರುಮಂಗೈ-ಹೀಗೆ, ಒಟ್ಟಾರೆ, ಇವರೆಲ್ಲರ ಕಾಲಾವಧಿ ಕ್ರಿ. ಶ. 200 ರಿಂದ 400 ರವರೆಗೆ ಆದರೆ 2-4ರ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದವರೆಂದಾಗುತ್ತದೆ.

ಆಚಾರ್ಯರು ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ಅನುಯಾಯಿಗಳು. ಇವರ ಮಂಗಳ ಪಾಂಚರಾತ್ರ ಮತವೆಂದೂ, ವಿಕಾಂತ ಮತವೆಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು

ಸೂರಿಸುಪ್ರದ್ವಾಗವತ ಸ್ತಾತ್ಯತಃ ಪಂಚಕಾಲವತ್ |

ವಿಕಾಂತ ಸ್ತಪ್ನಯತ್ಯ ಪಾಂಚರಾತ್ರಿತ್ ಇತ್ಯಪಿ ||

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕ, ಪಾಂಚರಾತ್ರಾಗಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ-ವಿವಿಧ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾಗವತ ಧರ್ಮ, ಭಗವಂತನನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವೇಚಿಸುವ ಧರ್ಮ. ಎಂದಿನಿಂದ ಭಗವಂತನ ವಿವೇಚನೆ ಅವನನ್ನರಿಯುವ ಹವಣು ನಡೆಯಲು ಆರಂಭ ಆಯಿತು. ಅಂದಿನಿಂದ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆಯೆನ್ನಬಹುದು. ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೆ ಎಂಬ ಏಕದೇವೋಪಾಸನೆ, ದೇವತೆಗಳನ್ನೇಕ ಎಂಬುದರ ಪರಿತ್ಯಾಗ, ಭಕ್ತಿ-ಪ್ರಪತ್ತಿಗಳ ಪಾರವ್ಯ, ಭಗವಂತ ಪ್ರೇಮಾವೃಂದಿತಾತ್ಮಪಾಳು, ಯಾವುದೆ ಜಾತಿ ಕುಲ ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣು ಭೇದವಿರದೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಲಿದನೆಯ ನಂಬಿಕೆ-ಇವೇ ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದ ಮುಖ್ಯ ತತ್ವಗಳು. ಆಞ್ಞಾರ್ ಮಹನೀಯರು ಬೋಧಿಸಿದ್ದು ಇದೇ ಭಾಗವತ ಮತದ ಸರ್ವಸಮಾನತ್ವ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ :

ಸರ್ವೇ ಸಮಾನಾತ್ಮತ್ವಾರೋ ಗೋತ್ರಪ್ರವರ ಮರ್ಜಿತಾ
ಉತ್ಪತ್ತೇಽಪಿ ಪಾಪಕರ್ಮಾಣಿ ಜಾತಿಹತ್ಯೇಷು ಸಮ್ಯಕ್ತಾ
ಭರಣಿಃ ಸತ್ಯಪ್ರಾಪ್ತವೇ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರ ಚಿಂತಕಾಃ
ಮೋಕ್ಷೈಶ್ಚ ಸತ್ಯಯೋಕ್ಷೈಶ್ಚ ಸೂತಕಾ ಶೌಚ ಮರ್ಜಿತಾಃ

ಇವೆಲ್ಲಾ ಮರ್ಜಿತವರೂ ಸಮಾನರು. ಗೋತ್ರ, ಪ್ರವರ, ಮೇಲು-ಕೀಳು ಜಾತಿ ಎಂಬ ಭೇದಭಾವವಿಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷವೊಂದೇ ಇವರ ಫಲವೇಶ್ಚ. "ಓ ನಮೋ ಭಗವತೇ ವಾಸುದೇವಾಯ" ಎಂಬ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದ ಚಿಂತನೆಯ ಸದಾ ಇವರಿಗೆ. ಯಾವುದೇ ಅಶೌಚ ಸೂತಕಗಳ ಸೋಂಕು ಇವರಿಗಿಲ್ಲ. ಆಞ್ಞಾರರೊಬ್ಬರು ಮೇಲ್ಮಾತೆ ಸಿದ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವನೆಯನ್ನೇ 'ಕುಲಂಕರುಮ್ ತಲ್ಪಂ ತಂದಿಡೆಂಮತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿ ತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯು ಕುಲವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಕುಲವನ್ನೂ ಸಿರಿಯಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಸಿರಿಯನ್ನೂ ತಂದಂ ಕೊಡುತ್ತದೆಯೆಂದರ್ಥ. ಆಚಾರ್ಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ನಿಗಮಾಂತ ದೇಶಿಕರಿಗೆ ವಿಷಯನಗರದ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು 'ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸುಖದಿಂದಿರಬಹುದಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದಾಗ ದೇಶಿಕರು ಉತ್ತರವಾಗಿ 'ವೈಯ್ಯಾ ಪಂಚಕ'ವೆಂಬ ಪದ್ಯ ಪಂಚಕವನ್ನೂ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಆದರೆ ಒಂದು ಅರ್ಥದಂತೆ, "ನನಗೆ ತಾತವಂಶಾತ್ಮಕಂ ದಿರ ನಿಧಿಯೊಂದಿದೆ. ಕಂಟಿ ಪರದರಾಜಸ್ವಾಮಿಯೇ ಆ ಆಶ್ರಯನಿಧಿ. ಓಗಿರುವಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ನಿಧಿಯು ಅಗತ್ಯವೇಕೆ" ಎಂದಂ. ಭಾಗವತ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಕರಣಾಗತಿಗಳಿಗೆ ಮೊದಲಸ್ಥಾನ, ಜಾತಿ ಕುಲಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ತಿರುಪಾಣಿ ಆಞ್ಞಾರರೊಬ್ಬರ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರು ಅಂತ್ಯಜರು. ಕಾವೇರಿ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಂಗದ ಶ್ರೀರಂಗನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಾಲಯದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಗುಡಿಸಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಪರಮ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತ. ಪುತಿದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದು ಕಾವೇರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ, ಶ್ರೀ ರಂಗನಾಥ ನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ ಸುತ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಒಂದು ದಿನ ಶ್ರೀರಂಗನಾಥನ ಕೈಂಕರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರತ ರಾಗಿದ್ದ ಲೋಕಸಾರಂಗ ಮಂನಿಗಳೊಬ್ಬರೂ ದೇವರ ತಿರುವಂಜನಕ್ಕೊಂದು (ಅಭಿಷೇಕ)

ಕಾವೇರಿಯಿಂದ ನೀರು ತರಿಸಿದ್ದರು. ಹಾದಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ತಿರುಪಾಣಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಸ್ಥನಾಗಿದ್ದ. ಆಗ್ನಿ ಅಂತ್ಯಜ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗಲೇ 'ಬರುತ್ತಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕು. ಮೇಲುಮರ್ಗದವರ ಮೇಲೆ ಇವನ ನೆರಳೂ ಪಾಪಯುತವಿಲ್ಲ. ಲೋಕಸಾರಂಗರ ಜತೆಗಿದ್ದ ಅರ್ಚಕರು ತಿರುಪಾಣಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ದೂರದಿಂದಲೇ ದಾರಿಬಿಡಲು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕಿರುಚಿದರು. ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನಯ ನಾದ ತಿರುಪಾಣಿಗೆ ಈ ಕೂಗು ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ತಾನು ಉಪ್ಪುತ ಕುಲದವನೆಂಬ ಹೆಮ್ಮಾ ಲೋಕಸಾರಂಗರಿಗಿನ್ನೂ ಇತ್ತು. ದೂರದಿಂದಲೇ ಕಲ್ಲೊಂದನ್ನು ಮೀಸಿ ತಿರುಪಾಣಿಗೆ ಕೆದಕಿದರು. ಅವನ ಹೀಗೆ ಕಲ್ಲು ಬಡಿದು, ರಕ್ತ ಸುರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಧ್ಯಾನ ತಿಳಿದು ಆತ ಕಣ್ಮರೆದ. ತನ್ನ ಮುಂದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಅರ್ಚಕರನ್ನು ಕಂಡು, ಅಪೇಕ್ಷಾರವಾಯ್ತೆಂದು ಕ್ಷಮೆ ಕೋರಿ, ಓದಿ ಸರಿದ. ಲೋಕಸಾರಂಗರಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಂದು ಜೀವವನ್ನು ಮೋಯಿಸಿದವೆಂಬ ಮೋವು. ಹಾಗೇ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ನಡೆದರು. ಅಂದು ಶ್ರೀರಂಗ ನಾಥನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಸನ್ನತೆ ಅವರಿಗೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ. ತಿರುಪಾಣಿಯ ಹಾಡನ್ನು ಅವರು ಕೇಳಿದ್ದರು. ಭಕ್ತನೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಬಾತಿಯ ಕಟ್ಟು ಎಕೆ ? ಅಂಥ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಅವಕಾಶವೇಯದ ಆಚಾರ ಎಂದದ್ದು ! ಇವೇ ಲೋಕಸಾರಂಗರ ತುಮುಲು, ಚಡಪಡಿಕೆ. ಅಂದಿವ ರಾತ್ರಿಯ ಅವರಿಗೆ ಒಂದು ಕನಸಾಯಿತು. ಶ್ರೀರಂಗನಾಥನ ಒಂದು "ತಿರುಪಾಣಿ ನನ್ನ ಅಂತರಂಗ ಭಕ್ತ, ನೀನು ಅವನಿಗೆ ಮೋವುಂಟು ಮಾಡಿದ್ದು, ನನಗೆ ಮಾಡಿದೆಯೆಂದೆ ಲೆಕ್ಕ. ಆದೂ ನಿನ್ನಿಗೆ ಗೊತ್ತೆ ? ಅವನನ್ನು ಕೀಳುಕುಲದವನು, ಅಂತ್ಯಜನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಬೇಡ. ನನ್ನ ವಾಸನಾತ. ನೀನು ಅವನನ್ನು ಕಂಡು, ನಿನ್ನ ಹೆಗಲಿನ ಮೇಲೆ ಅವನನ್ನು ಹೊತ್ತು ತಂದು ನನ್ನ ಸನ್ನಿಧಿಯ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸು. ಇದು ಬಹಿರಂಗವಾಗೇ ನಡೆಯ ಬೇಕು, ತಿಳಿಯತೆ ? ಇದೇ ನೀನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ." ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಬೆಳಗಾಗುತ್ತಲೇ ರೈಗ್ಗ ನೆದ್ದು ಲೋಕಸಾರಂಗರು ತಿರುಪಾಣಿಯೆದ್ದೆಡೆಗೆ ಓಡಿದರು. ಎಂದಿನಂತೆ ತಿರುಪಾಣಿ ಆರಗೇಣ್ಣ ಮುಟ್ಟಿ ಹಾಡುತ್ತಾ, ನಿಂತಿದ್ದ ದಿವಾಕರನಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತ. ಲೋಕಸಾರಂಗರು ಮೊಟ್ಟನೆ ತಿರುಪಾಣಿಯನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರು. ತಾವು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ಕ್ಷಮೆಯುಂಟಾದರೂ, ತಿರುಪಾಣಿ, ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕೂಗಿದ "ಇದೇನು ನನ್ನನ್ನು ನೀವು ಮುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದೀರಲ್ಲ ? ಪಾಪ ಪಂಚಮ ಸ್ವಾಮಿ, ಮುಟ್ಟಬಾರದು ನೀವು ನಮ್ಮನ್ನು" ಲೋಕಸಾರಂಗ ನಿಮಗಲ ನಗನಕ್ಕು, "ಅಲ್ಲವೆ ಅಲ್ಲ, ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಕರೆತರಲು ಅವುಣಿ ಮಾಡಿದಾನೆ" ಎಂದವರೆ ತಿರುಪಾಣಿಯ ಯಾವ ಮಾತಿಗೂ ಕಾಯದೆ, ಅವನನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೆಗಲು ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಉತ್ಸವದಿಂದಲೇ ಶ್ರೀರಂಗದ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕರೆ ತಂದರು. ದೇವಾಲಯದ ಹೊರವಲಯ ದಾಟಿ, ರಂಗಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ತಿರುಪಾಣಿಯ ವರದ್ದಿಳಿಸಿದರು. ಅಂದಿನ ತನಕವೂ ಸ್ವಾಮಿಯ ದಿವ್ಯ ಮಂಗಳವಿಗ್ರಹತನುವನ್ನು

ಕಂಡಿರದ ತಿರುಪಾಳ ಭಕ್ತಿ ಪರವಶತೆಯಿಂದ ಮೈಮರೆದು ಹಾಡಿದ. ಅಂದೇ 'ಅಮಲ ನಾದಿ ಶಿವಾರಾ' ಎಂಬುದಿವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧದ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಹಾಡಿದರು. 'ರಂಗಧಾಮ, ನಿನ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪಾದಪವನ ಒಂದು ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿನೊಳಿಳಿಸಿದ್ದವಲ್ಲವೆ?' ಎಂದು ಕಣ್ಣೀರರೆದರು. ಇದು ಹರಿಜನರಿಗೆ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರವೇಶವೊಂದಿಗೆ ಬಂದ ಸಂದರ್ಭ. ಅಂದು ನಡೆದ ಘಟನೆ ಇಂದೂ ಆಗುವಾರದೆ? ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಾದ ನಂತರ (೧೫ನೆ ಶ್ರಿ. ತ.) ರಾಮಾನುಜರು, 'ವೈರವಂಡಿ' ಉತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೇಲೂ ಕೋಟೆಯ ಶ್ರೀ ಚಲುವನಾರಾಯಣನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಹರಿಜನರನ್ನು ಒಂದು ದಿನ ಬರಲು ಅವಕಾಶ ನೀಡಿದುದೂ ಒಂದು ಭಕ್ತಿಯ ಕ್ರಾಂತಿ, ಅಂದೋಲನವೆ.

ಅಕ್ಕಾರರು ಅವತರಿಸಿದ ಸ್ಥಳಗಳ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ನದೀ ತೀರ ಪ್ರದೇಶಗಳ ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿ, ಪೈಗೈ (ಕೃತಮಾರಾ), ಪಯಸ್ವಿನೀ (ಪಾರಾರ್), ಕಾವೇರಿ, ಹೀಗಿ.- ಕಾವೇರಿ ಮುಂತಾದ ಚೇವ ನದಿಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಬಸರೆ ತನು ಮನ ತೆಂಗಾಗಿಸಿದಂತೆ ಅಕ್ಕಾರರ ಭಕ್ತಿ ನದಿಯ ಹೊಸಲು ಜನತೆಯ ಹೃದಯಗಳನ್ನೂ ತಂಪು ಮಾಡಿ, ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯ ನೆಲೆಯಾಗಿಸಿತು.

ಅಕ್ಕಾರರುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಯವರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು ಕುಲಶೇಖರಾಕ್ಕಾರ್, ಅದೇ ಹೆಸರಿನ ಗ್ರಾಮ, ಸಂಪ್ರಮಾಂತರ ಪ್ರದೇಶದ ರಾಜರು. ಒಬ್ಬಳಿ ಹೆಣ್ಣು ಗೋದಾದೇವಿ ಅಂಡಾಳ್ ಎಂದು ಹೆಸರು. ೧೨ನೆ ಶತಮಾನದ ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಶೈಲದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನನ್ನು ವರಿಸಿದರೆ, ಅದಕ್ಕೂ ತಂಬ ಮಂಟಿಯೆ ಬಂದ ಅಂಡಾಳ್, ಶ್ರೀರಂಗದ ರಂಗನಾಥನಿಗೆ ವರಿಸಿದಳು. ಹಾಗೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯಗೊಂಡಳೆಂದು ಪ್ರತೀತ. ತಿರುಪಾಳೆ, ಅಂತ್ಯಜ, ಅದರೆ ಪರಮಭಕ್ತ, ತಿರುಮಂಗೈ ಕಳ್ಳರ ಪಂಗಡದವನು. ತಿರುಮಳಕ್ಕೆ ಅವರ ವಿವರ ತಿಳಿಯದು. ಉಳಿದವರೆಲ್ಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವೆಂದರೆ, ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಭಕ್ತಿಯ ಮಂತ್ರವೇ ಹೌದು, ಅದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗುವ ಹಕ್ಕುಂಟು ಎಂಬ ಭಾಗವತ ತತ್ವವೇ ಅಕ್ಕಾರರದು. ಅದನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನ ನಡೆನುಡಿಗಳ ಮೂಲಕ ಸಾಧರಪಡಿಸಿದರು.

ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿರುವ ಅಕ್ಕಾರರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೆ ತಮ್ಮ ಇವರ ಬದುಕಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ ದೈವನಾದ ವಿಷ್ಣು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಅನುಭವ ಪಡೆದು ಭಕ್ತರು. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ "ಅನ್ಯಥಾಪರಣಂ ನಾಸ್ತಿ..." ಎಂದು ಶರಣಾಗತರಾಗುವುದೇ ಖ್ಯಾತ ವರ್ಣಗವೆಂದು ಅಚಲವಾಗಿ ನಂಬಿ ತಮ್ಮನ್ನೂ ತಾವೇ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವರು. ಇವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಿಂತ ಇಹದಲ್ಲಿ ಗೈಯುವ ಶರಣಾಗತಿ ಮಂತ್ರಗಿಂತ ದೊಡ್ಡದು.

ಅಲ್ಲಾರರು ಭಕ್ತಿ ಕರ್ಮಗಳೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಅವರು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ವಂತ್ವವನ್ನು ದೇವರನ್ನು ಕಾಣಲು ಸಾಕಾರ ಅಥವಾ ನಿರಾಕಾರವೂ ಆಗಬಹುದೆಂದದ್ದು ಅವರ ಸಂಬಂಧದ ಪ್ರಕಾರ ಭಗವಂತನ ರೂಪ ಇವು.

1. ಪರಮಾಸಂದೇವ (ಮೈಕೆಂಟ)
2. ವೈಕುಂಠ ರೂಪಿ (ಹಾಲ್ಮಡಲು)
3. ರಾಮಚೈತ್ಯರ ವೈಕುಂಠ
4. ಯೋಗೀಶ್ವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರಾಮಿ
5. ದೇವಭಾಗ್ಯರೂಪಿ (ಆರ್ತಾರೂಪಿ)

-ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ವರೂಪಗಳು. ಭಕ್ತಿಯ ಒರಾಕಾಪ್ಯದಲ್ಲಿವೆ. ಅಲ್ಲಾರರಿಗೆ ಪರಮಾಸಂದೇವ, ದೇವಾಲಯದ ಆರ್ತಾರೂಪಿ ಸತ್ವರೂಪ, ಎರಡೂ ಸತ್ಯವೆ. ಎಷ್ಟೋ ಅವರು ಇಷ್ಟರೂಪನಾದ ಅಪ್ರಮೋದನನ್ನು ಕಾಣಬಲ್ಲರು. ಪರಮಾಸಂದೇವ ರೂಪವನ್ನು ನಿತ್ಯ ವಿಭೂತಿಯೆಂದೂ ಆರ್ತಾರೂಪಿ ರೂಪವನ್ನು ರೀಲಾವಿಭೂತಿ ಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಾರರ ದೈವಭಕ್ತಿ-ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮ ಗೊಂಡ ದಿವ್ಯ ದರ್ಶನವೆ ಎನಿಸಿ ಕೇವಲ ಬೌದ್ಧಿಕವಾದದ್ದೇನಲ್ಲ. ದೇವರನ್ನು ಮಾತಾಡಿ ಕುಣಿದವರು ಹರಿದಾರರು. "ಅಪರೋಕ್ಷಾಕ್ಷಿತ್ ಪ್ರೀತಿ" ಎಂಬ ನೆಲೆಯನ್ನು ತಲುಪಿದ ಅಪರೋಕ್ಷಾಕ್ಷಿತ್ ನಿಗಲಂ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅಲ್ಲಾರರೂ ಕೂಡ. ದೇವರಲ್ಲಿ ಅವರು, ಅವರಲ್ಲಿ ಅವನ ನಿತ್ಯವೆಂಬ ಸತ್ವರೂಪ. ಅಲ್ಲಾರರ ಪರದೈವ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲ. ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮ. ಸಮಸ್ತ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನಾರಾಧಿಸಿ. ತಮ್ಮ ನಾವಾಯಿರ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧದ ಸಾರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆರ್ತಾವತಾರವನ್ನು ಅಲ್ಲಾರರಾಗಲಿಲ್ಲರೂ ಮನದಳಿಯ ಸ್ತೂತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವೇದಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನದ ಬೆಳಕು, ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲವೂ ನಾಲಾಯಿರ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು "ದ್ವಾವಿಡ ವೇದ", "ತಿರುವಾಯಿ ಮೂಳ" (ಸಿರಿವಾಯಿ ನಂದಿ) ಎಂದೇ ಕರೆದು ಗೌರವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹರಿದಾಸರ ಬೇವಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಬೆರೆತಿವೆ, ಅಲ್ಲಾರರ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅನೇಕ ಪದಾರ್ಥ ಸೇರಿವೆ. ಆದರೆ ಒಂದೂ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಲ್ಲಾರರು ಗೆದ್ದರು. ಅಲ್ಲಾರರ ಬೇವಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ಬಿಡಿ ಪರಿಚಯ ನಿಬಂಧದ ವಿಷ್ಣುರಕ್ತದ ಗೊಟ್ಟಾತೆಂಬ ಭೀತಿಯಿಂದ ಕೈಬಿಡಲಾಗದೆ.

ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿರುವ ಹನ್ನೆರಡು ಜನ ಅಲ್ಲಾರರ ಪಂಥ ಭಕ್ತಿಪಂಥ. ಅವರು ಹಾಡಿದ್ದು ಭಕ್ತಿರಸಪೂರಿತ ಹಾಡುಗಳನ್ನು. ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯವಾದ ವೇಣು, ದಂಡ, ಛಂದೋರಚನೆ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರು ನಿತ್ಯ ಪೂಜಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ "ತಿರುಮೃ-ದ್ದಾಂಡಿ" (ಪರಿಯಾಲ್ವಾರ್) ಎಂಬುವ ಭಕ್ತಿರ ರಚನೆ. ದೇವರು ಅವರಿಗೆ ವೃತ್ತಕ್ಕೆ

ವಾದಾಗ ಅವರಿಗಿಲ್ಲಾದರೂ ದೃಷ್ಟಿಯಾದಾತು, ಅವನ ದಿವ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿ ಬಂದಾತು ಎಂಬ ವಚನವು ಸಪ್ತ ಪದರಿಕೆಯಿಂದ ವಂಗಭಾಷಾಸನ ಕೋರಿ ಹಾಡಿದ ಪದಾಕು ಪದಗಂಟ್ಟೆ) ಇದನ್ನು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಹಾಡಿದ ವರಿಯಲ್ಲಾರರದ್ದು ಪ್ರಗಲ್ಬ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಅಷ್ಟೇ ಕವಿತ್ವದಯವೂ ಉಚ್ಛ ಭಾವತರಂ. ಇದೇ ಅಲ್ಲಾರರ ಮತ್ತೊಂದು ಪದ್ಯವುಲಿ "ತಿರುಮೋಳಿ" ಎಂಬುದು. ಈ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತಾವು ಯಶೋದೆಯಂತೆ ಭಾವಿಸಿ ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಲೀಲೆಯ ವಿವಿಧ ವಿಶೇಷದಲಹರಿಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದೇವರು, ಮನುಷ್ಯನ ಮಾತು, ಮನಸ್ಸು ಯಾವುದಕ್ಕೂ ನಿಲಕದವನಾದರೂ ಭಕ್ತನ ಆರ್ತಭಾವ, ಭಕ್ತಿ, ಮಧುರ ಭಾವಕ್ಕೆ ಮನಗೋತು ಕಟ್ಟು ಬೀಳುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಸೌಹೀಲ್ಯ, ಸೌಭಾಗ್ಯದಿಗಣಗಣದೆ ಭಕ್ತರೊಡನೆ ನರಿಯುತ್ತಾನೆ. ಭಗವಂತನ ಆವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರು ಈ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಾರರಲ್ಲಿ ಕುಲಶೇಖರರು, ತಿರುಮಾಂಗೂರ ರಾಜರಾಗಿದ್ದರು. ರಾಜ್ಯವಾಳಿದರೂ, ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಚಿಂತನೆ, ಭಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗದ ಅನುಸರಣೆ, ಜಯದೇವ ಕವಿಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಾವ್ಯ ಆದ "ಗೀತ ಗೋವಿಂದ"ದಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಭಕ್ತಿ ಪದ್ಯಗಂಟ್ಟೆ ಕುಲಶೇಖರರ "ಮುಕುಂದ ಮೂಲಿ", ಇದು ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ವಾಕ್ಯ ಅಲ್ಲ. ಭಕ್ತರಿಗ-ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವ ಕೊಡುಗೆ. ಅಷ್ಟೇ ಭಗವದನುಭವದ ಅನಂದ, ಇವರ "ವಿರುಮಾಳ-ತಿರುಮೋಳಿ" ಎಂಬ ೨೦೦ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾದದ್ದು.

ಕವಿತ್ವದಯವುಳ್ಳ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಭಕ್ತರು, ತೊಂಡೆರಡಿಪ್ಪೊದಿಯಲ್ಲಾರ್. 'ತೊಂಡ' ಎಂದರೆ 'ಭಕ್ತ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಅವರ "ಅಡಿಪ್ಪೊಡಿ" ಅಂದರೆ "ಪಾದಧೂಳಿ" "ಭಕ್ತಾಂಘ್ರೀಣಾ" ಎಂದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ಇವರಿಗೆ. ತಾವು ಭಕ್ತರ ಪಾದದ ಹುಡಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸುವ ವಿನಯ. ಇವರ ಪದ್ಯಗಳು, ತಿರುಮಾಳ್ಳಿ, ತಿರುಪ್ಪಳ್ಳಿಯೆಳುಟ್ಟಿ, ಹಿರಿಯ ಸಾಹಿತಿಗಳಾದ ಮುಕ್ಕಿಯವರು ಹೇಳುವಂತೆ, "ಕೇವಲ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದೇ ಬಗಿದರೂ ಈ ಕೃತಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಕವಿತೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಇದರ ನೋಟ ಕವಿಯದು, ಇದರ ಮಾತು ಕವಿಯದು, ಇದರ ಕಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಾವ್ಯದ್ದು."*

ತಿರುಪಾಣಿಯ 'ಅಮಲನಾಡಿ ಪರಾನ್' ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಮೊದಲೆ ಹೆಸರಿಸಿದೆ. ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೮-೯ರ ತತಕ) ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಾಂಡವವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಚಾತಿ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತ ಭಗವಂತರ ಅನ್ಯಾದೃಶ ಸಂಬಂಧ ಹಾಗೂ ದೇವರು ಈ ಮನುಷ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಎಲ್ಲ ಕಟ್ಟು-ಕಟ್ಟಳೆ ಮೀರಿದವನೆಂದು ತೋರಿಸುವ ಘಟನೆ, ತಿರುಪಾಣಿಯವರ ಕಾವ್ಯದ ಅನೇಕ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿ ಬಂದಿದೆ. (ಇಂದೂ ಸಂಧಾರಿತ ಯಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಆಗಿನಷ್ಟಿರದಿದ್ದರೂ.) ತಿರು ಮಂಗೈ ಅಲ್ಲಾರ್, ಕಳ್ಳತನ ಸಂದಿಗ್ಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಯಶಿವೃಷಕ್ಕೆ ಸಪ್ತಪಾದ ಕಾವಿನಿ ಯರ ಬೇಟದಲ್ಲಿ ಮಂಳಗಿದ್ದು, ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರೇ ಪ್ರಯಾಣಕೆರೆಂತೆ ಬರುವಾಗ

ಅವರನ್ನೇ ಕೊಲ್ಲಬೇಡೆಂದೆಂದೂ, ಅನಂತರ ಸುಲಿಗೆಯ ಗುಟ್ಟನ್ನು ಎತ್ತಲು ಭಾರವೆನಿಸಿದಾಗ, ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರ ಅವನಿಗೆ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರೀಮಂತ್ರ ಹೀಗೇವೋ ನಾರಾಯಣಾಯ ತಿಳಿಸಿ, ಅದರ ನೆಮ್ಮದಿ ವರ್ತಮೆ ಗುಟ್ಟನ್ನು ತೆಗೆದೊಯ್ಯಬೇಕೆಂದೆಂದೂ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ, ಗುಟ್ಟನ್ನೆತ್ತಲು ಮೋದಿದಾಗ, ತಿರುವಂಗೆಗೆ ದೇವರ ದರ್ಶನವಾಯಿತು. ಅವನ ಹೃದಯ, ಭಕ್ತ ಹೃದಯವಾಯಿತು. ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿ, ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಸಮ ನಾದದ್ದು ಇಬ್ಬುವೆಯಾದನ್ನು ಮನಗಂಡ. ಪರಿಯ ತಿರುಮೋಳಿ, ತಿರುಕ್ಕುರುನ್ನಾಂಡ ಗಮ್, ತಿರುನೆಂದಂಡಾಂಡಗಮ್, ತಿರುವುಳಕ್ಕುಟ್ಟಿರುಕ್ಕೈ, ತಿರಿಯತಿರುವಂಡಲ್, ಪರಿಯ ತಿರುಮಂಡಲ್ ಎಂಬುವು ಈ ಆಳ್ವಾರರ ಪ್ರಬಂಧಗಳು.

ಆಳ್ವಾರರಲ್ಲಿ ಗುರುಭಕ್ತಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿತು ಹಾಡಿದವರು ಮಧುರ ಕವಿಯೂ ಆರ್ಯ ತಮ್ಮ "ಕನ್ನಿನಾಣ್ ತಿರುತ್ತಾಂಬು" ಪದ್ಯ ಮೂಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳಾದ ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರರನ್ನು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಾಗಿ ಸ್ತೋತಿಸಿ, 'ಅಚಾರ್ಯದೇವೋಭವ' ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ತೋರಿದವರು. ಇಲ್ಲೂ ಆಪ್ತ ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರರು "ವಳ್ಳಾಳ್" ಎಂಬ ಮಗನು. ಕುಲಕ್ಕೆಂತ ಗುಣ-ಭಕ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹಿರಿಮೆ ಮಧುರ ಕವಿಯವರದ್ದು. ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರ್ ಯೌಗಿಕ ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಮನಗಂಡ ಅವರು ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಡಿದರು: "ಪ್ರಕೃತಿಯ ಉದರದಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸಿದ ಜೀವನು ಯಾವುದನ್ನೂ ತಿಂದು ಹೇಗಿರುತ್ತಾನೆ ?" ಎಂದು. ಆದ್ದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರ್ "ಅದನ್ನೇ ತಿಂದು ಅಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ" ಎಂದರು. ಈ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಸಂಬಂಧ ಮುಂದರಿಯಿತು.

ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರ್, ಆಳ್ವಾರರಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಅವರ ದಿವ್ಯಪ್ರಬಂಧ. ತಿರು ವಿರುತ್ತಮ್, ತಿರುವಾತಿಯಮ್, ಪರಿಯ ತಿರುವಂದಾದಿ, ತಿರುವಾಯಮೋಳಿ— ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಕೃತಿಗಳು. ಭಗವಂತನನ್ನು ಪ್ರಿಯನೆಂದೂ ಭಾವಿಸಿ, ಪ್ರೇಮಸಿಯಂತೆ ಭಾವಿಸುವ ಭಕ್ತಿ. ಈ ಮಧುರ ಭಕ್ತಿಭಾವ ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರರಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟರೂಪುತಾಳಿದೆ. ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರರು, ಅವರ ಗಾಢವಾದ ಚಿಂತನೆ, ಭಗವದಾಪೋಜನಗಳಿಂದಾಗಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ತನ್ನ ಕವಿತೆಯನ್ನು ಯಾವತ್ತೂ ನರಸ್ತುತಿಗೆ ಬಳಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಮರಮಾತೃಕ ಸ್ತುತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅದು ಮೀಸಲೆಂದೂ ಹೇಳುವ ಸ್ವತಂತ್ರರು ಭಕ್ತರಿಗೊಬ್ಬರದು ಹೇಗೆ ? ಹನ್ನೆರಡರ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿ ಹರಿಹರ "ನರನನ್ನು ಹೋಗಲಿ, ಶಿವನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೋಗಲಿತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಸಾರಲಿಲ್ಲವೆ ? ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರರ ತಿರುವಾಯಮೋಳಿಯ ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಸಾಲಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೇಳಿರುವುದು ಹೀಗೆ: "ಎನ್ನಾ ವಿಲ್ ಕವಿಯಾ ನಿನ್ನೊರು ಮರಕ್ಕುಮ್ ಕೊಡುಕ್ಕಿಲೆ" "ನನ್ನ ನಾಲಗೆಯ ಇಂದಿವಾದ ಕವಿತೆಯನ್ನು ಇನ್ನಾರಿಗೂ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ." ೧೧೦೨ ಪದ್ಯಗಳಿವೆ. "ಭಗವಂತನ ಮಹಾಮಹಿಮಾತ್ಮವನ್ನು ಮನಗಂಡು ಅವನನ್ನು ಭಜಿಸಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೋಧಿಸುವುದು ಈ ಪ್ರಬಂಧದ ಗುರಿ." ಪರಶತ್ತವು ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ವಿಶಾ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲ" (ತಿರುವಂದಾದಿ ೭೨ನೇ ಶ್ಲೋಕ)

ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತರಾದವರು ಯಾವುದೇ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರಲಿ, ಅವರು ಎಷ್ಟೇ ಜ್ಞಾನ ವಿಹೀನರಾಗಿರಲಿ, ದೃಢ ಭಕ್ತಿಯೊಂದು ಇದ್ದರೆ ಅಂಥವರ ದಾಸರ ದಾಸಿವಾಗಲು ತಾನೂ ಸಿದ್ಧನಿನ್ನುತ್ತಾರೆ ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರರು.

ಅಂಡಾಳ್ ಅಥವಾ ಗೋದಾದೇವಿ, ಅಕ್ಕಾರ್ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ. ಈಕೆ ಶ್ರೀರಂಗದ ಶ್ರೀರಂಗನಾಥನನ್ನೇ ವರಿಸಿದಳು. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಪರಮ ಪ್ರಿಯ ಅದ "ತಿರುಪ್ಪಾವೈ", "ಪಾರಣಮಾಯಂದಮ್" ಇವಳು ರಚಿಸಿದ ಪದ್ಯ ಮಾಲಿಕೆ, ತಿರುಪ್ಪಾವೈ ಎಂದರೆ ಸಿರಿನೋಂಪಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥ. ನೋಂಪಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರತ. ಭಗವಂತನನ್ನು ಪರವ ಪ್ರತವೇ ಸಿರಿನೋಂಪಿ. ಅಂಡಾಳ್ಗೈದಮ್ಮ ಅದನ್ನೇ. ಇಂದಿಗೂ (ಧನಂಮಾರ್ಗಸ) ಮಾಗಿಯ ಹೇವಂತ ಋತುವಿನಲ್ಲಿ (ಮಾರ್ಗ ಇರ ಮಾಸ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ) ಮುಂಜಾದಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ದಿನವೂ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಹಾಡುವ ಮೂವತ್ತು ಪದ್ಯಗಳ ಮಾಲಿಕೆ, ತಿರುಪ್ಪಾವೈ. ಇದರಲ್ಲಿ ಗೋದಾದೇವಿಯು ಭಕ್ತಿಯ ಚೋಪಿ, ಅವಳ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವ ಪೌರಾಣಿಕ ಭಾಗವತ, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಹ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.

ಅಕ್ಕಾರರುಗಳ ಹರಿಭಕ್ತಿ ಅಂದೋಲನ, ಅದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಹತ್ತನೇ ಶತಮಾನ ದಲ್ಲಿ ಬಂದ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರು ಅಕ್ಕಾರರ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲ ವಿಷ್ಣು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲೂ ಪೂಜಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞೆಗಳಿಗೆ ಕಂದ ಪದ್ಧತಿ, ಮುಂದುವರೆದಿದೆ. ಈಗಲೂ ತಿರುಪ್ಪಲ್ಲಾಂಡು, ತಿರುಪ್ಪಾವೈಯ ಶ್ಲೋಕ ನಿತ್ಯ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಒಂದೆರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನೀಯುವುದರ ಮೂಲಕ ಅಕ್ಕಾರರ ಭಕ್ತಿ ಕವಿತೆ ಗಳ ಸೇವೆ ಗುರುತಿಸಿ ಅನಂತರ ಹರಿದಾಸರ ಅಂದೋಲನ-ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿನ ಸಾದೃಶ್ಯ ಮನಗಾಣಬಹುದು.

ಪೂಯ್ಗೈ ಅಕ್ಕಾರರು ಹಾಡಿದ ಪದ್ಯಮಾಲಿಕೆಯ ಮೊದಲ ಪಾತುರ ಹೀಗಿದೆ :

ಪೈಯಂ ತಗಳಿವಜವಾಲ್ ಕಡವೇ ನೆಮ್ಮಾಯ್
ವೆಯ್ಯ ಕದಿರೋನ್ ಮಿಕ್ಕಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಯ್ಯ
ತುಪರಾ (ರೆ) ಯಾವದಿಕ್ಕೇ ತೂಟ್ಟಿರೋನ್ ತೊಪ್ಪಮಾರೈ
ಇವರಾ (ರೆ) ನೀಯ್ನು ಮೇಯೇವೈ

ಇದರ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದವನ್ನೂ ಮಾಸ್ತಿಯವರು ಸರಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತಂದಿರುವುದಿಂತು :

ನೆಲವೇ ಹಣಕೆಯಾಗಿ ಪಡೆದ ಕೆವಲು ನೆಮ್ಮಾಗಿ
ಬೀಳಿದರ ಸೂರ್ಯಾಪೇ ಗೊಣನ ಕುಡಿಯಾಗಿರಲು
ಎಡೆರ ಕಡೆರಾದ ಸುಪಾರ ಅಳಿಯಲಿ ಎಂದು

ಸೊದರಂಪುತ್ರ್‌ವನು ಹಿಡಿದವನ ಕಿನ್ನಡಿಗ
ನುಡಿದವನುಡಿದವನು ತೊಡಿಸಿದವನು

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಿತಿಯನ್ನು ಆಧಾರರೂಪವಾಗಿ ಭಕ್ತಿ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ವೈದಿಧ್ಯ, 'ವಿಜಯ ಕವಲಾದ ಸಂಪಾದ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ 'ಡ' ಕಾರ ತರುವ ಅಡಚಣೆಯ ಹೋಲಿಕೆ, ಮನೋಭ್ರಮವಾಗಿವೆ. ಜಗತ್ತೆ ಒಂದು ಹಣತೆ. ಈ ನೆಲ ಅಧರಿಸಿದ ಕಡಲೇ ತಂಪು. ಬಿಸಿರಣಗಳ ಸೂರ್ಯನ ಹಣತೆಯ ಕುಡಿ ಎಂದರೆ ಹಣತೆಯನ್ನು ಬೆಳಗಿಸುವವನು. ಅಲ್ಲಿನ ವೈಭವ, ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ ದೇವರನ್ನು ನಿರ್ದೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಸುದರ್ಶನ ಚಕ್ರವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಹೋಲಿಸಿರುವ ಉಪಮೆ ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಅಂಥ ಚಕ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದವನ ಕೆಂಪಾದ ಪಾದಕ್ಕೆ (ಕಿನ್ನಡಿಗ) (ಇಲ್ಲಿ ಚಿಗುರಂಧ ಕೆಂಪೆಂದು ಭಾವನೆ) ಆಧಾರರೂಪ ನುಡಿಮಾಲೆಯನ್ನು ಆಧರಣವಾಗಿ ತೊಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಅಥವಾ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಇದೇ ರೀತಿ ಭಗವದಂಪುತ್ರ್‌ವನ್ನು ಪೂಜ್ಯಾಚಾರ್ಯ ತಮ್ಮ 'ತಿರುವಂದಾದಿ'ಯ ಮೊದಲ ಪಾತುರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಬರಿಸುತ್ತಾರೆ :

ಅಪ್ಪೇ ತೇನಯಾ ಅಲ್ಲಯೇ ನೆಯ್ಯಾಗಿ
ಇನ್ನಯಾಗಿ ತನ್ನೆಯಂದು ತಿರಿಯಾ ಪನ್ನಯಾಗಿ
ಪ್ಪಾನುಡುರಾ ಎಳೈತ್ತಿನೋ ಪಾರುಮಿ
ಪ್ಪಾನುಡುರಾ ಪುದಿನ್ಮನಾಳಾ,

ಇದರ ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :

ಭೈಯೇ ಹಣತೆ ಮನದಾಸೆಯೇ ನೆಯ್ಯಾಗಿ
ಅವನ ಅರುಗಿ ಛಾವನೆ ವರ್ತಿಯಾಗರಲು
ಬೆಳಗಿ ಪನ್ನದವನೋಪರ, ಅತುಮ ಕರಗಿ
ತಿವನ ತಮಿಳಿತ ನಾನು ಪಾರುಮೇಳಿ—

ಇಲ್ಲಿ 'ತಿವನೇ ತಮಿಳಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವರ ಅಡಂಭಾವೆಯ ಪ್ರೇಮ, ಹಾಗೂ ಅವರ ಮನೆ ತಲುಪಬಲ್ಲ ಆಧಾರ ಭಾವನೆ. ಉತ್ತರಗೊಂಡಿಯನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿಯ ಹಣತೆಯನ್ನು ಆಧಾರ ಬೆಳಗಿದ್ದಾರೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ನೂರು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಡಿದವರು ಬೇಯಾಚಾರ್ಯ. ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ 'ಬೇಯಾ' ಅಂದರೆ ಹುಟ್ಟು, ಉನ್ಮಾದ ಎಂದರ್ಥ. ಅವರ ಭಗವಂತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ

ಸದಾ ಪಂಚ್ಚರಂಜಿತವರೊಡೊ ಅರ್ಧ. ಶ್ರೀಪರಿಯನ್ನ ತಮ್ಮ ಅಕ್ಷಯೋರಿಯೊಂದು ಭಾವಿಸುವ ಅವರ ಪದ್ಯ ಹೀಗಿದೆ :

ತಿರುಕ್ಕುಣ್ ಪೊನ್ ಮೊದಿ ಕಣ್ಣಿನ್ ತಿಮಿಮ್
ಅರುಕ್ಕುಪಾನಿಲಮುಂ ಕಣ್ಣಿನ್ ತಿರುಕ್ಕುಳುಮ್
ಪೊನ್ನಾಲ್ ಕಣ್ಣಿನ್ ಪೂಣ್ಣು ಪ್ಪು ಕಣ್ಣಿನ್
ಎಕ್ಕುವಿವೊನ್ ಪಾಲಿವೊನ್.....

ಶ್ರೀನಿವಾಸರ ಅನಂವಾದದ ಸೊಗಸಿದು

ಸಿರಿಯನ್ನು ಕಂಡನು ಜೊನ್ನೊಡಲ ಕಂಡೆನು
ತೊಳೆದ ಸೂರ್ಯನ ತೆರೆದ ಬೆಲೂಸೊಗರ ಕಂಡೆನು
ರೂಪೆ ಜೊಳೆಯುವ ಜೊನ್ನ ಶಕ್ತಿ ಮುರಿ ಕೂವಿನನು,

ಕಡಲ ಬಾಣ್ಣದೆ ನನ್ನ ಪರಿಯಂ ಬಳಿ ಕಂಡೆನು, ಇಲ್ಲಿರುವ ಕವಿ ಹೃದಯ ಗವನಿಸು ವಂಥದು.

ತಿರುಮಳಶೈ ಅವರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ತತ್ವ ಚಿಂತನೆ ಕೂಡ ಹೆಚ್ಚು. ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನದ ದೇವತೆಗಳ ಉಪಾಸನೆ ಅವರು ನಿರಾಕರಿಸಿ 'ಏಕೋ ವೈ ಪಾರಾಯಣೋ ಪರಿ' ಎಂಬ ಉಪನಿಷತ್ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನೋಟಕ್ಕೆ ನೋಗುವ ದ್ವಂದ್ವದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಿದೇಕೆ
ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಲು ಸಹಿಸಲಾಗದ ತಪ್ಪುಕೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದೇಕೆ ? ...
ಬೇಡಿವರೂ ಪರವೀಯಲಾರದೆ ದೇವರುಗಳವು, ಪರಗಣ್ತರೂ
ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬದುಕಿಸಲಾರದೆ ಪರಗಿವೀಯುವಂತವು, ಇವುಗಳ
ತೊರೆದು ಜಗದೇಕಪಾಠವಾದ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ತರಣಾ ಹೋದಿ....

ಇವರಂತೆಯೇ ಅನೇಕ ಭಕ್ತಿಯಂತೆ ಭಾವಗೀತೆಗಳೆಂಬ ತೆರನಾದ ಗೀತೆಗಳು ತಿರುಮಳಶೈ ಅವರ ಕೊಡಂಗಿಯಾಗಿವೆ. ತನ್ನಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಪ್ರಸರಿಸಿ, ತನ್ನಲ್ಲೇ ಲೀನವಾಗುವ ಆಲೆ ಗಳುಳ್ಳ ಬೀಳೇನಮೆಯ ಕೆಡಲಂತೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಹಂಚಿದ (ನಿಜವುಮ್ ತಿರಿಬವುಮ್ — ಚರಾತರಗಳೆಲ್ಲವೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವವು (ನಿನ್ನೋಯೆಡೊಣ್ಣು ದಿನಲ್ಲಿ...).

ಕುಲಶೇಖರಾಚಾರ್ ಹಾಡಿದ ಪೆರುವಣಳ್ ತಿರುಮೊಳಿ (ಭಗವಂತನ ಸಿರಿಸುಡಿ) ಮಂವೊರು ಪದ್ಯಗಳ ಗೊಂಟಲು. ಅವುಗಳೆಲ್ಲೊಂದರ ಭಾವಾನುವಾದ ವಣ್ಣ ನೀಡಲಾಗಿದೆ : ಇದರಿಂದ, ಅರಸರಾದರೂ ಕುಲಶೇಖರರು ಪ್ರಶ್ನೆತಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಹತ್ತಿರಾಗಿ ದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ :

ಮಳೆತುಂಬಿದ ಬೀಳುಗಳು ಎಷ್ಟು ಕಾಲವರೆಗೆ ಮರೆತಿದ್ದರೂ
ಹೆಚ್ಚಿನದು ಪಯಾಸು ಮಾತ್ರ ಕೆತ್ತಿತ್ತಿ ಪುನಃಲಕ್ಷ್ಯ ಎದುರು
ಬೋಧನೆಯೇ ಅನುಭವಿಯೇ ಕಳೆಯಬೇಕಾದ ಮೂವನನು
ಬೀಳು ಬೋಧನೆಯಾದರಿದ್ದರೂ ಪಕ್ಷ ಮಹ ನಿಷ್ಠೆ ಕಡೆಗೆ ಬೋಧನೆಯಿದೆ.

ಅಬ್ಬಿಪಾಳದ ಅರಸನಾಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ತಿರುಮೋದದ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಜರಿ
ದಾಡಲು ಕಾಡುಬೋಳಿಯಾಗಿರುವುದು ಲೇಸೆನ್ನುತ್ತಾರೆ ಕೆಲಶೇಖರರು.

ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಂತ್ರ ಅದ, ಪರಿಯಾಘಾರ್ ಅವರ
'ತಿರುವೈಞ್ಞಾನಂ' ಭಗವಂತನಿಗೆ ಹಾಡಿದ ಪರಾಕು ನಂದಿಗಳ ಸಂಕಲನ.

ಪಲ್ಲಾಯ ಪಲ್ಲಾಯ ಪಲ್ಲಾಯುತ್ಪಾಯಂ
ಪುಲೋತಿ ನೂರಾಯರು
ಮಲ್ಲಾಡ ತಿಂಬೋಳ್ ಮಂವಣ್ಣಾವು
ಪಲ್ಲಡಿ ಕವ್ವಿ ತಿರುಕ್ಕಾವ್ವು

ಶ್ರೀನಿವಾಸರ ಅನುವಾದ :

ಪಲಕಾಲ ಪಲಕಾಲ ಪಲವು ಸಾವಿರ ಕಾಲ ಪುಲೋತಿ ನೂರು ಕಾಲ
ಮಲ್ಲಾಡ್ ಗೆದ್ದ ನಿದುರೋಳ ಮುನವಣ್ಣಾ ನಿನ್ನ ಕನ್ನಡಿಯು
ಕೊನೆಗೆ ರಕ್ಷೆ ಇರಲಿ.

ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ದಾಸ್ಯ-ಕೈಂಕರ್ಯ ಭಾವವನ್ನೇ ಅಭ್ಯಾಸರು ಕೋರಿ, ತಲೆಯೆಲಿಟ್ಟು ಸುವುದು.
ಅಂವಾಳ್‌ದೇವಿ ಹಾಡಿದ ತಿರುಮ್ನಾವೈ ಗೋಪ-ಕೈಂಕರ್ಯ ಸಖ್ಯ, ಮಧುರಭಾವ, ಹಾಗೂ
ಅವನೊಡನೆರುವುದನ್ನು ಕೋರುವುದನ್ನು ಉದ್ದೇಶವಾಗುಳ್ಳ ಪದ್ಯ ರಚನೆ. "ಏಲೋ
ರೇನವಾಯ್" ಎಂಬುದು 'ತಿರುಮ್ನಾವೈ' ಕೈತಿಯ ಮೂವತ್ತು ಹಾಡುಗಳ ಪದ್ಯವು.
"ಎಲೆ ಓರ್ ಎಂ ಪಾವಾಯ್"-(ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು, ಅಲೋಚಿಸು, ಹೇಳ್ವೆ
ಎಂದರ್ಥ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ) ಅದ್ವೈತವೇ-ಶಿಷ್ಯ ಪಕ್ಷ ಎಂಬ "ಅಬ್ಬಿಪಾಳವನು,
ಅಂದರ ಮೂವತ್ತು ಪದ್ಯ, ಮೂವತ್ತು ದಿನ ಹಾಡುವಂಥ ವ್ರತ. ಪ್ರತಿ ಪದ್ಯದಲ್ಲೂ
ತಾನು ಅನುಸರಿಸುವ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ಪರದೈವ ಎಂಬ ಭಾವನೆ, ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ
ಧರ್ಮವೇ ಹಾಸುಪೋಷ್ಣವೆ. ಇದರ ಒಂದು ಅನುವಾದಿತ ಸಾಲು, ಅಂಡಾಳ್
ಭಕ್ತಿ, ಮಳೆ ಪೈಕ್ಕೋಗೆ ಹೇಗೆ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಕೈಪೆ ಪಾನೆಗೆಂಬ ಧ್ವನಿಗೂಡುತ್ತಲಿದೆ :

ಮಲೆಯ ಒರೆಯಾ ಇಂತು ನಮ್ಮ ಕೈಯಾ ಬಿಡಬೇಡ. ಕಡಲೊಳು ಹೊಕ್ಕು
ನೀರು ಹೀರಿ ಗುಡುಗಿ ಬಾವೊಳವ ತುಂಬು. ನಮ್ಮೊಡೆಯನ ಒಡಲಂತೆ
ನಿನ್ನಮ್ಮ ತ್ಯಾಮಲವರ್ಣವಾಗಲಿ, ನಮ್ಮೊಡೆಯನ ತೋಳಿನಲಿ ಬೆಳಗುವ
ಚಕ್ರದಂತೆ ನಿನ್ನ ಮುಂಚು ಮಿಂಚಲಿ, ನಮ್ಮೊಡೆಯನ ಬಲಮೂವಿಕೆಯಿ
ದಂತೆ ನಿನ್ನ ಗುಡುಗು ಮೊಳಗಲಿ. ಇನ್ನು ತಾಳದೆ ಸ್ವಾಮಿಯ ಬಿಡ್ತಿನಿಂದ
ಚಿಮ್ಮುವ ಶರವುಳಿಯನು ಹೋಲುವಂತೆ ಮಲೆ ಹುಯ್ಯು ಲೋಕವನು
ಬಾಳನು. ಜಾವುಳು ಮಾರ್ಗಕ ತಿಂಗಳಲಿ ನೀರಾಡಿ ಮುದಿಸಿ ನಮ್ಮ
ವೃತವನು ಮುಗಿದುಲೈ-ಎಲೋರರಣವಾರಾ

ಇಂಥ ಮಧುರಭಾವ, ಪ್ರೀತಾಧಾರಾಜರ ಭ್ರಮಂದಗೀತ, ವ್ಯಾಸರಾಯರ ವೇಣುಗೀತ
ಗಳ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ.

ತಿರುಪಾಣಾಞ್ಜಾರ್ - 'ಅಮಲನಾದಿ ಪಿರಾಣ್' ಭಕ್ತಿಯಂತ ಭಾವಗೀತೆಯ ಬಗ್ಗೆ
ಹಿಂದೆ ಓದಿದ ಮಾತು ಹೇಳಿದೆ. ಅವನಿಗೆ ಹೋಲುವಂಥವರು ವಚನಕಾರ ಮಾದಾರ
ಚೆನ್ನಯ್ಯ ಹರಿದಾಸರಾದ ಕನಕದಾಸರು. ಉತ್ತರದ ಕವೀರ ಹೀಗೆ, ತೊಂದರೆದಿವೊಡಿ
ಅಞ್ಜನರು ಕುಲದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಗಮನಿಸುವಂಥದು. ಭಕ್ತನಾದವನು
ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಯಾವುದೆ ನೀಚಿಕೆಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದರೂ ಅವನ ಪಾದನೀವೆ ಉತ್ತಮ
ಆದದ್ದು. ಎಲ್ಲ ಭಕ್ತರಲ್ಲೂ ಭಗವಂತನಿರುವನುಬಂದ ಅಞ್ಜನರು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಸತ್ಯ.

ಅಡಿ ಮೈಯಲ್ ಕಡಿಮೈಯಲ್ಲಾ ಅರುಲ್ ತುದುಳ್ಳೇಡಿ ಮೂಲಲ್
ಮುದಿಮೈಯಲ್ ಕಡಮೈ ಪಟ್ಟು ಕುಕ್ಕಿರೀಲ್ ಪಿಣಪ್ಪರೇಲಾಮೆ
ಮುದಿಯನಲ್ ತುಳುಬಲ್ ಮೈತ್ತಾಯ್ ಮೊಯ್ಯಳುನೈತಯ್ಯಮೆ
ಅಡಿಯರೇ ಉಪಕ್ರಮೇಲಾಮ್ ಅರಂಗಮಾನೆಹರುಳಾನೇಣ

ತಿರದಲಿ ತುಳು ಮಾಲೆ ಧರಿಸಿದ ರಂಗನಾಥ ! ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನ ಅಭ್ಯಾಸ
ಮಾಡಿಯೂ ನಿನ್ನ ಕೈಂಕರ್ಯವೇ ಪೈರಂಪಾಞ್ ಎಂಬುದನ್ನರಿಯದವರಿಗಿಂತ, ಪಂಚಮ
ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವರಾದರೂ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರಾಗಿ ನಿನ್ನ ಪ್ರೀತಾದಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರಂಗ ಭಕ್ತಿ
(ಕೈಂಕರ್ಯ-ಸೇವೆ) ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ದಾಸರೇ ಮೇಲೂ ಅಲ್ಲವೆ ? ಇಲ್ಲಿ ಕುಲಮುಖ್ಯ
ವಲ್ಲ. ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿ ಮುಖ್ಯ. ಇಂಥದೇ ಇನ್ನೊಂದೂ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಣ ಕುಲದಲ್ಲಿ
ಹುಟ್ಟಿದವರಾದರೂ ಅಂಥ ಜನ ನಿನ್ನಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಠೆಯಂಥೆ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರ ಕುಲಹೀನತೆ,
ಫದವಳಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವರಲ್ಲ, ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಅವರೇ ಚಾಂದಾಲರಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ ತಂದೆ ?
ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಮೇಲೂ ಜಾತಿಯವರಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಥಿಸಿರುವುದಾದ
ಮೋವು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ತಿರುವೆಂಗೆಯ್ಗೆ ಅಕ್ಕಾರರೇಂತೂ ತಾವು ಬೊದಲು ನಡೆಸಿದ ಕಲ್ಯಾಣ, ವಿಷಯಾಸಕ್ತ ಬದುಕನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೆನಸಿ ಪರಿತಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ಗತಿಗೆ ಬಾಳುವುದು ಬಾರಿ ತೋರಿದು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬೆನ್ನರಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಗಂಪನ ಮೇಲೆ ಕೃಪೆ ಮಾಡಿದೆ, ಕೆಳಿಯಾದ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಪ್ರಾಣಾಶಯಿಸಿದಷ್ಟಿದೆ : ತಾವರೆಯು ಕೊಳದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಿಲಂಕಿದ ಕಮಲದ ಹೊವನ್ನು ನಿರ್ಗತ್ತಿ ಅರ್ಪಿಸಿ ಮೊರೆಯಿಟ್ಟು ಗಣೇಂದ್ರನಿಗೆ ಕರಂಭಿ ಕಾಯ್ದು, ನಿನ್ನ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ದಯೆಬಾರದೆ, "ಕುಲಂ ತಾರಂ ಶೆಲ್ವಂತಂದಿಡಂ" "ಕುಲವನ್ನು ತರವ ಸಿರಿಯನ್ನು" ಭಕ್ತ ಭಾಕ್ಯ ಎಲ್ಲ ಕುಲದವರನ್ನೂ ಪಾಲಿಸುತ್ತ ಬಂದರು ತಿರುವೆಂಗೆಯ್ಗೆ.

ಕೋಲಾರಿ ಮುಂದೆ ನಡೆಯುವಂಥ ಮುನ್ನೆ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ
ಸುಳಿಯುವ ಮುನ್ನೆ,
ಕಾಲಾರಿವಿಂತಾಗಿ ತೊರಾಣುಕ ಗತಿ ನಮಗೆ ಬರುವ ಮುನ್ನೆ,
ಪೆತ್ತ ಕಾಯಂತೆ ನಟಿಸಿ ಬಂದ ರಕ್ತಸಿಯ
ಉಸಿರನ್ನು ಹೀರಿದ ನಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ತಲೆಬಾಗುವ

ಈ ಸಾಲಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಸವಣ್ಣನ ವಚನ ಸಾಲಗಳನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದು :

ಬೆರ ಕನ್ನಿಗೆ ತೆರಗ್ಗಿಲೆ ಪರೇಂಗೊಡು ಪೊಲಗದ ಮುನ್ನೆ
ಹಲ್ಲು ಬೋಗಿ ಬಿಟ್ಟುಬಾಗಿ ಅಪ್ಪರಿಗೆ ಹಂಚಾಗದ ಮುನ್ನೆ,
ಕಾಲಮೇಲೆ ಕೈಯೊಕೊರಿ ಕೋಲ ಹಿಡಿಯದ ಮುನ್ನೆ,
ಮುಕ್ಕೊದೊವ್ವವಳಿಯದ ಮುನ್ನೆ,
ಮೃತ್ಯು ಮುಟ್ಟದ ಮುನ್ನೆ ಪೂಜಿಸದ ನಮ್ಮ ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವನ,

ಗುರುಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದವರು ಒಂಬತ್ತನೆ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಮಧುರಕವಿಯಾಗಿದ್ದಾರರು. ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮನ್ನಾಳ್ವಾರರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅನನ್ಯ ಗುರುಭಕ್ತಿ. ದೇವರನ್ನು ಬಯಸುವ ಮಧುರ ಕವಿ, ನಮ್ಮನ್ನಾಳ್ವಾರರನ್ನೇ ನಂಬಿ, ತರಣಾದರು. 'ಕೆನ್ನೆನೇನೆ ಶಿರುತ್ತಾಂಬು' ಅಂಥ ಪಾತಕಗಳ ಗುರುಸ್ಮೃತಿ. ಇದೇ ರೀತಿಯ ಪ್ರೇಮ ನಾವು ಕಾಣುವುದು ವಚನಕಾರರ ಗುರು-ಲಿಂಗ-ಜಂಗಮ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ. ಹಾಗೂ "ಗುರುವಿನ ಗುಲಾವನಾಗುವ ತನಕ ದೊರೆಯದೊಣ್ಣ ಮುಕುತಿ" ಎಂದು ಹಾಡಿದ ಪರಮಾಸರಲ್ಲಿ.

ನಮ್ಮನ್ನಾಳ್ವಾರರ ಕೆಲವು ಸಾಲಗಳೂ ಸಮಾಜದ ಆಗಿನ (ಹಾಗೂ ಈಗಲೂ ಇರುವ) ಜಾತಿ ಸಮಸ್ಯೆ-ಬೋವನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡಿದಂತಿವೆ. ಭಗವಂತನನ್ನು ಅರಿತವರ

ಆದಿಯಾಳಗಳ ಆದಿಯಾಳರು ಪಾಪಂ ಎಂದಂ ವಿನಯಂ ಮೆರೆಯುವ ಆಳ್ವಾರರ ಕವಿ ಹೃದಯಂ ಒಂದದೆ ಹೀಗೆ ಹಾಡುತ್ತದೆ :

ಕೋಗಿಲೆಗಳಿರಾ ಇಂತರದ ಕೂಗು ನಿಮ್ಮದು
ಕೇದಾವರಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣಿನ ಸೊಬಗಿನ ನೆನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಕಡೆಗೆ ನೆನ್ನ
ದೂತಿಯರಾಗಿ ಹೋಗಬಾರದೇ ?
ಅವರಿಂದ ನಿಮಗೇನು ಕೆಡುಕುಂಟಾದಿತು ?

ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ೧೨ ಶತಮಾನದ ಶಿವಶರಣೆ ವಂಶಾದೇವಿಯಕ್ಕೆ ಆದಿರಂವ ಒಂದಂ ವಚನ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಚರಿಮಿಲಿ ಎಂದೋಡುವ ಗಿಳಿಗಳಿರಾ, ನೀವು ಕಾಣರೇ, ನೀವು ಕಾಣರೇ,
ಸದಪ್ರತಿ ಪಾಪವ ಕೋಗಿಲೆಗಳಿರಾ ನೀವು ಕಾಣರೇ, ನೀವು ಕಾಣರೇ
ಎರಗಿ ಬಂದಾಡುವ ದುಂಬಿಗಳಿರಾ ನೀವು ಕಾಣರೇ, ನೀವು ಕಾಣರೇ
..... ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಪಣದೇವನೆನ್ನಿದ್ವರ್ತನೆಯದು
ನೀವು ನೇಳರೇ, ನೀವು ನೇಳರೇ.

ಹೀಗೆಯೇ ಆಳ್ವಾರರು ಹಾಡಿರಂವ

'ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೀನಿರುವೆ ಎಂದಂ ಬಲ್ಲೆ. ನನ್ನ ಹೋರಗೂ ನೀನಿರುವೆ ಎಂದಂ ಬಲ್ಲೆ. ಇದನರಿತೂ ನನಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನನ್ನೂ ನನ್ನರಡಂ ಕಂಗಳಿಂದ ಕಾಣಬೇಕೆಂಬ ಚಪಲ ನನಗೆ. ಇದಂ ನನ್ನ ಹೃದಯದ ಆಸೆ. ಇದು ತೋರಂವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ?' ನವರಾಳ್ವಾರರ, ಪ್ರಣಯಯ ಪಾತ್ರೆ ನಿರ್ವಹಣೆ, ವಿರಹ, ಕುರಿತ-ಭಗ ವಂಕನಾಗಿ, ಎಲ್ಲ ಅವರ ತಿರುಮಿರುತ್ತವೆ, ತಿರುವಾತಿಯವೆ ಪರಿಯ ತಿರುವಂದಾದಿ, ತಿರುವಾಯಮೋಳಿ, ಪೆದ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒತವೊತ್ತವಾಗಿ ಹರಿದಿದೆ ಹಾಗೂ ಅವರ ಭಕ್ತಿ-ಭಗವಂತ ವಿರಹವೆ ಒಂದಂ ಭಾವಗೀತೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಒಬ್ಬಗೂಡಿ ದಿಬ್ಬವಾಗಿ ಗಾಳಿಗೆ ಪಾಪಾಪಂ
ನವನೋನೆಯ ನೆರವ ಯೆರಚಿರೂತಿಯನ್ನೆ ಬೀಳುವ
ಬಯಸೊಳಿಗೆ ಹೋರುವ ಕರಿ ಗೂಳಿಗಳೇ ಎನ್ನವು ?
ಇಲ್ಲದಿರಲು ನನ್ನ ಪಾಪೆ ಚಳಿಗಾಲವೆ ಬಂದಿತೋ
ಹೊಗಳಿನ ತಪ್ಪುವಾಗಿ ಅವನ ಚಲುವ ಕಳೆದುದು...
ಅಕೊಂಡ ದೊರವಾದ ವಿರಹ ದೂವಿದೆ

ಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಸರ್ವಸ್ವವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ನವಜ್ಞಾತ್ಮಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರವೇಶವೇ ಒಂದು ದೇಗುಲವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಯಾವುದೇ ಬೆಲುವು ಆ ಪರಮ ಸೌಂದರ್ಯದ ಕುರುಹನ್ನು ತೋರುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮಾತ್ಮಾರ್ ಬಳಸಿದ ತಮಿಳು, ಹೇಳಬೇಕಾದ್ದನ್ನೂ ಹೇಳುವ ರೀತಿ ಹೇಳಿ ನೇರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಲುಪಿ, ತನ್ನ ಉದ್ದೇಶ ಸಾರ್ಥಕತೆ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವಂಥ ಸರಳ, ಒಪ್ಪು ಭಾಷೆ; ಅವರು ಸಂತರು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ ಒಪ್ಪು ಭಕ್ತ ಕವಿಯೂ ಕೂಡ.

ಇದಿಷ್ಟು ಆಳ್ವಾರರ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನ. ಹೆದ್ದೊರೆನಾಗಿ ಎದ್ದು ಹೆದ್ದೊರೆ ಯಾಗಿ ಹರಿದು, ಕಡಲಾಗಿನಂತ ವಿಶಾಲ ದರ್ಶನ. ಅವರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ, ತರ್ಕ ಬುದ್ಧಿಗಿಂತ ಭಾವಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆ. ಜ್ಞಾನ ಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗವು ಸುಲಭವೆಂದು ತೋರಿಸೊಪ್ಪಿದರು ಅವರು. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗತಿ, ಅವನೊಬ್ಬನೆ-ನಾರಾಯಣ ನೊಬ್ಬನೆ ಪರದೈವ-ಎಂಬ ಏಕದೇವೋಪಾಸಕರು. ಸಗಣೋಪಾಸಕರು, ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಾಕಾರ ರೂಪ 14ನ್ನು ಒಲಿದು, ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡವರು. ಇಡೀ ಜಗತ್ತೆ ಭಗವಂತನ ಸೃಷ್ಟಿ, ಶರೀರ. ಚೇತನಾಚೇತನ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಅವನ ಪ್ರಕಾರ ಹಾಗೂ ಅವನಿಗೆ ಶೇಷ ಭೂತ. ಪರಮಾತ್ಮ ಶೇಷ, ಬೇವಾತ್ಮ ಶೇಷ. ಅವನು ಸತ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಲೆ, ಸತ್ಯದಾನಂದ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣ, ಕೃಪಾಳು. ಸದಾ ನಿತ್ಯಾನವಾಯಿತಿ, ಹಾಗೂ ಆತನ ವ್ಯಕ್ತಿಸ್ಥಲ ನಿತ್ಯವಾಸ ರುಕ್ಮಿಯಾಗುವ ಕರುಣೆಗೆ ನೆಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಕೃಪೆಯ ವರ್ಣಿತ. ಆಳ್ವಾರ ರಿಗೆ ಭಗವಂತನವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬು ವಿಶ್ವಾಸ ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಸಖ, ಬಂಧು, ಗುರು, ಹೀಗಿಲ್ಲ ದೇವರು ಅವರಿಗೆ ಕಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಭಕ್ತುತಿ ವೈನಿಭ್ಯೆ ಅವರು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆಳ್ವಾರರು ಮನುಷ್ಯ ನಿರ್ಮಿತ ಜಾತಿ ಕುಲಕ್ಕೆ ಮಾನ್ಯತೆ ನೀಡಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಜೊಲಿದ ಭಕ್ತರಿಗಾವ ಕುಲ ? ಎಂದು ತಮ್ಮ ಪದ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ಘೋಷಿಸಿದರು. ಆದರೆ, ಅವರು ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ವಿರೋಧಿ ಕ್ರಾಂತಿ ಮಾಡಿದರೆಂಬುದು ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ.

ಭಗವತ್ಪ್ರೇಮ-ಭಾಗವತ ಕೈಂಕರ್ಯ ಒಂದೇ ಎಂಬುದು ಆಳ್ವಾರರ ನಿಲುವು. 'ನಾನು ನನ್ನದು' ಎಂಬುದನ್ನು ತೊರೆದು ಅಪಾರ ಮಮತೆ ತೋರಿದು, ಪರಾವೇಶಿ ಇದ್ದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಸೇವೆಯಿರುವುದೆ ಅವರ ಉದ್ದೇಶ, ಧ್ಯೇಯ. ಇದಕ್ಕೆ ಅವರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿದರು.

ಕರ್ಣಾಟದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರು ಬಂದದ್ದು ಆಳ್ವಾರರುಗಳಾದ ಐದು ಕತಕದ ಸಂತರ. ದೇಶ, ಭಾಷೆ, ಬೇರೆಯಾದರೂ ಚಿಂತೆ, ಭಾವನೆ ಒಂದೇ. ಭಕ್ತಿ, ದೇಶ ಕಾಲಾತೀತ. ಹರಿದಾಸರು ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತರು, ನಾರಾಯಣನೇ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರಸ್ವತಂತ್ರ ಸ್ವರೂಪ, ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂದು ನಂಬಿದವರು. ಆಳ್ವಾರರು ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಪ್ರತಿಪಾದಕರಾದರೆ, ಹರಿದಾಸರು ದ್ವೈತ ಮತ ಪ್ರತಿಪಾದಕರು. ಪರಿವರ್ಣಾಶ್ರಮತತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಹರಿದಾಸರ, ಆಳ್ವಾರರ ಏಕದೇವೋಪಾಸಕರು, ಆದರೆ,

ಪಾತ್ರಿಕವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ದೈವಿಕ ತತ್ವ-ವಂದ್ಯವಂತ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಬಿಡಬೇಡಿ, ಎಂದು ಅದ್ವೈತ-ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ತತ್ವ ದರ್ಶನಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದರು.

ಅಲ್ಲಾರರಂತೆಯೇ ಹರಿದಾಸರೂ ಜಾತಿ ಕುಲ ಭೇದ ಭಕ್ತಿಯೆಂದೇ ಗೌರವವೆಂದು ಸಾರಿದರು. ಆದರೆ, ಅವರು ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವಿರೋಧಿಗಳಲ್ಲ. ಅವರದ್ದು ಸೌಮ್ಯ ನಿರಾಕರಣವಾದ. ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ. ಅಲ್ಲಾರರಂತೆಯೇ ಪುರಾಣ-ವೇದಾಗಮ, ಉಪನಿಷತ್ತು, ಭಗವದ್ಗೀತೆ ಎಲ್ಲದರ ಪ್ರಮಾಣ ಹರಿದಾಸರು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವರು. ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವತ ವ್ರಜ್ಯ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಒಡೆ ಮೂಡಿದೆ.

ಅಲ್ಲಾರರ ಮಧುರ ಭಕ್ತಿಭಾವ, ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ ಭ್ರಮರಗೀತೆ, ವ್ಯಾಸ ರಾಯರ ಗೋಪಿಗೀತೆಯರ ವಿರಹಗೀತೆಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಮಧುರಭಾವವೇ ಎರಡೂ ಒಂದಾದವರ ಒಂದೇ ಭಾವವಾಗಿದೆ.

ಅಲ್ಲಾರರಲ್ಲಿ ತಿರುಪಾಣ, ತಿರುಮಂಗೈ, ನಮ್ಮಾಳ್ವಾರ್, ಅವರಲ್ಲ ಇರುವ ಹಾಗೆ ಹರಿದಾಸರಲ್ಲೂ ಕನಕದಾಸ, ಪುರಂದರ, ವೈಕುಂಡಾಸ, ಹತ್ತಿರಯ್ಯತನು ಶತ ಪಾಸದ ಪೇಳಿಗೆ ಬರುವ ತಿಮ್ಮಪ್ಪದಾಸರು ಈಗ ಕೆಳದಿಯ ಗಂಡಾ ಜೋಯಿಸರು ಪ್ರತಿಪಡಿಸಿರುವ "ಮೆಕ್ಕು ಕವಿಯ ಕೀರ್ತನೆಗಳ" ರಚಕರಾದ ವೆಂಕಣ್ಣ, ರಾಮದಾಸರು (ಮುಸ್ಲಿಮರಾಗಿದ್ದು ಹಿಂದೂಭರ್ಮ ಒಲಿದಾತ) ಇವರಲ್ಲ ವಿವಿಧ ಪಂಗಡದವರ ಬಂದಿದಾರೆ.

ಅಂತಾಳ್ ಅಥವಾ ಗೋದಾದೇವಿಗೆ ರಂಗನಾಥನೊಲಿದಂತೆ, ಹದಿನೆಂಟರ ಶತಕದ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭೫೦) ಹೆಳವನ ಕಟ್ಟಿ ಗಿರಿಯಮ್ಮ, ಅದೇ ಊರಿನ ಅಧಿದೈವನಾದ ರಂಗನಾಥಸ್ವಾಮಿಯ ಪರಮಭಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದ ಗೋಪಾಲದಾಸರಿಂದ ಅನುಗ್ರಹ ಪಡೆದು ಅನೇಕ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾಳೆ. ಅಂತೆಯೇ (೧೯೦೩) ಹರವನ ಹಕ್ಕಿ ಭೀಮಮ್ಮ.

ಭಕ್ತಿಭಾವ ಒಂದೇ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಾರರಲ್ಲಿ ಇರುವ ದಾಸ್ಯಭಕ್ತಿ, ಮಧುರ ಭಾವ, ಸಖ್ಯೆ, ಭೃತ್ಯಭಾವ ಸ್ವರಾಜೆ, ಕೀರ್ತನೆ (ಸ್ತುತಿ) ಇವೆಲ್ಲ ಮೂಂದಿದರು. ಹರಿದಾಸ ರಲ್ಲಿ ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಇಬ್ಬರ ಕೃತಿ ರಚನೆಗಳ ಕೆಲವು ಮೂಲಕೆ ಇದನ್ನು ವೃದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಾರರು (ಪೊಯ್‌ಗೈ) ಮೊದಲ ತಿರುವಂದಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ, ಪುರಂದರದಾಸರೂ :

ಕಣ್ಣೆ ಮೊಳಗೆ ಮೋಡೊ ಪಯ

ಒಳಗಡ್ಡೆ ಮೊಳಗೆ ಮೋಡೊ ಎಂದರೆ,

ವ್ಯಾಸರಾಯರು : 'ಅಂತರಂಗದಲಿ ಹರಿಯ ಶಾಣದವ ಹೊಟ್ಟು ಕೊಂಡೆನೋ' ಎನ್ನು ತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ವಿಚಾರಮಾಸರು, "ಅಂತರಂಗದ ಕದವು ತೆರೆಯಂತೆಂದು, ಹೃದಯಕವಲು ದೊಳಗಿನ ವಿಜಯ ವಿರಲನೆ ಕಂಡೆ" ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಾರೆ.

ತಿರುಮೂರ್ತಿ ಆಳ್ವಾರರಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೆ ಬಳಸಿ ಪತ್ನಿ ಪುತಿಪಾಡುವ ಮಾದರಿವೆ ಬಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಗೋಪಾಲದಾಸರ ತಮ್ಮ 'ಗುರುಗೋಪಾಲ ವಿರಲಿ'ರೂ ಮುಂದುವರಿದ ಅವತಾರತ್ರಯ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತ ಹೇಳುವ ಕೀರ್ತನೆಯ ಕೆಲವು ಸಾಲಂ ಗವೊಂದೇ :-

ಬುವೆ ತಿಂಗಲಿ ನಿಶ್ಚಿತದೆ ||೪||
 ಬದು ಪರಂಪರವರು ಮುಂದಾಪ ಶುಭಕರಿಸೆ ||೫|| ಪ.,||
 ಬದರೋಳನೊಂದರ ತನಯ ನೆನಪಿಕ್ಕೊಂದು
 ಬದರೋಳಗೊಂದು ಮಾರ್ಗವನೆ ಸಿದ್ಧಿ
 ಬದರೋಳಗೊಂದು ಪಾರಿ ರತ್ನಸರ
 ಬದರೂ ಮರುಪಳ ಮೃದನ ಮಾಡಿದನೆಂದು ||೧||

ತೊಂಡರಡಿವೊಂದಿ ಆಳ್ವಾರರೊಂದೆಡೆ ತಾನು ದೈವ ಭಕ್ತನೆಂದು ಗೋಗು ದಾಕಿ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ದೈವಕ್ಕೇ ವಂದಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ವಿಫಲರಾಗಿ ನಕ್ಕನೆಂದು ಒಂದೆಡೆ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಪುರಂದರದಾಸರ "ನಗೆಯಂ ಬರುತಿದೆ ಎನಗೆ ನಗೆಯಂ ಬರುತಿದೆ ! ಜಗದೊಳಿರುವ ಜಾಣರೆಲ್ಲ ಜಗರಣ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡು..." ಎಂಬ ಕೃತಿ ಆಳ್ವಾರರಂತೆಯೇ ಹೀಯಾಳಿಸುವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಶ್ರೀರಂಗದ ರಂಗನಾಥನನ್ನು ಕಂಡ ತಿರುಪಾಣಿ ಆಳ್ವಾರ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಯಂ ನುಬಿಶಿಖಾಂತ ಮರ್ಗನೆ ಮಾಡಿದರು. ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮರ್ಗನೆ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರ "ಕಂಗಳಿ ದ್ಯುತಕೊ ಕಾವೇರಿ ರಂಗನ ನೋಡೆ" ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಬಣ್ಣಿಸುವಂತೆಯೇ ಅವರದೇ ಇನ್ನೊಂದು ಕೃತಿ "ಇಕ್ಕೊ ನೋಡೆ ರಂಗನಾಥನ ಚಿಕ್ಕಪಾದವೆ" ಎಂದೂ ಪಾದ ಮರ್ಗನೆ ಮಾಡಿದೆ ; ಪುರಂದರದಾಸರ ಒಂದು ಸುಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೀಗೆನ್ನಾತ್ಮಾರ :

ಪಾದ ನುಬಿ ಪರಿಪೂರ್ಣ, ತಾನು ಜಂಘ ಪರಿಪೂರ್ಣ
 ಉರುಳು ಪರಿಪೂರ್ಣ, ಸಂಭುಕ್ಷಿ ಪರಿಪೂರ್ಣ
 ಕಾರಕಂ ಪರಿಪೂರ್ಣ, ಅಲುಬಮುಖ ಪರಿಪೂರ್ಣ
 ಶಿರೋದಾಹು ಪರಿಪೂರ್ಣ, ಶಿರೋರುಹ ಪರಿಪೂರ್ಣ
 ಸರ್ವಾಂಗ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಪುರಂದರದರಲ ||

ಆಳ್ವಾರರು ಕೃಷ್ಣನ ವಿವಿಧ ರೀತಿಗಳನ್ನು ಮೂತ್ರವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಯಶೋದೆ ಯಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ ಮರ್ಗಿಸುತ್ತೇ, ಹರಿದಾಸರೆಲ್ಲರೂ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ರೀತಿ

ಕಂಡು ಆಡಿಸಿ, ನೆರವಿದ್ದಾರೆ. ಪುರಂದರದಾಸರಂತೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಗಾಂವರೆ, ದಾಘವೇಂದ್ರಶೀರ್ಷಿಕೆ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಆವರಣೆ ವೇಣುಗೋಪಾಲನಲ್ಲಿವು ಭಕ್ತಿಭಾವಕ್ಕೆ ಜಗ್ಗುರುತಾಗುತ್ತದೆ. ಪುರಂದರದಾಸರ ಒಂದು ಕೃತಿ ಅವರ ನಾಟ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೂ ಕೃಷ್ಣ ದರ್ಶನವನ್ನೂ ಓದುಗರಿಗೂ ನೀಡುವ ಸೌಂದರ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೂ ನಿದರ್ಶನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅದಿವನೋ ರಂಗ ಅದ್ಭುತದಿಂದಲಿ, ಕಾಕಿಂಗನ ಭನಯಲಿ ||೫||

ಪಾಡಿದವರಿಗೆ ಬೇಡಿದ ಪರಗಳ

ನೀಡುತಲಿ ದಯಮಾಡುತಲಿ ನೆಲೆ

ದಾಡುತಲಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಬೇಡುತಲಿ ಕೃಷ್ಣ ||೬.ಪ.||

...ಅಯುರುತೋದ್ದವ ಅಖಿಳ ಸುರರು ಕೂಡಿ ಅಂಬರದಲಿ ನಿಂತು ಅವರ ಸುತ್ತಿಸಿ
ರಂಭ ಉರ್ವಾ ರಮಣಿಯರಲ್ಲರು ಹಂದದಿ ಭರತನಾಟ್ಯದ ನುಣು
ರಂಜು ತುಲಿತ ಧಿವಿ ತದಿವೋ ಎಂದು ರಂಜಿತ ತಾಳದಿ ತುಂಬುರನೊಟ್ಟು ||೭||

ಈಶವನವಲ್ಲ ಪುರಂದರದಿರ್ದಲ ಪಂಕಜರಮಣನ ಬೇಗ ಯತೋದ
ನಂತರೋಕ್ತಿ ಮುದ್ದಾಡೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ||

ಕೃಷ್ಣನ ಎಲ್ಲ ಲೀಲಾ ವಿವೇಚನಗಳನ್ನೂ ಪುರಂದರದಾಸರು ಹಾಡಿ ಹಾಡಿ ದೇಶದಿದ್ದಾರೆ. ಯತೋದ ನಿನ್ನ ಕಂದಗೆ ಏನು ರೂಪವೆ ತಿಳುವಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಮಗ ಕೃಷ್ಣ ಜಗತ್ಪತಿಯೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ ಮೈಮರೆತ ಭಕ್ತರಾಗಿ.

ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹತ್ತವತಾರಗಳನ್ನೂ ಹರಿದಾಸರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಿಸಿದಾರೆ. ಪಾದಿರಾಜರು ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಗಾಂವರೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಕನಕ ದಾಸರಿಗೆ ಇರುವ ಕವಿತಾ ಚಮತ್ಕೃತಿ-ಜಾಣ್ಣೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇರೀತಿ, ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ದ್ವಿತೀಯ ಘಟ್ಟದ ಪ್ರಮುಖರಾದ ವಿಜಯದಾಸರಿಗೆ 'ಸಂಭಾದಿದಾಸ'ರೆಂದ ಕರನ ಪಾಡಿಕೆ. ಗೋಪಾಲದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಾಸದ ದ ಜೋಡಣೆ, ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಪದಸಮಂಜಸ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿವೆ. ಪ್ರಸನ್ನರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಜನಪದ-ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಭಾಷೆಯ ಬಳಕೆ ಅದೇ ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಬಂಧನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತವೆ.

ದಶಾವತಾರ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾದಿರಾಜರದ್ದೊಂದೂ ಕೃತಿಯ ಸಾಲಗಳೂ ಅವರು ಎಷ್ಟು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿಬಲ್ಲರೆಯುವಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ :

ಕೇಳಲೊಲ್ಲನೆ ಎನ್ನ ಮಾತನು ರಂಗ

ಕಾಕೀಮಾರ್ಗ ಕೃಷ್ಣಗೆ ಹೇಳಿ ಗೋಪ್ಯಮ್ನ ಬುದ್ಧಿ || ೮.ಪ. ||

ಬಟ್ಟೆ ಕೊತ್ತು ಮುಚ್ಚಲೊಬ್ಬನೆ ಯೊಬ್ಬ
 ಬಟ್ಟೆಗೆ ಬಿಟ್ಟೊತ್ತಿ ನಂದನೆ ಬಲು
 ಸಿಟ್ಟರೊಲೆ ಹಬ್ಬ ಕಂದನೆ ಈಗ
 ಗಟ್ಟಿ ಕಾತ್ಯಕ ಕುಟು ಮೊದಲು ಬಂದನೆ ರಂಗ
 ಮೂರಡಿ ಭೂಮಿ ಬೇಡಿ ಬಂದನೆ ಕಾಯ
 ಕಿರವ ಕರಿಯಲಿಕ ಕೊಡಲಿ ಕಂದನೆ
 ಸಾರೋರೆಯಪುಟ್ಟುಕೊಂಡನೆ ಬಲು
 ಜೋರತನದಲಿ ಹರದಿಪಾಲ ಕುಡಿದನೆ ರಂಗ
 ಬಾತ್ ಕಾರಿಯಲ ಅಟ್ಟಿದ ಜೋಗಿ
 ಕಾತ್ಯಕ ಅಟ್ಟಿದ ಹತ್ತಿದ
 ಹತ್ತವಕಾರವ ಕೋರಿದ ದಿಟ್ಟ
 ಮೂರ್ತಿ ನಮ್ಮ ಚೆಲುವ ಸ್ತೋತ್ರವಾದನ ||

ಹರಿದಾಸರ ಅಂದೋಲನ ಮೂಡಿ ಬಂದ ಹದಿನೈದನೆ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಹಮಿಳು
 ನಾಡಿನಲ್ಲೂ ವೈಶ್ಯವ ಭಕ್ತಿ ಪಂಥ ಮುಂದುವರೆದಿತ್ತು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆಗ "ಭಕ್ತಿ,
 ಭಾವೈಕ್ಯತೆ ಜನಾರ್ದನ" ಎಂದು ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಆರಸರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ
 ನಮ್ಮತೆಗೆಳಂದ, ವ್ಯಾಸರಾಯಂಥ ಕಲ್ಪಾಂತರ್ಜಿಗಳ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದ ಹರಿದಾಸ
 ಕೂಟ ಹರಿದಾಸರನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿದಂ ಈವರೆಗಿನ ಅಧ್ಯಯನದ ಮೂಲಕ ಸಂವಿಧಿತವೇ
 ಆಗಿದೆ. "ದಾಸೋತ್ತರಣಂ" ಭಾವ ಆಗ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಎಷ್ಟೆಲ್ಲೂ ಹರಡಿತು. ಉತ್ತರ
 ಭಾರತದತನಕ, ಹಾಗೂ ದೂರದ ಅಸ್ಸಾಮಿನತನಕ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿತು,
 ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಬರುವಂತೆ,

ಕೊಳಿಲು ಭವಿಷ್ಯಂತಿ ಸಾರಾಹಂ ಪರಾಯಣಾ |
 ಕೃಷ್ಣವಾಘಾ ವ್ರದೋತು ಭೂರಿತಃ |
 ಕಾಮ್ಯದರ್ಶನೇ ನದೀ ಯತ್ರ ಕೃತಮಾಲಾ ಪಹುಸ್ತುನೀ
 ಕಾವೇರೀ || ಪುಷ್ಪಾಭಾಗಾ ಪ್ರಸೀದಿತ ಮಹಾಪದೀ ||

ಈ ನದೀ ತೀರಗಳ ಅಸ್ಥಾರರ ಬಗ್ಗೆ ಆಗಲೇ ತಿಳಿದೇವೆ. ಹರಿದಾಸರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಂದ
 ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಭಕ್ತಿ ಅಂದೋಲನದ ಪ್ರಮುಖರು, ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರೂ ಪಿಳ್ಳೆಯ
 ಲೋಕಾಚಾರ್ಯರು, ಮಗವಾಳ ಮಹಾಮುನಿಗಳು. ಇವರು ಹರಿದಾಸರ ಪಂಥದ ಸಮ
 ಕಾಲೀನರೂ ಎಷ್ಟುಬಹುದು.

ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲಿಂದ ನೆಲೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಹಮಿಳುನಾಡಿನ
 ವೈಷ್ಯವ ಭಕ್ತಿ ಅಂದೋಲನಕ್ಕಿಂತ ಇರುವ ಸಾದೃಶ್ಯ ಅನೇಕ :

ಜನ ಭಾವೈಯ ಬಳಕೆ

ಕರ್ಣಾಟಕದ ಹರಿದಾಸ ಪಂಥದವರು ತಮಗೆ ಹಿಂದೆ ಅಗಿ ಹೋಗಿದ್ದ ವೀರಶೈವ ವಚನಕಾರರು ಹೇಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಒಳಿಸಿ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ತಮ್ಮ ವಚನ-ಧರ್ಮ ಪರಿಚಯಿಸಿದರೋ, ಅದನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದರು. ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೂ ಶ್ರೀರಂಗದತ್ತಿದ್ದಾಗ ಕೇಳಿದ ಅಶ್ವಾರೂಢರಾದ ದಿವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧ, ಪೂಜಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಾವೂ ಏಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯ ಕೃತಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಭಕ್ತಿ ಪಂಥವನ್ನೇ ಸಂಘಟಿಸ ಬಾರದು ಎಂಬ ಅಲೋಚನೆ ಬಂದಿರುವುದು ಸಹಜವೆ. ಅವರ ಮೇಲೆ ಅಶ್ವಾರೂಢ ಪ್ರಭಾವ ಆಗಿರುವುದು ನಿಜಯೆಂಬ ಮಾತನ್ನೂ ವಿಶ್ವಾಸರೂ ಅನುಮೋದಿಸಿದಾರೆ. ಅದುವರೆವಿಗೆ ಪಂಡಿತರ ಪಾಲಾಗಿದ್ದ ಕಾವ್ಯ, ಅರಸೊತ್ತಿಗೆಯ ಮಾನ್ಯ ಆಗಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾನ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಆಗದಿದ್ದರೆ ವೈಷ್ಣವ ಭಕ್ತಿ ಪಂಥದ ಪ್ರಸಾರ ಕಷ್ಟವೆ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಜನಮನವರಿತ ಜನ ಒಳಕೆ ಭಾವೆಯ ಮೂಲಕ ಭಕ್ತಿ-ಧರ್ಮ-ವಚನ ಪ್ರಸಾರ ಸಂಬಂಧವೆ ವಿನಾ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ ಅರಿಯದೆ ಗೀದಾರಾ ಭಾಷೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚಲಿತ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನೂ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಮನಗಂಡರು. ವೀರಶೈವ ವಚನಕಾರರ ಕನ್ನಡ ಸಮರ್ಥ ಬಳಕೆ, ತಿವ ಭಕ್ತಿ ಪಾಠಮ್, ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವಿದೋಧ, ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ ಸರಳ ವಚನಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಎಲ್ಲವೂ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೆತ್ತಾಗಿತ್ತೆಂಬುದೂ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರು ಮಂಡಾಲೋಚಿತ ಮಹಾನಿರಾಸವಾಗಿ ಮನ ಹಟ್ಟಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ವೈದಿಕಧರ್ಮ ಪುನಶ್ಚೇತನ-ಪುನರಾಸ್ಥಾಪನೆ, ವೇದಾಗಮ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ, ಸಮರ್ಥನೆ, ಮಧ್ಯಮಕ ಪ್ರಸಾರ-ಭಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಿಗೊಳಿಸುವ, ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯನನ್ನೂ ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಭಕ್ತಿಪಂಥದಲ್ಲಿ ಒಯ್ಯಲೆಂದ ಕಟ್ಟಿರೋ ಪಥವೆ ಮೈಕೊಂಡೆ ಎಂದದ್ದು, ಗುರುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ, ಆಗ್ಗೆ ಇನ್ನೂ ಪ್ರಗತಿಹೀಲರನ್ನಬಹುದಾದ ವ್ಯಾಸರಾಯರು, ಹರಿದಾಸ ಪಂಥವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದರು, ಪೋಷಿಸಿದರು.

ಗುರು-ಶಿಷ್ಯರು ತಾವೇ ಸ್ವಯಂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕೃತಿರಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ಹರಿದಾಸ ಪಂಥದವರು ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವಂಥ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಭಕ್ತಿಗೀತೆ, ಕೀರ್ತನೆ, ಸೆಂಕಾದಿ ಉಗಾಭೋಗ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಬಳಕೆಗೆ ತಂದುದು, ಭಕ್ತಿಯ ಅಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಸ್ಪೂರ್ತಿ, ತಿರುವು ನೀಡಿದ್ದು ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಅಪ್ಪಿ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಅಯಾಮ ನೀಡಿತು. ವಚನಕಾರರು ಅದಿದ್ದನ್ನೂ, ಇನ್ನೂ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೆ ಮನವರಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ರಚನೆಗಳ ಮೂಲಕ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ಹರಿದಾಸರು ಹಾಡಿದ್ದು ಜನತೆಗೆ ಒಲವು ಮೂಡಿ, ದೃಢಭಕ್ತಿಯುಂಟಾಗಲು ಮೂಲ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಯಿತು.

ತಂದಿಳಿಸುವಾಡಿತೆ ಅಜಾರ್ಯರೂ ಮಾಡಿದ್ದು ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾವೆಯ ಸಮರ್ಥ ಬಳಕೆಯೇ. ಇದು ಅಶ್ವಾರೂಢ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೂಡಿ ಬಂದ ಪ್ರಯೋಗ. ಅದಿನ್ನೂ ಈಗ ದೃಢ ಗೊಂಡಿತು, ಅಶ್ವಾರೂಢ ಭಕ್ತಿಗೀತೆಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ತವಿರನ್ನಿ,

ಸಂಸ್ಕೃತ-ತಮಿಳು ಬೆರತ ಮಣಿಪ್ರವಾಳದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಆಚಾರ್ಯರು ವ್ಯಾಸ ಜನರಿಗೆ ಹೋದ ಹೋದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅವುಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸಾರಿದರು. ಪಿಳ್ಳೈ ೭ ಬಾರ್ಯರು, ತಾವು ಬರೆಯುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ತಮಿಳಲ್ಲೇ ಬರೆಯುವನೆಂದು ವ್ರತ ತೀ ಇವರು ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಕುರಿತ ಗ 'ತತ್ತ್ವತ್ರಯ'. (ತತ್ತ್ವತ್ರಯವಂದರ-ಚಿತ್, ಅಚಿತ್ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರ), ಶ್ರೀಮ ಧರ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವ ಗ್ರಂಥ, 'ಮುಮುಕ್ಷುಪ್ಪದಿ'. ಇದರಲ್ಲಿ ನಮೋ ನಾರಾಯಣಾಯ" ಎಂಬ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥ ಕುರಿತು ವ್ಯಾ ಸಿದ್ಧಾರೆ. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತರಿಗೆ ತಿರುವಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ "ಸರ್ದವರ್ನಾ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಮಾಮೇಕಂ ಶರಣಂವ್ರಜ

ಅಹಂತ್ವಾ ಸರ್ವಪಾಪೇಭ್ಯೋ'ವೋಕ್ಷಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಮಾತುಃ"

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ವಿವರಿಸಿ, ಇದು ಧರ್ಮದ ಅನುಷ್ಠಾನ, ಹಾಗೂ ಶರ ಧರ್ಮವನ್ನೂ (ಪ್ರಪತ್ತಿ) ಬೋಧಿಸುವದೆಂಬುದನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಿದರು.

ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಭಕ್ತಿ ಅಂದೋಲನ ದೇಶಿಕರಂಥ ಮಂತ್ರಾಭಿಪ್ರಾಯವೊಲತವೂ ಮುಂದುವರಿಯಿತು.

ಇದರಲ್ಲಿ ಸಾರಿದ್ದು ಒಂದೇ : ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೆ ಸ್ವತಂತ್ರ, ಜೀವರಲ್ಲಿ ೭ ಅಧೀನರು. ಪರತಂತ್ರರು, ನಾರಾಯಣನೊಬ್ಬನೆ ಪರದೈವ, ಪರತತ್ತ್ವ.

ವೈಷ್ಣವ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದು ಹೀಗೆ : ಭಗವತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಕೇವಲ ಪಾಂಡಿತ್ಯದಿಂದಲೆ ಪ್ರಾಪ್ತ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಭಗವತ್ಪ್ರೇಮ, ಅದನ್ನಲ್ಲಿ ಇಡುವ ೩ ಅನುರಾಗದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹರಿದಾಸರ ಅಭಿಮತವೂ ಹೀಗೆಯೆ. ಭಕ್ತಿ, ಮಾಹಾತ್ಮಚ್ಛಾನ, ಭಗವಂತ ವಿವಾಹ ಪ್ರೇಮವೇ ಭಗವಂತನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಎಂದು ಅವರು ಸಾರಿದರು

ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಹಾಗೂ ಕರ್ಣಾಟಕ ದಾಸ ಪಂಥದವರಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಈ ದುರ್ನೀಧರ್ಮ, ಸಮದರ್ಶನ ದೃಷ್ಟಿ ಅನ್ಯಾದೃಶವಾದದ್ದು. ವಿಷ್ಣು ಭ ಪರಮೋದ್ದೇಶವಾಗುಳ್ಳ ಇವರು ಶಿವದ್ವೇಷಿಗಳಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿವೆಂಬುದು ಹರಿದಾಸರ ೩ ಕೈಕಿಗಿಂದ ಕಂಡು ಬರುವ ಅಂಶ. ಭಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗವೊಂದೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವೆ ಇಬ್ಬರೂ ಸಾರಿದರು.

ಎಂತೂ ಪಂಥದವರೂ ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಇದು : ಮನವನಿಗೆ ಬೆಲೆ, ಪ್ರಾವ ನೀಡುವುದು ಅವನ ಹುಟ್ಟಿದ ಕುಲವಲ್ಲ ಅವನ ಪಾಂಡಿತ್ಯವಲ್ಲ. ಅ, ಮೂಡಿದಿರುವ ನೈಜಭಕ್ತಿಯ ಅವನ ಅಂತರಿಕ ಔನ್ನತ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. "ಮುಕ್ತಿಸ

ನುಭೂತಿಕರವಾರಾ ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ತತ್ಪ್ರಾಧನಮ್" ಎಂಬುದೇ ಹರಿದಾಸರ ವಾಕ್ಯವ ಅದನ್ನು ಬೇರೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವ ಆಚಾರ್ಯರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರಷ್ಟೆ. ೩ ಧನ ಮದ, ಆದಿಪಾಪಮದ ತೊಡೆಯುವುವೆ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಲಕ್ಷಣ, ಹರಿದಾ.

ಒಬ್ಬರಾದ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಾಂಡಿತ್ಯ—ಎಲ್ಲ ವನ್ನೂ ಸಹ ಹರಿದಾಸರಾದ ಅವಂತರ ಕನ್ನಡ ಪದ ರಚನೆ ಜಾಗೂ ಭಕ್ತಿಗೇ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ನೀಡಿದ್ದು ಹರಿದಾಸ ಪ್ರಿಯರೂ ಒಬ್ಬ ವಿಚಾರವೆ ಆಗಿದೆ.

ಮಾಣವಾಳ ಮುನಿಗಳೆಂಬ ಅಚಾರ್ಯರಂತೂ "ಭಕ್ತಿ ಪಂದಿರದ ಬಾಗಿಲು ಮ್ನೇಚ್ಚ ನಿಗೂ ತೆರೆದದ"ವೆಂದರು

ಭಕ್ತಿಂಚ್ಚ ವಿಧಾ ತ್ಯೇಷಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಮ್ನೇಚ್ಚೇಪಿ ಕೋತೇ |

ಶತ್ಪದೇಯಂ ತತೋಗ್ನಾತ್ಯಂ ಸಚ್ಚೋಕ್ಯೋಯಧಾತ್ಯತಂ |

(ಅಚಾರ್ಯ ಪದಯ—ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ)

ಹರಿದಾಸ ಪಂಥದವರ ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಅಚಾರ್ಯರು ಮಾನವನಲ್ಲಿ ನೆಲ ಸಿರುವ ಅತ್ಯೋನ್ನತಿಯ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ನೀಡಿದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಕನಕ ದಾಸರು, ಪುರಂದರದಾಸರು, ತಿರುಪಾಣಿ, ತಿರುಮಂಗೈ, ನಮ್ಮಾಚಾರ್ಯರೂ ನಿರರ್ತಕ. ಹರಿದಾಸರು ಸಾರಿದ ಗುರುಭಕ್ತಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನೇ ಮಧುರಕವಿಯಾಚಾರರು ತಮ್ಮ ದಿವ್ಯಪ್ರಬಂಧವಾದ 'ಕಣ್ಣೆ ನಂಣ್ ತಿರುತ್ತಾಯಂ' ಮಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದು. ಕನಕದಾಸರು, ಪುರಂದರದಾಸರು, "ಗುರುವಿನ ಗುಲಾಮನಾಗುವ ಪಣ ದೊರೆಯದಾಣ್ಣ ಮಂಕುತಿ" ಎಂದರೆ, ವಾದಿರಾಜರಂಥ ಶ್ರೀಚ್ಚ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳೂ 'ಹರಿವರದೇವತೆ ಎಂದರು ಪುತಲಿರು ಗುರುವೆಂಬುದಿಂದ ಸಚ್ಚಾರ್ಯ ಪದಾಣವ ನಿರುತದಿ ಕೇಳು". "ಗುರುಭಕ್ತುತಿ ಯಿರಬೇಕು ಹಿರಿಯರ ಕರುಣವು ಬೇಕು ಹರಿಕಥೆಗಳ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಳುತಿರಬೇಕು ನಿರಕುತಿ ಬೇಕು ವಿಷುವಿನಾರಾಧನೆಬೇಕು. ಎಂದೇ ಭೋಜಿಸಿದರೂ ಹರಿದಾಸ ಪಂಥದವರೂ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ನೀಡಿದ್ದು ಮಾನವನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ ಅತ್ಯೋನ್ನತಿಯ ಗುಣಗಳಿಗೆ.

ಮಾಣವಾಳ ಮಹಾವಂನಿಗಳು ತಮ್ಮ 'ಅಚಾರ್ಯ ಪದಯ'ದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವಂತೆ,

ಅಹಿಂಸಾ ಪ್ರದಮಂ ಪುಷ್ಪಂ ಪುಷ್ಪಮಿಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹಃ |

ಸಮಾಧೂತದಯಾ ಪುಷ್ಪಂ ಕ್ಷಮಾ ಪುಷ್ಪಂ ವಿಕೇಷಃ |

ಹ್ನಾಸ ಪುಷ್ಪಂ ತಪಃ | ಪುಷ್ಪಂ ಧ್ಯಾನ ಪುಷ್ಪಂ ತಪ್ಪೇವತಿ

ಸತ್ಯಂ ಅಪ್ರವಿಧಂ ಪುಷ್ಪಂ ವಿಮೋಹ ಪ್ರೀತಿಕರಂ ಭವೇತ್ |

ಎಂಬ ಮಾತೂ ಹರಿದಾಸ ಪಂಥದವರು ಸಾರಿದ ಕೃತಿಗಳ ಸಂದೇಶವೂ ಒಂದೇ ಎಂದೆನಿ ಸುತ್ತದೆ. ಮಹಾವ್ರತವರು, ಸಾಧನಂತರು, ಭಕ್ತರು ಎಲ್ಲ ಇರಲಿ, ಅವರ ಅಲೋಚನೆ-ಭಾವನೆ ಒಂದೇ ಆಗುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಭಾವೆಯ ಅಡ್ಡಿಯಾಗದನ್ನಲಂ ಈ

ಛಕ್ರಿ ಅಂದೋಲನ ವಿರೋಧ ಆಗಿವೆ. ಎರಡು ಅಂದೋಲನಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸೇವೆಯೇ, ದೈವ ಪ್ರಾಣಿಪ್ರಾಣದ ಪರೀಕ್ಷೆಯೇ, ಧರ್ಮ-ಭಗವಂತ, ಪರಿದಾಹ ಸಮೀಕ್ಷಾತ್ಮಕ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸುಮಾನ್ಯ, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಾನ್ಯ ನಿಗದಿಪಡಿಸುವಂತಹ ಒಮ್ಮತದಿಂದ ಜಾರಿಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಡಿಪುಸ್ತಕಗಳು

- 1 ವಚನ ಚಳುವಳಿ, ಡಾ. ಹಿ. ವಿ. ನಾರಾಯಣ(1981), ಪ್ರಕಾಶಕರು: ಶ್ರೀ ಸರ್ವಭೂಷಣ ಶಿವಯೋಗೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು., ಪುಟ 1
- 2 ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಡಾ ಎಂ. ಚಿದಾಂಬದಮೂರ್ತಿಯವರ 'Basavewswara and His contemporaries in Karnataka' 'ಬಸವೇಶ್ವರರು ಹಾಗೂ ಅವರ ಸಮಕಾಲೀನರು' ಲೇಖನ ಗಮನ ಪಠ Social contents of Indian Religious Reform Movements, Ed. C . S. F. Sen, Institute of Historical Studies, Culcutta
- 3 ಇಷ್ಟಲ್ಲಾ ಪೊ, ಭೂವನೋದಮರ ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ 'ವಚನ ಸಂಗ್ರಹ'ದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ (ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನ, ಪು 829).
- 4 ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಪೀಠದ ವತಿಯಿಂದ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಉತ್ಸಾಹ ಪ್ರಕಟಣೆ ಬೆಳೆಸಿ ಬಂದಿದೆ.
- 5 ವಚನ ಚಳುವಳಿ, ಡಾ. ಹಿ. ವಿ. ನಾರಾಯಣ, ಪು. 48, ಶ್ರೀ ಸರ್ವಭೂಷಣಮಠ, ಬೆಂಗಳೂರು.
- 6 ಪರಿಶೀಲನೆ, ಡಾ. ಜಿ ಎಸ್.ಎಲ್', ಪು 38 (ಎರಡನೆ ಪಂದ್ಯ-1972), ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು.
- 7 ಇದಕ್ಕೆ ವಚನಕಾರರು "ಸಂಬಳಗೊಂಬ" ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೋಲು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಪದ್ಧತಿಯಿದ್ದಿತೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.
- 8 ಮಾತೃಭಾವದ ಸಾಹಿತ್ಯ : ವಿಮರ್ಶೆ, ಭಾಗ-4, ಪು. 118.

ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆದು ಬಂದ ಹಾದಿಯ ಹಿನ್ನೋಟ

ಇದುವರೆವಿಗೂ ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನದ ಉಗಮ, ಸ್ವರೂಪ, ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ, ಸಂಗೀತ, ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಸರಣ, ಇಲ್ಲ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಹರಿದಾಸರ ಭಕ್ತಿ ಪಂಥ ಕ್ರಮೇಣ ಒಂದು ಅಂದೋಲನವೆ ಆಗಿ ಸಂಘಟಿತಗೊಂಡು ಬೆಳೆದು ಬಂದದ್ದರ ಸ್ವರೂಪ, ಪರಿಕರತು ತಿಳಿಯುವಡೊಡಿದೆ. ಈ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬಂದ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಿಂದ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ :

1. ಹರಿದಾಸರನ್ನು-ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೂ ಕುರಿತ ಬಿಡಿ ಬಿಡಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆದಿದ್ದು ಒಂದು ಅಂದೋಲನ (Movement) ಆಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿ ನಡೆಸಿರುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಎದು, ಮೊದಲನೆಯದನ್ನೇ ಸೂತ್ರವೆ.
2. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನವನ್ನು ಜಗತ್ತಿನ, ಭಾರತದ ವಿವಿಧೆಡೆ ಇದ್ದ ಯುಗದಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ.ಶ 14 ರಿಂದ 19 ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ) ನಡೆದ ಇತರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಚಳುವಳಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ಮಾಡಬಹುದು.
3. ಹರಿದಾಸ ಸಂಸ್ಕರಣೆಯೆಂಬುದು ಮೇಗಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವಾಗ ವಿವರಿಸಬಹುದು.
4. ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಅಂದೋಲನ ಹಾಗೂ ತದಿಂತಿ ನಾಡಿನ ವೈಷ್ಣವ ಶಂಕರಾದ 'ಚಾಪ್ಲಿನ್' ಅಂದೋಲನವೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ತೋರಿಸಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ ನಡೆಸಿದ್ದೇವೆ.
5. ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅದ್ವೈತವರ್ತಕ ಶ್ರೀಮದರಾಜವೆಂಬಂಥ ಶ್ರೀ ಜಿ. ವರದ ರಾಜರಾಯರ ನಿಲುವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಒಂದು ತವನಿಧಿ, ಅಕ್ಷಯನಿಧಿ ಕೂಡ ಇದರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪತ್ತಿ, (ಕದಳಿ ಖಜಾನೆ ದ್ರಾಕ್ಷಿ ಇದಕ್ಕೆ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಎಷ್ಟು ವಾರಿರಾಜರ ನಡೆವ ಯಂತ) ಭಾಷೆಯ ಬಳಕೆ ಸಂಗೀತವನ್ನೂ ಹಾರಿಸಿರುವ ಮಧ್ಯವಿಹಿತ ಒಳಗೊಂಡ ರೀತಿ ಎಲ್ಲ ಗಮನಿಸುವಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಬಿಡುಬಿಡಿಯಾಗಿ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿ ಪರಿಶೀಲಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಲು ಇನ್ನೂ ಆಕರ ಬೇಕಾದಷ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನೇ ಸೂತ್ರವೆ ಸ್ವಚನನೀಲತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬರು ಬರುತ್ತಾ ಇತ್ತೀಚಿನ ಹರಿದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು ಅರ್ವತವರ್ಗದ ಮೊಸರೂ, ಅಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಅಂದೋಲನದ (Spirit) ಸತ್ವ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹರಿದಾಸ ಉಗಮವೂ ಅನಾದಿ, ಅಂದೋಲನವೂ ಅವಿರತವೇನಿಸುವ ಶ್ರವಣ (ಪರಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ತನಕ ಪರಿದಾಸರಿಂದವರೇನಿಸಿತು)

ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಂಗವಾದ ಭಾಷೆ ಬೆಳೆಯಲು ಇರುವ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು, ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಂತಃಪ್ರೇರಣೆ ಅಂತಸ್ತತ್ವ. ಇದು ಹರಿದಾಸರಿಂದ ಇದ್ದಿತು ಅಗಿದೆ. ಅವರಿಂದ ಹಳಗನ್ನಡ, ನಡಗನ್ನಡ ಹೊಸಗನ್ನಡ ಅಗಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹೊಸತೆರುವನ್ನು ಪಡೆದಂತಾಗಿದೆಯೆಂಬುದು ಸಂಭವಿಸಿತು.

ಈ ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ, ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ-ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಯಬೇಕಿದ್ದದ್ದು, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಪ್ರಯತ್ನ ಇಲ್ಲಿನದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಸಂಶೋಧನೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸತ್ಯಾನ್ವೇಷಣೆಗಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಪ್ರಯತ್ನ. ಇದೇ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವುದು. "ಫಲವಿದು ಬಾಳ್ವದಕೆ, ಸಿರಿನೀಯನ ಗುಣಗಳ ತಿಳಿದು ಭಜಿಸುವುದು", 'ಫಲವಿದು ಬಾಳ್ವದಕೆ'ಂದರು ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು. ಹರಿದಾಸರ ಪರಿಭಕ್ತಿಯ ಈ ಅಂದೋಲನ ಮುಂದುವರಿಯಲಿ ಇದರಿಂದ ಸತ್‌ಅಲೋಚನೆ ಸದಾ ನೆಲಸಲಿ. ಎಂಬುದು ಈ ನಿಬಂಧದ ಫಲಶ್ರುತಿ.

ಅಡಿಪತ್ರಗಳು

- 1 ಶ್ರೀ ಸಿ. ಎಸ್. ರಾಮಚಂದ್ರರು ಡಾ|| ಜಿ. ಪದರಾಜರಾಯರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸ : ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಷಿಕ ಅಧ್ಯಯನ(Linguistic Study) ಕೈಗೊಂಡು, ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಿಂದ ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ. ಪಡೆದಿರುವ ನಿಬಂಧ

ಅನುಬಂಧಗಳು

ಅನುಬಂಧ ೧

ಹರಿಹಾಸರೂ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳ-ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು

ತಿರುಪತಿ	ಪಂಥರಾಪುರ	ಬೇಲೂರು
ಮನ್ನಾರು	ಕೊಂಭಕೋಣಂ	ಕೊಟಿ
ಬಂಕಾಪುರ	ಅಳಗಿರಿ	ಹಂಪಿ
ದ್ವಾರಕಾ-ದ್ವಾರಾವತಿ	ಪ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ- ಪಶ್ಚಿಮದ ರಂಗಧಾಮ	ಕಾಶೀಕ್ಷೇತ್ರ
ಬದರಿ	ಪ್ರಯಾಗ	ಗಯಾ
ಹೊಳೆಹೊನ್ನೂರು	ಕೊಡಲಿ	ತೊರವೆ
ಉಮ್ಮತ್ತೂರು	ಗೋರಂಟಿ	ಘಟಶಾಲ
ಶೃಂಗೇರಿ	ಹೊನ್ನಾಳಿ	ಕೊಂಬೆಯೂರು ಬೆನ್ನ
ಅಹೋಬಲ	ಕದರಮಂಡಲಗಿ	ಕಾಗಿನಲಿ
ಗೋಕರ್ಣ	ರಾಮೇಶ್ವರ	ಕಾಳಹಸ್ತಿ
ಬಾಡ	ಯಾದವಗಿರಿ	ಕದಳ ಕದಳರಂಗ
ಭಾಗ್ಯಪುರ	ಪೇರಣಪುರ	ಮಂಜಪುರ
ಪ್ರೀಮಂತ್ಪಾಲಯ	ಕೊಲ್ಲಾಪುರ	ಪ್ರೀಮಂತ್ಪ
ಕದರಿ	ಸೋದಾಕ್ಷೇತ್ರ	ಮಂಜಪೇಡ
ಮಂಟಪ	ನವವೃಂದಾವನ	

ತಿರುಪತಿಯ ಪ್ರೀ ಪ್ರೀನಿವಾಸನಿಗೆ ಹರಿಹಾಸರೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕರೆದಿರುವ
ವಿವಿಧ ಹೆಸರುಗಳು

ಮೆಂಟ	ತಿರುಮಲ	ಪನ್ನಗಾಧಿ ನಿವಾಸ
ಮೆಂಟೇಶ	ತಿಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ	ಪನ್ನಗಾಚಲನಿವಾಸ
ಮೆಂಟರನ್ನ	ತಿಮ್ಮರಾಯ	ಪ್ರೀಪ್ರಸನ್ನ ಮೆಂಟ
ಮೆಂಟರಮಣ	ತಿರುಮಲೇಶ	ಪ್ರೀಪ್ರೀನಿವಾಸ
ಮೆಂಟನಾಯಕ	ತಿರುಪತಿ ನೆಲೆಯಾದಿಕೇಶವ	ಪ್ರೀವಿಧಾತ ಮಂದ್ಯ
ಮೆಂಟೇಶಪ್ರಭು	ತಿರುಮೆಂಟಪ್ಪ	ಮೊಂಡಲಗಿರಿಯಪ್ಪ

ಮಂಟಪದಿವಲಯ	ಬಿಟ್ಟಿಮೊಡೆಯ	ಮಂಟಪವಾದ್ವೀಶ
ಮಂಟಪಲಂಛನ	ಬಿಟ್ಟಿದ ಮಂಟಪ	ಸ್ವಾವಿಂಶತ್ಪದಂಗಳ
ಮಂಟಪಲಂಛನಲಯ	ಅರಗಿದ್ವಿಮಳ	ಗೋವಿಂದನಗೈ
ವೈಕುಂಠಪದವಳ	ಅರಗಿದ ಮಂಟಪ	ಭೋ ವೈಕುಂಠೇಶ
ಮಂಟಪದ್ವಿಮಳದ	ಅರಗಿದ ಮಂಟಪದ್ವಿಮಳ	ಶೇಷದ ಪಾಪಾಶಂಕರಗಿವ
ಶ್ರೀಮಂಟಪ	ಶೇಷದ್ವೀಶ	ಅಲಮಲಂ ಮಂಗಳಪತಿ
ಮಂಟಪದ್ವಿಮಳದ	ಶೇಷದ್ವಿಮಳ	ಶೇಷದ್ವಿಮಳ
ಶಿವಮೃತ್ಯು	ಶೇಷದಿವಿಮಳ	ಶೇಷದಿವಿಮಳ
ಶಿವಮೃತ್ಯು	ಶೇಷದಿವಿಮಳ	ಶೇಷದಿವಿಮಳ

¹ ಇಲ್ಲಿ ೧೫ ಸಾ. ೩, ಮಂಟಪದ್ವಿಮಳದ ಶಿವಮೃತ್ಯುಮಂಟಪದ್ವಿಮಳ.

ಅನುಬಂಧ ೨

ನರಹರಿತೀರ್ಥರ ಕೂರ್ಮ ಶಾಸನ ಪಾಠ

(ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸನ : ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಗುಡಿಹಿರಿ ಒಬ್ಬ ಸಂಪುಟ : ಸಂಖ್ಯೆ ೨೫)

1. ಶಾಸನ ದೊರೆತ ಸ್ಥಳ :

ಶ್ರೀಕೂರ್ಮ-ಸಿಂಹಾಚಲ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ. ನರಹರಿತೀರ್ಥರು ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದರನ್ನವಧಾನವನ್ನು ಶಾಸನ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುವುದಲ್ಲದೆ, ಅವರು ಕಳಿಂಗ ರಾಜಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದುದೂ, ಕಳಿಂಗ ರಾಜನಿಂದ ಪಡೆದ ಶ್ರೀ ಮೂಲರಾಮ-ಸೀತಾವಸಾತೆಯ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದುದೂ ಶ್ರೀನರಹರಿ ಯತಿ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂಬ ಕೃತಿ ಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿತ ಆಗಿದೆ ಬಂದಿದೆ.

2. ಶಾಸನದ ಕಾಲ : ಕ್ರಿ. ಶ. 1264-1294 ರವರೆಗೆ

ಶ್ರೀನರಹರಿತೀರ್ಥರ ಕುರಿತು ಒಂಬತ್ತು ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿವೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗಳಿಸಿ, ಕಳಿಂಗ ಆಂಧ್ರದ ಅನೇಕ ರಾಜ ಮನೆತನ-ಶ್ರೀಮಂತರನ್ನು ಮಧ್ಯಮಂತದ ಪರಿವಲಯ ದೊಳಪಡಿಸಿದ ಯೆತನ್ನು ನರಹರಿತೀರ್ಥರದು.

1. ದೇವ: ಶ್ರೀ ಕಮಲಾವಿಳಾಸಲಹರೀವಾಕ್ಯಂ ಕಲಿ ಪೋಲ್ಲಸತ್
ಶ್ಲೋಕಶ್ಚಪ್ಪಜನೇವಿಕಕ್ಷಿತತಃಲೆ ಸಂದೀನ ಬೋಧೋದಯೇ |
ಸ್ತ್ರೀಯ ಶ್ರೀಪದ ಪಂಕಜೈಕತರಣಾನ್ ಸಂರಕ್ಷಿತಂ ಸಮುನಿ |
ಜಾತಃ ಶ್ರೀ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಭಿಧ ಮಹಾಕೀರ್ಥಿಃ ಸುಮತ್ಯಗ್ರಣೀ |
2. ಯನ್ನು ನಿಧಾಪಿತಫಾಪ್ಯಂ ಭೂಪ್ಯಂ ಕಿಲ ತೀರ್ಥಕಪ್ರವರ ಸಂಘ |
ಉನ್ನದವಾದಿದ್ವಿರದ ಪ್ರತಿಕುಂಭಮಂಕುಶಂ ಭವತಿ
3. ಸತ್ಯ ಜ್ಞಾನಕಲಾ ಕಲೋದಯ ವೈಯಾಸಿಕ ಗೋಗಳಂ
ಮಂದೈರ್ಭಿಷ್ಣಪ್ರವೃದ್ಧಾರಿತಮಲಂ ಸುವ್ಯಕ್ತಭೇದೇಪಥಿ |
ನೇತುಂ ಸಂಧ್ಯತದಂಡಮಂಡಿತ ಕರೋ ಯಃ ಪ್ರಾದುರಾಸೀನುನಿ-
ವ್ಯಾತ್ಮಃ | ಸೇವ್ಯಪದಾರವಿಂದಯಾಗಾದಾಪಂದತೀರ್ಥೋ ಮಂನಿಃ ||

4. ಯನ್ನೊಬ್ಬ ನಿಃಸ್ವತಃಭಾಷಾ ಲರಿತಾ ಲರಿತಪ್ರಕಾರ ಪದವಿನ್ಯಾಸಾ
ಕಮಲಾಪತಿ ಪದಕಮಲಂ ಭಾಷೇ ಭವಮಾನಭವ ಭಯಾರಾತಿಂ ||
5. ಅನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಶಾಯಂ ಸರಸ್ವತೀ |
ಲೋಕೇತ್ಯ ಪರಿವಾಡಾಬ್ಜಯಂಗಲ ಪ್ಲಾಪ್ತಯೋನಂ ಸಾ ||
6. ತಸ್ಮಾನ್ನೋಕ ಸುರಕ್ಷಣಾತಿ ನಿಪುಣಾತ್ ಸಂಪ್ಲಾಪ್ತಕರ್ತವ್ಯವ್ಯಧೀ
ದ್ವೇಧಾವಂಶ್ರ ತಥಾಶ್ರ ಯೋವತಿ ಇವಾನ್ ಕಾಳಿಂಗ ಭೂಸಂಭವಾನ್ |
ಒತ್ತಾಟಾರ ಮಂವೈತಿ ಸೂಪಂರಿತಿ ಸ್ನೇಹಿಸ್ತಿ ತೋ ಧರ್ಮತಃ
ತತ್ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಪತಿಮಾರ್ಗದರ್ಗ ನಿಪುಣಾನ್ ಭೀಷಾನ್ ಅಭೀಷಃ ಸ್ವಯಂ ||
7. ಯಶ್ಚ ಪ್ರೀ ಕಮರಾಧಿನಾಯಕ ಮಹಾಕಾಯೈಕ ಬದ್ಧವತಃ
ತಸ್ಯ ಪ್ರಿಯತಮಾರಣಾಯ ಕಬಲಾನೀಕಕ್ಷತಿ ಧ್ಯಾನಂ
ಧತ್ರೇ ಸತ್ಯರವಾಲಮಸ್ಯ ತಚಿತಾ ಸುತ್ಯಕ್ತ ಜೇಮೇ ರಿಪಾ
ಪಂಪವ್ಯಾನ್ ಅವಶೇಷಣಾನ್ ನಿಜವಿಧಿಬೋ ಯಸ್ಯ ಬೋಧ್ಯಸ್ತರಾಂ ||
8. ತೇನಾರೇನ ಪ್ರೀಮಂಸ್ವ ರಿಪರಿತೀರ್ಥಾಖ್ಯಮಂನಿಪರೇಣೈನ
ಕಲಿಸಮಯಂ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಪರಿತೋಹ್ಯ ವೃಹದಿರೂಪೇಣ ||
9. ಸ್ವಸ್ತಿ ಪ್ರೀ ಶಕವತ್ಸರೇ ಪಂಪಪ್ರಾಪ್ತೋಮದ್ವಯಶ್ಚಾ ಯಂತೇ
ಮೇಮೇ ಶುಕ್ಲಶಾಂಕತೇಮರಿದಯೇ ವಾರೇ ಚ ಸಂಪ್ರೀತವರೇ |
ಪ್ರಾಸಾದಂ ಕಮಲಾಧಿಪಸ್ಯ ಪುರತೋ ನಿಮನ್ಯಾಯ ಶರ್ಮಾಪ್ರದೋ
ಯೋಗಾಸಂಪನ್ನಸಿಂಹ ಏವ ಭಗವಾನ್ ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಪ್ರತಿಪ್ಯಾಧಿಪಃ ||

ಅನುಬಂಧ ೩

“ಜಯೇಶವಿಠಲ”ರ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಕೃತಿ

ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವನೆ ಅಬ್ಬಾಜೀ ವೆಂಕಟರಾಯರದಂ (೧೮೮೮-೧೯೩೨)
೨೦ನೇ ಶತಕದ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೊಡ್ಡ ಹೆಸರು. ವಿಜಯದಾಸರ ಸಾಕು
ಬಂತ್ಯರಾದ ಮೋಹನದಾಸರ ಪೀಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ಹರಿದಾಸ ಶ್ರೇಷ್ಠರವರು. ಇವರ
ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಒಂದು ಕೃತಿಯನ್ನು
ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಪಂಥುರಭಕ್ತಿ, ಸ್ತುತಿಯೇ ಈ ಕೀರ್ತನಗಳ ಸಾರ.
ಹಾಗೂ ಇವು ಹರಿದಾಸ ಅಂದೋಲನ ಮುಂದುವರಿದಂದರ ದ್ಯೋತಕವೆನಿಸುತ್ತವೆ.

ಪತಿತ ಪಾವನ ರಂಗ ಸತತ ಕಾಯೋ |

ಗತಿಯಾರಂ ನಿನ್ನಳಿದು ಶೃತಿವಿಸುತ ಗೋಪಾಲ ||೧||

ಆದಿವೊಲನು ನೀನಂ ಆದಿರಹಿತನೆ ಸ್ವಾಮಿ |

ಸಾಧ್ಯ ಸಾಧಕ ನೀವ್ಯ | ಸೇವಕನ ಕೃಷ್ಣಾ |

ಭಾದ್ಯ ಭಾಧಕ ರಮಾರಾಧ್ಯ ಚಿತ್ತಕ ಸಂಖಿಸಿಂಧು |

ಕಾದುಕೋ ನಿನ್ನವನ | ಆದಿರೋಗವ ಕಳೆದು || ೧ ||

ಪಾರಿ ದ್ರೌಪದಿ ಮಾನ ಕಾಯ್ನ ವಿಖ್ಯಾತನೆ ಶೌರಿ |

ಕೂರ ನಕ್ರನ ಕೊಂದು ಕರಿಯ ಪೊರದೇ |

ಪಾರಿ ಕಾದಿನ ಹಡೆಯ ಮೆಟ್ಟಿ ನರ್ತನಗೈದೆ |

ಕೂರ ಭಣಯನಂ | ಪೊರೆದು ಅಕ್ಕೂರ ಸನ್ನತಪಾಣಿ || ೨ ||

ವೋತಧ್ಯವ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಪೊಂಡರಿಕರ ಪಾಲ |

ಖ್ಯಾತ ಅಜಮಿಳನ ವಿಜಯಸೂತ ||

ಭೀತರಹಿತನ ಮಾಡಂ ಮಾತರೀಶ್ವನ ದೇವ |

ದಾತ ಜಯೇಶ ವಿರಲ ನೀಅಭಯ ಪಾಲಿಸೋ ದೊರೆಯೇ || ೩ ||

ಗ್ರಂಥಸೂಚಿ

ಹರಿದಾಸರ ಪ್ರಕಟಿತ ಕೃತಿಗಳು

ಸಮಗ್ರ ಹರಿದಾಸ ಕೀರ್ತನ ತರಂಗಿಣಿಯ ಭಾಗಗಳು

ಹರಿದಾಸರ ಉಗಾಭೋಗಗಳು : ಹರಿದಾಸರ ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಜಾಮರಾಜಭೇಟಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಶ್ರೀಮದ್ವಿರಹಾವ್ಯಾಸಾರ, ಶ್ರೀಹರಿವಿರಲ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು, ಡಾ|| ಕೆ. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರ ಉಗಾಭೋಗಗಳು, ಡಾ|| ಕೆ: ಗೋಕುಲಾಸಾಥ್, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರ ಹಾಡುಗಳು, ಟಿ ಎನ್ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಶೆಟ್ಟಿ.

ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರ ಹಾಡುಗಳು, ಭಾಗ 1 ಮತ್ತು 4, ಪಾಪಂಜಿ ಗುರುರಾವ್, ಉಡುಪಿ.

ಶ್ರೀ ಪುರಂದರ ದಾಸಾಹಿತ, ಮಿಂಟಿನ ಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ.

ಪೂಜಾತತ್ವ, ಆತ್ಮಭಾವ, ಮಾಹಾತ್ಮಾಜ್ಞಾನ, ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಲೀಲೆ, ಲೋಕನೀತಿ ಸಂಕೀರ್ಣ ಸಂಗ್ರಹ : ಡಾ|| ಬಿಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮ, ಬಿಟಗೇರಿ ಹುಟ್ಟೂರಾಯರ ಸಂಪಾದಿತ ಕೃತಿ ಸಂಪುಟ (1964-1965).

ಶ್ರೀ ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು, ಡಾ|| ಕೆ ಎಂ ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಕನಕದಾಸರ ಚತುರ್ಥಾ ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಸಮಿತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಶ್ರೀ ಕನಕದಾಸರ ಭಕ್ತಿಗೀತೆಗಳು, ಬಿಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣ ಶರ್ಮ, ಸವಣೂ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ (1965)

ಹರಿದಾಸಭಕ್ತಿ ಸಾದನೆ (ಪಾಠತಮ್ಮ ಗೀತಾವಳಿ) ಬುರ್ಲಿ ಬೆಂಟು ಮಾಧವ, ಮಿಂಟಿನಬಳ್ಳಿ, ಧಾರವಾಡ.

ಹರಿಭಕ್ತಿವಾಹಿನಿ, ಡಾ|| ಜಿ ವರದರಾಜರಾವ್, ಪ್ರಧಾನ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವ ಸಮ್ಮೇಳನ ಸಮಿತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವ ವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳು

ಶ್ರೀವಾದರಾಜರ ಕೃತಿಗಳು (ಪಂಡಿತ ಆವೃತ್ತಿ), (1973).

ಸಂ. ಡಾ|| ಜಿ ವರದರಾಜರಾವ್

ಶ್ರೀ ಜಿ.ಎಂ.ಬಾಲರಾಮರ ಕೃತಿಗಳು, ಡಾ|| ಜಿ. ವರದರಾಜರಾವ್,
 ಶ್ರೀ ವಾದಿರಾಜರ ಕೃತಿಗಳು (ಪಂಡಿತ ಅವ್ಯಕ್ತಿ), ಸಂ, ಡಾ|| ಟಿ ಎಸ್ ನಾಗರತ್ನ
 ಶ್ರೀ ಮಹೀಪತಿರಾಯರ ಕೃತಿಗಳು, ಡಾ|| ಜಿ. ವರದರಾಜರಾವ್
 ಶ್ರೀ ಮಹೀಪತಿರಾಯರ ಹಾಡುಗಳು, ಸಂ, ಕಾವ್ಯವೈವಿಧ್ಯ, ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ,
 ಧಾರವಾಡ.

ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಹಾಡುಗಳು,	ಸಂ : ಕಾವ್ಯಪ್ರೇಮಿ	—, —
ಶ್ರೀಜೇಳವಕಟ್ಟು ಗಿರಿಯಮ್ಮನ ಹಾಡುಗಳು		—, —
ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ ಹಾಡುಗಳು,		—, —
ಶ್ರೀ ಪ್ರಸನ್ನ ವೆಂಕಟದಾಸರ ಹಾಡುಗಳು,		—, —
ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರ 'ತತ್ವ ಸಂವಾದಿ', ಸಂ. ವೃದ್ಧಜನ ವ್ಯಾಸರಾಯನ ಕೆರೆ, ಕುಮಟಕೂರು,		

ಶ್ರೀಹರಿಕಥಾವ್ಯಾಸಾರ, ಬಾ|| 11 ಎಂ ಶ್ಲೋಕರಾಜ್, ಬೆಂಗಳೂರು.
ಶ್ರೀಹರಿಕಥಾವ್ಯಾಸಾರ, ಕಲವಂದಾನ, ಧಾರವಾಡ.
ಕನಕದಾಸರ ಹರಿಭಕ್ತಿಪೂರ, ಎಸ್ ರಂಗನಾಥಕವಿ
ಕನಕದಾಸರ ನಳಿಬರಿಶ್ವ, ಸಂ. ಬಿ ಎಸ್ ಸ್ವಾಮಿ
ಕನಕದಾಸರ ಮೋಹನಕವಿರಂಗಿಣಿ, ಸಂ. ಆರ್ ಸಿ ಹರಿಮಠ
ಕನಕದಾಸರ ರಾಮಧಾನ್ಯ ಪರಿಶ್ವ, ಸಂ. ಬಿ ಜನರೇಗೌಡ
ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರ ಸುಳಾದಿಗಳು, ಸಂ. ಹನುಮಂತರಾಜ್ ಗೋರಾಜ್.

ಶ್ರೀ ಪರದೇಂದ್ರ, ಪರಿದಾಸಪಾಟಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಲಿಂಗಸಂಗ್ರಹಂ.
ವಿಜಯದಾಸರ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಭಾಗ ಸಂಪಾದಿಗಳು
ಶೀರ್ಷಿಕೆಪತ್ರ ಮಹಿಮಾ ಸಂಪಾದಿಗಳು
ಸಾಧನ ಭಾಗ ಸಂಪಾದಿಗಳು ಭಾಗ 1 ಮತ್ತು 2
ಪ್ರಮೇಯ ಭಾಗ ಸಂಪಾದಿಗಳು
ಸೋತ್ರ ಭಾಗ ಸಂಪಾದಿಗಳು
ಉಪಾಸನಾ ಭಾಗ ಸಂಪಾದಿಗಳು
ಶ್ರೀ ಗೋಪಾಲವಿಠಲರ ಮತ್ತು ಇತರ ಪರಿದಾಸರ ಸಂಪಾದಿ
ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರ ಸ್ತೋತ್ರಪ್ರಕರಣ ಸಂಪಾದಿಗಳು
ಪರಿದಾಸರ ವಿವಿಧ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಮರ್ಶೆಗಳು
ಪರಿದಾಸರ ಪದೇ-ಸಂಪಾದಿಗಳು
ಶ್ರೀ ಗೋಪಾಲದಾಸವೆಂಪಾದಿ ಪರಿದಾಸರ ಸೋತ್ರ ಪದಗಳಂ
ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸರ ಸಂಪಾದಿಗಳು
ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣೇಶದಾಸಶಿಷ್ಯ ಶ್ರೀ ರಘುನಾಥರ ಸುತಾ ಸ್ತುತಿ

ಶ್ರೀ ಸಂಪದರವಿರಲ ಕೃತಿ ಶ್ರೀಹನುಮಂದ್ವೈತ ಪೂಜಾ ಕಥಾ

(ಭವಿಷ್ಯೋತ್ತರ ಪುರಾಣ)

ಶ್ರೀ ಪ್ರಸನ್ನ ಚಗನ್ನಾಧದಾಸರ ಪರಿಚ್ಛೇ.

ಶ್ರೀ ಪ್ರಸನ್ನ ಶ್ರೀನಿವಾಸದಾಸ, ರಾಧಾವೇಂದ್ರ ಕಾರೋನಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಜವರದ ಸಿಂಹಾಸನಾಧಿಪತ್ಯರವರ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಸನ್ನ ತೀರ್ಥ

ಶ್ರೀ ಪಾದಗಳವರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ದೇವರಾಮಗಳೂ, 1969, ಮೈಸೂರು.

ಶ್ರೀಗುರು ವಿಜಯದಿವಲರ ಕೃತಿಗಳೂ. (ಮೊದಲಕಲ್ ಶೇಷದಾಸರೂ),

ಹನುಮಂತರಾವ್ ಗೋರದಾಳ. 1955

ಶ್ರೀಮದ್ವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಗಳವರ ವಿರಚಿತ ಶ್ರೀ ಹರಿಪರ್ವೋತ್ಸವಸಾರ

ಮತ್ತು ಸ್ತಂಭಪದ. 1974

ಸಂ. ಬಿ ಭೀಮರಾವ್, ಹರಿದಾಸರತ್ನಂ ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಶ್ರೀಮದ್ವಾದಿರಾಜತೀರ್ಥರ "ಗುಂಡಕ್ರಿಯೆ", ಸಂ. ಬಿ ಭೀಮರಾವ್, ಹರಿದಾಸರತ್ನಂ ಗೋಪಾಲದಾಸರು, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಗುರುಕೀರ್ಮದಿವಲರವರು ಸುಪಾದಿಸಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಭಕ್ತಿವಿಜಯ ಭಾಗಗಳೂ.

ಗ್ರಂಥಗಳು

1. ಕರ್ಣಾಟಕ ಪದಂಪರೆ, ಭಾಗ 1 ಮತ್ತು 2, ಕರ್ಣಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು.
2. ಕನ್ನಡರಾಜಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ, ಭಾಗ, 1, 2 ಮತ್ತು 3, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ವಜ್ರಮಹೋತ್ಸವ ಪ್ರಕಟಣೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
3. ಕರ್ಣಾಟಕ ಹರಿದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ, (1952), ಆರ್ ಎಸ್ ಪಂಚಮೊಖಿ, ಪ್ರ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು.
4. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, (1964), ರಂ ಶ್ರೀ ಮಂಗಳಿ, ಪ್ರ : ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ ಮೈಸೂರು
5. ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಡಿ ವಿ ಜಿ, ಕಾವ್ಯಾಲಯ, (ಪ್ರಕಾಶಕರು), ಮೈಸೂರು.
6. ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ದೇವುಡು.
7. ಅಧುನಿಕ ಗದ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ "ಸಂಸ್ಕೃತಿ" ಕುರಿತ ಲೇಖನ-ದೇವುಡು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು.
8. ಆರಾಧನಾ, ಮಾಹಾದೇವಿ, ಮಿರ, ಡಾ|| ಎಲ್ ವಿನೋದಾಚಾರಿಯ, ಪ್ರ., ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು.

9. ಕರ್ಣಾಟಕದ ಹರಿದಾಸರು, ಲೇ ಹೆಚ್ ಕೆ ವಿನೋದಾಚಾರ್ಯ ಪ್ರ., ಪರಿವರ್ಣ ಪ್ರಕಾಶನ, (ರಾಜಾ ಎಸ್ ಗುರುರಾಜಾಚಾರ್ಯರು), ನಂಜನಗೊಡೆ.
10. ಮದ್ವತಾಸ್ಮ ಪ್ರವೇಶಿಕೆ, ಅಲೂರು ವೆಂಕಟರಾವ್, ನವಜೀವನ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಧಾರವಾಡ.
11. ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ಡಾ|| ಹೆಚ್ ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಪ್ಪಾವಿ
12. ಸೌಂದರ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ಡಾ|| ಜಿ ಎಸ್ ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ, ತ ಮೆ ಸ್ವಾರಕ ಗ್ರಂಥ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು.
13. ಪರಿಶೀಲನ, ಡಾ|| ಜಿ ಎಸ್ ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ, ಉಷಾಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು.
14. ಅನುರೂಪ, ಡಾ|| ಜಿ ಎಸ್ ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ.
15. ಹರಿದಾಸಪ್ರವಯ, ಡಾ|| ಜಿ ಪರವರಾಚಾರಾವ್, ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು.
16. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಇತಿಹಾಸ, ರಂ ಶ್ರೀ ಮಂಗಲಿ, ಸಾಹಿತ್ಯಆಕಾಶಮಿ, ನವದೆಹಲಿ.
17. ನಮ್ಮಳ್ಳಾರ್, ಆ ನ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಘವನ್, ಅನು. ಪು ತಿ ನ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಆಕಾಶಮಿ ನವದೆಹಲಿ.
18. ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು, ಎಸ್ ಕೆ ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್, ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರ ಚತುರ್ಥ ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಸಮಿತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.
19. ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು, ಸುಬೋಧ
20. ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು, ಆರ್ ಎಸ್ ಪಂಚಮುಖಿ
21. ಶ್ರೀಪುರಂದರದಾಸರು, ಆ ಎ ರಡ್ಡಿ
22. ಕನ್ನಡ ಆಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, 1 ನೇ ಸಂಪುಟ, 5ನೇ ಸಂಪುಟಗಳು.
23. ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಲಾದರ್ಶನ, ಆ ನ ಕೃಷ್ಣರಾಯ (ಸಂ), ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.
24. ಕನಕದಾಸ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಸಂ. ಬಿ ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, (ನವಕದಾಸರ 4ನೇ ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಸಮಿತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು).
25. ಕನಕದಾಸರು, ಕೆಪ್ಪಿ ಶೇಷಾಚಾರ್ಯ, ಮಂಟಪಯಿ.
26. ಕನಕಕಿರಣ, ಸಂ. ಕಾ ತ ಚಕ್ರಣ್ಣ, (1982), ಕಾಕದಾಸ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಘ, ವಿಜಯನಗರ, ಬೆಂಗಳೂರು.
27. ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನಃಪ್ರ, ಸಂ. ಡಾ|| ಜಿ ಎಸ್ ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ, ಪ್ರ., ಬೆಂಗಳೂರು ಎ ಎ ನಿಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು.
28. ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

29. ಪರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಿತಿ, ಉಪನ್ಯಾಸ ಸಂಕಲನ, ಸಂ. 20. ಡಾ|| ಜಿ ಪರದರಾಜಾ ರಾವ್, ಮೈಸೂರು ಎ ವಿ ನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು.
30. ಸಾಹಿತ್ಯಾರೋಹಣ, ಎ ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ, ಪ್ರ., ಗೀತಾ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು.
31. ವಿಮರ್ಶೆಯ ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮ, ಡಾ|| ಜಿ ಎಸ್ ಶಿವರಂದ್ರಪ್ಪ.
32. ರೈಸ್ ಅವರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ
33. ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವಕೋಶ. ಸಂ. 3, 2, 4, ಮೈಸೂರು ಎ ವಿ ನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
34. ಹಿಂದೂ ದರ್ಶನ ಸಾರ, ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯ, ಮೈಸೂರು
35. ಚರಿತಧಾಮ್ಯತಾರ, ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯ
36. ಶ್ರೀಮದ್ಭಕ್ತಧಾಮ್ಯತಾರ (ಸಂಕರ್ಷಣ ಒಡೆಯರ ಬೀಳಿ), 1982, ಸಂ ರಾಜ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು.
37. ನಿರುಕ್ತ, ಎಸ್ ಅನಂತರಂಗಾಚಾರ್, ಮೈಸೂರು
38. ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಾರ, ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯ.
39. ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಬಿಕ್ಕಬ, ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜ ಒಡೆಯರು.
40. ಶ್ರೀ ಮದ್ವೈಯ್ಯನ, ವಿಜಯರಾಘವಾಚಾರ್, ಬೆಂಗಳೂರು.
41. ಪರಿದಾಸ ಬೋಧೆ, ಅಣ್ಣಿಗೇರಿ, ಎ ಎಂ. ಧಾರವಾಡ.
42. ದಾಸ ಜೈಯಂತ ಶರಣ, ಭದ್ರಗಿರಿ ಕೀಶವದಾಸರು
43. ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು, ಡಾ|| ಕೆ ಎಂ ಕೃಷ್ಣರಾವ್
44. ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರು ಮತ್ತು ಅವರ ಕೃತಿಗಳು, ಡಾ|| ಕೆ ಗೋಕುಲನಾಥ, ಬೆಂಗಳೂರು
45. ಪರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ (ವಿಮರ್ಶೆ), ಬೇಲೂರು ಕೀಶವದಾಸರು.
46. ಕರ್ನಾಟಕ ಭಕ್ತವಿಜಯ, ಬೇಲೂರು ಕೀಶವದಾಸರು, (ಪ್ರ., ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು)
47. ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ವೆಂಕಟದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು, ಡಾ|| ಎ ಜಿ ಪಾಟೀಲ ವಿಂಚಿತಲಕ್ಕಿ, ಧಾರವಾಡ.
48. ಹೆಂಡುಪ್ಪಕ್ಕಿ ಸಾಧವೆ, ಮಿಂಚಿನಲಕ್ಕಿ, ಧಾರವಾಡ
49. ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತೆ, ಕೆನಕದಾಸರು, ಡಾ|| ಬೇ ಜಿ ಗೌ.
50. ಪುರಂದರದಾಸರು, ಕೆ ವೆಂಕಟರಾಮಪ್ಪ
51. ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪ್ರ., ಕೂಡಲಿ ಸುಬ್ಬರಾವ್, ಸಂಪುಟ 22, ಸಂಚಿಕೆ 4
52. ಸುರೋಧನ ಶರಣ, ಡಾ. ಎಂ ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ (1966), ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು

53. ಸಂಶೋಧನೆ, ಡಾ. ಎಂ ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ
54. ದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ವರ್ಷಾನ, (1984), ಸಂ, ಎಚ್ಚಿ ಸೈ, ಮಂಗಳ ಭಾರತೀ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು.
55. ಪುರಾಣನಾಮ ಚೂಡಾಮಣಿ, ಪಾನ್ವಂ ಸುಂದರಶಾಸ್ತ್ರಿ
56. ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ, ಸಂ, ಭೂಷಣೂರವರ, (ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ) ಬೆಂಗಳೂರು
57. ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಡಾ. ಪಿ ವಿ. ನಾರಾಯಣ, (1983) ಪ್ರ., ಜಗದ್ಗುರು ತೋಟದಾರ್ಯ ಸಂಸ್ಥಾನ, ದೊಡ್ಡ, ಗದಗ
58. ಪ್ರಸಾದಯೋಗ, ಡಾ. ದಿವಾಣಜಿ, ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು.
59. ವಚನ ಚಳವಳಿ, ಡಾ, ಪಿ ವಿ ನಾರಾಯಣ, ಪ್ರ., ಸರ್ವಧೂಷಣ ಶಿವಯೋಗಿಗಳ ಮಠ, ಬೆಂಗಳೂರು
60. ಭಾವಗೀತೆ, ಡಾ. ಪ್ರಭುಶಂಕರ, ಮೈಸೂರು
61. ದಾಸಸಾಹಿತ್ಯ, ದ್ವಿತೀಯ ಫಾಲ್ಗುಣ ಸಾಧನೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿ ವಿ ನಿಲಯ ಧಾರವಾಡ
62. ದಿವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧ ಪ್ರಥಮಾ, ಫಂಡಲ್ ತಿರುವಂದಾದಿ, ಎಸ್ ಎಸ್ ಆನಂತ ರಂಗಾಚಾರ್
63. ದಿವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧ ಮಾಲಾ, ಪೈರಿಯ ತಿರುವಂದಾದಿ, ಎಸ್ ಎಸ್ ಆನಂತರಂಗಾಚಾರ್
64. ಕಣ್ವನಂತಿರಂತಾಚಾರ್ಯ, ಸಂ. ಡಾ, ಜಿ ಪಿ ರಾಜರತ್ನಂ
65. ಅಮಲನಾದಿಶಿರಾನ್, ಬೆಂಗಳೂರು
66. ಕರ್ನಾಟಕದ ಧರ್ಮಗಳು, (2 ನೇ ಭಾಗ-2 ನೇ ಮುದ್ರಣ), (1983) ಲೀ. ಡಾ. ಎಸ್ ಸಿ ನಂದಿವಂತ, ವಿಶ್ವ ಕನ್ನಡ ಸಮ್ಮೇಳನಸಮಿತಿ ಪ್ರಕಟಣೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
67. ಭಾರತೀಯ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ರೂಪರೇಖೆಗಳು, ಡಾ. ಪ್ರಭುಶಂಕರ (ಅನಂ) ಪ್ರ., ಮೈಸೂರು ವಿ ವಿ ನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, ಎಂ ಹಿರಿಯಣ್ಣ (ಮೂಲ)
68. ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಧಿಧ್ಯ, ಡಾ. ಜಿ ಪರದರಾಜಾಚಾರ್ಯ, ಪ್ರ., ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು.
69. ಸಮಗ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿ ವಿ ನಿಲಯ.
70. ಸಮಗ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂ, 2, ಭಾಗ 1 ಮತ್ತು ಭಾಗ 2.
71. ವಿಮರ್ಶೆ, ಭಾಗ 1, 4, ಲೀ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ (ಮಾಸ್ಕ) ಜೀವನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

72. ಶ್ರೀಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮ ವೆಂಕಟಾದರ್ಶ, ಹರಿದಾಸರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ
ಶ್ರೀಗುರುರಾಜರು, ಲೇ. ಹರಿದಾಸರತ್ನ ೪ ಕೆ ವೇಣುಗೋಪಾಲದಾಸರು,
(1971) ಶ್ರೀಪರಿಮಳ ಪ್ರಕಾಶನ, ನಂಜನಗೂಡು
73. ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳವರು, ಲೇ.
ಡಾ. ಎಚ್ ಕೆ ವೇದವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯ, (1971), ಶ್ರೀಪರಿಮಳ ಪ್ರಕಾಶನ,
ನಂಜನಗೂಡು.
74. ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು, ಹ ರಾ ಪುರೋಹಿತ (1971)
ಎ ಬಿ ಹೆಚ್, ಬೆಂಗಳೂರು
75. ಧಾರವಿಷಯ, ಶ್ರೀಮದ್ವಾದಿರಾಜ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು, ಲೇ. ಅಡ್ಡ
ವೇದವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯ, ಪ್ರ. ಶ್ರೀ ರಮಾ ಹಯಗ್ರೀವ ದೇವರ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ
ಕಟ್ಟದ ಬೇರ್ಕೋಡ್ವಾರ ಸಮಿತಿ ಸೋಂದಾ (ಸ್ವಾದಿ) (1976).
76. ಕನಕದಾಸರು, ಕೆ ವೆಂಕಟರಾಮಪ್ಪ, ಡಿ ಎ ಕೆ ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು-4.
77. ಶ್ರೀಮದ್ವಾದಿಯ ತಪಸ್ವಿಗಳು, ಪಂದರಿನಾಥಾಚಾರ್ಯ ಗಲ್ಲಗಲಿ.
78. ಶ್ರೀಮತ್ಪದ್ಮಮತ ವ್ರಸಾರ, ಲೇ. ಎನ್ ಕೆ ನರಸಿಂಹಗೌಡ, ಪ್ರ. ಪ್ರಭಾ
ಮಂದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು-4.
79. ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು, ಎಸ್ ಕೆ ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್, ಪ್ರಕಾಶಕರು.
ಕಾವ್ಯಲಯ, ಮೈಸೂರು
80. ಪೂರ್ಣಪ್ರಭ್ನ ಪ್ರಶಸ್ತಿ : (1968) : ಎಸ್ ಕೆ ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್
ಪ್ರ. ಗೀತಾ ಬುಕ್ ಹೌಸ್ ಮೈಸೂರು
81. ಶ್ರೀ ಕನಕದಾಸ ವಿರಚಿತ ಹರಿಭಕ್ತಿಸುರ : ಎನ್ ರಂಗನಾಥ ಶರ್ಮ : ಕನ್ನಡ
ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು : ಬೆಂಗಳೂರು
82. ಕನಕದಾಸರ ಮೋಹನಾರಂಗಿಣಿ : ಕರ್ಣಾಟಕ ವಿ ವಿ ನಿಲಯ : ಧಾರವಾಡ
83. ಪರಮಪ್ರಿಯ ಸುಬ್ಬರಾಯದಾಸರು : ಲೇ : ಗುರುಗೋವಿಂದವಿಠಲದಾಸರು :
I (978) ಪ್ರ. ಗುರುಗೋವಿಂದವಿಠಲದಾಸರು : ಗುರುಕೃಪಾ ಗ್ರಂಥ
ಮಾಲೆ : ಮೈಸೂರು.
84. ಮಹಾಭಾರತಸಾರ : ಪೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ : ಮೈಸೂರು : ಲೇ ಎಂ
ಆರ್ ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ : (1944)
85. ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯಮೂಲಾಂಶ : ತೀ ನಂ ಶ್ರೀ : ಪ್ರ : ಮೈಸೂರು
ವಿ ವಿ ನಿಲಯ : ಮೈಸೂರು.
86. ಪಾರಿವರ್ತಿಸೂತ್ರಗಳು : ರಾಮಕೃಷ್ಣಾಶ್ರಮ : ಬೆಂಗಳೂರು
87. ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತವು : ದಾಸಕೊಟ್ಟವು :- ಹುಲಗೂರು, ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರ,

88. ಪ್ರಕರದರದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಮರ್ಶೆ : ಕನ್ನಡ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನ ಸಂಸ್ಥೆ
ಧಾರವಾಡ ಕೆ. ಸಾ. ಪ. ಬೆಂಗಳೂರು
89. ಶೈಲಿ : ಪ್ರೊ. ಎಸ್ ವಿ ರಂಗಣ್ಣ
90. ಗುರುಗೋವಿಂದ ವಿಶಲದಾಸರು : ಶ್ರೀಹರಿಭಕ್ತಿ ವಿಜಯ : ಭಾಗ 1 ರಿಂದ
4 : ಗುರುಕೃಪಾ ಗ್ರಂಥ ಮಾಲೆ : ಮೈಸೂರು-4.
91. ಯುಗಯಾತ್ರಿ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ.
92. ದಾಸಾಚಾರಿ : ಬ್ರಹ್ಮಂಶಿ ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯ, ಉಡುಪಿ
93. ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ : (ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ತತ್ತ್ವವಾದ ಬಗ್ಗೆ ಉಪನ್ಯಾಸ ಪುಸ್ತಕ)
ಪೇಜಾವರ ಮಂದ ಪ್ರೀತವರಿದ.
94. ಅಶ್ವಾರಂಗಗಳು : ಎಂ ಯಾಮುನಾಚಾರ್ಯ : ಮೈಸೂರು ವಿ ವಿ ನಿಲಯ
ಮೈಸೂರು.

ENGLISH

1. Encyclopaedia of Religion and Ethics
2. Webster's New International Dictionary
3. An illustrated encyclopaedia of Mysticism
4. Introduction to Karnataka Heritage-R. S. Panchemukhi
5. Social Contents of Indian Religious Reform Movements
Ed : S. P. Sen
6. Social Movements of India-Ed : M. S. A. Rao
7. Pathway to god in Kannada Literature-R. D. Ranade
8. Aspects of Bhakti-Dr. K. C. Varadachari
9. Mystic Teachings of Handedas of Karnataka-Kamaladani,
N. B., & Karmarkar
10. Alwars of South India-Dr. K. C. Varadachari
11. Caste and class in India-G. S. Ghurye
12. The Heritage of Karnataka-R. S. Mugali
13. A History of Indian Philosophy-S. P. Dasgupta
14. Outlines of Hinduism-T. M. P. Mahadevan
15. Philosophy of Religion
16. Mysticism-Evelyn Underhill
17. The three great Acharyas-G. Natesh & Co.
18. Sociology of Religion-Max Weber

19. Sociology of Religion-Joachim wiesh
20. Lekhana Kaveri Volume-Rashtrothana Parishat
21. Purandara and the Haridasa Movement
-Dr. M.V. Krishna Rao
22. An Introduction to the Study of literature-Hudson, W. H
23. A Brief Survey of Mystic Tradition in Religion and Art
in Karnataka-M. V. Krishna Rao
24. A History of Dvaita School of vedanta and its
Literature-B. N. K. Sharma
25. History of Indian Music-P. Sambha Murthy
26. Epigraphia Carnatica-Volume V
27. Epigraphia Indica-Vol. XXXI
28. Sri Purandara Dasa-V. Seetharamaiah
29. A study on the Methodological contribution of
Haridassas of Karnataka-R. Bharadva